നമോ തസ്സ ഭഗവതോ അരഹതോ സമ്മാസമ്ബുദ്ധസ്സ

ദീഘനികായേ

മഹാവഗ്ഗട്ഠകഥാ

൧. മഹാപദാനസുത്തവണ്ണനാ

പുബ്ബേനിവാസപടിസംയുത്തകഥാ

൧. **ഏവം മേ സുതം...പേ॰... കരേരികുടികായ**ന്തി മഹാപദാനസുത്തം. തത്രായം അപുബ്ബപദവണ്ണനാ - **കരേരികുടികായ**ന്തി കരേരീതി വരുണരുക്ഖസ്സ നാമം, കരേരിമണ്ഡപോ തസ്സാ കുടികായ ദ്വാരേ ഠിതോ, തസ്മാ ‘‘കരേരികുടികാ’’തി വുച്ചതി, യഥാ കോസമ്ബരുക്ഖസ്സ ദ്വാരേ ഠിതത്താ ‘‘കോസമ്ബകുടികാ’’തി. അന്തോജേതവനേ കിര കരേരികുടി കോസമ്ബകുടി ഗന്ധകുടി സലളാഗാരന്തി ചത്താരി മഹാഗേഹാനി, ഏകേകം സതസഹസ്സപരിച്ചാഗേന നിപ്ഫന്നം. തേസു സലളാഗാരം രഞ്ഞാ പസേനദിനാ കാരിതം, സേസാനി അനാഥപിണ്ഡികേന കാരിതാനി. ഇതി ഭഗവാ അനാഥപിണ്ഡികേന ഗഹപതിനാ ഥമ്ഭാനം ഉപരി കാരിതായ ദേവവിമാനകപ്പായ കരേരികുടികായം വിഹരതി . **പച്ഛാഭത്ത**ന്തി ഏകാസനികഖലുപച്ഛാഭത്തികാനം പാതോവ ഭുത്താനം അന്തോമജ്ഝന്ഹികേപി പച്ഛാഭത്തമേവ. ഇധ പന പകതിഭത്തസ്സ പച്ഛതോ ‘‘പച്ഛാഭത്ത’’ന്തി അധിപ്പേതം. **പിണ്ഡപാതപടിക്കന്താന**ന്തി പിണ്ഡപാതതോ പടിക്കന്താനം, ഭത്തകിച്ചം നിട്ഠപേത്വാ ഉട്ഠിതാനന്തി അത്ഥോ.

കരേരിമണ്ഡലമാളേതി തസ്സേവ കരേരിമണ്ഡപസ്സ അവിദൂരേ കതായ നിസീദനസാലായ. സോ കിര കരേരിമണ്ഡപോ ഗന്ധകുടികായ ച സാലായ ച അന്തരേ ഹോതി, തസ്മാ ഗന്ധകുടീപി കരേരികുടികാപി സാലാപി - ‘‘കരേരിമണ്ഡലമാളോ’’തി വുച്ചതി. **പുബ്ബേനിവാസപടിസംയുത്താ**തി ‘‘ഏകമ്പി ജാതിം, ദ്വേപി ജാതിയോ’’തി ഏവം വിഭത്തേന പുബ്ബേനിവുത്ഥക്ഖന്ധസന്താനസങ്ഖാതേന പുബ്ബേനിവാസേന സദ്ധിം യോജേത്വാ പവത്തിതാ. **ധമ്മീ**തി ധമ്മസംയുത്താ.

ഉദപാദീതി അഹോ അച്ഛരിയം ദസബലസ്സ പുബ്ബേനിവാസഞാണം , **പുബ്ബേനിവാസം** നാമ കേ അനുസ്സരന്തി, കേ നാനുസ്സരന്തീതി. തിത്ഥിയാ അനുസ്സരന്തി, സാവകാ ച പച്ചേകബുദ്ധാ ച ബുദ്ധാ ച അനുസ്സരന്തി. കതരതിത്ഥിയാ അനുസ്സരന്തി? യേ അഗ്ഗപ്പത്തകമ്മവാദിനോ, തേപി ചത്താലീസംയേവ കപ്പേ അനുസ്സരന്തി, ന തതോ പരം. സാവകാ കപ്പസതസഹസ്സം അനുസ്സരന്തി. ദ്വേ അഗ്ഗസാവകാ അസങ്ഖ്യേയ്യഞ്ചേവ കപ്പസതസഹസ്സഞ്ച. പച്ചേകബുദ്ധാ ദ്വേ അസങ്ഖ്യേയ്യാനി കപ്പസതസഹസ്സഞ്ച. ബുദ്ധാനം പന ഏത്തകന്തി പരിച്ഛേദോ നത്ഥി, യാവതകം ആകങ്ഖന്തി, താവതകം അനുസ്സരന്തി.

തിത്ഥിയാ ഖന്ധപടിപാടിയാ അനുസ്സരന്തി, പടിപാടിം മുഞ്ചിത്വാ ന സക്കോന്തി. പടിപാടിയാ അനുസ്സരന്താപി അസഞ്ഞഭവം പത്വാ ഖന്ധപ്പവത്തിം

ന പസ്സന്തി, ജാലേ പതിതാ കുണ്ഠാ വിയ, കൂപേ പതിതാ പങ്ഗുളാ വിയ ച ഹോന്തി. തേ തത്ഥ ഠത്വാ "ഏത്തകമേവ, ഇതോ പരം നത്ഥീ"തി ദിട്ഠിം ഗണ്ഹന്തി. ഇതി തിത്ഥിയാനം പുബ്ബേനിവാസാനുസ്സരണം അന്ധാനം യട്ഠികോടിഗമനം വിയ ഹോതി. യഥാ ഹി അന്ധാ യട്ഠികോടിഗ്ഗാഹകേ സതിയേവ ഗച്ഛന്തി, അസതി തത്ഥേവ നിസീദന്തി, ഏവമേവ തിത്ഥിയാ ഖന്ധപടിപാടിയാവ അനുസ്സരിതും സക്കോന്തി, പടിപാടിം വിസ്സജ്ജേത്വാ ന സക്കോന്തി.

സാവകാപി ഖന്ധപടിപാടിയാവ അനുസ്സരന്തി, അസഞ്ഞഭവം പത്വാ ഖന്ധപ്പവത്തിം ന പസ്സന്തി. ഏവം സന്തേപി തേ വട്ടേ സംസരണകസത്താനം ഖന്ധാനം അഭാവകാലോ നാമ നത്ഥി. അസഞ്ഞഭവേ പന പഞ്ചകപ്പസതാനി പവത്തന്തീതി തത്തകം കാലം അതിക്കമിത്വാ ബുദ്ധേഹി ദിന്നനയേ ഠത്വാ പരതോ അനുസ്സരന്തി; സേയ്യഥാപി ആയസ്മാ സോഭിതോ. ദ്വേ അഗ്ഗസാവകാ പന പച്ചേകബുദ്ധാ ച ചുതിപടിസന്ധിം ഓലോകേത്വാ അനുസ്സരന്തി. ബുദ്ധാനം ചുതിപടിസന്ധികിച്ചം നത്ഥി, യം യം ഠാനം പസ്സിതുകാമാ ഹോന്തി, തം തദേവ പസ്സന്തി.

തിത്ഥിയാ ച പുബ്ബേനിവാസം അനുസ്സരമാനാ അത്തനാ ദിട്ഠകതസുതമേവ അനുസ്സരന്തി. തഥാ സാവകാ ച പച്ചേകബുദ്ധാ ച. ബുദ്ധാ പന അത്തനാ വാ പരേഹി വാ ദിട്ഠകതസുതം സബ്ബമേവ അനുസ്സരന്തി.

തിത്ഥിയാനം പുബ്ബേനിവാസഞാണം ഖജ്ജോപനകഓഭാസസദിസം, സാവകാനം പദീപോഭാസസദിസം, അഗ്ഗസാവകാനം ഓസധിതാരകോഭാസസദിസം, പച്ചേകബുദ്ധാനം ചന്ദോഭാസസദിസം, ബുദ്ധാനം സരദസൂരിയമണ്ഡലോഭാസസദിസം. തസ്സ ഏത്തകാനി ജാതിസതാനി ജാതിസഹസ്സാനി ജാതിസതസഹസ്സാനീതി വാ ഏത്തകാനി കപ്പസതാനി കപ്പസഹസ്സാനി കപ്പസതസഹസ്സാനീതി വാ നത്ഥി, യം കിഞ്ചി അനുസ്സരന്തസ്സ നേവ ഖലിതം, ന പടിഘാതം ഹോതി, ആവജ്ജനപടിബദ്ധമേവ ആകങ്ഖമനസികാരചിത്തുപ്പാദപടിബദ്ധമേവ ഹോതി. ദുബ്ബലപത്തപുടേ വേഗക്ഖിത്തനാരാചോ വിയ, സിനേരുകൂടേ വിസ്സട്ഠഇന്ദവജിരം വിയ ച അസജ്ജമാനമേവ ഗച്ഛതി. "അഹോ മഹന്തം ഭഗവതോ പുബ്ബേനിവാസഞാണ"ന്തി ഏവം ഭഗവന്തംയേവ ആരബ്ഭ കഥാ ഉപ്പന്നാ, ജാതാ പവത്താതി അത്ഥോ. തം സബ്ബമ്പി സങ്ഖേപതോ ദസ്സേതും "ഇതിപി പുബ്ബേനിവാസോ, ഇതിപി പുബ്ബേനിവാസോ"തി ഏത്തകമേവ പാളിയം വുത്തം. തത്ഥ **ഇതിപീ**തി ഏവമ്പി.

ᅟ൨-൩. അസ്സോസി ഖോ...പേ॰... അഥ ഭഗവാ അനുപ്പത്തോതി ഏത്ഥ യം വത്തബ്ബം, തം **ബ്രഹ്മജാലസുത്തവണ്ണനായം** വുത്തമേവ. അയമേവ ഹി വിസേസോ - തത്ഥ സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണേന അസ്സോസി, ഇധ ദിബ്ബസോതേന. തത്ഥ ച വണ്ണാവണ്ണകഥാ വിപ്പകതാ, ഇധ പുബ്ബേനിവാസകഥാ. തസ്മാ ഭഗവാ - "ഇമേ ഭിക്ഖൂ മമ പുബ്ബേനിവാസഞാണം ആരബ്ഭ ഗുണം ഥോമേന്തി, പുബ്ബേനിവാസഞാണസ്സ പന മേ നിപ്ഫത്തിം ന ജാനന്തി; ഹന്ദ നേസം തസ്സ നിപ്ഫത്തിം കഥേത്വാ ദസ്സാമീ"തി ആഗന്ത്വാ പകതിയാപി ബുദ്ധാനം നിസീദിത്വാ ധമ്മദേസനത്ഥമേവ ഠപിതേ തങ്ഖണേ ഭിക്ഖൂഹി പപ്ഫോടേത്വാ ദിന്നേ വരബുദ്ധാസനേ നിസീദിത്വാ "കായ നുത്ഥ, ഭിക്ഖവേ"തി പുച്ഛായ ച "ഇധ , ഭന്തേ"തിആദിപടിവചനസ്സ ച പരിയോസാനേ തേസം

പുബ്ബേനിവാസപടിസംയുത്തം ധമ്മിം കഥം കഥേതുകാമോ **ഇച്ഛേയ്യാഥ നോ**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **ഇച്ഛേയ്യാഥ നോ**തി ഇച്ഛേയ്യാഥ നു. അഥ നം പഹട്ഠമാനസാ ഭിക്ഖൂ യാചമാനാ **ഏതസ്സ ഭഗവാ**തിആദിമാഹംസു. തത്ഥ **ഏതസ്സാ**തി ഏതസ്സ ധമ്മികഥാകരണസ്സ.

4. അഥ ഭഗവാ തേസം യാചനം ഗഹേത്വാ കഥേതുകാമോ "തേന ഹി, ഭിക്ഖവേ, സുണാഥാ"തി തേ സോതാവധാരണസാധുകമനസികാരേസു നിയോജേത്വാ അഞ്ഞേസം അസാധാരണം ഛിന്നവടുമകാനുസ്സരണം പകാസേതുകാമോ **ഇതോ സോ, ഭിക്ഖവേ**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **യം വിപസ്സീ**തി യസ്മിം കപ്പേ വിപസ്സീ. അയഞ്ഹി 'യ'ന്തി സദ്ദോ "യം മേ, ഭന്തേ, ദേവാനം താവതിംസാനം സമ്മുഖാ സുതം സമ്മുഖാ പടിഗ്ഗഹിതം, ആരോചേമി തം, ഭഗവതോ"തിആദീസു (ദീ॰ നി॰ ൨.൨൦൩) പച്ചത്തവചനേ ദിസ്സതി. "യം തം അപുച്ഛിമ്ഹ അകിത്തയീ നോ, അഞ്ഞം തം പുച്ഛാമ തദിങ്ഘ ബ്രൂഹീ"തിആദീസു (സു॰ നി॰ ൱൱൫) ഉപയോഗവചനേ. "അട്ഠാനമേതം, ഭിക്ഖവേ, അനവകാസോ, യം ഏകിസ്സാ ലോകധാതുയാ"തിആദീസു (അ॰ നി॰ ൧.൨൭൭) കരണവചനേ. ഇധ പന ഭുമ്മത്ഥേതി ദട്ഠബ്ബോ. തേന വുത്തം - "യസ്മിം കപ്പേ"തി. **ഉദപാദീ**തി ദസസഹസ്സിലോകധാതും ഉന്നാദേന്തോ ഉപ്പജ്ജി.

ഭദ്ദകപ്പേതി പഞ്ചബുദ്ധുപ്പാദപടിമണ്ഡിതത്താ സുന്ദരകപ്പേ സാരകപ്പേതി ഭഗവാ ഇമം കപ്പം ഥോമേന്തോ ഏവമാഹ. യതോ പട്ഠായ കിര അമ്ഹാകം ഭഗവതാ അഭിനീഹാരോ കതോ, ഏതസ്മിം അന്തരേ ഏകകപ്പേപി പഞ്ച ബുദ്ധാ നിബ്ബത്താ നാമ നത്ഥി. അമ്ഹാകം ഭഗവതോ അഭിനീഹാരസ്സ പുരതോ പന തണ്ഹങ്കരോ, മേധങ്കരോ, സരണങ്കരോ, ദീപങ്കരോതി ചത്താരോ ബുദ്ധാ ഏകസ്മിം കപ്പേ നിബ്ബത്തിംസു. തേസം ഓരഭാഗേ ഏകം അസങ്ഖ്യേയ്യം ബുദ്ധസുഞ്ഞമേവ അഹോസി.

അസങ്ഖ്യേയ്യകപ്പപരിയോസാനേ പന കോണ്ഡഞ്ഞോ നാമ ബുദ്ധോ ഏകോവ ഏകസ്മിം കപ്പേ ഉപ്പന്നോ. തതോപി അസങ്ഖ്യേയ്യം ബുദ്ധസുഞ്ഞമേവ അഹോസി. അസങ്ഖ്യേയ്യകപ്പപരിയോസാനേ മങ്ഗലോ, സുമനോ, രേവതോ, സോഭിതോതി ചത്താരോ ബുദ്ധാ ഏകസ്മിം കപ്പേ ഉപ്പന്നാ . തതോപി അസങ്ഖ്യേയ്യം ബുദ്ധസുഞ്ഞമേവ അഹോസി. അസങ്ഖ്യേയ്യകപ്പപരിയോസാനേ പന ഇതോ കപ്പസതസഹസ്സാധികസ്സ അസങ്ഖ്യേയ്യസ്സ ഉപരി അനോമദസ്സീ, പദുമോ, നാരദോതി തയോ ബുദ്ധാ ഏകസ്മിം കപ്പേ ഉപ്പന്നാ. തതോപി അസങ്ഖ്യേയ്യം ബുദ്ധസുഞ്ഞമേവ അഹോസി. അസങ്ഖ്യേയ്യകപ്പപരിയോസാനേ പന ഇതോ കപ്പസതസഹസ്സാനം ഉപരി പദുമുത്തരോ ഭഗവാ ഏകോവ ഏകസ്മിം കപ്പേ ഉപ്പന്നോ. തസ്സ ഓരഭാഗേ ഇതോ തിംസകപ്പസഹസ്സാനം ഉപരി സുമേധോ, സുജാതോതി ദ്വേ ബുദ്ധാ ഏകസ്മിം കപ്പേ ഉപ്പന്നാ. തതോ ഓരഭാഗേ ഇതോ അട്ഠാരസന്നം കപ്പസഹസ്സാനം ഉപരി പിയദസ്സീ, അത്ഥദസ്സീ, ധമ്മദസ്സീതി തയോ ബുദ്ധാ ഏകസ്മിം കപ്പേ ഉപ്പന്നാ. അഥ ഇതോ ചതുനവുതികപ്പേ സിദ്ധത്ഥോ നാമ ബുദ്ധോ ഏകോവ ഏകസ്മിം കപ്പേ ഉപ്പന്നോ. ഇതോ ദ്വേ നവുതികപ്പേ തിസ്സോ, ഫുസ്സോതി ദ്വേ ബുദ്ധാ ഏകസ്മിം കപ്പേ ഉപ്പന്നാ. ഇതോ ഏകനവുതികപ്പേ വിപസ്സീ ഭഗവാ ഉപ്പന്നോ. ഇതോ ഏകതിംസേ കപ്പേ സിഖീ, വേസ്സഭൂതി ദ്വേ ബുദ്ധാ ഉപ്പന്നാ. ഇമസ്മിം ഭദ്ദകപ്പേ കകുസന്ധോ, കോണാഗമനോ, കസ്സപോ, ഗോതമോ അമ്ഹാകം സമ്മാസമ്ബുദ്ധോതി

ചത്താരോ ബുദ്ധാ ഉപ്പന്നാ, മേത്തേയ്യോ ഉപ്പജ്ജിസ്സതി. ഏവമയം കപ്പോ പഞ്ചബുദ്ധുപ്പാദപടിമണ്ഡിതത്താ സുന്ദരകപ്പോ സാരകപ്പോതി ഭഗവാ ഇമം കപ്പം ഥോമേന്തോ ഏവമാഹ.

കിം പനേതം ബുദ്ധാനംയേവ പാകടം ഹോതി - "ഇമസ്മിം കപ്പേ ഏത്തകാ ബുദ്ധാ ഉപ്പന്നാ വാ ഉപ്പജ്ജിസ്സന്തീതി വാ"തി, ഉദാഹു അഞ്ഞേസമ്പി പാകടം ഹോതീതി? അഞ്ഞേസമ്പി പാകടം ഹോതി. കേസം? സുദ്ധാവാസബ്രഹ്മാനം. കപ്പസണ്ഠാനകാലസ്മിഞ്ഹി ഏകമസങ്ഖ്യേയ്യം ഏകങ്ഗണം ഹുത്വാ ഠിതേ ലോകസന്നിവാസേ ലോകസ്സ സണ്ഠാനത്ഥായ ദേവോ വസ്സിതും ആരഭതി. ആദിതോവ അന്തരട്ഠകേ ഹിമപാതോ വിയ ഹോതി. തതോ തിലമത്താ കണമത്താ തണ്ഡുലമത്താ മുഗ്ഗ-മാസ-ബദര-ആമലക-ഏളാലുക-കുമ്ഭണ്ഡ-അലാബുമത്താ ഉദകധാരാ ഹുത്വാ അനുക്കമേന ഉസഭദ്വേഉസഭഅഡ്ഢഗാവുതഗാവുതദ്വേഗാവുതഅഡ്ഢയോജനയോജനദ്വിയോജന... പേ॰... യോജനസതയോജനസഹസ്സയോജനസതസഹസ്സമത്താ ഹുത്വാ കോടിസതസഹസ്സചക്കവാളബ്ഭന്തരേ യാവ അവിനട്ഠബ്രഹ്മലോകാ പൂരേത്വാ തിട്ഠന്തി. അഥ തം ഉദകം അനുപുബ്ബേന ഭസ്സതി, ഭസ്സന്തേ ഉദകേ പകതിദേവലോകട്ഠാനേസു ദേവലോകാ സണ്ഠഹന്തി, തേസം സണ്ഠഹനവിധാനം **വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ** പുബ്ബേനിവാസകഥായം വുത്തമേവ.

മനുസ്സലോകസണ്ഠഹനട്ഠാനം പന പത്തേ ഉദകേ ധമകരണമുഖേ പിഹിതേ വിയ വാതവസേന തം ഉദകം സന്തിട്ഠതി, ഉദകപിട്ഠേ ഉപ്പലിനിപണ്ണം വിയ പഥവീ സണ്ഠഹതി. മഹാബോധിപല്ലങ്കോ വിനസ്സമാനേ ലോകേ പച്ഛാ വിനസ്സതി, സണ്ഠഹമാനേ പഠമം സണ്ഠഹതി. തത്ഥ പുബ്ബനിമിത്തം ഹുത്വാ ഏകോ പദുമിനിഗച്ഛോ ഉപ്പജ്ജതി, തസ്സ സചേ തസ്മിം കപ്പേ ബുദ്ധോ നിബ്ബത്തിസ്സതി, പുപ്ഫം ഉപ്പജ്ജതി. നോ ചേ, നുപ്പജ്ജതി. ഉപ്പജ്ജമാനഞ്ച സചേ ഏകോ ബുദ്ധോ നിബ്ബത്തിസ്സതി, ഏകം ഉപ്പജ്ജതി. സചേ ദ്വേ, തയോ, ചത്താരോ, പഞ്ച ബുദ്ധാ നിബ്ബത്തിസ്സന്തി, പഞ്ച ഉപ്പജ്ജന്തി. താനി ച ഖോ ഏകസ്മിംയേവ നാളേ കണ്ണികാബദ്ധാനി ഹുത്വാ. സുദ്ധാവാസബ്രഹ്മാനോ "ആയാമ , മയം മാരിസാ, പുബ്ബനിമിത്തം പസ്സിസ്സാമാ"തി മഹാബോധിപല്ലങ്കട്ഠാനം ആഗച്ഛന്തി, ബുദ്ധാനം അനിബ്ബത്തനകപ്പേ പുപ്ഫം ന ഹോതി. തേ പന അപുപ്ഫിതഗച്ഛം ദിസ്വാ - "അന്ധകാരോ വത ഭോ ലോകോ ഭവിസ്സതി, മതാ മതാ സത്താ അപായേ പൂരേസ്സന്തി, ഛ ദേവലോകാ നവ ബ്രഹ്മലോകാ സുഞ്ഞാ ഭവിസ്സന്തീ"തി അനത്തമനാ ഹോന്തി. പുപ്ഫിതകാലേ പന പുപ്ഫം ദിസ്വാ - "സബ്ബഞ്ഞുബോധിസത്തേസു മാതുകുച്ഛിം ഓക്കമന്തേസു നിക്ഖമന്തേസു സമ്ബുജ്ഝന്തേസു ധമ്മചക്കം പവത്തേന്തേസു യമകപാടിഹാരിയം കരോന്തേസു ദേവോരോഹനം കരോന്തേസു ആയുസങ്ഖാരം ഓസ്സജ്ജന്തേസു പരിനിബ്ബായന്തേസു ദസസഹസ്സചക്കവാളകമ്പനാദീനി പാടിഹാരിയാനി ദക്ഖിസ്സാമാ"തി ച "ചത്താരോ അപായാ പരിഹായിസ്സന്തി, ഛ ദേവലോകാ നവ ബ്രഹ്മലോകാ പരിപൂരേസ്സന്തീ"തി ച അത്തമനാ ഉദാനം ഉദാനേന്താ അത്തനോ അത്തനോ ബ്രഹ്മലോകം ഗച്ഛന്തി. ഇമസ്മിം ഭദ്ദകപ്പേ പഞ്ച പദുമാനി ഉപ്പജ്ജിംസു. തേസം നിമിത്താനം ആനുഭാവേന ചത്താരോ ബുദ്ധാ ഉപ്പന്നാ, പഞ്ചമോ ഉപ്പജ്ജിസ്സതി. സുദ്ധാവാസബ്രഹ്മാനോപി താനി പദുമാനി ദിസ്വാ ഇമമത്ഥം ജാനിംസു. തേന വുത്തം - "അഞ്ഞേസമ്പി പാകടം ഹോതീ"തി.

ആയുപരിച്ഛേദവണ്ണനാ

൬-൭. ഇതി ഭഗവാ - ''ഇതോ സോ, ഭിക്ഖവേ''തിആദിനാ നയേന കപ്പപരിച്ഛേദവസേന പുബ്ബേനിവാസം ദസ്സേത്വാ ഇദാനി തേസം ബുദ്ധാനം ജാതിപരിച്ഛേദാദിവസേന ദസ്സേതും **വിപസ്സീ, ഭിക്ഖവേ**തിആദിമാഹ. തത്ഥ ആയുപരിച്ഛേദേ **പരിത്തം ലഹുക**ന്തി ഉഭയമേതം അപ്പകസ്സേവ വേവചനം. യഞ്ഹി അപ്പകം, തം പരിത്തഞ്ചേവ ലഹുകഞ്ച ഹോതി.

അപ്പം വാ ഭിയ്യോതി വസ്സസതതോ വാ ഉപരി അപ്പം, അഞ്ഞം വസ്സസതം അപത്വാ വീസം വാ തിംസം വാ ചത്താലീസം വാ പണ്ണാസം വാ സട്ഠി വാ വസ്സാനി ജീവതി. ഏവം ദീഘായുകോ പന അതിദുല്ലഭോ, അസുകോ കിര ഏവം ചിരം ജീവതീതി തത്ഥ തത്ഥ ഗന്ത്വാ ദട്ഠബ്ബോ ഹോതി. തത്ഥ വിസാഖാ ഉപാസികാ വീസവസ്സസതം ജീവതി, തഥാ പോക്ഖരസാതി ബ്രാഹ്മണോ, ബ്രഹ്മായു ബ്രാഹ്മണോ, സേലോ ബ്രാഹ്മണോ, ബാവരിയബ്രാഹ്മണോ, ആനന്ദത്ഥേരോ, മഹാകസ്സപത്ഥേരോതി. അനുരുദ്ധത്ഥേരോ പന വസ്സസതഞ്ചേവ പണ്ണാസഞ്ച വസ്സാനി, ബാകുലത്ഥേരോ വസ്സസതഞ്ചേവ സട്ഠി ച വസ്സാനി. അയം സബ്ബദീഘായുകോ. സോപി ദ്വേ വസ്സസതാനി ന ജീവതി.

വിപസ്സീആദയോ പന സബ്ബേപി ബോധിസത്താ മേത്താപുബ്ബഭാഗേന സോമനസ്സസഹഗതഞാണസമ്പയുത്തഅസങ്ഖാരികചിത്തേന മാതുകുച്ഛിസ്മിം പടിസന്ധിം ഗണ്ഹിംസു. തേന ചിത്തേന ഗഹിതായ പടിസന്ധിയാ അസങ്ഖ്യേയ്യം ആയു, ഇതി സബ്ബേ ബുദ്ധാ അസങ്ഖ്യേയ്യായുകാ. തേ കസ്മാ അസങ്ഖ്യേയ്യം ന അട്ഠംസു? ഉതുഭോജനവിപത്തിയാ. ഉതുഭോജനവസേന ഹി ആയു ഹായതിപി വഡ്ഢതിപി.

തത്ഥ യദാ രാജാനോ അധമ്മികാ ഹോന്തി, തദാ ഉപരാജാനോ, സേനാപതി, സേട്ഠി, സകലനഗരം, സകലരട്ഠം അധമ്മികമേവ ഹോതി; അഥ തേസം ആരക്ഖദേവതാ, താസം ദേവതാനം മിത്താ ഭൂമട്ഠദേവതാ, താസം ദേവതാനം മിത്താ ആകാസട്ഠകദേവതാ, ആകാസട്ഠകദേവതാനം മിത്താ ഉണ്ഹവലാഹകാ ദേവതാ, താസം മിത്താ അബ്ഭവലാഹകാ ദേവതാ, താസം മിത്താ സീതവലാഹകാ ദേവതാ, താസം മിത്താ വസ്സവലാഹകാ ദേവതാ, താസം മിത്താ ചാതുമഹാരാജികാ ദേവതാ, താസം മിത്താ താവതിംസാ ദേവതാ, താസം മിത്താ യാമാ ദേവതാതി ഏവമാദി. ഏവം യാവ ഭവഗ്ഗാ ഠപേത്വാ അരിയസാവകേ സബ്ബാ ദേവബ്രഹ്മപരിസാപി അധമ്മികാവ ഹോന്തി. താസം അധമ്മികതായ വിസമം ചന്ദിമസൂരിയാ പരിഹരന്തി, വാതോ യഥാമഗ്ഗേന ന വായതി, അയഥാമഗ്ഗേന വായന്തോ ആകാസട്ഠകവിമാനാനി ഖോഭേതി, വിമാനേസു ഖോഭിതേസു ദേവതാനം കീളനത്ഥായ ചിത്താനി ന നമന്തി, ദേവതാനം കീളനത്ഥായ ചിത്തേസു അനമന്തേസു സീതുണ്ഹഭേദോ ഉതു യഥാകാലേന ന സമ്പജ്ജതി, തസ്മിം അസമ്പജ്ജന്തേ ന സമ്മാ ദേവോ വസ്സതി, കദാചി വസ്സതി, കദാചി ന വസ്സതി; കത്ഥചി വസ്സതി, കത്ഥചി ന വസ്സതി, വസ്സന്തോപി വപ്പകാലേ അങ്കുരകാലേ നാളകാലേ പുപ്ഫകാലേ ഖീരഗ്ഗഹണാദികാലേസു യഥാ യഥാ സസ്സാനം ഉപകാരോ ന ഹോതി, തഥാ തഥാ വസ്സതി ച വിഗച്ഛതി ച, തേന സസ്സാനി വിസമപാകാനി ഹോന്തി, വിഗതഗന്ധവണ്ണരസാദിസമ്പന്നാനി. ഏകഭാജനേ പക്ഖിത്തതണ്ഡുലേസുപി ഏകസ്മിം പദേസേ ഭത്തം ഉത്തണ്ഡുലം ഹോതി, ഏകസ്മിം അതികിലിന്നം, ഏകസ്മിം സമപാകം. തം പരിഭുത്തം കുച്ഛിയമ്പി തീഹാകാരേഹി പച്ചതി.

തേന സത്താ ബഹ്വാബാധാ ചേവ ഹോന്തി, അപ്പായുകാ ച. ഏവം താവ ഉതുഭോജനവസേന ആയു ഹായതി.

യദാ പന രാജാനോ ധമ്മികാ ഹോന്തി, തദാ ഉപരാജാനോപി ധമ്മികാ ഹോന്തീതി പുരിമനയേനേവ യാവ ബ്രഹ്മലോകാ സബ്ബേപി ധമ്മികാ ഹോന്തി. തേസം ധമ്മികത്താ സമം ചന്ദിമസൂരിയാ പരിഹരന്തി, യഥാമഗ്ഗേന വാതോ വായതി, യഥാമഗ്ഗേന വായന്തോ ആകാസട്ഠകവിമാനാനി ന ഖോഭേതി, തേസം അഖോഭാ ദേവതാനം കീളനത്ഥായ ചിത്താനി നമന്തി. ഏവം കാലേന ഉതു സമ്പജ്ജതി, ദേവോ സമ്മാ വസ്സതി, വപ്പകാലതോ പട്ഠായ സസ്സാനം ഉപകാരം കരോന്തോ കാലേ വസ്സതി, കാലേ വിഗച്ഛതി, തേന സസ്സാനി സമപാകാനി സുഗന്ധാനി സുവണ്ണാനി സുരസാനി ഓജവന്താനി ഹോന്തി, തേഹി സമ്പാദിതം ഭോജനം പരിഭുത്തമ്പി സമ്മാ പരിപാകം ഗച്ഛതി , തേന സത്താ അരോഗാ ദീഘായുകാ ഹോന്തി. ഏവം ഉതുഭോജനവസേന ആയു വഡ്ഢതി.

തത്ഥ വിപസ്സീ ഭഗവാ അസീതിവസ്സസഹസ്സായുകകാലേ നിബ്ബത്തോ, സിഖീ സത്തതിവസ്സസഹസ്സായുകകാലേതി ഇദം അനുപുബ്ബേന പരിഹീനസദിസം കതം, ന പന ഏവം പരിഹീനം, വഡ്ഢിത്വാ വഡ്ഢിത്വാ പരിഹീനന്തി വേദിതബ്ബം. കഥം? ഇമസ്മിം താവ കപ്പേ കകുസന്ധോ ഭഗവാ ചത്താലീസവസ്സസഹസ്സായുകകാലേ നിബ്ബത്തോ, ആയുപ്പമാണം പഞ്ച കോട്ഠാസേ കത്വാ ചത്താരി ഠത്വാ പഞ്ചമേ വിജ്ജമാനേയേവ പരിനിബ്ബുതോ. തം ആയു പരിഹായമാനം ദസവസ്സകാലം പത്വാ പുന വഡ്ഢമാനം അസങ്ഖ്യേയ്യം ഹുത്വാ തതോ പരിഹായമാനം തിംസവസ്സസഹസ്സകാലേ ഠിതം; തദാ കോണാഗമനോ ഭഗവാ നിബ്ബത്തോ. തസ്മിമ്പി തഥേവ പരിനിബ്ബുതേ തം ആയു ദസവസ്സകാലം പത്വാ പുന വഡ്ഢമാനം അസങ്ഖ്യേയ്യം ഹുത്വാ പരിഹായിത്വാ വീസതിവസ്സസഹസ്സകാലേ ഠിതം; തദാ കസ്സപോ ഭഗവാ നിബ്ബത്തോ. തസ്മിമ്പി തഥേവ പരിനിബ്ബുതേ തം ആയു ദസവസ്സകാലം പത്വാ പുന വഡ്ഢമാനം അസങ്ഖ്യേയ്യം ഹുത്വാ പരിഹായിത്വാ വസ്സസതകാലം പത്തം, അഥ അമ്ഹാകം സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ നിബ്ബത്തോ. ഏവം അനുപുബ്ബേന പരിഹായിത്വാ പരിഹായിത്വാ വഡ്ഢിത്വാ വഡ്ഢിത്വാ പരിഹീനന്തി വേദിതബ്ബം. തത്ഥ യം യം ആയുപരിമാണേസു മനുസ്സേസു ബുദ്ധാ നിബ്ബത്തന്തി, തേസമ്പി തം തദേവ ആയുപരിമാണം ഹോതീതി വേദിതബ്ബം.

ആയുപരിച്ഛേദവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

ബോധിപരിച്ഛേദവണ്ണനാ

വ്. ബോധിപരിച്ഛേദേ പന **പാടലിയാ മൂലേ**തി പാടലിരുക്ഖസ്സ ഹേട്ഠാ. തസ്സാ പന പാടലിയാ ഖന്ധോ തം ദിവസം പണ്ണാസരതനോ ഹുത്വാ അബ്ഭുഗ്ഗതോ, സാഖാ പണ്ണാസരതനാതി ഉബ്ബേധേന രതനസതം അഹോസി. തം ദിവസഞ്ച സാ പാടലി കണ്ണികാബദ്ധേഹി വിയ പുപ്ഫേഹി മൂലതോ പട്ഠായ ഏകസഞ്ഛന്നാ അഹോസി, ദിബ്ബഗന്ധം വായതി. ന കേവലഞ്ച തദാ അയമേവ പുപ്ഫിതാ, ദസസഹസ്സചക്കവാളേ സബ്ബപാടലിയോ പുപ്ഫിതാ. ന കേവലഞ്ച പാടലിയോ, ദസസഹസ്സചക്കവാളേ സബ്ബരുക്ഖാനം ഖന്ധേസു ഖന്ധപദുമാനി, സാഖാസു സാഖാപദുമാനി, ലതാസു ലതാപദുമാനി, ആകാസേ ആകാസപദുമാനി പുപ്ഫിതാനി, പഥവിതലം ഭിന്ദിത്വാപി മഹാപദുമാനി ഉട്ഠിതാനി. മഹാസമുദ്ദോപി പഞ്ചവണ്ണേഹി പദുമേഹി നീലുപ്പലരത്തുപ്പലേഹി

ച സഞ്ചരന്തോ അഹോസി. സകലദസസഹസ്സചക്കവാളം ധജമാലാകുലം തത്ഥ തത്ഥ നിബദ്ധപുപ്ഫദാമവിസ്സട്ഠമാലാഗുളവിപ്പകിണ്ണം നാനാവണ്ണകുസുമസമുജ്ജലം നന്ദനവനചിത്തലതാവനമിസ്സകവനഫാരുസകവനസദിസം അഹോസി. പുരത്ഥിമചക്കവാളമുഖവട്ടിയം ഉസ്സിതദ്ധജാ പച്ഛിമചക്കവാളമുഖവട്ടിം അഭിഹനന്തി. പച്ഛിമദക്ഖിണഉത്തരചക്കവാളമുഖവട്ടിയം ഉസ്സിതദ്ധജാ ദക്ഖിണചക്കവാളമുഖവട്ടിം അഭിഹനന്തി. ഏവം അഞ്ഞമഞ്ഞസിരീസമ്പത്താനി ചക്കവാളാനി അഹേസും. **അഭിസമ്ബുദ്ധോ**തി സകലം ബുദ്ധഗുണവിഭവസിരിം പടിവിജ്ഝമാനോ ചത്താരി സച്ചാനി അഭിസമ്ബുദ്ധോ.

“സിഖീ, ഭിക്ഖവേ, ഭഗവാ അരഹം സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ പുണ്ഡരീകസ്സ മൂലേ അഭിസമ്ബുദ്ധോ”തിആദീസുപി ഇമിനാവ നയേന പദവണ്ണനാ വേദിതബ്ബാ. ഏത്ഥ പന **പുണ്ഡരീകോ**തി സേതമ്ബരുക്ഖോ. തസ്സാപി തദേവ പരിമാണം. തം ദിവസഞ്ച സോപി ദിബ്ബഗന്ധേഹി പുപ്ഫേഹി സുസഞ്ഛന്നോ അഹോസി. ന കേവലഞ്ച പുപ്ഫേഹി, ഫലേഹിപി സഞ്ഛന്നോ അഹോസി. തസ്സ ഏകതോ തരുണാനി ഫലാനി, ഏകതോ മജ്ഝിമാനി ഫലാനി, ഏകതോ നാതിപക്കാനി ഫലാനി, ഏകതോ സുപക്കാനി പക്ഖിത്തദിബ്ബോജാനി വിയ സുരസാനി ഓലമ്ബന്തി. യഥാ സോ, ഏവം സകലദസസഹസ്സചക്കവാളേസു പുപ്ഫൂപഗരുക്ഖാ പുപ്ഫേഹി, ഫലൂപഗരുക്ഖാ ഫലേഹി പടിമണ്ഡിതാ അഹേസും.

സാലോതി സാലരുക്ഖോ. തസ്സാപി തദേവ പരിമാണം, തഥേവ പുപ്ഫസിരീവിഭവോ വേദിതബ്ബോ. സിരീസരുക്ഖേപി ഏസേവ നയോ. ഉദുമ്ബരരുക്ഖേ പുപ്ഫാനി നാഹേസും, ഫലവിഭൂതി പനേത്ഥ അമ്ബേ വുത്തനയാവ, തഥാ നിഗ്രോധേ, തഥാ അസ്സത്ഥേ. ഇതി സബ്ബബുദ്ധാനം ഏകോവ പല്ലങ്കോ, രുക്ഖാ പന അഞ്ഞേപി ഹോന്തി. തേസു യസ്സ യസ്സ രുക്ഖസ്സ മൂലേ ചതുമഗ്ഗഞാണസങ്ഖാതബോധിം ബുദ്ധാ പടിവിജ്ഝന്തി, സോ സോ **ബോധീ**തി വുച്ചതി. അയം ബോധിപരിച്ഛേദോ നാമ.

സാവകയുഗപരിച്ഛേദവണ്ണനാ

൯. സാവകയുഗപരിച്ഛേദേ പന **ഖണ്ഡതിസ്സ**ന്തി ഖണ്ഡോ ച തിസ്സോ ച. തേസു ഖണ്ഡോ ഏകപിതികോ കനിട്ഠഭാതാ, തിസ്സോ പുരോഹിതപുത്തോ . ഖണ്ഡോ പഞ്ഞാപാരമിയാ മത്ഥകം പത്തോ, തിസ്സോ സമാധിപാരമിയാ മത്ഥകം പത്തോ. **അഗ്ഗ**ന്തി ഠപേത്വാ വിപസ്സിം ഭഗവന്തം അവസേസേഹി സദ്ധിം അസദിസഗുണതായ ഉത്തമം. **ഭദ്ദയുഗ**ന്തി അഗ്ഗത്തായേവ ഭദ്ദയുഗം. **അഭിഭൂസമ്ഭവ**ന്തി അഭിഭൂ ച സമ്ഭവോ ച. തേസു അഭിഭൂ പഞ്ഞാപാരമിയാ മത്ഥകം പത്തോ. സിഖിനാ ഭഗവതാ സദ്ധിം അരുണവതിതോ ബ്രഹ്മലോകം ഗന്ത്വാ ബ്രഹ്മപരിസായ വിവിധാനി പാടിഹാരിയാനി ദസ്സേന്തോ ധമ്മം ദേസേത്വാ ദസസഹസ്സിലോകധാതും അന്ധകാരേന ഫരിത്വാ - “കിം ഇദ”ന്തി സഞ്ജാതസംവേഗാനം ഓഭാസം ഫരിത്വാ - “സബ്ബേ മേ രൂപഞ്ച പസ്സന്തു, സദ്ദഞ്ച സുണന്തൂ”തി അധിട്ഠഹിത്വാ - “ആരമ്ഭഥാ”തി ഗാഥാദ്വയം (സം॰ നി॰ ൧.൧൮൫) ഭണന്തോ സദ്ദം സാവേസി. സമ്ഭവോ സമാധിപാരമിയാ മത്ഥകം പത്തോ അഹോസി.

സോണുത്തരന്തി സോണോ ച ഉത്തരോ ച. തേസുപി സോണോ പഞ്ഞാപാരമിം പത്തോ, ഉത്തരോ സമാധിപാരമിം പത്തോ അഹോസി. **വിധുരസഞ്ജീവ**ന്തി വിധുരോ ച സഞ്ജീവോ ച. തേസു വിധുരോ പഞ്ഞാപാരമിം പത്തോ അഹോസി, സഞ്ജീവോ സമാധിപാരമിം പത്തോ. സമാപജ്ജനബഹുലോ രത്തിട്ഠാനദിവാട്ഠാനകുടിലേണമണ്ഡപാദീസു സമാപത്തിബലേന ഝായന്തോ ഏകദിവസം അരഞ്ഞേ നിരോധം സമാപജ്ജി, അഥ നം വനകമ്മികാദയോ ''മതോ''തി സല്ലക്ഖേത്വാ ഝാപേസും. സോ യഥാപരിച്ഛേദേന സമാപത്തിതോ ഉട്ഠായ ചീവരാനി പപ്ഫോടേത്വാ ഗാമം പിണ്ഡായ പാവിസി. തദുപാദായേവ ച നം ''സഞ്ജീവോ''തി സഞ്ജാനിംസു. **ഭിയ്യോസുത്തര**ന്തി ഭിയ്യോസോ ച ഉത്തരോ ച. തേസു ഭിയ്യോസോ പഞ്ഞായ ഉത്തരോ, ഉത്തരോ സമാധിനാ അഗ്ഗോ അഹോസി. **തിസ്സഭാരദ്വാജ**ന്തി തിസ്സോ ച ഭാരദ്വാജോ ച . തേസു തിസ്സോ പഞ്ഞാപാരമിം പത്തോ, ഭാരദ്വാജോ സമാധിപാരമിം പത്തോ അഹോസി . **സാരിപുത്തമോഗ്ഗല്ലാന**ന്തി സാരിപുത്തോ ച മോഗ്ഗല്ലാനോ ച. തേസു സാരിപുത്തോ പഞ്ഞാവിസയേ, മോഗ്ഗല്ലാനോ സമാധിവിസയേ അഗ്ഗോ അഹോസി. അയം സാവകയുഗപരിച്ഛേദോ നാമ.

സാവകസന്നിപാതപരിച്ഛേദവണ്ണനാ

൬൦. സാവകസന്നിപാതപരിച്ഛേദേ വിപസ്സിസ്സ ഭഗവതോ പഠമസന്നിപാതോ ചതുരങ്ഗികോ അഹോസി, സബ്ബേ ഏഹിഭിക്ഖൂ, സബ്ബേ ഇദ്ധിയാ നിബ്ബത്തപത്തചീവരാ, സബ്ബേ അനാമന്തിതാവ ആഗതാ, ഇതി തേ ച ഖോ പന്നരസേ ഉപോസഥദിവസേ. അഥ സത്ഥാ ബീജനിം ഗഹേത്വാ നിസിന്നോ ഉപോസഥം ഓസാരേസി. ദുതിയതതിയേസുപി ഏസേവ നയോ. തഥാ സേസബുദ്ധാനം സബ്ബസന്നിപാതേസു. യസ്മാ പന അമ്ഹാകം ഭഗവതോ പഠമബോധിയാവ സന്നിപാതോ അഹോസി, ഇദഞ്ച സുത്തം അപരഭാഗേ വുത്തം, തസ്മാ ''മയ്ഹം, ഭിക്ഖവേ, ഏതരഹി ഏകോ സാവകാനം സന്നിപാതോ''തി അനിട്ഠപേത്വാ ''അഹോസീ''തി വുത്തം.

തത്ഥ **അഡ്ഢതേളസാനി ഭിക്ഖുസതാനീ**തി പുരാണജടിലാനം സഹസ്സം, ദ്വിന്നം അഗ്ഗസാവകാനം പരിവാരാനി അഡ്ഢതേയ്യസതാനീതി അഡ്ഢതേളസാനി ഭിക്ഖുസതാനി. തത്ഥ ദ്വിന്നം അഗ്ഗസാവകാനം അഭിനീഹാരതോ പട്ഠായ വത്ഥും കഥേത്വാ പബ്ബജ്ജാ ദീപേതബ്ബാ. പബ്ബജിതാനം പന തേസം മഹാമോഗ്ഗല്ലാനോ സത്തമേ ദിവസേ അരഹത്തം പത്തോ. ധമ്മസേനാപതി പന്നരസമേ ദിവസേ ഗിജ്ഝകൂടപബ്ബതമജ്ഝേ സൂകരഖതലേണപബ്ഭാരേ ഭാഗിനേയ്യസ്സ ദീഘനഖപരിബ്ബാജകസ്സ സജ്ജിതേ ധമ്മയാഗേ വേദനാപരിഗ്ഗഹസുത്തന്തേ (മ॰ നി॰ ൨.൨൦൧) ദേസിയമാനേ ദേസനം അനുബുജ്ഝമാനം ഞാണം പേസേത്വാ സാവകപാരമിഞാണം പത്തോ. ഭഗവാ ഥേരസ്സ അരഹത്തപ്പത്തിം ഞത്വാ വേഹാസം അബ്ഭുഗ്ഗന്ത്വാ വേളുവനേയേവ പച്ചുട്ഠാസി. ഥേരോ - ''കുഹിം നു ഖോ ഭഗവാ ഗതോ''തി ആവജ്ജന്തോ വേളുവനേ പതിട്ഠിതഭാവം ഞത്വാ സയമ്പി വേഹാസം അബ്ഭുഗ്ഗന്ത്വാ വേളുവനേയേവ പച്ചുട്ഠാസി. അഥ ഭഗവാ പാതിമോക്ഖം ഓസാരേസി. തം സന്നിപാതം സന്ധായ ഭഗവാ - ''അഡ്ഢതേളസാനി ഭിക്ഖുസതാനീ''തി ആഹ. അയം സാവകസന്നിപാതപരിച്ഛേദോ നാമ.

ഉപട്ഠാകപരിച്ഛേദവണ്ണനാ

൧൧. ഉപട്ഠാകപരിച്ഛേദേ പന **ആനന്ദോ**തി നിബദ്ധുപട്ഠാകഭാവം സന്ധായ വുത്തം. ഭഗവതോ ഹി പഠമബോധിയം അനിബദ്ധാ ഉപട്ഠാകാ അഹേസും. ഏകദാ നാഗസമാലോ പത്തചീവരം ഗഹേത്വാ വിചരി, ഏകദാ നാഗിതോ, ഏകദാ ഉപവാനോ, ഏകദാ സുനക്ഖത്തോ, ഏകദാ ചുന്ദോ സമണുദ്ദേസോ, ഏകദാ സാഗതോ , ഏകദാ മേഘിയോ. തത്ഥ ഏകദാ ഭഗവാ നാഗസമാലത്ഥേരേന സദ്ധിം അദ്ധാനമഗ്ഗപടിപന്നോ ദ്വേധാപഥം പത്തോ. ഥേരോ മഗ്ഗാ ഓക്കമ്മ - ''ഭഗവാ, അഹം ഇമിനാ മഗ്ഗേന ഗച്ഛാമീ''തി ആഹ. അഥ നം ഭഗവാ - ''ഏഹി ഭിക്ഖു, ഇമിനാ മഗ്ഗേന ഗച്ഛാമാ''തി ആഹ. സോ - ''ഹന്ദ, ഭഗവാ, തുമ്ഹാകം പത്തചീവരം ഗണ്ഹഥ, അഹം ഇമിനാ മഗ്ഗേന ഗച്ഛാമീ''തി വത്വാ പത്തചീവരം ഛമായം ഠപേതും ആരദ്ധോ. അഥ നം ഭഗവാ - ''ആഹര, ഭിക്ഖൂ''തി വത്വാ പത്തചീവരം ഗഹേത്വാ ഗതോ. തസ്സപി ഭിക്ഖുനോ ഇതരേന മഗ്ഗേന ഗച്ഛതോ ചോരാ പത്തചീവരഞ്ചേവ ഹരിംസു, സീസഞ്ച ഭിന്ദിംസു. സോ - ''ഭഗവാ ഇദാനി മേ പടിസരണം, ന അഞ്ഞോ''തി ചിന്തേത്വാ ലോഹിതേന ഗളിതേന ഭഗവതോ സന്തികം അഗമാസി. ''കിമിദം ഭിക്ഖൂ''തി ച വുത്തേ തം പവത്തിം ആരോചേസി. അഥ നം ഭഗവാ - ''മാ ചിന്തയി, ഭിക്ഖു, ഏതംയേവ തേ കാരണം സല്ലക്ഖേത്വാ നിവാരയിമ്ഹാ''തി വത്വാ നം സമസ്സാസേസി.

ഏകദാ പന ഭഗവാ മേഘിയത്ഥേരേന സദ്ധിം പാചീനവംസമിഗദായേ ജന്തുഗാമം അഗമാസി. തത്രാപി മേഘിയോ ജന്തുഗാമേ പിണ്ഡായ ചരിത്വാ നദീതീരേ പാസാദികം അമ്ബവനം ദിസ്വാ - ''ഭഗവാ, തുമ്ഹാകം പത്തചീവരം ഗണ്ഹഥ, അഹം തസ്മിം അമ്ബവനേ സമണധമ്മം കരോമീ''തി വത്വാ ഭഗവതാ തിക്ഖത്തും നിവാരിയമാനോപി ഗന്ത്വാ അകുസലവിതക്കേഹി ഉപദ്ദുതോ അനാവാസത്തോ (അം° നി° ൻ.ന; ഉദാന പരിച്ഛേദോ ന.ഫ ദട്ഠബ്ബോ). പച്ചാഗന്ത്വാ തം പവത്തിം ആരോചേസി. തമ്പി ഭഗവാ - ''ഇദമേവ തേ കാരണം സല്ലക്ഖേത്വാ നിവാരയിമ്ഹാ''തി വത്വാ അനുപുബ്ബേന സാവത്ഥിം അഗമാസി. തത്ഥ ഗന്ധകുടിപരിവേണേ പഞ്ഞത്തവരബുദ്ധാസനേ നിസിന്നോ ഭിക്ഖുസങ്ഘപരിവുതോ ഭിക്ഖൂ ആമന്തേസി - ''ഭിക്ഖവേ, ഇദാനിമ്ഹി മഹല്ലകോ, 'ഏകച്ചേ ഭിക്ഖൂ ഇമിനാ മഗ്ഗേന ഗച്ഛാമാ'തി വുത്തേ അഞ്ഞേന ഗച്ഛന്തി, ഏകച്ചേ മയ്ഹം പത്തചീവരം നിക്ഖിപന്തി, മയ്ഹം നിബദ്ധുപട്ഠാകം ഏകം ഭിക്ഖും ജാനാഥാ''തി. ഭിക്ഖൂനം ധമ്മസംവേഗോ ഉദപാദി. അഥായസ്മാ സാരിപുത്തോ ഉട്ഠായാസനാ ഭഗവന്തം വന്ദിത്വാ - ''അഹം , ഭന്തേ, തുമ്ഹേയേവ പത്ഥയമാനോ സതസഹസ്സകപ്പാധികം അസങ്ഖ്യേയ്യം പാരമിയോ പൂരയിം, നനു മാദിസോ മഹാപഞ്ഞോ ഉപട്ഠാകോ നാമ വട്ടതി, അഹം ഉപട്ഠഹിസ്സാമീ''തി ആഹ. തം ഭഗവാ - ''അലം സാരിപുത്ത, യസ്സം ദിസായം ത്വം വിഹരസി, അസുഞ്ഞായേവ മേ സാ ദിസാ, തവ ഓവാദോ ബുദ്ധാനം ഓവാദസദിസോ, ന മേ തയാ ഉപട്ഠാകകിച്ചം അത്ഥീ''തി പടിക്ഖിപി. ഏതേനേവുപായേന മഹാമോഗ്ഗല്ലാനം ആദിം കത്വാ അസീതിമഹാസാവകാ ഉട്ഠഹിംസു. തേ സബ്ബേപി ഭഗവാ പടിക്ഖിപി.

ആനന്ദത്ഥേരോ പന തുണ്ഹീയേവ നിസീദി. അഥ നം ഭിക്ഖൂ ഏവമാഹംസു - ''ആവുസോ, ആനന്ദ, ഭിക്ഖുസങ്ഘോ ഉപട്ഠാകട്ഠാനം യാചതി, ത്വമ്പി യാചാഹീ''തി. സോ ആഹ - ''യാചിത്വാ ലദ്ധുപട്ഠാനം നാമ ആവുസോ കീദിസം ഹോതി, കിം മം സത്ഥാ ന പസ്സതി, സചേ രോചിസ്സതി,

ആനന്ദോ മം ഉപട്ഠാതൂതി വക്ഖതീ”തി. അഥ ഭഗവാ - “ന, ഭിക്ഖവേ, ആനന്ദോ അഞ്ഞേന ഉസ്സാഹേതബ്ബോ, സയമേവ ജാനിത്വാ മം ഉപട്ഠഹിസ്സതീ”തി ആഹ. തതോ ഭിക്ഖൂ - “ഉട്ഠേഹി, ആവുസോ ആനന്ദ, ഉട്ഠേഹി ആവുസോ ആനന്ദ, ദസബലം ഉപട്ഠാകട്ഠാനം യാചാഹീ”തി ആഹംസു. ഥേരോ ഉട്ഠഹിത്വാ ചത്താരോ പടിക്ഖേപേ, ചതസ്സോ ച ആയാചനാതി അട്ഠ വരേ യാചി.

ചത്താരോ പടിക്ഖേപാ നാമ - “സചേ മേ, ഭന്തേ, ഭഗവാ അത്തനാ ലദ്ധം പണീതം ചീവരം ന ദസ്സതി, പിണ്ഡപാതം ന ദസ്സതി, ഏകഗന്ധകുടിയം വസിതും ന ദസ്സതി, നിമന്തനം ഗഹേത്വാ ന ഗമിസ്സതി, ഏവാഹം ഭഗവന്തം ഉപട്ഠഹിസ്സാമീ”തി വത്വാ - “കിം പനേത്ഥ, ആനന്ദ, ആദീനവം പസ്സസീ”തി വുത്തേ - “സചാഹം, ഭന്തേ, ഇമാനി വത്ഥൂനി ലഭിസ്സാമി, ഭവിസ്സന്തി വത്താരോ - ‘ആനന്ദോ ദസബലേന ലദ്ധം പണീതം ചീവരം പരിഭുഞ്ജതി, പിണ്ഡപാതം പരിഭുഞ്ജതി, ഏകഗന്ധകുടിയം വസതി, ഏകതോ നിമന്തനം ഗച്ഛതി, ഏതം ലാഭം ലഭന്തോ തഥാഗതം ഉപട്ഠാതി, കോ ഏവം ഉപട്ഠഹതോ ഭാരോ’തി” ഇമേ ചത്താരോ പടിക്ഖേപേ യാചി.

ചതസ്സോ ആയാചനാ നാമ - “സചേ, ഭന്തേ, ഭഗവാ മയാ ഗഹിതനിമന്തനം ഗമിസ്സതി, സചാഹം തിരോരട്ഠാ തിരോജനപദാ ഭഗവന്തം ദട്ഠും ആഗതം പരിസം ആഗതക്ഖണേ ഏവ ഭഗവന്തം ദസ്സേതും ലച്ഛാമി, യദാ മേ കങ്ഖാ ഉപ്പജ്ജതി, തസ്മിംയേവ ഖണേ ഭഗവന്തം ഉപസങ്കമിതും ലച്ഛാമി, യം ഭഗവാ മയ്ഹം പരമ്മുഖാ ധമ്മം ദേസേതി, തം ആഗന്ത്വാ മയ്ഹം കഥേസ്സതി, ഏവാഹം ഭഗവന്തം ഉപട്ഠഹിസ്സാമീ”തി വത്വാ - “കം പനേത്ഥ, ആനന്ദ, ആനിസംസം പസ്സസീ”തി വുത്തേ - “ഇധ, ഭന്തേ, സദ്ധാ കുലപുത്താ ഭഗവതോ ഓകാസം അലഭന്താ മം ഏവം വദന്തി - ‘സ്വേ, ഭന്തേ ആനന്ദ, ഭഗവതാ സദ്ധിം അമ്ഹാകം ഘരേ ഭിക്ഖം ഗണ്ഹേയ്യാഥാ’തി, സചേ ഭന്തേ ഭഗവാ തത്ഥ ന ഗമിസ്സതി, ഇച്ഛിതക്ഖണേയേവ പരിസം ദസ്സേതും, കങ്ഖഞ്ച വിനോദേതും ഓകാസം ന ലച്ഛാമി, ഭവിസ്സന്തി വത്താരോ - ‘കിം ആനന്ദോ ദസബലം ഉപട്ഠാതി, ഏത്തകമ്പിസ്സ അനുഗ്ഗഹം ഭഗവാ ന കരോതീ’തി. ഭഗവതോ ച പരമ്മുഖാ മം പുച്ഛിസ്സന്തി - ‘അയം, ആവുസോ ആനന്ദ, ഗാഥാ, ഇദം സുത്തം, ഇദം ജാതകം, കത്ഥ ദേസിത’ന്തി. സചാഹം തം ന സമ്പാദയിസ്സാമി, ഭവിസ്സന്തി വത്താരോ - ‘ഏത്തകമ്പി, ആവുസോ, ന ജാനാസി, കസ്മാ ത്വം ഛായാ വിയ ഭഗവന്തം അവിജഹന്തോ ദീഘരത്തം വിചരസീ’തി. തേനാഹം പരമ്മുഖാ ദേസിതസ്സപി ധമ്മസ്സ പുന കഥനം ഇച്ഛാമീ”തി ഇമാ ചതസ്സോ ആയാചനാ യാചി. ഭഗവാപിസ്സ അദാസി.

ഏവം ഇമേ അട്ഠ വരേ ഗഹേത്വാ നിബദ്ധുപട്ഠാകോ അഹോസി. തസ്സേവ ഠാനന്തരസ്സത്ഥായ കപ്പസതസഹസ്സം പൂരിതാനം പാരമീനം ഫലം പാപുണീതി ഇമസ്സ നിബദ്ധുപട്ഠാകഭാവം സന്ധായ - “മയ്ഹം, ഭിക്ഖവേ, ഏതരഹി ആനന്ദോ ഭിക്ഖു ഉപട്ഠാകോ അഗ്ഗുപട്ഠാകോ”തി ആഹ. അയം ഉപട്ഠാകപരിച്ഛേദോ നാമ.

ഥ൨. പിതിപരിച്ഛേദോ ഉത്താനത്ഥോയേവ.

വിഹാരം പാവിസീതി കസ്മാ വിഹാരം പാവിസി? ഭഗവാ കിര ഏത്തകം കഥേത്വാ ചിന്തേസി - “ന താവ മയാ സത്തന്നം ബുദ്ധാനം വംസോ നിരന്തരം

മത്ഥകം പാപേത്വാ കഥിതോ, അജ്ജ മയി പന വിഹാരം പവിട്ഠേ ഇമേ ഭിക്ഖൂ ഭിയ്യോസോ മത്തായ പുബ്ബേനിവാസഞാണം ആരബ്ഭ വണ്ണം കഥയിസ്സന്തി. അഥാഹം ആഗന്ത്വാ നിരന്തരം ബുദ്ധവംസം കഥേത്വാ മത്ഥകം പാപേത്വാ ദസ്സാമീ''തി ഭിക്ഖൂനം കഥാവാരസ്സ ഓകാസം ദത്വാ ഉട്ഠായാസനാ വിഹാരം പാവിസി.

യഞ്ചേതം ഭഗവാ തന്തിം കഥേസി, തത്ഥ കപ്പപരിച്ഛേദോ, ജാതിപരിച്ഛേദോ, ഗോത്തപരിച്ഛേദോ, ആയുപരിച്ഛേദോ, ബോധിപരിച്ഛേദോ, സാവകയുഗപരിച്ഛേദോ, സാവകസന്നിപാതപരിച്ഛേദോ, ഉപട്ഠാകപരിച്ഛേദോ, പിതിപരിച്ഛേദോതി നവിമേ വാരാ ആഗതാ, സമ്ബഹുലവാരോ അനാഗതോ, ആനേത്വാ പന ദീപേതബ്ബോ.

സമ്ബഹുലവാരകഥാവണ്ണനാ

സബ്ബബോധിസത്താനഞ്ഹി ഏകസ്മിം കുലവംസാനുരൂപേ പുത്തേ ജാതേ നിക്ഖമിത്വാ പബ്ബജിതബ്ബന്തി അയമേവ വംസോ, അയം പവേണീ. കസ്മാ? സബ്ബഞ്ഞുബോധിസത്താനഞ്ഹി മാതുകുച്ഛിം ഓക്കമനതോ പട്ഠായ പുബ്ബേ വുത്തപ്പകാരാനി അനേകാനി പാടിഹാരിയാനി ഹോന്തി, തത്ര നേസം യദി നേവ ജാതനഗരം, ന പിതാ, ന മാതാ, ന ഭരിയാ, ന പുത്തോ പഞ്ഞായേയ്യ, ''ഇമസ്സ നേവ ജാതനഗരം, ന പിതാ, ന ഭരിയാ, ന പുത്തോ പഞ്ഞായതി, ദേവോ വാ സക്കോ വാ മാരോ വാ ബ്രഹ്മാ വാ ഏസ മഞ്ഞേ, ദേവാനഞ്ച ഈദിസം പാടിഹാരിയം അനച്ഛരിയ''ന്തി മഞ്ഞമാനോ ജനോ നേവ സോതബ്ബം, ന സദ്ധാതബ്ബം മഞ്ഞേയ്യ. തതോ അഭിസമയോ ന ഭവേയ്യ, അഭിസമയേ അസതി നിരത്ഥകോവ ബുദ്ധുപ്പാദോ, അനിയ്യാനികം സാസനം ഹോതി. തസ്മാ സബ്ബബോധിസത്താനം - ''ഏകസ്മിം കുലവംസാനുരൂപേ പുത്തേ ജാതേ നിക്ഖമിത്വാ പബ്ബജിതബ്ബ''ന്തി അയമേവ വംസോ അയം പവേണീ. തസ്മാ പുത്താദീനം വസേന സമ്ബഹുലവാരോ ആനേത്വാ ദീപേതബ്ബോ.

സമ്ബഹുലപരിച്ഛേദവണ്ണനാ

തത്ഥ -

> സമവത്തക്ഖന്ധോ അതുലോ, സുപ്പബുദ്ധോ ച ഉത്തരോ;
> സത്ഥവാഹോ വിജിതസേനോ, രാഹുലോ ഭവതി സത്തമോതി.

ഏതേ താവ സത്തന്നമ്പി ബോധിസത്താനം അനുക്കമേനേവ സത്ത പുത്താ വേദിതബ്ബാ.

തത്ഥ രാഹുലഭദ്ദേ താവ ജാതേ പണ്ണം ആഹരിത്വാ മഹാപുരിസസ്സ ഹത്ഥേ ഠപയിംസു. അഥസ്സ താവദേവ സകലസരീരം ഖോഭേത്വാ പുത്തസിനേഹോ അട്ഠാസി. സോ ചിന്തേസി - ''ഏകസ്മിം താവ ജാതേ ഏവരൂപോ പുത്തസിനേഹോ, പരോസഹസ്സം കിര മേ പുത്താ ഭവിസ്സന്തി, തേസു ഏകേകസ്മിം ജാതേ ഇദം സിനേഹബന്ധനം ഏവം വഡ്ഢന്തം ദുബ്ഭേജ്ജം ഭവിസ്സതി, രാഹു ജാതോ, ബന്ധനം ജാത''ന്തി ആഹ. തം ദിവസമേവ ച രജ്ജം പഹായ നിക്ഖന്തോ. ഏസ നയോ സബ്ബേസം പുത്തുപ്പത്തിയന്തി. അയം പുത്തപരിച്ഛേദോ.

സുതനാ സബ്ബകാമാ ച, സുചിത്താ അഥ രോചിനീ;
രുചഗ്ഗതീ സുനന്ദാ ച, ബിമ്ബാ ഭവതി സത്തമാതി.

ഏതാ തേസം സത്തന്നമ്പി പുത്താനം മാതരോ അഹേസും. ബിമ്ബാദേവീ പന രാഹുലകുമാരേ ജാതേ രാഹുലമാതാതി പഞ്ഞായിത്ഥ. അയം ഭരിയപരിച്ഛേദോ.

വിപസ്സീ കകുസന്ധോതി ഇമേ പന ദ്വേ ബോധിസത്താ പയുത്തആജഞ്ഞരഥമാരുയ്ഹ മഹാഭിനിക്ഖമനം നിക്ഖമിംസു. സിഖീ കോണാഗമനോതി ഇമേ ദ്വേ ഹത്ഥിക്ഖന്ധവരഗതാ ഹുത്വാ നിക്ഖമിംസു. വേസ്സഭൂ സുവണ്ണസിവികായ നിസീദിത്വാ നിക്ഖമി. കസ്സപോ ഉപരിപാസാദേ മഹാതലേ നിസിന്നോവ ആനാപാനചതുത്ഥജ്ഝാനം നിബ്ബത്തേത്വാ ഝാനാ ഉട്ഠായ തം ഝാനം പാദകം കത്വാ - ''പാസാദോ ഉഗ്ഗന്ത്വാ ബോധിമണ്ഡേ ഓതരതൂ''തി അധിട്ഠാസി. പാസാദോ ആകാസേന ഗന്ത്വാ ബോധിമണ്ഡേ ഓതരി. മഹാപുരിസോപി തതോ ഓതരിത്വാ ഭൂമിയം ഠത്വാ - ''പാസാദോ യഥാഠാനേയേവ പതിട്ഠാതൂ''തി ചിന്തേസി. സോ യഥാഠാനേ പതിട്ഠാസി. മഹാപുരിസോപി സത്ത ദിവസാനി പധാനമനുയുഞ്ജിത്വാ ബോധിപല്ലങ്കേ നിസീദിത്വാ സബ്ബഞ്ഞുതം പടിവിജ്ഝി. അമ്ഹാകം പന ബോധിസത്തോ കണ്ടകം അസ്സവരമാരുയ്ഹ നിക്ഖന്തോതി. അയം യാനപരിച്ഛേദോ.

വിപസ്സിസ്സ പന ഭഗവതോ യോജനപ്പമാണേ പദേസേ വിഹാരോ പതിട്ഠാസി, സിഖിസ്സ തിഗാവുതേ, വേസ്സഭുസ്സ അഡ്ഢയോജനേ, കകുസന്ധസ്സ ഗാവുതേ, കോണാഗമനസ്സ അഡ്ഢഗാവുതേ, കസ്സപസ്സ വീസതിഉസഭേ. അമ്ഹാകം ഭഗവതോ പകതിമാനേന സോളസകരീസേ, രാജമാനേന അട്ഠകരീസേ പദേസേ വിഹാരോ പതിട്ഠിതോതി. അയം വിഹാരപരിച്ഛേദോ.

വിപസ്സിസ്സ പന ഭഗവതോ ഏകരതനായാമാ വിദത്ഥിവിത്ഥാരാ അട്ഠങ്ഗുലുബ്ബേധാ സുവണ്ണിട്ഠകാ കാരേത്വാ ചൂളംസേന ഛാദേത്വാ വിഹാരട്ഠാനം കിണിംസു. സിഖിസ്സ സുവണ്ണയട്ഠിഫാലേഹി ഛാദേത്വാ കിണിംസു. വേസ്സഭുസ്സ സുവണ്ണഹത്ഥിപാദാനി കാരേത്വാ തേസം ചൂളംസേന ഛാദേത്വാ കിണിംസു. കകുസന്ധസ്സ വുത്തനയേനേവ സുവണ്ണിട്ഠകാഹി ഛാദേത്വാ കിണിംസു. കോണാഗമനസ്സ വുത്തനയേനേവ സുവണ്ണകച്ഛപേഹി ഛാദേത്വാ കിണിംസു. കസ്സപസ്സ സുവണ്ണകട്ടീഹിയേവ ഛാദേത്വാ കിണിംസു. അമ്ഹാകം ഭഗവതോ സലക്ഖണാനം കഹാപണാനം ചൂളംസേന ഛാദേത്വാ കിണിംസു. അയം വിഹാരഭൂമിഗ്ഗഹണധനപരിച്ഛേദോ.

തത്ഥ വിപസ്സിസ്സ ഭഗവതോ തഥാ ഭൂമിം കിണിത്വാ വിഹാരം കത്വാ ദിന്നുപട്ഠാകോ **പുനബ്ബസുമിത്തോ** നാമ അഹോസി, സിഖിസ്സ **സിരിവഡ്ഢനോ** നാമ, വേസ്സഭുസ്സ **സോത്ഥിയോ** നാമ, കകുസന്ധസ്സ **അച്ചുതോ** നാമ, കോണാഗമനസ്സ **ഉഗ്ഗോ** നാമ, കസ്സപസ്സ **സുമനോ** നാമ, അമ്ഹാകം ഭഗവതോ **സുദത്തോ** നാമ. സബ്ബേ ചേതേ ഗഹപതിമഹാസാലാ സേട്ഠിനോ അഹേസുന്തി. അയം ഉപട്ഠാകപരിച്ഛേദോ നാമ.

അപരാനി ചത്താരി അവിജഹിതട്ഠാനാനി നാമ ഹോന്തി. സബ്ബബുദ്ധാനഞ്ഹി ബോധിപല്ലങ്കോ അവിജഹിതോ, ഏകസ്മിംയേവ ഠാനേ ഹോതി. ധമ്മചക്കപ്പവത്തനം ഇസിപതനേ മിഗദായേ അവിജഹിതമേവ

ഹോതി. ദേവോരോഹനകാലേ സങ്കസ്സനഗരദ്വാരേ പഠമപദഗണ്ഠികാ അവിജഹിതാവ ഹോതി. ജേതവനേ ഗന്ധകുടിയാ ചത്താരി മഞ്ചപാദട്ഠാനാനി അവിജഹിതാനേവ ഹോന്തി. വിഹാരോ പന ഖുദ്ദകോപി മഹന്തോപി ഹോതി, വിഹാരോപി ന വിജഹിതോയേവ, നഗരം പന വിജഹതി. യദാ നഗരം പാചീനതോ ഹോതി, തദാ വിഹാരോ പച്ഛിമതോ; യദാ നഗരം ദക്ഖിണതോ, തദാ വിഹാരോ ഉത്തരതോ. യദാ നഗരം പച്ഛിമതോ, തദാ വിഹാരോ പാചീനതോ; യദാ നഗരം ഉത്തരതോ, തദാ വിഹാരോ ദക്ഖിണതോ. ഇദാനി പന നഗരം ഉത്തരതോ, വിഹാരോ ദക്ഖിണതോ.

സബ്ബബുദ്ധാനഞ്ച ആയുവേമത്തം, പമാണവേമത്തം, കുലവേമത്തം, പധാനവേമത്തം, രസ്മിവേമത്തന്തി പഞ്ച വേമത്താനി ഹോന്തി. **ആയുവേമത്തം** നാമ കേചി ദീഘായുകാ ഹോന്തി, കേചി അപ്പായുകാ. തഥാ ഹി ദീപങ്കരസ്സ വസ്സസതസഹസ്സം ആയുപ്പമാണം അഹോസി, അമ്ഹാകം ഭഗവതോ വസ്സസതം ആയുപ്പമാണം.

പമാണവേമത്തം നാമ കേചി ദീഘാ ഹോന്തി കേചി രസ്സാ. തഥാ ഹി ദീപങ്കരോ അസീതിഹത്ഥോ അഹോസി, സുമനോ നവുതിഹത്ഥോ, അമ്ഹാകം ഭഗവാ അട്ഠാരസഹത്ഥോ.

കുലവേമത്തം നാമ കേചി ഖത്തിയകുലേ നിബ്ബത്തന്തി, കേചി ബ്രാഹ്മണകുലേ. **പധാനവേമത്തം** നാമ കേസഞ്ചി പധാനം ഇത്തരകാലമേവ ഹോതി, യഥാ കസ്സപസ്സ ഭഗവതോ. കേസഞ്ചി അദ്ധനിയം, യഥാ അമ്ഹാകം ഭഗവതോ.

രസ്മിവേമത്തം നാമ മങ്ഗലസ്സ ഭഗവതോ സരീരരസ്മി ദസസഹസ്സിലോകധാതുപ്പമാണാ അഹോസി. അമ്ഹാകം ഭഗവതോ സമന്താ ബ്യാമമത്താ . തത്ര രസ്മിവേമത്തം അജ്ഝാസയപ്പടിബദ്ധം, യോ യത്തകം ഇച്ഛതി, തസ്സ തത്തകം സരീരപ്പഭാ ഫരതി. മങ്ഗലസ്സ പന നിച്ചമ്പി ദസസഹസ്സിലോകധാതും ഫരതൂതി അജ്ഝാസയോ അഹോസി. പടിവിദ്ധഗുണേസു പന കസ്സചി വേമത്തം നാമ നത്ഥി.

അപരം അമ്ഹാകംയേവ ഭഗവതോ സഹജാതപരിച്ഛേദഞ്ച നക്ഖത്തപരിച്ഛേദഞ്ച ദീപേസും. സബ്ബഞ്ഞുബോധിസത്തേന കിര സദ്ധിം രാഹുലമാതാ, ആനന്ദത്ഥേരോ, ഛന്നോ, കണ്ഡകോ, നിധികുമ്ഭോ, മഹാബോധി, കാളുദായീതി ഇമാനി സത്ത സഹജാതാനി. മഹാപുരിസോ ച ഉത്തരാസാള്ഹനക്ഖത്തേനേവ മാതുകുച്ഛിം ഓക്കമി, മഹാഭിനിക്ഖമനം നിക്ഖമി, ധമ്മചക്കം പവത്തേസി, യമകപാടിഹാരിയം അകാസി. വിസാഖാനക്ഖത്തേന ജാതോ ച അഭിസമ്ബുദ്ധോ ച പരിനിബ്ബുതോ ച. മാഘനക്ഖത്തേനസ്സ സാവകസന്നിപാതോ ച അഹോസി, ആയുസങ്ഖാരോസ്സജ്ജനഞ്ച, അസ്സയുജനക്ഖത്തേന ദേവോരോഹനന്തി എത്തകം ആഹരിത്വാ ദീപേതബ്ബം. അയം സമ്ബഹുലപരിച്ഛേദോ നാമ.

ഏത്ഥ. ഇദാനി **അഥ ഖോ തേസം ഭിക്ഖൂനന്തി**ആദീസു തേ ഭിക്ഖൂ - “ആവുസോ, പുബ്ബേനിവാസസ്സ നാമ അയം ഗതി, യദിദം ചുതിതോ പട്ഠായ പടിസന്ധിആരോഹനം. യം പന ഇദം പടിസന്ധിതോ പട്ഠായ പച്ഛാമുഖം ഞാണം പേസേത്വാ ചുതി ഗന്തബ്ബം, ഇദം അതിഗരുകം. ആകാസേ പദം

ദസ്സേന്തോ വിയ ഭഗവാ കഥേസീ"തി അതിവിമ്ഹയജാതാ ഹുത്വാ - "അച്ഛരിയം, ആവുസോ,"തിആദീനി വത്വാ പുന അപരമ്പി കാരണം ദസ്സേന്തോ - "യത്ര ഹി നാമ തഥാഗതോ"തിആദിമാഹംസു . തത്ഥ **യത്ര ഹി നാമാ**തി അച്ഛരിയത്ഥേ നിപാതോ, യോ നാമ തഥാഗതോതി അത്ഥോ. **ഛിന്നപപഞ്ചേ**തി ഏത്ഥ പപഞ്ചാ നാമ തണ്ഹാ മാനോ ദിട്ഠീതി ഇമേ തയോ കിലേസാ. **ഛിന്നവടുമേ**തി ഏത്ഥ **വടുമ**ന്തി കുസലാകുസലകമ്മവട്ടം വുച്ചതി. **പരിയാദിന്നവട്ടേ**തി തസ്സേവ വേവചനം, പരിയാദിന്നസബ്ബകമ്മവട്ടേതി അത്ഥോ. **സബ്ബദുക്ഖവീതിവത്തേ**തി സബ്ബം വിപാകവട്ടസങ്ഖാതം ദുക്ഖം വീതിവത്തേ . **അനുസ്സരിസ്സതീ**തി ഇദം **യത്രാ**തി നിപാതവസേന അനാഗതവചനം, അത്ഥോ പനേത്ഥ അതീതവസേന വേദിതബ്ബോ. ഭഗവാ ഹി തേ ബുദ്ധേ അനുസ്സരി, ന ഇദാനി അനുസ്സരിസ്സതി. **ഏവംസീലാ**തി മഗ്ഗസീലേന ഫലസീലേന ലോകിയലോകുത്തരസീലേന ഏവംസീലാ. **ഏവംധമ്മാ**തി ഏത്ഥ സമാധിപക്ഖാ ധമ്മാ അധിപ്പേതാ, മഗ്ഗസമാധിനാ ഫലസമാധിനാ ലോകിയലോകുത്തരസമാധിനാ, ഏവംസമാധയോതി അത്ഥോ. **ഏവംപഞ്ഞാ**തി മഗ്ഗപഞ്ഞാദിവസേനേവ ഏവംപഞ്ഞാ. **ഏവംവിഹാരീ**തി ഏത്ഥ പന ഹേട്ഠാ സമാധിപക്ഖാനം ധമ്മാനം ഗഹിതത്താ വിഹാരോ ഗഹിതോവ പുന കസ്മാ ഗഹിതമേവ ഗണ്ഹാതീതി ചേ; ന ഇദം ഗഹിതമേവ, ഇദഞ്ഹി നിരോധസമാപത്തിദീപനത്ഥം വുത്തം. തസ്മാ ഏവം നിരോധസമാപത്തിവിഹാരീ തേ ഭഗവന്തോ അഹേസുന്തി ഏവമേത്ഥ അത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ.

ഏവംവിമുത്താതി ഏത്ഥ വിക്ഖമ്ഭനവിമുത്തി, തദങ്ഗവിമുത്തി, സമുച്ഛേദവിമുത്തി, പടിപ്പസ്സദ്ധിവിമുത്തി, നിസ്സരണവിമുത്തീതി പഞ്ചവിധാ വിമുത്തി. തത്ഥ അട്ഠ സമാപത്തിയോ സയം വിക്ഖമ്ഭിതേഹി നീവരണാദീഹി വിമുത്തത്താ **വിക്ഖമ്ഭനവിമുത്തീ**തി സങ്ഖ്യം ഗച്ഛന്തി. അനിച്ചാനുപസ്സനാദികാ സത്താനുപസ്സനാ സയം തസ്സ തസ്സ പച്ചനീകങ്ഗവസേന പരിച്ചത്താഹി നിച്ചസഞ്ഞാദീഹി വിമുത്തത്താ **തദങ്ഗവിമുത്തീ**തി സങ്ഖ്യം ഗച്ഛന്തി. ചത്താരോ അരിയമഗ്ഗാ സയം സമുച്ഛിന്നേഹി കിലേസേഹി വിമുത്തത്താ **സമുച്ഛേദവിമുത്തീ**തി സങ്ഖ്യം ഗച്ഛന്തി. ചത്താരി സാമഞ്ഞഫലാനി മഗ്ഗാനുഭാവേന കിലേസാനം പടിപ്പസ്സദ്ധന്തേ ഉപ്പന്നത്താ **പടിപ്പസ്സദ്ധിവിമുത്തീ**തി സങ്ഖ്യം ഗച്ഛന്തി. നിബ്ബാനം സബ്ബകിലേസേഹി നിസ്സടത്താ അപഗതത്താ ദൂരേ ഠിതത്താ **നിസ്സരണവിമുത്തീ**തി സങ്ഖ്യം ഗച്ഛതി. ഇതി ഇമാസം പഞ്ചന്നം വിമുത്തീനം വസേന - "ഏവം വിമുത്താ"തി ഏത്ഥ അത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ.

൧൮. പടിസല്ലാനാ വുട്ഠിതോതി ഏകീഭാവാ വുട്ഠിതോ.

൧൯. "ഇതോ സോ, ഭിക്ഖവേ"തി കോ അനുസന്ധി? ഇദഞ്ഹി സുത്തം - "തഥാഗതസ്സേവേസാ, ഭിക്ഖവേ, ധമ്മധാതു സുപ്പടിവിദ്ധാ"തി ച "ദേവതാപി തഥാഗതസ്സ ഏതമത്ഥം ആരോചേസു"ന്തി ച ഇമേഹി ദ്വീഹി പദേഹി ആബദ്ധം. തത്ഥ ദേവതാരോചനപദം സുത്തന്തപരിയോസാനേ ദേവചാരികകോലാഹലം ദസ്സേന്തോ വിചാരേസ്സതി . ധമ്മധാതുപദാനുസന്ധിവസേന പന അയം ദേസനാ ആരദ്ധാ. തത്ഥ **ഖത്തിയോ ജാതിയാ**തിആദീനി ഏകാദസപദാനി നിദാനകണ്ഡേ വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബാനി.

ബോധിസത്തധമ്മതാവണ്ണനാ

൱൭. **അഥ ഖോ, ഭിക്ഖവേ, വിപസ്സീ ബോധിസത്തോ**തിആദീസു പന **വിപസ്സീ**തി തസ്സ നാമം, തഞ്ച ഖോ വിവിധേ അത്ഥേ പസ്സനകുസലതായ ലദ്ധം. **ബോധിസത്തോ**തി പണ്ഡിതസത്തോ ബുജ്ഝനകസത്തോ. ബോധിസങ്ഖാതേസു വാ ചതൂസു മഗ്ഗേസു സത്തോ ആസത്തോ ലഗ്ഗമാനസോതി ബോധിസത്തോ. **സതോ സമ്പജാനോ**തി എത്ഥ **സതോ**തി സതിയേവ. **സമ്പജാനോ**തി ഞാണം. സതിം സൂപട്ഠിതം കത്വാ ഞാണേന പരിച്ഛിന്ദിത്വാ മാതുകുച്ഛിം ഓക്കമീതി അത്ഥോ. **ഓക്കമീ**തി ഇമിനാ ചസ്സ ഓക്കന്തഭാവോ പാളിയം ദസ്സിതോ, ന ഓക്കമനക്കമോ. സോ പന യസ്മാ അട്ഠകഥം ആരൂള്ഹോ, തസ്മാ എവം വേദിതബ്ബോ -

സബ്ബബോധിസത്താ ഹി സമതിംസ പാരമിയോ പൂരേത്വാ, പഞ്ച മഹാപരിച്ചാഗേ പരിച്ചജിത്വാ, ഞാതത്ഥചരിയലോകത്ഥചരിയബുദ്ധചരിയാനം കോടിം പത്വാ, വേസ്സന്തരസദിസേ തതിയേ അത്തഭാവേ ഠത്വാ, സത്ത മഹാദാനാനി ദത്വാ, സത്തക്ഖത്തും പഥവിം കമ്പേത്വാ, കാലങ്കത്വാ, ദുതിയചിത്തവാരേ തുസിതഭവനേ നിബ്ബത്തന്തി. വിപസ്സീ ബോധിസത്തോപി തഥേവ കത്വാ തുസിതപുരേ നിബ്ബത്തിത്വാ സട്ഠിസതസഹസ്സാധികാ സത്തപഞ്ഞാസ വസ്സകോടിയോ തത്ഥ അട്ഠാസി. അഞ്ഞദാ പന ദീഘായുകദേവലോകേ നിബ്ബത്താ ബോധിസത്താ ന യാവതായുകം തിട്ഠന്തി. കസ്മാ? തത്ഥ പാരമീനം ദുപ്പൂരണീയത്താ. തേ അധിമുത്തികാലകിരിയം കത്വാ മനുസ്സപഥേയേവ നിബ്ബത്തന്തി. പാരമീനം പൂരേന്തോ പന യഥാ ഇദാനി എകേന അത്തഭാവേന സബ്ബഞ്ഞുതം ഉപനേതും സക്കോന്തി, എവം സബ്ബസോ പൂരിതത്താ തദാ വിപസ്സീ ബോധിസത്തോ തത്ഥ യാവതായുകം അട്ഠാസി.

ദേവതാനം പന - ''മനുസ്സാനം ഗണനാവസേന ഇദാനി സത്തഹി ദിവസേഹി ചുതി ഭവിസ്സതീ''തി **പഞ്ച പുബ്ബനിമിത്താനി** ഉപ്പജ്ജന്തി - മാലാ മിലായന്തി, വത്ഥാനി കിലിസ്സന്തി, കച്ഛേഹി സേദാ മുച്ചന്തി, കായേ ദുബ്ബണ്ണിയം ഓക്കമതി, ദേവോ ദേവാസനേ ന സണ്ഠാതി. തത്ഥ **മാലാ**തി പടിസന്ധിഗ്ഗഹണദിവസേ പിളന്ധനമാലാ , താ കിര സട്ഠിസതസഹസ്സാധികാ സത്തപണ്ണാസ വസ്സകോടിയോ അമിലായിത്വാ തദാ മിലായന്തി. വത്ഥേസുപി എസേവ നയോ. എത്തകം പന കാലം ദേവാനം നേവ സീതം ന ഉണ്ഹം ഹോതി, തസ്മിം കാലേ സരീരാ ബിന്ദുബിന്ദുവസേന സേദാ മുച്ചന്തി. എത്തകഞ്ച കാലം തേസം സരീരേ ഖണ്ഡിച്ചപാലിച്ചാദിവസേന വിവണ്ണതാ ന പഞ്ഞായതി, ദേവധീതാ സോളസവസ്സുദ്ദേസികാ വിയ ഖായന്തി, ദേവപുത്താ വീസതിവസ്സുദ്ദേസികാ വിയ ഖായന്തി, മരണകാലേ പന തേസം കിലന്തരൂപോ അത്തഭാവോ ഹോതി. എത്തകഞ്ച തേസം കാലം ദേവലോകേ ഉക്കണ്ഠിതാ നാമ നത്ഥി, മരണകാലേ പന നിസ്സസന്തി വിജമ്ഭന്തി, സകേ ആസനേ നാഭിരമന്തി.

ഇമാനി പന പുബ്ബനിമിത്താനി യഥാ ലോകേ മഹാപുഞ്ഞാനം രാജരാജമഹാമത്താദീനംയേവ ഉക്കാപാതഭൂമിചാലചന്ദഗ്ഗാഹാദീനി നിമിത്താനി പഞ്ഞായന്തി, ന സബ്ബേസം; എവം മഹേസക്ഖദേവതാനംയേവ പഞ്ഞായന്തി, ന സബ്ബേസം. യഥാ ച മനുസ്സേസു പുബ്ബനിമിത്താനി നക്ഖത്തപാഠകാദയോവ ജാനന്തി, ന സബ്ബേ; എവം താനിപി ന സബ്ബദേവതാ ജാനന്തി, പണ്ഡിതാ എവ പന ജാനന്തി. തത്ഥ യേ മന്ദേന കുസലകമ്മേന നിബ്ബത്താ ദേവപുത്താ, തേ തേസു ഉപ്പന്നേസു - ''ഇദാനി കോ ജാനാതി, 'കുഹിം നിബ്ബത്തിസ്സാമാ'തി''

ഭായന്തി. യേ മഹാപുഞ്ഞാ, തേ "അമ്ഹേഹി ദിന്നം ദാനം, രക്ഖിതം സീലം, ഭാവിതം ഭാവനം ആഗമ്മ ഉപരി ദേവലോകേസു സമ്പത്തിം അനുഭവിസ്സാമാ"തി ന ഭായന്തി. വിപസ്സീ ബോധിസത്തോപി താനി പുബ്ബനിമിത്താനി ദിസ്വാ "ഇദാനി അനന്തരേ അത്തഭാവേ ബുദ്ധോ ഭവിസ്സാമീ"തി ന ഭായതി. അഥസ്സ തേസു നിമിത്തേസു പാതുഭൂതേസു ദസസഹസ്സചക്കവാളദേവതാ സന്നിപതിത്വാ - "മാരിസ, തുമ്ഹേഹി ദസ പാരമിയോ പൂരേന്തേഹി ന സക്കസമ്പത്തിം, ന മാരസമ്പത്തിം, ന ബ്രഹ്മസമ്പത്തിം, ന ചക്കവത്തിസമ്പത്തിം പത്ഥേന്തേഹി പൂരിതാ, ലോകനിത്ഥരണത്ഥായ പന ബുദ്ധത്തം പത്ഥയമാനേഹി പൂരിതാ. സോ വോ, ഇദാനി കാലോ, മാരിസ, ബുദ്ധത്തായ, സമയോ, മാരിസ, ബുദ്ധത്തായാ"തി യാചന്തി.

അഥ മഹാസത്തോ താസം ദേവതാനം പടിഞ്ഞം അദത്വാവ കാലദീപദേസകുലജനേത്തിആയുപരിച്ഛേദവസേന പഞ്ചമഹാവിലോകനം നാമ വിലോകേസി. തത്ഥ "കാലോ നു ഖോ, ന കാലോ"തി പഠമം കാലം വിലോകേസി. തത്ഥ വസ്സസതസഹസ്സതോ ഉദ്ധം വഡ്ഢിതആയുകാലോ കാലോ നാമ ന ഹോതി. കസ്മാ? തദാ ഹി സത്താനം ജാതിജരാമരണാനി ന പഞ്ഞായന്തി, ബുദ്ധാനഞ്ച ധമ്മദേസനാ നാമ തിലക്ഖണമുത്താ നത്ഥി. തേ തേസം - "അനിച്ചം ദുക്ഖമനത്താ"തി കഥേന്താനം - "കിം നാമേതം കഥേന്തീ"തി നേവ സോതും, ന സദ്ദഹിതും മഞ്ഞന്തി, തതോ അഭിസമയോ ന ഹോതി, തസ്മിം അസതി അനിയ്യാനികം സാസനം ഹോതി. തസ്മാ സോ അകാലോ. വസ്സസതതോ ഊനആയുകാലോപി കാലോ ന ഹോതി. കസ്മാ? തദാ ഹി സത്താ ഉസ്സന്നകിലേസാ ഹോന്തി, ഉസ്സന്നകിലേസാനഞ്ച ദിന്നോ ഓവാദോ ഓവാദട്ഠാനേ ന തിട്ഠതി, ഉദകേ ദണ്ഡരാജി വിയ ഖിപ്പം വിഗച്ഛതി. തസ്മാ സോപി അകാലോവ. വസ്സസതസഹസ്സതോ പട്ഠായ ഹേട്ഠാ, വസ്സസതതോ പട്ഠായ ഉദ്ധം ആയുകാലോ കാലോ നാമ, തദാ ച അസീതിവസ്സസഹസ്സായുകാ മനുസ്സാ. അഥ മഹാസത്തോ - "നിബ്ബത്തിതബ്ബകാലോ"തി കാലം പസ്സി.

തതോ ദീപം വിലോകേന്തോ സപരിവാരേ ചത്താരോ ദീപേ ഓലോകേത്വാ - "തീസു ദീപേസു ബുദ്ധാ ന നിബ്ബത്തന്തി, ജമ്ബുദീപേയേവ നിബ്ബത്തന്തീ"തി ദീപം പസ്സി.

തതോ - "ജമ്ബുദീപോ നാമ മഹാ, ദസയോജനസഹസ്സപരിമാണോ, കതരസ്മിം നു ഖോ പദേസേ ബുദ്ധാ നിബ്ബത്തന്തീ"തി ദേസം വിലോകേന്തോ മജ്ഝിമദേസം പസ്സി. മജ്ഝിമദേസോ നാമ - "പുരത്ഥിമായ ദിസായ ഗജങ്ഗലം നാമ നിഗമോ"തിആദിനാ (മഹാവ॰ ൨൫൯) നയേന വിനയേ വുത്തോവ. സോ ആയാമതോ തീണി യോജനസതാനി, വിത്ഥാരതോ അഡ്ഢതേയ്യാനി, പരിക്ഖേപതോ നവയോജനസതാനീതി. ഏതസ്മിഞ്ഹി പദേസേ ബുദ്ധാ പച്ചേകബുദ്ധാ അഗ്ഗസാവകാ അസീതി മഹാസാവകാ ചക്കവത്തിരാജാനോ അഞ്ഞേ ച മഹേസക്ഖാ ഖത്തിയബ്രാഹ്മണഗഹപതിമഹാസാലാ ഉപ്പജ്ജന്തി. ഇദഞ്ചേത്ഥ ബന്ധുമതീ നാമ നഗരം, തത്ഥ മയാ നിബ്ബത്തിതബ്ബന്തി നിട്ഠം അഗമാസി.

തതോ കുലം വിലോകേന്തോ - "ബുദ്ധാ നാമ ലോകസമ്മതേ കുലേ നിബ്ബത്തന്തി. ഇദാനി ച ഖത്തിയകുലം ലോകസമ്മതം, തത്ഥ നിബ്ബത്തിസ്സാമി, ബന്ധുമാ നാമ മേ രാജാ പിതാ ഭവിസ്സതീ"തി കുലം പസ്സി.

തതോ മാതരം വിലോകേന്തോ - “ബുദ്ധമാതാ നാമ ലോലാ സുരാധുത്താ ന ഹോതി, കപ്പസതസഹസ്സം പൂരിതപാരമീ, ജാതിതോ പട്ഠായ അഖണ്ഡപഞ്ചസീലാ ഹോതി, അയഞ്ച ബന്ധുമതീ നാമ ദേവീ ഈദിസാ, അയം മേ മാതാ ഭവിസ്സതി , “കിത്തകം പനസ്സാ ആയൂ”തി ആവജ്ജന്തോ “ദസന്നം മാസാനം ഉപരി സത്ത ദിവസാനീ”തി പസ്സി.

ഇതി ഇമം പഞ്ചമഹാവിലോകനം വിലോകേത്വാ “കാലോ, മേ മാരിസാ, ബുദ്ധഭാവായാ”തി ദേവതാനം സങ്ഗഹം കരോന്തോ പടിഞ്ഞം ദത്വാ - “ഗച്ഛഥ, തുമ്ഹേ”തി താ ദേവതാ ഉയ്യോജേത്വാ തുസിതദേവതാഹി പരിവുതോ തുസിതപുരേ നന്ദനവനം പാവിസി. സബ്ബദേവലോകേസു ഹി നന്ദനവനം അത്ഥിയേവ. തത്ര നം ദേവതാ ഇതോ ചുതോ സുഗതിം ഗച്ഛാതി പുബ്ബേകതകുസലകമ്മോകാസം സാരയമാനാ വിചരന്തി. സോ ഏവം ദേവതാഹി കുസലം സാരയമാനാഹി പരിവുതോ തത്ഥ വിചരന്തോയേവ ചവി.

ഏവം ചുതോ ച ‘ചവാമീ’തി ജാനാതി, ചുതിചിത്തം ന ജാനാതി. പടിസന്ധിം ഗഹേത്വാപി ജാനാതി, പടിസന്ധിചിത്തമേവ ന ജാനാതി. “ഇമസ്മിം മേ ഠാനേ പടിസന്ധിം ഗഹിതാ”തി ഏവം പന ജാനാതി. കേചി പന ഥേരാ - “ആവജ്ജനപരിയായോ നാമ ലദ്ധും വട്ടതി, ദുതിയതതിയചിത്തവാരേ ഏവ ജാനിസ്സതീ”തി വദന്തി. തിപിടകമഹാസീവത്ഥേരോ പന ആഹ - “മഹാസത്താനം പടിസന്ധി ന അഞ്ഞേസം പടിസന്ധിസദിസാ, കോടിപ്പത്തം പന തേസം സതിസമ്പജഞ്ഞം. യസ്മാ പന തേനേവ ചിത്തേന തം ചിത്തം ഞാതും ന സക്കാ, തസ്മാ ചുതിചിത്തം ന ജാനാതി. ചുതിക്ഖണേപി ‘ചവാമീ’തി ജാനാതി. പടിസന്ധിചിത്തം ന ജാനാതി. ‘അസുകസ്മിം മേ ഠാനേ പടിസന്ധി ഗഹിതാ’തി ജാനാതി, തസ്മിം കാലേ ദസസഹസ്സിലോകധാതു കമ്പതീ”തി. ഏവം സതോ സമ്പജാനോ മാതുകുച്ഛിം ഓക്കമന്തോ പന ഏകൂനവീസതിയാ പടിസന്ധിചിത്തേസു മേത്താപുബ്ബഭാഗസ്സ സോമനസ്സസഹഗതഞാണസമ്പയുത്തഅസങ്ഖാരികകുസലചിത്തസ്സ സദിസമഹാവിപാകചിത്തേന പടിസന്ധി ഗണ്ഹി. മഹാസീവത്ഥേരോ പന ഉപേക്ഖാസഹഗതേനാതി ആഹ. യഥാ ച അമ്ഹാകം ഭഗവാ, ഏവം സോപി ആസാള്ഹീപുണ്ണമായം ഉത്തരാസാള്ഹനക്ഖത്തേനേവ പടിസന്ധിം അഗ്ഗഹേസി.

തദാ കിര പുരേ പുണ്ണമായ സത്തമദിവസതോ പട്ഠായ വിഗതസുരാപാനം മാലാഗന്ധാദിവിഭൂതിസമ്പന്നം നക്ഖത്തകീളം അനുഭവമാനാ ബോധിസത്തമാതാ സത്തമേ ദിവസേ പാതോ ഉട്ഠായ ഗന്ധോദകേന നഹായിത്വാ സബ്ബാലങ്കാരവിഭൂസിതാ വരഭോജനം ഭുഞ്ജിത്വാ ഉപോസഥങ്ഗാനി അധിട്ഠായ സിരിഗബ്ഭം പവിസിത്വാ സിരിസയനേ നിപന്നാ നിദ്ദം ഓക്കമമാനാ ഇദം സുപിനം അദ്ദസ - “ചത്താരോ കിര നം മഹാരാജാനോ സയനേനേവ സദ്ധിം ഉക്ഖിപിത്വാ അനോതത്തദഹം നേത്വാ നഹാപേത്വാ ദിബ്ബവത്ഥം നിവാസേത്വാ ദിബ്ബഗന്ധേഹി വിലിമ്പേത്വാ ദിബ്ബപുപ്ഫാനി പിളന്ധിത്വാ, തതോ അവിദൂരേ രജതപബ്ബതോ, തസ്സ അന്തോ കനകവിമാനം അത്ഥി, തസ്മിം പാചീനതോ സീസം കത്വാ നിപജ്ജാപേസും. അഥ ബോധിസത്തോ സേതവരവാരണോ ഹുത്വാ തതോ അവിദൂരേ ഏകോ സുവണ്ണപബ്ബതോ, തത്ഥ ചരിത്വാ തതോ ഓരുയ്ഹ രജതപബ്ബതം അഭിരുഹിത്വാ കനകവിമാനം പവിസിത്വാ മാതരം

പദക്ഖിണം കത്വാ ദക്ഖിണപസ്സം ഫാലേത്വാ കുച്ഛിം പവിട്ഠസദിസോ അഹോസി''.

അഥ പബുദ്ധാ ദേവീ തം സുപിനം രഞ്ഞോ ആരോചേസി. രാജാ വിഭാതായ രത്തിയാ ചതുസട്ഠിമത്തേ ബ്രാഹ്മണപാമോക്ഖേ പക്കോസാപേത്വാ ഹരിതൂപലിത്തായ ലാജാദീഹി കതമങ്ഗലസക്കാരായ ഭൂമിയാ മഹാരഹാനി ആസനാനി പഞ്ഞപേത്വാ തത്ഥ നിസിന്നാനം ബ്രാഹ്മണാനം സപ്പിമധുസക്കരാഭിസങ്ഖതസ്സ വരപായാസസ്സ സുവണ്ണരജതപാതിയോ പൂരേത്വാ സുവണ്ണരജതപാതീഹേവ പടികുജ്ജിത്വാ അദാസി, അഞ്ഞേഹി ച അഹതവത്ഥകപിലഗാവീദാനാദീഹി നേസം സന്തപ്പേസി. അഥ നേസം സബ്ബകാമസന്തപ്പിതാനം തം സുപിനം ആരോചേത്വാ - ''കിം ഭവിസ്സതീ''തി പുച്ഛി. ബ്രാഹ്മണാ ആഹംസു - ''മാ ചിന്തയി, മഹാരാജ, ദേവിയാ തേ കുച്ഛിമ്ഹി ഗബ്ഭോ പതിട്ഠിതോ, സോ ച ഖോ പുരിസഗബ്ഭോ ന ഇത്ഥിഗബ്ഭോ, പുത്തോ തേ ഭവിസ്സതി. സോ സചേ അഗാരം അജ്ഝാവസിസ്സതി, രാജാ ഭവിസ്സതി ചക്കവത്തീ. സചേ അഗാരാ നിക്ഖമ്മ പബ്ബജിസ്സതി, ബുദ്ധോ ഭവിസ്സതി ലോകേ വിവട്ടച്ഛദോ''തി. അയം താവ - ''മാതുകുച്ഛിം ഓക്കമീ''തി എത്ഥ വണ്ണനാക്കമോ.

അയമേത്ഥ ധമ്മതാതി അയം എത്ഥ മാതുകുച്ഛിഓക്കമനേ ധമ്മതാ, അയം സഭാവോ, അയം നിയാമോതി വുത്തം ഹോതി. **നിയാമോ** ച നാമേസ കമ്മനിയാമോ, ഉതുനിയാമോ, ബീജനിയാമോ, ചിത്തനിയാമോ, ധമ്മനിയാമോതി പഞ്ചവിധോ (ധ॰ സ॰ അട്ഠ॰ ൪൯൮).

തത്ഥ കുസലസ്സ ഇട്ഠവിപാകദാനം, അകുസലസ്സ അനിട്ഠവിപാകദാനന്തി അയം **കമ്മനിയാമോ.** തസ്സ ദീപനത്ഥം - ''ന അന്തലിക്ഖേ''തി (ധ॰ പ॰ ൧൨൭) ഗാഥായ വത്ഥൂനി വത്തബ്ബാനി. അപിച എകാ കിര ഇത്ഥീ സാമികേന സദ്ധിം ഭണ്ഡിത്വാ ഉബ്ബന്ധിത്വാ മരിതുകാമാ രജ്ജുപാസേ ഗീവം പവേസേസി. അഞ്ഞതരോ പുരിസോ വാസിം നിസേന്തോ തം ഇത്ഥികമ്മം ദിസ്വാ രജ്ജും ഛിന്ദിതുകാമോ - ''മാ ഭായി, മാ ഭായീ''തി തം സമസ്സാസേന്തോ ഉപധാവി. രജ്ജു ആസീവിസോ ഹുത്വാ അട്ഠാസി. സോ ഭീതോ പലായി. ഇതരാ തത്ഥേവ മരി. എവമാദീനി ചേത്ഥ വത്ഥൂനി ദസ്സേതബ്ബാനി.

തേസു തേസു ജനപദേസു തസ്മിം തസ്മിം കാലേ എകപ്പഹാരേനേവ രുക്ഖാനം പുപ്ഫഫലഗഹണാദീനി, വാതസ്സ വായനം അവായനം, ആതപസ്സ തിക്ഖതാ മന്ദതാ, ദേവസ്സ വസ്സനം അവസ്സനം, പദുമാനം ദിവാ വികസനം രത്തിം മിലായനന്തി എവമാദി **ഉതുനിയാമോ.**

യം പനേതം സാലിബീജതോ സാലിഫലമേവ, മധുരതോ മധുരസംയേവ, തിത്തതോ തിത്തരസംയേവ ഫലം ഹോതി, അയം **ബീജനിയാമോ.**

പുരിമാ പുരിമാ ചിത്തചേതസികാ ധമ്മാ പച്ഛിമാനം പച്ഛിമാനം ചിത്തചേതസികാനം ധമ്മാനം ഉപനിസ്സയപച്ചയേന പച്ചയോതി എവം യദേതം ചക്ഖുവിഞ്ഞാണാദീനം അനന്തരാ സമ്പടിച്ഛനാദീനം നിബ്ബത്തനം, അയം **ചിത്തനിയാമോ.**

യാ പനേസാ ബോധിസത്താനം മാതുകുച്ഛിഓക്കമനാദീസു ദസസഹസ്സിലോകധാതുകമ്പനാദീനം പവത്തി, അയം **ധമ്മനിയാമോ** നാമ. തേസു ഇധ ധമ്മനിയാമോ അധിപ്പേതോ. തസ്മാ തമേവത്ഥം ദസ്സേന്തോ **ധമ്മതാ എസാ ഭിക്ഖവേ**തിആദിമാഹ.

൧൮. തത്ഥ **കുച്ഛിം ഓക്കമതീ**തി എത്ഥ കുച്ഛിം ഓക്കന്തോ ഹോതീതി അയമേവത്ഥോ . ഓക്കന്തേ ഹി തസ്മിം ഏവം ഹോതി, ന ഓക്കമമാനേ. **അപ്പമാണോ**തി വുഡ്ഢിപ്പമാണോ, വിപുലോതി അത്ഥോ. **ഉളാരോ**തി തസ്സേവ വേവചനം. ഉളാരാനി ഉളാരാനി ഖാദനീയാനി ഖാദന്തീതിആദീസു (മ॰ നി॰ ൧.൩൬൬) ഹി മധുരം ഉളാരന്തി വുത്തം. ഉളാരായ ഖലു ഭവം വച്ഛായനോ സമണം ഗോതമം പസംസായ പസംസതീതിആദീസു (മ॰ നി॰ ൧.൨൮൮) സേട്ഠം ഉളാരന്തി വുത്തം. ഇധ പന വിപുലം അധിപ്പേതം. **ദേവാനം ദേവാനുഭാവ**ന്തി എത്ഥ ദേവാനം അയമാനുഭാവോ നിവത്ഥവത്ഥസ്സ പഭാ ദ്വാദസയോജനാനി ഫരതി, തഥാ സരീരസ്സ, തഥാ അലങ്കാരസ്സ, തഥാ വിമാനസ്സ, തം അതിക്കമിത്വാതി അത്ഥോ.

ലോകന്തരികാതി തിണ്ണം തിണ്ണം ചക്കവാളാനം അന്തരാ ഏകേകോ ലോകന്തരികോ ഹോതി, തിണ്ണം സകടചക്കാനം വാ തിണ്ണം പത്താനം വാ അഞ്ഞമഞ്ഞം ആഹച്ച ഠപിതാനം മജ്ഝേ ഓകാസോ വിയ. സോ പന ലോകന്തരികനിരയോ പരിമാണതോ അട്ഠയോജനസഹസ്സോ ഹോതി. **അഘാ**തി നിച്ചവിവടാ. **അസംവുതാ**തി ഹേട്ഠാപി അപ്പതിട്ഠാ. **അന്ധകാരാ**തി തമഭൂതാ. **അന്ധകാരതിമിസാ**തി ചക്ഖുവിഞ്ഞാണുപ്പത്തിനിവാരണതോ അന്ധഭാവകരണതിമിസേന സമന്നാഗതാ. തത്ഥ കിര ചക്ഖുവിഞ്ഞാണം ന ജായതി. **ഏവംമഹിദ്ധികാ**തി ചന്ദിമസൂരിയാ കിര ഏകപ്പഹാരേനേവ തീസു ദീപേസു പഞ്ഞായന്തി, ഏവം മഹിദ്ധികാ. ഏകേകായ ദിസായ നവ നവ യോജനസതസഹസ്സാനി അന്ധകാരം വിധമിത്വാ ആലോകം ദസ്സേന്തി, **ഏവംമഹാനുഭാവാ. ആഭായ നാനുഭോന്തീ**തി അത്തനോ പഭായ നപ്പഹോന്തി. തേ കിര ചക്കവാളപബ്ബതസ്സ വേമജ്ഝേന വിചരന്തി, ചക്കവാളപബ്ബതഞ്ച അതിക്കമ്മ ലോകന്തരികനിരയാ. തസ്മാ തേ തത്ഥ ആഭായ നപ്പഹോന്തി.

യേപി തത്ഥ സത്താതി യേപി തസ്മിം ലോകന്തരികമഹാനിരയേ സത്താ ഉപ്പന്നാ. കിം പന കമ്മം കത്വാ തത്ഥ ഉപ്പജ്ജന്തീതി. ഭാരിയം ദാരുണം മാതാപിതൂനം ധമ്മികസമണബ്രാഹ്മണാനഞ്ച ഉപരി അപരാധം, അഞ്ഞഞ്ച ദിവസേ ദിവസേ പാണവധാദിസാഹസികകമ്മം കത്വാ ഉപ്പജ്ജന്തി, തമ്ബപണ്ണിദീപേ അഭയചോരനാഗചോരാദയോ വിയ. തേസം അത്തഭാവോ തിഗാവുതികോ ഹോതി, വഗ്ഗുലീനം വിയ ദീഘനഖാ ഹോന്തി. തേ രുക്ഖേ വഗ്ഗുലിയോ വിയ നഖേഹി ചക്കവാളപബ്ബതേ ലഗ്ഗന്തി. യദാ സംസപ്പന്താ അഞ്ഞമഞ്ഞസ്സ ഹത്ഥപാസം ഗതാ ഹോന്തി, അഥ “ഭക്ഖോ നോ ലദ്ധോ”തി മഞ്ഞമാനാ തത്ഥ വാവടാ വിപരിവത്തിത്വാ ലോകസന്ധാരകഉദകേ പതന്തി, വാതേ പഹരന്തേപി മധുകഫലാനി വിയ ഛിജ്ജിത്വാ ഉദകേ പതന്തി, പതിതമത്താവ അച്ചന്തഖാരേ ഉദകേ പിട്ഠപിണ്ഡി വിയ വിലീയന്തി.

അഞ്ഞേപി കിര ഭോ സന്തി സത്താതി ഭോ യഥാ മയം മഹാദുക്ഖം അനുഭവാമ, ഏവം അഞ്ഞേ കിര സത്താപി ഇമം ദുക്ഖമനുഭവനത്ഥായ ഇധൂപപന്നാതി തം ദിവസം പസ്സന്തി. അയം പന ഓഭാസോ ഏകയാഗുപാനമത്തമ്പി ന തിട്ഠതി, അച്ഛരാസങ്ഘാടമത്തമേവ വിജ്ജോഭാസോ

വിയ നിച്ഛരിത്വാ - ''കിം ഇദ''ന്തി ഭണന്താനംയേവ അന്തരധായതി. **സങ്കമ്പതീ**തി സമന്തതോ കമ്പതി. ഇതരദ്വയം പുരിമപദസ്സേവ വേവചനം. പുന **അപ്പമാണോ ചാ**തിആദി നിഗമനത്ഥം വുത്തം.

൧൯. ചത്താരോ നം ദേവപുത്താ ചാതുദ്ദിസം രക്ഖായ ഉപഗച്ഛന്തീതി എത്ഥ **ചത്താരോ**തി ചതുന്നം മഹാരാജാനം വസേന വുത്തം. ദസസഹസ്സചക്കവാളേസു പന ചത്താരോ ചത്താരോ കത്വാ ചത്താലീസസഹസ്സാനി ഹോന്തി. തത്ഥ ഇമസ്മിം ചക്കവാളേ മഹാരാജാനോ ഖഗ്ഗഹത്ഥാ ബോധിസത്തസ്സ ആരക്ഖത്ഥായ ഉപഗന്ത്വാ സിരിഗബ്ഭം പവിട്ഠാ, ഇതരേ ഗബ്ഭദ്വാരതോ പട്ഠായ അവരുദ്ധകേ പംസുപിസാചകാദിയക്ഖഗണേ പടിക്കമാപേത്വാ യാവ ചക്കവാളാ ആരക്ഖം ഗണ്ഹിംസു.

കിമത്ഥായ പനായം രക്ഖാ? നനു പടിസന്ധിക്ഖണേ കലലകാലതോ പട്ഠായ സചേപി കോടിസതസഹസ്സമാരാ കോടിസതസഹസ്സസിനേരും ഉക്ഖിപിത്വാ ബോധിസത്തസ്സ വാ ബോധിസത്തമാതുയാ വാ അന്തരായകരണത്ഥം ആഗച്ഛേയ്യും, സബ്ബേ അന്തരാവ അന്തരധായേയ്യും. വുത്തമ്പി ചേതം ഭഗവതാ രുഹിരുപ്പാദവത്ഥുസ്മിം - ''അട്ഠാനമേതം, ഭിക്ഖവേ, അനവകാസോ, യം പരുപക്കമേന തഥാഗതം ജീവിതാ വോരോപേയ്യ. അനുപക്കമേന, ഭിക്ഖവേ, തഥാഗതാ പരിനിബ്ബായന്തി. ഗച്ഛഥ, തുമ്ഹേ ഭിക്ഖവേ, യഥാവിഹാരം, അരക്ഖിയാ, ഭിക്ഖവേ തഥാഗതാ''തി (ചൂളവ॰ ൩൪൧). ഏവമേവ, തേന പരുപക്കമേന ന തേസം ജീവിതന്തരായോ അത്ഥി, സന്തി ഖോ പന അമനുസ്സാ വിരൂപാ ദുദ്ദസികാ ഭേരവരൂപാ മിഗപക്ഖിനോ, യേസം രൂപം വാ ദിസ്വാ സദ്ദം വാ സുത്വാ ബോധിസത്തമാതു ഭയം വാ സന്താസോ വാ ഉപ്പജ്ജേയ്യ, തേസം നിവാരണത്ഥായ രക്ഖം അഗ്ഗഹേസും. അപിച ബോധിസത്തസ്സ പുഞ്ഞതേജേന സഞ്ജാതഗാരവാ അത്തനോ ഗാരവചോദിതാപി തേ ഏവമകംസു.

കിം പന തേ അന്തോഗബ്ഭം പവിസിത്വാ ഠിതാ ചത്താരോ മഹാരാജാനോ ബോധിസത്തസ്സ മാതുയാ അത്താനം ദസ്സേന്തി, ന ദസ്സേന്തീതി? നഹാനമണ്ഡനഭോജനാദിസരീരകിച്ചകാലേ ന ദസ്സേന്തി, സിരിഗബ്ഭം പവിസിത്വാ വരസയനേ നിപന്നകാലേ പന ദസ്സേന്തി. തത്ഥ കിഞ്ചാപി അമനുസ്സദസ്സനം നാമ മനുസ്സാനം സപ്പടിഭയം ഹോതി, ബോധിസത്തസ്സ മാതാ പന അത്തനോ ചേവ പുത്തസ്സ ച പുഞ്ഞാനുഭാവേന തേ ദിസ്വാ ന ഭായതി, പകതിഅന്തേപുരപാലകേസു വിയ അസ്സാ ഏതേസു ചിത്തം ഉപ്പജ്ജതി.

൨൦. പകതിയാ സീലവതീതി സഭാവേനേവ സീലസമ്പന്നാ. അനുപ്പന്നേ കിര ബുദ്ധേ മനുസ്സാ താപസപരിബ്ബാജകാനം സന്തികേ വന്ദിത്വാ ഉക്കുടികം നിസീദിത്വാ സീലം ഗണ്ഹന്തി. ബോധിസത്തമാതാപി കാലദേവിലസ്സ ഇസിനോ സന്തികേ സീലം ഗണ്ഹാതി. ബോധിസത്തേ പന കുച്ഛിഗതേ അഞ്ഞസ്സ പാദമൂലേ നിസീദിതും നാമ ന സക്കാ, സമാനാസനേ നിസീദിത്വാ ഗഹിതസീലമ്പി ആവജ്ജനകരണമത്തം ഹോതി. തസ്മാ സയമേവ സീലം അഗ്ഗഹേസീതി വുത്തം ഹോതി.

൨൧. പുരിസേസൂതി ബോധിസത്തസ്സ പിതരം ആദിം കത്വാ കേസുചി മനുസ്സേസു പുരിസാധിപ്പായചിത്തം നുപ്പജ്ജതി. ബോധിസത്തമാതുരൂപം പന കുസലാ സിപ്പികാ പോത്ഥകമ്മാദീസുപി കാതും ന സക്കോന്തി. തം ദിസ്വാ

പുരിസസ്സ രാഗോ നുപ്പജ്ജതീതി ന സക്കാ വത്തും, സചേ പന തം രത്തചിത്തോ ഉപസങ്കമിതുകാമോ ഹോതി, പാദാ ന വഹന്തി, ദിബ്ബസങ്ഖലികാ വിയ ബജ്ഝന്തി. തസ്മാ "അനതിക്കമനീയാ"തിആദി വുത്തം.

൨൨. **പഞ്ചന്നം കാമഗുണാനന്തി** പുബ്ബേ കാമഗുണൂപസഞ്ഹിതന്തി ഇമിനാ പുരിസാധിപ്പായവസേന വത്ഥുപടിക്ഖേപോ കതോ, ഇധ ആരമ്മണപ്പടിലാഭോ ദസ്സിതോ. തദാ കിര ദേവിയാ ഏവരൂപോ പുത്തോ കുച്ഛിം ഉപപന്നോതി സുത്വാ സമന്തതോ രാജാനോ മഹഗ്ഘആഭരണതൂരിയാദിവസേന പഞ്ചദ്വാരാരമ്മണവത്ഥുഭൂതം പണ്ണാകാരം പേസേന്തി. ബോധിസത്തസ്സ ച ബോധിസത്തമാതു ച കതകമ്മസ്സ ഉസ്സന്നത്താ ലാഭസക്കാരസ്സ പമാണപരിച്ഛേദോ നത്ഥി.

൨൩. **അകിലന്തകായാ**തി യഥാ അഞ്ഞാ ഇത്ഥിയോ ഗബ്ഭഭാരേന കിലമന്തി ഹത്ഥപാദാ ഉദ്ധുമാതതാദീനി പാപുണന്തി, ഏവം തസ്സാ കോചി കിലമഥോ നാഹോസി. **തിരോകുച്ഛിഗത**ന്തി അന്തോകുച്ഛിഗതം. **പസ്സതീ**തി കലലാദികാലം അതിക്കമിത്വാ സഞ്ജാതഅങ്ഗപച്ചങ്ഗഅഹീനിന്ദ്രിയഭാവം ഉപഗതംയേവ പസ്സതി. കിമത്ഥം പസ്സതി? സുഖവാസത്ഥംയേവ. യഥേവ ഹി മാതാ പുത്തേന സദ്ധിം നിപന്നാ വാ നിസിന്നാ വാ - "ഹത്ഥം വാസ്സ പാദം വാ ഓലമ്ബന്തം ഉക്ഖിപിത്വാ സണ്ഠപേസ്സാമീ"തി സുഖവാസത്ഥം പുത്തം ഓലോകേതി, ഏവം ബോധിസത്തമാതാപി യം തം മാതു ഉട്ഠാനഗമനപരിവത്തനനിസജ്ജാദീസു ഉണ്ഹസീതലോണികതിത്തകകടുകാഹാരഅജ്ഝോഹരണകാലേസു ച ഗബ്ഭസ്സ ദുക്ഖം ഉപ്പജ്ജതി, "അത്ഥി നു ഖോ മേ തം പുത്തസ്സാ"തി സുഖവാസത്ഥം ഓലോകയമാനാ പല്ലങ്കം ആഭുജിത്വാ നിസിന്നം ബോധിസത്തം പസ്സതി. യഥാ ഹി അഞ്ഞേ അന്തോകുച്ഛിഗതാ പക്കാസയം അവത്ഥരിത്വാ ആമാസയം ഉക്ഖിപിത്വാ ഉദരപടലം പിട്ഠിതോ കത്വാ പിട്ഠികണ്ഡകം നിസ്സായ ഉക്കുടികം ദ്വീസു മുട്ഠീസു ഹനുകം ഠപേത്വാ ദേവേ വസ്സന്തേ രുക്ഖസുസിരേ മക്കടാ വിയ നിസീദന്തി, ന ഏവം ബോധിസത്തോ, ബോധിസത്തോ പന പിട്ഠികണ്ഡകം പിട്ഠിതോ കത്വാ ധമ്മാസനേ ധമ്മകഥികോ വിയ പല്ലങ്കം ആഭുജിത്വാ പുരത്ഥാഭിമുഖോ നിസീദതി. പുബ്ബേകതകമ്മം പനസ്സാ വത്ഥും സോധേതി, സുദ്ധേ വത്ഥുമ്ഹി സുഖുമച്ഛവിലക്ഖണം നിബ്ബത്തതി. അഥ നം കുച്ഛിതചോ പടിച്ഛാദേതും ന സക്കോതി, ഓലോകേന്തിയാ ബഹിഠിതോ വിയ പഞ്ഞായതി. തമത്ഥം ഉപമായ വിഭാവേന്തോ ഭഗവാ **സേയ്യഥാപീ**തിആദിമാഹ. ബോധിസത്തോ പന അന്തോകുച്ഛിഗതോ മാതരം ന പസ്സതി. ന ഹി അന്തോകുച്ഛിയം ചക്ഖുവിഞ്ഞാണം ഉപ്പജ്ജതി.

൨൪. **കാലങ്കരോതീ**തി ന വിജാതഭാവപച്ചയാ, ആയുപരിക്ഖയേനേവ. ബോധിസത്തേന വസിതട്ഠാനഞ്ഹി ചേതിയകുടിസദിസം ഹോതി, അഞ്ഞേസം അപരിഭോഗാരഹം, ന ച സക്കാ ബോധിസത്തമാതരം അപനേത്വാ അഞ്ഞം അഗ്ഗമഹേസിട്ഠാനേ ഠപേതുന്തി തത്തകംയേവ ബോധിസത്തമാതു ആയുപ്പമാണം ഹോതി, തസ്മാ തദാ കാലങ്കരോതി. കതരസ്മിം പന വയേ കാലം കരോതീതി? മജ്ഝിമവയേ. പഠമവയസ്മിഞ്ഹി സത്താനം അത്തഭാവേ ഛന്ദരാഗോ ബലവാ ഹോതി, തേന തദാ സഞ്ജാതഗബ്ഭാ ഇത്ഥീ ഗബ്ഭം അനുരക്ഖിതും ന സക്കോതി, ഗബ്ഭോ ബഹ്വാബാധോ ഹോതി. മജ്ഝിമവയസ്സ പന ദ്വേ കോട്ഠാസേ അതിക്കമ്മ തതിയേ കോട്ഠാസേ വത്ഥു വിസദം ഹോതി, വിസദേ വത്ഥുമ്ഹി നിബ്ബത്തദാരകാ അരോഗാ ഹോന്തി, തസ്മാ ബോധിസത്തമാതാപി പഠമവയേ സമ്പത്തിം അനുഭവിത്വാ

മജ്ഝിമവയസ്സ തതിയേ കോട്ഠാസേ വിജായിത്വാ കാലം കരോതീതി അയമേത്ഥ ധമ്മതാ.

൨൭. നവ വാ ദസ വാതി എത്ഥ വാ സദ്ദസ്സ വികപ്പനവസേന സത്ത വാ അട്ഠ വാ എകാദസ വാ ദ്വാദസ വാതി ഏവമാദീനം സങ്ഗഹോ വേദിതബ്ബോ. തത്ഥ സത്തമാസജാതോ ജീവതി, സീതുണ്ഹക്ഖമോ പന ന ഹോതി. അട്ഠമാസജാതോ ന ജീവതി, അവസേസാ ജീവന്തി.

൨൮. ദേവാ പഠമം പടിഗ്ഗണ്ഹന്തീതി ഖീണാസവാ സുദ്ധാവാസബ്രഹ്മാനോ പടിഗ്ഗണ്ഹന്തി. കഥം പടിഗ്ഗണ്ഹന്തി? ''സൂതിവേസം ഗണ്ഹിത്വാ''തി ഏകേ. തം പന പടിക്ഖിപിത്വാ ഇദം വുത്തം - 'തദാ ബോധിസത്തമാതാ സുവണ്ണഖചിതം വത്ഥം നിവാസേത്വാ മച്ഛക്ഖിസദിസം ദുകൂലപടം യാവ പാദന്താ പാരുപിത്വാ അട്ഠാസി. അഥസ്സാ സല്ലഹുകഗബ്ഭവുട്ഠാനം അഹോസി, ധമകരണതോ ഉദകനിക്ഖമനസദിസം. അഥ തേ പകതിബ്രഹ്മവേസേനേവ ഉപസങ്കമിത്വാ പഠമം സുവണ്ണജാലേന പടിഗ്ഗഹേസും. തേസം ഹത്ഥതോ ചത്താരോ മഹാരാജാനോ അജിനപ്പവേണിയാ പടിഗ്ഗഹേസും. തതോ മനുസ്സാ ദുകൂലചുമ്ബടകേന പടിഗ്ഗഹേസും'. തേന വുത്തം - ''ദേവാ പഠമം പടിഗ്ഗണ്ഹന്തി, പച്ഛാ മനുസ്സാ''തി.

൨൯. ചത്താരോ നം ദേവപുത്താതി ചത്താരോ മഹാരാജാനോ. **പടിഗ്ഗഹേത്വാ**തി അജിനപ്പവേണിയാ പടിഗ്ഗഹേത്വാ. **മഹേസക്ഖോ**തി മഹാതേജോ മഹായസോ ലക്ഖണസമ്പന്നോ.

൩൦. വിസദോവ നിക്ഖമതീതി യഥാ അഞ്ഞേ സത്താ യോനിമഗ്ഗേ ലഗ്ഗന്താ ഭഗ്ഗവിഭഗ്ഗാ നിക്ഖമന്തി, ന ഏവം നിക്ഖമതി, അലഗ്ഗോ ഹുത്വാ നിക്ഖമതീതി അത്ഥോ **ഉദേനാ**തി ഉദകേന. **കേനചി അസുചിനാ**തി യഥാ അഞ്ഞേ സത്താ കമ്മജവാതേഹി ഉദ്ധംപാദാ അധോസിരാ യോനിമഗ്ഗേ പക്ഖിത്താ സതപോരിസം നരകപപാതം പതന്താ വിയ, താളച്ഛിദ്ദേന നിക്കഡ്ഢിയമാനാ ഹത്ഥീ വിയ മഹാദുക്ഖം അനുഭവന്താ നാനാഅസുചിമക്ഖിതാവ നിക്ഖമന്തി, ന ഏവം ബോധിസത്തോ. ബോധിസത്തഞ്ഹി കമ്മജവാതാ ഉദ്ധപാദം അധോസിരം കാതും ന സക്കോന്തി. സോ ധമ്മാസനതോ ഓതരന്തോ ധമ്മകഥികോ വിയ, നിസ്സേണിതോ ഓതരന്തോ പുരിസോ വിയ ച ദ്വേ ഹത്ഥേ ച ദ്വേ പാദേ ച പസാരേത്വാ ഠിതകോവ മാതുകുച്ഛിസമ്ഭവേന കേനചി അസുചിനാ അമക്ഖിതോവ നിക്ഖമതി.

ഉദകസ്സ ധാരാതി ഉദകവട്ടിയോ. താസു സീതാ സുവണ്ണകടാഹേ പതതി ഉണ്ഹാ രജതകടാഹേ. ഇദഞ്ച പഥവിതലേ കേനചി അസുചിനാ അസമ്മിസ്സം തേസം പാനീയപരിഭോജനീയഉദകഞ്ചേവ അഞ്ഞേഹി അസാധാരണം കീളാഉദകഞ്ച ദസ്സേതും വുത്തം, അഞ്ഞസ്സ പന സുവണ്ണരജതഘടേഹി ആഹരിയമാനഉദകസ്സ ചേവ ഹംസവത്തകാദിപോക്ഖരണീഗതസ്സ ച ഉദകസ്സ പരിച്ഛേദോ നത്ഥി.

൩൧. സമ്പതിജാതോതി മുഹുത്തജാതോ. പാളിയം പന മാതുകുച്ഛിതോ നിക്ഖന്തമത്തോ വിയ ദസ്സിതോ, ന ഏവം ദട്ഠബ്ബം. നിക്ഖന്തമത്തഞ്ഹി നം പഠമം ബ്രഹ്മാനോ സുവണ്ണജാലേന പടിഗ്ഗണ്ഹിംസു, തേസം ഹത്ഥതോ ചത്താരോ മഹാരാജാനോ അജിനപ്പവേണിയാ, തേസം ഹത്ഥതോ മനുസ്സാ

ദുകൂലചുമ്ബടകേന. മനുസ്സാനം ഹത്ഥതോ മുച്ചിത്വാ പഥവിയം പതിട്ഠിതോ. **സേതമ്ഹി ഛത്തേ അനുധാരിയമാനേ**തി ദിബ്ബസേതച്ഛത്തേ അനുധാരിയമാനമ്ഹി. ഏത്ഥ ച ഛത്തസ്സ പരിവാരാനി ഖഗ്ഗാദീനി പഞ്ച രാജകകുധഭണ്ഡാനിപി ആഗതാനേവ. പാളിയം പന രാജഗമനേ രാജാ വിയ ഛത്തമേവ വുത്തം. തേസു ഛത്തമേവ പഞ്ഞായതി, ന ഛത്തഗ്ഗാഹകോ. തഥാ ഖഗ്ഗതാലവണ്ടമോരഹത്ഥകവാളബീജനീഉണ്ഹീസമത്തായേവ പഞ്ഞായന്തി, ന തേസം ഗാഹകാ. സബ്ബാനി കിര താനി അദിസ്സമാനരൂപാ ദേവതാ ഗണ്ഹിംസു. വുത്തഞ്ചേതം -

> “അനേകസാഖഞ്ച സഹസ്സമണ്ഡലം,
> ഛത്തം മരൂ ധാരയുമന്തലിക്ഖേ;
> സുവണ്ണദണ്ഡാ വിപതന്തി ചാമരാ,
> ന ദിസ്സരേ ചാമരഛത്തഗാഹകാ”തി. (സു॰ നി॰ ൬൯൩);

സബ്ബാ ച ദിസാതി ഇദം സത്തപദവീതിഹാരൂപരി ഠിതസ്സ വിയ സബ്ബദിസാനുവിലോകനം വുത്തം, ന ഖോ പനേവം ദട്ഠബ്ബം. മഹാസത്തോ ഹി മനുസ്സാനം ഹത്ഥതോ മുച്ചിത്വാ പഠവിയം പതിട്ഠിതോ പുരത്ഥിമം ദിസം ഓലോകേസി. അനേകാനി ചക്കവാളസഹസ്സാനി ഏകങ്ഗണാനി അഹേസും. തത്ഥ ദേവമനുസ്സാ ഗന്ധമാലാദീഹി പൂജയമാനാ - “മഹാപുരിസ, ഇധ തുമ്ഹേഹി സദിസോപി നത്ഥി, കുതോ ഉത്തരിതരോ”തി ആഹംസു. ഏവം ചതസ്സോ ദിസാ, ചതസ്സോ അനുദിസാ, ഹേട്ഠാ, ഉപരീതി ദസ ദിസാ അനുവിലോകേത്വാ അത്തനാ സദിസം അദിസ്വാ - “അയം ഉത്തരാ ദിസാ”തി ഉത്തരാഭിമുഖോ സത്തപദവീതിഹാരേന അഗമാസീതി ഏവമേത്ഥ അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. **ആസഭി**ന്തി ഉത്തമം. **അഗ്ഗോ**തി ഗുണേഹി സബ്ബപഠമോ. ഇതരാനി ദ്വേ പദാനി ഏതസ്സേവ വേവചനാനി. **അയമന്തിമാ ജാതി, നത്ഥി ദാനി പുനബ്ഭവോ**തി പദദ്വയേന ഇമസ്മിം അത്തഭാവേ പത്തബ്ബം അരഹത്തം ബ്യാകാസി.

ഏത്ഥ ച സമേഹി പാദേഹി പഥവിയാ പതിട്ഠാനം ചതുരിദ്ധിപാദപടിലാഭസ്സ പുബ്ബനിമിത്തം, ഉത്തരാഭിമുഖഭാവോ മഹാജനം അജ്ഝോത്ഥരിത്വാ അഭിഭവിത്വാ ഗമനസ്സ പുബ്ബനിമിത്തം, സത്തപദഗമനം സത്തബോജ്ഝങ്ഗരതനപടിലാഭസ്സ പുബ്ബനിമിത്തം, ദിബ്ബസേതച്ഛത്തധാരണം വിമുത്തിവരഛത്തപടിലാഭസ്സ പുബ്ബനിമിത്തം, പഞ്ചരാജകകുധഭണ്ഡാനം പടിലാഭോ പഞ്ചഹി വിമുത്തീഹി വിമുച്ചനസ്സ പുബ്ബനിമിത്തം, സബ്ബദിസാനുവിലോകനം അനാവരണഞാണപടിലാഭസ്സ പുബ്ബനിമിത്തം, ആസഭിവാചാഭാസനം അപ്പടിവത്തിയധമ്മചക്കപ്പവത്തനസ്സ പുബ്ബനിമിത്തം, “അയമന്തിമാ ജാതീ”തി സീഹനാദോ അനുപാദിസേസായ നിബ്ബാനധാതുയാ പരിനിബ്ബാനസ്സ പുബ്ബനിമിത്തന്തി വേദിതബ്ബം . ഇമേ വാരാ പാളിയം ആഗതാ, സമ്ബഹുലവാരോ പന നാഗതോ, ആഹരിത്വാ ദീപേതബ്ബോ.

മഹാപുരിസസ്സ ഹി ജാതദിവസേ ദസസഹസ്സിലോകധാതു കമ്പി. ദസസഹസ്സിലോകധാതുമ്ഹി ദേവതാ ഏകചക്കവാളേ സന്നിപതിംസു. പഠമം ദേവാ പടിഗ്ഗണ്ഹിംസു, പച്ഛാ മനുസ്സാ. തന്തിബദ്ധാ വീണാ ചമ്മബദ്ധാ ഭേരിയോ ച കേനചി അവാദിതാ സയമേവ വജ്ജിംസു. മനുസ്സാനം അന്ദുബന്ധനാദീനി ഖണ്ഡാഖണ്ഡം ഛിജ്ജിംസു. സബ്ബരോഗാ വൂപസമിംസു, അമ്ബിലേന ധോതതമ്ബമലം വിയ വിഗച്ഛിംസു. ജച്ചന്ധാ രൂപാനി പസ്സിംസു.

ജച്ചബധിരാ സദ്ദം സുണിംസു. പീഠസപ്പീ ജവസമ്പന്നാ അഹേസും. ജാതിജള്ളാനമ്പി ഏളമൂഗാനം സതി പതിട്ഠാസി. വിദേസപക്ഖന്ദാ നാവാ സുപട്ടനം പാപുണിംസു. ആകാസട്ഠകഭൂമട്ഠകരതനാനി സകതേജോഭാസിതാനി അഹേസും. വേരിനോ മേത്തചിത്തം പടിലഭിംസു. അവീചിമ്ഹി അഗ്ഗി നിബ്ബായി. ലോകന്തരേസു ആലോകോ ഉദപാദി. നദീസു ജലം നപ്പവത്തതി. മഹാസമുദ്ദേ മധുരസം ഉദകം അഹോസി. വാതോ ന വായി. ആകാസപബ്ബതരുക്ഖഗതാ സകുണാ ഭസ്സിത്വാ പഥവിഗതാ അഹേസും. ചന്ദോ അതിവിരോചി. സൂരിയോ ന ഉണ്ഹോ, ന സീതലോ, നിമ്മലോ ഉതുസമ്പന്നോ അഹോസി. ദേവതാ അത്തനോ അത്തനോ വിമാനദ്വാരേ ഠത്വാ അപ്ഫോടനസേളനചേലുക്ഖേപാദീഹി മഹാകീളകം കീളിംസു. ചാതുദ്ദീപികമഹാമേഘോ വസ്സി. മഹാജനം നേവ ഖുദാ ന പിപാസാ പീളേസി. ദ്വാരകവാടാനി സയമേവ വിവരിംസു. പുപ്ഫൂപഗഫലൂപഗാ രുക്ഖാ പുപ്ഫഫലാനി ഗണ്ഹിംസു. ദസസഹസ്സിലോകധാതു ഏകദ്ധജമാലാ അഹോസി.

തത്രാപി ദസസഹസ്സിലോകധാതുകമ്പോ സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണപടിലാഭസ്സ പുബ്ബനിമിത്തം. ദേവതാനം ഏകചക്കവാളേ സന്നിപാതോ ധമ്മചക്കപ്പവത്തനകാലേ ഏകപ്പഹാരേനേവ സന്നിപതിത്വാ ധമ്മം പടിഗ്ഗണ്ഹനസ്സ പുബ്ബനിമിത്തം. പഠമം ദേവതാനം പടിഗ്ഗഹണം ചതുന്നം രൂപാവചരജ്ഝാനാനം പടിലാഭസ്സ പുബ്ബനിമിത്തം. പച്ഛാ മനുസ്സാനം പടിഗ്ഗഹണം ചതുന്നം അരൂപാവചരജ്ഝാനാനം പടിലാഭസ്സ പുബ്ബനിമിത്തം. തന്തിബദ്ധവീണാനം സയം വജ്ജനം അനുപുബ്ബവിഹാരപടിലാഭസ്സ പുബ്ബനിമിത്തം. ചമ്മബദ്ധഭേരീനം വജ്ജനം മഹതിയാ ധമ്മഭേരിയാ അനുസ്സാവനസ്സ പുബ്ബനിമിത്തം. അന്ദുബന്ധനാദീനം ഛേദോ അസ്മിമാനസമുച്ഛേദസ്സ പുബ്ബനിമിത്തം. മഹാജനസ്സ രോഗവിഗമോ ചതുസച്ചപടിലാഭസ്സ പുബ്ബനിമിത്തം. ജച്ചന്ധാനം രൂപദസ്സനം ദിബ്ബചക്ഖുപടിലാഭസ്സ പുബ്ബനിമിത്തം . ബധിരാനം സദ്ദസ്സവനം ദിബ്ബസോതധാതുപടിലാഭസ്സ പുബ്ബനിമിത്തം. പീഠസപ്പീനം ജവസമ്പദാ ചതുരിദ്ധിപാദപടിലാഭസ്സ പുബ്ബനിമിത്തം. ജള്ളാനം സതിപതിട്ഠാനം ചതുസതിപട്ഠാനപടിലാഭസ്സ പുബ്ബനിമിത്തം. വിദേസപക്ഖന്ദനാവാനം സുപട്ടനസമ്പാപുണനം ചതുപടിസമ്ഭിദാധിഗമസ്സ പുബ്ബനിമിത്തം. രതനാനം സകതേജോഭാസിതത്തം യം ലോകസ്സ ധമ്മോഭാസം ദസ്സേസ്സതി, തസ്സ പുബ്ബനിമിത്തം.

വേരീനം മേത്തചിത്തപടിലാഭോ ചതുബ്രഹ്മവിഹാരപടിലാഭസ്സ പുബ്ബനിമിത്തം. അവീചിമ്ഹി അഗ്ഗിനിബ്ബായനം ഏകാദസഅഗ്ഗിനിബ്ബായനസ്സ പുബ്ബനിമിത്തം. ലോകന്തരികാലോകോ അവിജ്ജന്ധകാരം വിധമിത്വാ ഞാണാലോകദസ്സനസ്സ പുബ്ബനിമിത്തം. മഹാസമുദ്ദസ്സ മധുരതാ നിബ്ബാനരസേന ഏകരസഭാവസ്സ പുബ്ബനിമിത്തം. വാതസ്സ അവായനം ദ്വാസട്ഠിദിട്ഠിഗതഭിന്ദനസ്സ പുബ്ബനിമിത്തം. സകുണാനം പഥവിഗമനം മഹാജനസ്സ ഓവാദം സുത്വാ പാണേഹി സരണഗമനസ്സ പുബ്ബനിമിത്തം. ചന്ദസ്സ അതിവിരോചനം ബഹുജനകന്തതായ പുബ്ബനിമിത്തം. സൂരിയസ്സ ഉണ്ഹസീതവിവജ്ജനഉതുസുഖതാ കായികചേതസികസുഖപ്പത്തിയാ പുബ്ബനിമിത്തം. ദേവതാനം വിമാനദ്വാരേസു ഠത്വാ അപ്ഫോടനാദീഹി കീളനം ബുദ്ധഭാവം പത്വാ ഉദാനം ഉദാനസ്സ പുബ്ബനിമിത്തം.

ചാതുദ്ദീപികമഹാമേഘവസ്സനം മഹതോ ധമ്മമേഘവസ്സനസ്സ പുബ്ബനിമിത്തം. ഖുദാപീളനസ്സ അഭാവോ കായഗതാസതിഅമതപടിലാഭസ്സ പുബ്ബനിമിത്തം. പിപാസാപീളനസ്സ അഭാവോ വിമുത്തിസുഖേന സുഖിതഭാവസ്സ പുബ്ബനിമിത്തം. ദ്വാരകവാടാനം സയമേവ വിവരണം അട്ഠങ്ഗികമഗ്ഗദ്വാരവിവരണസ്സ പുബ്ബനിമിത്തം. രുക്ഖാനം പുപ്ഫഫലഗ്ഗഹണം വിമുത്തിപുപ്ഫേഹി പുപ്ഫിതസ്സ ച സാമഞ്ഞഫലഭാരഭരിതഭാവസ്സ ച പുബ്ബനിമിത്തം. ദസസഹസ്സിലോകധാതുയാ ഏകദ്ധജമാലിതാ അരിയദ്ധജമാലമാലിതായ പുബ്ബനിമിത്തന്തി വേദിതബ്ബം. അയം സമ്ബഹുലവാരോ നാമ.

ഏത്ഥ പഞ്ഹം പുച്ഛന്തി - "യദാ മഹാപുരിസോ പഥവിയം പതിട്ഠഹിത്വാ ഉത്തരാഭിമുഖോ പദസാ ഗന്ത്വാ ആസഭിം വാചം അഭാസി, തദാ കിം പഥവിയാ ഗതോ, ഉദാഹു ആകാസേന; ദിസ്സമാനോ ഗതോ, ഉദാഹു അദിസ്സമാനോ; അചേലകോ ഗതോ, ഉദാഹു അലങ്കതപടിയത്തോ; ദഹരോ ഹുത്വാ ഗതോ , ഉദാഹു മഹല്ലകോ; പച്ഛാപി കിം താദിസോവ അഹോസി, ഉദാഹു പുന ബാലദാരകോ"തി? അയം പന പഞ്ഹോ ഹേട്ഠാലോഹപാസാദേ സമുട്ഠിതോ തിപിടകചൂളാഭയത്ഥേരേന വിസ്സജ്ജിതോവ. ഥേരോ കിര ഏത്ഥ നിയതിപുബ്ബേകതകമ്മഇസ്സരനിമ്മാനവാദവസേന തം തം ബഹും വത്വാ അവസാനേ ഏവം ബ്യാകരി - "മഹാപുരിസോ പഥവിയാ ഗതോ, മഹാജനസ്സ പന ആകാസേന ഗച്ഛന്തോ വിയ അഹോസി. ദിസ്സമാനോ ഗതോ, മഹാജനസ്സ പന അദിസ്സമാനോ വിയ അഹോസി. അചേലകോ ഗതോ, മഹാജനസ്സ പന അലങ്കതപടിയത്തോ വിയ ഉപട്ഠാസി. ദഹരോവ ഗതോ, മഹാജനസ്സ പന സോളസവസ്സുദ്ദേസികോ വിയ അഹോസി. പച്ഛാ പന ബാലദാരകോവ അഹോസി, ന താദിസോ"തി. പരിസാ ചസ്സ - "ബുദ്ധേന വിയ ഹുത്വാ ഭോ ഥേരേന പഞ്ഹോ കഥിതോ"തി അത്തമനാ അഹോസി. ലോകന്തരികവാരോ വുത്തനയോ ഏവ.

ഇമാ ച പന ആദിതോ പട്ഠായ കഥിതാ സബ്ബധമ്മതാ സബ്ബബോധിസത്താനം ഹോന്തീതി വേദിതബ്ബാ.

ദ്വത്തിംസമഹാപുരിസലക്ഖണവണ്ണനാ

൩൩. അദ്ദസ ഖോതി ദുകൂലചുമ്ബടകേ നിപജ്ജാപേത്വാ ആനീതം അദ്ദസ. **മഹാപുരിസസ്സാ**തി ജാതിഗോത്തകുലപദേസാദിവസേന മഹന്തസ്സ പുരിസസ്സ. **ദ്വേ ഗതിയോ**തി ദ്വേ നിട്ഠാ, ദ്വേ നിപ്ഫത്തിയോ. അയഞ്ഹി ഗതിസദ്ദോ - "പഞ്ച ഖോ ഇമാ, സാരിപുത്ത, ഗതിയോ"തി (മ॰ നി॰ ൧.൧൫൩) ഏത്ഥ നിരയാദിഭേദായ സത്തേഹി ഗന്തബ്ബഗതിയാ വത്തതി. "ഇമേസം ഖോ അഹം ഭിക്ഖൂനം സീലവന്താനം കല്യാണധമ്മാനം നേവ ജാനാമി ആഗതിം വാ ഗതിം വാ"തി (മ॰ നി॰ ൧.൫൦൮) ഏത്ഥ അജ്ഝാസയേ. "നിബ്ബാനം അരഹതോ ഗതീ"തി (പരി॰ ൩൩൯) ഏത്ഥ പടിസ്സരണേ. "അപി ച ത്യാഹം ബ്രഹ്മേ ഗതിഞ്ച പജാനാമി, ജുതിഞ്ച പജാനാമി ഏവംമഹിദ്ധികോ ബകോ ബ്രഹ്മാ"തി (മ॰ നി॰ ൧.൫൦൩) ഏത്ഥ നിപ്ഫത്തിയം വത്തതി. സ്വായമിധാപി നിപ്ഫത്തിയം വത്തതീതി വേദിതബ്ബോ. **അനഞ്ഞാ**തി അഞ്ഞാ ഗതി നിപ്ഫത്തി നാമ നത്ഥി.

ധമ്മികോതി ദസകുസലധമ്മസമന്നാഗതോ അഗതിഗമനവിരഹിതോ. **ധമ്മരാജാ**തി ഇദം പുരിമപദസ്സേവ വേവചനം. ധമ്മേന വാ ലദ്ധരജ്ജത്താ

ധമ്മരാജാ. **ചാതുരന്തോ**തി പുരത്ഥിമസമുദ്ദാദീനം ചതുന്നം സമുദ്ദാനം വസേന ചതുരന്തായ പഥവിയാ ഇസ്സരോ. **വിജിതാവീ**തി വിജിതസങ്ഗാമോ. ജനപദോ അസ്മിം ഥാവരിയം ഥിരഭാവം പത്തോതി **ജനപദത്ഥാവരിയപ്പത്തോ.** ചണ്ഡസ്സ ഹി രഞ്ഞോ ബലിദണ്ഡാദീഹി ലോകം പീളയതോ മനുസ്സാ മജ്ഝിമജനപദം ഛഡ്ഡേത്വാ പബ്ബതസമുദ്ദതീരാദീനി നിസ്സായ പച്ചന്തേ വാസം കപ്പേന്തി. അതിമുദുകസ്സ രഞ്ഞോ ചോരേഹി സാഹസികധനവിലോപപീളിതാ മനുസ്സാ പച്ചന്തം പഹായ ജനപദമജ്ഝേ വാസം കപ്പേന്തി, ഇതി ഏവരൂപേ രാജിനി ജനപദോ ഥിരഭാവം ന പാപുണാതി. ഇമസ്മിം പന കുമാരേ രജ്ജം കാരയമാനേ ഏതസ്സ ജനപദോ പാസാണപിട്ഠിയം ഠപേത്വാ അയോപട്ടേന പരിക്ഖിത്തോ വിയ ഥിരോ ഭവിസ്സതീതി ദസ്സേന്തോ - ''ജനപദത്ഥാവരിയപ്പത്തോ''തി ആഹംസു.

സത്തരതനസമന്നാഗതോതി ഏത്ഥ രതിജനനട്ഠേന **രതനം.** അപിച -

''ചിത്തീകതം മഹഗ്ഘഞ്ച, അതുലം ദുല്ലഭദസ്സനം;
അനോമസത്തപരിഭോഗം, രതനം തേന വുച്ചതി''.

ചക്കരതനസ്സ ച നിബ്ബത്തകാലതോ പട്ഠായ അഞ്ഞം ദേവട്ഠാനം നാമ ന ഹോതി, സബ്ബേ ഗന്ധപുപ്ഫാദീഹി തസ്സേവ പൂജഞ്ച അഭിവാദനാദീനി ച കരോന്തീതി ചിത്തീകതട്ഠേന രതനം. ചക്കരതനസ്സ ച ഏത്തകം നാമ ധനം അഗ്ഘതീതി അഗ്ഘോ നത്ഥി, ഇതി മഹഗ്ഘട്ഠേനാപി രതനം. ചക്കരതനഞ്ച അഞ്ഞേഹി ലോകേ വിജ്ജമാനരതനേഹി അസദിസന്തി അതുലട്ഠേനാപി രതനം. യസ്മാ ച പന യസ്മിം കപ്പേ ബുദ്ധാ ഉപ്പജ്ജന്തി, തസ്മിംയേവ ചക്കവത്തിനോ ഉപ്പജ്ജന്തി, ബുദ്ധാ ച കദാചി കരഹചി ഉപ്പജ്ജന്തി, തസ്മാ ദുല്ലഭദസ്സനട്ഠേനാപി രതനം. തദേതം ജാതിരൂപകുലഇസ്സരിയാദീഹി അനോമസ്സ ഉളാരസത്തസ്സേവ ഉപ്പജ്ജതി, ന അഞ്ഞസ്സാതി അനോമസത്തപരിഭോഗട്ഠേനാപി രതനം. യഥാ ചക്കരതനം, ഏവം സേസാനിപീതി. ഇമേഹി സത്തഹി രതനേഹി പരിവാരഭാവേന ചേവ സബ്ബഭോഗൂപകരണഭാവേന ച സമന്നാഗതോതി സത്തരതനസമന്നാഗതോ.

ഇദാനി തേസം സരൂപതോ ദസ്സനത്ഥം **തസ്സിമാനീ**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **ചക്കരതന**ന്തിആദീസു അയം സങ്ഖേപാധിപ്പായോ - ദ്വേസഹസ്സദീപപരിവാരാനം ചതുന്നം മഹാദീപാനം സിരിവിഭവം ഗഹേത്വാ ദാതും സമത്ഥം ചക്കരതനം പാതുഭവതി. തഥാ പുരേഭത്തമേവ സാഗരപരിയന്തം പഥവിം അനുസംയായനസമത്ഥം വേഹാസങ്ഗമം **ഹത്ഥിരതനം,** താദിസമേവ **അസ്സരതനം,** ചതുരങ്ഗസമന്നാഗതേ അന്ധകാരേ യോജനപ്പമാണം അന്ധകാരം വിധമിത്വാ ആലോകദസ്സനസമത്ഥം **മണിരതനം,** ഛബ്ബിധദോസവിവജ്ജിതം മനാപചാരി **ഇത്ഥിരതനം,** യോജനപ്പമാണേ അന്തോപഥവിഗതം നിധിം ദസ്സനസമത്ഥം **ഗഹപതിരതനം,** അഗ്ഗമഹേസിയാ കുച്ഛിമ്ഹി നിബ്ബത്തിത്വാ സകലരജ്ജമനുസാസനസമത്ഥം ജേട്ഠപുത്തസങ്ഖാതം **പരിണായകരതനം** പാതുഭവതി.

പരോസഹസ്സന്തി അതിരേകസഹസ്സം. **സൂരാ**തി അഭീരുകാ. **വീരങ്ഗരൂപാ**തി വീരാനം അങ്ഗം വീരങ്ഗം, വീരിയസ്സേതം നാമം, വീരങ്ഗം രൂപമേതേസന്തി വീരങ്ഗരൂപാ, വീരിയജാതികാ വീരിയസഭാവാ വീരിയമയാ അകിലാസുനോ അഹേസും. ദിവസമ്പി യുജ്ഝന്താ ന കിലമന്തീതി വുത്തം ഹോതി.

സാഗരപരിയന്തന്തി ചക്കവാളപബ്ബതം സീമം കത്വാ ഠിതസമുദ്ദപരിയന്തം. **അദണ്ഡേനാ**തി യേ കതാപരാധേ സത്തേ സതമ്പി സഹസ്സമ്പി ഗണ്ഹന്തി, തേ ധനദണ്ഡേന രജ്ജം കാരേന്തി. യേ ഛേജ്ജഭേജ്ജം അനുസാസന്തി, തേ സത്ഥദണ്ഡേന. അയം പന ദുവിധമ്പി ദണ്ഡം പഹായ അദണ്ഡേന അജ്ഝാവസതി. **അസത്ഥേനാ**തി യേ ഏകതോധാരാദിനാ സത്ഥേന പരം വിഹേസന്തി, തേ സത്ഥേന രജ്ജം കാരേന്തി നാമ. അയം പന സത്ഥേന ഖുദ്ദമക്ഖികായപി പിവനമത്തം ലോഹിതം കസ്സചി അനുപ്പാദേത്വാ ധമ്മേനേവ - "ഏഹി ഖോ മഹാരാജാ"തി ഏവം പടിരാജൂഹി സമ്പടിച്ഛിതാഗമനോ വുത്തപ്പകാരം പഥവിം അഭിവിജിനിത്വാ അജ്ഝാവസതി, അഭിഭവിത്വാ സാമീ ഹുത്വാ വസതീതി അത്ഥോ.

ഏവം ഏകം നിപ്ഫത്തിം കഥേത്വാ ദുതിയം കഥേതും **സചേ ഖോ പനാ**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ രാഗദോസമോഹമാനദിട്ഠികിലേസതണ്ഹാസങ്ഖാതം ഛദനം ആവരണം വിവടം വിദ്ധംസിതം വിവടകം ഏതേനാതി **വിവടച്ഛദോ.** "വിവട്ടച്ഛദാ"തിപി പാഠോ, അയമേവ അത്ഥോ.

൩൩. ഏവം ദുതിയം നിപ്ഫത്തിം കഥേത്വാ താസം നിമിത്തഭൂതാനി ലക്ഖണാനി ദസ്സേതും **അയഞ്ഹി, ദേവ, കുമാരോ**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **സുപ്പതിട്ഠിതപാദോ**തി യഥാ അഞ്ഞേസം ഭൂമിയം പാദം ഠപേന്താനം അഗ്ഗപാദതലം വാ പണ്ഹി വാ പസ്സം വാ പഠമം ഫുസതി, വേമജ്ഝേ വാ പന ഛിദ്ദം ഹോതി, ഉക്ഖിപന്താനം അഗ്ഗതലാദീസു ഏകകോട്ഠാസോവ പഠമം ഉട്ഠഹതി, ന ഏവമസ്സ. അസ്സ പന സുവണ്ണപാദുകതലമിവ ഏകപ്പഹാരേനേവ സകലം പാദതലം ഭൂമിം ഫുസതി, ഏകപ്പഹാരേനേവ ഭൂമിതോ ഉട്ഠഹതി. തസ്മാ അയം സുപ്പതിട്ഠിതപാദോ.

ചക്കാനീതി ദ്വീസു പാദതലേസു ദ്വേ ചക്കാനി, തേസം അരാ ച നേമി ച നാഭി ച പാളിയം വുത്താവ. **സബ്ബാകാരപരിപൂരാനീ**തി ഇമിനാ പന അയം വിസേസോ വേദിതബ്ബോ, തേസം കിര ചക്കാനം പാദതലസ്സ മജ്ഝേ നാഭി ദിസ്സതി, നാഭിപരിച്ഛിന്നാ വട്ടലേഖാ ദിസ്സതി, നാഭിമുഖപരിക്ഖേപപട്ടോ ദിസ്സതി, പനാളിമുഖം ദിസ്സതി, അരാ ദിസ്സന്തി, അരേസു വട്ടിലേഖാ ദിസ്സന്തി, നേമിമണികാ ദിസ്സന്തി. ഇദം താവ പാളിയം ആഗതമേവ. സമ്ബഹുലവാരോ പന അനാഗതോ, സോ ഏവം ദട്ഠബ്ബോ - സത്തി, സിരിവച്ഛോ, നന്ദി, സോവത്തികോ, വടംസകോ, വഡ്ഢമാനകം, മച്ഛയുഗളം, ഭദ്ദപീഠം, അങ്കുസകോ, പാസാദോ, തോരണം, സേതച്ഛത്തം, ഖഗ്ഗോ, താലവണ്ടം, മോരഹത്ഥകോ, വാളബീജനീ, ഉണ്ഹീസം, മണി, പത്തോ, സുമനദാമം, നീലുപ്പലം, രത്തുപ്പലം, സേതുപ്പലം, പദുമം, പുണ്ഡരീകം, പുണ്ണഘടോ , പുണ്ണപാതി, സമുദ്ദോ, ചക്കവാളോ, ഹിമവാ, സിനേരു, ചന്ദിമസൂരിയാ, നക്ഖത്താനി, ചത്താരോ മഹാദീപാ, ദ്വിപരിത്തദീപസഹസ്സാനി, അന്തമസോ ചക്കവത്തിരഞ്ഞോ പരിസം ഉപാദായ സബ്ബോ ചക്കലക്ഖണസ്സേവ പരിവാരോ.

ആയതപണ്ഹീതി ദീഘപണ്ഹി, പരിപുണ്ണപണ്ഹീതി അത്ഥോ. യഥാ ഹി അഞ്ഞേസം അഗ്ഗപാദോ ദീഘോ ഹോതി, പണ്ഹിമത്ഥകേ ജങ്ഘാ പതിട്ഠാതി, പണ്ഹിം തച്ഛേത്വാ ഠപിതാ വിയ ഹോതി, ന ഏവം മഹാപുരിസസ്സ. മഹാപുരിസസ്സ പന ചതൂസു കോട്ഠാസേസു ദ്വേ കോട്ഠാസാ അഗ്ഗപാദോ ഹോതി, തതിയേ കോട്ഠാസേ ജങ്ഘാ പതിട്ഠാതി, ചതുത്ഥകോട്ഠാസേ

ആരഗ്ഗേന വട്ടേത്വാ ഠപിതാ വിയ രത്തകമ്ബലഗേണ്ഡുകസദിസാ പണ്ഹി ഹോതി.

ദീഘങ്ഗുലീതി യഥാ അഞ്ഞേസം കാചി അങ്ഗുലിയോ ദീഘാ ഹോന്തി, കാചി രസ്സാ, ന ഏവം മഹാപുരിസസ്സ. മഹാപുരിസസ്സ പന മക്കടസ്സേവ ദീഘാ ഹത്ഥപാദങ്ഗുലിയോ മൂലേ ഥൂലാ, അനുപുബ്ബേന ഗന്ത്വാ അഗ്ഗേ തനുകാ, നിയ്യാസതേലേന മദ്ദിത്വാ വട്ടിതഹരിതാലവട്ടിസദിസാ ഹോന്തി. തേന വുത്തം - ‘‘ദീഘങ്ഗുലീ’’തി.

മുദുതലുനഹത്ഥപാദോതി സപ്പിമണ്ഡേ ഓസാരേത്വാ ഠപിതം സതവാരവിഹതകപ്പാസപടലം വിയ മുദു. യഥാ ച ഇദാനി ജാതമത്തസ്സ, ഏവം വുഡ്ഢകാലേപി മുദുതലുനായേവ ഭവിസ്സന്തി, മുദുതലുനാ ഹത്ഥപാദാ ഏതസ്സാതി മുദുതലുനഹത്ഥപാദോ.

ജാലഹത്ഥപാദോതി ന ചമ്മേന പടിബദ്ധഅങ്ഗുലന്തരോ. ഏദിസോ ഹി ഫണഹത്ഥകോ പുരിസദോസേന ഉപഹതോ പബ്ബജ്ജം ന പടിലഭതി. മഹാപുരിസസ്സ പന ചതസ്സോ ഹത്ഥങ്ഗുലിയോ പഞ്ചപി പാദങ്ഗുലിയോ ഏകപ്പമാണാ ഹോന്തി, താസം ഏകപ്പമാണതായ യവലക്ഖണം അഞ്ഞമഞ്ഞം പടിവിജ്ഝിത്വാ തിട്ഠതി. അഥസ്സ ഹത്ഥപാദാ കുസലേന വഡ്ഢകിനാ യോജിതജാലവാതപാനസദിസാ ഹോന്തി. തേന വുത്തം - ‘‘ജാലഹത്ഥപാദോ’’തി.

ഉദ്ധം പതിട്ഠിതഗോപ്ഫകത്താ ഉസ്സങ്ഖാ പാദാ അസ്സാതി **ഉസ്സങ്ഖപാദോ.** അഞ്ഞേസഞ്ഹി പിട്ഠിപാദേ ഗോപ്ഫകാ ഹോന്തി, തേന തേസം പാദാ ആണിബദ്ധാ വിയ ബദ്ധാ ഹോന്തി, ന യഥാസുഖം പരിവത്തന്തി, ഗച്ഛന്താനം പാദതലാനിപി ന ദിസ്സന്തി. മഹാപുരിസസ്സ പന ആരുഹിത്വാ ഉപരി ഗോപ്ഫകാ പതിട്ഠഹന്തി, തേനസ്സ നാഭിതോ പട്ഠായ ഉപരിമകായോ നാവായ ഠപിതസുവണ്ണപടിമാ വിയ നിച്ചലോ ഹോതി, അധോകായോവ ഇഞ്ജതി, സുഖേന പാദാ പരിവത്തന്തി, പുരതോപി പച്ഛതോപി ഉഭയപസ്സേസുപി ഠത്വാ പസ്സന്താനം പാദതലാനി പഞ്ഞായന്തി, ന ഹത്ഥീനം വിയ പച്ഛതോയേവ.

ഏണിജങ്ഘോതി ഏണിമിഗസദിസജങ്ഘോ മംസുസ്സദേന പരിപുണ്ണജങ്ഘോ, ന ഏകതോ ബദ്ധപിണ്ഡികമംസോ , സമന്തതോ സമസണ്ഠിതേന മംസേന പരിക്ഖിത്താഹി സുവട്ടിതാഹി സാലിഗബ്ഭയവഗബ്ഭസദിസാഹി ജങ്ഘാഹി സമന്നാഗതോതി അത്ഥോ.

അനോനമന്തോതി അനമന്തോ, ഏതേനസ്സ അഖുജ്ജഅവാമനഭാവോ ദീപിതോ. അവസേസജനാ ഹി ഖുജ്ജാ വാ ഹോന്തി വാമനാ വാ. ഖുജ്ജാനം ഉപരിമകായോ അപരിപുണ്ണോ ഹോതി, വാമനാനം ഹേട്ഠിമകായോ. തേ അപരിപുണ്ണകായത്താ ന സക്കോന്തി അനോനമന്താ ജണ്ണുകാനി പരിമജ്ജിതും. മഹാപുരിസോ പന പരിപുണ്ണഉഭയകായത്താ സക്കോതി.

കോസോഹിതവത്ഥഗുയ്ഹോതി ഉസഭവാരണാദീനം വിയ സുവണ്ണപദുമകണ്ണികസദിസേഹി കോസേഹി ഓഹിതം പടിച്ഛന്നം വത്ഥഗുയ്ഹം അസ്സാതി കോസോഹിതവത്ഥഗുയ്ഹോ. **വത്ഥഗുയ്ഹ**ന്തി വത്ഥേന ഗുഹിതബ്ബം അങ്ഗജാതം വുച്ചതി.

സുവണ്ണവണ്ണോതി ജാതിഹിങ്ഗുലകേന മജ്ജിത്വാ ദീപിദാഠായ ഘംസിത്വാ ഗേരുകപരികമ്മം കത്വാ ഠപിതഘനസുവണ്ണരൂപസദിസോതി അത്ഥോ. ഏതേനസ്സ ഘനസിനിദ്ധസണ്ഹസരീരതം ദസ്സേത്വാ ഛവിവണ്ണദസ്സനത്ഥം **കഞ്ചനസന്നിഭത്തചോ**തി വുത്തം. പുരിമസ്സ വാ വേവചനമേതം.

രജോജല്ലന്തി രജോ വാ മലം വാ. **ന ഉപലിമ്പതീ**തി ന ലഗ്ഗതി പദുമപലാസതോ ഉദകബിന്ദു വിയ വിവട്ടതി. ഹത്ഥധോവനാദീനി പന ഉതുഗ്ഗഹണത്ഥായ ചേവ ദായകാനം പുഞ്ഞഫലത്ഥായ ച ബുദ്ധാ കരോന്തി, വത്തസീസേനാപി ച കരോന്തിയേവ. സേനാസനം പവിസന്തേന ഹി ഭിക്ഖുനാ പാദേ ധോവിത്വാ പവിസിതബ്ബന്തി വുത്തമേതം.

ഉദ്ധഗ്ഗലോമോതി ആവട്ടപരിയോസാനേ ഉദ്ധഗ്ഗാനി ഹുത്വാ മുഖസോഭം ഉല്ലോകയമാനാനി വിയ ഠിതാനി ലോമാനി അസ്സാതി ഉദ്ധഗ്ഗലോമോ.

ബ്രഹ്മുജുഗത്തോതി ബ്രഹ്മാ വിയ ഉജുഗത്തോ, ഉജുമേവ ഉഗ്ഗതദീഘസരീരോ ഭവിസ്സതി. യേഭുയ്യേന ഹി സത്താ ഖന്ധേ കടിയം ജാണൂസൂതി തീസു ഠാനേസു നമന്തി, തേ കടിയം നമന്താ പച്ഛതോ നമന്തി, ഇതരേസു ദ്വീസു ഠാനേസു പുരതോ. ദീഘസരീരാ പന ഏകേ പസ്സവങ്കാ ഹോന്തി, ഏകേ മുഖം ഉന്നമേത്വാ നക്ഖത്താനി ഗണയന്താ വിയ ചരന്തി, ഏകേ അപ്പമംസലോഹിതാ സൂലസദിസാ ഹോന്തി, ഏകേ പുരതോ പബ്ഭാരാ ഹോന്തി, പവേധമാനാ ഗച്ഛന്തി. അയം പന ഉജുമേവ ഉഗ്ഗന്ത്വാ ദീഘപ്പമാണോ ദേവനഗരേ ഉസ്സിതസുവണ്ണതോരണം വിയ ഭവിസ്സതീതി ദീപേന്തി. യഥാ ചേതം, ഏവം യം യം ജാതമത്തസ്സ സബ്ബസോ അപരിപുണ്ണം മഹാപുരിസലക്ഖണം ഹോതി, തം തം ആയതിം തഥാഭാവിതം സന്ധായ വുത്തന്തി വേദിതബ്ബം.

സത്തുസ്സദോതി ദ്വേ ഹത്ഥപിട്ഠിയോ ദ്വേ പാദപിട്ഠിയോ ദ്വേ അംസകൂടാനി ഖന്ധോതി ഇമേസു സത്തസു ഠാനേസു പരിപുണ്ണോ മംസുസ്സദോ അസ്സാതി സത്തുസ്സദോ. അഞ്ഞേസം പന ഹത്ഥപാദപിട്ഠാദീസു സിരാജാലം പഞ്ഞായതി, അംസകൂടക്ഖന്ധേസു അട്ഠികോടിയോ. തേ മനുസ്സാ പേതാ വിയ ഖായന്തി, ന തഥാ മഹാപുരിസോ, മഹാപുരിസോ പന സത്തസു ഠാനേസു പരിപുണ്ണമംസുസ്സദത്താ നിഗൂള്ഹസിരാജാലേഹി ഹത്ഥപിട്ഠാദീഹി വട്ടേത്വാ സുട്ഠപിതസുവണ്ണാളിങ്ഗസദിസേന ഖന്ധേന സിലാരൂപകം വിയ ഖായതി, ചിത്തകമ്മരൂപകം വിയ ച ഖായതി.

സീഹസ്സ പുബ്ബദ്ധം വിയ കായോ അസ്സാതി **സീഹപുബ്ബദ്ധകായോ.** സീഹസ്സ ഹി പുരത്ഥിമകായോവ പരിപുണ്ണോ ഹോതി, പച്ഛിമകായോ അപരിപുണ്ണോ. മഹാപുരിസസ്സ പന സീഹസ്സ പുബ്ബദ്ധകായോ വിയ സബ്ബോ കായോ പരിപുണ്ണോ. സോപി സീഹസ്സേവ തത്ഥ തത്ഥ വിനതുന്നതാദിവസേന ദുസ്സണ്ഠിതവിസണ്ഠിതോ ന ഹോതി, ദീഘയുത്തട്ഠാനേ പന ദീഘോ, രസ്സഥൂലകിസപുഥുലഅനുവട്ടിതയുത്തട്ഠാനേസു തഥാവിധോവ ഹോതി. വുത്തഞ്ഹേതം ഭഗവതാ -

> “മനാപിയേവ ഖോ, ഭിക്ഖവേ, കമ്മവിപാകേ പച്ചുപട്ഠിതേ യേഹി അങ്ഗേഹി ദീഘേഹി സോഭതി, താനി അങ്ഗാനി ദീഘാനി സണ്ഠന്തി. യേഹി അങ്ഗേഹി രസ്സേഹി സോഭതി, താനി അങ്ഗാനി രസ്സാനി സണ്ഠന്തി. യേഹി അങ്ഗേഹി ഥൂലേഹി സോഭതി, താനി അങ്ഗാനി

ഥൂലാനി സണ്ഠന്തി. യേഹി അങ്ഗേഹി കിസേഹി സോഭതി, താനി അങ്ഗാനി കിസാനി സണ്ഠന്തി. യേഹി അങ്ഗേഹി പുഥുലേഹി സോഭതി, താനി അങ്ഗാനി പുഥുലാനി സണ്ഠന്തി. യേഹി അങ്ഗേഹി വട്ടേഹി സോഭതി, താനി അങ്ഗാനി വട്ടാനി സണ്ഠന്തീ”തി.

ഇതി നാനാചിത്തേന പുഞ്ഞചിത്തേന ചിത്തിതോ ദസഹി പാരമീഹി സജ്ജിതോ മഹാപുരിസസ്സ അത്തഭാവോ, ലോകേ സബ്ബസിപ്പിനോ വാ സബ്ബഇദ്ധിമന്തോ വാ പതിരൂപകമ്പി കാതും ന സക്കോന്തി.

ചിതന്തരംസോതി അന്തരംസം വുച്ചതി ദ്വിന്നം കോട്ടാനം അന്തരം, തം ചിതം പരിപുണ്ണം അന്തരംസം അസ്സാതി ചിതന്തരംസോ. അഞ്ഞേസഞ്ഹി തം ഠാനം നിന്നം ഹോതി, ദ്വേ പിട്ഠികോട്ടാ പാടിയേക്കാ പഞ്ഞായന്തി. മഹാപുരിസസ്സ പന കടിതോ പട്ഠായ മംസപടലം യാവ ഖന്ധാ ഉഗ്ഗമ്മ സമുസ്സിതസുവണ്ണഫലകം വിയ പിട്ഠിം ഛാദേത്വാ പതിട്ഠിതം.

നിഗ്രോധപരിമണ്ഡലോതി നിഗ്രോധോ വിയ പരിമണ്ഡലോ. യഥാ പണ്ണാസഹത്ഥതായ വാ സതഹത്ഥതായ വാ സമക്ഖന്ധസാഖോ നിഗ്രോധോ ദീഘതോപി വിത്ഥാരതോപി ഏകപ്പമാണോവ ഹോതി, ഏവം കായതോപി ബ്യാമതോപി ഏകപ്പമാണോ. യഥാ അഞ്ഞേസം കായോ ദീഘോ വാ ഹോതി ബ്യാമോ വാ, ന ഏവം വിസമപ്പമാണോതി അത്ഥോ. തേനേവ **യാവതകാസ്സ കായോ**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ യാവതകോ അസ്സാതി **യാവതകാസ്സ.**

സമവട്ടക്ഖന്ധോതി സമവട്ടിതക്ഖന്ധോ. യഥാ ഏകേ കോഞ്ചാ വിയ ച ബകാ വിയ ച വരാഹാ വിയ ച ദീഘഗലാ വങ്കഗലാ പുഥുലഗലാ ച ഹോന്തി , കഥനകാലേ സിരാജാലം പഞ്ഞായതി, മന്ദോ സരോ നിക്ഖമതി, ന ഏവം മഹാപുരിസസ്സ. മഹാപുരിസസ്സ പന സുവട്ടിതസുവണ്ണാളിങ്ഗസദിസോ ഖന്ധോ ഹോതി, കഥനകാലേ സിരാജാലം ന പഞ്ഞായതി, മേഘസ്സ വിയ ഗജ്ജിതോ സരോ മഹാ ഹോതി.

രസഗ്ഗസഗ്ഗീതി ഏത്ഥ രസം ഗസന്തി ഹരന്തീതി രസഗ്ഗസാ. രസഹരണീനമേതം അധിവചനം, താ അഗ്ഗാ അസ്സാതി രസഗ്ഗസഗ്ഗീ. മഹാപുരിസസ്സ കിര സത്തരസഹരണീസഹസ്സാനി ഉദ്ധഗ്ഗാനി ഹുത്വാ ഗീവായമേവ പടിമുക്കാനി. തിലഫലമത്തോപി ആഹാരോ ജിവ്ഹഗ്ഗേ ഠപിതോ സബ്ബകായം അനുഫരതി. തേനേവ മഹാപധാനം പദഹന്തസ്സ ഏകതണ്ഡുലാദീഹിപി കളായയൂസപസതമത്തേനാപി കായസ്സ യാപനം അഹോസി. അഞ്ഞേസം പന തഥാ അഭാവാ ന സകലം കായം ഓജാ ഫരതി. തേന തേ ബഹ്വാബാധാ ഹോന്തി.

സീഹസ്സേവ ഹനു അസ്സാതി **സീഹഹനു.** തത്ഥ സീഹസ്സ ഹേട്ഠിമഹനുമേവ പരിപുണ്ണം ഹോതി, ന ഉപരിമം. മഹാപുരിസസ്സ പന സീഹസ്സ ഹേട്ഠിമം വിയ ദ്വേപി പരിപുണ്ണാനി ദ്വാദസിയാ പക്ഖസ്സ ചന്ദസദിസാനി ഹോന്തി. അഥ നേമിത്തകാ ഹനുകപരിയന്തം ഓലോകേന്താവ ഇമേസു ഹനുകേസു ഹേട്ഠിമേ വീസതി ഉപരിമേ വീസതീതി ചത്താലീസദന്താ സമാ അവിരളാ പതിട്ഠഹിസ്സന്തീതി സല്ലക്ഖേത്വാ **അയഞ്ഹി ദേവ, കുമാരോ ചത്താലീസദന്തോ ഹോതീ**തിആദിമാഹംസു. തത്രായമത്ഥോ, അഞ്ഞേസഞ്ഹി പരിപുണ്ണദന്താനമ്പി ദ്വത്തിംസ ദന്താ ഹോന്തി. ഇമസ്സ പന ചത്താലീസം ഭവിസ്സന്തി. അഞ്ഞേസഞ്ച

കേചി ദന്താ ഉച്ചാ, കേചി നീചാതി വിസമാ ഹോന്തി, ഇമസ്സ പന അയപട്ടകേന ഛിന്നസങ്ഖപടലം വിയ സമാ ഭവിസ്സന്തി. അഞ്ഞേസം കുമ്ഭിലാനം വിയ ദന്താ വിരളാ ഹോന്തി, മച്ഛമംസാനി ഖാദന്താനം ദന്തന്തരം പൂരേന്തി. ഇമസ്സ പന കനകഫലകായം സമുസ്സിതവജിരപന്തി വിയ അവിരളാ തൂലികായ ദസ്സിതപരിച്ഛേദാ വിയ ദന്താ ഭവിസ്സന്തി. അഞ്ഞേസഞ്ച പൂതിദന്താ ഉട്ഠഹന്തി. തേന കാചി ദാഠാ കാളാപി വിവണ്ണാപി ഹോന്തി. അയം പന സുട്ഠു സുക്കദാഠോ ഓസധിതാരകമ്പി അതിക്കമ്മ വിരോചമാനായ പഭായ സമന്നാഗതദാഠോ ഭവിസ്സതി.

പഹൂതജിവ്ഹോതി പുഥുലജിവ്ഹോ. അഞ്ഞേസം ജിവ്ഹാ ഥൂലാപി ഹോന്തി കിസാപി രസ്സാപി ഥദ്ധാപി വിസമാപി, മഹാപുരിസസ്സ പന ജിവ്ഹാ മുദു ദീഘാ പുഥുലാ വണ്ണസമ്പന്നാ ഹോതി. സോ ഹി ഏതം ലക്ഖണം പരിയേസിതും ആഗതാനം കങ്ഖാവിനോദനത്ഥം മുദുകത്താ തം ജിവ്ഹം കഥിനസൂചിം വിയ വട്ടേത്വാ ഉഭോ നാസികസോതാനി പരാമസതി, ദീഘത്താ ഉഭോ കണ്ണസോതാനി പരാമസതി , പുഥുലത്താ കേസന്തപരിയോസാനം കേവലമ്പി നലാടം പടിച്ഛാദേതി. ഏവമസ്സ മുദുദീഘപുഥുലഭാവം പകാസേന്തോ തേസം കങ്ഖം വിനോദേതി. ഏവം തിലക്ഖണസമ്പന്നം ജിവ്ഹം സന്ധായ "പഹൂതജിവ്ഹോ"തി വുത്തം.

ബ്രഹ്മസ്സരോതി അഞ്ഞേ ഛിന്നസ്സരാപി ഭിന്നസ്സരാപി കാകസ്സരാപി ഹോന്തി, അയം പന മഹാബ്രഹ്മുനോ സരസദിസേന സരേന സമന്നാഗതോ ഭവിസ്സതി, മഹാബ്രഹ്മുനോ ഹി പിത്തസേമ്ഹേഹി അപലിബുദ്ധത്താ സരോ വിസദോ ഹോതി. മഹാപുരിസേനാപി കതകമ്മം തസ്സ വത്ഥും സോധേതി. വത്ഥുനോ സുദ്ധത്താ നാഭിതോ പട്ഠായ സമുട്ഠഹന്തോ സരോ വിസദോ അട്ഠങ്ഗസമന്നാഗതോവ സമുട്ഠാതി. കരവീകോ വിയ ഭണതീതി **കരവീകഭാണീ,** മത്തകരവീകരുതമഞ്ജുഘോസോതി അത്ഥോ.

അഭിനീലനേത്തോതി ന സകലനീലനേത്തോ, നീലയുത്തട്ഠാനേ പനസ്സ ഉമാപുപ്ഫസദിസേന അതിവിസുദ്ധേന നീലവണ്ണേന സമന്നാഗതാനി നേത്താനി ഹോന്തി, പീതയുത്തട്ഠാനേ കണികാരപുപ്ഫസദിസേന പീതവണ്ണേന, ലോഹിതയുത്തട്ഠാനേ ബന്ധുജീവകപുപ്ഫസദിസേന ലോഹിതവണ്ണേന, സേതയുത്തട്ഠാനേ ഓസധിതാരകസദിസേന സേതവണ്ണേന, കാളയുത്തട്ഠാനേ അദ്ദാരിട്ഠകസദിസേന കാളവണ്ണേന സമന്നാഗതാനി. സുവണ്ണവിമാനേ ഉഗ്ഘാടിതമണിസീഹപഞ്ജരസദിസാനി ഖായന്തി.

ഗോപഖുമോതി ഏത്ഥ പഖുമന്തി സകലചക്ഖുഭണ്ഡം അധിപ്പേതം, തം കാളവച്ഛകസ്സ ബഹലധാതുകം ഹോതി, രത്തവച്ഛകസ്സ വിപ്പസന്നം, തംമുഹുത്തജാതതരുണരത്തവച്ഛകസദിസചക്ഖുഭണ്ഡോതി അത്ഥോ. അഞ്ഞേസഞ്ഹി ചക്ഖുഭണ്ഡാ അപരിപുണ്ണാ ഹോന്തി, ഹത്ഥിമൂസികാദീനം അക്ഖിസദിസേഹി വിനിഗ്ഗതേഹിപി ഗമ്ഭീരേഹിപി അക്ഖീഹി സമന്നാഗതാ ഹോന്തി. മഹാപുരിസസ്സ പന ധോവിത്വാ മജ്ജിത്വാ ഠപിതമണിഗുളികാ വിയ മുദുസിനിദ്ധനീലസുഖുമപഖുമാചിതാനി അക്ഖീനി.

ഉണ്ണാതി ഉണ്ണലോമം. **ഭമുകന്തരേ**തി ദ്വിന്നം ഭമുകാനം വേമജ്ഝേ നാസികമത്ഥകേയേവ ജാതാ, ഉഗ്ഗന്ത്വാ പന നലാടവേമജ്ഝേ ജാതാ. **ഓദാതാ**തി പരിസുദ്ധാ, ഓസധിതാരകസമാനവണ്ണാ. **മുദൂ**തി സപ്പിമണ്ഡേ ഓസാരേത്വാ

ഠപിതസതവാരവിഹതകപ്പാസപടലസദിസാ. **തൂലസന്നിഭാ**തി സിമ്ബലിതൂലലതാതൂലസമാനാ, അയമസ്സ ഓദാതതായ ഉപമാ. സാ പനേസാ കോടിയം ഗഹേത്വാ ആകഡ്ഢിയമാനാ ഉപഡ്ഢബാഹുപ്പമാണാ ഹോതി, വിസ്സട്ഠാ ദക്ഖിണാവട്ടവസേന ആവട്ടിത്വാ ഉദ്ധഗ്ഗാ ഹുത്വാ സന്തിട്ഠതി. സുവണ്ണഫലകമജ്ഝേ ഠപിതരജതപുബ്ബുളകം വിയ, സുവണ്ണഘടതോ നിക്ഖമമാനാ ഖീരധാരാ വിയ, അരുണപ്പഭാരഞ്ജിതേ ഗഗനപ്പദേസേ ഓസധിതാരകാ വിയ ച അതിമനോഹരായ സിരിയാ വിരോചതി.

ഉണ്ഹീസസീസോതി ഇദം പരിപുണ്ണനലാടതഞ്ച പരിപുണ്ണസീസതം ചാതി ദ്വേ അത്ഥവസേ പടിച്ച വുത്തം. മഹാപുരിസസ്സ ഹി ദക്ഖിണകണ്ണചൂളികതോ പട്ഠായ മംസപടലം ഉട്ഠഹിത്വാ സകലനലാടം ഛാദയമാനം പൂരയമാനം ഗന്ത്വാ വാമകണ്ണചൂളികായം പതിട്ഠിതം, തം രഞ്ഞോ ബന്ധഉണ്ഹീസപട്ടോ വിയ വിരോചതി. മഹാപുരിസസ്സ കിര ഇമം ലക്ഖണം ദിസ്വാ രാജൂനം ഉണ്ഹീസപട്ടം അകംസു. അയം താവ ഏകോ അത്ഥോ. അഞ്ഞേ പന ജനാ അപരിപുണ്ണസീസാ ഹോന്തി, കേചി കപിസീസാ, കേചി ഫലസീസാ, കേചി അട്ഠിസീസാ, കേചി ഹത്ഥിസീസാ, കേചി തുമ്ബസീസാ, കേചി പബ്ഭാരസീസാ. മഹാപുരിസസ്സ പന ആരഗ്ഗേന വട്ടേത്വാ ഠപിതം വിയ സുപരിപുണ്ണം ഉദകപുബ്ബുളസദിസം സീസം ഹോതി. തത്ഥ പുരിമനയേ ഉണ്ഹീസവേഠിതസീസോ വിയാതി ഉണ്ഹീസസീസോ. ദുതിയനയേ ഉണ്ഹീസം വിയ സബ്ബത്ഥ പരിമണ്ഡലസീസോതി ഉണ്ഹീസസീസോ.

വിപസ്സീസമഞ്ഞാവണ്ണനാ

൩൭. സബ്ബകാമേഹീതി ഇദം ലക്ഖണാനി പരിഗ്ഗണ്ഹാപേത്വാ പച്ഛാ കതം വിയ വുത്തം, ന പനേവം ദട്ഠബ്ബം. പഠമഞ്ഹി തേ നേമിത്തകേ സന്തപ്പേത്വാ പച്ഛാ ലക്ഖണപരിഗ്ഗണ്ഹനം കതന്തി വേദിതബ്ബം. തസ്സ വിത്ഥാരോ ഗബ്ഭോക്കന്തിയം വുത്തോയേവ. **പായേന്തീ**തി ഥഞ്ഞം പായേന്തി. തസ്സ കിര നിദ്ദോസേന മധുരേന ഖീരേന സമന്നാഗതാ സട്ഠി ധാതിയോ ഉപട്ഠാപേസി, തഥാ സേസാപി തേസു തേസു കമ്മേസു കുസലാ സട്ഠിസട്ഠിയേവ. താസം പേസനകാരകേ സട്ഠി പുരിസേ, തസ്സ തസ്സ കതാകതഭാവം സല്ലക്ഖണേ സട്ഠി അമച്ചേ ഉപട്ഠാപേസി. ഏവം ചത്താരി സട്ഠിയോ ഇത്ഥീനം, ദ്വേ സട്ഠിയോ പുരിസാനന്തി ഛ സട്ഠിയോ ഉപട്ഠകാനംയേവ അഹേസും. **സേതച്ഛത്ത**ന്തി ദിബ്ബസേതച്ഛത്തം. കുലദത്തിയം പന സിരിഗബ്ഭേയേവ തിട്ഠതി. **മാ നം സീതം** **വാ**തിആദീസു മാ അഭിഭവീതി അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. **സ്വാസ്സുദ**ന്തി സോ അസ്സുദം. **അങ്കേനേവ അങ്ക**ന്തി അഞ്ഞസ്സ ബാഹുനാവ അഞ്ഞസ്സ ബാഹും. അഞ്ഞസ്സ ച അംസകൂടേനേവ അഞ്ഞസ്സ അംസകൂടം. **പരിഹരിയതീ**തി നീയതി, സമ്പാപിയതീതി അത്ഥോ.

൩൮. മഞ്ജുസ്സരോതി അഖരസ്സരോ. **വഗ്ഗുസ്സരോ**തി ഛേകനിപുണസ്സരോ. **മധുരസ്സരോ**തി സാതസ്സരോ. **പേമനിയസ്സരോ**തി പേമജനകസ്സരോ. തത്രിദം കരവീകാനം മധുരസ്സരതായ - കരവീകസകുണേ കിര മധുരരസം അമ്ബപക്കം മുഖതുണ്ഡകേന പഹരിത്വാ പഗ്ഘരിതരസം പിവിത്വാ പക്ഖേന താലം ദത്വാ വികൂജമാനേ ചതുപ്പദാ മത്താ വിയ ലളിതും ആരഭന്തി. ഗോചരപസുതാപി ചതുപ്പദാ മുഖഗതാനി തിണാനി ഛഡ്ഡേത്വാ തം സദ്ദം സുണന്തി. വാളമിഗാ ഖുദ്ദകമിഗേ അനുബന്ധമാനാ ഉക്ഖിത്തം പാദം അനിക്ഖിപിത്വാവ തിട്ഠന്തി. അനുബദ്ധമിഗാ ച മരണഭയം ജഹിത്വാ തിട്ഠന്തി. ആകാസേ പക്ഖന്ദാ

പക്ഖിനോപി പക്ഖേ പസാരേത്വാ തം സദ്ദം സുണമാനാവ തിട്ഠന്തി. ഉദകേ മച്ഛാപി കണ്ണപടലം പപ്ഫോടേത്വാ തം സദ്ദം സുണമാനാവ തിട്ഠന്തി. ഏവം മധുരസ്സരാ കരവീകാ.

അസന്ധിമിത്താപി ധമ്മാസോകസ്സ ദേവീ - "അത്ഥി നു ഖോ, ഭന്തേ, ബുദ്ധസ്സരേന സദിസോ കസ്സചി സരോ"തി സങ്ഘം പുച്ഛി. അത്ഥി കരവീകസകുണസ്സാതി. കുഹിം, ഭന്തേ, തേ സകുണാതി? ഹിമവന്തേതി. സാ രാജാനം ആഹ - "ദേവ, അഹം കരവീകസകുണം പസ്സിതുകാമാമ്ഹീ"തി. രാജാ - "ഇമസ്മിം പഞ്ജരേ നിസീദിത്വാ കരവീകോ ആഗച്ഛതൂ"തി സുവണ്ണപഞ്ജരം വിസ്സജ്ജേസി. പഞ്ജരോ ഗന്ത്വാ ഏകസ്സ കരവീകസ്സ പുരതോ അട്ഠാസി. സോ - "രാജാണായ ആഗതോ പഞ്ജരോ, ന സക്കാ ന ഗന്തു"ന്തി തത്ഥ നിസീദി. പഞ്ജരോ ആഗന്ത്വാ രഞ്ഞോ പുരതോ അട്ഠാസി. ന കരവീകസദ്ദം കാരാപേതും സക്കോന്തി. അഥ രാജാ - "കഥം, ഭണേ, ഇമേ സദ്ദം ന കരോന്തീ"തി ആഹ. ഞാതകേ അദിസ്വാ ദേവാതി. അഥ നം രാജാ ആദാസേഹി പരിക്ഖിപാപേസി. സോ അത്തനോ ഛായം ദിസ്വാ - "ഞാതകാ മേ ആഗതാ"തി മഞ്ഞമാനോ പക്ഖേന താലം ദത്വാ മധുരസ്സരേന മണിവംസം ധമമാനോ വിയ വിരവി. സകലനഗരേ മനുസ്സാ മത്താ വിയ ലളിംസു. അസന്ധിമിത്താ ചിന്തേസി - "ഇമസ്സ താവ തിരച്ഛാനഗതസ്സ ഏവം മധുരോ സദ്ദോ, കീദിസോ നു ഖോ സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണസിരിപത്തസ്സ ഭഗവതോ സദ്ദോ അഹോസീ"തി പീതിം ഉപ്പാദേത്വാ തം പീതിം അവിജഹിത്വാ സത്തഹി ജങ്ഘസതേഹി സദ്ധിം സോതാപത്തിഫലേ പതിട്ഠാസി. ഏവം മധുരോ കിര കരവീകസദ്ദോതി. തതോ പന സതഭാഗേന സഹസ്സഭാഗേന ച മധുരതരോ വിപസ്സിസ്സ കുമാരസ്സ സദ്ദോ അഹോസീതി വേദിതബ്ബോ.

൩൯. കമ്മവിപാകജന്തി ന ഭാവനാമയം, കമ്മവിപാകവസേന പന ദേവതാനം ചക്ഖുസദിസമേവ മംസചക്ഖു അഹോസി , യേന നിമിത്തം കത്വാ തിലവാഹേ പക്ഖിത്തം ഏകതിലമ്പി അയം സോതി ഉദ്ധരിത്വാ ദാതും സക്കോതി.

൪൦. വിപസ്സീതി ഏത്ഥ അയം വചനത്ഥോ, അന്തരന്തരാ നിമീലജനിതന്ധകാരവിരഹേന വിസുദ്ധം പസ്സതി, വിവടേഹി ച അക്ഖീഹി പസ്സതീതി വിപസ്സീ; ദുതിയവാരേ വിചേയ്യ വിചേയ്യ പസ്സതീതി വിപസ്സീ; വിചിനിത്വാ വിചിനിത്വാ പസ്സതീതി അത്ഥോ.

അത്ഥേ പനായതീതി അത്ഥേ ജാനാതി പസ്സതി, നയതി വാ പവത്തേതീതി അത്ഥോ. ഏകദിവസം കിര വിനിച്ഛയട്ഠാനേ നിസീദിത്വാ അത്ഥേ അനുസാസന്തസ്സ രഞ്ഞോ അലങ്കതപടിയത്തം മഹാപുരിസം ആനേത്വാ ഹത്ഥേ ഠപയിംസു. തസ്സ തം അങ്കേകത്വാ ഉപലാളയമാനസ്സേവ അമച്ചാ സാമികം അസ്സാമികം അകംസു. ബോധിസത്തോ അനത്തമനസദ്ദം നിച്ഛാരേസി. രാജാ - "കിമേതം, ഉപധാരേഥാ"തി ആഹ. ഉപധാരിയമാനാ അഞ്ഞം അദിസ്വാ - "അഡ്ഡസ്സ ദുബ്ബിനിച്ഛിതത്താ ഏവം കതം ഭവിസ്സതീ"തി പുന സാമികംയേവ സാമികം കത്വാ "ഞത്വാ നു ഖോ കുമാരോ ഏവം കരോതീ"തി വീമംസന്താ പുന സാമികം അസ്സാമികം അകംസു. പുനപി ബോധിസത്തോ തഥേവ സദ്ദം നിച്ഛാരേസി. അഥ രാജാ - "ജാനാതി മഹാപുരിസോ"തി തതോ പട്ഠായ അപ്പമത്തോ അഹോസി. ഇദം സന്ധായ വുത്തം - "വിചേയ്യ വിചേയ്യ കുമാരോ അത്ഥേ പനായതീ"തി.

൪൨. വസ്സികന്തിആദീസു യത്ഥ സുഖം ഹോതി വസ്സകാലേ വസിതും, അയം വസ്സികോ. ഇതരേസുപി ഏസേവ നയോ. അയം പനേത്ഥ വചനത്ഥോ വസ്സാവാസോ വസ്സം, വസ്സം അരഹതീതി വസ്സികോ. ഇതരേസുപി ഏസേവ നയോ.

തത്ഥ വസ്സികോ പാസാദോ നാതിഉച്ചോ ഹോതി, നാതിനീചോ, ദ്വാരവാതപാനാനിപിസ്സ നാതിബഹൂനി നാതിതനൂനി, ഭൂമത്ഥരണപച്ചത്ഥരണഖജ്ജഭോജ്ജാനിപേത്ഥ മിസ്സകാനേവ വട്ടന്തി. **ഹേമന്തികേ** ഥമ്ഭാപി ഭിത്തിയോപി നീചാ ഹോന്തി, ദ്വാരവാതപാനാനി തനുകാനി സുഖുമച്ഛിദ്ദാനി, ഉണ്ഹപ്പവേസനത്ഥായ ഭിത്തിനിയ്യൂഹാനി നീഹരിയന്തി. ഭൂമത്ഥരണപച്ചത്ഥരണനിവാസനപാരുപനാനി പനേത്ഥ ഉണ്ഹവിരിയാനി കമ്ബലാദീനി വട്ടന്തി. ഖജ്ജഭോജ്ജം സിനിദ്ധം കടുകസന്നിസ്സിതം നിരുദകസന്നിസ്സിതഞ്ച. **ഗിമ്ഹികേ** ഥമ്ഭാപി ഭിത്തിയോപി ഉച്ചാ ഹോന്തി, ദ്വാരവാതപാനാനി പനേത്ഥ ബഹൂനി വിപുലജാതാനി ഹോന്തി, ഭൂമത്ഥരണാദീനി ദുകൂലമയാനി വട്ടന്തി. ഖജ്ജഭോജ്ജാനി മധുരരസസന്നിസ്സിതഭരിതാനി. വാതപാനസമീപേസു ചേത്ഥ നവ ചാടിയോ ഠപേത്വാ ഉദകസ്സ പൂരേത്വാ നീലുപ്പലാദീഹി സഞ്ഛാദേന്തി. തേസു തേസു പദേസേസു ഉദകയന്താനി കരോന്തി, യേഹി ദേവേ വസ്സന്തേ വിയ ഉദകധാരാ നിക്ഖമന്തി.

നിപ്പുരിസേഹീതി പുരിസവിരഹിതേഹി. ന കേവലഞ്ചേത്ഥ തൂരിയാനേവ നിപ്പുരിസാനി, സബ്ബട്ഠാനാനിപി നിപ്പുരിസാനേവ, ദോവാരികാപി ഇത്ഥിയോവ, നഹാപനാദിപരികമ്മകരാപി ഇത്ഥിയോവ. രാജാ കിര - ''ഥാരൂപം ഇസ്സരിയസുഖസമ്പത്തിം അനുഭവമാനസ്സ പുരിസം ദിസ്വാ പുരിസാസങ്കാ ഉപ്പജ്ജതി, സാ മേ പുത്തസ്സ മാ അഹോസീ''തി സബ്ബകിച്ചേസു ഇത്ഥിയോവ ഠപേസീതി.

പഠമഭാണവാരവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

ജിണ്ണപുരിസവണ്ണനാ

൪൩. ദുതിയഭാണവാരേ **ഗോപാനസിവങ്ക**ന്തി ഗോപാനസീ വിയ വങ്കം. **ഭോഗ്ഗ**ന്തി ഖന്ധേ, കടിയം, ജാണൂസൂതി തീസു ഠാനേസു ഭോഗ്ഗവങ്കം. **ദണ്ഡപരായന**ന്തി ദണ്ഡഗതികം ദണ്ഡപടിസരണം. **ആതുര**ന്തി ജരാതുരം. **ഗതയോബ്ബന**ന്തി അതിക്കന്തയോബ്ബനം പച്ഛിമവയേ ഠിതം. **ദിസ്വാ**തി അഡ്ഢയോജനപ്പമാണേന ബലകായേന പരിവുതോ സുസംവിഹിതാരക്ഖോപി ഗച്ഛന്തോ യദാ രഥോ പുരതോ ഹോതി, പച്ഛാ ബലകായോ, താദിസേ ഓകാസേ സുദ്ധാവാസഖീണാസവബ്രഹ്മേഹി അത്തനോ ആനുഭാവേന രഥസ്സ പുരതോവ ദസ്സിതം, തം പുരിസം പസ്സിത്വാ. സുദ്ധാവാസാ കിര - ''മഹാപുരിസോ പങ്കേ ഗജോ വിയ പഞ്ചസു കാമഗുണേസു ലഗ്ഗോ, സതിമസ്സ ഉപ്പാദേസ്സാമാ''തി തം ദസ്സേസും. ഏവം ദസ്സിതഞ്ച തം ബോധിസത്തോ ചേവ പസ്സതി സാരഥി ച. ബ്രഹ്മാനോ ഹി ബോധിസത്തസ്സ അപ്പമാദത്ഥം സാരഥിസ്സ ച കഥാസല്ലാപത്ഥം തം ദസ്സേസും. **കിം പനേസോ**തി ''ഏസോ ജിണ്ണോതി കിം വുത്തം ഹോതി, നാഹം, ഭോ ഇതോ പുബ്ബേ ഏവരൂപം അദ്ദസ''ന്തി പുച്ഛി.

തേന ഹീതി യദി മയ്ഹമ്പി ഏവരൂപേഹി കേസേഹി ഏവരൂപേന ച കായേന ഭവിതബ്ബം, തേന ഹി സമ്മ സാരഥി. **അലം ദാനജ്ജ ഉയ്യാനഭൂമിയാ**തി - ''അജ്ജ ഉയ്യാനഭൂമിം പസ്സിസ്സാമാ''തി ഗച്ഛാമ, അലം തായ ഉയ്യാനഭൂമിയാതി സംവിഗ്ഗഹദയോ സംവേഗാനുരൂപമാഹ. **അന്തേപുരം ഗതോ**തി ഇത്ഥിജനം വിസ്സജ്ജേത്വാ സിരിഗബ്ഭേ ഏകകോവ നിസിന്നോ. **യത്ര ഹി നാമാ**തി യായ ജാതിയാ സതി ജരാ പഞ്ഞായതി, സാ ജാതി **ധിരത്ഥു** ധിക്കതാ അത്ഥു, ജിഗുച്ഛാമേതം ജാതിന്തി, ജാതിയാ മൂലം ഖണന്തോ നിസീദി, പഠമേന സല്ലേന ഹദയേ വിദ്ധോ വിയ.

൪൬. സാരഥിം ആമന്താപേത്വാതി രാജാ കിര നേമിത്തകേഹി കഥിതകാലതോ പട്ഠായ ഓഹിതസോതോ വിചരതി, സോ ''കുമാരോ ഉയ്യാനം ഗച്ഛന്തോ അന്തരാമഗ്ഗേ നിവത്തോ''തി സുത്വാ സാരഥിം ആമന്താപേസി. **മാ ഹേവ ഖോ**തിആദീസു രജ്ജം കാരേതു, മാ പബ്ബജതു, ബ്രാഹ്മണാനം വചനം മാ സച്ചം ഹോതൂതി ഏവം ചിന്തേസീതി അത്ഥോ.

ബ്യാധിപുരിസവണ്ണനാ

൪൭. അദ്ദസ ഖോതി പുബ്ബേ വുത്തനയേനേവ സുദ്ധാവാസേഹി ദസ്സിതം അദ്ദസ. **ആബാധിക**ന്തി ഇരിയാപഥഭഞ്ജനകേന വിസഭാഗബാധേന ആബാധികം. **ദുക്ഖിത**ന്തി രോഗദുക്ഖേന ദുക്ഖിതം. **ബാള്ഹഗിലാന**ന്തി അധിമത്തഗിലാനം. **പലിപന്ന**ന്തി നിമുഗ്ഗം. **ജരാ പഞ്ഞായിസ്സതി ബ്യാധി പഞ്ഞായിസ്സതീ**തി ഇധാപി യായ ജാതിയാ സതി ഇദം ദ്വയം പഞ്ഞായതി, ധിക്കതാ സാ ജാതി, അജാതം ഖേമന്തി ജാതിയാ മൂലം ഖണന്തോ നിസീദി, ദുതിയേന സല്ലേന വിദ്ധോ വിയ.

കാലങ്കതപുരിസവണ്ണനാ

൫൦. വിലാതന്തി സിവികം. **പേത**ന്തി ഇതോ പടിഗതം. **കാലങ്കത**ന്തി കതകാലം, യത്തകം തേന കാലം ജീവിതബ്ബം, തം സബ്ബം കത്വാ നിട്ഠപേത്വാ മതന്തി അത്ഥോ. ഇമമ്പിസ്സ പുരിമനയേനേവ ബ്രഹ്മാനോ ദസ്സേസും. **യത്ര ഹി നാമാ**തി ഇധാപി യായ ജാതിയാ സതി ഇദം തയം പഞ്ഞായതി, ധിക്കതാ സാ ജാതി, അജാതം ഖേമന്തി ജാതിയാ മൂലം ഖണന്തോ നിസീദി, തതിയേന സല്ലേന വിദ്ധോ വിയ.

പബ്ബജിതവണ്ണനാ

൫൨. ഭണ്ഡുന്തി മുണ്ഡം. ഇമമ്പിസ്സ പുരിമനയേനേവ ബ്രഹ്മാനോ ദസ്സേസും. **സാധു ധമ്മചരിയാ**തിആദീസു അയം ദേവ ധമ്മചരണഭാവോ സാധൂതി ചിന്തേത്വാ പബ്ബജിതോതി ഏവം ഏകമേകസ്സ പദസ്സ യോജനാ വേദിതബ്ബാ. സബ്ബാനി ചേതാനി ദസകുസലകമ്മപഥവേവചനാനേവ. അവസാനേ പന **അവിഹിംസാ**തി കരുണായ പുബ്ബഭാഗോ. **അനുകമ്പാ**തി മേത്തായ പുബ്ബഭാഗോ. **തേനഹീ**തി ഉയ്യോജനത്ഥേ നിപാതോ. പബ്ബജിതം ഹിസ്സ ദിസ്വാ ചിത്തം പബ്ബജ്ജായ നിന്നം ജാതം. അഥ തേന സദ്ധിം കഥേതുകാമോ ഹുത്വാ സാരഥിം ഉയ്യോജേന്തോ **തേന ഹീ**തിആദിമാഹ.

ബോധിസത്തപബ്ബജ്ജാവണ്ണനാ

൪൪. അഥ ഖോ, ഭിക്ഖവേതി - "പബ്ബജിതസ്സ സാധു ധമ്മചരിയാ"തിആദീനി ച അഞ്ഞഞ്ച ബഹും മഹാജനകായേന രക്ഖിയമാനസ്സ പുത്തദാരസമ്ബാധേ ഘരേ വസതോ ആദീനവപടിസംയുത്തഞ്ചേവ മിഗഭൂതേന ചേതസാ യഥാസുഖം വനേ വസതോ പബ്ബജിതസ്സ വിവേകാനിസംസപടിസംയുത്തഞ്ച ധമ്മിം കഥം സുത്വാ പബ്ബജിതുകാമോ ഹുത്വാ - അഥ ഖോ, ഭിക്ഖവേ, വിപസ്സീ കുമാരോ സാരഥിം ആമന്തേസി.

ഇമാനി ചത്താരി ദിസ്വാ പബ്ബജിതം നാമ സബ്ബബോധിസത്താനം വംസോവ തന്തിയേവ പവേണീയേവ. അഞ്ഞേപി ച ബോധിസത്താ യഥാ അയം വിപസ്സീ കുമാരോ, ഏവം ചിരസ്സം ചിരസ്സം പസ്സന്തി. അമ്ഹാകം പന ബോധിസത്തോ ചത്താരിപി ഏകദിവസംയേവ ദിസ്വാ മഹാഭിനിക്ഖമനം നിക്ഖമിത്വാ അനോമാനദീതീരേ പബ്ബജിതോ. തേനേവ രാജഗഹം പത്വാ തത്ഥ രഞ്ഞാ ബിമ്ബിസാരേന - "കിമത്ഥം, പണ്ഡിത, പബ്ബജിതോസീതി" പുട്ഠോ ആഹ -

> "ജിണ്ണഞ്ച ദിസ്വാ ദുഖിതഞ്ച ബ്യാധിതം,
> മതഞ്ച ദിസ്വാ ഗതമായുസങ്ഖയം;
> കാസായവത്ഥം പബ്ബജിതഞ്ച ദിസ്വാ,
> തസ്മാ അഹം പബ്ബജിതോമ്ഹി രാജാ"തി.

മഹാജനകായഅനുപബ്ബജ്ജാവണ്ണനാ

൪൫. സുത്വാന തേസന്തി തേസം ചതുരാസീതിയാ പാണസഹസ്സാനം സുത്വാ ഏതദഹോസി. **ഓരകോ**തി ഊനകോ ലാമകോ. **അനുപബ്ബജിംസൂ**തി അനുപബ്ബജിതാനി . കസ്മാ പനേത്ഥ യഥാ പരതോ ഖണ്ഡതിസ്സാനം അനുപബ്ബജ്ജായ - "ബന്ധുമതിയാ രാജധാനിയാ നിക്ഖമിത്വാ"തി വുത്തം, ഏവം ന വുത്തന്തി? നിക്ഖമിത്വാ സുതത്താ. ഏതേ കിര സബ്ബേപി വിപസ്സിസ്സ കുമാരസ്സ ഉപട്ഠാകപരിസാവ, തേ പാതോവ ഉപട്ഠാനം ആഗന്ത്വാ കുമാരം അദിസ്വാ പാതരാസത്ഥായ ഗന്ത്വാ ഭുത്തപാതരാസാ ആഗമ്മ "കുഹിം കുമാരോ"തി പുച്ഛിത്വാ "ഉയ്യാനഭൂമിം ഗതോ"തി സുത്വാ "തത്ഥേവ നം ദക്ഖിസ്സാമാ"തി നിക്ഖമന്താ നിവത്തമാനം സാരഥിം ദിസ്വാ - "കുമാരോ പബ്ബജിതോ"തി ചസ്സ വചനം സുത്വാ സുതട്ഠാനേയേവ സബ്ബാഭരണാനി ഓമുഞ്ചിത്വാ അന്തരാപണതോ കാസാവപീതാനി വത്ഥാനി ആഹരാപേത്വാ കേസമസ്സും ഓഹാരേത്വാ പബ്ബജിംസു. ഇതി നഗരതോ നിക്ഖമിത്വാ ബഹിനഗരേ സുതത്താ ഏത്ഥ - "ബന്ധുമതിയാ രാജധാനിയാ നിക്ഖമിത്വാ"തി ന വുത്തം.

ചാരികം ചരതീതി ഗതഗതട്ഠാനേ മഹാമണ്ഡപം കത്വാ ദാനം സജ്ജേത്വാ ആഗമ്മ സ്വാതനായ നിമന്തിതോ ജനസ്സ ആയാചിതഭിക്ഖമേവ പടിഗ്ഗണ്ഹന്തോ ചത്താരോ മാസേ ചാരികം ചരി.

ആകിണ്ണോതി ഇമിനാ ഗണേന പരിവുതോ. അയം പന വിതക്കോ ബോധിസത്തസ്സ കദാ ഉപ്പന്നോതി? സ്വേ വിസാഖപുണ്ണമാ ഭവിസ്സതീതി ചാതുദ്ദസീദിവസേ. തദാ കിര സോ - "യഥേവ മം ഇമേ പുബ്ബേ ഗിഹിഭൂതം പരിവാരേത്വാ ചരന്തി, ഇദാനിപി തഥേവ, കിം ഇമിനാ ഗണേനാ"തി ഗണസങ്ഗണികായ ഉക്കണ്ഠിത്വാ "അജ്ജേവ ഗച്ഛാമീ"തി ചിന്തേത്വാ പുന "അജ്ജ അവേലാ, സചേ ഇദാനി ഗമിസ്സാമി, സബ്ബേവ ഇമേ ജാനിസ്സന്തി, സ്വേവ

ഗമിസ്സാമീ''തി ചിന്തേസി. തം ദിവസഞ്ച ഉരുവേലഗാമസദിസേ ഗാമേ ഗാമവാസിനോ സ്വാതനായ നിമന്തയിംസു. തേ ചതുരാസീതിസഹസ്സാനമ്പി തേസം പബ്ബജിതാനം മഹാപുരിസസ്സ ച പായാസമേവ പടിയാദയിംസു. അഥ മഹാപുരിസോ പുനദിവസേ തസ്മിംയേവ ഗാമേ തേഹി പബ്ബജിതേഹി സദ്ധിം ഭത്തകിച്ചം കത്വാ വസനട്ഠാനമേവ അഗമാസി. തത്ഥ തേ പബ്ബജിതാ മഹാപുരിസസ്സ വത്തം ദസ്സേത്വാ അത്തനോ അത്തനോ രത്തിട്ഠാനദിവാട്ഠാനാനി പവിട്ഠാ. ബോധിസത്തോപി പണ്ണസാലം പവിസിത്വാ നിസിന്നോ.

> ''ഠിതേ മജ്ഝന്ഹികേ കാലേ, സന്നിസീവേസു പക്ഖിസു;
> സണതേവ ബ്രഹാരഞ്ഞം, തം ഭയം പടിഭാതി മ''ന്തി. (സം॰ നി॰ ൧.൧൪);

ഏവരൂപേ അവിവേകാരാമാനം ഭയകാലേ സബ്ബസത്താനം സദരഥകാലേയേവ - ''അയം കാലോ''തി നിക്ഖമിത്വാ പണ്ണസാലായ ദ്വാരം പിദഹിത്വാ ബോധിമണ്ഡാഭിമുഖോ പായാസി. അഞ്ഞദാപി ച തസ്മിം ഠാനേ വിചരന്തോ ബോധിമണ്ഡം പസ്സതി, നിസീദിതും പനസ്സ ചിത്തം ന നമിതപുബ്ബം. തം ദിവസം പനസ്സ ഞാണം പരിപാകഗതം, തസ്മാ അലങ്കതം ബോധിമണ്ഡം ദിസ്വാ ആരോഹനത്ഥായ ചിത്തം ഉപ്പന്നം. സോ ദക്ഖിണദിസാഭാഗേന ഉപഗമ്മ പദക്ഖിണം കത്വാ പുരത്ഥിമദിസാഭാഗേ ചുദ്ദസഹത്ഥം പല്ലങ്കം പഞ്ഞപേത്വാ ചതുരങ്ഗവീരിയം അധിട്ഠഹിത്വാ - ''യാവ ബുദ്ധോ ന ഹോമി, ന താവ ഇതോ വുട്ഠഹാമീ''തി പടിഞ്ഞം കത്വാ നിസീദി. ഇദമസ്സ വൂപകാസം സന്ധായ - ''ഏകോവ ഗണമ്ഹാ വൂപകട്ഠോ വിഹാസീ''തി വുത്തം.

അഞ്ഞേനേവ താനീതി തേ കിര സായം ബോധിസത്തസ്സ ഉപട്ഠാനം ആഗന്ത്വാ പണ്ണസാലം പരിവാരേത്വാ നിസിന്നാ ''അതിവികാലോ ജാതോ, ഉപധാരേഥാ''തി വത്വാ പണ്ണസാലം വിവരിത്വാ തം അപസ്സന്താപി ''കുഹിം ഗതോ''തി നാനുബന്ധിംസു, ''ഗണവാസേ നിബ്ബിന്നോ ഏകോ വിഹരിതുകാമോ മഞ്ഞേ മഹാപുരിസോ, ബുദ്ധഭൂതംയേവ നം പസ്സിസ്സാമാ''തി വത്വാ അന്തോജമ്ബുദീപാഭിമുഖാ ചാരികം പക്കന്താ.

ബോധിസത്തഅഭിവേസവണ്ണനാ

൫൭. **വാസൂപഗതസ്സാ**തി ബോധിമണ്ഡേ ഏകരത്തിവാസം ഉപഗതസ്സ. **രഹോഗതസ്സാ**തി രഹസി ഗതസ്സ. **പടിസല്ലീനസ്സാ**തി ഏകീഭാവവസേന നിലീനസ്സ. **കിച്ഛ**ന്തി ദുക്ഖം. **ചവതി ച ഉപപജ്ജതി ചാ**തി ഇദം ദ്വയം പന അപരാപരം ചുതിപടിസന്ധിം സന്ധായ വുത്തം. **ജരാമരണസ്സാ**തി ഏത്ഥ യസ്മാ പബ്ബജന്തോ ജിണ്ണബ്യാധിമതേയേവ ദിസ്വാ പബ്ബജിതോ, തസ്മാസ്സ ജരാമരണമേവ ഉപട്ഠാതി. തേനേവാഹ - ''ജരാമരണസ്സാ''തി. ഇതി ജരാമരണം മൂലം കത്വാ അഭിനിവിട്ഠസ്സ ഭവഗ്ഗതോ ഓതരന്തസ്സ വിയ - അഥ ഖോ, ഭിക്ഖവേ, വിപസ്സിസ്സ ബോധിസത്തസ്സ ഏതദഹോസി.

യോനിസോമനസികാരാതി ഉപായമനസികാരാ പഥമനസികാരാ. അനിച്ചാദീനി ഹി അനിച്ചാദിതോവ മനസികരോതോ യോനിസോമനസികാരോ നാമ ഹോതി. അയഞ്ച - ''കിസ്മിം നു ഖോ സതിജാതിആദീനി ഹോന്തി, കിസ്മിം അസതി ന ഹോന്തീ''തി ഉദയബ്ബയാനുപസ്സനാവസേന പവത്തത്താ തേസം അഞ്ഞതരോ . തസ്മാസ്സ ഇതോ യോനിസോമനസികാരാ ഇമിനാ

ഉപായമനസികാരേന **അഹു പഞ്ഞായ അഭിസമയോ,** ബോധിസത്തസ്സ പഞ്ഞായ യസ്മിം സതി ജരാമരണം ഹോതി, തേന ജരാമരണകാരണേന സദ്ധിം സമാഗമോ അഹോസി. കിം പന തന്തി? ജാതി. തേനാഹ - ''ജാതിയാ ഖോ സതി ജരാമരണം ഹോതീ''തി. യാ ചായം ജരാമരണസ്സ കാരണപരിഗ്ഗാഹികാ പഞ്ഞാ, തായ സദ്ധിം ബോധിസത്തസ്സ സമാഗമോ അഹോസീതി അയമേത്ഥ അത്ഥോ. ഏതേനുപായേന സബ്ബപദാനി വേദിതബ്ബാനി.

നാമരൂപേ ഖോ സതി വിഞ്ഞാണന്തി ഏത്ഥ പന സങ്ഖാരേസു സതി വിഞ്ഞാണന്തി ച, അവിജ്ജായ സതി സങ്ഖാരാതി ച വത്തബ്ബം ഭവേയ്യ, തദുഭയമ്പി ന ഗഹിതം. കസ്മാ? അവിജ്ജാസങ്ഖാരാ ഹി അതീതോ ഭവോ തേഹി സദ്ധിം അയം വിപസ്സനാ ന ഘടിയതി. മഹാപുരിസോ ഹി പച്ചുപ്പന്നവസേന അഭിനിവിട്ഠോതി. നനു ച അവിജ്ജാസങ്ഖാരേഹി അദിട്ഠേഹി ന സക്കാ ബുദ്ധേന ഭവിതുന്തി. സച്ചം ന സക്കാ, ഇമിനാ പന തേ ഭവഉപാദാനതണ്ഹാവസേനേവ ദിട്ഠാതി. ഇമസ്മിം ഠാനേ വിത്ഥാരതോ പടിച്ചസമുപ്പാദകഥാ കഥേതബ്ബാ. സാ പനേസാ വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ കഥിതാവ.

൫൭. **പച്ചുദാവത്തതീതി** പടിനിവത്തതി. കതമം പനേത്ഥ വിഞ്ഞാണം പച്ചുദാവത്തതീതി? പടിസന്ധിവിഞ്ഞാണമ്പി വിപസ്സനാഞാണമ്പി. തത്ഥ പടിസന്ധിവിഞ്ഞാണം പച്ചയതോ പടിനിവത്തതി, വിപസ്സനാഞാണം ആരമ്മണതോ. ഉഭയമ്പി നാമരൂപം നാതിക്കമതി, നാമരൂപതോ പരം ന ഗച്ഛതി. **ഏത്താവതാ ജായേഥ വാ**തിആദീസു വിഞ്ഞാണേ നാമരൂപസ്സ പച്ചയേ ഹോന്തേ, നാമരൂപേ ച വിഞ്ഞാണസ്സ പച്ചയേ ഹോന്തേ, ദ്വീസുപി അഞ്ഞമഞ്ഞപച്ചയേസു ഹോന്തേസു ഏത്തകേന ജായേഥ വാ...പേ॰... ഉപപജ്ജേഥ വാ, ഇതോ ഹി പരം കിം അഞ്ഞം ജായേയ്യ വാ...പേ॰... ഉപപജ്ജേയ്യ വാ. നനു ഏതദേവ ജായതി ച...പേ॰... ഉപപജ്ജതി ചാതി? ഏവം സദ്ധിം അപരാപരചുതിപടിസന്ധീഹി പഞ്ച പദാനി ദസ്സേത്വാ പുന തം ഏത്താവതാതി വുത്തമത്ഥം നിയ്യാതേന്തോ - ''യദിദം നാമരൂപപച്ചയാ വിഞ്ഞാണം, വിഞ്ഞാണപച്ചയാ നാമരൂപ''ന്തി വത്വാ തതോ പരം അനുലോമപച്ചയാകാരവസേന വിഞ്ഞാണപച്ചയാ നാമരൂപമൂലം ആയതിമ്പി ജാതിജരാമരണം ദസ്സേതും **നാമരൂപപച്ചയാ സളായതനന്തി**ആദിമാഹ. തത്ഥ **കേവലസ്സ ദുക്ഖക്ഖന്ധസ്സ സമുദയോ ഹോതീതി** സകലസ്സ ജാതിജരാമരണസോകപരിദേവദുക്ഖദോമനസ്സുപായാസാദിഭേദസ്സ ദുക്ഖരാസിസ്സ നിബ്ബത്തി ഹോതി. ഇതി മഹാപുരിസോ സകലസ്സ വട്ടദുക്ഖസ്സ നിബ്ബത്തിം അദ്ദസ.

൫൮. **സമുദയോ സമുദയോതി ഖോതി** നിബ്ബത്തി നിബ്ബത്തീതി ഖോ. **പുബ്ബേ അനനുസ്സുതേസൂതി** ന അനുസ്സുതേസു അസ്സുതപുബ്ബേസു. **ചക്ഖും ഉദപാദീതി**ആദീസു ഉദയദസ്സനപഞ്ഞാവേസാ. ദസ്സനട്ഠേന **ചക്ഖു,** ഞാതകരണട്ഠേന **ഞാണം,** പജാനനട്ഠേന **പഞ്ഞാ,** നിബ്ബിജ്ഝിത്വാ പടിവിജ്ഝിത്വാ ഉപ്പന്നട്ഠേന **വിജ്ജാ,** ഓഭാസട്ഠേന ച **ആലോകോതി** വുത്താ. യഥാഹ - ''ചക്ഖും ഉദപാദീതി ദസ്സനട്ഠേന. ഞാണം ഉദപാദീതി ഞാതട്ഠേന. പഞ്ഞാ ഉദപാദീതി പജാനനട്ഠേന. വിജ്ജാ ഉദപാദീതി പടിവേധട്ഠേന. ആലോകോ ഉദപാദീതി ഓഭാസട്ഠേന. ചക്ഖുധമ്മോ ദസ്സനട്ഠോ അത്ഥോ. ഞാണധമ്മോ ഞാതട്ഠോ അത്ഥോ. പഞ്ഞാധമ്മോ പജാനനട്ഠോ അത്ഥോ. വിജ്ജാധമ്മോ പടിവേധട്ഠോ അത്ഥോ. ആലോകോ ധമ്മോ ഓഭാസട്ഠോ

അത്ഥോ''തി (പടിം മം വ.൩൯). ഏത്തകേഹി പദേഹി കിം കഥിതന്തി? ഇമസ്മിം സതി ഇദം ഹോതീതി പച്ചയസഞ്ജാനനമത്തം കഥിതം. അഥവാ വീഥിപടിപന്നാ തരുണവിപസ്സനാ കഥിതാതി.

൩൧. **അധിഗതോ ഖോ മ്യായന്തി** അധിഗതോ ഖോ മേ അയം. **മഗ്ഗോതി** വിപസ്സനാമഗ്ഗോ. **ബോധായാതി** ചതുസച്ചബുജ്ഝനത്ഥായ, നിബ്ബാനബുജ്ഝനത്ഥായ ഏവ വാ. അപി ച ബുജ്ഝതീതി **ബോധി,** അരിയമഗ്ഗസ്സേതം നാമം, തദത്ഥായാതിപി വുത്തം ഹോതി. വിപസ്സനാമഗ്ഗമൂലകോ ഹി അരിയമഗ്ഗോതി. ഇദാനി തം മഗ്ഗം നിയ്യാതേന്തോ - **''യദിദം നാമരൂപനിരോധാ**തിആദിമാഹ. ഏത്ഥ ച **വിഞ്ഞാണനിരോധോ**തിആദീഹി പച്ചത്തപദേഹി നിബ്ബാനമേവ കഥിതം. ഇതി മഹാപുരിസോ സകലസ്സ വട്ടദുക്ഖസ്സ അനിബ്ബത്തിനിരോധം അദ്ദസ.

൩൨. **നിരോധോ നിരോധോതി ഖോ**തി അനിബ്ബത്തി അനിബ്ബത്തീതി ഖോ. **ചക്ഖു**ന്തിആദീനി വുത്തത്ഥാനേവ. ഇധ പന സബ്ബേഹേവ ഏതേഹി പദേഹി - ''ഇമസ്മിം അസതി ഇദം ന ഹോതീ''തി നിരോധസഞ്ജാനനമത്തമേവ കഥിതം, അഥവാ വുട്ഠാനഗാമിനീ ബലവവിപസ്സനാ കഥിതാതി.

൩൩. **അപരേന സമയേനാ**തി ഏവം പച്ചയഞ്ച പച്ചയനിരോധഞ്ച വിദിത്വാ തതോ അപരഭാഗേ. **ഉപാദാനക്ഖന്ധേസൂ**തി ഉപാദാനസ്സ പച്ചയഭൂതേസു ഖന്ധേസു. **ഉദയബ്ബയാനുപസ്സീ**തി തമേവ പഠമം ദിട്ഠം ഉദയഞ്ച വയഞ്ച അനുപസ്സമാനോ. **വിഹാസീ**തി സിഖാപത്തം വുട്ഠാനഗാമിനിവിപസ്സനം വഹന്തോ വിഹരി. ഇദം കസ്മാ വുത്തം? സബ്ബേയേവ ഹി പൂരിതപാരമിനോ ബോധിസത്താ പച്ഛിമഭവേ പുത്തസ്സ ജാതദിവസേ മഹാഭിനിക്ഖമനം നിക്ഖമിത്വാ പബ്ബജിത്വാ പധാനമനുയുഞ്ജിത്വാ ബോധിപല്ലങ്കമാരുയ്ഹ മാരബലം വിധമിത്വാ പഠമയാമേ പുബ്ബേനിവാസം അനുസ്സരന്തി, ദുതിയയാമേ ദിബ്ബചക്ഖും വിസോധേന്തി, തതിയയാമേ പച്ചയാകാരം സമ്മസിത്വാ ആനാപാനചതുത്ഥജ്ഝാനതോ ഉട്ഠായ പഞ്ചസു ഖന്ധേസു അഭിനിവിസിത്വാ ഉദയബ്ബയവസേന സമപഞ്ഞാസ ലക്ഖണാനി ദിസ്വാ യാവ ഗോത്രഭുഞാണാ വിപസ്സനം വഡ്ഢേത്വാ അരിയമഗ്ഗേന സകലേ ബുദ്ധഗുണേ പടിവിജ്ഝന്തി. അയമ്പി മഹാപുരിസോ പൂരിതപാരമീ. സോ യഥാവുത്തം സബ്ബം അനുക്കമം കത്വാ പച്ഛിമയാമേ ആനാപാനചതുത്ഥജ്ഝാനതോ ഉട്ഠായ പഞ്ചസു ഖന്ധേസു അഭിനിവിസിത്വാ വുത്തപ്പകാരം ഉദയബ്ബയവിപസ്സനം ആരഭി. തം ദസ്സേതും ഇദം വുത്തം.

തത്ഥ **ഇതി രൂപ**ന്തി ഇദം രൂപം, ഏത്തകം രൂപം, ഇതോ ഉദ്ധം രൂപം നത്ഥീതി രുപ്പനസഭാവഞ്ചേവ ഭൂതുപാദായഭേദഞ്ച ആദിം കത്വാ ലക്ഖണരസപച്ചുപട്ഠാനപദട്ഠാനവസേന അനവസേസരൂപപരിഗ്ഗഹോ വുത്തോ. **ഇതി രൂപസ്സ സമുദയോ**തി ഇമിനാ ഏവം പരിഗ്ഗഹിതസ്സ രൂപസ്സ സമുദയദസ്സനം വുത്തം. തത്ഥ **ഇതീ**തി ഏവം സമുദയോ ഹോതീതി അത്ഥോ. തസ്സ വിത്ഥാരോ - ''അവിജ്ജാസമുദയാ രൂപസമുദയോ, തണ്ഹാസമുദയാ രൂപസമുദയോ, കമ്മസമുദയാ രൂപസമുദയോ, ആഹാരസമുദയാ രൂപസമുദയോതി, നിബ്ബത്തിലക്ഖണം പസ്സന്തോപി രൂപക്ഖന്ധസ്സ ഉദയം പസ്സതീ''തി ഏവം വേദിതബ്ബോ. അത്ഥങ്ഗമേപി ''അവിജ്ജാനിരോധാ രൂപനിരോധോ...പേ... വിപരിണാമലക്ഖണം പസ്സന്തോപി രൂപക്ഖന്ധസ്സ നിരോധം പസ്സതീ''തി (പടിം മം ൧.൫൦) അയമസ്സ വിത്ഥാരോ.

ഇതി വേദനാതിആദീസുപി അയം വേദനാ, ഏത്തകാ വേദനാ, ഇതോ ഉദ്ധം വേദനാ നത്ഥി. അയം സഞ്ഞാ, ഇമേ സങ്ഖാരാ, ഇദം വിഞ്ഞാണം, ഏത്തകം വിഞ്ഞാണം, ഇതോ ഉദ്ധം വിഞ്ഞാണം നത്ഥീതി വേദയിതസഞ്ജാനനഅഭിസങ്ഖരണവിജാനനസഭാവഞ്ചേവ സുഖാദിരൂപസഞ്ഞാദി ഫസ്സാദി ചക്ഖുവിഞ്ഞാണാദി ഭേദഞ്ച ആദിം കത്വാ ലക്ഖണരസപച്ചുപട്ഠാനപദട്ഠാനവസേന അനവസേസവേദനാസഞ്ഞാസങ്ഖാരവിഞ്ഞാണപരിഗ്ഗഹോ വുത്തോ. **ഇതി വേദനായ സമുദയോ**തിആദീഹി പന ഏവം പരിഗ്ഗഹിതാനം വേദനാസഞ്ഞാസങ്ഖാരവിഞ്ഞാണാനം സമുദയദസ്സനം വുത്തം. തത്രാപി **ഇതീ**തി ഏവം സമുദയോ ഹോതീതി അത്ഥോ. തേസമ്പി വിത്ഥാരോ - ''അവിജ്ജാസമുദയാ വേദനാസമുദയോ''തി (പടി॰ മ॰ ൧.൫൦) രൂപേ വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബോ. അയം പന വിസേസോ - തീസു ഖന്ധേസു ''ആഹാരസമുദയാ''തി അവത്വാ ''ഫസ്സസമുദയാ''തി വത്തബ്ബം. വിഞ്ഞാണക്ഖന്ധേ ''നാമരൂപസമുദയാ''തി അത്ഥങ്ഗമപദമ്പി തേസംയേവ വസേന യോജേതബ്ബം. അയമേത്ഥ സങ്ഖേപോ, വിത്ഥാരോ പന ഉദയബ്ബയവിനിച്ഛയോ സബ്ബാകാരപരിപൂരോ വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ വുത്തോ. **തസ്സ പഞ്ചസു ഉപാദാനക്ഖന്ധേസു ഉദയബ്ബയാനുപസ്സിനോ വിഹരതോ**തി തസ്സ വിപസ്സിസ്സ ബോധിസത്തസ്സ ഇമേസു രൂപാദീസു പഞ്ചസു ഉപാദാനക്ഖന്ധേസു സമപഞ്ഞാസലക്ഖണവസേന ഉദയബ്ബയാനുപസ്സിനോ വിഹരതോ യഥാനുക്കമേന വഡ്ഢിതേ വിപസ്സനാഞാണേ അനുപ്പാദനിരോധേന നിരുജ്ഝമാനേഹി ആസവസങ്ഖാതേഹി കിലേസേഹി അനുപാദായ അഗ്ഗഹേത്വാവ ചിത്തം വിമുച്ചതി, തദേതം മഗ്ഗക്ഖണേ വിമുച്ചതി നാമ, ഫലക്ഖണേ വിമുത്തം നാമ; മഗ്ഗക്ഖണേ വാ വിമുത്തഞ്ചേവ വിമുച്ചതി ച, ഫലക്ഖണേ വിമുത്തമേവ.

ഏത്താവതാ ച മഹാപുരിസോ സബ്ബബന്ധനാ വിപ്പമുത്തോ സൂരിയരസ്മിസമ്ഫുട്ഠമിവ പദുമം സുവികസിതചിത്തസന്താനോ ചത്താരി മഗ്ഗഞാണാനി, ചത്താരി ഫലഞാണാനി, ചതസ്സോ പടിസമ്ഭിദാ, ചതുയോനിപരിച്ഛേദകഞാണം, പഞ്ചഗതിപരിച്ഛേദകഞാണം, ഛ അസാധാരണഞാണാനി, സകലേ ച ബുദ്ധഗുണേ ഹത്ഥഗതേ കത്വാ പരിപുണ്ണസങ്കപ്പോ ബോധിപല്ലങ്കേ നിസിന്നോവ -

> ''അനേകജാതിസംസാരം, സന്ധാവിസ്സം അനിബ്ബിസം;
> ഗഹകാരം ഗവേസന്തോ, ദുക്ഖാ ജാതി പുനപ്പുനം.
>
> ഗഹകാരക ദിട്ഠോസി, പുന ഗേഹം ന കാഹസി;
> സബ്ബാ തേ ഫാസുകാ ഭഗ്ഗാ, ഗഹകൂടം വിസങ്ഖതം;
> വിസങ്ഖാരഗതം ചിത്തം, തണ്ഹാനം ഖയമജ്ഝഗാ''തി. (ധ॰ പ॰ ൧൫൩, ൧൫൪);
>
> ''അയോഘനഹതസ്സേവ, ജലതോ ജാതവേദസോ;
> അനുപുബ്ബൂപസന്തസ്സ, യഥാ ന ഞായതേ ഗതി.
>
> ഏവം സമ്മാവിമുത്താനം, കാമബന്ധോഘതാരിനം;
> പഞ്ഞാപേതും ഗതി നത്ഥി, പത്താനം അചലം സുഖ''ന്തി. (ഉദാ॰ ൮൦);

ഏവം മനസി കരോന്തോ സരദേ സൂരിയോ വിയ, പുണ്ണചന്ദോ വിയ ച വിരോചിസ്സതീതി.

ദുതിയഭാണവാരവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

ബ്രഹ്മയാചനകഥാവണ്ണനാ

൬൮. തതിയഭാണവാരേ **യംനൂനാഹം ധമ്മം ദേസേയ്യ**ന്തി യദി പനാഹം ധമ്മം ദേസേയ്യം. അയം പന വിതക്കോ കദാ ഉപ്പന്നോതി? ബുദ്ധഭൂതസ്സ അട്ഠമേ സത്താഹേ. സോ കിര ബുദ്ധോ ഹുത്വാ സത്താഹം ബോധിപല്ലങ്കേ നിസീദി, സത്താഹം ബോധിപല്ലങ്കം ഓലോകേന്തോ അട്ഠാസി, സത്താഹം രതനചങ്കമേ ചങ്കമി, സത്താഹം രതനഗബ്ഭേ ധമ്മം വിചിനന്തോ നിസീദി, സത്താഹം അജപാലനിഗ്രോധേ നിസീദി, സത്താഹം മുചലിന്ദേ നിസീദി, സത്താഹം രാജായതനേ നിസീദി. തതോ ഉട്ഠായ അട്ഠമേ സത്താഹേ പുന ആഗന്ത്വാ അജപാലനിഗ്രോധേ നിസിന്നമത്തസ്സേവ സബ്ബബുദ്ധാനം ആചിണ്ണസമാചിണ്ണോ അയഞ്ചേവ ഇതോ അനന്തരോ ച വിതക്കോ ഉപ്പന്നോതി.

തത്ഥ **അധിഗതോ**തി പടിവിദ്ധോ. **ധമ്മോ**തി ചതുസച്ചധമ്മോ. **ഗമ്ഭീരോ**തി ഉത്താനഭാവപടിക്ഖേപവചനമേതം. **ദുദ്ദസോ**തി ഗമ്ഭീരത്താവ ദുദ്ദസോ ദുക്ഖേന ദട്ഠബ്ബോ, ന സക്കാ സുഖേന ദട്ഠും. ദുദ്ദസത്താവ **ദുരനുബോധോ** ദുക്ഖേന അവബുജ്ഝിതബ്ബോ, ന സക്കാ സുഖേന അവബുജ്ഝിതും. **സന്തോ**തി നിബ്ബുതോ. **പണീതോ**തി അതപ്പകോ. ഇദം ദ്വയം ലോകുത്തരമേവ സന്ധായ വുത്തം. **അതക്കാവചരോ**തി തക്കേന അവചരിതബ്ബോ ഓഗാഹിതബ്ബോ ന ഹോതി, ഞാണേനേവ അവചരിതബ്ബോ. **നിപുണോ**തി സണ്ഹോ. **പണ്ഡിതവേദനീയോ**തി സമ്മാപടിപദം പടിപന്നേഹി പണ്ഡിതേഹി വേദിതബ്ബോ. **ആലയരാമാ**തി സത്താ പഞ്ചസു കാമഗുണേസു അല്ലീയന്തി, തസ്മാ തേ ആലയാതി വുച്ചന്തി. അട്ഠസതതണ്ഹാവിചരിതാനി ആലയന്തി, തസ്മാ ആലയാതി വുച്ചന്തി. തേഹി ആലയേഹി രമന്തീതി **ആലയരാമാ.** ആലയേസു രതാതി **ആലയരതാ.** ആലയേസു സുട്ഠു മുദിതാതി **ആലയസമ്മുദിതാ.** യഥേവ ഹി സുസജ്ജിതം പുപ്ഫഫലഭരിതരുക്ഖാദിസമ്പന്നം ഉയ്യാനം പവിട്ഠോ രാജാ തായ തായ സമ്പത്തിയാ രമതി, പമുദിതോ ആമോദിതോ ഹോതി, ന ഉക്കണ്ഠതി, സായം നിക്ഖമിതും ന ഇച്ഛതി, ഏവമിമേഹിപി കാമാലയതണ്ഹാലയേഹി സത്താ രമന്തി, സംസാരവട്ടേ പമുദിതാ അനുക്കണ്ഠിതാ വസന്തി. തേന നേസം ഭഗവാ ദുവിധമ്പി ആലയം ഉയ്യാനഭൂമിം വിയ ദസ്സേന്തോ - ''ആലയരാമാ''തിആദിമാഹ.

യദിദന്തി നിപാതോ, തസ്സ ഠാനം സന്ധായ - ''യം ഇദ''ന്തി, പടിച്ചസമുപ്പാദം സന്ധായ - ''യോ അയ''ന്തി ഏവമത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ. **ഇദപ്പച്ചയതാപടിച്ചസമുപ്പാദോ**തി ഇമേസം പച്ചയാ ഇദപ്പച്ചയാ, ഇദപ്പച്ചയാ ഏവ ഇദപ്പച്ചയതാ, ഇദപ്പച്ചയതാ ച സാ പടിച്ചസമുപ്പാദോ ചാതി ഇദപ്പച്ചയതാപടിച്ചസമുപ്പാദോ. സങ്ഖാരാദിപച്ചയാനം അവിജ്ജാദീനം ഏതം അധിവചനം. **സബ്ബസങ്ഖാരസമഥോ**തിആദി സബ്ബം നിബ്ബാനമേവ. യസ്മാ ഹി തം ആഗമ്മ സബ്ബസങ്ഖാരവിപ്ഫന്ദിതാനി സമ്മന്തി വൂപസമ്മന്തി തസ്മാ - ''സബ്ബസങ്ഖാരസമഥോ''തി വുച്ചതി. യസ്മാ ച തം ആഗമ്മ സബ്ബേ ഉപധയോ പടിനിസ്സട്ഠാ ഹോന്തി, സബ്ബാ തണ്ഹാ ഖീയന്തി , സബ്ബേ കിലേസരാഗാ വിരജ്ജന്തി, സബ്ബം ദുക്ഖം നിരുജ്ഝതി, തസ്മാ ''സബ്ബൂപധിപടിനിസ്സഗ്ഗോ

തണ്ഹാക്ഖയോ വിരാഗോ നിരോധോ''തി വുച്ചതി. സാ പനേസാ തണ്ഹാ ഭവേന ഭവം, ഫലേന വാ സദ്ധിം കമ്മം വിനതി സംസിബ്ബതീതി കത്വാ വാനന്തി വുച്ചതി. തതോ വാനതോ നിക്ഖന്തന്തി **നിബ്ബാനം. സോ മമസ്സ കിലമഥോ**തി യാ അജാനന്താനം ദേസനാ നാമ, സോ മമ കിലമഥോ അസ്സ, സാ മമ വിഹേസാ അസ്സാതി അത്ഥോ. കായകിലമഥോ ചേവ കായവിഹേസാ ച അസ്സാതി വുത്തം ഹോതി, ചിത്തേ പന ഉഭയമ്പേതം ബുദ്ധാനം നത്ഥി.

൩൩. അപിസ്സൂതി അനുബ്രൂഹനത്ഥേ നിപാതോ. സോ - ''ന കേവലം ഏതദഹോസി, ഇമാപി ഗാഥാ പടിഭംസൂ''തി ദീപേതി. **വിപസ്സി**ന്തിആദീസു വിപസ്സിസ്സ ഭഗവതോ അരഹതോ സമ്മാസമ്ബുദ്ധസ്സാതി അത്ഥോ. **അനച്ഛരിയാ**തി അനുഅച്ഛരിയാ. **പടിഭംസൂ**തി പടിഭാനസങ്ഖാതസ്സ ഞാണസ്സ ഗോചരാ അഹേസും, പരിവിതക്കയിതബ്ബതം പാപുണിംസു.

കിച്ഛേനാതി ദുക്ഖേന, ന ദുക്ഖായ പടിപദായ. ബുദ്ധാനഞ്ഹി ചത്താരോപി മഗ്ഗാ സുഖപടിപദാവ ഹോന്തി. പാരമീപൂരണകാലേ പന സരാഗസദോസസമോഹസ്സേവ സതോ ആഗതാഗതാനം യാചകാനം അലങ്കതപടിയത്തം സീസം ഛിന്ദിത്വാ ഗലലോഹിതം നീഹരിത്വാ സുഅഞ്ജിതാനി അക്ഖീനി ഉപ്പാടേത്വാ കുലവംസപദീപകം പുത്തം മനാപചാരിനിം ഭരിയന്തി ഏവമാദീനി ദേന്തസ്സ അഞ്ഞാനി ച ഖന്തിവാദിസദിസേസു അത്തഭാവേസു ഛേജ്ജഭേജ്ജാദീനി പാപുണന്തസ്സ ആഗമനീയപടിപദം സന്ധായേതം വുത്തം. **ഹല**ന്തി ഏത്ഥ ഹകാരോ നിപാതമത്തോ, അലന്തി അത്ഥോ. **പകാസിതു**ന്തി ദേസേതും; ഏവം കിച്ഛേന അധിഗതസ്സ ധമ്മസ്സ അലം ദേസേതും; കോ അത്ഥോ ദേസിതേനാതി വുത്തം ഹോതി. **രാഗദോസപരേതേഹീ**തി രാഗദോസഫുട്ഠേഹി രാഗദോസാനുഗതേഹി വാ.

പടിസോതഗാമിന്തി നിച്ചാദീനം പടിസോതം അനിച്ചം ദുക്ഖമനത്താസുഭന്തി ഏവം ഗതം ചതുസച്ചധമ്മം. **രാഗരത്താ**തി കാമരാഗേന ഭവരാഗേന ദിട്ഠിരാഗേന ച രത്താ. **ന ദക്ഖന്തീ**തി അനിച്ചം ദുക്ഖമനത്താ അസുഭന്തി ഇമിനാ സഭാവേന ന പസ്സിസ്സന്തി , തേ അപസ്സന്തേ കോ സക്ഖിസ്സതി ഏവം ഗാഹാപേതും? **തമോഖന്ധേന ആവുടാ**തി അവിജ്ജാരാസിനാ അജ്ഝോത്ഥടാ.

അപ്പോസ്സുക്കതായാതി നിരുസ്സുക്കഭാവേന, അദേസേതുകാമതായാതി അത്ഥോ. കസ്മാ പനസ്സ ഏവം ചിത്തം നമി? നനു ഏസ - ''മുത്തോ മോചേസ്സാമീ, തിണ്ണോ താരേസ്സാമി'',

> ''കിം മേ അഞ്ഞാതവേസേന, ധമ്മം സച്ഛികതേനിധ;
> സബ്ബഞ്ഞുതം പാപുണിത്വാ, സന്താരേസ്സം സദേവക''ന്തി.

പത്ഥനം കത്വാ പാരമിയോ പൂരേത്വാ സബ്ബഞ്ഞുതം പത്തോതി. സച്ചമേതം, പച്ചവേക്ഖണാനുഭാവേന പനസ്സ ഏവം ചിത്തം നമി. തസ്സ ഹി സബ്ബഞ്ഞുതം പത്വാ സത്താനം കിലേസഗഹനതം ധമ്മസ്സ ച ഗമ്ഭീരതം പച്ചവേക്ഖന്തസ്സ സത്താനം കിലേസഗഹനതാ ച ധമ്മഗമ്ഭീരതാ ച സബ്ബാകാരേന പാകടാ ജാതാ. അഥസ്സ - ''ഇമേ സത്താ കഞ്ജികപുണ്ണലാബു വിയ തക്കഭരിതചാടി വിയ വസാതേലപീതപിലോതികാ വിയ അഞ്ജനമക്ഖിതഹത്ഥാ വിയ കിലേസഭരിതാ അതിസംകിലിട്ഠാ രാഗരത്താ ദോസദുട്ഠാ മോഹമൂള്ഹാ, തേ

കിം നാമ പടിവിജ്ഝിസ്സന്തീ''തി ചിന്തയതോ കിലേസഗഹനപച്ചവേക്ഖണാനുഭാവേനാപി ഏവം ചിത്തം നമി.

''അയഞ്ച ധമ്മോ പഥവീസന്ധാരകഉദകക്ഖന്ധോ വിയ ഗമ്ഭീരോ, പബ്ബതേന പടിച്ഛാദേത്വാ ഠപിതോ സാസപോ വിയ ദുദ്ദസോ, സതധാ ഭിന്നസ്സ വാലസ്സ കോടിയാ കോടിം പടിപാദനം വിയ ദുരനുബോധോ, നനു മയാ ഹി ഇമം ധമ്മം പടിവിജ്ഝിതും വായമന്തേന അദിന്നം ദാനം നാമ നത്ഥി, അരക്ഖിതം സീലം നാമ നത്ഥി, അപരിപൂരിതാ കാചി പാരമീ നാമ നത്ഥി. തസ്സ മേ നിരുസ്സാഹം വിയ മാരബലം വിധമന്തസ്സാപി പഥവീ ന കമ്പിത്ഥ, പഠമയാമേ പുബ്ബേനിവാസം അനുസ്സരന്തസ്സാപി ന കമ്പിത്ഥ, മജ്ഝിമയാമേ ദിബ്ബചക്ഖും വിസോധേന്തസ്സാപി ന കമ്പിത്ഥ, പച്ഛിമയാമേ പന പടിച്ചസമുപ്പാദം പടിവിജ്ഝന്തസ്സേവ മേ ദസസഹസ്സിലോകധാതു കമ്പിത്ഥ. ഇതി മാദിസേനാപി തിക്ഖഞാണേന കിച്ഛേനേവായം ധമ്മോ പടിവിദ്ധോ തം ലോകിയമഹാജനാ കഥം പടിവിജ്ഝിസ്സന്തീ''തി ധമ്മഗമ്ഭീരതാപച്ചവേക്ഖണാനുഭാവേനാപി ഏവം ചിത്തം നമീതി വേദിതബ്ബം.

അപിച ബ്രഹ്മുനാ യാചിതേ ദേസേതുകാമതായപിസ്സ ഏവം ചിത്തം നമി. ജാനാതി ഹി ഭഗവാ - ''മമ അപ്പോസ്സുക്കതായ ചിത്തേ നമമാനേ മം മഹാബ്രഹ്മാ ധമ്മദേസനം യാചിസ്സതി, ഇമേ ച സത്താ ബ്രഹ്മഗരുകാ, തേ 'സത്ഥാ കിര ധമ്മം ന ദേസേതുകാമോ അഹോസി, അഥ നം മഹാബ്രഹ്മാ യാചിത്വാ ദേസാപേസി, സന്തോ വത ഭോ ധമ്മോ, പണീതോ വത ഭോ ധമ്മോ'തി മഞ്ഞമാനാ സുസ്സൂസിസ്സന്തീ''തി. ഇമമ്പിസ്സ കാരണം പടിച്ച അപ്പോസ്സുക്കതായ ചിത്തം നമി, നോ ധമ്മദേസനായാതി വേദിതബ്ബം.

൬൭. അഞ്ഞതരസ്സാതി ഏത്ഥ കിഞ്ചാപി ''അഞ്ഞതരോ''തി വുത്തം, അഥ ഖോ ഇമസ്മിം ചക്കവാളേ ജേട്ഠകമഹാബ്രഹ്മാ ഏസോതി വേദിതബ്ബോ. **നസ്സതി വത ഭോ ലോകോ**തി സോ കിര ഇമം സദ്ദം തഥാ നിച്ഛാരേസി, യഥാ ദസസഹസ്സിലോകധാതുബ്രഹ്മാനോ സുത്വാ സബ്ബേ സന്നിപതിംസു. **യത്ര ഹി നാമാ**തി യസ്മിം നാമ ലോകേ. **പുരതോ പാതുരഹോസീ**തി തേഹി ദസഹി ബ്രഹ്മസഹസ്സേഹി സദ്ധിം പാതുരഹോസി. **അപ്പരജക്ഖജാതികാ**തി പഞ്ഞാമയേ അക്ഖിമ്ഹി അപ്പം പരിത്തം രാഗദോസമോഹരജം ഏതേസം, ഏവം സഭാവാതി അപ്പരജക്ഖജാതികാ. **അസ്സവനതാ**തി അസ്സവനതായ. **ഭവിസ്സന്തീ**തി പുരിമബുദ്ധേസു ദസപുഞ്ഞകിരിയവത്ഥുവസേന കതാധികാരാ പരിപാകഗതാ പദുമാനി വിയ സൂരിയരസ്മിസമ്ഫസ്സം, ധമ്മദേസനംയേവ ആകങ്ഖമാനാ ചതുപ്പദികഗാഥാവസാനേ അരിയഭൂമിം ഓക്കമനാരഹാ ന ഏകോ, ന ദ്വേ, അനേകസതസഹസ്സാ ധമ്മസ്സ അഞ്ഞാതാരോ ഭവിസ്സന്തീതി ദസ്സേതി.

൬൯. അജ്ഝേസനന്തി ഏവം തിക്ഖത്തും യാചനം. **ബുദ്ധചക്ഖുനാ**തി ഇന്ദ്രിയപരോപരിയത്തഞാണേന ച ആസയാനുസയഞാണേന ച. ഇമേസഞ്ഹി ദ്വിന്നം ഞാണാനം ''ബുദ്ധചക്ഖൂ''തി നാമം, സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണസ്സ ''സമന്തചക്ഖൂ''തി, തിണ്ണം മഗ്ഗഞാണാനം ''ധമ്മചക്ഖൂ''തി. **അപ്പരജക്ഖേ**തിആദീസു യേസം വുത്തനയേനേവ പഞ്ഞാചക്ഖുമ്ഹി രാഗാദിരജം അപ്പം, തേ **അപ്പരജക്ഖാ.** യേസം തം മഹന്തം, തേ **മഹാരജക്ഖാ.** യേസം സദ്ധാദീനി ഇന്ദ്രിയാനി തിക്ഖാനി, തേ **തിക്ഖിന്ദ്രിയാ.** യേസം താനി മുദൂനി, തേ **മുദിന്ദ്രിയാ.** യേസം തേയേവ സദ്ധാദയോ ആകാരാ സുന്ദരാ, തേ **സ്വാകാരാ.** യേ കഥിതകാരണം സല്ലക്ഖേന്തി, സുഖേന സക്കാ ഹോന്തി

വിഞ്ഞാപേതും, തേ **സുവിഞ്ഞാപയാ.** യേ പരലോകഞ്ചേവ വജ്ജഞ്ച ഭയതോ പസ്സന്തി, തേ **പരലോകവജ്ജഭയദസ്സാവിനോ** നാമ.

അയം പനേത്ഥ പാളി - ''സദ്ധോ പുഗ്ഗലോ അപ്പരജക്ഖോ, അസ്സദ്ധോ പുഗ്ഗലോ മഹാരജക്ഖോ.... ആരദ്ധവീരിയോ...പേ॰... കുസീതോ... ഉപട്ഠിതസ്സതി... മുട്ഠസ്സതി... സമാഹിതോ... അസമാഹിതോ... പഞ്ഞവാ... ദുപ്പഞ്ഞോ പുഗ്ഗലോ മഹാരജക്ഖോ. തഥാ സദ്ധോ പുഗ്ഗലോ തിക്ഖിന്ദ്രിയോ...പേ॰... പഞ്ഞവാ പുഗ്ഗലോ പരലോകവജ്ജഭയദസ്സാവീ, ദുപ്പഞ്ഞോ പുഗ്ഗലോ ന പരലോകവജ്ജഭയദസ്സാവീ. **ലോകോ**തി ഖന്ധലോകോ, ധാതുലോകോ, ആയതനലോകോ, സമ്പത്തിഭവലോകോ, വിപത്തിഭവലോകോ, സമ്പത്തിസമ്ഭവലോകോ, വിപത്തിസമ്ഭവലോകോ. ഏകോ ലോകോ - സബ്ബേ സത്താ ആഹാരട്ഠിതികാ. ദ്വേ ലോകാ - നാമഞ്ച രൂപഞ്ച. തയോ ലോകാ - തിസ്സോ വേദനാ. ചത്താരോ ലോകാ - ചത്താരോ ആഹാരാ. പഞ്ച ലോകാ - പഞ്ചുപാദാനക്ഖന്ധാ. ഛ ലോകാ - ഛ അജ്ഝത്തികാനി ആയതനാനി. സത്ത ലോകാ - സത്ത വിഞ്ഞാണട്ഠിതിയോ. അട്ഠ ലോകാ - അട്ഠ ലോകധമ്മാ. നവ ലോകാ - നവ സത്താവാസാ. ദസ ലോകാ - ദസായതനാനി. ദ്വാദസ ലോകാ - ദ്വാദസായതനാനി. അട്ഠാരസ ലോകാ - അട്ഠാരസ ധാതുയോ. **വജ്ജ**ന്തി സബ്ബേ കിലേസാ വജ്ജം, സബ്ബേ ദുച്ചരിതാ വജ്ജം, സബ്ബേ അഭിസങ്ഖാരാ വജ്ജം, സബ്ബേ ഭവഗാമികമ്മാ വജ്ജം. ഇതി ഇമസ്മിഞ്ച ലോകേ ഇമസ്മിഞ്ച വജ്ജേ തിബ്ബാ ഭയസഞ്ഞാ പച്ചുപട്ഠിതാ ഹോതി, സേയ്യഥാപി ഉക്ഖിത്താസികേ വധകേ . ഇമേഹി പഞ്ഞാസായ ആകാരേഹി ഇമാനി പഞ്ചിന്ദ്രിയാനി ജാനാതി പസ്സതി അഞ്ഞാതി പടിവിജ്ഝതി, ഇദം തഥാഗതസ്സ ഇന്ദ്രിയപരോപരിയത്തേ ഞാണ''ന്തി (പടി॰ മ॰ ൧.൧൧൨).

ഉപ്പലിനിയന്തി ഉപ്പലവനേ. ഇതരേസുപി ഏസേവ നയോ. **അന്തോനിമുഗ്ഗപോസീനീ**തി യാനി അഞ്ഞാനിപി പദുമാനി അന്തോനിമുഗ്ഗാനേവ പോസയന്തി. **ഉദകം അച്ചുഗ്ഗമ്മ ഠിതാനീ**തി ഉദകം അതിക്കമിത്വാ ഠിതാനി. തത്ഥ യാനി അച്ചുഗ്ഗമ്മ ഠിതാനി, താനി സൂരിയരസ്മിസമ്ഫസ്സം ആഗമയമാനാനി ഠിതാനി അജ്ജ പുപ്ഫനകാനി. യാനി സമോദകം ഠിതാനി, താനി സ്വേ പുപ്ഫനകാനി. യാനി ഉദകാനുഗ്ഗതാനി അന്തോഉദകപോസീനി, താനി തതിയദിവസേ പുപ്ഫനകാനി. ഉദകാ പന അനുഗ്ഗതാനി അഞ്ഞാനിപി സരോജഉപ്പലാദീനി നാമ അത്ഥി, യാനി നേവ പുപ്ഫിസ്സന്തി, മച്ഛകച്ഛപഭക്ഖാനേവ ഭവിസ്സന്തി, താനി പാളിം നാരൂള്ഹാനി. ആഹരിത്വാ പന ദീപേതബ്ബാനീതി ദീപിതാനി. യഥേവ ഹി താനി ചതുബ്ബിധാനി പുപ്ഫാനി, ഏവമേവ ഉഗ്ഘടിതഞ്ഞൂ, വിപഞ്ചിതഞ്ഞൂ, നേയ്യോ, പദപരമോതി ചത്താരോ പുഗ്ഗലാ. തത്ഥ യസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ സഹ ഉദാഹടവേലായ ധമ്മാഭിസമയോ ഹോതി, അയം വുച്ചതി പുഗ്ഗലോ **ഉഗ്ഘടിതഞ്ഞൂ.** യസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ സങ്ഖിത്തേന ഭാസിതസ്സ വിത്ഥാരേന അത്ഥേ വിഭജിയമാനേ ധമ്മാഭിസമയോ ഹോതി, അയം വുച്ചതി പുഗ്ഗലോ **വിപഞ്ചിതഞ്ഞൂ.** യസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ ഉദ്ദേസതോ പരിപുച്ഛതോ യോനിസോമനസികരോതോ കല്യാണമിത്തേ സേവതോ ഭജതോ പയിരുപാസതോ അനുപുബ്ബേന ധമ്മാഭിസമയോ ഹോതി, അയം വുച്ചതി പുഗ്ഗലോ **നേയ്യോ.** യസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ ബഹുമ്പി സുണതോ ബഹുമ്പി ഭണതോ ബഹുമ്പി ഗണ്ഹതോ ബഹുമ്പി ധാരയതോ ബഹുമ്പി വാചയതോ ന തായ ജാതിയാ ധമ്മാഭിസമയോ ഹോതി, അയം വുച്ചതി പുഗ്ഗലോ **പദപരമോ** (പു॰ പ॰ ൧൪൮, ൧൪൯, ൧൫൦, ൧൫൧).

തത്ഥ ഭഗവാ ഉപ്പലവനാദിസദിസം ദസസഹസ്സിലോകധാതും ഓലോകേന്തോ - ''അജ്ജ പുപ്ഫനകാനി വിയ ഉഗ്ഘടിതഞ്ഞൂ, സ്വേ പുപ്ഫനകാനി വിയ വിപഞ്ചിതഞ്ഞൂ, തതിയദിവസേ പുപ്ഫനകാനി വിയ നേയ്യോ, മച്ഛകച്ഛപഭക്ഖാനി വിയ പദപരമോ''തി അദ്ദസ. പസ്സന്തോ ച - ''എത്തകാ അപ്പരജക്ഖാ, എത്തകാ മഹാരജക്ഖാ. തത്രാപി എത്തകാ ഉഗ്ഘടിതഞ്ഞൂ''തി ഏവം സബ്ബാകാരതോ അദ്ദസ. തത്ഥ തിണ്ണം പുഗ്ഗലാനം ഇമസ്മിംയേവ അത്തഭാവേ ഭഗവതോ ധമ്മദേസനാ അത്ഥം സാധേതി, പദപരമാനം അനാഗതേ വാസനത്ഥായ ഹോതി.

അഥ ഭഗവാ ഇമേസം ചതുന്നം പുഗ്ഗലാനം അത്ഥാവഹം ധമ്മദേസനം വിദിത്വാ ദേസേതുകമ്യതം ഉപ്പാദേത്വാ പുന തേ സബ്ബേസുപി തീസു ഭവേസു സബ്ബേ സത്തേ ഭബ്ബാഭബ്ബവസേന ദ്വേ കോട്ഠാസേ അകാസി. യേ സന്ധായ വുത്തം - ''യേ തേ സത്താ കമ്മാവരണേന സമന്നാഗതാ, വിപാകാവരണേന സമന്നാഗതാ, കിലേസാവരണേന സമന്നാഗതാ, അസ്സദ്ധാ അച്ഛന്ദികാ ദുപ്പഞ്ഞാ അഭബ്ബാ നിയാമം ഓക്കമിതും കുസലേസു ധമ്മേസു സമ്മത്തം, ഇമേ തേ സത്താ അഭബ്ബാ. കതമേ സത്താ ഭബ്ബാ? യേ തേ സത്താ ന കമ്മാവരണേന... പേ...ഇമേ തേ സത്താ ഭബ്ബാ''തി (വിഭ॰ ൮൨൬; പടി॰ മ॰ ൧.൧൧൪).

തത്ഥ സബ്ബേപി അഭബ്ബപുഗ്ഗലേ പഹായ ഭബ്ബപുഗ്ഗലേയേവ ഞാണേന പരിഗ്ഗഹേത്വാ - ''എത്തകാ രാഗചരിതാ, എത്തകാ ദോസമോഹവിതക്കസദ്ധാബുദ്ധിചരിതാ''തി ഛ കോട്ഠാസേ അകാസി. ഏവം കത്വാ - ''ധമ്മം ദേസേസ്സാമീ''തി ചിന്തേസി . ബ്രഹ്മാ തം ഞത്വാ സോമനസ്സജാതോ ഭഗവന്തം ഗാഥാഹി അജ്ഝഭാസി. ഇദം സന്ധായ - ''അഥ ഖോ സോ, ഭിക്ഖവേ, മഹാബ്രഹ്മാ''തിആദി വുത്തം.

൭൦. തത്ഥ **അജ്ഝഭാസീ**തി അധിഅഭാസി, അധികിച്ച ആരബ്ഭ അഭാസീതി അത്ഥോ.

സേലേ യഥാ പബ്ബതമുദ്ധനിട്ഠിതോതി സേലമയേ എകഗ്ഘനേ പബ്ബതമുദ്ധനി യഥാഠിതോവ, ന ഹി തത്ഥ ഠിതസ്സ ദസ്സനത്ഥം ഗീവുക്ഖിപനപസാരണാദികിച്ചം അത്ഥി. **തഥൂപമ**ന്തി തപ്പടിഭാഗം സേലപബ്ബതൂപമം. അയം പനേത്ഥ സങ്ഖേപത്ഥോ, യഥാ സേലപബ്ബതമുദ്ധനി യഥാഠിതോവ ചക്ഖുമാ പുരിസോ സമന്തതോ ജനതം പസ്സേയ്യ, തഥാ ത്വമ്പി സുമേധ, സുന്ദരപഞ്ഞസബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണേന സമന്തചക്ഖു ഭഗവാ ധമ്മമയം പഞ്ഞാമയം പാസാദമാരുയ്ഹ സയം അപേതസോകോ സോകാവതിണ്ണം ജാതിജരാഭിഭൂതം ജനതം അപേക്ഖസ്സു, ഉപധാരയ ഉപപരിക്ഖ.

അയമേത്ഥ അധിപ്പായോ - യഥാ ഹി പബ്ബതപാദേ സമന്താ മഹന്തം ഖേത്തം കത്വാ തത്ഥ കേദാരപാളീസു കുടികായോ കത്വാ രത്തിം അഗ്ഗിം ജാലേയ്യും. ചതുരങ്ഗസമന്നാഗതഞ്ച അന്ധകാരം അസ്സ. അഥസ്സ പബ്ബതസ്സ മത്ഥകേ ഠത്വാ ചക്ഖുമതോ പുരിസസ്സ ഭൂമിം ഓലോകയതോ നേവ ഖേത്തം, ന കേദാരപാളിയോ, ന കുടിയോ, ന തത്ഥ സയിതമനുസ്സാ പഞ്ഞായേയ്യും, കുടികാസു പന അഗ്ഗിജാലമത്തമേവ പഞ്ഞായേയ്യ. ഏവം ധമ്മപാസാദമാരുയ്ഹ സത്തനികായം ഓലോകയതോ തഥാഗതസ്സ യേ തേ അകതകല്യാണാ സത്താ, തേ എകവിഹാരേ ദക്ഖിണജാണുപസ്സേ നിസിന്നാപി ബുദ്ധചക്ഖുസ്സ ആപാഥം നാഗച്ഛന്തി, രത്തിം ഖിത്തസരാ വിയ ഹോന്തി. യേ

പന കതകല്യാണാ വേനേയ്യപുഗ്ഗലാ, തേ തസ്സ ദൂരേ ഠിതാപി ആപാഥം ആഗച്ഛന്തി, സോ അഗ്ഗി വിയ ഹിമവന്തപബ്ബതോ വിയ ച. വുത്തമ്പി ചേതം -

> "ദൂരേ സന്തോ പകാസേന്തി, ഹിമവന്തോവ പബ്ബതോ;
> അസന്തേത്ഥ ന ദിസ്സന്തി, രത്തിം ഖിത്താ യഥാ സരാ"തി. (ധം॰ പ॰ ൩൦൪);

ഉട്ഠേഹീതി ഭഗവതോ ധമ്മദേസനത്ഥം ചാരികചരണം യാചന്തോ ഭണതി. **വീരാ**തിആദീസു ഭഗവാ വീരിയവന്തതായ **വീരോ,** ദേവപുത്തമച്ചുകിലേസമാരാനം വിജിതത്താ **വിജിതസങ്ഗാമോ,** ജാതികന്തരാദിനിത്ഥരണത്ഥായ വേനേയ്യസത്ഥവാഹനസമത്ഥതായ **സത്ഥവാഹോ,** കാമച്ഛന്ദഇണസ്സ അഭാവതോ **അണണോ**തി വേദിതബ്ബോ.

൭൧. **അപാരുതാ**തി വിവടാ. **അമതസ്സ ദ്വാരാ**തി അരിയമഗ്ഗോ. സോ ഹി അമതസങ്ഖാതസ്സ നിബ്ബാനസ്സ ദ്വാരം. സോ മയാ വിവരിത്വാ ഠപിതോതി ദസ്സേതി. **പമുഞ്ചന്തു സദ്ധ**ന്തി സബ്ബേ അത്തനോ സദ്ധം പമുഞ്ചന്തു വിസ്സജ്ജേന്തു. പച്ഛിമപദദ്വയേ അയമത്ഥോ, അഹഞ്ഹി അത്തനോ പഗുണം സുപ്പവത്തിതമ്പി ഇമം പണീതം ഉത്തമം ധമ്മം കായവാചാകിലമഥസഞ്ഞീ ഹുത്വാ ന ഭാസിം, ഇദാനി പന സബ്ബേ ജനാ സദ്ധാഭാജനം ഉപനേന്തു, പൂരേസ്സാമി തേസം സങ്കപ്പന്തി.

അഗ്ഗസാവകയുഗവണ്ണനാ

൭൨. **ബോധിരുക്ഖമൂലേ**തി ബോധിരുക്ഖസ്സ അവിദൂരേ അജപാലനിഗ്രോധേ അന്തരഹിതോതി അത്ഥോ. **ഖേമേ മിഗദായേ**തി ഇസിപതനം തേന സമയേന ഖേമം നാമ ഉയ്യാനം ഹോതി, മിഗാനം പന അഭയവാസത്ഥായ ദിന്നത്താ മിഗദായോതി വുച്ചതി. തം സന്ധായ വുത്തം - "ഖേമേ മിഗദായേ"തി. യഥാ ച വിപസ്സീ ഭഗവാ, ഏവം അഞ്ഞേപി ബുദ്ധാ പഠമം ധമ്മദേസനത്ഥായ ഗച്ഛന്താ ആകാസേന ഗന്ത്വാ തത്ഥേവ ഓതരന്തി. അമ്ഹാകം പന ഭഗവാ ഉപകസ്സ ആജീവകസ്സ ഉപനിസ്സയം ദിസ്വാ - "ഉപകോ ഇമം അദ്ധാനം പടിപന്നോ, സോ മം ദിസ്വാ സല്ലപിത്വാ ഗമിസ്സതി. അഥ പുന നിബ്ബിന്ദന്തോ ആഗമ്മ അരഹത്തം സച്ഛികരിസ്സതീ"തി ഞത്വാ അട്ഠാരസയോജനമഗ്ഗം പദസാവ അഗമാസി. **ദായപാലം ആമന്തേസീ**തി ദിസ്വാവ പുനപ്പുനം ഓലോകേത്വാ - "അയ്യോ നോ, ഭന്തേ, ആഗതോ"തി വത്വാ ഉപഗതം ആമന്തേസി.

൭൫-൭൭. **അനുപുബ്ബിം കഥ**ന്തി ദാനകഥം, ദാനാനന്തരം സീലം, സീലാനന്തരം സഗ്ഗം, സഗ്ഗാനന്തരം മഗ്ഗന്തി ഏവം അനുപടിപാടികഥം കഥേസി. തത്ഥ **ദാനകഥ**ന്തി ഇദം ദാനം നാമ സുഖാനം നിദാനം, സമ്പത്തീനം മൂലം, ഭോഗാനം പതിട്ഠാ, വിസമഗതസ്സ താണം ലേണം ഗതി പരായണം, ഇധലോകപരലോകേസു ദാനസദിസോ അവസ്സയോ പതിട്ഠാ ആരമ്മണം താണം ലേണം ഗതി പരായണം നത്ഥി. ഇദഞ്ഹി അവസ്സയട്ഠേന രതനമയസീഹാസനസദിസം, പതിട്ഠാനട്ഠേന മഹാപഥവീസദിസം, ആരമ്മണട്ഠേന ആലമ്ബനരജ്ജുസദിസം. ഇദഞ്ഹി ദുക്ഖനിത്ഥരണട്ഠേന നാവാ, സമസ്സാസനട്ഠേന സങ്ഗാമസൂരോ, ഭയപരിത്താണട്ഠേന സുസങ്ഖതനഗരം, മച്ഛേരമലാദീഹി അനുപലിത്തട്ഠേന പദുമം, തേസം നിദഹനട്ഠേന അഗ്ഗി, ദുരാസദട്ഠേന ആസീവിസോ, അസന്താസനട്ഠേന സീഹോ, ബലവന്തട്ഠേന ഹത്ഥീ, അഭിമങ്ഗലസമ്മതട്ഠേന സേതഉസഭോ,

ഖേമന്തഭൂമിസമ്പാപനട്ഠേന വലാഹകഅസ്സരാജാ. ദാനഞ്ഹി ലോകേ സക്കസമ്പത്തിം മാരസമ്പത്തിം ബ്രഹ്മസമ്പത്തിം ചക്കവത്തിസമ്പത്തിം സാവകപാരമിഞാണം പച്ചേകബോധിഞാണം അഭിസമ്ബോധിഞാണം ദേതീതി ഏവമാദിദാനഗുണപടിസംയുത്തം കഥം.

യസ്മാ പന ദാനം ദദന്തോ സീലം സമാദാതും സക്കോതി, തസ്മാ തദനന്തരം സീലകഥം കഥേസി. **സീലകഥ**ന്തി സീലം നാമേതം അവസ്സയോ പതിട്ഠാ ആരമ്മണം താണം ലേണം ഗതി പരായണം. ഇധലോകപരലോകസമ്പത്തീനഞ്ഹി സീലസദിസോ അവസ്സയോ പതിട്ഠാ ആരമ്മണം താണം ലേണം ഗതി പരായണം നത്ഥി, സീലസദിസോ അലങ്കാരോ നത്ഥി, സീലപുപ്ഫസദിസം പുപ്ഫം നത്ഥി, സീലഗന്ധസദിസോ ഗന്ധോ നത്ഥി, സീലാലങ്കാരേന ഹി അലങ്കതം സീലകുസുമപിളന്ധനം സീലഗന്ധാനുലിത്തം സദേവകോപി ലോകോ ഓലോകേന്തോ തിത്തിം ന ഗച്ഛതീതി ഏവമാദിസീലഗുണപടിസംയുത്തം കഥം.

ഇദം പന സീലം നിസ്സായ അയം സഗ്ഗോ ലബ്ഭതീതി ദസ്സേതും സീലാനന്തരം സഗ്ഗകഥം കഥേസി. **സഗ്ഗകഥ**ന്തി അയം സഗ്ഗോ നാമ ഇട്ഠോ കന്തോ മനാപോ, നിച്ചമേത്ഥ കീളാ, നിച്ചം സമ്പത്തിയോ ലബ്ഭന്തി, ചാതുമഹാരാജികാ ദേവാ നവുതിവസ്സസതസഹസ്സാനി ദിബ്ബസുഖം ദിബ്ബസമ്പത്തിം പടിലഭന്തി, താവതിംസാ തിസ്സോ ച വസ്സകോടിയോ സട്ഠി ച വസ്സസതസഹസ്സാനീതി ഏവമാദിസഗ്ഗഗുണപടിസംയുത്തം കഥം. സഗ്ഗസമ്പത്തിം കഥയന്താനഞ്ഹി ബുദ്ധാനം മുഖം നപ്പഹോതി. വുത്തമ്പി ചേതം - ''അനേകപരിയായേന ഖോ അഹം, ഭിക്ഖവേ, സഗ്ഗകഥം കഥേയ്യ''ന്തിആദി.

ഏവം സഗ്ഗകഥായ പലോഭേത്വാ പുന ഹത്ഥിം അലങ്കരിത്വാ തസ്സ സോണ്ഡം ഛിന്ദന്തോ വിയ - ''അയമ്പി സഗ്ഗോ അനിച്ചോ അദ്ധുവോ, ന ഏത്ഥ ഛന്ദരാഗോ കാതബ്ബോ''തി ദസ്സനത്ഥം - ''അപ്പസ്സാദാ കാമാ ബഹുദുക്ഖാ ബഹുപായാസാ, ആദീനവോ ഏത്ഥ ഭിയ്യോ''തിആദിനാ (മ॰ നി॰ ൧.൨൩൫; ൨.൪൨) നയേന കാമാനം ആദീനവം ഓകാരം സംകിലേസം കഥേസി. തത്ഥ **ആദീനവോ**തി ദോസോ. **ഓകാരോ**തി അവകാരോ ലാമകഭാവോ. **സംകിലേസോ**തി തേഹി സത്താനം സംസാരേ സംകിലിസ്സനം. യഥാഹ - ''കിലിസ്സന്തി വത ഭോ സത്താ''തി (മ॰ നി॰ ൨.൩൫൧). ഏവം കാമാദീനവേന തേജ്ജേത്വാ **നേക്ഖമ്മേ ആനിസംസം പകാസേസി,** പബ്ബജ്ജായ ഗുണം പകാസേസീതി അത്ഥോ. സേസം അമ്ബട്ഠസുത്തവണ്ണനായം വുത്തനയഞ്ചേവ ഉത്താനത്ഥഞ്ച.

൩൭. **അലത്ഥു**ന്തി കഥം അലത്ഥും? ഏഹിഭിക്ഖുഭാവേന. ഭഗവാ കിര തേസം ഇദ്ധിമയപത്തചീവരസ്സൂപനിസ്സയം ഓലോകേന്തോ അനേകാസു ജാതീസു ചീവരദാനാദീനി ദിസ്വാ **ഏഥ ഭിക്ഖവോ**തിആദിമാഹ . തേ താവദേവ ഭണ്ഡൂ കാസായവസനാ അട്ഠഹി ഭിക്ഖുപരിക്ഖാരേഹി സരീരപടിമുക്കേഹേവ വസ്സസതികത്ഥേരാ വിയ ഭഗവന്തം നമസ്സമാനാവ നിസീദിംസു.

സന്ദസ്സേസീതിആദീസു ഇധലോകത്ഥം സന്ദസ്സേസി, പരലോകത്ഥം സന്ദസ്സേസി. ഇധലോകത്ഥം ദസ്സേന്തോ അനിച്ചന്തി ദസ്സേസി, ദുക്ഖന്തി ദസ്സേസി, അനത്താതി ദസ്സേസി, ഖന്ധേ ദസ്സേസി, ധാതുയോ ദസ്സേസി, ആയതനാനി ദസ്സേസി, പടിച്ചസമുപ്പാദം ദസ്സേസി, രൂപക്ഖന്ധസ്സ ഉദയം ദസ്സേന്തോ പഞ്ച ലക്ഖണാനി

ദസ്സേസി, തഥാ വേദനാക്ഖന്ധാദീനം, തഥാ വയം ദസ്സേന്തോപി ഉദയബ്ബയവസേന പഞ്ഞാസലക്ഖണാനി ദസ്സേസി, പരലോകത്ഥം ദസ്സേന്തോ നിരയം ദസ്സേസി, തിരച്ഛാനയോനിം, പേത്തിവിസയം, അസുരകായം, തിണ്ണം കുസലാനം വിപാകം, ഛന്നം ദേവലോകാനം, നവന്നം ബ്രഹ്മലോകാനം സമ്പത്തിം ദസ്സേസി.

സമാദപേസീതി ചതുപാരിസുദ്ധിസീലതേരസധുതങ്ഗദസകഥാവത്ഥുആദികേ കല്യാണധമ്മേ ഗണ്ഹാപേസി.

സമുത്തേജേസീതി സുട്ഠു ഉത്തേജേസി, അബ്ഭുസ്സാഹേസി. ഇധലോകത്ഥഞ്ചേവ പരലോകത്ഥഞ്ച താസേത്വാ താസേത്വാ അധിഗതം വിയ കത്വാ കഥേസി. ദ്വത്തിംസകമ്മകാരണപഞ്ചവീസതിമഹാഭയപ്പഭേദഞ്ഹി ഇധലോകത്ഥം ബുദ്ധേ ഭഗവതി താസേത്വാ താസേത്വാ കഥയന്തേ പച്ഛാബാഹം, ഗാള്ഹബന്ധനം ബന്ധിത്വാ ചാതുമഹാപഥേ പഹാരസതേന താളേത്വാ ദക്ഖിണദ്വാരേന നിയ്യമാനോ വിയ ആഘാതനഭണ്ഡികായ ഠപിതസീസോ വിയ സൂലേ ഉത്താസിതോ വിയ മത്തഹത്ഥിനാ മദ്ദിയമാനോ വിയ ച സംവിഗ്ഗോ ഹോതി. പരലോകത്ഥഞ്ച കഥയന്തേ നിരയാദീസു നിബ്ബത്തോ വിയ ദേവലോകസമ്പത്തിം അനുഭവമാനോ വിയ ച ഹോതി.

സമ്പഹംസേസീതി പടിലദ്ധഗുണേന ചോദേസി, മഹാനിസംസം കത്വാ കഥേസീതി അത്ഥോ.

സങ്ഖാരാനം ആദീനവന്തി ഹേട്ഠാ പഠമമഗ്ഗാധിഗമത്ഥം കാമാനം ആദീനവം കഥേസി, ഇധ പന ഉപരിമഗ്ഗാധിഗമത്ഥം - ''അനിച്ചാ, ഭിക്ഖവേ, സങ്ഖാരാ അദ്ധുവാ അനസ്സാസികാ, യാവഞ്ചിദം, ഭിക്ഖവേ, അലമേവ സബ്ബസങ്ഖാരേസു നിബ്ബിന്ദിതും അലം വിരജ്ജിതും അലം വിമുച്ചിതു''ന്തിആദിനാ (അം॰ നി॰ ൭.൬൬; സം॰ നി॰ ൨.൧൩൪) നയേന സങ്ഖാരാനം ആദീനവഞ്ച ലാമകഭാവഞ്ച തപ്പച്ചയഞ്ച കിലമഥം പകാസേസി. യഥാ ച തത്ഥ നേക്ഖമ്മേ, ഏവമിധ - ''സന്തമിദം, ഭിക്ഖവേ, നിബ്ബാനം നാമ പണീതം താണം ലേണ''ന്തിആദിനാ നയേന നിബ്ബാനേ ആനിസംസം പകാസേസി.

മഹാജനകായപബ്ബജ്ജാവണ്ണനാ

൭൮. മഹാജനകായോതി തേസംയേവ ദ്വിന്നം കുമാരാനം ഉപട്ഠാകജനകായോതി.

൭൯. ഭഗവന്തം സരണം ഗച്ഛാമ, ധമ്മഞ്ചാതി സങ്ഘസ്സ അപരിപുണ്ണത്താ ദ്വേവാചികമേവ സരണമഗമംസു.

൮൦. അലത്ഥുന്തി പുബ്ബേ വുത്തനയേനേവ ഏഹിഭിക്ഖുഭാവേനേവ അലത്ഥും. ഇതോ അനന്തരേ പബ്ബജിതവാരേപി ഏസേവ നയോ.

ചാരികാഅനുജാനനവണ്ണനാ

൮൬. പരിവിതക്കോ ഉദപാദീതി കദാ ഉദപാദി? സമ്ബോധിതോ സത്ത സംവച്ഛരാനി സത്ത മാസേ സത്ത ദിവസേ അതിക്കമിത്വാ ഉദപാദി. ഭഗവാ കിര പിതുസങ്ഗഹം കരോന്തോ വിഹാസി. രാജാപി ചിന്തേസി - ''മയ്ഹം ജേട്ഠപുത്തോ നിക്ഖമിത്വാ ബുദ്ധോ ജാതോ, ദുതിയപുത്തോ മേ നിക്ഖമിത്വാ

അഗ്ഗസാവകോ ജാതോ, പുരോഹിതപുത്തോ ദുതിയഅഗ്ഗസാവകോ, ഇമേ ച അവസേസാ ഭിക്ഖൂ ഗിഹികാലേപി മയ്ഹം പുത്തമേവ പരിവാരേത്വാ വിചരിംസു. ഇമേ സബ്ബേ ഇദാനിപി മയ്ഹംയേവ ഭാരോ, അഹമേവ ച നേ ചതൂഹി പച്ചയേഹി ഉപട്ഠഹിസ്സാമി, അഞ്ഞേസം ഓകാസം ന ദസ്സാമീ”തി വിഹാരദ്വാരകോട്ഠകതോ പട്ഠായ യാവ രാജഗേഹദ്വാരാ ഉഭയതോ ഖദിരപാകാരം കാരാപേത്വാ കിലഞ്ജേഹി ഛാദാപേത്വാ വത്ഥേഹി പടിച്ഛാദാപേത്വാ ഉപരി ച ഛാദാപേത്വാ സുവണ്ണതാരകവിചിത്തം സമോലമ്ബിതതാലക്ഖന്ധമത്തം വിവിധപുപ്ഫദാമവിതാനം കാരാപേത്വാ ഹേട്ഠാ ഭൂമിയം ചിത്തത്ഥരണേഹി സന്ഥരാപേത്വാ അന്തോ ഉഭോസു പസ്സേസു മാലാവച്ഛകേ പുണ്ണഘടേ, സകലമഗ്ഗവാസത്ഥായ ച ഗന്ധന്തരേ പുപ്ഫാനി പുപ്ഫന്തരേ ഗന്ധേ ച ഠപാപേത്വാ ഭഗവതോ കാലം ആരോചാപേസി.

ഭഗവാ ഭിക്ഖുസങ്ഘപരിവുതോ അന്തോസാണിയാവ രാജഗേഹംഗന്ത്വാ ഭത്തകിച്ചം കത്വാ വിഹാരം പച്ചാഗച്ഛതി. അഞ്ഞോ കോചി ദട്ഠുമ്പി ന ലഭതി, കുതോ പന ഭിക്ഖം വാ ദാതും, പൂജം വാ കാതും, ധമ്മം വാ സോതും. നാഗരാ ചിന്തേസും - “അജ്ജ സത്ഥു ലോകേ ഉപ്പന്നസ്സ സത്തമാസാധികാനി സത്തസംവച്ഛരാനി, മയഞ്ച ദട്ഠുമ്പി ന ലഭാമ, പഗേവ ഭിക്ഖം വാ ദാതും, പൂജം വാ കാതും, ധമ്മം വാ സോതും. രാജാ - ‘മയ്ഹമേവ ബുദ്ധോ, മയ്ഹമേവ ധമ്മോ, മയ്ഹമേവ സങ്ഘോ’തി മമായിത്വാ സയമേവ ഉപട്ഠഹി. സത്ഥാ ച ഉപ്പജ്ജമാനോ സദേവകസ്സ ലോകസ്സ അത്ഥായ ഹിതായ ഉപ്പന്നോ. ന ഹി രഞ്ഞോയേവ നിരയോ ഉണ്ഹോ അസ്സ, അഞ്ഞേസം നീലുപ്പലവനസദിസോ. തസ്മാ രാജാനം വദാമ. സചേ നോ സത്ഥാരം ദേതി, ഇച്ചേതം കുസലം. നോ ചേ ദേതി, രഞ്ഞാ സദ്ധിം യുജ്ഝിത്വാപി സങ്ഘം ഗഹേത്വാ ദാനാദീനി പുഞ്ഞാനി കരോമ. ന സക്കാ ഖോ പന സുദ്ധനാഗരേഹേവ ഏവം കാതും, ഏകം ജേട്ഠപുരിസമ്പി ഗണ്ഹാമാ”തി.

തേ സേനാപതിം ഉപസങ്കമിത്വാ തസ്സേതമത്ഥം ആരോചേത്വാ - “സാമി, കിം അമ്ഹാകം പക്ഖോ ഹോസി, ഉദാഹു രഞ്ഞോ”തി ആഹംസു. സോ - “അഹം തുമ്ഹാകം പക്ഖോ ഹോമി, അപി ച ഖോ പന പഠമദിവസോ മയ്ഹം ദാതബ്ബോ”തി. തേ സമ്പടിച്ഛിംസു. സോ രാജാനം ഉപസങ്കമിത്വാ - “നാഗരാ, ദേവ, തുമ്ഹാകം കുപിതാ”തി ആഹ. കിമത്ഥം താതാതി? സത്ഥാരം കിര തുമ്ഹേയേവ ഉപട്ഠഹഥ, അമ്ഹേ ന ലഭാമാതി. സചേ ഇദാനിപി ലഭന്തി, ന കുപ്പന്തി, അലഭന്താ തുമ്ഹേഹി സദ്ധിം യുജ്ഝിതുകാമാ ദേവാതി. യുജ്ഝാമി, താത, നാഹം ഭിക്ഖുസങ്ഘം ദേമീതി. ദേവ തുമ്ഹാകം ദാസാ തുമ്ഹേഹി സദ്ധിം യുജ്ഝാമാതി വദന്തി, തുമ്ഹേ കം ഗണ്ഹിത്വാ യുജ്ഝിസ്സഥാതി? നനു ത്വം സേനാപതീതി? നാഗരേഹി വിനാ ന സമത്ഥോ അഹം ദേവാതി. തതോ രാജാ - “ബലവന്തോ നാഗരാ, സേനാപതിപി തേസഞ്ഞേവ പക്ഖോ”തി ഞത്വാ “അഞ്ഞാനിപി സത്തമാസാധികാനി സത്തസംവച്ഛരാനി മയ്ഹം ഭിക്ഖുസങ്ഘം ദദന്തൂ”തി ആഹ. നാഗരാ ന സമ്പടിച്ഛിംസു. രാജാ - “ഛ വസ്സാനി, പഞ്ച, ചത്താരി, തീണി, ദ്വേ, ഏകവസ്സ”ന്തി ഹാപേസി. ഏവം ഹാപേന്തേപി ന സമ്പടിച്ഛിംസു. അഞ്ഞേ സത്ത ദിവസേ യാചി. നാഗരാ - “അതികക്ഖളം ദാനി രഞ്ഞാ സദ്ധിം കാതും ന വട്ടതീ”തി അനുജാനിംസു.

രാജാ സത്തമാസാധികാനം സത്തന്നം സംവച്ഛരാനം സജ്ജിതം ദാനമുഖം സത്തന്നമേവ ദിവസാനം വിസ്സജ്ജേത്വാ ഛ ദിവസേ കേസഞ്ചി അപസ്സന്താനംയേവ ദാനം ദത്വാ സത്തമേ ദിവസേ നാഗരേ പക്കോസാപേത്വാ -

“സക്ഖിസ്സഥ, താത, ഏവരൂപം ദാനം ദാതു”ന്തി ആഹ. തേപി - “നനു അമ്ഹേയേവ നിസ്സായ തം ദേവസ്സ ഉപ്പന്ന”ന്തി വത്വാ - “സക്ഖിസ്സാമാ”തി ആഹംസു. രാജാ പിട്ഠിഹത്ഥേന അസ്സൂനി പുഞ്ഛമാനോ ഭഗവന്തം വന്ദിത്വാ - “ഭന്തേ, അഹം അട്ഠസട്ഠിഭിക്ഖുസതസഹസ്സം അഞ്ഞസ്സ വാരം അകത്വാ യാവജീവം ചതൂഹി പച്ചയേഹി ഉപട്ഠഹിസ്സാമീതി ചിന്തേസിം. നാഗരാ ന ദാനി മേ അനുഞ്ഞാതാ, നാഗരാ ഹി ‘മയം ദാനം ദാതും ന ലഭാമാ’തി കുപ്പന്തി. ഭഗവാ സ്വേ പട്ഠായ തേസം അനുഗ്ഗഹം കരോഥാ”തി ആഹ.

അഥ ദുതിയദിവസേ സേനാപതി മഹാദാനം സജ്ജേത്വാ - “അജ്ജ യഥാ അഞ്ഞോ കോചി ഏകഭിക്ഖമ്പി ന ദേതി, ഏവം രക്ഖഥാ”തി സമന്താ പുരിസേ ഠപേസി. തം ദിവസം സേട്ഠിഭരിയാ രോദമാനാ ധീതരം ആഹ - “സചേ, അമ്മ, തവ പിതാ ജീവേയ്യ, അജ്ജാഹം പഠമം ദസബലം ഭോജേയ്യ”ന്തി . സാ തം ആഹ - “അമ്മ, മാ ചിന്തയി, അഹം തഥാ കരിസ്സാമി യഥാ ബുദ്ധപ്പമുഖോ ഭിക്ഖുസങ്ഘോ പഠമം അമ്ഹാകം ഭിക്ഖം പരിഭുഞ്ജിസ്സതീ”തി. തതോ സതസഹസ്സഗ്ഘനികായ സുവണ്ണപാതിയാ നിരുദകപായാസസ്സ പൂരേത്വാ സപ്പിമധുസക്കരാദീഹി അഭിസങ്ഖരിത്വാ അഞ്ഞായ പാതിയാ പടികുജ്ജിത്വാ തം സുമനമാലാഗുളേഹി പരിക്ഖിപിത്വാ മാലാഗുളസദിസം കത്വാ ഭഗവതോ ഗാമം പവിസനവേലായ സയമേവ ഉക്ഖിപിത്വാ ദാസിഗണപരിവുതാ നഗരാ നിക്ഖമി. അന്തരാമഗ്ഗേ സേനാപതിഉപട്ഠാകാ - “അമ്മ, മാ ഇതോ അഗമാ”തി വദന്തി. മഹാപുഞ്ഞാ നാമ മനാപകഥാ ഹോന്തി, ന ച തേസം പുനപ്പുനം ഭണന്താനം കഥാ പടിക്ഖിപിതും സക്കാ ഹോതി. സാ - “ചൂളപിതാ മഹാപിതാ മാതുലാ കിസ്സ തുമ്ഹേ ഗന്തും ന ദേഥാ”തി ആഹ. സേനാപതിനാ - “അഞ്ഞസ്സ കസ്സചി ഖാദനീയഭോജനീയം ദാതും മാ ദേഥാ”തി ഠപിതമ്ഹ അമ്മാതി. കിം പന മേ ഹത്ഥേ ഖാദനീയം ഭോജനീയം പസ്സഥാതി? മാലാഗുളം പസ്സാമാതി . കിം തുമ്ഹാകം സേനാപതി മാലാഗുളപൂജമ്പി കാതും ന ദേതീതി? ദേതി, അമ്മാതി. തേന ഹി, അപേഥ, അപേഥാതി ഭഗവന്തം ഉപസങ്കമിത്വാ മാലാഗുളം ഗണ്ഹാപേഥ ഭഗവാതി ആഹ. ഭഗവാ ഏകം സേനാപതിസ്സുപട്ഠാകം ഓലോകേത്വാ മാലാഗുളം ഗണ്ഹാപേസി. സാ ഭഗവന്തം വന്ദിത്വാ - “ഭഗവാ, ഭവാഭവേ നിബ്ബത്തിയം മേ സതി പരിതസ്സനജീവിതം നാമ മാ ഹോതു, അയം സുമനമാലാ വിയ നിബ്ബത്തനിബ്ബത്തട്ഠാനേ പിയാവ ഹോമി, നാമേന ച സുമനാ യേവാ”തി പത്ഥനം കത്വാ സത്ഥാരാ - “സുഖിനീ ഹോഹീ”തി വുത്താ വന്ദിത്വാ പദക്ഖിണം കത്വാ പക്കാമി.

ഭഗവാ സേനാപതിസ്സ ഗേഹം ഗന്ത്വാ പഞ്ഞത്താസനേ നിസീദി. സേനാപതി യാഗും ഗഹേത്വാ ഉപഗഞ്ഛി, സത്ഥാ പത്തം പിദഹി. നിസിന്നോ, ഭന്തേ, ഭിക്ഖുസങ്ഘോതി. അത്ഥി നോ ഏകോ അന്തരാ പിണ്ഡപാതോ ലദ്ധോതി. സോ മാലം അപനേത്വാ പിണ്ഡപാതം അദ്ദസ. ചൂളുപട്ഠാകോ ആഹ - “സാമി, മാലാതി മം വത്വാ മാതുഗാമോ വഞ്ചേസീ”തി. പായാസോ ഭഗവന്തം ആദിം കത്വാ സബ്ബേസം ഭിക്ഖൂനം പഹോതി. സേനാപതിപി അത്തനോ ദേയ്യധമ്മം അദാസി. സത്ഥാ ഭത്തകിച്ചം കത്വാ മങ്ഗലം വത്വാ പക്കാമി. സേനാപതി - “കാ നാമ സാ പിണ്ഡപാതമദാസീ”തി പുച്ഛി. സേട്ഠിധീതാ, സാമീതി. സപ്പഞ്ഞാ സാ ഇത്ഥീ, ഏവരൂപായ ഘരേ വസന്തിയാ പുരിസസ്സ സഗ്ഗസമ്പത്തി നാമ ന ദുല്ലഭാതി തം ആനേത്വാ ജേട്ഠികട്ഠാനേ ഠപേസി.

പുനദിവസേ നാഗരാ ദാനമദംസു, പുനദിവസേ രാജാതി ഏകന്തരികായ ദാനം ദാതും ആരഭിംസു. രാജാപി ചരപുരിസേ ഠപേത്വാ നാഗരേഹി ദിന്നദാനതോ അതിരേകതരം ദേതി, നാഗരാപി തഥേവ കത്വാ രഞ്ഞാ ദിന്നദാനതോ അതിരേകതരം. രാജഗേഹേ നാടകിത്ഥിയോ ദഹരസാമണേരേ വദന്തി - "ഗണ്ഹഥ, താതാ, ന ഗഹപതികാനം ഗത്തവത്ഥാദീസു പുഞ്ഛിത്വാ ബാളദാരകാനം ഖേളസിങ്ഘാണികാദിധോവനഹത്ഥേഹി കതം , സുചിം പണീതം കത"ന്തി. പുനദിവസേ നാഗരാപി ദദമാനാ വദന്തി - "ഗണ്ഹഥ, താതാ, ന നഗരഗാമനിഗമാദീസു സങ്കഡ്ഢിതതണ്ഡുലഖീരദധിസപ്പിആദീഹി, ന അഞ്ഞേസം ജങ്ഘസീസപിട്ഠിആദീനി ഭഞ്ജിത്വാ ആഹരാപിതേഹി കതം, ജാതിസപ്പിഖീരാദീഹിയേവ കത"ന്തി. ഏവം സത്തസു സംവച്ഛരേസു സത്തസു മാസേസു സത്തസു ദിവസേസു ച അതിക്കന്തേസു അഥ ഭഗവതോ അയം വിതക്കോ ഉദപാദി. തേന വുത്തം - "സമ്ബോധിതോ സത്ത സംവച്ഛരാനി സത്ത മാസാനി സത്ത ദിവസാനി അതിക്കമിത്വാ ഉദപാദീ"തി.

൮൭. **അഞ്ഞതരോ മഹാബ്രഹ്മാ**തി ധമ്മദേസനം ആയാചിതബ്രഹ്മാവ.

൮൯. **ചതുരാസീതി ആവാസസഹസ്സാനീ**തി ചതുരാസീതി വിഹാരസഹസ്സാനി. തേ സബ്ബേപി ദ്വാദസസഹസ്സഭിക്ഖുഗണ്ഹനകാ മഹാവിഹാരാ അഭയഗിരിചേതിയപബ്ബതചിത്തലപബ്ബതമഹാവിഹാരസദിസാവ അഹേസും.

൯൦. **ഖന്തീ പരമം തപോ**തി അധിവാസനഖന്തി നാമ പരമം തപോ. **തിതിക്ഖാ**തി ഖന്തിയാ ഏവ വേവചനം. തിതിക്ഖാ സങ്ഖാതാ അധിവാസനഖന്തി ഉത്തമം തപോതി അത്ഥോ. **നിബ്ബാനം പരമ**ന്തി സബ്ബാകാരേന പന നിബ്ബാനം പരമന്തി വദന്തി ബുദ്ധാ. **ന ഹി പബ്ബജിതോ പരൂപഘാതീ**തി യോ അധിവാസനഖന്തിവിരഹിതത്താ പരം ഉപഘാതേതി ബാധേതി ഹിംസതി, സോ പബ്ബജിതോ നാമ ന ഹോതി. ചതുത്ഥപാദോ പന തസ്സേവ വേവചനം. "ന ഹി പബ്ബജിതോ"തി ഏതസ്സ ഹി ന സമണോ ഹോതീതി വേവചനം. പരൂപഘാതീതി ഏതസ്സ **പരം വിഹേഠയന്തോ**തി വേവചനം. അഥ വാ **പരൂപഘാതീ**തി സീലൂപഘാതീ. സീലഞ്ഹി ഉത്തമട്ഠേന പരന്തി വുച്ചതി. യോ ച സമണോ പരം യം കഞ്ചി സത്തം വിഹേഠയന്തോ പരൂപഘാതീ ഹോതി, അത്തനോ സീലം വിനാസകോ, സോ പബ്ബജിതോ നാമ ന ഹോതീതി അത്ഥോ. അഥവാ യോ അധിവാസനഖന്തിയാ അഭാവതോ പരൂപഘാതീ ഹോതി, പരം അന്തമസോ ഡംസമകസമ്പി സഞ്ചിച്ച ജീവിതാ വോരോപേതി, സോ ന ഹി പബ്ബജിതോ. കിം കാരണാ? മലസ്സ അപബ്ബാജിതത്താ. "പബ്ബാജയമത്തനോ മലം, തസ്മാ പബ്ബജിതോതി വുച്ചതീ"തി (ധ॰ പ॰ ൩൮൮) ഇദഞ്ഹി പബ്ബജിതലക്ഖണം. യോപി ന ഹേവ ഖോ ഉപഘാതേതി, ന മാരേതി, അപി ച ദണ്ഡാദീഹി വിഹേഠേതി, സോ പരം വിഹേഠയന്തോ സമണോ ന ഹോതി. കിം കാരണാ? വിഹേസായ അസമിതത്താ. "സമിതത്താ ഹി പാപാനം , സമണോതി പവുച്ചതീ"തി (ധ॰ പ॰ ൨൬൫) ഇദഞ്ഹി സമണലക്ഖണം.

ദുതിയഗാഥായ **സബ്ബപാപസ്സാ**തി സബ്ബാകുസലസ്സ. **അകരണ**ന്തി അനുപ്പാദനം. **കുസലസ്സാ**തി ചതുഭൂമികകുസലസ്സ. **ഉപസമ്പദാ**തി പടിലാഭോ. **സചിത്തപരിയോദപന**ന്തി അത്തനോ ചിത്തജോതനം, തം പന അരഹത്തേന ഹോതി. ഇതി സീലസംവരേന സബ്ബപാപം പഹായ സമഥവിപസ്സനാഹി കുസലം സമ്പാദേത്വാ അരഹത്തഫലേന ചിത്തം പരിയോദാപേതബ്ബന്തി ഏതം ബുദ്ധാനം സാസനം ഓവാദോ അനുസിട്ഠീ തി.

തതിയഗാഥായ **അനൂപവാദോതി** വാചായ കസ്സചി അനുപവദനം. **അനൂപഘാതോതി** കായേന ഉപഘാതസ്സ അകരണം. **പാതിമോക്ഖേതി** യം തം പഅതിമോക്ഖം, അതിപമോക്ഖം, ഉത്തമസീലം, പാതി വാ അഗതിവിസേസേഹി മോക്ഖേതി ദുഗ്ഗതിഭയേഹി, യോ വാ നം പാതി, തം മോക്ഖേതീതി ''പാതിമോക്ഖ''ന്തി വുച്ചതി. തസ്മിം പാതിമോക്ഖേ ച സംവരോ. **മത്തഞ്ഞുതാതി** പടിഗ്ഗഹണപരിഭോഗവസേന പമാണഞ്ഞുതാ. **പന്തഞ്ച സയനാസനന്തി** സയനാസനഞ്ച സങ്ഘട്ടനവിരഹിതന്തി അത്ഥോ. തത്ഥ ദ്വീഹിയേവ പച്ചയേഹി ചതുപച്ചയസന്തോസോ ദീപിതോ ഹോതീതി വേദിതബ്ബോ. **ഏതം ബുദ്ധാന സാസനന്തി** ഏതം പരസ്സ അനുപവദനം അനുപഘാതനം പാതിമോക്ഖസംവരോ പടിഗ്ഗഹണപരിഭോഗേസു മത്തഞ്ഞുതാ അട്ഠസമാപത്തിവസിഭാവായ വിവിത്തസേനാസനസേവനഞ്ച ബുദ്ധാനം സാസനം ഓവാദോ അനുസിട്ഠീതി. ഇമാ പന സബ്ബബുദ്ധാനം പാതിമോക്ഖുദ്ദേസഗാഥാ ഹോന്തീതി വേദിതബ്ബാ.

ദേവതാരോചനവണ്ണനാ

൯൧. ഏത്താവതാ ച ഇമിനാ വിപസ്സിസ്സ ഭഗവതോ അപദാനാനുസാരേന വിത്ഥാരകഥനേന - ''തഥാഗതസ്സേവേസാ, ഭിക്ഖവേ, ധമ്മധാതു സുപ്പടിവിദ്ധാ''തി ഏവം വുത്തായ ധമ്മധാതുയാ സുപ്പടിവിദ്ധഭാവം പകാസേത്വാ ഇദാനി - ''ദേവതാപി തഥാഗതസ്സ ഏതമത്ഥം ആരോചേസു''ന്തി വുത്തം ദേവതാരോചനം പകാസേതും **ഏകമിദാഹന്തി**ആദിമാഹ.

തത്ഥ **സുഭഗവനേതി** ഏവംനാമകേ വനേ. **സാലരാജമൂലേതി** വനപ്പതിജേട്ഠകസ്സ മൂലേ. **കാമച്ഛന്ദം വിരാജേത്വാതി** അനാഗാമിമഗ്ഗേന മൂലസമുഗ്ഘാതവസേന വിരാജേത്വാ. യഥാ ച വിപസ്സിസ്സ, ഏവം സേസബുദ്ധാനമ്പി സാസനേ വുത്ഥബ്രഹ്മചരിയാ ദേവതാ ആരോചയിംസു, പാളി പന വിപസ്സിസ്സ ചേവ അമ്ഹാകഞ്ച ഭഗവതോ വസേന ആഗതാ.

തത്ഥ അത്തനോ സമ്പത്തിയാ ന ഹായന്തി, ന വിഹായന്തീതി **അവിഹാ.** ന കഞ്ചി സത്തം തപന്തീതി **അതപ്പാ.** സുന്ദരദസ്സനാ അഭിരൂപാ പാസാദികാതി **സുദസ്സാ.** സുട്ഠു പസ്സന്തി, സുന്ദരമേതേസം വാ ദസ്സനന്തി **സുദസ്സീ.** സബ്ബേഹേവ ച സഗുണേഹി ഭവസമ്പത്തിയാ ച ജേട്ഠാ, നത്ഥേത്ഥ കനിട്ഠാതി **അകനിട്ഠാ.**

ഇധ ഠത്വാ ഭാണവാരാ സമോധാനേതബ്ബാ. ഇമസ്മിഞ്ഹി സുത്തേ വിപസ്സിസ്സ ഭഗവതോ അപദാനവസേന തയോ ഭാണവാരാ വുത്താ. യഥാ ച വിപസ്സിസ്സ, ഏവം സിഖീആദീനമ്പി അപദാനവസേന വുത്താവ. പാളി പന സങ്ഖിത്താ. ഇതി സത്തന്നം ബുദ്ധാനം വസേന അമ്ഹാകം ഭഗവതാ ഏകവീസതി ഭാണവാരാ കഥിതാ. തഥാ അവിഹേഹി. തഥാ അതപ്പേഹി. തഥാ സുദസ്സേഹി. തഥാ സുദസ്സീഹി. തഥാ അകനിട്ഠേഹീതി സബ്ബമ്പി ഛബ്ബീസതിഭാണവാരസതം ഹോതി. തേപിടകേ ബുദ്ധവചനേ അഞ്ഞം സുത്തം ഛബ്ബീസതിഭാണവാരസതപരിമാണം നാമ നത്ഥി, സുത്തന്തരാജാ നാമ അയം സുത്തന്തോതി വേദിതബ്ബോ. ഇതോ പരം അനുസന്ധിദ്വയമ്പി നിയ്യാതേന്തോ **ഇതി ഖോ ഭിക്ഖവേതി**ആദിമാഹ. തം സബ്ബം ഉത്താനമേവാതി.

ഇതി സുമങ്ഗലവിലാസിനിയാ ദീഘനികായട്ഠകഥായം

മഹാപദാനസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൨. മഹാനിദാനസുത്തവണ്ണനാ

നിദാനവണ്ണനാ

൯൫. ഏവം മേ സുതം…പേ॰… കുരൂസൂതി മഹാനിദാനസുത്തം. തത്രായം അനുത്താനപദവണ്ണനാ. **കുരൂസു വിഹരതീ**തി കുരൂ നാമ ജാനപദിനോ രാജകുമാരാ, തേസം നിവാസോ ഏകോപി ജനപദോ രുള്ഹീസദ്ദേന ''കുരൂ''തി വുച്ചതി. തസ്മിം കുരൂസു ജനപദേ. അട്ഠകഥാചരിയാ പനാഹു - മന്ധാതുകാലേ തീസു ദീപേസു മനുസ്സാ ''ജമ്ബുദീപോ നാമ ബുദ്ധപച്ചേകബുദ്ധമഹാസാവകചക്കവത്തിപ്പഭുതീനം ഉത്തമമനുസ്സാനം ഉപ്പത്തിഭൂമി ഉത്തമദീപോ അതിരമണീയോ''തി സുത്വാ രഞ്ഞാ മന്ധാതുചക്കവത്തിനാ ചക്കരതനം പുരക്ഖത്വാ ചത്താരോ ദീപേ അനുസംയായന്തേന സദ്ധിം ആഗമംസു. തതോ രാജാ പരിണായകരതനം പുച്ഛി - ''അത്ഥി നു ഖോ മനുസ്സലോകതോ രമണീയതരം ഠാന''ന്തി. കസ്മാ ദേവ ഏവം ഭണസി? കിം ന പസ്സസി ചന്ദിമസൂരിയാനം ആനുഭാവം, നനു ഏതേസം ഠാനം ഇതോ രമണീയതരന്തി? രാജാ ചക്കരതനം പുരക്ഖത്വാ തത്ഥ അഗമാസി. ചത്താരോ മഹാരാജാനോ - ''മന്ധാതുമഹാരാജാ ആഗതോ''തി സുത്വാവ ''മഹിദ്ധികോ മഹാനുഭാവോ രാജാ, ന സക്കാ യുദ്ധേന പടിബാഹിതു''ന്തി സകം രജ്ജം നിയ്യാതേസും. സോ തം ഗഹേത്വാ പുന പുച്ഛി - ''അത്ഥി നു ഖോ ഇതോ രമണീയതരം ഠാന''ന്തി?

അഥസ്സ താവതിംസഭവനം കഥയിംസു. ''താവതിംസഭവനം, ദേവ, ഇതോ രമണീയതരം. തത്ഥ സക്കസ്സ ദേവരഞ്ഞോ ഇമേ ചത്താരോ മഹാരാജാനോ പരിചാരകാ ദോവാരികഭൂമിയം തിട്ഠന്തി, സക്കോ ദേവരാജാ മഹിദ്ധികോ മഹാനുഭാവോ, തസ്സിമാനി ഉപഭോഗട്ഠാനാനി - യോജനസഹസ്സുബ്ബേധോ വേജയന്തോ പാസാദോ, പഞ്ചയോജനസതുബ്ബേധാ സുധമ്മാ ദേവസഭാ, ദിയഡ്ഢയോജനസതികോ വേജയന്തരഥോ തഥാ ഏരാവണോ ഹത്ഥീ , ദിബ്ബരുക്ഖസഹസ്സപ്പടിമണ്ഡിതം നന്ദനവനം, ചിത്തലതാവനം, ഫാരുസകവനം, മിസ്സകവനം, യോജനസതുബ്ബേധോ പാരിച്ഛത്തകോ കോവിളാരോ, തസ്സ ഹേട്ഠാ സട്ഠിയോജനായാമാ പഞ്ഞാസയോജനവിത്ഥതാ പഞ്ചദസയോജനുബ്ബേധാ ജയകുസുമപുപ്ഫവണ്ണാ പണ്ഡുകമ്ബലസിലാ, യസ്സാ മുദുതായ സക്കസ്സ നിസീദതോ ഉപഡ്ഢകായോ അനുപവിസതീ''തി.

തം സുത്വാ രാജാ തത്ഥ ഗന്തുകാമോ ചക്കരതനം അബ്ഭുക്കിരി. തം ആകാസേ പതിട്ഠാസി സദ്ധിം ചതുരങ്ഗിനിയാ സേനായ. അഥ ദ്വിന്നം ദേവലോകാനം വേമജ്ഝതോ ചക്കരതനം ഓതരിത്വാ പഥവിയം പതിട്ഠാസി സദ്ധിം പരിണായകരതനപമുഖായ ചതുരങ്ഗിനിയാ സേനായ. രാജാ ഏകകോവ താവതിംസഭവനം അഗമാസി. സക്കോ - ''മന്ധാതാ ആഗതോ''തി സുത്വാവ തസ്സ പച്ചുഗ്ഗമനം കത്വാ - ''സ്വാഗതം, തേ മഹാരാജ, സകം തേ മഹാരാജ, അനുസാസ മഹാരാജാ''തി വത്വാ സദ്ധിം നാടകേഹി രജ്ജം ദ്വേ ഭാഗേ കത്വാ ഏകം ഭാഗമദാസി. രഞ്ഞോ താവതിംസഭവനേ പതിട്ഠിതമത്തസ്സേവ മനുസ്സഭാവോ വിഗച്ഛി, ദേവഭാവോ പാതുരഹോസി. തസ്സ കിര സക്കേന സദ്ധിം പണ്ഡുകമ്ബലസിലായം നിസിന്നസ്സ അക്ഖിനിമിസമത്തേന നാനത്തം പഞ്ഞായതി. തം അസല്ലക്ഖേന്താ ദേവാ സക്കസ്സ ച തസ്സ ച നാനത്തേ മുയ്ഹന്തി. സോ തത്ഥ ദിബ്ബസമ്പത്തിം

അനുഭവമാനോ യാവ ഛത്തിംസ സക്കാ ഉപ്പജ്ജിത്വാ ചുതാ, താവ രജ്ജം കാരേത്വാ അതിത്തോവ കാമേഹി തതോ ചവിത്വാ അത്തനോ ഉയ്യാനേ പതിട്ഠിതോ വാതാതപേന ഫുട്ഠഗത്തോ കാലമകാസി.

ചക്കരതനേ പന പുന പഥവിയം പതിട്ഠിതേ പരിണായകരതനം സുവണ്ണപട്ടേ മന്ധാതു ഉപാഹനം ലിഖാപേത്വാ ഇദം മന്ധാതു രജ്ജന്തി രജ്ജമനുസാസി. തേപി തീഹി ദീപേഹി ആഗതമനുസ്സാ പുന ഗന്തും അസക്കോന്താ പരിണായകരതനം ഉപസങ്കമിത്വാ - "ദേവ, മയം രഞ്ഞോ ആനുഭാവേന ആഗതാ, ഇദാനി ഗന്തും ന സക്കോമ, വസനട്ഠാനം നോ ദേഹീ"തി യാചിംസു. സോ തേസം ഏകമേകം ജനപദമദാസി. തത്ഥ പുബ്ബവിദേഹതോ ആഗതമനുസ്സേഹി ആവസിതപദേസോ തായേവ പുരിമസഞ്ഞായ - "വിദേഹരട്ഠ"ന്തി നാമം ലഭി, അപരഗോയാനതോ ആഗതമനുസ്സേഹി ആവസിതപദേസോ "അപരന്തജനപദോ"തി നാമം ലഭി, ഉത്തരകുരുതോ ആഗതമനുസ്സേഹി ആവസിതപദേസോ "കുരുരട്ഠ"ന്തി നാമം ലഭി, ബഹുകേ പന ഗാമനിഗമാദയോ ഉപാദായ ബഹുവചനേന വോഹരിയതി. തേന വുത്തം - "കുരൂസു വിഹരതീ"തി.

കമ്മാസധമ്മം നാമ കുരൂനം നിഗമോതി **കമ്മാസധമ്മ**ന്തി ഏത്ഥ കേചി ധ-കാരസ്സ ദ-കാരേന അത്ഥം വണ്ണയന്തി. കമ്മാസോ ഏത്ഥ ദമിതോതി **കമ്മാസദമ്മോ. കമ്മാസോ**തി കമ്മാസപാദോ പോരിസാദോ വുച്ചതി. തസ്സ കിര പാദേ ഖാണുകേന വിദ്ധട്ഠാനേ വണോ രുഹന്തോ ചിത്തദാരുസദിസോ ഹുത്വാ രുഹി. തസ്മാ കമ്മാസപാദോതി പഞ്ഞായിത്ഥ. സോ ച തസ്മിം ഓകാസേ ദമിതോ പോരിസാദഭാവതോ പടിസേധിതോ . കേന? മഹാസത്തേന. കതരസ്മിം ജാതകേതി? **മഹാസുതസോമജാതകേ**തി ഏകേ. ഇമേ പന ഥേരാ **ജയദ്ദിസജാതകേ**തി വദന്തി. തദാ ഹി മഹാസത്തേന കമ്മാസപാദോ ദമിതോ. യഥാഹ -

> "പുത്തോ യദാ ഹോമി ജയദ്ദിസസ്സ;
> പഞ്ചാലരട്ഠാധിപതിസ്സ അത്രജോ.
> ചജിത്വാന പാണം പിതരം പമോചയിം;
> കമ്മാസപാദമ്പി ചഹം പസാദയി"ന്തി.

കേചി പന ധ-കാരേനേവ അത്ഥം വണ്ണയന്തി. കുരൂരട്ഠവാസീനം കിര കുരുവത്തധമ്മോ, തസ്മിം കമ്മാസോ ജാതോ, തസ്മാ തം ഠാനം കമ്മാസോ ഏത്ഥ ധമ്മോ ജാതോതി കമ്മാസധമ്മന്തി വുച്ചതി. തത്ഥ നിവിട്ഠനിഗമസ്സാപി ഏതദേവ നാമം. ഭുമ്മവചനേന കസ്മാ ന വുത്തന്തി. അവസനോകാസതോ. ഭഗവതോ കിര തസ്മിം നിഗമേ വസനോകാസോ കോചി വിഹാരോ നാമ നാഹോസി. നിഗമതോ പന അപക്കമ്മ അഞ്ഞതരസ്മിം ഉദകസമ്പന്നേ രമണീയേ ഭൂമിഭാഗേ മഹാവനസണ്ഡോ അഹോസി തത്ഥ ഭഗവാ വിഹാസി, തം നിഗമം ഗോചരഗാമം കത്വാ. തസ്മാ ഏവമേത്ഥ അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ - "കുരൂസു വിഹരതി കമ്മാസധമ്മം നാമ കുരൂനം നിഗമോ, തം ഗോചരഗാമം കത്വാ"തി.

ആയസ്മാതി പിയവചനമേതം, ഗാരവവചനമേതം. **ആനന്ദോ**തി തസ്സ ഥേരസ്സ നാമം. **ഏകമന്ത**ന്തി ഭാവനപുംസകനിദ്ദേസോ - "വിസമം ചന്ദിമസൂരിയാ പരിവത്തന്തീ"തിആദീസു (അം॰ നി॰ ൪.൭൦) വിയ. തസ്മാ യഥാ നിസിന്നോ

ഏകമന്തം നിസിന്നോ ഹോതി, തഥാ നിസീദീതി ഏവമേത്ഥ അത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ. ഭുമ്മത്ഥേ വാ ഏതം ഉപയോഗവചനം **നിസീദീ**തി ഉപാവിസി. പണ്ഡിതാ ഹി ഗരുട്ഠാനിയം ഉപസങ്കമിത്വാ ആസനകുസലതായ ഏകമന്തം നിസീദന്തി. അയഞ്ച തേസം അഞ്ഞതരോ, തസ്മാ ഏകമന്തം നിസീദി.

കഥം നിസിന്നോ ഖോ പന ഏകമന്തം നിസിന്നോ ഹോതീതി? ഛ നിസജ്ജദോസേ വജ്ജേത്വാ. സേയ്യഥിദം - അതിദൂരം, അച്ചാസന്നം, ഉപരിവാതം, ഉന്നതപ്പദേസം, അതിസമ്മുഖം, അതിപച്ഛാതി. അതിദൂരേ നിസിന്നോ ഹി സചേ കഥേതുകാമോ ഹോതി, ഉച്ചാസദ്ദേന കഥേതബ്ബം ഹോതി. അച്ചാസന്നേ നിസിന്നോ സങ്ഘട്ടനം കരോതി. ഉപരിവാതേ നിസിന്നോ സരീരഗന്ധേന ബാധതി. ഉന്നതപ്പദേസേ നിസിന്നോ അഗാരവം പകാസേതി. അതിസമ്മുഖാ നിസിന്നോ സചേ ദട്ഠുകാമോ ഹോതി, ചക്ഖുനാ ചക്ഖും ആഹച്ച ദട്ഠബ്ബം ഹോതി. അതിപച്ഛാ നിസിന്നോ സചേ ദട്ഠുകാമോ ഹോതി, ഗീവം പരിവത്തേത്വാ ദട്ഠബ്ബം ഹോതി. തസ്മാ അയമ്പി തിക്ഖത്തും ഭഗവന്തം പദക്ഖിണം കത്വാ സക്കച്ചം വന്ദിത്വാ ഏതേ ഛ നിസജ്ജദോസേ വജ്ജേത്വാ ദക്ഖിണജാണുമണ്ഡലസ്സ അഭിമുഖട്ഠാനേ ഛബ്ബണ്ണാനം ബുദ്ധരസ്മീനം അന്തോ പവിസിത്വാ പസന്നലാഖാരസം വിഗാഹന്തോ വിയ സുവണ്ണപടം പാരുപന്തോ വിയ രത്തുപ്പലമാലാവിതാനമജ്ഝം പവിസന്തോ വിയ ച ധമ്മഭണ്ഡാഗാരികോ ആയസ്മാ ആനന്ദോ നിസീദി. തേന വുത്തം - ''ഏകമന്തം നിസീദീ''തി.

കായ പന വേലായ, കേന കാരണേന അയമായസ്മാ ഭഗവന്തം ഉപസങ്കമന്തോതി? സായന്ഹവേലായം പച്ചയാകാരപഞ്ഹപുച്ഛനകാരണേന. തം ദിവസം കിരായമായസ്മാ കുലസങ്ഗഹത്ഥായ ഘരദ്വാരേ ഘരദ്വാരേ സഹസ്സഭണ്ഡികം നിക്ഖിപന്തോ വിയ കമ്മാസധമ്മഗാമം പിണ്ഡായ ചരിത്വാ പിണ്ഡപാതപടിക്കന്തോ സത്ഥു വത്തം ദസ്സേത്വാ സത്ഥരി ഗന്ധകുടിം പവിട്ഠേ സത്ഥാരം വന്ദിത്വാ അത്തനോ ദിവാട്ഠാനം ഗന്ത്വാ അന്തേവാസികേസു വത്തം ദസ്സേത്വാ പടിക്കന്തേസു ദിവാട്ഠാനം പടിസമ്മജ്ജിത്വാ ചമ്മക്ഖണ്ഡം പഞ്ഞപേത്വാ ഉദകതുമ്ബതോ ഉദകം ഗഹേത്വാ ഉദകേന ഹത്ഥപാദേ സീതലേ കത്വാ പല്ലങ്കം ആഭുജിത്വാ നിസിന്നോ സോതാപത്തിഫലസമാപത്തിം സമാപജ്ജി. അഥ പരിച്ഛിന്നകാലവസേന സമാപത്തിതോ ഉട്ഠായ പച്ചയാകാരേ ഞാണം ഓതാരേസി. സോ - ''അവിജ്ജാപച്ചയാ സങ്ഖാരാ''തിആദിതോ പട്ഠായ അന്തം, അന്തതോ പട്ഠായ ആദിം, ഉഭയന്തതോ പട്ഠായ മജ്ഝം, മജ്ഝതോ പട്ഠായ ഉഭോ അന്തേ പാപേന്തോ തിക്ഖത്തും ദ്വാദസപദം പച്ചയാകാരം സമ്മസി. തസ്സേവം സമ്മസന്തസ്സ പച്ചയാകാരോ വിഭൂതോ ഹുത്വാ ഉത്താനകുത്താനകോ വിയ ഉപട്ഠാസി.

തതോ ചിന്തേസി - ''അയം പച്ചയാകാരോ സബ്ബബുദ്ധേഹി - 'ഗമ്ഭീരോ ചേവ ഗമ്ഭീരാവഭാസോ ചാ'തി കഥിതോ, മയ്ഹം ഖോ പന പദേസഞാണേ ഠിതസ്സ സാവകസ്സ സതോ ഉത്താനോ വിഭൂതോ പാകടോ ഹുത്വാ ഉപട്ഠാതി, മയ്ഹംയേവ നു ഖോ ഏസ ഉത്താനകോ ഹുത്വാ ഉപട്ഠാതി, ഉദാഹു അഞ്ഞേസമ്പീ''തി? അഥസ്സ ഏതദഹോസി - ''ഹന്ദാഹം ഇമം പഞ്ഹം ഗഹേത്വാ ഭഗവന്തം പുച്ഛാമി, അദ്ധാ മേ ഭഗവാ ഇമം അത്ഥുപ്പത്തിം കത്വാ സാലിന്ദം സിനേരും ഉക്ഖിപന്തോ വിയ ഏകം സുത്തന്തകഥം കഥേത്വാ ദസ്സേസ്സതി. ബുദ്ധാനഞ്ഹി വിനയപഞ്ഞത്തിം, ഭുമ്മന്തരം, പച്ചയാകാരം, സമയന്തരന്തി ഇമാനി ചത്താരി ഠാനാനി പത്വാ ഗജ്ജിതം മഹന്തം ഹോതി,

ഞാണം അനുപവിസതി, ബുദ്ധഞാണസ്സ മഹന്തഭാവോ പഞ്ഞായതി, ദേസനാ ഗമ്ഭീരാ ഹോതി തിലക്ഖണബ്ഭാഹതാ സുഞ്ഞതപടിസംയുത്താ''തി.

സോ കിഞ്ചാപി പകതിയാവ ഏകദിവസേ സതവാരമ്പി സഹസ്സവാരമ്പി ഭഗവന്തം ഉപസങ്കമന്തോ ന അഹേതുഅകാരണേന ഉപസങ്കമതി, തം ദിവസം പന ഇമം പഞ്ഹം ഗഹേത്വാ - ''ഇമം ബുദ്ധഗന്ധഹത്ഥിം ആപജ്ജ ഞാണകോഞ്ചനാദം സോസ്സാമി, ബുദ്ധസീഹം ആപജ്ജ ഞാണസീഹനാദം സോസ്സാമി, ബുദ്ധസിന്ധവം ആപജ്ജ ഞാണപദവിക്കമം പസ്സിസ്സാമീ''തി ചിന്തേത്വാ ദിവാട്ഠാനാ ഉട്ഠായ ചമ്മക്ഖണ്ഡം പപ്ഫോടേത്വാ ആദായ സായന്ഹസമയേ ഭഗവന്തം ഉപസങ്കമി. തേന വുത്തം - ''സായന്ഹവേലായം പച്ചയാകാരപഞ്ഹപുച്ഛനകാരണേന ഉപസങ്കമന്തോ''തി.

യാവ ഗമ്ഭീരോതി ഏത്ഥ യാവസദ്ദോ പമാണാതിക്കമേ, അതിക്കമ്മ പമാണം ഗമ്ഭീരോ, അതിഗമ്ഭീരോതി അത്ഥോ. **ഗമ്ഭീരാവഭാസോ**തി ഗമ്ഭീരോവ ഹുത്വാ അവഭാസതി, ദിസ്സതീതി അത്ഥോ. ഏകഞ്ഹി ഉത്താനമേവ ഗമ്ഭീരാവഭാസം ഹോതി പൂതിപണ്ണാദിവസേന കാളവണ്ണപുരാണഉദകം വിയ. തഞ്ഹി ജാണുപ്പമാണമ്പി സതപോരിസം വിയ ദിസ്സതി. ഏകം ഗമ്ഭീരം ഉത്താനാവഭാസം ഹോതി മണിഗങ്ഗായ വിപ്പസന്നഉദകം വിയ. തഞ്ഹി സതപോരിസമ്പി ജാണുപ്പമാണം വിയ ഖായതി. ഏകം ഉത്താനം ഉത്താനാവഭാസം ഹോതി ചാടിആദീസു ഉദകം വിയ. ഏകം ഗമ്ഭീരം ഗമ്ഭീരാവഭാസം ഹോതി സിനേരുപാദകമഹാസമുദ്ദേ ഉദകം വിയ. ഏവം ഉദകമേവ ചത്താരി നാമാനി ലഭതി. പടിച്ചസമുപ്പാദേ പനേതം നത്ഥി. അയഞ്ഹി ഗമ്ഭീരോ ചേവ ഗമ്ഭീരാവഭാസോ ചാതി ഏകമേവ നാമം ലഭതി. ഏവരൂപോ സമാനോപി അഥ ച പന മേ ഉത്താനകുത്താനകോ വിയ ഖായതി, യദിദം അച്ഛരിയം, ഭന്തേ, അബ്ഭുതം ഭന്തേതി. ഏവം അത്തനോ വിമ്ഹയം പകാസേന്തോ പഞ്ഹം പുച്ഛിത്വാ തുണ്ഹീഭൂതോ നിസീദി.

ഭഗവാ തസ്സ വചനം സുത്വാ - ''ആനന്ദോ ഭവഗ്ഗഗ്ഗഹണായ ഹത്ഥം പസാരേന്തോ വിയ, സിനേരും ഛിന്ദിത്വാ മിഞ്ജം നീഹരിതും വായമമാനോ വിയ, വിനാ നാവായ മഹാസമുദ്ദം തരിതുകാമോ വിയ, പഥവിം പരിവത്തേത്വാ പഥവോജം ഗഹേതും വായമമാനോ വിയ ബുദ്ധവിസയപഞ്ഹം അത്തനോ ഉത്താനം വദതി. ഹന്ദസ്സ ഗമ്ഭീരഭാവം ആചിക്ഖിസ്സാമീ''തി ചിന്തേത്വാ **മാ ഹേവ**ന്തിആദിമാഹ.

തത്ഥ **മാ ഹേവ**ന്തി ഹ-കാരോ നിപാതമത്തം. ഏവം മാ ഭണീതി അത്ഥോ. മാ ഹേവന്തി ച ഇദം വചനം ഭഗവാ ആയസ്മന്തം ആനന്ദം ഉസ്സാദേന്തോപി ഭണതി അപസാദേന്തോപി.

ഉസ്സാദനാവണ്ണനാ

തത്ഥ ഉസ്സാദേന്തോ - ആനന്ദ, ത്വം മഹാപഞ്ഞോ വിസദഞാണോ, തേന തേ ഗമ്ഭീരോപി പടിച്ചസമുപ്പാദോ ഉത്താനകോ വിയ ഖായതി. അഞ്ഞേസം പനേസ ഉത്താനകോതി ന സല്ലക്ഖേതബ്ബോ, ഗമ്ഭീരോയേവ ച ഗമ്ഭീരാവഭാസോ ച. തത്ഥ ചതസ്സോ ഉപമാ വദന്തി. ഛമാസേ സുഭോജനരസപുട്ഠസ്സ കിര കതയോഗസ്സ മഹാമല്ലസ്സ സമജ്ജസമയേ

കതമല്ലപാസാണപരിചയസ്സ യുദ്ധഭൂമിം ഗച്ഛന്തസ്സ അന്തരാ മല്ലപാസാണം ദസ്സേസും, സോ - കിം ഏതന്തി ആഹ. മല്ലപാസാണോതി. ആഹരഥ നന്തി. ഉക്ഖിപിതും ന സക്കോമാതി വുത്തേ സയം ഗന്ത്വാ കുഹിം ഇമസ്സ ഭാരിയട്ഠാനന്തി വത്വാ ദ്വീഹി ഹത്ഥേഹി ദ്വേ പാസാണേ ഉക്ഖിപിത്വാ കീളാഗുളേ വിയ ഖിപിത്വാ അഗമാസി. തത്ഥ മല്ലസ്സ മല്ലപാസാണോ ലഹുകോപി ന അഞ്ഞേസം ലഹുകോതി വത്തബ്ബോ. ഛമാസേ സുഭോജനരസപുട്ഠോ മല്ലോ വിയ ഹി കപ്പസതസഹസ്സം അഭിനീഹാരസമ്പന്നോ ആയസ്മാ ആനന്ദോ, യഥാ മല്ലസ്സ മഹാബലതായ മല്ലപാസാണോ ലഹുകോ, ഏവം ഥേരസ്സ മഹാപഞ്ഞതായ പടിച്ചസമുപ്പാദോ ഉത്താനോ, സോ അഞ്ഞേസം ഉത്താനോതി ന വത്തബ്ബോ.

മഹാസമുദ്ദേ ച തിമിനാമ മച്ഛോ ദ്വിയോജനസതികോ തിമിങ്ഗലോ തിയോജനസതികോ, തിമിപിങ്ഗലോ ചതുയോജനസതികോ തിമിരപിങ്ഗലോ പഞ്ചയോജനസതികോ, ആനന്ദോ തിമിനന്ദോ അജ്ഝാരോഹോ മഹാതിമീതി ഇമേ ചത്താരോ യോജനസഹസ്സികാ. തത്ഥ തിമിരപിങ്ഗലേനേവ ദീപേന്തി. തസ്സ കിര ദക്ഖിണകണ്ണം ചാലേന്തസ്സ പഞ്ചയോജനസതേ പദേസേ ഉദകം ചലതി. തഥാ വാമകണ്ണം. തഥാ നങ്ഗുട്ഠം, തഥാ സീസം. ദ്വേ പന കണ്ണേ ചാലേത്വാ നങ്ഗുട്ഠേന ഉദകം പഹരിത്വാ സീസം അപരാപരം കത്വാ കീളിതും ആരദ്ധസ്സ സത്തട്ഠയോജനസതേ പദേസേ ഭാജനേ പക്ഖിപിത്വാ ഉദ്ധനേ ആരോപിതം വിയ ഉദകം പക്കുഥതി, തിയോജനസതമത്തേ പദേസേ ഉദകം പിട്ഠിം ഛാദേതും ന സക്കോതി. സോ ഏവം വദേയ്യ - "അയം മഹാസമുദ്ദോ ഗമ്ഭീരോ ഗമ്ഭീരോതി വദന്തി കുതസ്സ ഗമ്ഭീരതാ, മയം പിട്ഠിപടിച്ഛാദനമത്തമ്പി ഉദകം ന ലഭാമാ"തി. തത്ഥ കായുപപന്നസ്സ തിമിരപിങ്ഗലസ്സ മഹാസമുദ്ദോ ഉത്താനോതി, അഞ്ഞേസം ഖുദ്ദകമച്ഛാനം ഉത്താനോതി ന വത്തബ്ബോ, ഏവമേവ ഞാണുപപന്നസ്സ ഥേരസ്സ പടിച്ചസമുപ്പാദോ ഉത്താനോതി, അഞ്ഞേസമ്പി ഉത്താനോതി ന വത്തബ്ബോ.

സുപണ്ണരാജാ ച ദിയഡ്ഢയോജനസതികോ, തസ്സ ദക്ഖിണപക്ഖോ പഞ്ഞാസയോജനികോ ഹോതി തഥാ വാമപക്ഖോ, പിഞ്ഛവട്ടി സട്ഠിയോജനികാ, ഗീവാ തിംസയോജനികാ, മുഖം നവയോജനം, പാദാ ദ്വാദസയോജനികാ. തസ്മിം സുപണ്ണവാതം ദസ്സേതും ആരദ്ധേ സത്തട്ഠയോജനസതം ഠാനം നപ്പഹോതി. സോ ഏവം വദേയ്യ - "അയം ആകാസോ അനന്തോ അനന്തോതി വദന്തി, കുതസ്സ അനന്തതാ, മയം പക്ഖവാതപ്പസാരണോകാസമ്പി ന ലഭാമാ"തി. തത്ഥ കായുപപന്നസ്സ സുപണ്ണരഞ്ഞോ ആകാസോ പരിത്തോതി, അഞ്ഞേസം ഖുദ്ദകപക്ഖീനം പരിത്തോതി ന വത്തബ്ബോ, ഏവമേവ ഞാണുപപന്നസ്സ ഥേരസ്സ പടിച്ചസമുപ്പാദോ ഉത്താനോതി, അഞ്ഞേസമ്പി ഉത്താനോതി ന വത്തബ്ബോ.

രാഹു അസുരിന്ദോ പന പാദന്തതോ യാവ കേസന്താ യോജനാനം ചത്താരി സഹസ്സാനി അട്ഠ ച സതാനി ഹോതി. തസ്സ ദ്വിന്നം ബാഹാനം അന്തരം ദ്വാദസയോജനസതികം. ബഹലത്തേന ഛയോജനസതികം . ഹത്ഥപാദതലാനി തിയോജനസതികാനി, തഥാ മുഖം. ഏകേകം അങ്ഗുലിപബ്ബം പഞ്ഞാസയോജനം, തഥാ ഭമുകന്തരം. നലാടം തിയോജനസതികം. സീസം നവയോജനസതികം. തസ്സ മഹാസമുദ്ദം ഓതിണ്ണസ്സ ഗമ്ഭീരം ഉദകം ജാണുപ്പമാണം ഹോതി. സോ ഏവം വദേയ്യ - "അയം മഹാസമുദ്ദോ ഗമ്ഭീരോ ഗമ്ഭീരോതി വദന്തി, കുതസ്സ ഗമ്ഭീരതാ, മയം ജാണുപ്പടിച്ഛാദനമത്തമ്പി ഉദകം

ന ലഭാമാ''തി. തഥ കായുപപന്നസ്സ രാഹുനോ മഹാസമുദ്ദോ ഉത്താനോതി, അഞ്ഞേസം ഉത്താനോതി ന വത്തബ്ബോ, ഏവമേവ ഞാണുപപന്നസ്സ ഥേരസ്സ പടിച്ചസമുപ്പാദോ ഉത്താനോതി, അഞ്ഞേസമ്പി ഉത്താനോതി ന വത്തബ്ബോ. ഏതമത്ഥം സന്ധായ ഭഗവാ - ''മാ ഹേവം, ആനന്ദ, അവച; മാ ഹേവം, ആനന്ദ അവചാ''തി ആഹ.

ഥേരസ്സ ഹി ചതൂഹി കാരണേഹി ഗമ്ഭീരോപി പടിച്ചസമുപ്പാദോ ഉത്താനോതി ഉപട്ഠാതി. കതമേഹി ചതൂഹി? പുബ്ബൂപനിസ്സയസമ്പത്തിയാ, തിത്ഥവാസേന, സോതാപന്നതായ, ബഹുസ്സുതഭാവേനാതി.

പുബ്ബൂപനിസ്സയസമ്പത്തികഥാ

ഇതോ കിര സതസഹസ്സിമേ കപ്പേ പദുമുത്തരോ നാമ സത്ഥാ ലോകേ ഉപ്പജ്ജി. തസ്സ ഹംസവതീ നാമ നഗരം അഹോസി, ആനന്ദോ നാമ രാജാ പിതാ , സുമേധാ നാമ ദേവീ മാതാ, ബോധിസത്തോ ഉത്തരകുമാരോ നാമ അഹോസി. സോ പുത്തസ്സ ജാതദിവസേ മഹാഭിനിക്ഖമനം നിക്ഖമ്മ പബ്ബജിത്വാ പധാനമനുയുഞ്ജന്തോ അനുക്കമേന സബ്ബഞ്ഞുതം പത്വാ - ''അനേകജാതിസംസാര''ന്തി ഉദാനം ഉദാനേത്വാ സത്താഹം ബോധിപല്ലങ്കേ വീതിനാമേത്വാ പഥവിയം ഠപേസ്സാമീതി പാദം അഭിനീഹരി. അഥ പഥവിം ഭിന്ദിത്വാ മഹന്തം പദുമം ഉട്ഠാസി. തസ്സ ധുരപത്താനി നവുതിഹത്ഥാനി, കേസരം തിംസഹത്ഥം, കണ്ണികാ ദ്വാദസഹത്ഥാ, നവഘടപ്പമാണോ രേണു അഹോസി.

സത്ഥാ പന ഉബ്ബേധതോ അട്ഠപണ്ണാസഹത്ഥുബ്ബേധോ അഹോസി. തസ്സ ഉഭിന്നം ബാഹാനമന്തരം അട്ഠാരസഹത്ഥം, നലാടം പഞ്ചഹത്ഥം, ഹത്ഥപാദാ ഏകാദസഹത്ഥാ. തസ്സ ഏകാദസഹത്ഥേന പാദേന ദ്വാദസഹത്ഥായ കണ്ണികായ അക്കന്തമത്തായ നവഘടപ്പമാണോ രേണു ഉട്ഠായ അട്ഠപണ്ണാസഹത്ഥം പദേസം ഉഗ്ഗന്ത്വാ ഓകിണ്ണമനോസിലാചുണ്ണം വിയ പച്ചോകിണ്ണോ. തദുപാദായ ഭഗവാ പദുമുത്തരോത്വേവ പഞ്ഞായിത്ഥ. തസ്സ ദേവിലോ ച സുജാതോ ച ദ്വേ അഗ്ഗസാവകാ അഹേസും. അമിതാ ച അസമാ ച ദ്വേ അഗ്ഗസാവികാ. സുമനോ നാമ ഉപട്ഠാകോ. പദുമുത്തരോ ഭഗവാ പിതുസങ്ഗഹം കുരുമാനോ ഭിക്ഖുസതസഹസ്സപരിവാരോ ഹംസവതിയാ രാജധാനിയാ വസതി.

കനിട്ഠഭാതാ പനസ്സ സുമനകുമാരോ നാമ. തസ്സ രാജാ ഹംസവതിതോ വീസതിയോജനസതേ ഠാനേ ഭോഗഗാമം അദാസി. സോ കദാചി ആഗന്ത്വാ പിതരഞ്ച സത്ഥാരഞ്ച പസ്സതി. അഥേകദിവസം പച്ചന്തോ കുപിതോ. സുമനോ രഞ്ഞോ പേസേസി - ''പച്ചന്തോ കുപിതോ''തി. രാജാ ''മയാ ത്വം തത്ഥ കസ്മാ ഠപിതോ''തി പടിപേസേസി. സോ നിക്ഖമ്മ ചോരേ വൂപസമേത്വാ - ''ഉപസന്തോ, ദേവ, ജനപദോ''തി രഞ്ഞോ പേസേസി. രാജാ തുട്ഠോ - ''സീഘം മമ പുത്തോ ആഗച്ഛതൂ''തി ആഹ. തസ്സ സഹസ്സമത്താ അമച്ചാ ഹോന്തി. സോ തേഹി സദ്ധിം അന്തരാമഗ്ഗേ മന്തേസി - ''മയ്ഹം പിതാ തുട്ഠോ, സചേ മേ വരം ദേതി, കിം ഗണ്ഹാമീ''തി. അഥ നം ഏകച്ചേ ''ഹത്ഥിം ഗണ്ഹഥ, അസ്സം ഗണ്ഹഥ, രഥം ഗണ്ഹഥ, ജനപദം ഗണ്ഹഥ, സത്തരതനാനി ഗണ്ഹഥാ''തി ആഹംസു. അപരേ - ''തുമ്ഹേ പഥവിസ്സരസ്സ പുത്താ, തുമ്ഹാകം ധനം ന ദുല്ലഭം, ലദ്ധമ്പി ചേതം സബ്ബം പഹായ ഗമനീയം, പുഞ്ഞമേവ ഏകം ആദായ ഗമനീയം; തസ്മാ തേ ദേവേ വരം ദദമാനേ തേമാസം പദുമുത്തരം ഭഗവന്തം

ഉപട്ഠാതും വരം ഗണ്ഹഥാ”തി. സോ - “തുമ്ഹേ മയ്ഹം കല്യാണമിത്താ, ന മമേതം ചിത്തം അത്ഥി, തുമ്ഹേഹി പന ഉപ്പാദിതം, ഏവം കരിസ്സാമീ”തി ഗന്ത്വാ പിതരം വന്ദിത്വാ പിതരാപി ആലിങ്ഗേത്വാ തസ്സ മത്ഥകേ ചുമ്ബിത്വാ - “വരം തേ പുത്ത, ദേമീ”തി വുത്തേ “സാധു മഹാരാജ, ഇച്ഛാമഹം മഹാരാജ ഭഗവന്തം തേമാസം ചതൂഹി പച്ചയേഹി ഉപട്ഠഹന്തോ ജീവിതം അവഞ്ഝം കാതും, ഇമമേവ വരം ദേഹീ”തി ആഹ. “ന സക്കാ താത, അഞ്ഞം വരേഹീ”തി വുത്തേ “ദേവ, ഖത്തിയാനം നാമ ദ്വേ കഥാ നത്ഥി, ഏതമേവ ദേഹി, ന മേ അഞ്ഞേനത്ഥോ”തി. താത ബുദ്ധാനം നാമ ചിത്തം ദുജ്ജാനം, സചേ ഭഗവാ ന ഇച്ഛിസ്സതി, മയാ ദിന്നേപി കിം ഭവിസ്സതീതി? സോ - “സാധു, ദേവ, അഹം ഭഗവതോ ചിത്തം ജാനിസ്സാമീ”തി വിഹാരം ഗതോ.

തേന ച സമയേന ഭത്തകിച്ചം നിട്ഠപേത്വാ ഭഗവാ ഗന്ധകുടിം പവിട്ഠോ ഹോതി. സോ മണ്ഡലമാളേ സന്നിസിന്നാനം ഭിക്ഖൂനം സന്തികം അഗമാസി. തേ തം ആഹംസു - “രാജപുത്ത, കസ്മാ ആഗതോസീ”തി? ഭഗവന്തം ദസ്സനായ, ദസ്സേഥ മേ ഭഗവന്തന്തി. ന മയം, രാജപുത്ത, ഇച്ഛിതിച്ഛിതക്ഖണേ സത്ഥാരം ദട്ഠും ലഭാമാതി. കോ പന, ഭന്തേ, ലഭതീതി? സുമനത്ഥേരോ നാമ രാജപുത്താതി. “സോ കുഹിം, ഭന്തേ, ഥേരോ”തി. ഥേരസ്സ നിസിന്നട്ഠാനം പുച്ഛിത്വാ ഗന്ത്വാ വന്ദിത്വാ - “ഇച്ഛാമഹം, ഭന്തേ, ഭഗവന്തം പസ്സിതും, ദസ്സേഥ മേ”തി ആഹ. ഥേരോ - “ഏഹി രാജപുത്താ”തി തം ഗഹേത്വാ തം ഗന്ധകുടിപരിവേണേ ഠപേത്വാ ഗന്ധകുടിം അഭിരുഹി. അഥ നം ഭഗവാ - “സുമന, കസ്മാ ആഗതോസീ”തി ആഹ. രാജപുത്തോ, ഭന്തേ, ഭഗവന്തം ദസ്സനായ ആഗതോതി. തേന ഹി ഭിക്ഖു ആസനം പഞ്ഞാപേഹീതി. ഥേരോ ആസനം പഞ്ഞാപേസി, നിസീദി ഭഗവാ പഞ്ഞത്തേ ആസനേ. രാജപുത്തോ ഭഗവന്തം വന്ദിത്വാ പടിസന്ഥാരം അകാസി. കദാ ആഗതോസി രാജപുത്താതി? ഭന്തേ, തുമ്ഹേസു ഗന്ധകുടിം പവിട്ഠേസു. ഭിക്ഖൂ പന - “ന മയം ഇച്ഛിതിച്ഛിതക്ഖണേ ഭഗവന്തം ദട്ഠും ലഭാമാ”തി മം ഥേരസ്സ സന്തികം പാഹേസും. ഥേരോ പന ഏകവചനേനേവ ദസ്സേസി. ഥേരോ, ഭന്തേ, തുമ്ഹാകം സാസനേ വല്ലഭോ മഞ്ഞേതി. ആമ രാജകുമാര, വല്ലഭോ ഏസ ഭിക്ഖു മയ്ഹം സാസനേതി. ഭന്തേ, ബുദ്ധാനം സാസനേ കിം കത്വാ വല്ലഭോ ഹോതീതി? ദാനം ദത്വാ സീലം സമാദിയിത്വാ ഉപോസഥകമ്മം കത്വാ കുമാരാതി. ഭഗവാ, അഹം ഥേരോ വിയ ബുദ്ധസാസനേ വല്ലഭോ ഹോതുകാമോ, തേമാസം മേ വസ്സാവാസം അധിവാസേഥാതി. ഭഗവാ - “അത്ഥി നു ഖോ തത്ഥ ഗതേന അത്ഥോ”തി ഓലോകേത്വാ അത്ഥീതി ദിസ്വാ “സുഞ്ഞാഗാരേ, ഖോ രാജകുമാര തഥാഗതാ അഭിരമന്തീ”തി ആഹ. കുമാരോ “അഞ്ഞാതം ഭഗവാ, അഞ്ഞാതം സുഗതാ”തി വത്വാ “അഹം, ഭന്തേ, പുരിമതരം ഗന്ത്വാ വിഹാരം കാരേമി, മയാ പേസിതേ ഭിക്ഖുസതസഹസ്സേന സദ്ധിം ആഗച്ഛഥാ”തി പടിഞ്ഞം ഗഹേത്വാ പിതുസന്തികം ഗന്ത്വാ “ദിന്നാ മേ, ദേവ, ഭഗവതാ പടിഞ്ഞാ, മയാ പഹിതേ ഭഗവന്തം പേസേയ്യാഥാ”തി പിതരം വന്ദിത്വാ നിക്ഖമിത്വാ യോജനേ യോജനേ വിഹാരം കാരേത്വാ വീസയോജനസതം അദ്ധാനം ഗന്ത്വാ അത്തനോ നഗരേ വിഹാരട്ഠാനം വിചിനന്തോ സോഭനം നാമ കുടുമ്ബികസ്സ ഉയ്യാനം ദിസ്വാ സതസഹസ്സേന കിണിത്വാ സതസഹസ്സം വിസ്സജ്ജേത്വാ വിഹാരം കാരേസി. തത്ഥ ഭഗവതോ ഗന്ധകുടിം സേസഭിക്ഖൂനഞ്ച രത്തിട്ഠാനദിവാട്ഠാനത്ഥായ കുടിലേണമണ്ഡപേ കാരാപേത്വാ പാകാരപരിക്ഖേപേ കത്വാ ദ്വാരകോട്ഠകഞ്ച നിട്ഠപേത്വാ പിതുസന്തികം പേസേസി - “നിട്ഠിതം മയ്ഹം കിച്ചം, സത്ഥാരം പഹിണഥാ”തി.

രാജാ ഭഗവന്തം ഭോജേത്വാ - "ഭഗവാ, സുമനസ്സ കിച്ചം നിട്ഠിതം, തുമ്ഹാകം ഗമനം പച്ചാസീസതീ"തി ആഹ. ഭഗവാ സതസഹസ്സഭിക്ഖുപരിവാരോ യോജനേ യോജനേ വിഹാരേസു വസമാനോ അഗമാസി. കുമാരോ "സത്ഥാ ആഗതോ"തി സുത്വാ യോജനം പച്ചുഗ്ഗന്ത്വാ മാലാദീഹി പൂജയമാനോ വിഹാരം പവേസേത്വാ -

> "സതസഹസ്സേന മേ കീതം, സതസഹസ്സേന മാപിതം;
> സോഭനം നാമ ഉയ്യാനം, പടിഗ്ഗണ്ഹ മഹാമുനീ"തി.

വിഹാരം നിയ്യാതേസി. സോ വസ്സൂപനായികദിവസേ ദാനം ദത്വാ അത്തനോ പുത്തദാരേ ച അമച്ചേ ച പക്കോസാപേത്വാ ആഹ - "അയം സത്ഥാ അമ്ഹാകം സന്തികം ദൂരതോ ആഗതോ, ബുദ്ധാ ച നാമ ധമ്മഗരുനോ ന ആമിസഗരുകാ. തസ്മാ അഹം തേമാസം ദ്വേ സാടകേ നിവാസേത്വാ ദസ സീലാനി സമാദിയിത്വാ ഇധേവ വസിസ്സാമി, തുമ്ഹേ ഖീണാസവസതസഹസ്സസ്സ ഇമിനാവ നീഹാരേന തേമാസം ദാനം ദദേയ്യാഥാ"തി.

സോ സുമനത്ഥേരസ്സ വസനട്ഠാനസഭാഗേയേവ ഠാനേ വസന്തോ യം ഥേരോ ഭഗവതോ വത്തം കരോതി, തം സബ്ബം ദിസ്വാ "ഇമസ്മിം ഠാനേ ഏകന്തവല്ലഭോ ഏസ ഥേരോ, ഏതസ്സേവ മേ ഠാനന്തരം പത്ഥേതും വട്ടതീ"തി ചിന്തേത്വാ ഉപകട്ഠായ പവാരണായ ഗാമം പവിസിത്വാ സത്താഹം മഹാദാനം ദത്വാ സത്തമേ ദിവസേ ഭിക്ഖുസതസഹസ്സസ്സ പാദമൂലേ തിചീവരം ഠപേത്വാ ഭഗവന്തം വന്ദിത്വാ - "ഭന്തേ, യദേതം മയാ മഗ്ഗേ യോജനന്തരികം യോജനന്തരികം വിഹാരം കാരാപനതോ പട്ഠായ പുഞ്ഞം കതം, തം നേവ സക്കസമ്പത്തിം, ന മാരസമ്പത്തിം, ന ബ്രഹ്മസമ്പത്തിം പത്ഥയന്തേന, ബുദ്ധസ്സ പന ഉപട്ഠാകഭാവം പത്ഥയന്തേന കതം. തസ്മാ അഹമ്പി, ഭഗവാ, അനാഗതേ സുമനത്ഥേരോ വിയ ബുദ്ധസ്സ ഉപട്ഠാകോ ഭവേയ്യ"ന്തി പഞ്ചപതിട്ഠിതേന നിപതിത്വാ വന്ദി.

ഭഗവാ - "മഹന്തം കുലപുത്തസ്സ ചിത്തം, സമിജ്ഝിസ്സതി നു ഖോ നോ"തി ഓലോകേന്തോ - "അനാഗതേ ഇതോ സതസഹസ്സിമേ കപ്പേ ഗോതമോ നാമ ബുദ്ധോ ഉപ്പജ്ജിസ്സതി, തസ്സേവ ഉപട്ഠാകോ ഭവിസ്സതീ"തി ഞത്വാ -

> "ഇച്ഛിതം പത്ഥിതം തുയ്ഹം, സബ്ബമേവ സമിജ്ഝതു;
> സബ്ബേ പൂരേന്തു സങ്കപ്പാ, ചന്ദോ പന്നരസോ യഥാ"തി.

ആഹ. കുമാരോ തം സുത്വാ - "ബുദ്ധാ നാമ അദ്വേജ്ഝകഥാ ഹോന്തീ"തി ദുതിയദിവസേയേവ തസ്സ ഭഗവതോ പത്തചീവരം ഗഹേത്വാ പിട്ഠിതോ പിട്ഠിതോ ഗച്ഛന്തോ വിയ അഹോസി. സോ തസ്മിം ബുദ്ധുപ്പാദേ വസ്സസതസഹസ്സം ദാനം ദത്വാ സഗ്ഗേ നിബ്ബത്തിത്വാ കസ്സപബുദ്ധകാലേപി പിണ്ഡായ ചരതോ ഥേരസ്സ പത്തഗ്ഗഹണത്ഥം ഉത്തരിസാടകം ദത്വാ പൂജമകാസി. പുന സഗ്ഗേ നിബ്ബത്തിത്വാ തതോ ചുതോ ബാരാണസിരാജാ ഹുത്വാ അട്ഠന്നം പച്ചേകബുദ്ധാനം പണ്ണസാലായോ കാരേത്വാ മണിആധാരകേ ഉപട്ഠപേത്വാ ചതൂഹി പച്ചയേഹി ദസവസ്സസഹസ്സാനി ഉപട്ഠാനം അകാസി. ഏതാനി പാകടട്ഠാനാനി.

കപ്പസതസഹസ്സം പന ദാനം ദദമാനോവ അമ്ഹാകം ബോധിസത്തേന സദ്ധിം തുസിതപുരേ നിബ്ബത്തിത്വാ തതോ ചുതോ അമിതോദനസക്കസ്സ ഗേഹേ പടിസന്ധിം ഗഹേത്വാ അനുപുബ്ബേന കതാഭിനിക്ഖമനോ സമ്മാസമ്ബോധിം പത്വാ പഠമഗമനേന കപിലവത്ഥും ആഗന്ത്വാ തതോ നിക്ഖമന്തേ ഭഗവതി ഭഗവതോ പരിവാരത്ഥം രാജകുമാരേസു പബ്ബജിതേസു ഭദ്ദിയാദീഹി സദ്ധിം നിക്ഖമിത്വാ ഭഗവതോ സന്തികേ പബ്ബജിത്വാ നചിരസ്സേവ ആയസ്മതോ പുണ്ണസ്സ മന്താണിപുത്തസ്സ സന്തികേ ധമ്മകഥം സുത്വാ സോതാപത്തിഫലേ പതിട്ഠഹി (സം॰ നി॰ ട്ഠ.വ്വ). ഏവമേസ ആയസ്മാ പുബ്ബൂപനിസ്സയസമ്പന്നോ തസ്സിമായ പുബ്ബൂപനിസ്സയസമ്പത്തിയാ ഗമ്ഭീരോപി പടിച്ചസമുപ്പാദോ ഉത്താനകോ വിയ ഉപട്ഠാസി.

തിത്ഥവാസാദിവണ്ണനാ

തിത്ഥവാസോതി പുനപ്പുനം ഗരൂനം സന്തികേ ഉഗ്ഗഹണസവനപരിപുച്ഛനധാരണാനി വുച്ചന്തി. സോ ഥേരസ്സ അതിവിയ പരിസുദ്ധോ, തേനാപിസ്സായം ഗമ്ഭീരോപി പടിച്ചസമുപ്പാദോ ഉത്താനകോ വിയ ഉപട്ഠാസി.

സോതാപന്നാനഞ്ച നാമ പച്ചയാകാരോ ഉത്താനകോവ ഹുത്വാ ഉപട്ഠാതി, അയഞ്ച ആയസ്മാ സോതാപന്നോ. ബഹുസ്സുതാനഞ്ച ചതുഹത്ഥേ ഓവരകേ പദീപേ ജലമാനേ മഞ്ചപീഠം വിയ നാമരൂപപരിച്ഛേദോ പാകടോ ഹോതി, അയഞ്ച ആയസ്മാ ബഹുസ്സുതാനം അഗ്ഗോ ഹോതി, ബാഹുസച്ചാനുഭാവേനപിസ്സ ഗമ്ഭീരോപി പച്ചയാകാരോ ഉത്താനകോ വിയ ഉപട്ഠാസി.

പടിച്ചസമുപ്പാദഗമ്ഭീരതാ

തത്ഥ അത്ഥഗമ്ഭീരതായ, ധമ്മഗമ്ഭീരതായ, ദേസനാഗമ്ഭീരതായ, പടിവേധഗമ്ഭീരതായാതി ചതൂഹി ആകാരേഹി പടിച്ചസമുപ്പാദോ ഗമ്ഭീരോ നാമ.

തത്ഥ ജരാമരണസ്സ ജാതിപച്ചയസമ്ഭൂതസമുദാഗതട്ഠോ ഗമ്ഭീരോ…പേ॰… സങ്ഖാരാനം അവിജ്ജാപച്ചയസമ്ഭൂതസമുദാഗതട്ഠോ ഗമ്ഭീരോതി അയം **അത്ഥഗമ്ഭീരതാ.**

അവിജ്ജായ സങ്ഖാരാനം പച്ചയട്ഠോ ഗമ്ഭീരോ…പേ॰… ജാതിയാ ജരാമരണസ്സ പച്ചയട്ഠോ ഗമ്ഭീരോതി അയം **ധമ്മഗമ്ഭീരതാ.**

കത്ഥചി സുത്തേ പടിച്ചസമുപ്പാദോ അനുലോമതോ ദേസിയതി, കത്ഥചി പടിലോമതോ, കത്ഥചി അനുലോമപടിലോമതോ, കത്ഥചി മജ്ഝതോ പട്ഠായ അനുലോമതോ വാ പടിലോമതോ വാ അനുലോമപടിലോമതോ വാ, കത്ഥചി തിസന്ധി ചതുസങ്ഖേപോ, കത്ഥചി ദ്വിസന്ധി തിസങ്ഖേപോ, കത്ഥചി ഏകസന്ധി ദ്വിസങ്ഖേപോതി അയം **ദേസനാഗമ്ഭീരതാ.**

അവിജ്ജായ പന അഞ്ഞാണഅദസ്സനസച്ചാപടിവേധട്ഠോ ഗമ്ഭീരോ, സങ്ഖാരാനം അഭിസങ്ഖരണായൂഹനസരാഗവിരാഗട്ഠോ, വിഞ്ഞാണസ്സ

സുഞ്ഞതഅബ്യാപാരഅസങ്കന്തിപടിസന്ധിപാതുഭാവട്ഠോ, നാമരൂപസ്സ ഏകുപ്പാദവിനിബ്ഭോഗാവിനിബ്ഭോഗനമനരുപ്പനട്ഠോ, സളായതനസ്സ അധിപതിലോകദ്വാരക്ഖേത്തവിസയിഭാവട്ഠോ , ഫസ്സസ്സ ഫുസനസങ്ഘട്ടനസങ്ഗതിസന്നിപാതട്ഠോ, വേദനായ ആരമ്മണരസാനുഭവനസുഖദുക്ഖമജ്ഝത്തഭാവനിജ്ജീവവേദയിതട്ഠോ, തണ്ഹായ അഭിനന്ദിതഅജ്ഝോസാനസരിതാലതാതണ്ഹാനദീതണ്ഹാസമുദ്ദദുപ്പൂരണട്ഠോ, ഉപാദാനസ്സ ആദാനഗ്ഗഹണാഭിനിവേസപരാമാസദുരതിക്കമട്ഠോ, ഭവസ്സ ആയൂഹനാഭിസങ്ഖരണയോനിഗതിഠിതിനിവാസേസു ഖിപനട്ഠോ, ജാതിയാ ജാതിസഞ്ജാതിഓക്കന്തിനിബ്ബത്തിപാതുഭാവട്ഠോ, ജരാമരണസ്സ ഖയവയഭേദവിപരിണാമട്ഠോ ഗമ്ഭീരോതി. ഏവം യോ അവിജ്ജാദീനം സഭാവോ, യേന പടിവേധേന അവിജ്ജാദയോ സരസലക്ഖണതോ പടിവിദ്ധാ ഹോന്തി; സോ ഗമ്ഭീരോതി അയം **പടിവേധഗമ്ഭീരതാ**തി വേദിതബ്ബാ. സാ സബ്ബാപി ഥേരസ്സ ഉത്താനകാ വിയ ഉപട്ഠാസി. തേന ഭഗവാ ആയസ്മന്തം ആനന്ദം ഉസ്സാദേന്തോ - "മാ ഹേവ"ന്തിആദിമാഹ. അയഞ്ഹേത്ഥ അധിപ്പായോ - ആനന്ദ, ത്വം മഹാപഞ്ഞോ വിസദഞാണോ, തേന തേ ഗമ്ഭീരോപി പടിച്ചസമുപ്പാദോ ഉത്താനകോ വിയ ഖായതി, തസ്മാ - "മയ്ഹമേവ നു ഖോ ഏസ ഉത്താനകോ ഹുത്വാ ഉപട്ഠാതി, ഉദാഹു അഞ്ഞേസമ്പീ"തി മാ ഏവം അവചാതി.

അപസാദനാവണ്ണനാ

യം പന വുത്തം - "അപസാദേന്തോ"തി, തത്ഥ അയം അധിപ്പായോ - ആനന്ദ, "അഥ ച പന മേ ഉത്താനകുത്താനകോ വിയ ഖായതീ"തി മാ ഹേവം അവച. യദി ഹി തേ ഏസ ഉത്താനകുത്താനകോ വിയ ഖായതി, കസ്മാ ത്വം അത്തനോ ധമ്മതായ സോതാപന്നോ നാഹോസി, മയാ ദിന്നനയേവ ഠത്വാ സോതാപത്തിമഗ്ഗം പടിവിജ്ഝസി. ആനന്ദ, ഇദം നിബ്ബാനമേവ ഗമ്ഭീരം, പച്ചയാകാരോ പന തവ ഉത്താനകോ ജാതോ, അഥ കസ്മാ ഓളാരികം കാമരാഗസംയോജനം പടിഘസംയോജനം, ഓളാരികം കാമരാഗാനുസയം പടിഘാനുസയന്തി ഇമേ ചത്താരോ കിലേസേ സമുഗ്ഘാടേത്വാ സകദാഗാമിഫലം ന സച്ഛികരോസി? തേയേവ അണുസഹഗതേ ചത്താരോ കിലേസേ സമുഗ്ഘാടേത്വാ അനാഗാമിഫലം ന സച്ഛികരോസി? രൂപരാഗാദീനി പഞ്ച സംയോജനാനി, ഭവരാഗാനുസയം, മാനാനുസയം, അവിജ്ജാനുസയന്തി ഇമേ അട്ഠ കിലേസേ സമുഗ്ഘാടേത്വാ അരഹത്തം ന സച്ഛികരോസി?

കസ്മാ ച സതസഹസ്സകപ്പാധികം ഏകം അസങ്ഖ്യേയ്യം പൂരിതപാരമിനോ സാരിപുത്തമോഗ്ഗല്ലാനാ വിയ സാവകപാരമിഞാണം നപ്പടിവിജ്ഝസി? സതസഹസ്സകപ്പാധികാനി ദ്വേ അസങ്ഖ്യേയ്യാനി പൂരിതപാരമിനോ പച്ചേകബുദ്ധാ വിയ ച പച്ചേകബോധിഞാണം നപ്പടിവിജ്ഝസി? യദി വാ തേ സബ്ബഥാവ ഏസ ഉത്താനകോ ഹുത്വാ ഉപട്ഠാതി, അഥ കസ്മാ സതസഹസ്സകപ്പാധികാനി ചത്താരി അട്ഠ സോളസ വാ അസങ്ഖ്യേയ്യാനി പൂരിതപാരമിനോ ബുദ്ധാ വിയ സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണം ന സച്ഛികരോസി? കിം അനത്ഥികോസി ഏതേഹി വിസേസാധിഗമേഹി, പസ്സ യാവഞ്ച തേ അപരദ്ധം, ത്വം നാമ സാവകോ പദേസഞാണേ ഠിതോ അതിഗമ്ഭീരം പച്ചയാകാരം - "ഉത്താനകോ മേ ഉപട്ഠാതീ"തി വദസി, തസ്സ തേ ഇദം വചനം ബുദ്ധാനം

കഥായ പച്ചനീകം ഹോതി, ന താദിസേന നാമ ഭിക്ഖുനാ ബുദ്ധാനം കഥായ പച്ചനീകം കഥേതബ്ബന്തി യുത്തമേതം.

നനു മയ്ഹം, ആനന്ദ, ഇദം പച്ചയാകാരം പടിവിജ്ഝിതും വായമന്തസ്സേവ സതസഹസ്സകപ്പാധികാനി ചത്താരി അസങ്ഖ്യേയ്യാനി അതിക്കന്താനി? പച്ചയാകാരം പടിവിജ്ഝനത്ഥായ ച പന മേ അദിന്നം ദാനം നാമ നത്ഥി, അപൂരിതപാരമീ നാമ നത്ഥി. പച്ചയാകാരം പടിവിജ്ഝസ്സാമീതി പന മേ നിരുസ്സാഹം വിയ മാരബലം വിധമന്തസ്സ അയം മഹാപഥവീ ദ്വങ്ഗുലമത്തമ്പി ന കമ്പി തഥാ പഠമയാമേ പുബ്ബേനിവാസം, മജ്ഝിമയാമേ ദിബ്ബചക്ഖും സമ്പാദേന്തസ്സ. പച്ഛിമയാമേ പന മേ ബലവപച്ചൂസസമയേ - "അവിജ്ജാ സങ്ഖാരാനം നവഹി ആകാരേഹി പച്ചയോ ഹോതീ"തി ദിട്ഠമത്തേവ ദസസഹസ്സിലോകധാതു അയദണ്ഡകേന ആകോടിതകംസതാലം വിയ വിരവസതം വിരവസഹസ്സം മുഞ്ചമാനാ വാതാഹതേ പദുമിനിപണ്ണേ ഉദകബിന്ദു വിയ കമ്പിത്ഥ. ഏവം ഗമ്ഭീരോ ചായം, ആനന്ദ, പടിച്ചസമുപ്പാദോ, ഗമ്ഭീരാവഭാസോ ച. ഏതസ്സ ആനന്ദ, ധമ്മസ്സ അനനുബോധാ...പേ॰... നാതിവത്തതീതി.

ഏതസ്സ ധമ്മസ്സാതി ഏതസ്സ പച്ചയധമ്മസ്സ. **അനനുബോധാ**തി ഞാതപരിഞ്ഞാവസേന അനനുബുജ്ഝനാ. **അപ്പടിവേധാ**തി തീരണപ്പഹാനപരിഞ്ഞാവസേന അപ്പടിവിജ്ഝനാ. **തന്താകുലകജാതാ**തി തന്തം വിയ ആകുലകജാതാ. യഥാ നാമ ദുന്നിക്ഖിത്തം മൂസികച്ഛിന്നം പേസകാരാനം തന്തം തഹിം തഹിം ആകുലം ഹോതി, ഇദം അഗ്ഗം ഇദം മൂലന്തി അഗ്ഗേന വാ അഗ്ഗം മൂലേന വാ മൂലം സമാനേതും ദുക്കരം ഹോതി; ഏവമേവ സത്താ ഇമസ്മിം പച്ചയാകാരേ ഖലിതാ ആകുലാ ബ്യാകുലാ ഹോന്തി, ന സക്കോന്തി തംപച്ചയാകാരം ഉജും കാതും. തഥ തന്തം പച്ചത്തപുരിസകാരേ ഠത്വാ സക്കാപി ഭവേയ്യ ഉജും കാതും, ഠപേത്വാ പന ദ്വേ ബോധിസത്തേ അഞ്ഞേ സത്താ അത്തനോ ധമ്മതായ പച്ചയാകാരം ഉജും കാതും സമത്ഥാ നാമ നത്ഥി. യഥാ പന ആകുലം തന്തം കഞ്ജിയം ദത്വാ കോച്ഛേന പഹതം തത്ഥ തത്ഥ ഗുളകജാതം ഹോതി ഗണ്ഠിബദ്ധം, ഏവമിമേ സത്താ പച്ചയേസു പക്ഖലിത്വാ പച്ചയേ ഉജും കാതും അസക്കോന്താ ദ്വാസട്ഠിദിട്ഠിഗതവസേന ആകുലകജാതാ ഹോന്തി, ഗണ്ഠിബദ്ധാ. യേ ഹി കേചി ദിട്ഠിഗതനിസ്സിതാ, സബ്ബേ പച്ചയാകാരം ഉജും കാതും അസക്കോന്തായേവ.

കുലാഗണ്ഠികജാതാതി കുലാഗണ്ഠികം വുച്ചതി പേസകാരകഞ്ജിയസുത്തം. കുലാ നാമ സകുണികാ, തസ്സാ കുലാവകോതിപി ഏകേ. യഥാ ഹി തദുഭയമ്പി ആകുലം അഗ്ഗേന വാ അഗ്ഗം മൂലേന വാ മൂലം സമാനേതും ദുക്കരന്തി പുരിമനയേനേവ യോജേതബ്ബം.

മുഞ്ജപബ്ബജഭൂതാതി മുഞ്ജതിണം വിയ പബ്ബജതിണം വിയ ച ഭൂതാ. യഥാ താനി തിണാനി കോട്ടേത്വാ കതരജ്ജു ജിണ്ണകാലേ കത്ഥചി പതിതം ഗഹേത്വാ തേസം തിണാനം ഇദം അഗ്ഗം, ഇദം മൂലന്തി അഗ്ഗേന വാ അഗ്ഗം മൂലേന വാ മൂലം സമാനേതും ദുക്കരന്തി. തമ്പി പച്ചത്തപുരിസകാരേ ഠത്വാ സക്കാ ഭവേയ്യ ഉജും കാതും, ഠപേത്വാ പന ദ്വേ ബോധിസത്തേ അഞ്ഞേ സത്താ അത്തനോ ധമ്മതായ പച്ചയാകാരം ഉജും കാതും സമത്ഥാ നാമ നത്ഥി. ഏവമയം പജാ പച്ചയാകാരേ ഉജും കാതും അസക്കോന്തീ ദിട്ഠിഗതവസേന ഗണ്ഠികജാതാ ഹുത്വാ അപായം ദുഗ്ഗതിം വിനിപാതം സംസാരം നാതിവത്തതി.

തത്ഥ **അപായോ**തി നിരയതിരച്ഛാനയോനിപേത്തിവിസയഅസുരകായാ. സബ്ബേപി ഹി തേ വഡ്ഢിസങ്ഖാതസ്സ അയസ്സ അഭാവതോ - ''അപായോ''തി വുച്ചന്തി. തഥാ ദുക്ഖസ്സ ഗതിഭാവതോ **ദുഗ്ഗതി.** സുഖസമുസ്സയതോ വിനിപതിതത്താ **വിനിപാതോ.** ഇതരോ പന -

> ''ഖന്ധാനഞ്ച പടിപാടി, ധാതുആയതനാന ച;
> അബ്ബോച്ഛിന്നം വത്തമാനാ, **സംസാരോ**തി പവുച്ചതീ''തി.

തം സബ്ബമ്പി നാതിവത്തതി നാതിക്കമതി. അഥ ഖോ ചുതിതോ പടിസന്ധിം, പടിസന്ധിതോ ചുതിന്തി ഏവം പുനപ്പുനം ചുതിപടിസന്ധിയോ ഗണ്ഹന്താ തീസു ഭവേസു ചതൂസു യോനീസു പഞ്ചസു ഗതീസു സത്തസു വിഞ്ഞാണട്ഠിതീസു നവസു സത്താവാസേസു മഹാസമുദ്ദേ വാതുക്ഖിത്തനാവാ വിയ യന്തേസു യുത്തഗോണോ വിയ ച പരിബ്ഭമതിയേവ . ഇതി സബ്ബം പേതം ഭഗവാ ആയസ്മന്തം ആനന്ദം അപസാദേന്തോ ആഹാതി വേദിതബ്ബം.

പടിച്ചസമുപ്പാദവണ്ണനാ

൯൬. ഇദാനി യസ്മാ ഇദം സുത്തം - ''ഗമ്ഭീരോ ചായം, ആനന്ദ, പടിച്ചസമുപ്പാദോ''തി ച ''തന്താകുലകജാതാ''തി ച ദ്വീഹിയേവ പദേഹി ആബദ്ധം, തസ്മാ - ''ഗമ്ഭീരോ ചായം, ആനന്ദ, പടിച്ചസമുപ്പാദോ''തി ഇമിനാ താവ അനുസന്ധിനാ പച്ചയാകാരസ്സ ഗമ്ഭീരഭാവദസ്സനത്ഥം ദേസനം ആരഭന്തോ **അത്ഥി ഇദപ്പച്ചയാ ജരാമരണ**ന്തിആദിമാഹ. തത്രായമത്ഥോ - ഇമസ്സ ജരാമരണസ്സ പച്ചയോ ഇദപ്പച്ചയോ, തസ്മാ ഇദപ്പച്ചയാ അത്ഥി ജരാമരണം, അത്ഥി നു ഖോ ജരാമരണസ്സ പച്ചയോ, യമ്ഹാ പച്ചയാ ജരാമരണം ഭവേയ്യാതി ഏവം പുട്ഠേന സതാ, ആനന്ദ, പണ്ഡിതേന പുഗ്ഗലേന യഥാ - ''തം ജീവം തം സരീര''ന്തി വുത്തേ ഠപനീയത്താ പഞ്ഹസ്സ തുണ്ഹീ ഭവിതബ്ബം ഹോതി, ''അബ്യാകതമേതം തഥാഗതേനാ''തി വാ വത്തബ്ബം ഹോതി, ഏവം അപ്പടിപജ്ജിത്വാ, യഥാ - ''ചക്ഖു സസ്സതം അസസ്സത''ന്തി വുത്തേ അസസ്സതന്തി ഏകംസേനേവ വത്തബ്ബം ഹോതി, ഏവം ഏകംസേനേവ അത്ഥീതിസ്സ വചനീയം. പുന കിം പച്ചയാ ജരാമരണം, കോ നാമ സോ പച്ചയോ, യതോ ജരാമരണം ഹോതീതി വുത്തേ **ജാതിപച്ചയാ ജരാമരണ**ന്തി ഇച്ചസ്സ വചനീയം, ഏവം വത്തബ്ബം ഭവേയ്യാതി അത്ഥോ. ഏസ നയോ സബ്ബപദേസു.

നാമരൂപപച്ചയാ ഫസ്സോതി ഇദം പന യസ്മാ സളായതനപച്ചയാതി വുത്തേ ചക്ഖുസമ്ഫസ്സാദീനം ഛന്നം വിപാകസമ്ഫസ്സാനംയേവ ഗഹണം ഹോതി, ഇധ ച ''സളായതനപച്ചയാ''തി ഇമിനാ പദേന ഗഹിതമ്പി അഗഹിതമ്പി പച്ചയുപ്പന്നവിസേസം ഫസ്സസ്സ ച സളായതനതോ അതിരിത്തം അഞ്ഞമ്പി വിസേസപച്ചയം ദസ്സേതുകാമോ, തസ്മാ വുത്തന്തി വേദിതബ്ബം. ഇമിനാ പന വാരേന ഭഗവതാ കിം കഥിതന്തി? പച്ചയാനം നിദാനം കഥിതം. ഇദഞ്ഹി സുത്തം പച്ചയേ നിജ്ജടേ നിഗ്ഗുമ്ബേ കത്വാ കഥിതത്താ **മഹാനിദാന**ന്തി വുച്ചതി.

൯൭. ഇദാനി തേസം തേസം പച്ചയാനം തഥം അവിതഥം അനഞ്ഞഥം പച്ചയഭാവം ദസ്സേതും **ജാതിപച്ചയാ ജരാമരണന്തി ഇതി ഖോ പനേതം വുത്ത**ന്തിആദിമാഹ. തത്ഥ **പരിയായേനാ**തി കാരണേന. **സബ്ബേനസബ്ബം സബ്ബഥാസബ്ബ**ന്തി നിപാതദ്വയമേതം. തസ്സത്ഥോ - ''സബ്ബാകാരേന സബ്ബാ സബ്ബേന

സഭാവേന സബ്ബാ ജാതി നാമ യദി ന ഭവേയ്യാ''തി. ഭവാദീസുപി ഇമിനാവ നയേന അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. **കസ്സചീ**തി അനിയമവചനമേതം, ദേവാദീസു യസ്സ കസ്സചി. **കിമ്ഹിചീ**തി ഇദമ്പി അനിയമവചനമേവ, കാമഭവാദീസു നവസു ഭവേസു യത്ഥ കത്ഥചി. **സേയ്യഥി**ദന്തി അനിയമിതനിക്ഖിത്തഅത്ഥവിഭജനത്ഥേ നിപാതോ, തസ്സത്ഥോ - ''യം വുത്തം 'കസ്സചി കിമ്ഹിചീ'തി, തസ്സ തേ അത്ഥം വിഭജിസ്സാമീ''തി. അഥ നം വിഭജന്തോ - ''ദേവാനം വാ ദേവത്തായാ''തിആദിമാഹ. തത്ഥ **ദേവാനം വാ ദേവത്തായാ**തി യാ അയം ദേവാനം ദേവഭാവായ ഖന്ധജാതി, യായ ഖന്ധജാതിയാ ദേവാ ''ദേവാ''തി വുച്ചന്തി. സചേ ഹി ജാതി സബ്ബേന സബ്ബം നാഭവിസ്സാതി ഇമിനാ നയേന സബ്ബപദേസു അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. ഏത്ഥ ച **ദേവാ**തി ഉപപത്തിദേവാ. **ഗന്ധബ്ബാ**തി മൂലഖന്ധാദീസു അധിവത്ഥദേവതാവ. **യക്ഖാ**തി അമനുസ്സാ. **ഭൂതാ**തി യേ കേചി നിബ്ബത്തസത്താ. **പക്ഖിനോ**തി യേ കേചി അട്ഠിപക്ഖാ വാ ചമ്മപക്ഖാ വാ ലോമപക്ഖാ വാ. **സരീസപാ**തി യേ കേചി ഭൂമിയം സരന്താ ഗച്ഛന്തി. **തേസം തേസ**ന്തി തേസം തേസം ദേവഗന്ധബ്ബാദീനം. **തദത്ഥായാ**തി ദേവഗന്ധബ്ബാദിഭാവായ. **ജാതിനിരോധാ**തി ജാതിവിഗമാ, ജാതിഅഭാവാതി അത്ഥോ.

ഹേതൂതിആദീനി സബ്ബാനിപി കാരണവേവചനാനി ഏവ. കാരണഞ്ഹി യസ്മാ അത്തനോ ഫലത്ഥായ ഹിനോതി പവത്തതി, തസ്മാ ''ഹേതൂ''തി വുച്ചതി. യസ്മാ തം ഫലം നിദേതി - ''ഹന്ദ, നം ഗണ്ഹഥാ''തി അപ്പേതി വിയ തസ്മാ **നിദാനം.** യസ്മാ ഫലം തതോ സമുദേതി ഉപ്പജ്ജതി, തഞ്ച പടിച്ച ഏതി പവത്തതി, തസ്മാ **സമുദയോ**തി ച **പച്ചയോ**തി ച വുച്ചതി. ഏസ നയോ സബ്ബത്ഥ. അപി ച **യദിദം ജാതീ**തി ഏത്ഥ **യദിദ**ന്തി നിപാതോ. തസ്സ സബ്ബപദേസു ലിങ്ഗാനുരൂപതോ അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. ഇധ പന - ''യാ ഏസാ ജാതീ''തി അയമസ്സ അത്ഥോ. ജരാമരണസ്സ ഹി ജാതി ഉപനിസ്സയകോടിയാ പച്ചയോ ഹോതി.

൯൯. ഭവപദേ - ''കിമ്ഹിചീ''തി ഇമിനാ ഓകാസപരിഗ്ഗഹോ കതോ. തത്ഥ ഹേട്ഠാ അവീചിപരിയന്തം കത്വാ ഉപരി പരനിമ്മിതവസവത്തിദേവേ അന്തോകരിത്വാ **കാമഭവോ** വേദിതബ്ബോ. അയം നയോ ഉപപത്തിഭവേ. ഇധ പന കമ്മഭവേ യുജ്ജതി. സോ ഹി ജാതിയാ ഉപനിസ്സയകോടിയാവ പച്ചയോ ഹോതി. ഉപാദാനപദാദീസുപി - ''കിമ്ഹിചീ''തി ഇമിനാ ഓകാസപരിഗ്ഗഹോവ കതോതി വേദിതബ്ബോ.

൧൦൦. ഉപാദാനപച്ചയാ ഭവോതി ഏത്ഥ കാമുപാദാനം തിണ്ണമ്പി കമ്മഭവാനം തിണ്ണഞ്ച ഉപപത്തിഭവാനം പച്ചയോ, തഥാ സേസാനിപീതി ഉപാദാനപച്ചയാ ചതുവീസതിഭവാ വേദിതബ്ബാ. നിപ്പരിയായേനേത്ഥ ദ്വാദസ കമ്മഭവാ ലബ്ഭന്തി. തേസം ഉപാദാനാനി സഹജാതകോടിയാപി ഉപനിസ്സയകോടിയാപി പച്ചയോ.

൧൦൧. രൂപതണ്ഹാതി രൂപാരമ്മണേ തണ്ഹാ. ഏസ നയോ സദ്ദതണ്ഹാദീസു. സാ പനേസാ തണ്ഹാ ഉപാദാനസ്സ സഹജാതകോടിയാപി ഉപനിസ്സയകോടിയാപി പച്ചയോ ഹോതി.

൧൦൨. ഏസ പച്ചയോ തണ്ഹായ, യദിദം വേദനാതി ഏത്ഥ വിപാകവേദനാ തണ്ഹായ ഉപനിസ്സയകോടിയാ പച്ചയോ ഹോതി, അഞ്ഞാ അഞ്ഞഥാപീതി.

൧൦൩. ഏത്താവതാ പന ഭഗവാ വട്ടമൂലഭൂതം പുരിമതണ്ഹം ദസ്സേത്വാ ഇദാനി ദേസനം, പിട്ഠിയം പഹരിത്വാ കേസേസു വാ ഗഹേത്വാ വിരവന്തം വിരവന്തം മഗ്ഗതോ ഓക്കമേന്തോ വിയ നവഹി പദേഹി സമുദാചാരതണ്ഹം ദസ്സേന്തോ - ''ഇതി ഖോ പനേതം, ആനന്ദ, വേദനം പടിച്ച തണ്ഹാ''തിആദിമാഹ. തത്ഥ **തണ്ഹാ**തി ദ്വേ തണ്ഹാ ഏസനതണ്ഹാ ച, ഏസിതതണ്ഹാ ച. യായ തണ്ഹായ അജപഥസങ്കുപഥാദീനി പടിപജ്ജിത്വാ ഭോഗേ ഏസതി ഗവേസതി, അയം **ഏസനതണ്ഹാ** നാമ. യാ തേസു ഏസിതേസു ഗവേസിതേസു പടിലദ്ധേസു തണ്ഹാ, അയം **ഏസിതതണ്ഹാ** നാമ. തദുഭയമ്പി സമുദാചാരതണ്ഹായ ഏവ അധിവചനം. തസ്മാ ദുവിധാപേസാ വേദനം പടിച്ച തണ്ഹാ നാമ. **പരിയേസനാ** നാമ രൂപാദിആരമ്മണപരിയേസനാ, സാ ഹി തണ്ഹായ സതി ഹോതി. **ലാഭോ**തി രൂപാദിആരമ്മണപടിലാഭോ, സോ ഹി പരിയേസനായ സതി ഹോതി. **വിനിച്ഛയോ** പന ഞാണതണ്ഹാദിട്ഠിവിതക്കവസേന ചതുബ്ബിധോ. തത്ഥ - ''സുഖവിനിച്ഛയം ജഞ്ഞാ, സുഖവിനിച്ഛയം ഞത്വാ അജ്ഝത്തം സുഖമനുയുഞ്ജേയ്യാ''തി (മ॰ നി॰ ൩.൩൨൩) അയം **ഞാണവിനിച്ഛയോ.** ''വിനിച്ഛയോതി ദ്വേ വിനിച്ഛയാ - തണ്ഹാവിനിച്ഛയോ ച ദിട്ഠിവിനിച്ഛയോ ചാ''തി (മഹാനി॰ ൧൦൨). ഏവം ആഗതാനി അട്ഠസതതണ്ഹാവിചരിതാനി **തണ്ഹാവിനിച്ഛയോ.** ദ്വാസട്ഠി ദിട്ഠിയോ **ദിട്ഠിവിനിച്ഛയോ.** ''ഛന്ദോ ഖോ, ദേവാനമിന്ദ, വിതക്കനിദാനോ''തി (ദീ॰ നി॰ ൨.൩൫൮) ഇമസ്മിം പന സുത്തേ ഇധ വിനിച്ഛയോതി വുത്തോ വിതക്കോയേവ ആഗതോ. ലാഭം ലഭിത്വാ ഹി ഇട്ഠാനിട്ഠം സുന്ദരാസുന്ദരഞ്ച വിതക്കേനേവ വിനിച്ഛിനാതി - ''ഏത്തകം മേ രൂപാരമ്മണത്ഥായ ഭവിസ്സതി, ഏത്തകം സദ്ദാദിആരമ്മണത്ഥായ, ഏത്തകം മയ്ഹം ഭവിസ്സതി, ഏത്തകം പരസ്സ, ഏത്തകം പരിഭുഞ്ജിസ്സാമി, ഏത്തകം നിദഹിസ്സാമീ''തി. തേന വുത്തം - ''ലാഭം പടിച്ച വിനിച്ഛയോ''തി.

ഛന്ദരാഗോതി ഏവം അകുസലവിതക്കേന വിതക്കിതവത്ഥുസ്മിം ദുബ്ബലരാഗോ ച ബലവരാഗോ ച ഉപ്പജ്ജതി, ഇദഞ്ഹി ഇധ തണ്ഹാ. **ഛന്ദോ**തി ദുബ്ബലരാഗസ്സാധിവചനം. **അജ്ഝോസാന**ന്തി അഹം മമന്തി ബലവസന്നിട്ഠാനം. **പരിഗ്ഗഹോ**തി തണ്ഹാദിട്ഠിവസേന പരിഗ്ഗഹണകരണം. **മച്ഛരിയ**ന്തി പരേഹി സാധാരണഭാവസ്സ അസഹനതാ. തേനേവസ്സ പോരാണാ ഏവം വചനത്ഥം വദന്തി - ''ഇദം അച്ഛരിയം മയ്ഹമേവ ഹോതു, മാ അഞ്ഞേസം അച്ഛരിയം ഹോതൂതി പവത്തത്താ മച്ഛരിയന്തി വുച്ചതീ''തി. **ആരക്ഖോ**തി ദ്വാരപിദഹനമഞ്ജൂസഗോപനാദിവസേന സുട്ഠു രക്ഖണം. അധികരോതീതി **അധികരണം,** കാരണസ്സേതം നാമം. **ആരക്ഖാധികരണ**ന്തി ഭാവനപുംസകം, ആരക്ഖഹേതൂതി അത്ഥോ. ദണ്ഡാദാനാദീസു പരനിസേധനത്ഥം ദണ്ഡസ്സ ആദാനം **ദണ്ഡാദാനം.** ഏകതോ ധാരാദിനോ സത്ഥസ്സ ആദാനം **സത്ഥാദാനം.** **കലഹോ**തി കായകലഹോപി വാചാകലഹോപി. പുരിമോ പുരിമോ വിരോധോ **വിഗ്ഗഹോ.** പച്ഛിമോ പച്ഛിമോ **വിവാദോ.** തുവംതുവന്തി അഗാരവവചനം **തുവംതുവം.**

൧൧൨. ഇദാനി പടിലോമനയേനാപി തംസമുദാചാരതണ്ഹം ദസ്സേതും പുന - ''ആരക്ഖാധികരണ''ന്തി ആരഭന്തോ ദേസനം നിവത്തേസി. തത്ഥ **കാമതണ്ഹാ**തി പഞ്ചകാമഗുണികരാഗവസേന ഉപ്പന്നാ രൂപാദിതണ്ഹാ. **ഭവതണ്ഹാ**തി സസ്സതദിട്ഠിസഹഗതോ രാഗോ. **വിഭവതണ്ഹാ**തി ഉച്ഛേദദിട്ഠിസഹഗതോ രാഗോ. **ഇമേ ദ്വേ ധമ്മാ**തി വട്ടമൂലതണ്ഹാ ച

സമുദാചാരതണ്ഹാ ചാതി ഇമേ ദ്വേ ധമ്മാ. **ദ്വയേനാതി** തണ്ഹാലക്ഖണവസേന ഏകഭാവം ഗതാപി വട്ടമൂലസമുദാചാരവസേന ദ്വീഹി കോട്ഠാസേഹി വേദനായ ഏകസമോസരണാ ഭവന്തി, വേദനാപച്ചയേന ഏകപച്ചയാതി അത്ഥോ. തിവിധഞ്ഹി സമോസരണം ഓസരണസമോസരണം, സഹജാതസമോസരണം, പച്ചയസമോസരണഞ്ച. തത്ഥ - "അഥ ഖോ സബ്ബാനി താനി കാമസമോസരണാനി ഭവന്തീ"തി ഇദം **ഓസരണസമോസരണം** നാമ. "ഛന്ദമൂലകാ, ആവുസോ, ഏതേ ധമ്മാ ഫസ്സസമുദയാ വേദനാസമോസരണാ"തി (അം॰ നി॰ വ്യ.വ്യ) ഇദം **സഹജാതസമോസരണം** നാമ. "ദ്വയേന വേദനായ ഏകസമോസരണാ"തി ഇദം പന **പച്ചയസമോസരണ**ന്തി വേദിതബ്ബം.

൧൧൩. ചക്ഖുസമ്ഫസ്സോതി ആദയോ സബ്ബേ വിപാകഫസ്സായേവ. തേസു ഠപേത്വാ ചത്താരോ ലോകുത്തരവിപാകഫസ്സേ അവസേസാ ദ്വത്തിംസ ഫസ്സാ ഹോന്തി. **യദിദം ഫസ്സോ**തി ഏത്ഥ പന ഫസ്സോ ബഹുധാ വേദനായ പച്ചയോ ഹോതി.

൧൧൪. യേഹി, ആനന്ദ, ആകാരേഹീതിആദീസു ആകാരാ വുച്ചന്തി വേദനാദീനം അഞ്ഞമഞ്ഞം അസദിസസഭാവാ. തേയേവ സാധുകം ദസ്സിയമാനാ തം തം ലീനമത്ഥം ഗമേന്തീതി **ലിങ്ഗാനി.** തസ്സ തസ്സ സഞ്ജാനനഹേതുതോ **നിമിത്താനി.** തഥാ തഥാ ഉദ്ദിസിതബ്ബതോ **ഉദ്ദേസാ** . തസ്മാ അയമേത്ഥ അത്ഥോ - "ആനന്ദ, യേഹി ആകാരേഹി...പേ॰... യേഹി ഉദ്ദേസേഹി നാമകായസ്സ നാമസമൂഹസ്സ പഞ്ഞത്തി ഹോതി, യാ ഏസാ ച വേദനായ വേദയിതാകാരേ വേദയിതലിങ്ഗേ വേദയിതനിമിത്തേ വേദനാതി ഉദ്ദേസേ സതി, സഞ്ഞായ സഞ്ജാനനാകാരേ സഞ്ജാനനലിങ്ഗേ സഞ്ജാനനനിമിത്തേ സഞ്ഞാതി ഉദ്ദേസേ സതി, സങ്ഖാരാനം ചേതനാകാരേ ചേതനാലിങ്ഗേ ചേതനാനിമിത്തേ ചേതനാതി ഉദ്ദേസേ സതി, വിഞ്ഞാണസ്സ വിജാനനാകാരേ വിജാനനലിങ്ഗേ വിജാനനനിമിത്തേ വിഞ്ഞാണന്തി ഉദ്ദേസേ സതി - 'അയം നാമകായോ'തി നാമകായസ്സ പഞ്ഞത്തി ഹോതി. തേസു നാമകായപ്പഞ്ഞത്തിഹേതൂസു വേദനാദീസു ആകാരാദീസു അസതി അപി നു ഖോ രൂപകായേ അധിവചനസമ്ഫസ്സോ പഞ്ഞായേഥ? യ്വായം ചത്താരോ ഖന്ധേ വത്ഥും കത്വാ മനോദ്വാരേ അധിവചനസമ്ഫസ്സവേവചനോ മനോസമ്ഫസ്സോ ഉപ്പജ്ജതി, അപി നു ഖോ സോ രൂപകായേ പഞ്ഞായേഥ, പഞ്ച പസാദേ വത്ഥും കത്വാ കത്വാ ഉപ്പജ്ജേയ്യാ"തി. അഥ ആയസ്മാ ആനന്ദോ അമ്ബരുക്ഖേ അസതി ജമ്ബുരുക്ഖതോ അമ്ബപക്കസ്സ ഉപ്പത്തിം വിയ രൂപകായതോ തസ്സ ഉപ്പത്തിം അസമ്പടിച്ഛന്തോ **നോ ഹേതം ഭന്തേ**തി ആഹ.

ദുതിയപഞ്ഹേ രുപ്പനാകാരരുപ്പനലിങ്ഗരുപ്പനനിമിത്തവസേന രൂപന്തി ഉദ്ദേസവസേന ച ആകാരാദീനം അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. **പടിഘസമ്ഫസ്സോ**തി സപ്പടിഘം രൂപക്ഖന്ധം വത്ഥും കത്വാ ഉപ്പജ്ജനകസമ്ഫസ്സോ. ഇധാപി ഥേരോ ജമ്ബുരുക്ഖേ അസതി അമ്ബരുക്ഖതോ ജമ്ബുപക്കസ്സ ഉപ്പത്തിം വിയ നാമകായതോ തസ്സ ഉപ്പത്തിം അസമ്പടിച്ഛന്തോ "നോ ഹേതം ഭന്തേ"തി ആഹ.

തതിയപഞ്ഹോ ഉഭയവസേനേവ വുത്തോ. തത്ര ഥേരോ ആകാസേ അമ്ബജമ്ബുപക്കാനം ഉപ്പത്തിം വിയ നാമരൂപാഭാവേ ദ്വിന്നമ്പി ഫസ്സാനം ഉപ്പത്തിം അസമ്പടിച്ഛന്തോ "നോ ഹേതം ഭന്തേ"തി ആഹ.

ഏവം ദിന്നം ഫസ്സാനം വിസും വിസും പച്ചയം ദസ്സേത്വാ ഇദാനി ദിന്നമ്പി തേസം അവിസേസതോ നാമരൂപപച്ചയതം ദസ്സേതും - "യേഹി ആനന്ദ ആകാരേഹീ"തി ചതുത്ഥം പഞ്ഹം ആരഭി. **യദിദം നാമരൂപ**ന്തി യം ഇദം നാമരൂപം, യം ഇദം ഛസുപി ദ്വാരേസു നാമരൂപം, ഏസേവ ഹേതു ഏസേവ പച്ചയോതി അത്ഥോ. ചക്ഖുദ്വാരാദീസു ഹി ചക്ഖാദീനി ചേവ രൂപാരമ്മണാദീനി ച രൂപം, സമ്പയുത്തകാ ഖന്ധാ നാമന്തി ഏവം പഞ്ചവിധോപി സോ ഫസ്സോ നാമരൂപപച്ചയാവ ഫസ്സോ. മനോദ്വാരേപി ഹദയവത്ഥുഞ്ചേവ യഞ്ച രൂപം ആരമ്മണം ഹോതി, ഇദം രൂപം. സമ്പയുത്തധമ്മാ ചേവ യഞ്ച അരൂപം ആരമ്മണം ഹോതി, ഇദം അരൂപം നാമ. ഏവം മനോസമ്ഫസ്സോപി നാമരൂപപച്ചയാ ഫസ്സോതി വേദിതബ്ബോ. നാമരൂപം പനസ്സ ബഹുധാ പച്ചയോ ഹോതി.

൧൧൭. **ന ഓക്കമിസ്സഥാ**തി പവിസിത്വാ പവത്തമാനം വിയ പടിസന്ധിവസേന ന വത്തിസ്സഥ. **സമുച്ഛിസ്സഥാ**തി പടിസന്ധിവിഞ്ഞാണേ അസതി അപി നു ഖോ സുദ്ധം അവസേസം നാമരൂപം അന്തോമാതുകുച്ഛിസ്മിം കലലാദിഭാവേന സമുച്ഛിതം മിസ്സകഭൂതം ഹുത്വാ വത്തിസ്സഥ. **ഓക്കമിത്വാ വോക്കമിസ്സഥാ**തി പടിസന്ധിവസേന ഓക്കമിത്വാ ചുതിവസേന വോക്കമിസ്സഥ, നിരുജ്ഝിസ്സഥാതി അത്ഥോ. സോ പനസ്സ നിരോധോ ന തസ്സേവ ചിത്തസ്സ നിരോധേന, ന തതോ ദുതിയതതിയാനം നിരോധേന ഹോതി. പടിസന്ധിചിത്തേന ഹി സദ്ധിം സമുട്ഠിതാനി സമതിംസ കമ്മജരൂപാനി നിബ്ബത്തന്തി. തേസു പന ഠിതേസുയേവ സോളസ ഭവങ്ഗചിത്താനി ഉപ്പജ്ജിത്വാ നിരുജ്ഝന്തി. ഏതസ്മിം അന്തരേ ഗഹിതപടിസന്ധികസ്സ ദാരകസ്സ വാ മാതുയാ വാ പനസ്സ അന്തരായോ നത്ഥി. അയഞ്ഹി **അനോകാസോ** നാമ. സചേ പന പടിസന്ധിചിത്തേന സദ്ധിം സമുട്ഠിതരൂപാനി സത്തരസമസ്സ ഭവങ്ഗസ്സ പച്ചയം ദാതും സക്കോന്തി, പവത്തി പവത്തതി, പവേണീ ഘടിയതി. സചേ പന ന സക്കോന്തി, പവത്തി നപ്പവത്തതി, പവേണീ ന ഘടിയതി, **വോക്കമതി** നാമ ഹോതി. തം സന്ധായ "ഓക്കമിത്വാ വോക്കമിസ്സഥാ"തി വുത്തം.

ഇത്ഥത്തായാതി ഇത്ഥഭാവായ, ഏവം പരിപുണ്ണപഞ്ചക്ഖന്ധഭാവായാതി അത്ഥോ. **ദഹരസ്സേവ സതോ**തി മന്ദസ്സ ബാലസ്സേവ സന്തസ്സ. **വോച്ഛിജ്ജിസ്സഥാ**തി ഉപച്ഛിജ്ജിസ്സഥ **വുഡ്ഢിം വിരൂള്ഹിം വേപുല്ല**ന്തി വിഞ്ഞാണേ ഉപച്ഛിന്നേ സുദ്ധം നാമരൂപമേവ ഉട്ഠഹിത്വാ പഠമവയവസേന വുഡ്ഢിം, മജ്ഝിമവയവസേന വിരൂള്ഹിം, പച്ഛിമവയവസേന വേപുല്ലം അപി നു ഖോ ആപജ്ജിസ്സഥാതി. ദസവസ്സവീസതിവസ്സവസ്സസതവസ്സസഹസ്സസമ്പാപനേന വാ അപി നു ഖോ വുഡ്ഢിം വിരൂള്ഹിം വേപുല്ലം ആപജ്ജിസ്സഥാതി അത്ഥോ.

തസ്മാതിഹാനന്ദാതി യസ്മാ മാതുകുച്ഛിയം പടിസന്ധിഗ്ഗഹണേപി കുച്ഛിവാസേപി കുച്ഛിതോ നിക്ഖമനേപി, പവത്തിയം ദസവസ്സാദികാലേപി വിഞ്ഞാണമേവസ്സ പച്ചയോ, തസ്മാ ഏസേവ ഹേതു ഏസ പച്ചയോ നാമരൂപസ്സ, യദിദം വിഞ്ഞാണം. യഥാ ഹി രാജാ അത്തനോ പരിസം നിഗ്ഗണ്ഹന്തോ ഏവം വദേയ്യ - "ത്വം ഉപരാജാ, ത്വം സേനാപതീതി കേന കതോ നനു മയാ കതോ, സചേ ഹി മയി അകരോന്തേ ത്വം അത്തനോ ധമ്മതായ ഉപരാജാ വാ സേനാപതി വാ ഭവേയ്യാസി, ജാനേയ്യാമ വോ ബല"ന്തി; ഏവമേവ വിഞ്ഞാണം നാമരൂപസ്സ പച്ചയോ ഹോതി. അത്ഥതോ ഏവം നാമരൂപം വദതി വിയ "ത്വം നാമം, ത്വം രൂപം, ത്വം നാമരൂപം നാമാതി കേന കതം, നനു മയാ കതം, സചേ ഹി മയി പുരേചാരികേ ഹുത്വാ

മാതുകുച്ഛിസ്മിം പടിസന്ധിം അഗണ്ഹന്തേ ത്വം നാമം വാ രൂപം വാ നാമരൂപം വാ ഭവേയ്യാസി, ജാനേയ്യാമ വോ ബല''ന്തി. തം പനേതം വിഞ്ഞാണം നാമരൂപസ്സ ബഹുധാ പച്ചയോ ഹോതി.

൧൧൮. ദുക്ഖസമുദയസമ്ഭവോതി ദുക്ഖരാസിസമ്ഭവോ. **യദിദം നാമരൂപ**ന്തി യം ഇദം നാമരൂപം, ഏസേവ ഹേതു ഏസ പച്ചയോ. യഥാ ഹി രാജപുരിസാ രാജാനം നിഗ്ഗണ്ഹന്തോ ഏവം വദേയ്യും - ''ത്വം രാജാതി കേന കതോ, നനു മയാ കതോ, സചേ ഹി മയി ഉപരാജട്ഠാനേ, മയി സേനാപതിട്ഠാനേ അതിട്ഠന്തേ ത്വം ഏകകോവ രാജാ ഭവേയ്യാസി, പസ്സേയ്യാമ തേ രാജഭാവ''ന്തി; ഏവമേവ നാമരൂപമ്പി അത്ഥതോ ഏവം വിഞ്ഞാണം വദതി വിയ ''ത്വം പടിസന്ധിവിഞ്ഞാണന്തി കേന കതം, നനു അമ്ഹേഹി കതം, സചേ ഹി ത്വം തയോ ഖന്ധേ ഹദയവത്ഥുഞ്ച അനിസ്സായ പടിസന്ധിവിഞ്ഞാണം നാമ ഭവേയ്യാസി, പസ്സേയ്യാമ തേ പടിസന്ധിവിഞ്ഞാണഭാവ''ന്തി. തഞ്ച പനേതം നാമരൂപം വിഞ്ഞാണസ്സ ബഹുധാ പച്ചയോ ഹോതി.

ഏത്താവതാ ഖോതി വിഞ്ഞാണേ നാമരൂപസ്സ പച്ചയേ ഹോന്തേ, നാമരൂപേ വിഞ്ഞാണസ്സ പച്ചയേ ഹോന്തേ, ദ്വീസു അഞ്ഞമഞ്ഞപച്ചയവസേന പവത്തേസു ഏത്തകേന ജായേഥ വാ...പേ॰... ഉപപജ്ജേഥ വാ, ജാതിആദയോ പഞ്ഞായേയ്യും അപരാപരം വാ ചുതിപടിസന്ധിയോതി.

അധിവചനപഥോതി ''സിരിവഡ്ഢകോ ധനവഡ്ഢകോ''തിആദികസ്സ അത്ഥം അദിസ്വാ വചനമത്തമേവ അധികിച്ച പവത്തസ്സ വോഹാരസ്സ പഥോ. **നിരുത്തിപഥോ**തി സരതീതി സതോ, സമ്പജാനാതീതി സമ്പജാനോതിആദികസ്സ കാരണാപദേസവസേന പവത്തസ്സ വോഹാരസ്സ പഥോ. **പഞ്ഞത്തിപഥോ**തി - ''പണ്ഡിതോ ബ്യത്തോ മേധാവീ നിപുണോ കതപരപ്പവാദോ''തിആദികസ്സ നാനപ്പകാരതോ ഞാപനവസേന പവത്തസ്സ വോഹാരസ്സ പഥോ. ഇതി തീഹി പദേഹി അധിവചനാദീനം വത്ഥുഭൂതാ ഖന്ധാവ കഥിതാ. **പഞ്ഞാവചര**ന്തി പഞ്ഞായ അവചരിതബ്ബം ജാനിതബ്ബം. **വട്ടം വത്തതീ**തി സംസാരവട്ടം വത്തതി. **ഇത്ഥത്ത**ന്തി ഇത്ഥംഭാവോ, ഖന്ധപഞ്ചകസ്സേതം നാമം. **പഞ്ഞാപനായാ**തി നാമപഞ്ഞത്തത്ഥായ. ''വേദനാ സഞ്ഞാ''തിആദിനാ നാമപഞ്ഞത്തത്ഥായ, ഖന്ധപഞ്ചകമ്പി ഏത്താവതാ പഞ്ഞായതീതി അത്ഥോ. **യദിദം നാമരൂപം സഹ വിഞ്ഞാണേനാ**തി യം ഇദം നാമരൂപം സഹ വിഞ്ഞാണേന അഞ്ഞമഞ്ഞപച്ചയതായ പവത്തതി, ഏത്താവതാതി വുത്തം ഹോതി. ഇദഞ്ഹേത്ഥ നിയ്യാതിതവചനം.

അത്തപഞ്ഞത്തിവണ്ണനാ

൧൧൯. ഇതി ഭഗവാ - ''ഗമ്ഭീരോ ചായം, ആനന്ദ, പടിച്ചസമുപ്പാദോ, ഗമ്ഭീരാവഭാസോ ചാ''തി പദസ്സ അനുസന്ധിം ദസ്സേത്വാ ഇദാനി ''തന്താകുലകജാതാ''തി പദസ്സ അനുസന്ധിം ദസ്സേന്തോ ''കിത്താവതാ ചാ''തിആദികം ദേസനം ആരഭി. തത്ഥ **രൂപിം വാ ഹി, ആനന്ദ, പരിത്തം അത്താന**ന്തിആദീസു യോ അവഡ്ഢിതം കസിണനിമിത്തം അത്താതി ഗണ്ഹാതി, സോ രൂപിം പരിത്തം പഞ്ഞപേതി. യോ പന നാനാകസിണലാഭീ ഹോതി, സോ തം കദാചി നീലോ, കദാചി പീതകോതി പഞ്ഞപേതി. യോ വഡ്ഢിതം കസിണനിമിത്തം അത്താതി ഗണ്ഹാതി, സോ രൂപിം അനന്തം

പഞ്ഞപേതി. യോ വാ പന അവഡ്ഢിതം കസിണനിമിത്തം ഉഗ്ഘാടേത്വാ നിമിത്തഫുട്ഠോകാസം വാ തത്ഥ പവത്തേ ചത്താരോ ഖന്ധേ വാ തേസു വിഞ്ഞാണമത്തമേവ വാ അത്താതി ഗണ്ഹാതി, സോ അരൂപിം പരിത്തം പഞ്ഞപേതി. യോ വഡ്ഢിതം നിമിത്തം ഉഗ്ഘാടേത്വാ നിമിത്തഫുട്ഠോകാസം വാ തത്ഥ പവത്തേ ചത്താരോ ഖന്ധേ വാ തേസു വിഞ്ഞാണമത്തമേവ വാ അത്താതി ഗണ്ഹാതി, സോ അരൂപിം അനന്തം പഞ്ഞപേതി.

൭൬൫. **തത്രാനന്ദാ**തി ഏത്ഥ **തത്രാ**തി തേസു ചതൂസു ദിട്ഠിഗതികേസു. **ഏതരഹി വാ**തി ഇദാനേവ, ന ഇതോ പരം. ഉച്ഛേദവസേനേതം വുത്തം. **തത്ഥഭാവിം വാ**തി തത്ഥ വാ പരലോകേ ഭാവിം. സസ്സതവസേനേതം വുത്തം. **അതഥം വാ പന സന്ത**ന്തി അതഥസഭാവം സമാനം. **തഥത്തായാ**തി തഥഭാവായ. **ഉപകപ്പേസ്സാമീ**തി സമ്പാദേസ്സാമി. ഇമിനാ വിവാദം ദസ്സേതി. ഉച്ഛേദവാദീ ഹി "സസ്സതവാദിനോ അത്താനം അതഥം അനുച്ഛേദസഭാവമ്പി സമാനം തഥത്ഥായ ഉച്ഛേദസഭാവായ ഉപകപ്പേസ്സാമി, സസ്സതവാദഞ്ച ജാനാപേത്വാ ഉച്ഛേദവാദമേവ നം ഗാഹേസ്സാമീ"തി ചിന്തേതി. സസ്സതവാദീപി "ഉച്ഛേദവാദിനോ അത്താനം അതഥം അസസ്സതസഭാവമ്പി സമാനം തഥത്ഥായ സസ്സതഭാവായ ഉപകപ്പേസ്സാമി, ഉച്ഛേദവാദഞ്ച ജാനാപേത്വാ സസ്സതവാദമേവ നം ഗാഹേസ്സാമീ"തി ചിന്തേതി.

ഏവം സന്തം ഖോതി ഏവം സമാനം രൂപിം പരിത്തം അത്താനം പഞ്ഞപേന്തന്തി അത്ഥോ. **രൂപി**ന്തി രൂപകസിണലാഭിം. **പരിത്തത്താനുദിട്ഠി അനുസേതീ**തി പരിത്തോ അത്താതി അയം ദിട്ഠി അനുസേതി, സാ പന ന വല്ലി വിയ ച ലതാ വിയ ച അനുസേതി. അപ്പഹീനട്ഠേന അനുസേതീതി വേദിതബ്ബോ. **ഇച്ചാലം വചനായാ**തി തം പുഗ്ഗലം ഏവരൂപാ ദിട്ഠി അനുസേതീതി വത്തും യുത്തം. ഏസ നയോ സബ്ബത്ഥ.

അരൂപിന്തി ഏത്ഥ പന അരൂപകസിണലാഭിം, അരൂപക്ഖന്ധഗോചരം വാതി ഏവമത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ. ഏത്താവതാ ലാഭിനോ ചത്താരോ, തേസം അന്തേവാസികാ ചത്താരോ, തക്കികാ ചത്താരോ, തേസം അന്തേവാസികാ ചത്താരോതി അത്തതോ സോളസ ദിട്ഠിഗതികാ ദസ്സിതാ ഹോന്തി.

നഅത്തപഞ്ഞത്തിവണ്ണനാ

൭൬൬. ഏവം യേ അത്താനം പഞ്ഞപേന്തി, തേ ദസ്സേത്വാ ഇദാനി യേ ന പഞ്ഞപേന്തി, തേ ദസ്സേതും - "കിത്താവതാ ച ആനന്ദാ"തിആദിമാഹ. കേ പന ന പഞ്ഞപേന്തി? സബ്ബേ താവ അരിയപുഗ്ഗലാ ന പഞ്ഞപേന്തി. യേ ച ബഹുസ്സുതാ തിപിടകധരാ ദ്വിപിടകധരാ ഏകപിടകധരാ, അന്തമസോ ഏകനികായമ്പി സാധുകം വിനിച്ഛിനിത്വാ ഉഗ്ഗഹിതധമ്മകഥികോപി ആരദ്ധവിപസ്സകോപി പുഗ്ഗലോ, തേ ന പഞ്ഞപേന്തിയേവ. ഏതേസഞ്ഹി പടിഭാഗകസിണേ പടിഭാഗകസിണമിച്ചേവ ഞാണം ഹോതി. അരൂപക്ഖന്ധേസു ച അരൂപക്ഖന്ധാ ഇച്ചേവ.

അത്തസമനുപസ്സനാവണ്ണനാ

൭൬൭. ഏവം യേ ന പഞ്ഞപേന്തി, തേ ദസ്സേത്വാ ഇദാനി യേ തേ പഞ്ഞപേന്തി, തേ യസ്മാ ദിട്ഠിവസേന സമനുപസ്സിത്വാ പഞ്ഞപേന്തി, സാ ച നേസം സമനുപസ്സനാ വീസതിവത്ഥുകായ സക്കായദിട്ഠിയാ അപ്പഹീനത്താ

ഹോതി, തസ്മാ തം വീസതിവത്ഥുകം സക്കായദിട്ഠിം ദസ്സേതും പുന **കിത്താവതാ ച ആനന്ദാ**തിആദിമാഹ.

തത്ഥ **വേദനം വാ ഹീ**തി ഇമിനാ വേദനാക്ഖന്ധവത്ഥുകാ സക്കായദിട്ഠി കഥിതാ. **അപ്പടിസംവേദനോ മേ അത്താ**തി ഇമിനാ രൂപക്ഖന്ധവത്ഥുകാ. **അത്താ മേ വേദിയതി, വേദനാധമ്മോ ഹി മേ അത്താ**തി ഇമിനാ സഞ്ഞാസങ്ഖാരവിഞ്ഞാണക്ഖന്ധവത്ഥുകാ . ഇദഞ്ഹി ഖന്ധത്തയം വേദനാസമ്പയുത്തത്താ വേദിയതി. ഏതസ്സ ച വേദനാധമ്മോ അവിപ്പയുത്തസഭാവോ.

൧൨൨. ഇദാനി തത്ഥ ദോസം ദസ്സേന്തോ - ''തത്രാനന്ദാ''തിആദിമാഹ. തത്ഥ **തത്രാ**തി തേസു തീസു ദിട്ഠിഗതികേസു. **യസ്മിം, ആനന്ദ, സമയേ**തിആദി യോ യോ യം യം വേദനം അത്താതി സമനുപസ്സതി, തസ്സ തസ്സ അത്തനോ കദാചി ഭാവം, കദാചി അഭാവന്തി ഏവമാദിദോസദസ്സനത്ഥം വുത്തം.

൧൨൩. അനിച്ചാദീസു ഹുത്വാ അഭാവതോ **അനിച്ചാ.** തേഹി തേഹി കാരണേഹി സങ്ഗമ്മ സമാഗമ്മ കതാതി **സങ്ഖതാ.** തം തം പച്ചയം പടിച്ച സമ്മാ കാരണേനേവ ഉപ്പന്നാതി **പടിച്ചസമുപ്പന്നാ. ഖയോ**തിആദി സബ്ബം ഭങ്ഗസ്സ വേവചനം. യഞ്ഹി ഭിജ്ജതി, തം ഖിയതിപി വയതിപി വിരജ്ഝതിപി നിരുജ്ഝതിപി, തസ്മാ **ഖയധമ്മാ**തിആദി വുത്തം.

ബ്യഗാ മേതി വിഅഗാതി ബ്യഗാ, വിഗതോ നിരുദ്ധോ മേ അത്താതി അത്ഥോ. കിം പന ഏകസ്സേവ തീസുപി കാലേസു - ''ഏസോ മേ അത്താ''തി ഹോതീതി, കിം പന ന ഭവിസ്സതി? ദിട്ഠിഗതികസ്സ ഹി ഥുസരാസിമ്ഹി നിക്ഖിത്തഖാണുകസ്സേവ നിച്ചലതാ നാമ നത്ഥി, വനമക്കടോ വിയ അഞ്ഞം ഗണ്ഹാതി, അഞ്ഞം മുഞ്ചതി. **അനിച്ചസുഖദുക്ഖവോകിണ്ണ**ന്തി വിസേസേന തം തം വേദനം അത്താതി സമനുപസ്സന്തോ അനിച്ചഞ്ചേവ സുഖഞ്ച ദുക്ഖഞ്ച അത്താനം സമനുപസ്സതി അവിസേസേന വേദനം അത്താതി സമനുപസ്സന്തോ വോകിണ്ണം ഉപ്പാദവയധമ്മം അത്താനം സമനുപസ്സതി. വേദനാ ഹി തിവിധാ ചേവ ഉപ്പാദവയധമ്മാ ച, തഞ്ചേസ അത്താതി സമനുപസ്സതി. ഇച്ചസ്സ അനിച്ചോ ചേവ അത്താ ആപജ്ജതി, ഏകക്ഖണേ ച ബഹൂനം വേദനാനം ഉപ്പാദോ. തം ഖോ പനേസ അനിച്ചം അത്താനം അനുജാനാതി, ന ഏകക്ഖണേ ബഹൂനം വേദനാനം ഉപ്പത്തി അത്ഥി. ഇമമത്ഥം സന്ധായ - ''തസ്മാതിഹാനന്ദ, ഏതേനപേതം നക്ഖമതി 'വേദനാ മേ അത്താ'തി സമനുപസ്സിതു''ന്തി വുത്തം.

൧൨൪. **യത്ഥ പനാവുസോ**തി യത്ഥ സുദ്ധരൂപക്ഖന്ധേ സബ്ബസോ വേദയിതം നത്ഥി. **അപി നു ഖോ തത്ഥാ**തി അപി നു ഖോ തസ്മിം വേദനാവിരഹിതേ താലവണ്ടേ വാ വാതപാനേ വാ അസ്മീതി ഏവം അഹംകാരോ ഉപ്പജ്ജേയ്യാതി അത്ഥോ. **തസ്മാതിഹാനന്ദാ**തി യസ്മാ സുദ്ധരൂപക്ഖന്ധോ ഉട്ഠായ അഹമസ്മീതി ന വദതി, തസ്മാ ഏതേനപി ഏതം നക്ഖമതീതി അത്ഥോ. **അപി നു ഖോ തത്ഥ അയമഹമസ്മീതി സിയാ**തി അപി നു ഖോ തേസു വേദനാധമ്മേസു തീസു ഖന്ധേസു ഏകധമ്മോപി അയം നാമ അഹമസ്മീതി ഏവം വത്തബ്ബോ സിയാ. അഥ വാ വേദനാനിരോധാ സഹേവ വേദനായ നിരുദ്ധേസു തേസു തീസു ഖന്ധേസു അപി നു ഖോ അയമഹമസ്മീതി വാ അഹമസ്മീതി വാ ഉപ്പജ്ജേയ്യാതി അത്ഥോ. അഥായസ്മാ ആനന്ദോ

സസവിസാണസ്സ തിഖിണഭാവം വിയ തം അസമ്പടിച്ഛന്തോ **നോ ഹേതം ഭന്തേതി** ആഹ.

ഏത്താവതാ കിം കഥിതം ഹോതി? വട്ടകഥാ കഥിതാ ഹോതി. ഭഗവാ ഹി വട്ടകഥം കഥേന്തോ കത്ഥചി അവിജ്ജാസീസേന കഥേസി, കത്ഥചി തണ്ഹാസീസേന, കത്ഥചി ദിട്ഠിസീസേന. തഥ "പുരിമാ, ഭിക്ഖവേ, കോടി നപ്പഞ്ഞായതി അവിജ്ജായ, 'ഇതോ പുബ്ബേ അവിജ്ജാ നാഹോസി, അഥ പച്ഛാ സമഭവീ'തി. ഏവഞ്ചിദം, ഭിക്ഖവേ, വുച്ചതി. അഥ ച പന പഞ്ഞായതി ഇദപ്പച്ചയാ അവിജ്ജാ"തി (അം॰ നി॰ ൧൦.൬൧) ഏവം അവിജ്ജാസീസേന കഥിതാ. "പുരിമാ, ഭിക്ഖവേ, കോടി നപ്പഞ്ഞായതി ഭവതണ്ഹായ, 'ഇതോ പുബ്ബേ ഭവതണ്ഹാ നാഹോസി, അഥ പച്ഛാ സമഭവീ'തി. ഏവഞ്ചിദം, ഭിക്ഖവേ, വുച്ചതി. അഥ ച പന പഞ്ഞായതി ഇദപ്പച്ചയാ ഭവതണ്ഹാ"തി (അം॰ നി॰ ൧൦.൬൨) ഏവം തണ്ഹാസീസേന കഥിതാ. "പുരിമാ, ഭിക്ഖവേ, കോടി നപ്പഞ്ഞായതി ഭവദിട്ഠിയാ, 'ഇതോ പുബ്ബേ ഭവദിട്ഠി നാഹോസി, അഥ പച്ഛാ സമഭവീ'തി, ഏവഞ്ചിദം, ഭിക്ഖവേ, വുച്ചതി. അഥ ച പന പഞ്ഞായതി ഇദപ്പച്ചയാ ഭവദിട്ഠീ"തി ഏവം ദിട്ഠിസീസേന കഥിതാ. ഇധാപി ദിട്ഠിസീസേനേവ കഥിതാ.

ദിട്ഠിഗതികോ ഹി സുഖാദിവേദനം അത്താതി ഗഹേത്വാ അഹങ്കാരമമങ്കാരപരാമാസവസേന സബ്ബഭവയോനിഗതി - വിഞ്ഞാണട്ഠിതിസത്താവാസേസു തതോ തതോ ചവിത്വാ തത്ഥ തത്ഥ ഉപപജ്ജന്തോ മഹാസമുദ്ദേ വാതുക്ഖിത്തനാവാ വിയ സതതം സമിതം പരിബ്ഭമതി, വട്ടതോ സീസം ഉക്ഖിപിതുംയേവ ന സക്കോതി.

൧൨൧. ഇതി ഭഗവാ പച്ചയാകാരമൂള്ഹസ്സ ദിട്ഠിഗതികസ്സ ഏത്തകേന കഥാമഗ്ഗേന വട്ടം കഥേത്വാ ഇദാനി വിവട്ടം കഥേന്തോ **യതോ ഖോ പന, ആനന്ദ, ഭിക്ഖൂ**തിആദിമാഹ.

തഞ്ച പന വിവട്ടകഥം ഭഗവാ ദേസനാസു കുസലത്താ വിസ്സട്ഠകമ്മട്ഠാനം നവകമ്മാദിവസേന വിക്ഖിത്തപുഗ്ഗലം അനാമസിത്വാ കാരകസ്സ സതിപട്ഠാനവിഹാരിനോ പുഗ്ഗലസ്സ വസേന ആരഭന്തോ **നേവ വേദനം അത്താനം സമനുപസ്സതീ**തിആദിമാഹ. ഏവരൂപോ ഹി ഭിക്ഖു - "യം കിഞ്ചി രൂപം അതീതാനാഗതപച്ചുപ്പന്നം അജ്ഝത്തം വാ ബഹിദ്ധാ വാ ഓളാരികം വാ സുഖുമം വാ ഹീനം വാ പണീതം വാ യം ദൂരേ വാ സന്തികേ വാ, സബ്ബം രൂപം അനിച്ചതോ വവത്ഥപേതി, ഏകം സമ്മസനം. ദുക്ഖതോ വവത്ഥപേതി, ഏകം സമ്മസനം. അനത്തതോ വവത്ഥപേതി, ഏകം സമ്മസന"ന്തിആദിനാ നയേന വുത്തസ്സ സമ്മസനഞാണസ്സ വസേന സബ്ബധമ്മേസു പവത്തത്താ നേവ വേദനം അത്താതി സമനുപസ്സതി, ന അഞ്ഞം, സോ ഏവം അസമനുപസ്സന്തോ ന കിഞ്ചി ലോകേ ഉപാദിയതീതി ഖന്ധലോകാദിഭേദേ ലോകേ രൂപാദീസു ധമ്മേസു കിഞ്ചി ഏകധമ്മമ്പി അത്താതി വാ അത്തനിയന്തി വാ ന ഉപാദിയതി.

അനുപാദിയം ന പരിതസ്സതീതി അനുപാദിയന്തോ തണ്ഹാദിട്ഠിമാനപരിതസ്സനായാപി ന പരിതസ്സതി. **അപരിതസ്സ**ന്തി അപരിതസ്സമാനോ. **പച്ചത്തംയേവ പരിനിബ്ബായതീ**തി അത്തനാവ

കിലേസപരിനിബ്ബാനേന പരിനിബ്ബായതി. ഏവം പരിനിബ്ബുതസ്സ പനസ്സ പച്ചവേക്ഖണാപവത്തിദസ്സനത്ഥം **ഖീണാ ജാതീ**തിആദി വുത്തം.

ഇതി സാ ദിട്ഠീതി യാ തഥാവിമുത്തസ്സ അരഹതോ ദിട്ഠി, സാ ഏവം ദിട്ഠി. "ഇതിസ്സ ദിട്ഠീ"തിപി പാഠോ. യോ തഥാവിമുത്തോ അരഹാ, ഏവമസ്സ ദിട്ഠീതി അത്ഥോ. **തദകല്ല**ന്തി തം ന യുത്തം. കസ്മാ? ഏവഞ്ഹി സതി - "അരഹാ ന കിഞ്ചി ജാനാതീ"തി വുത്തം ഭവേയ്യ, ഏവം ഞത്വാ വിമുത്തഞ്ച അരഹന്തം "ന കിഞ്ചി ജാനാതീ"തി വത്തും ന യുത്തം. തേനേവ ചതുന്നമ്പി നയാനം അവസാനേ - "തം കിസ്സ ഹേതൂ"തിആദിമാഹ.

തത്ഥ **യാവതാ ആനന്ദ അധിവചന**ന്തി യത്തകോ അധിവചനസങ്ഖാതോ വോഹാരോ അത്ഥി. **യാവതാ അധിവചനപഥോ**തി യത്തകോ അധിവചനസ്സ പഥോ, ഖന്ധാ ആയതനാനി ധാതുയോ വാ അത്ഥി. ഏസ നയോ സബ്ബത്ഥ. **പഞ്ഞാവചര**ന്തി പഞ്ഞായ അവചരിതബ്ബം ഖന്ധപഞ്ചകം. **തദഭിഞ്ഞാ**തി തം അഭിജാനിത്വാ. ഏത്തകേന ഭഗവതാ കിം ദസ്സിതം? തന്താകുലപദസ്സേവ അനുസന്ധി ദസ്സിതോ.

സത്തവിഞ്ഞാണട്ഠിതിവണ്ണനാ

൧൨൭. ഇദാനി യോ - "ന പഞ്ഞപേതീ"തി വുത്തോ, സോ യസ്മാ ഗച്ഛന്തോ ഗച്ഛന്തോ ഉഭതോഭാഗവിമുത്തോ നാമ ഹോതി. യോ ച - "ന സമനുപസ്സതീ"തി വുത്തോ, സോ യസ്മാ ഗച്ഛന്തോ ഗച്ഛന്തോ പഞ്ഞാവിമുത്തോ നാമ ഹോതി. തസ്മാ തേസം ഹേട്ഠാ വുത്താനം ദ്വിന്നം ഭിക്ഖൂനം നിഗമനഞ്ച നാമഞ്ച ദസ്സേതും **സത്ത ഖോ ഇമാനന്ദ വിഞ്ഞാണട്ഠിതിയോ**തിആദിമാഹ.

തത്ഥ **സത്താ**തി പടിസന്ധിവസേന വുത്താ, ആരമ്മണവസേന സങ്ഗീതിസുത്തേ (ദീ॰ നി॰ ൩.൩൧൧) വുത്താ ചതസ്സോ ആഗമിസ്സന്തി. വിഞ്ഞാണം തിട്ഠതി ഏത്ഥാതി **വിഞ്ഞാണട്ഠിതി,** വിഞ്ഞാണപതിട്ഠാനസ്സേതം അധിവചനം. **ദ്വേ ച ആയതനാനീ**തി ദ്വേ നിവാസട്ഠാനാനി. നിവാസട്ഠാനഞ്ഹി ഇധായതനന്തി അധിപ്പേതം. തേനേവ വക്ഖതി - "അസഞ്ഞസത്തായതനം നേവസഞ്ഞാനാസഞ്ഞായതനമേവ ദുതിയ"ന്തി. കസ്മാ പനേതം സബ്ബം ഗഹിതന്തി? വട്ടപരിയാദാനത്ഥം. വട്ടഞ്ഹി ന സുദ്ധവിഞ്ഞാണട്ഠിതിവസേന സുദ്ധായതനവസേന വാ പരിയാദാനം ഗച്ഛതി, ഭവയോനിഗതിസത്താവാസവസേന പന ഗച്ഛതി, തസ്മാ സബ്ബമേതം ഗഹിതം.

ഇദാനി അനുക്കമേന തമത്ഥം വിഭജന്തോ **കതമാ സത്താ**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **സേയ്യഥാപീ**തി നിദസ്സനത്ഥേ നിപാതോ, യഥാ മനുസ്സാതി അത്ഥോ. അപരിമാണേസു ഹി ചക്കവാളേസു അപരിമാണാനം മനുസ്സാനം വണ്ണസണ്ഠാനാദിവസേന ദ്വേപി ഏകസദിസാ നത്ഥി. യേപി ഹി കത്ഥചി യമകഭാതരോ വണ്ണേന വാ സണ്ഠാനേന വാ ഏകസദിസാ ഹോന്തി, തേസമ്പി ആലോകിതവിലോകിതകഥിതഹസിതഗമനഠാനാദീഹി വിസേസോ ഹോതിയേവ. തസ്മാ **നാനത്തകായാ**തി വുത്താ. പടിസന്ധിസഞ്ഞാ പന നേസം തിഹേതുകാപി ദ്വിഹേതുകാപി അഹേതുകാപി ഹോന്തി, തസ്മാ **നാനത്തസഞ്ഞിനോ**തി വുത്താ. **ഏകച്ചേ ച ദേവാ**തി ഛ കാമാവചരദേവാ. തേസു ഹി കേസഞ്ചി കായോ നീലോ ഹോതി, കേസഞ്ചി പീതകാദിവണ്ണോ.

സഞ്ഞാ പന നേസം ദ്വിഹേതുകാപി തിഹേതുകാപി ഹോന്തി, അഹേതുകാ നത്ഥി. **ഏകച്ചേ ച വിനിപാതികാ**തി ചതുഅപായവിനിമുത്താ ഉത്തരമാതാ യക്ഖിനീ, പിയങ്കരമാതാ, ഫുസ്സമിത്താ, ധമ്മഗുത്താതി ഏവമാദികാ അഞ്ഞേ ച വേമാനികാ പേതാ. ഏതേസഞ്ഹി പീതഓദാതകാളമങ്ഗുരച്ഛവിസാമവണ്ണാദിവസേന ചേവ കിസഥൂലരസ്സദീഘവസേന ച കായോ നാനാ ഹോതി, മനുസ്സാനം വിയ ദ്വിഹേതുകതിഹേതുകഅഹേതുകവസേന സഞ്ഞാപി. തേ പന ദേവാ വിയ ന മഹേസക്ഖാ, കപണമനുസ്സാ വിയ അപ്പേസക്ഖാ, ദുല്ലഭഘാസച്ഛാദനാ ദുക്ഖപീളിതാ വിഹരന്തി. ഏകച്ചേ കാളപക്ഖേ ദുക്ഖിതാ ജുണ്ഹപക്ഖേ സുഖിതാ ഹോന്തി, തസ്മാ സുഖസമുസ്സയതോ വിനിപതിതത്താ **വിനിപാതികാ**തി വുത്താ. യേ പനേത്ഥ തിഹേതുകാ തേസം ധമ്മാഭിസമയോപി ഹോതി, പിയങ്കരമാതാ ഹി യക്ഖിനീ പച്ചൂസസമയേ അനുരുദ്ധത്ഥേരസ്സ ധമ്മം സജ്ഝായതോ സുത്വാ -

> ''മാ സദ്ദമകരി പിയങ്കര, ഭിക്ഖു ധമ്മപദാനി ഭാസതി;
> അപി ധമ്മപദം വിജാനിയ, പടിപജ്ജേമ ഹിതായ നോ സിയാ;
>
> പാണേസു ച സംയമാമസേ, സമ്പജാനമുസാ ന ഭണാമസേ;
> സിക്ഖേമ സുസീല്യമത്തനോ, അപി മുച്ചേമ പിസാചയോനിയാ''തി.
> (സം॰ നി॰ ൧.൪൦);

ഏവം പുത്തകം സഞ്ഞാപേത്വാ തം ദിവസം സോതാപത്തിഫലം പത്താ. ഉത്തരമാതാ പന ഭഗവതോ ധമ്മം സുത്വാവ സോതാപന്നാ ജാതാ.

ബ്രഹ്മകായികാതി ബ്രഹ്മപാരിസജ്ജബ്രഹ്മപുരോഹിതമഹാബ്രഹ്മാനോ. **പഠമാഭിനിബ്ബത്താ**തി തേ സബ്ബേപി പഠമേന ഝാനേന അഭിനിബ്ബത്താ. തേസു ബ്രഹ്മപാരിസജ്ജാ പന പരിത്തേന അഭിനിബ്ബത്താ, തേസം കപ്പസ്സ തതിയോ ഭാഗോ ആയുപ്പമാണം. ബ്രഹ്മപുരോഹിതാ മജ്ഝിമേന, തേസം ഉപഡ്ഢകപ്പോ ആയുപ്പമാണം, കായോ ച തേസം വിപ്ഫാരികതരോ ഹോതി. മഹാബ്രഹ്മാനോ പണീതേന, തേസം കപ്പോ ആയുപ്പമാണം, കായോ പന തേസം അതിവിപ്ഫാരികോ ഹോതി. ഇതി തേ കായസ്സ നാനത്താ, പഠമജ്ഝാനവസേന സഞ്ഞായ ഏകത്താ **നാനത്തകായാ ഏകത്തസഞ്ഞിനോ**തി വേദിതബ്ബാ.

യഥാ ച തേ, ഏവം ചതൂസു അപായേസു സത്താ. നിരയേസു ഹി കേസഞ്ചി ഗാവുതം, കേസഞ്ചി അഡ്ഢയോജനം, കേസഞ്ചി യോജനം അത്തഭാവോ ഹോതി, ദേവദത്തസ്സ പന യോജനസതികോ ജാതോ. തിരച്ഛാനേസുപി കേചി ഖുദ്ദകാ, കേചി മഹന്താ. പേത്തിവിസയേപി കേചി സട്ഠിഹത്ഥാ, കേചി സത്തതിഹത്ഥാ, കേചി അസീതിഹത്ഥാ ഹോന്തി, കേചി സുവണ്ണാ, കേചി ദുബ്ബണ്ണാ ഹോന്തി. തഥാ കാലകഞ്ജികാ അസുരാ. അപി ചേത്ഥ ദീഘപിട്ഠികപേതാ നാമ സട്ഠിയോജനികാപി ഹോന്തി. സഞ്ഞാ പന സബ്ബേസമ്പി അകുസലവിപാകഅഹേതുകാവ ഹോന്തി. ഇതി ആപായികാപി നാനത്തകായാ ഏകത്തസഞ്ഞിനോത്വേവ സങ്ഖ്യം ഗച്ഛന്തി.

ആഭസ്സരാതി ദണ്ഡഉക്കായ അച്ചി വിയ ഏതേസം സരീരതോ ആഭാ ഛിജ്ജിത്വാ ഛിജ്ജിത്വാ പതന്തീ വിയ സരതി വിസ്സരതീതി ആഭസ്സരാ. തേസു

പഞ്ചകനയേന ദുതിയതതിയജ്ഝാനദ്വയം പരിത്തം ഭാവേത്വാ ഉപപന്നാ **പരിത്താഭാ** നാമ ഹോന്തി, തേസം ദ്വേ കപ്പാ ആയുപ്പമാണം. മജ്ഝിമം ഭാവേത്വാ ഉപപന്നാ **അപ്പമാണാഭാ** നാമ ഹോന്തി, തേസം ചത്താരോ കപ്പാ ആയുപ്പമാണം. പണീതം ഭാവേത്വാ ഉപപന്നാ ആഭസ്സരാ നാമ ഹോന്തി, തേസം അട്ഠ കപ്പാ ആയുപ്പമാണം. ഇധ പന ഉക്കട്ഠപരിച്ഛേദവസേന സബ്ബേപി തേ ഗഹിതാ. സബ്ബേസഞ്ഹി തേസം കായോ ഏകവിപ്ഫാരോവ ഹോതി, സഞ്ഞാ പന അവിതക്കവിചാരമത്താ വാ അവിതക്കഅവിചാരാ വാതി നാനാ.

സുഭകിണ്ഹാതി സുഭേന ഓകിണ്ണാ വികിണ്ണാ, സുഭേന സരീരപ്പഭാവണ്ണേന ഏകഗ്ഘനാതി അത്ഥോ. ഏതേസഞ്ഹി ആഭസ്സരാനം വിയ ന ഛിജ്ജിത്വാ ഛിജ്ജിത്വാ പഭാ ഗച്ഛതി. പഞ്ചകനയേ പന പരിത്തമജ്ഝിമപണീതസ്സ ചതുത്ഥജ്ഝാനസ്സ വസേന സോളസദ്വത്തിംസചതുസട്ഠികപ്പായുകാ **പരിത്തസുഭഅപ്പമാണസുഭസുഭകിണ്ഹാ** നാമ ഹുത്വാ നിബ്ബത്തന്തി. ഇതി സബ്ബേപി തേ **ഏകത്തകായാ ചേവ** ചതുത്ഥജ്ഝാനസഞ്ഞായ ഏകത്തസഞ്ഞിനോ ചാതി വേദിതബ്ബാ. **വേഹപ്ഫലാപി** ചതുത്ഥവിഞ്ഞാണട്ഠിതിമേവ ഭജന്തി. **അസഞ്ഞസത്താ** വിഞ്ഞാണാഭാവാ ഏത്ഥ സങ്ഗഹം ന ഗച്ഛന്തി, സത്താവാസേസു ഗച്ഛന്തി.

സുദ്ധാവാസാ വിവട്ടപക്ഖേ ഠിതാ ന സബ്ബകാലികാ, കപ്പസതസഹസ്സമ്പി അസങ്ഖ്യേയ്യമ്പി ബുദ്ധസുഞ്ഞേ ലോകേ നുപ്പജ്ജന്തി. സോളസകപ്പസഹസ്സബ്ഭന്തരേ ബുദ്ധേസു ഉപ്പന്നേസുയേവ ഉപ്പജ്ജന്തി, ധമ്മചക്കപ്പവത്തസ്സ ഭഗവതോ ഖന്ധവാരട്ഠാനസദിസാ ഹോന്തി. തസ്മാ നേവ വിഞ്ഞാണട്ഠിതിം ന സത്താവാസം ഭജന്തി. മഹാസീവത്ഥേരോ പന - "ന ഖോ പന സോ സാരിപുത്ത സത്താവാസോ സുലഭരൂപോ യോ മയാ അനിവുത്ഥപുബ്ബോ ഇമിനാ ദീഘേന അദ്ധുനാ അഞ്ഞത്ര സുദ്ധാവാസേഹി ദേവേഹീ"തി (മ॰ നി॰ ൧.൧൬൦) ഇമിനാ സുത്തേന സുദ്ധാവാസാപി ചതുത്ഥവിഞ്ഞാണട്ഠിതിം ചതുത്ഥസത്താവാസംയേവ ഭജന്തീതി വദതി, തം അപ്പടിബാഹിയത്താ സുത്തസ്സ അനുഞ്ഞാതം.

സബ്ബസോ രൂപസഞ്ഞാനന്തിആദീനം അത്ഥോ വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ വുത്തോ. നേവസഞ്ഞാനാസഞ്ഞായതനം പന യഥേവ സഞ്ഞായ, ഏവം വിഞ്ഞാണസ്സപി സുഖുമത്താ നേവ വിഞ്ഞാണം നാവിഞ്ഞാണം. തസ്മാ വിഞ്ഞാണട്ഠിതീസു അവത്വാ ആയതനേസു വുത്തം.

൧൨൭. **തത്രാ**തി താസു വിഞ്ഞാണട്ഠിതീസു. **തഞ്ച പജാനാതീ**തി തഞ്ച വിഞ്ഞാണട്ഠിതിം പജാനാതി. **തസ്സാ ച സമുദയ**ന്തി "അവിജ്ജാസമുദയാ രൂപസമുദയോ"തിആദിനാ (പടി॰ മ॰ ൧.൪൯) നയേന തസ്സാ സമുദയഞ്ച പജാനാതി. **തസ്സാ ച അത്ഥങ്ഗമ**ന്തി - "അവിജ്ജാനിരോധാ രൂപനിരോധോ"തിആദിനാ നയേന തസ്സാ അത്ഥങ്ഗമഞ്ച പജാനാതി. **അസ്സാദ**ന്തി യം രൂപം പടിച്ച...പേ॰... യം വിഞ്ഞാണം പടിച്ച ഉപ്പജ്ജതി സുഖം സോമനസ്സം, അയം വിഞ്ഞാണസ്സ അസ്സാദോതി, ഏവം തസ്സാ അസ്സാദഞ്ച പജാനാതി. **ആദീനവ**ന്തി യം രൂപം...പേ॰... യം വിഞ്ഞാണം അനിച്ചം ദുക്ഖം വിപരിണാമധമ്മം, അയം വിഞ്ഞാണസ്സ ആദീനവോതി, ഏവം തസ്സാ ആദീനവഞ്ച പജാനാതി. **നിസ്സരണ**ന്തി യോ രൂപസ്മിം...പേ॰... യോ വിഞ്ഞാണേ ഛന്ദരാഗവിനയോ, ഛന്ദരാഗപ്പഹാനം, ഇദം വിഞ്ഞാണസ്സ നിസ്സരണന്തി (സം॰

നിം ൨.൨൬) ഏവം തസ്സാ നിസ്സരണഞ്ച പജാനാതി. **കല്ലം നു തേനാ**തി യുത്തം നു തേന ഭിക്ഖുനാ തം വിഞ്ഞാണട്ഠിതിം തണ്ഹാമാനദിട്ഠീനം വസേന അഹന്തി വാ മമന്തി വാ അഭിനന്ദിതുന്തി. ഏതേനുപായേന സബ്ബത്ഥ വേദിതബ്ബോ. യത്ഥ പന രൂപം നത്ഥി, തത്ഥ ചതുന്നം ഖന്ധാനം വസേന, യത്ഥ വിഞ്ഞാണം നത്ഥി, തത്ഥ ഏകസ്സ ഖന്ധസ്സ വസേന സമുദയോ യോജേതബ്ബോ. ആഹാരസമുദയാ ആഹാരനിരോധാതി ഇദഞ്ചേത്ഥ പദം യോജേതബ്ബം.

യതോ ഖോ, ആനന്ദ, ഭിക്ഖൂതി യദാ ഖോ ആനന്ദ, ഭിക്ഖു. **അനുപാദാ വിമുത്തോ**തി ചതൂഹി ഉപാദാനേഹി അഗ്ഗഹേത്വാ വിമുത്തോ. **പഞ്ഞാവിമുത്തോ**തി പഞ്ഞായ വിമുത്തോ. അട്ഠ വിമോക്ഖേ അസച്ഛികത്വാ പഞ്ഞാബലേനേവ നാമകായസ്സ ച രൂപകായസ്സ ച അപ്പവത്തിം കത്വാ വിമുത്തോതി അത്ഥോ. സോ സുക്ഖവിപസ്സകോ ച പഠമജ്ഝാനാദീസു അഞ്ഞതരസ്മിം ഠത്വാ അരഹത്തം പത്തോ ചാതി പഞ്ചവിധോ. വുത്തമ്പി ചേതം - ''കതമോ ച പുഗ്ഗലോ പഞ്ഞാവിമുത്തോ? ഇധേകച്ചോ പുഗ്ഗലോ ന ഹേവ ഖോ അട്ഠ വിമോക്ഖേ കായേന ഫുസിത്വാ വിഹരതി, പഞ്ഞായ ചസ്സ ദിസ്വാ ആസവാ പരിക്ഖീണാ ഹോന്തി, അയം വുച്ചതി പുഗ്ഗലോ പഞ്ഞാവിമുത്തോ''തി (പു॰ പ॰ ൨൮).

അട്ഠവിമോക്ഖവണ്ണനാ

൨൨൬. ഏവം ഏകസ്സ ഭിക്ഖുനോ നിഗമനഞ്ച നാമഞ്ച ദസ്സേത്വാ ഇതരസ്സ ദസ്സേതും **അട്ഠ ഖോ ഇമേ**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **വിമോക്ഖോ**തി കേനട്ഠേന വിമോക്ഖോ? അധിമുച്ചനട്ഠേന. കോ പനായം അധിമുച്ചനട്ഠോ നാമ? പച്ചനീകധമ്മേഹി ച സുട്ഠു മുച്ചനട്ഠോ, ആരമ്മണേ ച അഭിരതിവസേന സുട്ഠു മുച്ചനട്ഠോ, പിതുഅങ്കേ വിസ്സട്ഠങ്ഗപച്ചങ്ഗസ്സ ദാരകസ്സ സയനം വിയ അനിഗ്ഗഹിതഭാവേന നിരാസങ്കതായ ആരമ്മണേ പവത്തീതി വുത്തം ഹോതി. അയം പനത്ഥോ പച്ഛിമേ വിമോക്ഖേ നത്ഥി, പുരിമേസു സബ്ബേസു അത്ഥി.

രൂപീ രൂപാനി പസ്സതീതി ഏത്ഥ അജ്ഝത്തം കേസാദീസു നീലകസിണാദീസു നീലകസിണാദിവസേന ഉപ്പാദിതം രൂപജ്ഝാനം രൂപം, തദസ്സത്ഥീതി രൂപീ. **ബഹിദ്ധാ രൂപാനി പസ്സതീ**തി ബഹിദ്ധാപി നീലകസിണാദീനി രൂപാനി ഝാനചക്ഖുനാ പസ്സതി. ഇമിനാ അജ്ഝത്തബഹിദ്ധാവത്ഥുകേസു കസിണേസു ഉപ്പാദിതജ്ഝാനസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ ചത്താരി രൂപാവചരജ്ഝാനാനി ദസ്സിതാനി. **അജ്ഝത്തം അരൂപസഞ്ഞീ**തി അജ്ഝത്തം ന രൂപസഞ്ഞീ, അത്തനോ കേസാദീസു അനുപ്പാദിതരൂപാവചരജ്ഝാനോതി അത്ഥോ. ഇമിനാ ബഹിദ്ധാ പരികമ്മം കത്വാ ബഹിദ്ധാവ ഉപ്പാദിതജ്ഝാനസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ രൂപാവചരജ്ഝാനാനി ദസ്സിതാനി.

സുഭന്തേവ അധിമുത്തോ ഹോതീതി ഇമിനാ സുവിസുദ്ധേസു നീലാദീസു വണ്ണകസിണേസു ഝാനാനി ദസ്സിതാനി. തത്ഥ കിഞ്ചാപി അന്തോഅപ്പനായം സുഭന്തി ആഭോഗോ നത്ഥി, യോ പന വിസുദ്ധം സുഭം കസിണമാരമ്മണം കരിത്വാ വിഹരതി, സോ യസ്മാ സുഭന്തി അധിമുത്തോ ഹോതീതി വത്തബ്ബതം ആപജ്ജതി, തസ്മാ ഏവം ദേസനാ കതാ. പടിസമ്ഭിദാമഗ്ഗേ പന - ''കഥം സുഭന്തേവ അധിമുത്തോ ഹോതീതി വിമോക്ഖോ? ഇധ ഭിക്ഖു മേത്താസഹഗതേന ചേതസാ ഏകം ദിസം ഫരിത്വാ വിഹരതി…പേ॰… മേത്തായ ഭാവിതത്താ സത്താ അപ്പടികൂലാ ഹോന്തി. കരുണാ, മുദിതാ,

ഉപേക്ഖാസഹഗതേന ചേതസാ ഏകം ദിസം ഫരിത്വാ വിഹരതി...പേ॰...
ഉപേക്ഖായ ഭാവിതത്താ സത്താ അപ്പടികൂലാ ഹോന്തി. ഏവം സുഭം ത്വേവ
അധിമുത്തോ ഹോതീതി വിമോക്ഖോ''തി (പടി॰ മ॰ ൧.൨൧൨) വുത്തം.

സബ്ബസോ രൂപസഞ്ഞാനന്തിആദീസു യം വത്തബ്ബം, തം സബ്ബം വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ
വുത്തമേവ. **അയം അട്ഠമോ വിമോക്ഖോ**തി അയം ചതുന്നം ഖന്ധാനം
സബ്ബസോ വിസുദ്ധത്താ വിമുത്തത്താ അട്ഠമോ ഉത്തമോ വിമോക്ഖോ നാമ.

൧൬൮. അനുലോമന്തി ആദിതോ പട്ഠായ യാവ പരിയോസാനാ.
പടിലോമന്തി പരിയോസാനതോ പട്ഠായ യാവ ആദിതോ.
അനുലോമപടിലോമന്തി ഇദം അതിപഗുണത്താ സമാപത്തീനം അട്ഠത്വാവ
ഇതോ ചിതോ ച സഞ്ചരണവസേന വുത്തം. **യത്ഥിച്ഛക**ന്തി ഓകാസപരിദീപനം,
യത്ഥ യത്ഥ ഓകാസേ ഇച്ഛതി. **യദിച്ഛക**ന്തി സമാപത്തിദീപനം, യം യം
സമാപത്തിം ഇച്ഛതി. **യാവതിച്ഛക**ന്തി അദ്ധാനപരിച്ഛേദദീപനം , യാവതകം
അദ്ധാനം ഇച്ഛതി. **സമാപജ്ജതീ**തി തം തം സമാപത്തിം പവിസതി. **വുട്ഠാതീ**തി
തതോ ഉട്ഠായ തിട്ഠതി.

ഉഭതോഭാഗവിമുത്തോതി ദ്വീഹി ഭാഗേഹി വിമുത്തോ,
അരൂപസമാപത്തിയാ രൂപകായതോ വിമുത്തോ, മഗ്ഗേന നാമകായതോ
വിമുത്തോതി. വുത്തമ്പി ചേതം -

> ''അച്ചീ യഥാ വാതവേഗേന ഖിത്താ, (ഉപസിവാതി ഭഗവാ)
> അത്ഥം പലേതി ന ഉപേതി സങ്ഖം;
> ഏവം മുനീ നാമകായാ വിമുത്തോ,
> അത്ഥം പലേതി ന ഉപേതി സങ്ഖ''ന്തി. (സു॰ നി॰ ൧൦൮൦);

സോ പനേസ ഉഭതോഭാഗവിമുത്തോ ആകാസാനഞ്ചായതനാദീസു
അഞ്ഞതരതോ ഉട്ഠായ അരഹത്തം പത്തോ ച അനാഗാമീ ഹുത്വാ നിരോധാ
ഉട്ഠായ അരഹത്തം പത്തോ ചാതി പഞ്ചവിധോ. കേചി പന - ''യസ്മാ
രൂപാവചരചതുത്ഥജ്ഝാനമ്പി ദുവങ്ഗികം ഉപേക്ഖാസഹഗതം,
അരൂപാവചരജ്ഝാനമ്പി താദിസമേവ. തസ്മാ രൂപാവചരചതുത്ഥജ്ഝാനതോ
ഉട്ഠായ അരഹത്തം പത്തോപി ഉഭതോഭാഗവിമുത്തോ''തി.

അയം പന ഉഭതോഭാഗവിമുത്തപഞ്ഹോ ഹേട്ഠാ ലോഹപാസാദേ
സമുട്ഠഹിത്വാ തിപിടകചൂളസുമനത്ഥേരസ്സ വണ്ണനം നിസ്സായ ചിരേന
വിനിച്ഛയം പത്തോ . ഗിരിവിഹാരേ കിര ഥേരസ്സ അന്തേവാസികോ ഏകസ്സ
പിണ്ഡപാതികസ്സ മുഖതോ തം പഞ്ഹം സുത്വാ ആഹ - ''ആവുസോ,
ഹേട്ഠാലോഹപാസാദേ അമ്ഹാകം ആചരിയസ്സ ധമ്മം വണ്ണയതോ ന കേനചി
സുതപുബ്ബ''ന്തി. കിം പന, ഭന്തേ, ഥേരോ അവചാതി?
രൂപാവചരചതുത്ഥജ്ഝാനം കിഞ്ചാപി ദുവങ്ഗികം ഉപേക്ഖാസഹഗതം
കിലേസേ വിക്ഖമ്ഭേതി, കിലേസാനം പന ആസന്നപക്ഖേ വിരൂഹനട്ഠാനേ
സമുദാചരതി. ഇമേ ഹി കിലേസാ നാമ പഞ്ചവോകാരഭവേ നീലാദീസു
അഞ്ഞതരം ആരമ്മണം ഉപനിസ്സായ സമുദാചരന്തി, രൂപാവചരജ്ഝാനഞ്ച തം
ആരമ്മണം ന സമതിക്കമതി. തസ്മാ സബ്ബസോ രൂപം നിവത്തേത്വാ
അരൂപജ്ഝാനവസേന കിലേസേ വിക്ഖമ്ഭേത്വാ അരഹത്തം പത്തോവ
ഉഭതോഭാഗവിമുത്തോതി, ഇദം ആവുസോ ഥേരോ അവച. ഇദഞ്ച പന വത്വാ

ഇദം സുത്തം ആഹരി - "കതമോ ച പുഗ്ഗലോ ഉഭതോഭാഗവിമുത്തോ. ഇധേകച്ചോ പുഗ്ഗലോ അട്ഠവിമോക്ഖേ കായേന ഫുസിത്വാ വിഹരതി, പഞ്ഞായ ചസ്സ ദിസ്വാ ആസവാ പരിക്ഖീണാ ഹോന്തി, അയം വുച്ചതി പുഗ്ഗലോ ഉഭതോഭാഗവിമുത്തോ"തി (പു॰ പ॰ ൨൪).

ഇമായ ച ആനന്ദ ഉഭതോഭാഗവിമുത്തിയാതി ആനന്ദ ഇതോ ഉഭതോഭാഗവിമുത്തിതോ. സേസം സബ്ബത്ഥ ഉത്താനമേവാതി.

ഇതി സുമങ്ഗലവിലാസിനിയാ ദീഘനികായട്ഠകഥായം

മഹാനിദാനസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൩. മഹാപരിനിബ്ബാനസുത്തവണ്ണനാ

൧൩൧. ഏവം മേ സുതന്തി മഹാപരിനിബ്ബാനസുത്തം. തത്രായമനുപുബ്ബപദവണ്ണനാ - **ഗിജ്ഝകൂടേ**തി ഗിജ്ഝാ തസ്സ കൂടേസു വസിംസു, ഗിജ്ഝസദിസം വാ തസ്സ കൂടം അത്ഥീതി ഗിജ്ഝകൂടോ, തസ്മിം ഗിജ്ഝകൂടേ. **അഭിയാതുകാമോ**തി അഭിഭവനത്ഥായ യാതുകാമോ. **വജ്ജീ**തി വജ്ജിരാജാനോ. **ഏവംമഹിദ്ധികേ**തി ഏവം മഹതിയാ രാജിദ്ധിയാ സമന്നാഗതേ, ഏതേന നേസം സമഗ്ഗഭാവം കഥേസി. **ഏവംമഹാനുഭാവേ**തി ഏവം മഹന്തേന ആനുഭാവേന സമന്നാഗതേ, ഏതേന നേസം ഹത്ഥിസിപ്പാദീസു കതസിക്ഖതം കഥേസി, യം സന്ധായ വുത്തം - ''സിക്ഖിതാ വതിമേ ലിച്ഛവികുമാരകാ, സുസിക്ഖിതാ വതിമേ ലിച്ഛവികുമാരകാ, യത്ര ഹി നാമ സുഖുമേന താളച്ഛിഗ്ഗലേന അസനം അതിപാതയിസ്സന്തി പോങ്ഖാനുപോങ്ഖം അവിരാധിത''ന്തി (സം॰ നി॰ ൫.൧൧൧൫). **ഉച്ഛേച്ഛാമീ**തി ഉച്ഛിന്ദിസ്സാമി. **വിനാസേസ്സാമീ**തി നാസേസ്സാമി, അദസ്സനം പാപേസ്സാമി. **അനയബ്യസന**ന്തി ഏത്ഥ ന അയോതി അനയോ, അവഡ്ഢിയാ ഏതം നാമം. ഹിതഞ്ച സുഖഞ്ച വിയസ്സതി വിക്ഖിപതീതി ബ്യസനം, ഞാതിപാരിജുഞ്ഞാദീനം ഏതം നാമം. **ആപാദേസ്സാമീ**തി പാപയിസ്സാമി.

ഇതി കിര സോ ഠാനനിസജ്ജാദീസു ഇമം യുദ്ധകഥമേവ കഥേതി, ഗമനസജ്ജാ ഹോഥാതി ഏവം ബലകായം ആണാപേതി. കസ്മാ? ഗങ്ഗായം കിര ഏകം പട്ടനഗാമം നിസ്സായ അഡ്ഢയോജനം അജാതസത്തുനോ ആണാ, അഡ്ഢയോജനം ലിച്ഛവീനം. ഏത്ഥ പന ആണാപവത്തിട്ഠാനം ഹോതീതി അത്ഥോ. തത്രാപി ച പബ്ബതപാദതോ മഹഗ്ഘഭണ്ഡം ഓതരതി. തം സുത്വാ - ''അജ്ജ യാമി, സ്വേ യാമീ''തി അജാതസത്തുനോ സംവിദഹന്തസ്സേവ ലിച്ഛവിരാജാനോ സമഗ്ഗാ സമ്മോദമാനാ പുരേതരം ഗന്ത്വാ സബ്ബം ഗണ്ഹന്തി. അജാതസത്തു പച്ഛാ ആഗന്ത്വാ തം പവത്തിം ഞത്വാ കുജ്ഝിത്വാ ഗച്ഛതി. തേ പുനസംവച്ഛരേപി തഥേവ കരോന്തി. അഥ സോ ബലവാഘാതജാതോ തദാ ഏവമകാസി.

തതോ ചിന്തേസി - ''ഗണേന സദ്ധിം യുദ്ധം നാമ ഭാരിയം, ഏകോപി മോഘപ്പഹാരോ നാമ നത്ഥി, ഏകേന ഖോ പന പണ്ഡിതേന സദ്ധിം മന്തേത്വാ കരോന്തോ നിപ്പരാധോ ഹോതി, പണ്ഡിതോ ച സത്ഥാരാ സദിസോ നത്ഥി, സത്ഥാ ച അവിദൂരേ ധുരവിഹാരേ വസതി, ഹന്ദാഹം പേസേത്വാ പുച്ഛാമി . സചേ മേ ഗതേന കോചി അത്ഥോ ഭവിസ്സതി, സത്ഥാ തുണ്ഹീ ഭവിസ്സതി, അനത്ഥേ പന സതി കിം രഞ്ഞോ തത്ഥ ഗമനേനാതി വക്ഖതീ''തി. സോ വസ്സകാരബ്രാഹ്മണം പേസേസി. ബ്രാഹ്മണോ ഗന്ത്വാ ഭഗവതോ ഏതമത്ഥം ആരോചേസി. തേന വുത്തം - **''അഥ ഖോ രാജാ...പേ॰... ആപാദേസ്സാമീ''**തി.

രാജഅപരിഹാനിയധമ്മവണ്ണനാ

൧൩൪. ഭഗവന്തം ബീജയമാനോതി ഥേരോ വത്തസീസേ ഠത്വാ ഭഗവന്തം ബീജതി, ഭഗവതോ പന സീതം വാ ഉണ്ഹം വാ നത്ഥി. ഭഗവാ ബ്രാഹ്മണസ്സ വചനം സുത്വാ തേന സദ്ധിം അമന്തേത്വാ ഥേരേന സദ്ധിം മന്തേതുകാമോ **കിന്തി തേ, ആനന്ദ, സുത**ന്തിആദിമാഹ. **അഭിണ്ഹം സന്നിപാതാ**തി ദിവസസ്സ തിക്ഖത്തും സന്നിപതന്താപി അന്തരന്തരാ സന്നിപതന്താപി അഭിണ്ഹം

സന്നിപാതാവ. **സന്നിപാതബഹുലാ**തി ഹിയ്യോപി സന്നിപതിമ്ഹാ, പുരിമദിവസമ്പി സന്നിപതിമ്ഹാ, പുന അജ്ജ കിമത്ഥം സന്നിപതിതാ ഹോമാതി വോസാനം അനാപജ്ജന്താ സന്നിപാതബഹുലാ നാമ ഹോന്തി. **യാവകീവഞ്ചാ**തി യത്തകം കാലം. **വുദ്ധിയേവ, ആനന്ദ, വജ്ജീനം പാടികങ്ഖാ, നോ പരിഹാനീ**തി - അഭിണ്ഹം അസന്നിപതന്താ ഹി ദിസാവിദിസാസു ആഗതം സാസനം ന സുണന്തി, തതോ - "അസുകഗാമസീമാ വാ നിഗമസീമാ വാ ആകുലാ, അസുകട്ഠാനേ ചോരാ വാ പരിയുട്ഠിതാ"തി ന ജാനന്തി, ചോരാപി "പമത്താ രാജാനോ"തി ഞത്വാ ഗാമനിഗമാദീനി പഹരന്താ ജനപദം നാസേന്തി. ഏവം രാജൂനം പരിഹാനി ഹോതി. അഭിണ്ഹം സന്നിപതന്താ പന തം തം പവത്തിം സുണന്തി, തതോ ബലം പേസേത്വാ അമിത്തമദ്ദനം കരോന്തി, ചോരാപി - "അപ്പമത്താ രാജാനോ, ന സക്കാ അമ്ഹേഹി വഗ്ഗബന്ധേഹി വിചരിതു"ന്തി ഭിജ്ജിത്വാ പലായന്തി. ഏവം രാജൂനം വുദ്ധി ഹോതി. തേന വുത്തം - "വുദ്ധിയേവ, ആനന്ദ, വജ്ജീനം പാടികങ്ഖാ നോ പരിഹാനീ"തി. തത്ഥ **പാടികങ്ഖാ**തി ഇച്ഛിതബ്ബാ, അവസ്സം ഭവിസ്സതീതി ഏവം ദട്ഠബ്ബാതി അത്ഥോ.

സമഗ്ഗാതിആദീസു സന്നിപാതഭേരിയാ നിഗ്ഗതായ - "അജ്ജ മേ കിച്ചം അത്ഥി, മങ്ഗലം അത്ഥീ"തി വിക്ഖേപം കരോന്താ ന സമഗ്ഗാ സന്നിപതന്തി നാമ. ഭേരിസദ്ദം പന സുത്വാവ ഭുഞ്ജന്താപി അലങ്കരിയമാനാപി വത്ഥാനി നിവാസേന്താപി അഡ്ഢഭുത്താ വാ അഡ്ഢാലങ്കതാ വാ വത്ഥം നിവാസയമാനാ വാ സന്നിപതന്താ സമഗ്ഗാ സന്നിപതന്തി നാമ. സന്നിപതിതാ പന ചിന്തേത്വാ മന്തേത്വാ കത്തബ്ബം കത്വാ ഏകതോവ അവുട്ഠഹന്താ ന സമഗ്ഗാ വുട്ഠഹന്തി നാമ. ഏവം വുട്ഠിതേസു ഹി യേ പഠമം ഗച്ഛന്തി, തേസം ഏവം ഹോതി - "അമ്ഹേഹി ബാഹിരകഥാവ സുതാ, ഇദാനി വിനിച്ഛയകഥാ ഭവിസ്സതീ"തി. ഏകതോ വുട്ഠഹന്താ പന സമഗ്ഗാ വുട്ഠഹന്തി നാമ. അപിച - "അസുകട്ഠാനേസു ഗാമസീമാ വാ നിഗമസീമാ വാ ആകുലാ, ചോരാ പരിയുട്ഠിതാ"തി സുത്വാ - "കോ ഗന്ത്വാ ഇമം അമിത്തമദ്ദനം കരിസ്സതീ"തി വുത്തേ - "അഹം പഠമം, അഹം പഠമ"ന്തി വത്വാ ഗച്ഛന്താപി സമഗ്ഗാ വുട്ഠഹന്തി നാമ. ഏകസ്സ പന കമ്മന്തേ ഓസീദമാനേ സേസാ രാജാനോ പുത്തഭാതരോ പേസേത്വാ തസ്സ കമ്മന്തം ഉപത്ഥമ്ഭയമാനാപി, ആഗന്തുകരാജാനം - "അസുകസ്സ ഗേഹം ഗച്ഛതു, അസുകസ്സ ഗേഹം ഗച്ഛതൂ"തി അവത്വാ സബ്ബേ ഏകതോ സങ്ഗണ്ഹന്താപി, ഏകസ്സ മങ്ഗലേ വാ രോഗേ വാ അഞ്ഞസ്മിം വാ പന താദിസേ സുഖദുക്ഖേ ഉപ്പന്നേ സബ്ബേ തത്ഥ സഹായഭാവം ഗച്ഛന്താപി സമഗ്ഗാ വജ്ജികരണീയാനി കരോന്തി നാമ.

അപഞ്ഞത്തന്തിആദീസു പുബ്ബേ അകതം സുങ്കം വാ ബലിം വാ ദണ്ഡം വാ ആഹരാപേന്താ അപഞ്ഞത്തം പഞ്ഞപേന്തി നാമ. പോരാണപവേണിയാ ആഗതമേവ പന അനാഹരാപേന്താ പഞ്ഞത്തം സമുച്ഛിന്ദന്തി നാമ. ചോരോതി ഗഹേത്വാ ദസ്സിതേ അവിചിനിത്വാവ ഛേജ്ജഭേജ്ജം അനുസാസേന്താ പോരാണം വജ്ജിധമ്മം സമാദായ ന വത്തന്തി നാമ. തേസം അപഞ്ഞത്തം പഞ്ഞപേന്താനം അഭിനവസുങ്കാദീഹി പീളിതാ മനുസ്സാ - "അതിഉപദ്ദുതമ്ഹ, കോ ഇമേസം വിജിതേ വസിസ്സതീ"തി പച്ചന്തം പവിസിത്വാ ചോരാ വാ ചോരസഹായാ വാ ഹുത്വാ ജനപദം പഹരന്തി. പഞ്ഞത്തം സമുച്ഛിന്ദന്താനം പവേണീആഗതാനി സുങ്കാദീനി അഗണ്ഹന്താനം കോസോ പരിഹായതി. തതോ ഹത്ഥിഅസ്സബലകായഓരോധാദയോ യഥാനിബദ്ധം വട്ടം അലഭമാനാ ഥാമേന

ബലേന പരിഹായന്തി. തേ നേവ യുദ്ധക്ഖമാ ഹോന്തി, ന പാരിചരിയക്ഖമാ. പോരാണം വജ്ജിധമ്മം സമാദായ അവത്തന്താനം വിജിതേ മനുസ്സാ - “അമ്ഹാകം പുത്തം പിതരം ഭാതരം അചോരംയേവ ചോരോതി കത്വാ ഛിന്ദിംസു ഭിന്ദിംസൂ”തി കുജ്ഝിത്വാ പച്ചന്തം പവിസിത്വാ ചോരാ വാ ചോരസഹായാ വാ ഹുത്വാ ജനപദം പഹരന്തി, ഏവം രാജൂനം പരിഹാനി ഹോതി, പണ്ണത്തം പണ്ണപേന്താനം പന “പവേണിആഗതമേവ രാജാനോ കരോന്തീ”തി മനുസ്സാ ഹട്ഠതുട്ഠാ കസിവാണിജ്ജാദികേ കമ്മന്തേ സമ്പാദേന്തി. പണ്ണത്തം അസമുച്ഛിന്ദന്താനം പവേണിആഗതാനി സുങ്കാദീനി ഗണ്ഹന്താനം കോസോ വഡ്ഢതി, തതോ ഹത്ഥിഅസ്സബലകായഓരോധാദയോ യഥാനിബദ്ധം വട്ടം ലഭമാനാ ഥാമബലസമ്പന്നാ യുദ്ധക്ഖമാ ചേവ പാരിചരിയക്ഖമാ ച ഹോന്തി.

പോരാണം വജ്ജിധമ്മന്തി ഏത്ഥ പുബ്ബേ കിര വജ്ജിരാജാനോ “അയം ചോരോ”തി ആനേത്വാ ദസ്സിതേ “ഗണ്ഹഥ നം ചോര”ന്തി അവത്വാ വിനിച്ഛയമഹാമത്താനം ദേന്തി. തേ വിനിച്ഛിനിത്വാ സചേ അചോരോ ഹോതി, വിസ്സജ്ജേന്തി. സചേ ചോരോ, അത്തനാ കിഞ്ചി അവത്വാ വോഹാരികാനം ദേന്തി. തേപി അചോരോ ചേ, വിസ്സജ്ജേന്തി. ചോരോ ചേ, സുത്തധരാനം ദേന്തി. തേപി വിനിച്ഛിനിത്വാ അചോരോ ചേ, വിസ്സജ്ജേന്തി. ചോരോ ചേ, അട്ഠകുലികാനം ദേന്തി. തേപി തഥേവ കത്വാ സേനാപതിസ്സ, സേനാപതി ഉപരാജസ്സ, ഉപരാജാ രഞ്ഞോ, രാജാ വിനിച്ഛിനിത്വാ അചോരോ ചേ, വിസ്സജ്ജേതി. സചേ പന ചോരോ ഹോതി, പവേണിപോത്ഥകം വാചാപേതി. തത്ഥ - “യേന ഇദം നാമ കതം, തസ്സ അയം നാമ ദണ്ഡോ”തി ലിഖിതം. രാജാ തസ്സ കിരിയം തേന സമാനേത്വാ തദനുച്ഛവികം ദണ്ഡം കരോതി. ഇതി ഏതം പോരാണം വജ്ജിധമ്മം സമാദായ വത്തന്താനം മനുസ്സാ ന ഉജ്ഝായന്തി, “രാജാനോ പോരാണപവേണിയാ കമ്മം കരോന്തി, ഏതേസം ദോസോ നത്ഥി, അമ്ഹാകംയേവ ദോസോ”തി അപ്പമത്താ കമ്മന്തേ കരോന്തി. ഏവം രാജൂനം വുദ്ധി ഹോതി. തേന വുത്തം - “വുദ്ധിയേവ, ആനന്ദ, വജ്ജീനം പാടികങ്ഖാ, നോ പരിഹാനീ”തി.

സക്കരോന്തീതി യംകിഞ്ചി തേസം സക്കാരം കരോന്താ സുന്ദരമേവ കരോന്തി. **ഗരും കരോന്തീ**തി ഗരുഭാവം പച്ചുപട്ഠപേത്വാവ കരോന്തി. **മാനേന്തീ**തി മനേന പിയായന്തി. **പൂജേന്തീ**തി നിപച്ചകാരം ദസ്സേന്തി. **സോതബ്ബം മഞ്ഞന്തീ**തി ദിവസസ്സ ദ്വേ തയോ വാരേ ഉപട്ഠാനം ഗന്ത്വാ തേസം കഥം സോതബ്ബം സദ്ധാതബ്ബം മഞ്ഞന്തി. തത്ഥ യേ ഏവം മഹല്ലകാനം രാജൂനം സക്കാരാദീനി ന കരോന്തി, ഓവാദത്ഥായ ച നേസം ഉപട്ഠാനം ന ഗച്ഛന്തി, തേ തേഹി വിസ്സട്ഠാ അനോവദിയമാനാ കീളാപസുതാ രജ്ജതോ പരിഹായന്തി. യേ പന തഥാ പടിപജ്ജന്തി, തേസം മഹല്ലകരാജാനോ - “ഇദം കാതബ്ബം, ഇദം ന കാതബ്ബ”ന്തി പോരാണം പവേണിം ആചിക്ഖന്തി. സങ്ഗാമം പത്വാപി - “ഏവം പവിസിതബ്ബം, ഏവം നിക്ഖമിതബ്ബ”ന്തി ഉപായം ദസ്സേന്തി. തേ തേഹി ഓവദിയമാനാ യഥാഓവാദം പടിപജ്ജന്താ സക്കോന്തി രാജപ്പവേണിം സന്ധാരേതും. തേന വുത്തം - “വുദ്ധിയേവ, ആനന്ദ, വജ്ജീനം പാടികങ്ഖാ, നോ പരിഹാനീ”തി.

കുലിത്ഥിയോതി കുലഘരണിയോ. **കുലകുമാരിയോ**തി അനിവിദ്ധാ താസം ധീതരോ. **ഓക്കസ്സ പസയ്ഹാ**തി ഏത്ഥ “ഓക്കസ്സാ”തി വാ “പസയ്ഹാ”തി വാ പസയ്ഹാകാരസ്സേവേതം നാമം. “ഉക്കസ്സാ”തിപി പഠന്തി. തത്ഥ **ഓക്കസ്സാ**തി

അവകസ്സിത്വാ ആകഡ്ഢിത്വാ. **പസയ്ഹാ**തി അഭിഭവിത്വാ അജ്ഝോത്ഥരിത്വാതി അയം വചനത്ഥോ. ഏവഞ്ഹി കരോന്താനം വിജിതേ മനുസ്സാ - "അമ്ഹാകം ഗേഹേ പുത്തമാതരോപി, ഖേളസിങ്ഘാണികാദീനി മുഖേന അപനേത്വാ സംവഡ്ഢിതധീതരോപി ഇമേ രാജാനോ ബലക്കാരേന ഗഹേത്വാ അത്തനോ ഘരേ വാസേന്തീ"തി കുപിതാ പച്ചന്തം പവിസിത്വാ ചോരാ വാ ചോരസഹായാ വാ ഹുത്വാ ജനപദം പഹരന്തി. ഏവം അകരോന്താനം പന വിജിതേ മനുസ്സാ അപ്പോസ്സുക്കാ സകാനി കമ്മാനി കരോന്താ രാജകോസം വഡ്ഢേന്തി. ഏവമേത്ഥ വുദ്ധിഹാനിയോ വേദിതബ്ബാ.

വജ്ജീനം വജ്ജിചേതിയാനീതി വജ്ജിരാജൂനം വജ്ജിരട്ഠേ ചിത്തീകതട്ഠേന ചേതിയാനീതി ലദ്ധനാമാനി യക്ഖട്ഠാനാനി. **അബ്ഭന്തരാനീ**തി അന്തോനഗരേ ഠിതാനി. ബാഹിരാനീതി ബഹിനഗരേ ഠിതാനി . **ദിന്നപുബ്ബ**ന്തി പുബ്ബേ ദിന്നം. **കതപുബ്ബ**ന്തി പുബ്ബേ കതം. **നോ പരിഹാപേസ്സന്തീ**തി അപരിഹാപേത്വാ യഥാപവത്തമേവ കരിസ്സന്തി ധമ്മികം ബലിം പരിഹാപേന്താനഞ്ഹി ദേവതാ ആരക്ഖം സുസംവിഹിതം ന കരോന്തി, അനുപ്പന്നം ദുക്ഖം ജനേതും അസക്കോന്താപി ഉപ്പന്നം കാസസീസരോഗാദിം വഡ്ഢേന്തി, സങ്ഗാമേ പത്തേ സഹായാ ന ഹോന്തി. അപരിഹാപേന്താനം പന ആരക്ഖം സുസംവിഹിതം കരോന്തി, അനുപ്പന്നം സുഖം ഉപ്പാദേതും അസക്കോന്താപി ഉപ്പന്നം കാസസീസരോഗാദിം ഹനന്തി, സങ്ഗാമസീസേ സഹായാ ഹോന്തീതി ഏവമേത്ഥ വുദ്ധിഹാനിയോ വേദിതബ്ബാ.

ധമ്മികാ രക്ഖാവരണഗുത്തീതി ഏത്ഥ രക്ഖാ ഏവ യഥാ അനിച്ഛിതം ന ഗച്ഛതി, ഏവം ആവരണതോ ആവരണം. യഥാ ഇച്ഛിതം ന വിനസ്സതി, ഏവം ഗോപായനതോ ഗുത്തി. തത്ഥ ബലകായേന പരിവാരേത്വാ രക്ഖണം പബ്ബജിതാനം ധമ്മികാ രക്ഖാവരണഗുത്തി നാമ ന ഹോതി. യഥാ പന വിഹാരസ്സ ഉപവനേ രുക്ഖേ ന ഛിന്ദന്തി, വാജികാ വജ്ഝം ന കരോന്തി, പോക്ഖരണീസു മച്ഛേ ന ഗണ്ഹന്തി, ഏവം കരണം ധമ്മികാ രക്ഖാവരണഗുത്തി നാമ. **കിന്തി അനാഗതാ ചാ**തി ഇമിനാ പന നേസം ഏവം പച്ചുപട്ഠിതചിത്തസന്താനോതി ചിത്തപ്പവത്തിം പുച്ഛതി.

തത്ഥ യേ അനാഗതാനം അരഹന്താനം ആഗമനം ന ഇച്ഛന്തി, തേ അസ്സദ്ധാ ഹോന്തി അപ്പസന്നാ. പബ്ബജിതേ ച സമ്പത്തേ പച്ചുഗ്ഗമനം ന കരോന്തി, ഗന്ത്വാ ന പസ്സന്തി, പടിസന്ഥാരം ന കരോന്തി, പഞ്ഹം ന പുച്ഛന്തി, ധമ്മം ന സുണന്തി, ദാനം ന ദേന്തി, അനുമോദനം ന സുണന്തി, നിവാസനട്ഠാനം ന സംവിദഹന്തി. അഥ നേസം അവണ്ണോ അബ്ഭുഗ്ഗച്ഛതി - "അസുകോ നാമ രാജാ അസ്സദ്ധോ അപ്പസന്നോ, പബ്ബജിതേ സമ്പത്തേ പച്ചുഗ്ഗമനം ന കരോതി...പേ... നിവാസനട്ഠാനം ന സംവിദഹതീ"തി. തം സുത്വാ പബ്ബജിതാ തസ്സ നഗരദ്വാരേന ന ഗച്ഛന്തി, ഗച്ഛന്താപി നഗരം ന പവിസന്തി. ഏവം അനാഗതാനം അരഹന്താനം അനാഗമനമേവ ഹോതി. ആഗതാനമ്പി ഫാസുവിഹാരേ അസതി യേപി അജാനിത്വാ ആഗതാ, തേ - "വസിസ്സാമാതി താവ ചിന്തേത്വാ ആഗതമ്ഹാ, ഇമേസം പന രാജൂനം ഇമിനാ നീഹാരേന കോ വസിസ്സതീ"തി നിക്ഖമിത്വാ ഗച്ഛന്തി. ഏവം അനാഗതേസു അനാഗച്ഛന്തേസു, ആഗതേസു ദുക്ഖം വിഹരന്തേസു സോ ദേസോ പബ്ബജിതാനം അനാവാസോ ഹോതി. തതോ ദേവതാരക്ഖാ ന ഹോതി, ദേവതാരക്ഖായ അസതി അമനുസ്സാ ഓകാസം ലഭന്തി. അമനുസ്സാ ഉസ്സന്നാ അനുപ്പന്നം ബ്യാധിം ഉപ്പാദേന്തി,

സീലവന്താനം ദസ്സനപഞ്ഹാപുച്ഛനാദിവത്ഥുകസ്സ പുഞ്ഞസ്സ അനാഗമോ ഹോതി. വിപരിയായേന പന യഥാവുത്തകണ്ഹപക്ഖവിപരീതസ്സ സുക്കപക്ഖസ്സ സമ്ഭവോ ഹോതീതി ഏവമേത്ഥ വുദ്ധിഹാനിയോ വേദിതബ്ബാ.

൬൩൭. ഏകമിദാഹന്തി ഇദം ഭഗവാ പുബ്ബേ വജ്ജീനം ഇമസ്സ വജ്ജിസത്തകസ്സ ദേസിതഭാവപ്പകാസനത്ഥമാഹ . തത്ഥ **സാരന്ദദേ ചേതിയേ**തി ഏവംനാമകേ വിഹാരേ. അനുപ്പന്നേ കിര ബുദ്ധേ തത്ഥ സാരന്ദദസ്സ യക്ഖസ്സ നിവാസനട്ഠാനം ചേതിയം അഹോസി. അഥേത്ഥ ഭഗവതോ വിഹാരം കാരാപേസും, സോ സാരന്ദദേ ചേതിയേ കതത്താ സാരന്ദദചേതിയന്തേവ സങ്ഖ്യം ഗതോ.

അകരണീയാതി അകാതബ്ബാ, അഗ്ഗഹേതബ്ബാതി അത്ഥോ. **യദിദ**ന്തി നിപാതമത്തം. **യുദ്ധസ്സാ**തി കരണത്ഥേ സാമിവചനം, അഭിമുഖയുദ്ധേന ഗഹേതും ന സക്കാതി അത്ഥോ. **അഞ്ഞത്ര ഉപലാപനായാ**തി ഠപേത്വാ ഉപലാപനം. ഉപലാപനാ നാമ - "അലം വിവാദേന, ഇദാനി സമഗ്ഗാ ഹോമാ"തി ഹത്ഥിഅസ്സരഥഹിരഞ്ഞസുവണ്ണാദീനി പേസേത്വാ സങ്ഗഹകരണം. ഏവഞ്ഹി സങ്ഗഹം കത്വാ കേവലം വിസ്സാസേന സക്കാ ഗണ്ഹിതുന്തി അത്ഥോ. **അഞ്ഞത്ര മിഥുഭേദായാ**തി ഠപേത്വാ മിഥുഭേദം. ഇമിനാ അഞ്ഞമഞ്ഞഭേദം കത്വാപി സക്കാ ഏതേ ഗഹേതുന്തി ദസ്സേതി. ഇദം ബ്രാഹ്മണോ ഭഗവതോ കഥായ നയം ലഭിത്വാ ആഹ.

കിം പന ഭഗവാ ബ്രാഹ്മണസ്സ ഇമായ കഥായ നയലാഭം ന ജാനാതീതി? ആമ, ജാനാതി. ജാനന്തോ കസ്മാ കഥേസീതി? അനുകമ്പായ. ഏവം കിരസ്സ അഹോസി - "മയാ അകഥിതേപി കതിപാഹേന ഗന്ത്വാ സബ്ബേ ഗണ്ഹിസ്സതി, കഥിതേ പന സമഗ്ഗേ ഭിന്ദന്തോ തീഹി സംവച്ഛരേഹി ഗണ്ഹിസ്സതി, ഏത്തകമ്പി ജീവിതമേവ വരം, ഏത്തകഞ്ഹി ജീവന്താ അത്തനോ പതിട്ഠാനഭൂതം പുഞ്ഞം കരിസ്സന്തീ"തി.

അഭിനന്ദിത്വാതി ചിത്തേന അഭിനന്ദിത്വാ. **അനുമോദിത്വാ**തി "യാവ സുഭാസിതഞ്ചിദം ഭോതാ ഗോതമേനാ"തി വാചായ അനുമോദിത്വാ. **പക്കാമീ**തി രഞ്ഞോ സന്തികം ഗതോ. തതോ നം രാജാ - "കിം ആചരിയ, ഭഗവാ അവചാ"തി പുച്ഛി. സോ - "യഥാ ഭോ സമണസ്സ ഗോതമസ്സ വചനം ന സക്കാ വജ്ജീ കേനചി ഗഹേതും, അപി ച ഉപലാപനായ വാ മിഥുഭേദേന വാ സക്കാ"തി ആഹ. തതോ നം രാജാ - "ഉപലാപനായ അമ്ഹാകം ഹത്ഥിഅസ്സാദയോ നസ്സിസ്സന്തി, ഭേദേനേവ തേ ഗഹേസ്സാമി, കിം കരോമാ"തി പുച്ഛി. തേന ഹി, മഹാരാജ, തുമ്ഹേ വജ്ജിം ആരബ്ഭ പരിസതി കഥം സമുട്ഠാപേഥ. തതോ അഹം - "കിം തേ മഹാരാജ തേഹി, അത്തനോ സന്തകേഹി കസിവാണിജ്ജാദീനി കത്വാ ജീവന്തു ഏതേ രാജാനോ"തി വത്വാ പക്കമിസ്സാമി. തതോ തുമ്ഹേ - "കിന്നു ഖോ ഭോ ഏസ ബ്രാഹ്മണോ വജ്ജിം ആരബ്ഭ പവത്തം കഥം പടിബാഹതീ"തി വദേയ്യാഥ, ദിവസഭാഗേ ചാഹം തേസം പണ്ണാകാരം പേസേസ്സാമി, തമ്പി ഗാഹാപേത്വാ തുമ്ഹേപി മമ ദോസം ആരോപേത്വാ ബന്ധനതാലനാദീനി അകത്വാവ കേവലം ഖുരമുണ്ഡം മം കത്വാ നഗരാ നീഹരാപേഥ. അഥാഹം - "മയാ തേ നഗരേ പാകാരോ പരിഖാ ച കാരിതാ, അഹം കിര ദുബ്ബലട്ഠാനഞ്ച ഉത്താനഗമ്ഭീരട്ഠാനഞ്ച ജാനാമി, ന ചിരസ്സേവ ദാനി ഉജും കരിസ്സാമീ"തി വക്ഖാമി. തം സുത്വാ തുമ്ഹേ - "ഗച്ഛതൂ"തി വദേയ്യാഥാതി. രാജാ സബ്ബം അകാസി.

ലിച്ഛവീ തസ്സ നിക്ഖമനം സുത്വാ - "സഠോ ബ്രാഹ്മണോ, മാ തസ്സ ഗങ്ഗം ഉത്തരിതും അദത്ഥാ"തി ആഹംസു. തത്ര ഏകച്ചേഹി - "അമ്ഹേ ആരബ്ഭ കഥിതത്താ കിര സോ ഏവം കതോ"തി വുത്തേ "തേന ഹി, ഭണേ, ഏതൂ"തി ഭണിംസു. സോ ഗന്ത്വാ ലിച്ഛവീ ദിസ്വാ "കിം ആഗതത്ഥാ"തി പുച്ഛിതോ തം പവത്തിം ആരോചേസി, ലിച്ഛവിനോ - "അപ്പമത്തകേന നാമ ഏവം ഗരും ദണ്ഡം കാതും ന യുത്ത"ന്തി വത്വാ - "കിം തേ തത്ര ഠാനന്തര"ന്തി പുച്ഛിംസു. "വിനിച്ഛയാമച്ചോഹമസ്മീ"തി. തദേവ തേ ഠാനന്തരം ഹോതൂതി. സോ സുട്ഠുതരം വിനിച്ഛയം കരോതി, രാജകുമാരാ തസ്സ സന്തികേ സിപ്പം ഉഗ്ഗണ്ഹന്തി.

സോ പതിട്ഠിതഗുണോ ഹുത്വാ ഏകദിവസം ഏകം ലിച്ഛവിം ഗഹേത്വാ ഏകമന്തം ഗന്ത്വാ - ദാരകാ കസന്തീതി പുച്ഛി. ആമ, കസന്തി. ദ്വേ ഗോണേ യോജേത്വാതി? ആമ, ദ്വേ ഗോണേ യോജേത്വാതി. ഏത്തകം വത്വാ നിവത്തോ. തതോ തം അഞ്ഞോ - "കിം ആചരിയോ ആഹാ"തി പുച്ഛിത്വാ തേന വുത്തം അസദ്ദഹന്തോ "ന മേ ഏസ യഥാഭൂതം കഥേതീ"തി തേന സദ്ധിം ഭിജ്ജി. ബ്രാഹ്മണോ അഞ്ഞസ്മിം ദിവസേ ഏകം ലിച്ഛവിം ഏകമന്തം നേത്വാ - "കേന ബ്യഞ്ജനേന ഭുത്തോസീ"തി പുച്ഛിത്വാ നിവത്തോ. തമ്പി അഞ്ഞോ പുച്ഛിത്വാ അസദ്ദഹന്തോ തഥേവ ഭിജ്ജി. ബ്രാഹ്മണോ അപരമ്പി ദിവസം ഏകം ലിച്ഛവിം ഏകമന്തം നേത്വാ - "അതിദുഗ്ഗതോസി കിരാ"തി പുച്ഛി. കോ ഏവമാഹാതി പുച്ഛിതോ അസുകോ നാമ ലിച്ഛവീതി. അപരമ്പി ഏകമന്തം നേത്വാ - "ത്വം കിര ഭീരുകജാതികോ"തി പുച്ഛി. കോ ഏവമാഹാതി? അസുകോ നാമ ലിച്ഛവീതി. ഏവം അഞ്ഞേന അകഥിതമേവ അഞ്ഞസ്സ കഥേന്തോ തീഹി സംവച്ഛരേഹി തേ രാജാനോ അഞ്ഞമഞ്ഞം ഭിന്ദിത്വാ യഥാ ദ്വേ ഏകമഗ്ഗേന ന ഗച്ഛന്തി, തഥാ കത്വാ സന്നിപാതഭേരിം ചരാപേസി. ലിച്ഛവിനോ - "ഇസ്സരാ സന്നിപതന്തു, സൂരാ സന്നിപതന്തൂ"തി വത്വാ ന സന്നിപതിംസു.

ബ്രാഹ്മണോ - "അയം ദാനി കാലോ, സീഘം ആഗച്ഛതൂ"തി രഞ്ഞോ സാസനം പേസേസി. രാജാ സുത്വാവ ബലഭേരിം ചരാപേത്വാ നിക്ഖമി. വേസാലികാ സുത്വാ - "രഞ്ഞോ ഗങ്ഗം ഉത്തരിതും ന ദസ്സാമാ"തി ഭേരിം ചരാപേസും. തമ്പി സുത്വാ - "ഗച്ഛന്തു സൂരരാജാനോ"തിആദീനി വത്വാ ന സന്നിപതിംസു. "നഗരപ്പവേസനം ന ദസ്സാമ, ദ്വാരാനി പിദഹിത്വാ ഠസ്സാമാ"തി ഭേരിം ചരാപേസും. ഏകോപി ന സന്നിപതി. യഥാവിവടേഹേവ ദ്വാരേഹി പവിസിത്വാ സബ്ബേ അനയബ്യസനം പാപേത്വാ ഗതോ.

ഭിക്ഖുഅപരിഹാനിയധമ്മവണ്ണനാ

൧൩൬. അഥ ഖോ ഭഗവാ അചിരപക്കന്തേതിആദിമ്ഹി **സന്നിപാതേത്വാ**തി ദൂരവിഹാരേസു ഇദ്ധിമന്തേ പേസേത്വാ സന്തികവിഹാരേസു സയം ഗന്ത്വാ - "സന്നിപതഥ, ആയസ്മന്തോ; ഭഗവാ വോ സന്നിപാതം ഇച്ഛതീ"തി സന്നിപാതേത്വാ. **അപരിഹാനിയേ**തി അപരിഹാനികരേ, വുദ്ധിഹേതുഭൂതേതി അത്ഥോ. **ധമ്മേ ദേസേസ്സാമീ**തി ചന്ദസഹസ്സം സൂരിയസഹസ്സം ഉട്ഠപേന്തോ വിയ ചതുകുട്ടകേ ഗേഹേ അന്തോ തേലദീപസഹസ്സം ഉജ്ജാലേന്തോ വിയ പാകടേ കത്വാ കഥയിസ്സാമീതി.

തത്ഥ **അഭിണ്ഹം സന്നിപാതാ**തി ഇദം വജ്ജിസത്തകേ വുത്തസദിസമേവ. ഇധാപി ച അഭിണ്ഹം അസന്നിപതിതാ ദിസാസു ആഗതസാസനം ന

സുണന്തി. തതോ - ‘‘അസുകവിഹാരസീമാ ആകുലാ, ഉപോസഥപവാരണാ ഠിതാ, അസുകസ്മിം ഠാനേ ഭിക്ഖൂ വേജ്ജകമ്മദൂതകമ്മാദീനി കരോന്തി, വിഞ്ഞത്തിബഹുലാ പുപ്ഫദാനാദീഹി ജീവികം കപ്പേന്തീ’’തിആദീനി ന ജാനന്തി, പാപഭിക്ഖൂപി ‘‘പമത്തോ ഭിക്ഖുസങ്ഘോ’’തി ഞത്വാ രാസിഭൂതാ സാസനം ഓസക്കാപേന്തി. അഭിണ്ഹം സന്നിപതിതാ പന തം തം പവത്തിം സുണന്തി, തതോ ഭിക്ഖുസങ്ഘം പേസേത്വാ സീമം ഉജും കരോന്തി, ഉപോസഥപവാരണാദയോ പവത്താപേന്തി, മിച്ഛാജീവാനം ഉസ്സന്നട്ഠാനേ അരിയവംസകേ പേസേത്വാ അരിയവംസം കഥാപേന്തി, പാപഭിക്ഖൂനം വിനയധരേഹി നിഗ്ഗഹം കാരാപേന്തി, പാപഭിക്ഖൂപി ‘‘അപ്പമത്തോ ഭിക്ഖുസങ്ഘോ, ന സക്കാ അമ്ഹേഹി വഗ്ഗബന്ധേന വിചരിതു’’ന്തി ഭിജ്ജിത്വാ പലായന്തി. ഏവമേത്ഥ ഹാനിവുദ്ധിയോ വേദിതബ്ബാ.

സമഗ്ഗാതിആദീസു ചേതിയപടിജഗ്ഗനത്ഥം വാ ബോധിഗേഹഉപോസഥാഗാരച്ഛാദനത്ഥം വാ കതികവത്തം വാ ഠപേതുകാമതായ ഓവാദം വാ ദാതുകാമതായ - ‘‘സങ്ഘോ സന്നിപതതൂ’’തി ഭേരിയാ വാ ഘണ്ടിയാ വാ ആകോടിതായ - ‘‘മയ്ഹം ചീവരകമ്മം അത്ഥി, മയ്ഹം പത്തോ പചിതബ്ബോ, മയ്ഹം നവകമ്മം അത്ഥീ’’തി വിക്ഖേപം കരോന്താ ന സമഗ്ഗാ സന്നിപതന്തി നാമ. സബ്ബം പന തം കമ്മം ഠപേത്വാ - ‘‘അഹം പുരിമതരം, അഹം പുരിമതര’’ന്തി ഏകപ്പഹാരേനേവ സന്നിപതന്താ സമഗ്ഗാ സന്നിപതന്തി നാമ. സന്നിപതിതാ പന ചിന്തേത്വാ മന്തേത്വാ കത്തബ്ബം കത്വാ ഏകതോ അവുട്ഠഹന്താ സമഗ്ഗാ ന വുട്ഠഹന്തി നാമ. ഏവം വുട്ഠിതേസു ഹി യേ പഠമം ഗച്ഛന്തി, തേസം ഏവം ഹോതി - ‘‘അമ്ഹേഹി ബാഹിരകഥാവ സുതാ, ഇദാനി വിനിച്ഛയകഥാ ഭവിസ്സതീ’’തി. ഏകപ്പഹാരേനേവ വുട്ഠഹന്താ പന സമഗ്ഗാ വുട്ഠഹന്തി നാമ. അപിച ‘‘അസുകട്ഠാനേ വിഹാരസീമാ ആകുലാ, ഉപോസഥപവാരണാ ഠിതാ, അസുകട്ഠാനേ വേജ്ജകമ്മാദികാരകാ പാപഭിക്ഖൂ ഉസ്സന്നാ’’തി സുത്വാ - ‘‘കോ ഗന്ത്വാ തേസം നിഗ്ഗഹം കരിസ്സതീ’’തി വുത്തേ - ‘‘അഹം പഠമം, അഹം പഠമ’’ന്തി വത്വാ ഗച്ഛന്താപി സമഗ്ഗാ വുട്ഠഹന്തി നാമ.

ആഗന്തുകം പന ദിസ്വാ - ‘‘ഇമം പരിവേണം യാഹി, ഏതം പരിവേണം യാഹി, അയം കോ’’തി അവത്വാ സബ്ബേ വത്തം കരോന്താപി, ജിണ്ണപത്തചീവരകം ദിസ്വാ തസ്സ ഭിക്ഖാചാരവത്തേന പത്തചീവരം പരിയേസമാനാപി, ഗിലാനസ്സ ഗിലാനഭേസജ്ജം പരിയേസമാനാപി, ഗിലാനമേവ അനാഥം - ‘‘അസുകപരിവേണം യാഹി, അസുകപരിവേണം യാഹീ’’തി അവത്വാ അത്തനോ അത്തനോ പരിവേണേ പടിജഗ്ഗന്താപി, ഏകോ ഓലിയമാനകോ ഗന്ഥോ ഹോതി, പഞ്ഞവന്തം ഭിക്ഖും സങ്ഗണ്ഹിത്വാ തേന തം ഗന്ഥം ഉക്ഖിപാപേന്താപി സമഗ്ഗാ സങ്ഘം കരണീയാനി കരോന്തി നാമ.

അപഞ്ഞത്തന്തിആദീസു നവം അധമ്മികം കതികവത്തം വാ സിക്ഖാപദം വാ ബന്ധന്താ അപഞ്ഞത്തം പഞ്ഞപേന്തി നാമ, പുരാണസന്ഥതവത്ഥുസ്മിം സാവത്ഥിയം ഭിക്ഖൂ വിയ. ഉദ്ധമ്മം ഉബ്ബിനയം സാസനം ദീപേന്താ പഞ്ഞത്തം സമുച്ഛിന്ദന്തി നാമ, വസ്സസതപരിനിബ്ബുതേ ഭഗവതി വേസാലികാ വജ്ജിപുത്തകാ വിയ. ഖുദ്ദാനുഖുദ്ദകാ പന ആപത്തിയോ സഞ്ചിച്ച വീതിക്കമന്താ യഥാപഞ്ഞത്തേസു സിക്ഖാപദേസു സമാദായ ന വത്തന്തി നാമ, അസ്സജിപുനബ്ബസുകാ വിയ. നവം പന കതികവത്തം വാ സിക്ഖാപദം വാ അബന്ധന്താ, ധമ്മവിനയതോ സാസനം ദീപേന്താ, ഖുദ്ദാനുഖുദ്ദകാനി

സിക്ഖാപദാനി അസമൂഹനന്താ അപഞ്ഞത്തം ന പഞ്ഞപേന്തി, പഞ്ഞത്തം ന സമുച്ഛിന്ദന്തി, യഥാപഞ്ഞത്തേസു സിക്ഖാപദേസു സമാദായ വത്തന്തി നാമ, ആയസ്മാ ഉപസേനോ വിയ, ആയസ്മാ യസോ കാകണ്ഡകപുത്തോ വിയ ച.

> "സുണാതു, മേ ആവുസോ സങ്ഘോ, സന്തമ്ഹാകം സിക്ഖാപദാനി ഗിഹിഗതാനി, ഗിഹിനോപി ജാനന്തി, 'ഇദം വോ സമണാനം സക്യപുത്തിയാനം കപ്പതി, ഇദം വോ ന കപ്പതീ'തി. സചേ ഹി മയം ഖുദ്ദാനുഖുദ്ദകാനി സിക്ഖാപദാനി സമൂഹനിസ്സാമ, ഭവിസ്സന്തി വത്താരോ - 'ധൂമകാലികം സമണേന ഗോതമേന സാവകാനം സിക്ഖാപദം പഞ്ഞത്തം, യാവിമേസം സത്ഥാ അട്ഠാസി, താവിമേ സിക്ഖാപദേസു സിക്ഖിംസു. യതോ ഇമേസം സത്ഥാ പരിനിബ്ബുതോ, ന ദാനിമേ സിക്ഖാപദേസു സിക്ഖന്തീ'തി. യദി സങ്ഘസ്സ പത്തകല്ലം, സങ്ഘോ അപഞ്ഞത്തം ന പഞ്ഞപേയ്യ, പഞ്ഞത്തം ന സമുച്ഛിന്ദേയ്യ, യഥാപഞ്ഞത്തേസു സിക്ഖാപദേസു സമാദായ വത്തേയ്യാ"തി (ചുളവം ർർവ) -

ഇമം തന്തിം ഠപയന്തോ ആയസ്മാ മഹാകസ്സപോ വിയ ച. **വുഡ്ഢിയേവാ**തി സീലാദീഹി ഗുണേഹി വുഡ്ഢിയേവ, നോ പരിഹാനി.

ഥേരാതി ഥിരഭാവപ്പത്താ ഥേരകാരകേഹി ഗുണേഹി സമന്നാഗതാ. ബഹൂ രത്തിയോ ജാനന്തീതി **രത്തഞ്ഞൂ.** ചിരം പബ്ബജിതാനം ഏതേസന്തി **ചിരപബ്ബജിതാ.** സങ്ഘസ്സ പിതുട്ഠാനേ ഠിതാതി **സങ്ഘപിതരോ.** പിതുട്ഠാനേ ഠിതത്താ സങ്ഘം പരിനേന്തി പുബ്ബങ്ഗമാ ഹുത്വാ തീസു സിക്ഖാസു പവത്തേന്തീതി **സങ്ഘപരിണായകാ.**

യേ തേസം സക്കാരാദീനി ന കരോന്തി, ഓവാദത്ഥായ ദ്വേ തയോ വാരേ ഉപട്ഠാനം ന ഗച്ഛന്തി, തേപി തേസം ഓവാദം ന ദേന്തി, പവേണീകഥം ന കഥേന്തി, സാരഭൂതം ധമ്മപരിയായം ന സിക്ഖാപേന്തി. തേ തേഹി വിസ്സട്ഠാ സീലാദീഹി ധമ്മക്ഖന്ധേഹി സത്തഹി ച അരിയധനേഹീതി ഏവമാദീഹി ഗുണേഹി പരിഹായന്തി. യേ പന തേസം സക്കാരാദീനി കരോന്തി, ഉപട്ഠാനം ഗച്ഛന്തി, തേപി തേസം ഓവാദം ദേന്തി. "ഏവം തേ അഭിക്കമിതബ്ബം, ഏവം തേ പടിക്കമിതബ്ബം, ഏവം തേ ആലോകിതബ്ബം, ഏവം തേ വിലോകിതബ്ബം, ഏവം തേ സമിഞ്ജിതബ്ബം, ഏവം തേ പസാരിതബ്ബം, ഏവം തേ സങ്ഘാടിപത്തചീവരം ധാരേതബ്ബ"ന്തി പവേണീകഥം കഥേന്തി, സാരഭൂതം ധമ്മപരിയായം സിക്ഖാപേന്തി, തേരസഹി ധുതങ്ഗേഹി ദസഹി കഥാവത്ഥൂഹി അനുസാസന്തി. തേ തേസം ഓവാദേ ഠത്വാ സീലാദീഹി ഗുണേഹി വഡ്ഢമാനാ സാമഞ്ഞത്ഥം അനുപാപുണന്തി. ഏവമേത്ഥ ഹാനിവുഡ്ഢിയോ വേദിതബ്ബാ.

പുനബ്ഭവദാനം പുനബ്ഭവോ, പുനബ്ഭവോ സീലമസ്സാതി പോനോബ്ഭവികാ, പുനബ്ഭവദായികാതി അത്ഥോ, തസ്മാ **പോനോബ്ഭവികായ. ന വസം ഗച്ഛന്തീ**തി ഏത്ഥ യേ ചതുന്നം പച്ചയാനം കാരണാ ഉപട്ഠാകാനം പദാനുപദികാ ഹുത്വാ ഗാമതോ ഗാമം വിചരന്തി, തേ തസ്സാ തണ്ഹായ വസം ഗച്ഛന്തി നാമ, ഇതരേ ന ഗച്ഛന്തി നാമ. തത്ഥ ഹാനിവുഡ്ഢിയോ പാകടായേവ.

ആരഞ്ഞകേസൂതി പഞ്ചധനുസതികപച്ഛിമേസു. **സാപേക്ഖാ**തി സതണ്ഹാ സാലയാ. ഗാമന്തസേനാസനേസു ഹി ഝാനം അപ്പേത്വാപി തതോ വുട്ഠിതമത്തോവ ഇത്ഥിപുരിസദാരികാദിസദ്ദം സുണാതി, യേനസ്സ അധിഗതവിസേസോപി ഹായതിയേവ. അരഞ്ഞേ പന നിദ്ദായിത്വാ പടിബുദ്ധമത്തോ സീഹബ്യഗ്ഘമോരാദീനം സദ്ദം സുണാതി, യേന ആരഞ്ഞകം പീതിം ലഭിത്വാ തമേവ സമ്മസന്തോ അഗ്ഗഫലേ പതിട്ഠാതി. ഇതി ഭഗവാ ഗാമന്തസേനാസനേ ഝാനം അപ്പേത്വാ നിസിന്നഭിക്ഖുനോ അരഞ്ഞേ നിദ്ദായന്തമേവ പസംസതി. തസ്മാ തമേവ അത്ഥവസം പടിച്ച - "ആരഞ്ഞകേസു സേനാസനേസു സാപേക്ഖാ ഭവിസ്സന്തീ"തി ആഹ.

പച്ചത്തഞ്ഞേവ സതിം ഉപട്ഠപേസ്സന്തീതി അത്തനാവ അത്തനോ അബ്ഭന്തരേ സതിം ഉപട്ഠപേസ്സന്തി. **പേസലാ**തി പിയസീലാ. ഇധാപി സബ്രഹ്മചാരീനം ആഗമനം അനിച്ഛന്താ നേവാസികാ അസ്സദ്ധാ ഹോന്തി അപ്പസന്നാ . സമ്പത്തഭിക്ഖൂനം പച്ചുഗ്ഗമനപത്തചീവരപ്പടിഗ്ഗഹണആസനപഞ്ഞാപനതാലവണ്ടഗ്ഗഹണാദീനി ന കരോന്തി, അഥ നേസം അവണ്ണോ ഉഗ്ഗച്ഛതി - "അസുകവിഹാരവാസിനോ ഭിക്ഖൂ അസ്സദ്ധാ അപ്പസന്നാ വിഹാരം പവിട്ഠാനം വത്തപടിവത്തം ന കരോന്തീ"തി. തം സുത്വാ പബ്ബജിതാ വിഹാരദ്വാരേന ഗച്ഛന്താപി വിഹാരം ന പവിസന്തി. ഏവം അനാഗതാനം അനാഗമനമേവ ഹോതി. ആഗതാനം പന ഫാസുവിഹാരേ അസതി യേപി അജാനിത്വാ ആഗതാ, തേ - "വസിസ്സാമാതി താവ ചിന്തേത്വാ ആഗതാമ്ഹ, ഇമേസം പന നേവാസികാനം ഇമിനാ നീഹാരേന കോ വസിസ്സതീ"തി നിക്ഖമിത്വാ ഗച്ഛന്തി. ഏവം സോ വിഹാരോ അഞ്ഞേസം ഭിക്ഖൂനം അനാവാസോവ ഹോതി. തതോ നേവാസികാ സീലവന്താനം ദസ്സനം അലഭന്താ കങ്ഖാവിനോദനം വാ ആചാരസിക്ഖാപകം വാ മധുരധമ്മസ്സവനം വാ ന ലഭന്തി, തേസം നേവ അഗ്ഗഹിതധമ്മഗ്ഗഹണം, ന ഗഹിതസജ്ഝായകരണം ഹോതി. ഇതി നേസം ഹാനിയേവ ഹോതി, ന വുദ്ധി.

യേ പന സബ്രഹ്മചാരീനം ആഗമനം ഇച്ഛന്തി, തേ സദ്ധാ ഹോന്തി പസന്നാ, ആഗതാനം സബ്രഹ്മചാരീനം പച്ചുഗ്ഗമനാദീനി കത്വാ സേനാസനം പഞ്ഞപേത്വാ ദേന്തി, തേ ഗഹേത്വാ ഭിക്ഖാചാരം പവിസന്തി, കങ്ഖം വിനോദേന്തി, മധുരധമ്മസ്സവനം ലഭന്തി. അഥ നേസം കിത്തിസദ്ദോ ഉഗ്ഗച്ഛതി - "അസുകവിഹാരഭിക്ഖൂ ഏവം സദ്ധാ പസന്നാ വത്തസമ്പന്നാ സങ്ഗാഹകാ"തി. തം സുത്വാ ഭിക്ഖൂ ദൂരതോപി ഏന്തി, തേസം നേവാസികാ വത്തം കരോന്തി , സമീപം ആഗന്ത്വാ വുഡ്ഢതരം ആഗന്തുകം വന്ദിത്വാ നിസീദന്തി, നവകതരസ്സ സന്തികേ ആസനം ഗഹേത്വാ നിസീദന്തി. നിസീദിത്വാ - "ഇമസ്മിം വിഹാരേ വസിസ്സഥ ഗമിസ്സഥാ"തി പുച്ഛന്തി. 'ഗമിസ്സാമീ'തി വുത്തേ - "സപ്പായം സേനാസനം, സുലഭാ ഭിക്ഖാ"തിആദീനി വത്വാ ഗന്തും ന ദേന്തി. വിനയധരോ ചേ ഹോതി, തസ്സ സന്തികേ വിനയം സജ്ഝായന്തി. സുത്തന്താദിധരോ ചേ, തസ്സ സന്തികേ തം തം ധമ്മം സജ്ഝായന്തി. ആഗന്തുകാനം ഥേരാനം ഓവാദേ ഠത്വാ സഹ പടിസമ്ഭിദാഹി അരഹത്തം പാപുണന്തി. ആഗന്തുകാ "ഏകം ദ്വേ ദിവസാനി വസിസ്സാമാതി ആഗതാമ്ഹ, ഇമേസം പന സുഖസംവാസതായ ദസദ്വാദസവസ്സാനി വസിസ്സാമാ"തി വത്താരോ ഹോന്തി. ഏവമേത്ഥ ഹാനിവുദ്ധിയോ വേദിതബ്ബാ.

൭൩൭. ദുതിയസത്തകേ കമ്മം ആരാമോ ഏതേസന്തി **കമ്മാരാമാ**തി. കമ്മേ രതാതി **കമ്മരതാ. കമ്മാരാമതമനുയുത്താ**തി യുത്താ പയുത്താ അനുയുത്താ. തത്ഥ **കമ്മ**ന്തി ഇതികാതബ്ബകമ്മം വുച്ചതി. സേയ്യഥിദം - ചീവരവിചാരണം, ചീവരകരണം, ഉപത്ഥമ്ഭനം, സൂചിഘരം, പത്തത്ഥവികം, അസംബദ്ധകം, കായബന്ധനം, ധമകരണം, ആധാരകം, പാദകഥലികം, സമ്മജ്ജനീആദീനം കരണന്തി. ഏകച്ചോ ഹി ഏതാനി കരോന്തോ സകലദിവസം ഏതാനേവ കരോതി. തം സന്ധായേസ പടിക്ഖേപോ. യോ പന ഏതേസം കരണവേലായമേവ ഏതാനി കരോതി, ഉദ്ദേസവേലായം ഉദ്ദേസം ഗണ്ഹാതി, സജ്ഝായവേലായം സജ്ഝായതി, ചേതിയങ്ഗണവത്തവേലായം ചേതിയങ്ഗണവത്തം കരോതി, മനസികാരവേലായം മനസികാരം കരോതി, ന സോ കമ്മാരാമോ നാമ.

ന ഭസ്സാരാമാതി ഏത്ഥ യോ ഇത്ഥിവണ്ണപുരിസവണ്ണാദിവസേന ആലാപസല്ലാപം കരോന്തോയേവ ദിവസഞ്ച രത്തിഞ്ച വീതിനാമേതി, ഏവരൂപേ ഭസ്സേ പരിയന്തകാരീ ന ഹോതി, അയം ഭസ്സാരാമോ നാമ. യോ പന രത്തിന്ദിവം ധമ്മം കഥേതി, പഞ്ഹം വിസ്സജ്ജേതി, അയം അപ്പഭസ്സോവ ഭസ്സേ പരിയന്തകാരീയേവ. കസ്മാ? "സന്നിപതിതാനം വോ, ഭിക്ഖവേ, ദ്വയം കരണീയം - ധമ്മീ വാ കഥാ, അരിയോ വാ തുണ്ഹീഭാവോ"തി (മ॰ നി॰ ൧.൨൭൩) വുത്തത്താ.

ന നിദ്ദാരാമാതി ഏത്ഥ യോ ഗച്ഛന്തോപി നിസിന്നോപി നിപന്നോപി ഥിനമിദ്ധാഭിഭൂതോ നിദ്ദായതിയേവ, അയം നിദ്ദാരാമോ നാമ. യസ്സ പന കരജകായഗേലഞ്ഞേന ചിത്തം ഭവങ്ഗേ ഓതരതി , നായം നിദ്ദാരാമോ. തേനേവാഹ - "അഭിജാനാമഹം അഗ്ഗിവേസ്സന, ഗിമ്ഹാനം പച്ഛിമേ മാസേ പച്ഛാഭത്തം പിണ്ഡപാതപ്പടിക്കന്തോ ചതുഗ്ഗുണം സങ്ഘാടിം പഞ്ഞപേത്വാ ദക്ഖിണേന പസ്സേന സതോ സമ്പജാനോ നിദ്ദം ഓക്കമിതാ"തി (മ॰ നി॰ ൧.൩൮൭).

ന സങ്ഗണികാരാമാതി ഏത്ഥ യോ ഏകസ്സ ദുതിയോ ദ്വിന്നം തതിയോ തിണ്ണം ചതുത്ഥോതി ഏവം സംസട്ഠോവ വിഹരതി, ഏകകോ അസ്സാദം ന ലഭതി, അയം സങ്ഗണികാരാമോ. യോ പന ചതൂസു ഇരിയാപഥേസു ഏകകോ അസ്സാദം ലഭതി, നായം സങ്ഗണികാരാമോതി വേദിതബ്ബോ.

ന പാപിച്ഛാതി ഏത്ഥ അസന്തസമ്ഭാവനായ ഇച്ഛായ സമന്നാഗതാ ദുസ്സീലാ പാപിച്ഛാ നാമ.

ന പാപമിത്താദീസു പാപാ മിത്താ ഏതേസന്തി **പാപമിത്താ.** ചതൂസു ഇരിയാപഥേസു സഹ അയനതോ പാപാ സഹായാ ഏതേസന്തി **പാപസഹായാ.** തന്നിന്നതപ്പോണതപ്പബ്ഭാരതായ പാപേസു സമ്പവങ്കാതി **പാപസമ്പവങ്കാ.**

ഓരമത്തകേനാതി അവരമത്തകേന അപ്പമത്തകേന. **അന്തരാ**തി അരഹത്തം അപത്വാവ ഏത്ഥന്തരേ. **വോസാന**ന്തി പരിനിട്ഠിതഭാവം - "അലമേത്താവതാ"തി ഓസക്കനം ഠിതകിച്ചതം. ഇദം വുത്തം ഹോതി - "യാവ സീലപാരിസുദ്ധിമത്തേന വാ വിപസ്സനാമത്തേന വാ ഝാനമത്തേന വാ സോതാപന്നഭാവമത്തേന വാ സകദാഗാമിഭാവമത്തേന വാ

അനാഗാമിഭാവമത്തേന വാ വോസാനം ന ആപജ്ജിസ്സന്തി, താവ വുദ്ധിയേവ ഭിക്ഖൂനം പാടികങ്ഖാ, നോ പരിഹാനീ"തി.

ഏസവു. തതിയസത്തകേ **സദ്ധാ**തി സദ്ധാസമ്പന്നാ. തത്ഥ ആഗമനീയസദ്ധാ, അധിഗമസദ്ധാ, പസാദസദ്ധാ, ഓകപ്പനസദ്ധാതി ചതുബ്ബിധാ സദ്ധാ. തത്ഥ **ആഗമനീയസദ്ധാ** സബ്ബഞ്ഞുബോധിസത്താനം ഹോതി. **അധിഗമസദ്ധാ** അരിയപുഗ്ഗലാനം. ബുദ്ധോ ധമ്മോ സങ്ഘോതി വുത്തേ പന പസാദോ **പസാദസദ്ധാ.** ഓകപ്പേത്വാ പകപ്പേത്വാ പന സദ്ദഹനം **ഓകപ്പനസദ്ധാ.** സാ ദുവിധാപി ഇധാധിപ്പേതാ. തായ ഹി സദ്ധായ സമന്നാഗതോ സദ്ധാവിമുത്തോ, വക്കലിത്ഥേരസദിസോ ഹോതി. തസ്സ ഹി ചേതിയങ്ഗണവത്തം വാ, ബോധിയങ്ഗണവത്തം വാ കതമേവ ഹോതി. ഉപജ്ഝായവത്തആചരിയവത്താദീനി സബ്ബവത്താനി പൂരേതി. **ഹിരിമനാ**തി പാപജിഗുച്ഛനലക്ഖണായ ഹിരിയാ യുത്തചിത്താ. **ഓത്തപ്പീ**തി പാപതോ ഭായനലക്ഖണേന ഓത്തപ്പേന സമന്നാഗതാ.

ബഹുസ്സുതാതി ഏത്ഥ പന പരിയത്തിബഹുസ്സുതോ, പടിവേധബഹുസ്സുതോതി ദ്വേ ബഹുസ്സുതാ. **പരിയത്തീ**തി തീണി പിടകാനി. **പടിവേധോ**തി സച്ചപ്പടിവേധോ. ഇമസ്മിം പന ഠാനേ പരിയത്തി അധിപ്പേതാ. സാ യേന ബഹു സുതാ, സോ ബഹുസ്സുതോ. സോ പനേസ നിസ്സയമുച്ചനകോ, പരിസുപട്ഠാകോ, ഭിക്ഖുനോവാദകോ, സബ്ബത്ഥകബഹുസ്സുതോതി ചതുബ്ബിധോ ഹോതി. തത്ഥ തയോ ബഹുസ്സുതാ സമന്തപാസാദികായ വിനയട്ഠകഥായ ഓവാദവഗ്ഗേ വുത്തനയേന ഗഹേതബ്ബാ. സബ്ബത്ഥകബഹുസ്സുതാ പന ആനന്ദത്ഥേരസദിസാ ഹോന്തി. തേ ഇധ അധിപ്പേതാ.

ആരദ്ധവീരിയാതി യേസം കായികഞ്ച ചേതസികഞ്ച വീരിയം ആരദ്ധം ഹോതി. തത്ഥ യേ കായസങ്ഗണികം വിനോദേത്വാ ചതൂസു ഇരിയാപഥേസു അട്ഠആരബ്ഭവത്ഥുവസേന ഏകകാ ഹോന്തി, തേസം കായികവീരിയം ആരദ്ധം നാമ ഹോതി. യേ ചിത്തസങ്ഗാണികം വിനോദേത്വാ അട്ഠസമാപത്തിവസേന ഏകകാ ഹോന്തി, ഗമനേ ഉപ്പന്നകിലേസസ്സ ഠാനം പാപുണിതും ന ദേന്തി, ഠാനേ ഉപ്പന്നകിലേസസ്സ നിസജ്ജം, നിസജ്ജായ ഉപ്പന്നകിലേസസ്സ സയനം പാപുണിതും ന ദേന്തി, ഉപ്പന്നുപ്പന്നട്ഠാനേയേവ കിലേസേ നിഗ്ഗണ്ഹന്തി, തേസം ചേതസികവീരിയം ആരദ്ധം നാമ ഹോതി.

ഉപട്ഠിതസ്സതീതി ചിരകതാദീനം സരിതാ അനുസ്സരിതാ മഹാഗതിമ്ബയഅഭയത്ഥേരദീഘഭാണഅഭയത്ഥേരതിപിടകചൂളാഭയത്ഥേരാ വിയ. മഹാഗതിമ്ബയഅഭയത്ഥേരോ കിര ജാതപഞ്ചമദിവസേ മങ്ഗലപായാസേ തുണ്ഡം പസാരേന്തം വായസം ദിസ്വാ ഹും ഹുന്തി സദ്ദമകാസി. അഥ സോ ഥേരകാലേ - "കദാ പട്ഠായ, ഭന്തേ, സരഥാ"തി ഭിക്ഖൂഹി പുച്ഛിതോ "ജാതപഞ്ചമദിവസേ കതസദ്ദതോ പട്ഠായ ആവുസോ"തി ആഹ.

ദീഘഭാണകഅഭയത്ഥേരസ്സ ജാതനവമദിവസേ മാതാ ചുമ്ബിസ്സാമീതി ഓനതാ തസ്സാ മോളി മുച്ചിത്ഥ . തതോ തുമ്ബമത്താനി സുമനപുപ്ഫാനി ദാരകസ്സ ഉരേ പതിത്വാ ദുക്ഖം ജനയിംസു. സോ ഥേരകാലേ - "കദാ പട്ഠായ, ഭന്തേ, സരഥാ"തി പുച്ഛിതോ - "ജാതനവമദിവസതോ പട്ഠായാ"തി ആഹ.

തിപിടകചൂളാഭയത്ഥേരോ - “അനുരാധപുരേ തീണി ദ്വാരാനി പിദഹാപേത്വാ മനുസ്സാനം ഏകേന ദ്വാരേന നിക്ഖമനം കത്വാ - ‘ത്വം കിന്നാമോ, ത്വം കിന്നാമോ’തി പുച്ഛിത്വാ സായം പുന അപുച്ഛിത്വാവ തേസം നാമാനി സമ്പടിച്ഛാപേതും - “സക്കാ ആവുസോ”തി ആഹ. ഏവരൂപേ ഭിക്ഖൂ സന്ധായ - “ഉപട്ഠിതസ്സതീ”തി വുത്തം.

പഞ്ഞവന്തോതി പഞ്ചന്നം ഖന്ധാനം ഉദയബ്ബയപരിഗ്ഗാഹികായ പഞ്ഞായ സമന്നാഗതാ. അപി ച ദ്വീഹിപി ഏതേഹി പദേഹി വിപസ്സകാനം ഭിക്ഖൂനം വിപസ്സനാസമ്ഭാരഭൂതാ സമ്മാസതി ചേവ വിപസ്സനാപഞ്ഞാ ച കഥിതാ.

൧൩൯. ചതുത്ഥസത്തകേ സതിയേവ സമ്ബോജ്ഝങ്ഗോ **സതിസമ്ബോജ്ഝങ്ഗോ**തി. ഏസ നയോ സബ്ബത്ഥ. തത്ഥ ഉപട്ഠാനലക്ഖണോ സതിസമ്ബോജ്ഝങ്ഗോ, പവിചയലക്ഖണോ ധമ്മവിചയസമ്ബോജ്ഝങ്ഗോ, പഗ്ഗഹലക്ഖണോ വീരിയസമ്ബോജ്ഝങ്ഗോ, ഫരണലക്ഖണോ പീതിസമ്ബോജ്ഝങ്ഗോ, ഉപസമലക്ഖണോ പസ്സദ്ധിസമ്ബോജ്ഝങ്ഗോ, അവിക്ഖേപലക്ഖണോ സമാധിസമ്ബോജ്ഝങ്ഗോ, പടിസങ്ഖാനലക്ഖണോ ഉപേക്ഖാസമ്ബോജ്ഝങ്ഗോ. **ഭാവേസ്സന്തീ**തി സതിസമ്ബോജ്ഝങ്ഗം ചതൂഹി കാരണേഹി സമുട്ഠാപേന്താ, ഛഹി കാരണേഹി ധമ്മവിചയസമ്ബോജ്ഝങ്ഗം സമുട്ഠാപേന്താ, നവഹി കാരണേഹി വീരിയസമ്ബോജ്ഝങ്ഗം സമുട്ഠാപേന്താ, ദസഹി കാരണേഹി പീതിസമ്ബോജ്ഝങ്ഗം സമുട്ഠാപേന്താ, സത്തഹി കാരണേഹി പസ്സദ്ധിസമ്ബോജ്ഝങ്ഗം സമുട്ഠാപേന്താ, ദസഹി കാരണേഹി സമാധിസമ്ബോജ്ഝങ്ഗം സമുട്ഠാപേന്താ, പഞ്ചഹി കാരണേഹി ഉപേക്ഖാസമ്ബോജ്ഝങ്ഗം സമുട്ഠാപേന്താ വഡ്ഢേസ്സന്തീതി അത്ഥോ. ഇമിനാ വിപസ്സനാമഗ്ഗഫലസമ്പയുത്തേ ലോകിയലോകുത്തരമിസ്സകേ സമ്ബോജ്ഝങ്ഗേ കഥേസി.

൧൪൦. പഞ്ചമസത്തകേ **അനിച്ചസഞ്ഞാ**തി അനിച്ചാനുപസ്സനായ സദ്ധിം ഉപ്പന്നസഞ്ഞാ. **അനത്തസഞ്ഞാ**ദീസുപി ഏസേവ നയോ. ഇമാ സത്ത ലോകിയവിപസ്സനാപി ഹോന്തി. “ഏതം സന്തം, ഏതം പണീതം, യദിദം സബ്ബസങ്ഖാരസമഥോ വിരാഗോ നിരോധോ”തി (അം॰ നി॰ ൯.൩൬) ആഗതവസേനേത്ഥ ദ്വേ ലോകുത്തരാപി ഹോന്തീതി വേദിതബ്ബാ.

൧൪൧. ഛക്കേ **മേത്തം കായകമ്മ**ന്തി മേത്തചിത്തേന കത്തബ്ബം കായകമ്മം. **വചീകമ്മമനോകമ്മേസു**പി ഏസേവ നയോ. ഇമാനി പന ഭിക്ഖൂനം വസേന ആഗതാനി ഗിഹീസുപി ലബ്ഭന്തി . ഭിക്ഖൂനഞ്ഹി മേത്തചിത്തേന ആഭിസമാചാരികധമ്മപൂരണം മേത്തം കായകമ്മം നാമ. ഗിഹീനം ചേതിയവന്ദനത്ഥായ ബോധിവന്ദനത്ഥായ സങ്ഘനിമന്തനത്ഥായ ഗമനം, ഗാമം പിണ്ഡായ പവിട്ഠം ഭിക്ഖും ദിസ്വാ പച്ചുഗ്ഗമനം, പത്തപ്പടിഗ്ഗഹണം, ആസനപഞ്ഞാപനം, അനുഗമനന്തി ഏവമാദികം മേത്തം കായകമ്മം നാമ.

ഭിക്ഖൂനം മേത്തചിത്തേന ആചാരപഞ്ഞത്തിസിക്ഖാപദപഞ്ഞാപനം, കമ്മട്ഠാനകഥനം, ധമ്മദേസനാ, തേപിടകമ്പി ബുദ്ധവചനം മേത്തം വചീകമ്മം നാമ. ഗിഹീനം ചേതിയവന്ദനത്ഥായ ഗച്ഛാമ , ബോധിവന്ദനത്ഥായ ഗച്ഛാമ, ധമ്മസ്സവനം കരിസ്സാമ, ദീപമാലപുപ്ഫപൂജം കരിസ്സാമ, തീണി സുചരിതാനി സമാദായ വത്തിസ്സാമ, സലാകഭത്താദീനി ദസ്സാമ, വസ്സവാസികം ദസ്സാമ, അജ്ജ സങ്ഘസ്സ ചത്താരോ പച്ചയേ ദസ്സാമ, സങ്ഘം നിമന്തേത്വാ ഖാദനീയാദീനി

സംവിദഹഥ, ആസനാനി പഞ്ഞാപേഥ, പാനീയം ഉപട്ഠപേഥ, സങ്ഘം പച്ചുഗ്ഗന്ത്വാ ആനേഥ, പഞ്ഞത്താസനേ നിസീദാപേഥ, ഛന്ദജാതാ ഉസ്സാഹജാതാ വേയ്യാവച്ചം കരോഥാതിആദികഥനകാലേ മേത്തം വചീകമ്മം നാമ.

ഭിക്ഖൂനം പാതോവ ഉട്ഠായ സരീരപ്പടിജഗ്ഗനം, ചേതിയങ്ഗണവത്താദീനി ച കത്വാ വിവിത്താസനേ നിസീദിത്വാ ഇമസ്മിം വിഹാരേ ഭിക്ഖൂ സുഖീ ഹോന്തു അവേരാ അബ്യാപജ്ജാതി ചിന്തനം മേത്തം മനോകമ്മം നാമ. ഗിഹീനം 'അയ്യാ സുഖീ ഹോന്തു, അവേരാ അബ്യാപജ്ജാ'തി ചിന്തനം മേത്തം മനോകമ്മം നാമ.

ആവി ചേവ രഹോ ചാതി സമ്മുഖാ ച പരമ്മുഖാ ച. തത്ഥ നവകാനം ചീവരകമ്മാദീസു സഹായഭാവഗമനം സമ്മുഖാ മേത്തം കായകമ്മം നാമ. ഥേരാനം പന പാദധോവനവന്ദനബീജനദാനാദിഭേദം സബ്ബം സാമീചികമ്മം സമ്മുഖാ മേത്തം കായകമ്മം നാമ. ഉഭയേഹിപി ദുന്നിക്ഖിത്താനം ദാരുഭണ്ഡാദീനം തേസു അവമഞ്ഞം അകത്വാ അത്തനാ ദുന്നിക്ഖിത്താനം വിയ പടിസാമനം പരമ്മുഖാ മേത്തം കായകമ്മം നാമ.

ദേവത്ഥേരോ തിസ്സത്ഥേരോതി ഏവം പഗ്ഗയ്ഹ വചനം സമ്മുഖാ മേത്തം വചീകമ്മം നാമ. വിഹാരേ അസന്തം പന പടിപുച്ഛന്തസ്സ കുഹിം അമ്ഹാകം ദേവത്ഥേരോ, കുഹിം അമ്ഹാകം തിസ്സത്ഥേരോ, കദാ നു ഖോ ആഗമിസ്സതീതി ഏവം മമായനവചനം പരമ്മുഖാ മേത്തം വചീകമ്മം നാമ.

മേത്താസിനേഹസിനിദ്ധാനി പന നയനാനി ഉമ്മീലേത്വാ പസന്നേന മുഖേന ഓലോകനം സമ്മുഖാ മേത്തം മനോകമ്മം നാമ. ദേവത്ഥേരോ തിസ്സത്ഥേരോ അരോഗോ ഹോതു, അപ്പാബാധോതി സമന്നാഹരണം പരമ്മുഖാ മേത്തം മനോകമ്മം നാമ.

ലാഭാതി ചീവരാദയോ ലദ്ധപച്ചയാ. **ധമ്മികാ**തി കുഹനാദിഭേദം മിച്ഛാജീവം വജ്ജേത്വാ ധമ്മേന സമേന ഭിക്ഖാചാരവത്തേന ഉപ്പന്നാ. **അന്തമസോ പത്തപരിയാപന്നമത്തമ്പീ**തി പച്ഛിമകോടിയാ പത്തേ പരിയാപന്നം പത്തസ്സ അന്തോഗതം ദ്വിതികടച്ഛുഭിക്ഖാമത്തമ്പി . **അപ്പടിവിഭത്തഭോഗീ**തി ഏത്ഥ ദ്വേ പടിവിഭത്താ നാമ - ആമിസപ്പടിവിഭത്തഞ്ച, പുഗ്ഗലപ്പടിവിഭത്തഞ്ച. തത്ഥ - "ഏത്തകം ദസ്സാമി, ഏത്തകം ന ദസ്സാമീ"തി ഏവം ചിത്തേന വിഭജനം **ആമിസപ്പടിവിഭത്തം** നാമ. "അസുകസ്സ ദസ്സാമി, അസുകസ്സ ന ദസ്സാമീ"തി ഏവം ചിത്തേന വിഭജനം പന **പുഗ്ഗലപ്പടിവിഭത്തം** നാമ. തദുഭയമ്പി അകത്വാ യോ അപ്പടിവിഭത്തം ഭുഞ്ജതി, അയം **അപ്പടിവിഭത്തഭോഗീ** നാമ.

സീലവന്തേഹി സബ്രഹ്മചാരീഹി സാധാരണഭോഗീതി ഏത്ഥ സാധാരണഭോഗിനോ ഇദം ലക്ഖണം, യം യം പണീതം ലബ്ഭതി, തം തം നേവ ലാഭേന ലാഭം നിജിഗീസനതാമുഖേന ഗിഹീനം ദേതി, ന അത്തനാ ഭുഞ്ജതി, പടിഗ്ഗണ്ഹന്തോ ച - "സങ്ഘേന സാധാരണം ഹോതൂ"തി ഗഹേത്വാ ഘണ്ടിം പഹരിത്വാ പരിഭുഞ്ജിതബ്ബം സങ്ഘസന്തകം വിയ പസ്സതി.

ഇമം പന സാരണീയധമ്മം കോ പൂരേതി, കോ ന പൂരേതീതി? ദുസ്സീലോ താവ ന പൂരേതി. ന ഹി തസ്സ സന്തകം സീലവന്താ ഗണ്ഹന്തി. പരിസുദ്ധസീലോ പന വത്തം അഖണ്ഡേന്തോ പൂരേതി. തത്രിദം വത്തം - യോ

ഹി ഓദിസ്സകം കത്വാ മാതു വാ പിതു വാ ആചരിയുപജ്ഝായാദീനം വാ ദേതി, സോ ദാതബ്ബം ദേതി, സാരണീയധമ്മോ പനസ്സ ന ഹോതി, പലിബോധജഗ്ഗനം നാമ ഹോതി. സാരണീയധമ്മോ ഹി മുത്തപലിബോധസ്സേവ വട്ടതി. തേന പന ഓദിസ്സകം ദേന്തേന ഗിലാനഗിലാനുപട്ഠാകആഗന്തുകഗമികാനഞ്ചേവ നവപബ്ബജിതസ്സ ച സങ്ഘാടിപത്തഗ്ഗഹണം അജാനന്തസ്സ ദാതബ്ബം. ഏതേസം ദത്വാ അവസേസം ഥേരാസനതോ പട്ഠായ ഥോകം അദത്വാ യോ യത്തകം ഗണ്ഹാതി, തസ്സ തത്തകം ദാതബ്ബം. അവസിട്ഠേ അസതി പുന പിണ്ഡായ ചരിത്വാ ഥേരാസനതോ പട്ഠായ യം യം പണീതം, തം ദത്വാ സേസം പരിഭുഞ്ജിതബ്ബം. "സീലവന്തേഹീ"തി വചനതോ ദുസ്സീലസ്സ അദാതുമ്പി വട്ടതി.

അയം പന സാരണീയധമ്മോ സുസിക്ഖിതായ പരിസായ സുപൂരോ ഹോതി, നോ അസിക്ഖിതായ പരിസായ. സുസിക്ഖിതായ ഹി പരിസായ യോ അഞ്ഞതോ ലഭതി, സോ ന ഗണ്ഹാതി. അഞ്ഞതോ അലഭന്തോപി പമാണയുത്തമേവ ഗണ്ഹാതി, നാതിരേകം. അയം പന സാരണീയധമ്മോ ഏവം പുനപ്പുനം പിണ്ഡായ ചരിത്വാ ലദ്ധം ലദ്ധം ദേന്തസ്സാപി ദ്വാദസഹി വസ്സേഹി പൂരതി, ന തതോ ഓരം. സചേ ഹി ദ്വാദസമേ വസ്സേ സാരണീയധമ്മപൂരകോ പിണ്ഡപാതപൂരം പത്തം ആസനസാലായം ഠപേത്വാ നഹായിതും ഗച്ഛതി സങ്ഘത്ഥേരോ ച കസ്സേസോ പത്തോതി, "സാരണീയധമ്മപൂരകസ്സാ"തി വുത്തേ "ആഹരഥ ന"ന്തി സബ്ബം പിണ്ഡപാതം വിചാരേത്വാ ഭുഞ്ജിത്വാ ച രിത്തം പത്തം ഠപേതി, അഥ സോ ഭിക്ഖു രിത്തം പത്തം ദിസ്വാ "മയ്ഹം അനവസേസേത്വാവ പരിഭുഞ്ജിംസൂ"തി ദോമനസ്സം ഉപ്പാദേതി, സാരണീയധമ്മോ ഭിജ്ജതി, പുന ദ്വാദസവസ്സാനി പൂരേതബ്ബോ ഹോതി. തിത്ഥിയപരിവാസസദിസോ ഹേസ, സകിം ഖണ്ഡേ ജാതേ പുന പൂരേതബ്ബോവ. യോ പന - "ലാഭാ വത മേ, സുലദ്ധം വത മേ, യസ്സ മേ പത്തഗതം അനാപുച്ഛാവ സബ്രഹ്മചാരീ പരിഭുഞ്ജന്തീ"തി സോമനസ്സം ജനേതി, തസ്സ പുണ്ണോ നാമ ഹോതി.

ഏവം പൂരിതസാരണീയധമ്മസ്സ പന നേവ ഇസ്സാ, ന മച്ഛരിയം ഹോതി. സോ മനുസ്സാനം പിയോ ഹോതി, സുലഭപച്ചയോ ച, പത്തഗതമസ്സ ദിയ്യമാനമ്പി ന ഖീയതി, ഭാജനീയഭണ്ഡട്ഠാനേ അഗ്ഗഭണ്ഡം ലഭതി, ഭയേ വാ ഛാതകേ വാ സമ്പത്തേ ദേവതാ ഉസ്സുക്കം ആപജ്ജന്തി.

തത്രിമാനി വത്ഥൂനി - സേനഗിരിവാസീ തിസ്സത്ഥേരോ കിര മഹാഗിരിഗാമം ഉപനിസ്സായ വിഹരതി. പഞ്ഞാസ മഹാഥേരാ നാഗദീപം ചേതിയവന്ദനത്ഥായ ഗച്ഛന്താ ഗിരിഗാമേ പിണ്ഡായ ചരിത്വാ കിഞ്ചി അലദ്ധാ നിക്ഖമിംസു. ഥേരോ പന പവിസന്തോ തേ ദിസ്വാ പുച്ഛി - "ലദ്ധം, ഭന്തേ"തി? വിചരിമ്ഹ ആവുസോതി. സോ തേസം അലദ്ധഭാവം ഞത്വാ ആഹ - "ഭന്തേ യാവാഹം ആഗച്ഛാമി, താവ ഇധേവ ഹോഥാ"തി. മയം, ആവുസോ, പഞ്ഞാസ ജനാ പത്തതേമനമത്തമ്പി ന ലഭിമ്ഹാതി. ഭന്തേ, നേവാസികാ നാമ പടിബലാ ഹോന്തി, അലഭന്താപി ഭിക്ഖാചാരമഗ്ഗസഭാഗം ജാനന്തീതി. ഥേരാ ആഗമേസും. ഥേരോ ഗാമം പാവിസി. ധുരഗേഹേയേവ മഹാഉപാസികാ ഖീരഭത്തം സജ്ജേത്വാ ഥേരം ഓലോകയമാനാ ഠിതാ. അഥ ഥേരസ്സ ദ്വാരം സമ്പത്തസ്സേവ പത്തം പൂരേത്വാ അദാസി, സോ തം ആദായ ഥേരാനം സന്തികം ഗന്ത്വാ ഗണ്ഹഥ, ഭന്തേതി, സങ്ഘത്ഥേരം ആഹ. ഥേരോ - "അമ്ഹേഹി ഏത്തകേഹി കിഞ്ചി ന ലദ്ധം, അയം സീഘമേവ ഗഹേത്വാ ആഗതോ, കിം നു ഖോ"തി

സേസാനം മുഖം ഓലോകേസി. ഥേരോ ഓലോകനാകാരേനേവ ഞത്വാ "ഭന്തേ, ധമ്മേന സമേന ലദ്ധപിണ്ഡപാതോ, നിക്കുക്കുച്ചാ ഗണ്ഹഥാ"തിആദിതോ പട്ഠായ സബ്ബേസം യാവദത്ഥം ദത്വാ അത്തനാപി യാവദത്ഥം ഭുഞ്ജി.

അഥ നം ഭത്തകിച്ചാവസാനേ ഥേരാ പുച്ഛിംസു - "കദാ, ആവുസോ, ലോകുത്തരധമ്മം പടിവിജ്ഝീ"തി? നത്ഥി മേ, ഭന്തേ, ലോകുത്തരധമ്മോതി. ഝാനലാഭീസി, ആവുസോതി? ഏതമ്പി മേ, ഭന്തേ, നത്ഥീതി. നനു, ആവുസോ, പാടിഹാരിയന്തി? സാരണീയധമ്മോ മേ, ഭന്തേ, പൂരിതോ, തസ്സ മേ ധമ്മസ്സ പൂരിതകാലതോ പട്ഠായ സചേപി ഭിക്ഖുസതസഹസ്സം ഹോതി, പത്തഗതം ന ഖീയതീതി. തേ സുത്വാ - "സാധു സാധു സപ്പുരിസ, അനുച്ഛവികമിദം തുയ്ഹ"ന്തി ആഹംസു. ഇദം താവ - "പത്തഗതം ന ഖീയതീ"തി ഏത്ഥ വത്ഥു.

അയമേവ പന ഥേരോ ചേതിയപബ്ബതേ ഗിരിഭണ്ഡമഹാപൂജായ ദാനട്ഠാനം ഗന്ത്വാ ഇമസ്മിം ഠാനേ കിം വരഭണ്ഡന്തി പുച്ഛി. ദ്വേ സാടകാ, ഭന്തേതി. ഏതേ മയ്ഹം പാപുണിസ്സന്തീതി. തം സുത്വാ അമച്ചോ രഞ്ഞോ ആരോചേസി - "ഏകോ ദഹരോ ഏവം വദതീ"തി. ദഹരസ്സ ഏവം ചിത്തം, മഹാഥേരാനം പന സുഖുമസാടകാ വട്ടന്തീതി വത്വാ മഹാഥേരാനം ദസ്സാമീതി ഠപേതി. തസ്സ ഭിക്ഖുസങ്ഘേ പടിപാടിയാ ഠിതേ ദേന്തസ്സ മത്ഥകേ ഠപിതാപി തേ സാടകാ ഹത്ഥം നാരോഹന്തി. അഞ്ഞേ ആരോഹന്തി. ദഹരസ്സ ദാനകാലേ പന ഹത്ഥം ആരുള്ഹാ. സോ തസ്സ ഹത്ഥേ പാതേത്വാ അമച്ചസ്സ മുഖം ഓലോകേത്വാ ദഹരം നിസീദാപേത്വാ ദാനം ദത്വാ സങ്ഘം വിസ്സജ്ജേത്വാ ദഹരസ്സ സന്തികേ നിസീദിത്വാ - "ഭന്തേ, ഇമം ധമ്മം കദാ പടിവിജ്ഝിത്ഥാ"തി ആഹ. സോ പരിയായേനാപി അസന്തം അവദന്തോ - "നത്ഥി മയ്ഹം മഹാരാജ ലോകുത്തരധമ്മോ"തി ആഹ. നനു, ഭന്തേ, പുബ്ബേ അവചുത്ഥാതി. ആമ, മഹാരാജ, സാരണീയധമ്മപൂരകോ അഹം, തസ്സ മേ ധമ്മസ്സ പൂരിതകാലതോ പട്ഠായ ഭാജനീയഭണ്ഡട്ഠാനേ അഗ്ഗഭണ്ഡം പാപുണാതീതി. "സാധു സാധു, ഭന്തേ, അനുച്ഛവികമിദം തുയ്ഹ"ന്തി വന്ദിത്വാ പക്കാമി. ഇദം - "ഭാജനീയഭണ്ഡട്ഠാനേ അഗ്ഗഭണ്ഡം പാപുണാതീ"തി ഏത്ഥ വത്ഥു.

ബ്രാഹ്മണതിസ്സഭയേ പന ഭാതരഗാമവാസിനോ നാഗത്ഥേരിയാ അനാരോചേത്വാവ പലായിംസു. ഥേരീ പച്ചൂസസമയേ - "അതിവിയ അപ്പനിഗ്ഘോസോ ഗാമോ, ഉപധാരേഥ താവാ"തി ദഹരഭിക്ഖുനിയോ ആഹ. താ ഗന്ത്വാ സബ്ബേസം ഗതഭാവം ഞത്വാ ആഗമ്മ ഥേരിയാ ആരോചേസും. സാ സുത്വാ "മാ തുമ്ഹേ തേസം ഗതഭാവം ചിന്തയിത്ഥ, അത്തനോ ഉദ്ദേസപരിപുച്ഛായോനിസോമനസികാരേസുയേവ യോഗം കരോഥാ"തി വത്വാ ഭിക്ഖാചാരവേലായം പാരുപിത്വാ അത്തദ്വാദസമാ ഗാമദ്വാരേ നിഗ്രോധമൂലേ അട്ഠാസി. രുക്ഖേ അധിവത്ഥാദേവതാ ദ്വാദസന്നമ്പി ഭിക്ഖുനീനം പിണ്ഡപാതം ദത്വാ "അയ്യേ, മാ അഞ്ഞത്ഥ ഗച്ഛഥ, നിച്ചം ഇധേവ ഏഥാ"തി ആഹ. ഥേരിയാ പന കനിട്ഠഭാതാ നാഗത്ഥേരോ നാമ അത്ഥി, സോ - "മഹന്തം ഭയം, ന സക്കാ ഇധ യാപേതും, പരതീരം ഗമിസ്സാമീ"തി അത്തദ്വാദസമോവ അത്തനോ വസനട്ഠാനാ നിക്ഖന്തോ ഥേരിം ദിസ്വാ ഗമിസ്സാമീതി ഭാതരഗാമം ആഗതോ. ഥേരീ - "ഥേരാ ആഗതാ"തി സുത്വാ തേസം സന്തികം ഗന്ത്വാ കിം അയ്യാതി പുച്ഛി. സോ തം പവത്തിം ആചിക്ഖി. സാ - "അജ്ജ ഏകദിവസം വിഹാരേയേവ വസിത്വാ സ്വേ ഗമിസ്സഥാ"തി ആഹ. ഥേരാ വിഹാരം അഗമംസു.

ഥേരീ പുനദിവസേ രുക്ഖമൂലേ പിണ്ഡായ ചരിത്വാ ഥേരം ഉപസങ്കമിത്വാ "ഇമം പിണ്ഡപാതം പരിഭുഞ്ജഥാ"തി ആഹ. ഥേരോ - "വട്ടിസ്സതി ഥേരീ"തി വത്വാ തുണ്ഹീ അട്ഠാസി. ധമ്മികോ താത പിണ്ഡപാതോ , കുക്കുച്ചം അകത്വാ പരിഭുഞ്ജഥാതി. "വട്ടിസ്സതി ഥേരീ"തി. സാ പത്തം ഗഹേത്വാ ആകാസേ ഖിപി. പത്തോ ആകാസേ അട്ഠാസി. ഥേരോ - "സത്തതാലമത്തേ ഠിതമ്പി ഭിക്ഖുനിഭത്തമേവ ഥേരീ"തി വത്വാ - "ഭയം നാമ സബ്ബകാലം ന ഹോതി, ഭയേ വൂപസന്തേ അരിയവംസം കഥയമാനോ, 'ഭോ പിണ്ഡപാതിക, ഭിക്ഖുനിഭത്തം ഭുഞ്ജിത്വാ വീതിനാമയിത്ഥാ'തി ചിത്തേന അനുവദിയമാനോ സന്ഥമ്ഭേതും ന സക്ഖിസ്സാമി, അപ്പമത്താ ഹോഥ ഥേരിയോ"തി മഗ്ഗം ആരുഹി.

രുക്ഖദേവതാപി - "സചേ ഥേരോ ഥേരിയാ ഹത്ഥതോ പിണ്ഡപാതം പരിഭുഞ്ജിസ്സതി, ന നം നിവത്തേസ്സാമി. സചേ ന പരിഭുഞ്ജിസ്സതി, നിവത്തേസ്സാമീ"തി ചിന്തയമാനാ ഠത്വാ ഥേരസ്സ ഗമനം ദിസ്വാ രുക്ഖാ ഓരുയ്ഹ പത്തം, ഭന്തേ, ദേഥാതി പത്തം ഗഹേത്വാ ഥേരം രുക്ഖമൂലംയേവ ആനേത്വാ ആസനം പഞ്ഞപേത്വാ പിണ്ഡപാതം ദത്വാ കതഭത്തകിച്ചം പടിഞ്ഞം കാരേത്വാ ദ്വാദസ ഭിക്ഖുനിയോ ദ്വാദസ ഭിക്ഖൂ ച സത്തവസ്സാനി ഉപട്ഠഹി. ഇദം - "ദേവതാ ഉസ്സുക്കം ആപജ്ജന്തീ"തി ഏത്ഥ വത്ഥു. തത്ര ഹി ഥേരീ സാരണീയധമ്മപൂരികാ അഹോസി.

അഖണ്ഡാനീതിആദീസു യസ്സ സത്തസു ആപത്തിക്ഖന്ധേസു ആദിമ്ഹി വാ അന്തേ വാ സിക്ഖാപദം ഭിന്നം ഹോതി, തസ്സ സീലം പരിയന്തേ ഛിന്നസാടകോ വിയ **ഖണ്ഡം** നാമ. യസ്സ പന വേമജ്ഝേ ഭിന്നം, തസ്സ മജ്ഝേ ഛിദ്ദസാടകോ വിയ **ഛിദ്ദം** നാമ ഹോതി. യസ്സ പന പടിപാടിയാ ദ്വേ തീണി ഭിന്നാനി, തസ്സ പിട്ഠിയം വാ കുച്ഛിയം വാ ഉട്ഠിതേന വിസഭാഗവണ്ണേന കാളരത്താദീനം അഞ്ഞതരവണ്ണാ ഗാവീ വിയ **സബലം** നാമ ഹോതി. യസ്സ പന അന്തരന്തരാ വിസഭാഗബിന്ദുചിത്രാ ഗാവീ വിയ **കമ്മാസം** നാമ ഹോതി. യസ്സ പന സബ്ബേനസബ്ബം അഭിന്നാനി, തസ്സ താനി സീലാനി **അഖണ്ഡാനി അച്ഛിദ്ദാനി അസബലാനി അകമ്മാസാനി** നാമ ഹോന്തി. താനി പനേതാനി തണ്ഹാദാസബ്യതോ മോചേത്വാ ഭുജിസ്സഭാവകരണതോ **ഭുജിസ്സാനി.** ബുദ്ധാദീഹി വിഞ്ഞൂഹി പസത്ഥത്താ **വിഞ്ഞുപസത്ഥാനി,** തണ്ഹാദിട്ഠീഹി അപരാമട്ഠത്താ - "ഇദം നാമ ത്വം ആപന്നപുബ്ബോ"തി കേനചി പരാമട്ഠും അസക്കുണേയ്യത്താ ച **അപരാമട്ഠാനി,** ഉപചാരസമാധിം വാ അപ്പനാസമാധിം വാ സംവത്തയന്തീതി **സമാധിസംവത്തനികാനീ**തി വുച്ചന്തി.

സീലസാമഞ്ഞഗതാ വിഹരിസ്സന്തീതി തേസു തേസു ദിസാഭാഗേസു വിഹരന്തേഹി ഭിക്ഖൂഹി സദ്ധിം സമാനഭാവൂപഗതസീലാ വിഹരിസ്സന്തി. സോതാപന്നാദീനഞ്ഹി സീലം സമുദ്ദന്തരേപി ദേവലോകേപി വസന്താനം അഞ്ഞേസം സോതാപന്നാദീനം സീലേന സമാനമേവ ഹോതി, നത്ഥി മഗ്ഗസീലേ നാനത്തം. തം സന്ധായേതം വുത്തം.

യായം ദിട്ഠീതി മഗ്ഗസമ്പയുത്താ സമ്മാദിട്ഠി. **അരിയാ**തി നിദ്ദോസാ. നിയ്യാതീതി **നിയ്യാനികാ. തക്കരസ്സാ**തി യോ തഥാകാരീ ഹോതി. **സബ്ബദുക്ഖക്ഖയായാ**തി സബ്ബദുക്ഖക്ഖയത്ഥം. **ദിട്ഠിസാമഞ്ഞഗതാ**തി സമാനദിട്ഠിഭാവം ഉപഗതാ ഹുത്വാ വിഹരിസ്സന്തി. **വുദ്ധിയേവാ**തി ഏവം വിഹരന്താനം വുദ്ധിയേവ ഭിക്ഖൂനം പാടികങ്ഖാ, നോ പരിഹാനീതി.

൧൮൨. ഏതദേവ ബഹുലന്തി ആസന്നപരിനിബ്ബാനത്താ ഭിക്ഖു ഓവദന്തോ പുനപ്പുനം ഏതംയേവ ധമ്മിം കഥം കരോതി. **ഇതി സീല**ന്തി ഏവം സീലം, ഏത്തകം സീലം. ഏത്ഥ ചതുപാരിസുദ്ധിസീലം **സീലം** ചിത്തേകഗ്ഗതാ **സമാധി,** വിപസ്സനാപഞ്ഞാ **പഞ്ഞാ**തി വേദിതബ്ബാ. **സീലപരിഭാവിതോ**തി ആദീസു യസ്മിം സീലേ ഠത്വാവ മഗ്ഗസമാധിം ഫലസമാധിം നിബ്ബത്തേന്തി. ഏസോ തേന സീലേന പരിഭാവിതോ മഹപ്ഫലോ ഹോതി, മഹാനിസംസോ. യമ്ഹി സമാധിമ്ഹി ഠത്വാ മഗ്ഗപഞ്ഞം ഫലപഞ്ഞം നിബ്ബത്തേന്തി, സാ തേന സമാധിനാ പരിഭാവിതാ മഹപ്ഫലാ ഹോതി, മഹാനിസംസാ. യായ പഞ്ഞായ ഠത്വാ മഗ്ഗചിത്തം ഫലചിത്തം നിബ്ബത്തേന്തി, തം തായ പരിഭാവിതം **സമ്മദേവ ആസവേഹി വിമുച്ചതി.**

യഥാഭിരന്തന്തി ബുദ്ധാനം അനഭിരതിപരിതസ്സിതം നാമ നത്ഥി, യഥാരുചി യഥാഅജ്ഝാസയന്തി പന വുത്തം ഹോതി. **ആയാമാ**തി ഏഹി യാമ. ''അയാമാ''തിപി പാഠോ, ഗച്ഛാമാതി അത്ഥോ. **ആനന്ദാ**തി ഭഗവാ സന്തികാവചരത്താ ഥേരം ആലപതി. ഥേരോ പന - ''ഗണ്ഹഥാവുസോ പത്തചീവരാനി, ഭഗവാ അസുകട്ഠാനം ഗന്തുകാമോ''തി ഭിക്ഖൂനം ആരോചേതി.

൧൮൩. അമ്ബലട്ഠികാഗമനം ഉത്താനമേവ. **അഥ ഖോ ആയസ്മാ സാരിപുത്തോ**തിആദി (ദീ॰ നി॰ ൩.൧൪൧) **സമ്പസാദനീയേ** വിത്ഥാരിതം.

ദുസ്സീലആദീനവവണ്ണനാ

൧൮൪. പാടലിഗമനേ **ആവസഥാഗാര**ന്തി ആഗന്തുകാനം ആവസഥഗേഹം. പാടലിഗാമേ കിര നിച്ചകാലം ദ്വിന്നം രാജൂനം സഹായകാ ആഗന്ത്വാ കുലാനി ഗേഹതോ നീഹരിത്വാ മാസമ്പി അഡ്ഢമാസമ്പി വസന്തി. തേ മനുസ്സാ നിച്ചുപദ്ദുതാ - ''ഏതേസം ആഗതകാലേ വസനട്ഠാനം ഭവിസ്സതീ''തി നഗരമജ്ഝേ മഹതിം സാലം കരിത്വാ തസ്സാ ഏകസ്മിം പദേസേ ഭണ്ഡപടിസാമനട്ഠാനം, ഏകസ്മിം പദേസേ നിവാസട്ഠാനം അകംസു. തേ - ''ഭഗവാ ആഗതോ''തി സുത്വാവ - ''അമ്ഹേഹി ഗന്ത്വാപി ഭഗവാ ആനേതബ്ബോ സിയാ, സോ സയമേവ അമ്ഹാകം വസനട്ഠാനം സമ്പത്തോ, അജ്ജ ഭഗവന്തം ആവസഥേ മങ്ഗലം വദാപേസ്സാമാ''തി ഏതദത്ഥമേവ ഉപസങ്കമന്താ. തസ്മാ ഏവമാഹംസു. **യേന ആവസഥാഗാര**ന്തി തേ കിര - ''ബുദ്ധാ നാമ അരഞ്ഞജ്ഝാസയാ അരഞ്ഞാരാമാ അന്തോഗാമേ വസിതും ഇച്ഛേയ്യും വാ നോ വാ''തി ഭഗവതോ മനം അജാനന്താ ആവസഥാഗാരം അപ്പടിജഗ്ഗിത്വാവ ആഗമംസു. ഇദാനി ഭഗവതോ മനം ഞത്വാ പുരേതരം ഗന്ത്വാ പടിജഗ്ഗിസ്സാമാതി യേനാവസഥാഗാരം, തേനുപസങ്കമിംസു. **സബ്ബസന്ഥരി**ന്തി യഥാ സബ്ബം സന്ഥതം ഹോതി, ഏവം സന്ഥരിം.

൧൮൫. ദുസ്സീലോതി അസീലോ നിസ്സീലോ. **സീലവിപന്നോ**തി വിപന്നസീലോ ഭിന്നസംവരോ. **പമാദാധികരണ**ന്തി പമാദകാരണാ.

ഇദഞ്ച സുത്തം ഗഹട്ഠാനം വസേന ആഗതം പബ്ബജിതാനമ്പി പന ലബ്ഭതേവ. ഗഹട്ഠോ ഹി യേന യേന സിപ്പട്ഠാനേന ജീവിതം കപ്പേതി - യദി കസിയാ, യദി വണിജ്ജായ, പാണാതിപാതാദിവസേന പമത്തോ തം തം യഥാകാലം സമ്പാദേതും ന സക്കോതി, അഥസ്സ മൂലമ്പി വിനസ്സതി.

മാഘാതകാലേ പാണാതിപാതം പന അദിന്നാദാനാദീനി ച കരോന്തോ ദണ്ഡവസേന മഹതിം ഭോഗജാനിം നിഗച്ഛതി. പബ്ബജിതോ ദുസ്സീലോ ച പമാദകാരണാ സീലതോ ബുദ്ധവചനതോ ഝാനതോ സത്തഅരിയധനതോ ച ജാനിം നിഗച്ഛതി.

ഗഹട്ഠസ്സ - ''അസുകോ നാമ അസുകകുലേ ജാതോ ദുസ്സീലോ പാപധമ്മോ പരിച്ചത്തഇധലോകപരലോകോ സലാകഭത്തമത്തമ്പി ന ദേതീ''തി ചതുപരിസമജ്ഝേ പാപകോ കിത്തിസദ്ദോ അബ്ഭുഗ്ഗച്ഛതി. പബ്ബജിതസ്സ വാ - ''അസുകോ നാമ നാസക്ഖി സീലം രക്ഖിതും, ന ബുദ്ധവചനം ഉഗ്ഗഹേതും, വേജ്ജകമ്മാദീഹി ജീവതി, ഛഹി അഗാരവേഹി സമന്നാഗതോ''തി ഏവം അബ്ഭുഗ്ഗച്ഛതി.

അവിസാരദോതി ഗഹട്ഠോ താവ - ''അവസ്സം ബഹൂനം സന്നിപാതട്ഠാനേ കേചി മമ കമ്മം ജാനിസ്സന്തി, അഥ മം നിഗ്ഗണ്ഹിസ്സന്തീ''തി വാ, ''രാജകുലസ്സ വാ ദസ്സന്തീ''തി സഭയോ ഉപസങ്കമതി, മങ്കുഭൂതോ പത്തക്ഖന്ധോ അധോമുഖോ അങ്ഗുലികേന ഭൂമിം കസന്തോ നിസീദതി, വിസാരദോ ഹുത്വാ കഥേതും ന സക്കോതി. പബ്ബജിതോപി - ''ബഹൂ ഭിക്ഖൂ സന്നിപതിതാ, അവസ്സം കോചി മമ കമ്മം ജാനിസ്സതി, അഥ മേ ഉപോസഥമ്പി പവാരണമ്പി ഠപേത്വാ സാമഞ്ഞതോ ചാവേത്വാ നിക്കഡ്ഢിസ്സന്തീ''തി സഭയോ ഉപസങ്കമതി, വിസാരദോ ഹുത്വാ കഥേതും ന സക്കോതി. ഏകച്ചോ പന ദുസ്സീലോപി ദപ്പിതോ വിയ വിചരതി, സോപി അജ്ഝാസയേന മങ്കു ഹോതിയേവ.

സമ്മൂള്ഹോ കാലങ്കരോതീതി തസ്സ ഹി മരണമഞ്ചേ നിപന്നസ്സ ദുസ്സീലകമ്മേ സമാദായ പവത്തിതട്ഠാനം ആപാഥമാഗച്ഛതി, സോ ഉമ്മീലേത്വാ ഇധലോകം പസ്സതി, നിമീലേത്വാ പരലോകം പസ്സതി , തസ്സ ചത്താരോ അപായാ ഉപട്ഠഹന്തി, സത്തിസതേന സീസേ പഹരിയമാനോ വിയ ഹോതി. സോ - ''വാരേഥ, വാരേഥാ''തി വിരവന്തോ മരതി. തേന വുത്തം - ''സമ്മൂള്ഹോ കാലം കരോതീ''തി. പഞ്ചമപദം ഉത്താനമേവ.

൧൫൦. **ആനിസംസകഥാ** വുത്തവിപരിയായേന വേദിതബ്ബാ.

൧൫൧. **ബഹുദേവ രത്തിം ധമ്മിയാ കഥായാ**തി അഞ്ഞായ പാളിമുത്തകായ ധമ്മികഥായ ചേവ ആവസഥാനുമോദനായ ച ആകാസഗങ്ഗം ഓതാരേന്തോ വിയ യോജനപ്പമാണം മഹാമധും പീളേത്വാ മധുപാനം പായേന്തോ വിയ ബഹുദേവ രത്തിം സന്ദസ്സേത്വാ സമ്പഹംസേത്വാ ഉയ്യോജേസി. **അഭിക്കന്താ**തി അതിക്കന്താ ഖീണാ ഖയവയം ഉപേതാ. **സുഞ്ഞാഗാര**ന്തി പാടിയേക്കം സുഞ്ഞാഗാരം നാമ നത്ഥി, തത്ഥേവ പന ഏകപസ്സേ സാണിപാകാരേന പരിക്ഖിപിത്വാ - ''ഇധ സത്ഥാ വിസ്സമിസ്സതീ''തി മഞ്ചകം പഞ്ഞപേസും. ഭഗവാ - ''ചതൂഹിപി ഇരിയാപഥേഹി പരിഭുത്തം ഏതേസം മഹപ്ഫലം ഭവിസ്സതീ''തി തത്ഥ സീഹസേയ്യം കപ്പേസി. തം സന്ധായ വുത്തം - ''സുഞ്ഞാഗാരം പാവിസീ''തി.

പാടലിപുത്തനഗരമാപനവണ്ണനാ

൧൫൨. **സുനിധവസ്സകാരാ**തി സുനിധോ ച വസ്സകാരോ ച ദ്വേ ബ്രാഹ്മണാ. **മഗധമഹാമത്താ**തി മഗധരഞ്ഞോ മഹാമത്താ മഹാഅമച്ചാ, മഗധരട്ഠേ വാ

മഹാമത്താ മഹതിയാ ഇസ്സരിയമത്തായ സമന്നാഗതാതി **മഗധമഹാമത്താ.** **പാടലിഗാമേ നഗരന്തി** പാടലിഗാമം നഗരം കത്വാ മാപേന്തി. **വജ്ജീനം പടിബാഹായാതി** വജ്ജിരാജകുലാനം ആയമുഖപച്ഛിന്ദനത്ഥം. **സഹസ്സേവാതി** ഏകേകവഗ്ഗവസേന സഹസ്സം സഹസ്സം ഹുത്വാ. **വത്ഥൂനീതി** ഘരവത്ഥൂനി. **ചിത്താനി നമന്തി നിവേസനാനി മാപേതുന്തി** രഞ്ഞഞ്ച രാജമഹാമത്താനഞ്ച നിവേസനാനി മാപേതും വത്ഥുവിജ്ജാപാഠകാനം ചിത്താനി നമന്തി. തേ കിര അത്തനോ സിപ്പാനുഭാവേന ഹേട്ഠാ പഥവിയം തിംസഹത്ഥമത്തേ ഠാനേ - ''ഇധ നാഗഗ്ഗാഹോ, ഇധ യക്ഖഗ്ഗാഹോ, ഇധ ഭൂതഗ്ഗാഹോ, പാസാണോ വാ ഖാണുകോ വാ അത്ഥീ''തി പസ്സന്തി. തേ തദാ സിപ്പം ജപ്പിത്വാ ദേവതാഹി സദ്ധിം മന്തയമാനാ വിയ മാപേന്തി. അഥവാ നേസം സരീരേ ദേവതാ അധിമുച്ചിത്വാ തത്ഥ തത്ഥ നിവേസനാനി മാപേതും ചിത്തം നാമേന്തി. താ ചതൂസു കോണേസു ഖാണുകേ കോട്ടേത്വാ വത്ഥുമ്ഹി ഗഹിതമത്തേ പടിവിഗച്ഛന്തി. സദ്ധാനം കുലാനം സദ്ധാ ദേവതാ തഥാ കരോന്തി, അസ്സദ്ധാനം കുലാനം അസ്സദ്ധാ ദേവതാവ. കിം കാരണാ? സദ്ധാനഞ്ഹി ഏവം ഹോതി - ''ഇധ മനുസ്സാ നിവേസനം മാപേത്വാ പഠമം ഭിക്ഖുസങ്ഘം നിസീദാപേത്വാ മങ്ഗലം വഡ്ഢാപേസ്സന്തി. അഥ മയം സീലവന്താനം ദസ്സനം, ധമ്മകഥം, പഞ്ഹാവിസ്സജ്ജനം , അനുമോദനഞ്ച സോതും ലഭിസ്സാമ, മനുസ്സാ ദാനം ദത്വാ അമ്ഹാകം പത്തിം ദസ്സന്തീ''തി.

താവതിംസേഹീതി യഥാ ഹി ഏകസ്മിം കുലേ ഏകം പണ്ഡിതമനുസ്സം, ഏകസ്മിം വാ വിഹാരേ ഏകം ബഹുസ്സുതഭിക്ഖും ഉപാദായ - ''അസുകകുലേ മനുസ്സാ പണ്ഡിതാ, അസുകവിഹാരേ ഭിക്ഖൂ ബഹുസ്സുതാ''തി സദ്ദോ അബ്ഭുഗ്ഗച്ഛതി, ഏവമേവ സക്കം ദേവരാജാനം വിസ്സകമ്മഞ്ച ദേവപുത്തം ഉപാദായ - ''താവതിംസാ പണ്ഡിതാ''തി സദ്ദോ അബ്ഭുഗ്ഗതോ. തേനാഹ - ''താവതിംസേഹീ''തി. താവതിംസേഹി സദ്ധിം മന്തേത്വാപി വിയ മാപേന്തീതി അത്ഥോ.

യാവതാ അരിയം ആയതനന്തി യത്തകം അരിയകമനുസ്സാനം ഓസരണട്ഠാനം നാമ അത്ഥി. **യാവതാ വണിപ്പഥോതി** യത്തകം വാണിജാനം ആഭതഭണ്ഡസ്സ രാസിവസേനേവ കയവിക്കയട്ഠാനം നാമ, വാണിജാനം വസനട്ഠാനം വാ അത്ഥി. **ഇദം അഗ്ഗനഗരന്തി** തേസം അരിയായതനവണിപ്പഥാനം ഇദം അഗ്ഗനഗരം ജേട്ഠകം പാമോക്ഖം ഭവിസ്സതീതി. **പുടഭേദനന്തി** ഭണ്ഡപുടഭേദനട്ഠാനം, ഭണ്ഡഭണ്ഡികാനം മോചനട്ഠാനന്തി വുത്തം ഹോതി. സകലജമ്ബുദീപേ അലദ്ധഭണ്ഡമ്പി ഹി ഇധേവ ലഭിസ്സന്തി, അഞ്ഞത്ഥ വിക്കയേന അഗച്ഛന്തമ്പി ച ഇധേവ ഗമിസ്സതി. തസ്മാ ഇധേവ പുടം ഭിന്ദിസ്സന്തീതി അത്ഥോ. ചതൂസു ഹി ദ്വാരേസു ചത്താരി സഭായം ഏകന്തി ഏവം ദിവസേ ദിവസേ പഞ്ചസതസഹസ്സാനി ഉട്ഠഹിസ്സന്തീതി ദസ്സേതി.

അഗ്ഗിതോ വാതിആദീസു ചകാരത്ഥോ വാ-സദ്ദോ. അഗ്ഗിനാ ച ഉദകേന ച മിഥുഭേദേന ച നസ്സിസ്സതീതി അത്ഥോ. ഏകകോട്ഠാസോ അഗ്ഗിനാ നസ്സിസ്സതി, നിബ്ബാപേതും ന സക്ഖിസ്സന്തി. ഏകം ഗങ്ഗാ ഗഹേത്വാ ഗമിസ്സതി. ഏകോ - ''ഇമിനാ അകഥിതം അമുസ്സ, അമുനാ അകഥിതം ഇമസ്സാ''തി വദന്താനം പിസുണവാചാനം വസേന ഭിന്നാനം മനുസ്സാനം അഞ്ഞമഞ്ഞഭേദേനേവ നസ്സിസ്സതീതി അത്ഥോ. ഇതി വത്വാ ഭഗവാ പച്ചൂസകാലേ ഗങ്ഗായ തീരം ഗന്ത്വാ കതമുഖധോവനോ ഭിക്ഖാചാരവേലം ആഗമയമാനോ നിസീദി.

૧૩૫. സുനിധവസ്സകാരാപി - “അമ്ഹാകം രാജാ സമണസ്സ ഗോതമസ്സ ഉപട്ഠാകോ, സോ അമ്ഹേ പുച്ഛിസ്സതി, ‘സത്ഥാ കിര പാടലിഗാമം അഗമാസി, തസ്സ സന്തികം ഉപസങ്കമിത്ഥ, ന ഉപസങ്കമിത്ഥാ’തി. ഉപസങ്കമിമ്ഹാതി ച വുത്തേ - ‘നിമന്തയിത്ഥ, ന നിമന്തയിത്ഥാ’തി ച പുച്ഛിസ്സതി. ന നിമന്തയിമ്ഹാതി ച വുത്തേ അമ്ഹാകം ദോസം ആരോപേത്വാ നിഗ്ഗണ്ഹിസ്സതി. ഇദം ചാപി മയം ആഗതട്ഠാനേ നഗരം മാപേമ, സമണസ്സ ഖോ പന ഗോതമസ്സ ഗതഗതട്ഠാനേ കാളകണ്ണിസത്താ പടിക്കമന്തി, തം മയം നഗരമങ്ഗലം വദാപേസ്സാമാ”തി ചിന്തേത്വാ സത്ഥാരം ഉപസങ്കമിത്വാ നിമന്തയിംസു. തസ്മാ - “അഥ ഖോ സുനിധവസ്സകാരാ”തിആദി വുത്തം.

പുബ്ബണ്ഹസമയന്തി പുബ്ബണ്ഹകാലേ. **നിവാസേത്വാ**തി ഗാമപ്പവേസനനീഹാരേന നിവാസനം നിവാസേത്വാ കായബന്ധനം ബന്ധിത്വാ. **പത്തചീവരമാദായാ**തി പത്തഞ്ച ചീവരഞ്ച ആദിയിത്വാ കായപ്പടിബദ്ധം കത്വാ.

സീലവന്തേത്ഥാതി സീലവന്തേ എത്ഥ. **സഞ്ഞതേ**തി കായവാചാമനേഹി സഞ്ഞതേ.

താസം ദക്ഖിണമാദിസേതി സങ്ഘസ്സ ദിന്നേ ചത്താരോ പച്ചയേ താസം ഘരദേവതാനം ആദിസേയ്യ, പത്തിം ദദേയ്യ. **പൂജിതാ പൂജയന്തീ**തി - “ഇമേ മനുസ്സാ അമ്ഹാകം ഞാതകാപി ന ഹോന്തി, എവമ്പി നോ പത്തിം ദേന്തീ”തി ആരക്ഖം സുസംവിഹിതം കരോന്തീതി സുട്ഠു ആരക്ഖം കരോന്തി. **മാനിതാ മാനയന്തീ**തി കാലാനുകാലം ബലികമ്മകരണേന മാനിതാ “എതേ മനുസ്സാ അമ്ഹാകം ഞാതകാപി ന ഹോന്തി, ചതുമാസഛമാസന്തരേ നോ ബലികമ്മം കരോന്തീ”തി മാനേന്തി, മാനേന്തിയോ ഉപ്പന്നം പരിസ്സയം ഹരന്തി.

തതോ നന്തി തതോ നം പണ്ഡിതജാതികം മനുസ്സം. **ഓരസ**ന്തി ഉരേ ഠപേത്വാ സംവഡ്ഢിതം, യഥാ മാതാ ഓരസം പുത്തം അനുകമ്പതി, ഉപ്പന്നപരിസ്സയഹരണത്ഥമേവ തസ്സ വായമതി, എവം അനുകമ്പന്തീതി അത്ഥോ. **ഭദ്രാനി പസ്സതീ**തി സുന്ദരാനി പസ്സതി.

૧૩૬. **ഉളുമ്പ**ന്തി പാരഗമനത്ഥായ ആണിയോ കോട്ടേത്വാ കതം. **കുല്ല**ന്തി വല്ലിആദീഹി ബന്ധിത്വാ കതം.

“യേ തരന്തി അണ്ണവ”ന്തി ഗാഥായ **അണ്ണവ**ന്തി സബ്ബന്തിമേന പരിച്ഛേദേന യോജനമത്തം ഗമ്ഭീരസ്സ ച പുഥുലസ്സ ച ഉദകട്ഠാനസ്സേതം അധിവചനം. **സര**ന്തി ഇധ നദീ അധിപ്പേതാ. ഇദം വുത്തം ഹോതി, യേ ഗമ്ഭീരവിത്ഥതം തണ്ഹാസരം തരന്തി, തേ അരിയമഗ്ഗസങ്ഖാതം സേതും കത്വാന. **വിസജ്ജ പല്ലലാനി** അനാമസിത്വാ ഉദകഭരിതാനി നിന്നട്ഠാനാനി. അയം പന ഇദം അപ്പമത്തകം തരിതുകാമോപി കുല്ലഞ്ഹി ജനോ പബന്ധതി. ബുദ്ധാ ച ബുദ്ധസാവകാ ച വിനായേവ കുല്ലേന തിണ്ണാ മേധാവിനോ ജനാതി.

പഠമഭാണവാരവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

അരിയസച്ചകഥാവണ്ണനാ

૧૩૭. **കോടിഗാമോ**തി മഹാപനാദസ്സ പാസാദകോടിയം കതഗാമോ. **അരിയസച്ചാന**ന്തി അരിയഭാവകരാനം സച്ചാനം. **അനനുബോധാ**തി

അബുജ്ഝനേന അജാനനേന. **അപ്പടിവേധാ**തി അപ്പടിവിജ്ഝനേന. **സന്ധാവിത**ന്തി ഭവതോ ഭവം ഗമനവസേന സന്ധാവിതം. **സംസരിത**ന്തി പുനപ്പുനം ഗമനാഗമനവസേന സംസരിതം. **മമഞ്ചേവ തുമ്ഹാകഞ്ചാ**തി മയാ ച തുമ്ഹേഹി ച. അഥ വാ **സന്ധാവിതം സംസരിത**ന്തി സന്ധാവനം സംസരണം മമഞ്ചേവ തുമ്ഹാകഞ്ച അഹോസീതി ഏവമേത്ഥ അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. **ഭവനേത്തി സമൂഹതാ**തി ഭവതോ ഭവം നയനസമത്ഥാ തണ്ഹാരജ്ജു സുട്ഠു ഹതാ ഛിന്നാ അപ്പവത്തികതാ.

അനാവത്തിധമ്മസമ്ബോധിപരായണവണ്ണനാ

൧൬൫. **നാതികാ**തി ഏകം തളാകം നിസ്സായ ദ്വിന്നം ചൂളപിതുമഹാപിതുപുത്താനം ദ്വേ ഗാമാ. **നാതികേ**തി ഏകസ്മിം ഞാതിഗാമകേ. **ഗിഞ്ജകാവസഥേ**തി ഇട്ഠകാമയേ ആവസഥേ.

൧൬൬. **ഓരമ്ഭാഗിയാന**ന്തി ഹേട്ഠാഭാഗിയാനം, കാമഭവേയേവ പടിസന്ധിഗ്ഗാഹാപകാനന്തി അത്ഥോ. ഓരന്തി ലദ്ധനാമേഹി വാ തീഹി മഗ്ഗേഹി പഹാതബ്ബാനീതിപി **ഓരമ്ഭാഗിയാനി.** തത്ഥ കാമച്ഛന്ദോ, ബ്യാപാദോതി ഇമാനി ദ്വേ സമാപത്തിയാ വാ അവിക്ഖമ്ഭിതാനി, മഗ്ഗേന വാ അസമുച്ഛിന്നാനി നിബ്ബത്തവസേന ഉദ്ധം ഭാഗം രൂപഭവഞ്ച അരൂപഭവഞ്ച ഗന്തും ന ദേന്തി. സക്കായദിട്ഠിആദീനി തീണി തത്ഥ നിബ്ബത്തമ്പി ആനേത്വാ പുന ഇധേവ നിബ്ബത്താപേന്തീതി സബ്ബാനിപി ഓരമ്ഭാഗിയാനേവ. **അനാവത്തിധമ്മാ**തി പടിസന്ധിവസേന അനാഗമനസഭാവാ.

രാഗദോസമോഹാനം തനുത്താതി ഏത്ഥ കദാചി കരഹചി ഉപ്പത്തിയാ ച, പരിയുട്ഠാനമന്ദതായ ചാതി ദ്വേധാപി തനുഭാവോ വേദിതബ്ബോ. സകദാഗാമിസ്സ ഹി പുഥുജ്ജനാനം വിയ അഭിണ്ഹം രാഗാദയോ നുപ്പജ്ജന്തി, കദാചി കരഹചി ഉപ്പജ്ജന്തി. ഉപ്പജ്ജമാനാ ച പുഥുജ്ജനാനം വിയ ബഹലബഹലാ നുപ്പജ്ജന്തി, മക്ഖികാപത്തം വിയ തനുകതനുകാ ഉപ്പജ്ജന്തി. ദീഘഭാണകതിപിടകമഹാസീവത്ഥേരോ പനാഹ - ''യസ്മാ സകദാഗാമിസ്സ പുത്തധീതരോ ഹോന്തി, ഓരോധാ ച ഹോന്തി, തസ്മാ ബഹലാ കിലേസാ. ഇദം പന ഭവതനുകവസേന കഥിത''ന്തി. തം അട്ഠകഥായം - ''സോതാപന്നസ്സ സത്തഭവേ ഠപേത്വാ അട്ഠമേ ഭവേ ഭവതനുകം നത്ഥി. സകദാഗാമിസ്സ ദ്വേ ഭവേ ഠപേത്വാ പഞ്ചസു ഭവേസു ഭവതനുകം നത്ഥി. അനാഗാമിസ്സ രൂപാരൂപഭവേ ഠപേത്വാ കാമഭവേ ഭവതനുകം നത്ഥി. ഖീണാസവസ്സ കിസ്മിഞ്ചി ഭവേ ഭവതനുകം നത്ഥീ''തി വുത്തത്താ പടിക്ഖിത്തം ഹോതി.

ഇമം ലോകന്തി ഇമം കാമാവചരലോകം സന്ധായ വുത്തം. അയഞ്ചേത്ഥ അധിപ്പായോ, സചേ ഹി മനുസ്സേസു സകദാഗാമിഫലം പത്തോ ദേവേസു നിബ്ബത്തിത്വാ അരഹത്തം സച്ഛികരോതി, ഇച്ചേതം കുസലം. അസക്കോന്തോ പന അവസ്സം മനുസ്സലോകം ആഗന്ത്വാ സച്ഛികരോതി. ദേവേസു സകദാഗാമിഫലം പത്തോപി സചേ മനുസ്സേസു നിബ്ബത്തിത്വാ അരഹത്തം സച്ഛികരോതി, ഇച്ചേതം കുസലം. അസക്കോന്തോ പന അവസ്സം ദേവലോകം ഗന്ത്വാ സച്ഛികരോതീതി.

അവിനിപാതധമ്മോതി ഏത്ഥ വിനിപതനം വിനിപാതോ, നാസ്സ വിനിപാതോ ധമ്മോതി അവിനിപാതധമ്മോ. ചതൂസു അപായേസു

അവിനിപാതധമ്മോ ചതൂസു അപായേസു അവിനിപാതസഭാവോതി അത്ഥോ. **നിയതോ**തി ധമ്മനിയാമേന നിയതോ. **സമ്ബോധിപരായണോ**തി ഉപരിമഗ്ഗത്തയസങ്ഖാതാ സമ്ബോധി പരം അയനം അസ്സ ഗതി പടിസരണം അവസ്സം പത്തബ്ബാതി സമ്ബോധിപരായണോ.

ധമ്മാദാസധമ്മപരിയായവണ്ണനാ

൧൫൭. **വിഹേസാ**തി തേസം തേസം ഞാണഗതിം ഞാണൂപപത്തിം ഞാണാഭിസമ്പരായം ഓലോകേന്തസ്സ കായകിലമഥോവ ഏസ, ആനന്ദ, തഥാഗതസ്സാതി ദീപേതി, ചിത്തവിഹേസാ പന ബുദ്ധാനം നത്ഥി. **ധമ്മാദാസ**ന്തി ധമ്മമയം ആദാസം. **യേനാ**തി യേന ധമ്മാദാസേന സമന്നാഗതോ. **ഖീണാപായദുഗ്ഗതിവിനിപാതോ**തി ഇദം നിരയാദീനംയേവ വേവചനവസേന വുത്തം. നിരയാദയോ ഹി വഡ്ഢിസങ്ഖാതതോ അയതോ അപേതത്താ **അപായാ.** ദുക്ഖസ്സ ഗതി പടിസരണന്തി **ദുഗ്ഗതി.** യേ ദുക്കടകാരിനോ, തേ ഏത്ഥ വിവസാ നിപതന്തീതി **വിനിപാതാ.**

അവേച്ചപ്പസാദേനാതി ബുദ്ധഗുണാനം യഥാഭൂതതോ ഞാതത്താ അചലേന അച്ചുതേന പസാദേന. ഉപരി പദദ്വയേപി ഏസേവ നയോ. **ഇതിപി സോ ഭഗവാ**തിആദീനം പന വിത്ഥാരോ വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ വുത്തോ.

അരിയകന്തേഹീതി അരിയാനം കന്തേഹി പിയേഹി മനാപേഹി. പഞ്ച സീലാനി ഹി അരിയസാവകാനം കന്താനി ഹോന്തി, ഭവന്തരേപി അവിജഹിതബ്ബതോ. താനി സന്ധായേതം വുത്തം. സബ്ബോപി പനേത്ഥ സംവരോ ലബ്ഭതിയേവ.

സോതാപന്നോഹമസ്മീതി ഇദം ദേസനാസീസമേവ. സകദാഗാമിആദയോപി പന സകദാഗാമീഹമസ്മീതിആദിനാ നയേന ബ്യാകരോന്തി യേവാതി. സബ്ബേസമ്പി ഹി സിക്ഖാപദാവിരോധേന യുത്തട്ഠാനേ ബ്യാകരണം അനുഞ്ഞാതമേവ ഹോതി.

അമ്ബപാലീഗണികാവത്ഥുവണ്ണനാ

൧൬൧. **വേസാലിയം വിഹരതീ**തി ഏത്ഥ തേന ഖോ പന സമയേന വേസാലീ ഇദ്ധാ ചേവ ഹോതി ഫീതാചാതിആദിനാ ഖന്ധകേ വുത്തനയേന വേസാലിയാ സമ്പന്നഭാവോ വേദിതബ്ബോ. **അമ്ബപാലിവനേ**തി അമ്ബപാലിയാ ഗണികായ ഉയ്യാനഭൂതേ അമ്ബവനേ. **സതോ ഭിക്ഖവേ**തി ഭഗവാ അമ്ബപാലിദസ്സനേ സതിപച്ചുപട്ഠാനത്ഥം വിസേസതോ ഇധ സതിപട്ഠാനദേസനം ആരഭി. തത്ഥ സരതീതി **സതോ.** സമ്പജാനാതീതി **സമ്പജാനോ.** സതിയാ ച സമ്പജഞ്ഞേന ച സമന്നാഗതോ ഹുത്വാ വിഹരേയ്യാതി അത്ഥോ. **കായേ കായാനുപസ്സീ**തിആദീസു യം വത്തബ്ബം, തം മഹാസതിപട്ഠാനേ വക്ഖാമ.

നീലാതി ഇദം സബ്ബസങ്ഗാഹകം. **നീലവണ്ണാ**തിആദി തസ്സേവ വിഭാഗദസ്സനം. തത്ഥ ന തേസം പകതിവണ്ണോ നീലോ, നീലവിലേപനവിലിത്തത്താ പനേതം വുത്തം. **നീലവത്ഥാ**തി പടദുകൂലകോസേയ്യാദീനിപി തേസം നീലാനേവ ഹോന്തി. **നീലാലങ്കാരാ**തി നീലമണീഹി നീലപുപ്ഫേഹി അലങ്കതാ, രഥാപി തേസം

നീലമണിഖചിതാ നീലവത്ഥപരിക്ഖിത്താ നീലദ്ധജാ നീലവമ്മികേഹി നീലാഭരണേഹി നീലഅസ്സേഹി യുത്താ, പതോദലട്ഠിയോപി നീലാ യേവാതി. ഇമിനാ നയേന സബ്ബപദേസു അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. **പരിവട്ടേസീ**തി പഹരി. **കിം ജേ അമ്ബപാലീ**തി ജേതി ആലപനവചനം, ഭോതി അമ്ബപാലി, കിം കാരണാതി വുത്തം ഹോതി. "കിഞ്ചോ"തിപി പാഠോ, അയമേവേത്ഥ അത്ഥോ. **സാഹാര**ന്തി സജനപദം. **അങ്ഗുലിം ഫോടേസു**ന്തി അങ്ഗുലിം ചാലേസും. **അമ്ബകായാ**തി ഇത്ഥികായ.

യേസന്തി കരണത്ഥേ സാമിവചനം, യേഹി അദിട്ഠാതി വുത്തം ഹോതി. **ഓലോകേഥാ**തി പസ്സഥ. **അവലോകേഥാ**തി പുനപ്പുനം പസ്സഥ. **ഉപസംഹരഥാ**തി ഉപനേഥ. ഇമം ലിച്ഛവിപരിസം തുമ്ഹാകം ചിത്തേന താവതിംസസദിസം ഉപസംഹരഥ ഉപനേഥ അല്ലീയാപേഥ. യഥേവ താവതിംസാ അഭിരൂപാ പാസാദികാ നീലാദിനാനാവണ്ണാ, ഏവമിമേ ലിച്ഛവിരാജാനോപീതി താവതിംസേഹി സമകേ കത്വാ പസ്സഥാതി അത്ഥോ.

കസ്മാ പന ഭഗവാ അനേകസതേഹി സുത്തേഹി ചക്ഖാദീനം രൂപാദീസു നിമിത്തഗ്ഗാഹം പടിസേധേത്വാ ഇധ മഹന്തേന ഉസ്സാഹേന നിമിത്തഗ്ഗാഹേ ഉയ്യോജേതീതി? ഹിതകാമതായ. തത്ര കിര ഏകച്ചേ ഭിക്ഖൂ ഓസന്നവീരിയാ, തേസം സമ്പത്തിയാ പലോഭേന്തോ - "അപ്പമാദേന സമണധമ്മം കരോന്താനം ഏവരൂപാ ഇസ്സരിയസമ്പത്തി സുലഭാ"തി സമണധമ്മേ ഉസ്സാഹജനനത്ഥം ആഹ. അനിച്ചലക്ഖണവിഭാവനത്ഥഞ്ചാപി ഏവമാഹ. നചിരസ്സേവ ഹി സബ്ബേപിമേ അജാതസത്തുസ്സ വസേന വിനാസം പാപുണിസ്സന്തി. അഥ നേസം രജ്ജസിരിസമ്പത്തിം ദിസ്വാ ഠിതഭിക്ഖൂ - "തഥാരൂപായപി നാമ സിരിസമ്പത്തിയാ വിനാസോ പഞ്ഞായിസ്സതീ"തി അനിച്ചലക്ഖണം ഭാവേത്വാ സഹ പടിസമ്ഭിദാഹി അരഹത്തം പാപുണിസ്സന്തീതി അനിച്ചലക്ഖണവിഭാവനത്ഥം ആഹ.

അധിവാസേതൂതി അമ്ബപാലിയാ നിമന്തിതഭാവം ഞത്വാപി കസ്മാ നിമന്തേന്തീതി? അസദ്ദഹനതായ ചേവ വത്തസീസേന ച. സാ ഹി ധുത്താ ഇത്ഥീ അനിമന്തേത്വാപി നിമന്തേമീതി വദേയ്യാതി തേസം ചിത്തം അഹോസി, ധമ്മം സുത്വാ ഗമനകാലേ ച നിമന്തേത്വാ ഗമനം നാമ മനുസ്സാനം വത്തമേവ.

വേളുവഗാമവസ്സൂപഗമനവണ്ണനാ

൧൬൩. **വേളുവഗാമകോ**തി വേസാലിയാ സമീപേ വേളുവഗാമോ. **യഥാമിത്ത**ന്തിആദീസു മിത്താ മിത്താവ. **സന്ദിട്ഠാ**തി തത്ഥ തത്ഥ സങ്ഗമ്മ ദിട്ഠമത്താ നാതിദള്ഹമിത്താ. **സമ്ഭത്താ**തി സുട്ഠു ഭത്താ സിനേഹവന്തോ ദള്ഹമിത്താ. യേസം യേസം യത്ഥ യത്ഥ ഏവരൂപാ ഭിക്ഖൂ അത്ഥി, തേ തേ തത്ഥ തത്ഥ വസ്സം ഉപേഥാതി അത്ഥോ. കസ്മാ ഏവമാഹ? തേസം ഫാസുവിഹാരത്ഥായ. തേസഞ്ഹി വേളുവഗാമകേ സേനാസനം നപ്പഹോതി, ഭിക്ഖാപി മന്ദാ. സമന്താ വേസാലിയാ പന ബഹൂനി സേനാസനാനി, ഭിക്ഖാപി സുലഭാ, തസ്മാ ഏവമാഹ. അഥ കസ്മാ - "യഥാസുഖം ഗച്ഛഥാ"തി ന വിസ്സജ്ജേസി? തേസം അനുകമ്പായ. ഏവം കിരസ്സ അഹോസി - "അഹം ദസമാസമത്തം ഠത്വാ പരിനിബ്ബായിസ്സാമി, സചേ ഇമേ ദൂരം ഗച്ഛിസ്സന്തി, മമ പരിനിബ്ബാനകാലേ ദട്ഠും ന സക്ഖിസ്സന്തി. അഥ നേസം - "സത്ഥാ പരിനിബ്ബായന്തോ അമ്ഹാകം സതിമത്തമ്പി ന അദാസി, സചേ ജാനേയ്യാമ,

ഏവം ന ദൂരേ വസേയ്യാമാ"തി വിപ്പടിസാരോ ഭവേയ്യ. വേസാലിയാ സമന്താ പന വസന്താ മാസസ്സ അട്ഠ വാരേ ആഗന്ത്വാ ധമ്മം സുണിസ്സന്തി, സുഗതോവാദം ലഭിസ്സന്തീ"തി ന വിസ്സജ്ജേസി.

ഫന്റർ. **ഖരോ**തി ഫരുസോ. **ആബാധോ**തി വിസഭാഗരോഗോ. **ബാള്ഹാ**തി ബലവതിയോ. **മാരണന്തികാ**തി മരണന്തം മരണസന്തികം പാപനസമത്ഥാ. **സതോ സമ്പജാനോ അധിവാസേസീ**തി സതിം സൂപട്ഠിതം കത്വാ ഞാണേന പരിച്ഛിന്ദിത്വാ അധിവാസേസി. **അവിഹഞ്ഞമാനോ**തി വേദനാനുവത്തനവസേന അപരാപരം പരിവത്തനം അകരോന്തോ അപീളിയമാനോ അദുക്ഖിയമാനോവ അധിവാസേസി . **അനാമന്തേത്വാ**തി അജാനാപേത്വാ. **അനപലോകേത്വാ**തി ന അപലോകേത്വാ ഓവാദാനുസാസനിം അദത്വാതി വുത്തം ഹോതി. **വീരിയേന**ാതി പുബ്ബഭാഗവീരിയേന ചേവ ഫലസമാപത്തിവീരിയേന ച. **പടിപണാമേത്വാ**തി വിക്ഖമ്ഭേത്വാ. **ജീവിതസങ്ഖാര**ന്തി ഏത്ഥ ജീവിതമ്പി ജീവിതസങ്ഖാരോ. യേന ജീവിതം സങ്ഖരിയതി ഛിജ്ജമാനം ഘടേത്വാ ഠപിയതി, സോ ഫലസമാപത്തിധമ്മോപി ജീവിതസങ്ഖാരോ. സോ ഇധ അധിപ്പേതോ. **അധിട്ഠായാ**തി അധിട്ഠഹിത്വാ പവത്തേത്വാ, ജീവിതട്ഠപനസമത്ഥം ഫലസമാപത്തിം സമാപജ്ജേയ്യന്തി അയമേത്ഥ സങ്ഖേപത്ഥോ.

കിം പന ഭഗവാ ഇതോ പുബ്ബേ ഫലസമാപത്തിം ന സമാപജ്ജതീതി? സമാപജ്ജതി. സാ പന ഖണികസമാപത്തി. ഖണികസമാപത്തി ച അന്തോസമാപത്തിയംയേവ വേദനം വിക്ഖമ്ഭേതി, സമാപത്തിതോ വുട്ഠിതമത്തസ്സ കട്ഠപാതേന വാ കഠലപാതേന വാ ഛിന്നസേവാലോ വിയ ഉദകം പുന സരീരം വേദനാ അജ്ഝോത്ഥരതി. യാ പന രൂപസത്തകം അരൂപസത്തകഞ്ച നിഗ്ഗുമ്ബം നിജ്ജടം കത്വാ മഹാവിപസ്സനാവസേന സമാപന്നാ സമാപത്തി, സാ സുട്ഠു വിക്ഖമ്ഭേതി. യഥാ നാമ പുരിസേന പോക്ഖരണിം ഓഗാഹേത്വാ ഹത്ഥേഹി ച പാദേഹി ച സുട്ഠു അപബ്യൂള്ഹോ സേവാലോ ചിരേന ഉദകം ഓത്ഥരതി; ഏവമേവ തതോ വുട്ഠിതസ്സ ചിരേന വേദനാ ഉപ്പജ്ജതി. ഇതി ഭഗവാ തം ദിവസം മഹാബോധിപല്ലങ്കേ അഭിനവവിപസ്സനം പട്ഠപേന്തോ വിയ രൂപസത്തകം അരൂപസത്തകം നിഗ്ഗുമ്ബം നിജ്ജടം കത്വാ ചുദ്ദസഹാകാരേഹി സന്നേത്വാ മഹാവിപസ്സനായ വേദനം വിക്ഖമ്ഭേത്വാ - "ദസമാസേ മാ ഉപ്പജ്ജിത്ഥാ"തി സമാപത്തിം സമാപജ്ജി. സമാപത്തിവിക്ഖമ്ഭിതാ വേദനാ ദസമാസേ ന ഉപ്പജ്ജി യേവ.

ഗിലാനാ വുട്ഠിതോതി ഗിലാനോ ഹുത്വാ പുന വുട്ഠിതോ. **മധുരകജാതോ വിയാ**തി സഞ്ജാതഗരുഭാവോ സഞ്ജാതഥദ്ധഭാവോ സൂലേ ഉത്താസിതപുരിസോ വിയ. **ന പക്ഖായന്തീ**തി നപ്പകാസന്തി, നാനാകാരതോ ന ഉപട്ഠഹന്തി. **ധമ്മാപി മം ന പടിഭന്തീ**തി സതിപട്ഠാനാദിധമ്മാ മയ്ഹം പാകടാ ന ഹോന്തീതി ദീപേതി. തന്തിധമ്മാ പന ഥേരസ്സ സുപഗുണാ. **ന ഉദാഹരതീ**തി പച്ഛിമം ഓവാദം ന ദേതി. തം സന്ധായ വദതി.

ഫന്റൠ. **അനന്തരം അബാഹിര**ന്തി ധമ്മവസേന വാ പുഗ്ഗലവസേന വാ ഉഭയം അകത്വാ. "ഏത്തകം ധമ്മം പരസ്സ ന ദേസേസ്സാമീ"തി ഹി ചിന്തേന്തോ ധമ്മം അബ്ഭന്തരം കരോതി നാമ. "ഏത്തകം പരസ്സ ദേസേസ്സാമീ"തി ചിന്തേന്തോ ധമ്മം ബാഹിരം കരോതി നാമ. "ഇമസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ ദേസേസ്സാമീ"തി

ചിന്തേന്തോ പന പുഗ്ഗലം അബ്ഭന്തരം കരോതി നാമ. "ഇമസ്സ ന ദേസേസ്സാമീ"തി ചിന്തേന്തോ പുഗ്ഗലം ബാഹിരം കരോതി നാമ. ഏവം അകത്വാ ദേസിതോതി അത്ഥോ. **ആചരിയമുട്ഠീ**തി യഥാ ബാഹിരകാനം ആചരിയമുട്ഠി നാമ ഹോതി. ദഹരകാലേ കസ്സചി അകഥേത്വാ പച്ഛിമകാലേ മരണമഞ്ചേ നിപന്നാ പിയമനാപസ്സ അന്തേവാസികസ്സ കഥേന്തി, ഏവം തഥാഗതസ്സ - "ഇദം മഹല്ലകകാലേ പച്ഛിമട്ഠാനേ കഥേസ്സാമീ"തി മുട്ഠിം കത്വാ "പരിഹരിസ്സാമീ"തി ഠപിതം കിഞ്ചി നത്ഥീതി ദസ്സേതി.

അഹം ഭിക്ഖുസങ്ഘന്തി അഹമേവ ഭിക്ഖുസങ്ഘം പരിഹരിസ്സാമീതി വാ **മമുദ്ദേസികോ**തി അഹം ഉദ്ദിസിതബ്ബട്ഠേന ഉദ്ദേസോ അസ്സാതി മമുദ്ദേസികോ. മംയേവ ഉദ്ദിസിത്വാ മമ പച്ചാസീസമാനോ ഭിക്ഖുസങ്ഘോ ഹോതു, മമ അച്ചയേന വാ മാ അഹേസും, യം വാ തം വാ ഹോതൂതി ഇതി വാ യസ്സ അസ്സാതി അത്ഥോ. **ന ഏവം ഹോതീ**തി ബോധിപല്ലങ്കേയേവ ഇസ്സാമച്ഛരിയാനം വിഹതത്താ ഏവം ന ഹോതി. **സ കി**ന്തി സോ കിം. **ആസീതികോ**തി അസീതിസംവച്ഛരികോ. ഇദം പച്ഛിമവയഅനുപ്പത്തഭാവദീപനത്ഥം വുത്തം. **വേഠമിസ്സകേനാ**തി ബാഹബന്ധചക്കബന്ധാദിനാ പടിസങ്ഖരണേന വേഠമിസ്സകേന. **മഞ്ഞേ**തി ജിണ്ണസകടം വിയ വേഠമിസ്സകേന മഞ്ഞേ യാപേതി. അരഹത്തഫലവേഠനേന ചതുഇരിയാപഥകപ്പനം തഥാഗതസ്സ ഹോതീതി ദസ്സേതി.

ഇദാനി തമത്ഥം പകാസേന്തോ **യസ്മിം, ആനന്ദ, സമയേ**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **സബ്ബനിമിത്താന**ന്തി രൂപനിമിത്താദീനം. **ഏകച്ചാനം വേദനാന**ന്തി ലോകിയാനം വേദനാനം. **തസ്മാതിഹാനന്ദാ**തി യസ്മാ ഇമിനാ ഫലസമാപത്തിവിഹാരേന ഫാസു ഹോതി, തസ്മാ തുമ്ഹേപി തദത്ഥായ ഏവം വിഹരഥാതി ദസ്സേതി. **അത്തദീപാ**തി മഹാസമുദ്ദഗതദീപം വിയ അത്താനം ദീപം പതിട്ഠം കത്വാ വിഹരഥ. **അത്തസരണാ**തി അത്തഗതികാവ ഹോഥ, മാ അഞ്ഞഗതികാ. **ധമ്മദീപധമ്മസരണ**പദേസുപി ഏസേവ നയോ. **തമതഗ്ഗേ**തി തമഅഗ്ഗേ. മജ്ഝേ തകാരോ പദസന്ധിവസേന വുത്തോ. ഇദം വുത്തം ഹോതി - "ഇമേ അഗ്ഗതമാതി തമതഗ്ഗാ"തി. ഏവം സബ്ബം തമയോഗം ഛിന്ദിത്വാ അതിവിയ അഗ്ഗേ ഉത്തമഭാവേ ഏതേ , ആനന്ദ , മമ ഭിക്ഖൂ ഭവിസ്സന്തി. തേസം അതിഅഗ്ഗേ ഭവിസ്സന്തി, യേ കേചി സിക്ഖാകാമാ, സബ്ബേപി തേ ചതുസതിപട്ഠാനഗോചരാവ ഭിക്ഖൂ അഗ്ഗേ ഭവിസ്സന്തീതി അരഹത്തനികൂടേന ദേസനം സങ്ഗണ്ഹാതി.

ദുതിയഭാണവാരവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

നിമിത്തോഭാസകഥാവണ്ണനാ

ഥ്ന്ന. **വേസാലിം പിണ്ഡായ പാവിസീ**തി കദാ പാവിസി? ഉക്കചേലതോ നിക്ഖമിത്വാ വേസാലിം ഗതകാലേ. ഭഗവാ കിര വുട്ഠവസ്സോ വേളുവഗാമകാ നിക്ഖമിത്വാ സാവത്ഥിം ഗമിസ്സാമീതി ആഗതമഗ്ഗേനേവ പടിനിവത്തന്തോ അനുപുബ്ബേന സാവത്ഥിം പത്വാ ജേതവനം പാവിസി. ധമ്മസേനാപതി ഭഗവതോ വത്തം ദസ്സേത്വാ ദിവാട്ഠാനം ഗതോ. സോ തത്ഥ അന്തേവാസികേസു വത്തം ദസ്സേത്വാ പടിക്കന്തേസു ദിവാട്ഠാനം സമ്മജ്ജിത്വാ ചമ്മക്ഖണ്ഡം പഞ്ഞപേത്വാ പാദേ പക്ഖാലേത്വാ പല്ലങ്കം ആഭുജിത്വാ ഫലസമാപത്തിം പാവിസി. അഥസ്സ യഥാപരിച്ഛേദേന തതോ വുട്ഠിതസ്സ അയം പരിവിതക്കോ

ഉദപാദി - "ബുദ്ധാ നു ഖോ പഠമം പരിനിബ്ബായന്തി, അഗസാവകാ നു ഖോ"തി? തതോ - "അഗ്ഗസാവകാ പഠമ"ന്തി ഞത്വാ അത്തനോ ആയുസങ്ഖാരം ഓലോകേസി. സോ - "സത്താഹമേവ മേ ആയുസങ്ഖാരോ പവത്തതീ"തി ഞത്വാ - "കത്ഥ പരിനിബ്ബായിസ്സാമീ"തി ചിന്തേസി. തതോ - **"രാഹുലോ** താവതിംസേസു പരിനിബ്ബുതോ, **അഞ്ഞാസികോണ്ഡഞ്ഞത്ഥേരോ** ഛദ്ദന്തദഹേ, അഹം കത്ഥ പരിനിബ്ബായിസ്സാമീ"തി പുന ചിന്തേന്തോ മാതരം ആരബ്ഭ സതിം ഉപ്പാദേസി - "മയ്ഹം മാതാ സത്തന്നം അരഹന്താനം മാതാ ഹുത്വാപി ബുദ്ധധമ്മസങ്ഘേസു അപ്പസന്നാ, അത്ഥി നു ഖോ തസ്സാ ഉപനിസ്സയോ, നത്ഥി നു ഖോ"തി ആവജ്ജേത്വാ സോതാപത്തിമഗ്ഗസ്സ ഉപനിസ്സയം ദിസ്വാ - "കസ്സ ദേസനായ അഭിസമയോ ഭവിസ്സതീ"തി ഓലോകേന്തോ - "മമേവ ധമ്മദേസനായ ഭവിസ്സതി, ന അഞ്ഞസ്സ. സചേ ഖോ പനാഹം അപ്പോസ്സുക്കോ ഭവേയ്യം, ഭവിസ്സന്തി മേ വത്താരോ - 'സാരിപുത്തത്ഥേരോ അവസേസജനാനമ്പി അവസ്സയോ ഹോതി. തഥാ ഹിസ്സ സമചിത്തസുത്തദേസനാദിവസേ (അം॰ നി॰ ൧.൩൭) കോടിസതസഹസ്സദേവതാ അരഹത്തം പത്താ . തയോ മഗ്ഗേ പടിവിദ്ധദേവതാനം ഗണനാ നത്ഥി. അഞ്ഞേസു ച ഠാനേസു അനേകാ അഭിസമയാ ദിസ്സന്തി. ഥേരേ ച ചിത്തം പസാദേത്വാ സഗ്ഗേ നിബ്ബത്താനേവ അസീതികുലസഹസ്സാനി. സോ ദാനി സകമാതുമിച്ഛാദസ്സനമത്തമ്പി ഹരിതും നാസക്ഖീ'തി. തസ്മാ മാതരം മിച്ഛാദസ്സനാ മോചേത്വാ ജാതോവരകേയേവ പരിനിബ്ബായിസ്സാമീ"തി സന്നിട്ഠാനം കത്വാ - "അജ്ജേവ ഭഗവന്തം അനുജാനാപേത്വാ നിക്ഖമിസ്സാമീ"തി ചുന്ദത്ഥേരം ആമന്തേസി. "ആവുസോ, ചുന്ദ, അമ്ഹാകം പഞ്ചസതായ ഭിക്ഖുപരിസായ സഞ്ഞം ദേഹി - 'ഗണ്ഹഥാവുസോ പത്തചീവരാനി, ധമ്മസേനാപതി നാളകഗാമം ഗന്തുകാമോ'തി". ഥേരോ തഥാ അകാസി. ഭിക്ഖൂ സേനാസനം സംസാമേത്വാ പത്തചീവരമാദായ ഥേരസ്സ സന്തികം ആഗമംസു. ഥേരോ സേനാസനം സംസാമേത്വാ ദിവാട്ഠാനം സമ്മജ്ജിത്വാ ദിവാട്ഠാനദ്വാരേ ഠത്വാ ദിവാട്ഠാനം ഓലോകേന്തോ - "ഇദം ദാനി പച്ഛിമദസ്സനം, പുന ആഗമനം നത്ഥീ"തി പഞ്ചസതഭിക്ഖുപരിവുതോ ഭഗവന്തം ഉപസങ്കമിത്വാ വന്ദിത്വാ ഏതദവോച -

"ഛിന്നോ ദാനി ഭവിസ്സാമി, ലോകനാഥ മഹാമുനി;
ഗമനാഗമനം നത്ഥി, പച്ഛിമാ വന്ദനാ അയം.

ജീവിതം അപ്പകം മയ്ഹം, ഇതോ സത്താഹമച്ചയേ;
നിക്ഖിപേയ്യാമഹം ദേഹം, ഭാരവോരോപനം യഥാ.

അനുജാനാതു മേ ഭന്തേ, ഭഗവാ, അനുജാനാതു സുഗതോ;
പരിനിബ്ബാനകാലോ മേ, ഓസ്സട്ഠോ ആയുസങ്ഖാരോ"തി.

ബുദ്ധാ പന യസ്മാ "പരിനിബ്ബാഹീ"തി വുത്തേ മരണസംവണ്ണനം സംവണ്ണേന്തി നാമ, "മാ പരിനിബ്ബാഹീ"തി വുത്തേ വട്ടസ്സ ഗുണം കഥേന്തീതി മിച്ഛാദിട്ഠികാ ദോസം ആരോപേസ്സന്തി, തസ്മാ തദുഭയമ്പി ന വദന്തി. തേന നം ഭഗവാ ആഹ - "കത്ഥ പരിനിബ്ബായിസ്സസി സാരിപുത്താ"തി? "അത്ഥി, ഭന്തേ, മഗധേസു നാളകഗാമേ ജാതോവരകോ, തത്ഥാഹം പരിനിബ്ബായിസ്സാമീ"തി വുത്തേ "യസ്സ ദാനി ത്വം, സാരിപുത്ത, കാലം മഞ്ഞസി, ഇദാനി പന തേ ജേട്ഠകനിട്ഠഭാതികാനം താദിസസ്സ ഭിക്ഖുനോ ദസ്സനം ദുല്ലഭം ഭവിസ്സതീതി ദേസേഹി തേസം ധമ്മ"ന്തി ആഹ.

ഥേരോ - "സത്ഥാ മയ്ഹം ഇദ്ധിവികുബ്ബനപുബ്ബങ്ഗമം ധമ്മദേസനം പച്ചാസീസതീ"തി ഞത്വാ ഭഗവന്തം വന്ദിത്വാ താലപ്പമാണം അബ്ഭുഗ്ഗന്ത്വാ പുന ഓരുയ്ഹ ഭഗവന്തം വന്ദിത്വാ സത്തതാലപ്പമാണേ അന്തലിക്ഖേ ഠിതോ ഇദ്ധിവികുബ്ബനം ദസ്സേത്വാ ധമ്മം ദേസേസി. സകലനഗരം സന്നിപതി. ഥേരോ ഓരുയ്ഹ ഭഗവന്തം വന്ദിത്വാ "ഗമനകാലോ മേ, ഭന്തേ"തി ആഹ. ഭഗവാ "ധമ്മസേനാപതിം പടിപാദേസ്സാമീ"തി ധമ്മാസനാ ഉട്ഠായ ഗന്ധകുടിഅഭിമുഖോ ഗന്ത്വാ മണിഫലകേ അട്ഠാസി. ഥേരോ തിക്ഖത്തും പദക്ഖിണം കത്വാ ചതൂസു ഠാനേസു വന്ദിത്വാ - "ഭഗവാ ഇതോ കപ്പസതസഹസ്സാധികസ്സ അസങ്ഖ്യേയ്യസ്സ ഉപരി അനോമദസ്സിസമ്മാസമ്ബുദ്ധസ്സ പാദമൂലേ നിപതിത്വാ തുമ്ഹാകം ദസ്സനം പത്ഥേസിം. സാ മേ പത്ഥനാ സമിദ്ധാ, ദിട്ഠാ തുമ്ഹേ, തം പഠമദസ്സനം, ഇദം പച്ഛിമദസ്സനം. പുന തുമ്ഹാകം ദസ്സനം നത്ഥീ"തി - വത്വാ ദസനഖസമോധാനസമുജ്ജലം അഞ്ജലിം പഗ്ഗയ്ഹ യാവ ദസ്സനവിസയോ, താവ അഭിമുഖോവ പടിക്കമിത്വാ "ഇതോ പട്ഠായ ചുതിപടിസന്ധിവസേന കിസ്മിഞ്ചി ഠാനേ ഗമനാഗമനം നാമ നത്ഥീ"തി വന്ദിത്വാ പക്കാമി. ഉദകപരിയന്തം കത്വാ മഹാഭൂമിചാലോ അഹോസി. ഭഗവാ പരിവാരേത്വാ ഠിതേ ഭിക്ഖൂ ആഹ - "അനുഗച്ഛഥ, ഭിക്ഖവേ, തുമ്ഹാകം ജേട്ഠഭാതിക"ന്തി. ഭിക്ഖൂ യാവ ദ്വാരകോട്ഠകാ അഗമംസു. ഥേരോ - "തിട്ഠഥ, തുമ്ഹേ ആവുസോ, അപ്പമത്താ ഹോഥാ"തി നിവത്താപേത്വാ അത്തനോ പരിസായേവ സദ്ധിം പക്കാമി. മനുസ്സാ - "പുബ്ബേ അയ്യോ പച്ചാഗമനചാരികം ചരതി, ഇദം ദാനി ഗമനം ന പുന പച്ചാഗമനായാ"തി പരിദേവന്താ അനുബന്ധിംസു. തേപി "അപ്പമത്താ ഹോഥ ആവുസോ, ഏവംഭാവിനോ നാമ സങ്ഖാരാ"തി നിവത്താപേസി.

അഥ ഖോ ആയസ്മാ സാരിപുത്തോ അന്തരാമഗ്ഗേ സത്താഹം മനുസ്സാനം അനുഗ്ഗഹം കരോന്തോ സായം നാളകഗാമം പത്വാ ഗാമദ്വാരേ നിഗ്രോധരുക്ഖമൂലേ അട്ഠാസി. അഥ ഉപരേവതോ നാമ ഥേരസ്സ ഭാഗിനേയ്യോ ബഹിഗാമം ഗച്ഛന്തോ ഥേരം ദിസ്വാ ഉപസങ്കമിത്വാ വന്ദിത്വാ അട്ഠാസി. ഥേരോ തം ആഹ - "അത്ഥി ഗേഹേ തേ അയ്യികാ"തി? ആമ, ഭന്തേതി. ഗച്ഛ അമ്ഹാകം ഇധാഗതഭാവം ആരോചേഹി. "കസ്മാ ആഗതോ"തി ച വുത്തേ "അജ്ജ കിര ഏകദിവസം അന്തോഗാമേ ഭവിസ്സതി, ജാതോവരകം പടിജഗ്ഗഥ, പഞ്ചന്നം ഭിക്ഖുസതാനം നിവാസനട്ഠാനം ജാനാഥാ"തി. സോ ഗന്ത്വാ "അയ്യികേ, മയ്ഹം മാതുലോ ആഗതോ"തി ആഹ. ഇദാനി കുഹിന്തി? ഗാമദ്വാരേതി. ഏകകോവ, അഞ്ഞോപി കോചി അത്ഥീതി ? അത്ഥി പഞ്ചസതാ ഭിക്ഖൂതി. കിം കാരണാ ആഗതോതി? സോ തം പവത്തിം ആരോചേസി. ബ്രാഹ്മണീ - "കിം നു ഖോ ഏത്തകാനം വസനട്ഠാനം പടിജഗ്ഗാപേതി , ദഹരകാലേ പബ്ബജിത്വാ മഹല്ലകകാലേ ഗിഹീ ഹോതുകാമോ"തി ചിന്തേന്തീ ജാതോവരകം പടിജഗ്ഗാപേത്വാ പഞ്ചസതാനം ഭിക്ഖൂനം വസനട്ഠാനം കാരേത്വാ ദണ്ഡദീപികായോ ജാലേത്വാ ഥേരസ്സ പാഹേസി.

ഥേരോ ഭിക്ഖൂഹി സദ്ധിം പാസാദം അഭിരുഹി. അഭിരുഹിത്വാ ച ജാതോവരകം പവിസിത്വാ നിസീദി. നിസജ്ജേവ - "തുമ്ഹാകം വസനട്ഠാനം ഗച്ഛഥാ"തി ഭിക്ഖൂ ഉയ്യോജേസി. തേസു ഗതമത്തേസുയേവ ഥേരസ്സ ഖരോ ആബാധോ ഉപ്പജ്ജി, ലോഹിതപക്ഖന്ദികാ മാരണന്തികാ വേദനാ വത്തന്തി, ഏകം ഭാജനം പവിസതി, ഏകം നിക്ഖമതി. ബ്രാഹ്മണീ - "മമ പുത്തസ്സ പവത്തി മയ്ഹം ന രുച്ചതീ"തി അത്തനോ വസനഗബ്ഭദ്വാരം നിസ്സായ

അട്ഠാസി. ചത്താരോ മഹാരാജാനോ ‘‘ധമ്മസേനാപതി കുഹിം വിഹരതീ’’തി ഓലോകേന്താ ‘‘നാളകഗാമേ ജാതോവരകേ പരിനിബ്ബാനമഞ്ചേ നിപന്നോ, പച്ഛിമദസ്സനം ഗമിസ്സാമാ’’തി ആഗമ്മ വന്ദിത്വാ അട്ഠംസു. ഥേരോ - കേ തുമ്ഹേതി? മഹാരാജാനോ, ഭന്തേതി. കസ്മാ ആഗതത്ഥാതി? ഗിലാനുപട്ഠാകാ ഭവിസ്സാമാതി. ഹോതു, അത്ഥി ഗിലാനുപട്ഠാകോ, ഗച്ഛഥ തുമ്ഹേതി ഉയ്യോജേസി. തേസം ഗതാവസാനേ തേനേവ നയേന സക്കോ ദേവാനമിന്ദോ, തസ്മിം ഗതേ സുയാമാദയോ മഹാബ്രഹ്മാ ച ആഗമിംസു. തേപി തഥേവ ഥേരോ ഉയ്യോജേസി.

ബ്രാഹ്മണീ ദേവതാനം ആഗമനഞ്ച ഗമനഞ്ച ദിസ്വാ - ‘‘കേ നു ഖോ ഏതേ മമ പുത്തം വന്ദിത്വാ ഗച്ഛന്തീ’’തി ഥേരസ്സ ഗബ്ഭദ്വാരം ഗന്ത്വാ - ‘‘താത, ചുന്ദ, കാ പവത്തീ’’തി പുച്ഛി. സോ തം പവത്തിം ആചിക്ഖിത്വാ - ‘‘മഹാഉപാസികാ, ഭന്തേ ആഗതാ’’തി ആഹ. ഥേരോ കസ്മാ അവേലായ ആഗതത്ഥാതി പുച്ഛി. സാ തുയ്ഹം താത ദസ്സനത്ഥായാതി വത്വാ ‘‘താത കേ പഠമം ആഗതാ’’തി പുച്ഛി. ചത്താരോ മഹാരാജാനോ, ഉപാസികേതി. താത, ത്വം ചതൂഹി മഹാരാജേഹി മഹന്തതരോതി? ആരാമികസദിസാ ഏതേ ഉപാസികേ, അമ്ഹാകം സത്ഥു പടിസന്ധിഗ്ഗഹണതോ പട്ഠായ ഖഗ്ഗഹത്ഥാ ഹുത്വാ ആരക്ഖം അകംസൂതി. തേസം താത, ഗതാവസാനേ കോ ആഗതോതി? സക്കോ ദേവാനമിന്ദോതി. ദേവരാജതോപി ത്വം താത, മഹന്തതരോതി? ഭണ്ഡഗാഹകസാമണേരസദിസോ ഏസ ഉപാസികേ, അമ്ഹാകം സത്ഥു താവതിംസതോ ഓതരണകാലേ പത്തചീവരം ഗഹേത്വാ ഓതിണ്ണോതി. തസ്സ താത ഗതാവസാനേ ജോതമാനോ വിയ കോ ആഗതോതി? ഉപാസികേ തുയ്ഹം ഭഗവാ ച സത്ഥാ ച മഹാബ്രഹ്മാ നാമ ഏസോതി. മയ്ഹം ഭഗവതോ മഹാബ്രഹ്മതോപി ത്വം താത മഹന്തതരോതി? ആമ ഉപാസികേ, ഏതേ നാമ കിര അമ്ഹാകം സത്ഥു ജാതദിവസേ ചത്താരോ മഹാബ്രഹ്മാനോ മഹാപുരിസം സുവണ്ണജാലേന പടിഗ്ഗണ്ഹിംസൂതി.

അഥ ബ്രാഹ്മണിയാ - ‘‘പുത്തസ്സ താവ മേ അയം ആനുഭാവോ, കീദിസോ വത മയ്ഹം പുത്തസ്സ ഭഗവതോ സത്ഥു ആനുഭാവോ ഭവിസ്സതീ’’തി ചിന്തയന്തിയാ സഹസാ പഞ്ചവണ്ണാ പീതി ഉപ്പജ്ജിത്വാ സകലസരീരേ ഫരി. ഥേരോ - ‘‘ഉപ്പന്നം മേ മാതു പീതിസോമനസ്സം, അയം ദാനി കാലോ ധമ്മദേസനായാ’’തി ചിന്തേത്വാ - ‘‘കിം ചിന്തേസി മഹാഉപാസികേ’’തി ആഹ. സാ - ‘‘പുത്തസ്സ താവ മേ അയം ഗുണോ, സത്ഥു പനസ്സ കീദിസോ ഗുണോ ഭവിസ്സതീതി ഇദം, താത, ചിന്തേമീ’’തി ആഹ. മഹാഉപാസികേ, മയ്ഹം സത്ഥു ജാതക്ഖണേ, മഹാഭിനിക്ഖമനേ, സമ്ബോധിയം, ധമ്മചക്കപ്പവത്തനേ ച ദസസഹസ്സിലോകധാതു കമ്പിത്ഥ, സീലേന സമാധിനാ പഞ്ഞായ വിമുത്തിയാ വിമുത്തിഞാണദസ്സനേന സമോ നാമ നത്ഥി, ഇതിപി സോ ഭഗവാതി വിത്ഥാരേത്വാ ബുദ്ധഗുണപ്പടിസംയുത്തം ധമ്മദേസനം കഥേസി.

ബ്രാഹ്മണീ പിയപുത്തസ്സ ധമ്മദേസനാപരിയോസാനേ സോതാപത്തിഫലേ പതിട്ഠായ പുത്തം ആഹ - ‘‘താത, ഉപതിസ്സ, കസ്മാ ഏവമകാസി, ഏവരൂപം നാമ അമതം മയ്ഹം ഏത്തകം കാലം ന അദാസീ’’തി. ഥേരോ - ‘‘ദിന്നം ദാനി മേ മാതു രൂപസാരിയാ ബ്രാഹ്മണിയാ പോസാവനികമൂലം, ഏത്തകേന വട്ടിസ്സതീ’’തി ചിന്തേത്വാ ‘‘ഗച്ഛ മഹാഉപാസികേ’’തി ബ്രാഹ്മണിം ഉയ്യോജേത്വാ ‘‘ചുന്ദ കാ വേലാ’’തി ആഹ. ബലവപച്ചൂസകാലോ, ഭന്തേതി. തേന ഹി ഭിക്ഖുസങ്ഘം സന്നിപാതേഹീതി. സന്നിപതിതോ, ഭന്തേ,

സങ്ഘോതി. മം ഉക്ഖിപിത്വാ നിസീദാപേഹി ചുന്ദാതി ഉക്ഖിപിത്വാ നിസീദാപേസി. ഥേരോ ഭിക്ഖൂ ആമന്തേസി - "ആവുസോ ചതുചത്താലീസം വോ വസ്സാനി മയാ സദ്ധിം വിചരന്താനം യം മേ കായികം വാ വാചസികം വാ ന രോചേഥ, ഖമഥ തം ആവുസോതി. എത്തകം, ഭന്തേ, അമ്ഹാകം ഛായാ വിയ തുമ്ഹേ അമുഞ്ചിത്വാ വിചരന്താനം അരുച്ചനകം നാമ നത്ഥി, തുമ്ഹേ പന അമ്ഹാകം ഖമഥാതി. അഥ ഥേരോ അരുണസിഖായ പഞ്ഞായമാനായ മഹാപഥവിം ഉന്നാദയന്തോ അനുപാദിസേസായ നിബ്ബാനധാതുയാ പരിനിബ്ബായി. ബഹൂ ദേവമനുസ്സാ ഥേരസ്സ പരിനിബ്ബാനേ സക്കാരം കരിംസു.

ആയസ്മാ ചുന്ദോ ഥേരസ്സ പത്തചീവരഞ്ച ധാതുപരിസ്സാവനഞ്ച ഗഹേത്വാ ജേതവനം ഗന്ത്വാ ആനന്ദത്ഥേരം ഗഹേത്വാ ഭഗവന്തം ഉപസങ്കമി. ഭഗവാ ധാതുപരിസ്സാവനം ഗഹേത്വാ പഞ്ചഹി ഗാഥാസതേഹി ഥേരസ്സ ഗുണം കഥേത്വാ ധാതുചേതിയം കാരാപേത്വാ രാജഗഹഗമനത്ഥായ ആനന്ദത്ഥേരസ്സ സഞ്ഞം അദാസി. ഥേരോ ഭിക്ഖൂനം ആരോചേസി. ഭഗവാ മഹാഭിക്ഖുസങ്ഘപരിവുതോ രാജഗഹം അഗമാസി. തത്ഥ ഗതകാലേ മഹാമോഗ്ഗല്ലാനത്ഥേരോ പരിനിബ്ബായി. ഭഗവാ തസ്സ ധാതുയോ ഗഹേത്വാ ചേതിയം കാരാപേത്വാ രാജഗഹതോ നിക്ഖമിത്വാ അനുപുബ്ബേന ഗങ്ഗാഭിമുഖോ ഗന്ത്വാ ഉക്കചേലം അഗമാസി. തത്ഥ ഗങ്ഗാതീരേ ഭിക്ഖുസങ്ഘപരിവുതോ നിസീദിത്വാ തത്ഥ സാരിപുത്തമോഗ്ഗല്ലാനാനം പരിനിബ്ബാനപ്പടിസംയുത്തം സുത്തം ദേസേത്വാ ഉക്കചേലതോ നിക്ഖമിത്വാ വേസാലിം അഗമാസി. എവം ഗതേ അഥ ഖോ ഭഗവാ പുബ്ബണ്ഹസമയം നിവാസേത്വാ പത്തചീവരമാദായ വേസാലിം പിണ്ഡായ പാവിസീതി അയമേത്ഥ അനുപുബ്ബീ കഥാ.

നിസീദനന്തി എത്ഥ ചമ്മക്ഖണ്ഡം അധിപ്പേതം. **ഉദേനചേതിയ**ന്തി ഉദേനയക്ഖസ്സ ചേതിയട്ഠാനേ കതവിഹാരോ വുച്ചതി. **ഗോതമകാദീസുപി** എസേവ നയോ. **ഭാവിതാ**തി വഡ്ഢിതാ. **ബഹുലീകതാ**തി പുനപ്പുനം കതാ. **യാനീകതാ**തി യുത്തയാനം വിയ കതാ. **വത്ഥുകതാ**തി പതിട്ഠാനട്ഠേന വത്ഥു വിയ കതാ. **അനുട്ഠിതാ**തി അധിട്ഠിതാ. **പരിചിതാ**തി സമന്തതോ ചിതാ സുവഡ്ഢിതാ. **സുസമാരദ്ധാ**തി സുട്ഠു സമാരദ്ധാ.

ഇതി അനിയമേന കഥേത്വാ പുന നിയമേത്വാ ദസ്സേന്തോ **തഥാഗതസ്സ ഖോ**തിആദിമാഹ. എത്ഥ ച **കപ്പ**ന്തി ആയുകപ്പം. തസ്മിം തസ്മിം കാലേ യം മനുസ്സാനം ആയുപ്പമാണം ഹോതി, തം പരിപുണ്ണം കരോന്തോ തിട്ഠേയ്യ. **കപ്പാവസേസം വാ**തി - "അപ്പം വാ ഭിയ്യോ"തി (ദീ॰ നി॰ ൨.൭; അ॰ നി॰ ൱.൭൪) വുത്തവസ്സസതതോ അതിരേകം വാ. മഹാസീവത്ഥേരോ പനാഹ - "ബുദ്ധാനം അട്ഠാനേ ഗജ്ജിതം നാമ നത്ഥി. യഥേവ ഹി വേളുവഗാമകേ ഉപ്പന്നം മാരണന്തികം വേദനം ദസ മാസേ വിക്ഖമ്ഭേതി, എവം പുനപ്പുനം തം സമാപത്തിം സമാപജ്ജിത്വാ ദസ ദസ മാസേ വിക്ഖമ്ഭേന്തോ ഇമം ഭദ്ദകപ്പമേവ തിട്ഠേയ്യ, കസ്മാ പന ന ഠിതോതി? ഉപാദിന്നകസരീരം നാമ ഖണ്ഡിച്ചാദീഹി അഭിഭുയ്യതി, ബുദ്ധാ ച ഖണ്ഡിച്ചാദിഭാവം അപത്വാ പഞ്ചമേ ആയുകോട്ഠാസേ ബഹുജനസ്സ പിയമനാപകാലേയേവ പരിനിബ്ബായന്തി. ബുദ്ധാനുബുദ്ധേസു ച മഹാസാവകേസു പരിനിബ്ബുതേസു എകകേനേവ ഖാണുകേന വിയ ഠാതബ്ബം ഹോതി, ദഹരസാമണേരപരിവാരിതേന വാ. തതോ

- ‘അഹോ ബുദ്ധാനം പരിസാ’തി ഹീളേതബ്ബതം ആപജ്ജേയ്യ. തസ്മാ ന ഠിതോ”തി. ഏവം വുത്തേപി സോ ന രുച്ചതി, “ആയുകപ്പോ”തി ഇദമേവ അട്ഠകഥായം നിയമിതം.

൧൬൭. യഥാ തം മാരേന പരിയുട്ഠിതചിത്തോതി ഏത്ഥ തന്തി നിപാതമത്തം. യഥാ മാരേന പരിയുട്ഠിതചിത്തോ അജ്ഝോത്ഥടചിത്തോ അഞ്ഞോപി കോചി പുഥുജ്ജനോ പടിവിജ്ഝിതും ന സക്കുണേയ്യ, ഏവമേവ നാസക്ഖി പടിവിജ്ഝിതുന്തി അത്ഥോ. കിം കാരണാ? മാരോ ഹി യസ്സ സബ്ബേന സബ്ബം ദ്വാദസ വിപല്ലാസാ അപ്പഹീനാ, തസ്സ ചിത്തം പരിയുട്ഠാതി. ഥേരസ്സ ചത്താരോ വിപല്ലാസാ അപ്പഹീനാ, തേനസ്സ മാരോ ചിത്തം പരിയുട്ഠാതി. സോ പന ചിത്തപരിയുട്ഠാനം കരോന്തോ കിം കരോതീതി? ഭേരവം രൂപാരമ്മണം വാ ദസ്സേതി, സദ്ദാരമ്മണം വാ സാവേതി, തതോ സത്താ തം ദിസ്വാ വാ സുത്വാ വാ സതിം വിസ്സജ്ജേത്വാ വിവടമുഖാ ഹോന്തി. തേസം മുഖേന ഹത്ഥം പവേസേത്വാ ഹദയം മദ്ദതി. തതോ വിസഞ്ഞാവ ഹുത്വാ തിട്ഠന്തി. ഥേരസ്സ പനേസ മുഖേന ഹത്ഥം പവേസേതും കിം സക്ഖിസ്സതി ? ഭേരവാരമ്മണം പന ദസ്സേതി. തം ദിസ്വാ ഥേരോ നിമിത്തോഭാസം ന പടിവിജ്ഝി. ഭഗവാ ജാനന്തോയേവ - “കിമത്ഥം യാവതതിയം ആമന്തേസീ”തി? പരതോ “തിട്ഠതു, ഭന്തേ, ഭഗവാ”തി യാചിതേ “തുയ്ഹേവേതം ദുക്കടം, തുയ്ഹേവേതം അപരദ്ധ”ന്തി ദോസാരോപനേന സോകതനുകരണത്ഥം.

മാരയാചനകഥാവണ്ണനാ

൧൬൮. മാരോ പാപിമാതി ഏത്ഥ **മാരോ**തി സത്തേ അനത്ഥേ നിയോജേന്തോ മാരേതീതി **മാരോ. പാപിമാ**തി തസ്സേവ വേവചനം. സോ ഹി പാപധമ്മസമന്നാഗതത്താ “പാപിമാ”തി വുച്ചതി. കണ്ഹോ, അന്തകോ, നമുചി, പമത്തബന്ധൂതിപി തസ്സേവ നാമാനി. **ഭാസിതാ ഖോ പനേസാ**തി അയഞ്ഹി ഭഗവതോ സമ്ബോധിപത്തിയാ അട്ഠമേ സത്താഹേ ബോധിമണ്ഡേയേവ ആഗന്ത്വാ - “ഭഗവാ യദത്ഥം തുമ്ഹേഹി പാരമിയോ പൂരിതാ, സോ വോ അത്ഥോ അനുപ്പത്തോ, പടിവിദ്ധം സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണം, കിം തേ ലോകവിചാരണേനാ”തി വത്വാ, യഥാ അജ്ജ , ഏവമേവ “പരിനിബ്ബാതു ദാനി, ഭന്തേ, ഭഗവാ”തി യാചി. ഭഗവാ ചസ്സ - “ന താവാഹ”ന്തിആദീനി വത്വാ പടിക്ഖിപി. തം സന്ധായ “ഭാസിതാ ഖോ പനേസാ ഭന്തേ”തിആദിമാഹ.

തത്ഥ **വിയത്താ**തി മഗ്ഗവസേന വിയത്താ. തഥേവ വിനീതാ തഥാ വിസാരദാ. **ബഹുസ്സുതാ**തി തേപിടകവസേന ബഹു സുതമേതേസന്തി **ബഹുസ്സുതാ.** തമേവ ധമ്മം ധാരേന്തീതി **ധമ്മധരാ.** അഥവാ പരിയത്തിബഹുസ്സുതാ ചേവ പടിവേധബഹുസ്സുതാ ച. പരിയത്തിപടിവേധധമ്മാനംയേവ ധാരണതോ ധമ്മധരാതി ഏവമേത്ഥ അത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ. **ധമ്മാനുധമ്മപടിപന്നാ**തി അരിയധമ്മസ്സ അനുധമ്മഭൂതം വിപസ്സനാധമ്മം പടിപന്നാ. **സാമീചിപ്പടിപന്നാ**തി അനുച്ഛവികപടിപദം പടിപന്നാ. **അനുധമ്മചാരിനോ**തി അനുധമ്മചരണസീലാ. **സകം ആചരിയക**ന്തി അത്തനോ ആചരിയവാദം. **ആചിക്ഖിസ്സന്തീ**തിആദീനി സബ്ബാനി അഞ്ഞമഞ്ഞസ്സ വേവചനാനി. **സഹധമ്മേനാ**തി സഹേതുകേന സകാരണേന വചനേന. **സപ്പാടിഹാരിയ**ന്തി യാവ ന നിയ്യാനികം കത്വാ ധമ്മം ദേസേസ്സന്തി.

ബ്രഹ്മചരിയന്തി സിക്ഖത്തയസങ്ഗഹിതം സകലം സാസനബ്രഹ്മചരിയം. **ഇദ്ധ**ന്തി സമിദ്ധം ഝാനസ്സാദവസേന. **ഫീത**ന്തി വുദ്ധിപ്പത്തം സബ്ബഫാലിഫുല്ലം വിയ അഭിഞ്ഞായ സമ്പത്തിവസേന. **വിത്ഥാരിക**ന്തി വിത്ഥതം തസ്മിം തസ്മിം ദിസാഭാഗേ പതിട്ഠിതവസേന. **ബാഹുജഞ്ഞ**ന്തി ബഹുജനേഹി ഞാതം പടിവിദ്ധം മഹാജനാഭിസമയവസേന. **പുഥുഭൂത**ന്തി സബ്ബാകാരവസേന പുഥുലഭാവപ്പത്തം. കഥം? **യാവ ദേവമനുസ്സേഹി സുപ്പകാസിത**ന്തി യത്തകാ വിഞ്ഞുജാതികാ ദേവാ ചേവ മനുസ്സാ ച അത്ഥി സബ്ബേഹി സുട്ഠു പകാസിതന്തി അത്ഥോ.

അപ്പോസ്സുക്കോതി നിരാലയോ. ത്വഞ്ഹി പാപിമ, അട്ഠമസത്താഹതോ പട്ഠായ - "പരിനിബ്ബാതു ദാനി, ഭന്തേ, ഭഗവാ പരിനിബ്ബാതു, സുഗതോ"തി വിരവന്തോ ആഹിണ്ഡിത്ഥ. അജ്ജ ദാനി പട്ഠായ വിഗതുസ്സാഹോ ഹോഹി; മാ മയ്ഹം പരിനിബ്ബാനത്ഥം വായാമം കരോഹീതി വദതി.

ആയുസങ്ഖാരഓസ്സജ്ജനവണ്ണനാ

൧൬൮. സതോ സമ്പജാനോ ആയുസങ്ഖാരം ഓസ്സജീതി സതിം സൂപട്ഠിതം കത്വാ ഞാണേന പരിച്ഛിന്ദിത്വാ ആയുസങ്ഖാരം വിസ്സജ്ജി, പജഹി. തത്ഥ ന ഭഗവാ ഹത്ഥേന ലേഡ്ഡും വിയ ആയുസങ്ഖാരം ഓസ്സജി, തേമാസമത്തമേവ പന സമാപത്തിം സമാപജ്ജിത്വാ തതോ പരം ന സമാപജ്ജിസ്സാമീതി ചിത്തം ഉപ്പാദേസി. തം സന്ധായ വുത്തം - "ഓസ്സജീ"തി. "ഉസ്സജ്ജീ"തി പി പാഠോ. **മഹാഭൂമിചാലോ**തി മഹന്തോ പഥവീകമ്പോ. തദാ കിര ദസസഹസ്സീ ലോകധാതു കമ്പിത്ഥ. **ഭിംസനകോ**തി ഭയജനകോ. **ദേവദുന്ദുഭിയോ ച ഫലിംസൂ**തി ദേവഭേരിയോ ഫലിംസു, ദേവോ സുക്ഖഗജ്ജിതം ഗജ്ജി, അകാലവിജ്ജുലതാ നിച്ഛരിംസു, ഖണികവസ്സം വസ്സീതി വുത്തം ഹോതി.

ഉദാനം ഉദാനേസീതി കസ്മാ ഉദാനേസി? കോചി നാമ വദേയ്യ - "ഭഗവാ പച്ഛതോ പച്ഛതോ അനുബന്ധിത്വാ - 'പരിനിബ്ബായഥ, ഭന്തേ, പരിനിബ്ബായഥ, ഭന്തേ'തി ഉപദ്ദുതോ ഭയേന ആയുസങ്ഖാരം വിസ്സജ്ജേസീ"തി. "തസ്സോകാസോ മാ ഹോതു, ഭീതസ്സ ഉദാനം നാമ നത്ഥീ"തി എതസ്സ ദീപനത്ഥം പീതിവേഗവിസ്സട്ഠം ഉദാനം ഉദാനേസി.

തത്ഥ സബ്ബേസം സോണസിങ്ഗാലാദീനമ്പി പച്ചക്ഖഭാവതോ തുലിതം പരിച്ഛിന്നന്തി തുലം. കിം തം? കാമാവചരകമ്മം. ന തുലം, ന വാ തുലം സദിസമസ്സ അഞ്ഞം ലോകിയം കമ്മം അത്ഥീതി **അതുലം.** കിം തം? മഹഗ്ഗതകമ്മം. അഥവാ കാമാവചരരൂപാവചരം തുലം, അരൂപാവചരം അതുലം. അപ്പവിപാകം വാ തുലം, ബഹുവിപാകം അതുലം. **സമ്ഭവ**ന്തി സമ്ഭവസ്സ ഹേതുഭൂതം, പിണ്ഡകാരകം രാസികാരകന്തി അത്ഥോ. **ഭവസങ്ഖാര**ന്തി പുനബ്ഭവസങ്ഖാരണകം. **അവസ്സജീ**തി വിസ്സജ്ജേസി. **മുനീ**തി ബുദ്ധമുനി. **അജ്ഝത്തരതോ**തി നിയകജ്ഝത്തരതോ. **സമാഹിതോ**തി ഉപചാരപ്പനാസമാധിവസേന സമാഹിതോ. **അഭിന്ദി കവചമിവാ**തി കവചം വിയ അഭിന്ദി. **അത്തസമ്ഭവ**ന്തി അത്തനി സഞ്ജാതം കിലേസം. ഇദം വുത്തം ഹോതി - "സവിപാകട്ഠേന സമ്ഭവം, ഭവാഭിസങ്ഖാരണട്ഠേന ഭവസങ്ഖാരന്തി ച ലദ്ധനാമം തുലാതുലസങ്ഖാതം ലോകിയകമ്മഞ്ച ഓസ്സജി. സങ്ഗാമസീസേ മഹായോധോ കവചം വിയ അത്തസമ്ഭവം കിലേസഞ്ച അജ്ഝത്തരതോ സമാഹിതോ ഹുത്വാ അഭിന്ദീ"തി.

അഥ വാ **തുലന്തി** തുലേന്തോ തീരേന്തോ. **അതുലഞ്ച സമ്ഭവന്തി** നിബ്ബാനഞ്ചേവ സമ്ഭവഞ്ച. **ഭവസങ്ഖാരന്തി** ഭവഗാമികമ്മം. **അവസ്സജി മുനീതി** "പഞ്ചക്ഖന്ധാ അനിച്ചാ, പഞ്ചന്നം ഖന്ധാനം നിരോധോ നിബ്ബാനം നിച്ച"ന്തിആദിനാ (പടി॰ മ॰ ൩.൩൮) നയേന തുലയന്തോ ബുദ്ധമുനി ഭവേ ആദീനവം, നിബ്ബാനേ ച ആനിസംസം ദിസ്വാ തം ഖന്ധാനം മൂലഭൂതം ഭവസങ്ഖാരകമ്മം - "കമ്മക്ഖയായ സംവത്തതീ"തി (മ॰ നി॰ ൨.൮൧) ഏവം വുത്തേന കമ്മക്ഖയകരേന അരിയമഗ്ഗേന അവസ്സജി. കഥം? അജ്ഝത്തരതോ സമാഹിതോ അഭിന്ദി കവചമിവ അത്തനി സമ്ഭവം. സോ ഹി വിപസ്സനാവസേന അജ്ഝത്തരതോ സമഥവസേന സമാഹിതോതി ഏവം പുബ്ബഭാഗതോ പട്ഠായ സമഥവിപസ്സനാബലേന കവചമിവ അത്തഭാവം പരിയോനന്ധിത്വാ ഠിതം, അത്തനി സമ്ഭവത്താ "അത്തസമ്ഭവ"ന്തി ലദ്ധനാമം സബ്ബകിലേസജാലം അഭിന്ദി. കിലേസാഭാവേന ച കതകമ്മം അപ്പടിസന്ധികത്താ അവസ്സട്ഠം നാമ ഹോതീതി ഏവം കിലേസപ്പഹാനേന കമ്മം പജഹി, പഹീനകിലേസസ്സ ച ഭയം നാമ നത്ഥി, തസ്മാ അഭീതോവ ആയുസങ്ഖാരം ഓസ്സജി, അഭീതഭാവഞാപനത്ഥഞ്ച ഉദാനം ഉദാനേസീതി വേദിതബ്ബോ.

മഹാഭൂമിചാലവണ്ണനാ

൧൭൧. **യം മഹാവാതാതി** യേന സമയേന യസ്മിം വാ സമയേ മഹാവാതാ വായന്തി, മഹാവാതാ വായന്താപി ഉക്ഖേപകവാതാ നാമ ഉട്ഠഹന്തി, തേ വായന്താ സട്ഠിസഹസ്സാധികനവയോജനസതസഹസ്സബഹലം ഉദകസന്ധാരകം വാതം ഉപച്ഛിന്ദന്തി, തതോ ആകാസേ ഉദകം ഭസ്സതി, തസ്മിം ഭസ്സന്തേ പഥവീ ഭസ്സതി. പുന വാതോ അത്തനോ ബലേന അന്തോധമകരണേ വിയ ഉദകം ആബന്ധിത്വാ ഗണ്ഹാതി, തതോ ഉദകം ഉഗ്ഗച്ഛതി, തസ്മിം ഉഗ്ഗച്ഛന്തേ പഥവീ ഉഗ്ഗച്ഛതി. ഏവം ഉദകം കമ്പിതം പഥവിം കമ്പേതി. ഏതഞ്ച കമ്പനം യാവ അജ്ജകാലാപി ഹോതിയേവ, ബഹലഭാവേന പന ന ഓഗച്ഛനുഗ്ഗച്ഛനം പഞ്ഞായതി.

മഹിദ്ധികോ മഹാനുഭാവോതി ഇജ്ഝനസ്സ മഹന്തതായ മഹിദ്ധികോ, അനുഭവിതബ്ബസ്സ മഹന്തതായ മഹാനുഭാവോ. **പരിത്താതി** ദുബ്ബലാ. **അപ്പമാണാതി** ബലവാ. **സോ ഇമം പഥവിം കമ്പേതീതി** സോ ഇദ്ധിം നിബ്ബത്തേത്വാ സംവേജേന്തോ മഹാമോഗ്ഗല്ലാനോ വിയ, വീമംസന്തോ വാ മഹാനാഗത്ഥേരസ്സ ഭാഗിനേയ്യോ സങ്ഘരക്ഖിതസാമണേരോ വിയ പഥവിം കമ്പേതി. സോ കിരായസ്മാ ഖുരഗ്ഗേയേവ അരഹത്തം പത്വാ ചിന്തേസി - "അത്ഥി നു ഖോ കോചി ഭിക്ഖു, യേന പബ്ബജിതദിവസേയേവ അരഹത്തം പത്വാ വേജയന്തോ പാസാദോ കമ്പിതപുബ്ബോ"തി? തതോ - "നത്ഥി കോചീ"തി ഞത്വാ - "അഹം കമ്പേസ്സാമീ"തി അഭിഞ്ഞാബലേന വേജയന്തമത്ഥകേ ഠത്വാ പാദേന പഹരിത്വാ കമ്പേതും നാസക്ഖി. അഥ നം സക്കസ്സ നാടകിത്ഥിയോ ആഹംസു - "പുത്ത സങ്ഘരക്ഖിത, ത്വം പൂതിഗന്ധേനേവ സീസേന വേജയന്തം കമ്പേതും ഇച്ഛസി, സുപ്പതിട്ഠിതോ താത പാസാദോ, കഥം കമ്പേതും സക്ഖിസ്സസീ"തി?

സാമണേരോ - "ഇമാ ദേവതാ മയാ സദ്ധിം കേളിം കരോന്തി, അഹം ഖോ പന ആചരിയം നാലത്ഥം, കഹം നു ഖോ മേ ആചരിയോ സാമുദ്ദികമഹാനാഗത്ഥേരോ"തി ആവജ്ജേന്തോ മഹാസമുദ്ദേ ഉദകലേണം മാപേത്വാ ദിവാവിഹാരം നിസിന്നോതി ഞത്വാ തത്ഥ ഗന്ത്വാ ഥേരം വന്ദിത്വാ

അട്ഠാസി. തതോ നം ഥേരോ - ‘‘കിം, താത സങ്ഘരക്ഖിത, അസിക്ഖിത്വാവ യുദ്ധം പവിട്ഠോസീ’’തി വത്വാ ‘‘നാസക്ഖി, താത, വേജയന്തം കമ്പേതു’’ന്തി പുച്ഛി. ആചരിയം, ഭന്തേ, നാലത്ഥന്തി. അഥ നം ഥേരോ - ‘‘താത തുമ്ഹാദിസേ അകമ്പേന്തേ കോ അഞ്ഞോ കമ്പേസ്സതി. ദിട്ഠപുബ്ബം തേ, താത, ഉദകപിട്ഠേ ഗോമയഖണ്ഡം പിലവന്തം, താത, കപല്ലകപൂവം പചന്താ അന്തന്തേന പരിച്ഛിന്ദന്തി, ഇമിനා ഓപമ്മേന ജാനാഹീ’’തി ആഹ. സോ - ‘‘വട്ടിസ്സതി, ഭന്തേ, എത്തകേനാ’’തി വത്വാ പാസാദേന പതിട്ഠിതോകാസം ഉദകം ഹോതൂതി അധിട്ഠായ വേജയന്താഭിമുഖോ അഗമാസി.

ദേവധീതരോ തം ദിസ്വാ - ‘‘എകവാരം ലജ്ജിത്വാ ഗതോ, പുനപി സാമണേരോ എതി, പുനപി എതീ’’തി വദിംസു. സക്കോ ദേവരാജാ - ‘‘മാ മയ്ഹം പുത്തേന സദ്ധിം കഥയിത്ഥ, ഇദാനി തേന ആചരിയോ ലദ്ധോ, ഖണേന പാസാദം കമ്പേസ്സതീ’’തി ആഹ. സാമണേരോപി പാദങ്ഗുട്ഠേന പാസാദഥൂപികം പഹരി. പാസാദോ ചതൂഹി ദിസാഹി ഓണമതി. ദേവതാ - ‘‘പതിട്ഠാതും ദേഹി, താത, പാസാദസ്സ പതിട്ഠാതും ദേഹി, താത, പാസാദസ്സാ’’തി വിരവിംസു. സാമണേരോ പാസാദം യഥാഠാനേ ഠപേത്വാ പാസാദമത്ഥകേ ഠത്വാ ഉദാനം ഉദാനേസി -

‘‘അജ്ജേവാഹം പബ്ബജിതോ, അജ്ജ പത്താസവക്ഖയം;
അജ്ജ കമ്പേമി പാസാദം, അഹോ ബുദ്ധസ്സുളാരതാ.

അജ്ജേവാഹം പബ്ബജിതോ…പേ॰… അഹോ ധമ്മസ്സുളാരതാ.
അജ്ജേവാഹം പബ്ബജിതോ…പേ॰… അഹോ സങ്ഘസ്സുളാരതാ’’തി.

ഇതോ പരേസു ഛസു പഥവീകമ്പേസു യം വത്തബ്ബം, തം മഹാപദാനേ വുത്തമേവ.

ഇതി ഇമേസു അട്ഠസു പഥവീകമ്പേസു പഠമോ ധാതുകോപേന, ദുതിയോ ഇദ്ധാനുഭാവേന, തതിയചതുത്ഥാ പുഞ്ഞതേജേന, പഞ്ചമോ ഞാണതേജേന, ഛട്ഠോ സാധുകാരദാനവസേന, സത്തമോ കാരുഞ്ഞഭാവേന, അട്ഠമോ ആരോദനേന. മാതുകുച്ഛിം ഓക്കമന്തേ ച തതോ നിക്ഖമന്തേ ച മഹാസത്തേ തസ്സ പുഞ്ഞതേജേന പഥവീ അകമ്പിത്ഥ. അഭിസമ്ബോധിയം ഞാണതേജേന അഭിഹതാ ഹുത്വാ അകമ്പിത്ഥ. ധമ്മചക്കപ്പവത്തനേ സാധുകാരഭാവസണ്ഠിതാ സാധുകാരം ദദമാനാ അകമ്പിത്ഥ. ആയുസങ്ഖാരോസ്സജ്ജനേ കാരുഞ്ഞസഭാവസണ്ഠിതാ ചിത്തസങ്ഖോഭം അസഹമാനാ അകമ്പിത്ഥ. പരിനിബ്ബാനേ ആരോദനവേഗതുന്നാ ഹുത്വാ അകമ്പിത്ഥ. അയം പനത്ഥോ പഥവീദേവതായ വസേന വേദിതബ്ബോ, മഹാഭൂതപഥവിയാ പനേതം നത്ഥി അചേതനത്താതി.

ഇമേ ഖോ, ആനന്ദ, അട്ഠ ഹേതൂതി എത്ഥ **ഇമേ**തി നിദ്ദിട്ഠനിദസ്സനം. എത്താവതാ ച പനായസ്മാ ആനന്ദോ - ‘‘അദ്ധാ അജ്ജ ഭഗവതാ ആയുസങ്ഖാരോ ഓസ്സട്ഠോ’’തി സല്ലക്ഖേസി. ഭഗവാ പന സല്ലക്ഖിതഭാവം ജാനന്തോപി ഓകാസം അദത്വാവ അഞ്ഞാനിപി അട്ഠകാനി സമ്പിണ്ഡേന്തോ - ‘‘അട്ഠ ഖോ ഇമാ’’തിആദിമാഹ.

അട്ഠപരിസവണ്ണനാ

൧൭൨. തത്ഥ **അനേകസതം ഖത്തിയപരിസ**ന്തി ബിമ്ബിസാരസമാഗമഞാതിസമാഗലിച്ഛവീസമാഗമാദിസദിസം, സാ പന അഞ്ഞേസു ചക്കവാളേസുപി ലബ്ഭതേയേവ. **സല്ലപിതപുബ്ബ**ന്തി ആലാപസല്ലാപോ കതപുബ്ബോ. **സാകച്ഛാ**തി ധമ്മസാകച്ഛാപി സമാപജ്ജിതപുബ്ബാ. **യാദിസകോ തേസം വണ്ണോ**തി തേ ഓദാതാപി ഹോന്തി കാളാപി മങ്ഗുരച്ഛവീപി, സത്ഥാ സുവണ്ണവണ്ണോവ. ഇദം പന സണ്ഠാനം പടിച്ച കഥിതം. സണ്ഠാനമ്പി ച കേവലം തേസം പഞ്ഞായതിയേവ, ന പന ഭഗവാ മിലക്ഖുസദിസോ ഹോതി, നാപി ആമുത്തമണികുണ്ഡലോ, ബുദ്ധവേസേനേവ നിസീദതി. തേ പന അത്തനോ സമാനസണ്ഠാനമേവ പസ്സന്തി. **യാദിസകോ തേസം സരോ**തി തേ ഛിന്നസ്സരാപി ഹോന്തി ഗഗ്ഗരസ്സരാപി കാകസ്സരാപി, സത്ഥാ ബ്രഹ്മസ്സരോവ. ഇദം പന ഭാസന്തരം സന്ധായ കഥിതം. സചേപി ഹി സത്ഥാ രാജാസനേ നിസിന്നോ കഥേതി, ''അജ്ജ രാജാ മധുരേന സരേന കഥേതീ''തി തേസം ഹോതി. കഥേത്വാ പക്കന്തേ പന ഭഗവതി പുന രാജാനം ആഗതം ദിസ്വാ - ''കോ നു ഖോ അയ''ന്തി വീമംസാ ഉപ്പജ്ജതി. തത്ഥ **കോ നു ഖോ അയ**ന്തി ഇമസ്മിം ഠാനേ ഇദാനേവ മാഗധഭാസായ സീഹളഭാസായ മധുരേനാകാരേന കഥേന്തോ കോ നു ഖോ അയം അന്തരഹിതോ, കിം ദേവോ, ഉദാഹു മനുസ്സോതി ഏവം വീമംസന്താപി ന ജാനന്തീതി അത്ഥോ. കിമത്ഥം പനേവം അജാനന്താനം ധമ്മം ദേസേതീതി? വാസനത്ഥായ . ഏവം സുതോപി ഹി ധമ്മോ അനാഗതേ പച്ചയോ ഹോതി യേവാതി അനാഗതം പടിച്ച ദേസേതി. **അനേകസതം ബ്രാഹ്മണപരിസ**ന്തിആദീനമ്പി സോണദണ്ഡകൂടദണ്ഡസമാഗമാദിവസേന ചേവ അഞ്ഞചക്കവാളവസേന ച സമ്ഭവോ വേദിതബ്ബോ.

ഇമാ പന അട്ഠ പരിസാ ഭഗവാ കിമത്ഥം ആഹരി? അഭീതഭാവദസ്സനത്ഥമേവ. ഇമാ കിര ആഹരിത്വാ ഏവമാഹ - ''ആനന്ദ, ഇമാപി അട്ഠ പരിസാ ഉപസങ്കമിത്വാ ധമ്മം ദേസേന്തസ്സ തഥാഗതസ്സ ഭയം വാ സാരജ്ജം വാ നത്ഥി, മാരം പന ഏകകം ദിസ്വാ തഥാഗതോ ഭായേയ്യാതി കോ ഏവം സഞ്ഞം ഉപ്പാദേതുമരഹതി. അഭീതോ, ആനന്ദ, തഥാഗതോ അച്ഛമ്ഭീ, സതോ സമ്പജാനോ ആയുസങ്ഖാരം ഓസ്സജീ''തി.

അട്ഠഅഭിഭായതനവണ്ണനാ

൧൭൩. അഭിഭായതനാനീതി അഭിഭവനകാരണാനി. കിം അഭിഭവന്തി? പച്ചനീകധമ്മേപി ആരമ്മണാനിപി. താനി ഹി പടിപക്ഖഭാവേന പച്ചനീകധമ്മേ അഭിഭവന്തി, പുഗ്ഗലസ്സ ഞാണുത്തരിയതായ ആരമ്മണാനി.

അജ്ഝത്തം രൂപസഞ്ഞീതിആദീസു പന അജ്ഝത്തരൂപേ പരികമ്മവസേന അജ്ഝത്തം രൂപസഞ്ഞീ നാമ ഹോതി. അജ്ഝത്തഞ്ഹി നീലപരികമ്മം കരോന്തോ കേസേ വാ പിത്തേ വാ അക്ഖിതാരകായ വാ കരോതി. പീതപരികമ്മം കരോന്തോ മേദേ വാ ഛവിയാ വാ ഹത്ഥപാദപിട്ഠേസു വാ അക്ഖീനം പീതകട്ഠാനേ വാ കരോതി. ലോഹിതപരികമ്മം കരോന്തോ മംസേ വാ ലോഹിതേ വാ ജിവ്ഹായ വാ അക്ഖീനം രത്തട്ഠാനേ വാ കരോതി. ഓദാതപരികമ്മം കരോന്തോ അട്ഠിമ്ഹി വാ ദന്തേ വാ നഖേ വാ അക്ഖീനം സേതട്ഠാനേ വാ കരോതി. തം പന സുനീലം സുപീതം സുലോഹിതകം സുഓദാതകം ന ഹോതി, അവിസുദ്ധമേവ ഹോതി.

ഏകോ ബഹിദ്ധാ രൂപാനി പസ്സതീതി യസ്സേവം പരികമ്മം അജ്ഝത്തം ഉപ്പന്നം ഹോതി, നിമിത്തം പന ബഹിദ്ധാ, സോ ഏവം അജ്ഝത്തം പരികമ്മസ്സ ബഹിദ്ധാ ച അപ്പനായ വസേന - "അജ്ഝത്തം രൂപസഞ്ഞീ ഏകോ ബഹിദ്ധാ രൂപാനി പസ്സതീ"തി വുച്ചതി. **പരിത്താനീ**തി അവഡ്ഢിതാനി. **സുവണ്ണദുബ്ബണ്ണാനീ**തി സുവണ്ണാനി വാ ഹോന്തി, ദുബ്ബണ്ണാനി വാ. പരിത്തവസേനേവ ഇദം അഭിഭായതനം വുത്തന്തി വേദിതബ്ബം. **താനി അഭിഭുയ്യാ**തി യഥാ നാമ സമ്പന്നഗഹണികോ കടച്ഛുമത്തം ഭത്തം ലഭിത്വാ - "കിം എത്ഥ ഭുഞ്ജിതബ്ബം അത്ഥീ"തി സങ്കഡ്ഢിത്വാ ഏകകബളമേവ കരോതി, ഏവമേവ ഞാണുത്തരികോ പുഗ്ഗലോ വിസദഞാണോ - "കിം എത്ഥ പരിത്തകേ ആരമ്മണേ സമാപജ്ജിതബ്ബം അത്ഥി, നായം മമ ഭാരോ"തി താനി രൂപാനി അഭിഭവിത്വാ സമാപജ്ജതി, സഹ നിമിത്തുപ്പാദേനേവേത്ഥ അപ്പനം പാപേതീതി അത്ഥോ. **ജാനാമി പസ്സാമീ**തി ഇമിനാ പനസ്സ ആഭോഗോ കഥിതോ. സോ ച ഖോ സമാപത്തിതോ വുട്ഠിതസ്സ, ന അന്തോസമാപത്തിയം. **ഏവംസഞ്ഞീ ഹോതീ**തി ആഭോഗസഞ്ഞായപി ഝാനസഞ്ഞായപി ഏവംസഞ്ഞീ ഹോതി. അഭിഭവനസഞ്ഞാ ഹിസ്സ അന്തോസമാപത്തിയമ്പി അത്ഥി, ആഭോഗസഞ്ഞാ പന സമാപത്തിതോ വുട്ഠിതസ്സേവ.

അപ്പമാണാനീതി വഡ്ഢിതപ്പമാണാനി, മഹന്താനീതി അത്ഥോ. **അഭിഭുയ്യാ**തി എത്ഥ പന യഥാ മഹഗ്ഘസോ പുരിസോ ഏകം ഭത്തവഡ്ഢിതകം ലഭിത്വാ - "അഞ്ഞമ്പി ഹോതു, കിം എതം മയ്ഹം കരിസ്സതീ"തി തം ന മഹന്തതോ പസ്സതി, ഏവമേവ ഞാണുത്തരോ പുഗ്ഗലോ വിസദഞാണോ "കിം എത്ഥ സമാപജ്ജിതബ്ബം, നയിദം അപ്പമാണം, ന മയ്ഹം ചിത്തേകഗ്ഗതാകരണേ ഭാരോ അത്ഥീ"തി താനി അഭിഭവിത്വാ സമാപജ്ജതി, സഹ നിമിത്തുപ്പാദേനേവേത്ഥ അപ്പനം പാപേതീതി അത്ഥോ.

അജ്ഝത്തം അരൂപസഞ്ഞീതി അലാഭിതായ വാ അനത്ഥികതായ വാ അജ്ഝത്തരൂപേ പരികമ്മസഞ്ഞാവിരഹിതോ.

ഏകോ ബഹിദ്ധാ രൂപാനി പസ്സതീതി യസ്സ പരികമ്മമ്പി നിമിത്തമ്പി ബഹിദ്ധാവ ഉപ്പന്നം, സോ ഏവം ബഹിദ്ധാ പരികമ്മസ്സ ചേവ അപ്പനായ ച വസേന - "അജ്ഝത്തം അരൂപസഞ്ഞീ ഏകോ ബഹിദ്ധാ രൂപാനി പസ്സതീ"തി വുച്ചതി. സേസമേത്ഥ ചതുത്ഥാഭിഭായതനേ വുത്തനയമേവ. ഇമേസു പന ചതൂസു പരിത്തം വിതക്കചരിതവസേന ആഗതം, അപ്പമാണം മോഹചരിതവസേന, സുവണ്ണം ദോസചരിതവസേന, ദുബ്ബണ്ണം രാഗചരിതവസേന. ഏതേസഞ്ഹി ഏതാനി സപ്പായാനി. സാ ച നേസം സപ്പായതാ വിത്ഥാരതോ വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ ചരിതനിദ്ദേസേ വുത്താ.

പഞ്ചമഅഭിഭായതനാദീസു **നീലാനീ**തി സബ്ബസങ്ഗാഹകവസേന വുത്തം. **നീലവണ്ണാനീ**തി വണ്ണവസേന. **നീലനിദസ്സനാനീ**തി നിദസ്സനവസേന, അപഞ്ഞായമാനവിവരാനി അസമ്ഭിന്നവണ്ണാനി ഏകനീലാനേവ ഹുത്വാ ദിസ്സന്തീതി വുത്തം ഹോതി. **നീലനിഭാസാനീ**തി ഇദം പന ഓഭാസവസേന വുത്തം, നീലോഭാസാനി നീലപ്പഭായുത്താനീതി അത്ഥോ. ഏതേന നേസം വിസുദ്ധതം ദസ്സേതി. വിസുദ്ധവണ്ണവസേനേവ ഹി ഇമാനി ചത്താരി അഭിഭായതനാനി വുത്താനി. **ഉമാപുപ്ഫ**ന്തി ഏതഞ്ഹി പുപ്ഫം സിനിദ്ധം മുദു, ദിസ്സമാനമ്പി നീലമേവ ഹോതി. ഗിരികണ്ണികപുപ്ഫാദീനി പന ദിസ്സമാനാനി സേതധാതുകാനേവ ഹോന്തി. തസ്മാ ഇദമേവ ഗഹിതം, ന താനി. **ബാരാണസേയ്യക**ന്തി

ബാരാണസിസമ്ഭവം. തത്ഥ കിര കപ്പാസോപി മുദു, സുത്തകന്തികായോപി തന്തവായാപി ഛേകാ, ഉദകമ്പി സുചി സിനിദ്ധം. തസ്മാ തം വത്ഥം ഉഭതോഭാഗവിമട്ഠം ഹോതി; ദ്വീസുപി പസ്സേസു മട്ഠം മുദു സിനിദ്ധം ഖായതി.

പീതാനീതിആദീസുപി ഇമിനാവ നയേന അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. ''നീലകസിണം ഉഗ്ഗണ്ഹന്തോ നീലസ്മിം നിമിത്തം ഗണ്ഹാതി പുപ്ഫസ്മിം വാ വത്ഥസ്മിം വാ വണ്ണധാതുയാ വാ''തിആദികം പനേത്ഥ കസിണകരണഞ്ച പരികമ്മഞ്ച അപ്പനാവിധാനഞ്ച സബ്ബം വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ വിത്ഥാരതോ വുത്തമേവ. ഇമാനിപി അട്ഠ അഭിഭായതനാനി അഭീതഭാവദസ്സനത്ഥമേവ ആനീതാനി. ഇമാനി കിര വത്വാ ഏവമാഹ - ''ആനന്ദ, ഏവരൂപാപി സമാപത്തിയോ സമാപജ്ജന്തസ്സ ച വുട്ഠഹന്തസ്സ ച തഥാഗതസ്സ ഭയം വാ സാരജ്ജം വാ നത്ഥി, മാരം പന ഏകകം ദിസ്വാ തഥാഗതോ ഭായേയ്യാതി കോ ഏവം സഞ്ഞം ഉപ്പാദേതുമരഹതി. അഭീതോ, ആനന്ദ, തഥാഗതോ അച്ഛമ്ഭീ, സതോ സമ്പജാനോ ആയുസങ്ഖാരം ഓസ്സജീ''തി.

അട്ഠവിമോക്ഖവണ്ണനാ

൧൭൪. വിമോക്ഖകഥാ ഉത്താനത്ഥായേവ. ഇമേപി അട്ഠ വിമോക്ഖാ അഭീതഭാവദസ്സനത്ഥമേവ ആനീതാ. ഇമേപി കിര വത്വാ ഏവമാഹ - ''ആനന്ദ, ഏതാപി സമാപത്തിയോ സമാപജ്ജന്തസ്സ ച വുട്ഠഹന്തസ്സ ച തഥാഗതസ്സ ഭയം വാ സാരജ്ജം വാ നത്ഥി...പേ॰... ഓസ്സജീ''തി.

൧൭൫. ഇദാനിപി ഭഗവാ ആനന്ദസ്സ ഓകാസം അദത്വാവ **ഏകമിദാഹ**ന്തിആദിനാ നയേന അപരമ്പി ദേസനം ആരഭി. തത്ഥ **പഠമാഭിസമ്ബുദ്ധോ**തി അഭിസമ്ബുദ്ധോ ഹുത്വാ പഠമമേവ അട്ഠമേ സത്താഹേ.

൧൭൭. **ഓസ്സട്ഠോ**തി വിസ്സജ്ജിതോ പരിച്ചത്തോ, ഏവം കിര വത്വാ - ''തേനായം ദസസഹസ്സീ ലോകധാതു കമ്പിത്ഥാ''തി ആഹ.

ആനന്ദയാചനകഥാ

൧൭൮. **അല**ന്തി പടിക്ഖേപവചനമേതം. **ബോധി**ന്തി ചതുമഗ്ഗഞാണപടിവേധം. **സദ്ദഹസി ത്വ**ന്തി ഏവം വുത്തഭാവം തഥാഗതസ്സ സദ്ദഹസീതി വദതി. **തസ്മാതിഹാനന്ദാ**തി യസ്മാ ഇദം വചനം സദ്ദഹസി, തസ്മാ തുയ്ഹേവേതം ദുക്കടന്തി ദസ്സേതി.

൧൭൯. **ഏകമിദാഹ**ന്തി ഇദം ഭഗവാ - ''ന കേവലം അഹം ഇധേവ തം ആമന്തേസിം, അഞ്ഞദാപി ആമന്തേത്വാ ഓളാരികം നിമിത്തം അകാസിം, ത്വമ്പി തയാ ന പടിവിദ്ധം, തവേവായം അപരാധോ''തി ഏവം സോകവിനോദനത്ഥായ നാനപ്പകാരതോ ഥേരസ്സേവ ദോസാരോപനത്ഥം ആരഭി.

൧൮൩. **പിയേഹി മനാപേഹീ**തി മാതാപിതാഭാതാഭഗിനിആദികേഹി ജാതിയാ **നാനാഭാവോ,** മരണേന **വിനാഭാവോ,** ഭവേന **അഞ്ഞഥാഭാവോ. തം കുതേത്ഥ ലബ്ഭാതി ത**ന്തി തസ്മാ, യസ്മാ സബ്ബേഹേവ പിയേഹി മനാപേഹി നാനാഭാവോ, തസ്മാ ദസ പാരമിയോ പൂരേത്വാപി, സമ്ബോധിം പത്വാപി,

ധമ്മചക്കം പവത്തേത്വാപി, യമകപാടിഹാരിയം ദസ്സേത്വാപി, ദേവോരോഹണം കത്വാപി, യം തം ജാതം ഭൂതം സങ്ഖതം പലോകധമ്മം, തം വത തഥാഗതസ്സാപി സരീരം മാ പലുജ്ജീതി നേതം ഠാനം വിജ്ജതി, രോദന്തേനാപി കന്ദന്തേനാപി ന സക്കാ തം കാരണം ലദ്ധുന്തി. **പുന പച്ചാവമിസ്സതീ**തി യം ചത്തം വന്തം, തം വത പുന പടിഖാദിസ്സതീതി അത്ഥോ.

൧൮൨. **യഥയിദം ബ്രഹ്മചരിയ**ന്തി യഥാ ഇദം സിക്ഖാത്തയസങ്ഗഹം സാസനബ്രഹ്മചരിയം. **അദ്ധനിയ**ന്തി അദ്ധാനക്ഖമം. **ചിരട്ഠിതിക**ന്തി ചിരപ്പവത്തിവസേന ചിരട്ഠിതികം. **ചത്താരോ സതിപട്ഠാനാ**തിആദി സബ്ബം ലോകിയലോകുത്തരവസേനേവ കഥിതം. ഏതേസം പന ബോധിപക്ഖിയാനം ധമ്മാനം വിനിച്ഛയോ സബ്ബാകാരേന വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ പടിപദാഞാണദസ്സനവിസുദ്ധിനിദ്ദേസേ വുത്തോ. സേസമേത്ഥ ഉത്താനമേവാതി.

തതിയഭാണവാരവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

നാഗാപലോകിതവണ്ണനാ

൧൮൬. **നാഗാപലോകിത**ന്തി യഥാ ഹി മഹാജനസ്സ അട്ഠിനി കോടിയാ കോടിം ആഹച്ച ഠിതാനി പച്ചേകബുദ്ധാനം, അങ്കുസകലഗ്ഗാനി വിയ, ന ഏവം ബുദ്ധാനം. ബുദ്ധാനം പന സങ്ഖലികാനി വിയ ഏകാബദ്ധാനി ഹുത്വാ ഠിതാനി, തസ്മാ പച്ഛതോ അപലോകനകാലേ ന സക്കാ ഹോതി ഗീവം പരിവത്തേതും. യഥാ പന ഹത്ഥിനാഗോ പച്ഛാഭാഗം അപലോകേതുകാമോ സകലസരീരേനേവ പരിവത്തതി, ഏവം പരിവത്തിതബ്ബം ഹോതി. ഭഗവതോ പന നഗരദ്വാരേ ഠത്വാ - "വേസാലിം അപലോകേസ്സാമീ"തി ചിത്തേ ഉപ്പന്നമത്തേ - "ഭഗവാ അനേകാനി കപ്പകോടിസഹസ്സാനി പാരമിയോ പൂരേന്തേഹി തുമ്ഹേഹി ന ഗീവം പരിവത്തേത്വാ അപലോകനകമ്മം കത"ന്തി അയം പഥവീ കുലാലചക്കം വിയ പരിവത്തേത്വാ ഭഗവന്തം വേസാലിനഗരാഭിമുഖം അകാസി. തം സന്ധായേതം വുത്തം.

നനു ച ന കേവലം വേസാലിയാവ, സാവത്ഥിരാജഗഹനാളന്ദപാടലിഗാമകോടിഗാമനാതികഗാമകേസുപി തതോ തതോ നിക്ഖന്തകാലേ തം തം സബ്ബം പച്ഛിമദസ്സനമേവ, തത്ഥ തത്ഥ കസ്മാ നാഗാപലോകിതം നാപലോകേസീതി? അനച്ഛരിയത്താ. തത്ഥ തത്ഥ ഹി നിവത്തേത്വാ അപലോകേന്തസ്സേതം ന അച്ഛരിയം ഹോതി, തസ്മാ നാപലോകേസി. അപി ച വേസാലിരാജാനോ ആസന്നവിനാസാ, തിണ്ണം വസ്സാനം ഉപരി വിനസ്സിസ്സന്തി. തേ തം നഗരദ്വാരേ **നാഗാപലോകിതം** നാമ ചേതിയം കത്വാ ഗന്ധമാലാദീഹി പൂജേസ്സന്തി, തം നേസം ദീഘരത്തം ഹിതായ സുഖായ ഭവിസ്സതീതി തേസം അനുകമ്പായ അപലോകേസി.

ദുക്ഖസ്സന്തകരോതി വട്ടദുക്ഖസ്സ അന്തകരോ. **ചക്ഖുമാ**തി പഞ്ചഹി ചക്ഖൂഹി ചക്ഖുമാ. **പരിനിബ്ബുതോ**തി കിലേസപരിനിബ്ബാനേന പരിനിബ്ബുതോ.

ചതുമഹാപദേസവണ്ണനാ

൧൮൭. **മഹാപദേസേ**തി മഹാഓകാസേ, മഹാഅപദേസേ വാ, ബുദ്ധാദയോ മഹന്തേ മഹന്തേ അപദിസിത്വാ വുത്താനി മഹാകാരണാനീതി അത്ഥോ.

൧൮൮. **നേവ അഭിനന്ദിതബ്ബ**ന്തി ഹട്ഠതുട്ഠേഹി സാധുകാരം ദത്വാ പുബ്ബേവ ന സോതബ്ബം, ഏവം കതേ ഹി പച്ഛാ "ഇദം ന സമേതീ"തി വുച്ചമാനോ - "കിം പുബ്ബേവ അയം ധമ്മോ, ഇദാനി ന ധമ്മോ"തി വത്വാ ലദ്ധിം ന വിസ്സജ്ജേതി. **നപ്പടിക്കോസിതബ്ബ**ന്തി - "കിം ഏസ ബാലോ വദതീ"തി ഏവം പുബ്ബേവ ന വത്തബ്ബം, ഏവം വുത്തേ ഹി വത്തും യുത്തമ്പി ന വക്ഖതി. തേനാഹ - "അനഭിനന്ദിത്വാ അപ്പടിക്കോസിത്വാ"തി. **പദബ്യഞ്ജനാനീ**തി പദസങ്ഖാതാനി ബ്യഞ്ജനാനി. **സാധുകം ഉഗ്ഗഹേത്വാ**തി ഇമസ്മിം ഠാനേ പാളി വുത്താ, ഇമസ്മിം ഠാനേ അത്ഥോ വുത്തോ, ഇമസ്മിം ഠാനേ അനുസന്ധി കഥിതോ, ഇമസ്മിം ഠാനേ പുബ്ബാപരം കഥിതന്തി സുട്ഠു ഗഹേത്വാ. **സുത്തേ ഓസാരേതബ്ബാനീ**തി സുത്തേ ഓതാരേതബ്ബാനി. **വിനയേ സന്ദസ്സേതബ്ബാനീ**തി വിനയേ സംസന്ദേതബ്ബാനി.

ഏത്ഥ ച **സുത്ത**ന്തി വിനയോ. യഥാഹ - "കത്ഥ പടിക്ഖിത്തം? സാവത്ഥിയം സുത്തവിഭങ്ഗേ"തി (ചൂളവ॰ ൪൫൭). **വിനയോ**തി ഖന്ധകോ. യഥാഹ - "വിനയാതിസാരേ"തി. ഏവം വിനയപിടകമ്പി ന പരിയാദിയതി. ഉഭതോവിഭങ്ഗാ പന സുത്തം, ഖന്ധകപരിവാരാ വിനയോതി ഏവം വിനയപിടകം പരിയാദിയതി. അഥവാ സുത്തന്തപിടകം സുത്തം, വിനയപിടകം വിനയോതി ഏവം ദ്വേയേവ പിടകാനി പരിയാദിയന്തി. സുത്തന്താഭിധമ്മപിടകാനി വാ സുത്തം, വിനയപിടകം വിനയോതി ഏവമ്പി തീണി പിടകാനി ന താവ പരിയാദിയന്തി. അസുത്തനാമകഞ്ഹി ബുദ്ധവചനം നാമ അത്ഥി. സേയ്യഥിദം - ജാതകം, പടിസമ്ഭിദാ, നിദ്ദേസോ, സുത്തനിപാതോ, ധമ്മപദം, ഉദാനം, ഇതിവുത്തകം, വിമാനവത്ഥു, പേതവത്ഥു, ഥേരഗാഥാ, ഥേരീഗാഥാ, അപദാനന്തി.

സുദിന്നത്ഥേരോ പന - "അസുത്തനാമകം ബുദ്ധവചനം ന അത്ഥീ"തി തം സബ്ബം പടിപക്ഖിപിത്വാ - "തീണി പിടകാനി സുത്തം, വിനയോ പന കാരണ"ന്തി ആഹ. തതോ തം കാരണം ദസ്സേന്തോ ഇദം സുത്തമാഹരി -

> "യേ ഖോ ത്വം, ഗോതമി, ധമ്മേ ജാനേയ്യാസി, ഇമേ ധമ്മാ സരാഗായ സംവത്തന്തി നോ വിരാഗായ, സഞ്ഞോഗായ സംവത്തന്തി നോ വിസഞ്ഞോഗായ, ആചയായ സംവത്തന്തി നോ അപചയായ, മഹിച്ഛതായ സംവത്തന്തി നോ അപ്പിച്ഛതായ, അസന്തുട്ഠിയാ സംവത്തന്തി നോ സന്തുട്ഠിയാ, സങ്ഗണികായ സംവത്തന്തി നോ പവിവേകായ, കോസജ്ജായ സംവത്തന്തി നോ വീരിയാരമ്ഭായ, ദുബ്ഭരതായ സംവത്തന്തി നോ സുഭരതായ. ഏകംസേന, ഗോതമി, ധാരേയ്യാസി - 'നേസോ ധമ്മോ, നേസോ വിനയോ, നേതം സത്ഥുസാസന'ന്തി. യേ ച ഖോ ത്വം, ഗോതമി, ധമ്മേ ജാനേയ്യാസി, ഇമേ ധമ്മാ വിരാഗായ സംവത്തന്തി നോ സരാഗായ, വിസഞ്ഞോഗായ സംവത്തന്തി നോ സഞ്ഞോഗായ, അപചയായ സംവത്തന്തി നോ ആചയായ, അപ്പിച്ഛതായ സംവത്തന്തി നോ മഹിച്ഛതായ, സന്തുട്ഠിയാ സംവത്തന്തി നോ അസന്തുട്ഠിയാ, പവിവേകായ സംവത്തന്തി നോ സങ്ഗണികായ , വീരിയാരമ്ഭായ സംവത്തന്തി നോ കോസജ്ജായ, സുഭരതായ സംവത്തന്തി

നോ ദുബ്ഭരതായ. ഏകംസേന, ഗോതമി, ധാരേയ്യാസി - 'ഏസോ ധമ്മോ, ഏസോ വിനയോ, ഏതം സത്ഥുസാസന'ന്തി" (അം॰ നി॰ വ്യ.൫൩).

തസ്മാ **സുത്തേ**തി തേപിടകേ ബുദ്ധവചനേ ഓതാരേതബ്ബാനി. **വിനയേ**തി ഏതസ്മിം രാഗാദിവിനയകാരണേ സംസന്ദേതബ്ബാനീതി അയമേത്ഥ അത്ഥോ. **ന ചേവ സുത്തേ ഓസരന്തീ**തി സുത്തപടിപാടിയാ കത്ഥചി അനാഗന്ത്വാ ഛല്ലിം ഉട്ഠപേത്വാ ഗുള്ഹവേസ്സന്തര-ഗുള്ഹഉമ്മഗ്ഗ-ഗുള്ഹവിനയ-വേദല്ലപിടകാനം അഞ്ഞതരതോ ആഗതാനി പഞ്ഞായന്തീതി അത്ഥോ. ഏവം ആഗതാനി ഹി രാഗാദിവിനയേ ച ന പഞ്ഞായമാനാനി ഛഡ്ഡേതബ്ബാനി ഹോന്തി. തേന വുത്തം - "ഇതി ഹേതം, ഭിക്ഖവേ, ഛഡ്ഡേയ്യാഥാ"തി. ഏതേനുപായേന സബ്ബത്ഥ അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ.

ഇദം , ഭിക്ഖവേ, ചതുത്ഥം മഹാപദേസം ധാരേയ്യാഥാതി ഇദം ചതുത്ഥം ധമ്മസ്സ പതിട്ഠാനോകാസം ധാരേയ്യാഥ.

ഇമസ്മിം പന ഠാനേ ഇമം പകിണ്ണകം വേദിതബ്ബം. സുത്തേ ചത്താരോ മഹാപദേസാ, ഖന്ധകേ ചത്താരോ മഹാപദേസാ, ചത്താരി പഞ്ഹബ്യാകരണാനി, സുത്തം, സുത്താനുലോമം, ആചരിയവാദോ, അത്തനോമതി, തിസ്സോ സങ്ഗീതിയോതി.

തത്ഥ - "അയം ധമ്മോ, അയം വിനയോ"തി ധമ്മവിനിച്ഛയേ പത്തേ ഇമേ ചത്താരോ മഹാപദേസാ പമാണം. യം ഏത്ഥ സമേതി തദേവ ഗഹേതബ്ബം, ഇതരം വിരവന്തസ്സപി ന ഗഹേതബ്ബം.

"ഇദം കപ്പതി, ഇദം ന കപ്പതീ"തി കപ്പിയാകപ്പിയവിനിച്ഛയേ പത്തേ - "യം, ഭിക്ഖവേ, മയാ ഇദം ന കപ്പതീതി അപ്പടിക്ഖിത്തം, തം ചേ അകപ്പിയം അനുലോമേതി, കപ്പിയം പടിബാഹതി, തം വോ ന കപ്പതീ"തിആദിനാ (മഹാവ॰ ൩൦൫) നയേന ഖന്ധകേ വുത്താ ചത്താരോ മഹാപദേസാ പമാണം. തേസം വിനിച്ഛയകഥാ **സമന്തപാസാദികായം** വുത്താ. തത്ഥ വുത്തനയേന യം കപ്പിയം അനുലോമേതി, തദേവ കപ്പിയം, ഇതരം അകപ്പിയന്തി ഏവം സന്നിട്ഠാനം കാതബ്ബം.

ഏകംസബ്യാകരണീയോ പഞ്ഹോ, വിഭജ്ജബ്യാകരണീയോ പഞ്ഹോ, പടിപുച്ഛാബ്യാകരണീയോ പഞ്ഹോ, ഠപനീയോ പഞ്ഹോതി ഇമാനി **ചത്താരി പഞ്ഹബ്യാകരണാനി** നാമ. തത്ഥ "ചക്ഖും അനിച്ച"ന്തി പുട്ഠേന - "ആമ അനിച്ച"ന്തി ഏകംസേനേവ ബ്യാകാതബ്ബം . ഏസ നയോ സോതാദീസു. അയം **ഏകംസബ്യാകരണീയോ** പഞ്ഹോ. "അനിച്ചം നാമ ചക്ഖു"ന്തി പുട്ഠേന - "ന ചക്ഖുമേവ, സോതമ്പി അനിച്ചം ഘാനമ്പി അനിച്ച"ന്തി ഏവം വിഭജിത്വാ ബ്യാകാതബ്ബം. അയം **വിഭജ്ജബ്യാകരണീയോ** പഞ്ഹോ. "യഥാ ചക്ഖു തഥാ സോതം, യഥാ സോതം തഥാ ചക്ഖു"ന്തി പുട്ഠേന "കേനട്ഠേന പുച്ഛസീ"തി പടിപുച്ഛിത്വാ "ദസ്സനട്ഠേന പുച്ഛാമീ"തി വുത്തേ "ന ഹീ"തി ബ്യാകാതബ്ബം, "അനിച്ചട്ഠേന പുച്ഛാമീ"തി വുത്തേ ആമാതി ബ്യാകാതബ്ബം. അയം **പടിപുച്ഛാബ്യാകരണീയോ** പഞ്ഹോ. "തം ജീവം തം സരീര"ന്തിആദീനി പുട്ഠേന പന "അബ്യാകതമേതം ഭഗവതാ"തി ഠപേതബ്ബോ, ഏസ പഞ്ഹോ ന ബ്യാകാതബ്ബോ. അയം **ഠപനീയോ** പഞ്ഹോ. ഇതി തേനാകാരേന പഞ്ഹേ

സമ്പത്തേ ഇമാനി ചത്താരി പഞ്ഹബ്യാകരണാനി പമാണം. ഇമേസം വസേന സോ പഞ്ഹോ ബ്യാകാതബ്ബോ.

സുത്താദീസു പന **സുത്തം** നാമ തിസ്സോ സങ്ഗീതിയോ ആരൂള്ഹാനി തീണി പിടകാനി. **സുത്താനുലോമം** നാമ അനുലോമകപ്പിയം. **ആചരിയവാദോ** നാമ അട്ഠകഥാ. **അത്തനോമതി** നാമ നയഗ്ഗാഹേന അനുബുദ്ധിയാ അത്തനോ പടിഭാനം. തത്ഥ സുത്തം അപ്പടിബാഹിയം, തം പടിബാഹന്തേന ബുദ്ധോവ പടിബാഹിതോ ഹോതി. അനുലോമകപ്പിയം പന സുത്തേന സമേന്തമേവ ഗഹേതബ്ബം, ന ഇതരം. ആചരിയവാദോപി സുത്തേന സമേന്തോയേവ ഗഹേതബ്ബോ, ന ഇതരോ. അത്തനോമതി പന സബ്ബദുബ്ബലാ, സാപി സുത്തേന സമേന്തായേവ ഗഹേതബ്ബാ, ന ഇതരാ. പഞ്ചസതികാ, സത്തസതികാ, സഹസ്സികാതി ഇമാ പന **തിസ്സോ സങ്ഗീതിയോ.** സുത്തമ്പി താസു ആഗതമേവ പമാണം, ഇതരം ഗാരയ്ഹസുത്തം ന ഗഹേതബ്ബം. തത്ഥ ഓതരന്താനിപി ഹി പദബ്യഞ്ജനാനി ന ചേവ സുത്തേ ഓതരന്തി, ന ച വിനയേ സന്ദിസ്സന്തീതി വേദിതബ്ബാനി.

കമ്മാരപുത്തചുന്ദവത്ഥുവണ്ണനാ

൧൮൯. കമ്മാരപുത്തസ്സാതി സുവണ്ണകാരപുത്തസ്സ. സോ കിര അഡ്ഢോ മഹാകുടുമ്ബികോ ഭഗവതോ പഠമദസ്സനേനേവ സോതാപന്നോ ഹുത്വാ അത്തനോ അമ്ബവനേ വിഹാരം കാരാപേത്വാ നിയ്യാതേസി. തം സന്ധായ വുത്തം - ''അമ്ബവനേ''തി.

സൂകരമദ്ദവന്തി നാതിതരുണസ്സ നാതിജിണ്ണസ്സ ഏകജേട്ഠകസൂകരസ്സ പവത്തമംസം. തം കിര മുദു ചേവ സിനിദ്ധഞ്ച ഹോതി, തം പടിയാദാപേത്വാ സാധുകം പചാപേത്വാതി അത്ഥോ. ഏകേ ഭണന്തി - **''സൂകരമദ്ദവ**ന്തി പന മുദുഓദനസ്സ പഞ്ചഗോരസയൂസപാചനവിധാനസ്സ നാമേതം, യഥാ ഗവപാനം നാമ പാകനാമ''ന്തി. കേചി ഭണന്തി - **''സൂകരമദ്ദവം** നാമ രസായനവിധി, തം പന രസായനസത്ഥേ ആഗച്ഛതി, തം ചുന്ദേന - 'ഭഗവതോ പരിനിബ്ബാനം ന ഭവേയ്യാ'തി രസായനം പടിയത്ത''ന്തി. തത്ഥ പന ദ്വിസഹസ്സദീപപരിവാരേസു ചതൂസു മഹാദീപേസു ദേവതാ ഓജം പക്ഖിപിംസു.

നാഹം തന്തി ഇമം സീഹനാദം കിമത്ഥം നദതി? പരൂപവാദമോചനത്ഥം. അത്തനാ പരിഭുത്താവസേസം നേവ ഭിക്ഖൂനം, ന മനുസ്സാനം ദാതും അദാസി, ആവാടേ നിഖണാപേത്വാ വിനാസേസീതി ഹി വത്തുകാമാനം ഇദം സുത്വാ വചനോകാസോ ന ഭവിസ്സതീതി പരേസം ഉപവാദമോചനത്ഥം സീഹനാദം നദതീതി.

൧൯൦. ഭുത്തസ്സ ച സൂകരമദ്ദവേനാതി ഭുത്തസ്സ ഉദപാദി, ന പന ഭുത്തപച്ചയാ. യദി ഹി അഭുത്തസ്സ ഉപ്പജ്ജിസ്സഥ, അതിഖരോ ഭവിസ്സതി. സിനിദ്ധഭോജനം ഭുത്തത്താ പനസ്സ തനുവേദനാ അഹോസി. തേനേവ പദസാ ഗന്തും അസക്ഖി. **വിരേചമാനോ**തി അഭിണ്ഹം പവത്തലോഹിതവിരേചനോവ സമാനോ . **അവോചാ**തി അത്തനാ പത്ഥിതട്ഠാനേ പരിനിബ്ബാനത്ഥായ ഏവമാഹ. ഇമാ പന ധമ്മസങ്ഗാഹകത്ഥേരേഹി ഠപിതഗാഥായോതി വേദിതബ്ബാ.

പാനീയാഹരണവണ്ണനാ

൱൯൧. ഇങ്ഘാതി ചോദനത്ഥേ നിപാതോ. **അച്ഛോദകാ**തി പസന്നോദകാ. **സാതോദകാ**തി മധുരോദകാ. **സീതോദകാ**തി തനുസീതലസലിലാ. **സേതകാ**തി നിക്കദ്ദമാ. **സുപ്പതിത്ഥാ**തി സുന്ദരതിത്ഥാ.

പുക്കുസമല്ലപുത്തവത്ഥുവണ്ണനാ

൱൯൨. പുക്കുസോതി തസ്സ നാമം. **മല്ലപുത്തോ**തി മല്ലരാജപുത്തോ. മല്ലാ കിര വാരേന രജ്ജം കാരേന്തി. യാവ നേസം വാരോ ന പാപുണാതി, താവ വണിജ്ജം കരോന്തി. അയമ്പി വണിജ്ജമേവ കരോന്തോ പഞ്ച സകടസതാനി യോജാപേത്വാ ധുരവാതേ വായന്തേ പുരതോ ഗച്ഛതി, പച്ഛാ വാതേ വായന്തേ സത്ഥവാഹം പുരതോ പേസേത്വാ സയം പച്ഛാ ഗച്ഛതി. തദാ പന പച്ഛാ വാതോ വായി, തസ്മാ ഏസ പുരതോ സത്ഥവാഹം പേസേത്വാ സബ്ബരതനയാനേ നിസീദിത്വാ കുസിനാരതോ നിക്ഖമിത്വാ "പാവം ഗമിസ്സാമീ"തി മഗ്ഗം പടിപജ്ജി. തേന വുത്തം - "കുസിനാരായ പാവം അദ്ധാനമഗ്ഗപ്പടിപന്നോ ഹോതീ"തി.

ആളാരോതി തസ്സ നാമം. ദീഘപിങ്ഗലോ കിരേസോ, തേനസ്സ ആളാരോതി നാമം അഹോസി. **കാലാമോ**തി ഗോത്തം. **യത്ര ഹി നാമാ**തി യോ നാമ. **നേവ ദക്ഖതീ**തി ന അദ്ദസ. യത്രസദ്ദയുത്തത്താ പനേതം അനാഗതവസേന വുത്തം. ഏവരൂപഞ്ഹി ഈദിസേസു ഠാനേസു സദ്ദലക്ഖണം.

൱൯൩. നിച്ഛരന്തീസൂതി വിചരന്തീസു. **അസനിയാ ഫലന്തിയാ**തി നവവിധായ അസനിയാ ഭിജ്ജമാനായ വിയ മഹാരവം രവന്തിയാ. നവവിധാ ഹി അസനിയോ - അസഞ്ഞാ, വിചക്കാ, സതേരാ, ഗഗ്ഗരാ, കപിസീസാ, മച്ഛവിലോലികാ, കുക്കുടകാ, ദണ്ഡമണികാ, സുക്ഖാസനീതി. തത്ഥ അസഞ്ഞാ അസഞ്ഞം കരോതി. വിചക്കാ ഏകം ചക്കം കരോതി. സതേരാ സതേരസദിസാ ഹുത്വാ പതതി. ഗഗ്ഗരാ ഗഗ്ഗരായമാനാ പതതി. കപിസീസാ ഭമുകം ഉക്ഖിപേന്തോ മക്കടോ വിയ ഹോതി. മച്ഛവിലോലികാ വിലോലിതമച്ഛോ വിയ ഹോതി. കുക്കുടകാ കുക്കുടസദിസാ ഹുത്വാ പതതി. ദണ്ഡമണികാ നങ്ഗലസദിസാ ഹുത്വാ പതതി. സുക്ഖാസനീ പതിതട്ഠാനം സമുഗ്ഘാടേതി.

ദേവേ വസ്സന്തേതി സുക്ഖഗജ്ജിതം ഗജ്ജിത്വാ അന്തരന്തരാ വസ്സന്തേ. **ആതുമായ**ന്തി ആതുമം നിസ്സായ വിഹരാമി. **ഭുസാഗാരേ**തി ഖലസാലായം. **ഏത്ഥേസോ**തി ഏതസ്മിം കാരണേ ഏസോ മഹാജനകായോ സന്നിപതിതോ. **ക്വ അഹോസീ**തി കുഹിം അഹോസി. **സോ തം ഭന്തേ**തി സോ ത്വം ഭന്തേ.

൱൯൪. സിങ്ഗീവണ്ണന്തി സിങ്ഗീസുവണ്ണവണ്ണം. **യുഗമട്ഠ**ന്തി മട്ഠയുഗം, സണ്ഹസാടകയുഗളന്തി അത്ഥോ. **ധാരണീയ**ന്തി അന്തരന്തരാ മയാ ധാരേതബ്ബം, പരിദഹിതബ്ബന്തി അത്ഥോ. തം കിര സോ തഥാരൂപേ ഛണദിവസേയേവ ധാരേത്വാ സേസകാലേ നിക്ഖിപതി. ഏവം ഉത്തമം മങ്ഗലവത്ഥയുഗം സന്ധായാഹ. **അനുകമ്പം ഉപാദായാ**തി മയി അനുകമ്പം പടിച്ച. **അച്ഛാദേഹീ**തി ഉപചാരവചനമേതം - ഏകം മയ്ഹം ദേഹി, ഏകം ആനന്ദസ്സാതി അത്ഥോ. കിം പന ഥേരോ തം ഗണ്ഹീതി? ആമ ഗണ്ഹി. കസ്മാ? മത്ഥകപ്പത്തകിച്ചത്താ. കിഞ്ചാപി ഹേസ ഏവരൂപം ലാഭം പടിക്ഖിപിത്വാ

ഉപട്ഠാകട്ഠാനം പടിപന്നോ. തം പനസ്സ ഉപട്ഠാകകിച്ചം മത്ഥകം പത്തം. തസ്മാ അഗ്ഗഹേസി. യേ ചാപി ഏവം വദേയ്യും - "അനാരാധകോ മഞ്ഞേ ആനന്ദോ പഞ്ചവീസതി വസ്സാനി ഉപട്ഠഹന്തേന ന കിഞ്ചി ഭഗവതോ സന്തികാ തേന ലദ്ധപുബ്ബ"ന്തി. തേസം വചനോകാസച്ഛേദനത്ഥമ്പി അഗ്ഗഹേസി. അപി ച ജാനാതി ഭഗവാ - "ആനന്ദോ ഗഹേത്വാപി അത്തനാ ന ധാരേസ്സതി, മയ്ഹംയേവ പൂജം കരിസ്സതി. മല്ലപുത്തേന പന ആനന്ദം പൂജേന്തേന സങ്ഘോപി പൂജിതോ ഭവിസ്സതി, ഏവമസ്സ മഹാപുഞ്ഞരാസി ഭവിസ്സതീ"തി ഥേരസ്സ ഏകം ദാപേസി. ഥേരോപി തേനേവ കാരണേന അഗ്ഗഹേസീതി. **ധമ്മിയാ കഥായാ**തി വത്ഥാനുമോദനകഥായ.

൧൮൭. ഭഗവതോ കായം ഉപനാമിതന്തി നിവാസനപാരുപനവസേന അല്ലീയാപിതം. ഭഗവാപി തതോ ഏകം നിവാസേസി, ഏകം പാരുപി. **ഹതച്ചികം വിയാ**തി യഥാ ഹതച്ചികോ അങ്ഗാരോ അന്തന്തേനേവ ജോതതി, ബഹി പനസ്സ പഭാ നത്ഥി, ഏവം ബഹി പടിച്ഛന്നപ്പഭം ഹുത്വാ ഖായതീതി അത്ഥോ.

ഇമേസു ഖോ, ആനന്ദ, ദ്വീസുപി കാലേസൂതി കസ്മാ ഇമേസു ദ്വീസു കാലേസു ഏവം ഹോതി? ആഹാരവിസേസേന ചേവ ബലവസോമനസ്സേന ച. ഏതേസു ഹി ദ്വീസു കാലേസു സകലചക്കവാളേ ദേവതാ ആഹാരേ ഓജം പക്ഖിപന്തി, തം പണീതഭോജനം കുച്ഛിം പവിസിത്വാ പസന്നരൂപം സമുട്ഠാപേതി. ആഹാരസമുട്ഠാനരൂപസ്സ പസന്നത്താ മനച്ഛട്ഠാനി ഇന്ദ്രിയാനി അതിവിയ വിരോചന്തി. സമ്ബോധിദിവസേ ചസ്സ - "അനേകകപ്പകോടിസതസഹസ്സസഞ്ചിതോ വത മേ കിലേസരാസി അജ്ജ പഹീനോ"തി ആവജ്ജന്തസ്സ ബലവസോമനസ്സം ഉപ്പജ്ജതി, ചിത്തം പസീദതി, ചിത്തേ പസന്നേ ലോഹിതം പസീദതി, ലോഹിതേ പസന്നേ മനച്ഛട്ഠാനി ഇന്ദ്രിയാനി അതിവിയ വിരോചന്തി. പരിനിബ്ബാനദിവസേപി - "അജ്ജ, ദാനാഹം, അനേകേഹി ബുദ്ധസതസഹസ്സേഹി പവിട്ഠം **അമതമഹാനിബ്ബാനം** നാമ നഗരം പവിസിസ്സാമീ"തി ആവജ്ജന്തസ്സ ബലവസോമനസ്സം ഉപ്പജ്ജതി, ചിത്തം പസീദതി, ചിത്തേ പസന്നേ ലോഹിതം പസീദതി, ലോഹിതേ പസന്നേ മനച്ഛട്ഠാനി ഇന്ദ്രിയാനി അതിവിയ വിരോചന്തി. ഇതി ആഹാരവിസേസേന ചേവ ബലവസോമനസ്സേന ച ഇമേസു ദ്വീസു കാലേസു ഏവം ഹോതീതി വേദിതബ്ബം. **ഉപവത്തനേ**തി പാചീനതോ നിവത്തനസാലവനേ. **അന്തരേന യമകസാലാന**ന്തി യമകസാലരുക്ഖാനം മജ്ഝേ.

സിങ്ഗീവണ്ണന്തി ഗാഥാ സങ്ഗീതികാലേ ഠപിതാ.

൧൮൮. ന്ഹത്വാ ച പിവിത്വാ ചാതി ഏത്ഥ തദാ കിര ഭഗവതി നഹായന്തേ അന്തോനദിയം മച്ഛകച്ഛപാ ച ഉഭതോതീരേസു വനസണ്ഡോ ച സബ്ബം സുവണ്ണവണ്ണമേവ ഹോതി. **അമ്ബവന**ന്തി തസ്സായേവ നദിയാ തീരേ അമ്ബവനം. **ആയസ്മന്തം ചുന്ദക**ന്തി തസ്മിം കിര ഖണേ ആനന്ദത്ഥേരോ ഉദകസാടകം പീളേന്തോ ഓഹീയി, ചുന്ദത്ഥേരോ സമീപേ അഹോസി. തം ഭഗവാ ആമന്തേസി.

ഗന്ത്വാന ബുദ്ധോ നദികം കകുധന്തി ഇമാപി ഗാഥാ സങ്ഗീതികാലേയേവ ഠപിതാ. തത്ഥ **പവത്താ ഭഗവാ ഇധ ധമ്മേ**തി ഭഗവാ ഇധ സാസനേ ധമ്മേ പവത്താ, ചതുരാസീതി ധമ്മക്ഖന്ധസഹസ്സാനി പവത്താനീതി അത്ഥോ. **പമുഖേ**

നിസീദീതി സത്ഥു പുരതോവ നിസീദി. ഏത്താവതാ ച ഥേരോ അനുപ്പത്തോ. ഏവം അനുപ്പത്തം അഥ ഖോ ഭഗവാ ആയസ്മന്തം ആനന്ദം ആമന്തേസി.

൧൯൭. **അലാഭാ**തി യേ അഞ്ഞേസം ദാനാനിസംസസങ്ഖാതാ ലാഭാ ഹോന്തി, തേ അലാഭാ. **ദുല്ലദ്ധ**ന്തി പുഞ്ഞവിസേസേന ലദ്ധമ്പി മനുസ്സത്തം ദുല്ലദ്ധം. **യസ്സ തേ**തി യസ്സ തവ. ഉത്തണ്ഡുലം വാ അതികിലിന്നം വാ കോ ജാനാതി, കീദിസമ്പി പച്ഛിമം പിണ്ഡപാതം പരിഭുഞ്ജിത്വാ തഥാഗതോ പരിനിബ്ബുതോ, അദ്ധാ തേ യം വാ തം വാ ദിന്നം ഭവിസ്സതീതി. **ലാഭാ**തി ദിട്ഠധമ്മികസമ്പരായികദാനാനിസംസസങ്ഖാതാ ലാഭാ. **സുലദ്ധ**ന്തി തുയ്ഹം മനുസ്സത്തം സുലദ്ധം. **സമസമഫലാ**തി സബ്ബാകാരേന സമാനഫലാ.

നനു ച യം സുജാതായ ദിന്നം പിണ്ഡപാതം ഭുഞ്ജിത്വാ തഥാഗതോ അഭിസമ്ബുദ്ധോ, സോ സരാഗസദോസസമോഹകാലേ പരിഭുത്തോ, അയം പന ചുന്ദേന ദിന്നോ വീതരാഗവീതദോസവീതമോഹകാലേ പരിഭുത്തോ, കസ്മാ ഏതേ സമഫലാതി? പരിനിബ്ബാനസമതായ ച സമാപത്തിസമതായ ച അനുസ്സരണസമതായ ച. ഭഗവാ ഹി സുജാതായ ദിന്നം പിണ്ഡപാതം പരിഭുഞ്ജിത്വാ സഉപാദിസേസായ നിബ്ബാനധാതുയാ പരിനിബ്ബുതോ, ചുന്ദേന ദിന്നം പരിഭുഞ്ജിത്വാ അനുപാദിസേസായ നിബ്ബാനധാതുയാ പരിനിബ്ബുതോതി ഏവം **പരിനിബ്ബാനസമതായ**പി സമഫലാ. അഭിസമ്ബുജ്ഝനദിവസേ ച ചതുവീസതികോടിസതസഹസ്സസങ്ഖ്യാ സമാപത്തിയോ സമാപജ്ജി, പരിനിബ്ബാനദിവസേപി സബ്ബാ താ സമാപജ്ജീതി ഏവം **സമാപത്തിസമതായപി** സമഫലാ. സുജാതാ ച അപരഭാഗേ അസ്സോസി - ''ന കിരേസാ രുക്ഖദേവതാ, ബോധിസത്തോ കിരേസ, തം കിര പിണ്ഡപാതം പരിഭുഞ്ജിത്വാ അനുത്തരം സമ്മാസമ്ബോധിം അഭിസമ്ബുദ്ധോ , സത്തസത്താഹം കിരസ്സ തേന യാപനം അഹോസീ''തി. തസ്സാ ഇദം സുത്വാ - ''ലാഭാ വത മേ''തി അനുസ്സരന്തിയാ ബലവപീതിസോമനസ്സം ഉദപാദി. ചുന്ദസ്സാപി അപരഭാഗേ - ''അവസാനപിണ്ഡപാതോ കിര മയാ ദിന്നോ, ധമ്മസീസം കിര മേ ഗഹിതം, മയ്ഹം കിര പിണ്ഡപാതം പരിഭുഞ്ജിത്വാ സത്ഥാ അനുപാദിസേസായ നിബ്ബാനധാതുയാ പരിനിബ്ബുതോ''തി സുത്വാ ''ലാഭാ വത മേ''തി അനുസ്സരതോ ബലവസോമനസ്സം ഉദപാദീതി ഏവം **അനുസ്സരണസമതായ**പി സമഫലാതി വേദിതബ്ബാ.

യസസംവത്തനികന്തി പരിവാരസംവത്തനികം. **ആധിപതേയ്യസംവത്തനിക**ന്തി ജേട്ഠകഭാവസംവത്തനികം.

സംയമതോതി സീലസംയമേന സംയമന്തസ്സ, സംവരേ ഠിതസ്സാതി അത്ഥോ. **വേരം ന ചീയതീ**തി പഞ്ചവിധം വേരം ന വഡ്ഢതി. **കുസലോ ച ജഹാതി പാപക**ന്തി കുസലോ പന ഞാണസമ്പന്നോ അരിയമഗ്ഗേന അനവസേസം പാപകം ലാമകം അകുസലം ജഹാതി. **രാഗദോസമോഹക്ഖയാ സ നിബ്ബുതോ**തി സോ ഇമം പാപകം ജഹിത്വാ രാഗാദീനം ഖയാ കിലേസനിബ്ബാനേന നിബ്ബുതോതി. ഇതി ചുന്ദസ്സ ച ദക്ഖിണം, അത്തനോ ച ദക്ഖിണേയ്യസമ്പത്തിം സമ്പസ്സമാനോ ഉദാനം ഉദാനേസീതി.

ചതുത്ഥഭാണവാരവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

യമകസാലാവണ്ണനാ

ഏൻവ്വ. മഹതാ ഭിക്ഖുസങ്ഘേന സദ്ധിന്തി ഇധ ഭിക്ഖൂനം ഗണനപരിച്ഛേദോ നത്ഥി. വേളുവഗാമേ വേദനാവിക്ഖമ്ഭനതോ പട്ഠായ ഹി - "ന ചിരേന ഭഗവാ പരിനിബ്ബായിസ്സതീ"തി സുത്വാ തതോ തതോ ആഗതേസു ഭിക്ഖൂസു ഏകഭിക്ഖുപി പക്കന്തോ നാമ നത്ഥി. തസ്മാ ഗണനവീതിവത്തോ സങ്ഘോ അഹോസി. **ഉപവത്തനം മല്ലാനം സാലവന**ന്തി യഥേവ ഹി കലമ്ബനദീതീരതോ രാജമാതുവിഹാരദ്വാരേന ഥൂപാരാമം ഗന്തബ്ബം ഹോതി, ഏവം ഹിരഞ്ഞവതിയാ പാരിമതീരതോ സാലവനുയ്യാനം, യഥാ അനുരാധപുരസ്സ ഥൂപാരാമോ, ഏവം തം കുസിനാരായം ഹോതി. യഥാ ഥൂപാരാമതോ ദക്ഖിണദ്വാരേന നഗരം പവിസനമഗ്ഗോ പാചീനമുഖോ ഗന്ത്വാ ഉത്തരേന നിവത്തോ, ഏവം ഉയ്യാനതോ സാലവനം പാചീനമുഖം ഗന്ത്വാ ഉത്തരേന നിവത്തം. തസ്മാ തം - "ഉപവത്തന"ന്തി വുച്ചതി. **അന്തരേന യമകസാലാനം ഉത്തരസീസക**ന്തി തസ്സ കിര മഞ്ചകസ്സ ഏകാ സാലപന്തി സീസഭാഗേ ഹോതി, ഏകാ പാദഭാഗേ. തത്രാപി ഏകോ തരുണസാലോ സീസഭാഗസ്സ ആസന്നോ ഹോതി, ഏകോ പാദഭാഗസ്സ. അപി ച **യമകസാലാ** നാമ മൂലഖന്ധവിടപപത്തേഹി അഞ്ഞമഞ്ഞം സംസിബ്ബിത്വാ ഠിതസാലാതി വുത്തം. **മഞ്ചകം പഞ്ഞപേഹീ**തി തസ്മിം കിര ഉയ്യാനേ രാജകുലസ്സ സയനമഞ്ചോ അത്ഥി, തം സന്ധായ പഞ്ഞപേഹീതി ആഹ. ഥേരോപി തംയേവ പഞ്ഞപേത്വാ അദാസി.

കിലന്തോസ്മി, ആനന്ദ, നിപജ്ജിസ്സാമീതി തഥാഗതസ്സ ഹി -

"ഗോചരി കളാപോ ഗങ്ഗേയ്യോ, പിങ്ഗലോ പബ്ബതേയ്യകോ;
ഹേമവതോ ച തമ്ബോ ച, മന്ദാകിനി ഉപോസഥോ;
ഛദ്ദന്തോയേവ ദസമോ, ഏതേ നാഗാനമുത്തമാ"തി. -

ഏത്ഥ യം ദസന്നം ഗോചരിസങ്ഖാതാനം പകതിഹത്ഥീനം ബലം, തം ഏകസ്സ കളാപസ്സാതി. ഏവം ദസഗുണവഡ്ഢിതായ ഗണനായ പകതിഹത്ഥീനം കോടിസഹസ്സബലപ്പമാണം ബലം, തം സബ്ബമ്പി ചുന്ദസ്സ പിണ്ഡപാതം പരിഭുത്തകാലതോ പട്ഠായ ചങ്ഗവാരേ പക്ഖിത്തഉദകം വിയ പരിക്ഖയം ഗതം. പാവാനഗരതോ തീണി ഗാവുതാനി കുസിനാരാനഗരം, ഏതസ്മിം അന്തരേ പഞ്ചവീസതിയാ ഠാനേസു നിസീദിത്വാ മഹതാ ഉസ്സാഹേന ആഗച്ഛന്തോപി സൂരിയസ്സ അത്ഥങ്ഗമിതവേലായം സഞ്ഝാസമയേ ഭഗവാ സാലവനം പവിട്ഠോ. ഏവം രോഗോ സബ്ബം ആരോഗ്യം മദ്ദന്തോ ആഗച്ഛതി. ഏതമത്ഥം ദസ്സേന്തോ വിയ സബ്ബലോകസ്സ സംവേഗകരം വാചം ഭാസന്തോ - "കിലന്തോസ്മി, ആനന്ദ, നിപജ്ജിസ്സാമീ"തി ആഹ.

കസ്മാ പന ഭഗവാ ഏവം മഹന്തേന ഉസ്സാഹേന ഇധാഗതോ, കിം അഞ്ഞത്ഥ ന സക്കാ പരിനിബ്ബായിതുന്തി? പരിനിബ്ബായിതും നാമ ന കത്ഥചി ന സക്കാ, തീഹി പന കാരണേഹി ഇധാഗതോ, ഇദഞ്ഹി ഭഗവാ ഏവം പസ്സതി - "മയി അഞ്ഞത്ഥ പരിനിബ്ബായന്തേ മഹാസുദസ്സനസുത്തസ്സ അത്ഥുപ്പത്തി ന ഭവിസ്സതി, കുസിനാരായം പന പരിനിബ്ബായന്തേ യമഹം ദേവലോകേ അനുഭവിതബ്ബം സമ്പത്തിം മനുസ്സലോകേയേവ അനുഭവിം, തം ദ്വീഹി ഭാണവാരേഹി മണ്ഡേത്വാ ദേസേസ്സാമി, തം മേ സുത്വാ ബഹൂ ജനാ കുസലം കാതബ്ബം മഞ്ഞിസ്സന്തീ"തി.

അപരമ്പി പസ്സതി - “മം അഞ്ഞത്ഥ പരിനിബ്ബായന്തം സുഭദ്ദോ ന പസ്സിസ്സതി, സോ ച ബുദ്ധവേനേയ്യോ , ന സാവകവേനേയ്യോ; ന തം സാവകാ വിനേതും സക്കോന്തി. കുസിനാരായം പരിനിബ്ബായന്തം പന മം സോ ഉപസങ്കമിത്വാ പഞ്ഹം പുച്ഛിസ്സതി, പഞ്ഹാവിസ്സജ്ജനപരിയോസാനേ ച സരണേസു പതിട്ഠായ മമ സന്തികേ പബ്ബജ്ജഞ്ച ഉപസമ്പദഞ്ച ലഭിത്വാ കമ്മട്ഠാനം ഗഹേത്വാ മയി ധരമാനേയേവ അരഹത്തം പത്വാ പച്ഛിമസാവകോ ഭവിസ്സതീ”തി.

അപരമ്പി പസ്സതി - “മയി അഞ്ഞത്ഥ പരിനിബ്ബായന്തേ ധാതുഭാജനീയേ മഹാകലഹോ ഭവിസ്സതി, ലോഹിതം നദീ വിയ സന്ദിസ്സതി. കുസിനാരായം പരിനിബ്ബുതേ ദോണബ്രാഹ്മണോ തം വിവാദം വൂപസമേത്വാ ധാതുയോ വിഭജിസ്സതീ”തി. ഇമേഹി തീഹി കാരണേഹി ഭഗവാ ഏവം മഹന്തേന ഉസ്സാഹേന ഇധാഗതോതി വേദിതബ്ബോ.

സീഹസേയ്യന്തി ഏത്ഥ കാമഭോഗീസേയ്യാ, പേതസേയ്യാ, സീഹസേയ്യാ, തഥാഗതസേയ്യാതി ചതസ്സോ സേയ്യാ.

തത്ഥ - “യേഭുയ്യേന, ഭിക്ഖവേ, കാമഭോഗീ സത്താ വാമേന പസ്സേന സേന്തീ”തി അയം **കാമഭോഗീസേയ്യാ.** തേസു ഹി യേഭുയ്യേന ദക്ഖിണേന പസ്സേന സയന്താ നാമ നത്ഥി.

“യേഭുയ്യേന, ഭിക്ഖവേ, പേതാ ഉത്താനാ സേന്തീ”തി അയം **പേതസേയ്യാ.** അപ്പമംസലോഹിതത്താ ഹി പേതാ അട്ഠിസങ്ഘാടജടിതാ ഏകേന പസ്സേന സയിതും ന സക്കോന്തി, ഉത്താനാവ സേന്തി.

“സീഹോ, ഭിക്ഖവേ, മിഗരാജാ ദക്ഖിണേന പസ്സേന സേയ്യം കപ്പേതി...പേ॰... അത്തമനോ ഹോതീ”തി (അ॰ നി॰ ൪.൨൪൬) അയം **സീഹസേയ്യാ.** തേജുസ്സദത്താ ഹി സീഹോ മിഗരാജാ ദ്വേ പുരിമപാദേ ഏകസ്മിം ഠാനേ, പച്ഛിമപാദേ ഏകസ്മിം ഠാനേ ഠപേത്വാ നങ്ഗുട്ഠം അന്തരസത്ഥിമ്ഹി പക്ഖിപിത്വാ പുരിമപാദപച്ഛിമപാദനങ്ഗുട്ഠാനം ഠിതോകാസം സല്ലക്ഖേത്വാ ദ്വിന്നം പുരിമപാദാനം മത്ഥകേ സീസം ഠപേത്വാ സയതി. ദിവസം സയിത്വാപി പബുജ്ഝമാനോ ന ഉത്രസന്തോ പബുജ്ഝതി, സീസം പന ഉക്ഖിപിത്വാ പുരിമപാദാദീനം ഠിതോകാസം സല്ലക്ഖേതി. സചേ കിഞ്ചി ഠാനം വിജഹിത്വാ ഠിതം ഹോതി - “ന യിദം തുയ്ഹം ജാതിയാ സൂരഭാവസ്സ ച അനുരൂപ”ന്തി അനത്തമനോ ഹുത്വാ തത്ഥേവ സയതി, ന ഗോചരായ പക്കമതി. അവിജഹിത്വാ ഠിതേ പന - “തുയ്ഹം ജാതിയാ ച സൂരഭാവസ്സ ച അനുരൂപമിദ”ന്തി ഹട്ഠതുട്ഠോ ഉട്ഠായ സീഹവിജമ്ഭിതം വിജമ്ഭിത്വാ കേസരഭാരം വിധുനിത്വാ തിക്ഖത്തും സീഹനാദം നദിത്വാ ഗോചരായ പക്കമതി.

“ചതുത്ഥജ്ഝാനസേയ്യാ പന **തഥാഗതസ്സ സേയ്യാ**തി വുച്ചതി” (അ॰ നി॰ ൪.൨൪൬). താസു ഇധ സീഹസേയ്യാ ആഗതാ. അയഞ്ഹി തേജുസ്സദഇരിയാപഥത്താ ഉത്തമസേയ്യാ നാമ.

പാദേ പാദന്തി ദക്ഖിണപാദേ വാമപാദം. **അച്ചാധായ**ാതി അതിആധായ, ഈസകം അതിക്കമ്മ ഠപേത്വാ. ഗോപ്ഫകേന ഹി ഗോപ്ഫകേ, ജാണുനാ വാ

ജാണുമ്ഹി സങ്ഘട്ടിയമാനേ അഭിണ്ഹം വേദനാ ഉപ്പജ്ജതി, ചിത്തം ഏകഗ്ഗം ന ഹോതി, സേയ്യാ അഫാസുകാ ഹോതി. യഥാ പന ന സങ്ഘട്ടേതി, ഏവം അതിക്കമ്മ ഠപിതേ വേദനാ നുപ്പജ്ജതി, ചിത്തം ഏകഗ്ഗം ഹോതി, സേയ്യാ ഫാസു ഹോതി. തസ്മാ ഏവം നിപജ്ജി. അനുട്ഠാനസേയ്യം ഉപഗതത്താ പനേത്ഥ - “ഉട്ഠാനസഞ്ഞം മനസി കരിത്വാ”തി ന വുത്തം. കായവസേന ചേത്ഥ അനുട്ഠാനം വേദിതബ്ബം, നിദ്ദാവസേന പന തം രത്തിം ഭഗവതോ ഭവങ്ഗസ്സ ഓകാസോയേവ നാഹോസി. പഠമയാമസ്മിഞ്ഹി മല്ലാനം ധമ്മദേസനാ അഹോസി, മജ്ഝിമയാമേ സുഭദ്ദസ്സ പച്ഛിമയാമേ ഭിക്ഖുസങ്ഘം ഓവദി, ബലവപച്ചൂസേ പരിനിബ്ബായി.

സബ്ബഫാലിഫുല്ലാതി സബ്ബേ സമന്തതോ പുപ്ഫിതാ മൂലതോ പട്ഠായ യാവ അഗ്ഗാ ഏകച്ഛന്നാ അഹേസും, ന കേവലഞ്ച യമകസാലായേവ, സബ്ബേപി രുക്ഖാ സബ്ബപാലിഫുല്ലാവ അഹേസും. ന കേവലഞ്ഹി തസ്മിംയേവ ഉയ്യാനേ, സകലഞ്ഹിപി ദസസഹസ്സചക്കവാളേ പുപ്ഫൂപഗാ പുപ്ഫം ഗണ്ഹിംസു, ഫലൂപഗാ ഫലം ഗണ്ഹിംസു, സബ്ബരുക്ഖാനം ഖന്ധേസു ഖന്ധപദുമാനി, സാഖാസു സാഖാപദുമാനി, വല്ലീസു വല്ലിപദുമാനി, ആകാസേസു ആകാസപദുമാനി പഥവീതലം ഭിന്ദിത്വാ ദണ്ഡപദുമാനി പുപ്ഫിംസു. സബ്ബോ മഹാസമുദ്ദോ പഞ്ചവണ്ണപദുമസഞ്ഛന്നോ അഹോസി. തിയോജനസഹസ്സവിത്ഥതോ ഹിമവാ ഘനബദ്ധമോരപിഞ്ഛകലാപോ വിയ, നിരന്തരം മാലാദാമഗവച്ഛികോ വിയ, സുട്ഠു പീളേത്വാ ആബദ്ധപുപ്ഫവടംസകോ വിയ, സുപൂരിതം പുപ്ഫചങ്കോടകം വിയ ച അതിരമണീയോ അഹോസി.

തേ തഥാഗതസ്സ സരീരം ഓകിരന്തീതി തേ യമകസാലാ ഭുമ്മദേവതാഹി സഞ്ചലിതഖന്ധസാഖവിടപാ തഥാഗതസ്സ സരീരം അവകിരന്തി, സരീരസ്സ ഉപരി പുപ്ഫാനി വികിരന്തീതി അത്ഥോ. **അജ്ഝോകിരന്തീ**തി അജ്ഝോത്ഥരന്താ വിയ കിരന്തി. **അഭിപ്പകിരന്തീ**തി അഭിണ്ഹം പുനപ്പുനം പകിരന്തിയേവ. **ദിബ്ബാനീ**തി ദേവലോകേ നന്ദപോക്ഖരണീസമ്ഭവാനി, താനി ഹോന്തി സുവണ്ണവണ്ണാനി പണ്ണച്ഛത്തപ്പമാണപത്താനി, മഹാതുമ്ബമത്തം രേണും ഗണ്ഹന്തി. ന കേവലഞ്ച മന്ദാരവപുപ്ഫാനേവ, അഞ്ഞാനിപി പന ദിബ്ബാനി പാരിച്ഛത്തകകോവിളാരപുപ്ഫാദീനി സുവണ്ണചങ്കോടകാനി പൂരേത്വാ ചക്കവാളമുഖവട്ടിയമ്പി തിദസപുരേപി ബ്രഹ്മലോകേപി ഠിതാഹി ദേവതാഹി പവിട്ഠാനി, അന്തലിക്ഖാ പതന്തി. **തഥാഗതസ്സ സരീര**ന്തി അന്തരാ അവികിണ്ണാനേവ ആഗന്ത്വാ പത്തകിഞ്ജക്ഖരേണുചുണ്ണേഹി തഥാഗതസ്സ സരീരമേവ ഓകിരന്തി.

ദിബ്ബാനിപി ചന്ദനചുണ്ണാനീതി ദേവതാനം ഉപകപ്പനചന്ദനചുണ്ണാനി. ന കേവലഞ്ച ദേവതാനംയേവ, നാഗസുപണ്ണമനുസ്സാനമ്പി ഉപകപ്പനചന്ദനചുണ്ണാനി. ന കേവലഞ്ച ചന്ദനചുണ്ണാനേവ, കാളാനുസാരികലോഹിതചന്ദനാദിസബ്ബദിബ്ബഗന്ധജാലചുണ്ണാനി, ഹരിതാലഅഞ്ജനസുവണ്ണരജതചുണ്ണാനി സബ്ബദിബ്ബഗന്ധവാസവികതിയോ സുവണ്ണരജതാദിസമുഗ്ഗേ പൂരേത്വാ ചക്കവാളമുഖവട്ടിആദീസു ഠിതാഹി ദേവതാഹി പവിട്ഠാനി അന്തരാ അവിപ്പകിരിത്വാ തഥാഗതസ്സേവ സരീരം ഓകിരന്തി.

ദിബ്ബാനിപി തൂരിയാനീതി ദേവതാനം ഉപകപ്പനതൂരിയാനി. ന കേവലഞ്ച താനിയേവ, സബ്ബാനിപി തന്തിബദ്ധചമ്മപരിയോനദ്ധഘനസുസിരഭേദാനി ദസസഹസ്സചക്കവാളേസു ദേവനാഗസുപണ്ണമനുസ്സാനം തൂരിയാനി ഏകചക്കവാളേ സന്നിപതിത്വാ അന്തലിക്ഖേ വജ്ജന്തീതി വേദിതബ്ബാനി.

ദിബ്ബാനിപി സങ്ഗീതാനീതി വരുണവാരണദേവതാ കിര നാമേതാ ദീഘായുകാ ദേവതാ - "മഹാപുരിസോ മനുസ്സപഥേ നിബ്ബത്തിത്വാ ബുദ്ധോ ഭവിസ്സതീ"തി സുത്വാ "പടിസന്ധിഗ്ഗഹണദിവസേ നം ഗഹേത്വാ ഗമിസ്സാമാ"തി മാലം ഗന്ഥേതുമാരഭിംസു. താ ഗന്ഥമാനാവ - "മഹാപുരിസോ മാതുകുച്ഛിയം നിബ്ബത്തോ"തി സുത്വാ "തുമ്ഹേ കസ്സ ഗന്ഥഥാ"തി വുത്താ "ന താവ നിട്ഠാതി, കുച്ഛിതോ നിക്ഖമനദിവസേ ഗണ്ഹിത്വാ ഗമിസ്സാമാ"തി ആഹംസു. പുനപി "നിക്ഖന്തോ"തി സുത്വാ "മഹാഭിനിക്ഖമനദിവസേ ഗമിസ്സാമാ"തി. ഏകൂനതിംസവസ്സാനി ഘരേ വസിത്വാ "അജ്ജ മഹാഭിനിക്ഖമനം നിക്ഖന്തോ"തിപി സുത്വാ "അഭിസമ്ബോധിദിവസേ ഗമിസ്സാമാ"തി. ഛബ്ബസ്സാനി പധാനം കത്വാ "അജ്ജ അഭിസമ്ബുദ്ധോ"തിപി സുത്വാ "ധമ്മചക്കപ്പവത്തനദിവസേ ഗമിസ്സാമാ"തി. "സത്തസത്താഹാനി ബോധിമണ്ഡേ വീതിനാമേത്വാ ഇസിപതനം ഗന്ത്വാ ധമ്മചക്കം പവത്തിത"ന്തിപി സുത്വാ "യമകപാടിഹാരിയദിവസേ ഗമിസ്സാമാ"തി. "അജ്ജ യമകപാടിഹാരിയം കരീ"തിപി സുത്വാ "ദേവോരോഹണദിവസേ ഗമിസ്സാമാ"തി. "അജ്ജ ദേവോരോഹണം കരീ"തിപി സുത്വാ "ആയുസങ്ഖാരോസ്സജ്ജനേ ഗമിസ്സാമാ"തി. "അജ്ജ ആയുസങ്ഖാരം ഓസ്സജീ"തിപി സുത്വാ "ന താവ നിട്ഠാതി, പരിനിബ്ബാനദിവസേ ഗമിസ്സാമാ"തി. "അജ്ജ ഭഗവാ യമകസാലാനമന്തരേ ദക്ഖിണേന പസ്സേന സതോ സമ്പജാനോ സീഹസേയ്യം ഉപഗതോ ബലവപച്ചൂസസമയേ പരിനിബ്ബായിസ്സതി. തുമ്ഹേ കസ്സ ഗന്ഥഥാ"തി സുത്വാ പന - "കിന്നാമേതം, 'അജ്ജേവ മാതുകുച്ഛിയം പടിസന്ധിം ഗണ്ഹി, അജ്ജേവ മാതുകുച്ഛിതോ നിക്ഖമി, അജ്ജേവ മഹാഭിനിക്ഖമനം നിക്ഖമി, അജ്ജേവ ബുദ്ധോ അഹോസി, അജ്ജേവ ധമ്മചക്കം പവത്തയി, അജ്ജേവ യമകപാടിഹാരിയം അകാസി, അജ്ജേവ ദേവലോകാ ഓതിണ്ണോ, അജ്ജേവ ആയുസങ്ഖാരം ഓസ്സജി, അജ്ജേവ കിര പരിനിബ്ബായിസ്സതീ'തി. നനു നാമ ദുതിയദിവസേ യാഗുപാനകാലമത്തമ്പി ഠാതബ്ബം അസ്സ. ദസ പാരമിയോ പൂരേത്വാ ബുദ്ധത്തം പത്തസ്സ നാമ അനനുച്ഛവികമേത"ന്തി അപരിനിട്ഠിതാവ മാലായോ ഗഹേത്വാ ആഗമ്മ അന്തോ ചക്കവാളേ ഓകാസം അലഭമാനാ ചക്കവാളമുഖവട്ടിയം ലമ്ബിത്വാ ചക്കവാളമുഖവട്ടിയാവ ആധാവന്തിയോ ഹത്ഥേന ഹത്ഥം ഗീവായ ഗീവം ഗഹേത്വാ തീണി രതനാനി ആരബ്ഭ ദ്വത്തിംസ മഹാപുരിസലക്ഖണാനി ഛബ്ബണ്ണരസ്മിയോ ദസ പാരമിയോ അഡ്ഢഛട്ഠാനി ജാതകസതാനി ചുദ്ദസ ബുദ്ധഞാണാനി ആരബ്ഭ ഗായിത്വാ തസ്സ തസ്സ അവസാനേ "മഹായസോ, മഹായസോ"തി വദന്തി. ഇദമേതം പടിച്ച വുത്തം - "ദിബ്ബാനിപി സങ്ഗീതാനി അന്തലിക്ഖേ വത്തന്തി തഥാഗതസ്സ പൂജായാ"തി.

൧൯൯. ഭഗവാ പന യമകസാലാനം അന്തരാ ദക്ഖിണേന പസ്സേന നിപന്നോയേവ പഥവീതലതോ യാവ ചക്കവാളമുഖവട്ടിയാ, ചക്കവാളമുഖവട്ടിതോ ച യാവ ബ്രഹ്മലോകാ സന്നിപതിതായ പരിസായ മഹന്തം ഉസ്സാഹം ദിസ്വാ ആയസ്മതോ ആനന്ദസ്സ ആരോചേസി. തേന വുത്തം - "അഥ ഖോ ഭഗവാ ആയസ്മന്തം ആനന്ദം...പേ॰... തഥാഗതസ്സ പൂജായാ"തി.

ഏവം മഹാസക്കാരം ദസ്സേത്വാ തേനാപി അത്തനോ അസക്കതഭാവമേവ ദസ്സന്തോ **ന ഖോ, ആനന്ദ, ഏത്താവതാ**തിആദിമാഹ.

ഇദം വുത്തം ഹോതി - "ആനന്ദ, മയാ ദീപങ്കരപാദമൂലേ നിപന്നേന അട്ഠ ധമ്മേ സമോധാനേത്വാ അഭിനീഹാരം കരോന്തേന ന മാലാഗന്ധതൂരിയസങ്ഗീതാനം അത്ഥായ അഭിനീഹാരോ കതോ, ന ഏതദത്ഥായ പാരമിയോ പൂരിതാ. തസ്മാ ന ഖോ അഹം ഏതായ പൂജായ പൂജിതോ നാമ ഹോമീ"തി.

കസ്മാ പന ഭഗവാ അഞ്ഞത്ഥ ഏകം ഉമാപുപ്ഫമത്തമ്പി ഗഹേത്വാ ബുദ്ധഗുണേ ആവജ്ജേത്വാ കതായ പൂജായ ബുദ്ധഞാണേനാപി അപരിച്ഛിന്നം വിപാകം വണ്ണേത്വാ ഇധ ഏവം മഹന്തം പൂജം പടിക്ഖിപതീതി? പരിസാനുഗ്ഗഹേന ചേവ സാസനസ്സ ച ചിരട്ഠിതികാമതായ. സചേ ഹി ഭഗവാ ഏവം ന പടിക്ഖിപേയ്യ, അനാഗതേ സീലസ്സ ആഗതട്ഠാനേ സീലം ന പരിപൂരേസ്സന്തി, സമാധിസ്സ ആഗതട്ഠാനേ സമാധിം ന പരിപൂരേസ്സന്തി, വിപസ്സനായ ആഗതട്ഠാനേ വിപസ്സനാഗബ്ഭം ന ഗാഹാപേസ്സന്തി. ഉപട്ഠാകേ സമാദപേത്വാ പൂജംയേവ കാരേന്താ വിഹരിസ്സന്തി. ആമിസപൂജാ ച നാമേസാ സാസനം ഏകദിവസമ്പി ഏകയാഗുപാനകാലമത്തമ്പി സന്ധാരേതും ന സക്കോതി. മഹാവിഹാരസദിസഞ്ഹി വിഹാരസഹസ്സം മഹാചേതിയസദിസഞ്ച ചേതിയസഹസ്സമ്പി സാസനം ധാരേതും ന സക്കോന്തി. യേന കമ്മം കതം, തസ്സേവ ഹോതി. സമ്മാപടിപത്തി പന തഥാഗതസ്സ അനുച്ഛവികാ പൂജാ. സാ ഹി തേന പത്ഥിതാ ചേവ, സക്കോതി സാസനഞ്ച സന്ധാരേതും, തസ്മാ തം ദസ്സേന്തോ **യോ ഖോ ആനന്ദാ**തിആദിമാഹ.

തത്ഥ **ധമ്മാനുധമ്മപ്പടിപന്നോ**തി നവവിധസ്സ ലോകുത്തരധമ്മസ്സ അനുധമ്മം പുബ്ബഭാഗപടിപദം പടിപന്നോ . സായേവ പന പടിപദാ അനുച്ഛവികത്താ "സാമീചീ"തി വുച്ചതി. തം സാമീചിം പടിപന്നോതി **സാമീചിപ്പടിപന്നോ.** തമേവ പുബ്ബഭാഗപടിപദാസങ്ഖാതം അനുധമ്മം ചരതി പൂരേതീതി **അനുധമ്മചാരീ.**

പുബ്ബഭാഗപടിപദാതി ച സീലം ആചാരപഞ്ഞത്തി ധുതങ്ഗസമാദാനം യാവ ഗോത്രഭുതോ സമ്മാപടിപദാ വേദിതബ്ബാ. തസ്മാ യോ ഭിക്ഖു ഛസു അഗാരവേസു പതിട്ഠായ പഞ്ഞത്തിം അതിക്കമതി, അനേസനായ ജീവികം കപ്പേതി, അയം ന ധമ്മാനുധമ്മപ്പടിപന്നോ. യോ പന സബ്ബം അത്തനോ പഞ്ഞത്തം സിക്ഖാപദം ജിനവേലം ജിനമരിയാദം ജിനകാളസുത്തം അണുമത്തമ്പി ന വീതിക്കമതി, അയം ധമ്മാനുധമ്മപ്പടിപന്നോ നാമ. ഭിക്ഖുനിയാപി ഏസേവ നയോ. യോ ഉപാസകോ പഞ്ച വേരാനി ദസ അകുസലകമ്മപഥേ സമാദായ വത്തതി അപ്പേതി, അയം ന ധമ്മാനുധമ്മപ്പടിപന്നോ. യോ പന തീസു സരണേസു, പഞ്ചസുപി സീലേസു, ദസസു സീലേസു പരിപൂരകാരീ ഹോതി, മാസസ്സ അട്ഠ ഉപോസഥേ കരോതി, ദാനം ദേതി, ഗന്ധപൂജം മാലാപൂജം കരോതി, മാതരം പിതരം ഉപട്ഠാതി, ധമ്മികേ സമണബ്രാഹ്മണേ ഉപട്ഠാതി, അയം ധമ്മാനുധമ്മപ്പടിപന്നോ നാമ. ഉപാസികായപി ഏസേവ നയോ.

പരമായ പൂജായാതി ഉത്തമായ പൂജായ. അയഞ്ഹി നിരാമിസപൂജാ നാമ സക്കോതി മമ സാസനം സന്ധാരേതും. യാവ ഹി ഇമാ ചതസ്സോ പരിസാ മം

ഇമായ പൂജേസ്സന്തി, താവ മമ സാസനം മജ്ഝേ നഭസ്സ പുണ്ണചന്ദോ വിയ വിരോചിസ്സതീതി ദസ്സേതി.

ഉപവാണത്ഥേരവണ്ണനാ

൨൦൦. അപസാരേസീതി അപനേസി. **അപേഹീ**തി അപഗച്ഛ. ഥേരോ ഏകവചനേനേവ താലവണ്ടം നിക്ഖിപിത്വാ ഏകമന്തം അട്ഠാസി. **ഉപട്ഠാകോ**തിആദി പഠമബോധിയം അനിബദ്ധുപട്ഠാകഭാവം സന്ധായാഹ. **അയം, ഭന്തേ, ആയസ്മാ ഉപവാണോ**തി ഏവം ഥേരേന വുത്തേ ആനന്ദോ ഉപവാണസ്സ സദോസഭാവം സല്ലക്ഖേതി, 'ഹന്ദസ്സ നിദ്ദോസഭാവം കഥേസ്സാമീ'തി ഭഗവാ **യേഭുയ്യേന ആനന്ദാ**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **യേഭുയ്യേനാ**തി ഇദം അസഞ്ഞസത്താനഞ്ചേവ അരൂപദേവതാനഞ്ച ഓഹീനഭാവം സന്ധായ വുത്തം. **അപ്ഫുടോ**തി അസമ്ഫുട്ഠോ അഭരിതോ വാ. ഭഗവതോ കിര ആസന്നപദേസേ വാലഗ്ഗമത്തേ ഓകാസേ സുഖുമത്തഭാവം മാപേത്വാ ദസ ദസ മഹേസക്ഖാ ദേവതാ അട്ഠംസു. താസം പരതോ വീസതി വീസതി. താസം പരതോ തിംസതി തിംസതി. താസം പരതോ ചത്താലീസം ചത്താലീസം. താസം പരതോ പഞ്ഞാസം പഞ്ഞാസം. താസം പരതോ സട്ഠി സട്ഠി ദേവതാ അട്ഠംസു. താ അഞ്ഞമഞ്ഞം ഹത്ഥേന വാ പാദേന വാ വത്ഥേന വാ ന ബ്യാബാധേന്തി. "അപേഹി മം, മാ ഘട്ടേഹീ"തി വത്തബ്ബാകാരം നാമ നത്ഥി. "താ ഖോ പന ദേവതായോ ദസപി ഹുത്വാ വീസതിപി ഹുത്വാ തിംസമ്പി ഹുത്വാ ചത്താലീസമ്പി ഹുത്വാ പഞ്ഞാസമ്പി ഹുത്വാ ആരഗ്ഗകോടിനിതുദനമത്തേപി തിട്ഠന്തി, ന ച അഞ്ഞമഞ്ഞം ബ്യാബാധേന്തീ"തി (അം॰ നി॰ ௧.൩൭) വുത്തസദിസാവ അഹേസും. **ഓവാരേന്തോ**തി ആവാരേന്തോ. ഥേരോ കിര പകതിയാപി മഹാസരീരോ ഹത്ഥിപോതകസദിസോ. സോ പംസുകൂലചീവരം പാരുപിത്വാ അതിമഹാ വിയ അഹോസി.

തഥാഗതം ദസ്സനായാതി ഭഗവതോ മുഖം ദട്ഠും അലഭമാനാ ഏവം ഉജ്ഝായിംസു. കിം പന താ ഥേരം വിനിവിജ്ഝ പസ്സിതും ന സക്കോന്തീതി? ആമ, ന സക്കോന്തി. ദേവതാ ഹി പുഥുജ്ജനേ വിനിവിജ്ഝ പസ്സിതും സക്കോന്തി, ന ഖീണാസവേ. ഥേരസ്സ ച മഹേസക്ഖതായ തേജുസ്സദതായ ഉപഗന്തുമ്പി ന സക്കോന്തി. കസ്മാ പന ഥേരോവ തേജുസ്സദോ, ന അഞ്ഞേ അരഹന്തോതി? യസ്മാ കസ്സപബുദ്ധസ്സ ചേതിയേ ആരക്ഖദേവതാ അഹോസി.

വിപസ്സിമ്ഹി കിര സമ്മാസമ്ബുദ്ധേ പരിനിബ്ബുതേ ഏകഗ്ഘനസുവണ്ണക്ഖന്ധസദിസസ്സ ധാതുസരീരസ്സ ഏകമേവ ചേതിയം അകംസു, ദീഘായുകബുദ്ധാനഞ്ഹി ഏകമേവ ചേതിയം ഹോതി. തം മനുസ്സാ രതനായാമാഹി വിദത്ഥിവിത്ഥതാഹി ദ്വങ്ഗുലബഹലാഹി സുവണ്ണിട്ഠകാഹി ഹരിതാലേന ച മനോസിലായ ച മത്തികാകിച്ചം തിലതേലേനേവ ഉദകകിച്ചം സാധേത്വാ യോജനപ്പമാണം ഉട്ഠപേസും. തതോ ഭുമ്മാ ദേവതാ യോജനപ്പമാണം, തതോ ആകാസട്ഠകദേവതാ, തതോ ഉണ്ഹവലാഹകദേവതാ, തതോ അബ്ഭവലാഹകദേവതാ, തതോ ചാതുമഹാരാജികാ ദേവതാ, തതോ താവതിംസാ ദേവതാ യോജനപ്പമാണം ഉട്ഠപേസുന്തി ഏവം സത്തയോജനികം ചേതിയം അഹോസി. മനുസ്സേസു മാലാഗന്ധവത്ഥാദീനി ഗഹേത്വാ ആഗതേസു ആരക്ഖദേവതാ ഗഹേത്വാ തേസം പസ്സന്താനംയേവ ചേതിയം പൂജേസി.

തദാ അയം ഥേരോ ബ്രാഹ്മണമഹാസാലോ ഹുത്വാ ഏകം പീതകം വത്ഥം ആദായ ഗതോ. ദേവതാ തസ്സ ഹത്ഥതോ വത്ഥം ഗഹേത്വാ ചേതിയം പൂജേസി. ബ്രാഹ്മണോ തം ദിസ്വാ പസന്നചിത്തോ ''അഹമ്പി അനാഗതേ ഏവരൂപസ്സ ബുദ്ധസ്സ ചേതിയേ ആരക്ഖദേവതാ ഹോമീ''തി പത്ഥനം കത്വാ തതോ ചുതോ ദേവലോകേ നിബ്ബത്തി. തസ്സ ദേവലോകേ ച മനുസ്സലോകേ ച സംസരന്തസ്സേവ കസ്സപോ ഭഗവാ ലോകേ ഉപ്പജ്ജിത്വാ പരിനിബ്ബായി. തസ്സാപി ഏകമേവ ധാതുസരീരം അഹോസി. തം ഗഹേത്വാ യോജനികം ചേതിയം കാരേസും. സോ തത്ഥ ആരക്ഖദേവതാ ഹുത്വാ സാസനേ അന്തരഹിതേ സഗ്ഗേ നിബ്ബത്തിത്വാ അമ്ഹാകം ഭഗവതോ കാലേ തതോ ചുതോ മഹാകുലേ പടിസന്ധിം ഗഹേത്വാ നിക്ഖമ്മ പബ്ബജിത്വാ അരഹത്തം പത്തോ. ഇതി ചേതിയേ ആരക്ഖദേവതാ ഹുത്വാ ആഗതത്താ ഥേരോ തേജുസ്സദോതി വേദിതബ്ബോ.

ദേവതാ , ആനന്ദ, ഉജ്ഝായന്തീതി ഇതി ആനന്ദ, ദേവതാ ഉജ്ഝായന്തി, ന മയ്ഹം പുത്തസ്സ അഞ്ഞോ കോചി ദോസോ അത്ഥീതി ദസ്സേതി.

൨൦൧. കഥംഭൂതാ പന, ഭന്തേതി കസ്മാ ആഹ? ഭഗവാ തുമ്ഹേ - ''ദേവതാ ഉജ്ഝായന്തീ''തി വദഥ, കഥം ഭൂതാ പന താ തുമ്ഹേ മനസി കരോഥ , കിം തുമ്ഹാകം പരിനിബ്ബാനം അധിവാസേന്തീതി പുച്ഛതി. അഥ ഭഗവാ - ''നാഹം അധിവാസനകാരണം വദാമീ''തി താസം അനധിവാസനഭാവം ദസ്സേന്തോ **സന്താനന്ദാ**തിആദിമാഹ.

തത്ഥ **ആകാസേ പഥവീസഞ്ഞിനിയോ**തി ആകാസേ പഥവിം മാപേത്വാ തത്ഥ പഥവീസഞ്ഞിനിയോ. **കന്ദന്തീ**തി രോദന്തി. **ഛിന്നപാതം പപതന്തീ**തി മജ്ഝേ ഛിന്നാ വിയ ഹുത്വാ യതോ വാ തതോ വാ പപതന്തി. **ആവട്ടന്തീ**തി ആവട്ടന്തിയോ പതിതട്ഠാനമേവ ആഗച്ഛന്തി. **വിവട്ടന്തീ**തി പതിതട്ഠാനതോ പരഭാഗം വട്ടമാനാ ഗച്ഛന്തി. അപിച ദ്വേ പാദേ പസാരേത്വാ സകിം പുരതോ സകിം പച്ഛതോ സകിം വാമതോ സകിം ദക്ഖിണതോ സംപരിവത്തമാനാപി - ''ആവട്ടന്തി വിവട്ടന്തീ''തി വുച്ചന്തി. **സന്താനന്ദ, ദേവതാ പഥവിയം പഥവീസഞ്ഞിനിയോ**തി പകതിപഥവീ കിര ദേവതാ ധാരേതും ന സക്കോതി. തത്ഥ ഹത്ഥകോ ബ്രഹ്മാ വിയ ദേവതാ ഓസീദന്തി. തേനാഹ ഭഗവാ - ''ഓളാരികം ഹത്ഥക, അത്തഭാവം അഭിനിമ്മിനാഹീ''തി (അം॰ നി॰ ൩.൧൨൮). തസ്മാ യാ ദേവതാ പഥവിയം പഥവിം മാപേസും, താ സന്ധായേതം വുത്തം - ''പഥവിയം പഥവീസഞ്ഞിനിയോ''തി.

വീതരാഗാതി പഹീനദോമനസ്സാ സിലാഥമ്ഭസദിസാ അനാഗാമിഖീണാസവദേവതാ.

ചതുസംവേജനീയഠാനവണ്ണനാ

൨൦൨. വസ്സംവുട്ഠാതി ബുദ്ധകാലേ കിര ദ്വീസു കാലേസു ഭിക്ഖൂ സന്നിപതന്തി ഉപകട്ഠായ വസ്സൂപനായികായ കമ്മട്ഠാനഗ്ഗഹണത്ഥം, വുട്ഠവസ്സാ ച ഗഹിതകമ്മട്ഠാനാനുയോഗേന നിബ്ബത്തിതവിസേസാരോചനത്ഥം. യഥാ ച ബുദ്ധകാലേ, ഏവം തമ്ബപണ്ണിദീപേപി അപാരഗങ്ഗായ ഭിക്ഖൂ ലോഹപാസാദേ സന്നിപതിംസു, പാരഗങ്ഗായ ഭിക്ഖൂ തിസ്സമഹാവിഹാരേ. തേസു അപാരഗങ്ഗായ ഭിക്ഖൂ സങ്കാരഛഡ്ഡകസമ്മജ്ജനിയോ ഗഹേത്വാ ആഗന്ത്വാ മഹാവിഹാരേ സന്നിപതിത്വാ ചേതിയേ സുധാകമ്മം കത്വാ -

“വുട്ഠവസ്സാ ആഗന്ത്വാ ലോഹപാസാദേ സന്നിപതഥാ”തി വത്തം കത്വാ ഫാസുകട്ഠാനേസു വസിത്വാ വുട്ഠവസ്സാ ആഗന്ത്വാ ലോഹപാസാദേ പഞ്ചനികായമണ്ഡലേ, യേസം പാളി പഗുണാ, തേ പാളിം സജ്ഝായന്തി. യേസം അട്ഠകഥാ പഗുണാ, തേ അട്ഠകഥം സജ്ഝായന്തി. യോ പാളിം വാ അട്ഠകഥം വാ വിരാധേതി , തം - “കസ്സ സന്തികേ തയാ ഗഹിത”ന്തി വിചാരേത്വാ ഉജും കത്വാ ഗാഹാപേന്തി. പാരഗങ്ഗാവാസിനോപി തിസ്സമഹാവിഹാരേ ഏവമേവ കരോന്തി. ഏവം ദ്വീസു കാലേസു സന്നിപതിതേസു ഭിക്ഖൂസു യേ പുരേ വസ്സൂപനായികായ കമ്മട്ഠാനം ഗഹേത്വാ ഗതാ വിസേസാരോചനത്ഥം ആഗച്ഛന്തി, ഏവരൂപേ സന്ധായ “പുബ്ബേ ഭന്തേ വസ്സംവുട്ഠാ”തിആദിമാഹ.

മനോഭാവനീയേതി മനസാ ഭാവിതേ സമ്ഭാവിതേ. യേ വാ മനോ മനം ഭാവേന്തി വഡ്ഢേന്തി രാഗരജാദീനി പവാഹേന്തി, ഏവരൂപേതി അത്ഥോ. ഥേരോ കിര വത്തസമ്പന്നോ മഹല്ലകം ഭിക്ഖും ദിസ്വാ ഥദ്ധോ ഹുത്വാ ന നിസീദതി, പച്ചുഗ്ഗമനം കത്വാ ഹത്ഥതോ ഛത്തഞ്ച പത്തചീവരഞ്ച ഗഹേത്വാ പീഠം പപ്ഫോടേത്വാ ദേതി, തത്ഥ നിസിന്നസ്സ വത്തം കത്വാ സേനാസനം പടിജഗ്ഗിത്വാ ദേതി. നവകം ഭിക്ഖും ദിസ്വാ തുണ്ഹീഭൂതോ ന നിസീദതി, സമീപേ ഠത്വാ വത്തം കരോതി. സോ തായ വത്തപടിപത്തിയാ അപരിഹാനിം പത്ഥയമാനോ ഏവമാഹ.

അഥ ഭഗവാ - “ആനന്ദോ മനോഭാവനീയാനം ദസ്സനം ന ലഭിസ്സാമീ”തി ചിന്തേതി, ഹന്ദസ്സ, മനോഭാവനീയാനം ദസ്സനട്ഠാനം ആചിക്ഖിസ്സാമി, യത്ഥ വസന്തോ ഇതോ ചിതോ ച അനാഹിണ്ഡിത്വാവ ലച്ഛതി മനോഭാവനീയേ ഭിക്ഖൂ ദസ്സനായാതി ചിന്തേത്വാ **ചത്താരിമാനീ**തിആദിമാഹ.

തത്ഥ **സദ്ധസ്സാ**തി ബുദ്ധാദീസു പസന്നചിത്തസ്സ വത്തസമ്പന്നസ്സ, യസ്സ പാതോ പട്ഠായ ചേതിയങ്ഗണവത്താദീനി സബ്ബവത്താനി കതാനേവ പഞ്ഞായന്തി. **ദസ്സനീയാനീ**തി ദസ്സനാരഹാനി ദസ്സനത്ഥായ ഗന്തബ്ബാനി. **സംവേജനീയാനീ**തി സംവേഗജനകാനി. **ഠാനാനീ**തി കാരണാനി, പദേസഠാനാനേവ വാ.

യേ ഹി കേചീതി ഇദം ചേതിയചാരികായ സത്ഥകഭാവദസ്സനത്ഥം വുത്തം. തത്ഥ **ചേതിയചാരികം ആഹിണ്ഡന്താ**തി യേ ച താവ തത്ഥ തത്ഥ ചേതിയങ്ഗണം സമ്മജ്ജന്താ, ആസനാനി ധോവന്താ ബോധിമ്ഹി ഉദകം സിഞ്ചന്താ ആഹിണ്ഡന്തി, തേസു വത്തബ്ബമേവ നത്ഥി അസുകവിഹാരേ “ചേതിയം വന്ദിസ്സാമാ”തി നിക്ഖമിത്വാ പസന്നചിത്താ അന്തരാ കാലങ്കരോന്താപി അനന്തരായേന സഗ്ഗേ പതിട്ഠഹിസ്സന്തി യേവാതി ദസ്സേതി.

ആനന്ദപുച്ഛാകഥാവണ്ണനാ

൨൦൩. അദസ്സനം , ആനന്ദാതി യദേതം മാതുഗാമസ്സ അദസ്സനം, അയമേത്ഥ ഉത്തമാ പടിപത്തീതി ദസ്സേതി. ദ്വാരം പിദഹിത്വാ സേനാസനേ നിസിന്നോ ഹി ഭിക്ഖു ആഗന്ത്വാ ദ്വാരേ ഠിതമ്പി മാതുഗാമം യാവ ന പസ്സതി, താവസ്സ ഏകംസേനേവ ന ലോഭോ ഉപ്പജ്ജതി, ന ചിത്തം ചലതി. ദസ്സനേ പന സതിയേവ തദുഭയമ്പി അസ്സ. തേനാഹ - “അദസ്സനം ആനന്ദാ”തി. **ദസ്സനേ ഭഗവാ സതി കഥ**ന്തി ഭിക്ഖം ഗഹേത്വാ ഉപഗതട്ഠാനാദീസു ദസ്സനേ സതി കഥം പടിപജ്ജിതബ്ബന്തി പുച്ഛതി. അഥ ഭഗവാ യസ്മാ ഖഗ്ഗം ഗഹേത്വാ - “സചേ

മയാ സദ്ധിം ആലപസി, ഏത്ഥേവ തേ സീസം പാതേസ്സാമീ''തി ഠിതപുരിസേന വാ, ''സചേ മയാ സദ്ധിം ആലപസി, ഏത്ഥേവ തേ മംസം മുരുമുരാപേത്വാ ഖാദിസ്സാമീ''തി ഠിതയക്ഖിനിയാ വാ ആലപിതും വരം. ഏകസ്സേവ ഹി അത്തഭാവസ്സ തപ്പച്ചയാ വിനാസോ ഹോതി, ന അപായേസു അപരിച്ഛിന്നദുക്ഖാനുഭവനം. മാതുഗാമേന പന ആലാപസല്ലാപേ സതി വിസ്സാസോ ഹോതി, വിസ്സാസേ സതി ഓതാരോ ഹോതി, ഓതിണ്ണചിത്തോ സീലബ്യസനം പത്വാ അപായപൂരകോ ഹോതി; തസ്മാ **അനാലാപോ**തി ആഹ. വുത്തമ്പി ചേതം -

> ''സല്ലപേ അസിഹത്ഥേന, പിസാചേനാപി സല്ലപേ;
> ആസീവിസമ്പി ആസീദേ, യേന ദട്ഠോ ന ജീവതി;
> ന ത്വേവ ഏകോ ഏകായ, മാതുഗാമേന സല്ലപേ''തി. (അം॰ നി॰ ൫.൫൫);

ആലപന്തേന പനാതി സചേ മാതുഗാമോ ദിവസം വാ പുച്ഛതി, സീലം വാ യാചതി, ധമ്മം വാ സോതുകാമോ ഹോതി, പഞ്ഹം വാ പുച്ഛതി, തഥാരൂപം വാ പനസ്സ പബ്ബജിതേഹി കത്തബ്ബകമ്മം ഹോതി, ഏവരൂപേ കാലേ അനാലപന്തം ''മൂഗോ അയം, ബധിരോ അയം, ബദ്ധമുഖോ നിസീദതീ''തി വദതി, തസ്മാ അവസ്സം ആലപിതബ്ബം ഹോതി. ഏവം ആലപന്തേന പന കഥം പടിപജ്ജിതബ്ബന്തി പുച്ഛതി. അഥ ഭഗവാ - ''ഏഥ തുമ്ഹേ, ഭിക്ഖവേ, മാതുമത്തീസു മാതുചിത്തം ഉപട്ഠപേഥ, ഭഗിനിമത്തീസു ഭഗിനിചിത്തം ഉപട്ഠപേഥ, ധീതുമത്തീസു ധീതുചിത്തം ഉപട്ഠപേഥാ''തി (സം॰ നി॰ ൪.൧൨൭) ഇമം ഓവാദം സന്ധായ **സതി, ആനന്ദ, ഉപട്ഠപേതബ്ബാ**തി ആഹ.

൨൦൪. **അബ്യാവടാ**തി അതന്തിബദ്ധാ നിരുസ്സുക്കാ ഹോഥ. **സാരത്ഥേ ഘടഥാ**തി ഉത്തമത്ഥേ അരഹത്തേ ഘടേഥ. **അനുയുഞ്ജഥാ**തി തദധിഗമായ അനുയോഗം കരോഥ. **അപ്പമത്താ**തി തത്ഥ അവിപ്പമുട്ഠസതീ. വീരിയാതാപയോഗേന **ആതാപിനോ.** കായേ ച ജീവിതേ ച നിരപേക്ഖതായ **പഹിതത്താ** പേസിതചിത്താ വിഹരഥ.

൨൦൫. **കഥം പന, ഭന്തേ**തി തേഹി ഖത്തിയപണ്ഡിതാദീഹി കഥം പടിപജ്ജിതബ്ബം. അദ്ധാ മം തേ പടിപുച്ഛിസ്സന്തി - ''കഥം, ഭന്തേ, ആനന്ദ തഥാഗതസ്സ സരീരേ പടിപജ്ജിതബ്ബ''ന്തി; ''തേസാഹം കഥം പടിവചനം ദേമീ''തി പുച്ഛതി. **അഹതേന വത്ഥേനാ**തി നവേന കാസികവത്ഥേന. **വിഹതേന കപ്പാസേനാ**തി സുപോഥിതേന കപ്പാസേന. കാസികവത്ഥഞ്ഹി സുഖുമത്താ തേലം ന ഗണ്ഹാതി, കപ്പാസോ പന ഗണ്ഹാതി. തസ്മാ ''വിഹതേന കപ്പാസേനാ''തി ആഹ. **ആയസായാ**തി സോവണ്ണായ. സോവണ്ണഞ്ഹി ഇധ ''അയസ''ന്തി അധിപ്പേതം.

ഥൂപാരഹപുഗ്ഗലവണ്ണനാ

൨൦൬. **രാജാ ചക്കവത്തീ**തി എത്ഥ കസ്മാ ഭഗവാ അഗാരമജ്ഝേ വസിത്വാ കാലങ്കതസ്സ രഞ്ഞോ ഥൂപാരഹതം അനുജാനാതി, ന സീലവതോ പുഥുജ്ജനസ്സ ഭിക്ഖുസ്സാതി? അനച്ഛരിയത്താ. പുഥുജ്ജനഭിക്ഖൂനഞ്ഹി ഥൂപേ അനുഞ്ഞായമാനേ തമ്ബപണ്ണിദീപേ താവ ഥൂപാനം ഓകാസോ ന ഭവേയ്യ, തഥാ അഞ്ഞേസു ഠാനേസു. തസ്മാ ''അനച്ഛരിയാ തേ ഭവിസ്സന്തീ''തി നാനുജാനാതി. രാജാ ചക്കവത്തീ ഏകോവ നിബ്ബത്തതി, തേനസ്സ ഥൂപോ

അച്ഛരിയോ ഹോതി. പുഥുജ്ജനസീലവതോ പന പരിനിബ്ബുതഭിക്ഖുനോ വിയ മഹന്തമ്പി സക്കാരം കാതും വട്ടതിയേവ.

ആനന്ദഅച്ഛരിയധമ്മവണ്ണനാ

൨൦൭. വിഹാരന്തി ഇധ മണ്ഡലമാലോ വിഹാരോതി അധിപ്പേതോ, തം പവിസിത്വാ. **കപിസീസന്തി** ദ്വാരബാഹകോടിയം ഠിതം അഗ്ഗളരുക്ഖം. **രോദമാനോ അട്ഠാസീതി** സോ കിരായസ്മാ ചിന്തേസി - ''സത്ഥാരാ മമ സംവേഗജനകം വസനട്ഠാനം കഥിതം, ചേതിയചാരികായ സാത്ഥകഭാവോ കഥിതോ, മാതുഗാമേ പടിപജ്ജിതബ്ബപഞ്ഹോ വിസ്സജ്ജിതോ, അത്തനോ സരീരേ പടിപത്തി അക്ഖാതാ, ചത്താരോ ഥൂപാരഹാ കഥിതാ, ധുവം അജ്ജ ഭഗവാ പരിനിബ്ബായിസ്സതീ''തി, തസ്സേവം ചിന്തയതോ ബലവദോമനസ്സം ഉപ്പജ്ജി. അഥസ്സ ഏതദഹോസി - ''ഭഗവതോ സന്തികേ രോദനം നാമ അഫാസുകം, ഏകമന്തം ഗന്ത്വാ സോകം തനുകം കരിസ്സാമീ''തി, സോ തഥാ അകാസി. തേന വുത്തം - ''രോദമാനോ അട്ഠാസീ''തി.

അഹഞ്ച വതമ്ഹീതി അഹഞ്ച വത അമ്ഹി, അഹം വതമ്ഹീതിപി പാഠോ. **യോ മമ അനുകമ്പകോതി** യോ മം അനുകമ്പതി അനുസാസതി, സ്വേ ദാനി പട്ഠായ കസ്സ മുഖധോവനം ദസ്സാമി, കസ്സ പാദേ ധോവിസ്സാമി, കസ്സ സേനാസനം പടിജഗ്ഗിസ്സാമി, കസ്സ പത്തചീവരം ഗഹേത്വാ വിചരിസ്സാമീതി ബഹും വിലപി. **ആമന്തേസീതി** ഭിക്ഖുസങ്ഘസ്സ അന്തരേ ഥേരം അദിസ്വാ ആമന്തേസി.

മേത്തേന കായകമ്മേനാതി മേത്തചിത്തവസേന പവത്തിതേന മുഖധോവനദാനാദികായകമ്മേന. **ഹിതേനാതി** ഹിതവുഡ്ഢിയാ കതേന. **സുഖേനാതി** സുഖസോമനസ്സേനേവ കതേന, ന ദുക്ഖിനാ ദുമ്മനേന ഹുത്വാതി അത്ഥോ. **അദ്വയേനാതി** ദ്വേ കോട്ഠാസേ കത്വാ അകതേന. യഥാ ഹി ഏകോ സമ്മുഖാവ കരോതി ന പരമ്മുഖാ, ഏകോ പരമ്മുഖാവ കരോതി ന സമ്മുഖാ ഏവം വിഭാഗം അകത്വാ കതേനാതി വുത്തം ഹോതി. **അപ്പമാണേനാതി** പമാണവിരഹിതേന. ചക്കവാളമ്പി ഹി അതിസമ്ബാധം, ഭവഗ്ഗമ്പി അതിനീചം, തയാ കതം കായകമ്മമേവ ബഹുന്തി ദസ്സേതി.

മേത്തേന വചീകമ്മേനാതി മേത്തചിത്തവസേന പവത്തിതേന മുഖധോവനകാലാരോചനാദിനാ വചീകമ്മേന. അപി ച ഓവാദം സുത്വാ - ''സാധു, ഭന്തേ''തി വചനമ്പി മേത്തം വചീകമ്മമേവ. **മേത്തേന മനോകമ്മേനാതി** കാലസ്സേവ സരീരപടിജഗ്ഗനം കത്വാ വിവിത്താസനേ നിസീദിത്വാ - ''സത്ഥാ അരോഗോ ഹോതു, അബ്യാപജ്ജോ സുഖീ''തി ഏവം പവത്തിതേന മനോകമ്മേന. **കതപുഞ്ഞോസീതി** കപ്പസതസഹസ്സം അഭിനീഹാരസമ്പന്നോസീതി ദസ്സേതി. കതപുഞ്ഞോസീതി ച ഏത്താവതാ വിസ്സത്ഥോ മാ പമാദമാപജ്ജി, അഥ ഖോ പധാനമനുയുഞ്ജ. ഏവഞ്ഹി അനുയുത്തോ ഖിപ്പം ഹോഹിസി അനാസവോ, ധമ്മസങ്ഗീതികാലേ അരഹത്തം പാപുണിസ്സസി. ന ഹി മാദിസസ്സ കതപാരിചരിയാ നിപ്ഫലാ നാമ ഹോതീതി ദസ്സേതി.

൨൦൮. ഏവഞ്ച പന വത്വാ മഹാപഥവിം പത്ഥരന്തോ വിയ ആകാസം വിത്ഥാരേന്തോ വിയ ചക്കവാളഗിരിം ഓസാരേന്തോ വിയ സിനേരും ഉക്ഖിപേന്തോ വിയ മഹാജമ്ബും ഖന്ധേ ഗഹേത്വാ ചാലേന്തോ വിയ

ആയസ്മതോ ആനന്ദസ്സ ഗുണകഥം ആരഭന്തോ അഥ ഖോ ഭഗവാ ഭിക്ഖൂ ആമന്തേസി. തത്ഥ "യേപി തേ, ഭിക്ഖവേ, ഏതരഹീ"തി കസ്മാ ന വുത്തം? അഞ്ഞസ്സ ബുദ്ധസ്സ നത്ഥിതായ. ഏതേനേവ ചേതം വേദിതബ്ബം - "യഥാ ചക്കവാളന്തരേപി അഞ്ഞോ ബുദ്ധോ നത്ഥീ"തി. **പണ്ഡിതോ**തി ബ്യത്തോ. **മേധാവീ**തി ഖന്ധധാതുആയതനാദീസു കുസലോ.

൨൦൯. ഭിക്ഖുപരിസാ ആനന്ദം ദസ്സനായാതി യേ ഭഗവന്തം പസ്സിതുകാമാ ഥേരം ഉപസങ്കമന്തി, യേ ച "ആയസ്മാ കിരാനന്ദോ സമന്തപാസാദികോ അഭിരൂപോ ദസ്സനീയോ ബഹുസ്സുതോ സങ്ഘസോഭനോ"തി ഥേരസ്സ ഗുണേ സുത്വാ ആഗച്ഛന്തി, തേ സന്ധായ "ഭിക്ഖുപരിസാ ആനന്ദം ദസ്സനായ ഉപസങ്കമന്തീ"തി വുത്തം. ഏസ നയോ സബ്ബത്ഥ. **അത്തമനാ**തി സവനേന നോ ദസ്സനം സമേതീതി സകമനാ തുട്ഠചിത്താ. **ധമ്മ**ന്തി "കച്ചി, ആവുസോ, ഖമനീയം, കച്ചി യാപനീയം, കച്ചി യോനിസോ മനസികാരേന കമ്മം കരോഥ, ആചരിയുപജ്ഝായേ വത്തം പൂരേഥാ"തി ഏവരൂപം പടിസന്ഥാരധമ്മം. തത്ഥ ഭിക്ഖുനീസു - "കച്ചി, ഭഗിനിയോ, അട്ഠ ഗരുധമ്മേ സമാദായ വത്തഥാ"തി ഇദമ്പി നാനാകരണം ഹോതി. ഉപാസകേസു ആഗതേസു "ഉപാസക, ന തേ കച്ചി സീസം വാ അങ്ഗം വാ രുജ്ജതി, അരോഗാ തേ പുത്തഭാതരോ"തി ന ഏവം പടിസന്ഥാരം കരോതി. ഏവം പന കരോതി - "കഥം ഉപാസകാ തീണി സരണാനി പഞ്ച സീലാനി രക്ഖഥ, മാസസ്സ അട്ഠ ഉപോസഥേ കരോഥ, മാതാപിതൂനം ഉപട്ഠാനവത്തം പൂരേഥ, ധമ്മികസമണബ്രാഹ്മണേ പടിജഗ്ഗഥാ"തി. ഉപാസികാസുപി ഏസേവ നയോ.

ഇദാനി ആനന്ദത്ഥേരസ്സ ചക്കവത്തിനാ സദ്ധിം ഉപമം കരോന്തോ **ചത്താരോമേ ഭിക്ഖവേ**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **ഖത്തിയാ**തി അഭിസിത്താ ച അനഭിസിത്താ ച ഖത്തിയജാതികാ. തേ കിര - "രാജാ ചക്കവത്തീ നാമ അഭിരൂപോ ദസ്സനീയോ പാസാദികോ ആകാസേന വിചരന്തോ രജ്ജം അനുസാസതി ധമ്മികോ ധമ്മരാജാ"തി തസ്സ ഗുണകഥം സുത്വാ "സവനേന ദസ്സനമ്പി സമ"ന്തി അത്തമനാ ഹോന്തി. **ഭാസതീ**തി കഥേന്തോ - "കഥം, താതാ, രാജധമ്മം പൂരേഥ, പവേണിം രക്ഖഥാ"തി പടിസന്ഥാരം കരോതി. ബ്രാഹ്മണേസു പന - "കഥം ആചരിയാ മന്തേ വാചേഥ, കഥം അന്തേവാസികാ മന്തേ ഗണ്ഹന്തി, ദക്ഖിണം വാ വത്ഥാനി വാ കപിലം വാ അലത്ഥാ"തി പടിസന്ഥാരം കരോതി. ഗഹപതീസു - "കഥം താതാ, ന വോ രാജകുലതോ ദണ്ഡേന വാ ബലിനാ വാ പീളാ അത്ഥി, സമ്മാ ദേവോ ധാരം അനുപവേച്ഛതി, സസ്സാനി സമ്പജ്ജന്തീ"തി ഏവം പടിസന്ഥാരം കരോതി. സമണേസു - "കഥം, ഭന്തേ, പബ്ബജിതപരിക്ഖാരാ സുലഭാ, സമണധമ്മേ ന പമജ്ജഥാ"തി ഏവം പടിസന്ഥാരം കരോതി.

മഹാസുദസ്സനസുത്തദേസനാവണ്ണനാ

൨൧൦. ഖുദ്ദകനഗരകേതി നഗരപതിരൂപകേ സമ്ബാധേ ഖുദ്ദകനഗരകേ. **ഉജ്ജങ്ഗലനഗരകേ**തി വിസമനഗരകേ. **സാഖാനഗരകേ**തി യഥാ രുക്ഖാനം സാഖാ നാമ ഖുദ്ദകാ ഹോന്തി, ഏവമേവ അഞ്ഞേസം മഹാനഗരാനം സാഖാസദിസേ ഖുദ്ദകനഗരകേ. **ഖത്തിയമഹാസാലാ**തി ഖത്തിയമഹാസാരപ്പത്താ മഹാഖത്തിയാ. ഏസ നയോ സബ്ബത്ഥ.

തേസു **ഖത്തിയമഹാസാലാ** നാമ യേസം കോടിസതമ്പി കോടിസഹസ്സമ്പി ധനം നിഖണിത്വാ ഠപിതം, ദിവസപരിബ്ബയോ ഏകം കഹാപണസകടം നിഗച്ഛതി, സായം ദ്വേ പവിസന്തി. **ബ്രാഹ്മണമഹാസാലാ** നാമ യേസം അസീതികോടിധനം നിഹിതം ഹോതി, ദിവസപരിബ്ബയോ ഏകോ കഹാപണകുമ്ഭോ നിഗച്ഛതി, സായം ഏകസകടം പവിസതി. **ഗഹപതിമഹാസാലാ** നാമ യേസം ചത്താലീസകോടിധനം നിഹിതം ഹോതി, ദിവസപരിബ്ബയോ പഞ്ച കഹാപണമ്ബണാനി നിഗച്ഛന്തി, സായം കുമ്ഭോ പവിസതി.

മാ ഹേവം, ആനന്ദ, അവചാതി ആനന്ദ, മാ ഏവം അവച, ന ഇമം ''ഖുദ്ദകനഗര''ന്തി വത്തബ്ബം. അഹഞ്ഹി ഇമസ്സേവ നഗരസ്സ സമ്പത്തിം കഥേതും - ''അനേകവാരം തിട്ഠം നിസീദം മഹന്തേന ഉസ്സാഹേന, മഹന്തേന പരക്കമേന ഇധാഗതോ''തി വത്വാ **ഭൂതപുബ്ബ**ന്തിആദിമാഹ. **സുഭിക്ഖാ**തി ഖജ്ജഭോജ്ജസമ്പന്നാ. **ഹത്ഥിസദ്ദേനാ**തി ഏകസ്മിം ഹത്ഥിമ്ഹി സദ്ദം കരോന്തേ ചതുരാസീതിഹത്ഥിസഹസ്സാനി സദ്ദം കരോന്തി, ഇതി ഹത്ഥിസദ്ദേന അവിവിത്താ, ഹോതി, തഥാ അസ്സസദ്ദേന. പുഞ്ഞവന്തോ പനേത്ഥ സത്താ ചതുസിന്ധവയുത്തേഹി രഥേഹി അഞ്ഞമഞ്ഞം അനുബന്ധമാനാ അന്തരവീഥീസു വിചരന്തി, ഇതി രഥസദ്ദേന അവിവിത്താ ഹോതി. നിച്ചം പയോജിതാനേവ പനേത്ഥ ഭേരിആദീനി തൂരിയാനി, ഇതി ഭേരിസദ്ദാദീഹിപി അവിവിത്താ ഹോതി. തത്ഥ **സമ്മസദ്ദോ**തി കംസതാളസദ്ദോ. **പാണിതാളസദ്ദോ**തി പാണിനാ ചതുരസ്സഅമ്ബണതാളസദ്ദോ. കുടഭേരിസദ്ദോതിപി വദന്തി.

അസ്നാഥ പിവഥ ഖാദഥാതി അസ്നാഥ പിവഥ ഖാദഥ. അയം പനേത്ഥ സങ്ഖേപോ, ഭുഞ്ജഥ ഭോതി ഇമിനാ ദസമേന സദ്ദേന അവിവിത്താ ഹോതി അനുപച്ഛിന്നസദ്ദാ. യഥാ പന അഞ്ഞേസു നഗരേസു ''കചവരം ഛഡ്ഡേഥ, കുദാലം ഗണ്ഹഥ, പച്ഛിം ഗണ്ഹഥ, പവാസം ഗമിസ്സാമ, തണ്ഡുലപുടം ഗണ്ഹഥ, ഭത്തപുടം ഗണ്ഹഥ, ഫലകാവുധാദീനി സജ്ജാനി കരോഥാ''തി ഏവരൂപാ സദ്ദാ ഹോന്തി, ന യിധ ഏവം അഹോസീതി ദസ്സേതി.

''ദസമേന സദ്ദേനാ''തി ച വത്വാ ''കുസാവതീ, ആനന്ദ, രാജധാനീ സത്തഹി പാകാരേഹി പരിക്ഖിത്താ അഹോസീ''തി സബ്ബം **മഹാസുദസ്സനസുത്തം** നിട്ഠാപേത്വാ **ഗച്ഛ ത്വം ആനന്ദാ**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **അഭിക്കമഥാ**തി അഭിമുഖാ കമഥ, ആഗച്ഛഥാതി അത്ഥോ. കിം പന തേ ഭഗവതോ ആഗതഭാവം ന ജാനന്തീതി? ജാനന്തി. ബുദ്ധാനം ഗതഗതട്ഠാനം നാമ മഹന്തം കോലാഹലം ഹോതി, കേനചിദേവ കരണീയേന നിസിന്നത്താ ന ആഗതാ. ''തേ ആഗന്ത്വാ ഭിക്ഖുസങ്ഘസ്സ ഠാനനിസജ്ജോകാസം സംവിദഹിത്വാ ദസ്സന്തീ''തി തേസം സന്തികേ അവേലായമ്പി ഭഗവാ പേസേസി.

മല്ലാനം വന്ദനാവണ്ണനാ

൨൦൦. **അമ്ഹാകഞ്ച നോ**തി ഏത്ഥ **നോ** കാരോ നിപാതമത്തം. **അഘാവിനോ**തി ഉപ്പന്നദുക്ഖാ. **ദുമ്മനാ**തി അനത്തമനാ. **ചേതോദുക്ഖസമപ്പിതാ**തി ദോമനസ്സസമപ്പിതാ. **കുലപരിവത്തസോ കുലപരിവത്തസോ ഠപേത്വാ**തി ഏകേകം കുലപരിവത്തം കുലസങ്ഖേപം വീഥിസഭാഗേന ചേവ രച്ഛാസഭാഗേന ച വിസും വിസും ഠപേത്വാ.

സുഭദ്ദപരിബ്ബാജകവത്ഥുവണ്ണനാ

൨൧൨. സുഭദ്ദോ നാമ പരിബ്ബാജകോതി ഉദിച്ചബ്രാഹ്മണമഹാസാലകുലാ പബ്ബജിതോ ഛന്നപരിബ്ബാജകോ. **കങ്ഖാധമ്മോ**തി വിമതിധമ്മോ. കസ്മാ പനസ്സ അജ്ജ ഏവം അഹോസീതി? തഥാവിധഉപനിസ്സയത്താ. പുബ്ബേ കിര പുഞ്ഞകരണകാലേ ദ്വേ ഭാതരോ അഹേസും. തേ ഏകതോവ സസ്സം അകംസു. തത്ഥ ജേട്ഠകസ്സ - "ഏകസ്മിം സസ്സേ നവവാരേ അഗ്ഗസസ്സദാനം മയാ ദാതബ്ബ"ന്തി അഹോസി. സോ വപ്പകാലേ ബീജഗ്ഗം നാമ ദത്വാ ഗബ്ഭകാലേ കനിട്ഠേന സദ്ധിം മന്തേസി - "ഗബ്ഭകാലേ ഗബ്ഭം ഫാലേത്വാ ദസ്സാമാ"തി കനിട്ഠോ - "തരുണസസ്സം നാസേതുകാമോസീ"തി ആഹ. ജേട്ഠോ കനിട്ഠസ്സ അനനുവത്തനഭാവം ഞത്വാ ഖേത്തം വിഭജിത്വാ അത്തനോ കോട്ഠാസതോ ഗബ്ഭം ഫാലേത്വാ ഖീരം നീഹരിത്വാ സപ്പിനവനീതേന സംയോജേത്വാ അദാസി, പുഥുകകാലേ പുഥുകം കാരേത്വാ അദാസി, ലായനകാലേ ലായനഗ്ഗം, വേണികരണേ വേണഗ്ഗം, കലാപാദീസു കലാപഗ്ഗം, ഖലഗ്ഗം, ഖലഭണ്ഡഗ്ഗം, കോട്ഠഗ്ഗന്തി ഏവം ഏകസസ്സേ നവവാരേ അഗ്ഗദാനം അദാസി. കനിട്ഠോ പന ഉദ്ധരിത്വാ അദാസി.

തേസു ജേട്ഠകോ **അഞ്ഞാസികോണ്ഡഞ്ഞത്ഥേരോ** ജാതോ. ഭഗവാ - "കസ്സ നു ഖോ അഹം പഠമം ധമ്മം ദേസേയ്യ"ന്തി ഓലോകേന്തോ "അഞ്ഞാസികോണ്ഡഞ്ഞോ ഏകസ്മിം സസ്സേ നവ അഗ്ഗദാനാനി അദാസി, ഇമം അഗ്ഗധമ്മം തസ്സ ദേസേസ്സാമീ"തി സബ്ബപഠമം ധമ്മം ദേസേസി. സോ അട്ഠാരസഹി ബ്രഹ്മകോടീഹി സദ്ധിം സോതാപത്തിഫലേ പതിട്ഠാസി. കനിട്ഠോ പന ഓഹീയിത്വാ പച്ഛാ ദാനസ്സ ദിന്നത്താ സത്ഥു പരിനിബ്ബാനകാലേ ഏവം ചിന്തേത്വാ സത്ഥാരം ദട്ഠുകാമോ അഹോസി.

മാ തഥാഗതം വിഹേഠേസീതി ഥേരോ കിര - "ഏതേ അഞ്ഞതിത്ഥിയാ നാമ അത്തനോ ഗഹണമേവ ഗണ്ഹന്തി, തസ്സ വിസ്സജ്ജാപനത്ഥായ ഭഗവതോ ബഹും ഭാസമാനസ്സ കായവാചാവിഹേസാ ഭവിസ്സതി, പകതിയാപി ച കിലന്തോയേവ ഭഗവാ"തി മഞ്ഞമാനോ ഏവമാഹ. പരിബ്ബാജകോ - "ന മേ അയം ഭിക്ഖു ഓകാസം കരോതി, അത്ഥികേന പന അനുവത്തിത്വാ കാരേതബ്ബോ"തി ഥേരം അനുവത്തന്തോ ദുതിയമ്പി തതിയമ്പി ആഹ.

൨൧൩. അസ്സോസി ഖോതി സാണിദ്വാരേ ഠിതസ്സ ഭാസതോ പകതിസോതേനേവ അസ്സോസി, സുത്വാ ച പന സുഭദ്ദസ്സേവ അത്ഥായ മഹതാ ഉസ്സാഹേന ആഗതത്താ **അലം ആനന്ദാ**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **അല**ന്തി പടിക്ഖേപത്ഥേ നിപാതോ. **അഞ്ഞാപേക്ഖോവാ**തി അഞ്ഞാതുകാമോവ ഹുത്വാ. **അബ്ഭഞ്ഞിംസൂ**തി യഥാ തേസം പടിഞ്ഞാ, തഥേവ ജാനിംസു. ഇദം വുത്തം ഹോതി - സചേ നേസം സാ പടിഞ്ഞാ നിയ്യാനികാ, സബ്ബേ അബ്ഭഞ്ഞംസു, നോ ചേ, ന അബ്ഭഞ്ഞംസു. തസ്മാ കിം തേസം പടിഞ്ഞാ നിയ്യാനികാ, അനിയ്യാനികാതി അയമേവ തസ്സ പഞ്ഹസ്സ അത്ഥോ. അഥ ഭഗവാ തേസം അനിയ്യാനികഭാവകഥനേന അത്ഥാഭാവതോ ചേവ ഓകാസാഭാവതോ ച "അല"ന്തി പടിക്ഖിപിത്വാ ധമ്മമേവ ദേസേസി. പഠമയാമസ്മിഞ്ഹി മല്ലാനം ധമ്മം ദേസേത്വാ മജ്ഝിമയാമേ സുഭദ്ദസ്സ, പച്ഛിമയാമേ ഭിക്ഖുസങ്ഘം ഓവദിത്വാ ബലവപച്ചൂസസമയേ പരിനിബ്ബായിസ്സാമിച്ചേവ ഭഗവാ ആഗതോ.

വഫർ. സമണോപി തത്ഥ ന ഉപലബ്ഭതീതി പഠമോ സോതാപന്നസമണോപി തത്ഥ നത്ഥി, ദുതിയോ സകദാഗാമിസമണോപി, തതിയോ അനാഗാമിസമണോപി, ചതുത്ഥോ അരഹത്തസമണോപി തത്ഥ നത്ഥീതി അത്ഥോ. ''ഇമസ്മിം ഖോ''തി പുരിമദേസനായ അനിയമതോ വത്വാ ഇദാനി അത്തനോ സാസനം നിയമേന്തോ ആഹ. **സുഞ്ഞാ പരപ്പവാദാ സമണേഭീ**തി ചതുന്നം മഗ്ഗാനം അത്ഥായ ആരദ്ധവിപസ്സകേഹി ചതൂഹി, മഗ്ഗട്ഠേഹി ചതൂഹി, ഫലട്ഠേഹി ചതൂഹീതി ദ്വാദസഹി സമണേഹി സുഞ്ഞാ പരപ്പവാദാ തുച്ഛാ രിത്തകാ. **ഇമേ ച സുഭദ്ദാ**തി ഇമേ ദ്വാദസ ഭിക്ഖൂ. **സമ്മാ വിഹരേയ്യു**ന്തി എത്ഥ സോതാപന്നോ അത്തനോ അധിഗതട്ഠാനം അഞ്ഞസ്സ കഥേത്വാ തം സോതാപന്നം കരോന്തോ സമ്മാ വിഹരതി നാമ. ഏസ നയോ സകദാഗാമിആദീസു. സോതാപത്തിമഗ്ഗട്ഠോ അഞ്ഞമ്പി സോതാപത്തിമഗ്ഗട്ഠം കരോന്തോ സമ്മാ വിഹരതി നാമ. ഏസ നയോ സേസമഗ്ഗട്ഠേസു. സോതാപത്തിമഗ്ഗത്ഥായ ആരദ്ധവിപസ്സകോ അത്തനോ പഗുണം കമ്മട്ഠാനം കഥേത്വാ അഞ്ഞമ്പി സോതാപത്തിമഗ്ഗത്ഥായ ആരദ്ധവിപസ്സകം കരോന്തോ സമ്മാ വിഹരതി നാമ. ഏസ നയോ സേസമഗ്ഗത്ഥായ ആരദ്ധവിപസ്സകേസു. ഇദം സന്ധായാഹ - ''സമ്മാ വിഹരേയ്യു''ന്തി. **അസുഞ്ഞോ ലോകോ അരഹന്തേഹി അസ്സാ**തി നളവനം സരവനം വിയ നിരന്തരോ അസ്സ.

ഏകൂനതിംസോ വയസാതി വയേന ഏകൂനതിംസവസ്സോ ഹുത്വാ. **യം പബ്ബജി**ന്തി എത്ഥ **യ**ന്തി നിപാതമത്തം. **കിം കുസലാനുഏസീ**തി ''കിം കുസല''ന്തി അനുഏസന്തോ പരിയേസന്തോ. തത്ഥ - ''കിം കുസല''ന്തി സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണം അധിപ്പേതം, തം ഗവേസന്തോതി അത്ഥോ. **യതോ അഹ**ന്തി യതോ പട്ഠായ അഹം പബ്ബജിതോ, എത്ഥന്തരേ സമധികാനി പഞ്ഞാസ വസ്സാനി ഹോന്തീതി ദസ്സേതി. **ഞായസ്സ ധമ്മസ്സാ**തി അരിയമഗ്ഗധമ്മസ്സ. **പദേസവത്തീ**തി പദേസേ വിപസ്സനാമഗ്ഗേ പവത്തന്തോ. **ഇതോ ബഹിദ്ധാ**തി മമ സാസനതോ ബഹിദ്ധാ. **സമണോപി നത്ഥീ**തി പദേസവത്തിവിപസ്സകോപി നത്ഥി, പഠമസമണോ സോതാപന്നോപി നത്ഥീതി വുത്തം ഹോതി.

യേ എത്ഥാതി യേ തുമ്ഹേ എത്ഥ സാസനേ സത്ഥാരാ സമ്മുഖാ അന്തേവാസികാഭിസേകേന അഭിസിത്താ, തേസം വോ ലാഭാ തേസം വോ സുലദ്ധന്തി. ബാഹിരസമയേ കിര യം അന്തേവാസികം ആചരിയോ - ''ഇമം പബ്ബാജേഹി , ഇമം ഓവദ, ഇമം അനുസാസാ''തി വദതി, സോ തേന അത്തനോ ഠാനേ ഠപിതോ ഹോതി, തസ്മാ തസ്സ - ''ഇമം പബ്ബജേഹി, ഇമം ഓവദ, ഇമം അനുസാസാ''തി ഇമേ ലാഭാ ഹോന്തി. ഥേരമ്പി സുഭദ്ദോ തമേവ ബാഹിരസമയം ഗഹേത്വാ എവമാഹ.

അലത്ഥ ഖോതി കഥം അലത്ഥ? ഥേരോ കിര നം ഏകമന്തം നേത്വാ ഉദകതുമ്ബതോ പാനീയേന സീസം തേമേത്വാ തചപഞ്ചകകമ്മട്ഠാനം കഥേത്വാ കേസമസ്സും ഓഹാരേത്വാ കാസായാനി വത്ഥാനി അച്ഛാദാപേത്വാ സരണാനി ദത്വാ ഭഗവതോ സന്തികം ആനേസി. ഭഗവാ ഉപസമ്പാദേത്വാ കമ്മട്ഠാനം ആചിക്ഖി. സോ തം ഗഹേത്വാ ഉയ്യാനസ്സ ഏകമന്തേ ചങ്കമം അധിട്ഠായ ഘടേന്തോ വായമന്തോ വിപസ്സനം വഡ്ഢേന്തോ സഹ പടിസമ്ഭിദാഹി അരഹത്തം പത്വാ ആഗമ്മ ഭഗവന്തം വന്ദിത്വാ നിസീദി. തം സന്ധായ - ''അചിരൂപസമ്പന്നോ ഖോ പനാ''തിആദി വുത്തം.

സോ ച ഭഗവതോ പച്ഛിമോ സക്ഖിസാവകോ അഹോസീതി സങ്ഗീതികാരകാനം വചനം. തത്ഥ യോ ഭഗവതി ധരമാനേ പബ്ബജിത്വാ അപരഭാഗേ ഉപസമ്പദം ലഭിത്വാ കമ്മട്ഠാനം ഗഹേത്വാ അരഹത്തം പാപുണാതി, ഉപസമ്പദമ്പി വാ ധരമാനേയേവ ലഭിത്വാ അപരഭാഗേ കമ്മട്ഠാനം ഗഹേത്വാ അരഹത്തം പാപുണാതി, കമ്മട്ഠാനമ്പി വാ ധരമാനേയേവ ഗഹേത്വാ അപരഭാഗേ അരഹത്തമേവ പാപുണാതി, സബ്ബോപി സോ പച്ഛിമോ സക്ഖിസാവകോ. അയം പന ധരമാനേയേവ ഭഗവതി പബ്ബജിതോ ച ഉപസമ്പന്നോ ച കമ്മട്ഠാനഞ്ച ഗഹേത്വാ അരഹത്തം പത്തോതി.

പഞ്ചമഭാണവാരവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

തഥാഗതപച്ഛിമവാചാവണ്ണനാ

൨൧൬. ഇദാനി ഭിക്ഖുസങ്ഘസ്സ ഓവാദം ആരഭി, തം ദസ്സേതും **അഥ ഖോ ഭഗവാ**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **ദേസിതോ പഞ്ഞത്തോ**തി ധമ്മോപി ദേസിതോ ചേവ പഞ്ഞത്തോ ച, വിനയോപി ദേസിതോ ചേവ പഞ്ഞത്തോ ച. **പഞ്ഞത്തോ** ച നാമ ഠപിതോ പട്ഠപിതോതി അത്ഥോ. **സോ വോ മമച്ചയേനാ**തി സോ ധമ്മവിനയോ തുമ്ഹാകം മമച്ചയേന സത്ഥാ. മയാ ഹി വോ ഠിതേനേവ - "ഇദം ലഹുകം, ഇദം ഗരുകം, ഇദം സതേകിച്ഛം, ഇദം അതേകിച്ഛം, ഇദം ലോകവജ്ജം, ഇദം പണ്ണത്തിവജ്ജം, അയം ആപത്തി പുഗ്ഗലസ്സ സന്തികേ വുട്ഠാതി, അയം ആപത്തി ഗണസ്സ സന്തികേ വുട്ഠാതി, അയം സങ്ഘസ്സ സന്തികേ വുട്ഠാതീ"തി സത്താപത്തിക്ഖന്ധവസേന ഓതിണ്ണേ വത്ഥുസ്മിം സഖന്ധകപരിവാരോ ഉഭതോവിഭങ്ഗോ **വിനയോ** നാമ ദേസിതോ, തം സകലമ്പി വിനയപിടകം മയി പരിനിബ്ബുതേ തുമ്ഹാകം സത്ഥുകിച്ചം സാധേസ്സതി.

ഠിതേനേവ ച മയാ - "ഇമേ ചത്താരോ സതിപട്ഠാനാ, ചത്താരോ സമ്മപ്പധാനാ, ചത്താരോ ഇദ്ധിപാദാ, പഞ്ച ഇന്ദ്രിയാനി, പഞ്ച ബലാനി, സത്ത ബോജ്ഝങ്ഗാ, അരിയോ അട്ഠങ്ഗികോ മഗ്ഗോ"തി തേന തേനാകാരേന ഇമേ ധമ്മേ വിഭജിത്വാ വിഭജിത്വാ സുത്തന്തപിടകം ദേസിതം, തം സകലമ്പി സുത്തന്തപിടകം മയി പരിനിബ്ബുതേ തുമ്ഹാകം സത്ഥുകിച്ചം സാധേസ്സതി. ഠിതേനേവ ച മയാ - "ഇമേ പഞ്ചക്ഖന്ധാ, ദ്വാദസായതനാനി, അട്ഠാരസ ധാതുയോ, ചത്താരി സച്ചാനി, ബാവീസതിന്ദ്രിയാനി, നവ ഹേതൂ, ചത്താരോ ആഹാരാ, സത്ത ഫസ്സാ, സത്ത വേദനാ, സത്ത സഞ്ഞാ, സത്ത സഞ്ചേതനാ, സത്ത ചിത്താനി. തത്രാപി 'ഏത്തകാ ധമ്മാ കാമാവചരാ, ഏത്തകാ രൂപാവചരാ, ഏത്തകാ അരൂപാവചരാ, ഏത്തകാ പരിയാപന്നാ, ഏത്തകാ അപരിയാപന്നാ, ഏത്തകാ ലോകിയാ, ഏത്തകാ ലോകുത്തരാ'തി" ഇമേ ധമ്മേ വിഭജിത്വാ വിഭജിത്വാ ചതുവീസതിസമന്തപട്ഠാനഅനന്തനയമഹാപട്ഠാനപടിമണ്ഡിതം അഭിധമ്മപിടകം ദേസിതം, തം സകലമ്പി അഭിധമ്മപിടകം മയി പരിനിബ്ബുതേ തുമ്ഹാകം സത്ഥുകിച്ചം സാധേസ്സതി.

ഇതി സബ്ബമ്പേതം അഭിസമ്ബോധിതോ യാവ പരിനിബ്ബാനാ പഞ്ചചത്താലീസവസ്സാനി ഭാസിതം ലപിതം - "തീണി പിടകാനി, പഞ്ച നികായാ, നവങ്ഗാനി, ചതുരാസീതി ധമ്മക്ഖന്ധസഹസ്സാനീ"തി ഏവം

മഹാപഭേദം ഹോതി. ഇതി ഇമാനി ചതുരാസീതി ധമ്മക്ഖന്ധസഹസ്സാനി തിട്ഠന്തി, അഹം ഏകോവ പരിനിബ്ബായാമി. അഹഞ്ച ഖോ പന ദാനി ഏകകോവ ഓവദാമി അനുസാസാമി, മയി പരിനിബ്ബുതേ ഇമാനി ചതുരാസീതി ധമ്മക്ഖന്ധസഹസ്സാനി തുമ്ഹേ ഓവദിസ്സന്തി അനുസാസിസ്സന്തീതി ഏവം ഭഗവാ ബഹൂനി കാരണാനി ദസ്സേന്തോ - ''സോ വോ മമച്ചയേന സത്ഥാ''തി ഓവദിത്വാ പുന അനാഗതേ ചാരിത്തം ദസ്സേന്തോ **യഥാ ഖോ പനാ**തിആദിമാഹ.

തത്ഥ **സമുദാചരന്തീ**തി കഥേന്തി വോഹരന്തി. **നാമേന വാ ഗോത്തേന വാ**തി നവകാതി അവത്വാ ''തിസ്സ, നാഗാ''തി ഏവം നാമേന വാ, ''കസ്സപ, ഗോതമാ''തി ഏവം ഗോത്തേന വാ, ''ആവുസോ തിസ്സ, ആവുസോ കസ്സപാ''തി ഏവം ആവുസോവാദേന വാ സമുദാചരിതബ്ബോ. **ഭന്തേതി വാ ആയസ്മാതി വാ**തി ഭന്തേ തിസ്സ, ആയസ്മാ തിസ്സാതി ഏവം സമുദാചരിതബ്ബോ. **സമൂഹനതൂ**തി ആകങ്ഖമാനോ സമൂഹനതു, യദി ഇച്ഛതി സമൂഹനേയ്യാതി അത്ഥോ. കസ്മാ പന സമൂഹനഥാതി ഏകംസേനേവ അവത്വാ വികപ്പവചനേനേവ ഠപേസീതി? മഹാകസ്സപസ്സ ബലം ദിട്ഠത്താ. പസ്സതി ഹി ഭഗവാ - ''സമൂഹനഥാതി വുത്തേപി സങ്ഗീതികാലേ കസ്സപോ ന സമൂഹനിസ്സതീ''തി. തസ്മാ വികപ്പേനേവ ഠപേസി.

തത്ഥ - ''ഏകച്ചേ ഥേരാ ഏവമാഹംസു - ചത്താരി പാരാജികാനി ഠപേത്വാ അവസേസാനി ഖുദ്ദാനുഖുദ്ദകാനീ''തിആദിനാ നയേന പഞ്ചസതികസങ്ഗീതിയം **ഖുദ്ദാനുഖുദ്ദകകഥാ** ആഗതാവ വിനിച്ഛയോ പേത്ഥ **സമന്തപാസാദികായം** വുത്തോ. കേചി പനാഹു - ''ഭന്തേ, നാഗസേന, കതമം ഖുദ്ദകം, കതമം അനുഖുദ്ദക''ന്തി മിലിന്ദേന രഞ്ഞാ പുച്ഛിതോ. ''ദുക്കടം, മഹാരാജ, ഖുദ്ദകം, ദുബ്ഭാസിതം അനുഖുദ്ദക''ന്തി വുത്തത്താ നാഗസേനത്ഥേരോ ഖുദ്ദാനുഖുദ്ദകം ജാനാതി. മഹാകസ്സപോ പന തം അജാനന്തോ -

> ''സുണാതു മേ, ആവുസോ, സങ്ഘോ സന്തമ്ഹാകം സിക്ഖാപദാനി ഗിഹിഗതാനി, ഗിഹിനോപി ജാനന്തി - ''ഇദം വോ സമണാനം സക്യപുത്തിയാനം കപ്പതി, ഇദം വോ ന കപ്പതീ''തി. സചേ മയം ഖുദ്ദാനുഖുദ്ദകാനി സിക്ഖാപദാനി സമൂഹനിസ്സാമ, ഭവിസ്സന്തി വത്താരോ - ''ധൂമകാലികം സമണേന ഗോതമേന സാവകാനം സിക്ഖാപദം പഞ്ഞത്തം, യാവ നേസം സത്ഥാ അട്ഠാസി, താവിമേ സിക്ഖാപദേസു സിക്ഖിംസു, യതോ ഇമേസം സത്ഥാ പരിനിബ്ബുതോ, ന ദാനിമേ സിക്ഖാപദേസു സിക്ഖന്തീ''തി. യദി സങ്ഘസ്സ പത്തകല്ലം, സങ്ഘോ അപഞ്ഞത്തം ന പഞ്ഞപേയ്യ, പഞ്ഞത്തം ന സമുച്ഛിന്ദേയ്യ, യഥാപഞ്ഞത്തേസു സിക്ഖാപദേസു സമാദായ വത്തേയ്യ. ഏസാ ഞത്തീതി -

കമ്മവാചം സാവേസീതി. ന തം ഏവം ഗഹേതബ്ബം. നാഗസേനത്ഥേരോ ഹി - ''പരവാദിനോ ഓകാസോ മാ അഹോസീ''തി ഏവമാഹ. മഹാകസ്സപത്ഥേരോ ''ഖുദ്ദാനുഖുദ്ദകാപത്തിം ന സമൂഹനിസ്സാമീ''തി കമ്മവാചം സാവേസി.

ബ്രഹ്മദണ്ഡകഥാപി സങ്ഗീതിയം ആഗതത്താസമന്തപാസാദികായം വിനിച്ഛിതാ.

കങ്ഖാതി ദ്വേള്ഹകം. **വിമതീതി** വിനിച്ഛിതും അസമത്ഥതാ, ബുദ്ധോ നു ഖോ, ന ബുദ്ധോ നു ഖോ, ധമ്മോ നു ഖോ, ന ധമ്മോ നു ഖോ, സങ്ഘോ നു ഖോ, ന സങ്ഘോ നു ഖോ, മഗ്ഗോ നു ഖോ, ന മഗ്ഗോ നു ഖോ, പടിപദാ നു ഖോ, ന പടിപദാ നു ഖോതി യസ്സ സംസയോ ഉപ്പജ്ജേയ്യ, തം വോ വദാമി "പുച്ഛഥ ഭിക്ഖവേ"തി അയമേത്ഥ സങ്ഖേപത്ഥോ. **സത്ഥുഗാരവേനാപി ന പുച്ഛേയ്യാഥാ**തി മയം സത്ഥുസന്തികേ പബ്ബജിമ്ഹ, ചത്താരോ പച്ചയാപി നോ സത്ഥു സന്തകാവ, തേ മയം എത്തകം കാലം കങ്ഖം അകത്വാ ന അരഹാമ അജ്ജ പച്ഛിമകാലേ കങ്ഖം കാതുന്തി സചേ എവം സത്ഥരി ഗാരവേന ന പുച്ഛഥ. **സഹായകോപി ഭിക്ഖവേ സഹായകസ്സ ആരോചേതൂ**തി തുമ്ഹാകം യോ യസ്സ ഭിക്ഖുനോ സന്ദിട്ഠോ സമ്ഭത്തോ, സോ തസ്സ ആരോചേതു, അഹം എതസ്സ ഭിക്ഖുസ്സ കഥേസ്സാമി, തസ്സ കഥം സുത്വാ സബ്ബേ നിക്കങ്ഖാ ഭവിസ്സഥാതി ദസ്സേതി.

എവം പസന്നോതി എവം സദ്ദഹാമി അഹന്തി അത്ഥോ. **ഞാണമേവാ**തി നിക്കങ്ഖഭാവപച്ചക്ഖകരണഞാണംയേവ, എത്ഥ തഥാഗതസ്സ ന സദ്ധാമത്തന്തി അത്ഥോ. **ഇമേസഞ്ഹി, ആനന്ദാ**തി ഇമേസം അന്തോസാണിയം നിസിന്നാനം പഞ്ചന്നം ഭിക്ഖുസതാനം. **യോ പച്ഛിമകോ**തി യോ ഗുണവസേന പച്ഛിമകോ. ആനന്ദത്ഥേരംയേവ സന്ധായാഹ.

൨൧൮. **അപ്പമാദേന സമ്പാദേഥാ**തി സതിഅവിപ്പവാസേന സബ്ബകിച്ചാനി സമ്പാദേയ്യാഥ. ഇതി ഭഗവാ പരിനിബ്ബാനമഞ്ചേ നിപന്നോ പഞ്ചചത്താലീസ വസ്സാനി ദിന്നം ഓവാദം സബ്ബം എകസ്മിം അപ്പമാദപദേയേവ പക്ഖിപിത്വാ അദാസി. **അയം തഥാഗതസ്സ പച്ഛിമാ വാചാ**തി ഇദം പന സങ്ഗീതികാരകാനം വചനം.

പരിനിബ്ബുതകഥാവണ്ണനാ

൨൧൯. ഇതോ പരം യം പരിനിബ്ബാനപരികമ്മം കത്വാ ഭഗവാ പരിനിബ്ബുതോ, തം ദസ്സേതും **അഥ ഖോ ഭഗവാ പഠമം ഝാന**ന്തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **പരിനിബ്ബുതോ ഭന്തേ**തി നിരോധം സമാപന്നസ്സ ഭഗവതോ അസ്സാസപസ്സാസാനം അഭാവം ദിസ്വാ പുച്ഛതി. **ന ആവുസോ**തി ഥേരോ കഥം ജാനാതി? ഥേരോ കിര സത്ഥാരാ സദ്ധിംയേവ തം തം സമാപത്തിം സമാപജ്ജന്തോ യാവ നേവസഞ്ഞാനാസഞ്ഞായതനാ വുട്ഠാനം, താവ ഗന്ത്വാ ഇദാനി ഭഗവാ നിരോധം സമാപന്നോ, അന്തോനിരോധേ ച കാലങ്കിരിയാ നാമ നത്ഥീതി ജാനാതി.

അഥ ഖോ ഭഗവാ സഞ്ഞാവേദയിതനിരോധസമാപത്തിയാ വുട്ഠഹിത്വാ നേവസഞ്ഞാനാസഞ്ഞായതനം സമാപജ്ജി...പേ॰... തതിയജ്ഝാനാ വുട്ഠഹിത്വാ ചതുത്ഥജ്ഝാനം സമാപജ്ജീതി എത്ഥ ഭഗവാ ചതുവീസതിയാ ഠാനേസു പഠമജ്ഝാനം സമാപജ്ജി, തേരസസു ഠാനേസു ദുതിയജ്ഝാനം, തഥാ തതിയജ്ഝാനം, പന്നരസസു ഠാനേസു ചതുത്ഥജ്ഝാനം സമാപജ്ജി. കഥം? ദസസു അസുഭേസു, ദ്വത്തിംസാകാരേ അട്ഠസു കസിണേസു, മേത്താകരുണാമുദിതാസു, ആനാപാനേ, പരിച്ഛേദാകാസേതി ഇമേസു താവ ചതുവീസതിയാ ഠാനേസു പഠമജ്ഝാനം സമാപജ്ജി. ഠപേത്വാ പന ദ്വത്തിംസാകാരഞ്ച ദസ അസുഭാനി ച സേസേസു തേരസസു ദുതിയജ്ഝാനം , തേസുയേവ ച തതിയജ്ഝാനം സമാപജ്ജി. അട്ഠസു പന കസിണേസു,

ഉപേക്ഖാബ്രഹ്മവിഹാരേ, ആനാപാനേ, പരിച്ഛേദാകാസേ, ചതൂസു അരൂപേസൂതി ഇമേസു പന്നരസസു ഠാനേസു ചതുത്ഥജ്ഝാനം സമാപജ്ജി. അയമ്പി ച സങ്ഖേപകഥാവ. നിബ്ബാനപുരം പവിസന്തോ പന ഭഗവാ ധമ്മസ്സാമീ സബ്ബാപി ചതുവീസതികോടിസതസഹസ്സസങ്ഖ്യാ സമാപത്തിയോ പവിസിത്വാ വിദേസം ഗച്ഛന്തോ ഞാതിജനം ആലിങ്ഗേത്വാ വിയ സബ്ബസമാപത്തിസുഖം അനുഭവിത്വാ പവിട്ഠോ.

ചതുത്ഥജ്ഝാനാ വുട്ഠഹിത്വാ സമനന്തരാ ഭഗവാ പരിനിബ്ബായീതി എത്ഥ ഝാനസമനന്തരം, പച്ചവേക്ഖണാസമനന്തരന്തി ദ്വേ സമനന്തരാനി. തത്ഥ ഝാനാ വുട്ഠായ ഭവങ്ഗം ഓതിണ്ണസ്സ തത്ഥേവ പരിനിബ്ബാനം **ഝാനസമനന്തരം** നാമ. ഝാനാ വുട്ഠഹിത്വാ പുന ഝാനങ്ഗാനി പച്ചവേക്ഖിത്വാ ഭവങ്ഗം ഓതിണ്ണസ്സ തത്ഥേവ പരിനിബ്ബാനം **പച്ചവേക്ഖണാസമനന്തരം** നാമ. ഇമാനിപി ദ്വേ സമനന്തരാനേവ. ഭഗവാ പന ഝാനം സമാപജ്ജിത്വാ ഝാനാ വുട്ഠായ ഝാനങ്ഗാനി പച്ചവേക്ഖിത്വാ ഭവങ്ഗചിത്തേന അബ്യാകതേന ദുക്ഖസച്ചേന പരിനിബ്ബായി. യേ ഹി കേചി ബുദ്ധാ വാ പച്ചേകബുദ്ധാ വാ അരിയസാവകാ വാ അന്തമസോ കുന്ഥകിപില്ലികം ഉപാദായ സബ്ബേ ഭവങ്ഗചിത്തേനേവ അബ്യാകതേന ദുക്ഖസച്ചേന കാലങ്കരോന്തീതി. **മഹാഭൂമിചാലാദീനി** വുത്തനയാനേവാതി.

൨൨൦. **ഭൂതാ**തി സത്താ. **അപ്പടിപുഗ്ഗലോ**തി പടിഭാഗപുഗ്ഗലവിരഹിതോ. **ബലപ്പത്തോ**തി ദസവിധഞാണബലം പത്തോ.

൨൨൧. **ഉപ്പാദവയധമ്മിനോ**തി ഉപ്പാദവയസഭാവാ. **തേസം വൂപസമോ**തി തേസം സങ്ഖാരാനം വൂപസമോ, അസങ്ഖതം നിബ്ബാനമേവ സുഖന്തി അത്ഥോ.

൨൨൨. **നാഹു അസ്സാസപസ്സാസോ**തി ന ജാതോ അസ്സാസപസ്സാസോ. **അനേജോ**തി തണ്ഹാസങ്ഖാതായ എജായ അഭാവേന അനേജോ. **സന്തിമാരബ്ഭാ**തി അനുപാദിസേസം നിബ്ബാനം ആരബ്ഭ പടിച്ച സന്ധായ. **യം കാലമകരീ**തി യോ കാലം അകരി. ഇദം വുത്തം ഹോതി - "ആവുസോ, യോ മമ സത്ഥാ ബുദ്ധമുനി സന്തിം ഗമിസ്സാമീതി, സന്തിം ആരബ്ഭ കാലമകരി, തസ്സ ഠിതചിത്തസ്സ താദിനോ ഇദാനി അസ്സാസപസ്സാസോ ന ജാതോ, നത്ഥി, നപ്പവത്തതീ"തി.

അസല്ലീനേനാതി അലീനേന അസങ്കുടിതേന സുവികസിതേനേവ ചിത്തേന. **വേദനം അജ്ഝവാസയീ**തി വേദനം അധിവാസേസി, ന വേദനാനുവത്തീ ഹുത്വാ ഇതോ ചിതോ ച സമ്പരിവത്തി. **വിമോക്ഖോ**തി കേനചി ധമ്മേന അനാവരണവിമോക്ഖോ സബ്ബസോ അപഞ്ഞത്തിഭാവൂപഗമോ പജ്ജോതനിബ്ബാനസദിസോ ജാതോ.

൨൨൩. **തദാസീ**തി "സഹ പരിനിബ്ബാനാ മഹാഭൂമിചാലോ"തി ഏവം ഹേട്ഠാ വുത്തം ഭൂമിചാലമേവ സന്ധായാഹ. തഞ്ഹി ലോമഹംസനഞ്ച ഭിംസനകഞ്ച ആസി. **സബ്ബാകാരവരൂപേതേ**തി സബ്ബവരകാരണൂപേതേ.

൨൨൪. **അവീതരാഗാ**തി പുഥുജ്ജനാ ചേവ സോതാപന്നസകദാഗാമിനോ ച. തേസഞ്ഹി ദോമനസ്സം അപ്പഹീനം. തസ്മാ തേപി ബാഹാ പഗ്ഗയ്ഹ കന്ദന്തി.

ഉഭോപി ഹത്ഥേ സീസേ ഠപേത്വാ രോദന്തീതി സബ്ബം പുരിമനയേനേവ വേദിതബ്ബം.

൨൨൮. **ഉജ്ഝായന്തീ**തി "അയ്യോ അത്തനാപി അധിവാസേതും ന സക്കോന്തി, സേസജനം കഥം സമസ്സാസേസ്സന്തീ"തി വദന്തിയോ ഉജ്ഝായന്തി. **കഥംഭൂതാ പന ഭന്തേ ആയസ്മാ അനുരുദ്ധോ ദേവതാ മനസികരോതീ**തി ദേവതാ, ഭന്തേ, കഥംഭൂതാ ആയസ്മാ അനുരുദ്ധോ സല്ലക്ഖേതി, കിം താ സത്ഥു പരിനിബ്ബാനം അധിവാസേന്തീതി?

അഥ താസം പവത്തിദസ്സനത്ഥം ഥേരോ **സന്താവുസോ**തിആദിമാഹ. തം വുത്തത്ഥമേവ. **രത്താവസേസ**ന്തി ബലവപച്ചൂസേ പരിനിബ്ബുതത്താ രത്തിയാ അവസേസം ചുല്ലകദ്ധാനം. **ധമ്മിയാ കഥായാ**തി അഞ്ഞാ പാടിയേക്കാ ധമ്മകഥാ നാമ നത്ഥി, "ആവുസോ സദേവകേ നാമ ലോകേ അപ്പടിപുഗ്ഗലസ്സ സത്ഥുനോ അയം മച്ചുരാജാ ന ലജ്ജതി, കിമങ്ഗം പന ലോകിയമഹാജനസ്സ ലജ്ജിസ്സതീ"തി ഏവരൂപായ പന മരണപടിസംയുത്തായ കഥായ വീതിനാമേസും. തേസഞ്ഹി തം കഥം കഥേന്താനം മുഹുത്തേനേവ അരുണം ഉഗ്ഗച്ഛി.

൨൨൯. **അഥ ഖോ**തി അരുണുഗ്ഗം ദിസ്വാവ ഥേരോ ഥേരം ഏതദവോച. **തേനേവ കരണീയേനാ**തി കീദിസേന നു ഖോ പരിനിബ്ബാനട്ഠാനേ മാലാഗന്ധാദിസക്കാരേന ഭവിതബ്ബം, കീദിസേന ഭിക്ഖുസങ്ഘസ്സ നിസജ്ജട്ഠാനേന ഭവിതബ്ബം, കീദിസേന ഖാദനീയഭോജനീയേന ഭവിതബ്ബന്തി, ഏവം യം ഭഗവതോ പരിനിബ്ബുതഭാവം സുത്വാ കത്തബ്ബം തേനേവ കരണീയേന.

ബുദ്ധസരീരപൂജാവണ്ണനാ

൨൨൭. **സബ്ബഞ്ച താളാവചര**ന്തി സബ്ബം തൂരിയഭണ്ഡം. **സന്നിപാതേഥാ**തി ഭേരിം ചരാപേത്വാ സമാഹരഥ. തേ തഥേവ അകംസു. **മണ്ഡലമാളേ**തി ദുസ്സമണ്ഡലമാളേ. **പടിയാദേന്താ**തി സജ്ജേന്താ.

ദക്ഖിണേന ദക്ഖിണന്തി നഗരസ്സ ദക്ഖിണദിസാഭാഗേനേവ ദക്ഖിണദിസാഭാഗം. **ബാഹിരേന ബാഹിര**ന്തി അന്തോനഗരം അപ്പവേസേത്വാ ബാഹിരേനേവ നഗരസ്സ ബാഹിരപസ്സം ഹരിത്വാ. **ദക്ഖിണതോ നഗരസ്സാ**തി അനുരാധപുരസ്സ ദക്ഖിണദ്വാരസദിസേ ഠാനേ ഠപേത്വാ സക്കാരസമ്മാനം കത്വാ ജേതവനസദിസേ ഠാനേ ഝാപേസ്സാമാതി അത്ഥോ.

൨൨൮. **അട്ഠ മല്ലപാമോക്ഖാ**തി മജ്ഝിമവയാ ഥാമസമ്പന്നാ അട്ഠമല്ലരാജാനോ. **സീസം ന്ഹാതാ**തി സീസം ധോവിത്വാ നഹാതാ. **ആയസ്മന്തം അനുരുദ്ധ**ന്തി ഥേരോവ ദിബ്ബചക്ഖുകോതി പാകടോ, തസ്മാ തേ സന്തേസുപി അഞ്ഞേസു മഹാഥേരേസു - "അയം നോ പാകടം കത്വാ കഥേസ്സതീ"തി ഥേരം പുച്ഛിംസു. **കഥം പന, ഭന്തേ, ദേവതാനം അധിപ്പായോ**തി ഭന്തേ, അമ്ഹാകം താവ അധിപ്പായം ജാനാമ. ദേവതാനം കഥം അധിപ്പായോതി പുച്ഛന്തി. ഥേരോ പഠമം തേസം അധിപ്പായം ദസ്സേന്തോ **തുമ്ഹാകം ഖോ**തിആദിമാഹ. **മകുടബന്ധനം നാമ മല്ലാനം ചേതിയ**ന്തി മല്ലരാജൂനം പസാധനമങ്ഗലസാലായ ഏതം നാമം. ചിത്തീകതട്ഠേന പനേസാ "ചേതിയ"ന്തി വുച്ചതി.

൨൨൯. **യാവ സന്ധിസമലസങ്കടീരാ**തി എത്ഥ **സന്ധി** നാമ ഘരസന്ധി. **സമലം** നാമ ഗൂഥരാസിനിദ്ധമനപനാളി. **സങ്കടീരം** നാമ സങ്കാരട്ഠാനം. **ദിബ്ബേഹി ച മാനുസകേഹി ച നച്ചേഹീ**തി ഉപരി ദേവതാനം നച്ചാനി ഹോന്തി, ഹേട്ഠാ മനുസ്സാനം. ഏസ നയോ ഗീതാദീസു. അപിച ദേവതാനം അന്തരേ മനുസ്സാ, മനുസ്സാനം അന്തരേ ദേവതാതി ഏവമ്പി സക്കരോന്താ പൂജേന്താ അഗമംസു. **മജ്ഝേന മജ്ഝം നഗരസ്സ ഹരിത്വാ**തി ഏവം ഹരിയമാനേ ഭഗവതോ സരീരേ ബന്ധുലമല്ലസേനാപതിഭരിയാ **മല്ലികാ** നാമ - ''ഭഗവതോ സരീരം ആഹരന്തീ''തി സുത്വാ അത്തനോ സാമികസ്സ കാലം കിരിയതോ പട്ഠായ അപരിഭുഞ്ജിത്വാ ഠപിതം വിസാഖായ പസാധനസദിസം **മഹാലതാപസാധനം** നീഹരാപേത്വാ - ''ഇമിനാ സത്ഥാരം പൂജേസ്സാമീ''തി തം മജ്ജാപേത്വാ ഗന്ധോദകേന ധോവിത്വാ ദ്വാരേ ഠിതാ.

തം കിര പസാധനം താസഞ്ച ദ്വിന്നം ഇത്ഥീനം, ദേവദാനിയചോരസ്സ ഗേഹേതി തീസുയേവ ഠാനേസു അഹോസി. സാ ച സത്ഥു സരീരേ ദ്വാരം സമ്പത്തേ - ''ഓതാരേഥ, താതാ, സത്ഥുസരീര''ന്തി വത്വാ തം പസാധനം സത്ഥുസരീരേ പടിമുഞ്ചി. തം സീസതോ പട്ഠായ പടിമുക്കം യാവപാദതലാഗതം. സുവണ്ണവണ്ണം ഭഗവതോ സരീരം സത്തരതനമയേന മഹാപസാധനേന പസാധിതം അതിവിയ വിരോചിത്ഥ. തം സാ ദിസ്വാ പസന്നചിത്താ പത്ഥനം അകാസി - ''ഭഗവാ യാവ വട്ടേ സംസരിസ്സാമി, താവ മേ പാടിയേക്കം പസാധനകിച്ചം മാ ഹോതു, നിച്ചം പടിമുക്കപസാധനസദിസമേവ സരീരം ഹോതൂ''തി.

അഥ ഭഗവന്തം സത്തരതനമയേന മഹാപസാധനേന ഉക്ഖിപിത്വാ പുരത്ഥിമേന ദ്വാരേന നീഹരിത്വാ പുരത്ഥിമേന നഗരസ്സ മകുടബന്ധനം മല്ലാനം ചേതിയം, എത്ഥ ഭഗവതോ സരീരം നിക്ഖിപിംസു.

മഹാകസ്സപത്ഥേരവത്ഥുവണ്ണനാ

൨൩൧. **പാവായ കുസിനാര**ന്തി പാവാനഗരേ പിണ്ഡായ ചരിത്വാ ''കുസിനാരം ഗമിസ്സാമീ''തി അദ്ധാനമഗ്ഗപ്പടിപന്നോ ഹോതി. **രുക്ഖമൂലേ നിസീദീ**തി എത്ഥ കസ്മാ ദിവാവിഹാരന്തി ന വുത്തം? ദിവാവിഹാരത്ഥായ അനിസിന്നത്താ. ഥേരസ്സ ഹി പരിവാരാ ഭിക്ഖൂ സബ്ബേ സുഖസംവഡ്ഢിതാ മഹാപുഞ്ഞാ. തേ മജ്ഝന്ഹികസമയേ തത്തപാസാണസദിസായ ഭൂമിയാ പദസാ ഗച്ഛന്താ കിലമിംസു. ഥേരോ തേ ദിസ്വാ - ''ഭിക്ഖൂ കിലമന്തി, ഗന്തബ്ബട്ഠാനഞ്ച ന ദൂരം, ഥോകം വിസ്സമിത്വാ ദരഥം പടിപ്പസ്സമ്ഭേത്വാ സായന്ഹസമയേ കുസിനാരം ഗന്ത്വാ ദസബലം പസ്സിസ്സാമീ''തി മഗ്ഗാ ഓക്കമ്മ അഞ്ഞതരസ്മിം രുക്ഖമൂലേ സങ്ഘാടിം പഞ്ഞപേത്വാ ഉദകതുമ്ബതോ ഉദകേന ഹത്ഥപാദേ സീതലേ കത്വാ നിസീദി. പരിവാരഭിക്ഖൂപിസ്സ രുക്ഖമൂലേ നിസീദിത്വാ യോനിസോ മനസികാരേ കമ്മം കുരുമാനാ തിണ്ണം രതനാനം വണ്ണം ഭണമാനാ നിസീദിംസു. ഇതി ദരഥവിനോദനത്ഥായ നിസിന്നത്താ ''ദിവാവിഹാര''ന്തി ന വുത്തം.

മന്ദാരവപുപ്ഫം ഗഹേത്വാതി മഹാപാതിപ്പമാണം പുപ്ഫം ആഗന്തുകദണ്ഡകേ ഠപേത്വാ ഛത്തം വിയ ഗഹേത്വാ. **അദ്ദസ ഖോ**തി ആഗച്ഛന്തം ദൂരതോ അദ്ദസ. ദിസ്വാ ച പന ചിന്തേസി -

“ഏതം ആജീവകസ്സ ഹത്ഥേ മന്ദാരവപുപ്ഫം പഞ്ഞായതി, ഏതഞ്ച ന സബ്ബദാ മനുസ്സപഥേ പഞ്ഞായതി, യദാ പന കോചി ഇദ്ധിമാ ഇദ്ധിം വികുബ്ബതി, തദാ സബ്ബഞ്ഞുബോധിസത്തസ്സ ച മാതുകുച്ഛിഓക്കമനാദീസു ഹോതി. ന ഖോ പന അജ്ജ കേനചി ഇദ്ധിവികുബ്ബനം കതം, ന മേ സത്ഥാ മാതുകുച്ഛിം ഓക്കന്തോ, ന കുച്ഛിതോ നിക്ഖമന്തോ, നാപിസ്സ അജ്ജ അഭിസമ്ബോധി, ന ധമ്മചക്കപ്പവത്തനം, ന യമകപാടിഹാരിയം, ന ദേവോരോഹണം, ന ആയുസങ്ഖാരോസ്സജ്ജനം. മഹല്ലകോ പന മേ സത്ഥാ ധുവം പരിനിബ്ബുതോ ഭവിസ്സതീ”തി.

തതോ - “പുച്ഛാമി ന”ന്തി ചിത്തം ഉപ്പാദേത്വാ - “സചേ ഖോ പന നിസിന്നകോവ പുച്ഛാമി, സത്ഥരി അഗാരവോ കതോ ഭവിസ്സതീ”തി ഉട്ഠഹിത്വാ ഠിതട്ഠാനതോ അപക്കമ്മ ഛദ്ദന്തോ നാഗരാജാ മണിചമ്മം വിയ ദസബലദത്തിയം മേഘവണ്ണം പംസുകൂലചീവരം പാരുപിത്വാ ദസനഖസമോധാനസമുജ്ജലം അഞ്ജലിം സിരസ്മിം പതിട്ഠപേത്വാ സത്ഥരി കതേന ഗാരവേന ആജീവകസ്സ അഭിമുഖോ ഹുത്വാ - “ആവുസോ, അമ്ഹാകം സത്ഥാരം ജാനാസീ”തി ആഹ. കിം പന സത്ഥു പരിനിബ്ബാനം ജാനന്തോ പുച്ഛി അജാനന്തോതി? ആവജ്ജനപടിബദ്ധം ഖീണാസവാനം ജാനനം, അനാവജ്ജിതത്താ പനേസ അജാനന്തോ പുച്ഛീതി ഏകേ. ഥേരോ സമാപത്തിബഹുലോ, രത്തിട്ഠാനദിവാട്ഠാനലേണമണ്ഡപാദീസു നിച്ചം സമാപത്തിബലേനേവ യാപേതി, കുലസന്തകമ്പി ഗാമം പവിസിത്വാ ദ്വാരേ സമാപത്തിം സമാപജ്ജിത്വാ സമാപത്തിതോ വുട്ഠിതോവ ഭിക്ഖം ഗണ്ഹാതി. ഥേരോ കിര ഇമിനാ പച്ഛിമേന അത്തഭാവേന മഹാജനാനുഗ്ഗഹം കരിസ്സാമി - “യേ മയ്ഹം ഭിക്ഖം വാ ദേന്തി ഗന്ധമാലാദീഹി വാ സക്കാരം കരോന്തി, തേസം തം മഹപ്ഫലം ഹോതൂ”തി ഏവം കരോതി. തസ്മാ സമാപത്തിബഹുലതായ ന ജാനാതി. ഇതി അജാനന്തോവ പുച്ഛതീതി വദന്തി, തം ന ഗഹേതബ്ബം.

ന ഹേത്ഥ അജാനനകാരണം അത്ഥി. അഭിലക്ഖിതം സത്ഥു പരിനിബ്ബാനം അഹോസി, ദസസഹസ്സിലോകധാതുകമ്പനാദീഹി നിമിത്തേഹി. ഥേരസ്സ പന പരിസായ കേഹിചി ഭിക്ഖൂഹി ഭഗവാ ദിട്ഠപുബ്ബോ, കേഹിചി ന ദിട്ഠപുബ്ബോ, തത്ഥ യേഹിപി ദിട്ഠപുബ്ബോ, തേപി പസ്സിതുകാമാവ, യേഹിപി അദിട്ഠപുബ്ബോ, തേപി പസ്സിതുകാമാവ. തത്ഥ യേഹി ന ദിട്ഠപുബ്ബോ, തേ അതിദസ്സനകാമതായ ഗന്ത്വാ “കുഹിം ഭഗവാ”തി പുച്ഛന്താ “പരിനിബ്ബുതോ”തി സുത്വാ സന്ധാരേതും നാസക്ഖിസ്സന്തി. ചീവരഞ്ച പത്തഞ്ച ഛഡ്ഡേത്വാ ഏകവത്ഥാ വാ ദുന്നിവത്ഥാ വാ ദുപ്പാരുതാ വാ ഉരാനി പടിപിസന്താ പരോദിസ്സന്തി. തത്ഥ മനുസ്സാ - “മഹാകസ്സപത്ഥേരേന സദ്ധിം ആഗതാ പംസുകൂലികാ സയമ്പി ഇത്ഥിയോ വിയ പരോദന്തി, തേ കിം അമ്ഹേ സമസ്സാസേസ്സന്തീ”തി മയ്ഹം ദോസം ദസ്സന്തി. ഇദം പന സുഞ്ഞം മഹാഅരഞ്ഞം, ഇധ യഥാ തഥാ രോദന്തേസു ദോസോ നത്ഥി. പുരിമതരം സുത്വാ നാമ സോകോപി തനുകോ ഹോതീതി ഭിക്ഖൂനം സതുപ്പാദനത്ഥായ ജാനന്തോവ പുച്ഛി.

അജ്ജ സത്താഹപരിനിബ്ബുതോ സമണോ ഗോതമോതി അജ്ജ സമണോ ഗോതമോ സത്താഹപരിനിബ്ബുതോ. **തതോ മേ ഇദന്തി** തതോ സമണസ്സ ഗോതമസ്സ പരിനിബ്ബുതട്ഠാനതോ.

൨൩൭. **സുഭദ്ദോ നാമ വുഡ്ഢപബ്ബജിതോതി** ''സുഭദ്ദോ''തി തസ്സ നാമം. വുഡ്ഢകാലേ പന പബ്ബജിതത്താ ''വുഡ്ഢപബ്ബജിതോ''തി വുച്ചതി. കസ്മാ പന സോ എവമാഹ? ഭഗവതി ആഘാതേന. അയം കിരേസോ ഖന്ധകേ ആഗതേ ആതുമാവത്ഥുസ്മിം നഹാപിതപുബ്ബകോ വുഡ്ഢപബ്ബജിതോ ഭഗവതി കുസിനാരതോ നിക്ഖമിത്വാ അഡ്ഢതേളസേഹി ഭിക്ഖുസതേഹി സദ്ധിം ആതുമം ആഗച്ഛന്തേ ഭഗവാ ആഗച്ഛതീതി സുത്വാ - ''ആഗതകാലേ യാഗുപാനം കരിസ്സാമീ''തി സാമണേരഭൂമിയം ഠിതേ ദ്വേ പുത്തേ ഏതദവോച - ''ഭഗവാ കിര, താതാ, ആതുമം ആഗച്ഛതി മഹതാ ഭിക്ഖുസങ്ഘേന സദ്ധിം അഡ്ഢതേളസേഹി ഭിക്ഖുസതേഹി; ഗച്ഛഥ തുമ്ഹേ, താതാ, ഖുരഭണ്ഡം ആദായ നാളിയാവാപകേന അനുഘരകം അനുഘരകം ആഹിണ്ഡഥ ലോണമ്പി തേലമ്പി തണ്ഡുലമ്പി ഖാദനീയമ്പി സംഹരഥ ഭഗവതോ ആഗതസ്സ യാഗുപാനം കരിസ്സാമാ''തി (മഹാവ॰ ൩൦൩). തേ തഥാ അകംസു.

മനുസ്സാ തേ ദാരകേ മഞ്ജുകേ പടിഭാനേയ്യകേ ദിസ്വാ കാരേതുകാമാപി അകാരേതുകാമാപി കാരേന്തിയേവ. കതകാലേ - ''കിം ഗണ്ഹിസ്സഥ താതാ''തി പുച്ഛന്തി. തേ വദന്തി - ''ന അമ്ഹാകം അഞ്ഞേന കേനചി അത്ഥോ, പിതാ പന നോ ഭഗവതോ, ആഗതകാലേ യാഗുദാനം ദാതുകാമോ''തി. തം സുത്വാ മനുസ്സാ അപരിഗണേത്വാവ യം തേ സക്കോന്തി ആഹരിതും, സബ്ബം ദേന്തി. യമ്പി ന സക്കോന്തി, മനുസ്സേഹി പേസേന്തി. അഥ ഭഗവതി ആതുമം ആഗന്ത്വാ ഭുസാഗാരം പവിട്ഠേ സുഭദ്ദോ സായന്ഹസമയം ഗാമദ്വാരം ഗന്ത്വാ മനുസ്സേ ആമന്തേസി - ''ഉപാസകാ, നാഹം തുമ്ഹാകം സന്തികാ അഞ്ഞം കിഞ്ചി പച്ചാസീസാമി, മയ്ഹം ദാരകേഹി ആഭതാനി തണ്ഡുലാദീനിയേവ സങ്ഘസ്സ പഹോന്തി. യം ഹത്ഥകമ്മം, തം മേ ദേഥാ''തി. ''ഇദഞ്ചിദഞ്ച ഗണ്ഹഥാ''തി സബ്ബൂപകരണാനി ഗാഹേത്വാ വിഹാരേ ഉദ്ധനാനി കാരേത്വാ ഏകം കാളകം കാസാവം നിവാസേത്വാ താദിസമേവ പാരുപിത്വാ - ''ഇദം കരോഥ, ഇദം കരോഥാ''തി സബ്ബരത്തിം വിചാരേന്തോ സതസഹസ്സം വിസ്സജ്ജേത്വാ ഭോജ്ജയാഗുഞ്ച മധുഗോളകഞ്ച പടിയാദാപേസി. ഭോജ്ജയാഗു നാമ ഭുഞ്ജിത്വാ പാതബ്ബയാഗു, തത്ഥ സപ്പിമധുഫാണിതമച്ഛമംസപുപ്ഫഫലരസാദി യം കിഞ്ചി ഖാദനീയം നാമ സബ്ബം പക്ഖിപതി കീളിതുകാമാനം സീസമക്ഖനയോഗ്ഗാ ഹോതി സുഗന്ധഗന്ധാ.

അഥ ഭഗവാ കാലസ്സേവ സരീരപടിജഗ്ഗനം കത്വാ ഭിക്ഖുസങ്ഘപരിവുതോ പിണ്ഡായ ചരിതും ആതുമനഗരാഭിമുഖോ പായാസി. മനുസ്സാ തസ്സ ആരോചേസും - ''ഭഗവാ പിണ്ഡായ ഗാമം പവിസതി, തയാ കസ്സ യാഗു പടിയാദിതാ''തി. സോ യഥാനിവത്ഥപാരുതേഹേവ തേഹി കാളകകാസാവേഹി ഏകേന ഹത്ഥേന ദബ്ബിഞ്ച കടച്ഛുഞ്ച ഗഹേത്വാ ബ്രഹ്മാ വിയ ദക്ഖിണജാണുമണ്ഡലം ഭൂമിയം പതിട്ഠപേത്വാ വന്ദിത്വാ - ''പടിഗ്ഗണ്ഹാതു മേ, ഭന്തേ, ഭഗവാ യാഗു''ന്തി ആഹ.

തതോ ''ജാനന്താപി തഥാഗതാ പുച്ഛന്തീ''തി ഖന്ധകേ ആഗതനയേന ഭഗവാ പുച്ഛിത്വാ ച സുത്വാ ച തം വുഡ്ഢപബ്ബജിതം വിഗരഹിത്വാ തസ്മിം വത്ഥുസ്മിം അകപ്പിയസമാദാനസിക്ഖാപദഞ്ച, ഖുരഭണ്ഡപരിഹരണസിക്ഖാപദഞ്ചാതി ദ്വേ സിക്ഖാപദാനി പഞ്ഞപേത്വാ - ''ഭിക്ഖവേ, അനേകകപ്പകോടിയോ ഭോജനം പരിയേസന്തേഹേവ വീതിനാമിതാ, ഇദം പന തുമ്ഹാകം അകപ്പിയം അധമ്മേന ഉപ്പന്നം ഭോജനം, ഇമം

പരിഭുത്താനം അനേകാനി അത്തഭാവസഹസ്സാനി അപായേസ്വേവ നിബ്ബത്തിസ്സന്തി, അപേഥ മാ ഗണ്ഹഥാ"തി ഭിക്ഖാചാരാഭിമുഖോ അഗമാസി. ഏകഭിക്ഖുനാപി ന കിഞ്ചി ഗഹിതം.

സുഭദ്ദോ അനത്തമനോ ഹുത്വാ അയം "സബ്ബം ജാനാമീ"തി ആഹിണ്ഡതി. സചേ ന ഗഹിതുകാമോ, പേസേത്വാ ആരോചേതബ്ബം. അയം പക്കാഹാരോ നാമ സബ്ബചിരം തിട്ഠന്തോ സത്താഹമത്തം തിട്ഠേയ്യ. ഇദഞ്ഹി മമ യാവജീവം പരിയത്തം അസ്സ. സബ്ബം തേന നാസിതം, അഹിതകാമോ അയം മയ്ഹന്തി ഭഗവതി ആഘാതം ബന്ധിത്വാ ദസബലേ ധരന്തേ കിഞ്ചി വത്തും നാസക്ഖി. ഏവം കിരസ്സ അഹോസി - "അയം ഉച്ചാ കുലാ പബ്ബജിതോ മഹാപുരിസോ, സചേ കിഞ്ചി വക്ഖാമി, മംയേവ സന്തജ്ജേസ്സതീ"തി. സ്വായം അജ്ജ "പരിനിബ്ബുതോ ഭഗവാ"തി സുത്വാ ലദ്ധസ്സാസോ വിയ ഹട്ഠതുട്ഠോ ഏവമാഹ.

ഥേരോ തം സുത്വാ ഹദയേ പഹാരദാനം വിയ മത്ഥകേ പതിതസുക്ഖാസനി വിയ മഞ്ഞി, ധമ്മസംവേഗോ ചസ്സ ഉപ്പജ്ജി - "സത്താഹമത്തപരിനിബ്ബുതോ ഭഗവാ, അജ്ജാപിസ്സ സുവണ്ണവണ്ണം സരീരം ധരതിയേവ, ദുക്ഖേന ഭഗവതാ ആരാധിതസാസനേ നാമ ഏവം ലഹു മഹന്തം പാപകസടം കണ്ടകോ ഉപ്പന്നോ, അലം ഖോ പനേസ പാപോ വഡ്ഢമാനോ അഞ്ഞേപി ഏവരൂപേ സഹായേ ലഭിത്വാ സക്കാ സാസനം ഓസക്കാപേതു"ന്തി. തതോ ഥേരോ ചിന്തേസി -

"സചേ ഖോ പനാഹം ഇമം മഹല്ലകം ഇധേവ പിലോതികം നിവാസാപേത്വാ ഛാരികായ ഓകിരാപേത്വാ നീഹരാപേസ്സാമി, മനുസ്സാ 'സമണസ്സ ഗോതമസ്സ സരീരേ ധരമാനേയേവ സാവകാ വിവദന്തീ'തി അമ്ഹാകം ദോസം ദസ്സേസ്സന്തി അധിവാസേമി താവ.

ഭഗവതാ ഹി ദേസിതോ ധമ്മോ അസങ്ഗഹിതപുപ്ഫരാസിസദിസോ. തത്ഥ യഥാ വാതേന പഹടപുപ്ഫാനി യതോ വാ തതോ വാ ഗച്ഛന്തി, ഏവമേവ ഏവരൂപാനം പാപപുഗ്ഗലാനം വസേന ഗച്ഛന്തേ ഗച്ഛന്തേ കാലേ വിനയേ ഏകം ദ്വേ സിക്ഖാപദാനി നസ്സിസ്സന്തി, സുത്തേ ഏകോ ദ്വേ പഞ്ഹാവാരാ നസ്സിസ്സന്തി, അഭിധമ്മേ ഏകം ദ്വേ ഭൂമന്തരാനി നസ്സിസ്സന്തി, ഏവം അനുക്കമേന മൂലേ നട്ഠേ പിസാചസദിസാ ഭവിസ്സാമ; തസ്മാ ധമ്മവിനയസങ്ഗഹം കരിസ്സാമ. ഏവഞ്ഹി സതി ദള്ഹം സുത്തേന സങ്ഗഹിതാനി പുപ്ഫാനി വിയ അയം ധമ്മവിനയോ നിച്ചലോ ഭവിസ്സതി.

ഏതദത്ഥഞ്ഹി ഭഗവാ മയ്ഹം തീണി ഗാവുതാനി പച്ചുഗ്ഗമനം അകാസി, തീഹി ഓവാദേഹി ഉപസമ്പദം അദാസി, കായതോ അപനേത്വാ കായേ ചീവരപരിവത്തനം അകാസി, ആകാസേ പാണിം ചാലേത്വാ ചന്ദൂപമം പടിപദം കഥേന്തോ മം കായസക്ഖിം കത്വാ കഥേസി, തിക്ഖത്തും സകലസാസനദായജ്ജം പടിച്ഛാപേസി. മാദിസേ ഭിക്ഖുമ്ഹി തിട്ഠമാനേ അയം പാപോ സാസനേ വുഡ്ഢിം മാ അലത്ഥ. യാവ അധമ്മോ ന ദിപ്പതി, ധമ്മോ ന പടിബാഹിയതി. അവിനയോ ന ദിപ്പതി വിനയോ ന പടിബാഹിയതി. അധമ്മവാദിനോ ന ബലവന്തോ ഹോന്തി, ധമ്മവാദിനോ ന ദുബ്ബലാ ഹോന്തി; അവിനയവാദിനോ ന ബലവന്തോ ഹോന്തി, വിനയവാദിനോ ന ദുബ്ബലാ ഹോന്തി. താവ ധമ്മഞ്ച വിനയഞ്ച സങ്ഗായിസ്സാമി. തതോ ഭിക്ഖൂ അത്തനോ

അത്തനോ പഹോനകം ഗഹേത്വാ കപ്പിയാകപ്പിയം കഥേസ്സന്തി. അഥായം പാപോ സയമേവ നിഗ്ഗഹം പാപുണിസ്സതി, പുന സീസം ഉക്ഖിപിതും ന സക്ഖിസ്സതി, സാസനം ഇദ്ധഞ്ചേവ ഫീതഞ്ച ഭവിസ്സതീ''തി.

സോ ഏവം നാമ മയ്ഹം ചിത്തം ഉപ്പന്നന്തി കസ്സചി അനാരോചേത്വാ ഭിക്ഖുസങ്ഘം സമസ്സാസേസി. തേന വുത്തം - ''അഥ ഖോ ആയസ്മാ മഹാകസ്സപോ...പേ॰... നേതം ഠാനം വിജ്ജതീ''തി.

൨൩൩. **ചിതക**ന്തി വീസരതനസതികം ചന്ദനചിതകം. **ആളിമ്പേസ്സാമാ**തി അഗ്ഗിം ഗാഹാപേസ്സാമ. **ന സക്കോന്തി ആളിമ്പേതു**ന്തി അട്ഠപി സോളസപി ദ്വത്തിംസപി ജനാ ജാലനത്ഥായ യമകയമകഉക്കായോ ഗഹേത്വാ താലവണ്ടേഹി ബീജന്താ ഭസ്താഹി ധമന്താ താനി താനി കാരണാനി കരോന്താപി ന സക്കോന്തിയേവ അഗ്ഗിം ഗാഹാപേതും. **ദേവതാനം അധിപ്പായോ**തി ഏത്ഥ താ കിര ദേവതാ ഥേരസ്സ ഉപട്ഠാകദേവതാവ. അസീതിമഹാസാവകേസു ഹി ചിത്താനി പസാദേത്വാ തേസം ഉപട്ഠാകാനി അസീതികുലസഹസ്സാനി സഗ്ഗേ നിബ്ബത്താനി. തത്ഥ ഥേരേ ചിത്തം പസാദേത്വാ സഗ്ഗേ നിബ്ബത്താ ദേവതാ തസ്മിം സമാഗമേ ഥേരം അദിസ്വാ - ''കുഹിം നു ഖോ അമ്ഹാകം കുലൂപകത്ഥേരോ''തി അന്തരാമഗ്ഗേ പടിപന്നം ദിസ്വാ ''അമ്ഹാകം കുലൂപകത്ഥേരേന അവന്ദിതേ ചിതകോ മാ പജ്ജലിത്ഥാ''തി അധിട്ഠഹിംസു.

മനുസ്സാ തം സുത്വാ - ''മഹാകസ്സപോ കിര നാമ ഭോ ഭിക്ഖു പഞ്ചഹി ഭിക്ഖുസതേഹി സദ്ധിം 'ദസബലസ്സ പാദേ വന്ദിസ്സാമീ'തി ആഗച്ഛതി. തസ്മിം കിര അനാഗതേ ചിതകോ ന പജ്ജലിസ്സതി. കീദിസോ ഭോ സോ ഭിക്ഖു കാളോ ഓദാതോ ദീഘോ രസ്സോ, ഏവരൂപേ നാമ ഭോ ഭിക്ഖുമ്ഹി ഠിതേ കിം ദസബലസ്സ പരിനിബ്ബാനം നാമാ''തി കേചി ഗന്ധമാലാദിഹത്ഥാ പടിപഥം ഗച്ഛിംസു. കേചി വീഥിയോ വിചിത്താ കത്വാ ആഗമനമഗ്ഗം ഓലോകയമാനാ അട്ഠംസു.

൨൩൪. **അഥ ഖോ ആയസ്മാ മഹാകസ്സപോ യേന കുസിനാരാ...പേ॰... സിരസാ വന്ദീ**തി ഥേരോ കിര ചിതകം പദക്ഖിണം കത്വാ ആവജ്ജന്തോവ സല്ലക്ഖേസി - ''ഇമസ്മിം ഠാനേ സീസം, ഇമസ്മിം ഠാനേ പാദാ''തി. തതോ പാദാനം സമീപേ ഠത്വാ അഭിഞ്ഞാപാദകം ചതുത്ഥജ്ഝാനം സമാപജ്ജിത്വാ വുട്ഠായ - ''അരാസഹസ്സപടിമണ്ഡിതചക്കലക്ഖണപതിട്ഠിതാ ദസബലസ്സ പാദാ സദ്ധിം കപ്പാസപടലേഹി പഞ്ച ദുസ്സയുഗസതാനി സുവണ്ണദോണിം ചന്ദനചിതകഞ്ച ദ്വേധാ കത്വാ മയ്ഹം ഉത്തമങ്ഗേ സിരസ്മിം പതിട്ഠഹന്തൂ''തി അധിട്ഠാസി. സഹ അധിട്ഠാനചിത്തേന താനി പഞ്ച ദുസ്സയുഗസതാനി ദ്വേധാ കത്വാ വലാഹകന്തരാ പുണ്ണചന്ദോ വിയ പാദാ നിക്ഖമിംസു. ഥേരോ വികസിതരത്തപദുമസദിസേ ഹത്ഥേ പസാരേത്വാ സുവണ്ണവണ്ണേ സത്ഥുപാദേ യാവ ഗോപ്ഫകാ ദള്ഹം ഗഹേത്വാ അത്തനോ സിരവരേ പതിട്ഠപേസി. തേന വുത്തം - ''ഭഗവതോ പാദേ സിരസാ വന്ദീ''തി.

മഹാജനോ തം അച്ഛരിയം ദിസ്വാ ഏകപ്പഹാരേനേവ മഹാനാദം നദി, ഗന്ധമാലാദീഹി പൂജേത്വാ യഥാരുചി വന്ദി. ഏവം പന ഥേരേന ച മഹാജനേന ച തേഹി ച പഞ്ചഹി ഭിക്ഖുസതേഹി വന്ദിതമത്തേ പുന അധിട്ഠാനകിച്ചം നത്ഥി. പകതിഅധിട്ഠാനവസേനേവ ഥേരസ്സ ഹത്ഥതോ മുച്ചിത്വാ അലത്തകവണ്ണാനി ഭഗവതോ പാദതലാനി ചന്ദനദാരുആദീസു കിഞ്ചി

അചാലേത്വാവ യഥാഠാനേ പതിട്ഠഹിംസു, യഥാഠാനേ ഠിതാനേവ അഹേസും. ഭഗവതോ ഹി പാദേസു നിക്ഖമന്തേസു വാ പവിസന്തേസു വാ കപ്പാസഅംസു വാ ദസികതന്തം വാ തേലബിന്ദു വാ ദാരുക്ഖന്ധം വാ ഠാനാ ചലിതം നാമ നാഹോസി. സബ്ബം യഥാഠാനേ ഠിതമേവ അഹോസി. ഉട്ഠഹിത്വാ പന അത്ഥങ്ഗതേ ചന്ദേ വിയ സൂരിയേ വിയ ച തഥാഗതസ്സ പാദേസു അന്തരഹിതേസു മഹാജനോ മഹാകന്ദിതം കന്ദി. പരിനിബ്ബാനകാലതോ അധികതരം കാരുഞ്ഞം അഹോസി.

സയമേവ ഭഗവതോ ചിതകോ പജ്ജലീതി ഇദം പന കസ്സചി പജ്ജലാപേതും വായമന്തസ്സ അദസ്സനവസേന വുത്തം. ദേവതാനുഭാവേന പനേസ സമന്തതോ ഏകപ്പഹാരേനേവ പജ്ജലി.

൨൩൫. **സരീരാനേവ അവസിസ്സിംസൂ**തി പുബ്ബേ ഏകഗ്ഘനേന ഠിതത്താ സരീരം നാമ അഹോസി. ഇദാനി വിപ്പകിണ്ണത്താ സരീരാനീതി വുത്തം സുമനമകുളസദിസാ ച ധോതമുത്തസദിസാ ച സുവണ്ണസദിസാ ച ധാതുയോ അവസിസ്സിംസൂതി അത്ഥോ. ദീഘായുകബുദ്ധാനഞ്ഹി സരീരം സുവണ്ണക്ഖന്ധസദിസം ഏകമേവ ഹോതി. ഭഗവാ പന - "അഹം ന ചിരം ഠത്വാ പരിനിബ്ബായാമി, മയ്ഹം സാസനം താവ സബ്ബത്ഥ ന വിത്ഥാരിതം, തസ്മാ പരിനിബ്ബുതസ്സാപി മേ സാസപമത്തമ്പി ധാതും ഗഹേത്വാ അത്തനോ അത്തനോ വസനട്ഠാനേ ചേതിയം കത്വാ പരിചരന്തോ മഹാജനോ സഗ്ഗപരായണോ ഹോതൂ"തി ധാതൂനം വികിരണം അധിട്ഠാസി. കതി, പനസ്സ ധാതുയോ വിപ്പകിണ്ണാ, കതി ന വിപ്പകിണ്ണാതി. ചതസ്സോ ദാഠാ, ദ്വേ അക്ഖകാ, ഉണ്ഹീസന്തി ഇമാ സത്ത ധാതുയോ ന വിപ്പകിരിംസു, സേസാ വിപ്പകിരിംസൂതി. തത്ഥ സബ്ബഖുദ്ദകാ ധാതു സാസപബീജമത്താ അഹോസി, മഹാധാതു മജ്ഝേ ഭിന്നതണ്ഡുലമത്താ, അതിമഹതീ മജ്ഝേ ഭിന്നമുഗ്ഗമത്താതി.

ഉദകധാരാതി അഗ്ഗബാഹുമത്താപി ജങ്ഘമത്താപി താലക്ഖന്ധമത്താപി ഉദകധാരാ ആകാസതോ പതിത്വാ നിബ്ബാപേസി. **ഉദകസാലതോ**തി പരിവാരേത്വാ ഠിതസാലരുക്ഖേ സന്ധായേതം വുത്തം, തേസമ്പി ഹി ഖന്ധന്തരവിടപന്തരേഹി ഉദകധാരാ നിക്ഖമിത്വാ നിബ്ബാപേസും. ഭഗവതോ ചിതകോ മഹന്തോ. സമന്താ പഥവിം ഭിന്ദിത്വാപി നങ്ഗലസീസമത്താ ഉദകവട്ടി ഫലികവടംസകസദിസാ ഉഗ്ഗന്ത്വാ ചിതകമേവ ഗണ്ഹന്തി. **ഗന്ധോദകേനാ**തി സുവണ്ണഘടേ രജതഘടേ ച പൂരേത്വാ ആഭതനാനാഗന്ധോദകേന. **നിബ്ബാപേസു**ന്തി സുവണ്ണമയരജതമയേഹി അട്ഠദണ്ഡകേഹി വികിരിത്വാ ചന്ദനചിതകം നിബ്ബാപേസും.

ഏത്ഥ ച ചിതകേ ഝായമാനേ പരിവാരേത്വാ ഠിതസാലരുക്ഖാനം സാഖന്തരേഹി വിടപന്തരേഹി പത്തന്തരേഹി ജാലാ ഉഗ്ഗച്ഛന്തി, പത്തം വാ സാഖാ വാ പുപ്ഫം വാ ദഡ്ഢാ നാമ നത്ഥി, കിപില്ലികാപി മക്കടകാപി ജാലാനം അന്തരേനേവ വിചരന്തി . ആകാസതോ പതിതഉദകധാരാസുപി സാലരുക്ഖേഹി നിക്ഖന്തഉദകധാരാസുപി പഥവിം ഭിന്ദിത്വാ നിക്ഖന്തഉദകധാരാസുപി ധമ്മകഥാവ പമാണം. ഏവം ചിതകം നിബ്ബാപേത്വാ പന മല്ലരാജാനോ സന്ഥാഗാരേ ചതുജ്ജാതിയഗന്ധപരിഭണ്ഡം കാരേത്വാ ലാജപഞ്ചമാനി പുപ്ഫാനി വികിരിത്വാ ഉപരി ചേലവിതാനം ബന്ധിത്വാ സുവണ്ണതാരകാദീഹി ഖചിത്വാ തത്ഥ ഗന്ധദാമമാലാദാമരതനദാമാനി ഓലമ്ബേത്വാ സന്ഥാഗാരതോ യാവ മകുടബന്ധനസങ്ഖാതാ

സീസപസാധനമങ്ഗലസാലാ, താവ ഉഭോഹി പസ്സേഹി സാണികിലഞ്ജപരിക്ഖേപം കാരേത്വാ ഉപരി ചേലവിതാനം ബന്ധാപേത്വാ സുവണ്ണതാരകാദീഹി ഖചിത്വാ തത്ഥപി ഗന്ധദാമമാലാദാമരതനദാമാനി ഓലമ്ബേത്വാ മണിദണ്ഡവണ്ണേഹി വേണൂഹി ച പഞ്ചവണ്ണദ്ധജേ ഉസ്സാപേത്വാ സമന്താ വാതപടാകാ പരിക്ഖിപിത്വാ സുസമ്മട്ഠാസു വീഥീസു കദലിയോ ച പുണ്ണഘടേ ച ഠപേത്വാ ദണ്ഡകദീപികാ ജാലേത്വാ അലങ്കതഹത്ഥിക്ഖന്ധേ സഹ ധാതൂഹി സുവണ്ണദോണിം ഠപേത്വാ മാലാഗന്ധാദീഹി പൂജേന്താ സാധുകീളിതം കീളന്താ അന്തോനഗരം പവേസേത്വാ സന്ഥാഗാരേ സരഭമയപല്ലങ്കേ ഠപേത്വാ ഉപരി സേതച്ഛത്തം ധാരേസും. ഏവം കത്വാ - “അഥ ഖോ കോസിനാരകാ മല്ലാ ഭഗവതോ സരീരാനി സത്താഹം സന്ഥാഗാരേ സത്തിപഞ്ജരം കരിത്വാ”തി സബ്ബം വേദിതബ്ബം.

തത്ഥ **സത്തിപഞ്ജരം കരിത്വാ**തി സത്തിഹത്ഥേഹി പുരിസേഹി പരിക്ഖിപാപേത്വാ. **ധനുപാകാര**ന്തി പഠമം താവ ഹത്ഥികുമ്ഭേന കുമ്ഭം പഹരന്തേ പരിക്ഖിപാപേസും, തതോ അസ്സേ ഗീവായ ഗീവം പഹരന്തേ, തതോ രഥേ ആണികോടിയാ ആണികോടിം പഹരന്തേ, തതോ യോധേ ബാഹുനാ ബാഹും പഹരന്തേ. തേസം പരിയന്തേ കോടിയാ കോടിം പഹരമാനാനി ധനൂനി പരിക്ഖിപാപേസും. ഇതി സമന്താ യോജനപ്പമാണം ഠാനം സത്താഹം സന്നാഹഗവച്ഛികം വിയ കത്വാ ആരക്ഖം സംവിദഹിംസു. തം സന്ധായ വുത്തം - “ധനുപാകാരം പരിക്ഖിപാപേത്വാ”തി.

കസ്മാ പനേതേ ഏവമകംസൂതി? ഇതോ പുരിമേസു ഹി ദ്വീസു സത്താഹേസു തേ ഭിക്ഖുസങ്ഘസ്സ ഠാനനിസജ്ജോകാസം കരോന്താ ഖാദനീയം ഭോജനീയം സംവിദഹന്താ സാധുകീളികായ ഓകാസം ന ലഭിംസു. തതോ നേസം അഹോസി - “ഇമം സത്താഹം സാധുകീളിതം കീളിസ്സാമ, ഠാനം ഖോ പനേതം വിജ്ജതി യം അമ്ഹാകം പമത്തഭാവം ഞത്വാ കോചിദേവ ആഗന്ത്വാ ധാതുയോ ഗണ്ഹേയ്യ, തസ്മാ ആരക്ഖം ഠപേത്വാ കീളിസ്സാമാ”തി. തേ തഥാ ഏവമകംസു.

സരീരധാതുവിഭജനവണ്ണനാ

൨൩൫. അസ്സോസി ഖോ രാജാതി കഥം അസ്സോസി? പഠമമേവ കിരസ്സ അമച്ചാ സുത്വാ ചിന്തയിംസു - “സത്ഥാ നാമ പരിനിബ്ബുതോ, ന സോ സക്കാ പുന ആഹരിതും. പോഥുജ്ജനികസദ്ധായ പന അമ്ഹാകം രഞ്ഞാ സദിസോ നത്ഥി, സചേ ഏസ ഇമിനാവ നിയാമേന സുണിസ്സതി, ഹദയമസ്സ ഫലിസ്സതി. രാജാ ഖോ പന അമ്ഹേഹി അനുരക്ഖിതബ്ബോ”തി തേ തിസ്സോ സുവണ്ണദോണിയോ ആഹരിത്വാ ചതുമധുരസ്സ പൂരേത്വാ രഞ്ഞോ സന്തികം ഗന്ത്വാ ഏതദവോചും - “ദേവ , അമ്ഹേഹി സുപിനകോ ദിട്ഠോ, തസ്സ പടിഘാതത്ഥം തുമ്ഹേഹി ദുകൂലദുപട്ടം നിവാസേത്വാ യഥാ നാസാപുടമത്തം പഞ്ഞായതി, ഏവം ചതുമധുരദോണിയാ നിപജ്ജിതും വട്ടതീ”തി. രാജാ അത്ഥചരാനം അമച്ചാനം വചനം സുത്വാ “ഏവം ഹോതു താതാ”തി സമ്പടിച്ഛിത്വാ തഥാ അകാസി.

അഥേകോ അമച്ചോ അലങ്കാരം ഓമുഞ്ചിത്വാ കേസേ പകിരിയ യായ ദിസായ സത്ഥാ പരിനിബ്ബുതോ, തദഭിമുഖോ ഹുത്വാ അഞ്ജലിം പഗ്ഗയ്ഹ രാജാനം ആഹ - “ദേവ, മരണതോ മുച്ചനകസത്തോ നാമ നത്ഥി, അമ്ഹാകം

ആയുവഡ്ഢനോ ചേതിയട്ഠാനം പുഞ്ഞക്ഖേത്തം അഭിസേകസിഞ്ചകോ സോ ഭഗവാ സത്ഥാ കുസിനാരായ പരിനിബ്ബുതോ''തി. രാജാ സുത്വാവ വിസഞ്ഞീജാതോ ചതുമധുരദോണിയം ഉസുമം മുഞ്ചി. അഥ നം ഉക്ഖിപിത്വാ ദുതിയായ ദോണിയാ നിപജ്ജാപേസും. സോ പുന സഞ്ഞം ലഭിത്വാ - ''താതാ, കിം വദേഥാ''തി പുച്ഛി. ''സത്ഥാ, മഹാരാജ, പരിനിബ്ബുതോ''തി. രാജാ പുനപി വിസഞ്ഞീജാതോ ചതുമധുരദോണിയാ ഉസുമം മുഞ്ചി. അഥ നം തതോപി ഉക്ഖിപിത്വാ തതിയായ ദോണിയാ നിപജ്ജാപേസും. സോ പുന സഞ്ഞം ലഭിത്വാ ''താതാ, കിം വദേഥാ''തി പുച്ഛി. ''സത്ഥാ, മഹാരാജ, പരിനിബ്ബുതോ''തി. രാജാ പുനപി വിസഞ്ഞീജാതോ, അഥ നം ഉക്ഖിപിത്വാ നഹാപേത്വാ മത്ഥകേ ഘടേഹി ഉദകം ആസിഞ്ചിംസു.

രാജാ സഞ്ഞം ലഭിത്വാ ആസനാ വുട്ഠായ ഗന്ധപരിഭാവിതേ മണിവണ്ണേ കേസേ വികിരിത്വാ സുവണ്ണഫലകവണ്ണായ പിട്ഠിയം പകിരിത്വാ പാണിനാ ഉരം പഹരിത്വാ പവാളങ്കുരവണ്ണാഹി സുവട്ടിതങ്ഗുലീഹി സുവണ്ണബിമ്ബിസകവണ്ണം ഉരം സിബ്ബന്തോ വിയ ഗഹേത്വാ പരിദേവമാനോ ഉമ്മത്തകവേസേന അന്തരവീഥിം ഓതിണ്ണോ, സോ അലങ്കതനാടകപരിവുതോ നഗരതോ നിക്ഖമ്മ ജീവകമ്ബവനം ഗന്ത്വാ യസ്മിം ഠാനേ നിസിന്നേന ഭഗവതാ ധമ്മോ ദേസിതോ തം ഓലോകേത്വാ - ''ഭഗവാ സബ്ബഞ്ഞു, നനു ഇമസ്മിം ഠാനേ നിസീദിത്വാ ധമ്മം ദേസയിത്ഥ, സോകസല്ലം മേ വിനോദയിത്ഥ, തുമ്ഹേ മയ്ഹം സോകസല്ലം നീഹരിത്ഥ, അഹം തുമ്ഹാകം സരണം ഗതോ, ഇദാനി പന മേ പടിവചനമ്പി ന ദേഥ, ഭഗവാ''തി പുനപ്പുനം പരിദേവിത്വാ ''നനു ഭഗവാ അഹം അഞ്ഞദാ ഏവരൂപേ കാലേ 'തുമ്ഹേ മഹാഭിക്ഖുസങ്ഘപരിവാരാ ജമ്ബുദീപതലേ ചാരികം ചരഥാ'തി സുണോമി, ഇദാനി പനാഹം തുമ്ഹാകം അനനുരൂപം അയുത്തം പവത്തിം സുണോമീ''തി ഏവമാദീനി ച വത്വാ സട്ഠിമത്താഹി ഗാഥാഹി ഭഗവതോ ഗുണം അനുസ്സരിത്വാ ചിന്തേസി - ''മമ പരിദേവിതേനേവ ന സിജ്ഝതി, ദസബലസ്സ ധാതുയോ ആഹരാപേസ്സാമീ''തി ഏവം അസ്സോസി. സുത്വാ ച ഇമിസ്സാ വിസഞ്ഞിഭാവാദിപവത്തിയാ അവസാനേ ദൂതം പാഹേസി. തം സന്ധായ **അഥ ഖോ രാജാ**തിആദി വുത്തം.

തത്ഥ **ദൂതം പാഹേസീ**തി ദൂതഞ്ച പണ്ണഞ്ച പേസേസി. പേസേത്വാ ച പന - ''സചേ ദസ്സന്തി, സുന്ദരം. നോ ചേ ദസ്സന്തി, ആഹരണുപായേന ആഹരിസ്സാമീ''തി ചതുരങ്ഗിനിം സേനം സന്നയ്ഹിത്വാ സയമ്പി നിക്ഖന്തോയേവ. യഥാ ച അജാതസത്തു, ഏവം ലിച്ഛവീആദയോപി ദൂതം പേസേത്വാ സയമ്പി ചതുരങ്ഗിനിയാ സേനായ നിക്ഖമിംസുയേവ. തത്ഥ പാവേയ്യകാ സബ്ബേഹി ആസന്നതരാ കുസിനാരതോ തിഗാവുതന്തരേ നഗരേ വസന്തി, ഭഗവാപി പാവം പവിസിത്വാവ കുസിനാരം ഗതോ. അഥ കസ്മാ പഠമതരം ന ആഗതാതി ചേ? മഹാപരിവാരാ പനേതേ രാജാനോ മഹാപരിവാരം കരോന്താവ പച്ഛതോ ജാതാ.

തേ സങ്ഘേ ഗണേ ഏതദവോചുന്തി സബ്ബേപി തേ സത്തനഗരവാസിനോ ആഗന്ത്വാ - ''അമ്ഹാകം ധാതുയോ വാ ദേന്തു, യുദ്ധം വാ''തി കുസിനാരാനഗരം പരിവാരേത്വാ ഠിതേ - ''ഏതം ഭഗവാ അമ്ഹാകം ഗാമക്ഖേത്തേ''തി പടിവചനം അവോചും. തേ കിര ഏവമാഹംസു - ''ന മയം സത്ഥു സാസനം പഹിണിമ്ഹ, നാപി ഗന്ത്വാ ആനയിമ്ഹ. സത്ഥാ പന സയമേവ ആഗന്ത്വാ സാസനം പേസേത്വാ അമ്ഹേ പക്കോസാപേസി.

തുമ്ഹേപി ഖോ പന യം തുമ്ഹാകം ഗാമക്ഖേത്തേ രതനം ഉപ്പജ്ജതി, ന തം അമ്ഹാകം ദേഥ. സദേവകേ ച ലോകേ ബുദ്ധരതനസമം രതനം നാമ നത്ഥി, ഏവരൂപം ഉത്തമരതനം ലഭിത്വാ മയം ന ദസ്സാമ. ന ഖോ പന തുമ്ഹേഹിയേവ മാതുഥനതോ ഖീരം പീതം, അമ്ഹേഹിപി മാതുഥനതോ ഖീരം പീതം. ന തുമ്ഹേയേവ പുരിസാ, അമ്ഹേപി പുരിസാ ഹോഥാ''തി അഞ്ഞമഞ്ഞം അഹംകാരം കത്വാ സാസനപടിസാസനം പേസേന്തി, അഞ്ഞമഞ്ഞം മാനഗജ്ജിതം ഗജ്ജന്തി. യുദ്ധേ പന സതി കോസിനാരകാനംയേവ ജയോ അഭവിസ്സ. കസ്മാ? യസ്മാ ധാതുപാസനത്ഥം ആഗതാ ദേവതാ നേസം പക്ഖാ അഹേസും. പാളിയം പന - ''ഭഗവാ അമ്ഹാകം ഗാമക്ഖേത്തേ പരിനിബ്ബുതോ, ന മയം ദസ്സാമ ഭഗവതോ സരീരാനം ഭാഗ''ന്തി ഏത്തകമേവ ആഗതം.

൨൩൭. **ഏവം വുത്തേ ദോണോ ബ്രാഹ്മണോതി** ദോണബ്രാഹ്മണോ ഇമം തേസം വിവാദം സുത്വാ - ''ഏതേ രാജാനോ ഭഗവതോ പരിനിബ്ബുതട്ഠാനേ വിവാദം കരോന്തി, ന ഖോ പനേതം പതിരൂപം, അലം ഇമിനാ കലഹേന, വൂപസമേസ്സാമി ന''ന്തി സോ ഗന്ത്വാ തേ സങ്ഘേ ഗണേ ഏതദവോച. കിമവോച? ഉന്നതപ്പദേസേ ഠത്വാ ദ്വിഭാണവാരപരിമാണം ദോണഗജ്ജിതം നാമ അവോച. തത്ഥ പഠമഭാണവാരേ താവ ഏകപദമ്പി തേ ന ജാനിംസു. ദുതിയഭാണവാരപരിയോസാനേ - ''ആചരിയസ്സ വിയ ഭോ സദ്ദോ, ആചരിയസ്സ വിയ ഭോ സദ്ദോ''തി സബ്ബേ നിരവാ അഹേസും. ജമ്ബുദീപതലേ കിര കുലഘരേ ജാതാ യേഭുയ്യേന തസ്സ ന അന്തേവാസികോ നാമ നത്ഥി. അഥ സോ തേ അത്തനോ വചനം സുത്വാ നിരവേ തുണ്ഹീഭൂതേ വിദിത്വാ പുന ഏതദവോച - ''സുണന്തു ഭോന്തോ''തി ഏതം ഗാഥാദ്വയം അവോച.

തത്ഥ **അമ്ഹാകം ബുദ്ധോതി** അമ്ഹാകം ബുദ്ധോ. **അഹു ഖന്തിവാദോതി** ബുദ്ധഭൂമിം അപ്പത്വാപി പാരമിയോ പൂരേന്തോ ഖന്തിവാദിതാപസകാലേ ധമ്മപാലകുമാരകാലേ ഛദ്ദന്തഹത്ഥികാലേ ഭൂരിദത്തനാഗരാജകാലേ ചമ്പേയ്യനാഗരാജകാലേ സങ്ഖപാലനാഗരാജകാലേ മഹാകപികാലേ അഞ്ഞേസു ച ബഹൂസു ജാതകേസു പരേസു കോപം അകത്വാ ഖന്തിമേവ അകാസി. ഖന്തിമേവ വണ്ണയി. കിമങ്ഗം പന ഏതരഹി ഇട്ഠാനിട്ഠേസു താദിലക്ഖണം പത്തോ, സബ്ബഥാപി അമ്ഹാകം ബുദ്ധോ ഖന്തിവാദോ അഹോസി, തസ്സ ഏവംവിധസ്സ. **ന ഹി സാധു യം ഉത്തമപുഗ്ഗലസ്സ, സരീരഭാഗേ സിയാ സമ്പഹാരോതി ന ഹി സാധുയ**ന്തി ന ഹി സാധു അയം. **സരീരഭാഗേതി** സരീരവിഭാഗനിമിത്തം, ധാതുകോട്ഠാസഹേതൂതി അത്ഥോ. **സിയാ സമ്പഹാരോതി** ആവുധസമ്പഹാരോ സാധു ന സിയാതി വുത്തം ഹോതി.

സബ്ബേവ ഭോന്തോ സഹിതാതി സബ്ബേവ ഭോന്തോ സഹിതാ ഹോഥ, മാ ഭിജ്ജഥ. **സമഗ്ഗാതി** കായേന ച വാചായ ച ഏകസന്നിപാതാ ഏകവചനാ സമഗ്ഗാ ഹോഥ. **സമ്മോദമാനാതി** ചിത്തേനാപി അഞ്ഞമഞ്ഞം സമ്മോദമാനാ ഹോഥ. **കരോമട്ഠഭാഗേതി** ഭഗവതോ സരീരാനി അട്ഠ ഭാഗേ കരോമ . **ചക്ഖുമതോതി** പഞ്ചഹി ചക്ഖൂഹി ചക്ഖുമതോ ബുദ്ധസ്സ. ന കേവലം തുമ്ഹേയേവ, ബഹുജനോപി പസന്നോ, തേസു ഏകോപി ലദ്ധും അയുത്തോ നാമ നത്ഥീതി ബഹും കാരണം വത്വാ സഞ്ഞാപേസി.

൨൩൮. **തേസം സങ്ഘാനം ഗണാനം പടിസ്സുത്വാതി** തേസം തേസം തതോ തതോ സമാഗതസങ്ഘാനം സമാഗതഗണാനം പടിസ്സുണിത്വാ. **ഭഗവതോ**

സരീരാനി അട്ഠധാ സമം സുവിഭത്തം വിഭജിത്വാതി എത്ഥ അയമനുക്കമോ - ദോണോ കിര തേസം പടിസ്സുണിത്വാ സുവണ്ണദോണിം വിവരാപേസി. രാജാനോ ആഗന്ത്വാ ദോണിയംയേവ ഠിതാ സുവണ്ണവണ്ണാ ധാതുയോ ദിസ്വാ - "ഭഗവാ സബ്ബഞ്ഞു പുബ്ബേ മയം തുമ്ഹാകം ദ്വത്തിംസമഹാപുരിസലക്ഖണപടിമണ്ഡിതം ഛബ്ബണ്ണബുദ്ധരസ്മിഖചിതം അസീതിഅനുബ്യഞ്ജനസമുജ്ജലിതസോഭം സുവണ്ണവണ്ണം സരീരം അദ്ദസാമ, ഇദാനി പന സുവണ്ണവണ്ണാവ ധാതുയോ അവസിട്ഠാ ജാതാ, ന യുത്തമിദം ഭഗവാ തുമ്ഹാക"ന്തി പരിദേവിംസു.

ബ്രാഹ്മണോപി തസ്മിം സമയേ തേസം പമത്തഭാവം ഞത്വാ ദക്ഖിണദാഠം ഗഹേത്വാ വേഠന്തരേ ഠപേസി, അഥ പച്ഛാ അട്ഠധാ സമം സുവിഭത്തം വിഭജി, സബ്ബാപി ധാതുയോ പാകതികനാളിയാ സോളസ നാളിയോ അഹേസും, ഏകേകനഗരവാസിനോ ദ്വേ ദ്വേ നാളിയോ ലഭിംസു. ബ്രാഹ്മണസ്സ പന ധാതുയോ വിഭജന്തസ്സേവ സക്കോ ദേവാനമിന്ദോ - "കേന നു ഖോ സദേവകസ്സ ലോകസ്സ കങ്ഖച്ഛേദനത്ഥായ ചതുസച്ചകഥായ പച്ചയഭൂതാ ഭഗവതോ ദക്ഖിണദാഠാ ഗഹിതാ"തി ഓലോകേന്തോ "ബ്രാഹ്മണേന ഗഹിതാ"തി ദിസ്വാ - "ബ്രാഹ്മണോപി ദാഠായ അനുച്ഛവികം സക്കാരം കാതും ന സക്ഖിസ്സതി, ഗണ്ഹാമി ന"ന്തി വേഠന്തരതോ ഗഹേത്വാ സുവണ്ണചങ്കോടകേ ഠപേത്വാ ദേവലോകം നേത്വാ ചൂളാമണിചേതിയേ പതിട്ഠപേസി.

ബ്രാഹ്മണോപി ധാതുയോ വിഭജിത്വാ ദാഠം അപസ്സന്തോ ചോരികായ ഗഹിതത്താ - "കേന മേ ദാഠാ ഗഹിതാ"തി പുച്ഛിതുമ്പി നാസക്ഖി. "നനു തയാവ ധാതുയോ ഭാജിതാ, കിം ത്വം പഠമംയേവ അത്തനോ ധാതുയാ അത്ഥിഭാവം ന അഞ്ഞാസീ"തി അത്തനി ദോസാരോപനം സമ്പസ്സന്തോ - "മയ്ഹമ്പി കോട്ഠാസം ദേഥാ"തി വത്തുമ്പി നാസക്ഖി. തതോ - "അയമ്പി സുവണ്ണതുമ്ബോ ധാതുഗതികോവ, യേന തഥാഗതസ്സ ധാതുയോ മിതാ, ഇമസ്സാഹം ഥൂപം കരിസ്സാമീ"തി ചിന്തേത്വാ **ഇമം മേ ഭോന്തോ തുമ്ബം ദദന്തൂ**തി ആഹ.

പിപ്പലിവനിയാ മോരിയാപി അജാതസത്തുആദയോ വിയ ദൂതം പേസേത്വാ യുദ്ധസജ്ജാവ നിക്ഖമിംസു.

ധാതുഥൂപപൂജാവണ്ണനാ

൨൩൫. രാജഗഹേ ഭഗവതോ സരീരാനം ഥൂപഞ്ച മഹഞ്ച അകാസീതി കഥം അകാസി? കുസിനാരതോ യാവ രാജഗഹം പഞ്ചവീസതി യോജനാനി, എത്ഥന്തരേ അട്ഠഉസഭവിത്ഥതം സമതലം മഗ്ഗം കാരേത്വാ യാദിസം മല്ലരാജാനോ മകുടബന്ധനസ്സ ച സന്ഥാഗാരസ്സ ച അന്തരേ പൂജം കാരേസും. താദിസം പഞ്ചവീസതിയോജനേപി മഗ്ഗേ പൂജം കാരേത്വാ ലോകസ്സ അനുക്കണ്ഠനത്ഥം സബ്ബത്ഥ അന്തരാപണേ പസാരേത്വാ സുവണ്ണദോണിയം പക്ഖിത്തധാതുയോ സത്തിപഞ്ജരേന പരിക്ഖിപാപേത്വാ അത്തനോ വിജിതേ പഞ്ചയോജനസതപരിമണ്ഡലേ മനുസ്സേ സന്നിപാതാപേസി. തേ ധാതുയോ ഗഹേത്വാ കുസിനാരതോ സാധുകീളിതം കീളന്താ നിക്ഖമിത്വാ യത്ഥ യത്ഥ സുവണ്ണവണ്ണാനി പുപ്ഫാനി പസ്സന്തി, തത്ഥ തത്ഥ ധാതുയോ സത്തിഅന്തരേ ഠപേത്വാ പൂജം അകംസു. തേസം പുപ്ഫാനം ഖീണകാലേ ഗച്ഛന്തി, രഥസ്സ ധുരട്ഠാനം പച്ഛിമട്ഠാനേ സമ്പത്തേ സത്ത ദിവസേ സാധുകീളിതം കീളന്തി.

ഏവം ധാതുയോ ഗഹേത്വാ ആഗച്ഛന്താനം സത്ത വസ്സാനി സത്ത മാസാനി സത്ത ദിവസാനി വീതിവത്താനി.

മിച്ഛാദിട്ഠികാ - "സമണസ്സ ഗോതമസ്സ പരിനിബ്ബുതകാലതോ പട്ഠായ ബലക്കാരേന സാധുകീളിതായ ഉപദ്ദുതമ്ഹ സബ്ബേ നോ കമ്മന്താ നട്ഠാ"തി ഉജ്ഝായന്താ മനം പദോസേത്വാ ഛളാസീതിസഹസ്സമത്താ അപായേ നിബ്ബത്താ. ഖീണാസവാ ആവജ്ജിത്വാ "മഹാജനോ മനം പദോസേത്വാ അപായേ നിബ്ബത്തീ"തി ദിസ്വാ - "സക്കം ദേവരാജാനം ധാതുആഹരണൂപായം കാരേസ്സാമാ"തി തസ്സ സന്തികം ഗന്ത്വാ തമത്ഥം ആരോചേത്വാ - "ധാതുആഹരണൂപായം കരോഹി മഹാരാജാ"തി ആഹംസു. സക്കോ ആഹ - "ഭന്തേ, പുഥുജ്ജനോ നാമ അജാതസത്തുനാ സമോ സദ്ധോ നത്ഥി, ന സോ മമ വചനം കരിസ്സതി, അപിച ഖോ മാരവിഭിംസകസദിസം വിഭിംസകം ദസ്സേസ്സാമി, മഹാസദ്ദം സാവേസ്സാമി, യക്ഖഗാഹകഖിപിതകഅരോചകേ കരിസ്സാമി, തുമ്ഹേ 'അമനുസ്സാ മഹാരാജ കുപിതാ ധാതുയോ ആഹരാപേഥാ'തി വദേയ്യാഥ, ഏവം സോ ആഹരാപേസ്സതീ"തി. അഥ ഖോ സക്കോ തം സബ്ബം അകാസി.

ഥേരാപി രാജാനം ഉപസങ്കമിത്വാ - "മഹാരാജ, അമനുസ്സാ കുപിതാ, ധാതുയോ ആഹരാപേഹീ"തി ഭണിംസു. രാജാ - "ന താവ, ഭന്തേ, മയ്ഹം ചിത്തം തുസ്സതി, ഏവം സന്തേപി ആഹരന്തൂ"തി ആഹ. സത്തമദിവസേ ധാതുയോ ആഹരിംസു. ഏവം ആഹതാ ധാതുയോ ഗഹേത്വാ രാജഗഹേ ഥൂപഞ്ച മഹഞ്ച അകാസി. ഇതരേപി അത്തനോ അത്തനോ ബലാനുരൂപേന ആഹരിത്വാ സകസകട്ഠാനേസു ഥൂപഞ്ച മഹഞ്ച അകംസു.

൨൪. ഏവമേതം ഭൂതപുബ്ബന്തി ഏവം ഏതം ധാതുഭാജനഞ്ചേവ ദസഥൂപകരണഞ്ച ജമ്ബുദീപേ ഭൂതപുബ്ബന്തി പച്ഛാ സങ്ഗീതികാരകാ ആഹംസു. ഏവം പതിട്ഠിതേസു പന ഥൂപേസു മഹാകസ്സപത്ഥേരോ ധാതൂനം അന്തരായം ദിസ്വാ രാജാനം അജാതസത്തും ഉപസങ്കമിത്വാ "മഹാരാജ, ഏകം ധാതുനിധാനം കാതും വട്ടതീ"തി ആഹ. സാധു, ഭന്തേ, നിധാനകമ്മം താവ മമ ഹോതു, സേസധാതുയോ പന കഥം ആഹരാമീതി? ന, മഹാരാജ, ധാതുആഹരണം തുയ്ഹം ഭാരോ, അമ്ഹാകം ഭാരോതി. സാധു, ഭന്തേ, തുമ്ഹേ ധാതുയോ ആഹരഥ, അഹം ധാതുനിധാനം കരിസ്സാമീതി. ഥേരോ തേസം തേസം രാജകുലാനം പരിചരണമത്തമേവ ഠപേത്വാ സേസധാതുയോ ആഹരി. രാമഗാമേ പന ധാതുയോ നാഗാ പരിഗ്ഗണ്ഹിംസു, താസം അന്തരായോ നത്ഥി. "അനാഗതേ ലങ്കാദീപേ മഹാവിഹാരേ മഹാചേതിയമ്ഹി നിദഹിസ്സന്തീ"തി താ ന ആഹരിത്വാ സേസേഹി സത്തഹി നഗരേഹി ആഹരിത്വാ രാജഗഹസ്സ പാചീനദക്ഖിണദിസാഭാഗേ ഠത്വാ - "ഇമസ്മിം ഠാനേ യോ പാസാണോ അത്ഥി, സോ അന്തരധായതു, പംസു സുവിസുദ്ധാ ഹോതു, ഉദകം മാ ഉട്ഠഹതൂ"തി അധിട്ഠാസി.

രാജാ തം ഠാനം ഖണാപേത്വാ തതോ ഉദ്ധതപംസുനാ ഇട്ഠകാ കാരേത്വാ അസീതിമഹാസാവകാനം ചേതിയാനി കാരേതി. "ഇധ രാജാ കിം കാരേതീ"തി പുച്ഛന്താനമ്പി "മഹാസാവകാനം ചേതിയാനീ"തി വദന്തി, ന കോചി ധാതുനിധാനഭാവം ജാനാതി. അസീതിഹത്ഥഗമ്ഭീരേ പന തസ്മിം പദേസേ ജാതേ ഹേട്ഠാ ലോഹസന്ഥാരം സന്ഥരാപേത്വാ തത്ഥ ഥൂപാരാമേ ചേതിയഘരപ്പമാണം തമ്ബലോഹമയം ഗേഹം കാരാപേത്വാ അട്ഠ അട്ഠ

ഹരിചന്ദനാദിമയേ കരണ്ഡേ ച ഥൂപേ ച കാരാപേസി. അഥ ഭഗവതോ ധാതുയോ ഹരിചന്ദനകരണ്ഡേ പക്ഖിപിത്വാ തം ഹരിചന്ദനകരണ്ഡകമ്പി അഞ്ഞസ്മിം ഹരിചന്ദനകരണ്ഡകേ, തമ്പി അഞ്ഞസ്മിന്തി ഏവം അട്ഠ ഹരിചന്ദനകരണ്ഡേ ഏകതോ കത്വാ ഏതേനേവ ഉപായേന തേ അട്ഠ കരണ്ഡേ അട്ഠസു ഹരിചന്ദനഥൂപേസു, അട്ഠ ഹരിചന്ദനഥൂപേ അട്ഠസു ലോഹിതചന്ദനകരണ്ഡേസു, അട്ഠ ലോഹിതചന്ദനകരണ്ഡേ അട്ഠസു ലോഹിതചന്ദനഥൂപേസു, അട്ഠ ലോഹിതചന്ദനഥൂപേ അട്ഠസു ദന്തകരണ്ഡേസു , അട്ഠ ദന്തകരണ്ഡേ അട്ഠസു ദന്തഥൂപേസു, അട്ഠ ദന്തഥൂപേ അട്ഠസു സബ്ബരതനകരണ്ഡേസു, അട്ഠ സബ്ബരതനകരണ്ഡേ അട്ഠസു സബ്ബരതനഥൂപേസു, അട്ഠ സബ്ബരതനഥൂപേ അട്ഠസു സുവണ്ണകരണ്ഡേസു, അട്ഠ സുവണ്ണകരണ്ഡേ, അട്ഠസു സുവണ്ണഥൂപേസു, അട്ഠ സുവണ്ണഥൂപേ അട്ഠസു രജതകരണ്ഡേസു, അട്ഠ രജതകരണ്ഡേ അട്ഠസു രജതഥൂപേസു, അട്ഠ രജതഥൂപേ, അട്ഠസു മണികരണ്ഡേസു, അട്ഠ മണികരണ്ഡേ അട്ഠസു മണിഥൂപേസു, അട്ഠ മണിഥൂപേ അട്ഠസു ലോഹിതങ്കകരണ്ഡേസു, അട്ഠ ലോഹിതങ്കകരണ്ഡേ അട്ഠസു ലോഹിതങ്കഥൂപേസു, അട്ഠ ലോഹിതങ്കഥൂപേ അട്ഠസു മസാരഗല്ലകരണ്ഡേസു, അട്ഠ മസാരഗല്ലകരണ്ഡേ അട്ഠസു മസാരഗല്ലഥൂപേസു, അട്ഠ മസാരഗല്ലഥൂപേ അട്ഠസു ഫലികകരണ്ഡേസു, അട്ഠ ഫലികകരണ്ഡേ അട്ഠസു ഫലികമയഥൂപേസു പക്ഖിപി.

സബ്ബേസം ഉപരിമം ഫലികചേതിയം ഥൂപാരാമചേതിയപ്പമാണം അഹോസി, തസ്സ ഉപരി സബ്ബരതനമയം ഗേഹം കാരേസി, തസ്സ ഉപരി സുവണ്ണമയം, തസ്സ ഉപരി രജതമയം, തസ്സ ഉപരി തമ്ബലോഹമയം ഗേഹം. തത്ഥ സബ്ബരതനമയം വാലികം ഓകിരിത്വാ ജലജഥലജപുപ്ഫാനം സഹസ്സാനി വിപ്പകിരിത്വാ അഡ്ഢഛട്ഠാനി ജാതകസതാനി അസീതിമഹാഥേരേ സുദ്ധോദനമഹാരാജാനം മഹാമായാദേവിം സത്ത സഹജാതേതി സബ്ബാനേതാനി സുവണ്ണമയാനേവ കാരേസി. പഞ്ചപഞ്ചസതേ സുവണ്ണരജതമയേ പുണ്ണഘടേ ഠപാപേസി, പഞ്ച സുവണ്ണദ്ധജസതേ ഉസ്സാപേസി. പഞ്ചസതേ സുവണ്ണദീപേ, പഞ്ചസതേ രജതദീപേ കാരാപേത്വാ സുഗന്ധതേലസ്സ പൂരേത്വാ തേസു ദുകൂലവട്ടിയോ ഠപേസി.

അഥായസ്മാ മഹാകസ്സപോ - "മാലാ മാ മിലായന്തു, ഗന്ധാ മാ വിനസ്സന്തു, ദീപാ മാ വിജ്ഝായന്തൂ"തി അധിട്ഠഹിത്വാ സുവണ്ണപട്ടേ അക്ഖരാനി ഛിന്ദാപേസി -

> "അനാഗതേ പിയദാസോ നാമ കുമാരോ ഛത്തം ഉസ്സാപേത്വാ അസോകോ ധമ്മരാജാ ഭവിസ്സതി. സോ ഇമാ ധാതുയോ വിത്ഥാരികാ കരിസ്സതീ"തി.

രാജാ സബ്ബപസാധനേഹി പൂജേത്വാ ആദിതോ പട്ഠായ ദ്വാരം പിദഹന്തോ നിക്ഖമി, സോ തമ്ബലോഹദ്വാരം പിദഹിത്വാ ആവിഞ്ഛനരജ്ജുയം കുഞ്ചികമുദ്ദികം ബന്ധിത്വാ തത്ഥേവ മഹന്തം മണിക്ഖന്ധം ഠപേത്വാ - "അനാഗതേ ദലിദ്ദരാജാ ഇമം മണിം ഗഹേത്വാ ധാതൂനം സക്കാരം കരോതൂ"തി അക്ഖരം ഛിന്ദാപേസി.

സക്കോ ദേവരാജാ വിസ്സകമ്മം ആമന്തേത്വാ - "താത, അജാതസത്തുനാ ധാതുനിധാനം കതം, ഏത്ഥ ആരക്ഖം പട്ഠപേഹീ"തി പഹിണി. സോ ആഗന്ത്വാ വാളസങ്ഘാടയന്തം യോജേസി, കട്ഠരൂപകാനി തസ്മിം ധാതുഗബ്ഭേ

ഫലികവണ്ണഘഗ്ഗേ ഗാഹേത്വാ വാതസദിസേന വേഗേന അനുപരിയായന്തം യന്തം യോജേത്വാ ഏകായ ഏവ ആണിയാ ബന്ധിത്വാ സമന്തതോ ഗിഞ്ജകാവസഥാകാരേന സിലാപരിക്ഖേപം കത്വാ ഉപരി ഏകായ പിദഹിത്വാ പംസും പക്ഖിപിത്വാ ഭൂമിം സമം കത്വാ തസ്സ ഉപരി പാസാണഥൂപം പതിട്ഠപേസി. ഏവം നിട്ഠിതേ ധാതുനിധാനേ യാവതായുകം ഠത്വാ ഥേരോപി പരിനിബ്ബുതോ, രാജാപി യഥാകമ്മം ഗതോ, തേപി മനുസ്സാ കാലങ്കതാ.

അപരഭാഗേ പിയദാസോ നാമ കുമാരോ ഛത്തം ഉസ്സാപേത്വാ അസോകോ നാമ ധമ്മരാജാ ഹുത്വാ താ ധാതുയോ ഗഹേത്വാ ജമ്ബുദീപേ വിത്ഥാരികാ അകാസി. കഥം? സോ നിഗ്രോധസാമണേരം നിസ്സായ സാസനേ ലദ്ധപ്പസാദോ ചതുരാസീതി വിഹാരസഹസ്സാനി കാരേത്വാ ഭിക്ഖുസങ്ഘം പുച്ഛി - "ഭന്തേ, മയാ ചതുരാസീതി വിഹാരസഹസ്സാനി കാരിതാനി, ധാതുയോ കുതോ ലഭിസ്സാമീ"തി? മഹാരാജ, - "ധാതുനിധാനം നാമ അത്ഥീ"തി സുണോമ, ന പന പഞ്ഞായതി - "അസുകസ്മിം ഠാനേ"തി. രാജാ രാജഗഹേ ചേതിയം ഭിന്ദാപേത്വാ ധാതും അപസ്സന്തോ പടിപാകതികം കാരേത്വാ ഭിക്ഖുഭിക്ഖുനിയോ ഉപാസകഉപാസികായോതി ചതസ്സോ പരിസാ ഗഹേത്വാ വേസാലിം ഗതോ. തത്രാപി അലഭിത്വാ കപിലവത്ഥും. തത്രാപി അലഭിത്വാ രാമഗാമം ഗതോ. രാമഗാമേ നാഗാ ചേതിയം ഭിന്ദിതും ന അദംസു, ചേതിയേ നിപതിതകുദാലോ ഖണ്ഡാഖണ്ഡം ഹോതി. ഏവം തത്രാപി അലഭിത്വാ അല്ലകപ്പം വേഠദീപം പാവം കുസിനാരന്തി സബ്ബത്ഥ ചേതിയാനി ഭിന്ദിത്വാ ധാതും അലഭിത്വാവ പടിപാകതികാനി കത്വാ പുന രാജഗഹം ഗന്ത്വാ ചതസ്സോ പരിസാ സന്നിപാതാപേത്വാ - "അത്ഥി കേനചി സുതപുബ്ബം 'അസുകട്ഠാനേ നാമ ധാതുനിധാന'ന്തി" പുച്ഛി.

തത്രേകോ വീസവസ്സസതികോ ഥേരോ - "അസുകട്ഠാനേ ധാതുനിധാന"ന്തി ന ജാനാമി, മയ്ഹം പന പിതാ മഹാഥേരോ മം സത്തവസ്സകാലേ മാലാചങ്കോടകം ഗാഹാപേത്വാ - "ഏഹി സാമണേര, അസുകഗച്ഛന്തരേ പാസാണഥൂപോ അത്ഥി, തത്ഥ ഗച്ഛാമാ"തി ഗന്ത്വാ പൂജേത്വാ - "ഇമം ഠാനം ഉപധാരേതും വട്ടതി സാമണേരാ"തി ആഹ. അഹം ഏത്തകം ജാനാമി മഹാരാജാതി ആഹ. രാജാ "ഏതദേവ ഠാന"ന്തി വത്വാ ഗച്ഛേ ഹാരേത്വാ പാസാണഥൂപഞ്ച പംസുഞ്ച അപനേത്വാ ഹേട്ഠാ സുധാഭൂമിം അദ്ദസ. തതോ സുധഞ്ച ഇട്ഠകായോ ച ഹാരേത്വാ അനുപുബ്ബേന പരിവേണം ഓരുയ്ഹ സത്തരതനവാലുകം അസിഹത്ഥാനി ച കട്ഠരൂപകാനി സമ്പരിവത്തകാനി അദ്ദസ. സോ യക്ഖദാസകേ പക്കോസാപേത്വാ ബലികമ്മം കാരേത്വാപി നേവ അന്തം ന കോടിം പസ്സന്തോ ദേവതാനം നമസ്സമാനോ - "അഹം ഇമാ ധാതുയോ ഗഹേത്വാ ചതുരാസീതിയാ വിഹാരസഹസ്സേസു നിദഹിത്വാ സക്കാരം കരോമി, മാ മേ ദേവതാ അന്തരായം കരോന്തൂ"തി ആഹ.

സക്കോ ദേവരാജാ ചാരികം ചരന്തോ തം ദിസ്വാ വിസ്സകമ്മം ആമന്തേസി - "താത, അസോകോ ധമ്മരാജാ 'ധാതുയോ നീഹരിസ്സാമീ'തി പരിവേണം ഓതിണ്ണോ, ഗന്ത്വാ കട്ഠരൂപകാനി ഹാരേഹീ"തി. സോ പഞ്ചചൂളഗാമദാരകവേസേന ഗന്ത്വാ രഞ്ഞോ പുരതോ ധനുഹത്ഥോ ഠത്വാ - "ഹരാമി മഹാരാജാ"തി ആഹ. "ഹര, താതാ"തി സരം ഗഹേത്വാ സന്ധിമ്ഹിയേവ വിജ്ഝി, സബ്ബം വിപ്പകിരിയിത്ഥ. അഥ രാജാ ആവിഞ്ഛനേ ബന്ധം കുഞ്ചികമുദ്ദികം ഗണ്ഹി, മണിക്ഖന്ധം പസ്സി. "അനാഗതേ ദലിദ്ദരാജാ

ഇമം മണിം ഗഹേത്വാ ധാതൂനം സക്കാരം കരോതൂ''തി പുന അക്ഖരാനി ദിസ്വാ കുജ്ഝിത്വാ - ''മാദിസം നാമ രാജാനം ദലിദ്ദരാജാതി വത്തും അയുത്ത''ന്തി പുനപ്പുനം ഘടേത്വാ ദ്വാരം വിവരാപേത്വാ അന്തോഗേഹം പവിട്ഠോ.

അട്ഠാരസവസ്സാധികാനം ദ്വിന്നം വസ്സസതാനം ഉപരി ആരോപിതദീപാ തഥേവ പജ്ജലന്തി. നീലുപ്പലപുപ്ഫാനി തങ്ഖണം ആഹരിത്വാ ആരോപിതാനി വിയ, പുപ്ഫസന്ഥാരോ തങ്ഖണം സന്ഥതോ വിയ, ഗന്ധാ തം മുഹുത്തം പിസിത്വാ ഠപിതാ വിയ രാജാ സുവണ്ണപട്ടം ഗഹേത്വാ - ''അനാഗതേ പിയദാസോ നാമ കുമാരോ ഛത്തം ഉസ്സാപേത്വാ അസോകോ നാമ ധമ്മരാജാ ഭവിസ്സതി സോ ഇമാ ധാതുയോ വിത്ഥാരികാ കരിസ്സതീ''തി വാചേത്വാ - ''ദിട്ഠോ ഭോ, അഹം അയ്യേന മഹാകസ്സപത്ഥേരേനാ''തി വത്വാ വാമഹത്ഥം ആഭുജിത്വാ ദക്ഖിണേന ഹത്ഥേന അപ്ഫോടേസി. സോ തസ്മിം ഠാനേ പരിചരണധാതുമത്തമേവ ഠപേത്വാ സേസാ ധാതുയോ ഗഹേത്വാ ധാതുഗേഹം പുബ്ബേ പിഹിതനയേനേവ പിദഹിത്വാ സബ്ബം യഥാപകതിയാവ കത്വാ ഉപരി പാസാണചേതിയം പതിട്ഠാപേത്വാ ചതുരാസീതിയാ വിഹാരസഹസ്സേസു ധാതുയോ പതിട്ഠാപേത്വാ മഹാഥേരേ വന്ദിത്വാ പുച്ഛി - ''ദായാദോമ്ഹി, ഭന്തേ, ബുദ്ധസാസനേ''തി. കിസ്സ ദായാദോ ത്വം, മഹാരാജ, ബാഹിരകോ ത്വം സാസനസ്സാതി. ഭന്തേ, ഛന്നവുതികോടിധനം വിസ്സജ്ജേത്വാ ചതുരാസീതി വിഹാരസഹസ്സാനി കാരേത്വാ അഹം ന ദായാദോ, അഞ്ഞോ കോ ദായാദോതി? പച്ചയദായകോ നാമ ത്വം മഹാരാജ, യോ പന അത്തനോ പുത്തഞ്ച ധീതരഞ്ച പബ്ബാജേതി, അയം സാസനേ ദായാദോ നാമാതി. സോ പുത്തഞ്ച ധീതരഞ്ച പബ്ബാജേസി. അഥ നം ഥേരാ ആഹംസു - ''ഇദാനി, മഹാരാജ, സാസനേ ദായാദോസീ''തി.

ഏവമേതം ഭൂതപുബ്ബന്തി ഏവം ഏതം അതീതേ ധാതുനിധാനമ്പി ജമ്ബുദീപതലേ ഭൂതപുബ്ബന്തി. തതിയസങ്ഗീതികാരാപി ഇമം പദം ഠപയിംസു.

അട്ഠദോണം ചക്ഖുമതോ സരീരന്തിആദിഗാഥായോ പന തമ്ബപണ്ണിദീപേ ഥേരേഹി വുത്താതി.

ഇതി സുമങ്ഗലവിലാസിനിയാ ദീഘനികായട്ഠകഥായം

മഹാപരിനിബ്ബാനസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

४. മഹാസുദസ്സനസുത്തവണ്ണനാ

കുസാവതീരാജധാനീവണ്ണനാ

൨൪൨. **ഏവം മേ സുത**ന്തി മഹാസുദസ്സനസുത്തം. തത്രായം അപുബ്ബപദവണ്ണനാ - **സബ്ബരതനമയോ**തി ഏത്ഥ ഏകാ ഇട്ഠകാ സോവണ്ണമയാ, ഏകാ രൂപിയമയാ, ഏകാ വേളുരിയമയാ, ഏകാ ഫലികമയാ, ഏകാ ലോഹിതങ്കമയാ, ഏകാ മസാരഗല്ലമയാ, ഏകാ സബ്ബരതനമയാ, അയം പാകാരോ സബ്ബപാകാരാനം അന്തോ ഉബ്ബേധേന സട്ഠിഹത്ഥോ അഹോസി. ഏകേ പന ഥേരാ - “നഗരം നാമ അന്തോ ഠത്വാ ഓലോകേന്താനം ദസ്സനീയം വട്ടതി, തസ്മാ സബ്ബബാഹിരോ സട്ഠിഹത്ഥോ, സേസാ അനുപുബ്ബനീചാ”തി വദന്തി. ഏകേ - “ബഹി ഠത്വാ ഓലോകേന്താനം ദസ്സനീയം വട്ടതി, തസ്മാ സബ്ബഅബ്ഭന്തരിമോ സട്ഠിഹത്ഥോ, സേസാ അനുപുബ്ബനീചാ”തി. ഏകേ - “അന്തോ ച ബഹി ച ഠത്വാ ഓലോകേന്താനം ദസ്സനീയം വട്ടതി, തസ്മാ മജ്ഝേ പാകാരോ സട്ഠിഹത്ഥോ, അന്തോ ച ബഹി ച തയോ തയോ അനുപുബ്ബനീചാ”തി.

ഏസികാതി ഏസികത്ഥമ്ഭോ. **തിപോരിസങ്ഗാ**തി ഏകം പോരിസം മജ്ഝിമപുരിസസ്സ അത്തനോ ഹത്ഥേന പഞ്ചഹത്ഥം, തേന തിപോരിസപരിക്ഖേപാ പന്നരസഹത്ഥപരിമാണാതി അത്ഥോ. തേ പന കഥം ഠിതാതി? നഗരസ്സ ബാഹിരപസ്സേ ഏകേകം മഹാദ്വാരബാഹം നിസ്സായ ഏകേകോ, ഏകേകം ഖുദ്ദകദ്വാരബാഹം നിസ്സായ ഏകേകോ, മഹാദ്വാരഖുദ്ദകദ്വാരാനം അന്തരാ തയോ തയോതി. താലപന്തീസു സബ്ബരതനമയാനം താലാനം ഏകം സോവണ്ണമയന്തി പാകാരേ വുത്തലക്ഖണമേവ വേദിതബ്ബം, പണ്ണഫലേസുപി ഏസേവ നയോ. താ പന താലപന്തിയോ അസീതിഹത്ഥാ ഉബ്ബേധേന, വിപ്പകിണ്ണവാലുകേ സമതലേ ഭൂമിഭാഗേ പാകാരന്തരേ ഏകേകാ ഹുത്വാ ഠിതാ.

വഗ്ഗൂതി ഛേകോ സുന്ദരോ. **രജനീയോ**തി രഞ്ജേതും സമത്ഥോ. **ഖമനീയോ**തി ദിവസമ്പി സുയ്യമാനോ ഖമതേവ, ന ബീഭച്ഛേതി. **മദനീയോ**തി മാനമദപുരിസമദജനനോ. **പഞ്ചങ്ഗികസ്സാ**തി ആതതം വിതതം ആതതവിതതം സുസിരം ഘനന്തി ഇമേഹി പഞ്ചഹങ്ഗേഹി സമന്നാഗതസ്സ. തത്ഥ **ആതതം** നാമ ചമ്മപരിയോനദ്ധേസു ഭേരിആദീസു ഏകതലം തൂരിയം. **വിതതം** നാമ ഉഭയതലം. **ആതതവിതതം** നാമ സബ്ബതോ പരിയോനദ്ധം. **സുസിരം** നാമ വംസാദി. **ഘനം** നാമ സമ്മാദി. **സുവിനീതസ്സാ**തി ആകഡ്ഢനസിഥിലകരണാദീഹി സുമുച്ഛിതസ്സ. **സുപ്പടിതാളിതസ്സാ**തി പമാണേ ഠിതഭാവജാനനത്ഥം സുട്ഠു പടിതാളിതസ്സ. **സുകുസലേഹി സമന്നാഹതസ്സാ**തി യേ വാദിതും ഛേകാ കുസലാ, തേഹി വാദിതസ്സ. **ധുത്താ**തി അക്ഖധുത്താ,. **സോണ്ഡാ**തി സുരാസോണ്ഡാ. തേയേവ പുനപ്പുനം പാതുകാമതാവസേന **പിപാസാ. പരിചാരേസു**ന്തി (ദീ॰ നി॰ ൨.൩൩൨) ഹത്ഥം വാ പാദം വാ ചാലേത്വാ നച്ചന്താ കീളിംസു.

ചക്കരതനവണ്ണനാ

ഹ്ന. സീസം ന്ഹാതസ്സാതി സീസേന സദ്ധിം ഗന്ധോദകേന നഹാതസ്സ. **ഉപോസഥികസ്സാതി** സമാദിന്നഉപോസഥങ്ഗസ്സ. **ഉപരിപാസാദവരഗതസ്സാതി** പാസാദവരസ്സ ഉപരി ഗതസ്സ, സുഭോജനം ഭുഞ്ജിത്വാ പാസാദവരസ്സ ഉപരിമഹാതലേ സിരിഗബ്ഭം പവിസിത്വാ സീലാനി ആവജ്ജന്തസ്സ. തദാ കിര രാജാ പാതോവ സതസഹസ്സം വിസ്സജ്ജേത്വാ മഹാദാനം ദത്വാ സോളസഹി ഗന്ധോദകഘടേഹി സീസം നഹായിത്വാ കതപാതരാസോ സുദ്ധം ഉത്തരാസങ്ഗം ഏകംസം കരിത്വാ ഉപരിപാസാദസ്സ സിരിസയനേ പല്ലങ്കം ആഭുജിത്വാ നിസിന്നോ അത്തനോ ദാനാദിമയം പുഞ്ഞസമുദായം ആവജ്ജന്തോ നിസീദി. അയം സബ്ബചക്കവത്തീനം ധമ്മതാ.

തേസം തം ആവജ്ജന്താനംയേവ വുത്തപ്പകാരപുഞ്ഞകമ്മപച്ചയഉതുസമുട്ഠാനം നീലമണിസങ്ഘാതസദിസം പാചീനസമുദ്ദജലതലം ഭിന്ദമാനം വിയ, ആകാസം അലങ്കുരുമാനം വിയ ദിബ്ബം ചക്കരതനം പാതുഭവതി. തം മഹാസുദസ്സനസ്സാപി തഥേവ പാതുരഹോസി. തയിദം ദിബ്ബാനുഭാവയുത്തത്താ ദിബ്ബന്തി വുത്തം. സഹസ്സം അസ്സ അരാനന്തി **സഹസ്സാരം.** സഹ നേമിയാ, സഹ നാഭിയാ ചാതി **സനേമികം സനാഭികം.** സബ്ബേഹി ആകാരേഹി പരിപുണ്ണന്തി **സബ്ബാകാരപരിപൂരം.**

തത്ഥ ചക്കഞ്ച തം രതിജനനട്ഠേന രതനഞ്ചാതി **ചക്കരതനം.** യായ പന തം നാഭിയാ "സനാഭിക"ന്തി വുത്തം, സാ ഇന്ദനീലമയാ ഹോതി, മജ്ഝേ പനസ്സാ സാരരജതമയാ പനാളി, യായ സുദ്ധസിനിദ്ധദന്തപന്തിയാ ഹസമാനാ വിയ വിരോചതി, മജ്ഝേ ഛിദ്ദേന വിയ ചന്ദമണ്ഡലേന, ഉഭോസുപി ബാഹിരന്തേസു രജതപട്ടേന കതപരിക്ഖേപാ ഹോതി. തേസു പനസ്സ നാഭിപനാളിപരിക്ഖേപപട്ടേസു യുത്തയുത്തട്ഠാനേസു പരിച്ഛേദലേഖാ സുവിഭത്താവ ഹുത്വാ പഞ്ഞായന്തി. അയം താവ അസ്സ നാഭിയാ സബ്ബാകാരപരിപൂരതാ.

യേഹി പന തം - "അരേഹി സഹസ്സാര"ന്തി വുത്തം, തേ സത്തരതനമയാ സൂരിയരസ്മിയോ വിയ പഭാസമ്പന്നാ ഹോന്തി, തേസമ്പി ഘടകമണികപരിച്ഛേദലേഖാദീനി സുവിഭത്താനേവ ഹുത്വാ പഞ്ഞായന്തി. അയമസ്സ അരാനം സബ്ബാകാരപരിപൂരതാ.

യായ പന തം നേമിയാ - "സനേമിക"ന്തി വുത്തം, സാ ബാലസൂരിയരസ്മികലാപസിരിം അവഹസമാനാ വിയ സുരത്തസുദ്ധസിനിദ്ധപവാളമയാ ഹോതി. സന്ധീസു പനസ്സാ സഞ്ഝാരാഗസസ്സിരികാ രത്തജമ്ബുനദപട്ടാ വട്ടപരിച്ഛേദലേഖാ സുവിഭത്താ ഹുത്വാ പഞ്ഞായന്തി. അയമസ്സ നേമിയാ സബ്ബാകാരപരിപൂരതാ.

നേമിമണ്ഡലപിട്ഠിയം പനസ്സ ദസന്നം ദസന്നം അരാനം അന്തരേ ധമനവംസോ വിയ അന്തോ സുസിരോ ഛിദ്ദമണ്ഡലഖചിതോ വാതഗാഹീ പവാളദണ്ഡോ ഹോതി, യസ്സ വാതേരിതസ്സ സുകുസലസമന്നാഹതസ്സ പഞ്ചങ്ഗികതൂരിയസ്സ വിയ സദ്ദോ വഗ്ഗു ച രജനീയോ ച കമനീയോ ച മദനീയോ ച ഹോതി. തസ്സ ഖോ പന പവാളദണ്ഡസ്സ ഉപരി സേതച്ഛത്തം ഉഭോസു പസ്സേസു സമോസരിതകുസുമദാമാനം ദ്വേ പന്തിയോതി ഏവം സമോസരിതകുസുമദാമപന്തിസതദ്വയപരിവാരസേതച്ഛത്തസതധാരിനാ പവാളദണ്ഡസതേന സമുപസോഭിതനേമിപരിക്ഖേപസ്സ ദ്വിന്നമ്പി നാഭിപനാളീനം

അന്തോ ദ്വേ സീഹമുഖാനി ഹോന്തി, യേഹി താലക്ഖന്ധപ്പമാണാ പുണ്ണചന്ദകിരണകലാപസസ്സിരീകാ തരുണരവിസമാനരത്തകമ്ബലഗേണ്ഡുകപരിയന്താ ആകാസഗങ്ഗാഗതിസോഭം അവഹസമാനാ വിയ ദ്വേ മുത്തകലാപാ ഓലമ്ബന്തി. യേഹി ചക്കരതനേന സദ്ധിം ആകാസേ സമ്പരിവത്തമാനേഹി തീണി ചക്കാനി ഏകതോ പരിവത്തന്താനി വിയ ഖായന്തി. അയമസ്സ സബ്ബസോ സബ്ബാകാരപരിപൂരതാ.

തം പനേതം ഏവം സബ്ബാകാരപരിപൂരം പകതിയാ സായമാസഭത്തം ഭുഞ്ജിത്വാ അത്തനോ അത്തനോ ഘരദ്വാരേ പഞ്ഞത്താസനേസു നിസീദിത്വാ പവത്തകഥാസല്ലാപേസു മനുസ്സേസു വീഥിചതുക്കാദീസു കീളമാനേ ദാരകജനേ നാതിഉച്ചേന നാതിനീചേന വനസണ്ഡമത്ഥകാസന്നേന ആകാസപ്പദേസേന ഉപസോഭയമാനം വിയ, രുക്ഖസാഖഗ്ഗാനി ദ്വാദസയോജനതോ പട്ഠായ സുയ്യമാനേന മധുരസ്സരേന സത്താനം സോതാനി ഓധാപയമാനം യോജനതോ പട്ഠായ നാനപ്പഭാസമുദയസമുജ്ജലേന വണ്ണേന നയനാനി സമാകഡ്ഢന്തം വിയ, രഞ്ഞോ ചക്കവത്തിസ്സ പുഞ്ഞാനുഭാവം ഉഗ്ഘോസയന്തം വിയ, രാജധാനിയാ അഭിമുഖം ആഗച്ഛതി.

അഥസ്സ ചക്കരതനസ്സ സദ്ദസവനേനേവ - "കുതോ നു ഖോ, കസ്സ നു ഖോ അയം സദ്ദോ"തി ആവജ്ജിതഹദയാനം പുരത്ഥിമദിസം ആലോകയമാനാനം തേസം മനുസ്സാനം അഞ്ഞതരോ അഞ്ഞതരം ഏവമാഹ - "പസ്സഥ, ഭോ, അച്ഛരിയം, അയം പുണ്ണചന്ദോ പുബ്ബേ ഏകോ ഉഗ്ഗച്ഛതി, അജ്ജേവ പന അത്തദുതിയോ ഉഗ്ഗതോ, ഏതഞ്ഹി രാജഹംസമിഥുനമിവ പുണ്ണചന്ദമിഥുനം പുബ്ബാപരിയേന ഗഗനതലം അഭിലങ്ഘതീ"തി. തമഞ്ഞോ ആഹ - "കിം കഥേസി, സമ്മ, കുഹിം നാമ തയാ ദ്വേ പുണ്ണചന്ദാ ഏകതോ ഉഗ്ഗച്ഛന്താ ദിട്ഠപുബ്ബാ, നനു ഏസ തപനീയരംസിധാരോ പിഞ്ഛരകിരണോ ദിവാകരോ ഉഗ്ഗതോ"തി, തമഞ്ഞോ ഹസിതം കത്വാ ഏവമാഹ - "കിം ഉമ്മത്തോസി, നനു ഇദാനേവ ദിവാകരോ അത്ഥങ്ഗതോ, സോ കഥം ഇമം പുണ്ണചന്ദം അനുബന്ധമാനോ ഉഗ്ഗച്ഛിസ്സതി? അദ്ധാ പനേതം അനേകരതനപ്പഭാസമുദയുജ്ജലം ഏകസ്സാപി പുഞ്ഞവതോ വിമാനം ഭവിസ്സതീ"തി. തേ സബ്ബേപി അപസാരയന്താ അഞ്ഞേ ഏവമാഹംസു - "ഭോ, കിം ബഹും വിലപഥ, നേവായം പുണ്ണചന്ദോ, ന സൂരിയോ ന ദേവവിമാനം. ന ഹേതേസം ഏവരൂപാ സിരിസമ്പത്തി അത്ഥി, ചക്കരതനേന പന ഏതേന ഭവിതബ്ബ"ന്തി.

ഏവം പവത്തസല്ലാപസ്സേവ തസ്സ ജനസ്സ ചന്ദമണ്ഡലം ഓഹായ തം ചക്കരതനം അഭിമുഖം ഹോതി. തതോ തേഹി - "കസ്സ നു ഖോ ഇദം നിബ്ബത്ത"ന്തി വുത്തേ ഭവന്തി വത്താരോ - "ന കസ്സചി അഞ്ഞസ്സ, നനു അമ്ഹാകം മഹാരാജാ പൂരിതചക്കവത്തിവത്തോ, തസ്സേതം നിബ്ബത്ത"ന്തി. അഥ സോ ച മഹാജനോ, യോ ച അഞ്ഞോ പസ്സതി, സബ്ബോ ചക്കരതനമേവ അനുഗച്ഛതി. തം ചാപി ചക്കരതനം രഞ്ഞോയേവ അത്ഥായ അത്തനോ ആഗതഭാവം ഞാപേതുകാമം വിയ സത്തക്ഖത്തും പാകാരമത്ഥകേനേവ നഗരം അനുസംയായിത്വാ, അഥ രഞ്ഞോ അന്തേപുരം പദക്ഖിണം കത്വാ, അന്തേപുരസ്സ ച ഉത്തരസീഹപഞ്ജരസദിസേ ഠാനേ യഥാ ഗന്ധപുപ്ഫാദീഹി സുഖേന സക്കാ ഹോതി പൂജേതും, ഏവം അക്ഖാഹതം വിയ തിട്ഠതി.

ഏവം ഠിതസ്സ പനസ്സ വാതപാനഛിദ്ദാദീഹി പവിസിത്വാ നാനാവിരാഗരതനപ്പഭാസമുജ്ജലം അന്തോപാസാദം അലങ്കുരുമാനം

പഭാസമൂഹം ദിസ്വാ ദസ്സനത്ഥായ സഞ്ജാതാഭിലാസോ രാജാ ഹോതി. പരിജനോപിസ്സ പിയവചനപാഭതേന ആഗന്ത്വാ തമത്ഥം നിവേദേതി. അഥ രാജാ ബലവപീതിപാമോജ്ജഫുടസരീരോ പല്ലങ്കം മോചേത്വാ ഉട്ഠായാസനാ സീഹപഞ്ജരസമീപം ഗന്ത്വാ തം ചക്കരതനം ദിസ്വാ ''സുതം ഖോ പന മേത''ന്തിആദികം ചിന്തനം ചിന്തയതി. മഹാസുദസ്സനസ്സാപി സബ്ബം തം തഥേവ അഹോസി. തേന വുത്തം - ''ദിസ്വാ രഞ്ഞോ മഹാസുദസ്സനസ്സ...പേ॰... അസ്സം നു ഖോ അഹം രാജാ ചക്കവത്തീ''തി. തത്ഥ **സോ ഹോതി രാജാ ചക്കവത്തീ**തി കിത്താവതാ ചക്കവത്തീ ഹോതീതി? ഏകങ്ഗുലദ്വങ്ഗുലമത്തമ്പി ചക്കരതനേ ആകാസം അബ്ഭുഗ്ഗന്ത്വാ പവത്തേ ഇദാനി തസ്സ പവത്താപനത്ഥം യം കാതബ്ബം, തം ദസ്സേന്തോ **അഥ ഖോ ആനന്ദാ**തിആദിമാഹ.

ൎൎ. തത്ഥ **ഉട്ഠായാസനാ**തി നിസിന്നാസനതോ ഉട്ഠഹിത്വാ ചക്കരതനസമീപം ആഗന്ത്വാ. **സുവണ്ണഭിങ്കാരം ഗഹേത്വാ**തി ഹത്ഥിസോണ്ഡസദിസപനാളിം സുവണ്ണഭിങ്കാരം ഉക്ഖിപിത്വാ. **അന്വദേവ രാജാ മഹാസുദസ്സനോ സദ്ധിം ചതുരങ്ഗിനിയാ സേനായാ**തി സബ്ബചക്കവത്തീനഞ്ഹി ഉദകേന അബ്ഭുക്കിരിത്വാ - ''അഭിവിജിനാതു ഭവം ചക്കരതന''ന്തി വചനസമനന്തരമേവ വേഹാസം അബ്ഭുഗ്ഗന്ത്വാ ചക്കരതനം പവത്തതി. യസ്സ പവത്തി സമകാലമേവ സോ രാജാ ചക്കവത്തീ നാമ ഹോതി. പവത്തേ പന ചക്കരതനേ തം അനുബന്ധമാനോവ രാജാ ചക്കവത്തിയാനവരം ആരുയ്ഹ വേഹാസം അബ്ഭുഗ്ഗച്ഛതി. അഥസ്സ ഛത്തചാമരാദിഹത്ഥോ പരിജനോ ചേവ അന്തേപുരജനോ ച തതോ നാനാകാരകഞ്ചുകകവചാദിസന്നാഹവിഭൂസിതേന വിവിധാഭരണപ്പഭാസമുജ്ജലേന സമുസ്സിതദ്ധജപടാകപടിമണ്ഡിതേന അത്തനോ അത്തനോ ബലകായേന സദ്ധിം ഉപരാജസേനാപതിപഭുതയോപി വേഹാസം അബ്ഭുഗ്ഗന്ത്വാ രാജാനമേവ പരിവാരേന്തി.

രാജയുത്താ പന ജനസങ്ഗഹത്ഥം നഗരവീഥീസു ഭേരിയോ ചരാപേന്തി - ''താതാ, അമ്ഹാകം രഞ്ഞോ ചക്കരതനം നിബ്ബത്തം, അത്തനോ വിഭവാനുരൂപേന മണ്ഡിതപസാധികാ സന്നിപതഥാ''തി. മഹാജനോ പന പകതിയാ ചക്കരതനസദ്ദേനേവ സബ്ബകിച്ചാനി പഹായ ഗന്ധപുപ്ഫാദീനി ആദായ സന്നിപതിതോവ സോപി സബ്ബോ വേഹാസം അബ്ഭുഗ്ഗന്ത്വാ രാജാനമേവ പരിവാരേതി. യസ്സ യസ്സ ഹി രഞ്ഞാ സദ്ധിം ഗന്തുകാമതാചിത്തം ഉപ്പജ്ജതി, സോ സോ ആകാസഗതോവ ഹോതി. ഏവം ദ്വാദസയോജനായാമവിത്ഥാരാ പരിസാ ഹോതി. തത്ഥ ഏകപുരിസോപി ഛിന്നഭിന്നസരീരോ വാ കിലിട്ഠവത്ഥോ വാ നത്ഥി. സുചിപരിവാരോ ഹി രാജാ ചക്കവത്തീ. ചക്കവത്തിപരിസാ നാമ വിജ്ജാധരപുരിസാ വിയ ആകാസേ ഗച്ഛമാനാ ഇന്ദനീലമണിതലേ വിപ്പകിണ്ണരതനസദിസാ ഹോതി. മഹാസുദസ്സനസ്സാപി തഥേവ അഹോസി. തേന വുത്തം - ''അന്വദേവ രാജാ മഹാസുദസ്സനോ സദ്ധിം ചതുരങ്ഗിനിയാ സേനായാ''തി.

തം പന ചക്കരതനം രുക്ഖഗ്ഗാനം ഉപരൂപരി നാതിഉച്ചേന നാതിനീചേന ഗഗനപ്പദേസേന പവത്തതി. യഥാ രുക്ഖാനം പുപ്ഫഫലപല്ലവേഹി അത്ഥികാ, താനി സുഖേന ഗഹേതും സക്കോന്തി. യഥാ ച ഭൂമിയം ഠിതാ ''ഏസ രാജാ, ഏസ ഉപരാജാ, ഏസ സേനാപതീ''തി സല്ലക്ഖേതും സക്കോന്തി. ഠാനാദീസു ച ഇരിയാപഥേസു യോ യേന ഇച്ഛതി, സോ തേനേവ ഗച്ഛതി. ചിത്തകമ്മാദിസിപ്പപസുതാ ചേത്ഥ അത്തനോ അത്തനോ കിച്ചം കരോന്തായേവ

ഗച്ഛന്തി. യഥേവ ഹി ഭൂമിയം, തഥാ തേസം സബ്ബകിച്ചാനി ആകാസേവ ഇജ്ഝന്തി. ഏവം ചക്കവത്തിപരിസം ഗഹേത്വാ തം ചക്കരതനം വാമപസ്സേന സിനേരും പഹായ മഹാസമുദ്ദസ്സ ഉപരിഭാഗേന സത്തസഹസ്സയോജനപ്പമാണം പുബ്ബവിദേഹം ഗച്ഛതി.

തത്ഥ യോ വിനിബ്ബേധേന ദ്വാദസയോജനായ, പരിക്ഖേപതോ ഛത്തിംസയോജനായ പരിസായ സന്നിവേസക്ഖമോ സുലഭാഹാരൂപകരണോ ഛായുദകസമ്പന്നോ സുചിസമതലോ രമണീയോ ഭൂമിഭാഗോ, തസ്സ ഉപരിഭാഗേ തം ചക്കരതനം അക്ഖാഹതം വിയ തിട്ഠതി. അഥ തേന സഞ്ഞാണേന സോ മഹാജനോ ഓതരിത്വാ യഥാരുചി നഹാനഭോജനാദീനി സബ്ബകിച്ചാനി കരോന്തോ വാസം കപ്പേതി. മഹാസുദസ്സനസ്സാപി സബ്ബം തഥേവ അഹോസി. തേന വുത്തം - "യസ്മിം ഖോ പനാനന്ദ, പദേസേ ചക്കരതനം പതിട്ഠാതി, തത്ഥ സോ രാജാ മഹാസുദസ്സനോ വാസം ഉപഗച്ഛി സദ്ധിം ചതുരങ്ഗിനിയാ സേനായാ"തി.

ഏവം വാസം ഉപഗതേ ചക്കവത്തിമ്ഹി യേ തത്ഥ രാജാനോ, തേ "പരചക്കം ആഗത"ന്തി സുത്വാപി ന ബലകായം സന്നിപാതേത്വാ യുദ്ധസജ്ജാ ഹോന്തി. ചക്കരതനസ്സ ഹി ഉപ്പത്തിസമനന്തരമേവ നത്ഥി സോ സത്തോ നാമ, യോ പച്ചത്ഥികസഞ്ഞായ തം രാജാനം ആരബ്ഭ ആവുധം ഉക്ഖിപിതും വിസഹേയ്യ. അയമാനുഭാവോ ചക്കരതനസ്സ.

> ചക്കാനുഭാവേന ഹി തസ്സ രഞ്ഞോ,
> അരീ അസേസാ ദമഥം ഉപേന്തി;
> **അരിന്ദമം** നാമ നരാധിപസ്സ,
> തേനേവ തം വുച്ചതി തസ്സ ചക്കന്തി.

തസ്മാ സബ്ബേപി തേ രാജാനോ അത്തനോ അത്തനോ രജ്ജസിരിവിഭവാനുരൂപം പാഭതം ഗഹേത്വാ തം രാജാനം ഉപഗമ്മ ഓനതസിരാ അത്തനോ മോളിമണിപ്പഭാഭിസേകേന തസ്സ പാദപൂജം കരോന്താ - "ഏഹി ഖോ, മഹാരാജാ"തിആദീഹി വചനേഹി തസ്സ കിംകാരപടിസാവിതം ആപജ്ജന്തി. മഹാസുദസ്സനസ്സാപി തഥേവ അകംസു. തേന വുത്തം - "യേ ഖോ, പനാനന്ദ, പുരത്ഥിമായ ദിസായ...പേ॰... അനുസാസ, മഹാരാജാ"തി.

തത്ഥ **സ്വാഗത**ന്തി സു ആഗതം. ഏകസ്മിഞ്ഹി ആഗതേ സോചന്തി, ഗതേ നന്ദന്തി. ഏകസ്മിം ആഗതേ നന്ദന്തി, ഗതേ സോചന്തി, താദിസോ ത്വം ആഗമനനന്ദനോ, ഗമനസോചനോ. തസ്മാ തവ ആഗമനം സുആഗമനന്തി വുത്തം ഹോതി. ഏവം വുത്തേ പന രാജാ ചക്കവത്തീ നാപി - "ഏത്തകം നാമ മേ അനുവസ്സം ബലിം ഉപകപ്പേഥാ"തി വദതി, നാപി അഞ്ഞസ്സ ഭോഗം അച്ഛിന്ദിത്വാ അഞ്ഞസ്സ ദേതി. അത്തനോ പന ധമ്മരാജഭാവസ്സ അനുരൂപായ പഞ്ഞായ പാണാതിപാതാദീനി ഉപപരിക്ഖിത്വാ പേമനീയേന മഞ്ജുനാ സരേന - "പസ്സഥ താതാ, പാണാതിപാതോ നാമേസ ആസേവിതോ ഭാവിതോ ബഹുലീകതോ നിരയസംവത്തനികോ ഹോതീ"തിആദിനാ നയേന ധമ്മം ദേസേത്വാ "പാണോ ന ഹന്തബ്ബോ"തിആദികം ഓവാദം ദേതി. മഹാസുദസ്സനോപി തഥേവ അകാസി, തേന വുത്തം - "രാജാ മഹാസുദസ്സനോ ഏവമാഹ - 'പാണോ ന ഹന്തബ്ബോ...പേ॰... യഥാഭുത്തഞ്ച ഭുഞ്ജഥാ'തി". കിം പന സബ്ബേപി രഞ്ഞോ ഇമം ഓവാദം ഗണ്ഹന്തീതി? ബുദ്ധസ്സാപി താവ

സബ്ബേ ന ഗണ്ഹന്തി, രഞ്ഞോ കിം ഗണ്ഹിസ്സന്തീതി. തസ്മാ യേ പണ്ഡിതാ വിഭാവിനോ, തേ ഗണ്ഹന്തി. സബ്ബേ പന അനുയന്താ ഭവന്തി. തസ്മാ **യേ ഖോ പനാനന്ദാ**തിആദിമാഹ.

അഥ തം ചക്കരതനം ഏവം പുബ്ബവിദേഹവാസീനം ഓവാദേ ദിന്നേ കതപാതരാസേ ചക്കവത്തിബലേന വേഹാസം അബ്ഭുഗ്ഗന്ത്വാ പുരത്ഥിമസമുദ്ദം അജ്ഝോഗാഹതി. യഥാ യഥാ ച തം അജ്ഝോഗാഹതി, തഥാ തഥാ അഗദഗന്ധം ഘായിത്വാ സങ്ഖിത്തഫണോ നാഗരാജാ വിയ, സങ്ഖിത്തഊമിവിപ്ഫാരം ഹുത്വാ ഓഗച്ഛമാനം മഹാസമുദ്ദസലിലം യോജനമത്തം ഓഗന്ത്വാ അന്തോസമുദ്ദേ വേളുരിയഭിത്തി വിയ തിട്ഠതി. തങ്ഖണഞ്ഞേവ ച തസ്സ രഞ്ഞോ പുഞ്ഞസിരിം ദട്ഠുകാമാനി വിയ മഹാസമുദ്ദതലേ വിപ്പകിണ്ണാനി നാനാരതനാനി തതോ തതോ ആഗന്ത്വാ തം പദേസം പൂരയന്തി. അഥ സാ രാജപരിസാ തം നാനാരതനപരിപൂരം മഹാസമുദ്ദതലം ദിസ്വാ യഥാരുചി ഉച്ഛങ്ഗാദീഹി ആദിയതി, യഥാരുചി ആദിന്നരതനായ പന പരിസായ തം ചക്കരതനം പടിനിവത്തതി. പടിനിവത്തമാനേ ച തസ്മിം പരിസാ അഗ്ഗതോ ഹോതി, മജ്ഝേ രാജാ, അന്തേ ചക്കരതനം. തമ്പി ജലനിധിജലം പലോഭിയമാനമിവ ചക്കരതനസിരിയാ, അസഹമാനമിവ ച തേന വിയോഗം നേമിമണ്ഡലപരിയന്തം അഭിഹനന്തം നിരന്തരമേവ ഉപഗച്ഛതി. ഏവം രാജാ ചക്കവത്തീ പുരത്ഥിമമഹാസമുദ്ദപരിയന്തം പുബ്ബവിദേഹം അഭിവിജിനിത്വാ ദക്ഖിണസമുദ്ദപരിയന്തം ജമ്ബുദീപം വിജേതുകാമോ ചക്കരതനദേസിതേന മഗ്ഗേന ദക്ഖിണസമുദ്ദാഭിമുഖോ ഗച്ഛതി. മഹാസുദസ്സനോപി തഥേവ അഗമാസി. തേന വുത്തം - ''അഥ ഖോ, ആനന്ദ, ചക്കരതനം പുരത്ഥിമം സമുദ്ദം അജ്ഝോഗാഹേത്വാ പച്ചുത്തരിത്വാ ദക്ഖിണം ദിസം പവത്തീ''തി.

ഏവം പവത്തമാനസ്സ പന തസ്സ പവത്തനവിധാനം, സേനാസന്നിവേസോ, പടിരാജാഗമനം, തേസം അനുസാസനിപ്പദാനം ദക്ഖിണസമുദ്ദഅജ്ഝോഗാഹനം സമുദ്ദസലിലസ്സ ഓഗച്ഛമാനം രതനാനം ആദാനന്തി സബ്ബം പുരിമനയേനേവ വേദിതബ്ബം.

വിജിനിത്വാ പന തം ദസസഹസ്സയോജനപ്പമാണം ജമ്ബുദീപം ദക്ഖിണസമുദ്ദതോപി പച്ചുത്തരിത്വാ സത്തയോജനസഹസ്സപ്പമാണം അപരഗോയാനം വിജേതും പുബ്ബേ വുത്തനയേനേവ ഗന്ത്വാ തമ്പി സമുദ്ദപരിയന്തം തഥേവ അഭിവിജിനിത്വാ പച്ഛിമസമുദ്ദതോപി ഉത്തരിത്വാ അട്ഠയോജനസഹസ്സപ്പമാണം ഉത്തരകുരും വിജേതും തഥേവ ഗന്ത്വാ തമ്പി സമുദ്ദപരിയന്തം തഥേവ അഭിവിജിയ ഉത്തരസമുദ്ദതോ പച്ചുത്തരതി.

ഏത്താവതാ രഞ്ഞാ ചക്കവത്തിനാ ചാതുരന്തായ പഥവിയാ ആധിപച്ചം അധിഗതം ഹോതി. സോ ഏവം വിജിതവിജയോ അത്തനോ രജ്ജസിരിസമ്പത്തിദസ്സനത്ഥം സപരിസോ ഉദ്ധം ഗഗനതലം അഭിലങ്ഘിത്വാ സുവികസിതപദുമകുമുദപുണ്ഡരീകവനവിചിത്തേ ചത്താരോ ജാതസ്സരേ വിയ പഞ്ചസതപഞ്ചസതപരിത്തദീപപരിവാരേ ചത്താരോ മഹാദീപേ ഓലോകേത്വാ ചക്കരതനദേസിതേനേവ മഗ്ഗേന യഥാനുക്കമം അത്തനോ രാജധാനിം പച്ചാഗച്ഛതി. അഥ തം ചക്കരതനം അന്തേപുരദ്വാരം സോഭയമാനം വിയ ഹുത്വാ തിട്ഠതി.

ഏവം പതിട്ഠിതേ പന തസ്മിം ചക്കരതനേ രാജന്തേപുരേ ഉക്കാഹി വാ ദീപികാഹി വാ കിഞ്ചി കരണീയം ന ഹോതി, ചക്കരതനോഭാസോയേവ രത്തിം അന്ധകാരം വിധമതിയേവ. യേ പന അന്ധകാരത്ഥികാ ഹോന്തി, തേസം അന്ധകാരമേവ ഹോതി. മഹാസുദസ്സനസ്സാപി സബ്ബമേതം തഥേവ അഹോസി. തേന വുത്തം - "ദക്ഖിണം സമുദ്ദം അജ്ഝോഗാഹേത്വാ...പേ०... ഏവരൂപം ചക്കരതനം പാതുരഹോസീ"തി.

ഹത്ഥിരതനവണ്ണനാ

വൎന്ന. ഏവം പാതുഭൂതചക്കരതനസ്സേവ ചക്കവത്തിനോ അമച്ചാ പകതിമങ്ഗലഹത്ഥിട്ഠാനം സമം സുചിഭൂമിഭാഗം കാരേത്വാ ഹരിചന്ദനാദീഹി സുരഭിഗന്ധേഹി ഉപലിമ്പാപേത്വാ ഹേട്ഠാ വിചിത്തവണ്ണസുരഭികുസുമസമോകിണ്ണം ഉപരി സുവണ്ണതാരകാനം അന്തരന്തരാ സമോസരിതമനുഞ്ഞകുസുമദാമപടിമണ്ഡിതവിതാനം ദേവവിമാനം വിയ അഭിസങ്ഖരിത്വാ - "ഏവരൂപസ്സ നാമ ദേവ ഹത്ഥിരതനസ്സ ആഗമനം ചിന്തേഥാ"തി വദന്തി. സോ പുബ്ബേ വുത്തനയേനേവ മഹാദാനം ദത്വാ സീലാനി ച സമാദായ തം പുഞ്ഞസമ്പത്തിം ആവജ്ജന്തോ നിസീദി. അഥസ്സ പുഞ്ഞാനുഭാവചോദിതോ ഛദ്ദന്തകുലാ വാ ഉപോസഥകുലാ വാ തം സക്കാരവിസേസം അനുഭവിതുകാമോ തരുണരവിമണ്ഡലാഭിരത്തചരണഗീവാമുഖപടിമണ്ഡിതവിസുദ്ധസേതസരീരോ സത്തപതിട്ഠോ സുസണ്ഠിതഅങ്ഗപച്ചങ്ഗസന്നിവേസോ വികസിതരത്തപദുമചാരുപോക്ഖരോ ഇദ്ധിമാ യോഗീ വിയ വേഹാസഗമനസമത്ഥോ മനോസിലാചുണ്ണരഞ്ജിതപരിയന്തോ വിയ രജതപബ്ബതോ ഹത്ഥിസേട്ഠോ ആഗന്ത്വാ തസ്മിം പദേസേ തിട്ഠതി. സോ ഛദ്ദന്തകുലാ ആഗച്ഛന്തോ സബ്ബകനിട്ഠോ ആഗച്ഛതി. ഉപോസഥകുലാ ആഗച്ഛന്തോ സബ്ബജേട്ഠോ. പാളിയം പന ഉപോസഥോ നാഗരാജാ ഇച്ചേവ ആഗതം. നാഗരാജാ നാമ കസ്സചി അപരിഭോഗോ, സബ്ബകനിട്ഠോ ആഗച്ഛതീതി അട്ഠകഥാസു വുത്തം. സ്വായം പൂരിതചക്കവത്തിവത്താനം ചക്കവത്തീനം വുത്തനയേനേവ ചിന്തയന്താനം ആഗച്ഛതി. മഹാസുദസ്സനസ്സ പന സയമേവ പകതിമങ്ഗലഹത്ഥിട്ഠാനം ആഗന്ത്വാ തം ഹത്ഥിം അപനേത്വാ തത്ഥ അട്ഠാസി. തേന വുത്തം - "പുന ചപരം ആനന്ദ...പേ०... നാഗരാജാ"തി.

ഏവം പാതുഭൂതം പന തം ഹത്ഥിരതനം ദിസ്വാ ഹത്ഥിഗോപകാദയോ ഹട്ഠതുട്ഠാ വേഗേന ഗന്ത്വാ രഞ്ഞോ ആരോചേന്തി. രാജാ തുരിതതുരിതോ ആഗന്ത്വാ തം ദിസ്വാ പസന്നചിത്തോ - "ഭദ്ദകം വത ഭോ ഹത്ഥിയാനം, സചേ ദമഥം ഉപേയ്യാ"തി ചിന്തയന്തോ ഹത്ഥം പസാരേതി. അഥ സോ ഘരധേനുവച്ഛകോ വിയ കണ്ണേ ഓലമ്ബിത്വാ സൂരതഭാവം ദസ്സേന്തോ രാജാനം ഉപസങ്കമതി. രാജാ തം ആരോഹിതുകാമോ ഹോതി. അഥസ്സ പരിജനാ അധിപ്പായം ഞത്വാ തം ഹത്ഥിരതനം സുവണ്ണദ്ധജം സുവണ്ണാലങ്കാരം ഹേമജാലപടിച്ഛന്നം കത്വാ ഉപനേന്തി. രാജാ തം അനിസീദാപേത്വാവ സത്തരതനമയായ നിസ്സേണിയാ ആരുയ്ഹ ആകാസഗമനനിന്നചിത്തോ ഹോതി. തസ്സ സഹ ചിത്തുപ്പാദേനേവ സോ നാഗരാജാ രാജഹംസോ വിയ ഇന്ദനീലമണിപ്പഭാജാലം നീലഗഗനതലം അഭിലങ്ഘതി. തതോ ചക്കചാരികായ വുത്തനയേനേവ സകലരാജപരിസാ. ഇതി സപരിസോ രാജാ അന്തോപാതരാസേയേവ സകലപഥവിം അനുസംയായിത്വാ രാജധാനിം

പച്ചാഗച്ഛതി. ഏവം മഹിദ്ധികം ചക്കവത്തിനോ ഹത്ഥിരതനം ഹോതി. മഹാസുദസ്സനസ്സാപി താദിസമേവ അഹോസി. തേന വുത്തം - ''ദിസ്വാ രഞ്ഞോ...പേ॰... പാതുരഹോസീ''തി.

അസ്സരതനവണ്ണനാ

൨൪൭. ഏവം പാതുഭൂതഹത്ഥിരതനസ്സ പന ചക്കവത്തിനോ അമച്ചാ പകതിമങ്ഗലഅസ്സട്ഠാനം സുചിസമതലം കാരേത്വാ അലങ്കരിത്വാ ച പുരിമനയേനേവ രഞ്ഞോ തസ്സ ആഗമനചിന്തനത്ഥം ഉസ്സാഹം ജനേന്തി. സോ പുരിമനയേനേവ കതദാനമാനനസക്കാരോ സമാദിന്നസീലബ്ബതോ പാസാദതലേ സുഖനിസിന്നോ പുഞ്ഞസമ്പത്തിം സമനുസ്സരതി. അഥസ്സ പുഞ്ഞാനുഭാവചോദിതോ സിന്ധവകുലതോ വിജ്ജുലതാവിനദ്ധസരദകാലസേതവലാഹകരാസിസസ്സിരീകോ രത്തപാദോ രത്തതുണ്ഡോ ചന്ദപ്പഭാപുഞ്ജസദിസസുദ്ധസിനിദ്ധഘനസംഹതസരീരോ കാകഗീവാ വിയ ഇന്ദനീലമണി വിയ ച കാളവണ്ണേന സീസേന സമന്നാഗതത്താ **കാളസീസോ**തി സുട്ഠു കപ്പേത്വാ ഠപിതേഹി വിയ മുഞ്ജസദിസേഹി സണ്ഹവട്ടഉജുഗതേഹി കേസേഹി സമന്നാഗതത്താ **മുഞ്ജകേസോ** വേഹാസങ്ഗമോ **വലാഹകോ നാമ അസ്സരാജാ** ആഗന്ത്വാ തസ്മിം ഠാനേ പതിട്ഠാതി. മഹാസുദസ്സനസ്സ പനേസ ഹത്ഥിരതനം വിയ ആഗതോ. സേസം സബ്ബം ഹത്ഥിരതനേ വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബം. ഏവരൂപം അസ്സരതനം സന്ധായ ഭഗവാ - ''പുന ച പര''ന്തിആദിമാഹ.

മണിരതനവണ്ണനാ

൨൪൮. ഏവം പാതുഭൂതഅസ്സരതനസ്സ പന രഞ്ഞോ ചക്കവത്തിനോ ചതുഹത്ഥായാമം സകടനാഭിസമപരിണാഹം ഉഭോസു അന്തേസു കണ്ണികപരിയന്തതോ വിനിഗ്ഗതേഹി സുപരിസുദ്ധമുത്താകലാപേഹി ദ്വീഹി കഞ്ചനപദുമേഹി അലങ്കതം ചതുരാസീതിമണിസഹസ്സപരിവാരം താരാഗണപരിവുതസ്സ പുണ്ണചന്ദസ്സസ്സിരിം ഫരമാനം വിയ വേപുല്ലപബ്ബതതോ മണിരതനം ആഗച്ഛതി. തസ്സേവം ആഗതസ്സ മുത്താജാലകേ ഠപേത്വാ വേളുപരമ്പരായ സട്ഠിഹത്ഥപ്പമാണം ആകാസം ആരോപിതസ്സ രത്തിഭാഗേ സമന്താ യോജനപ്പമാണം ഓകാസം ആഭാ ഫരതി, യായ സബ്ബോ സോ ഓകാസോ അരുണുഗ്ഗമനവേലാ വിയ സഞ്ജാതാലോകോ ഹോതി. തതോ കസ്സകാ കസികമ്മം വാണിജാ ആപണുഗ്ഘാടനം തേ തേ സിപ്പിനോ തം തം കമ്മന്തം പയോജേന്തി ''ദിവാ''തി മഞ്ഞമാനാ. മഹാസുദസ്സനസ്സാപി സബ്ബം തം തഥേവ അഹോസി. തേന വുത്തം - ''പുന ച പരം ആനന്ദ,...പേ॰... മണിരതനം പാതുരഹോസീ''തി.

ഇത്ഥിരതനവണ്ണനാ

൨൪൯. ഏവം പാതുഭൂതമണിരതനസ്സ പന ചക്കവത്തിനോ വിസയസുഖവിസേസസ്സ വിസേസകാരണം ഇത്ഥിരതനം പാതുഭവതി. മദ്ദരാജകുലതോ വാ ഹിസ്സ അഗ്ഗമഹേസിം ആനേന്തി, ഉത്തരകുരുതോ വാ പുഞ്ഞാനുഭാവേന സയം ആഗച്ഛതി. അവസേസാ പനസ്സാ സമ്പത്തി - ''പുന ച പരം, ആനന്ദ, രഞ്ഞോ മഹാസുദസ്സനസ്സ ഇത്ഥിരതനം പാതുരഹോസി, അഭിരൂപാ ദസ്സനീയാ''തിആദിനാ നയേന പാളിയംയേവ ആഗതാ.

തത്ഥ സണ്ഠാനപാരിപൂരിയാ അധികം രൂപം അസ്സാതി **അഭിരൂപാ.** ദിസ്സമാനാവ ചക്ഖൂനി പിണയതി, തസ്മാ അഞ്ഞം കിച്ചവിക്ഖേപം ഹിത്വാപി ദട്ഠബ്ബാതി **ദസ്സനീയാ.** ദിസ്സമാനാവ സോമനസ്സവസേന ചിത്തം പസാദേതീതി **പാസാദികാ. പരമായാ**തി ഏവം പസാദാവഹത്താ ഉത്തമായ. **വണ്ണപോക്ഖരതായാ**തി വണ്ണസുന്ദരതായ. **സമന്നാഗതാ**തി ഉപേതാ. **അഭിരൂപാ** വാ യസ്മാ നാതിദീഘാ നാതിരസ്സാ. **ദസ്സനീയാ** യസ്മാ നാതികിസാ നാതിഥൂലാ. **പാസാദികാ** യസ്മാ നാതികാളികാ നാച്ചോദാതാ. **പരമായ വണ്ണപോക്ഖരതായ സമന്നാഗതാ** യസ്മാ അഭിക്കന്താ മാനുസിവണ്ണം അപ്പത്താ ദിബ്ബവണ്ണം. മനുസ്സാനഞ്ഹി വണ്ണാഭാ ബഹി ന നിച്ഛരതി. ദേവാനം പന അതിദൂരമ്പി നിച്ഛരതി.

തസ്സാ പന ദ്വാദസഹത്ഥപ്പമാണം പദേസം സരീരാഭാ ഓഭാസേതി. നാതിദീഘാദീസു ചസ്സാ പഠമയുഗളേന ആരോഹസമ്പത്തി, ദുതിയയുഗളേന പരിണാഹസമ്പത്തി, തതിയയുഗളേന വണ്ണസമ്പത്തി വുത്താ. ഛഹി വാപി ഏതേഹി കായവിപത്തിയാ അഭാവോ, **അതിക്കന്താ മാനുസിവണ്ണ**ന്തി ഇമിനാ കായസമ്പത്തി വുത്താ. **തൂലപിചുനോ വാ കപ്പാസപിചുനോ** വാതി സപ്പിമണ്ഡേ പക്ഖിപിത്വാ ഠപിതസ്സ സതവാരവിഹതസ്സ തൂലപിചുനോ വാ കപ്പാസപിചുനോ വാ. **സീതേ**തി രഞ്ഞോ സീതകാലേ. **ഉണ്ഹേ**തി രഞ്ഞോ ഉണ്ഹകാലേ. **ചന്ദനഗന്ധോ**തി നിച്ചകാലമേവ സുപിസിതസ്സ അഭിനവസ്സ ചതുജ്ജാതിസമായോജിതസ്സ ഹരിചന്ദനസ്സ ഗന്ധോ കായതോ വായതി. **ഉപ്പലഗന്ധോ വായതീ**തി ഹസിതകഥിതകാലേസു മുഖതോ തങ്ഖണം വികസിതസ്സേവ നീലുപ്പലസ്സ അതിസുരഭിഗന്ധോ വായതി.

ഏവം രൂപസമ്ഫസ്സഗന്ധസമ്പത്തിയുത്തായ പനസ്സാ സരീരസമ്പത്തിയാ അനുരൂപം ആചാരം ദസ്സേതും **തം ഖോ പനാ**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ രാജാനം ദിസ്വാ നിസിന്നാസനതോ അഗ്ഗിദഡ്ഢാ വിയ പഠമമേവ ഉട്ഠാതീതി **പുബ്ബുട്ഠായിനീ.** തസ്മിം നിസിന്നേ തസ്സ താലവണ്ടേന ബീജനാദികിച്ചം കത്വാ പച്ഛാ നിപതതി നിസീദതീതി **പച്ഛാനിപാതിനീ.** കിം കരോമി, തേ ദേവാതി വാചായ കിം-കാരം പടിസാവേതീതി **കിം കാരപടിസ്സാവിനീ.** രഞ്ഞോ മനാപമേവ ചരതി കരോതീതി **മനാപചാരിനീ.** യം രഞ്ഞോ പിയം തദേവ വദതീതി **പിയവാദിനീ.**

ഇദാനി - "സ്വാസ്സാ ആചാരോ ഭാവവിസുദ്ധിയാവ, ന സാഠേയ്യേനാ"തി ദസ്സേതും **തം ഖോ പനാ**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **നോ അതിചരീ**തി ന അതിക്കമിത്വാ ചരി, ഠപേത്വാ രാജാനം അഞ്ഞം പുരിസം ചിത്തേനപി ന പത്ഥേസീതി വുത്തം ഹോതി.

തത്ഥ യേ തസ്സാ ആദിമ്ഹി "അഭിരൂപാ"തിആദയോ, അന്തേ "പുബ്ബുട്ഠായിനീ"തിആദയോ ഗുണാ വുത്താ, തേ പകതിഗുണാ ഏവ. "അതിക്കന്താ മാനുസിവണ്ണ"ന്തിആദയോ പന ചക്കവത്തിനോ പുഞ്ഞം ഉപനിസ്സായ ചക്കരതനപാതുഭാവതോ പട്ഠായ പുരിമകമ്മാനുഭാവേന നിബ്ബത്താതി വേദിതബ്ബാ.

അഭിരൂപതാദികാപി വാ ചക്കരതനപാതുഭാവതോ പട്ഠായ സബ്ബാകാരപരിപൂരാ ജാതാ. തേനാഹ - "ഏവരൂപം ഇത്ഥിരതനം പാതുരഹോസീ"തി.

ഗഹപതിരതനവണ്ണനാ

൨൭൦. ഏവം പാതുഭൂതഇത്ഥിരതനസ്സ പന രഞ്ഞോ ചക്കവത്തിനോ ധനകരണീയാനം കിച്ചാനം യഥാസുഖം പവത്തനത്ഥം ഗഹപതിരതനം പാതുഭവതി. സോ പകതിയാവ മഹാഭോഗോ, മഹാഭോഗകുലേ ജാതോ. രഞ്ഞോ ധനരാസിവഡ്ഢകോ സേട്ഠിഗഹപതി ഹോതി. ചക്കരതനാനുഭാവസഹിതം പനസ്സ കമ്മവിപാകജം ദിബ്ബചക്ഖു പാതുഭവതി, യേന അന്തോപഥവിയമ്പി യോജനബ്ഭന്തരേ നിധിം പസ്സതി, സോ തം സമ്പത്തിം ദിസ്വാ തുട്ഠമാനസോ ഗന്ത്വാ രാജാനം ധനേന പവാരേത്വാ സബ്ബാനി ധനകരണീയാനി സമ്പാദേതി . മഹാസുദസ്സനസ്സാപി തഥേവ സമ്പാദേസി. തേന വുത്തം - ''പുന ചപരം ആനന്ദ...പേ॰... ഏവരൂപം ഗഹപതിരതനം പാതുരഹോസീ''തി.

പരിണായകരതനവണ്ണനാ

൨൭൧. ഏവം പാതുഭൂതഗഹപതിരതനസ്സ പന രഞ്ഞോ ചക്കവത്തിസ്സ സബ്ബകിച്ചസംവിധാനസമത്ഥം പരിണായകരതനം പാതുഭവതി. സോ രഞ്ഞോ ജേട്ഠപുത്തോവ ഹോതി. പകതിയാ ഏവ സോ പണ്ഡിതോ ബ്യത്തോ മേധാവീ വിഭാവീ. രഞ്ഞോ പുഞ്ഞാനുഭാവം നിസ്സായ പനസ്സ അത്തനോ കമ്മാനുഭാവേന പരചിത്തഞാണം ഉപ്പജ്ജതി. യേന ദ്വാദസയോജനായ രാജപരിസായ ചിത്താചാരം ഞത്വാ രഞ്ഞോ ഹിതേ ച അഹിതേ ച വവത്ഥപേതും സമത്ഥോ ഹോതി, സോപി തം അത്തനോ ആനുഭാവം ദിസ്വാ തുട്ഠഹദയോ രാജാനം സബ്ബകിച്ചാനുസാസനേന പവാരേതി. മഹാസുദസ്സനമ്പി തഥേവ പവാരേസി. തേന വുത്തം - ''പുന ചപരം...പേ॰... പരിണായകരതനം പാതുരഹോസീ''തി.

തത്ഥ **ഠപേതബ്ബം ഠപേതു**ന്തി തസ്മിം തസ്മിം ഠാനന്തരേ ഠപേതബ്ബം ഠപേതും.

ചതുഇദ്ധിസമന്നാഗതവണ്ണനാ

൨൭൨. സമവേപാകിനിയാതി സമവിപാചനിയാ. **ഗഹണിയാ**തി കമ്മജതേജോധാതുയാ. തത്ഥ യസ്സ ഭുത്തമത്തോവ ആഹാരോ ജീരതി, യസ്സ വാ പന പുടഭത്തം വിയ തഥേവ തിട്ഠതി, ഉഭോപേതേ ന സമവേപാകിനിയാ സമന്നാഗതാ. യസ്സ പന പുന ഭത്തകാലേ ഭത്തച്ഛന്ദോ ഉപ്പജ്ജതേവ, അയം സമവേപാകിനിയാ സമന്നാഗതോതി.

ധമ്മപാസാദപോക്ഖരണിവണ്ണനാ

൨൭൩. മാപേസി ഖോതി നഗരേ ഭേരിം ചരാപേത്വാ ജനരാസിം കാരേത്വാ ന മാപേസി, രഞ്ഞോ പന സഹ ചിത്തുപ്പാദേനേവ ഭൂമിം ഭിന്ദിത്വാ ചതുരാസീതി പോക്ഖരണീസഹസ്സാനി നിബ്ബത്തിംസു. താനി സന്ധായേതം വുത്തം. **ദ്വീഹി വേദികാഹീ**തി ഏകായ ഇട്ഠകാനം പരിയന്തേയേവ പരിക്ഖിത്താ ഏകായ പരിവേണപരിച്ഛേദപരിയന്തേ. **ഏതദഹോസീ**തി കസ്മാ അഹോസി? ഏകദിവസം കിര നഹത്വാ ച പിവിത്വാ ച ഗച്ഛന്തം മഹാജനം മഹാപുരിസോ ഓലോകേത്വാ ഇമേ ഉമ്മത്തകവേസേനേവ ഗച്ഛന്തി. സചേ ഏത്ഥേസം ഏത്ഥ പിളന്ധനപുപ്ഫാനി ഭവേയ്യും, ഭദ്ദകം സിയാതി. അഥസ്സ

ഏതദഹോസി. തത്ഥ **സബ്ബോതുക**ന്തി പുപ്ഫം നാമ ഏകസ്മിംയേവ ഉതുമ്ഹി പുപ്ഫതി. അഹം പന തഥാ കരിസ്സാമി - "യഥാ സബ്ബേസു ഉതൂസു പുപ്ഫിസ്സതീ"തി ചിന്തേസിം. **രോപാപേസീ**തി നാനാവണ്ണഉപ്പലബീജാദീനി തതോ തതോ ആഹരാപേത്വാ ന രോപാപേസി, സഹ ചിത്തുപ്പാദേനേവ പനസ്സ സബ്ബം ഇജ്ഝതി. തം ലോകോ രഞ്ഞാ രോപിതന്തി മഞ്ഞി. തേന വുത്തം - "രോപാപേസീ"തി. തതോ പട്ഠായ മഹാജനോ നാനപ്പകാരം ജലജഥലജമാലം പിളന്ധിത്വാ നക്ഖത്തം കീളമാനോ വിയ ഗച്ഛതി.

൨൫൭. അഥ രാജാ തതോ ഉത്തരിപി ജനം സുഖസമപ്പിതം കാതുകാമോ - "യംനൂനാഹം ഇമാസം പോക്ഖരണീനം തീരേ"തിആദിനാ ജനസ്സ സുഖവിധാനം ചിന്തേത്വാ സബ്ബം അകാസി. തത്ഥ **ന്ഹാപേസു**ന്തി അഞ്ഞോ സരീരം ഉബ്ബട്ടേസി, അഞ്ഞോ ചുണ്ണാനി യോജേസി, അഞ്ഞോ തീരേ നഹായന്തസ്സ ഉദകം ആഹരി, അഞ്ഞോ വത്ഥാനി പടിഗ്ഗഹേസി ചേവ അദാസി ച.

പട്ഠപേസി ഖോതി കഥം പട്ഠപേസി? ഇത്ഥീനഞ്ച പുരിസാനഞ്ച അനുച്ഛവികേ അലങ്കാരേ കാരേത്വാ ഇത്ഥിമത്തമേവ തത്ഥ പരിചാരവസേന സേസം സബ്ബം പരിച്ചാഗവസേന ഠപേത്വാ രാജാ മഹാസുദസ്സനോ ദാനം ദേതി, തം പരിഭുഞ്ജഥാതി ഭേരിം ചരാപേസി. മഹാജനോ പോക്ഖരണീതീരം ആഗന്ത്വാ നഹത്വാ വത്ഥാനി പരിവത്തേത്വാ നാനാഗന്ധേഹി വിലിത്തോ പിളന്ധനവിചിത്തമാലോ ദാനഗ്ഗം ഗന്ത്വാ അനേകപ്പകാരേസു യാഗുഭത്തഖജ്ജകേസു അട്ഠവിധപാനേസു ച യോ യം ഇച്ഛതി, സോ തം ഖാദിത്വാ ച പിവിത്വാ ച നാനാവണ്ണാനി ഖോമസുഖുമാനി വത്ഥാനി നിവാസേത്വാ സമ്പത്തിം അനുഭവിത്വാ യേസം താദിസാനി അത്ഥി, തേ ഓഹായ ഗച്ഛന്തി. യേസം പന നത്ഥി, തേ ഗഹേത്വാ ഗച്ഛന്തി. ഹത്ഥിഅസ്സയാനാദീസുപി നിസീദിത്വാ ഥോകം വിചരിത്വാ അനത്ഥികാ ഓഹായ, അത്ഥികാ ഗഹേത്വാ ഗച്ഛന്തി. വരസയനേസു നിപജ്ജിത്വാ സമ്പത്തിം അനുഭവിത്വാ അനത്ഥികാ ഓഹായ, അത്ഥികാ ഗഹേത്വാ ഗച്ഛന്തി. ഇത്ഥീഹിപി സദ്ധിം സമ്പത്തിം അനുഭവിത്വാ അനത്ഥികാ ഓഹായ, അത്ഥികാ ഗഹേത്വാ ഗച്ഛന്തി. സത്തവിധരതനപസാധനാനി ച പസാധേത്വാപി സമ്പത്തിം അനുഭവിത്വാ അനത്ഥികാ ഓഹായ, അത്ഥികാ ഗഹേത്വാ ഗച്ഛന്തി. തമ്പി ദാനം ഉട്ഠായ സമുട്ഠായ ദീയതേവ. ജമ്ബുദീപവാസികാനം അഞ്ഞം കമ്മം നത്ഥി, രഞ്ഞോ ദാനം പരിഭുഞ്ജന്താവ വിചരന്തി.

൨൫൮. അഥ ബ്രാഹ്മണഗഹപതികാ ചിന്തേസും - "അയം രാജാ ഏവരൂപം ദാനം ദദന്തോപി 'മയ്ഹം തണ്ഡുലാദീനി വാ ഖീരാദീനി വാ ദേഥാ'തി ന കിഞ്ചി ആഹരാപേതി, ന ഖോ പന അമ്ഹാകം - 'രാജാ ആഹരാപേതീ'തി തുണ്ഹീമാസിതും പതിരൂപ"ന്തി തേ ബഹും സാപതേയ്യം സംഹരിത്വാ രഞ്ഞോ ഉപനാമേസും. തസ്മാ - "അഥ ഖോ, ആനന്ദ, ബ്രാഹ്മണഗഹപതികാ"തിആദിമാഹ. **ഏവം സമചിന്തേസു**ന്തി കസ്മാ ഏവം ചിന്തേസും? കസ്സചി ഘരതോ അപ്പം ആഭതം, കസ്സചി ബഹു. തസ്മിം പടിസംഹരിയമാനേ - "കിം തവേവ ഘരതോ സുന്ദരം ആഭതം, ന മയ്ഹം ഘരതോ, കിം തവേവ ഘരതോ ബഹു , ന മയ്ഹ"ന്തി ഏവം കലഹസദ്ദോപി ഉപ്പജ്ജേയ്യ, സോ മാ ഉപ്പജ്ജിത്ഥാതി ഏവം സമചിന്തേസും.

൨൫൯. **ഏഹി ത്വം സമ്മാ**തി ഏഹി ത്വം വയസ്സ. **ധമ്മം നാമ പാസാദ**ന്തി പാസാദസ്സ നാമം ആരോപേത്വാവ ആണാപേസി. വിസ്സകമ്മോ പന കീവ

മഹന്തോ ദേവ പാസാദോ ഹോതൂതി പടിപുച്ഛിത്വാ ദീഘതോ യോജനം വിത്ഥാരതോ അഡ്ഢയോജനം സബ്ബരതനമയോവ ഹോതൂതി വുത്തേപി 'ഏവം ഹോതു, ഭദ്ദം തവ വചന'ന്തി തസ്സ പടിസ്സുണിത്വാ ധമ്മരാജാനം സമ്പടിച്ഛാപേത്വാ മാപേസി. തത്ഥ **ഏവം ഭദ്ദം തവാതി ഖോ ആനന്ദാ**തി ഏവം ഭദ്ദം തവ ഇതി ഖോ ആനന്ദ. **പടിസ്സുത്വാ**തി സമ്പടിച്ഛിത്വാ, വത്വാതി അത്ഥോ. **തുണ്ഹീഭാവേനാ**തി സമണധമ്മപടിപത്തികരണോകാസോ മേ ഭവിസ്സതീതി ഇച്ഛന്തോ തുണ്ഹീഭാവേന അധിവാസേസി. **സാരമയോ**തി ചന്ദനസാരമയോ.

൨൩൭. ദ്വീഹി വേദികാഹീതി ഏത്ഥ ഏകാ വേദികാ പനസ്സ ഉണ്ഹീസമത്ഥകേ അഹോസി, ഏകാ ഹേട്ഠാ പരിച്ഛേദമത്ഥകേ.

൨൩൮. ദുദ്ദിക്ഖോ അഹോസീതി ദുഉദ്ദിക്ഖോ, പഭാസമ്പത്തിയാ ദുദ്ദസോതി അത്ഥോ. **മുസതീ**തി ഹരതി ഫന്ദാപേതി നിച്ചലഭാവേന പതിട്ഠാതും ന ദേതി. **വിദ്ധേ**തി ഉബ്ബിദ്ധേ, മേഘവിഗമേന ദൂരീഭൂതേതി അത്ഥോ. **ദേവേ**തി ആകാസേ.

൨൩൯. മാപേസി ഖോതി അഹം ഇമസ്മിം ഠാനേ പോക്ഖരണിം മാപേമി, തുമ്ഹാകം ഘരാനി ഭിന്ദഥാതി ന ഏവം കാരേത്വാ മാപേസി. ചിത്തുപ്പാദവസേനേവ പനസ്സ ഭൂമിം ഭിന്ദിത്വാ തഥാരൂപാ പോക്ഖരണീ അഹോസി. **തേ സബ്ബകാമേഹീ**തി സബ്ബേഹി ഇച്ഛിതിച്ഛിതവത്ഥൂഹി, സമണേ സമണപരിക്ഖാരേഹി, ബ്രാഹ്മണേ ബ്രാഹ്മണപരിക്ഖാരേഹി സന്തപ്പേസീതി.

പഠമഭാണവാരവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

ഝാനസമ്പത്തിവണ്ണനാ

൨൪൦. മഹിദ്ധികോതി ചിത്തുപ്പാദവസേനേവ ചതുരാസീതിപോക്ഖരണീസഹസ്സാനം നിബ്ബത്തിസങ്ഖാതായ മഹതിയാ ഇദ്ധിയാ സമന്നാഗതോ. **മഹാനുഭാവോ**തി തേസംയേവ അനുഭവിതബ്ബാനം മഹന്തതായ മഹാനുഭാവേന സമന്നാഗതോ. **സേയ്യഥിദ**ന്തി നിപാതോ, തസ്സ - ''കതമേസം തിണ്ണ''ന്തി അത്ഥോ. **ദാനസ്സാ**തി സമ്പത്തിപരിച്ചാഗസ്സ. **ദമസ്സാ**തി ആളവകസുത്തേ പഞ്ഞാ ദമോതി ആഗതോ. ഇധ അത്താനം ദമേന്തേന കതം ഉപോസഥകമ്മം. **സംയമസ്സാ**തി സീലസ്സ.

ബോധിസത്തപുബ്ബയോഗവണ്ണനാ

ഇധ ഠത്വാ പനസ്സ പുബ്ബയോഗോ വേദിതബ്ബോ - രാജാ കിര പുബ്ബേ ഗഹപതികുലേ നിബ്ബത്തി. തേന ച സമയേന ധരമാനകസ്സേവ കസ്സപബുദ്ധസ്സ സാസനേ ഏകോ ഥേരോ അരഞ്ഞേ വാസം വസതി, ബോധിസത്തോ അത്തനോ കമ്മേന അരഞ്ഞം പവിട്ഠോ ഥേരം ദിസ്വാ ഉപസങ്കമിത്വാ വന്ദിത്വാ ഥേരസ്സ നിസജ്ജനട്ഠാനചങ്കമനട്ഠാനാനി ഓലോകേത്വാ പുച്ഛി - ''ഇധേവ, ഭന്തേ, അയ്യോ വസതീ''തി? ആമ, ഉപാസകാതി സുത്വാ - ''ഇധേവ അയ്യസ്സ പണ്ണസാലം കാതും വട്ടതീ''തി ചിന്തേത്വാ അത്തനോ കമ്മം പഹായ ദബ്ബസമ്ഭാരം കോട്ടേത്വാ പണ്ണസാലം കത്വാ ഛാദേത്വാ ഭിത്തിയോ മത്തികായ ലിമ്പിത്വാ ദ്വാരം യോജേത്വാ കട്ഠത്ഥരണം കത്വാ - ''കരിസ്സതി നു ഖോ പരിഭോഗം, ന കരിസ്സതീ''തി ഏകമന്തം നിസീദി. ഥേരോ അന്തോഗാമതോ ആഗന്ത്വാ പണ്ണസാലം പവിസിത്വാ കട്ഠത്ഥരണേ നിസീദി. ഉപാസകോപി ആഗന്ത്വാ വന്ദിത്വാ സമീപേ

നിസിന്നോ “ഫാസുകാ, ഭന്തേ, പണ്ണസാലാ”തി പുച്ഛി. ഫാസുകാ, ഭദ്ദമുഖ, പബ്ബജിതസാരുപ്പാതി. വസിസ്സഥ, ഭന്തേ, ഇധാതി? ആമ, ഉപാസകാതി, സോ അധിവാസനാകാരേന വസിസ്സതീതി ഞത്വാ നിബദ്ധം മയ്ഹം ഘരദ്വാരം ആഗന്തബ്ബന്തി പടിജാനാപേത്വാ - “ഏകം മേ, ഭന്തേ, വരം ദേഥാ”തി ആഹ. അതിക്കന്തവരാ, ഉപാസക, പബ്ബജിതാതി. ഭന്തേ, യഞ്ച കപ്പതി, യഞ്ച അനവജ്ജന്തി. വദേഹി ഉപാസകാതി. ഭന്തേ, നിബദ്ധവസനട്ഠാനേ നാമ മനുസ്സാ മങ്ഗലേ വാ അമങ്ഗലേ വാ ആഗമനം ഇച്ഛന്തി, അനാഗച്ഛന്തസ്സ കുജ്ഝന്തി. തസ്മാ അഞ്ഞം നിമന്തിതട്ഠാനം ഗന്ത്വാപി മയ്ഹം ഘരം പവിസിത്വാവ ഭത്തകിച്ചം നിട്ഠാപേതബ്ബന്തി. ഥേരോ അധിവാസേസി.

സോ പണ്ണസാലായ കടസാടകം പത്ഥരിത്വാ മഞ്ചപീഠം പഞ്ഞപേസി, അപസ്സേനം നിക്ഖിപി, പാദകഥലികം ഠപേസി, പോക്ഖരണിം ഖണി, ചങ്കമം കത്വാ വാലികം ഓകിരി, മിഗേ ആഗന്ത്വാ ഭിത്തിം ഘംസിത്വാ മത്തികം പാതേന്തേ ദിസ്വാ കണ്ടകവതിം പരിക്ഖിപി. പോക്ഖരണിം ഓതരിത്വാ ഉദകം ആളുലികം കരോന്തേ ദിസ്വാ അന്തോ പാസാണേഹി ചിനിത്വാ ബഹി കണ്ടകവതിം പരിക്ഖിപിത്വാ അന്തോവതിപരിയന്തേ താലപന്തിയോ രോപേതി, മഹാചങ്കമേ സമ്മട്ഠട്ഠാനം ആളുലേന്തേ ദിസ്വാ ചങ്കമമ്പി വതിയാ പരിക്ഖിപിത്വാ അന്തോവതിപരിയന്തേ താലപന്തിം രോപേസി. ഏവം ആവാസം നിട്ഠപേത്വാ ഥേരസ്സ തിചീവരം, പിണ്ഡപാതം, ഓസധം, പരിഭോഗഭാജനം, ആരകണ്ടകം, പിപ്ഫലികം, നഖച്ഛേദനം, സൂചിം, കത്തരയട്ഠിം, ഉപാഹനം, ഉദകതുമ്ബം, ഛത്തം, ദീപകപല്ലകം, മലഹരണിം. പരിസ്സാവനം, ധമകരണം, പത്തം, ഥാലകം, യം വാ പനഞ്ഞമ്പി പബ്ബജിതാനം പരിഭോഗജാതം, സബ്ബം അദാസി. ഥേരസ്സ ബോധിസത്തേന അദിന്നപരിക്ഖാരോ നാമ നാഹോസി. സോ സീലാനി രക്ഖന്തോ ഉപോസഥം കരോന്തോ യാവജീവം ഥേരം ഉപട്ഠഹി. ഥേരോ തത്ഥേവ വസന്തോ അരഹത്തം പത്വാ പരിനിബ്ബായി.

ബോധിസത്തോപി യാവതായുകം പുഞ്ഞം കത്വാ ദേവലോകേ നിബ്ബത്തിത്വാ തതോ ചുതോ മനുസ്സലോകം ആഗച്ഛന്തോ കുസാവതിയാ രാജധാനിയാ നിബ്ബത്തിത്വാ മഹാസുദസ്സനോ രാജാ അഹോസി.

“ഏവം നാതിമഹന്തമ്പി, പുഞ്ഞം ആയതനേ കതം;
മഹാവിപാകം ഹോതീതി, കത്തബ്ബം തം വിഭാവിനാ”.

മഹാവിയൂഹന്തി രജതമയം മഹാകൂടാഗാരം. തത്ഥ വസിതുകാമോ ഹുത്വാ അഗമാസി, **ഏത്താവതാ കാമവിതക്കാ**തി കാമവിതക്ക തയാ ഏത്താവതാ നിവത്തിതബ്ബം, ഇതോ പരം തുയ്ഹം അഭൂമി, ഇദം **ഝാനാഗാരം** നാമ, നയിദം തയാ സദ്ധിം വസനട്ഠാനന്തി ഏവം തയോ വിതക്കേ കൂടാഗാരദ്വാരേയേവ നിവത്തേസി.

൨൬൫. പഠമജ്ഝാനന്തിആദീസു വിസും **കസിണപരികമ്മകിച്ചം** നാമ നത്ഥി. നീലകസിണേന അത്ഥേ സതി നീലമണിം, പീതകസിണേന അത്ഥേ സതി സുവണ്ണം, ലോഹിതകസിണേന അത്ഥേ സതി രത്തമണിം, ഓദാതകസിണേന അത്ഥേ സതി രജതന്തി ഓലോകിതഓലോകിതട്ഠാനേ കസിണമേവ പഞ്ഞായതി.

൨൬൬. മേത്താസഹഗതേനാതിആദീസു യം വത്തബ്ബം, തം സബ്ബമ്പി വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ വുത്തമേവ. ഇതി പാളിയം ചത്താരി ഝാനാനി, ചത്താരി

അപ്പമഞ്ഞാനേവ വുത്താനി. മഹാപുരിസോ പന സബ്ബാപി അട്ഠ സമാപത്തിയോ, പഞ്ച അഭിഞ്ഞായോ ച നിബ്ബത്തേത്വാ അനുലോമപടിലോമാദിവസേന ചുദ്ദസഹാകാരേഹി സമാപത്തിയോ പവിസന്തോ മധുപടലം പവിട്ഠഭമരോ മധുരസേന വിയ സമാപത്തിസുഖേനേവ യാപേതി.

ചതുരാസീതിനഗരസഹസ്സാദിവണ്ണനാ

൨൬൩. **കുസാവതീരാജധാനിപ്പമുഖാനീ**തി കുസാവതീ രാജധാനീ തേസം നഗരാനം പമുഖാ സബ്ബസേട്ഠാതി അത്ഥോ. **ഭത്താഭിഹാരോ**തി അഭിഹരിതബ്ബഭത്തം.

൨൬൪. **വസ്സസതസ്സ വസ്സസതസ്സാ**തി കസ്മാ ഏവം ചിന്തേസി? തേസം സദ്ദേന ഉക്കണ്ഠിത്വാ, "സമാപന്നസ്സ സദ്ദോ കണ്ടകോ"തി (അ॰ നി॰ ൧൦.൭൨) ഹി വുത്തം. തസ്മാ സദ്ദേന ഉക്കണ്ഠിതോ മഹാപുരിസോ. അഥ കസ്മാ മാ ആഗച്ഛന്തൂതി ന വദതി? ഇദാനി രാജാ ന പസ്സതീതി നിബദ്ധവത്തം ന ലഭിസ്സന്തി, തം തേസം മാ ഉപ്പജ്ജിത്ഥാതി ന വദതി.

സുഭദ്ദാദേവിഉപസങ്കമനവണ്ണനാ

൨൬൫. **ഏതദഹോസീ**തി കദാ ഏതം അഹോസി. രഞ്ഞോ കാലങ്കിരിയദിവസേ. തദാ കിര ദേവതാ ചിന്തേസും - "രാജാ അനാഥകാലങ്കിരിയം മാ കരോതു, ഓരോധേഹി ബഹൂഹി ധീതൂഹി പുത്തേഹി പരിവാരിതോവ കരോതൂ"തി. അഥ ദേവിം ആവട്ടേത്വാ തസ്സാ ഏവം ചിത്തം ഉപ്പാദേസും. **പീതാനി വത്ഥാനീ**തി താനി കിര പകതിയാ രഞ്ഞോ മനാപാനി, തസ്മാ താനി പാരുപഥാതി ആഹ. **ഏത്ഥേവ ദേവി തിട്ഠാ**തി ദേവി ഇമം ഝാനാഗാരം നാമ തുമ്ഹേഹി സദ്ധിം വസനട്ഠാനം ന ഹോതി, ഝാനരതിവിന്ദനട്ഠാനം മമ, മാ ഇധ പാവിസീതി.

൨൬൬. **ഏതദഹോസീ**തി ലോകേ സത്താ നാമ മരണാസന്നകാലേ അതിവിയ വിരോചന്തി, തേനസ്സ രഞ്ഞോ വിപ്പസന്നഇന്ദ്രിയഭാവം ദിസ്വാ ഏവം അഹോസി, തതോ മാ രഞ്ഞോ കാലങ്കിരിയാ അഹോസീതി തസ്സ കാലങ്കിരിയം അനിച്ഛമാനാ സമ്പതി ഗുണമസ്സ കഥയിത്വാ തിട്ഠമാനാകാരം കരിസ്സാമീതി ചിന്തേത്വാ **ഇമാനി തേ ദേവാ**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **ഛന്ദം ജനേഹീ**തി പേമം ഉപ്പാദേഹി, രതിം കരോഹി. **ജീവിതേ അപേക്ഖ**ന്തി ജീവിതേ സാപേക്ഖം, ആലയം, തണ്ഹം കരോഹീതി അത്ഥോ.

ഏവം ഖോ മം ത്വം ദേവീതി "മയം ഖോ, ദേവ, ഇത്ഥിയോ നാമ പബ്ബജിതാനം ഉപചാരകഥം ന ജാനാമ, കഥം വദാമ മഹാരാജാ"തി രാജാനം "പബ്ബജിതോ അയ"ന്തി മഞ്ഞമാനായ ദേവിയാ വുത്തേ - "ഏവം ഖോ മം, ത്വം ദേവി, സമുദാചരാഹീ"തിആദിമാഹ. **ഗരഹിതാ**തി ബുദ്ധേഹി പച്ചേകബുദ്ധേഹി സാവകേഹി അഞ്ഞേഹി ച പണ്ഡിതേഹി ബഹുസ്സുതേഹി ഗരഹിതാ. കിം കാരണാ? സാപേക്ഖകാലകിരിയാ ഹി അത്തനോയേവ ഗേഹേ യക്ഖകുക്കുരഅജഗോണമഹിംസമൂസികകുക്കുടഊകാമങ്ഗുലാദിഭാവേന നിബ്ബത്തനകാരണം ഹോതി.

൨൬൯. അഥ ഖോ, ആനന്ദ, സുഭദ്ദാ ദേവീ അസ്സൂനി പുഞ്ഛിത്വാതി ദേവീ ഏകമന്തം ഗന്ത്വാ രോദിത്വാ കന്ദിത്വാ അസ്സൂനി പുഞ്ഛിത്വാ ഏതദവോച.

ബ്രഹ്മലോകൂപഗമവണ്ണനാ

൨൭൦. ഗഹപതിസ്സ വാതി കസ്മാ ആഹ? തേസം കിര സോണസേട്ഠിപുത്താദീനം വിയ മഹതീ സമ്പത്തി ഹോതി, സോണസ്സ കിര സേട്ഠിപുത്തസ്സ ഏകാ ഭത്തപാതി ദ്വേ സതസഹസ്സാനി അഗ്ഘതി. ഇതി തേസം താദിസം ഭത്തം ഭുത്താനം മുഹുത്തം ഭത്തസമ്മദോ ഭത്തമുച്ഛാ ഭത്തകിലമഥോ ഹോതി.

൨൭൧. യം തേന സമയേന അജ്ഝാവസാമീതി യത്ഥ വസാമി, തം ഏകംയേവ നഗരം ഹോതി, അവസേസേസു പുത്തധീതാദയോ ചേവ ദാസമനുസ്സാ ച വസിംസു. പാസാദകൂടാഗാരേസുപി ഏസേവ നയോ. പല്ലങ്കാദീസുപി ഏകംയേവ പല്ലങ്കം പരിഭുഞ്ജതി, സേസാ പുത്താദീനം പരിഭോഗാ ഹോന്തി. ഇത്ഥീസുപി ഏകാവ പച്ചുപട്ഠാതി, സേസാ പരിവാരമത്താ ഹോന്തി, **പരിദഹാമീ**തി ഏകമേവ ദുസ്സയുഗം നിവാസേമി, സേസാനി പരിവാരേത്വാ വിചരന്താനം അസീതിസഹസ്സാധികാനം സോളസന്നം പുരിസസതസഹസ്സാനം ഹോന്തി. **ഭുഞ്ജാമീ**തി പരമപ്പമാണേന നാളികോദനമത്തം ഭുഞ്ജാമി, സേസം പരിവാരേത്വാ വിചരന്താനം ചത്താലീസസഹസ്സാധികാനം അട്ഠന്നം പുരിസസതസഹസ്സാനം ഹോതീതി ദസ്സേതി. ഏകഥാലിപാകോ ഹി ദസന്നം ജനാനം പഹോതി.

ഏതാനി പന ചതുരാസീതി നഗരസഹസ്സാനി ചേവ പാസാദസഹസ്സാനി ച കൂടാഗാരസഹസ്സാനി ച ഏകിസ്സായേവ പണ്ണസാലായ നിസ്സന്ദേന നിബ്ബത്താനി. ചതുരാസീതി പല്ലങ്കസഹസ്സാനി നിപജ്ജനത്ഥായ ദിന്നമഞ്ചകസ്സ നിസ്സന്ദേന നിബ്ബത്താനി. ചതുരാസീതി ഹത്ഥിസഹസ്സാനി അസ്സസഹസ്സാനി രഥസഹസ്സാനി നിസീദനത്ഥായ ദിന്നപീഠസ്സ നിസ്സന്ദേന നിബ്ബത്താനി. ചതുരാസീതി മണിസഹസ്സാനി ഏകദീപസ്സ നിസ്സന്ദേന നിബ്ബത്താനി. ചതുരാസീതി പോക്ഖരണീസഹസ്സാനി ഏകപോക്ഖരണിയാ നിസ്സന്ദേന നിബ്ബത്താനി. ചതുരാസീതി ഇത്ഥിസഹസ്സാനി പുത്തസഹസ്സാനി ഗഹപതിസഹസ്സാനി പരിഭോഗഭാജനപത്തഥാലക ധമകരണ പരിസ്സാവന ആരകണ്ടക പിപ്ഫലക നഖച്ഛേദന കുഞ്ചികകണ്ണമലഹരണീ പാദകഥലിക ഉപാഹന ഛത്ത കത്തരയട്ഠിദാനസ്സ നിസ്സന്ദേന നിബ്ബത്താനി. ചതുരാസീതി ധേനുസഹസ്സാനി ഗോരസദാനസ്സ നിസ്സന്ദേന നിബ്ബത്താനി. ചതുരാസീതി വത്ഥകോടിസഹസ്സാനി നിവാസനപാരുപനദാനസ്സ നിസ്സന്ദേന നിബ്ബത്താനി . ചതുരാസീതി ഥാലിപാകസഹസ്സാനി ഭോജനദാനസ്സ നിസ്സന്ദേന നിബ്ബത്താനീതി വേദിതബ്ബാനി.

൨൭൨. ഏവം ഭഗവാ മഹാസുദസ്സനസ്സ സമ്പത്തിം ആദിതോ പട്ഠായ വിത്ഥാരേന കഥേത്വാ സബ്ബം തം ദാരകാനം പംസ്വാഗാരകീളനം വിയ ദസ്സേന്തോ പരിനിബ്ബാനമഞ്ചകേ നിപന്നോവ **പസ്സാനന്ദാ**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **വിപരിണതാ**തി പകതിവിജഹനേന നിബ്ബുതപദീപോ വിയ അപഞ്ഞത്തികഭാവം ഗതാ. **ഏവം അനിച്ചാ ഖോ, ആനന്ദ, സങ്ഖാരാ**തി ഏവം ഹുത്വാ അഭാവട്ഠേന അനിച്ചാ.

ഏത്താവതാ ഭഗവാ യഥാ നാമ പുരിസോ സതഹത്ഥുബ്ബേധേ ചമ്പകരുക്ഖേ നിസ്സേണിം ബന്ധിത്വാ അഭിരുഹിത്വാ ചമ്പകപുപ്ഫം ആദായ നിസ്സേണിം മുഞ്ചന്തോ ഓതരേയ്യ, ഏവമേവ നിസ്സേണിം ബന്ധന്തോ വിയ അനേകവസ്സകോടിസതസഹസ്സുബ്ബേധം മഹാസുദസ്സനസമ്പത്തിം ആരുയ്ഹ സമ്പത്തിമത്ഥകേ ഠിതം അനിച്ചലക്ഖണം ആദായ നിസ്സേണിം മുഞ്ചന്തോ വിയ ഓതിണ്ണോ. തേനേവ പുബ്ബേ വസഭരാജാ ദീഘഭാണകത്ഥേരാനം ലോഹപാസാദസ്സ പാചീനപസ്സേ അമ്ബലട്ഠികായം ഇമം സുത്തം സജ്ഝായന്താനം സുത്വാ - "കിം, ഭോ, മയ്ഹം അയ്യകേന ഏത്ഥ വുത്തം, അത്തനോ ഖാദിതപീതട്ഠാനേ സമ്പത്തിമേവ കഥേതീ"തി ചിന്തേന്തോ - "ഏവം അനിച്ചാ ഖോ, ആനന്ദ, സങ്ഖാരാ"തി വുത്തകാലേ "ഇമം, ഭോ, ദിസ്വാ പഞ്ചഹി ചക്ഖൂഹി ചക്ഖുമതാ ഏവം വുത്ത"ന്തി വാമഹത്ഥം സമിഞ്ജിത്വാ ദക്ഖിണഹത്ഥേന അപ്ഫോടേത്വാ - "സാധു സാധൂ"തി തുട്ഠഹദയോ സാധുകാരം അദാസി.

ഏവം അദ്ധുവാതി ഏവം ഉദകപുപ്ഫുളാദയോ വിയ ധുവഭാവവിരഹിതാ. **ഏവം അനസ്സാസികാ**തി ഏവം സുപിനകേ പീതപാനീയം വിയ അനുലിത്തചന്ദനം വിയ ച അസ്സാസവിരഹിതാ.

സരീരം നിക്ഖിപേയ്യാതി സരീരം ഛഡ്ഡേയ്യ. ഇദാനി അഞ്ഞസ്സ സരീരസ്സ നിക്ഖേപോ വാ പടിജഗ്ഗനം വാ നത്ഥി കിലേസപഹീനത്താ, ആനന്ദ, തഥാഗതസ്സാതി വദതി. ഇദം പന വത്വാ പുന ഥേരം ആമന്തേസി, ചക്കവത്തിനോ ആനുഭാവോ നാമ രഞ്ഞോ പബ്ബജിതസ്സ സത്തമേ ദിവസേ അന്തരധായതി. മഹാസുദസ്സനസ്സ പന കാലങ്കിരിയതോ സത്തമേവ ദിവസേ സത്തരതനപാകാരാ സത്തരതനതാലാ ചതുരാസീതി പോക്ഖരണീസഹസ്സാനി ധമ്മപാസാദോ ധമ്മപോക്ഖരണീ ചക്കരതനന്തി സബ്ബമേതം അന്തരധായീതി. ഹത്ഥിആദീസു പന അയം ധമ്മതാ ഖീണായുകാ സഹേവ കാലങ്കരോന്തി. ആയുസേസേ സതി ഹത്ഥിരതനം ഉപോസഥകുലം ഗച്ഛതി, അസ്സരതനം വലാഹകകുലം, മണിരതനം വേപുല്ലപബ്ബതമേവ ഗച്ഛതി. ഇത്ഥിരതനസ്സ ആനുഭാവോ അന്തരധായതി. ഗഹപതിരതനസ്സ ചക്ഖു പാകതികമേവ ഹോതി. പരിണായകരതനസ്സ വേയ്യത്തിയം നസ്സതി.

ഇദമവോച ഭഗവാതി ഇദം പാളിയം ആരുള്ഹഞ്ച അനാരുള്ഹഞ്ച സബ്ബം ഭഗവാ അവോച. സേസം ഉത്താനത്ഥമേവാതി.

ഇതി സുമങ്ഗലവിലാസിനിയാ ദീഘനികായട്ഠകഥായം

മഹാസുദസ്സനസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൭. ജനവസഭസുത്തവണ്ണനാ

നാതികിയാദിബ്യാകരണവണ്ണനാ

൨൭൩-൨൭൫. ഏവം മേ സുതന്തി ജനവസഭസുത്തം. തത്രായം അനുത്താനപദവണ്ണനാ - **പരിതോ പരിതോ ജനപദേസൂ**തി സമന്താ സമന്താ ജനപദേസു. **പരിചാരകേ**തി ബുദ്ധധമ്മസങ്ഘാനം പരിചാരകേ. **ഉപപത്തീസൂ**തി ഞാണഗതിപുഞ്ഞാനം ഉപപത്തീസു. **കാസികോസലേസൂ**തി കാസീസു ച കോസലേസു ച, കാസിരട്ഠേ ച കോസലരട്ഠേ ചാതി അത്ഥോ. ഏസ നയോ സബ്ബത്ഥ. അങ്ഗമഗധയോനകകമ്ബോജഅസ്സകഅവന്തിരട്ഠേസു പന ഛസു ന ബ്യാകരോതി. ഇമേസം പന സോളസന്നം മഹാജനപദാനം പുരിമേസു ദസസുയേവ ബ്യാകരോതി. **നാതികിയാ**തി നാതികഗാമവാസിനോ.

തേനാതി തേന അനാഗാമിആദിഭാവേന. **സുത്വാ**തി സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണേന പരിച്ഛിന്ദിത്വാ ബ്യാകരോന്തസ്സ ഭഗവതോ പഞ്ഹാബ്യാകരണം സുത്വാ തേസം അനാഗാമിആദീസു നിട്ഠങ്ഗതാ ഹുത്വാ. തേന അനാഗാമിആദിഭാവേന അത്തമനാ അഹേസും. അട്ഠകഥായം പന **തേനാ**തി തേ നാതികിയാതി വുത്തം. ഏതസ്മിം അത്ഥേ ന-കാരോ നിപാതമത്തം ഹോതി.

ആനന്ദപരികഥാവണ്ണനാ

൨൭൭. ഭഗവന്തം കിത്തയമാനരൂപോതി അഹോ ബുദ്ധോ, അഹോ ധമ്മോ, അഹോ സങ്ഘോ; അഹോ ധമ്മോ സ്വാക്ഖാതോതി ഏവം കിത്തയന്തോവ കാലമകാസി. **ബഹുജനോ പസീദേയ്യാ**തി അമ്ഹാകം പിതാ മാതാ ഭാതാ ഭഗിനീ പുത്തോ ധീതാ സഹായകോ, തേന അമ്ഹേഹി സദ്ധിം ഏകതോ ഭുത്താ, ഏകതോ സയിതാ, തസ്സ ഇദഞ്ചിദഞ്ച മനാപം അകരിമ്ഹ, സോ കിര അനാഗാമീ സകദാഗാമീ സോതാപന്നോ; അഹോ സാധു, അഹോ സുട്ഠൂതി ഏവം ബഹുജനോ പസാദം ആപജ്ജേയ്യ.

൨൭൮. ഗതിന്തി ഞാണഗതിം. **അഭിസമ്പരായ**ന്തി ഞാണാഭിസമ്പരായമേവ. **അദ്ദസാ ഖോ**തി കിത്തകേ ജനേ അദ്ദസ? ചതുവീസതിസതസഹസ്സാനി.

൨൭൯. ഉപസന്തപദിസ്സോതി ഉപസന്തദസ്സനോ. **ഭാതിരിവാ**തി അതിവിയ ഭാതി, അതിവിയ വിരോചതി. **ഇന്ദ്രിയാന**ന്തി മനച്ഛട്ഠാനം ഇന്ദ്രിയാനം. **അദ്ദസം ഖോ അഹം ആനന്ദാ**തി നേവ ദസ, ന വീസതി, ന സതം, ന സഹസ്സം, അനൂനാധികാനി ചതുവീസതിസതസഹസ്സാനി അദ്ദസന്തി ആഹ.

ജനവസഭയക്ഖവണ്ണനാ

൨൮൦. ദിസ്വാ പന മേ ഏത്തകോ ജനോ മം നിസ്സായ ദുക്ഖാ പമുത്തോതി ബലവസോമനസ്സം ഉപ്പജ്ജി, ചിത്തം പസീദി, ചിത്തസ്സ പസന്നത്താ ചിത്തസമുട്ഠാനം ലോഹിതം പസീദി, ലോഹിതസ്സ പസന്നത്താ മനച്ഛട്ഠാനി ഇന്ദ്രിയാനി പസീദിംസൂതി സബ്ബമിദം വത്വാ **അഥ ഖോ ആനന്ദാ**തിആദിമാഹ. തത്ഥ യസ്മാ സോ ഭഗവതോ ധമ്മകഥം സുത്വാ ദസസഹസ്സാധികസ്സ ജനസതസഹസ്സസ്സ ജേട്ഠകോ ഹുത്വാ സോതാപന്നോ ജാതോ, തസ്മാ **ജനവസഭോ**തിസ്സ നാമം അഹോസി.

ഇതോ സത്താതി ഇതോ ദേവലോകാ ചവിത്വാ സത്ത. **തതോ സത്താ**തി തതോ മനുസ്സലോകാ ചവിത്വാ സത്ത. **സംസാരാനി ചതുദ്ദസാ**തി സബ്ബാപി ചതുദ്ദസഖന്ധപടിപാടിയോ. **നിവാസമഭിജാനാമീ**തി ജാതിവസേന നിവാസം ജാനാമി. **യത്ഥ മേ വുസിതം പുരേ**തി യത്ഥ ദേവേസു ച വേസ്സവണസ്സ സഹബ്യതം ഉപഗതേന മനുസ്സേസു ച രാജഭൂതേന ഇതോ അത്തഭാവതോ പുരേയേവ മയാ വുസിതം. പുരേ ഏവം വുസിതത്താ ഏവ ച ഇദാനി സോതാപന്നോ ഹുത്വാ തീസു വത്ഥൂസു ബഹും പുഞ്ഞം കത്വാ തസ്സാനുഭാവേന ഉപരി നിബ്ബത്തിതും സമത്ഥോപി ദീഘരത്തം വുസിതട്ഠാനേ നികന്തിയാ ബലവതായ ഏത്ഥേവ നിബ്ബത്തോ.

൨൮൫. **ആസാ ച പന മേ സന്തിട്ഠതീ**തി ഇമിനാഹം സോതാപന്നോതി ന സുത്തപ്പമത്തോവ ഹുത്വാ കാലം വീതിനാമേസിം. സകദാഗാമിമഗ്ഗത്ഥായ പന മേ വിപസ്സനാ ആരദ്ധാ. അജ്ജേവ അജ്ജേവ പടിവിജ്ഝിസ്സാമീതി ഏവം സഉസ്സാഹോ വിഹരാമീതി ദസ്സേതി. **യദഗ്ഗേ**തി ലട്ഠിവനുയ്യാനേ പഠമദസ്സനേ സോതാപന്നദിവസം സന്ധായ വദതി. **തദഗ്ഗേ അഹം, ഭന്തേ, ദീഘരത്തം അവിനിപാതോ അവിനിപാതം സഞ്ജാനാമീ**തി തം ദിവസം ആദിം കത്വാ, അഹം, ഭന്തേ, പുരിമം ചതുദ്ദസഅത്തഭാവസങ്ഖാതം ദീഘരത്തം അവിനിപാതോ ലട്ഠിവനുയ്യാനേ സോതാപത്തിമഗ്ഗവസേന അധിഗതം അവിനിപാതധമ്മതം സഞ്ജാനാമീതി അത്ഥോ. **അനച്ഛരിയ**ന്തി അനുഅച്ഛരിയം. ചിന്തയമാനം പുനപ്പുനം അച്ഛരിയമേവിദം യം കേനചിദേവ കരണീയേന ഗച്ഛന്തോ ഭഗവന്തം അന്തരാമഗ്ഗേ അദ്ദസം. ഇദമ്പി അച്ഛരിയം യഞ്ച വേസ്സവണസ്സ മഹാരാജസ്സ സയംപരിസായ ഭാസതോ ഭഗവതോ ദിട്ഠസദിസമേവ സമ്മുഖാ സുതം. **ദ്വേ പച്ചയാ**തി അന്തരാമഗ്ഗേ ദിട്ഠഭാവോ ച വേസ്സവണസ്സ സമ്മുഖാ സുതം ആരോചേതുകാമതാ ച.

ദേവസഭാവണ്ണനാ

൨൮൬. **സന്നിപതിതാ**തി കസ്മാ സന്നിപതിതാ? തേ കിര ചതൂഹി കാരണേഹി സന്നിപതന്തി. വസ്സൂപനായികസങ്ഗഹത്ഥം, പവാരണാസങ്ഗഹത്ഥം, ധമ്മസവനത്ഥം, പാരിച്ഛത്തകകീളാനുഭവനത്ഥന്തി. തത്ഥ സ്വേ വസ്സൂപനായികാതി ആസാള്ഹീപുണ്ണമായ ദ്വീസു ദേവലോകേസു ദേവാ സുധമ്മായ ദേവസഭായ സന്നിപതിത്വാ മന്തേന്തി അസുകവിഹാരേ ഏകോ ഭിക്ഖു വസ്സൂപഗതോ, അസുകവിഹാരേ ദ്വേ തയോ ചത്താരോ പഞ്ച ദസ വീസതി തിംസം ചത്താലീസം പഞ്ഞാസം സതം സഹസ്സം ഭിക്ഖൂ വസ്സൂപഗതാ, ഏത്ഥേത്ഥ ഠാനേ അയ്യാനം ആരക്ഖം സുസംവിഹിതം കരോഥാതി ഏവം വസ്സൂപനായികസങ്ഗഹോ കതോ ഹോതി.

തദാപി ഏതേനേവ കാരണേന സന്നിപതിതാ. **ഇദം തേസം ഹോതി ആസനസ്മി**ന്തി ഇദം തേസം ചതുന്നം മഹാരാജാനം ആസനം ഹോതി. ഏവം തേസു നിസിന്നേസു അഥ പച്ഛാ അമ്ഹാകം ആസനം ഹോതി.

യേനത്ഥേനാതി യേന വസ്സൂപനായികത്ഥേന. **തം അത്ഥം ചിന്തയിത്വാ തം അത്ഥം മന്തയിത്വാ**തി തം അരഞ്ഞവാസിനോ ഭിക്ഖുസങ്ഘസ്സ ആരക്ഖത്ഥം ചിന്തയിത്വാ. ഏത്ഥേത്ഥ വുട്ഠഭിക്ഖുസങ്ഘസ്സ ആരക്ഖം സംവിദഹഥാതി ചതൂഹി മഹാരാജേഹി സദ്ധിം മന്തേത്വാ. **വുത്തവചനാപി ത**ന്തി തേത്തിംസ ദേവപുത്താ വദന്തി, മഹാരാജാനോ **വുത്തവചനാ** നാമ. തഥാ തേത്തിംസ

ദേവപുത്താ പച്ചാനുസാസന്തി, ഇതരേ **പച്ചാനുസിട്ഠവചനാ** നാമ. പദദ്വയേപി പന തന്തി നിപാതമത്തമേവ. **അവിപക്കന്തോ**തി അഗതാ.

൨൮൩. **ഉളാരോ**തി വിപുലോ മഹാ. **ദേവാനുഭാവ**ന്തി യാ സാ സബ്ബദേവതാനം വത്ഥാലങ്കാരവിമാനസരീരാനം പഭാ ദ്വാദസ യോജനാനി ഫരതി. മഹാപുഞ്ഞാനം പന സരീരപ്പഭാ യോജനസതം ഫരതി. തം ദേവാനുഭാവം അതിക്കമിത്വാ.

ബ്രഹ്മുനോ ഹേതം പുബ്ബനിമിത്തന്തി യഥാ സൂരിയസ്സ ഉദയതോ ഏതം പുബ്ബങ്ഗമം ഏതം പുബ്ബനിമിത്തം യദിദം അരുണുഗ്ഗം, ഏവമേവ ബ്രഹ്മുനോപി ഏതം - "പുബ്ബനിമിത്ത"ന്തി ദീപേതി.

സനങ്കുമാരകഥാവണ്ണനാ

൨൮൪. **അനഭിസമ്ഭവനീയോ**തി അപത്തബ്ബോ, ന തം ദേവാ താവതിംസാ പസ്സന്തീതി അത്ഥോ. **ചക്ഖുപഥസ്മി**ന്തി ചക്ഖുപസാദേ ആപാഥേ വാ. സോ ദേവാനം ചക്ഖുസ്സ ആപാഥേ സമ്ഭവനീയോ പത്തബ്ബോ ന ഹോതി, ന അഭിഭവതീതി വുത്തം ഹോതി. ഹേട്ഠാ ഹേട്ഠാ ഹി ദേവതാ ഉപരൂപരി ദേവാനം ഓളാരികം കത്വാ മാപിതമേവ അത്തഭാവം പസ്സിതും സക്കോന്തി, **വേദപടിലാഭ**ന്തി തുട്ഠിപടിലാഭം. **അധുനാഭിസിത്തോ രജ്ജേനാ**തി സമ്പതി അഭിസിത്തോ രജ്ജേന. അയം പനത്ഥോ ദുട്ഠഗാമണിഅഭയവത്ഥുനാ ദീപേതബ്ബോ -

സോ കിര ദ്വത്തിംസ ദമിളരാജാനോ വിജിത്വാ അനുരാധപുരേ പത്താഭിസേകോ തുട്ഠസോമനസ്സേന മാസം നിദ്ദം ന ലഭി, തതോ - "നിദ്ദം ന ലഭാമി, ഭന്തേ"തി ഭിക്ഖുസങ്ഘസ്സ ആചിക്ഖി. തേന ഹി, മഹാരാജ, അജ്ജ ഉപോസഥം അധിട്ഠാഹീതി. സോ ച ഉപോസഥം അധിട്ഠാസി. സങ്ഘോ ഗന്ത്വാ - "ചിത്തയമകം സജ്ഝായഥാ"തി അട്ഠ ആഭിധമ്മികഭിക്ഖൂ പേസേസി. തേ ഗന്ത്വാ - "നിപജ്ജ ത്വം, മഹാരാജാ,"തി വത്വാ സജ്ഝായം ആരഭിംസു. രാജാ സജ്ഝായം സുണന്തോവ നിദ്ദം ഓക്കമി. ഥേരാ - രാജാനം മാ പബോധയിത്ഥാതി പക്കമിംസു. രാജാ ദുതിയദിവസേ സൂരിയുഗ്ഗമനേ പബുജ്ഝിത്വാ ഥേരേ അപസ്സന്തോ - "കുഹിം അയ്യാ"തി പുച്ഛി. തുമ്ഹാകം നിദ്ദോക്കമനഭാവം ഞത്വാ ഗതാതി. നത്ഥി, ഭോ, മയ്ഹം അയ്യകസ്സ ദാരകാനം അജാനനകഭേസജ്ജം നാമ, യാവ നിദ്ദാഭേസജ്ജമ്പി ജാനന്തി യേവാതി ആഹ.

പഞ്ചസിഖോതി പഞ്ചസിഖഗന്ധബ്ബസദിസോ ഹുത്വാ. പഞ്ചസിഖഗന്ധബ്ബദേവപുത്തസ്സ കിര സബ്ബദേവതാ അത്തഭാവം മമായന്തി. തസ്മാ ബ്രഹ്മാപി താദിസംയേവ അത്തഭാവം നിമ്മിനിത്വാ പാതുരഹോസി. **പല്ലങ്കേന നിസീദീ**തി പല്ലങ്കം ആഭുജിത്വാ നിസീദി.

വിസ്സട്ഠോതി സുമുത്തോ അപലിബുദ്ധോ. **വിഞ്ഞേയ്യോ**തി അത്ഥവിഞ്ഞാപനോ. **മഞ്ജൂ**തി മധുരോ മുദു. **സവനീയോ**തി സോതബ്ബയുത്തകോ കണ്ണസുഖോ. **ബിന്ദൂ**തി ഏകഗ്ഘനോ. **അവിസാരീ**തി സുവിസദോ അവിപ്പകിണ്ണോ. **ഗമ്ഭീരോ**തി നാഭിമൂലതോ പട്ഠായ ഗമ്ഭീരസമുട്ഠിതോ, ന ജിവ്ഹാദന്തഓട്ഠതാലുമത്തപ്പഹാരസമുട്ഠിതോ. ഏവം സമുട്ഠിതോ ഹി അമധുരോ ച ഹോതി, ന ച ദൂരം സാവേതി. **നിന്നാദീ**തി

മഹാമേഘമുദിങ്ഗസദ്ദോ വിയ നിന്നാദയുത്തോ. അപിചേത്ഥ പച്ഛിമം പച്ഛിമം പദം പുരിമസ്സ പുരിമസ്സ അത്ഥോയേവാതി വേദിതബ്ബോ. **യഥാപരിസ**ന്തി യത്തകാ പരിസാ, തത്തകമേവ വിഞ്ഞാപേതി. അന്തോ പരിസായം യേവസ്സ സദ്ദോ സമ്പരിവത്തതി, ന ബഹിദ്ധാ വിധാവതി. **യേ ഹി കേചീ**തി ആദി ബഹുജനഹിതായ പടിപന്നഭാവദസ്സനത്ഥം വദതി. **സരണം ഗതാ**തി ന യഥാ വാ തഥാ വാ സരണം ഗതേ സന്ധായ വദതി. നിബ്ബേമതികഗഹിതസരണേ പന സന്ധായ വദതി. **ഗന്ധബ്ബകായം പരിപൂരേന്തീ**തി ഗന്ധബ്ബദേവഗണം പരിപൂരേന്തി. ഇതി അമ്ഹാകം സത്ഥു ലോകേ ഉപ്പന്നകാലതോ പട്ഠായ ഛ ദേവലോകാദീസു പിട്ഠം കോട്ടേത്വാ പൂരിതനാളി വിയ സരവനനളവനം വിയ ച നിരന്തരം ജാതപരിസാതി ആഹ.

ഭാവിതഇദ്ധിപാദവണ്ണനാ

൨൭൭. **യാവസുപഞ്ഞത്താ ചിമേ തേന ഭഗവതാ**തി തേന മയ്ഹം സത്ഥാരാ ഭഗവതാ യാവ സുപഞ്ഞത്താ യാവ സുകഥിതാ. **ഇദ്ധിപാദാ**തി എത്ഥ ഇജ്ഝനട്ഠേന ഇദ്ധി, പതിട്ഠാനട്ഠേന പാദാതി വേദിതബ്ബാ. **ഇദ്ധിപഹുതായാ**തി ഇദ്ധിപഹോനകതായ. **ഇദ്ധിവിസവിതായാ**തി ഇദ്ധിവിപജ്ജനഭാവായ, പുനപ്പുനം ആസേവനവസേന ചിണ്ണവസിതായാതി വുത്തം ഹോതി. **ഇദ്ധിവികുബ്ബനതായാ**തി ഇദ്ധിവികുബ്ബനഭാവായ, നാനപ്പകാരതോ കത്വാ ദസ്സനത്ഥായ. **ഛന്ദസമാധിപ്പധാനസങ്ഖാരസമന്നാഗത**ന്തിആദീസു ഛന്ദഹേതുകോ ഛന്ദാധികോ വാ സമാധി ഛന്ദസമാധി, കത്തുകമ്യതാഛന്ദം അധിപതിം കരിത്വാ പടിലദ്ധസമാധിസ്സേതം അധിവചനം. പധാനഭൂതാ സങ്ഖാരാ പധാനസങ്ഖാരാ. ചതുകിച്ചസാധകസ്സ സമ്മപ്പധാനവീരിയസ്സേതം അധിവചനം. **സമന്നാഗത**ന്തി ഛന്ദസമാധിനാ ച പധാനസങ്ഖാരേന ച ഉപേതം. **ഇദ്ധിപാദ**ന്തി നിപ്ഫത്തിപരിയായേന ഇജ്ഝനട്ഠേന വാ, ഇജ്ഝന്തി എതായ സത്താ ഇദ്ധാ വുദ്ധാ ഉക്കംസഗതാ ഹോന്തീതി ഇമിനാ വാ പരിയായേന **ഇദ്ധീ**തി സങ്ഖ്യം ഗതാനം അഭിഞ്ഞാചിത്തസമ്പയുത്താനം ഛന്ദസമാധിപധാനസങ്ഖാരാനം അധിട്ഠാനട്ഠേന പാദഭൂതോ സേസചിത്തചേതസികരാസീതി അത്ഥോ. വുത്തഞ്ഹേതം - ''ഇദ്ധിപാദോതി തഥാഭൂതസ്സ വേദനാക്ഖന്ധോ, സഞ്ഞാക്ഖന്ധോ, സങ്ഖാരക്ഖന്ധോ വിഞ്ഞാണക്ഖന്ധോ''തി (വിഭ॰ ൪൩൪). ഇമിനാ നയേന സേസേസുപി അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. യഥേവ ഹി ഛന്ദം അധിപതിം കരിത്വാ പടിലദ്ധസമാധി ഛന്ദസമാധീതി വുത്തോ, എവം വീരിയം, ചിത്തം, വീമംസം അധിപതിം കരിത്വാ പടിലദ്ധസമാധി വീമംസാസമാധീതി വുച്ചതി. അപിച ഉപചാരജ്ഝാനം പാദോ, പഠമജ്ഝാനം ഇദ്ധി. സഉപചാരം പഠമജ്ഝാനം പാദോ, ദുതിയജ്ഝാനം ഇദ്ധീതി എവം പുബ്ബഭാഗേ പാദോ, അപരഭാഗേ ഇദ്ധീതി എവമേത്ഥ അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. വിത്ഥാരേന ഇദ്ധിപാദകഥാ **വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ** ച **വിഭങ്ഗട്ഠകഥായ** ച വുത്താ.

കേചി പന ''നിപ്ഫന്നാ ഇദ്ധി. അനിപ്ഫന്നോ ഇദ്ധിപാദോ''തി വദന്തി, തേസം വാദമദ്ദനത്ഥായ അഭിധമ്മേ **ഉത്തരചൂളികവാരോ** നാമ ആഭതോ - ''ചത്താരോ ഇദ്ധിപാദാ ഛന്ദിദ്ധിപാദോ, വീരിയിദ്ധിപാദോ, ചിത്തിദ്ധിപാദോ, വീമംസിദ്ധിപാദോ. തത്ഥ കതമോ ഛന്ദിദ്ധിപാദോ? ഇധ ഭിക്ഖു യസ്മിം സമയേ ലോകുത്തരം ഝാനം ഭാവേതി നിയ്യാനികം അപചയഗാമിം ദിട്ഠിഗതാനം പഹാനായ പഠമായ ഭൂമിയാ പത്തിയാ വിവിച്ചേവ കാമേഹി

പഠമം ഝാനം ഉപസമ്പജ്ജ വിഹരതി ദുക്ഖാപടിപദം ദന്ധാഭിഞ്ഞം. യോ തസ്മിം സമയേ ഛന്ദോ ഛന്ദികതാ കത്തുകമ്യതാ കുസലോ ധമ്മച്ഛന്ദോ, അയം വുച്ചതി ഛന്ദിദ്ധിപാദോ, അവസേസാ ധമ്മാ ഛന്ദിദ്ധിപാദസമ്പയുത്താ''തി (വിഭം ൪൩൩). ഇമേ പന ലോകുത്തരവസേനേവ ആഗതാ. തത്ഥ രട്ഠപാലത്ഥേരോ ഛന്ദം ധുരം കത്വാ ലോകുത്തരം ധമ്മം നിബ്ബത്തേസി. സോണത്ഥേരോ വീരിയം ധുരം കത്വാ, സമ്ഭൂതത്ഥേരോ ചിത്തം ധുരം കത്വാ, ആയസ്മാ മോഘരാജാ വീമംസം ധുരം കത്വാതി.

തത്ഥ യഥാ ചതൂസു അമച്ചപുത്തേസു ഠാനന്തരം പത്ഥേത്വാ രാജാനം ഉപനിസ്സായ വിഹരന്തേസു ഏകോ ഉപട്ഠാനേ ഛന്ദജാതോ രഞ്ഞോ അജ്ഝാസയഞ്ച രുചിഞ്ച ഞത്വാ ദിവാ ച രത്തോ ച ഉപട്ഠഹന്തോ രാജാനം ആരാധേത്വാ ഠാനന്തരം പാപുണി. യഥാ സോ, ഏവം ഛന്ദധുരേന ലോകുത്തരധമ്മനിബ്ബത്തകോ വേദിതബ്ബോ.

ഏകോ പന - ''ദിവസേ ദിവസേ ഉപട്ഠാതും കോ സക്കോതി, ഉപ്പന്നേ കിച്ചേ പരക്കമേന ആരാധേസ്സാമീ''തി കുപിതേ പച്ചന്തേ രഞ്ഞാ പഹിതോ പരക്കമേന സത്തുമദ്ദനം കത്വാ ഠാനന്തരം പാപുണി. യഥാ സോ, ഏവം വീരിയധുരേന ലോകുത്തരധമ്മനിബ്ബത്തകോ വേദിതബ്ബോ.

ഏകോ - ''ദിവസേ ദിവസേ ഉപട്ഠാനമ്പി ഉരേന സത്തിസരപടിച്ഛന്നമ്പി ഭാരോയേവ, മന്തബലേന ആരാധേസ്സാമീ''തി ഖത്തവിജ്ജായ കതപരിചയത്താ മന്തസംവിധാനേന രാജാനം ആരാധേത്വാ ഠാനന്തരം പാപുണാതി. യഥാ സോ, ഏവം ചിത്തധുരേന ലോകുത്തരധമ്മനിബ്ബത്തകോ വേദിതബ്ബോ.

അപരോ - ''കിം ഇമേഹി ഉപട്ഠാനാദീഹി, രാജാനോ നാമ ജാതിസമ്പന്നസ്സ ഠാനന്തരം ദേന്തി, താദിസസ്സ ദേന്തോ മയ്ഹം ദസ്സതീ''തി ജാതിസമ്പത്തിമേവ നിസ്സായ ഠാനന്തരം പാപുണി, യഥാ സോ, ഏവം സുപരിസുദ്ധം വീമംസം നിസ്സായ വീമംസധുരേന ലോകുത്തരധമ്മനിബ്ബത്തകോ വേദിതബ്ബോ.

അനേകവിഹിതന്തി അനേകവിധം. **ഇദ്ധിവിധ**ന്തി ഇദ്ധികോട്ഠാസം.

തിവിധഓകാസാധിഗമവണ്ണനാ

൨൧൫. **സുഖസ്സാധിഗമായാ**തി ഝാനസുഖസ്സ മഗ്ഗസുഖസ്സ ഫലസുഖസ്സ ച അധിഗമായ. **സംസട്ഠോ**തി സമ്പയുത്തചിത്തോ. **അരിയധമ്മ**ന്തി അരിയേന ഭഗവതാ ബുദ്ധേന ദേസിതം ധമ്മം. **സുണാതീ**തി സത്ഥു സമ്മുഖാ ഭിക്ഖുഭിക്ഖുനീആദീഹി വാ ദേസിയമാനം സുണാതി. **യോനിസോ മനസികരോതീ**തി ഉപായതോ പഥതോ കാരണതോ 'അനിച്ച'ന്തിആദിവസേന മനസി കരോതി. **''യോനിസോ മനസികാരോ** നാമ ഉപായമനസികാരോ പഥമനസികാരോ, അനിച്ചേ അനിച്ചന്തി ദുക്ഖേ ദുക്ഖന്തി അനത്തനി അനത്താതി അസുഭേ അസുഭന്തി സച്ചാനുലോമികേന വാ ചിത്തസ്സ ആവട്ടനാ അന്വാവട്ടനാ ആഭോഗോ സമന്നാഹാരോ മനസികാരോ, അയം വുച്ചതി യോനിസോമനസികാരോ''തി. ഏവം വുത്തേ യോനിസോമനസികാരേ കമ്മം ആരഭതീതി അത്ഥോ. **അസംസട്ഠോ**തി വത്ഥുകാമേഹിപി കിലേസകാമേഹിപി അസംസട്ഠോ വിഹരതി. **ഉപ്പജ്ജതി സുഖ**ന്തി ഉപ്പജ്ജതി പഠമജ്ഝാനസുഖം. **സുഖാ ഭിയ്യോ സോമനസ്സ**ന്തി സമാപത്തിതോ വുട്ഠിതസ്സ ഝാനസുഖപച്ചയാ

അപരാപരം സോമനസ്സം ഉപ്പജ്ജതി. **പമുദാതി** തുട്ഠാകാരതോ ദുബ്ബലപീതി. **പാമോജ്ജന്തി** ബലവതരം പീതിസോമനസ്സം. **പഠമോ ഓകാസാധിഗമോതി** പഠമജ്ഝാനം പഞ്ചനീവരണാനി വിക്ഖമ്ഭേത്വാ അത്തനോ ഓകാസം ഗഹേത്വാ തിട്ഠതി, തസ്മാ "പഠമോ ഓകാസാധിഗമോ"തി വുത്തം.

ഓളാരികാതി ഏത്ഥ കായവചീസങ്ഖാരാ താവ ഓളാരികാ ഹോന്തു, ചിത്തസങ്ഖാരാ കഥം ഓളാരികാതി? അപ്പഹീനത്താ. കായസങ്ഖാരാ ഹി ചതുത്ഥജ്ഝാനേന പഹീയന്തി, വചീസങ്ഖാരാ ദുതിയജ്ഝാനേന, ചിത്തസങ്ഖാരാ നിരോധസമാപത്തിയാ. ഇതി കായവചീസങ്ഖാരേസു പഹീനേസുപി തേ തിട്ഠന്തിയേവാതി പഹീനേ ഉപാദായ അപ്പഹീനത്താ ഓളാരികാ നാമ ജാതാ. **സുഖ**ന്തി നിരോധാ വുട്ഠഹന്തസ്സ ഉപ്പന്നം ചതുത്ഥജ്ഝാനികഫലസമാപത്തിസുഖം. **സുഖാ ഭിയ്യോ സോമനസ്സ**തി ഫലസമാപത്തിതോ വുട്ഠിതസ്സ അപരാപരം സോമനസ്സം. **ദുതിയോ ഓകാസാധിഗമോ**തി ചതുത്ഥജ്ഝാനം സുഖം ദുക്ഖം വിക്ഖമ്ഭേത്വാ അത്തനോ ഓകാസം ഗഹേത്വാ തിട്ഠതി, തസ്മാ "ദുതിയോ ഓകാസാധിഗമോ"തി വുത്തം. ദുതിയതതിയജ്ഝാനാനി പനേത്ഥ ചതുത്ഥേ ഗഹിതേ ഗഹിതാനേവ ഹോന്തീതി വിസും ന വുത്താനീതി.

ഇദം കുസലന്തിആദീസു **കുസലം** നാമ ദസകുസലകമ്മപഥാ. **അകുസല**ന്തി ദസഅകുസലകമ്മപഥാ. **സാവജ്ജദുകാദയോ**പി ഏതേസം വസേനേവ വേദിതബ്ബാ. സബ്ബഞ്ചേവ പനേതം കണ്ഹഞ്ച സുക്കഞ്ച സപ്പടിഭാഗഞ്ചാതി **കണ്ഹസുക്കസപ്പടിഭാഗം.** നിബ്ബാനമേവ ഹേതം അപ്പടിഭാഗം. **അവിജ്ജാ പഹീയതീ**തി വട്ടപടിച്ഛാദികാ അവിജ്ജാ പഹീയതി. **വിജ്ജാ ഉപ്പജ്ജതീ**തി അരഹത്തമഗ്ഗവിജ്ജാ ഉപ്പജ്ജതി. **സുഖ**ന്തി അരഹത്തമഗ്ഗസുഖഞ്ചേവ ഫലസുഖഞ്ച. **സുഖാ ഭിയ്യോ സോമനസ്സ**ന്തി ഫലസമാപത്തിതോ വുട്ഠിതസ്സ അപരാപരം സോമനസ്സം. **തതിയോ ഓകാസാധിഗമോ**തി അരഹത്തമഗ്ഗോ സബ്ബകിലേസേ വിക്ഖമ്ഭേത്വാ അത്തനോ ഓകാസം ഗഹേത്വാ തിട്ഠതി, തസ്മാ "തതിയോ ഓകാസാധിഗമോ"തി വുത്തോ. സേസമഗ്ഗാ പന തസ്മിം ഗഹിതേ അന്തോഗധാ ഏവാതി വിസും ന വുത്താ.

ഇമേ പന തയോ ഓകാസാധിഗമാ അട്ഠതിംസാരമ്മണവസേന വിത്ഥാരേത്വാ കഥേതബ്ബാ. കഥം? സബ്ബാനി ആരമ്മണാനി **വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ** വുത്തനയേനേവ ഉപചാരവസേന ച അപ്പനാവസേന ച വവത്ഥപേത്വാ ചതുവീസതിയാ ഠാനേസു പഠമജ്ഝാനം "പഠമോ ഓകാസാധിഗമോ"തി കഥേതബ്ബം. തേരസസു ഠാനേസു ദുതിയതതിയജ്ഝാനാനി, പന്നരസസു ഠാനേസു ചതുത്ഥജ്ഝാനഞ്ച നിരോധസമാപത്തിം പാപേത്വാ "ദുതിയോ ഓകാസാധിഗമോ"തി കഥേതബ്ബം. ദസ ഉപചാരജ്ഝാനാനി പന മഗ്ഗസ്സ പദട്ഠാനഭൂതാനി തതിയം ഓകാസാധിഗമം ഭജന്തി. അപിച തീസു സിക്ഖാസു അധിസീലസിക്ഖാ പഠമം ഓകാസാധിഗമം ഭജതി, അധിചിത്തസിക്ഖാ ദുതിയം, അധിപഞ്ഞാസിക്ഖാ തതിയന്തി ഏവം സിക്ഖാവസേനപി കഥേതബ്ബം. സാമഞ്ഞഫലേപി ചൂളസീലതോ യാവ പഠമജ്ഝാനാ പഠമോ ഓകാസാധിഗമോ , ദുതിയജ്ഝാനതോ യാവ നേവസഞ്ഞാനാസഞ്ഞായതനാ ദുതിയോ , വിപസ്സനാതോ യാവ അരഹത്താ തതിയോ ഓകാസാധിഗമോതി ഏവം സാമഞ്ഞഫലസുത്തന്തവസേനപി കഥേതബ്ബം. തീസു പന പിടകേസു വിനയപിടകം പഠമം ഓകാസാധിഗമം ഭജതി, സുത്തന്തപിടകം ദുതിയം, അഭിധമ്മപിടകം തതിയന്തി ഏവം പിടകവസേനപി കഥേതബ്ബം.

പുബ്ബേ കിര മഹാഥേരാ വസ്സൂപനായികായ ഇമമേവ സുത്തം പട്ഠപേന്തി. കിം കാരണാ? തീണി പിടകാനി വിഭജിത്വാ കഥേതും ലഭിസ്സാമാതി. തേപിടകേന ഹി സമോധാനേത്വാ കഥേന്തസ്സ ദുക്കഥിതന്തി ന സക്കാ വത്തും. തേപിടകം ഭജാപേത്വാ കഥിതമേവ ഇദം സുത്തം സുകഥിതം ഹോതീതി.

ചതുസതിപട്ഠാനവണ്ണനാ

൨൭൩. കുസലസ്സാധിഗമായാതി മഗ്ഗകുസലസ്സ ചേവ ഫലകുസലസ്സ ച അധിഗമത്ഥായ. ഉഭയമ്പി ഹേതം അനവജ്ജട്ഠേന ഖേമട്ഠേന വാ കുസലമേവ. **തത്ഥ സമ്മാസമാധിയതീ**തി തസ്മിം അജ്ഝത്തകായേ സമാഹിതോ ഏകഗ്ഗചിത്തോ ഹോതി. **ബഹിദ്ധാ പരകായേ ഞാണദസ്സനം അഭിനിബ്ബത്തേതീ**തി അത്തനോ കായതോ പരസ്സ കായാഭിമുഖം ഞാണം പേസേതി. ഏസ നയോ സബ്ബത്ഥ. സബ്ബത്ഥേവ ച **സതിമാ**തി പദേന കായാദിപരിഗ്ഗാഹികാ സതി, **ലോകോ**തി പദേന പരിഗ്ഗഹിതകായാദയോവ ലോകോ. ചത്താരോ ചേതേ സതിപട്ഠാനാ ലോകിയലോകുത്തരമിസ്സകാ കഥിതാതി വേദിതബ്ബാ.

സത്തസമാധിപരിക്ഖാരവണ്ണനാ

൨൮൦. സമാധിപരിക്ഖാരാതി ഏത്ഥ തയോ പരിക്ഖാരാ. ''രഥോ സീലപരിക്ഖാരോ ഝാനക്ഖോ ചക്കവീരിയോ''തി (സം॰ നി॰ ൫.൪) ഹി ഏത്ഥ അലങ്കാരോ പരിക്ഖാരോ നാമ. ''സത്തഹി നഗരപരിക്ഖാരേഹി സുപരിക്ഖതം ഹോതീ''തി (അ॰ നി॰ ൭.൬൭) ഏത്ഥ പരിവാരോ പരിക്ഖാരോ നാമ. ''ഗിലാനപച്ചയജീവിതപരിക്ഖാരോ''തി (ദീ॰ നി॰ ൩.൧൮൨) ഏത്ഥ സമ്ഭാരോ പരിക്ഖാരോ നാമ. ഇധ പന പരിവാരപരിക്ഖാരവസേന ''സത്ത സമാധിപരിക്ഖാരാ''തി വുത്തം. **പരിക്ഖതാ**തി പരിവാരിതാ. **അയം വുച്ചതി സോ അരിയോ സമ്മാസമാധീ**തി അയം സത്തഹി രതനേഹി പരിവുതോ ചക്കവത്തീ വിയ സത്തഹി അങ്ഗേഹി പരിവുതോ ''അരിയോ സമ്മാസമാധീ''തി വുച്ചതി. **സഉപനിസോ ഇതിപീ**തി സഉപനിസ്സയോ ഇതിപി വുച്ചതി, സപരിവാരോ യേവാതി വുത്തം ഹോതി. **സമ്മാദിട്ഠിസ്സാ**തി സമ്മാദിട്ഠിയം ഠിതസ്സ. **സമ്മാസങ്കപ്പോ പഹോതീ**തി സമ്മാസങ്കപ്പോ പവത്തതി. ഏസ നയോ സബ്ബപദേസു. അയം പനത്ഥോ മഗ്ഗവസേനാപി ഫലവസേനാപി വേദിതബ്ബോ. കഥം? മഗ്ഗസമ്മാദിട്ഠിയം ഠിതസ്സ മഗ്ഗസമ്മാസങ്കപ്പോ പഹോതി... പേ॰... മഗ്ഗഞാണേ ഠിതസ്സ മഗ്ഗവിമുത്തി പഹോതി. തഥാ ഫലസമ്മാദിട്ഠിയം ഠിതസ്സ ഫലസമ്മാസങ്കപ്പോ പഹോതി...പേ॰... ഫലസമ്മാഞാണേ ഠിതസ്സ ഫലവിമുത്തി പഹോതീതി.

സ്വാക്ഖാതോതിആദീനി **വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ** വണ്ണിതാനി. **അപാരുതാ**തി വിവടാ. **അമതസ്സാ**തി നിബ്ബാനസ്സ. **ദ്വാരാ**തി പവേസനമഗ്ഗാ. **അവേച്ചപ്പസാദേനാ**തി അചലപ്പസാദേന. **ധമ്മവിനീതാ**തി സമ്മാനിയ്യാനേന നിയ്യാതാ.

അത്ഥായം ഇതരാ പജാതി അനാഗാമിനോ സന്ധായാഹ, അനാഗാമിനോ ച അത്ഥീതി വുത്തം ഹോതി. **പുഞ്ഞഭാഗാ**തി പുഞ്ഞകോട്ഠാസേന നിബ്ബത്താ. **ഓത്തപ്പ**ന്തി ഓത്തപ്പമാനോ. തേന കദാചി നാമ മുസാ അസ്സാതി മുസാവാദഭയേന സങ്ഖാതും ന സക്കോമി, ന പന മമ സങ്ഖാതും ബലം നത്ഥീതി ദീപേതി.

൨൯൧. തം കിം മഞ്ഞതി ഭവന്തി ഇമിനാ കേവലം വേസ്സവണം പുച്ഛതി, ന പനസ്സ ഏവരൂപോ സത്ഥാ നാഹോസീതി വാ ന ഭവിസ്സതീതി വാ ലദ്ധി അത്ഥി. സബ്ബബുദ്ധാനഞ്ഹി അഭിസമയേ വിസേസോ നത്ഥി.

൨൯൨. സയംപരിസായന്തി അത്തനോ പരിസായം. **തയിദം ബ്രഹ്മചരിയ**ന്തി തം ഇദം സകലം സിക്ഖത്തയബ്രഹ്മചരിയം. സേസം ഉത്താനമേവ. ഇമാനി പന പദാനി ധമ്മസങ്ഗാഹകത്ഥേരേഹി ഠപിതാനീതി.

ഇതി സുമങ്ഗലവിലാസിനിയാ ദീഘനികായട്ഠകഥായം

ജനവസഭസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൬. മഹാഗോവിന്ദസുത്തവണ്ണനാ

൨൯൩. ഏവം മേ സുതന്തി മഹാഗോവിന്ദസുത്തം. തത്രായമനുത്താനപദവണ്ണനാ - **പഞ്ചസിഖോ**തി പഞ്ചചൂളോ പഞ്ചകുണ്ഡലികോ. സോ കിര മനുസ്സപഥേ പുഞ്ഞകമ്മകരണകാലേ ദഹരോ പഞ്ചചൂളകദാരകകാലേ വച്ഛപാലകജേട്ഠകോ ഹുത്വാ അഞ്ഞേപി ദാരകേ ഗഹേത്വാ ബഹിഗാമേ ചതുമഗ്ഗട്ഠാനേസു സാലം കരോന്തോ പോക്ഖരണിം ഖണന്തോ സേതും ബന്ധന്തോ വിസമം മഗ്ഗം സമം കരോന്തോ യാനാനം അക്ഖപടിഘാതനരുക്ഖേ ഹരന്തോതി ഏവരൂപാനി പുഞ്ഞാനി കരോന്തോ വിചരിത്വാ ദഹരോവ കാലമകാസി. തസ്സ സോ അത്തഭാവോ ഇട്ഠോ കന്തോ മനാപോ അഹോസി. സോ കാലം കത്വാ ചാതുമഹാരാജികദേവലോകേ നവുതിവസ്സസതസഹസ്സപ്പമാണം ആയും ഗഹേത്വാ നിബ്ബത്തി. തസ്സ തിഗാവുതപ്പമാണോ സുവണ്ണക്ഖന്ധസദിസോ അത്തഭാവോ അഹോസി. സോ സകടസഹസ്സമത്തം ആഭരണം പസാധേത്വാ നവകുമ്ഭമത്തേ ഗന്ധേ വിലിമ്പിത്വാ ദിബ്ബരത്തവത്ഥധരോ രത്തസുവണ്ണകണ്ണികം പിളന്ധിത്വാ പഞ്ചഹി കുണ്ഡലകേഹി പിട്ഠിയം വത്തമാനേഹി പഞ്ചചൂളകദാരകപരിഹാരേനേവ വിചരതി. തേനേതം "പഞ്ചസിഖോ" ത്വേവ സഞ്ജാനന്തി.

അഭിക്കന്തായ രത്തിയാതി അഭിക്കന്തായ ഖീണായ രത്തിയാ, ഏകകോട്ഠാസം അതീതായാതി അത്ഥോ. **അഭിക്കന്തവണ്ണോ**തി അതിഇട്ഠകന്തമനാപവണ്ണോ. പകതിയാപി ഹേസ കന്തവണ്ണോ, അലങ്കരിത്വാ ആഗതത്താ പന അഭിക്കന്തവണ്ണോ അഹോസി. **കേവലകപ്പ**ന്തി അനവസേസം സമന്തതോ. അനവസേസത്ഥോ ഏത്ഥ കേവലസദ്ദോ. കേവലപരിപുണ്ണന്തി ഏത്ഥ വിയ. സമന്തതോ അത്ഥോ കപ്പസദ്ദോ, കേവലകപ്പം ജേതവനന്തിആദീസു വിയ. **ഓഭാസേത്വാ**തി ആഭായ ഫരിത്വാ, ചന്ദിമാ വിയ സൂരിയോ വിയ ച ഏകോഭാസം ഏകപജ്ജോതം കരിത്വാതി അത്ഥോ.

ദേവസഭാവണ്ണനാ

൨൯൪. സുധമ്മായം സഭായന്തി സുധമ്മായ നാമ ഇത്ഥിയാ രതനമത്തകണ്ണികരുക്ഖനിസ്സന്ദേന നിബ്ബത്തസഭായം . തസ്സാ കിര ഫലികമയാ ഭൂമി, മണിമയാ ആണിയോ , സുവണ്ണമയാ ഥമ്ഭാ, രജതമയാ ഥമ്ഭഘടികാ ച സങ്ഘാതാ ച, പവാളമയാനി വാളരൂപാനി, സത്തരതനമയാ ഗോപാനസിയോ ച പക്ഖപാസകാ ച മുഖവട്ടി ച, ഇന്ദനീലഇട്ഠകാഹി ഛദനം, സോവണ്ണമയം ഛദനപീഠം, രജതമയാ ഥൂപികാ, ആയാമതോ ച വിത്ഥാരതോ ച തീണി യോജനസതാനി, പരിക്ഖേപതോ നവയോജനസതാനി, ഉബ്ബേധതോ പഞ്ചയോജനസതാനി, ഏവരൂപായം സുധമ്മായം സഭായം.

ധതരട്ഠോതിആദീസു **ധതരട്ഠോ** ഗന്ധബ്ബരാജാ ഗന്ധബ്ബദേവതാനം കോടിസതസഹസ്സേന പരിവുതോ കോടിസതസഹസ്സസുവണ്ണമയാനി ഫലകാനി ച സുവണ്ണസത്തിയോ ച ഗാഹാപേത്വാ പുരത്ഥിമായ ദിസായ പച്ഛിമാഭിമുഖോ ദ്വീസു ദേവലോകേസു ദേവതാ പുരതോ കത്വാ നിസിന്നോ.

വിരൂള്ഹകോ കുമ്ഭണ്ഡരാജാ കുമ്ഭണ്ഡദേവതാനം കോടിസതസഹസ്സേന പരിവുതോ കോടിസതസഹസ്സരജതമയാനി ഫലകാനി ച സുവണ്ണസത്തിയോ ച ഗാഹാപേത്വാ ദക്ഖിണായ ദിസായ ഉത്തരാഭിമുഖോ ദ്വീസു ദേവലോകേസു ദേവതാ പുരതോ കത്വാ നിസിന്നോ.

വിരൂപക്ഖോ നാഗരാജാ നാഗാനം കോടിസതസഹസ്സേന പരിവുതോ കോടിസതസഹസ്സമണിമയാനി മഹാഫലകാനി ച സുവണ്ണസത്തിയോ ച ഗാഹാപേത്വാ പച്ഛിമായ ദിസായ പുരത്ഥിമാഭിമുഖോ ദ്വീസു ദേവലോകേസു ദേവതാ പുരതോ കത്വാ നിസിന്നോ.

വേസ്സവണോ യക്ഖരാജാ യക്ഖാനം കോടിസതസഹസ്സേന പരിവുതോ കോടിസതസഹസ്സപവാളമയാനി മഹാഫലകാനി ച സുവണ്ണസത്തിയോ ച ഗാഹാപേത്വാ ഉത്തരായ ദിസായ ദക്ഖിണാഭിമുഖോ ദ്വീസു ദേവലോകേസു ദേവതാ പുരതോ കത്വാ നിസിന്നോതി വേദിതബ്ബോ.

അഥ പച്ഛാ അമ്ഹാകം ആസനം ഹോതീതി തേസം പച്ഛതോ അമ്ഹാകം നിസീദിതും ഓകാസോ പാപുണാതി. തതോ പരം പവിസിതും വാ പസ്സിതും വാ ന ലഭാമ. സന്നിപാതകാരണം പനേത്ഥ പുബ്ബേ വുത്തം ചതുബ്ബിധമേവ. തേസു വസ്സൂപനായികസങ്ഗഹോ വിത്ഥാരിതോ. യഥാ പന വസ്സൂപനായികായ, ഏവം മഹാപവാരണായപി പുണ്ണമദിവസേ സന്നിപതിത്വാ "അജ്ജ കത്ഥ ഗന്ത്വാ കസ്സ സന്തികേ പവാരേസ്സാമാ"തി മന്തേന്തി. തത്ഥ സക്കോ

ദേവാനമിന്ദോ യേഭുയ്യേന പിയങ്ഗുദീപമഹാവിഹാരസ്മിംയേവ പവാരേതി. സേസാ ദേവതാ പാരിച്ഛത്തകാദീനി ദിബ്ബപുപ്ഫാനി ചേവ ദിബ്ബചന്ദനചുണ്ണാനി ച ഗഹേത്വാ അത്തനോ അത്തനോ മനാപട്ഠാനമേവ ഗന്ത്വാ പവാരേന്തി. ഏവം പവാരണസങ്ഗഹത്ഥായ സന്നിപതന്തി .

ദേവലോകേ പന **ആസാവതീ** നാമ ലതാ അത്ഥി. സാ പുപ്ഫിസ്സതീതി ദേവാ വസ്സസഹസ്സം ഉപട്ഠാനം ഗച്ഛന്തി. പാരിച്ഛത്തകേ പുപ്ഫമാനേ ഏകവസ്സം ഉപട്ഠാനം ഗച്ഛന്തി. തേ തസ്സ പണ്ഡുപലാസാദിഭാവതോ പട്ഠായ അത്തമനാ ഹോന്തി. യഥാഹ -

> "യസ്മിം, ഭിക്ഖവേ, സമയേ ദേവാനം താവതിംസാനം പാരിച്ഛത്തകോ കോവിളാരോ പണ്ഡുപലാസോ ഹോതി, അത്തമനാ, ഭിക്ഖവേ, ദേവാ താവതിംസാ തസ്മിം സമയേ ഹോന്തി - 'പണ്ഡുപലാസോ ഖോ ദാനി പാരിച്ഛത്തകോ കോവിളാരോ, ന ചിരസ്സേവ പന്നപലാസോ ഭവിസ്സതീ'തി. യസ്മിം, ഭിക്ഖവേ, സമയേ ദേവാനം താവതിംസാനം പാരിച്ഛത്തകോ കോവിളാരോ പന്നപലാസോ ഹോതി, ഖാരകജാതോ ഹോതി, ജാലകജാതോ ഹോതി, കുടുമലകജാതോ ഹോതി, കോരകജാതോ ഹോതി. അത്തമനാ, ഭിക്ഖവേ, ദേവാ താവതിംസാ തസ്മിം സമയേ ഹോന്തി - 'കോരകജാതോ ദാനി പാരിച്ഛത്തകോ കോവിളാരോ ന ചിരസ്സേവ സബ്ബപാലിഫുല്ലോ ഭവിസ്സതീ'തി (അം॰ നി॰ ൭.ന്ന൯).
>
> സബ്ബപാലിഫുല്ലസ്സ ഖോ പന, ഭിക്ഖവേ, പാരിച്ഛത്തകസ്സ കോവിളാരസ്സ സമന്താ പഞ്ഞാസ യോജനാനി ആഭായ ഫുടം ഹോതി, അനുവാതം യോജനസതം ഗന്ധോ ഗച്ഛതി. അയമാനുഭാവോ പാരിച്ഛത്തകസ്സ കോവിളാരസ്സാ"തി.

പുപ്ഫിതേ പാരിച്ഛത്തകേ ആരോഹണകിച്ചം വാ അങ്കുസകം ഗഹേത്വാ നമനകിച്ചം വാ പുപ്ഫാഹരണത്ഥം ചങ്കോടകകിച്ചം വാ നത്ഥി, കന്തനകവാതോ ഉട്ഠഹിത്വാ പുപ്ഫാനി വണ്ടതോ കന്തതി, സമ്പടിച്ഛനകവാതോ സമ്പടിച്ഛതി, പവേസനകവാതോ സുധമ്മം ദേവസഭം പവേസേതി, സമ്മജ്ജനകവാതോ പുരാണപുപ്ഫാനി നീഹരതി, സന്ഥരണകവാതോ പത്തകണ്ണികകേസരാനി നച്ചന്തോ സന്ഥരതി, മജ്ഝട്ഠാനേ ധമ്മാസനം ഹോതി. യോജനപ്പമാണോ രതനപല്ലങ്കോ ഉപരി തിയോജനേന സേതച്ഛത്തേന ധാരയമാനേന, തദനന്തരം സക്കസ്സ ദേവരഞ്ഞോ ആസനം അത്ഥരിയതി. തതോ തേത്തിംസായ ദേവപുത്താനം, തതോ അഞ്ഞാസം മഹേസക്ഖദേവതാനം. അഞ്ഞതരദേവതാനം പന പുപ്ഫകണ്ണികാവ ആസനം ഹോതി.

ദേവാ ദേവസഭം പവിസിത്വാ നിസീദന്തി. തതോ പുപ്ഫേഹി രേണുവട്ടി ഉഗ്ഗന്ത്വാ ഉപരി കണ്ണികം ആഹച്ച നിപതമാനാ ദേവതാനം തിഗാവുതപ്പമാണം അത്തഭാവം ലാഖാരസപരികമ്മസജ്ജിതം വിയ കരോതി. തേസം സാ കീളാ ചതൂഹി മാസേഹി പരിയോസാനം ഗച്ഛതി. ഏവം പാരിച്ഛത്തകകീളാനുഭവനത്ഥായ സന്നിപതന്തി.

മാസസ്സ പന അട്ഠദിവസേ ദേവലോകേ മഹാധമ്മസവനം ഘുസതി. തത്ഥ സുധമ്മായം ദേവസഭായം സനങ്കുമാരോ വാ മഹാബ്രഹ്മാ, സക്കോ വാ ദേവാനമിന്ദോ, ധമ്മകഥികഭിക്ഖു വാ, അഞ്ഞതരോ വാ ധമ്മകഥികോ ദേവപുത്തോ ധമ്മകഥം കഥേതി. അട്ഠമിയം പക്ഖസ്സ ചതുന്നം മഹാരാജാനം അമച്ചാ, ചാതുദ്ദസിയം പുത്താ, പന്നരസേ സയം ചത്താരോ മഹാരാജാനോ നിക്ഖമിത്വാ സുവണ്ണപട്ടഞ്ച ജാതിഹിങ്ഗുലകഞ്ച ഗണ്ഹിത്വാ ഗാമനിഗമരാജധാനിയോ അനുവിചരന്തി. തേ - "അസുകാ നാമ ഇത്ഥീ വാ പുരിസോ വാ ബുദ്ധം സരണം ഗതോ, ധമ്മം സരണം ഗതോ. സങ്ഘം സരണം ഗതോ. പഞ്ചസീലാനി രക്ഖതി. മാസസ്സ അട്ഠ ഉപോസഥേ കരോതി. മാതുഉപട്ഠാനം പൂരേതി. പിതുഉപട്ഠാനം പൂരേതി. അസുകട്ഠാനേ ഉപ്പലഹത്ഥകസതേന പുപ്ഫകുമ്ഭേന പൂജാ കതാ. ദീപസഹസ്സം ആരോപിതം. അകാലധമ്മസവനം കാരിതം. ഛത്തവേദികാ പുടവേദികാ കുച്ഛിവേദികാ സീഹാസനം സീഹസോപാനം കാരിതം. തീണി സുചരിതാനി പൂരേതി. ദസകുസലകമ്മപഥേ സമാദായ വത്തതീ"തി സുവണ്ണപട്ടേ ജാതിഹിങ്ഗുലകേന ലിഖിത്വാ ആഹരിത്വാ പഞ്ചസിഖസ്സ ഹത്ഥേ ദേന്തി. പഞ്ചസിഖോ മാതലിസ്സ ഹത്ഥേ ദേതി. മാതലി സങ്ഗാഹകോ സക്കസ്സ ദേവരഞ്ഞോ ദേതി.

യദാ പുഞ്ഞകമ്മകാരകാ ബഹൂ ന ഹോന്തി, പോത്ഥകോ ഖുദ്ദകോ ഹോതി, തം ദിസ്വാവ ദേവാ - "പമത്തോ, വത ഭോ മഹാജനോ വിഹരതി, ചത്താരോ അപായാ പരിപൂരിസ്സന്തി, ഛ ദേവലോകാ തുച്ഛാ ഭവിസ്സന്തീ"തി അനത്തമനാ ഹോന്തി. സചേ പന പോത്ഥകോ മഹാ ഹോതി, തം ദിസ്വാവ ദേവാ - "അപ്പമത്തോ, വത ഭോ, മഹാജനോ വിഹരതി, ചത്താരോ അപായാ സുഞ്ഞാ ഭവിസ്സന്തി , ഛ ദേവലോകാ പരിപൂരിസ്സന്തി, ബുദ്ധസാസനേ പുഞ്ഞാനി കരിത്വാ

ആഗതേ മഹാപുഞ്ഞേ പുരക്ഖത്വാ നക്ഖത്തം കീളിതും ലഭിസ്സാമാ''തി അത്തമനാ ഹോന്തി. തം പോത്ഥകം ഗഹേത്വാ സക്കോ ദേവരാജാ വാചേതി. തസ്സ പകതിനിയാമേന കഥേന്തസ്സ സദ്ദോ ദ്വാദസ യോജനാനി ഗണ്ഹാതി. ഉച്ചേന സരേന കഥേന്തസ്സ ച സകലം ദസയോജനസഹസ്സം ദേവനഗരം ഛാദേത്വാ തിട്ഠതി. ഏവം ധമ്മസവനത്ഥായ സന്നിപതന്തി. ഇധ പന പവാരണസങ്ഗഹത്ഥായ സന്നിപതിതാതി വേദിതബ്ബാ.

തഥാഗതം നമസ്സന്താതി നവഹി കാരണേഹി തഥാഗതം നമസ്സമാനാ . **ധമ്മസ്സ ച സുധമ്മത**ന്തി സ്വാക്ഖാതതാദിഭേദം ധമ്മസ്സ സുധമ്മതം ഉജുപ്പടിപന്നതാദിഭേദം സങ്ഘസ്സ ച സുപ്പടിപത്തിന്തി അത്ഥോ.

അട്ഠയഥാഭുച്ചവണ്ണനാ

ഥന്ന. യഥാഭുച്ചേതി യഥാഭൂതേ യഥാസഭാവേ. **വണ്ണേ**തി ഗുണേ. **പയിരുദാഹാസീ**തി കഥേസി. **ബഹുജനഹിതായ പടിപന്നോ**തി കഥം പടിപന്നോ? ദീപങ്കരപാദമൂലേ അട്ഠ ധമ്മേ സമോധാനേത്വാ ബുദ്ധത്ഥായ അഭിനീഹരമാനോപി ബഹുജനഹിതായ പടിപന്നോ നാമ ഹോതി.

ദാനപാരമീ, സീലപാരമീ, നേക്ഖമ്മപാരമീ, പഞ്ഞാപാരമീ, വീരിയപാരമീ, ഖന്തിപാരമീ, സച്ചപാരമീ, അധിട്ഠാനപാരമീ, മേത്താപാരമീ, ഉപേക്ഖാപാരമീതി കപ്പസതസഹസ്സാധികാനി ചത്താരി അസങ്ഖ്യേയ്യാനി ഇമാ ദസ പാരമിയോ പൂരേന്തോപി ബഹുജനഹിതായ പടിപന്നോ.

ഖന്തിവാദിതാപസകാലേ, ചൂളധമ്മപാലകുമാരകാലേ, ഛദ്ദന്തനാഗരാജകാലേ, ഭൂരിദത്തചമ്പേയ്യസങ്ഖപാലനാഗരാജകാലേ, മഹാകപികാലേ ച താദിസാനി ദുക്കരാനി കരോന്തോപി ബഹുജനഹിതായ പടിപന്നോ. വേസ്സന്തരത്തഭാവേ ഠത്വാ സത്തസതകമഹാദാനം ദത്വാ സത്തസു ഠാനേസു പഥവിം കമ്പേത്വാ പാരമീകൂടം ഗണ്ഹന്തോപി ബഹുജനഹിതായ പടിപന്നോ. തതോ അനന്തരേ അത്തഭാവേ തുസിതപുരേ യാവതായുകം തിട്ഠന്തോപി ബഹുജനഹിതായ പടിപന്നോ.

തത്ഥ പഞ്ച പുബ്ബനിമിത്താനി ദിസ്വാ ദസസഹസ്സചക്കവാളദേവതാഹി യാചിതോ പഞ്ച മഹാവിലോകനാനി വിലോകേത്വാ ദേവാനം സങ്ഗഹത്ഥായ പടിഞ്ഞം ദത്വാ തുസിതപുരാ ചവിത്വാ മാതുകുച്ഛിയം പടിസന്ധിം ഗണ്ഹന്തോപി ബഹുജനഹിതായ പടിപന്നോ.

ദസ മാസേ മാതുകുച്ഛിയം വസിത്വാ ലുമ്ബിനീവനേ മാതുകുച്ഛിതോ നിക്ഖമന്തോപി, ഏകൂനതിംസവസ്സാനി അഗാരം അജ്ഝാവസിത്വാ മഹാഭിനിക്ഖമനം നിക്ഖമിത്വാ അനോമനദീതീരേ പബ്ബജന്തോപി, ഛബ്ബസ്സാനി പധാനേന അത്താനം കിലമേത്വാ ബോധിപല്ലങ്കം ആരുയ്ഹ സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണം പടിവിജ്ഝന്തോപി, സത്തസത്താഹം ബോധിമണ്ഡേ യാപേന്തോപി, ഇസിപതനം ആഗമ്മ അനുത്തരം ധമ്മചക്കം പവത്തേന്തോപി, യമകപാടിഹാരിയം കരോന്തോപി, ദേവോരോഹണം ഓരോഹന്തോപി, ബുദ്ധോ ഹുത്വാ പഞ്ചചത്താലീസ വസ്സാനി തിട്ഠന്തോപി, ആയുസങ്ഖാരം ഓസ്സജന്തോപി, യമകസാലാനമന്തരേ അനുപാദിസേസായ നിബ്ബാനധാതുയാ പരിനിബ്ബായന്തോപി ബഹുജനഹിതായ പടിപന്നോ. യാവസ്സ സാസപമത്താപി ധാതുയോ ധരന്തി, താവ ബഹുജനഹിതായ പടിപന്നോതി വേദിതബ്ബോ. സേസപദാനി ഏതസ്സേവ വേവചനാനി. തത്ഥ പച്ഛിമം പച്ഛിമം പുരിമസ്സ പുരിമസ്സ അത്ഥോ.

നേവ അതീതംസേ സമനുപസ്സാമ, ന പനേതരഹീതി അതീതേപി ബുദ്ധതോ അഞ്ഞം ന സമനുപസ്സാമ, അനാഗതേപി ന സമനുപസ്സാമ, ഏതരഹി പന അഞ്ഞസ്സ സത്ഥുനോ അഭാവതോയേവ അഞ്ഞത്ര തേന ഭഗവതാ ന സമനുപസ്സാമാതി അയമേത്ഥ അത്ഥോ. അട്ഠകഥായമ്പി ഹി - ''അതീതാനാഗതാ ബുദ്ധാ അമ്ഹാകം സത്ഥാരാ സദിസായേവ, കിം സക്കോ കഥേതീ''തി വിചാരേത്വാ - ''ഏതരഹി ബഹുജനഹിതായ പടിപന്നോ സത്ഥാ അമ്ഹാകം സത്ഥാരം മുഞ്ചിത്വാ അഞ്ഞോ കോചി നത്ഥി, തസ്മാ ന പസ്സാമാതി കഥേതീ''തി വുത്തം. യഥാ ച ഏത്ഥ, ഏവം ഇതോ പരേസുപി പദേസു അയമത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. സ്വാക്ഖാതാദീനി ച കുസലാദീനി ച വുത്തത്ഥാനേവ.

ഗങ്ഗോദകം യമുനോദകേനാതി ഗങ്ഗായമുനാനം സമാഗമട്ഠാനേ ഉദകം വണ്ണേനപി ഗന്ധേനപി രസേനപി സംസന്ദതി സമേതി, മജ്ഝേ ഭിന്നസുവണ്ണം വിയ ഏകസദിസമേവ ഹോതി, ന മഹാസമുദ്ദഉദകേന സംസട്ഠകാലേ വിയ വിസദിസം. പരിസുദ്ധസ്സ നിബ്ബാനസ്സ പടിപദാപി പരിസുദ്ധാവ. ന ഹി ദഹരകാലേ വേജ്ജകമ്മാദീനി കത്വാ അഗോചരേ ചരിത്വാ

മഹല്ലകകാലേ നിബ്ബാനം ദട്ഠും സക്കാ, നിബ്ബാനഗാമിനീ പന പടിപദാ പരിസുദ്ധാവ വട്ടതി ആകാസൂപമാ. യഥാ ഹി ആകാസമ്പി അലഗ്ഗം പരിസുദ്ധം ചന്ദിമസൂരിയാനം ആകാസേ ഇച്ഛിതിച്ഛിതട്ഠാനം ഗച്ഛന്താനം വിയ നിബ്ബാനം ഗച്ഛന്തസ്സ ഭിക്ഖുനോ പടിപദാപി കുലേ വാ ഗണേ വാ അലഗ്ഗാ അബദ്ധാ ആകാസൂപമാ വട്ടതി. സാ പനേസാ താദിസാവ ഭഗവതാ പഞ്ഞത്താ കഥിതാ ദേസിതാ. തേന വുത്തം - "സംസന്ദതി നിബ്ബാനഞ്ച പടിപദാ ചാ"തി.

പടിപന്നാനന്തി പടിപദായ ഠിതാനം. **വുസിതവത**ന്തി വുത്ഥവാസാനം ഏതേസം. **ലദ്ധസഹായോ**തി ഏതേസം തത്ഥ തത്ഥ സഹ അയനതോ സഹായോ. "അദുതിയോ അസഹായോ അപ്പടിസമോ"തി ഇദം പന അസദിസട്ഠേന വുത്തം. **അപനുജ്ജാ**തി തേസം മജ്ഝേപി ഫലസമാപത്തിയാ വിഹരന്തോ ചിത്തേന അപനുജ്ജ, അപനുജ്ജേവ ഏകാരാമതം അനുയുത്തോ വിഹരതീതി അത്ഥോ.

അഭിനിപ്ഫന്നോ ഖോ പന തസ്സ ഭഗവതോ ലാഭോതി തസ്സ ഭഗവതോ മഹാലാഭോ ഉപ്പന്നോ. കദാ പട്ഠായ ഉപ്പന്നോ? അഭിസമ്ബോധിം പത്വാ സത്തസത്താഹം അതിക്കമിത്വാ ഇസിപതനേ ധമ്മചക്കം പവത്തേത്വാ അനുക്കമേന ദേവമനുസ്സാനം ദമനം കരോന്തസ്സ തയോ ജടിലേ പബ്ബാജേത്വാ രാജഗഹം ഗതസ്സ ബിമ്ബിസാരദമനതോ പട്ഠായ ഉപ്പന്നോ. യം സന്ധായ വുത്തം - "തേന ഖോ പന സമയേന ഭഗവാ സക്കതോ ഹോതി ഗരുകതോ മാനിതോ പൂജിതോ അപചിതോ ലാഭീ ചീവരപിണ്ഡപാതസേനാസനഗിലാനപച്ചയഭേസജ്ജപരിക്ഖാരാന"ന്തി (സം॰ നി॰ ൨.൭൦). സതസഹസ്സകപ്പാധികേസു ചതൂസു അസങ്ഖ്യേയ്യേസു ഉസ്സന്നപുഞ്ഞനിസ്സന്ദസമുപ്പന്നോ ലാഭസക്കാരോ മഹോഘോ വിയ അജ്ഝോത്ഥരമാനോ ആഗച്ഛതി.

ഏകസ്മിം കിര സമയേ രാജഗഹേ സാവത്ഥിയം സാകേതേ കോസമ്ബിയം ബാരാണസിയം ഭഗവതോ പടിപാടിഭത്തം നാമ ഉപ്പന്നം, തത്ഥേകോ - "അഹം സതം വിസ്സജ്ജേത്വാ ദാനം ദസ്സാമീ"തി പണ്ണം ലിഖിത്വാ വിഹാരദ്വാരേ ബന്ധി. അഞ്ഞോ - അഹം ദ്വേ സതാനി. അഞ്ഞോ - അഹം പഞ്ച സതാനി. അഞ്ഞോ - അഹം സഹസ്സം. അഞ്ഞോ - അഹം ദ്വേ സഹസ്സാനി. അഞ്ഞോ - അഹം പഞ്ച. ദസ. വീസതി. പഞ്ഞാസം; അഞ്ഞോ - അഹം സതസഹസ്സം. അഞ്ഞോ - അഹം ദ്വേ സതസഹസ്സാനി വിസ്സജ്ജേത്വാ ദാനം ദസ്സാമീ"തി പണ്ണം ലിഖിത്വാ വിഹാരദ്വാരേ ബന്ധി. ജനപദചാരികം ചരന്തമ്പി ഓകാസം ലഭിത്വാ - "ദാനം ദസ്സാമീ"തി സകടാനി പൂരേത്വാ മഹാജനോ അനുബന്ധിയേവ. യഥാഹ - "തേന ഖോ പന സമയേന ജാനപദാ മനുസ്സാ ബഹും ലോണമ്പി തേലമ്പി തണ്ഡുലമ്പി ഖാദനീയമ്പി സകടേസു ആരോപേത്വാ ഭഗവതോ പിട്ഠിതോ പിട്ഠിതോ അനുബന്ധാ ഹോന്തി - 'യത്ഥ പടിപാടിം ലഭിസ്സാമ, തത്ഥ ഭത്തം കരിസ്സാമാ'തി" (മഹാവ॰ ൨൮൨). ഏവം അഞ്ഞാനിപി ഖന്ധകേ ച വിനയേ ച ബഹൂനി വത്ഥൂനി വേദിതബ്ബാനി.

അസദിസദാനേ പനേസ ലാഭോ മത്ഥകം പത്തോ. ഏകസ്മിം കിര സമയേ ഭഗവതി ജനപദചാരികം ചരിത്വാ ജേതവനം സമ്പത്തേ രാജാ നിമന്തേത്വാ ദാനം അദാസി. ദുതിയദിവസേ നാഗരാ അദംസു. പുന തേസം ദാനതോ അതിരേകം രാജാ, തസ്സ ദാനതോ അതിരേകം നാഗരാതി ഏവം ബഹൂസു ദിവസേസു ഗതേസു രാജാ ചിന്തേസി - "ഇമേ നാഗരാ ദിവസേ ദിവസേ അതിരേകതരം കരോന്തി, പഥവിസ്സരോ പന രാജാ നാഗരേഹി ദാനേ പരാജിതോതി ഗരഹാ ഭവിസ്സതീ"തി. അഥസ്സ മല്ലികാ ഉപായം ആചിക്ഖി. സോ രാജങ്ഗണേ സാലകല്യാണിപദരേഹി മണ്ഡപം കാരേത്വാ തം നീലുപ്പലേഹി ഛാദേത്വാ പഞ്ച ആസനസതാനി പഞ്ഞാപേത്വാ പഞ്ച ഹത്ഥിസതാനി ആസനാനം പച്ഛാഭാഗേ ഠപേത്വാ ഏകേകേന ഹത്ഥിനാ ഏകേകസ്സ ഭിക്ഖുനോ സേതച്ഛത്തം ധാരാപേസി. ദ്വിന്നം ദ്വിന്നം ആസനാനം അന്തരേ സബ്ബാലങ്കാരപടിമണ്ഡിതാ ഏകേകാ ഖത്തിയധീതാ ചതുജ്ജാതിയഗന്ധം പിസതി. നിട്ഠിതം നിട്ഠിതം മജ്ഝട്ഠാനേ ഗന്ധമ്ബണേ പക്ഖിപതി, തം അപരാ ഖത്തിയധീതാ നീലുപ്പലഹത്ഥകേന സമ്പരിവത്തേതി. ഏവം ഏകേകസ്സ ഭിക്ഖുനോ തിസ്സോ തിസ്സോ ഖത്തിയധീതരോ പരിവാരാ, അപരാ സബ്ബാലങ്കാരപടിമണ്ഡിതാ ഇത്ഥീ താലവണ്ടം ഗഹേത്വാ ബീജതി, അഞ്ഞാ ധമകരണം ഗഹേത്വാ ഉദകം പരിസ്സാവേതി, അഞ്ഞാ പത്തതോ ഉദകം ഹരതി. ഭഗവതോ ചത്താരി അനഗ്ഘാനി അഹേസും. പാദകഥലികാ ആധാരകോ അപസ്സേനഫലകം ഛത്തപാദമണീതി ഇമാനി ചത്താരി അനഗ്ഘാനി അഹേസും. സങ്ഘനവകസ്സ ദേയ്യധമ്മോ സതസഹസ്സം അഗ്ഘതി. തസ്മിഞ്ച ദാനേ അങ്ഗുലിമാലത്ഥേരോ സങ്ഘനവകോ അഹോസി. തസ്സ ആസനസമീപേ ആനീതോ ഹത്ഥീ തം ഉപഗന്തും നാസക്ഖി. തതോ രഞ്ഞോ ആരോചേസും. രാജാ - "അഞ്ഞോ ഹത്ഥീ നത്ഥീ"തി? ദുട്ഠഹത്ഥീ പന അത്ഥി, ആനേതും ന സക്കാതി. സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ - സങ്ഘനവകോ കതരോ മഹാരാജാതി? അങ്ഗുലിമാലത്ഥേരോ ഭഗവാതി. തേന ഹി തം ദുട്ഠഹത്ഥിം ആനേത്വാ ഠപേതു, മഹാരാജാതി. ഹത്ഥിം മണ്ഡയിത്വാ ആനയിംസു. സോ ഥേരസ്സ തേജേന

നാസാവാതസഞ്ചരണമത്തമ്പി കാതും നാസക്ഖി. ഏവം നിരന്തരം സത്ത ദിവസാനി ദാനം ദീയിത്ഥ. സത്തമേ ദിവസേ രാജാ ദസബലം വന്ദിത്വാ - "ഭഗവാ മയ്ഹം ധമ്മം ദേസേഥാ"തി ആഹ.

തസ്സഞ്ച പരിസതി കാളോ ച ജുണ്ഹോ ചാതി ദ്വേ അമച്ചാ ഹോന്തി. കാളോ ചിന്തേസി - "നസ്സതി രാജകുലസ്സ സന്തകം, കിം നാമേതേ ഏത്തകാ ജനാ കരിസ്സന്തി, ഭുഞ്ജിത്വാ വിഹാരം ഗന്ത്വാ നിദ്ദായിസ്സന്തേവ, ഇദം പന ഏകോ രാജപുരിസോ ലഭിത്വാ കിം നാമ ന കരേയ്യ, അഹോ നസ്സതി രഞ്ഞോ സന്തക"ന്തി. ജുണ്ഹോ ചിന്തേസി - "മഹന്തം ഇദം രാജത്തനം നാമ, കോ അഞ്ഞോ ഇദം കാതും സക്ഖിസ്സതി? കിം രാജാ നാമ സോ, യോ രാജത്തനേ ഠിതോപി ഏവരൂപം ദാനം ദാതും ന സക്കോതീ"തി. ഭഗവാ പരിസായ അജ്ഝാസയം ഓലോകേന്തോ തേസം ദ്വിന്നം അജ്ഝാസയം വിദിത്വാ - "സചേ അജ്ജ ജുണ്ഹസ്സ അജ്ഝാസയേന ധമ്മകഥം കഥേമി, കാളസ്സ സത്തധാ മുദ്ധാ ഫലിസ്സതി . മയാ ഖോ പന സത്താനുദ്ദയതായ പാരമിയോ പൂരിതാ. ജുണ്ഹോ അഞ്ഞസ്മിമ്പി ദിവസേ മയി ധമ്മം കഥയന്തേ മഗ്ഗഫലം പടിവിജ്ഝിസ്സതി, ഇദാനി പന കാളം ഓലോകേസ്സാമീ"തി രഞ്ഞോ ചതുപ്പദികമേവ ഗാഥം അഭാസി -

> "ന വേ കദരിയാ ദേവലോകം വജന്തി,
> ബാലാ ഹവേ നപ്പസംസന്തി ദാനം;
> ധീരോ ച ദാനം അനുമോദമാനോ,
> തേനേവ സോ ഹോതി സുഖീ പരത്ഥാ"തി. (ധം॰ പം॰ ൧൭൭);

രാജാ അനത്തമനോ ഹുത്വാ - "മയാ മഹാദാനം ദിന്നം, സത്ഥാ ച മേ മന്ദമേവ ധമ്മം കഥേസി, നാസക്ഖിം മഞ്ഞേ ദസബലസ്സ ചിത്തം ഗഹേതു"ന്തി. സോ ഭുത്തപാതരാസോ വിഹാരം ഗന്ത്വാ ഭഗവന്തം വന്ദിത്വാ പുച്ഛി - "മയാ, ഭന്തേ, മഹന്തം ദാനം ദിന്നം, അനുമോദനാ ച മേ ന മഹതീ കതാ, കോ നു ഖോ മേ, ഭന്തേ, ദോസോ"തി? നത്ഥി, മഹാരാജ, തവ ദോസോ, പരിസാ പന അപരിസുദ്ധാ, തസ്മാ ധമ്മം ന ദേസേസിന്തി. കസ്മാ പന ഭഗവാ പരിസാ ന സുദ്ധാതി? സത്ഥാ ദ്വിന്നം അമച്ചാനം പരിവിതക്കം ആരോചേസി. രാജാ കാളം പുച്ഛി - "ഏവം, താത, കാളാ"തി? "ഏവം, മഹാരാജാ"തി. "മയി മമ സന്തകം ദദമാനേ തവ കതരം ഠാനം രുജ്ജതി, ന തം സക്കോമി പസ്സിതും, പബ്ബാജേഥ നം മമ രട്ഠതോ"തി ആഹ. തതോ ജുണ്ഹം പക്കോസാപേത്വാ പുച്ഛി - "ഏവം കിര, താത, ചിന്തേസീ"തി? "ആമ, മഹാരാജാ"തി. "തവ ചിത്താനുരൂപമേവ ഹോതൂ"തി തസ്മിംയേവ മണ്ഡപേ ഏവം പഞ്ഞത്തേസുയേവ ആസനേസു പഞ്ച ഭിക്ഖുസതാനി നിസീദാപേത്വാ തായേവ ഖത്തിയധീതരോ പരിവാരാപേത്വാ രാജഗേഹതോ ധനം ഗഹേത്വാ മയാ ദിന്നസദിസമേവ സത്ത ദിവസാനി ദാനം ദേഹീതി. സോ തഥാ അദാസി. ദത്വാ സത്തമേ ദിവസേ - "ധമ്മം ഭഗവാ ദേസേഥാ"തി ആഹ.

സത്ഥാ ദ്വിന്നമ്പി ദാനാനം അനുമോദനം ഏകതോ കത്വാ ദ്വേ മഹാനദിയോ ഏകോഘപുണ്ണാ കുരുമാനോ വിയ മഹാധമ്മദേസനം ദേസേസി. ദേസനാപരിയോസാനേ ജുണ്ഹോ സോതാപന്നോ അഹോസി. രാജാ പസീദിത്വാ ദസബലസ്സ ബാഹിരവത്ഥും നാമ അദാസി. ഏവം അഭിനിപ്ഫന്നോ ഖോ പന തസ്സ ഭഗവതോ ലാഭോതി വേദിതബ്ബോ.

അഭിനിപ്ഫന്നോ സിലോകോതി വണ്ണഗുണകിത്തനം. സോപി ഭഗവതോ ധമ്മചക്കപ്പവത്തനതോ പട്ഠായ അഭിനിപ്ഫന്നോ. തതോ പട്ഠായ ഹി ഭഗവതോ ഖത്തിയാപി വണ്ണം കഥേന്തി. ബ്രാഹ്മണാപി ഗഹപതയോപി നാഗാ സുപണ്ണാ ഗന്ധബ്ബാ ദേവതാ ബ്രഹ്മാനോപി കിത്തിം വത്വാ - "ഇതിപി സോ ഭഗവാ"തിആദിനാ. അഞ്ഞതിത്ഥിയാപി വരരോജസ്സ സഹസ്സം ദത്വാ സമണസ്സ ഗോതമസ്സ അവണ്ണം കഥേഹീതി ഉയ്യോജേസും. സോ സഹസ്സം ഗഹേത്വാ ദസബലം പാദതലതോ പട്ഠായ യാവ കേസന്താ അപലോകയമാനോ ലിക്ഖാമത്തമ്പി വജ്ജം അദിസ്വാ - "വിപ്പകിണ്ണദ്വത്തിംസമഹാപുരിസലക്ഖണേ അസീതിഅനുബ്യഞ്ജനവിഭൂസിതേ ബ്യാമപ്പഭാപരിക്ഖിത്തേ സുഫുല്ലിതപാരിച്ഛത്തകതാരാഗണസമുജ്ജലിതഅന്തലിക്ഖവിചിത്തകുസുമസസ്സിരികനന്ദനവനസദിസേ അനവജ്ജഅത്തഭാവേ അവണ്ണം വദന്തസ്സ മുഖമ്പി വിപരിവത്തേയ്യ, മുദ്ധാപി സത്തധാ ഫലേയ്യ, അവണ്ണം വത്തും ഉപായോ നത്ഥി, വണ്ണമേവ വദിസ്സാമീ"തി പാദതലതോ പട്ഠായ യാവ കേസന്താ അതിരേകപദസഹസ്സേന വണ്ണമേവ കഥേസി. യമകപാടിഹാരിയേ പനേസ **വണ്ണോ** നാമ മത്ഥകം പത്തോ. ഏവം അഭിനിപ്ഫന്നോ സിലോകോതി.

യാവ മഞ്ഞേ ഖത്തിയാതി ഖത്തിയാ ബ്രാഹ്മണാ വേസ്സാ സുദ്ദാ നാഗാ സുപണ്ണാ യക്ഖാ അസുരാ ദേവാ ബ്രഹ്മാനോതി സബ്ബേവ തേ സമ്പിയായമാനരൂപാ ഹട്ഠതുട്ഠാ വിഹരന്തി. **വിഗതമദോ ഖോ പനാ**തി ഏത്തകാ മം ജനാ സമ്പിയായമാനരൂപാ വിഹരന്തീതി ന മദപമത്തോ

ഹുത്വാ ദവാദിവസേന ആഹാരം ആഹാരേതി, അഞ്ഞദത്ഥു വിഗതമദോ ഖോ പന സോ ഭഗവാ ആഹാരം ആഹാരേതി.

യഥാവാദീതി യം വാചായ വദതി, തദനുയമേവസ്സ കായകമ്മം ഹോതി. യഞ്ച കായേന കരോതി, തദനുയമേവസ്സ വചീകമ്മം ഹോതി. കായോ വാ വാചം, വാചാ വാ കായം നാതിക്കമതി, വാചാ കായേന, കായോ ച വാചായ സമേതി. യഥാ ച -

"വാമേന സൂകരോ ഹോതി, ദക്ഖിണേന അജാമിഗോ;
സരേന നേലകോ ഹോതി, വിസാണേന ജരഗ്ഗവോ"തി. -

അയം സൂകരയക്ഖോ സൂകരേ ദിസ്വാ സൂകരസദിസം വാമപസ്സം ദസ്സേത്വാ തേ ഗഹേത്വാ ഖാദതി, അജാമിഗേ ദിസ്വാ തംസദിസം ദക്ഖിണപസ്സം ദസ്സേത്വാ തേ ഗഹേത്വാ ഖാദതി, നേലകവച്ഛകേ ദിസ്വാ വച്ഛകരവം രവന്തോ തേ ഗഹേത്വാ ഖാദതി, ഗോണേ ദിസ്വാ തേസം വിസാണസദിസാനി വിസാണാനി മാപേത്വാ തേ ദൂരതോവ - "ഗോണോ വിയ ദിസ്സതീ"തി ഏവം ഉപഗതേ ഗഹേത്വാ ഖാദതി. യഥാ ച ധമ്മികവായസജാതകേ സകുണേഹി പുട്ഠോ വായസോ - "അഹം വാതഭക്ഖോ, വാതഭക്ഖതായ മുഖം വിവരിത്വാ പാണകാനഞ്ച മരണഭയേന ഏകേനേവ പാദേന ഠിതോ, തസ്മാ തുമ്ഹേപി -

"ധമ്മം ചരഥ ഭദ്ദം വോ, ധമ്മം ചരഥ ഞാതയോ;
ധമ്മചാരീ സുഖം സേതി, അസ്മിം ലോകേ പരമ്ഹി ചാ"തി.

സകുണേസു വിസ്സാസം ഉപ്പാദേസി, തതോ -

"ഭദ്ദകോ വതായം പക്ഖീ, ദിജോ പരമധമ്മികോ;
ഏകപാദേന തിട്ഠന്തോ, ധമ്മോ ധമ്മോതി ഭാസതീ"തി.

ഏവം വിസ്സാസമാഗതേ സകുണേ ഖാദിത്ഥ. തേന തേസം വാചാ കായേന, കായോ ച വാചായ ന സമേതി, ന ഏവം ഭഗവതോ. ഭഗവതോ പന വാചാ കായേന, കായോ ച വാചായ സമേതിയേവാതി ദസ്സേതി.

തിണ്ണാ തരിതാ വിചികിച്ഛാ അസ്സാതി **തിണ്ണവിചികിച്ഛോ.** "കഥമിദം കഥമിദ"ന്തി ഏവരൂപാ വിഗതാ കഥംകഥാ അസ്സാതി **വിഗതകഥംകഥോ.** യഥാ ഹി മഹാജനോ - "അയം രുക്ഖോ, കിം രുക്ഖോ നാമ, അയം ഗാമോ, അയം ജനപദോ, ഇദം രട്ഠം, കിം രട്ഠം നാമ, കസ്മാ നു ഖോ അയം രുക്ഖോ ഉജുക്ഖന്ധോ, അയം വങ്കക്ഖന്ധോ, കസ്മാ കണ്ടകോ കോചി ഉജുകോ ഹോതി, കോചി വങ്കോ, പുപ്ഫം കിഞ്ചി സുഗന്ധം, കിഞ്ചി ദുഗ്ഗന്ധം, ഫലം കിഞ്ചി മധുരം, കിഞ്ചി അമധുര"ന്തി സകങ്ഖോവ ഹോതി, ന ഏവം സത്ഥാ. സത്ഥാ ഹി - "ഇമേസം നാമ ധാതൂനം ഉസ്സന്നുസ്സന്നത്താ ഇദം ഏവം ഹോതീ"തി വിഗതകഥംകഥോവ . യഥാ ച പഠമജ്ഝാനാദിലാഭീനം ദുതിയജ്ഝാനാദീസു കങ്ഖാ ഹോതി. പച്ചേകബുദ്ധാനമ്പി ഹി സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണേ യാഥാവസന്നിട്ഠാനാഭാവതോ വോഹാരവസേന കങ്ഖാ നാമ ഹോതിയേവ, ന ഏവം ബുദ്ധസ്സ. സോ ഹി ഭഗവാ സബ്ബത്ഥ വിഗതകഥംകഥോതി ദസ്സേതി.

പരിയോസിതസങ്കപ്പോതി യഥാ കേചി സീലമത്തേന, കേചി വിപസ്സനാമത്തേന, കേചി പഠമജ്ഝാനേന...പേ॰... കേചി നേവസഞ്ഞാനാസഞ്ഞായതനസമാപത്തിയാ, കേചി സോതാപന്നഭാവമത്തേന...പേ॰... കേചി അരഹത്തേന, കേചി സാവകപാരമീഞാണേന, കേചി പച്ചേകബോധിഞാണേന പരിയോസിതസങ്കപ്പാ പരിപുണ്ണമനോരഥാ ഹോന്തി, ന ഏവം മമ സത്ഥാ. മമ പന സത്ഥാ സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണേന പരിയോസിതസങ്കപ്പോതി ദസ്സേതി.

അജ്ഝാസയം ആദിബ്രഹ്മചരിയന്തി കരണത്ഥേ പച്ചത്തവചനം, അധികാസയേന ഉത്തമനിസ്സയഭൂതേന ആദിബ്രഹ്മചരിയേന പോരാണബ്രഹ്മചരിയഭൂതേന ച അരിയമഗ്ഗേന തിണ്ണവിചികിച്ഛോ വിഗതകഥംകഥോ പരിയോസിതസങ്കപ്പോതി അത്ഥോ. "പുബ്ബേ അനനുസ്സുതേസു ധമ്മേസു സാമം സച്ചാനി അഭിസമ്ബുജ്ഝി, തത്ഥ ച സബ്ബഞ്ഞുതം പത്തോ, ബലേസു ച വസീഭാവ"ന്തി ഹി വചനതോ പരിയോസിതസങ്കപ്പതാപി ഭഗവതോ അരിയമഗ്ഗേനേവ നിപ്ഫന്നാതി.

൨൯൭. യഥരിവ ഭഗവാതി യഥാ ഭഗവാ, ഏവം ഏകസ്മിം ജമ്ബുദീപതലേ ചതൂസു ദിസാസു ചാരികം ചരമാനാ അഹോ വത ചത്താരോ ജിനാ ധമ്മം ദേസേയ്യുന്തി

പച്ചാസിസമാനാ വദന്തി. അഥാപരേ തീസു മണ്ഡലേസു ഏകതോ വിചരണഭാവം ആകങ്ഖമാനാ **തയോ സമ്മാസമ്ബുദ്ധാ**തി ആഹംസു. അപരേ - “ദസ പാരമിയോ നാമ പൂരേത്വാ ചതുന്നം തിണ്ണം വാ ഉപ്പത്തി ദുല്ലഭാ, സചേ പന ഏകോ നിബദ്ധവാസം വസന്തോ ധമ്മം ദേസേയ്യ, ഏകോ ചാരികം ചരന്തോ, ഏവമ്പി ജമ്ബുദീപോ സോഭേയ്യ ചേവ, ബഹുഞ്ച ഹിതസുഖമധിഗച്ഛേയ്യാ”തി ചിന്തേത്വാ **അഹോ വത, മാരിസാ**തി ആഹംസു.

൨൯൮. അട്ഠാനമേതം അനവകാസോ യന്തി ഏത്ഥ ഠാനം അവകാസോതി ഉഭയമേതം കാരണാധിവചനമേവ. കാരണഞ്ഹി തിട്ഠതി ഏത്ഥ തദായത്തവുത്തിതായ ഫലന്തി ഠാനം. ഓകാസോ വിയ ചസ്സ തം തേന വിനാ അഞ്ഞത്ഥ അഭാവതോതി അവകാസോ. **യ**ന്തി കരണത്ഥേ പച്ചത്തം. ഇദം വുത്തം ഹോതി - “യേന കാരണേന ഏകിസ്സാ ലോകധാതുയാ ദ്വേ ബുദ്ധാ ഏകതോ ഉപ്പജ്ജേയ്യും, തം കാരണം നത്ഥീ”തി.

ഏത്ഥ ച -

“യാവതാ ചന്ദിമസൂരിയാ, പരിഹരന്തി ദിസാ ഭന്തി വിരോചനാ;
താവ സഹസ്സധാ ലോകോ, ഏത്ഥ തേ വത്തതേ വസോ”തി. (മ॰ നി॰ ൧.൫൦൩) -

ഗാഥായ ഏകചക്കവാളമേവ ഏകാ ലോകധാതു. “സഹസ്സീ ലോകധാതു അകമ്പിത്ഥാ”തി (അ॰ നി॰ ൩.൧൨൭) ആഗതട്ഠാനേ ചക്കവാളസഹസ്സം ഏകാ ലോകധാതു. “ആകങ്ഖമാനോ, ആനന്ദ, തഥാഗതോ തിസഹസ്സിമഹാസഹസ്സിലോകധാതും സരേന വിഞ്ഞാപേയ്യ, ഓഭാസേന ച ഫരേയ്യാ”തി (അ॰ നി॰ ൩.൮൧) ആഗതട്ഠാനേ തിസഹസ്സിമഹാസഹസ്സീ ഏകാ ലോകധാതു. “അയഞ്ച ദസസഹസ്സീ ലോകധാതൂ”തി (മ॰ നി॰ ൩.൨൦൧) ആഗതട്ഠാനേ ദസചക്കവാളസഹസ്സാനി ഏകാ ലോകധാതു. തം സന്ധായ **ഏകിസ്സാ ലോകധാതുയാ**തി ആഹ. ഏത്തകഞ്ഹി **ജാതിഖേത്തം നാമ.** തത്രാപി ഠപേത്വാ ഇമസ്മിം ചക്കവാളേ ജമ്ബുദീപസ്സ മജ്ഝിമദേസം ന അഞ്ഞത്ര ബുദ്ധാ ഉപ്പജ്ജന്തി ജാതിഖേത്തതോ പന പരം ബുദ്ധാനം ഉപ്പത്തിട്ഠാനമേവ ന പഞ്ഞായതി. **യേനത്ഥേനാ**തി യേന പവാരണസങ്ഗഹത്ഥേന.

സനങ്കുമാരകഥാവണ്ണനാ

൩൦൦. വണ്ണേന ചേവ യസസാ ചാതി അലങ്കാരപരിവാരേന ച പുഞ്ഞസിരിയാ ചാതി അത്ഥോ.

൩൦൧. സാധു മഹാബ്രഹ്മേതി ഏത്ഥ സമ്പസാദനേ സാധുസദ്ദോ. **സങ്ഖായ മോദാമാ**തി ജാനിത്വാ മോദാമ.

ഗോവിന്ദബ്രാഹ്മണവത്ഥുവണ്ണനാ

൩൦൪. യാവ ദീഘരത്തം മഹാപഞ്ഞോവ സോ ഭഗവാതി ഏത്തകന്തി പരിച്ഛിന്ദിത്വാ ന സക്കാ വത്തും, അഥ ഖോ യാവ ദീഘരത്തം അതിചിരരത്തം മഹാപഞ്ഞോവ സോ ഭഗവാ. **നോ**തി കഥം തുമ്ഹേ മഞ്ഞഥാതി. അഥ സയമേവേതം പഞ്ഹം ബ്യാകാതുകാമോ - “അനച്ഛരിയമേതം, മാരിസാ, യം ഇദാനി പാരമിയോ പൂരേത്വാ ബോധിപല്ലങ്കേ തിണ്ണം മാരാനം മത്ഥകം ഭിന്ദിത്വാ പടിവിദ്ധഅസാധാരണഞാണോ സോ ഭഗവാ മഹാപഞ്ഞോ ഭവേയ്യ, കിമേത്ഥ അച്ഛരിയം, അപരിപക്കായ പന ബോധിയാ പദേസഞാണേ ഠിതസ്സ സരാഗാദികാലേപി മഹാപഞ്ഞഭാവമേവ വോ, മാരിസാ, കഥേസ്സാമീ”തി ഭവപടിച്ഛന്നകാരണം ആഹരിത്വാ ദസ്സേന്തോ **ഭൂതപുബ്ബം ഭോ**തിആദിമാഹ.

പുരോഹിതോതി സബ്ബകിച്ചാനി അനുസാസനപുരോഹിതോ. **ഗോവിന്ദോ**തി ഗോവിന്ദിയാഭിസേകേന അഭിസിത്തോ , പകതിയാ പനസ്സ അഞ്ഞദേവ നാമം, അഭിസിത്തകാലതോ പട്ഠായ “ഗോവിന്ദോ”തി സങ്ഖ്യം ഗതോ. **ജോതിപാലോ**തി ജോതനതോ ച പാലനതോ ച ജോതിപാലോ. തസ്സ കിര ജാതദിവസേ സബ്ബാവുധാനി ഉജ്ജോതിംസു. രാജാപി പച്ചൂസസമയേ അത്തനോ മങ്ഗലാവുധം പജ്ജലിതം ദിസ്വാ ഭീതോ അട്ഠാസി. ഗോവിന്ദോ പാതോവ രാജൂപട്ഠാനം ഗന്ത്വാ സുഖസേയ്യം പുച്ഛി രാജാ - “കുതോ മേ ആചരിയ, സുഖസേയ്യാ”തി വത്വാ തം കാരണം ആരോചേസി. മാ ഭായി, മഹാരാജ, മയ്ഹം പുത്തോ ജാതോ, തസ്സാനുഭാവേന സകലനഗരേ ആവുധാനി പജ്ജലിംസൂതി. രാജാ - “കിം നു ഖോ മേ കുമാരോ പച്ചത്ഥികോ ഭവേയ്യാ”തി ചിന്തേത്വാ സുട്ഠുതരം ഭായി. “കിം വിതക്കേസി മഹാരാജാ”തി ച പുട്ഠോ തമത്ഥം ആരോചേസി. അഥ നം ഗോവിന്ദോ “മാ ഭായി മഹാരാജ, നേസോ കുമാരോ തുമ്ഹാകം ദുബ്ഭിസ്സതി, സകലജമ്ബുദീപേ പന തേന സമോ പഞ്ഞായ ന

ഭവിസ്സതി, മമ പുത്തസ്സ വചനേന മഹാജനസ്സ കങ്ഖാ ഛിജ്ജിസ്സതി, തുമ്ഹാകഞ്ച സബ്ബകിച്ചാനി അനുസാസിസ്സതീ"തി സമസ്സാസേതി. രാജാ തുട്ഠോ - "കുമാരസ്സ ഖീരമൂലം ഹോതൂ"തി സഹസ്സം ദത്വാ "കുമാരം മഹല്ലകകാലേ മമ ദസ്സേഥാ"തി ആഹ. കുമാരോ അനുപുബ്ബേന വുഡ്ഢിമനുപ്പത്തോ. ജോതിതത്താ പനസ്സ പാലനസമത്ഥതായ ച ജോതിപാലോത്വേവ നാമം അകംസു. തേന വുത്തം - "ജോതനതോ ച പാലനതോ ച ജോതിപാലോ"തി.

സമ്മാ വോസ്സജ്ജിത്വാതി സമ്മാ വോസ്സജ്ജിത്വാ. അയമേവ വാ പാഠോ. **അലമത്ഥദസതരോ**തി സമത്ഥോ പടിബലോ അത്ഥദസോ അലമത്ഥദസോ, തം അലമത്ഥദസം തിരേതീതി അലമത്ഥദസതരോ. **ജോതിപാലസ്സേവ മാണവസ്സ അനുസാസനിയാ**തി സോപി ജോതിപാലംയേവ പുച്ഛിത്വാ അനുസാസതീതി ദസ്സേതി.

൩൦൪. ഭവമത്ഥു ഭവന്തം ജോതിപാലന്തി ഭോതോ ജോതിപാലസ്സ ഭവോ വുഡ്ഢി വിസേസാധിഗമോ സബ്ബകല്യാണഞ്ചേവ മങ്ഗലഞ്ച ഹോതൂതി അത്ഥോ. **സമ്മോദനീയം കഥ**ന്തി? "അലം, മഹാരാജ, മാ ചിന്തയി, ധുവധമ്മോ ഏസ സബ്ബസത്താന"ന്തിആദിനാ നയേന മരണപ്പടിസംയുത്തം സോകവിനോദനപടിസന്ഥാരകഥം പരിയോസാപേത്വാ. **മാ നോ ഭവം ജോതിപാലോ അനുസാസനിയാ പച്ചബ്യാഹാസീ**തി മാ പടിബ്യാകാസി, "അനുസാസാ"തി വുത്തോ - "നാഹം അനുസാസാമീ"തി നോ മാ അനുസാസനിയാ പച്ചക്ഖാസീതി അത്ഥോ. **അഭിസമ്ഭോസീ**തി സംവിദഹിത്വാ പട്ഠപേസി. **മനുസ്സാ ഏവമാഹംസൂ**തി തം പിതരാ മഹാപഞ്ഞതരം സബ്ബകിച്ചാനി അനുസാസന്തം സബ്ബകമ്മേ അഭിസമ്ഭവന്തം ദിസ്വാ തുട്ഠചിത്താ **ഗോവിന്ദോ വത, ഭോ, ബ്രാഹ്മണോ, മഹാഗോവിന്ദോ വത, ഭോ, ബ്രാഹ്മണോ**തി ഏവമാഹംസു. ഇദം വുത്തം ഹോതി, "ഗോവിന്ദോ വത, ഭോ, ബ്രാഹ്മണോ അഹോസി ഏതസ്സ പിതാ; അയം പന മഹാഗോവിന്ദോ വത, ഭോ, ബ്രാഹ്മണോ"തി.

രജ്ജസംവിഭജനവണ്ണനാ

൩൦൫. യേന തേ ഛ ഖത്തിയാതി യേ തേ "സഹായാ"തി വുത്താ ഛ ഖത്തിയാ, തേ കിര രേണുസ്സ ഏകപിതികാ കനിട്ഠഭാതരോ, തസ്മാ മഹാഗോവിന്ദോ "അയം അഭിസിത്തോ ഏതേസം രജ്ജസംവിഭാഗം കരേയ്യ വാ ന വാ, യംനൂനാഹം തേ പടികച്ചേവ രേണുസ്സ സന്തികം പേസേത്വാ പടിഞ്ഞം ഗണ്ഹാപേയ്യ"ന്തി ചിന്തേന്തോ യേന തേ ഛ ഖത്തിയാ തേനുപസങ്കമി. **രാജകത്താരോ**തി രാജകാരകാ അമച്ചാ.

൩൦൬. മദനീയാ കാമാതി മദകരാ പമാദകരാ കാമാ. ഗച്ഛന്തേ ഗച്ഛന്തേ കാലേ ഏസ അനുസ്സരിതുമ്പി ന സക്കുണേയ്യ, തസ്മാ ആയന്തു ഭോന്തോ ആഗച്ഛന്തൂതി അത്ഥോ.

൩൦൭. സരാമഹം ഭോതി തദാ കിര മനുസ്സാനം സച്ചവാദികാലോ ഹോതി, തസ്മാ "കദാ മയാ വുത്തം, കേന ദിട്ഠം, കേന സുത"ന്തി അഭൂതം അവത്വാ "സരാമഹം ഭോ"തി ആഹ. **സമ്മോദനീയം കഥ**ന്തി കിം മഹാരാജ ദേവത്തം ഗതേ രഞ്ഞേ മാ ചിന്തയിത്ഥ, ധുവധമ്മോ ഏസ സബ്ബസത്താനം, ഏവംഭാവിനോ സങ്ഖാരാതി ഏവരൂപം പടിസന്ഥാരകഥം. **സബ്ബാനി സകടമുഖാനി പട്ഠപേസീ**തി സബ്ബാനി ഛ രജ്ജാനി സകടമുഖാനി പട്ഠപേസി. ഏകേകസ്സ രഞ്ഞോ രജ്ജം തിയോജനസതം ഹോതി, രേണുസ്സ രഞ്ഞോ രജ്ജോസരണപദേസോ ദസഗാവുതം, മജ്ഝേ പന രേണുസ്സ രജ്ജം വിതാനസദിസം അഹോസി. കസ്മാ ഏവം പട്ഠപേസീതി? കാലേന കാലം രാജാനം പസ്സിതും ആഗച്ഛന്താ അഞ്ഞസ്സ രജ്ജം അപീളേത്വാ അത്തനോ അത്തനോ രജ്ജപദേസേനേവ ആഗമിസ്സന്തി ചേവ ഗമിസ്സന്തി ച. പരരജ്ജം ഓതിണ്ണസ്സ ഹി - "ഭത്തം ദേഥ, ഗോണം ദേഥാ"തി വദതോ മനുസ്സാ ഉജ്ഝായന്തി - "ഇമേ രാജാനോ അത്തനോ അത്തനോ വിജിതേന ന ഗച്ഛന്തി, അമ്ഹാകം പീളം കരോന്തീ"തി. അത്തനോ വിജിതേന ഗച്ഛന്തസ്സ "അമ്ഹാകം സന്തികാ ഇമിനാ ഇദഞ്ചിദഞ്ച ലദ്ധബ്ബമേവാ"തി മനുസ്സാ പീളം ന മഞ്ഞന്തി. ഇമമത്ഥം ചിന്തയിത്വാ മഹാഗോവിന്ദോ "സമ്മോദമാനാ രാജാനോ ചിരം രജ്ജമനുസാസന്തൂ"തി ഏവം പട്ഠപേസി.

> "ദന്തപുരം കലിങ്ഗാനം, അസ്സകാനഞ്ച പോതനം;
> മാഹിസ്സതി അവന്തീനം, സോവീരാനഞ്ച രോരുകം.
> മിഥിലാ ച വിദേഹാനം, ചമ്പാ അങ്ഗേസു മാപിതാ;
> ബാരാണസീ ച കാസീനം, ഏതേ ഗോവിന്ദമാപിതാ"തി. -

ഏതാനി സത്ത നഗരാനി മഹാഗോവിന്ദേനേവ തേസം രാജൂനം അത്ഥായ മാപിതാനി.

“സത്തഭൂ ബ്രഹ്മദത്തോ ച, വേസ്സഭൂ ഭരതോ സഹ;
രേണു ദ്വേ ച ധതരട്ഠാ, തദാസും സത്ത ഭാരധാ”തി. -

ഇമാനി തേസം സത്തന്നമ്പി നാമാനി. തേസു ഹി ഏകോ സത്തഭൂ നാമ അഹോസി, ഏകോ ബ്രഹ്മദത്തോ നാമ, ഏകോ വേസ്സഭൂ നാമ, ഏകോ തേനേവ സഹ ഭരതോ നാമ, ഏകോ രേണു നാമ, ദ്വേ പന ധതരട്ഠാതി ഇമേ സത്ത ജമ്ബുദീപതലേ ഭാരധാ മഹാരാജാനോ അഹേസുന്തി.

പഠമഭാണവാരവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

കിത്തിസദ്ദഅബ്ഭുഗ്ഗമനവണ്ണനാ

൩൧൫. ഉപസങ്കമിംസൂതി “അമ്ഹാകം അയം ഇസ്സരിയസമ്പത്തി ന അഞ്ഞസ്സാനുഭാവേന, മഹാഗോവിന്ദസ്സാനുഭാവേന നിപ്ഫന്നാ. മഹാഗോവിന്ദോ അമ്ഹേ സത്ത രാജാനോ സമഗ്ഗേ കത്വാ ജമ്ബുദീപതലേ പതിട്ഠാപേസി, പുബ്ബൂപകാരിസ്സ പന ന സുകരാ പടികിരിയാ കാതും. അമ്ഹേ സത്തപി ജനേ ഏസോയേവ അനുസാസതു, ഏതംയേവ സേനാപതിഞ്ച പുരോഹിതഞ്ച കരോമ, ഏവം നോ വുദ്ധി ഭവിസ്സതീ”തി ചിന്തേത്വാ ഉപസങ്കമിംസു. മഹാഗോവിന്ദോപി - “മയാ ഏതേ സമഗ്ഗാ കതാ, സചേ ഏതേസം അഞ്ഞോ സേനാപതി പുരോഹിതോ ച ഭവിസ്സതി, തതോ അത്തനോ അത്തനോ സേനാപതിപുരോഹിതാനം വചനം ഗഹേത്വാ അഞ്ഞമഞ്ഞം ഭിന്ദിസ്സന്തി, അധിവാസേമി നേസം സേനാപതിട്ഠാനഞ്ച പുരോഹിതട്ഠാനഞ്ചാ”തി ചിന്തേത്വാ “ഏവം ഭോ”തി പച്ചസ്സോസി.

സത്ത ച ബ്രാഹ്മണമഹാസാലേതി “അഹം സബ്ബട്ഠാനേസു സമ്മുഖോ ഭവേയ്യം വാ ന വാ, യത്ഥാഹം സമ്മുഖോ ന ഭവിസ്സാമി, തത്ഥേവ തേ കത്തബ്ബം കരിസ്സന്തീ”തി സത്ത അനുപുരോഹിതേ ഠപേസി. തേ സന്ധായ ഇദം വുത്തം - “സത്ത ച ബ്രാഹ്മണമഹാസാലേ”തി. ദിവസസ്സ ദ്വിക്ഖത്തും വാ സായം പാതോ വാ നഹായന്തീതി **നഹാതകാ.** വതചരിയപരിയോസാനേ വാ നഹാതാ, തതോ പട്ഠായ ബ്രാഹ്മണേഹി സദ്ധിം ന ഖാദന്തി ന പിവന്തീതി നഹാതകാ.

൩൧൬. അബ്ഭുഗ്ഗച്ഛീതി അഭിഉഗ്ഗച്ഛി. തദാ കിര മനുസ്സാനം “ന ബ്രഹ്മുനാ സദ്ധിം അമന്തേത്വാ സക്കാ ഏവം സകലജമ്ബുദീപം അനുസാസിതു”ന്തി നിസിന്നനിസിന്നട്ഠാനേ അയമേവ കഥാ പവത്തിത്ഥ. **ന ഖോ പനാഹ**ന്തി മഹാപുരിസോ കിര - “അയം മയ്ഹം അഭൂതോ വണ്ണോ ഉപ്പന്നോ, വണ്ണുപ്പത്തി ഖോ പന ന ഭാരിയാ, ഉപ്പന്നസ്സ വണ്ണസ്സ രക്ഖനമേവ ഭാരിയം, അയഞ്ച മേ അചിന്തേത്വാ അമന്തേത്വാ കരോന്തസ്സേവ വണ്ണോ ഉപ്പന്നോവ, ചിന്തേത്വാ മന്തേത്വാ കരോന്തസ്സ പന വിത്ഥാരികതരോ ഭവിസ്സതീ”തി ബ്രഹ്മദസ്സനേ ഉപായം പരിയേസന്തോ തം ദിസ്വാ **സുതം ഖോ പന മേത**ന്തിആദിഅത്ഥം പരിവിതക്കേസി.

൩൧൭. യേന രേണു രാജാ തേനുപസങ്കമീതി ഏവം മേ അന്തരാ ദട്ഠുകാമോ വാ സല്ലപിതുകാമോ വാ ന ഭവിസ്സതി, യതോ ഛിന്നപലിബോധോ സുഖം വിഹരിസ്സാമീതി പലിബോധുപച്ഛേദനത്ഥം ഉപസങ്കമി, ഏസ നയോ സബ്ബത്ഥ.

൩൧൮. സാദിസിയോതി സമവണ്ണാ സമജാതികാ.

൩൧൯. നവം സന്ധാഗാരം കാരേത്വാതി രത്തിട്ഠാനദിവാട്ഠാനചങ്കമനസമ്പന്നം വസ്സികേ ചത്താരോ മാസേ വസനക്ഖമം ബഹി നളപരിക്ഖിത്തം വിചിത്തം ആവസഥം കാരേത്വാ. **കരുണം ഝാനം ഝായീ**തി കരുണായ തികചതുക്കജ്ഝാനം ഝായി, കരുണാമുഖേന പനേത്ഥ അവസേസാപി തയോ ബ്രഹ്മവിഹാരാ ഗഹിതാവ. **ഉക്കണ്ഠനാ പരിതസ്സനാ**തി ഝാനഭൂമിയം ഠിതസ്സ അനഭിരതിഉക്കണ്ഠനാ വാ ഭയപരിതസ്സനാ വാ നത്ഥി, ബ്രഹ്മുനോ പന ആഗമനപത്ഥനാ ആഗമനതണ്ഹാ അഹൂതി അത്ഥോ.

ബ്രഹ്മുനാസാകച്ഛാവണ്ണനാ

൩൨൦. ഭയന്തി ചിത്തുത്രാസഭയമേവ. **അജാനന്താ**തി അജാനമാനാ. **കഥം ജാനേമു തം മയ**ന്തി (ദീ॰ നി॰ ൨.൩൨൦) മയം കിന്തി തം ജാനാമ, അയം കത്ഥവാസികോ, കിന്നാമോ, കിം ഗോത്തോതിആദീനം ആകാരാനം കേന ആകാരേന തം ധാരയാമാതി അത്ഥോ.

മം വേ കുമാരം ജാനന്തീതി മം “കുമാരോ”തി “ദഹരോ”തി ജാനന്തി. **ബ്രഹ്മലോകേ**തി സേട്ഠലോകേ. **സനന്തന**ന്തി ചിരതനം പോരാണകം . അഹം സോ പോരാണകുമാരോ

സനങ്കുമാരോ നാമ ബ്രഹ്മാതി ദസ്സേതി. **ഏവം ഗോവിന്ദ ജാനാഹീ**തി ഗോവിന്ദ പണ്ഡിത, ത്വം ഏവം ജാനാഹി, ഏവം മം ധാരേഹി.

> “ആസനം ഉദകം പജ്ജം, മധുസാകഞ്ച ബ്രഹ്മുനോ;
> അഗ്ഘേ ഭവന്തം പുച്ഛാമ, അഗ്ഘം കുരുതു നോ ഭവ”ന്തി. -

ഏത്ഥ **അഗ്ഘന്തി** അതിഥിനോ ഉപനാമേതബ്ബം വുച്ചതി. തേനേവ ഇദമാസനം പഞ്ഞത്തം, ഏത്ഥ നിസീദഥ, ഇദം ഉദകം പരിസുദ്ധം, ഇതോ പാനീയം പിവഥ, പാദേ ധോവഥ, ഇദം പജ്ജം പാദാനം ഹിതത്ഥായ അഭിസങ്ഖതം തേലം, ഇതോ പാദേ മക്ഖേഥ, ഇദം മധുസാകന്തി. ബോധിസത്തസ്സ ബ്രഹ്മചരിയം ന അഞ്ഞേസം ബ്രഹ്മചരിയസദിസം ഹോതി, ന സോ “ഇദം സ്വേ, ഇദം തതിയദിവസേ ഭവിസ്സതീ”തി സന്നിധിം നാമ കരോതി. മധുസാകം പന അലോണം അധൂപനം അതക്കം ഉദകേന സേദിതസാകം, തം സന്ധായേസ - “ഇദം പരിഭുഞ്ജഥാ”തി വദന്തോ “അഗ്ഘേ ഭവന്തം പുച്ഛാമാ”തിആദിമാഹ. ഇമേ സബ്ബേപി അഗ്ഘാ ബ്രഹ്മുനോ അത്ഥി. തേ **അഗ്ഘേ ഭവന്തം പുച്ഛാമ.** ഏവം പുച്ഛന്താനഞ്ച **അഗ്ഘം കുരുതു നോ ഭവം,** പടിഗ്ഗണ്ഹാതു നോ ഭവം ഇദമഗ്ഘന്തി വുത്തം ഹോതി. കിം പനേസ - “ഇതോ ഏകമ്പി ബ്രഹ്മാ ന ഭുഞ്ജതീ”തി ഇദം ന ജാനാതീതി. നോ ന ജാനാതി, ജാനന്തോപി അത്തനോ സന്തികേ ആഗതോ അതിഥി പുച്ഛിതബ്ബോതി വത്തസീസേന പുച്ഛതി.

അഥ ഖോ ബ്രഹ്മാ - “കിം നു ഖോ പണ്ഡിതോ മമ പരിഭോഗകരണാഭാവം ഞത്വാ പുച്ഛതി, ഉദാഹു കോഹഞ്ഞേ ഠത്വാ പുച്ഛതീ”തി സമന്നാഹരന്തോ “വത്തസീസേ ഠിതോ പുച്ഛതീ”തി ഞത്വാ പടിഗ്ഗണ്ഹിതും ദാനി മേ വട്ടതീതി **പടിഗ്ഗണ്ഹാമ തേ അഗ്ഘം, യം ത്വം ഗോവിന്ദ ഭാസസീതി** ആഹ. യം ത്വം ഗോവിന്ദ ഭാസസി - “ഇദമാസനം പഞ്ഞത്തം, ഏത്ഥ നിസീദഥാ”തിആദി, തത്ര തേ മയം ആസനേ നിസിന്നാ നാമ ഹോമ, പാനീയം പീതാ നാമ ഹോമ, പാദാപി മേ ധോതാ നാമ ഹോന്തു, തേലേനപി മക്ഖിതാ നാമ ഹോന്തു, ഉദകസാകമ്പി പരിഭുത്തം നാമ ഹോതു, തയാ ദിന്നം അധിവാസിതകാലതോ പട്ഠായ യം യം ത്വം ഭാസസി, തം തം മയാ പടിഗ്ഗഹിതമേവ ഹോതി. തേന വുത്തം - “പടിഗ്ഗണ്ഹാമ തേ അഗ്ഘം, യം ത്വം ഗോവിന്ദ ഭാസസീ”തി. ഏവം പന അഗ്ഘം പടിഗ്ഗണ്ഹിത്വാ പഞ്ഹസ്സ ഓകാസം കരോന്തോ **ദിട്ഠധമ്മഹിതത്ഥായാ**തിആദിമാഹ.

കങ്ഖീ അകങ്ഖിം പരവേദിയേസൂതി അഹം സവിചികിച്ഛോ ഭവന്തം പരേന സയം അഭിസങ്ഖതത്താ പരസ്സ പാകടേസു പരവേദിയേസു പഞ്ഹേസു നിബ്ബിചികിച്ഛം.

ഹിത്വാ മമത്തന്തി ഇദം മമ, ഇദം മമാതി ഉപകരണതണ്ഹം ചജിത്വാ. **മനുജേസൂ**തി സത്തേസു, മനുജേസു യോ കോചി മനുജോ മമത്തം ഹിത്വാതി അത്ഥോ. **ഏകോദിഭൂതോ**തി ഏകീഭൂതോ, ഏകോ തിട്ഠന്തോ ഏകോ നിസീദന്തോതി. വചനത്ഥോ പനേത്ഥ ഏകോ ഉദേതി പവത്തതീതി ഏകോദി, താദിസോ ഭൂതോതി ഏകോദിഭൂതോ . **കരുണേധിമുത്തോ**തി കരുണാഝാനേ അധിമുത്തോ, തം ഝാനം നിബ്ബത്തേത്വാതി അത്ഥോ. **നിരാമഗന്ധോ**തി വിസ്സഗന്ധവിരഹിതോ. **ഏത്ഥ ഠിതോ**തി ഏതേസു ധമ്മേസു ഠിതോ. **ഏത്ഥ ച സിക്ഖമാനോ**തി ഏതേസു ധമ്മേസു സിക്ഖമാനോ. അയമേത്ഥ സങ്ഖേപോ, വിത്ഥാരോ പന ഉപരി മഹാഗോവിന്ദേന ച ബ്രഹ്മുനാ ച വുത്തോയേവ.

൩൨൦. തത്ഥ **ഏതേ അവിദ്വാ**തി ഏതേ ആമഗന്ധേ അഹം അവിദ്വാ, ന ജാനാമീതി അത്ഥോ. **ഇധ ബ്രൂഹി ധീരാ**തി തേ മേ ത്വം ഇധ ധീര പണ്ഡിത, ബ്രൂഹി, വദ. **കേനാവടാ വാതി പജാ കുരുതൂ**തി കതമേന കിലേസാവരണേന ആവരിതാ പജാ പൂതികാ വായതി. **ആപായികാ**തി അപായൂപഗാ. **നിവുതബ്രഹ്മലോകാ**തി നിവുതോ പിഹിതോ ബ്രഹ്മലോകോ അസ്സാതി നിവുതബ്രഹ്മലോകോ. കതമേന കിലേസേന പജായ ബ്രഹ്മലോകൂപഗോ മഗ്ഗോ നിവുതോ പിഹിതോ പടിച്ഛന്നോതി പുച്ഛതി.

കോധോ മോസവജ്ജം നികതി ച ദുബ്ഭോതി കുജ്ഝനലക്ഖണോ കോധോ ച, പരവിസംവാദനലക്ഖണോ മുസാവാദോ ച, സദിസം ദസ്സേത്വാ വഞ്ചനലക്ഖണാ നികതി ച, മിത്തദുബ്ഭനലക്ഖണോ ദുബ്ഭോ ച. **കദരിയതാ അതിമാനോ ഉസൂയാ**തി ഥദ്ധമച്ഛരിയലക്ഖണാ കദരിയതാ ച, അതിക്കമിത്വാ മഞ്ഞനലക്ഖണോ അതിമാനോ ച, പരസമ്പത്തിഖീയനലക്ഖണാ **ഉസൂയാ ച. ഇച്ഛാ വിവിച്ഛാ പരഹേഠനാ ചാ**തി തണ്ഹാലക്ഖണാ ഇച്ഛാ ച, മച്ഛരിയലക്ഖണാ വിവിച്ഛാ ച, വിഹിംസാലക്ഖണാ പരഹേഠനാ ച. **ലോഭോ ച ദോസോ ച മദോ ച മോഹോ**തി യത്ഥ കത്ഥചി ലുബ്ഭനലക്ഖണോ ലോഭോ ച, ദുസ്സനലക്ഖണോ ദോസോ ച, മജ്ജനലക്ഖണോ മദോ ച, മുയ്ഹനലക്ഖണോ മോഹോ ച. **ഏതേസു യുത്താ അനിരാമഗന്ധാ**തി ഏതേസു

ചുദ്ദസസു കിലേസേസു യുത്താ പജാ നിരാമഗന്ധാ ന ഹോതി, ആമഗന്ധാ സകുണപഗന്ധാ പൂതിഗന്ധായേവാതി വദതി. **ആപായികാ നിവുതബ്രഹ്മലോകാ**തി എസാ പന ആപായികാ ചേവ ഹോതി, പടിച്ഛന്നബ്രഹ്മലോകമഗ്ഗാ ചാതി. ഇദം പന സുത്തം കഥേന്തേന **ആമഗന്ധസുത്തേന** ദീപേത്വാ കഥേതബ്ബം, ആമഗന്ധസുത്തമ്പി ഇമിനാ ദീപേത്വാ കഥേതബ്ബം.

തേ ന സുനിമ്മദയാതി തേ ആമഗന്ധാ സുനിമ്മദയാ സുഖേന നിമ്മദേതബ്ബാ പഹാതബ്ബാ ന ഹോന്തി, ദുപ്പജഹാ ദുജ്ജയാതി അത്ഥോ. **യസ്സ ദാനി ഭവം ഗോവിന്ദോ കാലം മഞ്ഞതീ**തി "യസ്സാ പബ്ബജ്ജായ ഭവം ഗോവിന്ദോ കാലം മഞ്ഞതി, അയമേവ ഹോതു, ഏവം സതി മയ്ഹമ്പി തവ സന്തികേ ആഗമനം സ്വാഗമനം ഭവിസ്സതി, കഥിതധമ്മകഥാ സുകഥിതാ ഭവിസ്സതി, ത്വം താത സകലജമ്ബുദീപേ അഗ്ഗപുരിസോ ദഹരോ പഠമവയേ ഠിതോ, ഏവം മഹന്തം നാമ സമ്പത്തിസിരിവിലാസം പഹായ തവ പബ്ബജനം നാമ ഗന്ധഹത്ഥിനോ അയബന്ധനം ഛിന്ദിത്വാ ഗമനം വിയ അതിഉളാരം, ബുദ്ധതന്തി നാമേസാ"തി മഹാപുരിസസ്സ ദള്ഹീകമ്മം കത്വാ ബ്രഹ്മാ സനങ്കുമാരോ ബ്രഹ്മലോകമേവ ഗതോ.

രേണുരാജആമന്തനാവണ്ണനാ

൩൨൧. മഹാപുരിസോപി "മമ ഇതോവ നിക്ഖമിത്വാ പബ്ബജനം നാമ ന യുത്തം, അഹം രാജകുലസ്സ അത്ഥം അനുസാസാമി, തസ്മാ രഞ്ഞോ ആരോചേസ്സാമി. സചേ സോപി പബ്ബജിസ്സതി, സുന്ദരമേവ. നോ ചേ പബ്ബജിസ്സതി, പുരോഹിതട്ഠാനം നിയ്യാതേത്വാ അഹം പബ്ബജിസ്സാമീ"തി ചിന്തേത്വാ രാജാനം ഉപസങ്കമി, തേന വുത്തം - "അഥ ഖോ ഭോ മഹാഗോവിന്ദോ,...പേ॰... നാഹം പോരോഹച്ചേ രമേ"തി.

തത്ഥ **ത്വം പജാനസ്സു രജ്ജേന**ാതി തവ രജ്ജേന ത്വമേവ ജാനാഹി. **നാഹം പോരോഹിച്ചേ രമേ**തി അഹം പുരോഹിതഭാവേ ന രമാമി, ഉക്കണ്ഠിതോസ്മി, അഞ്ഞം അനുസാസകം ജാനാഹി, നാഹം പോരോഹിച്ചേ രമേതി.

അഥ രാജാ - "ധുവം ചത്താരോ മാസേ പടിസല്ലീനസ്സ ബ്രാഹ്മണസ്സ ഗേഹേ ഭോഗാ മന്ദാ ജാതാ"തി ചിന്തേത്വാ ധനേന നിമന്തേന്തോ - "സചേ തേ ഊനം കാമേഹി. അഹം പരിപൂരയാമി തേ"തി വത്വാ പുന - "കിന്നു ഖോ ഏസ ഏകകോ വിഹരന്തോ കേനചി വിഹിംസിതോ ഭവേയ്യാ"തി ചിന്തേത്വാ,

> "യോ തം ഹിംസതി വാരേമി, ഭൂമിസേനാപതി അഹം;
> തുവം പിതാ അഹം പുത്തോ, മാ നോ ഗോവിന്ദ പാജഹീ"തി. -

ആഹ . തസ്സത്ഥോ - യോ തം ഹിംസതി, തം വാരേമി, കേവലം തുമ്ഹേ "അസുകോ"തി ആചിക്ഖഥ, അഹമേത്ഥ കത്തബ്ബം ജാനിസ്സാമീതി. **ഭൂമിസേനാപതി അഹ**ന്തി അഥ വാ അഹം പഥവിയാ സാമീ, സ്വാഹം ഇമം രജ്ജം തുമ്ഹേയേവ പടിച്ഛാപേസ്സാമി. **തുവം പിതാ അഹം പുത്തോ**തി ത്വം പിതിട്ഠാനേ ഠസ്സസി, അഹം പുത്തട്ഠാനേ. സോ ത്വം മമ മനം ഹരിത്വാ അത്തനോയേവ മനം ഗോവിന്ദ, പാജേഹി; യഥാ ഇച്ഛസി തഥാ പവത്തസ്സു. അഹം പന തവ മനംയേവ അനുവത്തന്തോ തയാ ദിന്നപിണ്ഡം പരിഭുഞ്ജന്തോ തം അസിചമ്മഹത്ഥോ വാ ഉപട്ഠഹിസ്സാമി, രഥം വാ തേ പാജേസ്സാമി. "മാ നോ ഗോവിന്ദ, പജഹീ"തി വാ പാഠോ . തസ്സത്ഥോ - ത്വം പിതിട്ഠാനേ തിട്ഠ, അഹം പുത്തട്ഠാനേ ഠസ്സാമി. മാ നോ ത്വം ഭോ ഗോവിന്ദ, പജഹി, മാ പരിച്ചജീതി. അഥ മഹാപുരിസോ യം രാജാ ചിന്തേസി, തസ്സ അത്തനി അഭാവം ദസ്സേന്തോ -

> "ന മത്ഥി ഊനം കാമേഹി, ഹിംസിതാ മേ ന വിജ്ജതി;
> അമനുസ്സവചോ സുത്വാ, തസ്മാഹം ന ഗഹേ രമേ"തി. -

ആഹ. തത്ഥ **ന മത്ഥീ**തി ന മേ അത്ഥി. **ഗഹേ**തി ഗേഹേ. അഥ നം രാജാ പുച്ഛി -

> "അമനുസ്സോ കഥം വണ്ണോ, കിം തേ അത്ഥം അഭാസഥ;
> യഞ്ച സുത്വാ ജഹാസി നോ, ഗേഹേ അമ്ഹേ ച കേവലീ"തി.

തത്ഥ **ജഹാസി നോ, ഗേഹേ അമ്ഹേ ച കേവലീ**തി ബ്രാഹ്മണസ്സ സമ്പത്തിഭരിതേ ഗേഹേ സങ്ഗഹവസേന അത്തനോ ഗേഹേ കരോന്തോ യം സുത്വാ അമ്ഹാകം ഗേഹേ ച അമ്ഹേ ച കേവലീ സബ്ബേ അപരിസേസേ ജമ്ബുദീപവാസിനോ ജഹാസീതി വദതി.

അഥസ്സ ആചിക്ഖന്തോ മഹാപുരിസോ **ഉപവുത്ഥസ്സ മേ പുബ്ബേ**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **ഉപവുത്ഥസ്സാ**തി ചത്താരോ മാസേ ഏകീഭാവം ഉപഗന്ത്വാ വുത്ഥസ്സ. **യിട്ഠുകാമസ്സ മേ സതോ**തി യജിതുകാമസ്സ മേ സമാനസ്സ. **അഗ്ഗി പജ്ജലിതോ ആസി, കുസപത്തപരിത്ഥതോ**തി കുസപത്തേഹി പരിത്ഥതോ സപ്പിദധിമധുആദീനി പക്ഖിപിത്വാ അഗ്ഗി ജലയിതുമാരദ്ധോ ആസി, ഏവം അഗ്ഗിം ജാലേത്വാ "മഹാജനസ്സ ദാനം ദസ്സാമീ"തി ഏവം ചിന്തേത്വാ ഠിതസ്സ മമാതി അയമേത്ഥ അത്ഥോ.

സനന്തനോതി സനങ്കുമാരോ ബ്രഹ്മാ. തതോ രാജാ സയമ്പി പബ്ബജിതുകാമോ ഹുത്വാ **സദ്ദഹാമീ**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **കഥം വത്തേഥ അഞ്ഞഥാ**തി കഥം തുമ്ഹേ അഞ്ഞഥാ വത്തിസ്സഥ. **തേ തം അനുവത്തിസ്സാമാ**തി തേ മയമ്പി തുമ്ഹേയേവ അനുവത്തിസ്സാമ, അനുപബ്ബജിസ്സാമാതി അത്ഥോ. "അനുവജിസ്സാമാ"തിപി പാഠോ, തസ്സ അനുഗച്ഛിസ്സാമാതി അത്ഥോ. **അകാചോ**തി നിക്കാചോ അകക്കസോ. **ഗോവിന്ദസ്സാനുസാസനേ**തി തവ ഗോവിന്ദസ്സ സാസനേ. ഭവന്തം ഗോവിന്ദമേവ സത്ഥാരം കരിത്വാ ചരിസ്സാമാതി വദതി.

ഛ ഖത്തിയആമന്തനാവണ്ണനാ

൩൨൭. **യേന തേ ഛ ഖത്തിയാ തേനുപസങ്കമീ**തി രേണും രാജാനം "സാധു മഹാരാജ രജ്ജം നാമ മാതരം പിതരം ഭാതിഭഗിനീആദയോപി മാരേത്വാ ഗണ്ഹന്തേസു സത്തേസു ഏവം മഹന്തം രജ്ജസിരിം പഹായ പബ്ബജിതുകാമേന ഉളാരം മഹാരാജേന കത"ന്തി ഉപത്ഥമ്ഭേത്വാ ദള്ഹതരമസ്സ ഉസ്സാഹം കത്വാ ഉപസങ്കമി . **ഏവം സമചിന്തേസു**ന്തി രഞ്ഞോ ചിന്തിതനയേനേവ കദാചി ബ്രാഹ്മണസ്സ ഭോഗാ പരിഹീനാ ഭവേയ്യുന്തി മഞ്ഞമാനാ സമചിന്തേസും. **ധനേന സിക്ഖേയ്യാമാ**തി ഉപലാപേയ്യാമ സങ്ഗണ്ഹേയ്യാമ. **താവതകം ആഹരീയത**ന്തി താവതകം ആഹരാപിയതു ഗണ്ഹിയതു, യത്തകം ഇച്ഛഥ, തത്തകം ഗണ്ഹഥാതി വുത്തം ഹോതി. **ഭവന്താനംയേവ വാഹസാ**തി ഭവന്തേ പച്ചയം കത്വാ, തുമ്ഹേഹി ദിന്നത്തായേവ പഹൂതം സാപതേയ്യം ജാതം.

൩൨൮. **സചേ ജഹഥ കാമാനീ**തി സചേ വത്ഥുകാമേ ച കിലേസകാമേ ച പരിച്ചജഥ. **യത്ഥ സത്തോ പുഥുജ്ജനോ**തി യേസു കാമേസു പുഥുജ്ജനോ സത്തോ ലഗ്ഗോ ലഗ്ഗിതോ. **ആരമ്ഭവ്ഹോ ദള്ഹാ ഹോഥാ**തി ഏവം സന്തേ വീരിയം ആരഭഥ, അസിഥിലപരക്കമതം അധിട്ഠായ ദള്ഹാ ഭവഥ. **ഖന്തീബലസമാഹിതാ**തി ഖന്തിബലേന സമന്നാഗതാ ഭവഥാതി രാജൂനം ഉസ്സാഹം ജനേതി.

ഏസ മഗ്ഗോ ഉജുമഗ്ഗോതി ഏസ കരുണാഝാനമഗ്ഗോ ഉജുമഗ്ഗോ നാമ. **ഏസ മഗ്ഗോ അനുത്തരോ**തി ഏസേവ ബ്രഹ്മലോകൂപപത്തിയാ അസദിസമഗ്ഗോ ഉത്തമമഗ്ഗോ നാമ. **സദ്ധമ്മോ സബ്ഭി രക്ഖിതോ**തി ഏസോ ഏവ ച ബുദ്ധപച്ചേകബുദ്ധസാവകേഹി സബ്ഭിരക്ഖിതധമ്മോ നാമ. ഇതി കരുണാഝാനസ്സ വണ്ണഭണനേനാപി തേസം അനിവത്തനത്ഥായ ദള്ഹീകമ്മമേവ കരോതി.

കോ നു ഖോ പന ഭോ ജാനാതി ജീവിതാനന്തി ഭോ ജീവിതം നാമ ഉദകപുപ്ഫുളൂപമം തിണഗ്ഗേ ഉസ്സാവബിന്ദൂപമം തങ്ഖണവിദ്ധംസനധമ്മം, തസ്സ കോ ഗതിം ജാനാതി, കിസ്മിം ഖണേ ഭിജ്ജിസ്സതി? **ഗമനീയോ സമ്പരായോ**തി പരലോകോ പന അവസ്സം ഗന്തബ്ബോവ, തത്ഥ പണ്ഡിതേന കുലപുത്തേന **മന്തായം ബോദ്ധബ്ബം.** മന്താ വുച്ചതി പഞ്ഞാ, തായ മന്തേതബ്ബം ബുജ്ഝിതബ്ബം, ഉപപരിക്ഖിതബ്ബഞ്ച ജാനിതബ്ബഞ്ചാതി അത്ഥോ. കരണത്ഥേ വാ ഭുമ്മം. **മന്തായം ബോദ്ധബ്ബ**ന്തി മന്തായ ബുജ്ഝിതബ്ബം, ഞാണേന ജാനിതബ്ബന്തി അത്ഥോ. കിം ബുജ്ഝിതബ്ബം? ജീവിതസ്സ ദുജ്ജാനതാ, സമ്പരായസ്സ ച അവസ്സം ഗമനീയതാ, ബുജ്ഝിത്വാ ച പന സബ്ബപലിബോധേ ഛിന്ദിത്വാ **കത്തബ്ബം കുസലം ചരിതബ്ബം ബ്രഹ്മചരിയം.** കസ്മാ? യസ്മാ നത്ഥി ജാതസ്സ അമരണം.

ബ്രാഹ്മണമഹാസാലാദീനം ആമന്തനാവണ്ണനാ

൩൨൯. **അപ്പേസക്ഖാ ച അപ്പലാഭാ ചാ**തി ഭോ പബ്ബജ്ജാ നാമ അപ്പയസാ ചേവ, പബ്ബജിതകാലതോ പട്ഠായ ഹി രജ്ജം പഹായ പബ്ബജിതം വിഹേഠേത്വാ വിഹേഠേത്വാ ലാമകം അനാഥം കത്വാവ കഥേന്തി. അപ്പലാഭാ ച, സകലഗാമം ചരിത്വാപി അജ്ഝോഹരണീയം ദുല്ലഭമേവ. ഇദം പന **ബ്രഹ്മഞ്ഞം മഹേസക്ഖഞ്ച** മഹായസത്താ, **മഹാലാഭഞ്ച** ലാഭസക്കാരസമ്പന്നത്താ. ഭവഞ്ഹി ഏതരഹി സകലജമ്ബുദീപേ അഗ്ഗപുരോഹിതോ സബ്ബത്ഥ അഗ്ഗാസനം അഗ്ഗോദകം അഗ്ഗഭത്തം അഗ്ഗഗന്ധം അഗ്ഗമാലം ലഭതീതി.

രാജാവ രഞ്ഞന്തി അഹഞ്ഹി ഭോ ഏതരഹി പകതിരഞ്ഞം മജ്ഝേ ചക്കവത്തിരാജാ വിയ. **ബ്രഹ്മാവ ബ്രഹ്മാന**ന്തി പകതിബ്രഹ്മാനം മജ്ഝേ മഹാബ്രഹ്മസദിസോ. **ദേവതാവ ഗഹപതികാന**ന്തി അവസേസഗഹപതികാനം പനമ്ഹി സക്കദേവരാജസദിസോ.

ഭരിയാനം ആമന്തനാവണ്ണനാ

൩൨൭. ചത്താരീസാ ഭരിയാ സാദിസിയോതി സാദിസിയോവ ചത്താരീസാ ഭരിയാ, അഞ്ഞാ പനസ്സ തീസു വയേസു നാടകിത്ഥിയോ ബഹുകായേവ.

മഹാഗോവിന്ദപബ്ബജ്ജാവണ്ണനാ

൩൨൮. ചാരികം ചരതീതി ഗാമനിഗമപടിപാടിയാ ചാരികം ചരതി, ഗതഗതട്ഠാനേ **ബുദ്ധകോലാഹലം** വിയ ഹോതി. മനുസ്സാ ''മഹാഗോവിന്ദപണ്ഡിതോ കിര ആഗച്ഛതീ''തി സുത്വാ പുരേതരമേവ മണ്ഡപം കാരേത്വാ മഗ്ഗം അലങ്കരിത്വാ പച്ചുഗ്ഗന്ത്വാ ഗണ്ഹിത്വാ എന്തി, മഹാലാഭസക്കാരോ മഹോഘോ വിയ അജ്ഝോത്ഥരന്തോ ഉപ്പജ്ജി. **സത്തപുരോഹിതസ്സാ**തി സത്തന്നം രാജൂനം പുരോഹിതസ്സ. ഇതി യഥാ എതരഹി എവരൂപേസു വാ ഠാനേസു കിസ്മിഞ്ചിദേവ ദുക്ഖേ ഉപ്പന്നേ ''നമോ ബുദ്ധസ്സാ''തി വദന്തി, എവം തദാ ''നമത്ഥു മഹാഗോവിന്ദസ്സ ബ്രാഹ്മണസ്സ, നമത്ഥു സത്തപുരോഹിതസ്സാ''തി വദന്തി.

൩൨൯. മേത്താസഹഗതേനാതിആദിനാ നയേന പാളിയം ബ്രഹ്മവിഹാരാവ ആഗതാ, മഹാപുരിസോ പന സബ്ബാപി അട്ഠ സമാപത്തിയോ ച പഞ്ച ച അഭിഞ്ഞായോ നിബ്ബത്തേസി. **സാവകാനഞ്ച ബ്രഹ്മലോകസഹബ്യതായ മഗ്ഗം ദേസേസീ**തി ബ്രഹ്മലോകേ ബ്രഹ്മുനാ സഹഭാവായ മഗ്ഗം കഥേസി.

൩൨൯. സബ്ബേനസബ്ബന്തി യേ അട്ഠ ച സമാപത്തിയോ പഞ്ച ച അഭിഞ്ഞായോ നിബ്ബത്തേസും. **യേ ന സബ്ബേന സബ്ബം സാസനം ആജാനിംസൂ**തി യേ അട്ഠസു സമാപത്തീസു എകസമാപത്തിമ്പി ന ജാനിംസു, ന സക്ഖിംസു നിബ്ബത്തേതും. **അമോഘാ**തി സവിപാകാ. **അവഞ്ഝാ**തി ന വഞ്ഝാ. സബ്ബനിഹീനം പസവന്തി ഗന്ധബ്ബകായം പസവി. **സഫലാ**തി അവസേസദേവലോകൂപപത്തീഹി സാത്ഥാ. **സഉദ്രയാ**തി ബ്രഹ്മലോകൂപപത്തിയാ സവുഡ്ഢി.

൩൩൦. സരാമഹന്തി സരാമി അഹം പഞ്ചസിഖ, ഇമിനാ കിര പദേന അയം സുത്തന്തോ ബുദ്ധഭാസിതോ നാമ ജാതോ. **ന നിബ്ബിദായാ**തി ന വട്ടേ നിബ്ബിന്ദനത്ഥായ. **ന വിരാഗായാ**തി ന വട്ടേ വിരാഗത്ഥായ. **ന നിരോധായാ**തി ന വട്ടസ്സ നിരോധത്ഥായ. **ന ഉപസമായാ**തി ന വട്ടസ്സ ഉപസമനത്ഥായ. **ന അഭിഞ്ഞായാ**തി ന വട്ടം അഭിജാനനത്ഥായ. **ന സമ്ബോധായാ**തി ന കിലേസനിദ്ദാവിഗമേന വട്ടതോ പബുജ്ഝനത്ഥായ. **ന നിബ്ബാനായാ**തി ന അമതനിബ്ബാനത്ഥായ.

എകന്തനിബ്ബിദായാതി എകന്തമേവ വട്ടേ നിബ്ബിന്ദനത്ഥായ. എത്ഥ പന **നിബ്ബിദായാ**തി വിപസ്സനാ. **വിരാഗായാ**തി മഗ്ഗോ. **നിരോധായ ഉപസമായാ**തി നിബ്ബാനം. **അഭിഞ്ഞായ സമ്ബോധായാ**തി മഗ്ഗോ. **നിബ്ബാനായാ**തി നിബ്ബാനമേവ. എവം എകസ്മിം ഠാനേ വിപസ്സനാ, തീസു മഗ്ഗോ, തീസു നിബ്ബാനം വുത്തന്തി എവം വവത്ഥാനകഥാ വേദിതബ്ബാ. പരിയായേന പന സബ്ബാനിപേതാനി മഗ്ഗവേവചനാനിപി നിബ്ബാനവേവചനാനിപി ഹോന്തിയേവ. **സമ്മാദിട്ഠി**ആദീസു യം വത്തബ്ബം, തം വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ സച്ചവണ്ണനായം വുത്തമേവ.

൩൩൧. യേ ന സബ്ബേനസബ്ബന്തി യേ ചത്താരോപി അരിയമഗ്ഗേ പരിപൂരേതും ന ജാനന്തി, തീണി വാ ദ്വേ വാ എകം വാ നിബ്ബത്തേന്തി. **സബ്ബേസംയേവ ഇമേസം കുലപുത്താന**ന്തി ബ്രഹ്മചരിയചിണ്ണകുലപുത്താനം. **അമോഘാ…പേ… സഫലാ സഉദ്രയാ**തി അരഹത്തനികൂടേന ദേസനം നിട്ഠാപേസി.

ഭഗവന്തം അഭിവാദേത്വാ പദക്ഖിണം കത്വാതി (ദീ॰ നി॰ ൨.൩൨൨) ഭഗവതോ ധമ്മദേസനം ചിത്തേന സമ്പടിച്ഛന്തോ അഭിനന്ദിത്വാ വാചായ പസംസമാനോ അനുമോദിത്വാ മഹന്തം അഞ്ജലിം സിരസ്മിം പതിട്ഠപേത്വാ പസന്നലാഖാരസേ നിമുജ്ജമാനോ വിയ ദസബലസ്സ ഛബ്ബണ്ണരസ്മിജാലന്തരം പവിസിത്വാ ചതൂസു ഠാനേസു വന്ദിത്വാ തിക്ഖത്തും പദക്ഖിണം കത്വാ ഭഗവന്തം അഭിത്ഥവന്തോ അഭിത്ഥവന്തോ സത്ഥു പുരതോ അന്തരധായിത്വാ അത്തനോ ദേവലോകമേവ അഗമാസീതി.

ഇതി സുമങ്ഗലവിലാസിനിയാ ദീഘനികായട്ഠകഥായം

മഹാഗോവിന്ദസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൭. മഹാസമയസുത്തവണ്ണനാ

നിദാനവണ്ണനാ

൩൩൧. ഏവം മേ സുതന്തി മഹാസമയസുത്തം. തത്രായമപുബ്ബപദവണ്ണനാ - **സക്കേസൂ**തി അമ്ബട്ഠസുത്തേ വുത്തേന ഉപ്പത്തിനയേന ''സക്യാ വത, ഭോ കുമാരാ''തി ഉദാനം പടിച്ച **സക്കാ**തി ലദ്ധനാമാനം രാജകുമാരാനം നിവാസോ ഏകോപി ജനപദോ രുള്ഹീസദ്ദേന ''സക്കാ''തി വുച്ചതി, തസ്മിം സക്കേസു ജനപദേ. **മഹാവനേ**തി സയംജാതേ അരോപിതേ ഹിമവന്തേന സദ്ധിം ഏകാബദ്ധേ മഹതി വനേ. **സബ്ബേഹേവ അരഹന്തേഹീ**തി ഇമം സുത്തം കഥിതദിവസേയേവ പത്തഅരഹത്തേഹി.

തത്രായം അനുപുബ്ബികഥാ - സാകിയകോലിയാ കിര കപിലവത്ഥുനഗരസ്സ ച കോലിയനഗരസ്സ ച അന്തരേ രോഹിണിം നാമ നദിം ഏകേനേവ ആവരണേന ബന്ധാപേത്വാ സസ്സാനി കരോന്തി, അഥ ജേട്ഠമൂലമാസേ സസ്സേസു മിലായന്തേസു ഉഭയനഗരവാസികാനമ്പി കമ്മകരാ സന്നിപതിംസു. തത്ഥ കോലിയനഗരവാസിനോ ആഹംസു - ''ഇദം ഉദകം ഉഭതോ ഹരിയമാനം ന തുമ്ഹാകം ന അമ്ഹാകം പഹോസ്സതി, അമ്ഹാകം പന സസ്സം ഏകേന ഉദകേനേവ നിപ്ഫജ്ജിസ്സതി, ഇദം ഉദകം അമ്ഹാകം ദേഥാ''തി. കപിലവത്ഥുനഗരവാസിനോ ആഹംസു - ''തുമ്ഹേസു കോട്ഠേ പൂരേത്വാ ഠിതേസു മയം രത്തസുവണ്ണനീലമണികാളകഹാപണേ ച ഗഹേത്വാ പച്ഛിപസിബ്ബകാദിഹത്ഥാ ന സക്ഖിസ്സാമ തുമ്ഹാകം ഘരദ്വാരേ വിചരിതും, അമ്ഹാകമ്പി സസ്സം ഏകേനേവ ഉദകേന നിപ്ഫജ്ജിസ്സതി, ഇദം ഉദകം അമ്ഹാകം ദേഥാ''തി. ''ന മയം ദസ്സാമാ''തി. ''മയമ്പി ന ദസ്സാമാ''തി. ഏവം കലഹം വഡ്ഢേത്വാ ഏകോ ഉട്ഠായ ഏകസ്സ പഹാരം അദാസി, സോപി അഞ്ഞസ്സാതി ഏവം അഞ്ഞമഞ്ഞം പഹരിത്വാ രാജകുലാനം ജാതിം ഘട്ടേത്വാ കലഹം വഡ്ഢയിംസു.

കോലിയകമ്മകരാ വദന്തി - ''തുമ്ഹേ കപിലവത്ഥുവാസികേ ഗഹേത്വാ ഗജ്ജഥ, യേ സോണസിങ്ഗാലാദയോ വിയ അത്തനോ ഭഗിനീഹി സദ്ധിം സംവസിംസു. ഏതേസം ഹത്ഥിനോ ച അസ്സാ ച ഫലകാവുധാനി ച അമ്ഹാകം കിം കരിസ്സന്തീ''തി? സാകിയകമ്മകരാപി വദന്തി - ''തുമ്ഹേ ദാനി കുട്ഠിനോ ദാരകേ ഗഹേത്വാ ഗജ്ജഥ, യേ അനാഥാ നിഗ്ഗതികാ തിരച്ഛാനാ വിയ കോലരുക്ഖേ വസിംസു, ഏതേസം ഹത്ഥിനോ ച അസ്സാ ച ഫലകാവുധാനി ച അമ്ഹാകം കിം കരിസ്സന്തീ''തി? തേ ഗന്ത്വാ തസ്മിം കമ്മേ നിയുത്തഅമച്ചാനം കഥേസും, അമച്ചാ രാജകുലാനം കഥേസും, തതോ സാകിയാ - ''ഭഗിനീഹി സദ്ധിം സംവാസികാനം ഥാമഞ്ച ബലഞ്ച ദസ്സേസ്സാമാ''തി യുദ്ധസജ്ജാ നിക്ഖമിംസു. കോലിയാപി - ''കോലരുക്ഖവാസീനം ഥാമഞ്ച ബലഞ്ച ദസ്സേസ്സാമാ''തി യുദ്ധസജ്ജാ നിക്ഖമിംസു.

ഭഗവാപി രത്തിയാ പച്ചൂസസമയേവ മഹാകരുണാസമാപത്തിതോ വുട്ഠായ ലോകം വോലോകേന്തോ ഇമേ ഏവം യുദ്ധസജ്ജേ നിക്ഖമന്തേ അദ്ദസ. ദിസ്വാ - ''മയി ഗതേ അയം കലഹോ വൂപസമിസ്സതി നു ഖോ ഉദാഹു നോ''തി ഉപധാരേന്തോ - ''അഹമേത്ഥ ഗന്ത്വാ കലഹവൂപസമനത്ഥം തീണി ജാതകാനി കഥേസ്സാമി, തതോ കലഹോ വൂപസമിസ്സതി. അഥ

സാമഗ്ഗിദീപനത്ഥായ ദ്വേ ജാതകാനി കഥേത്വാ **അത്തദണ്ഡസുത്തം** ദേസേസ്സാമി. ദേസനം സുത്വാ ഉഭയനഗരവാസിനോപി അഡ്ഢതിയാനി അഡ്ഢതിയാനി കുമാരസതാനി ദസ്സന്തി, അഹം തേ പബ്ബജിസ്സാമി, തദാ മഹാസമാഗമോ ഭവിസ്സതീ''തി സന്നിട്ഠാനമകാസി. തസ്മാ ഇമേസു യുദ്ധസജ്ജേസു നിക്ഖമന്തേസു കസ്സചി അനാരോചേത്വാ സയമേവ പത്തചീവരമാദായ ഗന്ത്വാ ദ്വിന്നം സേനാനം അന്തരേ ആകാസേ പല്ലങ്കം ആഭുജിത്വാ ഛബ്ബണ്ണരസ്മിയോ വിസ്സജ്ജേത്വാ നിസീദി.

കപിലവത്ഥുവാസിനോ ഭഗവന്തം ദിസ്വാവ - ''അമ്ഹാകം ഞാതിസേട്ഠോ സത്ഥാ ആഗതോ, ദിട്ഠോ നു ഖോ തേന അമ്ഹാകം കലഹകാരണഭാവോ''തി ചിന്തേത്വാ - ''ന ഖോ പന സക്കാ ഭഗവതി ആഗതേ അമ്ഹേഹി പരസ്സ സരീരേ സത്ഥം പാതേതും, കോലിയനഗരവാസിനോ അമ്ഹേ ഹനന്തു വാ പചന്തു വാ''തി ആവുധാനി ഛഡ്ഡേത്വാ ഭഗവന്തം വന്ദിത്വാ നിസീദിംസു. കോലിയനഗരവാസിനോപി തഥേവ ചിന്തേത്വാ ആവുധാനി ഛഡ്ഡേത്വാ ഭഗവന്തം വന്ദിത്വാ നിസീദിംസു.

ഭഗവാ ജാനന്തോവ - ''കസ്മാ ആഗതത്ഥ മഹാരാജാ''തി പുച്ഛി. ഭഗവാ, ന തിത്ഥകീളായ ന പബ്ബതകീളായ ന നദീകീളായ ന ഗിരിദസ്സനത്ഥം, ഇമസ്മിം പന ഠാനേ സങ്ഗാമം പച്ചുപട്ഠപേത്വാ ആഗതമ്ഹാതി. കിം നിസ്സായ വോ കലഹോ മഹാരാജാതി? ഉദകം, ഭന്തേതി. ഉദകം കിം അഗ്ഘതി മഹാരാജാതി? അപ്പഗ്ഘം, ഭന്തേതി. പഥവീ നാമ കിം അഗ്ഘതി മഹാരാജാതി? അനഗ്ഘാ, ഭന്തേതി. ഖത്തിയാ കിം അഗ്ഘന്തി മഹാരാജാതി? ഖത്തിയാ നാമ അനഗ്ഘാ ഭന്തേതി. അപ്പമൂലകം ഉദകം നിസ്സായ കിമത്ഥം അനഗ്ഘേ ഖത്തിയേ നാസേഥ, മഹാരാജാതി? ''കലഹേ അസ്സാദോ നാമ നത്ഥി, കലഹവസേന മഹാരാജാ അട്ഠാനേ വേരം കത്വാ ഏകായ രുക്ഖദേവതായ കാളസീഹേന സദ്ധിം ബദ്ധാഘാതോ സകലമ്പി ഇമം കപ്പം അനുപ്പത്തോയേവാ''തി വത്വാ **ഫന്ദനജാതകം** കഥേസി. തതോ ''പരപത്തിയേന നാമ മഹാരാജാ ന ഭവിതബ്ബം. പരപത്തിയാ ഹുത്വാ ഹി ഏകസ്സ സസകസ്സ കഥായ തിയോജനസഹസ്സവിത്ഥതേ ഹിമവന്തേ ചതുപ്പദഗണാ മഹാസമുദ്ദം പക്ഖന്ദിനോ അഹേസും. തസ്മാ പരപത്തിയേന ന ഭവിതബ്ബ''ന്തി വത്വാ **പഥവീഉന്ദ്രിയജാതകം** കഥേസി. തതോ - ''കദാചി, മഹാരാജാ, ദുബ്ബലോപി മഹബ്ബലസ്സ രന്ധം വിവരം പസ്സതി, കദാചി മഹബ്ബലോ ദുബ്ബലസ്സ. ലടുകികാപി ഹി സകുണികാ ഹത്ഥിനാഗം ഘാതേസീ''തി വത്വാ **ലടുകികജാതകം** കഥേസി. ഏവം കലഹവൂപസമത്ഥായ തീണി ജാതകാനി കഥേത്വാ സാമഗ്ഗിപരിദീപനത്ഥായ ദ്വേ ജാതകാനി കഥേസി. കഥം? സമഗ്ഗാനഞ്ഹി മഹാരാജാ കോചി ഓതാരം നാമ പസ്സിതും ന സക്കോതീതി വത്വാ **രുക്ഖധമ്മജാതകം** കഥേസി. തതോ ''സമഗ്ഗാനം മഹാരാജാ കോചി വിവരം പസ്സിതും നാസക്ഖി. യദാ പന അഞ്ഞമഞ്ഞം വിവാദമകംസു, അഥ തേ നേസാദപുത്തോ ജീവിതാ വോരോപേത്വാ ആദായ ഗതോ. വിവാദേ അസ്സാദോ നാമ നത്ഥീ''തി വത്വാ **വട്ടകജാതകം** കഥേസി. ഏവം ഇമാനി പഞ്ച ജാതകാനി കഥേത്വാ അവസാനേ അത്തദണ്ഡസുത്തം കഥേസി.

രാജാനോ പസന്നാ - ''സചേ സത്ഥാ നാഗമിസ്സ, മയം സഹത്ഥാ അഞ്ഞമഞ്ഞംയേവ വധിത്വാ ലോഹിതനദിം പവത്തയിസ്സാമ, അമ്ഹാകം പുത്തഭാതരോ ഗേഹദ്വാരേ ന പസ്സേയ്യാമ, സാസനപടിസാസനമ്പി നോ ആഹരണകോ ന ഭവിസ്സതി. സത്ഥാരം നിസ്സായ നോ ജീവിതം ലദ്ധം. സചേ പന സത്ഥാ അഗാരം അജ്ഝാവസിസ്സ, ദ്വിസഹസ്സദീപപരിവാരേസു ചതൂസു

മഹാദീപേസു രജ്ജമസ്സ ഹത്ഥഗതം അഭവിസ്സ, അതിരേകസഹസ്സം ഖോ പനസ്സ പുത്താ അഭവിസ്സംസു, തതോ ഖത്തിയപരിവാരോവ അവിചരിസ്സ. തം ഖോ പനേസ സമ്പത്തിം പഹായ നിക്ഖമിത്വാ സമ്ബോധിം പത്തോ, ഇദാനിപി ഖത്തിയപരിവാരോയേവ വിചരതൂ''തി ഉഭയനഗരവാസിനോ അഡ്ഢതിയാനി അഡ്ഢതിയാനി കുമാരസതാനി അദംസു. ഭഗവാ തേ പബ്ബാജേത്വാ മഹാവനം അഗമാസി. തേസം ഗരുഗാരവവസേന ന അത്തനോ രുചിയാ പബ്ബജിതാനം അനഭിരതി ഉപ്പജ്ജി. പുരാണദുതിയികായോപി നേസം ''അയ്യപുത്താ ഉക്കണ്ഠന്തു, ഘരാവാസോ ന സണ്ഠാതീ''തിആദീനി വത്വാ സാസനം പേസേന്തി. തേ അതിരേകതരം ഉക്കണ്ഠിംസു.

ഭഗവാ ആവജ്ജന്തോ തേസം അനഭിരതഭാവം ഞത്വാ ''ഇമേ ഭിക്ഖൂ മാദിസേന ബുദ്ധേന സദ്ധിം ഏകതോ വസന്താ ഉക്കണ്ഠന്തി, ഹന്ദ നേസം കുണാലദഹസ്സ വണ്ണം കഥേത്വാ തത്ഥ നേത്വാ അനഭിരതിം വിനോദേസ്സാമീ''തി കുണാലദഹസ്സ വണ്ണം കഥേസി. തേ തം ദട്ഠുകാമാ അഹേസും. ദട്ഠുകാമത്ഥ, ഭിക്ഖവേ, കുണാലദഹന്തി? ആമ ഭഗവാതി. യദി ഏവം, ഏഥ, ഗച്ഛാമാതി. ഇദ്ധിമന്താനം ഭഗവാ ഗമനട്ഠാനം മയം കഥം ഗമിസ്സാമാതി? തുമ്ഹേ ഗന്തുകാമാ ഹോഥ, അഹം മമാനുഭാവേന ഗഹേത്വാ ഗമിസ്സാമീതി. സാധു, ഭന്തേതി. അഥ ഭഗവാ പഞ്ച ഭിക്ഖുസതാനി ഗഹേത്വാ ആകാസേ ഉപ്പതിത്വാ കുണാലദഹേ പതിട്ഠായ തേ ഭിക്ഖൂ ആഹ - ''ഭിക്ഖവേ, ഇമസ്മിം കുണാലദഹേ യേസം മച്ഛാനം നാമം ന ജാനാഥ, തേസം നാമം പുച്ഛഥാ''തി.

തേ പുച്ഛിംസു, ഭഗവാ പുച്ഛിതപുച്ഛിതം കഥേസി. ന കേവലം മച്ഛാനംയേവ, തസ്മിം വനസണ്ഡേ രുക്ഖാനമ്പി പബ്ബതപാദേ ദ്വിപദചതുപ്പദസകുണാനമ്പി നാമാനി പുച്ഛാപേത്വാ കഥേസി. അഥ ദ്വീഹി സകുണേഹി മുഖതുണ്ഡകേന ഡംസിത്വാ ഗഹിതദണ്ഡകേ നിസിന്നോ കുണാലസകുണരാജാ പുരതോ പച്ഛതോ ഉഭോസു പസ്സേസു സകുണസങ്ഘപരിവുതോ ആഗച്ഛതി. ഭിക്ഖൂ തം ദിസ്വാ - ''ഏസ, ഭന്തേ, ഇമേസം സകുണാനം രാജാ ഭവിസ്സതി, പരിവാരാ ഏതേ ഏതസ്സാ''തി മഞ്ഞാമാതി. ഏവമേവ, ഭിക്ഖവേ, അയമ്പി മമ വംസോ മമ പവേണീതി. ഇദാനി താവ മയം, ഭന്തേ, ഏതേ സകുണേ പസ്സാമ. യം പന ഭഗവാ ''അയമ്പി മമ വംസോ മമ പവേണീ''തി ആഹ, തം സോതുകാമമ്ഹാതി. സോതുകാമത്ഥ ഭിക്ഖവേതി? ആമ, ഭഗവാതി. തേന ഹി സുണാഥാതി തീഹി ഗാഥാസതേഹി മണ്ഡേത്വാ **കുണാലജാതകം** കഥേന്തോ അനഭിരതിം വിനോദേസി. ദേസനാപരിയോസാനേ സബ്ബേപി സോതാപത്തിഫലേ പതിട്ഠഹിംസു, മഗ്ഗേനേവ ച നേസം ഇദ്ധിപി ആഗതാ. ഭഗവാ - ''ഹോതു താവ ഏത്തകം ഏതേസം ഭിക്ഖൂന''ന്തി ആകാസേ ഉപ്പതിത്വാ മഹാവനമേവ അഗമാസി. തേപി ഭിക്ഖൂ ഗമനകാലേ ദസബലസ്സ ആനുഭാവേന ഗന്ത്വാ ആഗമനകാലേ അത്തനോ ആനുഭാവേന ഭഗവന്തം പരിവാരേത്വാ മഹാവനേ ഓതരിംസു.

ഭഗവാ പഞ്ഞത്താസനേ നിസീദിത്വാ തേ ഭിക്ഖൂ ആമന്തേത്വാ - ''ഏഥ, ഭിക്ഖവേ, നിസീദഥ, ഉപരിമഗ്ഗത്തയവജ്ഝാനം വോ കിലേസാനം പഹാനായ കമ്മട്ഠാനം കഥേസ്സാമീ''തി കമ്മട്ഠാനം കഥേസി. ഭിക്ഖൂ ചിന്തേസും - ''ഭഗവാ അമ്ഹാകം അനഭിരതഭാവം ഞത്വാ കുണാലദഹം നേത്വാ അനഭിരതിം വിനോദേസി, തത്ഥ സോതാപത്തിഫലപ്പത്താനം നോ ഇദാനി ഇധ തിണ്ണം മഗ്ഗാനം കമ്മട്ഠാനം അദാസി, ന ഖോ പനമ്ഹേഹി 'സോതാപന്നാ മയ'ന്തി വീതിനാമേതും വട്ടതി, ഉത്തമപുരിസസദിസേഹി നോ ഭവിതും വട്ടതീ''തി തേ

ദസബലസ്സ പാദേ വന്ദിത്വാ ഉട്ഠായ നിസീദനം പപ്ഫോടേത്വാ വിസും വിസും പബ്ഭാരരുക്ഖമൂലേസു നിസീദിംസു.

ഭഗവാ ചിന്തേസി - "ഇമേ ഭിക്ഖൂ പകതിയാപി അവിസ്സട്ഠകമ്മട്ഠാനാ, ലദ്ധുപായസ്സ പന ഭിക്ഖുനോ കിലമനകാരണം നാമ നത്ഥി. ഗച്ഛന്താ ഗച്ഛന്താ ച വിപസ്സനം വഡ്ഢേത്വാ അരഹത്തം പത്വാ - "അത്തനാ അത്തനാ പടിലദ്ധഗുണം ആരോചേസ്സാമാ'തി മമ സന്തികം ആഗമിസ്സന്തി. ഏതേസു ആഗതേസു ദസസഹസ്സചക്കവാളേ ദേവതാ ഏകചക്കവാളേ സന്നിപതിസ്സന്തി, മഹാസമയോ ഭവിസ്സതി, വിവിത്തേ ഓകാസേ മയാ നിസീദിതും വട്ടതീ"തി. തതോ വിവിത്തേ ഓകാസേ ബുദ്ധാസനം പഞ്ഞപേത്വാ നിസീദി.

സബ്ബപഠമം കമ്മട്ഠാനം ഗഹേത്വാ ഗതഥേരോ സഹ പടിസമ്ഭിദാഹി അരഹത്തം പാപുണി. തതോ അപരോ തതോ അപരോതി പഞ്ചസതാപി പദുമിനിയം പദുമാനി വിയ വികസിംസു. സബ്ബപഠമം അരഹത്തപ്പത്തഭിക്ഖു - "ഭഗവതോ ആരോചേസ്സാമീ"തി പല്ലങ്കം വിനിബ്ഭുജിത്വാ നിസീദനം പപ്ഫോടേത്വാ ഉട്ഠായ ദസബലാഭിമുഖോ അഹോസി. ഏവം അപരോപി അപരോപീതി പഞ്ചസതാപി ഭത്തസാലം പവിസന്താ വിയ പടിപാടിയാവ ആഗമംസു. പഠമം ആഗതോ വന്ദിത്വാ നിസീദനം പഞ്ഞപേത്വാ ഏകമന്തം നിസീദിത്വാ പടിലദ്ധഗുണം ആരോചേതുകാമോ - "അത്ഥി നു ഖോ അഞ്ഞോ കോചി, നത്ഥീ"തി നിവത്തിത്വാ ആഗമനമഗ്ഗം ഓലോകേന്തോ അപരമ്പി അദ്ദസ അപരമ്പി അദ്ദസ. ഇതി സബ്ബേപി തേ ആഗന്ത്വാ ഏകമന്തം നിസീദിത്വാ അയം ഇമസ്സ ഹരായമാനോ ന കഥേസി, അയം ഇമസ്സ ഹരായമാനോ ന കഥേസീതി. ഖീണാസവാനം കിര ദ്വേ ആകാരാ ഹോന്തി - "അഹോ വത മയാ പടിലദ്ധഗുണം സദേവകോ ലോകോ ഖിപ്പമേവ പടിവിജ്ഝേയ്യാ"തി ചിത്തം ഉപ്പജ്ജതി. പടിലദ്ധഭാവം പന നിധിലദ്ധപുരിസോ വിയ ന അഞ്ഞസ്സ ആരോചേതുകാമോ ഹോതി.

ഏവം ഓസീദമത്തേ പന തസ്മിം അരിയമണ്ഡലേ പാചീനയുഗന്ധരപരിക്ഖേപതോ അബ്ഭാ, മഹികാ, ധൂമോ, രജോ, രാഹൂതി ഇമേഹി ഉപക്കിലേസേഹി വിപ്പമുത്തം ബുദ്ധുപ്പാദപടിമണ്ഡിതസ്സ ലോകസ്സ രാമണേയ്യകദസ്സനത്ഥം പാചീനദിസായ ഉക്ഖിത്തരജതമയമഹാആദാസമണ്ഡലം വിയ, നേമിവട്ടിയം ഗഹേത്വാ പരിവത്തിയമാനരജതചക്കസസ്സിരികം പുണ്ണചന്ദമണ്ഡലം ഉല്ലങ്ഘിത്വാ അനിലപഥം പടിപജ്ജിത്ഥ. ഇതി ഏവരൂപേ ഖണേ ലയേ മുഹുത്തേ ഭഗവാ സക്കേസു വിഹരതി കപിലവത്ഥുസ്മിം മഹാവനേ മഹതാ ഭിക്ഖുസങ്ഘേന സദ്ധിം പഞ്ചമത്തേഹി ഭിക്ഖുസതേഹി സബ്ബേഹേവ അരഹന്തേഹി.

തത്ഥ ഭഗവാപി മഹാസമ്മതസ്സ വംസേ ഉപ്പന്നോ, തേപി പഞ്ചസതാ ഭിക്ഖൂ മഹാസമ്മതസ്സ കുലേ ഉപ്പന്നാ. ഭഗവാപി ഖത്തിയഗബ്ഭേ ജാതോ, തേപി ഖത്തിയഗബ്ഭേ ജാതാ. ഭഗവാപി രാജപബ്ബജിതോ, തേപി രാജപബ്ബജിതാ. ഭഗവാപി സേതച്ഛത്തം പഹായ ഹത്ഥഗതം ചക്കവത്തിരജ്ജം നിസ്സജ്ജേത്വാ പബ്ബജിതോ, തേപി സേതച്ഛത്തം പഹായ ഹത്ഥഗതാനി രജ്ജാനി നിസ്സജ്ജേത്വാ പബ്ബജിതാ. ഇതി ഭഗവാ പരിസുദ്ധേ ഓകാസേ പരിസുദ്ധേ രത്തിഭാഗേ സയം പരിസുദ്ധോ പരിസുദ്ധപരിവാരോ വീതരാഗോ വീതരാഗപരിവാരോ വീതദോസോ വീതദോസപരിവാരോ വീതമോഹോ വീതമോഹപരിവാരോ നിത്തണ്ഹോ നിത്തണ്ഹപരിവാരോ നിക്കിലേസോ നിക്കിലേസപരിവാരോ

സന്തോ സന്തപരിവാരോ ദന്തോ ദന്തപരിവാരോ മുത്തോ മുത്തപരിവാരോ അതിവിയ വിരോചതീതി. വണ്ണഭൂമി നാമേസാ, യത്തകം സക്കോതി, തത്തകം വത്തബ്ബം. ഇതി ഇമേ ഭിക്ഖൂ സന്ധായ വുത്തം - "പഞ്ചമത്തേഹി ഭിക്ഖുസതേഹി സബ്ബേഹേവ അരഹന്തേഹീ"തി.

യേഭുയ്യേനാതി ബഹുതരാ സന്നിപതിതാ, മന്ദാ ന സന്നിപതിതാ അസഞ്ഞാ അരൂപാവചരദേവതാ സമാപന്നദേവതാ ച. തത്രായം സന്നിപാതക്കമോ മഹാവനസ്സ കിര സാമന്താ ദേവതാ ചലിംസു - "ആയാമ, ഭോ ബുദ്ധദസ്സനം നാമ ബഹൂപകാരം, ധമ്മസ്സവനം ബഹൂപകാരം, ഭിക്ഖുസങ്ഘദസ്സനം ബഹൂപകാരം, ആയാമ ആയാമാ"തി മഹാസദ്ദം കുരുമാനാ ആഗന്ത്വാ ഭഗവന്തഞ്ച തംമുഹുത്തം അരഹത്തപ്പത്തഖീണാസവേ ച വന്ദിത്വാ ഏകമന്തം അട്ഠംസു. ഏതേനേവ ഉപായേന താസം താസം സദ്ദം സുത്വാ സദ്ദന്തരഅഡ്ഢഗാവുതഗാവുതഅഡ്ഢയോജനയോജനാദിവസേന തിയോജനസഹസ്സവിത്ഥതേ ഹിമവന്തേ, തിക്ഖത്തും തേസട്ഠിയാ നഗരസഹസ്സേസു, നവനവുതിയാ ദോണമുഖസതസഹസ്സേസു, ഛന്നവുതിയാ പട്ടനകോടിസതസഹസ്സേസു, ഛപണ്ണാസായ രതനാകരേസൂതി സകലജമ്ബുദീപേ, പുബ്ബവിദേഹേ, അപരഗോയാനേ, ഉത്തരകുരുമ്ഹി, ദ്വീസു പരിത്തദീപസഹസ്സേസൂതി സകലചക്കവാളേ, തതോ ദുതിയതതിയചക്കവാളേതി ഏവം ദസസഹസ്സചക്കവാളേസു ദേവതാ സന്നിപതിതാതി വേദിതബ്ബാ. ദസസഹസ്സചക്കവാളഞ്ഹി ഇധ ദസലോകധാതുയോതി അധിപ്പേതാ. തേന വുത്തം - "ദസഹി ച ലോകധാതൂഹി ദേവതാ യേഭുയ്യേന സന്നിപതിതാ ഹോന്തീ"തി.

ഏവം സന്നിപതിതാഹി ദേവതാഹി സകലചക്കവാളഗബ്ഭം യാവ ബ്രഹ്മലോകാ സൂചിഘരേ നിരന്തരം പക്ഖിത്തസൂചീഹി വിയ പരിപുണ്ണം ഹോതി. തത്ര ബ്രഹ്മലോകസ്സ ഏവം ഉച്ചത്തനം വേദിതബ്ബം. ലോഹപാസാദേ കിര സത്തകൂടാഗാരസമോ പാസാണോ ബ്രഹ്മലോകേ ഠത്വാ അധോ ഖിത്തോ ചതൂഹി മാസേഹി പഥവിം പാപുണാതി. ഏവം മഹന്തേ ഓകാസേ യഥാ ഹേട്ഠാ ഠത്വാ ഖിത്താനി പുപ്ഫാനി വാ ധൂമോ വാ ഉപരി ഗന്തും, ഉപരി വാ ഠത്വാ ഖിത്തസാസപാ ഹേട്ഠാ ഓതരിതും അന്തരം ന ലഭന്തി, ഏവം നിരന്തരം ദേവതാ അഹേസും. യഥാ ഖോ പന ചക്കവത്തിരഞ്ഞോ നിസിന്നട്ഠാനം അസമ്ബാധം ഹോതി, ആഗതാഗതാ മഹേസക്ഖാ ഖത്തിയാ ഓകാസം ലഭന്തിയേവ, പരതോ പരതോ പന അതിസമ്ബാധം ഹോതി, ഏവമേവ ഭഗവതോ നിസിന്നട്ഠാനം അസമ്ബാധം, ആഗതാഗതാ മഹേസക്ഖാ ദേവതാ ച മഹാബ്രഹ്മാനോ ച ഓകാസം ലഭന്തിയേവ. അപിസുദം ഭഗവതോ ആസന്നാസന്നട്ഠാനേ മഹാപരിനിബ്ബാനേ വുത്തനയേനേവ വാലഗ്ഗകോടിനിതുദനമത്തേ പദേസേ ദസപി വീസമ്പി സബ്ബപരതോ തിംസമ്പി ദേവതാ സുഖുമേ സുഖുമേ അത്തഭാവേ മാപേത്വാ അട്ഠംസു. സട്ഠി സട്ഠി ദേവതാ അട്ഠംസു.

സുദ്ധാവാസകായികാനന്തി സുദ്ധാവാസവാസീനം. **സുദ്ധാവാസാ** നാമ സുദ്ധാനം അനാഗാമിഖീണാസവാനം ആവാസാ പഞ്ച ബ്രഹ്മലോകാ. **ഏതദഹോസീ**തി കസ്മാ അഹോസി? തേ കിര ബ്രഹ്മാനോ സമാപത്തിം സമാപജ്ജിത്വാ യഥാപരിച്ഛേദേന വുട്ഠിതാ ബ്രഹ്മഭവനം ഓലോകേന്താ പച്ഛാഭത്തേ ഭത്തഗേഹം വിയ സുഞ്ഞതം അദ്ദസംസു. തതോ "കുഹിം ബ്രഹ്മാനോ ഗതാ"തി ആവജ്ജന്താ മഹാസമാഗമം ഞത്വാ - "അയം സമാഗമോ

മഹാ, മയം ഓഹീനാ, ഓഹീനകാനം ഓകാസോ ദുല്ലഭോ ഹോതി, തസ്മാ ഗച്ഛന്താ അതുച്ഛഹത്ഥാ ഹുത്വാ ഏകേകം ഗാഥം അഭിസങ്ഖരിത്വാ ഗച്ഛാമ. തായ മഹാസമാഗമേ ച അത്തനോ ആഗതഭാവം ജാനാപേസ്സാമ, ദസബലസ്സ ച വണ്ണം ഭാസിസ്സാമാ''തി. ഇതി തേസം സമാപത്തിതോ വുട്ഠായ ആവജ്ജിതത്താ ഏതദഹോസി.

൩൩൨. **ഭഗവതോ പുരതോ പാതുരഹേസു**ന്തി പാളിയം ഭഗവതോ സന്തികേ അഭിമുഖട്ഠാനേയേവ ഓതിണ്ണാ വിയ കത്വാ വുത്താ, ന ഖോ പനേത്ഥ ഏവം അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. തേ പന ബ്രഹ്മലോകേ ഠിതായേവ ഗാഥാ അഭിസങ്ഖരിത്വാ ഏകോ പുരത്ഥിമചക്കവാളമുഖവട്ടിയം ഓതരി, ഏകോ ദക്ഖിണചക്കവാളമുഖവട്ടിയം, ഏകോ പച്ഛിമചക്കവാളമുഖവട്ടിയം, ഏകോ ഉത്തരചക്കവാളമുഖവട്ടിയം ഓതരി. തതോ പുരത്ഥിമചക്കവാളമുഖവട്ടിയം ഓതിണ്ണബ്രഹ്മാ നീലകസിണം സമാപജ്ജിത്വാ നീലരസ്മിയോ വിസ്സജ്ജിത്വാ ദസസഹസ്സചക്കവാളദേവതാനം മണിചമ്മം പടിമുഞ്ചന്തോ വിയ അത്തനോ ആഗതഭാവം ജാനാപേത്വാ ബുദ്ധവീഥി നാമ കേനചി ഓത്ഥരിതും ന സക്കാ, തസ്മാ പഹടബുദ്ധവീഥിയാവ ആഗന്ത്വാ ഭഗവന്തം അഭിവാദേത്വാ ഏകമന്തം അട്ഠാസി. ഏകമന്തം ഠിതോ അത്തനാ അഭിസങ്ഖതം ഗാഥം അഭാസി.

ദക്ഖിണചക്കവാളമുഖവട്ടിയം ഓതിണ്ണബ്രഹ്മാപി പീതകസിണം സമാപജ്ജിത്വാ പീതരസ്മിയോ സുവണ്ണപഭം മുഞ്ചിത്വാ ദസസഹസ്സചക്കവാളദേവതാനം സുവണ്ണപടം പാരുപേന്തോ വിയ അത്തനോ ആഗതഭാവം ജാനാപേത്വാ തഥേവ അട്ഠാസി. പച്ഛിമചക്കവാളമുഖവട്ടിയം ഓതിണ്ണബ്രഹ്മാപി ലോഹിതകസിണം സമാപജ്ജിത്വാ ലോഹിതരസ്മിയോ മുഞ്ചിത്വാ ദസസഹസ്സചക്കവാളദേവതാനം രത്തവരകമ്ബലേന പരിക്ഖിപന്തോ വിയ അത്തനോ ആഗതഭാവം ജാനാപേത്വാ തഥേവ അട്ഠാസി. ഉത്തരചക്കവാളമുഖവട്ടിയം ഓതിണ്ണബ്രഹ്മാപി ഓദാതകസിണം സമാപജ്ജിത്വാ ഓദാതരസ്മിയോ മുഞ്ചിത്വാ ദസസഹസ്സചക്കവാളദേവതാനം സുമനപടം പാരുപന്തോ വിയ അത്തനോ ആഗതഭാവം ജാനാപേത്വാ തഥേവ അട്ഠാസി.

പാളിയം പന ''ഭഗവതോ പുരതോ പാതുരഹേസും. അഥ ഖോ താ ദേവതാ ഭഗവന്തം അഭിവാദേത്വാ ഏകമന്തം അട്ഠംസൂ''തി ഏവം ഏകക്ഖണം വിയ പുരതോ പാതുഭാവോ ച അഭിവാദേത്വാ ഏകമന്തം ഠിതഭാവോ ച വുത്തോ, സോ ഇമിനാ അനുക്കമേന അഹോസി, ഏകതോ കത്വാ പന ദസ്സിതോ. ഗാഥാഭാസനം പന പാളിയം വിസും വിസുംയേവ വുത്തം.

തത്ഥ **മഹാസമയോ**തി മഹാസമൂഹോ. **പവനം** വുച്ചതി വനസണ്ഡോ. ഉഭയേനപി ഭഗവാ ഇമസ്മിം വനസണ്ഡേ അജ്ജ മഹാസമൂഹോ മഹാസന്നിപാതോതി ആഹ. തതോ യേസം സോ സന്നിപാതോ, തേ ദസ്സേതും **ദേവകായാ സമാഗതാ**തി ആഹ. തത്ഥ **ദേവകായാ**തി ദേവഘടാ. **ആഗതമ്ഹ ഇമം ധമ്മസമയ**ന്തി ഏവം സമാഗതേ ദേവകായേ ദിസ്വാ മയമ്പി ഇമം ധമ്മസമൂഹം ആഗതാ. കിം കാരണാ? **ദക്ഖിതായേ അപരാജിതസങ്ഘം,** കേനചി അപരാജിതം അജ്ജേവ തയോ മാരേ മദ്ദിത്വാ വിജിതസങ്ഗാമം ഇമം അപരാജിതസങ്ഘം ദസ്സനത്ഥായ ആഗതമ്ഹാതി അത്ഥോ. സോ പന ബ്രഹ്മാ ഇമം ഗാഥം ഭാസിത്വാ ഭഗവന്തം അഭിവാദേത്വാ പുരത്ഥിമചക്കവാളമുഖവട്ടിയംയേവ അട്ഠാസി.

അഥ ദുതിയോ വുത്തനയേനേവ ആഗന്ത്വാ അഭാസി. തത്ഥ **തത്ര ഭിക്ഖവോ**തി തസ്മിം സന്നിപാതട്ഠാനേ ഭിക്ഖൂ. **സമാദഹംസൂ**തി സമാധിനാ യോജേസും. **ചിത്തമത്തനോ ഉജുകം അകംസൂ**തി അത്തനോ ചിത്തം സബ്ബേ വങ്കകുടിലജിമ്ഹഭാവേ ഹരിത്വാ ഉജുകം അകരിംസു. **സാരഥീവ നേത്താനി ഗഹേത്വാ**തി യഥാ സമപ്പവത്തേസു സിന്ധവേസു ഓധസ്തപതോദോ സാരഥി സബ്ബയോത്താനി ഗഹേത്വാ അചോദേന്തോ അവാരേന്തോ തിട്ഠതി, ഏവം ഛളങ്ഗുപേക്ഖാസമന്നാഗതാ ഗുത്തദ്വാരാ സബ്ബേപേതേ പഞ്ചസതാ ഭിക്ഖൂ ഇന്ദ്രിയാനി രക്ഖന്തി പണ്ഡിതാ, ഏതേ ദട്ഠും ഇധാഗതമ്ഹ ഭഗവാതി. സോപി ഗന്ത്വാ യഥാഠാനേയേവ അട്ഠാസി.

അഥ തതിയോ വുത്തനയേനേവ ആഗന്ത്വാ അഭാസി. തത്ഥ **ഛേത്വാ ഖീല**ന്തി രാഗദോസമോഹഖീലം ഛിന്ദിത്വാ. **പലിഘ**ന്തി രാഗദോസമോഹപലിഘമേവ. **ഇന്ദഖീല**ന്തിപി രാഗദോസമോഹഇന്ദഖീലമേവ. **ഊഹച്ച മനേജാ**തി ഏതേ തണ്ഹാഏജായ അഭാവേന അനേജാ ഭിക്ഖൂ ഇന്ദഖീലം ഊഹച്ച സമൂഹനിത്വാ. **തേ ചരന്തീ**തി ചതൂസു ദിസാസു അപ്പടിഹതചാരികം ചരന്തി. **സുദ്ധാ**തി നിരുപക്കിലേസാ. **വിമലാ**തി നിമ്മലാ. ഇദം തസ്സേവ വേവചനം. **ചക്ഖുമതാ**തി പഞ്ചഹി ചക്ഖൂഹി ചക്ഖുമന്തേന. **സുദന്താ**തി ചക്ഖുതോപി ദന്താ, സോതതോപി ഘാനതോപി ജിവ്ഹാതോപി കായതോപി മനതോപി ദന്താ. **സുസുനാഗാ**തി തരുണനാഗാ. തേ ഏവരൂപേന അനുത്തരേന യോഗാചരിയേന ദമിതേ തരുണനാഗേ ദസ്സനായ ആഗതമ്ഹ ഭഗവാതി. സോപി ഗന്ത്വാ യഥാഠാനേയേവ അട്ഠാസി.

അഥ ചതുത്ഥോ വുത്തനയേനേവ ആഗന്ത്വാ അഭാസി. തത്ഥ **ഗതാസേ**തി നിബ്ബേമതികസരണഗമനേന ഗതാ. സോപി ഗന്ത്വാ യഥാഠാനേയേവ അട്ഠാസി.

ദേവതാസന്നിപാതവണ്ണനാ

൩൩൩. അഥ ഭഗവാ ഓലോകേന്തോ പഥവീതലതോ യാവ ചക്കവാളമുഖവട്ടിപരിച്ഛേദാ യാവ അകനിട്ഠബ്രഹ്മലോകാ ദേവതാസന്നിപാതം ദിസ്വാ ചിന്തേസി - "മഹാ അയം ദേവതാസമാഗമോ, ഭിക്ഖൂ പന ഏവം മഹാ ദേവതായ സമാഗമോതി ന ജാനന്തി, ഹന്ദ, നേസം ആചിക്ഖാമീ"തി, ഏവം ചിന്തേത്വാ "അഥ ഖോ ഭഗവാ ഭിക്ഖൂ ആമന്തേസീ"തി സബ്ബം വിത്ഥാരേതബ്ബം. തത്ഥ **ഏതപരമാ**തി ഏതം പരമം പമാണം ഏതേസന്തി ഏതപരമാ. ഇദാനി ബുദ്ധാനം പന അഭാവാ "യേപി തേ, ഭിക്ഖവേ, ഏതരഹീ"തി തതിയോ വാരോ ന വുത്തോ. **ആചിക്ഖിസ്സാമി, ഭിക്ഖവേ**തി കസ്മാ ആഹ? ദേവതാനം ചിത്തകല്ലതാജനനത്ഥം. ദേവതാ കിര ചിന്തേസും - "ഭഗവാ ഏവം മഹന്തേ സമാഗമേ മഹേസക്ഖാനംയേവ ദേവതാനം നാമഗോത്താനി കഥേസ്സതി, അപ്പേസക്ഖാനം കിം കഥേസ്സതീ"തി? അഥ ഭഗവാ "ഇമാ ദേവതാ കിം ചിന്തേന്തീ"തി ആവജ്ജന്തോ മുഖേന ഹത്ഥം പവേസേത്വാ ഹദയമംസം മദ്ദന്തോ വിയ സഭണ്ഡം ചോരം ഗണ്ഹന്തോ വിയ ച തം താസം ചിത്താചാരം ഞത്വാ - "ദസസഹസ്സചക്കവാളതോ ആഗതാഗതാനം അപ്പേസക്ഖമഹേസക്ഖാനം സബ്ബാസമ്പി ദേവതാനം നാമഗോത്തം കഥേസ്സാമീ"തി ചിന്തേസി.

ബുദ്ധാ നാമ മഹന്താ ഏതേ സത്തവിസേസാ, യം സദേവകസ്സ ലോകസ്സ ദിട്ഠം സുതം മുതം വിഞ്ഞാതം പത്തം പരിയേസിതം അനുവിചരിതം മനസാ,

ന കിഞ്ചി കത്ഥചി നീലാദിവസേന വിഭത്തരൂപാരമ്മണേസു രൂപാരമ്മണം വാ ഭേരീസദ്ദാദിവസേന വിഭത്തസദ്ദാരമ്മണാദീസു വിസും വിസും സദ്ദാദിആരമ്മണം വാ അത്ഥി, യം ഏതേസം ഞാണമുഖേ ആപാഥം നാഗച്ഛതി. യഥാഹ -

> ''യം ഭിക്ഖവേ സദേവകസ്സ ലോകസ്സ...പേ॰... സദേവമനുസ്സായ ദിട്ഠം സുതം മുതം വിഞ്ഞാതം പത്തം പരിയേസിതം അനുവിചരിതം മനസാ, തമഹം ജാനാമി, തമഹം പസ്സാമി, തമഹം അബ്ഭഞ്ഞാസി''ന്തി (അ॰ നി॰ ൪.൨൪).

ഏവം സബ്ബത്ഥ അപ്പടിഹതഞാണോ ഭഗവാ സബ്ബാപി താ ദേവതാ ഭബ്ബാഭബ്ബവസേന ദ്വേ കോട്ഠാസേ അകാസി. ''കമ്മാവരണേന വാ സമന്നാഗതാ''തിആദിനാ നയേന വുത്താ സത്താ **അഭബ്ബാ** നാമ. തേ ഏകവിഹാരേ വസന്തേപി ബുദ്ധാ ന ഓലോകേന്തി. വിപരീതാ പന **ഭബ്ബാ** നാമ, തേ ദൂരേ വസന്തേപി ഗന്ത്വാ സങ്ഗണ്ഹന്തി. തസ്മാ തസ്മിമ്പി ദേവതാസന്നിപാതേ യേ അഭബ്ബാ, തേ പഹായ ഭബ്ബേ പരിഗ്ഗഹേസി. പരിഗ്ഗഹേത്വാ - ''ഏത്തകാ ഏത്ഥ രാഗചരിതാ, ഏത്തകാ ദോസചരിതാ, ഏത്തകാ മോഹചരിതാ''തി ചരിതവസേന ഛ കോട്ഠാസേ അകാസി. അഥ നേസം സപ്പായം ധമ്മദേസനം ഉപധാരയന്തോ - ''രാഗചരിതാനം ദേവതാനം **സമ്മാപരിബ്ബാജനിയസുത്തം** കഥേസ്സാമി, ദോസചരിതാനം **കലഹവിവാദസുത്തം,** മോഹചരിതാനം **മഹാബ്യൂഹസുത്തം,** വിതക്കചരിതാനം **ചൂളബ്യൂഹസുത്തം,** സദ്ധാചരിതാനം **തുവട്ടകപടിപദം,** ബുദ്ധിചരിതാനം **പുരാഭേദസുത്തം** കഥേസ്സാമീ''തി ദേസനം വവത്ഥപേത്വാ പുന തം പരിസം മനസാകാസി - ''അത്തജ്ഝാസയേന നു ഖോ ജാനേയ്യു, പരജ്ഝാസയേന അത്ഥുപ്പത്തികേന പുച്ഛാവസേനാ''തി. തതോ ''പുച്ഛാവസേന ജാനേയ്യു''ന്തി ഞത്വാ ''അത്ഥി നു ഖോ കോചി ദേവതാനം അജ്ഝാസയം ഗഹേത്വാ ചരിതവസേന പഞ്ഹം പുച്ഛിതും സമത്ഥോ''തി ''തേസു പഞ്ചസതേസു ഭിക്ഖൂസു ഏകോപി ന സക്കോതീ''തി അദ്ദസ. തതോ അസീതിമഹാസാവകേ ദ്വേ അഗ്ഗസാവകേ ച സമന്നാഹരിത്വാ ''തേപി ന സക്കോന്തീ''തി ദിസ്വാ ചിന്തേസി ''സചേ പച്ചേകബുദ്ധോ ഭവേയ്യ, സക്കുണേയ്യ നു ഖോ''തി ''സോപി ന സക്കുണേയ്യാ''തി ഞത്വാ ''സക്കസുയാമാദീസു കോചി സക്കുണേയ്യാ''തി സമന്നാഹരി. സചേ ഹി തേസു കോചി സക്കുണേയ്യ, തം പുച്ഛാപേത്വാ അത്തനാ വിസ്സജ്ജേയ്യ, ന പന തേസുപി കോചി സക്കോതി.

അഥസ്സ ഏതദഹോസി - ''മാദിസോ ബുദ്ധോയേവ സക്കുണേയ്യ, അത്ഥി പന കത്ഥചി അഞ്ഞോ ബുദ്ധോ''തി അനന്താസു ലോകധാതൂസു അനന്തഞാണം പത്ഥരിത്വാ ഓലോകേന്തോ അഞ്ഞം ബുദ്ധം ന അദ്ദസ. അനച്ഛരിയഞ്ചേതം, യം ഇദാനി അത്തനാ സമം ന പസ്സേയ്യ, സോ ജാതദിവസേപി ബ്രഹ്മജാലവണ്ണനായം വുത്തനയേന അത്തനാ സമം അപസ്സന്തോ - ''അഗ്ഗോഹമസ്മി ലോകസ്സാ''തി അപ്പടിവത്തിയം സീഹനാദം നദി. ഏവം അഞ്ഞം അത്തനാ സമം അപസ്സിത്വാ ചിന്തേസി - ''സചേ അഹം പുച്ഛിത്വാ അഹമേവ വിസ്സജ്ജേയ്യം, ഏവമ്പേതാ ദേവതാ ന സക്ഖിസ്സന്തി പടിവിജ്ഝിതും. അഞ്ഞസ്മിം പന ബുദ്ധേയേവ പുച്ഛന്തേ മയി ച വിസ്സജ്ജന്തേ അച്ഛേരകം ഭവിസ്സതി, സക്ഖിസ്സന്തി ച ദേവതാ പടിവിജ്ഝിതും, തസ്മാ നിമ്മിതബുദ്ധം മാപേസ്സാമീ''തി അഭിഞ്ഞാപാദകജ്ഝാനം സമാപജ്ജിത്വാ വുട്ഠായ - ''പത്തചീവരഗഹണം ആലോകിതവിലോകിതം സമിഞ്ജിതപസാരിതഞ്ച മമ സദിസംയേവ

ഹോതൂ''തി കാമാവചരചിത്തേഹി പരികമ്മം കത്വാ പാചീനയുഗന്ധരപരിക്ഖേപതോ ഉല്ലങ്ഘമാനം ചന്ദമണ്ഡലം ഭിന്ദിത്വാ നിക്ഖമന്തം വിയ രൂപാവചരചിത്തേന അധിട്ഠാസി.

ദേവസങ്ഘോ തം ദിസ്വാ - ''അഞ്ഞോപി നു ഖോ, ഭോ, ചന്ദോ ഉഗ്ഗതോ''തി ആഹ. അഥ ചന്ദം ഓഹായ ആസന്നതരേ ജാതേ ''ന ചന്ദോ, സൂരിയോ ഉഗ്ഗതോ''തി, പുന ആസന്നതരേ ജാതേ ''ന സൂരിയോ, ദേവവിമാനം ഏക''ന്തി, പുന ആസന്നതരേ ജാതേ ''ന ദേവവിമാനം, ദേവപുത്തോ ഏകോ''തി, പുന ആസന്നതരേ ജാതേ ''ന ദേവപുത്തോ, മഹാബ്രഹ്മാ ഏകോ''തി, പുന ആസന്നതരേ ജാതേ ''ന മഹാബ്രഹ്മാ, അപരോപി ഭോ ബുദ്ധോ ആഗതോ''തി ആഹ. തത്ഥ പുഥുജ്ജനദേവതാ ചിന്തയിംസു - ''ഏകബുദ്ധസ്സ താവ അയം ദേവതാസന്നിപാതോ, ദ്വിന്നം കീവ മഹന്തോ ഭവിസ്സതീ''തി. അരിയദേവതാ ചിന്തയിംസു - ''ഏകിസ്സാ ലോകധാതുയാ ദ്വേ ബുദ്ധാ നാമ നത്ഥി, അദ്ധാ ഭഗവതാ അത്തനാ സദിസോ അഞ്ഞോ ഏകോ ബുദ്ധോ നിമ്മിതോ''തി.

അഥ തസ്സ ദേവസങ്ഘസ്സ പസ്സന്തസ്സേവ നിമ്മിതബുദ്ധോ ആഗന്ത്വാ ദസബലം അവന്ദിത്വാവ സമ്മുഖട്ഠാനേ സമസമം കത്വാ മാപിതേ ആസനേ നിസീദി. ഭഗവതോപി ദ്വത്തിംസ മഹാപുരിസലക്ഖണാനി, നിമ്മിതസ്സാപി ദ്വത്തിംസാവ, ഭഗവതോപി സരീരാ ഛബ്ബണ്ണരസ്മിയോ നിക്ഖമന്തി , നിമ്മിതസ്സാപി, ഭഗവതോ സരീരരസ്മിയോ നിമ്മിതസ്സ സരീരേ പടിഹഞ്ഞന്തി, നിമ്മിതസ്സ സരീരരസ്മിയോ ഭഗവതോ കായേ പടിഹഞ്ഞന്തി. താ ദ്വിന്നമ്പി ബുദ്ധാനം സരീരതോ ഉഗ്ഗമ്മ അകനിട്ഠഭവനം ആഹച്ച തതോ പടിനിവത്തിത്വാ ദേവതാനം മത്ഥകപരിയന്തേ ഓതരിത്വാ ചക്കവാളമുഖവട്ടിയം പതിട്ഠഹിംസു. സകലചക്കവാളഗബ്ഭം സുവണ്ണമയവങ്കഗോപാനസീവിനദ്ധമിവ ചേതിയഘരം വിരോചിത്ഥ. ദസസഹസ്സചക്കവാളദേവതാ ഏകചക്കവാളേ രാസിഭൂതാ ദ്വിന്നം ബുദ്ധാനം രസ്മിഗബ്ഭന്തരം പവിസിത്വാ അട്ഠംസു. നിമ്മിതബുദ്ധോ നിസീദന്തോയേവ ദസബലസ്സ ബോധിപല്ലങ്കേ കിലേസപ്പഹാനം അഭിത്ഥവന്തോ -

> ''പുച്ഛാമി മുനിം പഹൂതപഞ്ഞം,
> തിണ്ണം പാരങ്ഗതം പരിനിബ്ബുതം ഠിതത്തം;
> നിക്ഖമ്മ ഘരാ പനുജ്ജ കാമേ,
> കഥം ഭിക്ഖു സമ്മാ സോ ലോകേ പരിബ്ബജേയ്യാ''തി. (സു॰ നി॰ ൩൬൧) -

ഗാഥം അഭാസി. സത്ഥാ ദേവതാനം താവ ചിത്തകല്ലതാജനനത്ഥം ആഗതാഗതാനം നാമഗോത്താനി കഥേസ്സാമീതി ചിന്തേത്വാ **ആചിക്ഖിസ്സാമി, ഭിക്ഖവേ**തിആദിമാഹ.

൩൩൮. തത്ഥ **സിലോകമനുകസ്സാമീ**തി അക്ഖരപദനിയമിതം വചനസങ്ഘാതം പവത്തയിസ്സാമി. **യത്ഥ ഭുമ്മാ തദസ്സിതാ**തി യേസു യേസു ഠാനേസു ഭുമ്മാ ദേവതാ തം തം നിസ്സിതാ. **യേ സിതാ ഗിരിഗബ്ഭര**ന്തിആദീഹി തേസം ഭിക്ഖൂനം വണ്ണം കഥേസി, യേ ഭിക്ഖൂ ഗിരികുച്ഛിം നിസ്സിതാതി അത്ഥോ. **പഹിതത്താ**തി പേസിതചിത്താ. **സമാഹിതാ**തി അവിക്ഖിത്താ.

പുഥൂതി ബഹുജനാ. **സീഹാവ സല്ലീനാ**തി സീഹാ വിയ നിലീനാ ഏകത്തം ഉപഗതാ. **ലോമഹംസാഭിസമ്ഭുനോ**തി ലോമഹംസം അഭിഭവിത്വാ ഠിതാ,

നിബ്ഭയാതി വുത്തം ഹോതി. **ഓദാതമനസാ സുദ്ധാ**തി ഓദാതചിത്താ ഹുത്വാ സുദ്ധാ. **വിപ്പസന്നാമനാവിലാ**തി വിപ്പസന്നഅനാവിലാ.

ഭിയ്യോപഞ്ചസതേ ഞത്വാതി സമ്മാസമ്ബുദ്ധേന സദ്ധിം അതിരേകപഞ്ചസതേ ഭിക്ഖൂ ജാനിത്വാ. **വനേ കാപിലവത്ഥവേ**തി കപിലവത്ഥുസമീപമ്ഹി ജാതേ വനസണ്ഡേ. **തതോ ആമന്തയീ സത്ഥാ**തി തദാ ആമന്തയി. **സാവകേ സാസനേ രതേ**തി അത്തനോ ധമ്മദേസനായ സവനന്തേ ജാതത്താ സാവകേ സിക്ഖത്തയസാസനേ രതത്താ സാസനേ രതേ. ഇദം സബ്ബം - "സിലോകമനുകസ്സാമീ"തി വചനതോ അഞ്ഞേന വുത്തം വിയ കത്വാ വദതി.

ദേവകായാ അഭിക്കന്താ, തേ വിജാനാഥ ഭിക്ഖവോതി തേ ദിബ്ബചക്ഖുനാ വിജാനാഥാതി നേസം ഭിക്ഖൂനം ദിബ്ബചക്ഖുഞാണാഭിനീഹാരത്ഥായ കഥേസി. **തേ ച ആതപ്പമകരും, സുത്വാ ബുദ്ധസ്സ സാസനന്തി** തേ ച ഭിക്ഖൂ തം ബുദ്ധസാസനം സുത്വാ താവദേവ തദത്ഥായ വീരിയം കരിംസു.

ഏവം കതമത്താതപ്പാനംയേവ **തേസം പാതുരഹു ഞാണം.** കീദിസം? അമനുസ്സാനം ദസ്സനം ദിബ്ബചക്ഖുഞാണം ഉപ്പജ്ജി. ന തം തേഹി തസ്മിം ഖണേ പരികമ്മം കത്വാ ഉപ്പാദിതം. അരിയമഗ്ഗേനേവ ഹി തം നിപ്ഫന്നം. അമനുസ്സദസ്സനത്ഥം പനസ്സ അഭിനീഹാരമത്തമേവ കതം. സത്ഥാപി - "അത്ഥി തുമ്ഹാകം ഞാണം, തം നീഹരിത്വാ തേന ഹി തേ വിജാനാഥാ"തി ഇദമേവ സന്ധായ "തേ വിജാനാഥ, ഭിക്ഖവോ"തി ആഹ.

അപ്പേകേ സതമദ്ദക്ഖുന്തി തേസു ഭിക്ഖൂസു ഏകച്ചേ ഭിക്ഖൂ അമനുസ്സാനം സതം അദ്ദസംസു. **സഹസ്സം അഥ സത്തരി**ന്തി ഏകേ സഹസ്സം. ഏകേ സത്തതി സഹസ്സാനി.

സതം ഏകേ സഹസ്സാനന്തി ഏകേ സതസഹസ്സം അദ്ദസംസു. **അപ്പേകേനന്തമദ്ദക്ഖു**ന്തി വിപുലം അദ്ദസംസു, സതവസേന സഹസ്സവസേന ച അപരിച്ഛിന്നേപി അദ്ദസംസൂതി അത്ഥോ. കസ്മാ? യസ്മാ **ദിസാ സബ്ബാ ഫുടാ അഹും,** ഭരിതാ സമ്പുണ്ണാവ അഹേസും.

തഞ്ച സബ്ബം അഭിഞ്ഞായാതി യം തേസു ഏകേനേകേന ദിട്ഠം, തഞ്ച സബ്ബം ജാനിത്വാ. **വവത്ഥിത്വാന ചക്ഖുമാ**തി ഹത്ഥതലേ ലേഖം വിയ പച്ചക്ഖതോ വവത്ഥപേത്വാ പഞ്ചഹി ചക്ഖൂഹി ചക്ഖുമാ സത്ഥാ. **തതോ ആമന്തയീ**തി പുബ്ബേ വുത്തഗാഥമേവ നാമഗോത്തകിത്തനത്ഥായ ആഹ. തുമ്ഹേ ഏതേ വിജാനാഥ, പസ്സഥ, ഓലോകേഥ, യേ വോഹം കിത്തയിസ്സാമീതി അയമേത്ഥ സമ്ബന്ധോ. **ഗിരാഹീ**തി വചനേഹി. **അനുപുബ്ബസോ**തി അനുപടിപാടിയാ.

൩൩൭. സത്തസഹസ്സാ തേ യക്ഖാ, ഭുമ്മാ കാപിലവത്ഥവാതി സത്തസഹസ്സാ താവേത്ഥ കപിലവത്ഥും നിസ്സായ നിബ്ബത്താ ഭുമ്മാ യക്ഖായേവാതി വദതി . **ഇദ്ധിമന്തോ**തി ദിബ്ബഇദ്ധിയുത്താ. **ജുതിമന്തോ**തി ആനുഭാവസമ്പന്നാ. **വണ്ണവന്തോ**തി സരീരവണ്ണസമ്പന്നാ. **യസസ്സിനോ**തി പരിവാരസമ്പന്നാ. **മോദമാനാ അഭിക്കാമു**ന്തി തുട്ഠചിത്താ ആഗതാ. **ഭിക്ഖൂനം സമിതിം വന**ന്തി ഇമം മഹാവനം ഭിക്ഖൂനം സന്തികം ഭിക്ഖൂനം ദസ്സനത്ഥായ ആഗതാ. അഥ വാ **സമിതി**ന്തി സമൂഹം, ഭിക്ഖുസമൂഹം ദസ്സനായ ആഗതാതിപി അത്ഥോ.

ഛസഹസ്സാ ഹേമവതാ, യക്ഖാ നാനത്തവണ്ണിനോതി ഛസഹസ്സാ ഹേമവതപബ്ബതേ നിബ്ബത്തയക്ഖാ, തേ ച സബ്ബേപി നീലാദിവണ്ണവസേന നാനത്തവണ്ണാ.

സാതാഗിരാ തിസഹസ്സാതി സാതാഗിരിപബ്ബതേ നിബ്ബത്തയക്ഖാ തിസഹസ്സാ.

ഇച്ചേതേ സോളസസഹസ്സാതി ഏതേ സബ്ബേപി സോളസസഹസ്സാ ഹോന്തി.

വേസ്സാമിത്താ പഞ്ചസതാതി വേസ്സാമിത്തപബ്ബതേ നിബ്ബത്താ പഞ്ചസതാ.

കുമ്ഭീരോ രാജഗഹികോതി രാജഗഹനഗരേ നിബ്ബത്തോ കുമ്ഭീരോ നാമ യക്ഖോ. **വേപുല്ലസ്സ നിവേസന**ന്തി തസ്സ വേപുല്ലപബ്ബതോ നിവേസനം നിവാസനട്ഠാനന്തി അത്ഥോ. **ഭിയ്യോ നം സതസഹസ്സം, യക്ഖാനം പയിരുപാസതീ**തി തം അതിരേകം യക്ഖാനം സതസഹസ്സം പയിരുപാസതി. **കുമ്ഭീരോ രാജഗഹികോ, സോപാഗാ സമിതിം വന**ന്തി സോപി കുമ്ഭീരോ സപരിവാരോ ഇമം വനം ഭിക്ഖുസമിതിം ദസ്സനത്ഥായ ആഗതോ.

൩൩൩. **പുരിമഞ്ച ദിസം രാജാ, ധതരട്ഠോ പസാസതീ**തി പാചീനദിസം അനുസാസതി. **ഗന്ധബ്ബാനം അധിപതീ**തി ചതൂസുപി ദിസാസു ഗന്ധബ്ബാനം ജേട്ഠകോ. സബ്ബേ തേ തസ്സ വസേ വത്തന്തി. **മഹാരാജാ യസസ്സിസോ**തി മഹാപരിവാരോ ഏസോ മഹാരാജാ.

പുത്താപി തസ്സ ബഹവോ, ഇന്ദനാമാ മഹബ്ബലാതി തസ്സ ധതരട്ഠസ്സ ബഹവോ മഹബ്ബലാ പുത്താ, തേ സബ്ബേ സക്കസ്സ ദേവരഞ്ഞോ നാമധാരകാ.

വിരൂള്ഹോ തം പസാസതീതി തം ദിസം വിരൂള്ഹോ അനുസാസതി.

പുത്താപി തസ്സാതി തസ്സാപി താദിസായേവ പുത്താ. പാളിയം പന "മഹബ്ബലാ"തി ലിഖന്തി. അട്ഠകഥായം സബ്ബവാരേസു "മഹാബലാ"തി പാഠോ.

> "പുരിമം ദിസം ധതരട്ഠോ, ദക്ഖിണേന വിരൂള്ഹകോ;
> പച്ഛിമേന വിരൂപക്ഖോ, കുവേരോ ഉത്തരം ദിസം.
>
> ചത്താരോ തേ മഹാരാജാ, സമന്താ ചതുരോ ദിസാ;
> ദദ്ദല്ലമാനാ അട്ഠംസു, വനേ കാപിലവത്ഥവേ"തി.

ഇമാ പന ഗാഥാ സബ്ബസങ്ഗാഹികവസേന വുത്താ.

അയഞ്ചേത്ഥ അത്ഥോ - ദസസഹസ്സചക്കവാളേ ധതരട്ഠാ നാമ മഹാരാജാനോ അത്ഥി. തേ സബ്ബേപി കോടിസതസഹസ്സകോടിസതസഹസ്സഗന്ധബ്ബപരിവാരാ ആഗന്ത്വാ പുരത്ഥിമായ ദിസായ കപിലവത്ഥുമഹാവനതോ പട്ഠായ ചക്കവാളഗബ്ഭം പൂരേത്വാ ഠിതാ. ഏവം ദക്ഖിണദിസാദീസു വിരൂള്ഹകാദയോ. തേനേവാഹ - "സമന്താ ചതുരോ ദിസാ, ദദ്ദല്ലമാനാ അട്ഠംസൂ"തി. ഇദഞ്ഹി വുത്തം ഹോതി - "സമന്താ ചക്കവാളേഹി ആഗന്ത്വാ ചതുരോ ദിസാ പബ്ബതമത്ഥകേസു അഗ്ഗിക്ഖന്ധാ വിയ സുട്ഠു ജലമാനാ ഠിതാ"തി. തേ പന യസ്മാ

കപിലവത്ഥുവനമേവ സന്ധായ ആഗതാ, തസ്മാ ചക്കവാളം പൂരേത്വാ ചക്കവാളേന സമസമാ ഠിതാപി - ‘‘വനേ കാപിലവത്ഥവേ’’തി വുത്താ.

൩൩൭. തേസം മായാവിനോ ദാസാ, ആഗും വഞ്ചനികാ സഠാതി തേസം മഹാരാജാനം കതപാപപടിച്ഛാദനലക്ഖണായ മായായ യുത്താ കുടിലാചാരാ ദാസാ അത്ഥി, യേ സമ്മുഖപരമ്മുഖവഞ്ചനാഹി ലോകം വഞ്ചനതോ ‘‘വഞ്ചനികാ’’തി ച, കേരാടിയസാഠേയ്യേന സമന്നാഗതത്താ ‘‘സഠാ’’തി ച വുച്ചന്തി, തേപി ആഗതാതി അത്ഥോ. **മായാ കുടേണ്ഡു വിടേണ്ഡു, വിടുച്ച വിടുടോ സഹാതി** തേ ദാസാ സബ്ബേപി മായാകാരകാവ. നാമേന പനേത്ഥ ഏകോ **കുടേണ്ഡു** നാമ, ഏകോ **വിടേണ്ഡു** നാമ. പാളിയം പന ‘‘വേടേണ്ഡൂ’’തി ലിഖന്തി. ഏകോ **വിടുച്ച** നാമ, ഏകോ **വിടുടോ** നാമ. **സഹാതി** സോപി വിടുടോ തേഹി സഹേവ ആഗതോ.

ചന്ദനോ കാമസേട്ഠോ ച, കിന്നിഘണ്ഡു നിഘണ്ഡു ചാതി അപരോ കിന്നിഘണ്ഡു നാമ. പാളിയം പന ‘‘കിന്നുഘണ്ഡൂ’’തി ലിഖന്തി. **നിഘണ്ഡു ചാതി** അഞ്ഞോ നിഘണ്ഡു നാമ, ഏത്തകാ ദാസാ. ഇതോ പരേ പന -

> ‘‘പനാദോ ഓപമഞ്ഞോ ച, ദേവസൂതോ ച മാതലി;
> ചിത്തസേനോ ച ഗന്ധബ്ബോ, നളോ രാജാ ജനേസഭോ;
> ആഗും പഞ്ചസിഖോ ചേവ, തിമ്ബരൂ സൂരിയവച്ഛസാ’’തി. -

ഇമേ ദേവരാജാനോ. തത്ഥ **ദേവസൂതോതി** ദേവസാരഥി. **ചിത്തസേനോതി** ചിത്തോ ച സേനോ ച ചിത്തസേനോ ച. **ഗന്ധബ്ബോതി** അയം ചിത്തസേനോ ഗന്ധബ്ബകായികോ ദേവപുത്തോ, ന കേവലം ചേസ, സബ്ബേ പേതേ പനാദാദയോ ഗന്ധബ്ബാ ഏവ. **നളോരാജാതി** നളകാരദേവപുത്തോ നാമേകോ. **ജനേസഭോതി** ജനവസഭോ ദേവപുത്തോ. **ആഗും പഞ്ചസിഖോ ചേവാതി** പഞ്ചസിഖോ ചേവ ദേവപുത്തോ ആഗതോ. **തിമ്ബരൂതി** തിമ്ബരൂ നാമ ഗന്ധബ്ബദേവരാജാ. **സൂരിയവച്ഛസാതി** തസ്സേവ ധീതാ.

ഏതേ ചഞ്ഞേ ച രാജാനോ, ഗന്ധബ്ബാ സഹ രാജുഭീതി ഏതേ ച നാമവസേന വുത്തഗന്ധബ്ബരാജാനോ അഞ്ഞേ ച ഏതേഹി രാജൂഹി സദ്ധിം ബഹൂ ഗന്ധബ്ബാ. **മോദമാനാ അഭിക്കാമും, ഭിക്ഖൂനം സമിതിം വനന്തി** ഹട്ഠതുട്ഠചിത്താ ഭിക്ഖുസങ്ഘസമിതിം ഇമം വനം ആഗതാതി അത്ഥോ.

൩൩൮. അഥാഗും നാഗസാ നാഗാ, വേസാലാ സഹതച്ഛകാതി നാഗസദഹവാസികാ ച വേസാലീവാസികാ ച നാഗാ സഹ തച്ഛകനാഗപരിസായ ആഗതാതി അത്ഥോ. **കമ്ബലസ്സതരാതി** കമ്ബലോ ച അസ്സതരോ ച. ഏതേ കിര സിനേരുപാദേ വസന്തി, സുപണ്ണേഹിപി അനുദ്ധരണീയാ മഹേസക്ഖനാഗാ **പായാഗാ സഹ ഞാതിഭീതി** പയാഗതിത്ഥവാസിനോ ച സഹ ഞാതിസങ്ഘേന ആഗതാ.

യാമുനാ ധതരട്ഠാ ചാതി യമുനവാസിനോ ച ധതരട്ഠകുലേ ഉപ്പന്നാ നാഗാ ച. **ഏരാവണോ മഹാനാഗോതി** ഏരാവണോ ച ദേവപുത്തോ, ജാതിയാ നാഗോ ന ഹോതി. നാഗവോഹാരേന പനേസ വോഹരിയതി. **സോപാഗാതി** സോപി ആഗതോ.

യേ നാഗരാജേ സഹസാ ഹരന്തീതി യേ ഇമേ വുത്തപ്പകാരേ നാഗേ ലോഭാഭിഭൂതാ സാഹസം കത്വാ ഹരന്തി ഗണ്ഹന്തി. **ദിബ്ബാ ദിജാ പക്ഖീ വിസുദ്ധചക്ഖൂ**തി ദിബ്ബാനുഭാവതോ ദിബ്ബാ മാതുകുച്ഛിതോ ച അണ്ഡകോസതോ ചാതി ദ്വേ വാരേ ജാതാതി ദിജാ പക്ഖയുത്തതായ പക്ഖീ യോജനസതന്തരേപി യോജനസഹസ്സന്തരേപി നാഗേ ദസ്സനസമത്ഥചക്ഖുതായ വിസുദ്ധചക്ഖൂ. **വേഹായസാ തേ വനമജ്ഝപ്പത്താ**തി തേ ആകാസേനേവ ഇമം മഹാവനം സമ്പത്താ. **ചിത്രാ സുപണ്ണാ ഇതി തേസ നാമ**ന്തി തേസം "ചിത്രസുപണ്ണാ"തി നാമം.

അഭയം തദാ നാഗരാജാനമാസി, സുപണ്ണതോ ഖേമമകാസി ബുദ്ധോതി തസ്മാ സബ്ബേപി തേ അഞ്ഞമഞ്ഞം **സണ്ഹാഹി വാചാഹി ഉപവ്ഹയന്താ** മിത്താ വിയ ബന്ധവാ വിയ ച സമുല്ലപന്താ സമ്മോദമാനാ ആലിങ്ഗന്താ ഹത്ഥേ ഗണ്ഹന്താ അംസകൂടേ ഹത്ഥം ഠപേന്താ ഹട്ഠതുട്ഠചിത്താ. **നാഗാ സുപണ്ണാ സരണമകംസു ബുദ്ധ**ന്തി ബുദ്ധംയേവ സരണം ഗതാ.

൩൩൯. **ജിതാ വജിരഹത്ഥേനാ**തി ഇന്ദേന ദേവരഞ്ഞാ ജിതാ. **സമുദ്ദം അസുരാസിതാ**തി മഹാസമുദ്ദവാസിനോ സുജാതായ അസുരകഞ്ഞായ കാരണാ സബ്ബേപി **ഭാതരോ വാസവസ്സേതേ, ഇദ്ധിമന്തോ യസസ്സിനോ.**

തേസു **കാലകഞ്ചാ മഹാഭിസ്മാ**തി കാലകഞ്ചാ ച മഹന്തേ ഭിംസനേ അത്തഭാവേ മാപേത്വാ ആഗമിംസു. **അസുരാ ദാനവേഘസാതി ദാനവേഘസാ** നാമ അഞ്ഞേ ധനുഗ്ഗഹഅസുരാ. **വേപചിത്തി സുചിത്തി ച, പഹാരാദോ നമുചീ സഹാ**തി വേപചിത്തിഅസുരോ, സുചിത്തിഅസുരോ ചാതി ഏതേ ച അസുരാ നമുചി ച മാരോ ദേവപുത്തോ ഏതേഹി സഹേവ ആഗതോ. ഇമേ അസുരാ മഹാസമുദ്ദവാസിനോ, അയം പരനിമ്മിതദേവലോകവാസീ, കസ്മാ ഏതേഹി സഹാഗതോതി? അച്ഛന്ദികത്താ. തേപി ഹി അച്ഛന്ദികാ അഭബ്ബാ, അയമ്പി താദിസോയേവ. തസ്മാ ധാതുസോ സംസന്ദമാനോ ആഗതോ.

സതഞ്ച ബലിപുത്താനന്തി ബലിനോ മഹാഅസുരസ്സ പുത്താനം സതം. **സബ്ബേ വേരോചനാമകാ**തി സബ്ബേ അത്തനോ മാതുലസ്സ രാഹുസ്സേവ നാമധരാ. **സന്നയ്ഹിത്വാ ബലിസേന**ന്തി അത്തനോ ബലിസേനം സന്നയ്ഹിത്വാ സബ്ബേ കതസന്നാഹാവ ഹുത്വാ. **രാഹുഭദ്ദമുപാഗമു**ന്തി രാഹുഅസുരിന്ദം ഉപസങ്കമിംസു. **സമയോ ദാനി ഭദ്ദന്തേ**തി ഭദ്ദം തവ ഹോതു, സമയോ തേ ഭിക്ഖൂനം സമിതിം വനം ഉപസങ്കമിത്വാ ഭിക്ഖുസങ്ഘം ദസ്സനായാതി അത്ഥോ.

൩൪൦. **ആപോ ച ദേവാ പഥവീ, തേജോ വായോ തദാഗമു**ന്തി ആപോകസിണാദീസു പരികമ്മം കത്വാ നിബ്ബത്താ **ആപോ**തിആദിനാമകാ ദേവാ ആഗമും. **വരുണാ വാരണാ ദേവാ, സോമോ ച യസസാ സഹാ**തി വരുണദേവതാ , വാരണദേവതാ, സോമദേവതാതി ഏവം നാമകാ ച ദേവാ യസസാ നാമ ദേവേന സഹാഗതാതി അത്ഥോ. **മേത്താകരുണാകായികാ**തി മേത്താഝാനേ ച കരുണാഝാനേ ച പരികമ്മം കത്വാ നിബ്ബത്തദേവാ. **ആഗും ദേവാ യസസ്സിനോ**തി ഏതേപി മഹായസാ ദേവാ ആഗതാ.

ദസേതേ ദസധാ കായാ, സബ്ബേ നാനത്തവണ്ണിനോതി തേ ദസധാ ഠിതാ ദസ ദേവകായാ സബ്ബേ നീലാദിവസേന നാനത്തവണ്ണാ ആഗതാതി അത്ഥോ.

വേണ്ഡൂ ച ദേവാതി വേണ്ഡുദേവതാ ച. **സഹലി ചാ**തി സഹലിദേവതാ ച. **അസമാ ച ദുവേ യമാ**തി അസമദേവതാ ച ദ്വേ ച യമകാ ദേവാ. **ചന്ദസ്സുപനിസാ ദേവാ, ചന്ദമാഗും പുരക്ഖത്വാ**തി ചന്ദനിസ്സിതകാ ദേവാ ചന്ദം പുരതോ കത്വാ ആഗതാ. തഥാ സൂരിയനിസ്സിതകാ ദേവാ സൂരിയം പുരക്ഖത്വാ. **നക്ഖത്താനി പുരക്ഖത്വാ**തി നക്ഖത്തനിസ്സിതാപി ദേവാ നക്ഖത്താനി പുരതോ കത്വാ ആഗതാ. **ആഗും മന്ദവലാഹകാ**തി വാതവലാഹകാ, അബ്ഭവലാഹകാ, ഉണ്ഹവലാഹകാ എതേ സബ്ബേപി വലാഹകായികാ "മന്ദവലാഹകാ" നാമ വുച്ചന്തി. തേപി ആഗതാതി അത്ഥോ. **വസൂനം വാസവോ സേട്ഠോ, സക്കോപാഗാ പുരിന്ദദോ**തി വസൂനം ദേവതാനം സേട്ഠോ വാസവോ യോ സക്കോതി ച, പുരിന്ദദോതി ച വുച്ചതി, സോപി ആഗതോ.

ദസേതേ ദസധാ കായാതി എതേപി ദസ ദേവകായാ ദസധാവ ആഗതാ. **സബ്ബേ നാനത്തവണ്ണിനോ**തി നീലാദിവസേന നാനത്തവണ്ണാ.

അഥാഗും സഹഭൂ ദേവാതി അഥ സഹഭൂ നാമ ദേവാ ആഗതാ. **ജലമഗ്ഗിസിഖാരിവാ**തി അഗ്ഗിസിഖാ വിയ ജലന്താ. ജലമഗ്ഗി ച സിഖാരിവാതി ഇമാനി തേസം നാമാനീതിപി വുത്തം. **അരിട്ഠകാ ച രോജാ ചാ**തി അരിട്ഠകദേവാ ച രോജദേവാ ച. **ഉമാപുപ്ഫനിഭാസിനോ**തി **ഉമാപുപ്ഫദേവാ** നാമ എതേ ദേവാ . ഉമാപുപ്ഫസദിസാ ഹി തേസം സരീരാഭാ, തസ്മാ "ഉമാപുപ്ഫനിഭാസിനോ"തി വുച്ചന്തി.

വരുണാ സഹധമ്മാ ചാതി എതേ ച ദ്വേ ജനാ. **അച്ചുതാ ച അനേജകാ**തി അച്ചുതദേവതാ ച അനേജകദേവതാ ച. **സുലേയ്യരുചിരാ ആഗു**ന്തി സുലേയ്യാ ച രുചിരാ ച ആഗതാ. **ആഗും വാസവനേസിനോ**തി വാസവനേസീദേവാ നാമ ആഗതാ. **ദസേതേ ദസധാ കായാ**തി എതേപി ദസദേവകായാ ദസധാവ ആഗതാ.

സമാനാ മഹാസമാനാതി സമാനാ ച മഹാസമാനാ ച. **മാനുസാ മാനുസുത്തമാ**തി മാനുസാ ച മാനുസുത്തമാ ച. **ഖിഡ്ഡാപദോസികാ ആഗും, ആഗും മനോപദോസികാ**തി ഖിഡ്ഡാപദോസികാ മനോപദോസികാ ച ദേവാ ആഗതാ.

അഥാഗും ഹരയോ ദേവാതി ഹരിദേവാ നാമ ആഗതാ. **യേ ച ലോഹിതവാസിനോ**തി ലോഹിതവാസിനോ ച ആഗതാ. **പാരഗാ മഹാപാരഗാ**തി എതേ ച ദുവിധാ ആഗതാ. **ദസേതേ ദസധാ കായാ**തി എതേപി ദസദേവകായാ ദസധാവ ആഗതാ.

സുക്കാ കരമ്ഭാ അരുണാ, ആഗും വേഘനസാ സഹാതി എതേ സുക്കാദയോ തയോ, തേഹി സഹ വേഘനസാ ച ആഗതാ. **ഓദാതഗയ്ഹാ പാമോക്ഖാ**തി ഓദാതഗയ്ഹാ നാമ പാമോക്ഖദേവാ ആഗതാ. **ആഗും ദേവാ വിചക്ഖണാ**തി വിചക്ഖണാ നാമ ദേവാ ആഗതാ.

സദാമത്താ ഹാരഗജാതി സദാമത്താ ച ഹാരഗജാ ച. **മിസ്സകാ ച യസസ്സിനോ**തി യസസമ്പന്നാ മിസ്സകദേവാ ച. **ഥനയം ആഗ പജ്ജുന്നോ**തി പജ്ജുന്നോ ച ദേവരാജാ ഥനയന്തോ ആഗതോ. **യോ ദിസാ അഭിവസ്സതീ**തി യോ

യം യം ദിസം യാതി, തത്ഥ തത്ഥ ദേവോ വസ്സതി. **ദസേതേ ദസധാ കായാ**തി ഏതേപി ദസദേവകായാ ദസധാ ആഗതാ.

ഖേമിയാ തുസിതാ യാമാതി ഖേമിയാ ദേവാ തുസിതപുരവാസിനോ ച യാമാദേവലോകവാസിനോ ച. **കഥകാ ച യസസ്സിനോ**തി യസസമ്പന്നാ കഥകദേവാ ച. പാളിയം പന "കട്ഠകാ ചാ"തി ലിഖന്തി. **ലമ്ബീതകാ ലാമസേട്ഠാ**തി ലമ്ബിതകദേവാ ച ലാമസേട്ഠദേവാ ച. **ജോതിനാമാ ച ആസവാ**തി പബ്ബതമത്ഥകേ കതനളഗ്ഗിക്ഖന്ധോ വിയ ജോതമാനാ ജോതിദേവാ നാമ അത്ഥി, തേ ച ആസാ ച ദേവാ ആഗതാതി അത്ഥോ. പാളിയം പന "ജാതിനാമാ"തി ലിഖന്തി. ആസാ ദേവതാ ഛന്ദവസേന **ആസവാ**തി വുത്താ. **നിമ്മാനരതിനോ ആഗും, അഥാഗും പരനിമ്മിതാ. ദസേതേ ദസധാ കായാ**തി ഏതേപി ദസ ദേവകായാ ദസധാവ ആഗതാ.

സട്ഠേതേ ദേവനികായാതി ഏതേ ച ആപോ ച ദേവാതിആദികാ ഛ ദസകാ സട്ഠി ദേവനികായാ സബ്ബേ നീലാദിവസേന നാനത്തവണ്ണിനോ. **നാമന്വയേന ആഗച്ഛു**ന്തി നാമഭാഗേന നാമകോട്ഠാസേന ആഗതാ. **യേ ചഞ്ഞേ സദിസാ സഹാ**തി യേ ച അഞ്ഞേപി തേഹി സദിസാ വണ്ണതോപി നാമതോപി ഏതാദിസായേവ സേസചക്കവാളേസു ദേവാ, തേപി ആഗതായേവാതി ഏകപദേനേവ കലാപം വിയ പുടകം വിയ ച കത്വാ സബ്ബാ ദേവതാ നിദ്ദിസതി.

ഏവം ദസസു ലോകധാതുസഹസ്സേസു ദേവകായേ നിദ്ദിസിത്വാ ഇദാനി യദത്ഥം തേ ആഗതാ, തം ദസ്സേന്തോ **പവുട്ഠജാതി**ന്തി ഗാഥമാഹ. തസ്സത്ഥോ - പവുട്ഠാ വിഗതാ ജാതി അസ്സാതി അരിയസങ്ഘോ പവുട്ഠജാതി നാമ, **തം പവുട്ഠജാതിം** രാഗദോസമോഹഖീലാനം അഭാവാ **അഖീലം** ചത്താരോ ഓഘേ തരിത്വാ ഠിതത്താ **ഓഘതിണ്ണം** ചതുന്നം ആസവാനം അഭാവേന **അനാസവം** അരിയസങ്ഘം ദക്ഖേമ പസ്സിസ്സാമ. തേസഞ്ഞേവ ഓഘാനം തിണ്ണത്താ **ഓഘതരം** ആഗും അകരണതോ **നാഗം. അസിതാതിഗ**ന്തി കാളകഭാവാതീതം ചന്ദംവ സിരിയാ വിരോചമാനം ദസബലഞ്ച ദക്ഖേമ പസ്സിസ്സാമാതി ഏതദത്ഥം സബ്ബേപി തേ നാമന്വയേന ആഗച്ഛും, യേ ചഞ്ഞേ സദിസാ സഹാതി.

൩൪൧. ഇദാനി ബ്രഹ്മാനോ ദസ്സേന്തോ **സുബ്രഹ്മാ പരമത്തോ ചാ**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **സുബ്രഹ്മാ**തി ഏകോ ബ്രഹ്മാ. പരമത്തോപി ബ്രഹ്മാവ. **പുത്താ ഇദ്ധിമതോ സഹാ**തി ഏതേ ഇദ്ധിമതോ ബുദ്ധസ്സ ഭഗവതോ പുത്താ അരിയബ്രഹ്മാനോ സഹേവ ആഗതാ. **സനങ്കുമാരോ തിസ്സോ ചാ**തി സനങ്കുമാരോ ച തിസ്സമഹാബ്രഹ്മാ ച. **സോപാഗാ**തി സോപി ആഗതോ.

> "സഹസ്സം ബ്രഹ്മലോകാനം, മഹാബ്രഹ്മാഭിതിട്ഠതി;
> ഉപപന്നോ ജുതിമന്തോ, ഭിസ്മാകായോ യസസ്സി സോ"തി. -

ഏത്ഥ **സഹസ്സം ബ്രഹ്മലോകാന**ന്തി ഏകങ്ഗുലിയാ ഏകസഹസ്സചക്കവാളേ ദസഹി അങ്ഗുലീഹി ദസസഹസ്സിചക്കവാളേ ആലോകഫരണസമത്ഥാനം മഹാബ്രഹ്മാനം സഹസ്സം ആഗതം. **മഹാബ്രഹ്മാഭിതിട്ഠതീ**തി യത്ഥ ഏകേകോ മഹാബ്രഹ്മാ അഞ്ഞേ ബ്രഹ്മേ അഭിഭവിത്വാ തിട്ഠതി. **ഉപപന്നോ**തി ബ്രഹ്മലോകേ നിബ്ബത്തോ. **ജുതിമന്തോ**തി ആനുഭാവസമ്പന്നോ. **ഭിസ്മാകായോ**തി മഹാകായോ, ദ്വീഹി തീഹി മാഗധികേഹി ഗാമക്ഖേത്തേഹി

സമപ്പമാണഅത്തഭാവോ. **യസസ്സിസോ**തി അത്തഭാവസിരീസങ്ഖാതേന യസേന സമന്നാഗതോ.

ദസേത്ഥ ഇസ്സരാ ആഗും, പച്ചേകവസവത്തിനോതി ഏതസ്മിഞ്ച ബ്രഹ്മസഹസ്സേ യേ പാടിയേക്കം പാടിയേക്കം വസം വത്തേന്തി, ഏവരൂപാ ദസ ഇസ്സരാ മഹാബ്രഹ്മാനോ ആഗതാ. **തേസഞ്ച മജ്ഝതോ ആഗ, ഹാരിതോ പരിവാരിതോ**തി തേസം ബ്രഹ്മാനം മജ്ഝേ ഹാരിതോ നാമ മഹാബ്രഹ്മാ സതസഹസ്സബ്രഹ്മപരിവാരോ ആഗതോ.

൩൪൨. തേ ച സബ്ബേ അഭിക്കന്തേ, സഇന്ദേ ദേവേ സബ്രഹ്മകേതി തേ സബ്ബേപി സക്കം ദേവരാജാനം ജേട്ഠകം കത്വാ ആഗതേ ദേവകായേ, ഹാരിതമഹാബ്രഹ്മാനം ജേട്ഠകം കത്വാ ആഗതേ ബ്രഹ്മകായേ ച. **മാരസേനാ അഭിക്കാമീ**തി മാരസേനാ അഭിഗതാ. **പസ്സ കണ്ഹസ്സ മന്ദിയ**ന്തി കാളകസ്സ മാരസ ബാലഭാവം പസ്സഥ.

ഏഥ ഗണ്ഹഥ ബന്ധഥാതി ഏവം അത്തനോ പരിസം ആണാപേസി. **രാഗേന ബദ്ധമത്ഥു വോ**തി സബ്ബം വോ ഇദം ദേവമണ്ഡലം രാഗേന ബദ്ധം ഹോതു. **സമന്താ പരിവാരേഥ, മാ വോ മുഞ്ചിത്ഥ കോചി ന**ന്തി തുമ്ഹാകം ഏകോപി ഏതേസു ഏകമ്പി മാ മുഞ്ചി. “മാ വോ മുഞ്ചേഥാ”തിപി പാഠോ, ഏസേവത്ഥോ.

ഇതി തത്ഥ മഹാസേനോ, കണ്ഹോ സേനം അപേസയീതി ഏവം തത്ഥ മഹാസമയേ മഹാസേനോ മാരോ മാരസേനം അപേസയി. **പാണിനാ തലമാഹച്ചാ**തി ഹത്ഥേന പഥവീതലം പഹരിത്വാ. **സരം കത്വാന ഭേരവ**ന്തി മാരവിഭിംസകദസ്സനത്ഥം ഭയാനകം സരഞ്ച കത്വാ.

യഥാ പാവുസ്സകോ മേഘോ, ഥനയന്തോ സവിജ്ജുകോതി സവിജ്ജുകോ പാവുസ്സകമേഘോ വിയ മഹാഗജ്ജിതം ഗജ്ജന്തോ. **തദാ സോ പച്ചുദാവത്തീ**തി തസ്മിം സമയേ സോ മാരോ തം വിഭിംസനകം ദസ്സേത്വാ പടിനിവത്തോ . **സങ്കുദ്ധോ അസയം വസേ**തി സുട്ഠു കുദ്ധോ കുപിതോ കഞ്ചി വസേ വത്തേതും അസക്കോന്തോ അസയംവസേ അസയംവസീ അത്തനോ വസേന അകാമകോ ഹുത്വാ നിവത്തോ. ഭഗവാ കിര “അയം മാരോ ഇമം മഹാസമാഗമം ദിസ്വാ ‘അഭിസമയന്തരായം കരിസ്സാമീ’തി അന്തരന്തരേ മാരസേനം പേസേത്വാ മാരം വിഭിംസകം ദസ്സേതീ”തി അഞ്ഞാസി. പകതി ചേസാ ഭഗവതോ, യത്ഥ അഭിസമയോ ന ഭവിസ്സതി, തത്ഥ മാരം വിഭിംസകം ദസ്സേന്തം ന നിവാരേതി. യത്ഥ പന അഭിസമയോ ഹോതി, തത്ഥ യഥാ പരിസാ നേവ മാരസ്സ രൂപം പസ്സതി, ന സദ്ദം സുണാതി, ഏവം അധിട്ഠാതീതി. ഇമസ്മിഞ്ച സമാഗമേ മഹാഭിസമയോ ഭവിസ്സതി, തസ്മാ യഥാ ദേവതാ നേവ തസ്സ രൂപം പസ്സന്തി, ന സദ്ദം സുണന്തി, ഏവം അധിട്ഠാസി. തേന വുത്തം -“തദാ സോ പച്ചുദാവത്തി, സങ്കുദ്ധോ അസയംവസേ”തി.

൩൪൩. തഞ്ച സബ്ബം അഭിഞ്ഞായ, വവത്ഥിത്വാന ചക്ഖുമാതി തം സബ്ബം ഭഗവാ ജാനിത്വാ വവത്ഥപേത്വാ ച.

മാരസേനാ അഭിക്കന്താ, തേ വിജാനാഥ ഭിക്ഖവോതി ഭിക്ഖവേ മാരസേനാ അഭിക്കന്താ, തേ തുമ്ഹേ അത്തനോ അനുരൂപം വിജാനാഥ, ഫലസമാപത്തിം

സമാപജ്ജഥാതി വദതി. **ആതപ്പമകരു**ന്തി ഫലസമാപത്തിം പവിസനത്ഥായ വീരിയം ആരഭിംസു. **വീതരാഗേഹി പക്കാമു**ന്തി മാരോ ച മാരസേനാ ച വീതരാഗേഹി അരിയേഹി ദൂരതോവ അപക്കമ്മും. **നേസം ലോമാപി ഇഞ്ജയു**ന്തി തേസം വീതരാഗാനം ലോമാനിപി ന ചാലയിംസു. അഥ മാരോ ഭിക്ഖുസങ്ഘം ആരബ്ഭ ഇമം ഗാഥം അഭാസി -

> "സബ്ബേ വിജിതസങ്ഗാമാ, ഭയാതീതാ യസസ്സിനോ;
> മോദന്തി സഹ ഭൂതേഹി, സാവകാ തേ ജനേസുതാ"തി.

തത്ഥ **മോദന്തി സഹ ഭൂതേഹീ**തി ദസബലസ്സ സാസനേ ഭൂതേഹി സഞ്ജാതേഹി അരിയേഹി സദ്ധിം മോദന്തി പമോദന്തി. **ജനേസുതാ**തി ജനേ വിസ്സുതാ പാകടാ അഭിഞ്ഞാതാ.

ഇദം പന മഹാസമയസുത്തം നാമ ദേവതാനം പിയം മനാപം, തസ്മാ മങ്ഗലം വദന്തേന അഭിനവട്ഠാനേസു ഇദമേവ സുത്തം വത്തബ്ബം. ദേവതാ കിര -"ഇമം സുത്തം സുണിസ്സാമാ"തി ഓഹിതസോതാ വിചരന്തി. ദേസനാപരിയോസാനേ പനസ്സ കോടിസതസഹസ്സദേവതാ അരഹത്തം പത്താ, സോതാപന്നാദീനം ഗണനാ നത്ഥി.

ദേവതാനഞ്ചസ്സ പിയമനാപഭാവേ ഇദം വത്ഥു - കോടിപബ്ബതവിഹാരേ കിര നാഗലേണദ്വാരേ നാഗരുക്ഖേ ഏകാ ദേവധീതാ വസതി. ഏകോ ദഹരോ അന്തോലേണേ ഇമം സുത്തം സജ്ഝായതി. ദേവധീതാ സുത്വാ സുത്തപരിയോസാനേ മഹാസദ്ദേന സാധുകാരമദാസി. കോ ഏസോതി. അഹം, ഭന്തേ, ദേവധീതാതി. കസ്മാ സാധുകാരമദാസീതി? ഭന്തേ, ദസബലേന മഹാവനേ നിസീദിത്വാ കഥിതദിവസേ ഇമം സുത്തം സുത്വാ അജ്ജ അസ്സോസിം, ഭഗവതാ കഥിതതോ ഏകക്ഖരമ്പി അഹാപേത്വാ സുഗ്ഗഹിതോ അയം ധമ്മോ തുമ്ഹേഹീതി. ദസബലസ്സ കഥയതോ സുതം തയാതി? ആമ, ഭന്തേതി. മഹാ കിര ദേവതാസന്നിപാതോ അഹോസി, ത്വം കത്ഥ ഠിതാ സുണീതി?

അഹം, ഭന്തേ, മഹാവനവാസിയാ ദേവതാ, മഹേസക്ഖാസു പന ദേവതാസു ആഗച്ഛന്തീസു ജമ്ബുദീപേ ഓകാസം നാലത്ഥം, അഥ ഇമം തമ്ബപണ്ണിദീപം ആഗന്ത്വാ ജമ്ബുകോലപട്ടനേ ഠത്വാ സോതും ആരദ്ധമ്ഹി, തത്രാപി മഹേസക്ഖാസു ദേവതാസു ആഗച്ഛന്തീസു അനുക്കമേന പടിക്കമമാനാ രോഹണജനപദേ മഹാഗാമസ്സ പിട്ഠിഭാഗതോ സമുദ്ദേ ഗലപ്പമാണം ഉദകം പവിസിത്വാ തത്ഥ ഠിതാ അസ്സോസിന്തി. തുയ്ഹം ഠിതട്ഠാനതോ ദൂരേ സത്ഥാരം പസ്സസി ദേവതേതി? കിം കഥേഥ, ഭന്തേ, സത്ഥാ മഹാവനേ ധമ്മം ദേസേന്തോ നിരന്തരം മമഞ്ഞേവ ഓലോകേതീതി മഞ്ഞമാനാ ഓതപ്പമാനാ ഊമീസു നിലയാമീതി.

തം ദിവസം കിര കോടിസതസഹസ്സദേവതാ അരഹത്തം പത്താ, തുമ്ഹേപി തദാ അരഹത്തം പത്താതി? നത്ഥി, ഭന്തേ. അനാഗാമിഫലം പത്തത്ഥ മഞ്ഞേതി? നത്ഥി, ഭന്തേ. സകദാഗാമിഫലം പത്തത്ഥ മഞ്ഞേതി? നത്ഥി, ഭന്തേ. തയോ മഗ്ഗേ പത്താ ദേവതാ കിര ഗണനപഥം അതീതാ, സോതാപന്നാ ജാതത്ഥ മഞ്ഞേതി? ദേവതാ തം ദിവസം സോതാപത്തിഫലം പത്തത്താ ഹരായമാനാ -"അപുച്ഛിതബ്ബം പുച്ഛതി അയ്യോ"തി ആഹ. തതോ നം സോ

ഭിക്ഖു ആഹ - ''സക്കാ പന ദേവതേ, തവ അത്തഭാവം അമ്ഹാകം ദസ്സേതു''ന്തി? ന സക്കാ ഭന്തേ സകലകായം ദസ്സേതും, അങ്ഗുലിപബ്ബമത്തം ദസ്സേസ്സാമി അയ്യസ്സാതി കുഞ്ചികഛിദ്ദേന അങ്ഗുലിം അന്തോലേണാഭിമുഖം അകാസി, ചന്ദസഹസ്സസൂരിയസഹസ്സഉഗ്ഗമനകാലോ വിയ അഹോസി. ദേവധീതാ ''അപ്പമത്താ, ഭന്തേ, ഹോഥാ''തി ദഹരഭിക്ഖും വന്ദിത്വാ അഗമാസി. ഏവം ഇമം സുത്തം ദേവതാനം പിയം മനാപം, മമായന്തി നം ദേവതാതി.

ഇതി സുമങ്ഗലവിലാസിനിയാ ദീഘനികായട്ഠകഥായം

മഹാസമയസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൮. സക്കപഞ്ഹസുത്തവണ്ണനാ

നിദാനവണ്ണനാ

൩൪൪. **ഏവം മേ സുത**ന്തി സക്കപഞ്ഹസുത്തം. തത്രായമനുത്താനപദവണ്ണനാ - **അമ്ബസണ്ഡാ നാമ ബ്രാഹ്മണഗാമോ**തി സോ കിര ഗാമോ അമ്ബസണ്ഡാനം അവിദൂരേ നിവിട്ഠോ, തസ്മാ "അമ്ബസണ്ഡാ" ത്വേവ വുച്ചതി. **വേദിയകേ പബ്ബതേ**തി സോ കിര പബ്ബതോ പബ്ബതപാദേ ജാതേന മണിവേദികാസദിസേന നീലവനസണ്ഡേന സമന്താ പരിക്ഖിത്തോ, തസ്മാ 'വേദിയകപബ്ബതോ' ത്വേവ സങ്ഖ്യം ഗതോ. **ഇന്ദസാലഗുഹായ**ന്തി പുബ്ബേപി സാ ദ്വിന്നം പബ്ബതാനം അന്തരേ ഗുഹാ, ഇന്ദസാലരുക്ഖോ ചസ്സാ ദ്വാരേ, തസ്മാ 'ഇന്ദസാലഗുഹാ'തി സങ്ഖ്യം ഗതാ. അഥ നം കുട്ടേഹി പരിക്ഖിപിത്വാ ദ്വാരവാതപാനാനി യോജേത്വാ സുപരിനിട്ഠിതസുധാകമ്മമാലാകമ്മലതാകമ്മവിചിത്തം ലേണം കത്വാ ഭഗവതോ അദംസു. പുരിമവോഹാരവസേന പന "ഇന്ദസാലഗുഹാ" ത്വേവ നം സഞ്ജാനന്തി. തം സന്ധായ വുത്തം 'ഇന്ദസാലഗുഹായ'ന്തി.

ഉസ്സുക്കം ഉദപാദീതി ധമ്മികോ ഉസ്സാഹോ ഉപ്പജ്ജി. നനു ച ഏസ അഭിണ്ഹദസ്സാവീ ഭഗവതോ, ന സോ ദേവതാസന്നിപാതോ നാമ അത്ഥി, യത്ഥായം ന ആഗതപുബ്ബോ, സക്കേന സദിസോ അപ്പമാദവിഹാരീ ദേവപുത്തോ നാമ നത്ഥി. അഥ കസ്മാ ബുദ്ധദസ്സനം അനാഗതപുബ്ബസ്സ വിയ അസ്സ ഉസ്സാഹോ ഉദപാദീതി? മരണഭയേന സന്തജ്ജിതത്താ. തസ്മിം കിരസ്സ സമയേ ആയു പരിക്ഖീണോ, സോ പഞ്ച പുബ്ബനിമിത്താനി ദിസ്വാ "പരിക്ഖീണോ ദാനി മേ ആയൂ"തി അഞ്ഞാസി. യേസഞ്ച ദേവപുത്താനം മരണനിമിത്താനി ആവി ഭവന്തി, തേസു യേ പരിത്തകേന പുഞ്ഞകമ്മേന ദേവലോകേ നിബ്ബത്താ, തേ "കുഹിം നു ഖോ ഇദാനി നിബ്ബത്തിസ്സാമാ"തി ഭയം സന്താസം ആപജ്ജന്തി. യേ കതഭീരുത്താനാ ബഹും പുഞ്ഞം കത്വാ നിബ്ബത്താ, തേ അത്തനാ ദിന്നദാനം രക്ഖിതസീലം ഭാവിതഭാവനഞ്ച ആഗമ്മ "ഉപരിദേവലോകേ സമ്പത്തിം അനുഭവിസ്സാമാ"തി ന ഭായന്തി.

സക്കോ പന ദേവരാജാ പുബ്ബനിമിത്താനി ദിസ്വാ ദസയോജനസഹസ്സം ദേവനഗരം, യോജനസഹസ്സുബ്ബേധം വേജയന്തം, തിയോജനസതികം സുധമ്മദേവസഭം, യോജനസതുബ്ബേധം പാരിച്ഛത്തകം, സട്ഠിയോജനികം പണ്ഡുകമ്ബലസിലം, അഡ്ഢതിയാ നാടകകോടിയോ ദ്വീസു ദേവലോകേസു ദേവപരിസം, നന്ദനവനം, ചിത്തലതാവനം , മിസ്സകവനം, ഫാരുസകവനന്തി ഏത്തം സബ്ബസമ്പത്തിം ഓലോകേത്വാ "നസ്സതി വത ഭോ മേ അയം സമ്പത്തീ"തി ഭയാഭിഭൂതോ അഹോസി.

തതോ "അത്ഥി നു ഖോ കോചി സമണോ വാ ബ്രാഹ്മണോ വാ ലോകപിതാമഹോ മഹാബ്രഹ്മാ വാ, യോ മേ ഹദയനിസ്സിതം സോകസല്ലം സമുദ്ധരിത്വാ ഇമം സമ്പത്തിം ഥാവരം കരേയ്യാ"തി ഓലോകേന്തോ കഞ്ചി അദിസ്വാ പുന അദ്ദസ "മാദിസാനം സതസഹസ്സാനമ്പി ഉപ്പന്നം സോകസല്ലം സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ ഉദ്ധരിതും പടിബലോ"തി. അഥേവം പരിവിതക്കേന്തസ്സ തേന ഖോ പന സമയേന സക്കസ്സ ദേവാനമിന്ദസ്സ ഉസ്സുക്കം ഉദപാദി ഭഗവന്തം ദസ്സനായ.

കഹം നു ഖോ ഭഗവാ ഏതരഹി വിഹരതീതി കതരസ്മിം ജനപദേ കതരം നഗരം ഉപനിസ്സായ കസ്സ പച്ചയേ പരിഭുഞ്ജന്തോ കസ്സ അമതം ധമ്മം ദേസയമാനോ വിഹരതീതി. **അദ്ദസാ ഖോ**തി അദ്ദക്ഖി പടിവിജ്ഝി. **മാരിസാ**തി പിയവചനമേതം, ദേവതാനം പാടിയേക്കോ വോഹാരോ. നിദ്ദുക്ഖാതിപി വുത്തം ഹോതി. കസ്മാ പനേസ ദേവേ ആമന്തേസി? സഹായത്ഥായ. പുബ്ബേ കിരേസ ഭഗവതി സളലഘരേ വിഹരന്തേ ഏകകോവ ദസ്സനായ അഗമാസി. സത്ഥാ "അപരിപക്കം താവസ്സ ഞാണം, കതിപാഹം പന അതിക്കമിത്വാ മയി ഇന്ദസാലഗുഹായം വിഹരന്തേ പഞ്ച പുബ്ബനിമിത്താനി ദിസ്വാ മരണഭയഭീതോ ദ്വീസു ദേവലോകേസു ദേവതാഹി സദ്ധിം ഉപസങ്കമിത്വാ ചുദ്ദസ പഞ്ഹേ പുച്ഛിത്വാ ഉപേക്ഖാപഞ്ഹവിസ്സജ്ജനാവസാനേ അസീതിയാ ദേവതാസഹസ്സേഹി സദ്ധിം സോതാപത്തിഫലേ പതിട്ഠഹിസ്സതീ"തി ചിന്തേത്വാ ഓകാസം നാകാസി. സോ "മമ പുബ്ബേപി ഏകകസ്സ ഗതത്താ സത്ഥാരാ ഓകാസോ ന കതോ, അദ്ധാ മേ നത്ഥി മഗ്ഗഫലസ്സ ഉപനിസ്സയോ, ഏകസ്സ പന ഉപനിസ്സയേ സതി ചക്കവാളപരിയന്തായപി പരിസായ ഭഗവാ ധമ്മം ദേസേതിയേവ. അവസ്സം ഖോ പന ദ്വീസു ദേവലോകേസു കസ്സചി ദേവസ്സ ഉപനിസ്സയോ ഭവിസ്സതി, തം സന്ധായ സത്ഥാ ധമ്മം ദേസേസ്സതി. തം സുത്വാ അഹമ്പി അത്തനോ ദോമനസ്സം വൂപസമേസ്സാമീ"തി ചിന്തേത്വാ സഹായത്ഥായ ആമന്തേസി.

ഏവം ഭദ്ദം തവാതി ഖോ ദേവാ താവതിംസാതി ഏവം ഹോതു മഹാരാജ, ഗച്ഛാമ ഭഗവന്തം ദസ്സനായ, ദുല്ലഭോ ബുദ്ധുപ്പാദോ, ഭദ്ദം തവ, യോ ത്വം "പബ്ബതകീളം നദീകീളം ഗച്ഛാമാ"തി അവത്വാ അമ്ഹേ ഏവരൂപേസു ഠാനേസു നിയോജേസീതി. **പച്ചസ്സോസു**ന്തി തസ്സ വചനം സിരസാ സമ്പടിച്ഛിംസു.

൩൪൮. പഞ്ചസിഖം ഗന്ധബ്ബദേവപുത്തം ആമന്തേസീതി ദേവേ താവ ആമന്തേതു, ഇമം കസ്മാ വിസും ആമന്തേസി? ഓകാസകരണത്ഥം. ഏവം കിരസ്സ അഹോസി "ദ്വീസു ദേവലോകേസു ദേവതാ ഗഹേത്വാ ധുരേന പഹരന്തസ്സ വിയ സത്ഥാരം ഉപസങ്കമിതും ന യുത്തം, അയം പന പഞ്ചസിഖോ ദസബലസ്സ ഉപട്ഠാകോ വല്ലഭോ ഇച്ഛിതിച്ഛിതക്ഖണേ ഗന്ത്വാ പഞ്ഹം പുച്ഛിത്വാ ധമ്മം സുണാതി, ഇമം പുരതോ പേസേത്വാ ഓകാസം കാരേത്വാ ഇമിനാ കതോകാസേ ഉപസങ്കമിത്വാ പഞ്ഹം പുച്ഛിസ്സാമീ"തി ഓകാസകരണത്ഥം ആമന്തേസി.

ഏവം ഭദ്ദം തവാതി സോ "ഏവം മഹാരാജ, ഹോതു, ഭദ്ദം തവ, യോ ത്വം മം 'ഏഹി, മാരിസ, ഉയ്യാനകീളാദീനി വാ നടസമജ്ജാദീനി വാ ദസ്സനായ ഗച്ഛാമാ'തി അവത്വാ 'ബുദ്ധം പസ്സിസ്സാമ, ധമ്മം സോസ്സാമാ'തി വദസീ"തി ദള്ഹതരം ഉപത്ഥമ്ഭേന്തോ ദേവാനമിന്ദസ്സ വചനം പടിസ്സുത്വാ അനുചരിയം സഹചരണം ഏകതോ ഗമനം ഉപാഗമി.

തത്ഥ **ബേലുവപണ്ഡു**ന്തി ബേലുവപക്കം വിയ പണ്ഡുവണ്ണം. തസ്സ കിര സോവണ്ണമയം പോക്ഖരം, ഇന്ദനീലമയോ ദണ്ഡോ, രജതമയാ തന്തിയോ, പവാളമയാ വേഠകാ, വീണാപത്തകം ഗാവുതം, തന്തിബന്ധനട്ഠാനം ഗാവുതം, ഉപരി ദണ്ഡകോ ഗാവുതന്തി തിഗാവുതപ്പമാണാ വീണാ. ഇതി സോ തം വീണം ആദായ സമപഞ്ഞാസമുച്ഛനാ മുച്ഛേത്വാ അഗ്ഗനഖേഹി പഹരിത്വാ മധുരം ഗീതസ്സരം നിച്ഛാരേത്വാ സേസദേവേ സക്കസ്സ ഗമനകാലം ജാനാപേന്തോ ഏകമന്തം അട്ഠാസി. ഏവം തസ്സ ഗീതവാദിതസഞ്ഞായ സന്നിപതിതേ

ദേവഗണേ **അഥ ഖോ സക്കോ ദേവാനമിന്ദോ...പേ॰... വേദിയകേ പബ്ബതേ പച്ചുട്ഠാസി.**

൩൮൬. അതിരിവ ഓഭാസജാതോതി അഞ്ഞേസു ദിവസേസു ഏകസ്സേവ ദേവസ്സ വാ മാരസ്സ വാ ബ്രഹ്മുനോ വാ ഓഭാസേന ഓഭാസജാതോ ഹോതി, തംദിവസം പന ദ്വീസു ദേവലോകേസു ദേവതാനം ഓഭാസേന അതിരിവ ഓഭാസജാതോ ഏകപജ്ജോതോ സഹസ്സചന്ദസൂരിയഉഗ്ഗതകാലസദിസോ അഹോസി. **പരിതോ ഗാമേസു മനുസ്സാ**തി സമന്താ ഗാമേസു മനുസ്സാ. പകതിസായമാസകാലേയേവ കിര ഗാമമജ്ഝേ ദാരകേസു കീളന്തേസു തത്ഥ സക്കോ അഗമാസി, തസ്മാ മനുസ്സാ പസ്സിത്വാ ഏവമാഹംസു. നനു ച മജ്ഝിമയാമേ ദേവതാ ഭഗവന്തം ഉപസങ്കമന്തി, അയം കസ്മാ പഠമയാമസ്സാപി പുരിമഭാഗേയേവ ആഗതോതി? മരണഭയേനേവ തജ്ജിതത്താ. **കിംസു നാമാ**തി കിംസു നാമ ഭോ ഏതം, കോ നു ഖോ അജ്ജ മഹേസക്ഖോ ദേവോ വാ ബ്രഹ്മാ വാ ഭഗവന്തം പഞ്ഹം പുച്ഛിതും ധമ്മം സോതും ഉപസങ്കമന്തോ, കഥംസു നാമ ഭോ ഭഗവാ പഞ്ഹം വിസ്സജ്ജേസ്സതി ധമ്മം ദേസേസ്സതി, ലാഭാ അമ്ഹാകം, യേസം നോ ഏവം ദേവതാനം കങ്ഖാവിനോദകോ സത്ഥാ അവിദൂരേ വിഹാരേ വസതി, യേ ലഭാമ ഥാലകഭിക്ഖമ്പി കടച്ഛുഭിക്ഖമ്പി ദാതുന്തി സംവിഗ്ഗാ ലോമഹട്ഠജാതാ ഉദ്ധഗ്ഗലോമാ ഹുത്വാ ദസനഖസമോധാനസമുജ്ജലം അഞ്ജലിം സിരസ്മിം പതിട്ഠപേത്വാ നമസ്സമാനാ അട്ഠംസു.

൩൮൭. ദുരുപസങ്കമാതി ദുപയിരുപാസിയാ. അഹം സരാഗോ സദോസോ സമോഹോ, സത്ഥാ വീതരാഗോ വീതദോസോ വീതമോഹോ, തസ്മാ ദുപയിരുപാസിയാ തഥാഗതാ മാദിസേന. **ഝായീ**തി ലക്ഖണൂപനിജ്ഝാനേന ച ആരമ്മണൂപനിജ്ഝാനേന ച ഝായീ. തസ്മിഞ്ഞേവ ഝാനേ രതാതി **ഝാനരതാ. തദന്തരം പടിസല്ലീനാ**തി തദന്തരം പടിസല്ലീനാ സമ്പതി പടിസല്ലീനാ വാ. തസ്മാ ന കേവലം ഝായീ ഝാനരതാതി ദുരുപസങ്കമാ, ഇദാനിമേവ പടിസല്ലീനാതിപി ദുരുപസങ്കമാ. **പസാദേയ്യാസീ**തി ആരാധേയ്യാസി, ഓകാസം മേ കാരേത്വാ ദദേയ്യാസീതി വദതി. **ബേലുവപണ്ഡുവീണം ആദായാ**തി നനു പുബ്ബേവ ആദിന്നാതി? ആമ , ആദിന്നാ. മഗ്ഗഗമനവസേന പന അംസകൂടേ ലഗ്ഗിതാ, ഇദാനി നം വാമഹത്ഥേ ഠപേത്വാ വാദനസജ്ജം കത്വാ ആദിയി. തേന വുത്തം ''ആദായാ''തി.

പഞ്ചസിഖഗീതഗാഥാവണ്ണനാ

൩൮൮. അസ്സാവേസീതി സാവേസി. **ബുദ്ധൂപസഞ്ഹിതാ**തി ബുദ്ധം ആരബ്ഭ ബുദ്ധം നിസ്സയം കത്വാ പവത്താതി അത്ഥോ. സേസപദേസുപി ഏസേവ നയോ.

വന്ദേ തേ പിതരം ഭദ്ദേ, തിമ്ബരും സൂരിയവച്ഛസേതി ഏത്ഥ **സൂരിയവച്ഛസാ**തി സൂരിയസമാനസരീരാ. തസ്സാ കിര ദേവധീതായ പാദന്തതോ രസ്മി ഉട്ഠഹിത്വാ കേസന്തം ആരോഹതി, തസ്മാ ബാലസൂരിയമണ്ഡലസദിസാ ഖായതി, ഇതി നം ''സൂരിയവച്ഛസാ''തി സഞ്ജാനന്തി. തം സന്ധായാഹ - ''ഭദ്ദേ, സൂരിയവച്ഛസേ, തവ പിതരം തിമ്ബരും ഗന്ധബ്ബദേവരാജാനം വന്ദാമീ''തി. **യേന ജാതാസി കല്യാണീ**തി യേന കാരണഭൂതേന യം തിമ്ബരും ദേവരാജാനം നിസ്സായ ത്വം ജാതാ, കല്യാണീ സബ്ബങ്ഗസോഭനാ. **ആനന്ദജനനീ മമാ**തി മയ്ഹം പീതിസോമനസ്സവഡ്ഢനീ.

വാതോവ സേദതം കന്തോതി യഥാ സഞ്ജാതസേദാനം സേദഹരണത്ഥം വാതോ ഇട്ഠോ ഹോതി കന്തോ മനാപോ, എവന്തി അത്ഥോ. **പാനീയംവ പിപാസതോ**തി പാതുമിച്ഛന്തസ്സ പിപാസതോ പിപാസാഭിഭൂതസ്സ. **അങ്ഗീരസീ**തി അങ്ഗേ രസ്മിയോ അസ്സാതി അങ്ഗീരസീ, തമേവ ആരബ്ഭ ആലപന്തോ വദതി. **ധമ്മോ അരഹതാമിവാ**തി അരഹന്താനം നവലോകുത്തരധമ്മോ വിയ.

ജിഘച്ഛതോതി ഭുഞ്ജിതുകാമസ്സ ഖുദാഭിഭൂതസ്സ. **ജലന്തമിവ വാരിനാ**തി യഥാ കോചി ജലന്തം ജാതവേദം ഉദകകുമ്ഭേന നിബ്ബാപേയ്യ, എവം തവ കാരണാ ഉപ്പന്നം മമ കാമരാഗപരിളാഹം നിബ്ബാപേഹീതി വദതി.

യുത്തം കിഞ്ജക്ഖരേണുനാതി പദുമകേസരരേണുനാ യുത്തം. **നാഗോ ഘമ്മാഭിതത്തോ വാ**തി ഘമ്മാഭിതത്തഹത്ഥീ വിയ. **ഓഗാഹേ തേ ഥനൂദരന്തി** യഥാ സോ നാഗോ പോക്ഖരണിം ഓഗാഹിത്വാ പിവിത്വാ അഗ്ഗസോണ്ഡമത്തം പഞ്ഞായമാനം കത്വാ നിമുഗ്ഗോ സുഖം സാതം വിന്ദതി, എവം കദാ നു ഖോ തേ ഥനൂദരം ഥനവേമജ്ഝം ഉദരഞ്ച ഓതരിത്വാ അഹം സുഖം സാതം പടിലഭിസ്സാമീതി വദതി.

> ''അച്ചങ്കുസോവ നാഗോവ, ജിതം മേ തുത്തതോമരം;
> കാരണം നപ്പജാനാമി, സമ്മത്തോ ലക്ഖണൂരുയാ''തി. -

എത്ഥ **തുത്തം** വുച്ചതി കണ്ണമൂലേ വിജ്ഝനഅയദണ്ഡകോ. **തോമരന്തി** പാദാദീസു വിജ്ഝനദണ്ഡതോമരം. **അങ്കുസോ**തി മത്ഥകേ വിജ്ഝനകുടിലകണ്ടകോ. യോ ച നാഗോ പഭിന്നമത്തോ അച്ചങ്കുസോ ഹോതി, അങ്കുസം അതീതോ; അങ്കുസേന വിജ്ഝിയമാനോപി വസം ന ഗച്ഛതി, സോ ''ജിതം മയാ തുത്തതോമരം, യോ അഹം അങ്കുസസ്സപി വസം ന ഗച്ഛാമീ''തി മദദപ്പേന കിഞ്ചി കാരണം ന ബുജ്ഝതി. യഥാ സോ അച്ചങ്കുസോ നാഗോ ''ജിതം മേ തുത്തതോമര''ന്തി കിഞ്ചി കാരണം നപ്പജാനാതി, എവം അഹമ്പി ലക്ഖണസമ്പന്നഊരുതായ ലക്ഖണൂരുയാ സമ്മത്തോ മത്തോ പമത്തോ ഉമ്മത്തോ വിയ കിഞ്ചി കാരണം നപ്പജാനാമീതി വദതി. അഥ വാ അച്ചങ്കുസോവ നാഗോ അഹമ്പി സമ്മത്തോ ലക്ഖണൂരുയാ കിഞ്ചി തതോ വിരാഗകാരണം നപ്പജാനാമി. കസ്മാ? യസ്മാ തേന നാഗേന വിയ ജിതം മേ തുത്തതോമരം, ന കസ്സചി വദതോ വചനം ആദിയാമി.

തയി ഗേധിതചിത്തോസ്മീതി ഭദ്ദേ ലക്ഖണൂരു തയി ബദ്ധചിത്തോസ്മി. **ഗേധിതചിത്തോ**തി വാ ഗേധം അജ്ഝുപേതചിത്തോ. **ചിത്തം വിപരിണാമിതന്തി** പകതിം ജഹിത്വാ ഠിതം. **പടിഗന്തും ന സക്കോമീ**തി നിവത്തിതും ന സക്കോമി. **വങ്കഘസ്തോവ അമ്ബുജോ**തി ബളിസം ഗിലിത്വാ ഠിതമച്ഛോ വിയ. ''ഘസോ''തിപി പാഠോ, അയമേവത്ഥോ.

വാമൂരൂതി വാമാകാരേന സണ്ഠിതഊരു, കദലിക്ഖന്ധസദിസഊരൂതി വാ അത്ഥോ. **സജാ**തി ആലിങ്ഗ. **മന്ദലോചനേ**തി ഇത്ഥിയോ ന തിഖിണം നിജ്ഝായന്തി മന്ദം ആലോചേന്തി ഓലോകേന്തി, തസ്മാ ''മന്ദലോചനാ''തി വുച്ചന്തി. **പലിസ്സജാ**തി സബ്ബതോഭാഗേന ആലിങ്ഗ. **എതം മേ അഭിപത്ഥിതന്തി** എതം മയാ അഭിണ്ഹം പത്ഥിതം.

അപ്പകോ വത മേ സന്തോതി പകതിയാവ മന്ദോ സമാനോ. **വേല്ലിതകേസിയാ**തി കേസാ മുഞ്ചിത്വാ പിട്ഠിയം വിസ്സട്ഠകാലേ സപ്പോ വിയ വേല്ലന്താ ഗച്ഛന്താ അസ്സാതി വേല്ലിതകേസീ, തസ്സാ വേല്ലിതകേസിയാ. **അനേകഭാവോ സമുപ്പാദീ**തി അനേകവിധോ ജാതോ. **അനേകഭാഗോ**തി വാ പാഠോ. **അരഹന്തേവ ദക്ഖിണാ**തി അരഹന്തമ്ഹി ദിന്നദാനം വിയ നാനപ്പകാരതോ പഭിന്നോ.

യം മേ അത്ഥി കതം പുഞ്ഞന്തി യം മയാ കതം പുഞ്ഞമത്ഥി. **അരഹന്തേസു താദിസൂ**തി താദിലക്ഖണപ്പത്തേസു അരഹന്തേസു. **തയാ സദ്ധിം വിപച്ചത**ന്തി സബ്ബം തയാ സദ്ധിമേവ വിപാകം ദേതു.

ഏകോദീതി ഏകീഭാവം ഗതോ. **നിപകോ സതോ**തി നേപക്കം വുച്ചതി പഞ്ഞാ, തായ സമന്നാഗതോതി നിപകോ. സതിയാ സമന്നാഗതത്താ സതോ. **അമതം മുനി ജിഗീസാനോ**തി യഥാ സോ ബുദ്ധമുനി അമതം നിബ്ബാനം ജിഗീസതി പരിയേസതി, ഏവം തം അഹം സൂരിയവച്ഛസേ ജിഗീസാമി പരിയേസാമി. യഥാ വാ സോ അമതം ജിഗീസാനോ ഏസന്തോ ഗവേസന്തോ വിചരതി, ഏവാഹം തം ഏസന്തോ ഗവേസന്തോ വിചരാമീതിപി അത്ഥോ.

യഥാപി മുനി നന്ദേയ്യ, പത്വാ സമ്ബോധിമുത്തമന്തി യഥാ ബുദ്ധമുനി ബോധിപല്ലങ്കേ നിസിന്നോ സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണം പത്വാ നന്ദേയ്യ തോസേയ്യ. **ഏവം നന്ദേയ്യ**ന്തി ഏവമേവ അഹമ്പി തയാ മിസ്സീഭാവം ഗതോ നന്ദേയ്യം, പീതിസോമനസ്സജാതോ ഭവേയ്യന്തി വദതി.

താഹം ഭദ്ദേ വരേയ്യാഹേതി **അഹേ**തി ആമന്തനം, അഹേ ഭദ്ദേ സൂരിയവച്ഛസേ, സക്കേന ദേവാനമിന്ദേന "കിം ദീസു ദേവലോകേസു ദേവരജ്ജം ഗണ്ഹസി, സുരിയവച്ഛസ"ന്തി, ഏവം വരേ ദിന്നേ ദേവരജ്ജം പഹായ "സൂരിയവച്ഛസം ഗണ്ഹാമീ"തി ഏവം തം അഹം വരേയ്യം ഇച്ഛേയ്യം ഗണ്ഹേയ്യന്തി അത്ഥോ.

സാലംവ ന ചിരം ഫുല്ലന്തി തവ പിതു നഗരദ്വാരേ നചിരം പുപ്ഫിതോ സാലോ അത്ഥി. സോ അതിവിയ മനോഹരോ. തം നചിരം ഫുല്ലസാലം വിയ. **പിതരം തേ സുമേധസേ**തി അതിസസ്സിരീകം തവ പിതരം **വന്ദമാനോ നമസ്സാമി** നമോ കരോമി. **യസ്സാസേതാദിസീ പജാ**തി യസ്സ ആസി ഏതാദിസീ ധീതാ.

൩൪൯. സംസന്ദതീതി കസ്മാ ഗീതസദ്ദസ്സ ചേവ വീണാസദ്ദസ്സ ച വണ്ണം കഥേസി? കിം തത്ഥ ഭഗവതോ സാരാഗോ അത്ഥീതി? നത്ഥി. ഛളങ്ഗുപേക്ഖായ ഉപേക്ഖകോ ഭഗവാ ഏതാദിസേസു ഠാനേസു, കേവലം ഇട്ഠാനിട്ഠം ജാനാതി, ന തത്ഥ രജ്ജതി. വുത്തമ്പി ചേതം "സംവിജ്ജതി ഖോ, ആവുസോ, ഭഗവതോ ചക്ഖു, പസ്സതി ഭഗവാ ചക്ഖുനാ രൂപം, ഛന്ദരാഗോ ഭഗവതോ നത്ഥി, സുവിമുത്തചിത്തോ ഭഗവാ. സംവിജ്ജതി ഖോ, ആവുസോ, ഭഗവതോ സോത"ന്തിആദി (സം॰ നി॰ ൪.൨൩൨). സചേ പന വണ്ണം ന കഥേയ്യ, പഞ്ചസിഖോ "ഓകാസോ മേ കതോ"തി ന ജാനേയ്യ. അഥ സക്കോ "ഭഗവതാ പഞ്ചസിഖസ്സ ഓകാസോ ന കതോ"തി ദേവതാ ഗഹേത്വാ തതോവ പടിനിവത്തേയ്യ, തതോ മഹാജാനിയോ ഭവേയ്യ. വണ്ണേ പന കഥിതേ "കതോ ഭഗവതാ പഞ്ചസിഖസ്സ ഓകാസോ"തി ദേവതാഹി സദ്ധിം ഉപസങ്കമിത്വാ

പഞ്ഹം പുച്ഛിത്വാ വിസ്സജ്ജനാവസാനേ അസീതിയാ ദേവതാസഹസ്സേഹി സദ്ധിം സോതാപത്തിഫലേ പതിട്ഠഹിസ്സതീതി ഞത്വാ വണ്ണം കഥേസി.

തത്ഥ **കദാ സംയൂള്ഹാ**തി കദാ ഗന്ഥിതാ പിണ്ഡിതാ. **തേന ഖോ പനാഹം, ഭന്തേ, സമയേനാ**തി തേന സമയേന തസ്മിം തുമ്ഹാകം സമ്ബോധിപ്പത്തിതോ പട്ഠായ അട്ഠമേ സത്താഹേ. **ഭദ്ദാ നാമ സൂരിയവച്ഛസാ**തി നാമതോ ഭദ്ദാ സരീരസമ്പത്തിയാ സൂരിയവച്ഛസാ. **ഭഗിനീ**തി വോഹാരവചനമേതം, ദേവധീതാതി അത്ഥോ. **പരകാമിനീ**തി പരം കാമേതി അഭികങ്ഖതി.

ഉപനച്ചന്തിയാതി നച്ചമാനായ. സാ കിര ഏകസ്മിം സമയേ ചാതുമഹാരാജികദേവേഹി സദ്ധിം സക്കസ്സ ദേവരാജസ്സ നച്ചം ദസ്സനത്ഥായ ഗതാ, തസ്മിഞ്ച ഖണേ സക്കോ തഥാഗതസ്സ അട്ഠ യഥാഭുച്ചേ ഗുണേ പയിരുദാഹാസി. ഏവം തസ്മിം ദിവസേ ഗന്ത്വാ നച്ചന്തീ അസ്സോസി.

സക്കൂപസങ്കമവണ്ണനാ

൩൭൦. പടിസമ്മോദതീതി "സംസന്ദതി ഖോ തേ"തിആദീനി വദന്തോ ഭഗവാ സമ്മോദതി, പഞ്ചസിഖോ പടിസമ്മോദതി. ഗാഥാ ച ഭാസന്തോ പഞ്ചസിഖോ സമ്മോദതി, ഭഗവാ പടിസമ്മോദതി. **ആമന്തേസീ**തി ജാനാപേസി. തസ്സ കിരേവം അഹോസി "അയം പഞ്ചസിഖോ മയാ മമ കമ്മേന പേസിതോ അത്തനോ കമ്മം കരോതി. ഏവരൂപസ്സ സത്ഥു സന്തികേ ഠത്വാ കാമഗുണൂപസഞ്ഹിതം അനനുച്ഛവികം കഥേസി, നടാ നാമ നില്ലജ്ജാ ഹോന്തി, കഥേന്തോ വിപ്പകാരമ്പി ദസ്സേയ്യ, ഹന്ദ നം മമ കമ്മം ജാനാപേമീ"തി ചിന്തേത്വാ ആമന്തേസി.

൩൭൧. ഏവഞ്ച പന തഥാഗതാതി ധമ്മസങ്ഗാഹകത്ഥേരേഹി ഠപിതവചനം. **അഭിവദന്തീ**തി അഭിവാദനസമ്പടിച്ഛനേന വഡ്ഢിതവചനേന വദന്തി. **അഭിവദിതോ**തി വഡ്ഢിതവചനേന വുത്തോ.

ഉരുന്ദാ സമപാദീതി മഹന്താ വിവടാ അഹോസി, അന്ധകാരോ ഗുഹായം അന്തരധായി. **ആലോകോ ഉദപാദീ**തി യോ പകതിയാ ഗുഹായം അന്ധകാരോ, സോ അന്തരഹിതോ, ആലോകോ ജാതോ. സബ്ബമേതം ധമ്മസങ്ഗാഹകാനം വചനം.

൩൭൨. ചിരപടികാഹം, ഭന്തേതി ചിരതോ അഹം, ചിരതോ പട്ഠായാഹം ദസ്സനകാമോതി അത്ഥോ. **കേഹിചി കേഹിചി കിച്ചകരണീയേഹീ**തി ദേവാനം ധീതാ ച പുത്താ ച അങ്കേ നിബ്ബത്തന്തി, പാദപരിചാരികാ ഇത്ഥിയോ സയനേ നിബ്ബത്തന്തി, താസം മണ്ഡനപസാധനകാരികാ ദേവതാ സയനം പരിവാരേത്വാ നിബ്ബത്തന്തി, വേയ്യാവച്ചകരാ അന്തോവിമാനേ നിബ്ബത്തന്തി, ഏതേസം അത്ഥായ അഡ്ഡകരണം നാമ നത്ഥി. യേ പന സീമന്തരേ നിബ്ബത്തന്തി, തേ "തവ സന്തകാ, മമ സന്തകാ"തി നിച്ഛേതും അസക്കോന്താ അഡ്ഡം കരോന്തി, സക്കം ദേവരാജാനം പുച്ഛന്തി. സോ "യസ്സ വിമാനം ആസന്നതരം, തസ്സ സന്തകാ"തി വദതി. സചേ ദ്വേപി സമട്ഠാനേ ഹോന്തി, "യസ്സ വിമാനം ഓലോകേന്തീ ഠിതാ, തസ്സ സന്തകാ"തി വദതി. സചേ ഏകമ്പി ന ഓലോകേതി, തം ഉഭിന്നം കലഹുപച്ഛേദനത്ഥം അത്തനോ സന്തകം കരോതി. കീളാദീനിപി കിച്ചാനി കരണീയാനേവ. ഏവരൂപാനി താനി കരണീയാനി സന്ധായ "കേഹിചി കേഹിചി കിച്ചകരണീയേഹീ"തി ആഹ.

സലളാഗാരകേതി സലളമയഗന്ധകുടിയം. **അഞ്ഞതരേന സമാധിനാ**തി തദാ കിര ഭഗവാ സക്കസ്സേവ അപരിപാകഗതം ഞാണം വിദിത്വാ ഓകാസം അകാരേതുകാമോ ഫലസമാപത്തിവിഹാരേന നിസീദി. തം ഏസ അജാനന്തോ "അഞ്ഞതരേന സമാധിനാ"തി ആഹ. **ഭൂജതി ച നാമാ**തി **ഭൂജതീ**തി തസ്സാ നാമം. **പരിചാരികാ**തി പാദപരിചാരികാ ദേവധീതാ. സാ കിര ദ്വേ ഫലാനി പത്താ, തേനസ്സാ ദേവലോകേ അഭിരതിയേവ നത്ഥി. നിച്ചം ഭഗവതോ ഉപട്ഠാനം ആഗന്ത്വാ അഞ്ജലിം സിരസി ഠപേത്വാ ഭഗവന്തം നമസ്സമാനാ തിട്ഠതി. **നേമിസദ്ദേന തമ്ഹാ സമാധിമ്ഹാ വുട്ഠിതോ**തി "സമാപന്നോ സദ്ദം സുണാതീ"തി നോ വത രേ വത്തബ്ബേ, നനു ഭഗവാ സക്കസ്സ ദേവാനമിന്ദസ്സ "അപിചാഹം ആയസ്മതോ ചക്കനേമിസദ്ദേന തമ്ഹാ സമാധിമ്ഹാ വുട്ഠിതോ"തി ഭണതീതി. തിട്ഠതു നേമിസദ്ദോ, സമാപന്നോ നാമ അന്തോസമാപത്തിയം കണ്ണമൂലേ ധമമാനസ്സ സങ്ഖയുഗളസ്സാപി അസനിസന്നിപാതസ്സാപി സദ്ദം ന സുണാതി. ഭഗവാ പന "ഏത്തകം കാലം സക്കസ്സ ഓകാസം ന കരിസ്സാമീ"തി പരിച്ഛിന്ദിത്വാ കാലവസേന ഫലസമാപത്തിം സമാപന്നോ. സക്കോ "ന ദാനി മേ സത്ഥാ ഓകാസം കരോതീ"തി ഗന്ധകുടിം പദക്ഖിണം കത്വാ രഥം നിവത്തേത്വാ ദേവലോകാഭിമുഖം പേസേസി. ഗന്ധകുടിപരിവേണം രഥസദ്ദേന സമോഹിതം പഞ്ചങ്ഗികതൂരിയം വിയ അഹോസി. ഭഗവതോ യഥാപരിച്ഛിന്നകാലവസേന സമാപത്തിതോ വുട്ഠിതസ്സ രഥസദ്ദേനേവ പഠമാവജ്ജനം ഉപ്പജ്ജി, തസ്മാ ഏവമാഹ.

ഗോപകവത്ഥുവണ്ണനാ

ന.ഒനെ. **സീലേസു പരിപൂരകാരിനീ**തി പഞ്ചസു സീലേസു പരിപൂരകാരിനീ. **ഇത്ഥിത്തം വിരാജേത്വാ**തി ഇത്ഥിത്തം നാമ അലം, ന ഹി ഇത്ഥിത്തേ ഠത്വാ ചക്കവത്തിസിരിം, ന സക്കമാരബ്രഹ്മസിരിയോ പച്ചനുഭവിതും, ന പച്ചേകബോധിം, ന സമ്മാസമ്ബോധിം ഗന്തും സക്കാതി ഏവം ഇത്ഥിത്തം വിരാജേതി നാമ. മഹന്തമിദം പുരിസത്തം നാമ സേട്ഠം ഉത്തമം, ഏത്ഥ ഠത്വാ സക്കാ ഏതാ സമ്പത്തിയോ പാപുണിതുന്തി ഏവം പന പുരിസത്തം ഭാവേതി നാമ. സാപി ഏവമകാസി. തേന വുത്തം - "ഇത്ഥിത്തം വിരാജേത്വാ പുരിസത്തം ഭാവേത്വാ"തി. **ഹീനം ഗന്ധബ്ബകായ**ന്തി ഹീനം ലാമകം ഗന്ധബ്ബനികായം. കസ്മാ പന തേ പരിസുദ്ധസീലാ തത്ഥ ഉപ്പന്നാതി? പുബ്ബനികന്തിയാ. പുബ്ബേപി കിര നേസം ഏതദേവ വസിതട്ഠാനം, തസ്മാ നികന്തിവസേന തത്ഥ ഉപ്പന്നാ. **ഉപട്ഠാന**ന്തി ഉപട്ഠാനസാലം. **പാരിചരിയ**ന്തി പരിചരണഭാവം. ഗീതവാദിതേഹി അമ്ഹേ പരിചരിസ്സാമാതി ആഗച്ഛന്തി.

പടിചോദേസീതി സാരേസി. സോ കിര തേ ദിസ്വാ "ഇമേ ദേവപുത്താ അതിവിയ വിരോചേന്തി അതിവണ്ണവന്തോ, കിം നു ഖോ കമ്മം കത്വാ ആഗതാ"തി ആവജ്ജന്തോ "ഭിക്ഖൂ അഹേസു"ന്തി അദ്ദസ. തതോ "ഭിക്ഖൂ ഹോന്തു, സീലേസു പരിപൂരകാരിനോ"തി ഉപധാരേന്തോ "പരിപൂരകാരിനോ"തി അദ്ദസ. "പരിപൂരകാരിനോ ഹോന്തു, അഞ്ഞോ ഗുണോ അത്ഥി നത്ഥീ"തി ഉപധാരേന്തോ "ഝാനലാഭിനോ"തി അദ്ദസ. "ഝാനലാഭിനോ ഹോന്തു, കുഹിം വാസികാ"തി ഉപധാരേന്തോ "മയ്ഹംവ കുലൂപകാ"തി അദ്ദസ. പരിസുദ്ധസീലാ നാമ ഛസു ദേവലോകേസു യത്ഥിച്ഛന്തി, തത്ഥ നിബ്ബത്തന്തി. ഇമേ പന ഉപരിദേവലോകേ ച ന നിബ്ബത്താ. ഝാനലാഭിനോ നാമ ബ്രഹ്മലോകേ നിബ്ബത്തന്തി, ഇമേ ച ബ്രഹ്മലോകേ ന നിബ്ബത്താ. അഹം പന ഏതേസം ഓവാദേ ഠത്വാ ദേവലോകസാമികസ്സ സക്കസ്സ ദേവാനമിന്ദസ്സ

പല്ലങ്കേ പുത്തോ ഹുത്വാ നിബ്ബത്തോ, ഇമേ ഹീനേ ഗന്ധബ്ബകായേ നിബ്ബത്താ. അട്ഠിവേധപുഗ്ഗലാ നാമേതേ വട്ടേത്വാ വട്ടേത്വാ ഗാള്ഹം വിജ്ഝിതബ്ബാതി ചിന്തേത്വാ **കുതോമുഖാ നാമാ**തിആദീഹി വചനേഹി പടിചോദേസി.

തത്ഥ **കുതോമുഖാ**തി ഭഗവതി അഭിമുഖേ ധമ്മം ദേസേന്തേ തുമ്ഹേ കുതോമുഖാ കിം അഞ്ഞാ വിഹിതാ ഇതോ ചിതോ ച ഓലോകയമാനാ ഉദാഹു നിദ്ദായമാനാ? **ദുദ്ദിട്ഠരൂപ**ന്തി ദുദ്ദിട്ഠസഭാവം ദട്ഠും അയുത്തം . **സഹധമ്മികേ**തി ഏകസ്സ സത്ഥു സാസനേ സമാചിണ്ണധമ്മേ കതപുഞ്ഞേ. **തേസം ഭന്തേ**തി തേസം ഗോപകേന ദേവപുത്തേന ഏവം വത്വാ പുന "അഹോ തുമ്ഹേ നില്ലജ്ജാ അഹിരികാ"തിആദീഹി വചനേഹി പടിചോദിതാനം ദ്വേ ദേവാ ദിട്ഠേവ ധമ്മേ സതിം പടിലഭിംസു.

കായം ബ്രഹ്മപുരോഹിതന്തി തേ കിര ചിന്തയിംസു - "നടേഹി നാമ നച്ചന്തേഹി ഗായന്തേഹി വാദേന്തേഹി ആഗന്ത്വാ ദായോ നാമ ലഭിതബ്ബോ അസ്സ, അയം പന അമ്ഹാകം ദിട്ഠകാലതോ പട്ഠായ പക്ഖിത്തലോണം ഉദ്ധനം വിയ തടതടായതേവ, കിം നു ഖോ ഇദ"ന്തി ആവജ്ജന്താ അത്തനോ സമണഭാവം പരിസുദ്ധസീലതം ഝാനലാഭിതം തസ്സേവ കുലൂപകഭാവഞ്ച ദിസ്വാ "പരിസുദ്ധസീലാ നാമ ഛസു ദേവലോകേസു യഥാരുചിതേ ഠാനേ നിബ്ബത്തന്തി, ഝാനലാഭിനോ ബ്രഹ്മലോകേ. മയം ഉപരിദേവലോകേപി ബ്രഹ്മലോകേപി നിബ്ബത്തിതും നാസക്ഖിമ്ഹ. അമ്ഹാകം ഓവാദേ ഠത്വാ അയം ഇത്ഥികാ ഉപരി നിബ്ബത്താ, മയം ഭിക്ഖൂ സമാനാ ഭഗവതി ബ്രഹ്മചരിയം ചരിത്വാ ഹീനേ ഗന്ധബ്ബകായേ നിബ്ബത്താ. തേന നോ അയം ഏവം നിഗ്ഗണ്ഹാതീ"തി ഞത്വാ തസ്സ കഥം സുണന്തായേവ തേസു ദ്വേ ജനാ പഠമജ്ഝാനസതിം പടിലഭിത്വാ ഝാനം പാദകം കത്വാ സങ്ഖാരേ സമ്മസന്താ അനാഗാമിഫലേയേവ പതിട്ഠഹിംസു. അഥ നേസം സോ പരിത്തോ കാമാവചരത്തഭാവോ ധാരേതും നാസക്ഖി. തസ്മാ താവദേവ ചവിത്വാ ബ്രഹ്മപുരോഹിതേസു നിബ്ബത്താ. സോ ച നേസം കായോ തത്ഥ ഠിതാനംയേവ നിബ്ബത്തോ. തേന വുത്തം - "തേസം, ഭന്തേ, ഗോപകേന ദേവപുത്തേന പടിചോദിതാനം ദ്വേ ദേവാ ദിട്ഠേവ ധമ്മേ സതിം പടിലഭിംസു കായം ബ്രഹ്മപുരോഹിത"ന്തി.

തത്ഥ **ദിട്ഠേവ ധമ്മേ**തി തസ്മിഞ്ഞേവ അത്തഭാവേ ഝാനസതിം പടിലഭിംസു. തത്ഥേവ ഠത്വാ ചുതാ പന കായം ബ്രഹ്മപുരോഹിതം ബ്രഹ്മപുരോഹിതസരീരം പടിലഭിംസൂതി ഏവമത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ. **ഏകോ പന ദേവോ**തി ഏകോ ദേവപുത്തോ നികന്തിം ഛിന്ദിതും അസക്കോന്തോ കാമേ അജ്ഝവസി, തത്ഥേവ ആവാസികോ അഹോസി.

൩൫൪. സങ്ഘഞ്ചുപട്ഠാസിന്തി സങ്ഘഞ്ച ഉപട്ഠാസിം.

സുധമ്മതായാതി ധമ്മസ്സ സുന്ദരഭാവേന. **തിദിവൂപപന്നോ**തി തിദിവേ തിദസപുരേ ഉപപന്നോ. **ഗന്ധബ്ബകായൂപഗതേ വസീനേ**തി ഗന്ധബ്ബകായം ആവാസികോ ഹുത്വാ ഉപഗതേ. **യേ ച മയം പുബ്ബേ മനുസ്സഭൂതാ**തി യേ പുബ്ബേ മനുസ്സഭൂതാ മയം അന്നേന പാനേന ഉപട്ഠഹിമ്ഹാതി ഇമിനാ സദ്ധിം യോജേത്വാ അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ.

പാദൂപസങ്ഗയ്ഹാതി പാദേ ഉപസങ്ഗയ്ഹ പാദധോവനപാദമക്ഖനാനുപ്പദാനേന പൂജേത്വാ ചേവ വന്ദിത്വാ ച. **സകേ നിവേസനേ**തി അത്തനോ ഘരേ. ഇമസ്സാപി പദസ്സ ഉപട്ഠഹിമ്ഹാതി ഇമിനാവ സമ്ബന്ധോ.

പച്ചത്തം വേദിതബ്ബോതി അത്തനാവ വേദിതബ്ബോ. **അരിയാന സുഭാസിതാനീ**തി തുമ്ഹേഹി വുച്ചമാനാനി ബുദ്ധാനം ഭഗവന്താനം സുഭാസിതാനി.

തുമ്ഹേ പന സേട്ഠമുപാസമാനാതി ഉത്തമം ബുദ്ധം ഭഗവന്തം ഉപാസമാനാ അനുത്തരേ ബുദ്ധസാസനേ വാ. **ബ്രഹ്മചരിയ**ന്തി സേട്ഠചരിയം. **ഭവതൂപപത്തീ**തി ഭവന്താനം ഉപപത്തി.

അഗാരേ വസതോ മയ്ഹന്തി ഘരമജ്ഝേ വസന്തസ്സ മയ്ഹം.

സ്വജ്ജാതി സോ അജ്ജ. **ഗോതമസാവകേനാ**തി ഇധ ഗോപകോ ഗോതമസാവകോതി വുത്തോ. **സമേച്ചാ**തി സമാഗന്ത്വാ.

ഹന്ദ വിയായാമ ബ്യായാമാതി ഹന്ദ ഉയ്യമാമ ബ്യായമാമ. **മാ നോ മയം പരപേസ്സാ അഹുമ്ഹാ**തി **നോ**തി നിപാതമത്തം, മാ മയം പരസ്സ പേസനകാരകാവ അഹുമ്ഹാതി അത്ഥോ. **ഗോതമസാസനാനീ**തി ഇധ പകതിയാ പടിവിദ്ധം പഠമജ്ഝാനമേവ ഗോതമസാസനാനീതി വുത്തം, തം അനുസ്സരം അനുസ്സരിത്വാതി അത്ഥോ.

ചിത്താനി വിരാജയിത്വാതി പഞ്ചകാമഗുണികചിത്താനി വിരാജയിത്വാ. **കാമേസു ആദീനവ**ന്തി വിക്ഖമ്ഭനവസേന പഠമജ്ഝാനേന കാമേസു ആദീനവം അദ്ദസംസു, സമുച്ഛേദവസേന തതിയമഗ്ഗേന. **കാമസംയോജനബന്ധനാനീ**തി കാമസഞ്ഞോജനാനി ച കാമബന്ധനാനി ച. **പാപിമയോഗാനീ**തി പാപിമതോ മാരസ്സ യോഗഭൂതാനി, ബന്ധനഭൂതാനീതി അത്ഥോ. **ദുരച്ചയാനീ**തി ദുരതിക്കമാനി. **സഇന്ദാ ദേവാ സപജാപതികാ**തി ഇന്ദം ജേട്ഠകം കത്വാ ഉപവിട്ഠാ സഇന്ദാ പജാപതിം ദേവരാജാനം ജേട്ഠകം കത്വാ ഉപവിട്ഠാ സപജാപതികാ. **സഭായുപവിട്ഠാ**തി സഭായം ഉപവിട്ഠാ, നിസിന്നാതി അത്ഥോ.

വീരാതി സൂരാ. **വിരാഗാ**തി വീതരാഗാ. **വിരജം കരോന്താ**തി വിരജം അനാഗാമിമഗ്ഗം കരോന്താ ഉപ്പാദേന്താ. **നാഗോവ സന്നാനി ഗുണാനീ**തി കാമസഞ്ഞോജനബന്ധനാനി ഛേത്വാ ദേവേ താവതിംസേ അതിക്കമിംസു. **സംവേഗജാതസ്സാ**തി ജാതസംവേഗസ്സ സക്കസ്സ.

കാമാഭിഭൂതി ദുവിധാനമ്പി കാമാനം അഭിഭൂ. **സതിയാ വിഹീനാ**തി ഝാനസതിവിരഹിതാ.

തിണ്ണം തേസന്തി തേസു തീസു ജനേസു. **ആവസിനേത്ഥ ഏകോ**തി തത്ഥ ഹീനേ കായേ ഏകോയേവ ആവാസികോ ജാതോ. **സമ്ബോധിപഥാനുസാരിനോ**തി അനാഗാമിമഗ്ഗാനുസാരിനോ. **ദേവേപി ഹീളേന്തീ**തി ദ്വേ ദേവലോകേ ഹീളേന്താ അധോകരോന്താ ഉപചാരപ്പനാസമാധീഹി സമാഹിതത്താ അത്തനോ പാദപംസും ദേവതാനം മത്ഥകേ ഓകിരന്താ ആകാസേ ഉപ്പതിത്വാ ഗതാതി.

ഏതാദിസീ ധമ്മപ്പകാസനേത്ഥാതി ഏത്ഥ സാസനേ ഏവരൂപാ ധമ്മപ്പകാസനാ, യായ സാവകാ ഏതേഹി ഗുണേഹി സമന്നാഗതാ ഹോന്തി. **ന തത്ഥ കിം കങ്ഖതി കോചി സാവകോ**തി കിം തത്ഥ തേസു സാവകേസു കോചി ഏകസാവകോപി ബുദ്ധാദീസു വാ ചാതുദ്ദിസഭാവേ വാ ന കങ്ഖതി "സബ്ബദിസാസു അസജ്ജമാനോ അഗയ്ഹമാനോ വിഹരതീ"തി. ഇദാനി ഭഗവതോ വണ്ണം ഭണന്തോ "നിതിണ്ണഓഘം വിചികിച്ഛഛിന്നം, ബുദ്ധം നമസ്സാമ ജിനം ജനിന്ദ"ന്തി ആഹ. തത്ഥ **വിചികിച്ഛഛിന്ന**ന്തി ഛിന്നവിചികിച്ഛം. **ജനിന്ദ**ന്തി സബ്ബലോകുത്തമം.

യം തേ ധമ്മന്തി യം തവ ധമ്മം. **അജ്ഝഗംസു തേ**തി തേ ദേവപുത്താ അധിഗതാ. **കായം ബ്രഹ്മപുരോഹിത**ന്തി അമ്ഹാകം പസ്സന്താനംയേവ ബ്രഹ്മപുരോഹിതസരീരം. ഇദം വുത്തം ഹോതി - യം തവ ധമ്മം ജാനിത്വാ തേസം തിണ്ണം ജനാനം തേ ദ്വേ വിസേസഗൂ അമ്ഹാകം പസ്സന്താനംയേവ കായം ബ്രഹ്മപുരോഹിതം അധിഗന്ത്വാ മഗ്ഗഫലവിസേസം അജ്ഝഗംസു, മയമ്പി തസ്സ ധമ്മസ്സ പത്തിയാ ആഗതമ്ഹാസി മാരിസാതി. **ആഗതമ്ഹസേ**തി സമ്പത്തമ്ഹ. **കതാവകാസാ ഭഗവതാ, പഞ്ഹം പുച്ഛേമു മാരിസാ**തി സചേ നോ ഭഗവാ ഓകാസം കരോതി, അഥ ഭഗവതാ കതാവകാസാ ഹുത്വാ പഞ്ഹം, മാരിസ, പുച്ഛേയ്യാമാതി അത്ഥോ.

മഘമാണവവത്ഥു

൩൦. ദീഘരത്തം വിസുദ്ധോ ഖോ അയം യക്ഖോതി ചിരകാലതോ പഭുതി വിസുദ്ധോ. കീവ ചിരകാലതോ? അനുപ്പന്നേ ബുദ്ധേ മഗധരട്ഠേ മചലഗാമകേ മഘമാണവകാലതോ പട്ഠായ. തദാ കിരേസ ഏകദിവസം കാലസ്സേവ വുട്ഠായ ഗാമമജ്ഝേ മനുസ്സാനം ഗാമകമ്മകരണട്ഠാനം ഗന്ത്വാ അത്തനോ ഠിതട്ഠാനം പാദന്തേനേവ പംസുകചവരം അപനേത്വാ രമണീയമകാസി, അഞ്ഞോ ആഗന്ത്വാ തത്ഥ അട്ഠാസി. സോ താവതകേനേവ സതിം പടിലഭിത്വാ മജ്ഝേ ഗാമസ്സ ഖലമണ്ഡലമത്തം ഠാനം സോധേത്വാ വാലുകം ഓകിരിത്വാ ദാരൂനി ആഹരിത്വാ സീതകാലേ അഗ്ഗിം കരോതി, ദഹരാ ച മഹല്ലകാ ച ആഗന്ത്വാ തത്ഥ നിസീദന്തി.

അഥസ്സ ഏകദിവസം ഏതദഹോസി - "മയം നഗരം ഗന്ത്വാ രാജരാജമഹാമത്താദയോ പസ്സാമ, ഇമേസുപി ചന്ദിമസൂരിയേസു 'ചന്ദോ നാമ ദേവപുത്തോ, സൂരിയോ നാമ ദേവപുത്തോ'തി വദന്തി. കിം നു ഖോ കത്വാ ഏതേ ഏതാ സമ്പത്തിയോ അധിഗതാ"തി? തതോ "നാഞ്ഞം കിഞ്ചി, പുഞ്ഞകമ്മമേവ കത്വാ"തി ചിന്തേത്വാ "മയാപി ഏവംവിധസമ്പത്തിദായകം പുഞ്ഞകമ്മമേവ കത്തബ്ബ"ന്തി ചിന്തേസി.

സോ കാലസ്സേവ വുട്ഠായ യാഗും പിവിത്വാ വാസിഫരസുകുദ്ദാലമുസലഹത്ഥോ ചതുമഹാപഥം ഗന്ത്വാ മുസലേന പാസാണേ ഉച്ചാലേത്വാ പവട്ടേതി, യാനാനം അക്ഖപടിഘാതരുക്ഖേ ഹരതി, വിസമം സമം കരോതി, ചതുമഹാപഥേ സാലം കരോതി, പോക്ഖരണിം ഖണതി, സേതും ബന്ധതി, ഏവം ദിവസം കമ്മം കത്വാ അത്ഥങ്ഗതേ സൂരിയേ ഘരം ഏതി. തം അഞ്ഞോ പുച്ഛി - "ഭോ, മഘ, ത്വം പാതോവ നിക്ഖമിത്വാ സായം അരഞ്ഞതോ ഏസി, കിം കമ്മം കരോസീ"തി? പുഞ്ഞകമ്മം കരോമി. സഗ്ഗഗാമിമഗ്ഗം സോധേമീതി. കിമിദം, ഭോ, പുഞ്ഞം നാമാതി? ത്വം ന

ജാനാസീതി? ആമ, ന ജാനാമീതി. നഗരം ഗതകാലേ ദിട്ഠപുബ്ബാ തേ രാജരാജമഹാമത്താദയോതി? ആമ, ദിട്ഠപുബ്ബാതി. പുഞ്ഞകമ്മം കത്വാ തേഹി തം ഠാനം ലദ്ധം, അഹമ്പി ഏവംവിധസമ്പത്തിദായകം കമ്മം കരോമി. "ചന്ദോ നാമ ദേവപുത്തോ, സൂരിയോ നാമ ദേവപുത്തോ"തി സുതപുബ്ബം തയാതി? ആമ സുതപുബ്ബന്തി. ഏതസ്സ സഗ്ഗസ്സ ഗമനമഗ്ഗം അഹം സോധേമീതി. ഇദം പന പുഞ്ഞകമ്മം കിം തവേവ വട്ടതി, അഞ്ഞസ്സ ന വട്ടതീതി? ന കസ്സചേതം വാരിതന്തി. യദി ഏവം സ്വേ അരഞ്ഞം ഗമനകാലേ മയ്ഹമ്പി സദ്ദം ദേഹീതി. പുനദിവസേ തം ഗഹേത്വാ ഗതോ, ഏവം തസ്മിം ഗാമേ തേത്തിംസ മനുസ്സാ തരുണവയാ സബ്ബേ തസ്സേവ അനുവത്തകാ അഹേസും. തേ ഏകച്ഛന്ദാ ഹുത്വാ പുഞ്ഞകമ്മാനി കരോന്താ വിചരന്തി. യം ദിസം ഗച്ഛന്തി, മഗ്ഗം സമം കരോന്താ ഏകദിവസേനേവ കരോന്തി, പോക്ഖരണിം ഖണന്താ, സാലം കരോന്താ, സേതും ബന്ധന്താ ഏകദിവസേനേവ നിട്ഠാപേന്തി.

അഥ നേസം ഗാമഭോജകോ ചിന്തേസി - "അഹം പുബ്ബേ ഏതേസു സുരം പിവന്തേസു പാണഘാതാദീനി കരോന്തേസു ച കഹാപണാദിവസേന ചേവ ദണ്ഡബലിവസേന ച ധനം ലഭാമി. ഇദാനി ഏതേസം പുഞ്ഞകരണകാലതോ പട്ഠായ ഏത്തകോ ആയോ നത്ഥി, ഹന്ദ നേ രാജകുലേ പരിഭിന്ദാമീ"തി രാജാനം ഉപസങ്കമിത്വാ ചോരേ, മഹാരാജ, പസ്സാമീതി. കുഹിം, താതാതി? മയ്ഹം ഗാമേതി. കിം ചോരാ നാമ, താതാതി? രാജാപരാധികാ ദേവാതി. കിം ജാതികാതി? ഗഹപതിജാതികാ ദേവാതി. ഗഹപതികാ കിം കരിസ്സന്തി, തയാ ജാനമാനേന കസ്മാ മയ്ഹം ന കഥിതന്തി? ഭയേന, മഹാരാജ, ന കഥേമി, ഇദാനി മാ മയ്ഹം ദോസം കരേയ്യാഥാതി. അഥ രാജാ "അയം മയ്ഹം മഹാരവം രവതീ"തി സദ്ദഹിത്വാ "തേന ഹി ഗച്ഛ, ത്വമേവ നേ ആനേഹീ"തി ബലം ദത്വാ പേസേസി. സോ ഗന്ത്വാ ദിവസം അരഞ്ഞേ കമ്മം കത്വാ സായമാസം ഭുഞ്ജിത്വാ ഗാമമജ്ഝേ നിസീദിത്വാ "സ്വേ കിം കമ്മം കരിസ്സാമ, കിം മഗ്ഗം സമം കരോമ, പോക്ഖരണിം ഖണാമ, സേതും ബന്ധാമാ"തി മന്തയമാനേയേവ തേ പരിവാരേത്വാ "മാ ഫന്ദിത്ഥ, രഞ്ഞോ ആണാ"തി ബന്ധിത്വാ പായാസി. അഥ ഖോ നേസം ഇത്ഥിയോ "സാമികാ കിര വോ 'രാജാപരാധികാ ചോരാ'തി ബന്ധിത്വാ നിയ്യന്തീ"തി സുത്വാ "അതിചിരേന കൂടാ ഏതേ 'പുഞ്ഞകമ്മം കരോമാ'തി ദിവസേ ദിവസേ അരഞ്ഞേവ അച്ഛന്തി, സബ്ബകമ്മന്താ പരിഹീനാ, ഗേഹേ ന കിഞ്ചി വഡ്ഢതി, സുട്ഠു ബദ്ധാ സുട്ഠു ഗഹിതാ"തി വദിംസു.

ഗാമഭോജകോപി തേ നേത്വാ രഞ്ഞോ ദസ്സേസി. രാജാ അനുപപരിക്ഖിത്വായേവ "ഹത്ഥിനാ മദ്ദാപേഥാ"തി ആഹ. തേസു നീയമാനേസു മഘോ ഇതരേ ആഹ - "ഭോ, സക്ഖിസ്സഥ മമ വചനം കാതു"ന്തി? തവ വചനം കരോന്തായേവമ്ഹ ഇമം ഭയം പത്താ, ഏവം സന്തേപി തവ വചനം കരോമ, ഭണ ഭോ, കിം കരോമാതി? ഏത്ഥ ഭോ വട്ടേ ചരന്താനം നാമ നിബദ്ധം ഏതം, കിം പന തുമ്ഹേ ചോരാതി? ന ചോരമ്ഹാതി. ഇമസ്സ ലോകസ്സ സച്ചകിരിയാ നാമ അവസ്സയോ, തസ്മാ സബ്ബേപി "യദി അമ്ഹേ ചോരാ, ഹത്ഥീ മദ്ദതു, അഥ ന ചോരാ, മാ മദ്ദതൂ"തി സച്ചകിരിയം കരോഥാതി. തേ തഥാ അകംസു. ഹത്ഥീ ഉപഗന്തുമ്പി ന സക്കോതി, വിരവന്തോ പലായതി, ഹത്ഥിം തുത്തതോമരങ്കുസേഹി കോട്ടേന്താപി ഉപനേതും ന സക്കോന്തി. "ഹത്ഥിം ഉപനേതും ന സക്കോമാ"തി

രഞ്ഞോ ആരോചേസും. തേന ഹി ഉപരി കടേന പടിച്ഛാദേത്വാ മദ്ദാപേഥാതി. ഉപരി കടേ ദിന്നേ ദിഗുണരവം വിരവന്തോ പലായതി.

രാജാ സുത്വാ പേസുഞ്ഞകാരകം പക്കോസാപേത്വാ ആഹ - "താത, ഹത്ഥീ മദ്ദിതും ന ഇച്ഛതീ"തി? ആമ, ദേവ, ജേട്ഠകമാണവോ മന്തം ജാനാതി, മന്തസ്സേവ അയമാനുഭാവോതി. രാജാ തം പക്കോസാപേത്വാ "മന്തോ കിര തേ അത്ഥീ"തി പുച്ഛി? നത്ഥി, ദേവ, മയ്ഹം മന്തോ, സച്ചകിരിയം പന മയം കരിമ്ഹ - "യദി അമ്ഹേ രഞ്ഞോ ചോരാ, മദ്ദതു, അഥ ന ചോരാ, മാ മദ്ദതൂ"തി, സച്ചകിരിയായ നോ ഏസ ആനുഭാവോതി. കിം പന, താത, തുമ്ഹേ കമ്മം കരോഥാതി? അമ്ഹേ, ദേവ, മഗ്ഗം സമം കരോമ, ചതുമഹാപഥേ സാലം കരോമ , പോക്ഖരണിം ഖണാമ, സേതും ബന്ധാമ, ഏവരൂപാനി പുഞ്ഞകമ്മാനി കരോന്താ വിചരിമ്ഹാതി.

അയം തുമ്ഹേ കിമത്ഥം പിസുണേസീതി? അമ്ഹാകം പമത്തകാലേ ഇദഞ്ചിദഞ്ച ലഭതി, അപ്പമത്തകാലേ തം നത്ഥി, ഏതേന കാരണേനാതി. താത, അയം ഹത്ഥീ നാമ തിരച്ഛാനോ, സോപി തുമ്ഹാകം ഗുണേ ജാനാതി. അഹം മനുസ്സോ ഹുത്വാപി ന ജാനാമി, തുമ്ഹാകം വസനഗാമം തുമ്ഹാകംയേവ പുന അഹരണീയം കത്വാ ദേമി, അയമ്പി ഹത്ഥീ തുമ്ഹാകംയേവ ഹോതു, പേസുഞ്ഞകാരകോപി തുമ്ഹാകംയേവ ദാസോ ഹോതു. ഇതോ പട്ഠായ മയ്ഹമ്പി പുഞ്ഞകമ്മം കരോഥാതി ധനം ദത്വാ വിസ്സജ്ജേസി. തേ ധനം ഗഹേത്വാ വാരേന വാരേന ഹത്ഥിം ആരുയ്ഹ ഗച്ഛന്താ മന്തയന്തി "ഭോ പുഞ്ഞകമ്മം നാമ അനാഗതഭവത്ഥായ കരിയതി, അമ്ഹാകം പന അന്തോഉദകേ പുപ്ഫിതം നീലുപ്പലം വിയ ഇമസ്മിഞ്ഞേവ അത്തഭാവേ വിപാകം ദേതി. ഇദാനി അതിരേകം പുഞ്ഞം കരിസ്സാമാ"തി, കിം കരോമാതി? ചതുമഹാപഥേ ഥാവരം കത്വാ മഹാജനസ്സ വിസ്സമനസാലം കരോമ, ഇത്ഥീഹി പന സദ്ധിം അപത്തികം കത്വാ കരിസ്സാമ, അമ്ഹേസു ഹി "ചോരാ"തി ഗഹേത്വാ നീയമാനേസു ഇത്ഥീനം ഏകാപി ചിന്താമത്തകമ്പി അകത്വാ "സുബദ്ധാ സുഗഹിതാ"തി ഉട്ഠഹിംസു, തസ്മാ താസം പത്തിം ന ദസ്സാമാതി. തേ അത്തനോ ഗേഹാനി ഗന്ത്വാ ഹത്ഥിനോ തേത്തിംസപിണ്ഡം ദേന്തി, തേത്തിംസ തിണമുട്ഠിയോ ആഹരന്തി, തം സബ്ബം ഹത്ഥിസ്സ കുച്ഛിപൂരം ജാതം. തേ അരഞ്ഞം പവിസിത്വാ രുക്ഖേ ഛിന്ദന്തി, ഛിന്നം ഛിന്നം ഹത്ഥീ കഡ്ഢിത്വാ സകടപഥേ ഠപേസി. തേ രുക്ഖേ തച്ഛേത്വാ സാലായ കമ്മം ആരഭിംസു.

മഘസ്സ ഗേഹേ സുജാതാ, സുധമ്മാ, ചിത്താ, നന്ദാതി ചതസ്സോ ഭരിയായോ അഹേസും. സുധമ്മാ വഡ്ഢകിം പുച്ഛതി - "താത, ഇമേ സഹായാ കാലസ്സേവ ഗന്ത്വാ സായം ഏന്തി, കിം കമ്മം കരോന്തീ"തി? "സാലം കരോന്തി, അമ്മാ"തി. "താത, മയ്ഹമ്പി സാലായ പത്തിം കത്വാ ദേഹീ"തി. "ഇത്ഥീഹി അപത്തികം കരോമാ"തി ഏതേ വദന്തീതി. സാ വഡ്ഢകിസ്സ അട്ഠ കഹാപണേ ദത്വാ "താത, യേന കേനചി ഉപായേന മയ്ഹം പത്തികം കരോഹീ"തി ആഹ. സോ "സാധു അമ്മാ"തി വത്വാ പുരേതരം വാസിഫരസും ഗഹേത്വാ ഗാമമജ്ഝേ ഠത്വാ "കിം ഭോ അജ്ജ ഇമസ്മിമ്പി കാലേ ന നിക്ഖമഥാ"തി ഉച്ചാസദ്ദം കത്വാ "സബ്ബേ മഗ്ഗം ആരുള്ഹാ"തി ഞത്വാ "ഗച്ഛഥ താവ തുമ്ഹേ, മയ്ഹം പപഞ്ചോ അത്ഥീ"തി തേ പുരതോ കത്വാ അഞ്ഞം മഗ്ഗം ആരുയ്ഹ കണ്ണികൂപഗം രുക്ഖം ഛിന്ദിത്വാ തച്ഛേത്വാ മട്ഠം കത്വാ ആഹരിത്വാ സുധമ്മായ ഗേഹേ ഠപേസി - "മയാ ദേഹീതി വുത്തദിവസേ നീഹരിത്വാ ദദേയ്യാസീ"തി.

അഥ നിട്ഠിതേ ദബ്ബസമ്ഭാരകമ്മേ ഭൂമികമ്മതോ പട്ഠായ ചയബന്ധനഥമ്ഭുസ്സാപന സങ്ഘാടയോജന കണ്ണികമഞ്ചബന്ധനേസു കതേസു സോ വഡ്ഢകീ കണ്ണികമഞ്ചേ നിസീദിത്വാ ചതൂഹി ദിസാഹി ഗോപാനസിയോ ഉക്ഖിപിത്വാ "ഭോ ഏകം പമുട്ഠം അത്ഥീ"തി ആഹ. കിം ഭോ പമുട്ഠം, സബ്ബമേവ ത്വം പമുസ്സസീതി. ഇമാ ഭോ ഗോപാനസിയോ കത്ഥ പതിട്ഠഹിസ്സന്തീതി? കണ്ണികാ നാമ ലദ്ധും വട്ടതീതി. കുഹിം ഭോ ഇദാനി സക്കാ ലദ്ധുന്തി? കുലാനം ഗേഹേ സക്കാ ലദ്ധുന്തി. ആഹിണ്ഡന്താ പുച്ഛഥാതി. തേ അന്തോഗാമം പവിസിത്വാ പുച്ഛിത്വാ സുധമ്മായ ഘരദ്വാരേ "ഇമസ്മിം ഘരേ കണ്ണികാ അത്ഥീ"തി ആഹംസു. സാ "അത്ഥീ"തി ആഹ. ഹന്ദ മൂലം ഗണ്ഹാഹീതി. മൂലം ന ഗണ്ഹാമി, സചേ മമ പത്തിം കരോഥ, ദസ്സാമീതി. ഏഥ ഭോ മാതുഗാമസ്സ പത്തിം ന കരോമ, അരഞ്ഞം ഗന്ത്വാ രുക്ഖം ഛിന്ദിസ്സാമാതി നിക്ഖമിംസു.

തതോ വഡ്ഢകീ "കിം ന ലദ്ധാ, താത, കണ്ണികാ"തി പുച്ഛി. തേ തമത്ഥം ആരോചയിംസു. വഡ്ഢകീ കണ്ണികമഞ്ചേ നിസിന്നോവ ആകാസം ഉല്ലോകേത്വാ "ഭോ അജ്ജ നക്ഖത്തം സുന്ദരം, ഇദം അഞ്ഞം സംവച്ഛരം അതിക്കമിത്വാ സക്കാ ലദ്ധും, തുമ്ഹേഹി ച ദുക്ഖേന ആഭതാ ദബ്ബസമ്ഭാരാ, തേ സകലസംവച്ഛരേന ഇമസ്മിഞ്ഞേവ ഠാനേ പൂതികാ ഭവിസ്സന്തി. ദേവലോകേ നിബ്ബത്തകാലേ തസ്സാപി ഏകസ്മിം കോണേ സാലാ ഹോതു, ആഹരഥ ന"ന്തി ആഹ. സാപി യാവ തേ ന പുന ആഗച്ഛന്തി, താവ കണ്ണികായ ഹേട്ഠിമതലേ "അയം സാലാ **സുധമ്മാ** നാമാ"തി അക്ഖരാനി ഛിന്ദാപേത്വാ അഹതേന വത്ഥേന വേഠേത്വാ ഠപേസി. കമ്മികാ ആഗന്ത്വാ - "ആഹര, രേ കണ്ണികം , യം ഹോതു തം ഹോതു. തുയ്ഹമ്പി പത്തിം കരിസ്സാമാ"തി ആഹംസു. സാ നീഹരിത്വാ "താതാ, യാവ അട്ഠ വാ സോളസ വാ ഗോപാനസിയോ ന ആരോഹന്തി, താവ ഇമം വത്ഥം മാ നിബ്ബേഠയിത്ഥാ"തി വത്വാ അദാസി. തേ "സാധൂ"തി സമ്പടിച്ഛിത്വാ ഗഹേത്വാ ഗോപാനസിയോ ആരോപേത്വാവ വത്ഥം നിബ്ബേഠേസും.

ഏകോ മഹാഗാമികമനുസ്സോ ഉദ്ധം ഉല്ലോകേന്തോ അക്ഖരാനി ദിസ്വാ "കിം, ഭോ, ഇദ"ന്തി അക്ഖരഞ്ഞും മനുസ്സം പക്കോസാപേത്വാ ദസ്സേസി. സോ "സുധമ്മാ നാമ അയം സാലാ"തി ആഹ. "ഹരഥ, ഭോ, മയം ആദിതോ പട്ഠായ സാലം കത്വാ നാമമത്തമ്പി ന ലഭാമ, ഏസാ രതനമത്തേന കണ്ണികരുക്ഖേന സാലം അത്തനോ നാമേന കാരേതീ"തി വിരവന്തി. വഡ്ഢകീ തേസം വിരവന്താനംയേവ ഗോപാനസിയോ പവേസേത്വാ ആണിം ദത്വാ സാലാകമ്മം നിട്ഠാപേസി.

സാലം തിധാ വിഭജിംസു, ഏകസ്മിം കോട്ഠാസേ ഇസ്സരാനം വസനട്ഠാനം അകംസു, ഏകസ്മിം ദുഗ്ഗതാനം, ഏകസ്മിം ഗിലാനാനം. തേത്തിംസ ജനാ തേത്തിംസ ഫലകാനി പഞ്ഞപേത്വാ ഹത്ഥിസ്സ സഞ്ഞം അദംസു - "ആഗന്തുകോ ആഗന്ത്വാ യസ്സ അത്ഥതേ ഫലകേ നിസീദതി, തം ഗഹേത്വാ ഫലകസാമികസ്സേവ ഗേഹേ പതിട്ഠപേഹി. തസ്സ പാദപരികമ്മപിട്ഠിപരികമ്മഖാദനീയഭോജനീയസയനാനി സബ്ബാനി ഫലകസാമികസ്സേവ ഭാരോ ഭവിസ്സതീ"തി. ഹത്ഥീ ആഗതാഗതം ഗഹേത്വാ ഫലകസാമികസ്സ ഗേഹം നേതി, സോ തസ്സ തം ദിവസം കത്തബ്ബം കരോതി.

മഘമാണവോ സാലതോ അവിദൂരേ ഠാനേ കോവിളാരരുക്ഖം രോപാപേസി, മൂലേ ചസ്സ പാസാണഫലകം അത്ഥരി. **നന്ദാ** നാമസ്സ ഭരിയാ അവിദൂരേ പോക്ഖരണിം ഖണാപേസി, **ചിത്താ** മാലാവച്ഛേ രോപാപേസി, സബ്ബജേട്ഠികാ പന ആദാസം ഗഹേത്വാ അത്തഭാവം മണ്ഡയമാനാവ വിചരതി. മഘോ തം ആഹ - "ഭദ്ദേ, സുധമ്മാ, സാലായ പത്തികാ ജാതാ, നന്ദാ പോക്ഖരണിം ഖണാപേസി, ചിത്താ മാലാവച്ഛേ രോപാപേസി. തവ പന പുഞ്ഞകമ്മം നാമ നത്ഥി, ഏകം പുഞ്ഞം കരോഹി, ഭദ്ദേ"തി സാ "ത്വം കസ്സ കാരണാ കരോസി, നനു തയാ കതം മയ്ഹമേവാ"തി വത്വാ അത്തഭാവമണ്ഡനമേവ അനുയുഞ്ജതി.

മഘോ യാവതായുകം ഠത്വാ തതോ ചവിത്വാ താവതിംസഭവനേ സക്കോ ഹുത്വാ നിബ്ബത്തി, തേപി തേത്തിംസ ഗാമികമനുസ്സാ കാലങ്കത്വാ തേത്തിംസ ദേവപുത്താ ഹുത്വാ തസ്സേവ സന്തികേ നിബ്ബത്താ. സക്കസ്സ വേജയന്തോ നാമ പാസാദോ സത്ത യോജനസതാനി ഉഗ്ഗച്ഛി, ധജോ തീണി യോജനസതാനി ഉഗ്ഗച്ഛി, കോവിളാരരുക്ഖസ്സ നിസ്സന്ദേന സമന്താ തിയോജനസതപരിമണ്ഡലോ പഞ്ചദസയോജനപരിണാഹക്ഖന്ധോ പാരിച്ഛത്തകോ നിബ്ബത്തി, പാസാണഫലകസ്സ നിസ്സന്ദേന പാരിച്ഛത്തകമൂലേ സട്ഠിയോജനികാ പണ്ഡുകമ്ബലസിലാ നിബ്ബത്തി. സുധമ്മായ കണ്ണികരുക്ഖസ്സ നിസ്സന്ദേന തിയോജനസതികാ സുധമ്മാ ദേവസഭാ നിബ്ബത്തി. നന്ദായ പോക്ഖരണിയാ നിസ്സന്ദേന പഞ്ഞാസയോജനാ നന്ദാ നാമ പോക്ഖരണീ നിബ്ബത്തി. ചിത്തായ മാലാവച്ഛവത്ഥുനിസ്സന്ദേന സട്ഠിയോജനികം ചിത്തലതാവനം നാമ ഉയ്യാനം നിബ്ബത്തി.

സക്കോ ദേവരാജാ സുധമ്മായ ദേവസഭായ യോജനികേ സുവണ്ണപല്ലങ്കേ നിസിന്നോ തിയോജനികേ സേതച്ഛത്തേ ധാരിയമാനേ തേഹി ദേവപുത്തേഹി താഹി ദേവകഞ്ഞാഹി അഡ്ഢതിയാഹി നാടകകോടീഹി ദ്വീസു ദേവലോകേസു ദേവതാഹി ച പരിവാരിതോ മഹാസമ്പത്തിം ഓലോകേന്തോ താ തിസ്സോ ഇത്ഥിയോ ദിസ്വാ "ഇമാ താവ പഞ്ഞായന്തി, സുജാതാ കുഹി"ന്തി ഓലോകേന്തോ "അയം മമ വചനം അകത്വാ ഗിരികന്ദരായ ബകസകുണികാ ഹുത്വാ നിബ്ബത്താ"തി ദിസ്വാ ദേവലോകതോ ഓതരിത്വാ തസ്സാ സന്തികം ഗതോ. സാ ദിസ്വാവ സഞ്ജാനിത്വാ അധോമുഖാ ജാതാ. "ബാലേ, ഇദാനി കിം സീസം ന ഉക്ഖിപസി? ത്വം മമ വചനം അകത്വാ അത്തഭാവമേവ മണ്ഡയമാനാ വീതിനാമേസി. സുധമ്മായ ച നന്ദായ ച ചിത്തായ ച മഹാസമ്പത്തി നിബ്ബത്താ, ഏഹി അമ്ഹാകം സമ്പത്തിം പസ്സാ"തി ദേവലോകം നേത്വാ നന്ദായ പോക്ഖരണിയാ പക്ഖിപിത്വാ പല്ലങ്കേ നിസീദി.

നാടകിത്ഥിയോ "കുഹിം ഗതത്ഥ, മഹാരാജാ"തി പുച്ഛിംസു. സോ അനാരോചേതുകാമോപി താഹി നിപ്പീളിയമാനോ "സുജാതായ സന്തിക"ന്തി ആഹ. കുഹിം നിബ്ബത്താ, മഹാരാജാതി? കന്ദരപാദേതി. ഇദാനി കുഹിന്തി? നന്ദാപോക്ഖരണിയം മേ വിസ്സട്ഠാതി. ഏഥ, ഭോ, അമ്ഹാകം അയ്യം പസ്സാമാതി സബ്ബാ തത്ഥ അഗമംസു. സാ പുബ്ബേ സബ്ബജേട്ഠികാ ഹുത്വാ താ അവമഞ്ഞിത്ഥ. ഇദാനി താപി തം ദിസ്വാ - "പസ്സഥ, ഭോ അമ്ഹാകം അയ്യായ മുഖം കക്കടകവിജ്ഝനസൂലസദിസ"ന്തിആദീനി വദന്തിയോ കേളിം അകംസു. സാ അതിവിയ അട്ടിയമാനാ സക്കം ദേവരാജാനം ആഹ - "മഹാരാജ, ഇമാനി സുവണ്ണരജതമണിവിമാനാനി വാ നന്ദാപോക്ഖരണീ വാ മയ്ഹം കിം കരിസ്സതി, ജാതിഭൂമിയേവ മഹാരാജ സത്താനം സുഖാ, മം തത്ഥേവ

കന്ദരപാദേ വിസ്സജ്ജേഹീ”തി. സക്കോ തം തഥ വിസ്സജ്ജേത്വാ “മമ വചനം കരിസ്സസീ”തി ആഹ. കരിസ്സാമി, മഹാരാജാതി. പഞ്ച സീലാനി ഗഹേത്വാ അഖണ്ഡാനി കത്വാ രക്ഖ, കതിപാഹേന തം ഏതാസം ജേട്ഠികം കരിസ്സാമീതി. സാ തഥാ അകാസി.

സക്കോ കതിപാഹസ്സ അച്ചയേന “സക്കാ നു ഖോ സീലം രക്ഖിതു”ന്തി ഗന്ത്വാ മച്ഛരൂപേന ഉത്താനകോ ഹുത്വാ തസ്സാ പുരതോ ഉദകപിട്ഠേ ഓസരതി, സാ “മതമച്ഛകോ ഭവിസ്സതീ”തി ഗന്ത്വാ സീസേ അഗ്ഗഹേസി. മച്ഛോ നങ്ഗുട്ഠം ചാലേസി. സാ “ജീവതി മഞ്ഞേ”തി ഉദകേ വിസ്സജ്ജേസി. സക്കോ ആകാസേ ഠത്വാ “സാധു, സാധു, രക്ഖസി സിക്ഖാപദം, ഏവം തം രക്ഖമാനം കതിപാഹേനേവ നാടകാനം ജേട്ഠികം കരിസ്സാമീ”തി ആഹ. തസ്സാപി പഞ്ച വസ്സസതാനി ആയു അഹോസി. ഏകദിവസമ്പി ഉദരപൂരം നാലത്ഥം, സുക്ഖിത്വാ പരിസുക്ഖിത്വാ മിലായമാനാപി സീലം അഖണ്ഡേത്വാ കാലങ്കത്വാ ബാരാണസിയം കുമ്ഭകാരഗേഹേ നിബ്ബത്തി.

സക്കോ “കുഹിം നിബ്ബത്താ”തി ഓലോകേന്തോ ദിസ്വാ “തതോ ഇധ ആനേതും ന സക്കാ, ജീവിതവുത്തിമസ്സാ ദസ്സാമീ”തി സുവണ്ണഏളാലുകാനം യാനകം പൂരേത്വാ മജ്ഝേ ഗാമസ്സ മഹല്ലകവേസേന നിസീദിത്വാ “ഏളാലുകാനി ഗണ്ഹഥാ”തി ഉക്കുട്ഠിമകാസി. സമന്താ ഗാമവാസികാ ആഗന്ത്വാ “ദേഹി, താതാ”തി ആഹംസു. അഹം സീലരക്ഖകാനം ദേമി, തുമ്ഹേ സീലം രക്ഖഥാതി. താത മയം സീലം നാമ കീദിസന്തിപി ന ജാനാമ, മൂലേന ദേഹീതി. “സീലരക്ഖകാനംയേവ ദമ്മീ”തി ആഹ. “ഏഥ, രേ കോസി അയം ഏളാലുകമഹല്ലകോ”തി സബ്ബേ നിവത്തിംസു.

സാ ദാരികാ പുച്ഛി - “അമ്മ, തുമ്ഹേ ഏളാലുകത്ഥായ ഗതാ തുച്ഛഹത്ഥാവ ആഗതാ”തി. കോസി, അമ്മ, ഏളാലുകമഹല്ലകോ “അഹം സീലരക്ഖകാനം ദമ്മീ”തി വദതി, നൂനിമസ്സ ദാരികാ സീലം ഖാദിത്വാ വത്തന്തി, മയം സീലമേവ ന ജാനാമാതി. സാ “മയ്ഹം ആനീതം ഭവിസ്സതീ”തി ഗന്ത്വാ “ഏളാലുകം, താത, ദേഹീ”തി ആഹ. “ത്വം സീലാനി രക്ഖസി അമ്മാ”തി? “ആമ, താത രക്ഖാമീ”തി. ഇദം മയാ തുയ്ഹമേവ ആഭതന്തി ഗേഹദ്വാരേ യാനേന സദ്ധിം ഠപേത്വാ പക്കാമി. സാപി യാവജീവം സീലം രക്ഖിത്വാ ചവിത്വാ വേപചിത്തിഅസുരസ്സ ധീതാ ഹുത്വാ നിബ്ബത്തി. സീലനിസ്സന്ദേന പാസാദികാ അഹോസി. സോ “ധീതുവിവാഹമങ്ഗലം കരിസ്സാമീ”തി അസുരേ സന്നിപാതേസി.

സക്കോ “കുഹിം നിബ്ബത്താ”തി ഓലോകേന്തോ “അസുരഭവനേ നിബ്ബത്താ, അജ്ജസ്സാ വിവാഹമങ്ഗലം കരിസ്സന്തീ”തി ദിസ്വാ “ഇദാനി യംകിഞ്ചി കത്വാ ആനേതബ്ബാ മയാ”തി അസുരവണ്ണം നിമ്മിനിത്വാ ഗന്ത്വാ അസുരാനം അന്തരേ അട്ഠാസി. “തവ സാമികം വദേഹീ”തി തസ്സാ ഹത്ഥേ പിതാ പുപ്ഫദാമം അദാസി “യം ഇച്ഛസി, തസ്സൂപരി ഖിപാഹീ”തി. സാ ഓലോകേന്തീ സക്കം ദിസ്വാ പുബ്ബസന്നിവാസേന സഞ്ജാതസിനേഹാ “അയം മേ സാമികോ”തി തസ്സൂപരി ദാമം ഖിപി. സോ തം ബാഹായ ഗഹേത്വാ ആകാസേ ഉപ്പതി, തസ്മിം ഖണേ അസുരാ സഞ്ജാനിംസു. തേ “ഗണ്ഹഥ, ഗണ്ഹഥ, ജരസക്കം, വേരികോ അമ്ഹാകം, ന മയം ഏതസ്സ ദാരികം ദസ്സാമാ”തി അനുബന്ധിംസു. വേപചിത്തി പുച്ഛി “കേനാഹടാ”തി? “ജരസക്കേന മഹാരാജാ”തി. “അവസേസേസു അയമേവ സേട്ഠോ, അപേഥാ”തി ആഹ. സക്കോ നം നേത്വാ

അഡ്ഢതിയകോടിനാടകാനം ജേട്ഠികട്ഠാനേ ഠപേസി. സാ സക്കം വരം യാചി - "മഹാരാജ, മയ്ഹം ഇമസ്മിം ദേവലോകേ മാതാ വാ പിതാ വാ ഭാതാ വാ ഭഗിനീ വാ നത്ഥി, യത്ഥ യത്ഥ ഗച്ഛസി, തത്ഥ തത്ഥ മം ഗഹേത്വാവ ഗച്ഛ മഹാരാജാ"തി. സക്കോ "സാധൂ"തി പടിഞ്ഞം അദാസി.

ഏവം മചലഗാമകേ മഘമാണവകാലതോ പട്ഠായ വിസുദ്ധഭാവമസ്സ സമ്പസ്സന്തോ ഭഗവാ "ദീഘരത്തം വിസുദ്ധോ ഖോ അയം യക്ഖോ"തി ആഹ. **അത്ഥസഞ്ഹിത**ന്തി അത്ഥനിസ്സിതം കാരണനിസ്സിതം.

പഞ്ഹവേയ്യാകരണവണ്ണനാ

൩൫൭. കിം സംയോജനാതി കിം ബന്ധനാ, കേന ബന്ധനേന ബദ്ധാ ഹുത്വാ. **പുഥുകായാ**തി ബഹുജനാ. **അവേരാ**തി അപ്പടിഘാ. **അദണ്ഡാ**തി ആവുധദണ്ഡധനദണ്ഡവിനിമുത്താ. **അസപത്താ**തി അപച്ചത്ഥികാ. **അബ്യാപജ്ജാ**തി വിഗതദോമനസ്സാ. **വിഹരേമു അവേരിനോ**തി അഹോ വത കേനചി സദ്ധിം അവേരിനോ വിഹരേയ്യാമ, കത്ഥചി കോപം ന ഉപ്പാദേത്വാ അച്ഛരായ ഗഹിതകം ജങ്ഘസഹസ്സേന സദ്ധിം പരിഭുഞ്ജേയ്യാമാതി ദാനം ദത്വാ പൂജം കത്വാ ച പത്ഥയന്തി. **ഇതി ച നേസം ഹോതീ**തി ഏവഞ്ച നേസം അയം പത്ഥനാ ഹോതി. **അഥ ച പനാ**തി ഏവം പത്ഥനായ സതിപി.

ഇസ്സാമച്ഛരിയസംയോജനാതി പരസമ്പത്തിഖീയനലക്ഖണാ ഇസ്സാ, അത്തസമ്പത്തിയാ പരേഹി സാധാരണഭാവസ്സ അസഹനലക്ഖണം മച്ഛരിയം, ഇസ്സാ ച മച്ഛരിയഞ്ച സംയോജനം ഏതേസന്തി ഇസ്സാമച്ഛരിയസംയോജനാ. അയമേത്ഥ സങ്ഖേപോ. വിത്ഥാരതോ പന ഇസ്സാമച്ഛരിയാനി അഭിധമ്മേ വുത്താനേവ.

ആവാസമച്ഛരിയേന പനേത്ഥ യക്ഖോ വാ പേതോ വാ ഹുത്വാ തസ്സേവ ആവാസസ്സ സങ്കാരം സീസേന ഉക്ഖിപിത്വാ വിചരതി. കുലമച്ഛരിയേന തസ്മിം കുലേ അഞ്ഞേസം ദാനാദീനി കരോന്തേ ദിസ്വാ "ഭിന്നം വതിദം കുലം മമാ"തി ചിന്തയതോ ലോഹിതമ്പി മുഖതോ ഉഗ്ഗച്ഛതി, കുച്ഛിവിരേചനമ്പി ഹോതി, അന്താനിപി ഖണ്ഡാഖണ്ഡാനി ഹുത്വാ നിക്ഖമന്തി. ലാഭമച്ഛരിയേന സങ്ഘസ്സ വാ ഗണസ്സ വാ സന്തകേ ലാഭേ മച്ഛരായിത്വാ പുഗ്ഗലികപരിഭോഗേന പരിഭുഞ്ജിത്വാ യക്ഖോ വാ പേതോ വാ മഹാഅജഗരോ വാ ഹുത്വാ നിബ്ബത്തതി. സരീരവണ്ണഗുണവണ്ണമച്ഛരിയേന പന പരിയത്തിധമ്മമച്ഛരിയേന ച അത്തനോവ വണ്ണം വണ്ണേതി, ന പരേസം വണ്ണം, "കിം വണ്ണോ ഏസോ"തി തം തം ദോസം വദന്തോ പരിയത്തിഞ്ച കസ്സചി കിഞ്ചി അദേന്തോ ദുബ്ബണ്ണോ ചേവ ഏളമൂഗോ ച ഹോതി.

അപിച ആവാസമച്ഛരിയേന ലോഹഗേഹേ പച്ചതി. കുലമച്ഛരിയേന അപ്പലാഭോ ഹോതി. ലാഭമച്ഛരിയേന ഗൂഥനിരയേ നിബ്ബത്തതി. വണ്ണമച്ഛരിയേന ഭവേ നിബ്ബത്തസ്സ വണ്ണോ നാമ ന ഹോതി. ധമ്മമച്ഛരിയേന കുക്കുളനിരയേ നിബ്ബത്തതി. ഇദം പന ഇസ്സാമച്ഛരിയസംയോജനം സോതാപത്തിമഗ്ഗേന പഹീയതി. യാവ തം നപ്പഹീയതി, താവ ദേവമനുസ്സാ അവേരതാദീനി പത്ഥയന്താപി വേരാദീഹി ന പരിമുച്ചന്തിയേവ.

തിണ്ണാ മേത്ഥ കങ്ഖാതി ഏതസ്മിം പഞ്ഹേ മയാ തുമ്ഹാകം വചനം സുത്വാ കങ്ഖാ തിണ്ണാതി വദതി, ന മഗ്ഗവസേന തിണ്ണകങ്ഖതം ദീപേതി. **വിഗതാ കഥംകഥാ**തി ഇദം കഥം, ഇദം കഥന്തി അയമ്പി കഥംകഥാ വിഗതാ.

ദുതിയഗാഥായ. **നിദാനാ**ദീനി വുത്തത്ഥാനേവ. **പിയാപ്പിയനിദാന**ന്തി പിയസത്തസങ്ഖാരനിദാനം മച്ഛരിയം, അപ്പിയസത്തസങ്ഖാരനിദാനാ ഇസ്സാ. ഉഭയം വാ ഉഭയനിദാനം. പബ്ബജിതസ്സ ഹി സദ്ധിവിഹാരികാദയോ, ഗഹട്ഠസ്സ പുത്താദയോ ഹത്ഥിഅസ്സാദയോ വാ സത്താ പിയാ ഹോന്തി കേളായിതാ മമായിതാ, മുഹുത്തമ്പി തേ അപസ്സന്തോ അധിവാസേതും ന സക്കോതി. സോ അഞ്ഞം താദിസം പിയസത്തം ലഭന്തം ദിസ്വാ ഇസ്സം കരോതി. ''ഇമിനാ അമ്ഹാകം കിഞ്ചി കമ്മം അത്ഥി, മുഹുത്തം താവ നം ദേഥാ''തി തമേവ അഞ്ഞേഹി യാചിതോ ''ന സക്കാ ദാതും, കിലമിസ്സതി വാ ഉക്കണ്ഠിസ്സതി വാ''തിആദീനി വത്വാ മച്ഛരിയം കരോതി. ഏവം താവ ഉഭയമ്പി പിയസത്തനിദാനം ഹോതി. ഭിക്ഖുസ്സ പന പത്തചീവരപരിക്ഖാരജാതം, ഗഹട്ഠസ്സ വാ അലങ്കാരാദിഉപകരണം പിയം ഹോതി മനാപം, സോ അഞ്ഞസ്സ താദിസം ഉപ്പജ്ജമാനം ദിസ്വാ ''അഹോ വതസ്സ ഏവരൂപം ന ഭവേയ്യാ''തി ഇസ്സം കരോതി, യാചിതോ വാപി ''മയമ്പേതം മമായന്താ ന പരിഭുഞ്ജാമ, ന സക്കാ ദാതു''ന്തി മച്ഛരിയം കരോതി. ഏവം ഉഭയമ്പി പിയസങ്ഖാരനിദാനം ഹോതി. അപ്പിയേ പന തേ വുത്തപ്പകാരേ സത്തേ ച സങ്ഖാരേ ച ലഭിത്വാ സചേപിസ്സ തേ അമനാപാ ഹോന്തി, തഥാപി കിലേസാനം വിപരീതവുത്തിതായ ''ഠപേത്വാ മം കോ അഞ്ഞോ ഏവരൂപസ്സ ലാഭീ''തി ഇസ്സം വാ കരോതി, യാചിതോ താവകാലികമ്പി അദദമാനോ മച്ഛരിയം വാ കരോതി. ഏവം ഉഭയമ്പി അപ്പിയസത്തസങ്ഖാരനിദാനം ഹോതി.

ഛന്ദനിദാനന്തി ഏത്ഥ പരിയേസനഛന്ദോ, പടിലാഭഛന്ദോ, പരിഭോഗഛന്ദോ, സന്നിധിഛന്ദോ, വിസ്സജ്ജനഛന്ദോതി പഞ്ചവിധോ ഛന്ദോ.

കതമോ **പരിയേസനഛന്ദോ?** ഇധേകച്ചോ അതിത്തോ ഛന്ദജാതോ രൂപം പരിയേസതി, സദ്ദം. ഗന്ധം. രസം. ഫോട്ഠബ്ബം പരിയേസതി, ധനം പരിയേസതി. അയം പരിയേസനഛന്ദോ.

കതമോ **പടിലാഭഛന്ദോ?** ഇധേകച്ചോ അതിത്തോ ഛന്ദജാതോ രൂപം പടിലഭതി, സദ്ദം. ഗന്ധം. രസം. ഫോട്ഠബ്ബം പടിലഭതി, ധനം പടിലഭതി. അയം പടിലാഭഛന്ദോ.

കതമോ **പരിഭോഗഛന്ദോ?** ഇധേകച്ചോ അതിത്തോ ഛന്ദജാതോ രൂപം പരിഭുഞ്ജതി, സദ്ദം. ഗന്ധം. രസം. ഫോട്ഠബ്ബം പരിഭുഞ്ജതി, ധനം പരിഭുഞ്ജതി. അയം പരിഭോഗഛന്ദോ.

കതമോ **സന്നിധിഛന്ദോ?** ഇധേകച്ചോ അതിത്തോ ഛന്ദജാതോ ധനസന്നിചയം കരോതി ''ആപദാസു ഭവിസ്സതീ''തി. അയം സന്നിധിഛന്ദോ.

കതമോ **വിസ്സജ്ജനഛന്ദോ?** ഇധേകച്ചോ അതിത്തോ ഛന്ദജാതോ ധനം വിസ്സജ്ജേതി, ഹത്ഥാരോഹാനം, അസ്സാരോഹാനം, രഥികാനം, ധനുഗ്ഗഹാനം - ''ഇമേ മം രക്ഖിസ്സന്തി ഗോപിസ്സന്തി മമായിസ്സന്തി സമ്പരിവാരയിസ്സന്തീ''തി.

അയം വിസ്സജ്ജനഛന്ദോ. ഇമേ പഞ്ച ഛന്ദാ. ഇധ തണ്ഹാമത്തമേവ, തം സന്ധായ ഇദം വുത്തം.

വിതക്കനിദാനോതി ഏത്ഥ "ലാഭം പടിച്ച വിനിച്ഛയോ"തി (ദീ॰ നി॰ ൨.൧൦൩) ഏവം വുത്തോ വിനിച്ഛയവിതക്കോ വിതക്കോ നാമ. **വിനിച്ഛയോ**തി ദ്വേ വിനിച്ഛയാ തണ്ഹാവിനിച്ഛയോ ച, ദിട്ഠിവിനിച്ഛയോ ച. അട്ഠസതം തണ്ഹാവിചരിതം തണ്ഹാവിനിച്ഛയോ നാമ. ദ്വാസട്ഠി ദിട്ഠിയോ ദിട്ഠിവിനിച്ഛയോ നാമാതി ഏവം വുത്തതണ്ഹാവിനിച്ഛയവസേന ഹി ഇട്ഠാനിട്ഠംപിയാപ്പിയവവത്ഥാനം ന ഹോതി. തദേവ ഹി ഏകച്ചസ്സ ഇട്ഠം ഹോതി, ഏകച്ചസ്സ അനിട്ഠം പച്ചന്തരാജമജ്ഝിമദേസരാജൂനം ഗണ്ഡുപ്പാദമിഗമംസാദീസു വിയ. തസ്മിം പന തണ്ഹാവിനിച്ഛയവിനിച്ഛിതേ പടിലദ്ധവത്ഥുസ്മിം "ഏത്തകം രൂപസ്സ ഭവിസ്സതി, ഏത്തകം സദ്ദസ്സ, ഏത്തകം ഗന്ധസ്സ, ഏത്തകം രസസ്സ, ഏത്തകം ഫോട്ഠബ്ബസ്സ ഭവിസ്സതി, ഏത്തകം മയ്ഹം ഭവിസ്സതി, ഏത്തകം പരസ്സ ഭവിസ്സതി, ഏത്തകം നിദഹിസ്സാമി, ഏത്തകം പരസ്സ ദസ്സാമീ"തി വവത്ഥാനം വിതക്കവിനിച്ഛയേന ഹോതി. തേനാഹ "ഛന്ദോ ഖോ, ദേവാനമിന്ദ, വിതക്കനിദാനോ"തി.

പപഞ്ചസഞ്ഞാസങ്ഖാനിദാനോതി തയോ പപഞ്ചാ തണ്ഹാപപഞ്ചോ, മാനപപഞ്ചോ, ദിട്ഠിപപഞ്ചോതി. തത്ഥ അട്ഠസതതണ്ഹാവിചരിതം തണ്ഹാപപഞ്ചോ നാമ. നവവിധോ മാനോ മാനപപഞ്ചോ നാമ. ദ്വാസട്ഠി ദിട്ഠിയോ ദിട്ഠിപപഞ്ചോ നാമ. തേസു ഇധ തണ്ഹാപപഞ്ചോ അധിപ്പേതോ. കേനട്ഠേന പപഞ്ചോ? മത്തപമത്താകാരപാപനട്ഠേന പപഞ്ചോ. തംസമ്പയുത്താ സഞ്ഞാ പപഞ്ചസഞ്ഞാ. സങ്ഖാ വുച്ചതി കോട്ഠാസോ "സഞ്ഞാനിദാനാ ഹി പപഞ്ചസങ്ഖാ"തിആദീസു വിയ. ഇതി പപഞ്ചസഞ്ഞാസങ്ഖാനിദാനോതി പപഞ്ചസഞ്ഞാകോട്ഠാസനിദാനോ വിതക്കോതി അത്ഥോ.

പപഞ്ചസഞ്ഞാസങ്ഖാനിരോധസാരുപ്പഗാമിനിന്തി ഏതിസ്സാ പപഞ്ചസഞ്ഞാസങ്ഖായ ഖയാ നിരോധോ വൂപസമോ, തസ്സ സാരുപ്പഞ്ചേവ തത്ഥ ഗാമിനിം ചാതി സഹ വിപസ്സനായ മഗ്ഗം പുച്ഛതി.

വേദനാകമ്മട്ഠാനവണ്ണനാ

൩൬൦. അഥസ്സ ഭഗവാ **സോമനസ്സംപാഹ**ന്തി തിസ്സോ വേദനാ ആരഭി. കിം പന ഭഗവതാ പുച്ഛിതം കഥിതം, അപുച്ഛിതം, സാനുസന്ധികം, അനനുസന്ധികന്തി? പുച്ഛിതമേവ കഥിതം, നോ അപുച്ഛിതം, സാനുസന്ധികമേവ, നോ അനനുസന്ധികം. ദേവതാനഞ്ഹി രൂപതോ അരൂപം പാകടതരം, അരൂപേപി വേദനാ പാകടതരാ. കസ്മാ? ദേവതാനഞ്ഹി കരജകായം സുഖുമം, കമ്മജം ബലവം, കരജകായസ്സ സുഖുമത്താ, കമ്മജസ്സ ബലവത്താ ഏകാഹാരമ്പി അതിക്കമിത്വാ ന തിട്ഠന്തി, ഉണ്ഹപാസാണേ ഠപിതസപ്പിപിണ്ഡി വിയ വിലീയന്തീതി സബ്ബം **ബ്രഹ്മജാലേ** വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബം. തസ്മാ ഭഗവാ സക്കസ്സ തിസ്സോ വേദനാ ആരഭി. ദുവിധഞ്ഹി കമ്മട്ഠാനം - രൂപകമ്മട്ഠാനം, അരൂപകമ്മട്ഠാനഞ്ച. രൂപപരിഗ്ഗഹോ, അരൂപപരിഗ്ഗഹോതിപി ഏതദേവ വുച്ചതി. തത്ഥ ഭഗവാ യസ്സ രൂപം പാകടം, തസ്സ സങ്ഖേപമനസികാരവസേന വാ വിത്ഥാരമനസികാരവസേന വാ ചതുധാതുവവത്ഥാനം വിത്ഥാരേന്തോ രൂപകമ്മട്ഠാനം കഥേതി. യസ്സ അരൂപം പാകടം, തസ്സ അരൂപകമ്മട്ഠാനം കഥേതി. കഥേന്തോ ച തസ്സ വത്ഥുഭൂതം

രൂപകമ്മട്ഠാനം ദസ്സേത്വാവ കഥേതി, ദേവാനം പന അരൂപകമ്മട്ഠാനം പാകടന്തി അരൂപകമ്മട്ഠാനവസേന വേദനാ ആരഭി.

തിവിധോ ഹി അരൂപകമ്മട്ഠാനേ അഭിനിവേസോ - ഫസ്സവസേന, വേദനാവസേന, ചിത്തവസേനാതി. കഥം? ഏകച്ചസ്സ ഹി സങ്ഖിത്തേന വാ വിത്ഥാരേന വാ പരിഗ്ഗഹിതേ രൂപകമ്മട്ഠാനേ തസ്മിം ആരമ്മണേ ചിത്തചേതസികാനം പഠമാഭിനിപാതോ തം ആരമ്മണം ഫുസന്തോ ഉപ്പജ്ജമാനോ **ഫസ്സോ** പാകടോ ഹോതി. ഏകച്ചസ്സ തം ആരമ്മണം അനുഭവന്തീ ഉപ്പജ്ജമാനാ **വേദനാ** പാകടാ ഹോതി. ഏകച്ചസ്സ തം ആരമ്മണം പരിഗ്ഗഹേത്വാ തം വിജാനന്തം ഉപ്പജ്ജമാനം **വിഞ്ഞാണം** പാകടം ഹോതി.

തത്ഥ യസ്സ ഫസ്സോ പാകടോ ഹോതി, സോപി ന കേവലം ഫസ്സോവ ഉപ്പജ്ജതി, തേന സദ്ധിം തദേവ ആരമ്മണം അനുഭവമാനാ വേദനാപി ഉപ്പജ്ജതി, സഞ്ജാനമാനാ സഞ്ഞാപി, ചേതയമാനാ ചേതനാപി, വിജാനമാനം വിഞ്ഞാണമ്പി ഉപ്പജ്ജതീതി ഫസ്സപഞ്ചമകേയേവ പരിഗ്ഗണ്ഹാതി. യസ്സ വേദനാ പാകടാ ഹോതി, സോപി ന കേവലം വേദനാവ ഉപ്പജ്ജതി, തായ സദ്ധിം തദേവ ആരമ്മണം ഫുസമാനോ ഫസ്സോപി ഉപ്പജ്ജതി, സഞ്ജാനമാനാ സഞ്ഞാപി, ചേതയമാനാ ചേതനാപി, വിജാനമാനം വിഞ്ഞാണമ്പി ഉപ്പജ്ജതീതി ഫസ്സപഞ്ചമകേയേവ പരിഗ്ഗണ്ഹാതി. യസ്സ വിഞ്ഞാണം പാകടം ഹോതി, സോപി ന കേവലം വിഞ്ഞാണമേവ ഉപ്പജ്ജതി, തേന സദ്ധിം തദേവാരമ്മണം ഫുസമാനോ ഫസ്സോപി ഉപ്പജ്ജതി, അനുഭവമാനാ വേദനാപി, സഞ്ജാനമാനാ സഞ്ഞാപി, ചേതയമാനാ ചേതനാപി ഉപ്പജ്ജതീതി ഫസ്സപഞ്ചമകേയേവ പരിഗ്ഗണ്ഹാതി.

സോ "ഇമേ ഫസ്സപഞ്ചമകാ ധമ്മാ കിം നിസ്സിതാ"തി ഉപധാരേന്തോ "വത്ഥുനിസ്സിതാ"തി പജാനാതി. വത്ഥു നാമ കരജകായോ, യം സന്ധായ വുത്തം - "ഇദഞ്ച പന മേ വിഞ്ഞാണം ഏത്ഥ സിതം ഏത്ഥ പടിബദ്ധ"ന്തി. സോ അത്ഥതോ ഭൂതാനി ചേവ ഉപാദാരൂപാനി ച. ഏവമേത്ഥ വത്ഥു രൂപം, ഫസ്സപഞ്ചമകാ നാമന്തി നാമരൂപമത്തമേവ പസ്സതി. രൂപഞ്ചേത്ഥ രൂപക്ഖന്ധോ, നാമം ചത്താരോ അരൂപിനോ ഖന്ധാതി പഞ്ചക്ഖന്ധമത്തം ഹോതി. നാമരൂപവിനിമുത്താ ഹി പഞ്ചക്ഖന്ധാ, പഞ്ചക്ഖന്ധവിനിമുത്തം വാ നാമരൂപം നത്ഥി. സോ "ഇമേ പഞ്ചക്ഖന്ധാ കിം ഹേതുകാ"തി ഉപപരിക്ഖന്തോ "അവിജ്ജാദിഹേതുകാ"തി പസ്സതി. തതോ "പച്ചയോ ചേവ പച്ചയുപ്പന്നഞ്ച ഇദം, അഞ്ഞോ സത്തോ വാ പുഗ്ഗലോ വാ നത്ഥി, സുദ്ധസങ്ഖാരപുഞ്ജമത്തമേവാ"തി സപ്പച്ചയനാമരൂപവസേന തിലക്ഖണം ആരോപേത്വാ വിപസ്സനാപടിപാടിയാ "അനിച്ചം ദുക്ഖം അനത്താ"തി സമ്മസന്തോ വിചരതി , സോ അജ്ജ അജ്ജാതി പടിവേധം ആകങ്ഖമാനോ തഥാരൂപേ ദിവസേ ഉതുസപ്പായം, പുഗ്ഗലസപ്പായം, ഭോജനസപ്പായം, ധമ്മസവനസപ്പായം വാ ലഭിത്വാ ഏകപല്ലങ്കേന നിസിന്നോവ വിപസ്സനം മത്ഥകം പാപേത്വാ അരഹത്തേ പതിട്ഠാതി. ഏവമിമേസമ്പി തിണ്ണം ജനാനം യാവ അരഹത്താ കമ്മട്ഠാനം കഥിതം ഹോതി.

ഇധ പന ഭഗവാ അരൂപകമ്മട്ഠാനം കഥേന്തോ വേദനാസീസേന കഥേസി. ഫസ്സവസേന ഹി വിഞ്ഞാണവസേന വാ കഥിയമാനം ഏതസ്സ ന പാകടം ഹോതി, അന്ധകാരം വിയ ഖായതി. വേദനാവസേന പന പാകടം ഹോതി. കസ്മാ? വേദനാനം ഉപ്പത്തിയാ പാകടതായ. സുഖദുക്ഖവേദനാനഞ്ഹി

ഉപ്പത്തി പാകടാ. യദാ സുഖം ഉപ്പജ്ജതി, തദാ സകലം സരീരം ഖോഭേന്തം മദ്ദന്തം ഫരമാനം അഭിസന്ദയമാനം സതധോതസപ്പിം ഖാദാപയന്തം വിയ, സതപാകതേലം മക്ഖയമാനം വിയ, ഘടസഹസ്സേന പരിളാഹം നിബ്ബാപയമാനം വിയ, "അഹോ സുഖം, അഹോ സുഖ"ന്തി വാചം നിച്ഛാരയമാനമേവ ഉപ്പജ്ജതി. യദാ ദുക്ഖം ഉപ്പജ്ജതി, തദാ സകലസരീരം ഖോഭേന്തം മദ്ദന്തം ഫരമാനം അഭിസന്ദയമാനം തത്തഫാലം പവേസേന്തം വിയ, വിലീനതമ്ബലോഹേന ആസിഞ്ചന്തം വിയ, സുക്ഖതിണവനപ്പതിമ്ഹി അരഞ്ഞേ ദാരുഉക്കാകലാപം ഖിപമാനം വിയ "അഹോ ദുക്ഖം, അഹോ ദുക്ഖ"ന്തി വിപ്പലാപയമാനമേവ ഉപ്പജ്ജതി. ഇതി സുഖദുക്ഖവേദനാനം ഉപ്പത്തി പാകടാ ഹോതി.

അദുക്ഖമസുഖാ പന ദുദ്ദീപനാ അന്ധകാരേന വിയ അഭിഭൂതാ. സാ സുഖദുക്ഖാനം അപഗമേ സാതാസാതപടിക്ഖേപവസേന മജ്ഝത്താകാരഭൂതാ അദുക്ഖമസുഖാ വേദനാതി നയതോ ഗണ്ഹന്തസ്സ പാകടാ ഹോതി. യഥാ കിം? യഥാ അന്തരാ പിട്ഠിപാസാണം ആരുഹിത്വാ പലാതസ്സ മിഗസ്സ അനുപദം ഗച്ഛന്തോ മിഗലുദ്ദകോ പിട്ഠിപാസാണസ്സ ഓരഭാഗേപി പരഭാഗേപി പദം ദിസ്വാ മജ്ഝേ അപസ്സന്തോപി "ഇതോ ആരുള്ഹോ, ഇതോ ഓരുള്ഹോ, മജ്ഝേ പിട്ഠിപാസാണേ ഇമിനാ പദേസേന ഗതോ ഭവിസ്സതീ"തി നയതോ ജാനാതി . ഏവം ആരുള്ഹട്ഠാനേ പദം വിയ ഹി സുഖവേദനായ ഉപ്പത്തി പാകടാ ഹോതി, ഓരുള്ഹട്ഠാനേ പദം വിയ ദുക്ഖവേദനായ ഉപ്പത്തി പാകടാ ഹോതി, ഇതോ ആരുയ്ഹ, ഇതോ ഓരുയ്ഹ, മജ്ഝേ ഏവം ഗതോതി നയതോ ഗഹണം വിയ സുഖദുക്ഖാനം അപഗമേ സാതാസാതപടിക്ഖേപവസേന മജ്ഝത്താകാരഭൂതാ അദുക്ഖമസുഖാ വേദനാതി നയതോ ഗണ്ഹന്തസ്സ പാകടാ ഹോതി. ഏവം ഭഗവാ പഠമം രൂപകമ്മട്ഠാനം കഥേത്വാ പച്ഛാ അരൂപകമ്മട്ഠാനം വേദനാവസേന നിവത്തേത്വാ ദസ്സേസി.

ന കേവലഞ്ച ഇധേവ ഏവം ദസ്സേസി, **മഹാസതിപട്ഠാനേ, മജ്ഝിമനികായമ്ഹി സതിപട്ഠാനേ, ചൂളതണ്ഹാസങ്ഖയേ, മഹാതണ്ഹാസങ്ഖയേ, ചൂളവേദല്ലസുത്തേ, മഹാവേദല്ലസുത്തേ, രട്ഠപാലസുത്തേ, മാഗണ്ഡിയസുത്തേ, ധാതുവിഭങ്ഗേ, ആനേഞ്ജസപ്പായേ, സകലേ വേദനാസംയുത്തേ**തി ഏവം അനേകേസു സുത്തന്തേസു പഠമം രൂപകമ്മട്ഠാനം കഥേത്വാ പച്ഛാ അരൂപകമ്മട്ഠാനം വേദനാവസേന നിവത്തേത്വാ ദസ്സേസി. യഥാ ച തേസു തേസു, ഏവം ഇമസ്മിമ്പി സക്കപഞ്ഹേ പഠമം രൂപകമ്മട്ഠാനം കഥേത്വാ പച്ഛാ അരൂപകമ്മട്ഠാനം വേദനാവസേന നിവത്തേത്വാ ദസ്സേസി. രൂപകമ്മട്ഠാനം പനേത്ഥ വേദനായ ആരമ്മണമത്തകംയേവ സങ്ഖിത്തം, തസ്മാ പാളിയം നാരുള്ഹം ഭവിസ്സതി.

൩൬൦. അരൂപകമ്മട്ഠാനേ യം തസ്സ പാകടം വേദനാവസേന അഭിനിവേസമുഖം, തമേവ ദസ്സേതും **സോമനസ്സംപാഹം, ദേവാനമിന്ദാ**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **ദുവിധേനാ**തി ദ്വിവിധേന, ദ്വീഹി കോട്ഠാസേഹീതി അത്ഥോ. **ഏവരൂപം സോമനസ്സം ന സേവിതബ്ബ**ന്തി ഏവരൂപം ഗേഹസിതസോമനസ്സം ന സേവിതബ്ബം. ഗേഹസിതസോമനസ്സം നാമ "തത്ഥ കതമാനി ഛ ഗേഹസിതാനി സോമനസ്സാനി? ചക്ഖുവിഞ്ഞേയ്യാനം രൂപാനം ഇട്ഠാനം കന്താനം മനാപാനം മനോരമാനം ലോകാമിസപടിസംയുത്താനം പടിലാഭം വാ പടിലാഭതോ സമനുപസ്സതോ, പുബ്ബേ വാ പടിലദ്ധപുബ്ബം

അതീതം നിരുദ്ധം വിപരിണതം സമനുസ്സരതോ ഉപ്പജ്ജതി സോമനസ്സം, യം ഏവരൂപം സോമനസ്സം, ഇദം വുച്ചതി ഗേഹസിതം സോമനസ്സ''ന്തി ഏവം ഛസു ദ്വാരേസു വുത്തകാമഗുണനിസ്സിതം സോമനസ്സം (മ॰ നി॰ ൩.൩൦൬).

ഏവരൂപം സോമനസ്സം സേവിതബ്ബന്തി ഏവരൂപം നേക്ഖമ്മസിതം സോമനസ്സം സേവിതബ്ബം. നേക്ഖമ്മസിതം സോമനസ്സം നാമ - ''തത്ഥ കതമാനി ഛ നേക്ഖമ്മസിതാനി സോമനസ്സാനി? രൂപാനം ത്വേവ അനിച്ചതം വിദിത്വാ വിപരിണാമവിരാഗനിരോധം പുബ്ബേ ചേവ രൂപാ ഏതരഹി ച സബ്ബേ തേ രൂപാ അനിച്ചാ, ദുക്ഖാ, വിപരിണാമധമ്മാതി ഏവമേതം യഥാഭൂതം സമ്മപ്പഞ്ഞായ പസ്സതോ ഉപ്പജ്ജതി സോമനസ്സം, യം ഏവരൂപം സോമനസ്സം, ഇദം വുച്ചതി നേക്ഖമ്മസിതം സോമനസ്സ''ന്തി (മ॰ നി॰ ൩.൩൦൭) ഏവം ഛസു ദ്വാരേസു ഇട്ഠാരമ്മണേ ആപാഥഗതേ അനിച്ചാദിവസേന വിപസ്സനം പട്ഠപേത്വാ ഉസ്സുക്കാപേതും സക്കോന്തസ്സ ''ഉസ്സുക്കിതാ മേ വിപസ്സനാ''തി സോമനസ്സജാതസ്സ ഉപ്പന്നം സോമനസ്സം. **സേവിതബ്ബ**ന്തി ഇദം നേക്ഖമ്മവസേന, വിപസ്സനാവസേന, അനുസ്സതിവസേന, പഠമജ്ഝാനാദിവസേന ച ഉപ്പജ്ജനകസോമനസ്സം സേവിതബ്ബം നാമ.

തത്ഥ **യം ചേ സവിതക്കം സവിചാര**ന്തി തസ്മിമ്പി നേക്ഖമ്മസിതേ സോമനസ്സേ യം നേക്ഖമ്മവസേന, വിപസ്സനാവസേന, അനുസ്സതിവസേന, പഠമജ്ഝാനവസേന ച ഉപ്പന്നം സവിതക്കം സവിചാരം സോമനസ്സന്തി ജാനേയ്യ. **യം ചേ അവിതക്കം അവിചാര**ന്തി യം പന ദുതിയതതിയജ്ഝാനവസേന ഉപ്പന്നം അവിതക്കം അവിചാരം സോമനസ്സന്തി ജാനേയ്യ. **യേ അവിതക്കേ അവിചാരേ, തേ പണീതതരേ**തി ഏതേസുപി ദ്വീസു യം അവിതക്കം അവിചാരം, തം പണീതതരന്തി അത്ഥോ.

ഇമിനാ കിം കഥിതം ഹോതി? ഭിന്നം അരഹത്തം കഥിതം. കഥം? ഏകോ കിര ഭിക്ഖു സവിതക്കസവിചാരേ സോമനസ്സേ വിപസ്സനം പട്ഠപേത്വാ ''ഇദം സോമനസ്സം കിം നിസ്സിത''ന്തി ഉപധാരേന്തോ ''വത്ഥുനിസ്സിത''ന്തി പജാനാതീതി ഫസ്സപഞ്ചമകേ വുത്തനയേനേവ അനുക്കമേന അരഹത്തേ പതിട്ഠാതി. ഏകോ അവിതക്കഅവിചാരേ സോമനസ്സേ വിപസ്സനം പട്ഠപേത്വാ വുത്തനയേനേവ അരഹത്തേ പതിട്ഠാതി. തത്ഥ അഭിനിവിട്ഠസോമനസ്സേസുപി സവിതക്കസവിചാരതോ അവിതക്കഅവിചാരം പണീതതരം. സവിതക്കസവിചാരസോമനസ്സവിപസ്സനാതോപി അവിതക്കഅവിചാരവിപസ്സനാ പണീതതരാ. സവിതക്കസവിചാരസോമനസ്സഫലസമാപത്തിതോപി അവിതക്കഅവിചാരസോമനസ്സഫലസമാപത്തിയേവ പണീതതരാ. തേനാഹ ഭഗവാ ''യേ അവിതക്കേ അവിചാരേ, തേ പണീതതരേ''തി.

൩൬൫. ഏവരൂപം ദോമനസ്സം ന സേവിതബ്ബന്തി ഏവരൂപം ഗേഹസിതദോമനസ്സം ന സേവിതബ്ബം. ഗേഹസിതദോമനസ്സം നാമ - ''തത്ഥ കതമാനി ഛ ഗേഹസിതാനി ദോമനസ്സാനി? ചക്ഖുവിഞ്ഞേയ്യാനം രൂപാനം ഇട്ഠാനം കന്താനം മനാപാനം മനോരമാനം ലോകാമിസപടിസംയുത്താനം അപ്പടിലാഭം വാ അപ്പടിലാഭതോ സമനുപസ്സതോ പുബ്ബേ വാ അപടിലദ്ധപുബ്ബം അതീതം നിരുദ്ധം വിപരിണതം സമനുസ്സരതോ ഉപ്പജ്ജതി ദോമനസ്സം, യം ഏവരൂപം ദോമനസ്സം, ഇദം വുച്ചതി ഗേഹസിതദോമനസ്സ''ന്തി (മ॰ നി॰ ൩.൩൦൮). ഏവം ഛസു ദ്വാരേസു ഇട്ഠാരമ്മണം നാനുഭവിം, നാനുഭവിസ്സാമി, നാനുഭവാമീതി വിതക്കയതോ ഉപ്പന്നം കാമഗുണനിസ്സിതം ദോമനസ്സം.

ഏവരൂപം ദോമനസ്സം സേവിതബ്ബന്തി ഏവരൂപം നേക്ഖമ്മസിതദോമനസ്സം സേവിതബ്ബം. നേക്ഖമ്മസിതദോമനസ്സം നാമ - "തത്ഥ കതമാനി ഛ നേക്ഖമ്മസിതാനി ദോമനസ്സാനി? രൂപാനം ത്വേവ അനിച്ചതം വിദിത്വാ വിപരിണാമവിരാഗനിരോധം പുബ്ബേ ചേവ രൂപാ ഏതരഹി ച സബ്ബേ തേ രൂപാ അനിച്ചാ, ദുക്ഖാ, വിപരിണാമധമ്മാതി ഏവമേതം യഥാഭൂതം സമ്മപ്പഞ്ഞായ ദിസ്വാ അനുത്തരേസു വിമോക്ഖേസു പിഹം ഉപട്ഠാപേതി 'കുദാസ്സു നാമാഹം തദായതനം, ഉപസമ്പജ്ജ വിഹരിസ്സാമി, യദരിയാ ഏതരഹി ആയതനം ഉപസമ്പജ്ജ വിഹരന്തീ'തി. ഇതി അനുത്തരേസു വിമോക്ഖേസു പിഹം ഉപട്ഠാപയതോ ഉപ്പജ്ജതി പിഹപച്ചയാ ദോമനസ്സം, യം ഏവരൂപം ദോമനസ്സം, ഇദം വുച്ചതി നേക്ഖമ്മസിതദോമനസ്സ"ന്തി (മ॰ നി॰ ന.ന.൩൭) ഏവം ഛസു ദ്വാരേസു ഇട്ഠാരമ്മണേ ആപാഥഗതേ അനുത്തരവിമോക്ഖസങ്ഖാതഅരിയഫലധമ്മേസു പിഹം ഉപട്ഠപേത്വാ തദധിഗമായ അനിച്ചാദിവസേന വിപസ്സനം പട്ഠപേത്വാ ഉസ്സുക്കാപേതുമസക്കോന്തസ്സ ഇമമ്പി പക്ഖം, ഇമമ്പി മാസം, ഇമമ്പി സംവച്ഛരം വിപസ്സനം ഉസ്സുക്കാപേത്വാ അരിയഭൂമിം പാപുണിതും നാസക്ഖിന്തി അനുസോചതോ ഉപ്പന്നം ദോമനസ്സം. **സേവിതബ്ബ**ന്തി ഇദം നേക്ഖമ്മവസേന, വിപസ്സനാവസേന, അനുസ്സതിവസേന, പഠമജ്ഝാനാദിവസേന ച ഉപ്പജ്ജനകദോമനസ്സം സേവിതബ്ബം നാമ.

തത്ഥ **യം ചേ സവിതക്കസവിചാര**ന്തി തസ്മിമ്പി ദുവിധേ ദോമനസ്സേ ഗേഹസിതദോമനസ്സമേവ സവിതക്കസവിചാരദോമനസ്സം നാമ. നേക്ഖമ്മേവസേന, വിപസ്സനാവസേന, അനുസ്സതിവസേന, പഠമദുതിയജ്ഝാനവസേന ച ഉപ്പന്നദോമനസ്സം പന അവിതക്കഅവിചാരദോമനസ്സന്തി വേദിതബ്ബം. നിപ്പരിയായേന പന അവിതക്കഅവിചാരദോമനസ്സം നാമ നത്ഥി. ദോമനസ്സിന്ദ്രിയഞ്ഹി ഏകംസേന അകുസലഞ്ചേവ സവിതക്കസവിചാരഞ്ച, ഏതസ്സ പന ഭിക്ഖുനോ മഞ്ഞനവസേന സവിതക്കസവിചാരന്തി ച അവിതക്കഅവിചാരന്തി ച വുത്തം.

തത്രായം നയോ - ഇധ ഭിക്ഖു ദോമനസ്സപച്ചയഭൂതേ സവിതക്കസവിചാരധമ്മേ അവിതക്കഅവിചാരധമ്മേ ച ദോമനസ്സപച്ചയാ ഏവ ഉപ്പന്നേ മഗ്ഗഫലധമ്മേ ച അഞ്ഞേസം പടിപത്തിദസ്സനവസേന ദോമനസ്സന്തി ഗഹേത്വാ "കദാ നു ഖോ മേ സവിതക്കസവിചാരദോമനസ്സേ വിപസ്സനാ പട്ഠപിതാ ഭവിസ്സതി, കദാ അവിതക്കഅവിചാരദോമനസ്സേ"തി ച "കദാ നു ഖോ മേ സവിതക്കസവിചാരദോമനസ്സഫലസമാപത്തി നിബ്ബത്തിതാ ഭവിസ്സതി, കദാ അവിതക്കഅവിചാരദോമനസ്സഫലസമാപത്തീ"തി ചിന്തേത്വാ തേമാസികം, ഛമാസികം, നവമാസികം വാ പടിപദം ഗണ്ഹാതി. തേമാസികം ഗഹേത്വാ പഠമമാസേ ഏകം യാമം ജഗ്ഗതി, ദ്വേ യാമേ നിദ്ദായ ഓകാസം കരോതി, മജ്ഝിമേ മാസേ ദ്വേ യാമേ ജഗ്ഗതി, ഏകം യാമം നിദ്ദായ ഓകാസം കരോതി, പച്ഛിമമാസേ ചങ്കമനിസജ്ജായേവ യാപേതി. ഏവം ചേ അരഹത്തം പാപുണാതി, ഇച്ചേതം കുസലം. നോ ചേ പാപുണാതി, വിസേസേത്വാ ഛമാസികം ഗണ്ഹാതി. തത്രാപി ദ്വേ ദ്വേ മാസേ വുത്തനയേന പടിപജ്ജിത്വാ അരഹത്തം പാപുണിതും അസക്കോന്തോ വിസേസേത്വാ നവമാസികം ഗണ്ഹാതി. തത്രാപി തയോ തയോ മാസേ തഥേവ പടിപജ്ജിത്വാ അരഹത്തം പാപുണിതും അസക്കോന്തസ്സ "ന ലദ്ധം വത മേ സബ്രഹ്മചാരീഹി സദ്ധിം

വിസുദ്ധിപവാരണം പവാരേതു''ന്തി ആവജ്ജതോ ദോമനസ്സം ഉപ്പജ്ജതി, അസ്സുധാരാ പവത്തന്തി ഗാമന്തപബ്ഭാരവാസീമഹാസീവത്ഥേരസ്സ വിയ.

മഹാസീവത്ഥേരവത്ഥു

ഥേരോ കിര അട്ഠാരസ മഹാഗണേ വാചേസി. തസ്സോവാദേ ഠത്വാ തിംസസഹസ്സാ ഭിക്ഖൂ അരഹത്തം പാപുണിംസു. അഥേകോ ഭിക്ഖു ''മയ്ഹം താവ അബ്ഭന്തരേ ഗുണാ അപ്പമാണാ, കീദിസാ നു ഖോ മേ ആചരിയസ്സ ഗുണാ''തി ആവജ്ജന്തോ പുഥുജ്ജനഭാവം പസ്സിത്വാ ''അമ്ഹാകം ആചരിയോ അഞ്ഞേസം അവസ്സയോ ഹോതി, അത്തനോ ഭവിതും ന സക്കോതി, ഓവാദമസ്സ ദസ്സാമീ''തി ആകാസേന ഗന്ത്വാ വിഹാരസമീപേ ഓതരിത്വാ ദിവാട്ഠാനേ നിസിന്നം ആചരിയം ഉപസങ്കമിത്വാ വത്തം ദസ്സേത്വാ ഏകമന്തം നിസീദി.

ഥേരോ - ''കിം കാരണാ ആഗതോസി പിണ്ഡപാതികാ''തി ആഹ. ഏകം അനുമോദനം ഗണ്ഹിസ്സാമീതി ആഗതോസ്മി, ഭന്തേതി. ഓകാസോ ന ഭവിസ്സതി, ആവുസോതി? വിതക്കമാളകേ ഠിതകാലേ പുച്ഛിസ്സാമി, ഭന്തേതി. തസ്മിം ഠാനേ അഞ്ഞേ പുച്ഛന്തീതി. ഭിക്ഖാചാരമഗ്ഗേ, ഭന്തേതി. തത്രാപി അഞ്ഞേ പുച്ഛന്തീതി. ദുപട്ടനിവാസനട്ഠാനേ, സങ്ഘാടിപാരുപനട്ഠാനേ, പത്തനീഹരണട്ഠാനേ, ഗാമേ ചരിത്വാ ആസനസാലായം യാഗുപീതകാലേ, ഭന്തേതി. തത്ഥ അട്ഠകഥാഥേരാ അത്തനോ കങ്ഖം വിനോദേന്തി, ആവുസോതി. അന്തോഗാമതോ നിക്ഖന്തകാലേ പുച്ഛിസ്സാമി, ഭന്തേതി. തത്രാപി അഞ്ഞേ പുച്ഛന്തി, ആവുസോതി. അന്തരാമഗ്ഗേ, ഭന്തേ, ഭോജനസാലായം ഭത്തകിച്ചപരിയോസാനേ, ഭന്തേ, ദിവാട്ഠാനേ, പാദധോവനകാലേ, മുഖധോവനകാലേ, ഭന്തേതി? തദാ അഞ്ഞേ പുച്ഛന്തീതി. തതോ പട്ഠായ യാവ അരുണാ അപരേ പുച്ഛന്തി, ആവുസോതി. ദന്തകട്ഠം ഗഹേത്വാ മുഖധോവനത്ഥം ഗമനകാലേ, ഭന്തേതി? തദാ അഞ്ഞേ പുച്ഛന്തീതി. മുഖം ധോവിത്വാ ആഗമനകാലേ, ഭന്തേതി? തത്രാപി അഞ്ഞേ പുച്ഛന്തീതി. സേനാസനം പവിസിത്വാ നിസിന്നകാലേ, ഭന്തേതി? തത്രാപി അഞ്ഞേ പുച്ഛന്തീതി. ഭന്തേ, നനു മുഖം ധോവിത്വാ സേനാസനം പവിസിത്വാ തയോ ചത്താരോ പല്ലങ്കേ ഉസുമം ഗാഹാപേത്വാ യോനിസോമനസികാരേ കമ്മം കരോന്താനം ഓകാസകാലേന ഭവിതബ്ബം സിയാ, മരണഖണമ്പി ന ലഭിസ്സഥ, ഭന്തേ, ഫലകസദിസത്ഥ ഭന്തേ പരസ്സ അവസ്സയോ ഹോഥ, അത്തനോ ഭവിതും ന സക്കോഥ, ന മേ തുമ്ഹാകം അനുമോദനായ അത്ഥോതി ആകാസേ ഉപ്പതിത്വാ അഗമാസി.

ഥേരോ - ''ഇമസ്സ ഭിക്ഖുനോ പരിയത്തിയാ കമ്മം നത്ഥി, മയ്ഹം പന അങ്കുസകോ ഭവിസ്സാമീതി ആഗതോ''തി ഞത്വാ ''ഇദാനി ഓകാസോ ന ഭവിസ്സതി, പച്ചൂസകാലേ ഗമിസ്സാമീ''തി പത്തചീവരം സമീപേ കത്വാ സബ്ബം ദിവസഭാഗം പഠമയാമമജ്ഝിമയാമഞ്ച ധമ്മം വാചേത്വാ പച്ഛിമയാമേ ഏകസ്മിം ഥേരേ ഉദ്ദേസം ഗഹേത്വാ നിക്ഖന്തേ പത്തചീവരം ഗഹേത്വാ തേനേവ സദ്ധിം നിക്ഖന്തോ. നിസിന്നഅന്തേവാസികാ ആചരിയോ കേനചി പപഞ്ചേന നിക്ഖന്തോതി മഞ്ഞിംസു. നിക്ഖന്തോ ഥേരോ കോചി ദേവ സമാനാചരിയഭിക്ഖൂതി സഞ്ഞം അകാസി.

ഥേരോ കിര ''മാദിസസ്സ അരഹത്തം നാമ കിം, ദ്വീഹതീഹേനേവ പാപുണിത്വാ പച്ചാഗമിസ്സാമീ''തി അന്തേവാസികാനം അനാരോചേത്വാവ

ആസാള്ഹീമാസസ്സ ജുണ്ഹപക്ഖതേരസിയാ നിക്ഖന്തോ ഗാമന്തപബ്ഭാരം ഗന്ത്വാ ചങ്കമം ആരുയ്ഹ കമ്മട്ഠാനം മനസികരോന്തോ തം ദിവസം അരഹത്തം ഗഹേതും നാസക്ഖി. ഉപോസഥദിവസേ സമ്പത്തേ "ദ്വീഹതീഹേന അരഹത്തം ഗണ്ഹിസ്സാമീതി ആഗതോ , ഗഹേതും പന നാസക്ഖിം. തയോ മാസേ പന തീണി ദിവസാനി വിയ യാവ മഹാപവാരണാ താവ ജാനിസ്സാമീ"തി വസ്സം ഉപഗന്ത്വാപി ഗഹേതും നാസക്ഖി. പവാരണാദിവസേ ചിന്തേസി - "അഹം ദ്വീഹതീഹേന അരഹത്തം ഗണ്ഹിസ്സാമീതി ആഗതോ , തേമാസേനാപി നാസക്ഖിം, സബ്രഹ്മചാരിനോ പന വിസുദ്ധിപവാരണം പവാരേന്തീ"തി. തസ്സേവം ചിന്തയതോ അസ്സുധാരാ പവത്തന്തി. തതോ "ന മഞ്ചേ മയ്ഹം ചതൂഹി ഇരിയാപഥേഹി മഗ്ഗഫലം ഉപ്പജ്ജിസ്സതി, അരഹത്തം അപ്പത്വാ നേവ മഞ്ചേ പിട്ഠിം പസാരേസ്സാമി, ന പാദേ ധോവിസ്സാമീ"തി മഞ്ചം ഉസ്സാപേത്വാ ഠപേസി. പുന അന്തോവസ്സം പത്തം, അരഹത്തം ഗഹേതും നാസക്ഖിയേവ. ഏകൂനതിംസപവാരണാസു അസ്സുധാരാ പവത്തന്തി. ഗാമദാരകാ ഥേരസ്സ പാദേസു ഫാലിതട്ഠാനാനി കണ്ടകേഹി സിബ്ബന്തി, ദവം കരോന്താപി "അയ്യസ്സ മഹാസീവത്ഥേരസ്സ വിയ പാദാ ഹോന്തൂ"തി ദവം കരോന്തി.

ഥേരോ തിംസസംവച്ഛരേ മഹാപവാരണാദിവസേ ആലമ്ബണഫലകം നിസ്സായ ഠിതോ "ഇദാനി മേ തിംസ വസ്സാനി സമണധമ്മം കരോന്തസ്സ, നാസക്ഖിം അരഹത്തം പാപുണിതും, അദ്ധാ മേ ഇമസ്മിം അത്തഭാവേ മഗ്ഗോ വാ ഫലം വാ നത്ഥി, ന മേ ലദ്ധം സബ്രഹ്മചാരീഹി സദ്ധിം വിസുദ്ധിപവാരണം പവാരേതു"ന്തി ചിന്തേസി. തസ്സേവം ചിന്തയതോവ ദോമനസ്സം ഉപ്പജ്ജി, അസ്സുധാരാ പവത്തന്തി. അഥ അവിദൂരട്ഠാനേ ഏകാ ദേവധീതാ രോദമാനാ അട്ഠാസി. "കോ ഏത്ഥ രോദസീ"തി? "അഹം, ഭന്തേ, ദേവധീതാ"തി. "കസ്മാ രോദസീ"തി? "രോദമാനേന മഗ്ഗഫലം നിബ്ബത്തിതം, തേന അഹമ്പി ഏകം ദ്വേ മഗ്ഗഫലാനി നിബ്ബത്തേസ്സാമീതി രോദാമി, ഭന്തേ"തി.

തതോ ഥേരോ - "ഭോ മഹാസീവത്ഥേര, ദേവതാപി തയാ സദ്ധിം കേളിം കരോന്തി, അനുച്ഛവികം നു ഖോ തേ ഏത"ന്തി വിപസ്സനം വഡ്ഢേത്വാ സഹ പടിസമ്ഭിദാഹി അരഹത്തം അഗ്ഗഹേസി. സോ "ഇദാനി നിപജ്ജിസ്സാമീ"തി സേനാസനം പടിജഗ്ഗിത്വാ മഞ്ചകം പഞ്ഞപേത്വാ ഉദകട്ഠാനേ ഉദകം പച്ചുപട്ഠപേത്വാ "പാദേ ധോവിസ്സാമീ"തി സോപാനഫലകേ നിസീദി.

അന്തേവാസികാപിസ്സ "അമ്ഹാകം ആചരിയസ്സ സമണധമ്മം കാതും ഗച്ഛന്തസ്സ തിംസ വസ്സാനി, സക്ഖി നു ഖോ വിസേസം നിബ്ബത്തേതും, നാസക്ഖീ"തി ആവജ്ജയമാനാ "അരഹത്തം പത്വാ പാദധോവനത്ഥം നിസിന്നോ"തി ദിസ്വാ "അമ്ഹാകം ആചരിയോ അമ്ഹാദിസേസു അന്തേവാസികേസു തിട്ഠന്തേസു 'അത്തനാവ പാദേ ധോവിസ്സതീ'തി അട്ഠാനമേതം, അഹം ധോവിസ്സാമി അഹം ധോവിസ്സാമീ"തി തിംസസഹസ്സാനിപി ആകാസേന ഗന്ത്വാ വന്ദിത്വാ "പാദേ ധോവിസ്സാമ, ഭന്തേ"തി ആഹംസു. ആവുസോ, ഇദാനി തിംസ വസ്സാനി ഹോന്തി മമ പാദാനം അധോതാനം, തിട്ഠഥ, തുമ്ഹേ, അഹമേവ ധോവിസ്സാമീതി.

സക്കോപി ആവജ്ജന്തോ - "മയ്ഹം അയ്യോ മഹാസീവത്ഥേരോ അരഹത്തം പത്തോ തിംസസഹസ്സാനം അന്തേവാസികാനം 'പാദേ ധോവിസ്സാമാ'തി ആഗതാനം പാദേ ധോവിതും ന ദേതി. മാദിസേ പന ഉപട്ഠാകേ തിട്ഠന്തേ

‘മയ്ഹം അയ്യോ സയം പാദേ ധോവിസ്സതീ’തി അട്ഠാനമേതം, അഹം ധോവിസ്സാമീ”തി സന്നിട്ഠാനം കത്വാ സുജാതായ ദേവിയാ സദ്ധിം ഭിക്ഖുസങ്ഘസ്സ സന്തികേ പാതുരഹോസി. സോ സുജം അസുരകഞ്ഞം പുരതോ കത്വാ “അപേഥ, ഭന്തേ, മാതുഗാമോ”തി ഓകാസം കാരേത്വാ ഥേരം ഉപസങ്കമിത്വാ വന്ദിത്വാ പുരതോ ഉക്കുടികോ നിസീദിത്വാ “പാദേ ധോവിസ്സാമി, ഭന്തേ”തി ആഹ. കോസിയ, ഇദാനി മേ തിംസ വസ്സാനി പാദാനം അധോതാനം, ദേവതാനഞ്ച പകതിയാപി മനുസ്സസരീരഗന്ധോ നാമ ജേഗുച്ഛോ, യോജനസതേ ഠിതാനമ്പി കണ്ഠേ ആസത്തകുണപം വിയ ഹോതി, അഹമേവ ധോവിസ്സാമീതി. ഭന്തേ, അയം ഗന്ധോ നാമ ന പഞ്ഞായതി, തുമ്ഹാകം പന സീലഗന്ധോ ഛ ദേവലോകേ അതിക്കമിത്വാ ഉപരി ഭവഗ്ഗം പത്വാ ഠിതോ. സീലഗന്ധതോ അഞ്ഞോ ഉത്തരിതരോ ഗന്ധോ നാമ നത്ഥി, ഭന്തേ, തുമ്ഹാകം സീലഗന്ധേനമ്ഹി ആഗതോതി വാമഹത്ഥേന ഗോപ്ഫകസന്ധിയം ഗഹേത്വാ ദക്ഖിണഹത്ഥേന പാദതലം പരിമജ്ജി. ദഹരകുമാരസ്സേവ പാദാ അഹേസും. സക്കോ പാദേ ധോവിത്വാ വന്ദിത്വാ ദേവലോകമേവ ഗതോ.

ഏവം “ന ലഭാമി സബ്രഹ്മചാരീഹി സദ്ധിം വിസുദ്ധിപവാരണം പവാരേതു”ന്തി ആവജ്ജന്തസ്സ ഉപ്പന്നം ദോമനസ്സം നിസ്സായ ഭിക്ഖുനോ മഞ്ഞനവസേന വിപസ്സനായ ആരമ്മണമ്പി വിപസ്സനാപി മഗ്ഗോപി ഫലമ്പി സവിതക്കസവിചാരദോമനസ്സന്തി ച അവിതക്കാവിചാരദോമനസ്സന്തി ച വുത്തന്തി വേദിതബ്ബം.

തത്ഥ ഏകോ ഭിക്ഖു സവിതക്കസവിചാരദോമനസ്സേ വിപസ്സനം പട്ഠപേത്വാ ഇദം ദോമനസ്സം കിം നിസ്സിതന്തി ഉപധാരേന്തോ വത്ഥുനിസ്സിതന്തി പജാനാതീതി ഫസ്സപഞ്ചമകേ വുത്തനയേനേവ അനുക്കമേന അരഹത്തേ പതിട്ഠാതി. ഏകോ അവിതക്കാവിചാരേ ദോമനസ്സേ വിപസ്സനം പട്ഠപേത്വാ വുത്തനയേനേവ അരഹത്തേ പതിട്ഠാതി. തത്ഥ അഭിനിവിട്ഠദോമനസ്സേസുപി സവിതക്കസവിചാരതോ അവിതക്കഅവിചാരം പണീതതരം. സവിതക്കസവിചാരദോമനസ്സവിപസ്സനാതോപി അവിതക്കാവിചാരദോമനസ്സവിപസ്സനാ പണീതതരാ. സവിതക്കസവിചാരദോമനസ്സഫലസമാപത്തിതോപി അവിതക്കാവിചാരദോമനസ്സഫലസമാപത്തിയേവ പണീതതരാ . തേനാഹ ഭഗവാ - “യേ അവിതക്കഅവിചാരേ തേ പണീതതരേ”തി.

൩൬൫. ഏവരൂപാ ഉപേക്ഖാ ന സേവിതബ്ബാതി ഏവരൂപാ ഗേഹസിതഉപേക്ഖാ ന സേവിതബ്ബാ. ഗേഹസിതഉപേക്ഖാ നാമ “തത്ഥ കതമാ ഛ ഗേഹസിതഉപേക്ഖാ. ചക്ഖുനാ രൂപം ദിസ്വാ ഉപ്പജ്ജതി ഉപേക്ഖാ ബാലസ്സ മൂള്ഹസ്സ പുഥുജ്ജനസ്സ അനോധിജിനസ്സ അവിപാകജിനസ്സ അനാദീനവദസ്സാവിനോ അസ്സുതവതോ പുഥുജ്ജനസ്സ, യാ ഏവരൂപാ ഉപേക്ഖാ, രൂപം സാ നാതിവത്തതി, തസ്മാ സാ ഉപേക്ഖാ ഗേഹസിതാതി വുച്ചതീ”തി ഏവം ഛസു ദ്വാരേസു ഇട്ഠാരമ്മണേ ആപാഥഗതേ ഗുളപിണ്ഡികേ നിലീനമക്ഖികാ വിയ രൂപാദീനി അനതിവത്തമാനാ തത്ഥേവ ലഗ്ഗാ ലഗ്ഗിതാ ഹുത്വാ ഉപ്പന്നാ കാമഗുണനിസ്സിതാ ഉപേക്ഖാ ന സേവിതബ്ബാ.

ഏവരൂപാ ഉപേക്ഖാ സേവിതബ്ബാതി ഏവരൂപാ നേക്ഖമ്മസിതാ ഉപേക്ഖാ സേവിതബ്ബാ. നേക്ഖമ്മസിതാ ഉപേക്ഖാ നാമ - “തത്ഥ കതമാ ഛ നേക്ഖമ്മസിതാ ഉപേക്ഖാ? രൂപാനം ത്വേവ അനിച്ചതം വിദിത്വാ

വിപരിണാമവിരാഗനിരോധം 'പുബ്ബേ ചേവ രൂപാ ഏതരഹി ച, സബ്ബേ തേ രൂപാ അനിച്ചാ, ദുക്ഖാ, വിപരിണാമധമ്മാ'തി ഏവമേതം യഥാഭൂതം സമ്മപ്പഞ്ഞായ പസ്സതോ ഉപ്പജ്ജതി ഉപേക്ഖാ, യാ ഏവരൂപാ ഉപേക്ഖാ, രൂപം സാ അതിവത്തതി, തസ്മാ സാ ഉപേക്ഖാ നേക്ഖമ്മസിതാതി വുച്ചതീ''തി (മം നിം ൩.൩൦൬). ഏവം ഛസു ദ്വാരേസു ഇട്ഠാനിട്ഠആരമ്മണേ ആപാഥഗതേ ഇട്ഠേ അരജ്ജന്തസ്സ, അനിട്ഠേ അദുസ്സന്തസ്സ, അസമപേക്ഖനേന അസമ്മുയ്ഹന്തസ്സ ഉപ്പന്നാ വിപസ്സനാ ഞാണസമ്പയുത്താ ഉപേക്ഖാ. അപിച വേദനാസഭാഗാ തത്ര മജ്ഝത്തുപേക്ഖാപി ഏത്ഥ ഉപേക്ഖാവ. തസ്മാ **സേവിതബ്ബാ**തി അയം നേക്ഖമ്മവസേന വിപസ്സനാവസേന അനുസ്സതിട്ഠാനവസേന പഠമദുതിയതതിയചതുത്ഥജ്ഝാനവസേന ച ഉപ്പജ്ജനകഉപേക്ഖാ സേവിതബ്ബാ നാമ.

ഏത്ഥ **യം ചേ സവിതക്കം സവിചാര**ന്തി തായപി നേക്ഖമ്മസിതഉപേക്ഖായ യം നേക്ഖമ്മവസേന വിപസ്സനാവസേന അനുസ്സതിട്ഠാനവസേന പഠമജ്ഝാനവസേന ച ഉപ്പന്നം സവിതക്കസവിചാരം ഉപേക്ഖന്തി ജാനേയ്യ. **യം ചേ അവിതക്കം അവിചാര**ന്തി യം പന ദുതിയജ്ഝാനാദിവസേന ഉപ്പന്നം അവിതക്കാവിചാരം ഉപേക്ഖന്തി ജാനേയ്യ. **യേ അവിതക്കേ അവിചാരേ തേ പണീതതരേ**തി ഏതാസു ദ്വീസു യാ അവിതക്കഅവിചാരാ, സാ പണീതതരാതി അത്ഥോ. ഇമിനാ കിം കഥിതം ഹോതി ? ദ്വിന്നം അരഹത്തം കഥിതം. ഏകോ ഹി ഭിക്ഖു സവിതക്കസവിചാരഉപേക്ഖായ വിപസ്സനം പട്ഠപേത്വാ അയം ഉപേക്ഖാ കിം നിസ്സിതാതി ഉപധാരേന്തോ വത്ഥുനിസ്സിതാതി പജാനാതീതി ഫസ്സപഞ്ചമകേ വുത്തനയേനേവ അനുക്കമേന അരഹത്തേ പതിട്ഠാതി. ഏകോ അവിതക്കാവിചാരായ ഉപേക്ഖായ വിപസ്സനം പട്ഠപേത്വാ വുത്തനയേനേവ അരഹത്തേ പതിട്ഠാതി. തത്ഥ അഭിനിവിട്ഠഉപേക്ഖാസുപി സവിതക്കസവിചാരതോ അവിതക്കാവിചാരാ പണീതതരാ. സവിതക്കസവിചാരഉപേക്ഖാവിപസ്സനാതോപി അവിതക്കാവിചാരഉപേക്ഖാവിപസ്സനാപണീതതരാ. സവിതക്കസവിചാരഉപേക്ഖാഫലസമാപത്തിതോപി അവിതക്കാവിചാരുപേക്ഖാഫലസമാപത്തിയേവ പണീതതരാ. തേനാഹ ഭഗവാ ''യേ അവിതക്കേ അവിചാരേ തേ പണീതതരേ''തി.

൩൬൩. ഏവം പടിപന്നോ ഖോ, ദേവാനമിന്ദ, ഭിക്ഖു പപഞ്ചസഞ്ഞാസങ്ഖാനിരോധസാരുപ്പഗാമിനിം പടിപദം പടിപന്നോ ഹോതീതി ഭഗവാ അരഹത്തനികൂടേന ദേസനം നിട്ഠപേസി. സക്കോ പന സോതാപത്തിഫലം പത്തോ. ബുദ്ധാനഞ്ഹി അജ്ഝാസയോ ഹീനോ ന ഹോതി, ഉക്കട്ഠോവ ഹോതി. ഏകസ്സപി ബഹൂനമ്പി ധമ്മം ദേസേന്താ അരഹത്തേനേവ കൂടം ഗണ്ഹന്തി. സത്താ പന അത്തനോ അനുരൂപേ ഉപനിസ്സയേ ഠിതാ കേചി സോതാപന്നാ ഹോന്തി, കേചി സകദാഗാമീ, കേചി അനാഗാമീ, കേചി അരഹന്തോ. രാജാ വിയ ഹി ഭഗവാ, രാജകുമാരാ വിയ വേനേയ്യാ. യഥാ ഹി രാജാ ഭോജനകാലേ അത്തനോ പമാണേന പിണ്ഡം ഉദ്ധരിത്വാ രാജകുമാരാനം ഉപനേതി, തേ തതോ അത്തനോ മുഖപ്പമാണേനേവ കബളം കരോന്തി, ഏവം ഭഗവാ അത്തജ്ഝാസയാനുരൂപായ ദേസനായ അരഹത്തേനേവ കൂടം ഗണ്ഹാതി. വേനേയ്യാ അത്തനോ ഉപനിസ്സയപ്പമാണേന തതോ സോതാപത്തിഫലമത്തം വാ സകദാഗാമിഅനാഗാമിഅരഹത്തഫലമേവ വാ ഗണ്ഹന്തി. സക്കോ പന സോതാപന്നോ ജാതോ. സോതാപന്നോ ച

ഹുത്വാ ഭഗവതോ പുരതോയേവ ചവിത്വാ തരുണസക്കോ ഹുത്വാ നിബ്ബത്തി, ദേവതാനഞ്ഹി ചവമാനാനം അത്തഭാവസ്സ ഗതാഗതട്ഠാനം നാമ ന പഞ്ഞായതി, ദീപസിഖാഗമനം വിയ ഹോതി. തസ്മാ സേസദേവതാ ന ജാനിംസു. സക്കോ പന സയം ചുതത്താ ഭഗവാ ച അപ്പടിഹതഞാണത്താ ദ്വേവ ജനാ ജാനിംസു. അഥ സക്കോ ചിന്തേസി "മയ്ഹഞ്ഹി ഭഗവതാ തീസു ഠാനേസു നിബ്ബത്തിതഫലമേവ കഥിതം, അയഞ്ച പന മഗ്ഗോ വാ ഫലം വാ സകുണികായ വിയ ഉപ്പതിത്വാ ഗഹേതും ന സക്കാ, ആഗമനീയപുബ്ബഭാഗപടിപദായ അസ്സ ഭവിതബ്ബം. ഹന്ദാഹം ഉപരി ഖീണാസവസ്സ പുബ്ബഭാഗപടിപദം പുച്ഛാമീ"തി.

പാതിമോക്ഖസംവരവണ്ണനാ

൩൬൨. തതോ തം പുച്ഛന്തോ **കഥം പടിപന്നോ പന, മാരിസാ**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **പാതിമോക്ഖസംവരായാ**തി ഉത്തമജേട്ഠകസീലസംവരായ. **കായസമാചാരമ്പീ**തിആദി സേവിതബ്ബകായസമാചാരാദിവസേന പാതിമോക്ഖസംവരദസ്സനത്ഥം വുത്തം. സീലകഥാ ച നാമേസാ കമ്മപഥവസേന വാ പണ്ണത്തിവസേന വാ കഥേതബ്ബാ ഹോതി.

തത്ഥ കമ്മപഥവസേന കഥേന്തേന അസേവിതബ്ബകായസമാചാരോ താവ പാണാതിപാതഅദിന്നാദാനമിച്ഛാചാരേഹി കഥേതബ്ബോ. പണ്ണത്തിവസേന കഥേന്തേന കായദ്വാരേ പഞ്ഞത്തസിക്ഖാപദവീതിക്കമവസേന കഥേതബ്ബോ. സേവിതബ്ബകായസമാചാരോ പാണാതിപാതാദിവേരമണീഹി ചേവ കായദ്വാരേ പഞ്ഞത്തസിക്ഖാപദഅവീതിക്കമേന ച കഥേതബ്ബോ. അസേവിതബ്ബവചീസമാചാരോ മുസാവാദാദിവചീദുച്ചരിതേന ചേവ വചീദ്വാരേ പഞ്ഞത്തസിക്ഖാപദവീതിക്കമേന ച കഥേതബ്ബോ. സേവിതബ്ബവചീസമാചാരോ മുസാവാദാദിവേരമണീഹി ചേവ വചീദ്വാരേ പഞ്ഞത്തസിക്ഖാപദഅവീതിക്കമേന ച കഥേതബ്ബോ.

പരിയേസനാ പന കായവാചാഹി പരിയേസനായേവ. സാ കായവചീസമാചാരഗഹണേന ഗഹിതാപി സമാനാ യസ്മാ ആജീവട്ഠമകസീലം നാമ ഏതസ്മിഞ്ഞേവ ദ്വാരദ്വയേ ഉപ്പജ്ജതി, ന ആകാസേ, തസ്മാ ആജീവട്ഠമകസീലദസ്സനത്ഥം വിസും വുത്താ. തത്ഥ നസേവിതബ്ബപരിയേസനാ അനരിയപരിയേസനായ കഥേതബ്ബാ. സേവിതബ്ബപരിയേസനാ അരിയപരിയേസനായ. വുത്തഞ്ഹേതം -

> "ദ്വേമാ, ഭിക്ഖവേ, പരിയേസനാ അനരിയാ ച പരിയേസനാ, അരിയാ ച പരിയേസനാ. കതമാ ച, ഭിക്ഖവേ, അനരിയാ പരിയേസനാ? ഇധ, ഭിക്ഖവേ, ഏകച്ചോ അത്തനാ ജാതിധമ്മോ സമാനോ ജാതിധമ്മംയേവ പരിയേസതി, അത്തനാ ജരാധമ്മോ, ബ്യാധിധമ്മോ, മരണധമ്മോ, സോകധമ്മോ, സംകിലേസധമ്മോ സമാനോ സംകിലേസധമ്മംയേവ പരിയേസതി.
>
> കിഞ്ച, ഭിക്ഖവേ, ജാതിധമ്മം വദേഥ? പുത്തഭരിയം, ഭിക്ഖവേ , ജാതിധമ്മം, ദാസിദാസം ജാതിധമ്മം അജേളകം ജാതിധമ്മം, കുക്കുടസൂകരം ജാതിധമ്മം, ഹത്ഥിഗവാസ്സവളവം ജാതിധമ്മം, ജാതരൂപരജതം ജാതിധമ്മം. ജാതിധമ്മാ ഹേതേ, ഭിക്ഖവേ, ഉപധയോ,

ഏത്ഥായം ഗധിതോ മുച്ഛിതോ അജ്ഝാപന്നോ അത്തനാ ജാതിധമ്മോ സമാനോ ജാതിധമ്മംയേവ പരിയേസതി.

കിഞ്ച, ഭിക്ഖവേ, ജരാധമ്മം വദേഥ? പുത്തഭരിയം, ഭിക്ഖവേ, ജരാധമ്മം...പേ°... ജരാധമ്മംയേവ പരിയേസതി.

കിഞ്ച, ഭിക്ഖവേ, ബ്യാധിധമ്മം വദേഥ? പുത്തഭരിയം, ഭിക്ഖവേ, ബ്യാധിധമ്മം, ദാസിദാസം ബ്യാധിധമ്മം, അജേളകം, കുക്കുടസൂകരം, ഹത്ഥിഗവാസ്സവളവം ബ്യാധിധമ്മം. ബ്യാധിധമ്മാ ഹേതേ, ഭിക്ഖവേ, ഉപധയോ, ഏത്ഥായം ഗധിതോ മുച്ഛിതോ അജ്ഝാപന്നോ അത്തനാ ബ്യാധിധമ്മോ സമാനോ ബ്യാധിധമ്മംയേവ പരിയേസതി.

കിഞ്ച, ഭിക്ഖവേ, മരണധമ്മം വദേഥ? പുത്തഭരിയം, ഭിക്ഖവേ, മരണധമ്മം...പേ°... മരണധമ്മംയേവ പരിയേസതി.

കിഞ്ച, ഭിക്ഖവേ, സോകധമ്മം വദേഥ? പുത്തഭരിയം...പേ°... സോകധമ്മംയേവ പരിയേസതി.

കിഞ്ച, ഭിക്ഖവേ, സംകിലേസധമ്മം വദേഥ...പേ°... ജാതരൂപരജതം സംകിലേസധമ്മം. സംകിലേസധമ്മാ , ഹേതേ, ഭിക്ഖവേ, ഉപധയോ, ഏത്ഥായം ഗധിതോ മുച്ഛിതോ അജ്ഝാപന്നോ അത്തനാ സംകിലേസധമ്മോ സമാനോ സംകിലേസധമ്മംയേവ പരിയേസതി. അയം, ഭിക്ഖവേ, അനരിയാ പരിയേസനാതി (മ° നി° ൧.൨൭൪).

അപിച കുഹനാദിവസേന പഞ്ചവിധാ, അഗോചരവസേന ഛബ്ബിധാ വേജ്ജകമ്മാദിവസേന ഏകവീസതിവിധാ, ഏവം പവത്താ സബ്ബാപി അനേസനാ അനരിയപരിയേസനായേവാതി വേദിതബ്ബാ.

“കതമാ ച, ഭിക്ഖവേ, അരിയാ പരിയേസനാ? ഇധ, ഭിക്ഖവേ, ഏകച്ചോ അത്തനാ ജാതിധമ്മോ സമാനോ ജാതിധമ്മേ ആദീനവം വിദിത്വാ അജാതം അനുത്തരം യോഗക്ഖേമം നിബ്ബാനം പരിയേസതി, അത്തനാ ജരാധമ്മോ, ബ്യാധി, മരണ, സോക, സംകിലേസധമ്മോ സമാനോ സംകിലേസധമ്മേ ആദീനവം വിദിത്വാ അസംകിലിട്ഠം അനുത്തരം യോഗക്ഖേമം നിബ്ബാനം പരിയേസതി. അയം അരിയാ പരിയേസനാതി (മ° നി° ൧.൨൭൫).

അപിച പഞ്ച കുഹനാദീനി ഛ അഗോചരേ ഏകവീസതിവിധഞ്ച അനേസനം വജ്ജേത്വാ ഭിക്ഖാചരിയായ ധമ്മേന സമേന പരിയേസനാപി അരിയപരിയേസനായേവാതി വേദിതബ്ബാ.

ഏത്ഥ ച യോ യോ “ന സേവിതബ്ബോ”തി വുത്തോ, സോ സോ പുബ്ബഭാഗേ പാണാതിപാതാദീനം സമ്ഭാരപരിയേസനാപയോഗകരണഗമനകാലതോ പട്ഠായ ന സേവിതബ്ബോവ. ഇതരോ ആദിതോ പട്ഠായ സേവിതബ്ബോ, അസക്കോന്തേന ചിത്തമ്പി ഉപ്പാദേതബ്ബം. അപിച സങ്ഘഭേദാദീനം അത്ഥായ പരക്കമന്താനം ദേവദത്താദീനം വിയ കായസമാചാരോ ന സേവിതബ്ബോ, ദിവസസ്സ ദ്വത്തിക്ഖത്തും തിണ്ണം രതനാനം ഉപട്ഠാനഗമനാദിവസേന പവത്തോ

ധമ്മസേനാപതിമഹാമോഗ്ഗല്ലാനത്ഥേരാദീനം വിയ കായസമാചാരോ സേവിതബ്ബോ. ധനുഗ്ഗഹപേസനാദിവസേന വാചം ഭിന്ദന്താനം ദേവദത്താദീനം വിയ വചീസമാചാരോ ന സേവിതബ്ബോ, തിണ്ണം രതനാനം ഗുണകിത്തനാദിവസേന പവത്തോ ധമ്മസേനാപതിമഹാമോഗ്ഗല്ലാനത്ഥേരാദീനം വിയ വചീസമാചാരോ സേവിതബ്ബോ. അനരിയപരിയേസനം പരിയേസന്താനം ദേവദത്താദീനം വിയ പരിയേസനാ ന സേവിതബ്ബാ, അരിയപരിയേസനമേവ പരിയേസന്താനം ധമ്മസേനാപതിമഹാമോഗ്ഗല്ലാനത്ഥേരാദീനം വിയ പരിയേസനാ സേവിതബ്ബാ.

ഏവം പടിപന്നോ ഖോതി ഏവം അസേവിതബ്ബം കായവചീസമാചാരം പരിയേസനഞ്ച പഹായ സേവിതബ്ബാനം പാരിപൂരിയാ പടിപന്നോ, ദേവാനമിന്ദ, ഭിക്ഖു പാതിമോക്ഖസംവരായ ഉത്തമജേട്ഠകസീലസംവരത്ഥായ പടിപന്നോ നാമ ഹോതീതി ഭഗവാ ഖീണാസവസ്സ ആഗമനീയപുബ്ബഭാഗപടിപദം കഥേസി.

ഇന്ദ്രിയസംവരവണ്ണനാ

൩൬൭. ദുതിയപുച്ഛായം **ഇന്ദ്രിയസംവരായാ**തി ഇന്ദ്രിയാനം പിധാനായ, ഗുത്തദ്വാരതായ സംവുതദ്വാരതായാതി അത്ഥോ. വിസ്സജ്ജനേ പനസ്സ **ചക്ഖുവിഞ്ഞേയ്യം രൂപമ്പീ**തിആദി സേവിതബ്ബരൂപാദിവസേന ഇന്ദ്രിയസംവരദസ്സനത്ഥം വുത്തം. തത്ഥ **ഏവം വുത്തേ**തി ഹേട്ഠാ സോമനസ്സാദിപഞ്ഹാവിസ്സജ്ജനാനം സുതത്താ ഇമിനാപി ഏവരൂപേന ഭവിതബ്ബന്തി സഞ്ജാതപടിഭാനോ ഭഗവതാ ഏവം വുത്തേ സക്കോ ദേവാനമിന്ദോ ഭഗവന്തം ഏതദവോച, ഏതം **ഇമസ്സ ഖോ അഹം, ഭന്തേ**തി ആദികം വചനം അവോച. ഭഗവാപിസ്സ ഓകാസം ദത്വാ തുണ്ഹീ അഹോസി. കഥേതുകാമോപി ഹി യോ അത്ഥം സമ്പാദേതും ന സക്കോതി, അത്ഥം സമ്പാദേതും സക്കോന്തോ വാ ന കഥേതുകാമോ ഹോതി, ന തസ്സ ഭഗവാ ഓകാസം കരോതി. അയം പന യസ്മാ കഥേതുകാമോ ചേവ, സക്കോതി ച അത്ഥം സമ്പാദേതും തേനസ്സ ഭഗവാ ഓകാസമകാസി.

തത്ഥ **ഏവരൂപം ന സേവിതബ്ബ**ന്തി ആദീസു അയം സങ്ഖേപോ - യം രൂപം പസ്സതോ രാഗാദയോ ഉപ്പജ്ജന്തി, തം ന സേവിതബ്ബം ന ദട്ഠബ്ബം ന ഓലോകേതബ്ബന്തി അത്ഥോ. യം പന പസ്സതോ അസുഭസഞ്ഞാ വാ സണ്ഠാതി, പസാദോ വാ ഉപ്പജ്ജതി, അനിച്ചസഞ്ഞാപടിലാഭോ വാ ഹോതി, തം സേവിതബ്ബം.

യം ചിത്തക്ഖരം ചിത്തബ്യഞ്ജനമ്പി സദ്ദം സുണതോ രാഗാദയോ ഉപ്പജ്ജന്തി, ഏവരൂപോ സദ്ദോ ന സേവിതബ്ബോ. യം പന അത്ഥനിസ്സിതം ധമ്മനിസ്സിതം കുമ്ഭദാസിഗീതമ്പി സുണന്തസ്സ പസാദോ വാ ഉപ്പജ്ജതി, നിബ്ബിദാ വാ സണ്ഠാതി, ഏവരൂപോ സദ്ദോ സേവിതബ്ബോ.

യം ഗന്ധം ഘായതോ രാഗാദയോ ഉപ്പജ്ജന്തി, ഏവരൂപോ ഗന്ധോ ന സേവിതബ്ബോ. യം പന ഗന്ധം ഘായതോ അസുഭസഞ്ഞാദിപടിലാഭോ ഹോതി, ഏവരൂപോ ഗന്ധോ സേവിതബ്ബോ.

യം രസം സായതോ രാഗാദയോ ഉപ്പജ്ജന്തി, ഏവരൂപോ രസോ ന സേവിതബ്ബോ. യം പന രസം സായതോ ആഹാരേ പടികൂലസഞ്ഞാ ചേവ ഉപ്പജ്ജതി, സായിതപച്ചയാ ച കായബലം നിസ്സായ അരിയഭൂമിം ഓക്കമിതും സക്കോതി, മഹാസീവത്ഥേരഭാഗിനേയ്യസീവസാമണേരസ്സ വിയ പരിഭുഞ്ജന്തസ്സേവ കിലേസക്ഖയോ വാ ഹോതി, ഏവരൂപോ രസോ സേവിതബ്ബോ.

യം ഫോട്ഠബ്ബം ഫുസതോ രാഗാദയോ ഉപ്പജ്ജന്തി, ഏവരൂപം ഫോട്ഠബ്ബം ന സേവിതബ്ബം. യം പന ഫുസതോ സാരിപുത്തത്ഥേരാദീനം വിയ ആസവക്ഖയോ ചേവ, വീരിയഞ്ച സുപഗ്ഗഹിതം, പച്ഛിമാ ച ജനതാ ദിട്ഠാനുഗതിം ആപാദനേന അനുഗ്ഗഹിതാ ഹോതി, ഏവരൂപം ഫോട്ഠബ്ബം സേവിതബ്ബം. സാരിപുത്തത്ഥേരോ കിര തിംസ വസ്സാനി മഞ്ചേ പിട്ഠിം ന പസാരേസി. തഥാ മഹാമോഗ്ഗല്ലാനത്ഥേരോ. മഹാകസ്സപത്ഥേരോ വീസവസ്സസതം മഞ്ചേ പിട്ഠിം ന പസാരേസി. അനുരുദ്ധത്ഥേരോ പഞ്ഞാസ വസ്സാനി. ഭദ്ദിയത്ഥേരോ തിംസ വസ്സാനി. സോണത്ഥേരോ അട്ഠാരസ വസ്സാനി. രട്ഠപാലത്ഥേരോ ദ്വാദസ. ആനന്ദത്ഥേരോ പന്നരസ. രാഹുലത്ഥേരോ ദ്വാദസ. ബാകുലത്ഥേരോ അസീതി വസ്സാനി. നാളകത്ഥേരോ യാവപരിനിബ്ബാനാ മഞ്ചേ പിട്ഠിം ന പസാരേസീതി.

യേ മനോവിഞ്ഞേയ്യേ ധമ്മേ സമന്നാഹരന്തസ്സ രാഗാദയോ ഉപ്പജ്ജന്തി, ''അഹോ, വത യം പരേസം പരവിത്തൂപകരണം തം മമസ്സാ''തിആദിനാ നയേന വാ അഭിജ്ഝാദീനി ആപാഥമാഗച്ഛന്തി ഏവരൂപാ ധമ്മാ ന സേവിതബ്ബാ. ''സബ്ബേ സത്താ അവേരാ ഹോന്തൂ''തി ഏവം മേത്താദിവസേന, യേ വാ പന തിണ്ണം ഥേരാനം ധമ്മാ, ഏവരൂപാ സേവിതബ്ബാ. തയോ കിര ഥേരാ വസ്സൂപനായികദിവസേ കാമവിതക്കാദയോ അകുസലവിതക്കാ ന വിതക്കേതബ്ബാതി കതികം അകംസു. അഥ പവാരണദിവസേ സങ്ഘത്ഥേരോ സങ്ഘനവകം പുച്ഛി - ''ആവുസോ, ഇമസ്മിം തേമാസേ കിത്തകേ ഠാനേ ചിത്തസ്സ ധാവിതും ദിന്ന''ന്തി? ന, ഭന്തേ, പരിവേണപരിച്ഛേദതോ ബഹി ധാവിതും അദാസിന്തി. ദുതിയം പുച്ഛി - ''തവ ആവുസോ''തി? നിവാസഗേഹതോ, ഭന്തേ, ബഹി ധാവിതും ന അദാസിന്തി. അഥ ദ്വേപി ഥേരം പുച്ഛിംസു ''തുമ്ഹാകം പന, ഭന്തേ''തി? നിയകജ്ഝത്തഖന്ധപഞ്ചകതോ, ആവുസോ, ബഹി ധാവിതും ന അദാസിന്തി. തുമ്ഹേഹി, ഭന്തേ, ദുക്കരം കതന്തി. ഏവരൂപോ മനോവിഞ്ഞേയ്യോ ധമ്മോ സേവിതബ്ബോ.

൩൬൬. ഏകന്തവാദാതി ഏകോയേവ അന്തോ വാദസ്സ ഏതേസം, ന ദ്വേധാ ഗതവാദാതി **ഏകന്തവാദാ,** ഏകഞ്ഞേവ വദന്തീതി പുച്ഛതി. **ഏകന്തസീലാ**തി ഏകാചാരാ. **ഏകന്തഛന്ദാ**തി ഏകലദ്ധികാ. **ഏകന്തഅജ്ഝോസാനാ**തി ഏകന്തപരിയോസാനാ.

അനേകധാതു നാനാധാതു ഖോ, ദേവാനമിന്ദ, ലോകോതി ദേവാനമിന്ദ, അയം ലോകോ അനേകജ്ഝാസയോ നാനജ്ഝാസയോ. ഏകസ്മിം ഗന്തുകാമേ ഏകോ ഠാതുകാമോ ഹോതി. ഏകസ്മിം ഠാതുകാമേ ഏകോ സയിതുകാമോ ഹോതി. ദ്വേ സത്താ ഏകജ്ഝാസയാ നാമ ദുല്ലഭാ. തസ്മിം അനേകധാതുനാനാധാതുസ്മിം ലോകേ യം യദേവ ധാതും യം യദേവ അജ്ഝാസയം സത്താ അഭിനിവിസന്തി ഗണ്ഹന്തി, തം തദേവ. **ഥാമസാ പരാമാസാ**തി ഥാമേന ച പരാമാസേന ച. **അഭിനിവിസ്സ വോഹരന്തീ**തി സുട്ഠു

ഗണ്ഹിത്വാ വോഹരന്തി, കഥേന്തി ദീപേന്തി കിത്തേന്തി. **ഇദമേവ സച്ചം മോഘമഞ്ഞന്തി** ഇദം അമ്ഹാകമേവ വചനം സച്ചം, അഞ്ഞേസം വചനം മോഘം തുച്ഛം നിരത്ഥകന്തി.

അച്ചന്തനിട്ഠാതി അന്തോ വുച്ചതി വിനാസോ, അന്തം അതീതാ നിട്ഠാ ഏതേസന്തി അച്ചന്തനിട്ഠാ. യാ ഏതേസം നിട്ഠാ, യോ പരമസ്സാസോ നിബ്ബാനം, തം സബ്ബേസം വിനാസാതിക്കന്തം നിച്ചന്തി വുച്ചതി. **യോഗക്ഖേമോ**തി നിബ്ബാനസ്സേവ നാമം, അച്ചന്തോ യോഗക്ഖേമോ ഏതേസന്തി **അച്ചന്തയോഗക്ഖേമീ.** സേട്ഠട്ഠേന ബ്രഹ്മം അരിയമഗ്ഗം ചരന്തീതി **ബ്രഹ്മചാരീ.** അച്ചന്തത്ഥായ ബ്രഹ്മചാരീ **അച്ചന്തബ്രഹ്മചാരീ. പരിയോസാന**ന്തിപി നിബ്ബാനസ്സ നാമം. അച്ചന്തം പരിയോസാനം ഏതേസന്തി **അച്ചന്തപരിയോസാനാ.**

തണ്ഹാസങ്ഖയവിമുത്താതി തണ്ഹാസങ്ഖയോതി മഗ്ഗോപി നിബ്ബാനമ്പി. മഗ്ഗോ തണ്ഹം സങ്ഖിണാതി വിനാസേതീതി തണ്ഹാസങ്ഖയോ. നിബ്ബാനം യസ്മാ തം ആഗമ്മ തണ്ഹാ സങ്ഖിയതി വിനസ്സതി, തസ്മാ തണ്ഹാസങ്ഖയോ. തണ്ഹാസങ്ഖയേന മഗ്ഗേന വിമുത്താ, തണ്ഹാസങ്ഖയേ നിബ്ബാനേ വിമുത്താ അധിമുത്താതി **തണ്ഹാസങ്ഖയവിമുത്താ.**

ഏത്താവതാ ച ഭഗവതാ ചുദ്ദസപി മഹാപഞ്ഹാ ബ്യാകതാ ഹോന്തി. ചുദ്ദസ മഹാപഞ്ഹാ നാമ ഇസ്സാമച്ഛരിയം ഏകോ പഞ്ഹോ, പിയാപ്പിയം ഏകോ, ഛന്ദോ ഏകോ, വിതക്കോ ഏകോ, പപഞ്ചോ ഏകോ, സോമനസ്സം ഏകോ, ദോമനസ്സം ഏകോ, ഉപേക്ഖാ ഏകോ, കായസമാചാരോ ഏകോ, വചീസമാചാരോ ഏകോ, പരിയേസനാ ഏകോ, ഇന്ദ്രിയസംവരോ ഏകോ, അനേകധാതു ഏകോ, അച്ചന്തനിട്ഠാ ഏകോതി.

൩൬൭. ഏജാതി ചലനട്ഠേന തണ്ഹാ വുച്ചതി. സാ പീളനട്ഠേന **രോഗോ,** അന്തോ പദുസ്സനട്ഠേന **ഗണ്ഡോ,** അനുപ്പവിട്ഠട്ഠേന **സല്ലം. തസ്മാ അയം പുരിസോ**തി യസ്മാ ഏജാ അത്തനാ കതകമ്മാനുരൂപേന പുരിസം തത്ഥ തത്ഥ അഭിനിബ്ബത്തത്ഥായ കഡ്ഢതി, തസ്മാ അയം പുരിസോ തേസം തേസം ഭവാനം വസേന ഉച്ചാവചം ആപജ്ജതി. ബ്രഹ്മലോകേ ഉച്ചോ ഹോതി, ദേവലോകേ അവചോ. ദേവലോകേ ഉച്ചോ, മനുസ്സലോകേ അവചോ. മനുസ്സലോകേ ഉച്ചോ, അപായേ അവചോ. **യേസാഹം, ഭന്തേ**തി യേസം അഹം ഭന്തേ. സന്ധിവസേന പനേത്ഥ ''യേസാഹ''ന്തി ഹോതി. **യഥാസുതം യഥാപരിയത്ത**ന്തി യഥാ മയാ സുതോ ചേവ ഉഗ്ഗഹിതോ ച, ഏവം. **ധമ്മം ദേസേമീ**തി സത്തവതപദം ധമ്മം ദേസേമി. **ന ചാഹം തേസ**ന്തി അഹം പന തേസം സാവകോ ന സമ്പജ്ജാമി. **അഹം ഖോ പന, ഭന്തേ**തിആദിനാ അത്തനോ സോതാപന്നഭാവം ജാനാപേതി.

സോമനസ്സപടിലാഭകഥാവണ്ണനാ

൩൬൮. വേദപടിലാഭന്തി തുട്ഠിപടിലാഭം. **ദേവാസുരസങ്ഗാമോ**തി ദേവാനഞ്ച അസുരാനഞ്ച സങ്ഗാമോ. **സമുപബ്യൂള്ഹോ**തി സമാപന്നോ നലാടേന നലാടം പഹരണാകാരപ്പത്തോ വിയ. ഏതേസം കിര കദാചി മഹാസമുദ്ദപിട്ഠേ സങ്ഗാമോ ഹോതി തത്ഥ പന ഛേദനവിജ്ഝനാദീഹി അഞ്ഞമഞ്ഞം ഘാതോ നാമ നത്ഥി, ദാരുമേണ്ഡകയുദ്ധം വിയ ജയപരാജയമത്തമേവ ഹോതി. കദാചി ദേവാ ജിനന്തി, കദാചി അസുരാ. തത്ഥ

യസ്മിം സങ്ഗാമേ ദേവാ പുന അപച്ചാഗമനായ അസുരേ ജിനിംസു, തം സന്ധായ **തസ്മിം ഖോ പന ഭന്തേ**തിആദിമാഹ. **ഉഭയമേതന്തി** ഉഭയം ഏതം. ദുവിധമ്പി ഓജം ഏത്ഥ ദേവലോകേ ദേവായേവ പരിഭുഞ്ജിസ്സന്തീതി ഏവമസ്സ ആവജ്ജന്തസ്സ ബലവപീതിസോമനസ്സം ഉപ്പജ്ജി. **സദണ്ഡാവചരോ**തി സദണ്ഡാവചരകോ, ദണ്ഡഗ്ഗഹണേന സത്ഥഗ്ഗഹണേന സദ്ധിം അഹോസി, ന നിക്ഖിത്തദണ്ഡസത്ഥോതി ദസ്സേതി. **ഏകന്തനിബ്ബിദായാ**തി ഏകന്തേനേവ വട്ടേ നിബ്ബിന്ദനത്ഥായാതി സബ്ബം മഹാഗോവിന്ദസുത്തേ വുത്തമേവ.

൩൬൯. പവേദേസീതി കഥേസി ദീപേസി. **ഇധേവാ**തി ഇമസ്മിഞ്ഞേവ ഓകാസേ. **ദേവഭൂതസ്സ മേ സതോ**തി ദേവസ്സ മേ സതോ. **പുനരായു ച മേ ലദ്ധോ**തി പുന അഞ്ഞേന കമ്മവിപാകേന മേ ജീവിതം ലദ്ധന്തി, ഇമിനാ അത്തനോ ചുതഭാവം ചേവ ഉപപന്നഭാവഞ്ച ആവികരോതി.

ദിവിയാ കായാതി ദിബ്ബാ അത്തഭാവാ. **ആയും ഹിത്വാ അമാനുസന്തി** ദിബ്ബം ആയും ജഹിത്വാ. **അമൂള്ഹോ ഗബ്ഭമേസ്സാമീ**തി നിയതഗതികത്താ അമൂള്ഹോ ഹുത്വാ. **യത്ഥ മേ രമതീ മനോ**തി യത്ഥ മേ മനോ രമിസ്സതി, തത്ഥേവ ഖത്തിയകുലാദീസു ഗബ്ഭം ഉപഗച്ഛിസ്സാമീതി സത്തക്ഖത്തും ദേവേ ച മാനുസേ ചാതി ഇമമത്ഥം ദീപേതി.

ഞായേന വിഹരിസ്സാമീതി മനുസ്സേസു ഉപപന്നോപി മാതരം ജീവിതാ വോരോപനാദീനം അഭബ്ബത്താ ഞായേന കാരണേന സമേന വിഹരിസ്സാമീതി അത്ഥോ.

സമ്ബോധി ചേ ഭവിസ്സതീതി ഇദം സകദാഗാമിമഗ്ഗം സന്ധായ വദതി, സചേ സകദാഗാമീ ഭവിസ്സാമീതി ദീപേതി. **അഞ്ഞാതാ വിഹരിസ്സാമീ**തി അഞ്ഞാതാ ആജാനിതുകാമോ ഹുത്വാ വിഹരിസ്സാമി. **സ്വേവ അന്തോ ഭവിസ്സതീ**തി സോ ഏവ മേ മനുസ്സലോകേ അന്തോ ഭവിസ്സതീതി.

പുന ദേവോ ഭവിസ്സാമി, ദേവലോകസ്മിം ഉത്തമോതി പുന ദേവലോകസ്മിം ഉത്തമോ സക്കോ ദേവാനമിന്ദോ ഭവിസ്സാമീതി വദതി.

അന്തിമേ വത്തമാനമ്ഹീതി അന്തിമേ ഭവേ വത്തമാനേ. **സോ നിവാസോ ഭവിസ്സതീ**തി യേ തേ ആയുനാ ച പഞ്ഞായ ച അകനിട്ഠാ ജേട്ഠകാ സബ്ബദേവേഹി പണീതതരാ ദേവാ, അവസാനേ മേ സോ നിവാസോ ഭവിസ്സതി . അയം കിര തതോ സക്കത്തഭാവതോ ചുതോ തസ്മിം അത്തഭാവേ അനാഗാമിമഗ്ഗസ്സ പടിലദ്ധത്താ ഉദ്ധംസോതോ അകനിട്ഠഗാമീ ഹുത്വാ അവിഹാദീസു നിബ്ബത്തന്തോ അവസാനേ അകനിട്ഠേ നിബ്ബത്തിസ്സതി. തം സന്ധായ ഏവമാഹ. ഏസ കിര അവിഹേസു കപ്പസഹസ്സം വസിസ്സതി, അതപ്പേസു ദ്വേ കപ്പസഹസ്സാനി, സുദസ്സേസു ചത്താരി കപ്പസഹസ്സാനി, സുദസ്സീസു അട്ഠ, അകനിട്ഠേസു സോളസാതി ഏകതിംസ കപ്പസഹസ്സാനി ബ്രഹ്മആയും അനുഭവിസ്സതി. സക്കോ ദേവരാജാ അനാഥപിണ്ഡികോ ഗഹപതി വിസാഖാ മഹാഉപാസികാതി തയോപി ഹി ഇമേ ഏകപ്പമാണആയുകാ ഏവ, വട്ടാഭിരതസത്താ നാമ ഏതേഹി സദിസാ സുഖഭാഗിനോ നാമ നത്ഥി.

൩൭൦. അപരിയോസിതസങ്കപ്പോതി അനിട്ഠിതമനോരഥോ. **യസ്സു മഞ്ഞാമി സമണേ**തി യേ ച സമണേ പവിവിത്തവിഹാരിനോതി മഞ്ഞാമി.

ആരാധനാതി സമ്പാദനാ. **വിരാധനാ**തി അസമ്പാദനാ. **ന സമ്പായന്തീ**തി സമ്പാദേത്വാ കഥേതും ന സക്കോന്തി.

ആദിച്ചബന്ധുനന്തി ആദിച്ചോപി ഗോതമഗോത്തോ, ഭഗവാപി ഗോതമഗോത്തോ, തസ്മാ ഏവമാഹ. **യം കരോമസീ**തി യം പുബ്ബേ ബ്രഹ്മുനോ നമക്കാരം കരോമ. **സമം ദേവേഹീ**തി ദേവേഹി സദ്ധിം, ഇതോ പട്ഠായ ഇദാനി അമ്ഹാകം ബ്രഹ്മുനോ നമക്കാരകരണം നത്ഥീതി ദസ്സേതി. **സാമം കരോമാ**തി നമക്കാരം കരോമ.

൩൭൧. പരാമസിത്വാതി തുട്ഠചിത്തോ സഹായം ഹത്ഥേന ഹത്ഥമ്ഹി പഹരന്തോ വിയ പഥവിം പഹരിത്വാ, സക്ഖിഭാവത്ഥായ വാ പഹരിത്വാ "യഥാ ത്വം നിച്ചലോ, ഏവമഹം ഭഗവതീ"തി. **അജ്ഝിട്ഠപഞ്ഹാ**തി അജ്ഝേസിതപഞ്ഹാ പത്ഥിതപഞ്ഹാ. സേസം സബ്ബത്ഥ ഉത്താനമേവാതി.

ഇതി സുമങ്ഗലവിലാസിനിയാ ദീഘനികായട്ഠകഥായം

സക്കപഞ്ഹസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൯. മഹാസതിപട്ഠാനസുത്തവണ്ണനാ

ഉദ്ദേസവാരകഥാവണ്ണനാ

൩൭൩. **ഏവം മേ സുത**ന്തി മഹാസതിപട്ഠാനസുത്തം. തത്രായമപുബ്ബപദവണ്ണനാ - **ഏകായനോ അയം, ഭിക്ഖവേ, മഗ്ഗോ**തി കസ്മാ ഭഗവാ ഇദം സുത്തമഭാസി? കുരുരട്ഠവാസീനം ഗമ്ഭീരദേസനാപടിഗ്ഗഹണസമത്ഥതായ. കുരുരട്ഠവാസിനോ കിര ഭിക്ഖൂ ഭിക്ഖുനിയോ ഉപാസകാ ഉപാസികായോ ഉതുപച്ചയാദിസമ്പന്നത്താ തസ്സ രട്ഠസ്സ സപ്പായഉതുപച്ചയസേവനേന നിച്ചം കല്ലസരീരാ കല്ലചിത്താ ച ഹോന്തി. തേ ചിത്തസരീരകല്ലതായ അനുഗ്ഗഹിതപഞ്ഞാബലാ ഗമ്ഭീരകഥം പടിഗ്ഗഹേതും സമത്ഥാ ഹോന്തി. തേന നേസം ഭഗവാ ഇമം ഗമ്ഭീരദേസനാപടിഗ്ഗഹണസമത്ഥതം സമ്പസ്സന്തോ ഏകവീസതിയാ ഠാനേസു കമ്മട്ഠാനം അരഹത്തേ പക്ഖിപിത്വാ ഇദം ഗമ്ഭീരത്ഥം മഹാസതിപട്ഠാനസുത്തം അഭാസി. യഥാ ഹി പുരിസോ സുവണ്ണചങ്കോടകം ലഭിത്വാ തത്ഥ നാനാപുപ്ഫാനി പക്ഖിപേയ്യ, സുവണ്ണമഞ്ജൂസം വാ പന ലഭിത്വാ സത്തരതനാനി പക്ഖിപേയ്യ, ഏവം ഭഗവാ കുരുരട്ഠവാസിപരിസം ലഭിത്വാ ഗമ്ഭീരദേസനം ദേസേസി. തേനേവേത്ഥ അഞ്ഞാനിപി ഗമ്ഭീരത്ഥാനി ഇമസ്മിം ദീഘനികായേ **മഹാനിദാനം** മജ്ഝിമനികായേ **സതിപട്ഠാനം, സാരോപമം, രുക്ഖോപമം, രട്ഠപാലം, മാഗണ്ഡിയം, ആനേഞ്ജസപ്പായ**ന്തി അഞ്ഞാനിപി സുത്താനി ദേസേസി.

അപിച തസ്മിം ജനപദേ ചതസ്സോ പരിസാ പകതിയാവ സതിപട്ഠാനഭാവനാനുയോഗമനുയുത്താ വിഹരന്തി, അന്തമസോ ദാസകമ്മകരപരിജനാപി സതിപട്ഠാനപടിസംയുത്തമേവ കഥം കഥേന്തി. ഉദകതിത്ഥസുത്തകന്തനട്ഠാനാദീസുപി നിരത്ഥകകഥാ നാമ നപ്പവത്തതി. സചേ കാചി ഇത്ഥീ “അമ്മ, ത്വം കതരം സതിപട്ഠാനഭാവനം മനസികരോസീ”തി പുച്ഛിതാ “ന കിഞ്ചീ”തി വദതി, തം ഗരഹന്തി “ധിരത്ഥു തവ ജീവിതം, ജീവമാനാപി ത്വം മതസദിസാ”തി. അഥ നം “മാ ദാനി പുന ഏവമകാസീ”തി ഓവദിത്വാ അഞ്ഞതരം സതിപട്ഠാനം ഉഗ്ഗണ്ഹാപേന്തി. യാ പന “അഹം അസുകസതിപട്ഠാനം നാമ മനസികരോമീ”തി വദതി, തസ്സാ “സാധു സാധൂ”തി സാധുകാരം കത്വാ “തവ ജീവിതം സുജീവിതം, ത്വം നാമ മനുസ്സത്തം പത്താ, തവത്ഥായ സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ ഉപ്പന്നോ”തിആദീഹി പസംസന്തി. ന കേവലഞ്ചേത്ഥ മനുസ്സജാതികാവ സതിപട്ഠാനമനസികാരയുത്താ, തേ നിസ്സായ വിഹരന്താ തിരച്ഛാനഗതാപി.

തത്രിദം വത്ഥു - ഏകോ കിര നടകോ സുവപോതകം ഗഹേത്വാ സിക്ഖാപേന്തോ വിചരതി. സോ ഭിക്ഖുനുപസ്സയം ഉപനിസ്സായ വസിത്വാ ഗമനകാലേ സുവപോതകം പമുസ്സിത്വാ ഗതോ. തം സാമണേരിയോ ഗഹേത്വാ പടിജഗ്ഗിംസു. ബുദ്ധരക്ഖിതോ തിസ്സ നാമം അകംസു. തം ഏകദിവസം പുരതോ നിസിന്നം ദിസ്വാ മഹാഥേരീ ആഹ - “ബുദ്ധരക്ഖിതാ”തി. കിം, അയ്യേതി? അത്ഥി തേ കോചി ഭാവനാമനസികാരോതി? നത്ഥി, അയ്യേതി. ആവുസോ, പബ്ബജിതാനം സന്തികേ വസന്തേന നാമ വിസ്സട്ഠഅത്തഭാവേന ഭവിതും ന വട്ടതി, കോചിദേവ മനസികാരോ ഇച്ഛിതബ്ബോ, ത്വം പന അഞ്ഞം ന സക്ഖിസ്സസി, “അട്ഠി അട്ഠീ”തി സജ്ഝായം കരോഹീതി. സോ ഥേരിയാ ഓവാദേ ഠത്വാ “അട്ഠി അട്ഠീ”തി സജ്ഝായന്തോ ചരതി.

തം ഏകദിവസം പാതോവ തോരണഗ്ഗേ നിസീദിത്വാ ബാലാതപം തപമാനം ഏകോ സകുണോ നഖപഞ്ജരേന അഗ്ഗഹേസി. സോ “കിരി കിരീ”തി സദ്ദമകാസി. സാമണേരിയോ സുത്വാ “അയ്യേ ബുദ്ധരക്ഖിതോ സകുണേന ഗഹിതോ, മോചേമ ന”ന്തി ലേഡ്ഡുആദീനി ഗഹേത്വാ അനുബന്ധിത്വാ മോചേസും . തം ആനേത്വാ പുരതോ ഠപിതം ഥേരീ ആഹ - “ബുദ്ധരക്ഖിത, സകുണേന ഗഹിതകാലേ കിം ചിന്തേസീ”തി? ന, അയ്യേ, അഞ്ഞം കിഞ്ചി ചിന്തേസിം, അട്ഠിപുഞ്ജോവ അട്ഠിപുഞ്ജം ഗഹേത്വാ ഗച്ഛതി, കതരസ്മിം ഠാനേ വിപ്പകിരിസ്സതീതി, ഏവം അയ്യേ അട്ഠിപുഞ്ജമേവ ചിന്തേസിന്തി. സാധു, സാധു, ബുദ്ധരക്ഖിത, അനാഗതേ ഭവക്ഖയസ്സ തേ പച്ചയോ ഭവിസ്സതീതി. ഏവം തത്ഥ തിരച്ഛാനഗതാപി സതിപട്ഠാനമനസികാരയുത്താ. തസ്മാ നേസം ഭഗവാ സതിപട്ഠാനബുദ്ധിമേവ ജനേന്തോ ഇദം സുത്തമഭാസി.

തത്ഥ **ഏകായനോ**തി ഏകമഗ്ഗോ. മഗ്ഗസ്സ ഹി -

> “മഗ്ഗോ പന്ഥോ പഥോ പജ്ജോ, അഞ്ജസം വടുമായനം;
> നാവാ ഉത്തരസേതൂ ച, കുല്ലോ ച ഭിസിസങ്കമോ”തി.

ബഹൂനി നാമാനി. സ്വായമിധ അയനനാമേന വുത്തോ, തസ്മാ **ഏകായനോ അയം, ഭിക്ഖവേ, മഗ്ഗോ**തി ഏത്ഥ ഏകമഗ്ഗോ അയം, ഭിക്ഖവേ, മഗ്ഗോ ന ദ്വിധാ പഥഭൂതോതി ഏവമത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ. അഥ വാ ഏകേന അയിതബ്ബോതി ഏകായനോ. ഏകേനാതി ഗണസങ്ഗണികം പഹായ വൂപകട്ഠേന പവിവിത്തചിത്തേന. അയിതബ്ബോ പടിപജ്ജിതബ്ബോ, അയന്തി വാ ഏതേനാതി

അയനോ, സംസാരതോ നിബ്ബാനം ഗച്ഛന്തീതി അത്ഥോ. ഏകസ്സ അയനോ ഏകായനോ. **ഏകസ്സാതി** സേട്ഠസ്സ. സബ്ബസത്തസേട്ഠോ ച ഭഗവാ, തസ്മാ ഭഗവതോതി വുത്തം ഹോതി. കിഞ്ചാപി ഹി തേന അഞ്ഞേപി അയന്തി, ഏവം സന്തേപി ഭഗവതോവ സോ അയനോ തേന ഉപ്പാദിതത്താ. യഥാഹ "സോ ഹി, ബ്രാഹ്മണ, ഭഗവാ അനുപ്പന്നസ്സ മഗ്ഗസ്സ ഉപ്പാദേതാ"തിആദി (മ॰ നി॰ ൩.൭൯). അയതീതി വാ അയനോ, ഗച്ഛതി പവത്തതീതി അത്ഥോ. ഏകസ്മിം അയനോതി ഏകായനോ, ഇമസ്മിഞ്ഞേവ ധമ്മവിനയേ പവത്തതി, ന അഞ്ഞത്ഥാതി വുത്തം ഹോതി. യഥാഹ - "ഇമസ്മിം ഖോ, സുഭദ്ദ, ധമ്മവിനയേ അരിയോ അട്ഠങ്ഗികോ മഗ്ഗോ ഉപലബ്ഭതീ"തി (ദീ॰ നി॰ ൨.൨൧൪). ദേസനാഭേദോയേവ ഹേസോ, അത്ഥതോ പന ഏകോവ. അപിച ഏകം അയതീതി ഏകായനോ. പുബ്ബഭാഗേ നാനാമുഖഭാവനാനയപ്പവത്തോപി അപരഭാഗേ ഏകം നിബ്ബാനമേവ ഗച്ഛതീതി വുത്തം ഹോതി. യഥാഹ ബ്രഹ്മാ സഹമ്പതി -

> ഏകായനം ജാതിഖയന്തദസ്സീ,
> മഗ്ഗം പജാനാതി ഹിതാനുകമ്പീ;
> ഏതേന മഗ്ഗേന തരിംസു പുബ്ബേ,
> തരിസ്സന്തി യേ ച തരന്തി ഓഘന്തി. (സം॰ നി॰ ൫.൪൦൯);

കേചി പന "ന പാരം ദിഗുണം യന്തീ"തി ഗാഥാനയേന യസ്മാ ഏകവാരം നിബ്ബാനം ഗച്ഛതി, തസ്മാ "ഏകായനോ"തി വദന്തി, തം ന യുജ്ജതി. ഇമസ്സ ഹി അത്ഥസ്സ സകിം അയനോതി ഇമിനാ ബ്യഞ്ജനേന ഭവിതബ്ബം. യദി പന ഏകം അയനമസ്സ ഏകാ ഗതി പവത്തീതി ഏവം അത്ഥം യോജേത്വാ വുച്ചേയ്യ, ബ്യഞ്ജനം യുജ്ജേയ്യ, അത്ഥോ പന ഉഭയഥാപി ന യുജ്ജതി. കസ്മാ? ഇധ പുബ്ബഭാഗമഗ്ഗസ്സ അധിപ്പേതത്താ. കായാദിചതുആരമ്മണപ്പവത്തോ ഹി പുബ്ബഭാഗസതിപട്ഠാനമഗ്ഗോ ഇധാധിപ്പേതോ, ന ലോകുത്തരോ, സോ ച അനേകവാരമ്പി അയതി, അനേകഞ്ചസ്സ അയനം ഹോതി.

പുബ്ബേപി ച ഇമസ്മിം പദേ മഹാഥേരാനം സാകച്ഛാ അഹോസിയേവ. തിപിടകചൂളനാഗത്ഥേരോ പുബ്ബഭാഗസതിപട്ഠാനമഗ്ഗോതി ആഹ. ആചരിയോ പനസ്സ തിപിടകചൂളസുമത്ഥേരോ മിസ്സകമഗ്ഗോതി ആഹ. പുബ്ബഭാഗോ ഭന്തേതി? മിസ്സകോ, ആവുസോതി. ആചരിയേ പന പുനപ്പുനം ഭണന്തേ അപ്പടിബാഹിത്വാ തുണ്ഹീ അഹോസി. പഞ്ഹം അവിനിച്ഛിനിത്വാവ ഉട്ഠഹിംസു. അഥാചരിയത്ഥേരോ നഹാനകോട്ഠകം ഗച്ഛന്തോ "മയാ മിസ്സകമഗ്ഗോ കഥിതോ, ചൂളനാഗോ പുബ്ബഭാഗമഗ്ഗോതി ആദായ വോഹരതി, കോ നു ഖോ ഏത്ഥ നിച്ഛയോ"തി സുത്തന്തം ആദിതോ പട്ഠായ പരിവത്തേന്തോ "യോ ഹി കോചി , ഭിക്ഖവേ, ഇമേ ചത്താരോ സതിപട്ഠാനേ ഏവം ഭാവേയ്യ സത്ത വസ്സാനീ"തി ഇമസ്മിം ഠാനേ സല്ലക്ഖേസി. ലോകുത്തരമഗ്ഗോ ഉപ്പജ്ജിത്വാ സത്ത വസ്സാനി തിട്ഠമാനോ നാമ നത്ഥി, മയാ വുത്തോ മിസ്സകമഗ്ഗോ ന ലബ്ഭതി. ചൂളനാഗേന ദിട്ഠോ പുബ്ബഭാഗമഗ്ഗോവ ലബ്ഭതീതി ഞത്വാ അട്ഠമിയം ധമ്മസവനേ സങ്ഘുട്ഠേ അഗമാസി.

പോരാണകത്ഥേരാ കിര പിയധമ്മസവനാ ഹോന്തി, സദ്ദം സുത്വാവ "അഹം പഠമം, അഹം പഠമ"ന്തി ഏകപ്പഹാരേനേവ ഓസരന്തി. തസ്മിഞ്ച ദിവസേ ചൂളനാഗത്ഥേരസ്സ വാരോ, തേന ധമ്മാസനേ നിസീദിത്വാ ബീജനിം ഗഹേത്വാ പുബ്ബഗാഥാസു വുത്താസു ഥേരസ്സ ആസനപിട്ഠിയം ഠിതസ്സ ഏതദഹോസി - "രഹോ നിസീദിത്വാ ന വക്ഖാമീ"തി. പോരാണകത്ഥേരാ ഹി അനുസൂയകാ ഹോന്തി. ന അത്തനോ രുചിമേവ ഉച്ഛുഭാരം വിയ ഏവം ഉക്ഖിപിത്വാ വിചരന്തി, കാരണമേവ ഗണ്ഹന്തി, അകാരണം വിസ്സജ്ജേന്തി. തസ്മാ ഥേരോ "ആവുസോ, ചൂളനാഗാ"തി ആഹ. സോ ആചരിയസ്സ വിയ സദ്ദോതി ധമ്മം ഠപേത്വാ "കിം ഭന്തേ"തി ആഹ. ആവുസോ, ചൂളനാഗ, മയാ വുത്തോ മിസ്സകമഗ്ഗോ ന ലബ്ഭതി, തയാ വുത്തോ പുബ്ബഭാഗസതിപട്ഠാനമഗ്ഗോവ ലബ്ഭതീതി. ഥേരോ ചിന്തേസി - "അമ്ഹാകം ആചരിയോ സബ്ബപരിയത്തികോ തേപിടകോ സുതബുദ്ധോ, ഏവരൂപസ്സാപി നാമ ഭിക്ഖുനോ അയം പഞ്ഹോ ആലുളേതി, അനാഗതേ മമ ഭാതികാ ഇമം പഞ്ഹം ആലുളേസ്സന്തീതി സുത്തം ഗഹേത്വാ ഇമം പഞ്ഹം നിച്ചലം കരിസ്സാമീ"തി പടിസമ്ഭിദാമഗ്ഗതോ "ഏകായനമഗ്ഗോ വുച്ചതി പുബ്ബഭാഗസതിപട്ഠാനമഗ്ഗോ".

> മഗ്ഗാനട്ഠങ്ഗികോ സേട്ഠോ, സച്ചാനം ചതുരോ പദാ;
> വിരാഗോ സേട്ഠോ ധമ്മാനം, ദ്വിപദാനഞ്ച ചക്ഖുമാ.

> ഏസേവ മഗ്ഗോ നത്ഥഞ്ഞോ, ദസ്സനസ്സ വിസുദ്ധിയാ;
> ഏതഞ്ഹി തുമ്ഹേ പടിപജ്ജഥ, മാരസേനപ്പമദ്ദനം;
> ഏതഞ്ഹി തുമ്ഹേ പടിപന്നാ, ദുക്ഖസ്സന്തം കരിസ്സഥാതി. -

സുത്തം ആഹരിത്വാ ഠപേസി.

മഗ്ഗോതി കേനട്ഠേന മഗ്ഗോ? നിബ്ബാനഗമനട്ഠേന നിബ്ബാനത്ഥികേഹി മഗ്ഗനീയട്ഠേന ച. **സത്താനം വിസുദ്ധിയാ**തി രാഗാദീഹി മലേഹി അഭിജ്ഝാവിസമലോഭാദീഹി ച ഉപക്കിലേസേഹി കിലിട്ഠചിത്താനം സത്താനം വിസുദ്ധത്ഥായ. തഥാ ഹി ഇമിനാവ മഗ്ഗേന ഇതോ സതസഹസ്സകപ്പാധികാനം ചതുന്നം അസങ്ഖ്യേയ്യാനം ഉപരി ഏകസ്മിംയേവ കപ്പേ നിബ്ബത്തേ തണ്ഹങ്കരമേധങ്കരസരണങ്കരദീപങ്കരനാമകേ ബുദ്ധേ ആദിം കത്വാ സക്യമുനിപരിയോസാനാ അനേകേ സമ്മാസമ്ബുദ്ധാ അനേകസതാ പച്ചേകബുദ്ധാ ഗണനപഥം വീതിവത്താ അരിയസാവകാ ചാതി ഇമേ സത്താ സബ്ബേ ചിത്തമലം പവാഹേത്വാ പരമവിസുദ്ധിം പത്താ. രൂപമലവസേന പന സംകിലേസവോദാനപഞ്ഞത്തിയേവ നത്ഥി. തഥാ ഹി -

“രൂപേന സംകിലിട്ഠേന, സംകിലിസ്സന്തി മാണവാ;
രൂപേ സുദ്ധേ വിസുജ്ഝന്തി, അനക്ഖാതം മഹേസിനാ.

ചിത്തേന സംകിലിട്ഠേന, സംകിലിസ്സന്തി മാണവാ;
ചിത്തേ സുദ്ധേ വിസുജ്ഝന്തി, ഇതി വുത്തം മഹേസിനാ”.

യഥാഹ - “ചിത്തസംകിലേസാ, ഭിക്ഖവേ, സത്താ സംകിലിസ്സന്തി, ചിത്തവോദാനാ വിസുജ്ഝന്തീ”തി. തഞ്ച ചിത്തവോദാനം ഇമിനാ സതിപട്ഠാനമഗ്ഗേന ഹോതി. തേനാഹ “സത്താനം വിസുദ്ധിയാ”തി.

സോകപരിദേവാനം സമതിക്കമായാതി സോകസ്സ ച പരിദേവസ്സ ച സമതിക്കമായ പഹാനായാതി അത്ഥോ, അയഞ്ഹി മഗ്ഗോ ഭാവിതോ **സന്തതിമഹാമത്താ**ദീനം വിയ സോകസമതിക്കമായ, **പടാചാരാ**ദീനം വിയ പരിദേവസമതിക്കമായ സംവത്തതി. തേനാഹ “സോകപരിദേവാനം സമതിക്കമായാ”തി. കിഞ്ചാപി ഹി സന്തതിമഹാമത്തോ -

“യം പുബ്ബേ തം വിസോധേഹി, പച്ഛാ തേ മാതു കിഞ്ചനം;
മജ്ഝേ ചേ നോ ഗഹേസ്സസി, ഉപസന്തോ ചരിസ്സസീ”തി. (സു॰ നി॰ ൯൪൯);

ഇമം ഗാഥം സുത്വാവ സഹ പടിസമ്ഭിദാഹി അരഹത്തം പത്തോ. പടാചാരാ -

“ന സന്തി പുത്താ താണായ, ന പിതാ നാപി ബന്ധവാ;
അന്തകേനാധിപന്നസ്സ, നത്ഥി ഞാതീസു താണതാ”തി. (ധ॰ പ॰ ൨൮൮);

ഇമം ഗാഥം സുത്വാ സോതാപത്തിഫലേ പതിട്ഠിതാ. യസ്മാ പന കായവേദനാചിത്തധമ്മേസു കഞ്ചി ധമ്മം അനാമസിത്വാ ഭാവനാ നാമ നത്ഥി, തസ്മാ തേപി ഇമിനാവ മഗ്ഗേന സോകപരിദേവേ സമതിക്കന്താതി വേദിതബ്ബാ.

ദുക്ഖദോമനസ്സാനം അത്ഥങ്ഗമായാതി കായികദുക്ഖസ്സ ചേതസികദോമനസ്സസ്സ ചാതി ഇമേസം ദ്വിന്നം അത്ഥങ്ഗമായ, നിരോധായാതി അത്ഥോ. അയഞ്ഹി മഗ്ഗോ ഭാവിതോ തിസ്സത്ഥേരാദീനം വിയ ദുക്ഖസ്സ, സക്കാദീനം വിയ ച ദോമനസ്സസ്സ അത്ഥങ്ഗമായ സംവത്തതി.

തത്രായം അത്ഥദീപനാ - സാവത്ഥിയം കിര **തിസ്സോ** നാമ കുടുമ്ബികപുത്തോ ചത്താലീസ ഹിരഞ്ഞകോടിയോ പഹായ പബ്ബജിത്വാ അഗാമകേ അരഞ്ഞേ വിഹരതി. തസ്സ കനിട്ഠഭാതു ഭരിയാ “ഗച്ഛഥ, നം ജീവിതാ വോരോപേഥാ”തി പഞ്ചസതേ ചോരേ പേസേസി. തേ ഗന്ത്വാ ഥേരം പരിവാരേത്വാ നിസീദിംസു. ഥേരോ ആഹ - “കസ്മാ ആഗതത്ഥ ഉപാസകാ”തി? തം ജീവിതാ വോരോപേസ്സാമാതി. പാടിഭോഗം മേ ഉപാസകാ, ഗഹേത്വാ അജ്ജേകരത്തിം ജീവിതം ദേഥാതി. കോ തേ, സമണ, ഇമസ്മിം ഠാനേ പാടിഭോഗോ ഭവിസ്സതീതി? ഥേരോ മഹന്തം പാസാണം ഗഹേത്വാ ദ്വേ ഊരുട്ഠീനി ഭിന്ദിത്വാ “വട്ടതി ഉപാസകാ പാടിഭോഗോ”തി ആഹ. തേ അപക്കമിത്വാ ചങ്കമനസീസേ അഗ്ഗിം കത്വാ നിപജ്ജിംസു. ഥേരസ്സ വേദനം വിക്ഖമ്ഭേത്വാ സീലം പച്ചവേക്ഖതോ പരിസുദ്ധം സീലം നിസ്സായ പീതിപാമോജ്ജം ഉപ്പജ്ജി. തതോ അനുക്കമേന വിപസ്സനം വഡ്ഢേന്തോ തിയാമരത്തിം സമണധമ്മം കത്വാ അരുണുഗ്ഗമനേ അരഹത്തം പത്തോ ഇമം ഉദാനം ഉദാനേസി -

“ഉഭോ പാദാനി ഭിന്ദിത്വാ, സഞ്ഞപേസ്സാമി വോ അഹം;
അട്ടിയാമി ഹരായാമി, സരാഗമരണം അഹം.

ഏവാഹം ചിന്തയിത്വാന, യഥാഭൂതം വിപസ്സിസം;
സമ്പത്തേ അരുണുഗ്ഗമ്ഹി, അരഹത്തമപാപുണി”ന്തി.

അപരേപി **തിംസ ഭിക്ഖൂ** ഭഗവതോ സന്തികേ കമ്മട്ഠാനം ഗഹേത്വാ അരഞ്ഞവിഹാരേ വസ്സം ഉപഗന്ത്വാ “ആവുസോ, തിയാമരത്തിം സമണധമ്മോവ കാതബ്ബോ, ന അഞ്ഞമഞ്ഞസ്സ സന്തികം

ആഗന്തബ്ബ’’ന്തി വത്വാ വിഹരിംസു. തേസം സമണധമ്മം കത്വാ പച്ചൂസസമയേ പചലായന്താനം ഏകോ ബ്യഗ്ഘോ ആഗന്ത്വാ ഏകേകം ഭിക്ഖും ഗഹേത്വാ ഗച്ഛതി. ന കോചി ‘‘മം ബ്യഗ്ഘോ ഗണ്ഹീ’’തി വാചമ്പി നിച്ഛാരേസി. ഏവം പഞ്ചസു ദസസു ഭിക്ഖൂസു ഖാദിതേസു ഉപോസഥദിവസേ ‘‘ഇതരേ, ആവുസോ , കുഹി’’ന്തി പുച്ഛിത്വാ ഞത്വാ ച ‘‘ഇദാനി ഗഹിതേന ഗഹിതോമ്ഹീതി വത്തബ്ബ’’ന്തി വത്വാ വിഹരിംസു . അഥ അഞ്ഞതരം ദഹരഭിക്ഖും പുരിമനയേനേവ ബ്യഗ്ഘോ ഗണ്ഹി. സോ ‘‘ബ്യഗ്ഘോ ഭന്തേ’’തി ആഹ. ഭിക്ഖൂ കത്തരദണ്ഡേ ച ഉക്കായോ ച ഗഹേത്വാ മോചേസ്സാമാതി അനുബന്ധിംസു. ബ്യഗ്ഘോ ഭിക്ഖൂനം അഗതിം ഛിന്നതടട്ഠാനമാരുയ്ഹ തം ഭിക്ഖും പാദങ്ഗുട്ഠകതോ പട്ഠായ ഖാദിതും ആരഭി. ഇതരേപി ‘‘ഇദാനി സപ്പുരിസ, അമ്ഹേഹി കത്തബ്ബം നത്ഥി, ഭിക്ഖൂനം വിസേസോ നാമ ഏവരൂപേ ഠാനേ പഞ്ഞായതീ’’തി ആഹംസു. സോ ബ്യഗ്ഘമുഖേ നിപന്നോവ തം വേദനം വിക്ഖമ്ഭേത്വാ വിപസ്സനം വഡ്ഢേന്തോ യാവ ഗോപ്ഫകാ ഖാദിതസമയേ സോതാപന്നോ ഹുത്വാ, യാവ ജണ്ണുകാ ഖാദിതസമയേ സകദാഗാമീ, യാവ നാഭിയാ ഖാദിതസമയേ അനാഗാമീ ഹുത്വാ, ഹദയരൂപേ അഖാദിതേയേവ സഹ പടിസമ്ഭിദാഹി അരഹത്തം പത്വാ ഇമം ഉദാനം ഉദാനേസി -

> ‘‘സീലവാ വതസമ്പന്നോ, പഞ്ഞവാ സുസമാഹിതോ;
> മുഹുത്തം പമാദമന്വായ, ബ്യഗ്ഘേനോരുദ്ധമാനസോ.
>
> പഞ്ജരസ്മിം ഗഹേത്വാന, സിലായ ഉപരീ കതോ;
> കാമം ഖാദതു മം ബ്യഗ്ഘോ, അട്ഠിയാ ച ന്ഹാരുസ്സ ച;
> കിലേസേ ഖേപയിസ്സാമി, ഫുസിസ്സാമി വിമുത്തിയ’’ന്തി.

അപരോപി പീതമല്ലത്ഥേരോ നാമ ഗിഹികാലേ തീസു രജ്ജേസു പടാകം ഗഹേത്വാ തമ്ബപണ്ണിദീപം ആഗമ്മ രാജാനം പസ്സിത്വാ രഞ്ഞാ കതാനുഗ്ഗഹോ ഏകദിവസം കിലഞ്ജകാപണസാലദ്വാരേന ഗച്ഛന്തോ ‘‘രൂപം, ഭിക്ഖവേ, ന തുമ്ഹാകം, തം പജഹഥ, തം വോ പഹീനം ദീഘരത്തം ഹിതായ സുഖായ ഭവിസ്സതീ’’തി ന തുമ്ഹാകവാക്യം സുത്വാ ചിന്തേസി ‘‘നേവ കിര രൂപം അത്തനോ, ന വേദനാ’’തി. സോ തംയേവ അങ്കുസം കത്വാ നിക്ഖമിത്വാ മഹാവിഹാരം ഗന്ത്വാ പബ്ബജ്ജം യാചിത്വാ പബ്ബജിതോ ഉപസമ്പന്നോ ദ്വേമാതികാ പഗുണാ കത്വാ തിംസ ഭിക്ഖൂ ഗഹേത്വാ ഗബലവാലിയഅങ്ഗണം ഗന്ത്വാ സമണധമ്മം അകാസി. പാദേസു അവഹന്തേസു ജണ്ണുകേഹി ചങ്കമതി. തമേനം രത്തിം ഏകോ മിഗലുദ്ദകോ മിഗോതി മഞ്ഞമാനോ പഹരി. സത്തി വിനിവിജ്ഝിത്വാ ഗതാ, സോ തം സത്തിം ഹരാപേത്വാ പഹരണമുഖാനി തിണവട്ടിയാ പൂരാപേത്വാ പാസാണപിട്ഠിയം അത്താനം നിസീദാപേത്വാ ഓകാസം കാരേത്വാ വിപസ്സനം വഡ്ഢേത്വാ സഹ പടിസമ്ഭിദാഹി അരഹത്തം പത്വാ ഉക്കാസിതസദ്ദേന ആഗതാനം ഭിക്ഖൂനം ബ്യാകരിത്വാ ഇമം ഉദാനം ഉദാനേസി -

> ‘‘ഭാസിതം ബുദ്ധസേട്ഠസ്സ, സബ്ബലോകഗ്ഗവാദിനോ;
> ന തുമ്ഹാകമിദം രൂപം, തം ജഹേയ്യാഥ ഭിക്ഖവോ.
>
> അനിച്ചാ വത സങ്ഖാരാ, ഉപ്പാദവയധമ്മിനോ;
> ഉപ്പജ്ജിത്വാ നിരുജ്ഝന്തി, തേസം വൂപസമോ സുഖോ’’തി.

ഏവം താവ അയം മഗ്ഗോ തിസ്സത്ഥേരാദീനം വിയ ദുക്ഖസ്സ അത്ഥങ്ഗമായ സംവത്തതി.

സക്കോ പന ദേവാനമിന്ദോ അത്തനോ പഞ്ചവിധപുബ്ബനിമിത്തം ദിസ്വാ മരണഭയസന്തജ്ജിതോ ദോമനസ്സജാതോ ഭഗവന്തം ഉപസങ്കമിത്വാ പഞ്ഹം പുച്ഛി. സോ ഉപേക്ഖാപഞ്ഹവിസ്സജ്ജനാവസാനേ അസീതിസഹസ്സാഹി ദേവതാഹി സദ്ധിം സോതാപത്തിഫലേ പതിട്ഠാസി. സാ ചസ്സ ഉപപത്തി പുന പാകതികാവ അഹോസി.

സുബ്രഹ്മാപി ദേവപുത്തോ അച്ഛരാസഹസ്സപരിവുതോ സഗ്ഗസമ്പത്തിം അനുഭോതി. തത്ഥ പഞ്ചസതാ അച്ഛരായോ രുക്ഖതോ പുപ്ഫാനി ഓചിനന്തിയോ ചവിത്വാ നിരയേ ഉപ്പന്നാ. സോ ‘‘കിം ഇമാ ചിരായന്തീ’’തി ഉപധാരേന്തോ താസം നിരയേ നിബ്ബത്തനഭാവം ഞത്വാ ‘‘കിത്തകം നു ഖോ മമ ആയൂ’’തി ഉപപരിക്ഖന്തോ അത്തനോ ആയുപരിക്ഖയം വിദിത്വാ ചവിത്വാ തത്ഥേവ നിരയേ നിബ്ബത്തനഭാവം ദിസ്വാ ഭീതോ അതിവിയ ദോമനസ്സജാതോ ഹുത്വാ ‘‘ഇമം മേ ദോമനസ്സം സത്ഥാ വിനയിസ്സതി, ന അഞ്ഞോ’’തി അവസേസാ പഞ്ചസതാ അച്ഛരായോ ഗഹേത്വാ ഭഗവന്തം ഉപസങ്കമിത്വാ പഞ്ഹം പുച്ഛി -

> ‘‘നിച്ചം ഉത്രസ്തമിദം ചിത്തം, നിച്ചം ഉബ്ബിഗ്ഗിദം മനോ;
> അനുപ്പന്നേസു കിച്ഛേസു, അഥോ ഉപ്പതിതേസു ച;
> സചേ അത്ഥി അനുത്രസ്തം, തം മേ അക്ഖാഹി പുച്ഛിതോതി. (സം॰ നി॰ ൧.൯൮);

തതോ നം ഭഗവാ ആഹ -

> “നാഞ്ഞത്ര ബോജ്ഝാ തപസാ, നാഞ്ഞത്രിന്ദ്രിയസംവരാ;
> നാഞ്ഞത്ര സബ്ബനിസ്സഗ്ഗാ, സോത്ഥിം പസ്സാമി പാണിന”ന്തി. (സം॰ നി॰ ൧.൯൮);

സോ ദേസനാപരിയോസാനേ പഞ്ചഹി അച്ഛരാസതേഹി സദ്ധിം സോതാപത്തിഫലേ പതിട്ഠായ തം സമ്പത്തിം ഥാവരം കത്വാ ദേവലോകമേവ അഗമാസീതി. ഏവം അയം മഗ്ഗോ ഭാവിതോ സക്കാദീനം വിയ ദോമനസ്സസ്സ അത്ഥങ്ഗമായ സംവത്തതീതി വേദിതബ്ബോ.

ഞായസ്സ അധിഗമായാതി ഞായോ വുച്ചതി അരിയോ അട്ഠങ്ഗികോ മഗ്ഗോ, തസ്സ അധിഗമായ, പത്തിയാതി വുത്തം ഹോതി. അയഞ്ഹി പുബ്ബഭാഗേ ലോകിയോ സതിപട്ഠാനമഗ്ഗോ ഭാവിതോ ലോകുത്തരമഗ്ഗസ്സ അധിഗമായ സംവത്തതി. തേനാഹ “ഞായസ്സ അധിഗമായാ”തി. **നിബ്ബാനസ്സ സച്ഛികിരിയായാ**തി തണ്ഹാവാനവിരഹിതത്താ നിബ്ബാനന്തി ലദ്ധനാമസ്സ അമതസ്സ സച്ഛികിരിയായ, അത്തപച്ചക്ഖതായാതി വുത്തം ഹോതി. അയഞ്ഹി മഗ്ഗോ ഭാവിതോ അനുപുബ്ബേന നിബ്ബാനസച്ഛികിരിയം സാധേതി. തേനാഹ “നിബ്ബാനസ്സ സച്ഛികിരിയായാ”തി.

തത്ഥ കിഞ്ചാപി “സത്താനം വിസുദ്ധിയാ”തി വുത്തേ സോകസമതിക്കമാദീനി അത്ഥതോ സിദ്ധാനേവ ഹോന്തി, ഠപേത്വാ പന സാസനയുത്തികോവിദേ അഞ്ഞേസം ന പാകടാനി, ന ച ഭഗവാ പഠമം സാസനയുത്തികോവിദം ജനം കത്വാ പച്ഛാ ധമ്മം ദേസേതി. തേന തേനേവ പന സുത്തേന തം തം അത്ഥം ഞാപേതി. തസ്മാ ഇധ യം യം അത്ഥം ഏകായനമഗ്ഗോ സാധേതി, തം തം പാകടം കത്വാ ദസ്സേന്തോ “സോകപരിദേവാനം സമതിക്കമായാ”തിആദിമാഹ. യസ്മാ വാ യാ സത്താനം വിസുദ്ധി ഏകായനമഗ്ഗേന സംവത്തതി, സാ സോകപരിദേവാനം സമതിക്കമേന ഹോതി. സോകപരിദേവാനം സമതിക്കമോ ദുക്ഖദോമനസ്സാനം അത്ഥങ്ഗമേന, ദുക്ഖദോമനസ്സാനം അത്ഥങ്ഗമോ ഞായസ്സാധിഗമേന, ഞായസ്സാധിഗമോ നിബ്ബാനസ്സ സച്ഛികിരിയായ. തസ്മാ ഇമമ്പി കമം ദസ്സേന്തോ “സത്താനം വിസുദ്ധിയാ”തി വത്വാ “സോകപരിദേവാനം സമതിക്കമായാ”തിആദിമാഹ.

അപിച വണ്ണഭണനമേതം ഏകായനമഗ്ഗസ്സ. യഥേവ ഹി ഭഗവാ - “ധമ്മം വോ, ഭിക്ഖവേ, ദേസേസ്സാമി ആദികല്യാണം മജ്ഝേകല്യാണം പരിയോസാനകല്യാണം സാത്ഥം സബ്യഞ്ജനം കേവലപരിപുണ്ണം പരിസുദ്ധം ബ്രഹ്മചരിയം പകാസേസ്സാമി യദിദം ഛഛക്കാനീ”തി (മ॰ നി॰ ൩.൪൨൦) ഛഛക്കദേസനായ അട്ഠഹി പദേഹി വണ്ണം അഭാസി. യഥാ ച അരിയവംസദേസനായ “ചത്താരോമേ, ഭിക്ഖവേ, അരിയവംസാ അഗ്ഗഞ്ഞാ രത്തഞ്ഞാ വംസഞ്ഞാ പോരാണാ അസംകിണ്ണാ അസംകിണ്ണപുബ്ബാ ന സങ്കീയന്തി ന സങ്കീയിസ്സന്തി, അപ്പടികുട്ഠാ സമണേഹി ബ്രാഹ്മണേഹി വിഞ്ഞൂഹീ”തി (അ॰ നി॰ ൪.൨൮) നവഹി പദേഹി വണ്ണം അഭാസി; ഏവം ഇമസ്സാപി ഏകായനമഗ്ഗസ്സ സത്താനം വിസുദ്ധിയാതിആദീഹി സത്തഹി പദേഹി വണ്ണം അഭാസി. കസ്മാതി ചേ, തേസം ഭിക്ഖൂനം ഉസ്സാഹജനനത്ഥം. വണ്ണഭാസനഞ്ഹി സുത്വാ തേ ഭിക്ഖൂ “അയം കിര മഗ്ഗോ ഹദയസന്താപഭൂതം സോകം, വാചാവിപ്പലാപഭൂതം പരിദേവം, കായികഅസാതഭൂതം ദുക്ഖം, ചേതസികഅസാതഭൂതം ദോമനസ്സന്തി ചത്താരോ ഉപദ്ദവേ ഹനതി, വിസുദ്ധിം ഞായം നിബ്ബാനന്തി തയോ വിസേസേ ആവഹതീ”തി ഉസ്സാഹജാതാ ഇമം ധമ്മദേസനം ഉഗ്ഗഹേതബ്ബം പരിയാപുണിതബ്ബം ധാരേതബ്ബം, വാചേതബ്ബം, ഇമഞ്ച മഗ്ഗം ഭാവേതബ്ബം മഞ്ഞിസ്സന്തി. ഇതി തേസം ഭിക്ഖൂനം ഉസ്സാഹജനനത്ഥം വണ്ണം അഭാസി. കമ്ബലവാണിജാദയോ കമ്ബലാദീനം വണ്ണം വിയ.

യഥാ ഹി സതസഹസ്സഗ്ഘനികപണ്ഡുകമ്ബലവാണിജേന ‘കമ്ബലം ഗണ്ഹഥാ’തി ഉഗ്ഘോസിതേപി അസുകകമ്ബലോതി ന താവ മനുസ്സാ ജാനന്തി. കേസകമ്ബലവാളകമ്ബലാദയോപി ഹി ദുഗ്ഗന്ധാ ഖരസമ്ഫസ്സാ കമ്ബലാത്വേവ വുച്ചന്തി. യദാ പന തേന ഗന്ധാരകോ രത്തകമ്ബലോ സുഖുമോ ഉജ്ജലോ സുഖസമ്ഫസ്സോതി ഉഗ്ഘോസിതം ഹോതി, തദാ യേ പഹോന്തി, തേ ഗണ്ഹന്തി. യേ നപ്പഹോന്തി, തേപി ദസ്സനകാമാ ഹോന്തി; ഏവമേവ ‘ഏകായനോ, ഭിക്ഖവേ, അയം മഗ്ഗോ’തി വുത്തേപി അസുകമഗ്ഗോതി ന താവ പാകടോ ഹോതി. നാനപ്പകാരകാ ഹി അനിയ്യാനികമഗ്ഗാപി മഗ്ഗാത്വേവ വുച്ചന്തി. “സത്താനം വിസുദ്ധിയാ”തിആദിമ്ഹി പന വുത്തേ “അയം കിര മഗ്ഗോ ചത്താരോ ഉപദ്ദവേ ഹനതി, തയോ വിസേസേ ആവഹതീ”തി ഉസ്സാഹജാതാ ഇമം ധമ്മദേസനം ഉഗ്ഗഹേതബ്ബം പരിയാപുണിതബ്ബം ധാരേതബ്ബം വാചേതബ്ബം, ഇമഞ്ച മഗ്ഗം ഭാവേതബ്ബം മഞ്ഞിസ്സന്തീതി വണ്ണം ഭാസന്തോ “സത്താനം വിസുദ്ധിയാ”തിആദിമാഹ. യഥാ ച സതസഹസ്സഗ്ഘനികപണ്ഡുകമ്ബലവാണിജൂപമാ; ഏവം രത്തജമ്ബുനദസുവണ്ണഉദകപ്പസാദകമണിരതനസുവിസുദ്ധമുത്തരതനപവാളാദിവാണിജൂപമാദയോപേത്ഥ ആഹരിതബ്ബാ.

യദിദന്തി നിപാതോ, യേ ഇമേതി അയമസ്സ അത്ഥോ. **ചത്താരോതി** ഗണനപരിച്ഛേദോ. തേന ന തതോ ഹേട്ഠാ, ന ഉദ്ധന്തി സതിപട്ഠാനപരിച്ഛേദം ദീപേതി. **സതിപട്ഠാനാതി** തയോ സതിപട്ഠാനാ സതിഗോചരോപി തിധാ പടിപന്നേസു സാവകേസു സത്ഥുനോ പടിഘാനുനയവീതിവത്തതാപി, സതിപി. "ചതുന്നം , ഭിക്ഖവേ, സതിപട്ഠാനാനം സമുദയഞ്ച അത്ഥങ്ഗമഞ്ച ദേസേസ്സാമി, തം സുണാഥ...പേ... കോ ച, ഭിക്ഖവേ, കായസ്സ സമുദയോ. ആഹാരസമുദയാ കായസ്സ സമുദയോ"തിആദീസു (സം॰ നി॰ ൫.൪൦൮) ഹി സതിഗോചരോ സതിപട്ഠാനന്തി വുച്ചതി. തഥാ "കായോ ഉപട്ഠാനം നോ സതി, സതി പന ഉപട്ഠാനഞ്ചേവ സതി ചാ"തിആദീസുപി (പടി॰ മ॰ ൩.൩൫). തസ്സത്ഥോ - പതിട്ഠാതി അസ്മിന്തി **പട്ഠാനം.** കാ പതിട്ഠാതി? സതി. സതിയാ പട്ഠാനം **സതിപട്ഠാനം,** പധാനം ഠാനന്തി വാ പട്ഠാനം. സതിയാ പട്ഠാനം സതിപട്ഠാനം ഹത്ഥിട്ഠാനഅസ്സട്ഠാനാദീനി വിയ.

"തയോ സതിപട്ഠാനാ യദരിയോ സേവതി, യദരിയോ സേവമാനോ സത്ഥാ ഗണമനുസാസിതും അരഹതീ"തി (മ॰ നി॰ ൩.൩൦൪) ഏത്ഥ തിധാ പടിപന്നേസു സാവകേസു സത്ഥുനോ പടിഘാനുനയവീതിവത്തതാ "സതിപട്ഠാന"ന്തി വുത്താ. തസ്സത്ഥോ - പട്ഠപേതബ്ബതോ പട്ഠാനം, പവത്തയിതബ്ബതോതി അത്ഥോ. കേന പട്ഠപേതബ്ബതോതി? സതിയാ. സതിയാ പട്ഠാനം സതിപട്ഠാനം. "ചത്താരോ സതിപട്ഠാനാ ഭാവിതാ ബഹുലീകതാ സത്ത സമ്ബോജ്ഝങ്ഗേ പരിപൂരേന്തീ"തിആദീസു (മ॰ നി॰ ൩.൧൪൭) പന സതിയേവ "സതിപട്ഠാന"ന്തി വുച്ചതി. തസ്സത്ഥോ - പട്ഠാതീതി പട്ഠാനം, ഉപട്ഠാതി ഓക്കന്ദിത്വാ പക്ഖന്ദിത്വാ പത്ഥരിത്വാ പവത്തതീതി അത്ഥോ. സതിയേവ സതിപട്ഠാനം. അഥ വാ സരണട്ഠേന സതി, ഉപട്ഠാനട്ഠേന പട്ഠാനം. ഇതി സതി ച സാ പട്ഠാനം ചാതിപി സതിപട്ഠാനം. ഇദമിധാധിപ്പേതം.

യദി ഏവം കസ്മാ "സതിപട്ഠാനാ"തി ബഹുവചനം? സതിബഹുത്താ. ആരമ്മണഭേദേന ഹി ബഹുകാ ഏതാ സതിയോ. അഥ മഗ്ഗോതി കസ്മാ ഏകവചനം? മഗ്ഗട്ഠേന ഏകത്താ. ചതസ്സോപി ഹി ഏതാ സതിയോ മഗ്ഗട്ഠേന ഏകത്തം ഗച്ഛന്തി. വുത്തഞ്ഹേതം - "മഗ്ഗോതി കേനട്ഠേന മഗ്ഗോ? നിബ്ബാനഗമനട്ഠേന. നിബ്ബാനത്ഥികേഹി മഗ്ഗനീയട്ഠേന ചാ"തി. ചതസ്സോപി ചേതാ അപരഭാഗേ കായാദീസു ആരമ്മണേസു കിച്ചം സാധയമാനാ നിബ്ബാനം ഗച്ഛന്തി, ആദിതോ പട്ഠായ ച നിബ്ബാനത്ഥികേഹി മഗ്ഗിയന്തി, തസ്മാ ചതസ്സോപി ഏകോ മഗ്ഗോതി വുച്ചന്തി. ഏവഞ്ച സതി വചനാനുസന്ധിനാ സാനുസന്ധികാവ ദേസനാ ഹോതി, "മാരസേനപ്പമദ്ദനം, വോ ഭിക്ഖവേ, മഗ്ഗം ദേസേസ്സാമി, തം സുണാഥ...പേ... കതമോ ച, ഭിക്ഖവേ, മാരസേനപ്പമദ്ദനോ മഗ്ഗോ? യദിദം സത്ത ബോജ്ഝങ്ഗാ"തിആദീസു (സം॰ നി॰ ൫.൨൨൪) വിയ. യഥാ മാരസേനപ്പമദ്ദനോതി ച, സത്ത ബോജ്ഝങ്ഗാതി ച അത്ഥതോ ഏകം, ബ്യഞ്ജനമേവേത്ഥ നാനം . ഏവം "ഏകായനമഗ്ഗോ"തി ച "ചത്താരോ സതിപട്ഠാനാ"തി ച അത്ഥതോ ഏകം, ബ്യഞ്ജനമേവേത്ഥ നാനം, തസ്മാ മഗ്ഗട്ഠേന ഏകത്താ ഏകവചനം. ആരമ്മണഭേദേന സതിബഹുത്താ ബഹുവചനം വേദിതബ്ബം.

കസ്മാ പന ഭഗവതാ ചത്താരോവ സതിപട്ഠാനാ വുത്താ അനൂനാ അനധികാതി? വേനേയ്യഹിതത്താ. തണ്ഹാചരിതദിട്ഠിചരിതസമഥയാനികവിപസ്സനായാനികേസു ഹി മന്ദതിക്ഖവസേന ദ്വേധാ ദ്വേധാ പവത്തേസു വേനേയ്യേസു മന്ദസ്സ തണ്ഹാചരിതസ്സ ഓളാരികം കായാനുപസ്സനാസതിപട്ഠാനം വിസുദ്ധിമഗ്ഗോ, തിക്ഖസ്സ സുഖുമം വേദനാനുപസ്സനാസതിപട്ഠാനം. ദിട്ഠിചരിതസ്സപി മന്ദസ്സ നാതിപ്പഭേദഗതം ചിത്താനുപസ്സനാസതിപട്ഠാനം വിസുദ്ധിമഗ്ഗോ, തിക്ഖസ്സ അതിപ്പഭേദഗതം ധമ്മാനുപസ്സനാസതിപട്ഠാനം വിസുദ്ധിമഗ്ഗോ. സമഥയാനികസ്സ ച മന്ദസ്സ അകിച്ഛേന അധിഗന്തബ്ബനിമിത്തം പഠമം സതിപട്ഠാനം വിസുദ്ധിമഗ്ഗോ, തിക്ഖസ്സ ഓളാരികാരമ്മണേ അസണ്ഠഹനതോ ദുതിയം. വിപസ്സനായാനികസ്സപി മന്ദസ്സ നാതിപ്പഭേദഗതാരമ്മണം തതിയം, തിക്ഖസ്സ അതിപ്പഭേദഗതാരമ്മണം ചതുത്ഥം. ഇതി ചത്താരോവ വുത്താ അനൂനാ അനധികാതി.

സുഭസുഖനിച്ചഅത്തഭാവവിപല്ലാസപ്പഹാനത്ഥം വാ. കായോ ഹി അസുഭോ, തത്ഥ ച സുഭവിപല്ലാസവിപല്ലത്ഥാ സത്താ. തേസം തത്ഥ അസുഭഭാവദസ്സനേന തസ്സ വിപല്ലാസസ്സ പഹാനത്ഥം പഠമം സതിപട്ഠാനം വുത്തം. സുഖം നിച്ചം അത്താതി ഗഹിതേസുപി ച വേദനാദീസു വേദനാ ദുക്ഖാ, ചിത്തം അനിച്ചം, ധമ്മാ അനത്താ, തേസു ച സുഖനിച്ചഅത്തവിപല്ലാസവിപല്ലത്ഥാ സത്താ. തേസം തത്ഥ ദുക്ഖാദിഭാവദസ്സനേന തേസം വിപല്ലാസാനം പഹാനത്ഥം സേസാനി തീണി വുത്താനീതി ഏവം സുഭസുഖനിച്ചഅത്തഭാവവിപല്ലാസപ്പഹാനത്ഥം വാ ചത്താരോവ വുത്താ അനൂനാ അനധികാതി വേദിതബ്ബാ. ന കേവലഞ്ച വിപല്ലാസപ്പഹാനത്ഥമേവ, അഥ ഖോ ചതുരോഘയോഗാസവഗന്ഥഉപാദാനഅഗതിപഹാനത്ഥമ്പി ചതുബ്ബിധാഹാരപരിഞ്ഞത്ഥഞ്ച ചത്താരോവ വുത്താതി വേദിതബ്ബോ. അയം താവ പകരണനയോ.

അട്ഠകഥായം പന സരണവസേന ചേവ ഏകത്തസമോസരണവസേന ച ഏകമേവ സതിപട്ഠാനം ആരമ്മണവസേന ചത്താരോതി ഏതദേവ വുത്തം. യഥാ ഹി ചതുദ്വാരേ നഗരേ

പാചീനതോ ആഗച്ഛന്താ പാചീനദിസായ ഉട്ഠാനകം ഭണ്ഡം ഗഹേത്വാ പാചീനദ്വാരേന നഗരമേവ പവിസന്തി, ദക്ഖിണതോ. പച്ഛിമതോ. ഉത്തരതോ ആഗച്ഛന്താ ഉത്തരദിസായ ഉട്ഠാനകം ഭണ്ഡം ഗഹേത്വാ ഉത്തരദ്വാരേന നഗരമേവ പവിസന്തി; ഏവം - സമ്പദമിദം വേദിതബ്ബം. നഗരം വിയ ഹി നിബ്ബാനമഹാനഗരം, ദ്വാരം വിയ അട്ഠങ്ഗികോ ലോകുത്തരമഗ്ഗോ, പാചീനദിസാദയോ വിയ കായാദയോ.

യഥാ പാചീനതോ ആഗച്ഛന്താ പാചീനദിസായ ഉട്ഠാനകം ഭണ്ഡം ഗഹേത്വാ പാചീനദ്വാരേന നഗരമേവ പവിസന്തി, ഏവം കായാനുപസ്സനാമുഖേന ആഗച്ഛന്താ ചുദ്ദസവിധേന കായാനുപസ്സനം ഭാവേത്വാ കായാനുപസ്സനാഭാവനാനുഭാവനിബ്ബത്തേന അരിയമഗ്ഗേന ഏകം നിബ്ബാനമേവ ഓസരന്തി. യഥാ ദക്ഖിണതോ ആഗച്ഛന്താ ദക്ഖിണായ ദിസായ ഉട്ഠാനകം ഭണ്ഡം ഗഹേത്വാ ദക്ഖിണദ്വാരേന നഗരമേവ പവിസന്തി, ഏവം വേദനാനുപസ്സനാമുഖേന ആഗച്ഛന്താ നവവിധേന വേദനാനുപസ്സനം ഭാവേത്വാ വേദനാനുപസ്സനാഭാവനാനുഭാവനിബ്ബത്തേന അരിയമഗ്ഗേന ഏകം നിബ്ബാനമേവ ഓസരന്തി. യഥാ പച്ഛിമതോ ആഗച്ഛന്താ പച്ഛിമദിസായ ഉട്ഠാനകം ഭണ്ഡം ഗഹേത്വാ പച്ഛിമദ്വാരേന നഗരമേവ പവിസന്തി, ഏവം ചിത്താനുപസ്സനാമുഖേന ആഗച്ഛന്താ സോളസവിധേന ചിത്താനുപസ്സനം ഭാവേത്വാ ചിത്താനുപസ്സനാഭാവനാനുഭാവനിബ്ബത്തേന അരിയമഗ്ഗേന ഏകം നിബ്ബാനമേവ ഓസരന്തി. യഥാ ഉത്തരതോ ആഗച്ഛന്താ ഉത്തരദിസായ ഉട്ഠാനകം ഭണ്ഡം ഗഹേത്വാ ഉത്തരദ്വാരേന നഗരമേവ പവിസന്തി, ഏവം ധമ്മാനുപസ്സനാമുഖേന ആഗച്ഛന്താ പഞ്ചവിധേന ധമ്മാനുപസ്സനം ഭാവേത്വാ ധമ്മാനുപസ്സനാഭാവനാനുഭാവനിബ്ബത്തേന അരിയമഗ്ഗേന ഏകം നിബ്ബാനമേവ ഓസരന്തി. ഏവം സരണവസേന ചേവ ഏകത്തസമോസരണവസേന ച ഏകമേവ സതിപട്ഠാനം ആരമ്മണവസേന ചത്താരോവ വുത്താതി വേദിതബ്ബാ.

കതമേ ചത്താരോതി കഥേതുകമ്യതാ പുച്ഛാ. **ഇധാ**തി ഇമസ്മിം സാസനേ. **ഭിക്ഖവേ**തി ധമ്മപടിഗ്ഗാഹകപുഗ്ഗലാലപനമേതം. **ഭിക്ഖൂ**തി പടിപത്തിസമ്പാദകപുഗ്ഗലനിദസ്സനമേതം. അഞ്ഞേപി ച ദേവമനുസ്സാ പടിപത്തിം സമ്പാദേന്തിയേവ, സേട്ഠത്താ പന പടിപത്തിയാ ഭിക്ഖുഭാവദസ്സനതോ ച "ഭിക്ഖൂ"തി ആഹ. ഭഗവതോ ഹി അനുസാസനിം സമ്പടിച്ഛന്തേസു ഭിക്ഖു സേട്ഠോ, സബ്ബപ്പകാരായ അനുസാസനിയാ ഭാജനഭാവതോ. തസ്മാ സേട്ഠത്താ "ഭിക്ഖൂ"തി ആഹ. തസ്മിം ഗഹിതേ പന സേസാ ഗഹിതാവ ഹോന്തി, രാജഗമനാദീസു രാജഗ്ഗഹണേന സേസപരിസാ വിയ. യോ ച ഇമം പടിപത്തിം പടിപജ്ജതി, സോ ഭിക്ഖു നാമ ഹോതീതി പടിപത്തിയാ ഭിക്ഖുഭാവദസ്സനതോപി "ഭിക്ഖൂ"തി ആഹ. പടിപന്നകോ ഹി ദേവോ വാ ഹോതു മനുസ്സോ വാ, ഭിക്ഖൂതി സങ്ഖ്യം ഗച്ഛതിയേവ യഥാഹ -

> "അലങ്കതോ ചേപി സമം ചരേയ്യ,
> സന്തോ ദന്തോ നിയതോ ബ്രഹ്മചാരീ;
> സബ്ബേസു ഭൂതേസു നിധായ ദണ്ഡം,
> സോ ബ്രാഹ്മണോ സോ സമണോ സ ഭിക്ഖൂ"തി. (ധ॰ പ॰ ൧൪൨);

കായേതി രൂപകായേ. രൂപകായോ ഹി ഇധ അങ്ഗപച്ചങ്ഗാനം കേസാദീനഞ്ച ധമ്മാനം സമൂഹട്ഠേന ഹത്ഥികായരഥകായാദയോ വിയ കായോതി അധിപ്പേതോ. യഥാ ച സമൂഹട്ഠേന, ഏവം കുച്ഛിതാനം ആയട്ഠേന. കുച്ഛിതാനഞ്ഹി പരമജേഗുച്ഛാനം സോ ആയോതിപി കായോ. ആയോതി ഉപ്പത്തിദേസോ. തത്ഥായം വചനത്ഥോ. ആയന്തി തതോതി ആയോ. കേ ആയന്തി? കുച്ഛിതാ കേസാദയോ. ഇതി കുച്ഛിതാനം ആയോതി കായോ.

കായാനുപസ്സീതി കായേ അനുപസ്സനസീലോ കായം വാ അനുപസ്സമാനോ. കായേതി ച വത്വാപി പുന കായാനുപസ്സീതി ദുതിയകായഗ്ഗഹണം അസമ്മിസ്സതോ വവത്ഥാനഘനവിനിബ്ഭോഗാദിദസ്സനത്ഥം കതന്തി വേദിതബ്ബം. തേന ന കായേ വേദനാനുപസ്സീ വാ, ചിത്തധമ്മാനുപസ്സീ വാ, അഥ ഖോ കായാനുപസ്സീയേവാതി കായസങ്ഖാതേ വത്ഥുസ്മിം കായാനുപസ്സനാകാരസ്സേവ ദസ്സനേന അസമ്മിസ്സതോ വവത്ഥാനം ദസ്സിതം ഹോതി. തഥാ ന കായേ അങ്ഗപച്ചങ്ഗവിനിമുത്തഏകധമ്മാനുപസ്സീ, നാപി കേസലോമാദിവിനിമുത്തഇത്ഥിപുരിസാനുപസ്സീ, യോപി ചേത്ഥ കേസലോമാദികോ ഭൂതുപാദായസമൂഹസങ്ഖാതോ കായോ, തത്ഥപി ന ഭൂതുപാദായവിനിമുത്തഏകധമ്മാനുപസ്സീ, അഥ ഖോ രഥസമ്ഭാരാനുപസ്സകോ വിയ അങ്ഗപച്ചങ്ഗസമൂഹാനുപസ്സീ, നഗരാവയവാനുപസ്സകോ വിയ കേസലോമാദിസമൂഹാനുപസ്സീ, കദലിക്ഖന്ധപത്തവട്ടിവിനിബ്ഭുജകോ വിയ രിത്തമുട്ഠിവിനിവേഠകോ വിയ ച ഭൂതുപാദായസമൂഹാനുപസ്സീയേവാതി നാനപ്പകാരതോ സമൂഹവസേനേവ കായസങ്ഖാതസ്സ വത്ഥുനോ ദസ്സനേന ഘനവിനിബ്ഭോഗോ ദസ്സിതോ ഹോതി. ന ഹേത്ഥ യഥാവുത്തസമൂഹവിനിമുത്തോ കായോ വാ ഇത്ഥീ വാ പുരിസോ വാ അഞ്ഞോ വാ കോചി ധമ്മോ ദിസ്സതി, യഥാവുത്തധമ്മസമൂഹമത്തേയേവ പന തഥാ തഥാ സത്താ മിച്ഛാഭിനിവേസം കരോന്തി. തേനാഹു പോരാണാ -

“യം പസ്സതി ന തം ദിട്ഠം, യം ദിട്ഠം തം ന പസ്സതി;
അപസ്സം ബജ്ഝതേ മൂള്ഹോ, ബജ്ഝമാനോ ന മുച്ചതീ”തി.

ഘനവിനിബ്ഭോഗാദിദസ്സനത്ഥന്തി വുത്തം, ആദിസദ്ദേന ചേത്ഥ അയമ്പി അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. അയഞ്ഹി ഏതസ്മിം കായേ കായാനുപസ്സീയേവ, ന അഞ്ഞ ധമ്മാനുപസ്സീതി വുത്തം ഹോതി. യഥാ അനുദകഭൂതായപി മരീചിയാ ഉദകാനുപസ്സിനോ ഹോന്തി, ന ഏവം അനിച്ചദുക്ഖാനത്തഅസുഭഭൂതേയേവ ഇമസ്മിം കായേ നിച്ചസുഖഅത്തസുഭഭാവാനുപസ്സീ, അഥ ഖോ കായാനുപസ്സീ അനിച്ചദുക്ഖാനത്തഅസുഭാകാരസമൂഹാനുപസ്സീയേവാതി വുത്തം ഹോതി. അഥ വാ യ്വായം പരതോ “ഇധ, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖു അരഞ്ഞഗതോ വാ...പേ... സോ സതോവ അസ്സസതീ”തിആദിനാ നയേന അസ്സാസപസ്സാസാദിചുണ്ണികജാതഅട്ഠികപരിയോസാനോ കായോ വുത്തോ, യോ ച “ഇധേകച്ചോ പഥവീകായം അനിച്ചതോ അനുപസ്സതി, ആപോകായം തേജോകായം വായോകായം കേസകായം ലോമകായം ഛവികായം ചമ്മകായം മംസകായം രുധിരകായം ന്ഹാരുകായം അട്ഠികായം അട്ഠിമിഞ്ജകായ”ന്തി (പടി॰ മ॰ ൩.൩൫) പടിസമ്ഭിദായം കായോ വുത്തോ, തസ്സ സബ്ബസ്സ ഇമസ്മിഞ്ഞേവ കായേ അനുപസ്സനതോ കായേ കായാനുപസ്സീതി ഏവമ്പി അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ.

അഥ വാ കായേ അഹന്തി വാ മമന്തി വാ ഏവം ഗഹേതബ്ബസ്സ യസ്സ കസ്സചി അനനുപസ്സനതോ, തസ്സ തസ്സേവ പന കേസലോമാദികസ്സ നാനാധമ്മസമൂഹസ്സ അനുപസ്സനതോ കായേ കേസാദിധമ്മസമൂഹസങ്ഖാതകായാനുപസ്സീതി ഏവമത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ.

അപിച “ഇമസ്മിം കായേ അനിച്ചതോ അനുപസ്സതി, നോ നിച്ചതോ”തിആദിനാ അനുക്കമേന പടിസമ്ഭിദായം ആഗതനയസ്സ സബ്ബസ്സേവ അനിച്ചലക്ഖണാദിനോ ആകാരസമൂഹസങ്ഖാതസ്സ കായസ്സ അനുപസ്സനതോപി കായേ കായാനുപസ്സീതി ഏവമ്പി അത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ. തഥാ ഹി അയം കായേ കായാനുപസ്സനാപടിപദം പടിപന്നോ ഭിക്ഖു ഇമം കായം അനിച്ചാനുപസ്സനാദീനം സത്തന്നം അനുപസ്സനാനം വസേന അനിച്ചതോ അനുപസ്സതി, നോ നിച്ചതോ. ദുക്ഖതോ അനുപസ്സതി, നോ സുഖതോ. അനത്തതോ അനുപസ്സതി, നോ അത്തതോ. നിബ്ബിന്ദതി, നോ നന്ദതി, വിരജ്ജതി, നോ രജ്ജതി, നിരോധേതി. നോ സമുദേതി, പടിനിസ്സജ്ജതി, നോ ആദിയതി. സോ തം അനിച്ചതോ അനുപസ്സന്തോ നിച്ചസഞ്ഞം പജഹതി , ദുക്ഖതോ അനുപസ്സന്തോ സുഖസഞ്ഞം പജഹതി, അനത്തതോ അനുപസ്സന്തോ അത്തസഞ്ഞം പജഹതി, നിബ്ബിന്ദന്തോ നന്ദിം പജഹതി , വിരജ്ജന്തോ രാഗം പജഹതി, നിരോധേന്തോ സമുദയം പജഹതി, പടിനിസ്സജ്ജന്തോ ആദാനം പജഹതീതി വേദിതബ്ബോ.

വിഹരതീതി ഇരിയതി. **ആതാപീ**തി തീസു ഭവേസു കിലേസേ ആതാപേതീതി ആതാപോ, വീരിയസ്സേതം നാമം. ആതാപോ അസ്സ അത്ഥീതി ആതാപീ. **സമ്പജാനോ**തി സമ്പജഞ്ഞസങ്ഖാതേന ഞാണേന സമന്നാഗതോ. **സതിമാ**തി കായപരിഗ്ഗാഹികായ സതിയാ സമന്നാഗതോ. അയം പന യസ്മാ സതിയാ ആരമ്മണം പരിഗ്ഗഹേത്വാ പഞ്ഞായ അനുപസ്സതി, ന ഹി സതിവിരഹിതസ്സ അനുപസ്സനാ നാമ അത്ഥി, തേനേവാഹ - “സതിഞ്ച ഖ്വാഹം, ഭിക്ഖവേ, സബ്ബത്ഥികം വദാമീ”തി (സം॰ നി॰ ൫.൨൩൪). തസ്മാ ഏത്ഥ “കായേ കായാനുപസ്സീ വിഹരതീ”തി ഏത്താവതാ കായാനുപസ്സനാസതിപട്ഠാനം വുത്തം ഹോതി. അഥ വാ യസ്മാ അനാതാപിനോ അന്തോസങ്ഖേപോ അന്തരായകരോ ഹോതി, അസമ്പജാനോ ഉപായപരിഗ്ഗഹേ അനുപായപരിവജ്ജനേ ച സമ്മുയ്ഹതി, മുട്ഠസ്സതി ഉപായാപരിച്ചാഗേ അനുപായാപരിഗ്ഗഹേ ച അസമത്ഥോ ഹോതി, തേനസ്സ തം കമ്മട്ഠാനം ന സമ്പജ്ജതി. തസ്മാ യേസം ധമ്മാനം ആനുഭാവേന തം സമ്പജ്ജതി, തേസം ദസ്സനത്ഥം “ആതാപീ സമ്പജാനോ സതിമാ”തി ഇദം വുത്തന്തി വേദിതബ്ബം.

ഇതി കായാനുപസ്സനാസതിപട്ഠാനം സമ്പയോഗങ്ഗഞ്ചസ്സ ദസ്സേത്വാ ഇദാനി പഹാനങ്ഗം ദസ്സേതും **വിനേയ്യ ലോകേ അഭിജ്ഝാദോമനസ്സ**ന്തി വുത്തം. തത്ഥ **വിനേയ്യാ**തി തദങ്ഗവിനയേന വാ വിക്ഖമ്ഭനവിനയേന വാ വിനയിത്വാ. **ലോകേ**തി തസ്മിഞ്ഞേവ കായേ. കായോ ഹി ഇധ ലുജ്ജനപലുജ്ജനട്ഠേന ലോകോതി അധിപ്പേതോ. യസ്മാ പനസ്സ ന കായമത്തേയേവ അഭിജ്ഝാദോമനസ്സം പഹീയതി, വേദനാദീസുപി പഹീയതിയേവ. തസ്മാ പഞ്ചപി ഉപാദാനക്ഖന്ധാ ലോകോതി വിഭങ്ഗേ വുത്തം. ലോകസങ്ഖാതത്താ വാ തേസം ധമ്മാനം അത്ഥുദ്ധാരനയേനേതം വുത്തം. യം പനാഹ - “തത്ഥ കതമോ ലോകോ? സ്വേവ കായോ ലോകോ”തി, അയമേവേത്ഥ അത്ഥോ. തസ്മിം ലോകേ അഭിജ്ഝാദോമനസ്സം വിനേയ്യാതി ഏവം സമ്ബന്ധോ ദട്ഠബ്ബോ. യസ്മാ പനേത്ഥ അഭിജ്ഝാഗ്ഗഹണേന കാമച്ഛന്ദോ, ദോമനസ്സഗ്ഗഹണേന ബ്യാപാദോ സങ്ഗഹം ഗച്ഛതി, തസ്മാ നീവരണപരിയാപന്നബലവധമ്മദ്വയദസ്സനേന നീവരണപ്പഹാനം വുത്തം ഹോതീതി വേദിതബ്ബം.

വിസേസേന ചേത്ഥ അഭിജ്ഝാവിനയേന കായസമ്പത്തിമൂലകസ്സ അനുരോധസ്സ, ദോമനസ്സവിനയേന കായവിപത്തിമൂലകസ്സ വിരോധസ്സ, അഭിജ്ഝാവിനയേന ച കായേ അഭിരതിയാ, ദോമനസ്സവിനയേന കായഭാവനായ അനഭിരതിയാ, അഭിജ്ഝാവിനയേന കായേ അഭൂതാനം സുഭസുഖഭാവാദീനം പക്ഖേപസ്സ, ദോമനസ്സവിനയേന കായേ ഭൂതാനം അസുഭാസുഖഭാവാദീനം അപനയനസ്സ ച പഹാനം വുത്തം. തേന യോഗാവചരസ്സ യോഗാനുഭാവോ യോഗസമത്ഥതാ ച ദീപിതാ ഹോതി. യോഗാനുഭാവോ ഹി എസ, യദിദം അനുരോധവിരോധവിപ്പമുത്തോ അരതിരതിസഹോ അഭൂതപക്ഖേപഭൂതാപനയനവിരഹിതോ ച ഹോതി. അനുരോധവിരോധവിപ്പമുത്തോ ചേസ അരതിരതിസഹോ അഭൂതം അപക്ഖിപന്തോ ഭൂതഞ്ച അനപനയന്തോ യോഗസമത്ഥോ ഹോതീതി.

അപരോ നയോ "കായേ കായാനുപസ്സീ"തി എത്ഥ അനുപസ്സനായ കമ്മട്ഠാനം വുത്തം. "വിഹരതീ"തി എത്ഥ വുത്തവിഹാരേന കമ്മട്ഠാനികസ്സ കായപരിഹരണം, "ആതാപീ"തിആദീസു പന ആതാപേന സമ്മപ്പധാനം, സതിസമ്പജഞ്ഞേന സബ്ബത്ഥകകമ്മട്ഠാനം, കമ്മട്ഠാനപരിഹരണൂപായോ വാ. സതിയാ വാ കായാനുപസ്സനാവസേന പടിലദ്ധസമഥോ, സമ്പജഞ്ഞേന വിപസ്സനാ അഭിജ്ഝാദോമനസ്സവിനയേന ഭാവനാബലം വുത്തന്തി വേദിതബ്ബം.

വിഭങ്ഗേ പന **അനുപസ്സീ**തി തത്ഥ "കതമാ അനുപസ്സനാ? യാ പഞ്ഞാ പജാനനാ വിചയോ പവിചയോ ധമ്മവിചയോ സല്ലക്ഖണാ ഉപലക്ഖണാ പച്ചുപലക്ഖണാ പണ്ഡിച്ചം കോസല്ലം നേപുഞ്ഞം വേഭബ്യാ ചിന്താ ഉപപരിക്ഖാ ഭൂരീമേധാ പരിണായികാ വിപസ്സനാ സമ്പജഞ്ഞം പതോദോ പഞ്ഞാ പഞ്ഞിന്ദ്രിയം പഞ്ഞാബലം പഞ്ഞാസത്ഥം പഞ്ഞാപാസാദോ പഞ്ഞാആലോകോ പഞ്ഞാഓഭാസോ പഞ്ഞാപജ്ജോതോ പഞ്ഞാരതനം അമോഹോ ധമ്മവിചയോ സമ്മാദിട്ഠി, അയം വുച്ചതി അനുപസ്സനാ. ഇമായ അനുപസ്സനായ ഉപേതോ ഹോതി സമുപേതോ ഉപഗതോ സമുപഗതോ ഉപപന്നോ സമന്നാഗതോ, തേന വുച്ചതി അനുപസ്സീതി. **വിഹരതീ**തി ഇരിയതി പവത്തതി പാലേതി യപേതി യാപേതി ചരതി വിഹരതി, തേന വുച്ചതി വിഹരതീതി. **ആതാപീ**തി തത്ഥ കതമം ആതാപം? യോ ചേതസികോ വീരിയാരമ്ഭോ നിക്കമോ പരക്കമോ ഉയ്യാമോ വായാമോ ഉസ്സാഹോ ഉസ്സോള്ഹീ ഥാമോ ധിതി അസിഥിലപരക്കമതാ അനിക്ഖിത്തഛന്ദതാ അനിക്ഖിത്തധുരതാ ധുരസമ്പഗ്ഗാഹീ വീരിയം വീരിയിന്ദ്രിയം വീരിയബലം സമ്മാവായാമോ, ഇദം വുച്ചതി ആതാപം. ഇമിനാ ആതാപേന ഉപേതോ ഹോതി...പേ॰... സമന്നാഗതോ , തേന വുച്ചതി ആതാപീതി. **സമ്പജാനോ**തി തത്ഥ കതമം സമ്പജഞ്ഞം? യാ പഞ്ഞാ പജാനനാ വിചയോ പവിചയോ ധമ്മവിചയോ സല്ലക്ഖണാ ഉപലക്ഖണാ പച്ചുപലക്ഖണാ പണ്ഡിച്ചം കോസല്ലം നേപുഞ്ഞം വേഭബ്യാ ചിന്താ ഉപപരിക്ഖാ ഭൂരീമേധാ പരിണായികാ വിപസ്സനാ സമ്പജഞ്ഞം പതോദോ പഞ്ഞാ പഞ്ഞിന്ദ്രിയം പഞ്ഞാബലം പഞ്ഞാസത്ഥം പഞ്ഞാപാസാദോ പഞ്ഞാആലോകോ പഞ്ഞാഓഭാസോ പഞ്ഞാപജ്ജോതോ പഞ്ഞാരതനം അമോഹോ ധമ്മവിചയോ സമ്മാദിട്ഠി, ഇദം വുച്ചതി സമ്പജഞ്ഞം. ഇമിനാ സമ്പജഞ്ഞേന ഉപേതോ ഹോതി ...പേ॰... സമന്നാഗതോ, തേന വുച്ചതി സമ്പജാനോതി. **സതിമാ**തി തത്ഥ കതമാ സതി? യാ സതി അനുസ്സതി പടിസ്സതി സതി സരണതാ ധാരണതാ അപിലാപനതാ അസമ്മുസനതാ സതി സതിന്ദ്രിയം സതിബലം സമ്മാസതി , അയം വുച്ചതി സതി. ഇമായ സതിയാ ഉപേതോ ഹോതി...പേ॰... സമന്നാഗതോ, തേന വുച്ചതി സതിമാതി.

വിനേയ്യ ലോകേ അഭിജ്ഝാദോമനസ്സന്തി തത്ഥ കതമോ ലോകോ? സ്വേവ കായോ ലോകോ. പഞ്ചപി ഉപാദാനക്ഖന്ധാ ലോകോ, അയം വുച്ചതി ലോകോ. തത്ഥ കതമാ അഭിജ്ഝാ? യോ രാഗോ സാരാഗോ അനുനയോ അനുരോധോ നന്ദീ നന്ദിരാഗോ ചിത്തസ്സ സാരാഗോ, അയം വുച്ചതി അഭിജ്ഝാ. തത്ഥ കതമം ദോമനസ്സം? യം ചേതസികം അസാതം ചേതസികം ദുക്ഖം ചേതോസമ്ഫസ്സജാ അസാതാ ദുക്ഖാ വേദനാ, ഇദം വുച്ചതി ദോമനസ്സം. ഇതി അയഞ്ച അഭിജ്ഝാ, ഇദഞ്ച ദോമനസ്സം ഇമമ്ഹി ലോകേ വിനീതാ ഹോന്തി പടിവിനീതാ സന്താ സമിതാ വൂപസമിതാ അത്ഥങ്ഗതാ അബ്ഭത്ഥങ്ഗതാ അപ്പിതാ ബ്യപ്പിതാ സോസിതാ വിസോസിതാ ബ്യന്തീകതാ, തേന വുച്ചതി വിനേയ്യ ലോകേ അഭിജ്ഝാദോമനസ്സ"ന്തി (വിഭ॰ ൩൬൭-൩൬൮).

ഏവമേതേസം പദാനം അത്ഥോ വുത്തോ. തേന സഹ അയം അട്ഠകഥാനയോ യഥാ സംസന്ദതി, ഏവം വേദിതബ്ബോ. അയം താവ കായാനുപസ്സനാസതിപട്ഠാനുദ്ദേസസ്സ അത്ഥവണ്ണനാ.

ഇദാനി വേദനാസു. ചിത്തേ. ധമ്മേസു ധമ്മാനുപസ്സീ വിഹരതി...പേ॰... വിനേയ്യ ലോകേ അഭിജ്ഝാദോമനസ്സന്തി എത്ഥ **വേദനാസു വേദനാനുപസ്സീ**തി ഏവമാദീസു വേദനാദീനം പുന വചനേ പയോജനം കായാനുപസ്സനായം വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബം. വേദനാസു വേദനാനുപസ്സീ. ചിത്തേ ചിത്താനുപസ്സീ. ധമ്മേസു ധമ്മാനുപസ്സീതി എത്ഥ പന **വേദനാ**തി തിസ്സോ വേദനാ, താ ച

ലോകിയാ ഏവ. ചിത്തമ്പി ലോകിയം, തഥാ ധമ്മാ. തേസം വിഭാഗോ നിദ്ദേസവാരേ പാകടോ ഭവിസ്സതി. കേവലം പനിധ യഥാ വേദനാ അനുപസ്സിതബ്ബാ, തഥാ താ അനുപസ്സന്തോ "വേദനാസു വേദനാനുപസ്സീ"തി വേദിതബ്ബോ. ഏസ നയോ ചിത്തധമ്മേസുപി. കഥഞ്ച വേദനാ അനുപസ്സിതബ്ബാതി? സുഖാ താവ വേദനാ ദുക്ഖതോ, ദുക്ഖാ സല്ലതോ, അദുക്ഖമസുഖാ അനിച്ചതോ. യഥാഹ -

"യോ സുഖം ദുക്ഖതോ അദ്ദ, ദുക്ഖമദ്ദക്ഖി സല്ലതോ;
അദുക്ഖമസുഖം സന്തം, അദ്ദക്ഖി നം അനിച്ചതോ;
സ വേ സമ്മദ്ദസോ ഭിക്ഖു, ഉപസന്തോ ചരിസ്സതീ"തി. (സം॰ നി॰ ൪.൨൫൩);

സബ്ബാ ഏവ ചേതാ "ദുക്ഖാ"തിപി അനുപസ്സിതബ്ബാ. വുത്തഞ്ഹേതം - "യം കിഞ്ചി വേദയിതം, തം ദുക്ഖസ്മിന്തി വദാമീ"തി (സം॰ നി॰ ൪.൨൫൯). സുഖദുക്ഖതോപി ച അനുപസ്സിതബ്ബാ. യഥാഹ "സുഖാ വേദനാ ഠിതിസുഖാ വിപരിണാമദുക്ഖാ"തി (മ॰ നി॰ ൧.൪൬൫) സബ്ബം വിത്ഥാരേതബ്ബം. അപിച അനിച്ചാദിസത്തഅനുപസ്സനാവസേനപി അനുപസ്സിതബ്ബാ. സേസം നിദ്ദേസവാരേയേവ പാകടം ഭവിസ്സതി.

ചിത്തധമ്മേസുപി ചിത്തം താവ ആരമ്മണാധിപതിസഹജാതഭൂമികമ്മവിപാകകിരിയാദിനാനത്തഭേദാനം അനിച്ചാദിഅനുപസ്സനാനം നിദ്ദേസവാരേ ആഗതസരാഗാദിഭേദാനഞ്ച വസേന അനുപസ്സിതബ്ബം. ധമ്മാ സലക്ഖണസാമഞ്ഞലക്ഖണാനം സുഞ്ഞതധമ്മസ്സ അനിച്ചാദിസത്താനുപസ്സനാനം നിദ്ദേസവാരേ ആഗതസന്താദിഭേദാനഞ്ച വസേന അനുപസ്സിതബ്ബാ. സേസം വുത്തനയമേവ. കാമഞ്ചേത്ഥ യസ്സ കായസങ്ഖാതേ ലോകേ അഭിജ്ഝാദോമനസ്സം പഹീനം, തസ്സ വേദനാദീസുപി തം പഹീനമേവ. നാനാപുഗ്ഗലവസേന പന നാനാചിത്തക്ഖണികസതിപട്ഠാനഭാവനാവസേന ച സബ്ബത്ഥ വുത്തം. യതോ വാ ഏകത്ഥ പഹീനം സേസേസുപി പഹീനം ഹോതി, തേനേവസ്സ തത്ഥ പഹാനദസ്സനത്ഥമ്പി ഏതം വുത്തന്തി വേദിതബ്ബന്തി.

ഉദ്ദേസവാരകഥാ നിട്ഠിതാ.

കായാനുപസ്സനാ ആനാപാനപബ്ബവണ്ണനാ

൩൭൪. ഇദാനി സേയ്യഥാപി നാമ ഛേകോ വിലീവകാരകോ ഥൂലകിലഞ്ജസണ്ഹകിലഞ്ജചങ്കോടകപേളാപുടാദീനി ഉപകരണാനി കത്തുകാമോ ഏകം മഹാവേണും ലഭിത്വാ ചതുധാ ഭിന്ദിത്വാ തതോ ഏകേകം വേണുഖണ്ഡം ഗഹേത്വാ ഫാലേത്വാ തം തം ഉപകരണം കരേയ്യ, ഏവമേവ ഭഗവാ സതിപട്ഠാനദേസനായ സത്താനം അനേകപ്പകാരം വിസേസാധിഗമം കത്തുകാമോ ഏകമേവ സമ്മാസതിം "ചത്താരോ സതിപട്ഠാനാ. കതമേ ചത്താരോ? ഇധ, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖു കായേ കായാനുപസ്സീ വിഹരതീ"തിആദിനാ നയേന ആരമ്മണവസേന ചതുധാ ഭിന്ദിത്വാ തതോ ഏകേകം സതിപട്ഠാനം ഗഹേത്വാ കായം വിഭജന്തോ "കഥഞ്ച ഭിക്ഖവേ"തിആദിനാ നയേന നിദ്ദേസവാരം വത്തുമാരദ്ധോ.

തത്ഥ **കഥഞ്ചാ**തിആദി വിത്ഥാരേതുകമ്യതാപുച്ഛാ. അയം പനേത്ഥ സങ്ഖേപത്ഥോ - ഭിക്ഖവേ, കേന ച പകാരേന ഭിക്ഖു കായേ കായാനുപസ്സീ വിഹരതീതി? ഏസ നയോ സബ്ബപുച്ഛാവാരേസു. **ഇധ ഭിക്ഖവേ ഭിക്ഖൂ**തി ഭിക്ഖവേ ഇമസ്മിം സാസനേ ഭിക്ഖു. അയഞ്ഹേത്ഥ ഇധസദ്ദോ സബ്ബപ്പകാരകായാനുപസ്സനാനിബ്ബത്തകസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ സന്നിസ്സയഭൂതസാസനപരിദീപനോ അഞ്ഞസാസനസ്സ തഥാഭാവപടിസേധനോ ച. വുത്തഞ്ഹേതം "ഇധേവ ഭിക്ഖവേ, സമണോ...പേ॰... സുഞ്ഞാ പരപ്പവാദാ സമണേഭി അഞ്ഞേഹീ"തി (മ॰ നി॰ ൧.൧൩൯). തേന വുത്തം "ഇമസ്മിം സാസനേ ഭിക്ഖൂ"തി.

അരഞ്ഞഗതോ വാ രുക്ഖമൂലഗതോ വാ സുഞ്ഞാഗാരഗതോ വാതി ഇദമസ്സ സതിപട്ഠാനഭാവനാനുരൂപസേനാസനപരിഗ്ഗഹപരിദീപനം. ഇമസ്സ ഹി ഭിക്ഖുനോ ദീഘരത്തം രൂപാദീസു ആരമ്മണേസു അനുവിസടം ചിത്തം കമ്മട്ഠാനവീഥിം ഓതരിതും ന ഇച്ഛതി, കൂടഗോണയുത്തരഥോ വിയ ഉപ്പഥമേവ ധാവതി. തസ്മാ സേയ്യഥാപി നാമ ഗോപോ കൂടധേനുയാ സബ്ബം ഖീരം പിവിത്വാ വഡ്ഢിതം കൂടവച്ഛം ദമേതുകാമോ ധേനുതോ അപനേത്വാ ഏകമന്തേ മഹന്തം ഥമ്ഭം നിഖണിത്വാ തത്ഥ യോത്തേന ബന്ധേയ്യ. അഥസ്സ സോ വച്ഛോ ഇതോ ചിതോ ച വിപ്ഫന്ദിത്വാ പലായിതും അസക്കോന്തോ തമേവ ഥമ്ഭം ഉപനിസീദേയ്യ വാ ഉപനിപജ്ജേയ്യ വാ, ഏവമേവ ഇമിനാപി ഭിക്ഖുനാ ദീഘരത്തം രൂപാരമ്മണാദിരസപാനവഡ്ഢിതം ദുട്ഠചിത്തം ദമേതുകാമേന രൂപാദിആരമ്മണതോ അപനേത്വാ അരഞ്ഞം വാ രുക്ഖമൂലം വാ സുഞ്ഞാഗാരം വാ പവിസിത്വാ തത്ഥ സതിപട്ഠാനാരമ്മണത്ഥമ്ഭേ സതിയോത്തേന ബന്ധിതബ്ബം. ഏവമസ്സ തം ചിത്തം ഇതോ ചിതോ ച വിപ്ഫന്ദിത്വാപി പുബ്ബേ ആചിണ്ണാരമ്മണം അലഭമാനം സതിയോത്തം

ഛിന്ദിത്വാ പലായിതും അസക്കോന്തം തമേവാരമ്മണം ഉപചാരപ്പനാവസേന ഉപനിസീദതി ചേവ ഉപനിപജ്ജതി ച. തേനാഹു പോരാണാ -

"യഥാ ഥമ്ഭേ നിബന്ധേയ്യ, വച്ഛം ദമം നരോ ഇധ;
ബന്ധേയ്യേവം സകം ചിത്തം, സതിയാരമ്മണേ ദള്ഹ"ന്തി.

ഏവമസ്സേതം സേനാസനം ഭാവനാനുരൂപം ഹോതി. തേന വുത്തം "ഇദമസ്സ സതിപട്ഠാനഭാവനാനുരൂപസേനാസനപരിഗ്ഗഹപരിദീപന"ന്തി.

അപിച യസ്മാ ഇദം കായാനുപസ്സനായ മുദ്ധഭൂതം സബ്ബബുദ്ധപച്ചേകബുദ്ധസാവകാനം വിസേസാധിഗമദിട്ഠധമ്മസുഖവിഹാരപദട്ഠാനം ആനാപാനസ്സതികമ്മട്ഠാനം ഇത്ഥിപുരിസഹത്ഥിഅസ്സാദിസദ്ദസമാകുലം ഗാമന്തം അപരിച്ചജിത്വാ ന സുകരം സമ്പാദേതും, സദ്ദകണ്ഡകത്താ ഝാനസ്സ. അഗാമകേ പന അരഞ്ഞേ സുകരം യോഗാവചരേന ഇദം കമ്മട്ഠാനം പരിഗ്ഗഹേത്വാ ആനാപാനചതുത്ഥജ്ഝാനം നിബ്ബത്തേത്വാ തദേവ ഝാനം പാദകം കത്വാ സങ്ഖാരേ സമ്മസിത്വാ അഗ്ഗഫലം അരഹത്തം പാപുണിതും, തസ്മാസ്സ അനുരൂപസേനാസനം ദസ്സേന്തോ ഭഗവാ, "അരഞ്ഞഗതോ വാ"തിആദിമാഹ.

വത്ഥുവിജ്ജാചരിയോ വിയ ഹി ഭഗവാ. സോ യഥാ വത്ഥുവിജ്ജാചരിയോ നഗരഭൂമിം പസ്സിത്വാ സുട്ഠു ഉപപരിക്ഖിത്വാ "ഏത്ഥ നഗരം മാപേഥാ"തി ഉപദിസതി, സോത്ഥിനാ ച നഗരേ നിട്ഠിതേ രാജകുലതോ മഹാസക്കാരം ലഭതി, ഏവമേവ യോഗാവചരസ്സ അനുരൂപസേനാസനം ഉപപരിക്ഖിത്വാ "ഏത്ഥ കമ്മട്ഠാനമനുയുഞ്ജിതബ്ബ"ന്തി ഉപദിസതി, തതോ തത്ഥ കമ്മട്ഠാനമനുയുഞ്ജന്തേന യോഗിനാ അനുക്കമേന അരഹത്തേ പത്തേ "സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ വത സോ ഭഗവാ"തി മഹന്തം സക്കാരം ലഭതി.

അയം പന ഭിക്ഖു ദീപിസദിസോതി വുച്ചതി. യഥാ ഹി മഹാദീപിരാജാ അരഞ്ഞേ തിണഗഹനം വാ വനഗഹനം വാ പബ്ബതഗഹനം വാ നിസ്സായ നിലീയിത്വാ വനമഹിംസഗോകണ്ണസൂകരാദയോ മിഗേ ഗണ്ഹാതി, ഏവമേവ അയം അരഞ്ഞാദീസു കമ്മട്ഠാനം അനുയുഞ്ജന്തോ ഭിക്ഖു യഥാക്കമേന ചത്താരോ മഗ്ഗേ ചേവ ചത്താരി അരിയഫലാനി ച ഗണ്ഹാതി. തേനാഹു പോരാണാ -

"യഥാപി ദീപികോ നാമ, നിലീയിത്വാ ഗണ്ഹതീ മിഗേ;
തഥേവായം ബുദ്ധപുത്തോ, യുത്തയോഗോ വിപസ്സകോ;
അരഞ്ഞം പവിസിത്വാന, ഗണ്ഹാതി ഫലമുത്തമ"ന്തി.

തേനസ്സ പരക്കമജവയോഗ്ഗഭൂമിം അരഞ്ഞസേനാസനം ദസ്സേന്തോ ഭഗവാ "അരഞ്ഞഗതോ വാ"തിആദിമാഹ. ഇതോ പരം ഇമസ്മിം ആനാപാനപബ്ബേ യം വത്തബ്ബം സിയാ, തം വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ വുത്തമേവ. **സേയ്യഥാപി, ഭിക്ഖവേ, ദക്ഖോ ഭമകാരോ വാ**തി ഇദഞ്ഹി ഉപമാമത്തമേവ **ഇതി അജ്ഝത്തം വാ കായേ**തി ഇദം അപ്പനാമത്തമേവ ച തത്ഥ അനാഗതം, സേസം ആഗതമേവ.

യം പന അനാഗതം, തത്ഥ **ദക്ഖോ**തി ഛേകോ. **ദീഘം വാ അഞ്ഛന്തോ**തി മഹന്താനം ഭേരീപോക്ഖരാദീനം ലിഖനകാലേ ഹത്ഥേ ച പാദേ ച പസാരേത്വാ ദീഘം കഡ്ഢന്തോ. **രസ്സം വാ അഞ്ഛന്തോ**തി ഖുദ്ദകാനം ദന്തസൂചിവേധകാദീനം ലിഖനകാലേ മന്ദമന്ദം രസ്സം കഡ്ഢന്തോ. **ഏവമേവ ഖോ**തി ഏവം അയമ്പി ഭിക്ഖു അദ്ധാനവസേന ഇത്തരവസേന ച പവത്താനം അസ്സാസപസ്സാസാനം വസേന ദീഘം വാ അസ്സസന്തോ ദീഘം അസ്സസാമീതി പജാനാതി...പേ... പസ്സസിസ്സാമീതി സിക്ഖതീതി. തസ്സേവം സിക്ഖതോ അസ്സാസപസ്സാസനിമിത്തേ ചത്താരി ഝാനാനി ഉപ്പജ്ജന്തി, സോ ഝാനാ വുട്ഠഹിത്വാ അസ്സാസപസ്സാസേ വാ പരിഗ്ഗണ്ഹാതി ഝാനങ്ഗാനി വാ.

തത്ഥ അസ്സാസപസ്സാസകമ്മികോ "ഇമേ അസ്സാസപസ്സാസാ കിം നിസ്സിതാ? വത്ഥുനിസ്സിതാ. വത്ഥു നാമ കരജകായോ, കരജകായോ നാമ ചത്താരി മഹാഭൂതാനി ഉപാദാരൂപഞ്ചേ"തി ഏവം രൂപം പരിഗ്ഗണ്ഹാതി. തതോ തദാരമ്മണേ ഫസ്സപഞ്ചമകേ നാമന്തി. ഏവം നാമരൂപം പരിഗ്ഗഹേത്വാ തസ്സ പച്ചയം പരിയേസന്തോ അവിജ്ജാദിപടിച്ചസമുപ്പാദം ദിസ്വാ "പച്ചയപച്ചയുപ്പന്നധമ്മമത്തമേവേതം, അഞ്ഞോ സത്തോ വാ പുഗ്ഗലോ വാ നത്ഥീ"തി വിതിണ്ണകങ്ഖോ സപ്പച്ചയനാമരൂപേ തിലക്ഖണം ആരോപേത്വാ വിപസ്സനം വഡ്ഢേന്തോ അനുക്കമേന അരഹത്തം പാപുണാതി. ഇദം ഏകസ്സ ഭിക്ഖുനോ യാവ അരഹത്താ നിയ്യാനമുഖം.

ഝാനകമ്മികോപി "ഇമാനി ഝാനങ്ഗാനി കിം നിസ്സിതാനി, വത്ഥുനിസ്സിതാനി, വത്ഥു നാമ കരജകായോ ഝാനങ്ഗാനി നാമം, കരജകായോ രൂപ"ന്തി നാമരൂപം വവത്ഥപേത്വാ തസ്സ പച്ചയം

പരിയേസന്തോ അവിജ്ജാദിപച്ചയാകാരം ദിസ്വാ "പച്ചയപച്ചയുപ്പന്നധമ്മമത്തമേവേതം, അഞ്ഞോ സത്തോ വാ പുഗ്ഗലോ വാ നത്ഥീ"തി വിതിണ്ണകങ്ഖോ സപ്പച്ചയനാമരൂപേ തിലക്ഖണം ആരോപേത്വാ വിപസ്സനം വഡ്ഢേന്തോ അനുക്കമേന അരഹത്തം പാപുണാതി. ഇദമേകസ്സ ഭിക്ഖുനോ യാവ അരഹത്താ നിയ്യാനമുഖം.

ഇതി അജ്ഝത്തം വാതി ഏവം അത്തനോ വാ അസ്സാസപസ്സാസകായേ കായാനുപസ്സീ വിഹരതി. **ബഹിദ്ധാ വാ**തി പരസ്സ വാ അസ്സാസപസ്സാസകായേ. **അജ്ഝത്തബഹിദ്ധാ വാ**തി കാലേന അത്തനോ, കാലേന പരസ്സ അസ്സാസപസ്സാസകായേ. ഏതേനസ്സ പഗുണകമ്മട്ഠാനം അട്ഠപേത്വാ അപരാപരം സഞ്ചരണകാലോ കഥിതോ. ഏകസ്മിം കാലേ പനിദം ഉഭയം ന ലബ്ഭതി.

സമുദയധമ്മാനുപസ്സീ വാതി യഥാ നാമ കമ്മാരസ്സ ഭസ്തഞ്ച ഗഗ്ഗരനാളിഞ്ച തജ്ജഞ്ച വായാമം പടിച്ച വാതോ അപരാപരം സഞ്ചരതി, ഏവം ഭിക്ഖുനോ കരജകായഞ്ച നാസപുടഞ്ച ചിത്തഞ്ച പടിച്ച അസ്സാസപസ്സാസകായോ അപരാപരം സഞ്ചരതി. കായാദയോ ധമ്മാ സമുദയധമ്മാ, തേ പസ്സന്തോ "സമുദയധമ്മാനുപസ്സീ വാ കായസ്മിം വിഹരതീ"തി വുച്ചതി. **വയധമ്മാനുപസ്സീ വാ**തി യഥാ ഭസ്തായ അപനീതായ ഗഗ്ഗരനാളിയാ ഭിന്നായ തജ്ജേ ച വായാമേ അസതി സോ വാതോ നപ്പവത്തതി, ഏവമേവ കായേ ഭിന്നേ നാസപുടേ വിദ്ധസ്തേ ചിത്തേ ച നിരുദ്ധേ അസ്സാസപസ്സാസകായോ നാമ നപ്പവത്തതീതി കായാദിനിരോധാ അസ്സാസപസ്സാസനിരോധോതി ഏവം പസ്സന്തോ "വയധമ്മാനുപസ്സീ വാ കായസ്മിം വിഹരതീ"തി വുച്ചതി. **സമുദയവയധമ്മാനുപസ്സീ വാ**തി കാലേന സമുദയം കാലേന വയം അനുപസ്സന്തോ. **അത്ഥി കായോതി വാ പനസ്സാ**തി കായോവ അത്ഥി, ന സത്തോ, ന പുഗ്ഗലോ, ന ഇത്ഥീ, ന പുരിസോ, ന അത്താ, ന അത്തനിയം, നാഹം, ന മമ, ന കോചി, ന കസ്സചീതി ഏവമസ്സ സതി പച്ചുപട്ഠിതാ ഹോതി.

യാവദേവാതി പയോജനപരിച്ഛേദവവത്ഥാപനമേതം. ഇദം വുത്തം ഹോതി - യാ സാ സതി പച്ചുപട്ഠിതാ ഹോതി, സാ ന അഞ്ഞദത്ഥായ. അഥ ഖോ യാവദേവ ഞാണമത്തായ അപരാപരം ഉത്തരുത്തരി ഞാണപമാണത്ഥായ ചേവ സതിപമാണത്ഥായ ച, സതിസമ്പജഞ്ഞാനം വുഡ്ഢത്ഥായാതി അത്ഥോ. **അനിസ്സിതോ ച വിഹരതീ**തി തണ്ഹാനിസ്സയദിട്ഠിനിസ്സയാനം വസേന അനിസ്സിതോവ വിഹരതി. **ന ച കിഞ്ചി ലോകേ ഉപാദിയതീ**തി ലോകസ്മിം കിഞ്ചി രൂപം വാ...പേ... വിഞ്ഞാണം വാ "അയം മേ അത്താ വാ അത്തനിയം വാ"തി ന ഗണ്ഹാതി. **ഏവമ്പീ**തി ഉപരി അത്ഥം ഉപാദായ സമ്പിണ്ഡനത്ഥോ പി-കാരോ. ഇമിനാ പന പദേന ഭഗവാ ആനാപാനപബ്ബദേസനം നിയ്യാതേത്വാ ദസ്സേതി.

തത്ഥ അസ്സാസപസ്സാസപരിഗ്ഗാഹികാ സതി ദുക്ഖസച്ചം, തസ്സാ സമുട്ഠാപികാ പുരിമതണ്ഹാ സമുദയസച്ചം ഉഭിന്നം അപ്പവത്തി നിരോധസച്ചം, ദുക്ഖപരിജാനനോ സമുദയപജഹനോ നിരോധാരമ്മണോ അരിയമഗ്ഗോ മഗ്ഗസച്ചം. ഏവം ചതുസച്ചവസേന ഉസ്സക്കിത്വാ നിബ്ബുതിം പാപുണാതീതി ഇദമേകസ്സ അസ്സാസപസ്സാസവസേന അഭിനിവിട്ഠസ്സ ഭിക്ഖുനോ യാവ അരഹത്താ നിയ്യാനമുഖന്തി.

ആനാപാനപബ്ബം നിട്ഠിതം.

ഇരിയാപഥപബ്ബവണ്ണനാ

൩൭൨. ഏവം അസ്സാസപസ്സാസവസേന കായാനുപസ്സനം വിഭജിത്വാ ഇദാനി ഇരിയാപഥവസേന വിഭജിതും **പുന ചപരന്തി**ആദിമാഹ. തത്ഥ കാമം സോണസിങ്ഗാലാദയോപി ഗച്ഛന്താ "ഗച്ഛാമാ"തി ജാനന്തി, ന പനേതം ഏവരൂപം ജാനനം സന്ധായ വുത്തം. ഏവരൂപഞ്ഹി ജാനനം സത്തൂപലദ്ധിം ന പജഹതി, അത്തസഞ്ഞം ന ഉഗ്ഘാടേതി, കമ്മട്ഠാനം വാ സതിപട്ഠാനഭാവനാ വാ ന ഹോതി. ഇമസ്സ പന ഭിക്ഖുനോ ജാനനം സത്തൂപലദ്ധിം പജഹതി, അത്തസഞ്ഞം ഉഗ്ഘാടേതി കമ്മട്ഠാനഞ്ചേവ സതിപട്ഠാനഭാവനാ ച ഹോതി. ഇദഞ്ഹി "കോ ഗച്ഛതി, കസ്സ ഗമനം, കിം കാരണാ ഗച്ഛതീ"തി ഏവം സമ്പജാനനം സന്ധായ വുത്തം. ഠാനാദീസുപി ഏസേവ നയോ.

തത്ഥ കോ ഗച്ഛതീതി? ന കോചി സത്തോ വാ പുഗ്ഗലോ വാ ഗച്ഛതി. കസ്സ ഗമനന്തി? ന കസ്സചി സത്തസ്സ വാ പുഗ്ഗലസ്സ വാ ഗമനം. കിം കാരണാ ഗച്ഛതീതി ?
ചിത്തകിരിയവായോധാതുവിപ്ഫാരേന ഗച്ഛതി. തസ്മാ ഏസ ഏവം പജാനാതി - "ഗച്ഛാമീ"തി ചിത്തം ഉപ്പജ്ജതി , തം വായം ജനേതി, വായോ വിഞ്ഞത്തിം ജനേതി,
ചിത്തകിരിയവായോധാതുവിപ്ഫാരേന സകലകായസ്സ പുരതോ അഭിനീഹാരോ ഗമനന്തി വുച്ചതി. ഠാനാദീസുപി ഏസേവ നയോ.

തത്രാപി ഹി "തിട്ഠാമീ"തി ചിത്തം ഉപ്പജ്ജതി, തം വായം ജനേതി, വായോ വിഞ്ഞത്തിം ജനേതി, ചിത്തകിരിയവായോധാതുവിപ്ഫാരേന സകലകായസ്സ കോടിതോ പട്ഠായ ഉസ്സിതഭാവോ

ഠാനന്തി വുച്ചതി. "നിസീദാമീ"തി ചിത്തം ഉപ്പജ്ജതി, തം വായം ജനേതി, വായോ വിഞ്ഞത്തിം ജനേതി, ചിത്തകിരിയവായോധാതുവിപ്ഫാരേന ഹേട്ഠിമകായസ്സ സമിഞ്ജനം ഉപരിമകായസ്സ ഉസ്സിതഭാവോ നിസജ്ജാതി വുച്ചതി. "സയാമീ"തി ചിത്തം ഉപ്പജ്ജതി, തം വായം ജനേതി, വായോ വിഞ്ഞത്തിം ജനേതി, ചിത്തകിരിയവായോധാതുവിപ്ഫാരേന സകലസരീരസ്സ തിരിയതോ പസാരണം സയനന്തി വുച്ചതീതി.

തസ്സ ഏവം പജാനതോ ഏവം ഹോതി "സത്തോ ഗച്ഛതി, സത്തോ തിട്ഠതീ"തി വുച്ചതി, അത്ഥതോ പന കോചി സത്തോ ഗച്ഛന്തോ വാ ഠിതോ വാ നത്ഥി. യഥാ പന "സകടം ഗച്ഛതി, സകടം തിട്ഠതീ"തി വുച്ചതി, ന ച കിഞ്ചി സകടം നാമ ഗച്ഛന്തം വാ ഠിതം വാ അത്ഥി, ചത്താരോ പന ഗോണേ യോജേത്വാ ഛേകമ്ഹി സാരഥിമ്ഹി പാജേന്തേ "സകടം ഗച്ഛതി, സകടം തിട്ഠതീ"തി വോഹാരമത്തമേവ ഹോതി, ഏവമേവ അജാനനട്ഠേന സകടം വിയ കായോ, ഗോണാ വിയ ചിത്തജവാതാ, സാരഥി വിയ ചിത്തം. "ഗച്ഛാമി തിട്ഠാമീ"തി ചിത്തേ ഉപ്പന്നേ വായോധാതു വിഞ്ഞത്തിം ജനയമാനാ ഉപ്പജ്ജതി, ചിത്തകിരിയവായോധാതുവിപ്ഫാരേന ഗമനാദീനി പവത്തന്തി, തതോ "സത്തോ ഗച്ഛതി, സത്തോ തിട്ഠതി, അഹം ഗച്ഛാമി, അഹം തിട്ഠാമീ"തി വോഹാരമത്തം ഹോതി. തേനാഹ -

> "നാവാ മാലുതവേഗേന, ജിയാവേഗേന തേജനം;
> യഥാ യാതി തഥാ കായോ, യാതി വാതാഹതോ അയം.
>
> യന്തം സുത്തവസേനേവ, ചിത്തസുത്തവസേനിദം;
> പയുത്തം കായയന്തമ്പി, യാതി ഠാതി നിസീദതി.
>
> കോ നാമ ഏത്ഥ സോ സത്തോ, യോ വിനാ ഹേതുപച്ചയേ;
> അത്തനോ ആനുഭാവേന, തിട്ഠേ വാ യദി വാ വജേ"തി.

തസ്മാ ഏവം ഹേതുപച്ചയവസേനേവ പവത്താനി ഗമനാദീനി സല്ലക്ഖേന്തോ ഏസ "ഗച്ഛന്തോ വാ ഗച്ഛാമീതി പജാനാതി, ഠിതോ വാ, നിസിന്നോ വാ, സയാനോ വാ സയാനോമ്ഹീതി പജാനാതീ"തി വേദിതബ്ബോ.

യഥാ യഥാ വാ പനസ്സ കായോ പണിഹിതോ ഹോതി, തഥാ തഥാ നം പജാനാതീതി സബ്ബസങ്ഗാഹികവചനമേതം. ഇദം വുത്തം ഹോതി - യേന യേന വാ ആകാരേനസ്സ കായോ ഠിതോ ഹോതി, തേന തേന നം പജാനാതി. ഗമനാകാരേന ഠിതം ഗച്ഛതീതി പജാനാതി. ഠാനനിസജ്ജസയനാകാരേന ഠിതം സയാനോതി പജാനാതീതി.

ഇതി അജ്ഝത്തം വാതി ഏവം അത്തനോ വാ ചതുഇരിയാപഥപരിഗ്ഗണ്ഹനേന കായേ കായാനുപസ്സീ വിഹരതി. **ബഹിദ്ധാ വാ**തി പരസ്സ വാ ചതുഇരിയാപഥപരിഗ്ഗണ്ഹനേന. **അജ്ഝത്തബഹിദ്ധാ വാ**തി കാലേന അത്തനോ, കാലേന പരസ്സ ചതുഇരിയാപഥപരിഗ്ഗണ്ഹനേന കായേ കായാനുപസ്സീ വിഹരതി. **സമുദയധമ്മാനുപസ്സീ വാ**തിആദീസു പന അവിജ്ജാസമുദയാ രൂപസമുദയോതിആദിനാ നയേന പഞ്ചഹാകാരേഹി രൂപക്ഖന്ധസ്സ സമുദയോ ച വയോ ച നീഹരിതബ്ബോ. തഞ്ഹി സന്ധായ ഇധ "സമുദയധമ്മാനുപസ്സീ വാ"തിആദി വുത്തം. **അത്ഥി കായോതി വാ പനസ്സാ**തിആദി വുത്തസദിസമേവ.

ഇധാപി ചതുഇരിയാപഥപരിഗ്ഗാഹികാ സതി ദുക്ഖസച്ചം, തസ്സാ സമുട്ഠാപികാ പുരിമതണ്ഹാ സമുദയസച്ചം, ഉഭിന്നം അപ്പവത്തി നിരോധസച്ചം, ദുക്ഖപരിജാനനോ സമുദയപജഹനോ നിരോധാരമ്മണോ അരിയമഗ്ഗോ മഗ്ഗസച്ചം. ഏവം ചതുസച്ചവസേന ഉസ്സക്കിത്വാ നിബ്ബുതിം പാപുണാതീതി ഇദമേകസ്സ ചതുഇരിയാപഥപരിഗ്ഗാഹകസ്സ ഭിക്ഖുനോ യാവ അരഹത്താ നിയ്യാനമുഖന്തി.

ഇരിയാപഥപബ്ബം നിട്ഠിതം.

ചതുസമ്പജഞ്ഞപബ്ബവണ്ണനാ

൩൭൭. ഏവം ഇരിയാപഥവസേന കായാനുപസ്സനം വിഭജിത്വാ ഇദാനി ചതുസമ്പജഞ്ഞവസേന വിഭജിതും **പുന ചപരന്തി**ആദിമാഹ . തത്ഥ **അഭിക്കന്തേതി**ആദീനി **സാമഞ്ഞഫലേ** വണ്ണിതാനി. **ഇതി അജ്ഝത്തം വാ**തി ഏവം ചതുസമ്പജഞ്ഞപരിഗ്ഗണ്ഹനേന അത്തനോ വാ കായേ, പരസ്സ വാ കായേ, കാലേന വാ അത്തനോ, കാലേന വാ പരസ്സ കായേ കായാനുപസ്സീ വിഹരതി. ഇധാപി **സമുദയവയധമ്മാനുപസ്സീ**തിആദീസു രൂപക്ഖന്ധസ്സേവ സമുദയോ ച വയോ ച നീഹരിതബ്ബോ. സേസം വുത്തസദിസമേവ.

ഇധ ചതുസമ്പജഞ്ഞപരിഗ്ഗാഹികാ സതി ദുക്ഖസച്ചം, തസ്സാ സമുട്ഠാപികാ പുരിമതണ്ഹാ സമുദയസച്ചം, ഉഭിന്നം അപ്പവത്തി നിരോധസച്ചം, വുത്തപ്പകാരോ അരിയമഗ്ഗോ മഗ്ഗസച്ചം. ഏവം ചതുസച്ചവസേന ഉസ്സക്കിത്വാ നിബ്ബുതിം പാപുണാതീതി ഇദമേകസ്സ ചതുസമ്പജഞ്ഞപരിഗ്ഗാഹകസ്സ ഭിക്ഖുനോ വസേന യാവ അരഹത്താ നിയ്യാനമുഖന്തി.

ചതുസമ്പജഞ്ഞപബ്ബം നിട്ഠിതം.

പടികൂലമനസികാരപബ്ബവണ്ണനാ

൩൭൭. ഏവം ചതുസമ്പജഞ്ഞവസേന കായാനുപസ്സനം വിഭജിത്വാ ഇദാനി പടികൂലമനസികാരവസേന വിഭജിതും **പുന ചപരന്തി**ആദിമാഹ. തത്ഥ **ഇമമേവ കായന്തി**ആദീസു യം വത്തബ്ബം സിയാ, തം സബ്ബം സബ്ബാകാരേന വിത്ഥാരതോ വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ കായഗതാസതികമ്മട്ഠാനേ വുത്തം. **ഉഭതോമുഖാതി** ഹേട്ഠാ ച ഉപരി ചാതി ദ്വീഹി മുഖേഹി യുത്താ. **നാനാവിഹിതസ്സാതി** നാനാവിധസ്സ.

ഇദം പനേത്ഥ ഓപമ്മസംസന്ദനം - ഉഭതോമുഖാ പുതോളി വിയ ഹി ചാതുമഹാഭൂതികോ കായോ, തത്ഥ മിസ്സേത്വാ പക്ഖിത്തനാനാവിധധഞ്ഞം വിയ കേസാദയോ ദ്വത്തിംസാകാരാ, ചക്ഖുമാ പുരിസോ വിയ യോഗാവചരോ, തസ്സ തം പുതോളിം മുഞ്ചിത്വാ പച്ചവേക്ഖതോ നാനാവിധധഞ്ഞസ്സ പാകടകാലോ വിയ യോഗിനോ ദ്വത്തിംസാകാരസ്സ വിഭൂതകാലോ വേദിതബ്ബോ. **ഇതി അജ്ഝത്തം വാതി** ഏവം കേസാദിപരിഗ്ഗണ്ഹനേന അത്തനോ വാ കായേ, പരസ്സ വാ കായേ, കാലേന വാ അത്തനോ, കാലേന വാ പരസ്സ കായേ കായാനുപസ്സീ വിഹരതി. ഇതോ പരം വുത്തനയമേവ. കേവലഞ്ഹി ഇധ ദ്വത്തിംസാകാരപരിഗ്ഗാഹികാ സതി ദുക്ഖസച്ചന്തി ഏവം യോജനം കത്വാ നിയ്യാനമുഖം വേദിതബ്ബം. സേസം പുരിമസദിസമേവാതി.

പടികൂലമനസികാരപബ്ബം നിട്ഠിതം.

ധാതുമനസികാരപബ്ബവണ്ണനാ

൩൭൮. ഏവം പടികൂലമനസികാരവസേന കായാനുപസ്സനം വിഭജിത്വാ ഇദാനി ധാതുമനസികാരവസേന വിഭജിതും **പുന ചപരന്തി**ആദിമാഹ. തത്ഥായം ഓപമ്മസംസന്ദനേന സദ്ധിം അത്ഥവണ്ണനാ - യഥാ കോചി ഗോഘാതകോ വാ തസ്സേവ വാ ഭത്തവേതനഭതോ അന്തേവാസികോ ഗാവിം വധിത്വാ വിനിവിജ്ഝിത്വാ ചതസ്സോ ദിസാ ഗതാനം മഹാപഥാനം വേമജ്ഝട്ഠാനസങ്ഖാതേ ചതുമഹാപഥേ കോട്ഠാസം കോട്ഠാസം കത്വാ നിസിന്നോ അസ്സ, ഏവമേവ ഭിക്ഖു ചതുന്നം ഇരിയാപഥാനം യേന കേനചി ആകാരേന ഠിതത്താ യഥാഠിതം, യഥാഠിതത്താ ച യഥാപണിഹിതം കായം "അത്ഥി ഇമസ്മിം കായേ പഥവീധാതു...പേ॰... വായോധാതൂ"തി ഏവം പച്ചവേക്ഖതി.

കിം വുത്തം ഹോതി - യഥാ ഗോഘാതകസ്സ ഗാവിം പോസേന്തസ്സാപി ആഘാതനം ആഹരന്തസ്സാപി ആഹരിത്വാ തത്ഥ ബന്ധിത്വാ ഠപേന്തസ്സപി വധേന്തസ്സാപി വധിതം മതം പസ്സന്തസ്സാപി താവദേവ ഗാവീതി സഞ്ഞാ ന അന്തരധായതി, യാവ നം പദാലേത്വാ ബിലസോ ന വിഭജതി. വിഭജിത്വാ നിസിന്നസ്സ പനസ്സ ഗാവീതി സഞ്ഞാ അന്തരധായതി, മംസസഞ്ഞാ പവത്തതി. നാസ്സ ഏവം ഹോതി - "അഹം ഗാവിം വിക്കിണാമി, ഇമേ ഗാവിം ഹരന്തീ"തി. അഥ ഖ്വസ്സ "അഹം മംസം വിക്കിണാമി, ഇമേ മംസം ഹരന്തി" ച്ചേവ ഹോതി; ഏവമേവ ഇമസ്സാപി ഭിക്ഖുനോ പുബ്ബേ ബാലപുഥുജ്ജനകാലേ ഗിഹിഭൂതസ്സാപി പബ്ബജിതസ്സാപി താവദേവ സത്തോതി വാ പുഗ്ഗലോതി വാ സഞ്ഞാ ന അന്തരധായതി, യാവ ഇമമേവ കായം യഥാഠിതം യഥാപണിഹിതം ഘനവിനിബ്ഭോഗം കത്വാ ധാതുസോ ന പച്ചവേക്ഖതി. ധാതുസോ പച്ചവേക്ഖതോ പനസ്സ സത്തസഞ്ഞാ അന്തരധായതി, ധാതുവസേനേവ ചിത്തം സന്തിട്ഠതി. തേനാഹ ഭഗവാ - ""ഇമമേവ കായം യഥാഠിതം യഥാപണിഹിതം ധാതുസോ പച്ചവേക്ഖതി 'അത്ഥി ഇമസ്മിം കായേ പഥവീധാതു ആപോധാതു തേജോധാതു വായോധാതൂ'തി. സേയ്യഥാപി, ഭിക്ഖവേ, ദക്ഖോ ഗോഘാതകോ വാ...പേ॰... വായോധാതൂ"തി. ഗോഘാതകോ വിയ ഹി യോഗീ, ഗാവീതി സഞ്ഞാ വിയ സത്തസഞ്ഞാ, ചതുമഹാപഥോ വിയ ചതുഇരിയാപഥോ, ബിലസോ വിഭജിത്വാ നിസിന്നഭാവോ വിയ ധാതുസോ പച്ചവേക്ഖണന്തി അയമേത്ഥ പാളിവണ്ണനാ. കമ്മട്ഠാനകഥാ പന വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ വിത്ഥാരിതാ.

ഇതി അജ്ഝത്തം വാതി ഏവം ചതുധാതുപരിഗ്ഗണ്ഹനേന അത്തനോ വാ കായേ, പരസ്സ വാ കായേ, കാലേന വാ അത്തനോ, കാലേന വാ പരസ്സ കായേ കായാനുപസ്സീ വിഹരതി. ഇതോ പരം വുത്തനയമേവ. കേവലഞ്ഹി ഇധ ചതുധാതുപരിഗ്ഗാഹികാ സതി ദുക്ഖസച്ചന്തി ഏവം യോജനം കത്വാ നിയ്യാനമുഖം വേദിതബ്ബം, സേസം പുരിമസദിസമേവാതി.

ധാതുമനസികാരപബ്ബം നിട്ഠിതം.

നവസിവഥികപബ്ബവണ്ണനാ

൩൭൯. ഏവം ധാതുമനസികാരവസേന കായാനുപസ്സനം വിഭജിത്വാ ഇദാനി നവഹി സിവഥികപബ്ബേഹി വിഭജിതും **പുന ചപരന്തി**ആദിമാഹ. തത്ഥ **സേയ്യഥാപി പസ്സേയ്യാ**തി യഥാ പസ്സേയ്യ. **സരീരന്തി** മതസരീരം. **സിവഥികായ ഛഡ്ഡിത**ന്തി സുസാനേ അപവിദ്ധം. ഏകാഹം മതസ്സ അസ്സാതി **ഏകാഹമതം.** ദ്വീഹം മതസ്സ അസ്സാതി **ദ്വീഹമതം.** തീഹം മതസ്സ അസ്സാതി **തീഹമതം.** കമ്മാരഭസ്താ വിയ വായുനാ ഉദ്ധം ജീവിതപരിയാദാനാ യഥാനുക്കമം സമുഗ്ഗതേന സൂനഭാവേന ഉദ്ധുമാതത്താ ഉദ്ധുമാതം, ഉദ്ധുമാതമേവ **ഉദ്ധുമാതകം.** പടികൂലത്താ വാ കുച്ഛിതം ഉദ്ധുമാതന്തി ഉദ്ധുമാതകം. വിനീലം വുച്ചതി വിപരിഭിന്നവണ്ണം, വിനീലമേവ **വിനീലകം.** പടികൂലത്താ വാ കുച്ഛിതം വിനീലന്തി വിനീലകം. മംസുസ്സദട്ഠാനേസു രത്തവണ്ണസ്സ പുബ്ബസന്നിചയട്ഠാനേസു സേതവണ്ണസ്സ യേഭുയ്യേന ച നീലവണ്ണസ്സ നീലട്ഠാനേസു നീലസാടകപാരുതസ്സേവ ഛവസരീരസ്സേതം അധിവചനം. പരിഭിന്നട്ഠാനേഹി നവഹി വാ വണമുഖേഹി വിസ്സന്ദമാനപുബ്ബം വിപുബ്ബം, വിപുബ്ബമേവ വിപുബ്ബകം. പടികൂലത്താ വാ കുച്ഛിതം വിപുബ്ബന്തി വിപുബ്ബകം. വിപുബ്ബകം ജാതം തഥാഭാവം ഗതന്തി **വിപുബ്ബകജാതം.**

സോ ഇമമേവ കായന്തി സോ ഭിക്ഖു ഇമം അത്തനോ കായം തേന കായേന സദ്ധിം ഞാണേന ഉപസംഹരതി ഉപനേതി. കഥം? **അയമ്പി ഖോ കായോ ഏവംധമ്മോ ഏവംഭാവീ ഏവംഅനതീതോ**തി. ഇദം വുത്തം ഹോതി - ആയു, ഉസ്മാ, വിഞ്ഞാണന്തി ഇമേസം തിണ്ണം ധമ്മാനം അത്ഥിതായ അയം കായോ ഠാനഗമനാദിഖമോ ഹോതി, ഇമേസം പന വിഗമാ അയമ്പി ഖോ കായോ ഏവംധമ്മോ ഏവം പൂതികസഭാവോയേവ, **ഏവംഭാവീ** ഏവം ഉദ്ധുമാതാദിഭേദോ ഭവിസ്സതി, **ഏവംഅനതീതോ** ഏവം ഉദ്ധുമാതാദിഭാവം അനതിക്കന്തോതി. **ഇതി അജ്ഝത്തം വാ**തി ഏവം ഉദ്ധുമാതാദിപരിഗ്ഗണ്ഹനേന അത്തനോ വാ കായേ, പരസ്സ വാ കായേ, കാലേന വാ അത്തനോ, കാലേന വാ പരസ്സ കായേ കായാനുപസ്സീ വിഹരതി.

ഖജ്ജമാനന്തി ഉദരാദീസു നിസീദിത്വാ ഉദരമംസഓട്ഠമംസഅക്ഖികൂടാദീനി ലുഞ്ചിത്വാ ലുഞ്ചിത്വാ ഖാദിയമാനം. **സമംസലോഹിത**ന്തി സാവസേസമംസലോഹിതയുത്തം. **നിമംസലോഹിതമക്ഖിത**ന്തി മംസേ ഖീണേപി ലോഹിതം ന സുസ്സതി, തം സന്ധായ വുത്തം "നിമംസലോഹിതമക്ഖിത"ന്തി. **അഞ്ഞേനാ**തി അഞ്ഞേന ദിസാഭാഗേന. **ഹത്ഥട്ഠിക**ന്തി ചതുസട്ഠിഭേദമ്പി ഹത്ഥട്ഠികം പാടിയേക്കം പാടിയേക്കം വിപ്പകിണ്ണം. **പാദട്ഠികാ**ദീസുപി ഏസേവ നയോ.

തേരോവസ്സികാനീതി അതിക്കന്തസംവച്ഛരാനി. **പൂതീനീ**തി അബ്ഭോകാസേ ഠിതാനി വാതാതപവുട്ഠിസമ്ഫസ്സേന തേരോവസ്സികാനേവ പൂതീനി ഹോന്തി, അന്തോഭൂമിഗതാനി പന ചിരതരം തിട്ഠന്തി. **ചുണ്ണകജാതാനീ**തി ചുണ്ണം ചുണ്ണം ഹുത്വാ വിപ്പകിണ്ണാനി. സബ്ബത്ഥ സോ ഇമമേവാതി വുത്തനയേന ഖജ്ജമാനാദീനം വസേന യോജനാ കാതബ്ബാ. **ഇതി അജ്ഝത്തം വാ**തി ഏവം ഖജ്ജമാനാദിപരിഗ്ഗണ്ഹനേന യാവ ചുണ്ണകഭാവാ അത്തനോ വാ കായേ, പരസ്സ വാ കായേ കാലേന വാ അത്തനോ, കാലേന വാ പരസ്സ കായേ കായാനുപസ്സീ വിഹരതി.

ഇധ പന ഠത്വാ നവസിവഥികാ സമോധാനേതബ്ബാ. ഏകാഹമതം വാതി ഹി ആദിനാ നയേന വുത്താ സബ്ബാപി ഏകാ, കാകേഹി വാ ഖജ്ജമാനന്തിആദികാ ഏകാ, അട്ഠികസങ്ഖലികം സമംസലോഹിതം ന്ഹാരുസമ്ബന്ധന്തി ഏകാ, നിമംസലോഹിതമക്ഖിതം ന്ഹാരുസമ്ബന്ധന്തി ഏകാ, അപഗതമംസലോഹിതം ന്ഹാരുസമ്ബന്ധന്തി ഏകാ, അട്ഠികാനി അപഗതസമ്ബന്ധാനീതിആദികാ ഏകാ അട്ഠികാനി സേതാനി സങ്ഖവണ്ണപടിഭാഗാനീതി ഏകാ, പുഞ്ജകിതാനി തേരോവസ്സികാനീതി ഏകാ, പൂതീനി ചുണ്ണകജാതാനീതി ഏകാതി.

ഏവം ഖോ, ഭിക്ഖവേതി ഇദം നവസിവഥികാ ദസ്സേത്വാ കായാനുപസ്സനം നിട്ഠപേന്തോ ആഹ. തത്ഥ നവസിവഥികപരിഗ്ഗാഹികാ സതി ദുക്ഖസച്ചം, തസ്സാ സമുട്ഠാപികാ പുരിമതണ്ഹാ സമുദയസച്ചം, ഉഭിന്നം അപ്പവത്തി നിരോധസച്ചം, ദുക്ഖപരിജാനനോ സമുദയപജഹനോ നിരോധാരമ്മണോ അരിയമഗ്ഗോ മഗ്ഗസച്ചം. ഏവം ചതുസച്ചവസേന ഉസ്സക്കിത്വാ നിബ്ബുതിം പാപുണാതീതി ഇദം നവസിവഥികപരിഗ്ഗാഹകാനം ഭിക്ഖൂനം യാവ അരഹത്താ നിയ്യാനമുഖന്തി.

നവസിവഥികപബ്ബം നിട്ഠിതം.

ഏത്താവതാ ച ആനാപാനപബ്ബം, ഇരിയാപഥപബ്ബം, ചതുസമ്പജഞ്ഞപബ്ബം, പടികൂലമനസികാരപബ്ബം, ധാതുമനസികാരപബ്ബം, നവസിവഥികപബ്ബാനീതി ചുദ്ദസപബ്ബാ കായാനുപസ്സനാ നിട്ഠിതാ ഹോതി. തത്ഥ ആനാപാനപബ്ബം, പടികൂലമനസികാരപബ്ബന്തി ഇമാനേവ

ദ്വേ അപ്പനാകമ്മട്ഠാനാനി, സിവഥികാനം പന ആദീനവാനുപസ്സനാവസേന വുത്തത്താ സേസാനി ദ്വാദസാപി ഉപചാരകമ്മട്ഠാനാനേവാതി.

കായാനുപസ്സനാ നിട്ഠിതാ.

വേദനാനുപസ്സനാവണ്ണനാ

൩൮൦. ഏവം ഭഗവാ ചുദ്ദസവിധേന കായാനുപസ്സനാസതിപട്ഠാനം കഥേത്വാ ഇദാനി നവവിധേന വേദനാനുപസ്സനം കഥേതും **കഥഞ്ച, ഭിക്ഖവേ**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **സുഖം വേദന**ന്തി കായികം വാ ചേതസികം വാ സുഖം വേദനം വേദയമാനോ "അഹം സുഖം വേദനം വേദയാമീ"തി പജാനാതീതി അത്ഥോ. തത്ഥ കാമം ഉത്താനസേയ്യകാപി ദാരകാ ഥഞ്ഞപിവനാദികാലേ സുഖം വേദയമാനാ "സുഖം വേദനം വേദയാമാ"തി പജാനന്തി, ന പനേതം ഏവരൂപം ജാനനം സന്ധായ വുത്തം. ഏവരൂപഞ്ഹി ജാനനം സത്തൂപലദ്ധിം ന ജഹതി, അത്തസഞ്ഞം ന ഉഗ്ഘാടേതി, കമ്മട്ഠാനം വാ സതിപട്ഠാനഭാവനാ വാ ന ഹോതി. ഇമസ്സ പന ഭിക്ഖുനോ ജാനനം സത്തൂപലദ്ധിം ജഹതി, അത്തസഞ്ഞം ഉഗ്ഘാടേതി, കമ്മട്ഠാനഞ്ചേവ സതിപട്ഠാനഭാവനാ ച ഹോതി. ഇദഞ്ഹി "കോ വേദയതി, കസ്സ വേദനാ, കിം കാരണാ വേദനാ"തി ഏവം സമ്പജാനവേദിയനം സന്ധായ വുത്തം.

തത്ഥ കോ വേദയതീതി ന കോചി സത്തോ വാ പുഗ്ഗലോ വാ വേദയതി. കസ്സ വേദനാതി ന കസ്സചി സത്തസ്സ വാ പുഗ്ഗലസ്സ വാ വേദനാ. കിം കാരണാ വേദനാതി വത്ഥുആരമ്മണാവ പനസ്സ വേദനാ, തസ്മാ ഏസ ഏവം പജാനാതി "തം തം സുഖാദീനം വത്ഥും ആരമ്മണം കത്വാ വേദനാവ വേദയതി തം പന വേദനായ പവത്തിം ഉപാദായ'അഹം വേദയാമീ'തി വോഹാരമത്തം ഹോതീ"തി. ഏവം വത്ഥും ആരമ്മണം കത്വാ വേദനാവ വേദയതീതി സല്ലക്ഖേന്തോ ഏസ "സുഖം വേദനം വേദയാമീതി പജാനാതീ"തി വേദിതബ്ബോ ചിത്തലപബ്ബതേ അഞ്ഞതരഥേരോ വിയ.

ഥേരോ കിര അഫാസുകകാലേ ബലവവേദനായ നിത്ഥുനന്തോ അപരാപരം പരിവത്തതി, തമേകോ ദഹരോ ആഹ - "കതരം വോ, ഭന്തേ, ഠാനം രുജ്ജതീ"തി. ആവുസോ, പാടിയേക്കം രുജ്ജനട്ഠാനം നാമ നത്ഥി, വത്ഥും ആരമ്മണം കത്വാ വേദനാവ വേദയതീതി. ഏവം ജാനനകാലതോ പട്ഠായ അധിവാസേതും വട്ടതി നോ, ഭന്തേ,തി. അധിവാസേമി, ആവുസോതി. അധിവാസനാ, ഭന്തേ, സേയ്യോതി. ഥേരോ അധിവാസേസി. വാതോ യാവ ഹദയാ ഫാലേസി, മഞ്ചകേ അന്താനി രാസികതാനി അഹേസും. ഥേരോ ദഹരസ്സ ദസ്സേസി "വട്ടതാവുസോ, ഏത്തകാ അധിവാസനാ"തി. ദഹരോ തുണ്ഹീ അഹോസി. ഥേരോ വീരിയസമതം യോജേത്വാ സഹ പടിസമ്ഭിദാഹി അരഹത്തം പാപുണിത്വാ **സമസീസീ** ഹുത്വാ പരിനിബ്ബായി.

യഥാ ച സുഖം, ഏവം ദുക്ഖം...പേ॰... നിരാമിസം അദുക്ഖമസുഖം വേദനം വേദയമാനോ "നിരാമിസം അദുക്ഖമസുഖം വേദനം വേദയാമീ"തി പജാനാതി. ഇതി ഭഗവാ രൂപകമ്മട്ഠാനം കഥേത്വാ അരൂപകമ്മട്ഠാനം കഥേന്തോ യസ്മാ ഫസ്സവസേന ചിത്തവസേന വാ കഥിയമാനം പാകടം ന ഹോതി , അന്ധകാരം വിയ ഖായതി, വേദനാനം പന ഉപ്പത്തിപാകടതായ വേദനാവസേന പാകടം ഹോതി, തസ്മാ സക്കപഞ്ഹേ വിയ ഇധാപി വേദനാവസേന അരൂപകമ്മട്ഠാനം കഥേസി. തത്ഥ "ദുവിധഞ്ഹി കമ്മട്ഠാനം രൂപകമ്മട്ഠാനം അരൂപകമ്മട്ഠാനഞ്ചാ"തിആദി കഥാമഗ്ഗോ **സക്കപഞ്ഹേ** വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബോ.

തത്ഥ **സുഖം വേദന**ന്തിആദീസു അയം അപരോപി പജാനനപരിയായോ, സുഖം വേദനം വേദയാമീതി പജാനാതീതി സുഖവേദനാക്ഖണേ ദുക്ഖവേദനായ അഭാവതോ സുഖം വേദനം വേദയമാനോ "സുഖം വേദനംയേവ വേദയാമീ"തി പജാനാതി. തേന യാ പുബ്ബേ ഭൂതപുബ്ബാ ദുക്ഖവേദനാ, തസ്സ ഇദാനി അഭാവതോ ഇമിസ്സാ ച സുഖായ വേദനായ ഇതോ പഠമം അഭാവതോ വേദനാ നാമ അനിച്ചാ അധുവാ വിപരിണാമധമ്മാ, ഇതിഹ തത്ഥ സമ്പജാനോ ഹോതി. വുത്തമ്പി ചേതം ഭഗവതാ -

> "യസ്മിം, അഗ്ഗിവേസ്സന, സമയേ സുഖം വേദനം വേദേതി, നേവ തസ്മിം സമയേ ദുക്ഖം വേദനം വേദേതി, ന അദുക്ഖമസുഖം വേദനം വേദേതി, സുഖംയേവ തസ്മിം സമയേ വേദനം വേദേതി. യസ്മിം, അഗ്ഗിവേസ്സന, സമയേ ദുക്ഖം...പേ॰... അദുക്ഖമസുഖം വേദനം വേദേതി, നേവ തസ്മിം സമയേ സുഖം വേദനം വേദേതി, ന ദുക്ഖം വേദനം വേദേതി, അദുക്ഖമസുഖംയേവ തസ്മിം സമയേ വേദനം വേദേതി. സുഖാപി, ഖോ, അഗ്ഗിവേസ്സന, വേദനാ അനിച്ചാ സങ്ഖതാ പടിച്ചസമുപ്പന്നാ ഖയധമ്മാ വയധമ്മാ വിരാഗധമ്മാ നിരോധധമ്മാ. ദുക്ഖാപി, ഖോ...പേ॰... അദുക്ഖമസുഖാപി ഖോ, അഗ്ഗിവേസ്സന, വേദനാ അനിച്ചാ...പേ॰... നിരോധധമ്മാ. ഏവം പസ്സം, അഗ്ഗിവേസ്സന, സുതവാ അരിയസാവകോ സുഖായപി വേദനായ നിബ്ബിന്ദതി, ദുക്ഖായപി വേദനായ നിബ്ബിന്ദതി, അദുക്ഖമസുഖായപി

വേദനായ നിബ്ബിന്ദതി, നിബ്ബിന്ദം വിരജ്ജതി, വിരാഗാ വിമുച്ചതി, വിമുത്തസ്മിം 'വിമുത്തമീ'തി ഞാണം ഹോതി, 'ഖീണാ ജാതി, വുസിതം ബ്രഹ്മചരിയം, കതം കരണീയം, നാപരം ഇത്ഥത്തായാ'തി പജാനാതീ"തി (മ॰ നി॰ ൨.൨൩).

സാമിസം വാ സുഖന്തിആദീസു **സാമിസാ സുഖാ** നാമ പഞ്ചകാമഗുണാമിസസന്നിസ്സിതാ ഛ ഗേഹസിതസോമനസ്സവേദനാ. **നിരാമിസാ സുഖാ** നാമ ഛ നേക്ഖമ്മസിതസോമനസ്സവേദനാ. **സാമിസാ ദുക്ഖാ** നാമ ഛ ഗേഹസിതദോമനസ്സവേദനാ. **നിരാമിസാ ദുക്ഖാ** നാമ ഛ നേക്ഖമ്മസിതദോമനസ്സവേദനാ. **സാമിസാ അദുക്ഖമസുഖാ** നാമ ഛ ഗേഹസിതഉപേക്ഖാവേദനാ. **നിരാമിസാ അദുക്ഖമസുഖാ** നാമ ഛ നേക്ഖമ്മസിതഉപേക്ഖാവേദനാ. താസം വിഭാഗോ **സക്കപഞ്ഹേ** വുത്തോയേവ.

ഇതി അജ്ഝത്തം വാതി ഏവം സുഖവേദനാദിപരിഗ്ഗണ്ഹനേന അത്തനോ വാ വേദനാസു, പരസ്സ വാ വേദനാസു, കാലേന വാ അത്തനോ, കാലേന വാ പരസ്സ വേദനാസു വേദനാനുപസ്സീ വിഹരതി. **സമുദയവയധമ്മാനുപസ്സീ വാ**തി ഏത്ഥ പന അവിജ്ജാസമുദയാ വേദനാസമുദയോതിആദീഹി പഞ്ചഹി പഞ്ചഹി ആകാരേഹി വേദനാനം സമുദയഞ്ച വയഞ്ച പസ്സന്തോ "സമുദയധമ്മാനുപസ്സീ വാ വേദനാസു വിഹരതി, വയധമ്മാനുപസ്സീ വാ വേദനാസു വിഹരതി, കാലേന സമുദയധമ്മാനുപസ്സീ വാ വേദനാസു, കാലേന വയധമ്മാനുപസ്സീ വാ വേദനാസു വിഹരതീ"തി വേദിതബ്ബോ. ഇതോ പരം കായാനുപസ്സനായം വുത്തനയമേവ. കേവലഞ്ഹി ഇധ വേദനാപരിഗ്ഗാഹികാ സതി ദുക്ഖസച്ചന്തി ഏവം യോജനം കത്വാ വേദനാപരിഗ്ഗാഹകസ്സ ഭിക്ഖുനോ നിയ്യാനമുഖം വേദിതബ്ബം, സേസം താദിസമേവാതി.

വേദനാനുപസ്സനാ നിട്ഠിതാ.

ചിത്താനുപസ്സനാവണ്ണനാ

൩൮൧. ഏവം നവവിധേന വേദനാനുപസ്സനാസതിപട്ഠാനം കഥേത്വാ ഇദാനി സോളസവിധേന ചിത്താനുപസ്സനം കഥേതും **കഥഞ്ച, ഭിക്ഖവേ**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **സരാഗ**ന്തി അട്ഠവിധലോഭസഹഗതം. **വീതരാഗ**ന്തി ലോകിയകുസലാബ്യാകതം. ഇദം പന യസ്മാ സമ്മസനം ന ധമ്മസമോധാനം തസ്മാ ഇധ ഏകപദേപി ലോകുത്തരം ന ലബ്ഭതി. സേസാനി ചത്താരി അകുസലചിത്താനി നേവ പുരിമപദം ന പച്ഛിമപദം ഭജന്തി. **സദോസ**ന്തി ദുവിധദോമനസ്സസഹഗതം. **വീതദോസ**ന്തി ലോകിയകുസലാബ്യാകതം. സേസാനി ദസ അകുസലചിത്താനി നേവ പുരിമപദം, ന പച്ഛിമപദം ഭജന്തി. **സമോഹ**ന്തി വിചികിച്ഛാസഹഗതഞ്ചേവ, ഉദ്ധച്ചസഹഗതഞ്ചാതി ദുവിധം. യസ്മാ പന മോഹോ സബ്ബാകുസലേസു ഉപ്പജ്ജതി, തസ്മാ സേസാനിപി ഇധ വട്ടന്തിയേവ. ഇമസ്മിഞ്ഞേവ ഹി ദുകേ ദ്വാദസാകുസലചിത്താനി പരിയാദിന്നാനീതി. **വീതമോഹ**ന്തി ലോകിയകുസലാബ്യാകതം. **സങ്ഖിത്ത**ന്തി ഥിനമിദ്ധാനുപതിതം. ഏതഞ്ഹി സങ്കുടിതചിത്തം നാമ. **വിക്ഖിത്ത**ന്തി ഉദ്ധച്ചസഹഗതം, ഏതഞ്ഹി പസടചിത്തം നാമ.

മഹഗ്ഗതന്തി രൂപാരൂപാവചരം. **അമഹഗ്ഗത**ന്തി കാമാവചരം. **സഉത്തര**ന്തി കാമാവചരം. **അനുത്തര**ന്തി രൂപാവചരം അരൂപാവചരഞ്ച. തത്രാപി സഉത്തരം രൂപാവചരം, അനുത്തരം അരൂപാവചരമേവ. **സമാഹിത**ന്തി യസ്സ അപ്പനാസമാധി ഉപചാരസമാധി വാ അത്ഥി. **അസമാഹിത**ന്തി ഉഭയസമാധിവിരഹിതം . **വിമുത്ത**ന്തി തദങ്ഗവിക്ഖമ്ഭനവിമുത്തീഹി വിമുത്തം. **അവിമുത്ത**ന്തി ഉഭയവിമുത്തിവിരഹിതം. സമുച്ഛേദപടിപ്പസ്സദ്ധിനിസ്സരണവിമുത്തീനം പന ഇധ ഓകാസോവ നത്ഥി.

ഇതി അജ്ഝത്തം വാതി ഏവം സരാഗാദിപരിഗ്ഗണ്ഹനേന യസ്മിം യസ്മിം ഖണേ യം യം ചിത്തം പവത്തതി, തം തം സല്ലക്ഖേന്തോ അത്തനോ വാ ചിത്തേ, പരസ്സ വാ ചിത്തേ, കാലേന വാ അത്തനോ, കാലേന വാ പരസ്സ ചിത്തേ ചിത്താനുപസ്സീ വിഹരതി. **സമുദയവയധമ്മാനുപസ്സീ**തി ഏത്ഥ പന അവിജ്ജാസമുദയാ വിഞ്ഞാണസമുദയോതി ഏവം പഞ്ചഹി പഞ്ചഹി ആകാരേഹി വിഞ്ഞാണസ്സ സമുദയോ ച വയോ ച നീഹരിതബ്ബോ. ഇതോ പരം വുത്തനയമേവ. കേവലഞ്ഹി ഇധ ചിത്തപരിഗ്ഗാഹികാ സതി ദുക്ഖസച്ചന്തി ഏവം പദയോജനം കത്വാ ചിത്തപരിഗ്ഗാഹകസ്സ ഭിക്ഖുനോ നിയ്യാനമുഖം വേദിതബ്ബം. സേസം താദിസമേവാതി.

ചിത്താനുപസ്സനാ നിട്ഠിതാ.

ധമ്മാനുപസ്സനാ നീവരണപബ്ബവണ്ണനാ

൩൮൨. ഏവം സോളസവിധേന ചിത്താനുപസ്സനാസതിപട്ഠാനം കഥേത്വാ ഇദാനി പഞ്ചവിധേന ധമ്മാനുപസ്സനം കഥേതും **കഥഞ്ച, ഭിക്ഖവേ**തിആദിമാഹ. അപിച ഭഗവതാ കായാനുപസ്സനായ

സുദ്ധരൂപപരിഗ്ഗഹോ കഥിതോ, വേദനാചിത്താനുപസ്സനാഹി സുദ്ധഅരൂപപരിഗ്ഗഹോ. ഇദാനി രൂപാരൂപമിസ്സകപരിഗ്ഗഹം കഥേതും "കഥഞ്ച, ഭിക്ഖവേ"തിആദിമാഹ. കായാനുപസ്സനായ വാ രൂപക്ഖന്ധപരിഗ്ഗഹോവ കഥിതോ, വേദനാനുപസ്സനായ വേദനാക്ഖന്ധപരിഗ്ഗഹോവ, ചിത്താനുപസ്സനായ വിഞ്ഞാണക്ഖന്ധപരിഗ്ഗഹോവ ഇദാനി സഞ്ഞാസങ്ഖാരക്ഖന്ധപരിഗ്ഗഹമ്പി കഥേതും "കഥഞ്ച, ഭിക്ഖവേ"തിആദിമാഹ.

തത്ഥ **സന്ത**ന്തി അഭിണ്ഹസമുദാചാരവസേന സംവിജ്ജമാനം. **അസന്ത**ന്തി അസമുദാചാരവസേന വാ പഹീനത്താ വാ അസംവിജ്ജമാനം. **യഥാ ചാ**തി യേന കാരണേന കാമച്ഛന്ദസ്സ ഉപ്പാദോ ഹോതി. **തഞ്ച പജാനാതീ**തി തഞ്ച കാരണം പജാനാതി. ഇതി ഇമിനാ നയേന സബ്ബപദേസു അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ.

തത്ഥ സുഭനിമിത്തേ അയോനിസോമനസികാരേന കാമച്ഛന്ദസ്സ ഉപ്പാദോ ഹോതി. **സുഭനിമിത്തം** നാമ സുഭമ്പി സുഭനിമിത്തം, സുഭാരമ്മണമ്പി സുഭനിമിത്തം. **അയോനിസോമനസികാരോ** നാമ അനുപായമനസികാരോ ഉപ്പഥമനസികാരോ അനിച്ചേ നിച്ചന്തി വാ, ദുക്ഖേ സുഖന്തി വാ, അനത്തനി അത്താതി വാ, അസുഭേ സുഭന്തി വാ മനസികാരോ. തം തത്ഥ ബഹുലം പവത്തയതോ കാമച്ഛന്ദോ ഉപ്പജ്ജതി. തേനാഹ ഭഗവാ - "അത്ഥി, ഭിക്ഖവേ, സുഭനിമിത്തം, തത്ഥ അയോനിസോമനസികാരബഹുലീകാരോ, അയമാഹാരോ അനുപ്പന്നസ്സ വാ കാമച്ഛന്ദസ്സ ഉപ്പാദായ ഉപ്പന്നസ്സ വാ കാമച്ഛന്ദസ്സ ഭിയ്യോഭാവായ വേപുല്ലായാ"തി (സം॰ നി॰ ൫.൨൩൨).

അസുഭനിമിത്തേ പന യോനിസോമനസികാരേനസ്സ പഹാനം ഹോതി. **അസുഭനിമിത്തം** നാമ അസുഭമ്പി അസുഭാരമ്മണമ്പി. **യോനിസോമനസികാരോ** നാമ ഉപായമനസികാരോ പഥമനസികാരോ അനിച്ചേ അനിച്ചന്തി വാ, ദുക്ഖേ ദുക്ഖന്തി വാ, അനത്തനി അനത്താതി വാ, അസുഭേ അസുഭന്തി വാ മനസികാരോ. തം തത്ഥ ബഹുലം പവത്തയതോ കാമച്ഛന്ദോ പഹീയതി. തേനാഹ ഭഗവാ - "അത്ഥി, ഭിക്ഖവേ, അസുഭനിമിത്തം, തത്ഥ യോനിസോമനസികാരബഹുലീകാരോ, അയമാഹാരോ അനുപ്പന്നസ്സ വാ കാമച്ഛന്ദസ്സ അനുപ്പാദായ ഉപ്പന്നസ്സ വാ കാമച്ഛന്ദസ്സ പഹാനായാ"തി (സം॰ നി॰ ൫.൨൩൨).

അപിച ഛ ധമ്മാ കാമച്ഛന്ദസ്സ പഹാനായ സംവത്തന്തി അസുഭനിമിത്തസ്സ ഉഗ്ഗഹോ, അസുഭഭാവനാനുയോഗോ, ഇന്ദ്രിയേസു ഗുത്തദ്വാരതാ, ഭോജനേ മത്തഞ്ഞുതാ, കല്യാണമിത്തതാ, സപ്പായകഥാതി. ദസവിധഞ്ഹി അസുഭനിമിത്തം ഉഗ്ഗണ്ഹന്തസ്സാപി കാമച്ഛന്ദോ പഹീയതി, ഭാവേന്തസ്സാപി ഇന്ദ്രിയേസു പിഹിതദ്വാരസ്സാപി ചതുന്നം പഞ്ചന്നം ആലോപാനം ഓകാസേ സതി ഉദകം പിവിത്വാ യാപനസീലതായ ഭോജനമത്തഞ്ഞുനോപി. തേനേവ വുത്തം -

> "ചത്താരോ പഞ്ച ആലോപേ, അഭുത്വാ ഉദകം പിവേ;
> അലം ഫാസുവിഹാരായ, പഹിതത്തസ്സ ഭിക്ഖുനോ"തി. (ഥേരഗാ॰ ൯൮൩);

അസുഭകമ്മികതിസ്സത്ഥേരസദിസേ അസുഭഭാവനാരതേ കല്യാണമിത്തേ സേവന്തസ്സപി കാമച്ഛന്ദോ പഹീയതി, ഠാനനിസജ്ജാദീസു ദസഅസുഭനിസ്സിതസപ്പായകഥായ പഹീയതി, തേന വുത്തം - "ഛ ധമ്മാ കാമച്ഛന്ദസ്സ പഹാനായ സംവത്തന്തീ"തി. ഇമേഹി പന ഛഹി ധമ്മേഹി പഹീനകാമച്ഛന്ദസ്സ അരഹത്തമഗ്ഗേന ആയതിം അനുപ്പാദോ ഹോതീതി പജാനാതി.

പടിഘനിമിത്തേ അയോനിസോമനസികാരേന പന ബ്യാപാദസ്സ ഉപ്പാദോ ഹോതി. തത്ഥ പടിഘമ്പി പടിഘനിമിത്തം , പടിഘാരമ്മണമ്പി പടിഘനിമിത്തം. അയോനിസോമനസികാരോ സബ്ബത്ഥ ഏകലക്ഖണോവ. തം തസ്മിം നിമിത്തേ ബഹുലം പവത്തയതോ ബ്യാപാദോ ഉപ്പജ്ജതി. തേനാഹ ഭഗവാ - "അത്ഥി, ഭിക്ഖവേ, പടിഘനിമിത്തം , തത്ഥ അയോനിസോമനസികാരബഹുലീകാരോ, അയമാഹാരോ അനുപ്പന്നസ്സ വാ ബ്യാപാദസ്സ ഉപ്പാദായ ഉപ്പന്നസ്സ വാ ബ്യാപാദസ്സ ഭിയ്യോഭാവായ വേപുല്ലായാ"തി (സം॰ നി॰ ൫.൨൩൨).

മേത്തായ പന ചേതോവിമുത്തിയാ യോനിസോമനസികാരേനസ്സ പഹാനം ഹോതി. തത്ഥ **മേത്താ**തി വുത്തേ അപ്പനാപി ഉപചാരോപി വട്ടതി. **ചേതോവിമുത്തീ**തി അപ്പനാവ. യോനിസോമനസികാരോ വുത്തലക്ഖണോവ. തം തത്ഥ ബഹുലം പവത്തയതോ ബ്യാപാദോ പഹീയതി. തേനാഹ ഭഗവാ - "അത്ഥി, ഭിക്ഖവേ, മേത്താ ചേതോവിമുത്തി, തത്ഥ യോനിസോമനസികാരബഹുലീകാരോ, അയമാഹാരോ അനുപ്പന്നസ്സ വാ ബ്യാപാദസ്സ അനുപ്പാദായ ഉപ്പന്നസ്സ വാ ബ്യാപാദസ്സ പഹാനായാ"തി (സം॰ നി॰ ൫.൨൩൨).

അപിച ഛ ധമ്മാ ബ്യാപാദസ്സ പഹാനായ സംവത്തന്തി മേത്താനിമിത്തസ്സ ഉഗ്ഗഹോ മേത്താഭാവനാനുയോഗോ കമ്മസ്സകതാപച്ചവേക്ഖണാ പടിസങ്ഖാനബഹുലതാ കല്യാണമിത്തതാ സപ്പായകഥാതി. ഓദിസ്സകഅനോദിസ്സകദിസാഫരണാനഞ്ഹി അഞ്ഞതരവസേന മേത്തം

ഉഗ്ഗണ്ഹന്തസ്സാപി ബ്യാപാദോ പഹീയതി, ഓധിസോഅനോധിസോഫരണവസേന മേത്തം ഭാവേന്തസ്സാപി. “ത്വം ഏതസ്സ കുദ്ധോ കിം കരിസ്സസി, കിമസ്സ സീലാദീനി വിനാസേതും സക്ഖിസ്സസി, നനു ത്വം അത്തനോ കമ്മേന ആഗന്ത്വാ അത്തനോ കമ്മേനേവ ഗമിസ്സസി, പരസ്സ കുജ്ഝനം നാമ വീതച്ചിതങ്ഗാര തത്തഅയ സലാകഗൂഥാദീനി ഗഹേത്വാ പരം പഹരിതുകാമതാസദിസം ഹോതി. ഏസോപി തവ കുദ്ധോ കിം കരിസ്സതി, കിം തേ സീലാദീനി വിനാസേതും സക്ഖിസ്സതി, ഏസ അത്തനോ കമ്മേന ആഗന്ത്വാ അത്തനോ കമ്മേനേവ ഗമിസ്സതി, അപ്പടിച്ഛിതപഹേണകം വിയ പടിവാതം ഖിത്തരജോമുട്ഠി വിയ ച ഏതസ്സേവേസ കോധോ മത്ഥകേ പതിസ്സതീ”തി ഏവം അത്തനോ ച പരസ്സ ച കമ്മസ്സകതം പച്ചവേക്ഖതോപി, ഉഭയകമ്മസ്സകതം പച്ചവേക്ഖിത്വാ പടിസങ്ഖാനേ ഠിതസ്സാപി, അസ്സഗുത്തത്ഥേരസദിസേ മേത്താഭാവനാരതേ കല്യാണമിത്തേ സേവന്തസ്സാപി ബ്യാപാദോ പഹീയതി. ഠാനനിസജ്ജാദീസു മേത്താനിസ്സിതസപ്പായകഥായപി പഹീയതി. തേന വുത്തം - “ഛ ധമ്മാ ബ്യാപാദസ്സ പഹാനായ സംവത്തന്തീ”തി. ഇമേഹി പന ഛഹി ധമ്മേഹി പഹീനസ്സ ബ്യാപാദസ്സ അനാഗാമിമഗ്ഗേന ആയതിം അനുപ്പാദോ ഹോതീതി പജാനാതി.

അരതിആദീസു അയോനിസോമനസികാരേന ഥിനമിദ്ധസ്സ ഉപ്പാദോ ഹോതി. **തന്ദീ** നാമ കായാലസിയതാ. **വിജമ്ഭിതാ** നാമ കായവിനമനാ. **ഭത്തസമ്മദോ** നാമ ഭത്തമുച്ഛാ ഭത്തപരിളാഹോ. **ചേതസോ ലീനത്തം** നാമ ചിത്തസ്സ ലീനാകാരോ. ഇമേസു അരതിആദീസു അയോനിസോമനസികാരം ബഹുലം പവത്തയതോ ഥിനമിദ്ധം ഉപ്പജ്ജതി. തേനാഹ - “അത്ഥി, ഭിക്ഖവേ, അരതി തന്ദീ വിജമ്ഭിതാ ഭത്തസമ്മദോ ചേതസോ ലീനത്തം, തത്ഥ അയോനിസോമനസികാരബഹുലീകാരോ, അയമാഹാരോ അനുപ്പന്നസ്സ വാ ഥിനമിദ്ധസ്സ ഉപ്പാദായ, ഉപ്പന്നസ്സ വാ ഥിനമിദ്ധസ്സ ഭിയ്യോഭാവായ വേപുല്ലായാ”തി (സം॰ നി॰ ൫.൨൩൨).

ആരമ്ഭധാതുആദീസു പന യോനിസോമനസികാരേനസ്സ പഹാനം ഹോതി. **ആരമ്ഭധാതു** നാമ പഠമാരമ്ഭവീരിയം. **നിക്കമധാതു** നാമ കോസജ്ജതോ നിക്ഖന്തതായ തതോ ബലവതരം. **പരക്കമധാതു** നാമ പരം പരം ഠാനം അക്കമനതോ തതോപി ബലവതരം. ഇമസ്മിം തിപ്പഭേദേ വീരിയേ യോനിസോമനസികാരം ബഹുലം പവത്തയതോ ഥിനമിദ്ധം പഹീയതി. തേനാഹ - “അത്ഥി, ഭിക്ഖവേ, ആരമ്ഭധാതു നിക്കമധാതു പരക്കമധാതു, തത്ഥ യോനിസോമനസികാരബഹുലീകാരോ, അയമാഹാരോ അനുപ്പന്നസ്സ വാ ഥിനമിദ്ധസ്സ അനുപ്പാദായ, ഉപ്പന്നസ്സ വാ ഥിനമിദ്ധസ്സ പഹാനായാ”തി (സം॰ നി॰ ൫.൨൩൨).

അപിച ഛ ധമ്മാ ഥിനമിദ്ധസ്സ പഹാനായ സംവത്തന്തി - അതിഭോജനേ നിമിത്തഗ്ഗാഹോ, ഇരിയാപഥസമ്പരിവത്തനതാ, ആലോകസഞ്ഞാമനസികാരോ, അബ്ഭോകാസവാസോ, കല്യാണമിത്തതാ, സപ്പായകഥാതി. ആഹരഹത്ഥക തത്രവട്ടക അലംസാടക കാകമാസക ഭുത്തവമിതകഭോജനം ഭുഞ്ജിത്വാ രത്തിട്ഠാനദിവാട്ഠാനേ നിസിന്നസ്സ ഹി സമണധമ്മം കരോതോ ഥിനമിദ്ധം മഹാഹത്ഥീ വിയ ഓത്ഥരന്തം ആഗച്ഛതി, ചതുപഞ്ചആലോപഓകാസം പന ഠപേത്വാ പാനീയം പിവിത്വാ യാപനസീലസ്സ ഭിക്ഖുനോ തം ന ഹോതീതി ഏവം അതിഭോജനേ നിമിത്തം ഗണ്ഹന്തസ്സാപി ഥിനമിദ്ധം പഹീയതി. യസ്മിം ഇരിയാപഥേ ഥിനമിദ്ധം ഓക്കമതി, തതോ അഞ്ഞം പരിവത്തേന്തസ്സാപി, രത്തിം ചന്ദാലോകദീപാലോകഉക്കാലോകേ ദിവാ സൂരിയാലോകം മനസികരോന്തസ്സാപി, അബ്ഭോകാസേ വസന്തസ്സാപി, മഹാകസ്സപത്ഥേരസദിസേ പഹീനഥിനമിദ്ധേ കല്യാണമിത്തേ സേവന്തസ്സാപി ഥിനമിദ്ധം പഹീയതി. ഠാനനിസജ്ജാദീസു ധുതങ്ഗനിസ്സിതസപ്പായകഥായപി പഹീയതി. തേന വുത്തം - “ഛ ധമ്മാ ഥിനമിദ്ധസ്സ പഹാനായ സംവത്തന്തീ”തി. ഇമേഹി പന ഛഹി ധമ്മേഹി പഹീനസ്സ ഥിനമിദ്ധസ്സ അരഹത്തമഗ്ഗേന ആയതിം അനുപ്പാദോ ഹോതീതി പജാനാതി.

ചേതസോ അവൂപസമേ അയോനിസോമനസികാരേന ഉദ്ധച്ചകുക്കുച്ചസ്സ ഉപ്പാദോ ഹോതി. **അവൂപസമോ** നാമ അവൂപസന്താകാരോ, ഉദ്ധച്ചകുക്കുച്ചമേവേതം അത്ഥതോ. തത്ഥ അയോനിസോമനസികാരം ബഹുലം പവത്തയതോ ഉദ്ധച്ചകുക്കുച്ചം ഉപ്പജ്ജതി. തേനാഹ - “അത്ഥി, ഭിക്ഖവേ, ചേതസോ അവൂപസമോ, തത്ഥ അയോനിസോമനസികാരബഹുലീകാരോ, അയമാഹാരോ അനുപ്പന്നസ്സ വാ ഉദ്ധച്ചകുക്കുച്ചസ്സ ഉപ്പാദായ, ഉപ്പന്നസ്സ വാ ഉദ്ധച്ചകുക്കുച്ചസ്സ ഭിയ്യോഭാവായ വേപുല്ലായാ”തി.

സമാധിസങ്ഖാതേ പന ചേതസോ വൂപസമേ യോനിസോമനസികാരേനസ്സ പഹാനം ഹോതി. തേനാഹ - “അത്ഥി, ഭിക്ഖവേ, ചേതസോ വൂപസമോ, തത്ഥ യോനിസോമനസികാരബഹുലീകാരോ, അയമാഹാരോ അനുപ്പന്നസ്സ വാ ഉദ്ധച്ചകുക്കുച്ചസ്സ അനുപ്പാദായ, ഉപ്പന്നസ്സ വാ ഉദ്ധച്ചകുക്കുച്ചസ്സ പഹാനായാ”തി.

അപിച ഛ ധമ്മാ ഉദ്ധച്ചകുക്കുച്ചസ്സ പഹാനായ സംവത്തന്തി ബഹുസ്സുതതാ പരിപുച്ഛകതാ വിനയേ പകതഞ്ഞുതാ വുദ്ധസേവിതാ കല്യാണമിത്തതാ സപ്പായകഥാതി. ബാഹുസ്സച്ചേനപി ഹി ഏകം വാ ദ്വേ വാ തയോ വാ ചത്താരോ വാ പഞ്ച വാ നികായേ പാളിവസേന അത്ഥവസേന ച ഉഗ്ഗണ്ഹന്തസ്സാപി ഉദ്ധച്ചകുക്കുച്ചം പഹീയതി. കപ്പിയാകപ്പിയപരിപുച്ഛാബഹുലസ്സാപി, വിനയപഞ്ഞത്തിയം ചിണ്ണവസിഭാവതായ പകതഞ്ഞുനോപി, വുഡ്ഢേ മഹല്ലകത്ഥേരേ ഉപസങ്കമന്തസ്സാപി, ഉപാലിത്ഥേരസദിസേ വിനയധരേ കല്യാണമിത്തേ സേവന്തസ്സാപി ഉദ്ധച്ചകുക്കുച്ചം പഹീയതി, ഠാനനിസജ്ജാദീസു കപ്പിയാകപ്പിയനിസ്സിതസപ്പായകഥായപി പഹീയതി. തേന വുത്തം - "ഛ ധമ്മാ ഉദ്ധച്ചകുക്കുച്ചസ്സ പഹാനായ സംവത്തന്തീ"തി. ഇമേഹി പന ഛഹി ധമ്മേഹി പഹീനേ ഉദ്ധച്ചകുക്കുച്ചേ ഉദ്ധച്ചസ്സ അരഹത്തമഗ്ഗേന , കുക്കുച്ചസ്സ അനാഗാമിമഗ്ഗേന ആയതിം അനുപ്പാദോ ഹോതീതി പജാനാതി.

വിചികിച്ഛാഠാനീയേസു ധമ്മേസു അയോനിസോമനസികാരേന വിചികിച്ഛായ ഉപ്പാദോ ഹോതി. **വിചികിച്ഛാഠാനീയാ ധമ്മാ** നാമ പുനപ്പുനം വിചികിച്ഛായ കാരണത്താ വിചികിച്ഛാവ. തത്ഥ അയോനിസോമനസികാരം ബഹുലം പവത്തയതോ വിചികിച്ഛാ ഉപ്പജ്ജതി. തേനാഹ - "അത്ഥി, ഭിക്ഖവേ, വിചികിച്ഛാഠാനീയാ ധമ്മാ, തത്ഥ അയോനിസോമനസികാരബഹുലീകാരോ, അയമാഹാരോ അനുപ്പന്നായ വാ വിചികിച്ഛായ ഉപ്പാദായ, ഉപ്പന്നായ വാ വിചികിച്ഛായ ഭിയ്യോഭാവായ വേപുല്ലായാ"തി (സം॰ നി॰ ൫.൨൩൨).

കുസലാദിധമ്മേസു യോനിസോമനസികാരേന പനസ്സാ പഹാനം ഹോതി, തേനാഹ - "അത്ഥി, ഭിക്ഖവേ, കുസലാകുസലാ ധമ്മാ സാവജ്ജാനവജ്ജാ ധമ്മാ സേവിതബ്ബാസേവിതബ്ബാ ധമ്മാ ഹീനപണീതാ ധമ്മാ കണ്ഹസുക്കസപ്പടിഭാഗാ ധമ്മാ. തത്ഥ യോനിസോമനസികാരബഹുലീകാരോ, അയമാഹാരോ, അനുപ്പന്നായ വാ വിചികിച്ഛായ അനുപ്പാദായ; ഉപ്പന്നായ വാ വിചികിച്ഛായ പഹാനായാ"തി.

അപിച ഛ ധമ്മാ വിചികിച്ഛായ പഹാനായ സംവത്തന്തി ബഹുസ്സുതതാ, പരിപുച്ഛകതാ, വിനയേ പകതഞ്ഞുതാ, അധിമോക്ഖബഹുലതാ, കല്യാണമിത്തതാ, സപ്പായകഥാതി. ബാഹുസ്സച്ചേനപി ഹി ഏകം വാ...പേ॰... പഞ്ച വാ നികായേ പാളിവസേന ച അത്ഥവസേന ച ഉഗ്ഗണ്ഹന്തസ്സാപി വിചികിച്ഛാ പഹീയതി, തീണി രതനാനി ആരബ്ഭ പരിപുച്ഛാബഹുലസ്സാപി, വിനയേ ചിണ്ണവസീഭാവസ്സാപി, തീസു രതനേസു ഓകപ്പനിയസദ്ധാസങ്ഖാതഅധിമോക്ഖബഹുലസ്സാപി, സദ്ധാധിമുത്തേ വക്കലിത്ഥേരസദിസേ കല്യാണമിത്തേ സേവന്തസ്സാപി വിചികിച്ഛാ പഹീയതി, ഠാനനിസജ്ജാദീസു തിണ്ണം രതനാനം ഗുണനിസ്സിതസപ്പായകഥായപി പഹീയതി. തേന വുത്തം - "ഛ ധമ്മാ വിചികിച്ഛായ പഹാനായ സംവത്തന്തീ"തി. ഇമേഹി പന ഛഹി ധമ്മേഹി പഹീനായ വിചികിച്ഛായ സോതാപത്തിമഗ്ഗേന ആയതിം അനുപ്പാദോ ഹോതീതി പജാനാതി.

ഇതി അജ്ഝത്തം വാതി ഏവം പഞ്ചനീവരണപരിഗ്ഗണ്ഹനേന അത്തനോ വാ ധമ്മേസു, പരസ്സ വാ ധമ്മേസു, കാലേന വാ അത്തനോ, കാലേന വാ പരസ്സ ധമ്മേസു ധമ്മാനുപസ്സീ വിഹരതി. സമുദയവയാ പനേത്ഥ സുഭനിമിത്തഅസുഭനിമിത്താദീസു അയോനിസോമനസികാരയോനിസോമനസികാരവസേന പഞ്ചസു നീവരണേസു വുത്തായേവ നീഹരിതബ്ബാ. ഇതോ പരം വുത്തനയമേവ. കേവലഞ്ഹി ഇധ നീവരണപരിഗ്ഗാഹികാ സതി ദുക്ഖസച്ചന്തി ഏവം യോജനം കത്വാ നീവരണപരിഗ്ഗാഹകസ്സ ഭിക്ഖുനോ നിയ്യാനമുഖം വേദിതബ്ബം. സേസം താദിസമേവാതി.

നീവരണപബ്ബം നിട്ഠിതം.

ഖന്ധപബ്ബവണ്ണനാ

൩൮൫. ഏവം പഞ്ചനീവരണവസേന ധമ്മാനുപസ്സനം വിഭജിത്വാ ഇദാനി പഞ്ചക്ഖന്ധവസേന വിഭജിതും **പുന ചപരന്തി**ആദിമാഹ. തത്ഥ **പഞ്ചസു ഉപാദാനക്ഖന്ധേസൂ**തി ഉപാദാനസ്സ ഖന്ധാ ഉപാദാനക്ഖന്ധാ, ഉപാദാനസ്സ പച്ചയഭൂതാ ധമ്മപുഞ്ജാ ധമ്മരാസയോതി അത്ഥോ. അയമേത്ഥ സങ്ഖേപോ. വിത്ഥാരതോ പന ഖന്ധകഥാ വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ വുത്താ.

ഇതി രൂപന്തി ഇദം രൂപം, ഏത്തകം രൂപം, ന ഇതോ പരം രൂപം അത്ഥീതി സഭാവതോ രൂപം പജാനാതി. വേദനാദീസുപി ഏസേവ നയോ. അയമേത്ഥ സങ്ഖേപോ, വിത്ഥാരേന പന രൂപാദീനി വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ ഖന്ധകഥായമേവ വുത്താനി. **ഇതി രൂപസ്സ സമുദയോ**തി ഏവം അവിജ്ജാസമുദയാദിവസേന പഞ്ചഹാകാരേഹി രൂപസ്സ സമുദയോ. **ഇതി രൂപസ്സ അത്ഥങ്ഗമോ**തി ഏവം അവിജ്ജാനിരോധാദിവസേന പഞ്ചഹാകാരേഹി രൂപസ്സ അത്ഥങ്ഗമോ. വേദനാദീസുപി

ഏസേവ നയോ. അയമേത്ഥ സങ്ഖേപോ, വിത്ഥാരോ പന വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ ഉദയബ്ബയഞാണകഥായ വുത്തോ.

ഇതി അജ്ഝത്തം വാതി ഏവം പഞ്ചക്ഖന്ധപരിഗ്ഗണ്ഹനേന അത്തനോ വാ ധമ്മേസു, പരസ്സ വാ ധമ്മേസു, കാലേന വാ അത്തനോ, കാലേന വാ പരസ്സ ധമ്മേസു ധമ്മാനുപസ്സീ വിഹരതി. സമുദയവയാ പനേത്ഥ "അവിജ്ജാസമുദയാ രൂപസമുദയോ"തിആദിനം പഞ്ചസു ഖന്ധേസു വുത്താനം പഞ്ഞാസായ ലക്ഖണാനം വസേന നീഹരിതബ്ബാ. ഇതോ പരം വുത്തനയമേവ. കേവലഞ്ഹി ഇധ ഖന്ധപരിഗ്ഗാഹികാ സതി ദുക്ഖസച്ചന്തി ഏവം യോജനം കത്വാ ഖന്ധപരിഗ്ഗാഹകസ്സ ഭിക്ഖുനോ നിയ്യാനമുഖം വേദിതബ്ബം. സേസം താദിസമേവാതി.

ഖന്ധപബ്ബം നിട്ഠിതം.

ആയതനപബ്ബവണ്ണനാ

೧൮൨. ഏവം പഞ്ചക്ഖന്ധവസേന ധമ്മാനുപസ്സനം വിഭജിത്വാ ഇദാനി ആയതനവസേന വിഭജിതും **പുന ചപര**ന്തിആദിമാഹ. തത്ഥ **ഛസു അജ്ഝത്തികബാഹിരേസു ആയതനേസൂ**തി ചക്ഖു സോതം ഘാനം ജിവ്ഹാ കായോ മനോതി ഇമേസു ഛസു അജ്ഝത്തികേസു, രൂപം സദ്ദോ ഗന്ധോ രസോ ഫോട്ഠബ്ബോ ധമ്മോതി ഇമേസു ഛസു ബാഹിരേസു. **ചക്ഖുഞ്ച പജാനാതീ**തി ചക്ഖുപസാദം യാഥാവസരസലക്ഖണവസേന പജാനാതി. **രൂപേ ച പജാനാതീ**തി ബഹിദ്ധാ ചതുസമുട്ഠാനികരൂപഞ്ച യാഥാവസരസലക്ഖണവസേന പജാനാതി. **യഞ്ച തദുഭയം പടിച്ച ഉപ്പജ്ജതി സംയോജന**ന്തി യഞ്ച തം ചക്ഖും ചേവ രൂപേ ചാതി ഉഭയം പടിച്ച. കാമരാഗസംയോജനം പടിഘ, മാന, ദിട്ഠി, വിചികിച്ഛാ, സീലബ്ബതപരാമാസ, ഭവരാഗ, ഇസ്സാ, മച്ഛരിയ, അവിജ്ജാസംയോജനന്തി ദസവിധം സംയോജനം ഉപ്പജ്ജതി, തഞ്ച യാഥാവസരസലക്ഖണവസേന പജാനാതി.

കഥം പനേതം ഉപ്പജ്ജതീതി? ചക്ഖുദ്വാരേ താവ ആപാഥഗതം ഇട്ഠാരമ്മണം കാമസ്സാദവസേന അസ്സാദയതോ അഭിനന്ദതോ കാമരാഗസംയോജനം ഉപ്പജ്ജതി. അനിട്ഠാരമ്മണേ കുജ്ഝതോ പടിഘസംയോജനം ഉപ്പജ്ജതി. "ഠപേത്വാ മം കോ അഞ്ഞോ ഏതം ആരമ്മണം വിഭാവേതും സമത്ഥോ അത്ഥീ"തി മഞ്ഞതോ മാനസംയോജനം ഉപ്പജ്ജതി. ഏതം രൂപാരമ്മണം നിച്ചം ധുവന്തി ഗണ്ഹതോ ദിട്ഠിസംയോജനം ഉപ്പജ്ജതി. "ഏതം രൂപാരമ്മണം സത്തോ നു ഖോ, സത്തസ്സ നു ഖോ"തി വിചികിച്ഛതോ വിചികിച്ഛാസംയോജനം ഉപ്പജ്ജതി. "സമ്പത്തിഭവേ വത നോ ഇദം സുലഭം ജാത"ന്തി ഭവം പത്ഥേന്തസ്സ ഭവരാഗസംയോജനം ഉപ്പജ്ജതി. "ആയതിമ്പി ഏവരൂപം സീലബ്ബതം സമാദിയിത്വാ സക്കാ ലദ്ധു"ന്തി സീലബ്ബതം സമാദിയന്തസ്സ സീലബ്ബതപരാമാസസംയോജനം ഉപ്പജ്ജതി. "അഹോ വത തം രൂപാരമ്മണം അഞ്ഞേ ന ലഭേയ്യു"ന്തി ഉസൂയതോ ഇസ്സാസംയോജനം ഉപ്പജ്ജതി. അത്തനാ ലദ്ധം രൂപാരമ്മണം അഞ്ഞസ്സ മച്ഛരായതോ മച്ഛരിയസംയോജനം ഉപ്പജ്ജതി. സബ്ബേഹേവ സഹജാതഅഞ്ഞാണവസേന അവിജ്ജാസംയോജനം ഉപ്പജ്ജതി.

യഥാ ച അനുപ്പന്നസ്സാതി യേന കാരണേന അസമുദാചാരവസേന അനുപ്പന്നസ്സ തസ്സ ദസവിധസ്സാപി സംയോജനസ്സ ഉപ്പാദോ ഹോതി, തഞ്ച കാരണം പജാനാതി. **യഥാ ച ഉപ്പന്നസ്സാ**തി അപ്പഹീനട്ഠേന പന സമുദാചാരവസേന വാ ഉപ്പന്നസ്സ തസ്സ ദസവിധസ്സാപി സംയോജനസ്സ യേന കാരണേന പഹാനം ഹോതി, തഞ്ച കാരണം പജാനാതി. **യഥാ ച പഹീനസ്സാ**തി തദങ്ഗവിക്ഖമ്ഭനപ്പഹാനവസേന പഹീനസ്സാപി തസ്സ ദസവിധസ്സ സംയോജനസ്സ യേന കാരണേന ആയതിം അനുപ്പാദോ ഹോതി, തഞ്ച പജാനാതി. കേന കാരണേന പനസ്സ ആയതിം അനുപ്പാദോ ഹോതി? ദിട്ഠിവിചികിച്ഛാസീലബ്ബതപരാമാസഇസ്സാമച്ഛരിയഭേദസ്സ താവ പഞ്ചവിധസ്സ സംയോജനസ്സ സോതാപത്തിമഗ്ഗേന ആയതിം അനുപ്പാദോ ഹോതി. കാമരാഗപടിഘസംയോജനദ്വയസ്സ ഓളാരികസ്സ സകദാഗാമിമഗ്ഗേന, അണുസഹഗതസ്സ അനാഗാമിമഗ്ഗേന, മാനഭവരാഗാവിജ്ജാസംയോജനത്തയസ്സ അരഹത്തമഗ്ഗേന ആയതിം അനുപ്പാദോ ഹോതി. **സോതഞ്ച പജാനാതി സദ്ദേ ചാ**തിആദീസുപി ഏസേവ നയോ. അപിചേത്ഥ **ആയതനകഥാ** വിത്ഥാരതോ വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ ആയതനനിദ്ദേസേ വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബാ.

ഇതി അജ്ഝത്തം വാതി ഏവം അജ്ഝത്തികായതനപരിഗ്ഗണ്ഹനേന അത്തനോ വാ ധമ്മേസു ബാഹിരായതനപരിഗ്ഗണ്ഹനേന പരസ്സ വാ ധമ്മേസു, കാലേന വാ അത്തനോ, കാലേന വാ പരസ്സ ധമ്മേസു ധമ്മാനുപസ്സീ വിഹരതി. സമുദയവയാ പനേത്ഥ "അവിജ്ജാസമുദയാ ചക്ഖുസമുദയോ"തി രൂപായതനസ്സ രൂപക്ഖന്ധേ, അരൂപായതനേസു മനായതനസ്സ വിഞ്ഞാണക്ഖന്ധേ, ധമ്മായതനസ്സ സേസക്ഖന്ധേസു വുത്തനയേന നീഹരിതബ്ബാ. ലോകുത്തരധമ്മാ ന ഗഹേതബ്ബാ. ഇതോ പരം വുത്തനയമേവ. കേവലഞ്ഹി ഇധ ആയതനപരിഗ്ഗാഹികാ സതി ദുക്ഖസച്ചന്തി ഏവം യോജനം കത്വാ ആയതനപരിഗ്ഗാഹകസ്സ ഭിക്ഖുനോ നിയ്യാനമുഖം വേദിതബ്ബം. സേസം താദിസമേവാതി.

ആയതനപബ്ബം നിട്ഠിതം.

ബോജ്ഝങ്ഗപബ്ബവണ്ണനാ

३८७. ഏവം ഛ അജ്ഝത്തികബാഹിരായതനവസേന ധമ്മാനുപസ്സനം വിഭജിത്വാ ഇദാനി ബോജ്ഝങ്ഗവസേന വിഭജിതും **പുന ചപരന്തി**ആദിമാഹ. തത്ഥ **ബോജ്ഝങ്ഗേസൂതി** ബുജ്ഝനകസത്തസ്സ അങ്ഗേസു. **സന്തന്തി** പടിലാഭവസേന സംവിജ്ജമാനം. **സതിസമ്ബോജ്ഝങ്ഗന്തി** സതിസങ്ഖാതം സമ്ബോജ്ഝങ്ഗം. ഏത്ഥ ഹി സമ്ബുജ്ഝതി ആരദ്ധവിപസ്സകതോ പട്ഠായ യോഗാവചരോതി **സമ്ബോധി.** യായ വാ സോ സതിആദികായ സത്തധമ്മസാമഗ്ഗിയാ സമ്ബുജ്ഝതി കിലേസനിദ്ദാതോ ഉട്ഠാതി, സച്ചാനി വാ പടിവിജ്ഝതി, സാ ധമ്മസാമഗ്ഗീ സമ്ബോധി. തസ്സ സമ്ബോധിസ്സ, തസ്സാ വാ സമ്ബോധിയാ അങ്ഗന്തി **സമ്ബോജ്ഝങ്ഗം.** തേന വുത്തം - "സതിസങ്ഖാതം സമ്ബോജ്ഝങ്ഗ"ന്തി. സേസസമ്ബോജ്ഝങ്ഗേസുപി ഇമിനാവ നയേന വചനത്ഥോ വേദിതബ്ബോ.

അസന്തന്തി അപ്പടിലാഭവസേന അവിജ്ജമാനം. **യഥാ ച അനുപ്പന്നസ്സാതി**ആദീസു പന സതിസമ്ബോജ്ഝങ്ഗസ്സ താവ "അത്ഥി, ഭിക്ഖവേ, സതിസമ്ബോജ്ഝങ്ഗട്ഠാനീയാ ധമ്മാ, തത്ഥ യോനിസോമനസികാരബഹുലീകാരോ, അയമാഹാരോ അനുപ്പന്നസ്സ വാ സതിസമ്ബോജ്ഝങ്ഗസ്സ ഉപ്പാദായ, ഉപ്പന്നസ്സ വാ സതിസമ്ബോജ്ഝങ്ഗസ്സ ഭിയ്യോഭാവായ വേപുല്ലായ ഭാവനായ പാരിപൂരിയാ സംവത്തതീ"തി (സം॰ നി॰ ५.२३२) ഏവം ഉപ്പാദോ ഹോതി. തത്ഥ സതിയേവ സതിസമ്ബോജ്ഝങ്ഗട്ഠാനീയാ ധമ്മാ. യോനിസോമനസികാരോ വുത്തലക്ഖണോയേവ. തം തത്ഥ ബഹുലം പവത്തയതോ സതിസമ്ബോജ്ഝങ്ഗോ ഉപ്പജ്ജതി.

അപിച ചത്താരോ ധമ്മാ സതിസമ്ബോജ്ഝങ്ഗസ്സ ഉപ്പാദായ സംവത്തന്തി സതിസമ്പജഞ്ഞം മുട്ഠസ്സതിപുഗ്ഗലപരിവജ്ജനതാ ഉപട്ഠിതസ്സതിപുഗ്ഗലസേവനതാ തദധിമുത്തതാതി. അഭിക്കന്താദീസു ഹി സത്തസു ഠാനേസു സതിസമ്പജഞ്ഞേന, ഭത്തനിക്ഖിത്തകാകസദിസേ മുട്ഠസ്സതിപുഗ്ഗലേ പരിവജ്ജനേന, തിസ്സദത്തത്ഥേരഅഭയത്ഥേരസദിസേ ഉപട്ഠിതസ്സതിപുഗ്ഗലേ സേവനേന, ഠാനനിസജ്ജാദീസു സതിസമുട്ഠാപനത്ഥം നിന്നപോണപബ്ഭാരചിത്തതായ ച സതിസമ്ബോജ്ഝങ്ഗോ ഉപ്പജ്ജതി. ഏവം ചതൂഹി കാരണേഹി ഉപ്പന്നസ്സ പനസ്സ അരഹത്തമഗ്ഗേന ഭാവനാപാരിപൂരി ഹോതീതി പജാനാതി.

ധമ്മവിചയസമ്ബോജ്ഝങ്ഗസ്സ പന "അത്ഥി, ഭിക്ഖവേ, കുസലാകുസലാ ധമ്മാ…പേ॰… കണ്ഹസുക്കസപ്പടിഭാഗാ ധമ്മാ, തത്ഥ യോനിസോമനസികാരബഹുലീകാരോ, അയമാഹാരോ അനുപ്പന്നസ്സ വാ ധമ്മവിചയസമ്ബോജ്ഝങ്ഗസ്സ ഉപ്പാദായ, ഉപ്പന്നസ്സ വാ ധമ്മവിചയസമ്ബോജ്ഝങ്ഗസ്സ ഭിയ്യോഭാവായ വേപുല്ലായ ഭാവനായ പാരിപൂരിയാ സംവത്തതീ"തി ഏവം ഉപ്പാദോ ഹോതി.

അപിച സത്ത ധമ്മാ ധമ്മവിചയസമ്ബോജ്ഝങ്ഗസ്സ ഉപ്പാദായ സംവത്തന്തി പരിപുച്ഛകതാ വത്ഥുവിസദകിരിയാ ഇന്ദ്രിയസമത്തപടിപാദനാ ദുപ്പഞ്ഞപുഗ്ഗലപരിവജ്ജനാ പഞ്ഞവന്തപുഗ്ഗലസേവനാ ഗമ്ഭീരഞാണചരിയപച്ചവേക്ഖണാ തദധിമുത്തതാതി. തത്ഥ **പരിപുച്ഛകതാതി** ഖന്ധധാതുആയതനഇന്ദ്രിയബലബോജ്ഝങ്ഗമഗ്ഗങ്ഗഝാനങ്ഗസമഥവിപസ്സനാനം അത്ഥസന്നിസ്സിതപരിപുച്ഛാബഹുലതാ. **വത്ഥുവിസദകിരിയാതി** അജ്ഝത്തികബാഹിരാനം വത്ഥൂനം വിസദഭാവകരണം. യദാ ഹിസ്സ കേസനഖലോമാനി ദീഘാനി ഹോന്തി, സരീരം വാ ഉസ്സന്നദോസഞ്ചേവ സേദമലമക്ഖിതഞ്ച, തദാ അജ്ഝത്തികം വത്ഥു അവിസദം ഹോതി അപരിസുദ്ധം. യദാ പന ചീവരം ജിണ്ണം കിലിട്ഠം ദുഗ്ഗന്ധം ഹോതി, സേനാസനം വാ ഉക്ലാപം, തദാ ബാഹിരവത്ഥു അവിസദം ഹോതി അപരിസുദ്ധം. തസ്മാ കേസാദിഛേദാപനേന ഉദ്ധംവിരേചനഅധോവിരേചനാദീഹി സരീരസല്ലഹുകഭാവകരണേന ഉച്ഛാദനനഹാപനേന ച അജ്ഝത്തികവത്ഥു വിസദം കാതബ്ബം. സൂചികമ്മധോവനരജനപരിഭണ്ഡകരണാദീഹി ബാഹിരവത്ഥു വിസദം കാതബ്ബം. ഏതസ്മിഞ്ഹി അജ്ഝത്തികബാഹിരേ വത്ഥുമ്ഹി അവിസദേ ഉപ്പന്നേസു ചിത്തചേതസികേസു ഞാണമ്പി അവിസദം ഹോതി അപരിസുദ്ധം അപരിസുദ്ധാനി ദീപകപല്ലവട്ടിതേലാനി നിസ്സായ ഉപ്പന്നദീപസിഖായ ഓഭാസോ വിയ. വിസദേ പന അജ്ഝത്തികബാഹിരേ വത്ഥുമ്ഹി ഉപ്പന്നേസു ചിത്തചേതസികേസു ഞാണമ്പി വിസദം ഹോതി പരിസുദ്ധാനി ദീപകപല്ലവട്ടിതേലാനി നിസ്സായ ഉപ്പന്നദീപസിഖായ ഓഭാസോ വിയ. തേന വുത്തം "വത്ഥുവിസദകിരിയാ ധമ്മവിചയസമ്ബോജ്ഝങ്ഗസ്സ ഉപ്പാദായ സംവത്തതീ"തി.

ഇന്ദ്രിയസമത്തപടിപാദനാ നാമ സദ്ധാദീനം ഇന്ദ്രിയാനം സമഭാവകരണം. സചേ ഹിസ്സ സദ്ധിന്ദ്രിയം ബലവം ഹോതി, ഇതരാനി മന്ദാനി, തതോ വീരിയിന്ദ്രിയം പഗ്ഗഹകിച്ചം, സതിന്ദ്രിയം ഉപട്ഠാനകിച്ചം, സമാധിന്ദ്രിയം അവിക്ഖേപകിച്ചം, പഞ്ഞിന്ദ്രിയം ദസ്സനകിച്ചം കാതും ന സക്കോതി. തസ്മാ തം ധമ്മസഭാവപച്ചവേക്ഖണേന വാ, യഥാ വാ മനസികരോതോ ബലവം ജാതം, തഥാ

അമനസികാരേന ഹാപേതബ്ബം. വക്കലിത്ഥേരവത്ഥു ചേത്ഥ നിദസ്സനം. സചേ പന വീരിയിന്ദ്രിയം ബലവം ഹോതി, അഥ സദ്ധിന്ദ്രിയം അധിമോക്ഖകിച്ചം കാതും ന സക്കോതി, ന ഇതരാനി ഇതരകിച്ചഭേദം. തസ്മാ തം പസ്സദ്ധാദിഭാവനായ ഹാപേതബ്ബം. തത്രാപി സോണത്ഥേരസ്സ വത്ഥു ദസ്സേതബ്ബം. ഏവം സേസേസുപി ഏകസ്സ ബലവഭാവേ സതി ഇതരേസം അത്തനോ കിച്ചേസു അസമത്ഥതാ വേദിതബ്ബാ.

വിസേസതോ പനേത്ഥ സദ്ധാപഞ്ഞാനം സമാധിവീരിയാനഞ്ച സമതം പസംസന്തി. ബലവസദ്ധോ ഹി മന്ദപഞ്ഞോ മുധപ്പസന്നോ ഹോതി, അവത്ഥുസ്മിം പസീദതി. ബലവപഞ്ഞോ മന്ദസദ്ധോ കേരാടികപക്ഖം ഭജതി, ഭേസജ്ജസമുട്ഠിതോ വിയ രോഗോ അതേകിച്ഛോ ഹോതി. ചിത്തുപ്പാദമത്തേനേവ കുസലം ഹോതീതി അതിധാവിത്വാ ദാനാദീനി അകരോന്തോ നിരയേ ഉപ്പജ്ജതി. ഉഭിന്നം സമതായ വത്ഥുസ്മിംയേവ പസീദതി. ബലവസമാധിം പന മന്ദവീരിയം സമാധിസ്സ കോസജ്ജപക്ഖത്താ കോസജ്ജം അഭിഭവതി. ബലവവീരിയം മന്ദസമാധിം വീരിയസ്സ ഉദ്ധച്ചപക്ഖത്താ ഉദ്ധച്ചം അഭിഭവതി. സമാധി പന വീരിയേന സംയോജിതോ കോസജ്ജേ പതിതും ന ലഭതി, വീരിയം സമാധിനാ സംയോജിതം ഉദ്ധച്ചേ പതിതും ന ലഭതി. തസ്മാ തദുഭയം സമം കാതബ്ബം. ഉഭയസമതായ ഹി അപ്പനാ ഹോതി.

അപിച സമാധികമ്മികസ്സ ബലവതീപി സദ്ധാ വട്ടതി. ഏവം സദ്ദഹന്തോ ഓകപ്പേന്തോ അപ്പനം പാപുണിസ്സതി. സമാധിപഞ്ഞാസു പന സമാധികമ്മികസ്സ ഏകഗ്ഗതാ ബലവതീ വട്ടതി. ഏവഞ്ഹി സോ അപ്പനം പാപുണാതി. വിപസ്സനാകമ്മികസ്സ പഞ്ഞാ ബലവതീ വട്ടതി. ഏവഞ്ഹി സോ ലക്ഖണപടിവേധം പാപുണാതി. ഉഭിന്നം പന സമതായപി അപ്പനാ ഹോതിയേവ. സതി പന സബ്ബത്ഥ ബലവതീ വട്ടതി. സതി ഹി ചിത്തം ഉദ്ധച്ചപക്ഖികാനം സദ്ധാവീരിയപഞ്ഞാനം വസേന ഉദ്ധച്ചപാതതോ, കോസജ്ജപക്ഖികേന ച സമാധിനാ കോസജ്ജപാതതോ രക്ഖതി. തസ്മാ സാ ലോണധൂപനം വിയ സബ്ബബ്യഞ്ജനേസു, സബ്ബകമ്മികഅമച്ചോ വിയ ച, സബ്ബരാജകിച്ചേസു സബ്ബത്ഥ ഇച്ഛിതബ്ബാ. തേനാഹ - “സതി ച പന സബ്ബത്ഥികാ വുത്താ ഭഗവതാ, കിം കാരണാ? ചിത്തഞ്ഹി സതിപടിസരണം, ആരക്ഖപച്ചുപട്ഠാനാ ച സതി, ന വിനാ സതിയാ ചിത്തസ്സ പഗ്ഗഹനിഗ്ഗഹോ ഹോതീ” തി. **ദുപ്പഞ്ഞപുഗ്ഗലപരിവജ്ജനാ** നാമ ഖന്ധാദിഭേദേ അനോഗാള്ഹപഞ്ഞാനം ദുമ്മേധപുഗ്ഗലാനം ആരകാ പരിവജ്ജനം. **പഞ്ഞവന്തപുഗ്ഗലസേവനാ** നാമ സമപഞ്ഞാസലക്ഖണപരിഗ്ഗാഹികായ ഉദയബ്ബയപഞ്ഞായ സമന്നാഗതപുഗ്ഗലസേവനാ. **ഗമ്ഭീരഞാണചരിയപച്ചവേക്ഖണാ** നാമ ഗമ്ഭീരേസു ഖന്ധാദീസു പവത്തായ ഗമ്ഭീരപഞ്ഞായ പഭേദപച്ചവേക്ഖണാ. **തദധിമുത്തതാ** നാമ ഠാനനിസജ്ജാദീസു ധമ്മവിചയസമ്ബോജ്ഝങ്ഗസമുട്ഠാപനത്ഥം നിന്നപോണപബ്ഭാരചിത്തതാ. ഏവം ഉപ്പന്നസ്സ പന്നസ്സ അരഹത്തമഗ്ഗേന ഭാവനാപാരിപൂരി ഹോതീതി പജാനാതി.

വീരിയസമ്ബോജ്ഝങ്ഗസ്സ “അത്ഥി, ഭിക്ഖവേ, ആരമ്ഭധാതു നിക്കമധാതു പരക്കമധാതു, തത്ഥ യോനിസോമനസികാരബഹുലീകാരോ, അയമാഹാരോ അനുപ്പന്നസ്സ വാ വീരിയസമ്ബോജ്ഝങ്ഗസ്സ ഉപ്പാദായ, ഉപ്പന്നസ്സ വാ വീരിയസമ്ബോജ്ഝങ്ഗസ്സ ഭിയ്യോഭാവായ വേപുല്ലായ ഭാവനായ പാരിപൂരിയാ സംവത്തതീ”തി ഏവം ഉപ്പാദോ ഹോതി.

അപിച ഏകാദസ ധമ്മാ വീരിയസമ്ബോജ്ഝങ്ഗസ്സ ഉപ്പാദായ സംവത്തന്തി അപായഭയപച്ചവേക്ഖണതാ ആനിസംസദസ്സാവിതാ ഗമനവീഥിപച്ചവേക്ഖണതാ പിണ്ഡപാതാപചായനതാ ദായജ്ജമഹത്തപച്ചവേക്ഖണതാ സത്ഥുമഹത്തപച്ചവേക്ഖണതാ ജാതിമഹത്തപച്ചവേക്ഖണതാ സബ്രഹ്മചാരിമഹത്തപച്ചവേക്ഖണതാ കുസീതപുഗ്ഗലപരിവജ്ജനതാ ആരദ്ധവീരിയപുഗ്ഗലസേവനതാ തദധിമുത്തതാതി.

തത്ഥ നിരയേസു പഞ്ചവിധബന്ധനകമ്മകാരണതോ പട്ഠായ മഹാദുക്ഖാനുഭവനകാലേപി, തിരച്ഛാനയോനിയം ജാലഖിപനകുമീനാദീഹി ഗഹിതകാലേപി, പാജനകണ്ടകാദിപ്പഹാരതുന്നസ്സ സകടവഹനാദികാലേപി, പേത്തിവിസയേ അനേകാനിപി വസ്സസഹസ്സാനി ഏകം ബുദ്ധന്തരമ്പി ഖുപ്പിപാസാഹി ആതുരീഭൂതകാലേപി, കാലകഞ്ചികഅസുരേസു സട്ഠിഹത്ഥഅസീതിഹത്ഥപ്പമാണേന അട്ഠിചമ്മമത്തേനേവ അത്തഭാവേന വാതാതപാദിദുക്ഖാനുഭവനകാലേപി ന സക്കാ വീരിയസമ്ബോജ്ഝങ്ഗം ഉപ്പാദേതും, അയമേവ തേ ഭിക്ഖു കാലോ വീരിയകരണായാതി ഏവം അപായഭയം പച്ചവേക്ഖന്തസ്സാപി വീരിയസമ്ബോജ്ഝങ്ഗോ ഉപ്പജ്ജതി.

ന സക്കാ കുസീതേന നവലോകുത്തരധമ്മം ലദ്ധും, ആരദ്ധവീരിയേനേവ സക്കാ അയമാനിസംസോ വീരിയസ്സാതി ഏവം ആനിസംസദസ്സാവിനോപി ഉപ്പജ്ജതി. സബ്ബബുദ്ധപച്ചേകബുദ്ധമഹാസാവകേഹി തേ ഗതമഗ്ഗോ ഗന്തബ്ബോ, സോ ച ന സക്കാ കുസീതേന ഗന്തുന്തി ഏവം ഗമനവീഥിം പച്ചവേക്ഖന്തസ്സാപി ഉപ്പജ്ജതി. യേ തം പിണ്ഡപാതാദീഹി ഉപട്ഠഹന്തി, ഇമേ തേ മനുസ്സാ നേവ ഞാതകാ, ന ദാസകമ്മകരാ, നാപി തം നിസ്സായ

ജീവിസ്സാമാതി തേ പണീതാനി ചീവരാദീനി ദേന്തി. അഥ ഖോ അത്തനോ കാരാനം മഹപ്ഫലതം പച്ചാസീസമാനാ ദേന്തി. സത്ഥാരാപി "അയം ഇമേ പച്ചയേ പരിഭുഞ്ജിത്വാ കായദള്ഹീബഹുലോ സുഖം വിഹരിസ്സതീ"തി ന ഏവം സമ്പസ്സതാ തുയ്ഹം പച്ചയാ അനുഞ്ഞാതാ. അഥ ഖോ "അയം ഇമേ പരിഭുഞ്ജമാനോ സമണധമ്മം കത്വാ വട്ടദുക്ഖതോ മുച്ചിസ്സതീ"തി തേ പച്ചയാ അനുഞ്ഞാതാ, സോ ദാനി ത്വം കുസീതോ വിഹരന്തോ ന തം പിണ്ഡം അപചായിസ്സതി. ആരദ്ധവീരിയസ്സേവ ഹി പിണ്ഡപാതാപചായനം നാമ ഹോതീതി ഏവം പിണ്ഡപാതാപചായനം പച്ചവേക്ഖന്തസ്സാപി ഉപ്പജ്ജതി അയ്യമിത്തത്ഥേരസ്സ വിയ.

ഥേരോ കിര കസ്സകലേണേ നാമ പടിവസതി. തസ്സ ച ഗോചരഗാമേ ഏകാ മഹാഉപാസികാ ഥേരം പുത്തം കത്വാ പടിജഗ്ഗതി. സാ ഏകദിവസം അരഞ്ഞം ഗച്ഛന്തീ ധീതരം ആഹ - "അമ്മ, അസുകസ്മിം ഠാനേ പുരാണതണ്ഡുലാ, അസുകസ്മിം സപ്പി, അസുകസ്മിം ഖീരം, അസുകസ്മിം ഫാണിതം, തവ ഭാതികസ്സ അയ്യമിത്തസ്സ ആഗതകാലേ ഭത്തം പചിത്വാ ഖീരസപ്പിഫാണിതേഹി സദ്ധിം ദേഹി, ത്വഞ്ച ഭുഞ്ജേയ്യാസി. അഹം പന ഹിയ്യോ പക്കപാരിവാസികഭത്തം കഞ്ജിയേന ഭുത്താമ്ഹീ"തി. ദിവാ കിം ഭുഞ്ജിസ്സസി അമ്മാ,തി? സാകപണ്ണം പക്ഖിപിത്വാ കണതണ്ഡുലേഹി അമ്ബിലയാഗും പചിത്വാ ഠപേഹി അമ്മാ,തി.

ഥേരോ ചീവരം പാരുപിത്വാ പത്തം നീഹരന്തോവ തം സദ്ദം സുത്വാ അത്താനം ഓവദി "മഹാഉപാസികാ കിര കഞ്ജിയേന പാരിവാസികഭത്തം ഭുഞ്ജി, ദിവാപി കണപണ്ണമ്ബിലയാഗും ഭുഞ്ജിസ്സതി , തുയ്ഹം അത്ഥായ പന പുരാണതണ്ഡുലാദീനി ആചിക്ഖതി, തം നിസ്സായ ഖോ പനേസാ നേവ ഖേത്തം ന വത്ഥും ന ഭത്തം ന വത്ഥം പച്ചാസീസതി, തിസ്സോ പന സമ്പത്തിയോ പത്ഥയമാനാ ദേതി, ത്വം ഏതിസ്സാ താ സമ്പത്തിയോ ദാതും സക്ഖിസ്സസി, ന സക്ഖിസ്സസീതി, അയം ഖോ പന പിണ്ഡപാതോ തയാ സരാഗേന സദോസേന സമോഹേന ന സക്കാ ഗണ്ഹിതു"ന്തി പത്തം ഥവികായ പക്ഖിപിത്വാ ഗണ്ഠികം മുഞ്ചിത്വാ നിവത്തിത്വാ കസ്സകലേണമേവ ഗന്ത്വാ പത്തം ഹേട്ഠാമഞ്ചേ ചീവരം ചീവരവംസേ ഠപേത്വാ "അരഹത്തം അപാപുണിത്വാ ന നിക്ഖമിസ്സാമീ"തി വീരിയം അധിട്ഠഹിത്വാ നിസീദി. ദീഘരത്തം അപ്പമത്തോ ഹുത്വാ നിവുത്ഥഭിക്ഖു വിപസ്സനം വഡ്ഢേത്വാ പുരേഭത്തമേവ അരഹത്തം പത്വാ വികസമാനമിവ പദുമം മഹാഖീണാസവോ സിതം കരോന്തോവ നിസീദി. ലേണദ്വാരേ രുക്ഖമ്ഹി അധിവത്ഥാ ദേവതാ -

"നമോ തേ പുരിസാജഞ്ഞ, നമോ തേ പുരിസുത്തമ;
യസ്സ തേ ആസവാ ഖീണാ, ദക്ഖിണേയ്യോസി മാരിസാ"തി. -

ഉദാനം ഉദാനേത്വാ "ഭന്തേ, പിണ്ഡായ പവിട്ഠാനം തുമ്ഹാദിസാനം അരഹന്താനം ഭിക്ഖം ദത്വാ മഹല്ലകിത്ഥിയോ ദുക്ഖാ മുച്ചിസ്സന്തീ"തി ആഹ. ഥേരോ ഉട്ഠഹിത്വാ ദ്വാരം വിവരിത്വാ കാലം ഓലോകേന്തോ "പാതോയേവാ"തി ഞത്വാ പത്തചീവരമാദായ ഗാമം പാവിസി.

ദാരികാപി ഭത്തം സമ്പാദേത്വാ "ഇദാനി മേ ഭാതാ ആഗമിസ്സതി, ഇദാനി ആഗമിസ്സതീ"തി ദ്വാരം ഓലോകയമാനാ നിസീദി. സാ ഥേരേ ഘരദ്വാരം സമ്പത്തേ പത്തം ഗഹേത്വാ സപ്പിഫാണിതയോജിതസ്സ ഖീരപിണ്ഡപാതസ്സ പൂരേത്വാ ഹത്ഥേ ഠപേസി. ഥേരോ "സുഖം ഹോതൂ"തി അനുമോദനം കത്വാ പക്കാമി. സാപി തം ഓലോകയമാനാ അട്ഠാസി. ഥേരസ്സ ഹി തദാ അതിവിയ പരിസുദ്ധോ ഛവിവണ്ണോ അഹോസി, വിപ്പസന്നാനി ഇന്ദ്രിയാനി, മുഖം ബന്ധനാ പവുത്തതാലപക്കം വിയ അതിവിയ വിരോചിത്ഥ.

മഹാഉപാസികാ അരഞ്ഞാ ആഗന്ത്വാ "കിം, അമ്മ, ഭാതികോ തേ ആഗതോ"തി പുച്ഛി. സാ സബ്ബം തം പവത്തിം ആരോചേസി. ഉപാസികാ "അജ്ജ മമ പുത്തസ്സ പബ്ബജിതകിച്ചം മത്ഥകം പത്ത"ന്തി ഞത്വാ "അഭിരമതി തേ, അമ്മ, ഭാതാ ബുദ്ധസാസനേ, ന ഉക്കണ്ഠതീ"തി ആഹ.

മഹന്തം ഖോ പനേതം സത്ഥുദായജ്ജം യദിദം സത്ത അരിയധനാനി നാമ, തം ന സക്കാ കുസീതേന ഗഹേതും. യഥാ ഹി വിപ്പടിപന്നം പുത്തം മാതാപിതരോ "അയം അമ്ഹാകം അപുത്തോ"തി പരിബാഹിരം കരോന്തി, സോ തേസം അച്ചയേന ദായജ്ജം ന ലഭതി, ഏവം കുസീതോപി ഇദം അരിയധനദായജ്ജം ന ലഭതി, ആരദ്ധവീരിയോവ ലഭതീതി **ദായജ്ജമഹത്തം** പച്ചവേക്ഖതോപി ഉപ്പജ്ജതി.

മഹാ ഖോ പന തേ സത്ഥാ, സത്ഥുനോ ഹി തേ മാതുകുച്ഛിസ്മിം പടിസന്ധിഗണ്ഹനകാലേപി അഭിനിക്ഖമനേപി അഭിസമ്ബോധിയമ്പി ധമ്മചക്കപ്പവത്തനയമകപാടിഹാരിയദേവോരോഹനആയുസങ്ഖാരവോസ്സജ്ജനേസുപി പരിനിബ്ബാനകാലേപി ദസസഹസ്സിലോകധാതു അകമ്പിത്ഥ, യുത്തം നു തേ ഏവരൂപസ്സ സത്ഥു സാസനേ പബ്ബജിത്വാ കുസീതേന ഭവിതുന്തി ഏവം **സത്ഥുമഹത്തം** പച്ചവേക്ഖതോപി ഉപ്പജ്ജതി.

ജാതിയാപി ത്വം ഇദാനി ന ലാമകജാതികോ, അസമ്ഭിന്നായ മഹാസമ്മതപവേണിയാ ആഗതഉക്കാകരാജവംസേ ജാതോസി, സുദ്ധോദനമഹാരാജസ്സ ച മഹാമായാദേവിയാ ച നത്താ, രാഹുലഭദ്ദസ്സ കനിട്ഠോ, തയാ നാമ ഏവരൂപേന ജിനപുത്തേന ഹുത്വാ ന യുത്തം കുസീതേന വിഹരിതുന്തി ഏവം **ജാതിമഹത്തം** പച്ചവേക്ഖതോപി ഉപ്പജ്ജതി.

സാരിപുത്തമഹാമോഗ്ഗല്ലാനാ ചേവ അസീതി ച മഹാസാവകാ വീരിയേനേവ ലോകുത്തരധമ്മം പടിവിജ്ഝിംസു, ത്വം ഏതേസം സബ്രഹ്മചാരീനം മഗ്ഗം പടിപജ്ജസി, ന പടിപജ്ജസീതി ഏവം **സബ്രഹ്മചാരിമഹത്തം** പച്ചവേക്ഖതോപി ഉപ്പജ്ജതി.

കുച്ഛിം പൂരേത്വാ ഠിതഅജഗരസദിസേ വിസ്സട്ഠകായികചേതസികവീരിയേ കുസീതപുഗ്ഗലേ പരിവജ്ജന്തസ്സാപി ആരദ്ധവീരിയേ പഹിതത്തേ പുഗ്ഗലേ സേവന്തസ്സാപി ഠാനനിസജ്ജാദീസു വീരിയുപ്പാദനത്ഥം നിന്നപോണപബ്ഭാരചിത്തസ്സാപി ഉപ്പജ്ജതി. ഏവം ഉപ്പന്നസ്സ പനസ്സ അരഹത്തമഗ്ഗേന ഭാവനാപാരിപൂരി ഹോതീതി പജാനാതി.

പീതിസമ്ബോജ്ഝങ്ഗസ്സ "അത്ഥി, ഭിക്ഖവേ, പീതിസമ്ബോജ്ഝങ്ഗട്ഠാനീയാ ധമ്മാ, തത്ഥ യോനിസോമനസികാരബഹുലീകാരോ, അയമാഹാരോ അനുപ്പന്നസ്സ വാ പീതിസമ്ബോജ്ഝങ്ഗസ്സ ഉപ്പാദായ, ഉപ്പന്നസ്സ വാ പീതിസമ്ബോജ്ഝങ്ഗസ്സ ഭിയ്യോഭാവായ വേപുല്ലായ ഭാവനായ പാരിപൂരിയാ സംവത്തതീ"തി ഏവം ഉപ്പാദോ ഹോതി . തത്ഥ പീതിയേവ പീതിസമ്ബോജ്ഝങ്ഗട്ഠാനീയാ ധമ്മാ നാമ. തസ്സാ ഉപ്പാദകമനസികാരോ യോനിസോമനസികാരോ നാമ.

അപിച ഏകാദസ ധമ്മാ പീതിസമ്ബോജ്ഝങ്ഗസ്സ ഉപ്പാദായ സംവത്തന്തി ബുദ്ധാനുസ്സതി, ധമ്മ, സങ്ഘ , സീല, ചാഗ, ദേവതാനുസ്സതി ഉപസമാനുസ്സതി ലൂഖപുഗ്ഗലപരിവജ്ജനതാ സിനിദ്ധപുഗ്ഗലസേവനതാ പസാദനീയസുത്തന്തപച്ചവേക്ഖണതാ തദധിമുത്തതാതി. ബുദ്ധഗുണേ അനുസ്സരന്തസ്സാപി ഹി യാവ ഉപചാരാ സകലസരീരം ഫരമാനോ പീതിസമ്ബോജ്ഝങ്ഗോ ഉപ്പജ്ജതി, ധമ്മസങ്ഘഗുണേ അനുസ്സരന്തസ്സാപി, ദീഘരത്തം അഖണ്ഡം കത്വാ രക്ഖിതം ചതുപാരിസുദ്ധിസീലം പച്ചവേക്ഖന്തസ്സാപി, ഗിഹിനോപി ദസസീലം പഞ്ചസീലം പച്ചവേക്ഖന്തസ്സാപി, ദുബ്ഭിക്ഖഭയാദീസു പണീതഭോജനം സബ്രഹ്മചാരീനം ദത്വാ "ഏവം നാമ അദമ്ഹാ"തി ചാഗം പച്ചവേക്ഖന്തസ്സാപി, ഗിഹിനോപി ഏവരൂപേ കാലേ സീലവന്താനം ദിന്നദാനം പച്ചവേക്ഖന്തസ്സാപി, യേഹി ഗുണേഹി സമന്നാഗതാ ദേവതാ ദേവത്തം പത്താ, തഥാരൂപാനം ഗുണാനം അത്തനി അത്ഥിതം പച്ചവേക്ഖന്തസ്സാപി, സമാപത്തിയാ വിക്ഖമ്ഭിതാ കിലേസാ സട്ഠിപി സത്തതിപി വസ്സാനി ന സമുദാചരന്തീതി പച്ചവേക്ഖന്തസ്സാപി, ചേതിയദസ്സനബോധിദസ്സനഥേരദസ്സനേസു അസക്കച്ചകിരിയായ സംസൂചിതലൂഖഭാവേ ബുദ്ധാദീസു പസാദസിനേഹാഭാവേന ഗദ്രഭപിട്ഠേ രജസദിസേ ലൂഖപുഗ്ഗലേ പരിവജ്ജന്തസ്സാപി, ബുദ്ധാദീസു പസാദബഹുലേ മുദുചിത്തേ സിനിദ്ധപുഗ്ഗലേ സേവന്തസ്സാപി, രതനത്തയഗുണപരിദീപകേ പസാദനീയസുത്തന്തേ പച്ചവേക്ഖന്തസ്സാപി, ഠാനനിസജ്ജാദീസു പീതിഉപ്പാദനത്ഥം നിന്നപോണപബ്ഭാരചിത്തസ്സാപി ഉപ്പജ്ജതി. ഏവം ഉപ്പന്നസ്സ പനസ്സ അരഹത്തമഗ്ഗേന ഭാവനാപാരിപൂരി ഹോതീതി പജാനാതി.

പസ്സദ്ധിസമ്ബോജ്ഝങ്ഗസ്സ "അത്ഥി, ഭിക്ഖവേ, കായപസ്സദ്ധി ചിത്തപസ്സദ്ധി, തത്ഥ യോനിസോമനസികാരബഹുലീകാരോ, അയമാഹാരോ അനുപ്പന്നസ്സ വാ പസ്സദ്ധിസമ്ബോജ്ഝങ്ഗസ്സ ഉപ്പാദായ, ഉപ്പന്നസ്സ വാ പസ്സദ്ധിസമ്ബോജ്ഝങ്ഗസ്സ ഭിയ്യോഭാവായ വേപുല്ലായ ഭാവനായ പാരിപൂരിയാ സംവത്തതീ"തി ഏവം ഉപ്പാദോ ഹോതി.

അപിച സത്ത ധമ്മാ പസ്സദ്ധിസമ്ബോജ്ഝങ്ഗസ്സ ഉപ്പാദായ സംവത്തന്തി പണീതഭോജനസേവനതാ ഉതുസുഖസേവനതാ ഇരിയാപഥസുഖസേവനതാ മജ്ഝത്തപയോഗതാ സാരദ്ധകായപുഗ്ഗലപരിവജ്ജനതാ പസ്സദ്ധകായപുഗ്ഗലസേവനതാ തദധിമുത്തതാതി. പണീതഞ്ഹി സിനിദ്ധം സപ്പായഭോജനം ഭുഞ്ജന്തസ്സാപി, സീതുണ്ഹേസു ച ഉതൂസു ഠാനാദീസു ച ഇരിയാപഥേസു സപ്പായഉതുഞ്ച ഇരിയാപഥഞ്ച സേവന്തസ്സാപി പസ്സദ്ധി ഉപ്പജ്ജതി. യോ പന മഹാപുരിസജാതികോ സബ്ബഉതുഇരിയാപഥക്ഖമോ ഹോതി, ന തം സന്ധായേതം വുത്തം. യസ്സ സഭാഗവിസഭാഗതാ അത്ഥി, തസ്സേവ വിസഭാഗേ ഉതുഇരിയാപഥേ വജ്ജേത്വാ സഭാഗേ സേവന്തസ്സ ഉപ്പജ്ജതി. മജ്ഝത്തപയോഗോ വുച്ചതി അത്തനോ ച പരസ്സ ച കമ്മസ്സകതാപച്ചവേക്ഖണാ. ഇമിനാ മജ്ഝത്തപയോഗേന ഉപ്പജ്ജതി. യോ ലേഡ്ഡുദണ്ഡാദീഹി പരം വിഹേഠയമാനോ വിചരതി, ഏവരൂപം സാരദ്ധകായം പുഗ്ഗലം പരിവജ്ജന്തസ്സാപി, സംയതപാദപാണിം പസ്സദ്ധകായം പുഗ്ഗലം സേവന്തസ്സാപി, ഠാനനിസജ്ജാദീസു പസ്സദ്ധിഉപ്പാദനത്ഥായ നിന്നപോണപബ്ഭാരചിത്തസ്സാപി ഉപ്പജ്ജതി. ഏവം ഉപ്പന്നസ്സ പനസ്സ അരഹത്തമഗ്ഗേന ഭാവനാപാരിപൂരി ഹോതീതി പജാനാതി.

സമാധിസമ്ബോജ്ഝങ്ഗസ്സ "അത്ഥി, ഭിക്ഖവേ, സമഥനിമിത്തം അബ്യഗ്ഗനിമിത്തം, തത്ഥ യോനിസോമനസികാരബഹുലീകാരോ, അയമാഹാരോ, അനുപ്പന്നസ്സ വാ സമാധിസമ്ബോജ്ഝങ്ഗസ്സ ഉപ്പാദായ, ഉപ്പന്നസ്സ വാ സമാധിസമ്ബോജ്ഝങ്ഗസ്സ ഭിയ്യോഭാവായ വേപുല്ലായ ഭാവനായ പാരിപൂരിയാ സംവത്തതീ"തി ഏവം ഉപ്പാദോ ഹോതി. തത്ഥ സമഥോവ സമഥനിമിത്തം അവിക്ഖേപട്ഠേന ച അബ്യഗ്ഗനിമിത്തന്തി.

അപിച ഏകാദസ ധമ്മാ സമാധിസമ്ബോജ്ഝങ്ഗസ്സ ഉപ്പാദായ സംവത്തന്തി വത്ഥുവിസദകിരിയതാ ഇന്ദ്രിയസമത്തപടിപാദനതാ നിമിത്തകുസലതാ സമയേ ചിത്തസ്സ പഗ്ഗണ്ഹനതാ സമയേ ചിത്തസ്സ നിഗ്ഗണ്ഹനതാ സമയേ സമ്പഹംസനതാ സമയേ അജ്ഝുപേക്ഖനതാ അസമാഹിതപുഗ്ഗലപരിവജ്ജനതാ സമാഹിതപുഗ്ഗലസേവനതാ ഝാനവിമോക്ഖപച്ചവേക്ഖണതാ തദധിമുത്തതാതി. തത്ഥ **വത്ഥുവിസദകിരിയതാ** ച **ഇന്ദ്രിയസമത്തപടിപാദനതാ** ച വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബാ.

നിമിത്തകുസലതാ നാമ കസിണനിമിത്തസ്സ ഉഗ്ഗഹണകുസലതാ. **സമയേ ചിത്തസ്സ പഗ്ഗണ്ഹനതാതി** യസ്മിം സമയേ അതിസിഥിലവീരിയതാദീഹി ലീനം ചിത്തം ഹോതി, തസ്മിം സമയേ ധമ്മവിചയവീരിയപീതിസമ്ബോജ്ഝങ്ഗസമുട്ഠാപനേന തസ്സ പഗ്ഗണ്ഹനം. **സമയേ ചിത്തസ്സ പഗ്ഗണ്ഹനതാ**തി യസ്മിം സമയേ ആരദ്ധവീരിയതാദീഹി ഉദ്ധതം ചിത്തം ഹോതി, തസ്മിം സമയേ പസ്സദ്ധിസമാധിഉപേക്ഖാസമ്ബോജ്ഝങ്ഗസമുട്ഠാപനേന തസ്സ നിഗ്ഗണ്ഹനം. **സമയേ സമ്പഹംസനതാ**തി യസ്മിം സമയേ ചിത്തം പഞ്ഞാപയോഗമന്ദതായ വാ ഉപസമസുഖാനധിഗമേന വാ നിരസ്സാദം ഹോതി, തസ്മിം സമയേ അട്ഠസംവേഗവത്ഥുപച്ചവേക്ഖണേന സംവേജേതി . **അട്ഠ സംവേഗവത്ഥൂനി** നാമ ജാതി ജരാ ബ്യാധി മരണാനി ചത്താരി, അപായദുക്ഖം പഞ്ചമം, അതീതേ വട്ടമൂലകം ദുക്ഖം, അനാഗതേ വട്ടമൂലകം ദുക്ഖം, പച്ചുപ്പന്നേ ആഹാരപരിയേട്ഠിമൂലകം ദുക്ഖന്തി. രതനത്തയഗുണാനുസ്സരണേന ച പസാദം ജനേതി, അയം വുച്ചതി "സമയേ സമ്പഹംസനതാ"തി.

സമയേ അജ്ഝുപേക്ഖനതാ നാമ യസ്മിം സമയേ സമ്മാപടിപത്തിം ആഗമ്മ അലീനം അനുദ്ധതം അനിരസ്സാദം ആരമ്മണേ സമപ്പവത്തം സമഥവീഥിപടിപന്നം ചിത്തം ഹോതി, തദാസ്സ പഗ്ഗഹനിഗ്ഗഹസമ്പഹംസനേസു ന ബ്യാപാരം ആപജ്ജതി, സാരഥി വിയ സമപ്പവത്തേസു അസ്സേസു. അയം വുച്ചതി - "സമയേ അജ്ഝുപേക്ഖനതാ"തി. **അസമാഹിതപുഗ്ഗലപരിവജ്ജനതാ** നാമ ഉപചാരം വാ അപ്പനം വാ അപ്പത്താനം വിക്ഖിത്തചിത്താനം പുഗ്ഗലാനം ആരകാ പരിവജ്ജനം. **സമാഹിതപുഗ്ഗലസേവനാ** നാമ ഉപചാരേന വാ അപ്പനായ വാ സമാഹിതചിത്താനം സേവനാ ഭജനാ പയിരുപാസനാ. **തദധിമുത്തതാ** നാമ ഠാനനിസജ്ജാദീസു സമാധിഉപ്പാദനത്ഥംയേവ നിന്നപോണപബ്ഭാരചിത്തതാ. ഏവഞ്ഹി പടിപജ്ജതോ ഏസ ഉപ്പജ്ജതി. ഏവം ഉപ്പന്നസ്സ പനസ്സ അരഹത്തമഗ്ഗേന ഭാവനാപാരിപൂരി ഹോതീതി പജാനാതി.

ഉപേക്ഖാസമ്ബോജ്ഝങ്ഗസ്സ "അത്ഥി, ഭിക്ഖവേ, ഉപേക്ഖാസമ്ബോജ്ഝങ്ഗട്ഠാനീയാ ധമ്മാ, തത്ഥ യോനിസോമനസികാരബഹുലീകാരോ, അയമാഹാരോ അനുപ്പന്നസ്സ വാ ഉപേക്ഖാസമ്ബോജ്ഝങ്ഗസ്സ ഉപ്പാദായ, ഉപ്പന്നസ്സ വാ ഉപേക്ഖാസമ്ബോജ്ഝങ്ഗസ്സ ഭിയ്യോഭാവായ വേപുല്ലായ ഭാവനായ പാരിപൂരിയാ സംവത്തതീ"തി ഏവം ഉപ്പാദോ ഹോതി. തത്ഥ ഉപേക്ഖാവ ഉപേക്ഖാസമ്ബോജ്ഝങ്ഗട്ഠാനീയാ ധമ്മാ നാമ.

അപിച പഞ്ച ധമ്മാ ഉപേക്ഖാസമ്ബോജ്ഝങ്ഗസ്സ ഉപ്പാദായ സംവത്തന്തി സത്തമജ്ഝത്തതാ സങ്ഖാരമജ്ഝത്തതാ സത്തസങ്ഖാരകേലായനപുഗ്ഗലപരിവജ്ജനതാ സത്തസങ്ഖാരമജ്ഝത്തപുഗ്ഗലസേവനതാ തദധിമുത്തതാതി. തത്ഥ ദ്വീഹാകാരേഹി **സത്തമജ്ഝത്തതം** സമുട്ഠാപേതി "ത്വം അത്തനോ കമ്മേന ആഗന്ത്വാ അത്തനോവ കമ്മേന ഗമിസ്സസി, ഏസോപി അത്തനോവ കമ്മേന ആഗന്ത്വാ അത്തനോവ കമ്മേന ഗമിസ്സതി, ത്വം കം കേലായസീ"തി ഏവം കമ്മസ്സകതാപച്ചവേക്ഖണേന, "പരമത്ഥതോ സത്തോയേവ നത്ഥി, സോ ത്വം കം കേലായസീ"തി ഏവം നിസ്സത്തപച്ചവേക്ഖണേന ചാതി. ദ്വീഹേവാകാരേഹി **സങ്ഖാരമജ്ഝത്തതം** സമുട്ഠാപേതി - "ഇദം ചീവരം അനുപുബ്ബേന വണ്ണവികാരതഞ്ചേവ ജിണ്ണഭാവഞ്ച ഉപഗന്ത്വാ പാദപുഞ്ഛനചോളകം ഹുത്വാ യട്ഠികോടിയാ ഛഡ്ഡനീയം ഭവിസ്സതി, സചേ പനസ്സ സാമികോ ഭവേയ്യ, നാസ്സ ഏവം വിനസ്സിതും ദദേയ്യാ"തി ഏവം അസ്സാമികഭാവപച്ചവേക്ഖണേന ച, "അനദ്ധനിയം ഇദം താവകാലിക"ന്തി ഏവം താവകാലികഭാവപച്ചവേക്ഖണേന ചാതി. യഥാ ച ചീവരേ, ഏവം പത്താദീസുപി യോജനാ കാതബ്ബാ.

സത്തസങ്ഖാരകേലായനപുഗ്ഗലപരിവജ്ജനതാതി ഏത്ഥ യോ പുഗ്ഗലോ ഗിഹി വാ അത്തനോ പുത്തധീതാദികേ, പബ്ബജിതോ വാ അത്തനോ അന്തേവാസികസമാനുപജ്ഝായകാദികേ മമായതി, സഹത്ഥേനേവ നേസം കേസച്ഛേദനസൂചികമ്മചീവരധോവനരജനപത്തപചനാദീനി കരോതി,

മുഹുത്തമ്പി അപസ്സന്തോ “അസുകോ സാമണേരോ കുഹിം അസുകോ ദഹരോ കുഹി”ന്തി ഭന്തമിഗോ വിയ ഇതോ ചിതോ ച ഓലോകേതി, അഞ്ഞേന കേസച്ഛേദനാദീനം അത്ഥായ “മുഹുത്തം അസുകം പേസേഥാ”തി യാചിയമാനോപി “അമ്ഹേപി തം അത്തനോ കമ്മം ന കാരേമ, തുമ്ഹേ നം ഗഹേത്വാ കിലമേസ്സഥാ”തി ന ദേതി, അയം സത്തകേലായനോ നാമ.

യോ പന ചീവരപത്തഥാലകകത്തരയട്ഠിആദീനി മമായതി, അഞ്ഞസ്സ ഹത്ഥേന പരാമസിതുമ്പി ന ദേതി, താവകാലികം യാചിതോ “മയമ്പി ഇദം മമായന്താ ന പരിഭുഞ്ജാമ, തുമ്ഹാകം കിം ദസ്സാമാ”തി വദതി, അയം **സങ്ഖാരകേലായനോ** നാമ. യോ പന തേസു ദ്വീസുപി വത്ഥൂസു മജ്ഝത്തോ ഉദാസിനോ, അയം **സത്തസങ്ഖാരമജ്ഝത്തോ** നാമ. ഇതി അയം ഉപേക്ഖാസമ്ബോജ്ഝങ്ഗോ ഏവരൂപം സത്തസങ്ഖാരകേലായനപുഗ്ഗലം ആരകാ പരിവജ്ജന്തസ്സാപി, സത്തസങ്ഖാരമജ്ഝത്തപുഗ്ഗലം സേവന്തസ്സാപി, ഠാനനിസജ്ജാദീസു തദുപ്പാദനത്ഥം നിന്നപോണപബ്ഭാരചിത്തസ്സാപി ഉപ്പജ്ജതി. ഏവം ഉപ്പന്നസ്സ പനസ്സ അരഹത്തമഗ്ഗേന ഭാവനാപാരിപൂരി ഹോതീതി പജാനാതി.

ഇതി അജ്ഝത്തം വാതി ഏവം അത്തനോ വാ സത്ത സമ്ബോജ്ഝങ്ഗേ പരിഗ്ഗണ്ഹിത്വാ, പരസ്സ വാ, കാലേന വാ അത്തനോ, കാലേന വാ പരസ്സ സമ്ബോജ്ഝങ്ഗേ പരിഗ്ഗണ്ഹിത്വാ ധമ്മേസു ധമ്മാനുപസ്സീ വിഹരതി. സമുദയവയാ പനേത്ഥ സമ്ബോജ്ഝങ്ഗാനം നിബ്ബത്തിനിരോധവസേന വേദിതബ്ബാ. ഇതോ പരം വുത്തനയമേവ. കേവലഞ്ഹി ഇധ ബോജ്ഝങ്ഗപരിഗ്ഗാഹികാ സതി ദുക്ഖസച്ചന്തി ഏവം യോജനം കത്വാ ബോജ്ഝങ്ഗപരിഗ്ഗാഹകസ്സ ഭിക്ഖുനോ നിയ്യാനമുഖം വേദിതബ്ബം. സേസം താദിസമേവാതി.

ബോജ്ഝങ്ഗപബ്ബം നിട്ഠിതം.

ചതുസച്ചപബ്ബവണ്ണനാ

൩൮൬. ഏവം സത്തബോജ്ഝങ്ഗവസേന ധമ്മാനുപസ്സനം വിഭജിത്വാ ഇദാനി ചതുസച്ചവസേന വിഭജിതും **പുന ചപരന്തി**ആദിമാഹ. തത്ഥ **ഇദം ദുക്ഖന്തി യഥാഭൂതം പജാനാതീ**തി ഠപേത്വാ തണ്ഹം തേഭൂമകധമ്മേ “ഇദം ദുക്ഖ”ന്തി യഥാസഭാവതോ പജാനാതി, തസ്സേവ ഖോ പന ദുക്ഖസ്സ ജനികം സമുട്ഠാപികം പുരിമതണ്ഹം “അയം ദുക്ഖസമുദയോ”തി, ഉഭിന്നം അപ്പവത്തിനിബ്ബാനം “അയം ദുക്ഖനിരോധോ”തി, ദുക്ഖപരിജാനനം സമുദയപജഹനം നിരോധസച്ഛികരണം അരിയമഗ്ഗം “അയം ദുക്ഖനിരോധഗാമിനിപടിപദാ”തി യഥാസഭാവതോ പജാനാതീതി അത്ഥോ. അവസേസാ അരിയസച്ചകഥാ ഠപേത്വാ ജാതിആദീനം പദഭാജനകഥം വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ വിത്ഥാരിതായേവ.

ദുക്ഖസച്ചനിദ്ദേസവണ്ണനാ

൩൮൭. പദഭാജനേ പന **കതമാ ച, ഭിക്ഖവേ, ജാതീ**തി ഭിക്ഖവേ, യാ ജാതിപി ദുക്ഖാതി ഏവം വുത്താ ജാതി, സാ കതമാതി ഏവം സബ്ബപുച്ഛാസു അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. **യാ തേസം തേസം സത്താന**ന്തി ഇദം “ഇമേസം നാമാ”തി നിയമാഭാവതോ സബ്ബസത്താനം പരിയാദാനവചനം. **തമ്ഹി തമ്ഹി സത്തനികായേ**തി ഇദമ്പി സബ്ബസത്തനികായപരിയാദാനവചനം ജനനം **ജാതി** സവികാരാനം പഠമാഭിനിബ്ബത്തക്ഖന്ധാനമേതം അധിവചനം. **സഞ്ജാതീ**തി ഇദം തസ്സാ ഏവ ഉപസഗ്ഗമണ്ഡിതവേവചനം. സാ ഏവ അനുപവിട്ഠാകാരേന ഓക്കമനട്ഠേന **ഓക്കന്തി.** നിബ്ബത്തിസങ്ഖാതേന അഭിനിബ്ബത്തനട്ഠേന **അഭിനിബ്ബത്തി.** ഇതി അയം ചതുബ്ബിധാപി സമ്മുതികഥാ നാമ . **ഖന്ധാനം പാതുഭാവോ**തി അയം പന പരമത്ഥകഥാ. ഏകവോകാരഭവാദീസു ഏകചതുപഞ്ചഭേദാനം ഖന്ധാനംയേവ പാതുഭാവോ, ന പുഗ്ഗലസ്സ, തസ്മിം പന സതി പുഗ്ഗലോ പാതുഭൂതോതി വോഹാരമത്തം ഹോതി. **ആയതനാനം പടിലാഭോ**തി ആയതനാനി പാതുഭവന്താനേവ പടിലദ്ധാനി നാമ ഹോന്തി, സോ തേസം പാതുഭാവസങ്ഖാതോ പടിലാഭോതി അത്ഥോ.

൩൮൮. **ജരാ**തി സഭാവനിദ്ദേസോ. **ജീരണതാ**തി ആകാരഭാവനിദ്ദേസോ. **ഖണ്ഡിച്ച**ന്തിആദി വികാരനിദ്ദേസോ. ദഹരകാലസ്മിഞ്ഹി ദന്താ സമസേതാ ഹോന്തി. തേയേവ പരിപച്ചന്തേ അനുക്കമേന വണ്ണവികാരം ആപജ്ജിത്വാ തത്ഥ തത്ഥ പതന്തി. അഥ പതിതഞ്ച ഠിതഞ്ച ഉപാദായ ഖണ്ഡിതദന്താ ഖണ്ഡിതാ നാമ. ഖണ്ഡിതാനം ഭാവോ **ഖണ്ഡിച്ച**ന്തി വുച്ചതി. അനുക്കമേന പണ്ഡരഭൂതാനി കേസലോമാനി പലിതാനി നാമ. പലിതാനി സഞ്ജാതാനി അസ്സാതി പലിതോ, പലിതസ്സ ഭാവോ **പാലിച്ചം.** ജരാവാതപ്പഹാരേന സോസിതമംസലോഹിതതായ വലിയോ തചസ്മിം അസ്സാതി വലിത്തചോ, തസ്സ ഭാവോ **വലിത്തചതാ.** ഏത്താവതാ ദന്തകേസലോമതചേസു വികാരദസ്സനവസേന പാകടീഭൂതാ പാകടജരാ ദസ്സിതാ.

യഥേവ ഹി ഉദകസ്സ വാ വാതസ്സ വാ അഗ്ഗിനോ വാ തിണരുക്ഖാദീനം സംഭഗ്ഗപലിഭഗ്ഗതായ വാ ഝാമതായ വാ ഗതമഗ്ഗോ പാകടോ ഹോതി, ന ച സോ ഗതമഗ്ഗോ താനേവ ഉദകാദീനി,

ഏവമേവ ജരായ ദന്താദീനം ഖണ്ഡിച്ചാദിവസേന ഗതമഗ്ഗോ പാകടോ, ചക്ഖും ഉമ്മിലേത്വാപി ഗയ്ഹതി, ന ച ഖണ്ഡിച്ചാദീനേവ ജരാ. ന ഹി ജരാ ചക്ഖുവിഞ്ഞേയ്യാ ഹോതി. യസ്മാ പന ജരം പത്തസ്സ ആയു ഹായതി, തസ്മാ ജരാ "ആയുനോ സംഹാനീ"തി ഫലൂപചാരേന വുത്താ. യസ്മാ ദഹരകാലേ സുപ്പസന്നാനി സുഖുമമ്പി അത്തനോ വിസയം സുഖേനേവ ച ഗണ്ഹനസമത്ഥാനി ചക്ഖാദീനി ഇന്ദ്രിയാനി ജരം പത്തസ്സ പരിപക്കാനി ആലുലിതാനി അവിസദാനി ഓളാരികമ്പി അത്തനോ വിസയം ഗഹേതും അസമത്ഥാനി ഹോന്തി, തസ്മാ "ഇന്ദ്രിയാനം പരിപാകോ"തിപി ഫലൂപചാരേനേവ വുത്താ.

൩൯൦. മരണനിദ്ദേസേ **യന്തി** മരണം സന്ധായ നപുംസകനിദ്ദേസോ, യം മരണം ചുതീതി വുച്ചതി, ചവനതാതി വുച്ചതീതി അയമേത്ഥ യോജനാ. തത്ഥ **ചുതീ**തി സഭാവനിദ്ദേസോ. **ചവനതാ**തി ആകാരഭാവനിദ്ദേസോ. മരണം പത്തസ്സ ഖന്ധാ ഭിജ്ജന്തി ചേവ അന്തരധായന്തി ച അദസ്സനം ഗച്ഛന്തി, തസ്മാ തം **ഭേദോ അന്തരധാന**ന്തി വുച്ചതി. **മച്ചുമരണ**ന്തി മച്ചുമരണം, ന ഖണികമരണം. **കാലകിരിയാ**തി മരണകാലകിരിയാ. അയം സബ്ബാപി സമ്മുതികഥാവ. **ഖന്ധാനം ഭേദോ**തി അയം പന പരമത്ഥകഥാ. ഏകവോകാരഭവാദീസു ഏകചതുപഞ്ചഭേദാനം ഖന്ധാനംയേവ ഭേദോ, ന പുഗ്ഗലസ്സ, തസ്മിം പന സതി പുഗ്ഗലോ മതോതി വോഹാരമത്തം ഹോതി.

കളേവരസ്സ നിക്ഖേപോതി അത്തഭാവസ്സ നിക്ഖേപോ. മരണം പത്തസ്സ ഹി നിരത്ഥംവ കലിങ്ഗരം അത്തഭാവോ പതതി, തസ്മാ തം കളേവരസ്സ നിക്ഖേപോതി വുത്തം. ജീവിതിന്ദ്രിയസ്സ ഉപച്ഛേദോ പന സബ്ബാകാരതോ പരമത്ഥതോ മരണം. ഏതദേവ സമ്മുതിമരണന്തി പി വുച്ചതി. ജീവിതിന്ദ്രിയുപച്ഛേദമേവ ഹി ഗഹേത്വാ ലോകിയാ "തിസ്സോ മതോ, ഫുസ്സോ മതോ"തി വദന്തി.

൩൯൧. **ബ്യസനേനാ**തി ഞാതിബ്യസനാദീസു യേന കേനചി ബ്യസനേന. **ദുക്ഖധമ്മേനാ**തി വധബന്ധാദിനാ ദുക്ഖകാരണേന. **ഫുട്ഠസ്സാ**തി അജ്ഝോത്ഥടസ്സ അഭിഭൂതസ്സ. **സോകോ**തി യോ ഞാതിബ്യസനാദീസു വാ വധബന്ധനാദീസു വാ അഞ്ഞതരസ്മിം സതി തേന അഭിഭൂതസ്സ ഉപ്പജ്ജതി സോചനലക്ഖണോ സോകോ. **സോചിതത്ത**ന്തി സോചിതഭാവോ. യസ്മാ പനേസ അബ്ഭന്തരേ സോസേന്തോ പരിസോസേന്തോ ഉപ്പജ്ജതി, തസ്മാ **അന്തോസോകോ അന്തോപരിസോകോ**തി വുച്ചതി.

൩൯൨. "മയ്ഹം ധീതാ, മയ്ഹം പുത്തോ"തി ഏവം ആദിസ്സ ആദിസ്സ ദേവന്തി പരിദേവന്തി ഏതേനാതി **ആദേവോ.** തം തം വണ്ണം പരികിത്തേത്വാ ദേവന്തി ഏതേനാതി **പരിദേവോ.** തതോ പരാ ദ്വേ തസ്സേവ ഭാവനിദ്ദേസാ.

൩൯൩. **കായിക**ന്തി കായപസാദവത്ഥുകം. ദുക്ഖമനട്ഠേന **ദുക്ഖം. അസാത**ന്തി അമധുരം. **കായസമ്ഫസ്സജം ദുക്ഖ**ന്തി കായസമ്ഫസ്സതോ ജാതം ദുക്ഖം. **അസാതം വേദയിത**ന്തി അമധുരം വേദയിതം.

൩൯൪. **ചേതസിക**ന്തി ചിത്തസമ്പയുത്തം. സേസം ദുക്ഖേ വുത്തനയമേവ.

൩൯൫. **ആയാസോ**തി സംസീദനവിസീദനാകാരപ്പത്തോ ചിത്തകിലമഥോ. ബലവതരം ആയാസോ **ഉപായാസോ.** തതോ പരാ ദ്വേ അത്തത്തനിയാഭാവദീപകാ ഭാവനിദ്ദേസാ.

൩൯൬. **ജാതിധമ്മാന**ന്തി ജാതിസഭാവാനം. **ഇച്ഛാ ഉപ്പജ്ജതീ**തി തണ്ഹാ ഉപ്പജ്ജതി. **അഹോ വതാ**തി പത്ഥനാ. **ന ഖോ പനേതം ഇച്ഛായാ**തി ഏവം ജാതിയാ അനാഗമനം വിനാ മഗ്ഗഭാവനം ന ഇച്ഛായ പത്തബ്ബം. **ഇദമ്പീ**തി ഏതമ്പി ഉപരി സേസാനി ഉപാദായ പികാരോ. **യമ്പിച്ഛ**ന്തി യേനപി ധമ്മേന അലബ്ഭനേയ്യവത്ഥും ഇച്ഛന്തോ ന ലഭതി, തം അലബ്ഭനേയ്യ വത്ഥുമ്ഹി ഇച്ഛനം ദുക്ഖം. ഏസ നയോ സബ്ബത്ഥ.

൩൯൭. ഖന്ധനിദ്ദേസേ രൂപഞ്ച തം ഉപാദാനക്ഖന്ധോ ചാതി **രൂപുപാദാനക്ഖന്ധോ** ഏവം സബ്ബത്ഥ.

സമുദയസച്ചനിദ്ദേസവണ്ണനാ

൪൦൦. **യായം തണ്ഹാ**തി യാ അയം തണ്ഹാ. **പോനോബ്ഭവികാ**തി പുനബ്ഭവകരണം പുനോബ്ഭവോ, പുനോബ്ഭവോ സീലം അസ്സാതി **പോനോബ്ഭവികാ.** നന്ദീരാഗേന സഹ ഗതാതി **നന്ദീരാഗസഹഗതാ.** നന്ദീരാഗേന സദ്ധിം അത്ഥതോ ഏകത്തമേവ ഗതാതി വുത്തം ഹോതി. **തത്രതത്രാഭിനന്ദിനീ**തി യത്ര യത്ര അത്തഭാവോ, തത്ര തത്ര അഭിനന്ദിനീ. രൂപാദീസു വാ ആരമ്മണേസു തത്ര തത്ര അഭിനന്ദിനീ, രൂപാഭിനന്ദിനീ സദ്ദ, ഗന്ധ, രസ, ഫോട്ഠബ്ബ, ധമ്മാഭിനന്ദിനീതി അത്ഥോ. **സേയ്യഥിദ**ന്തി നിപാതോ. തസ്സ സാ കതമാ ചേതി അത്ഥോ. കാമേ തണ്ഹാ **കാമതണ്ഹാ,** പഞ്ചകാമഗുണികരാഗസ്സേതം നാമം. ഭവേ തണ്ഹാ **ഭവതണ്ഹാ,** ഭവപത്ഥനാവസേന ഉപ്പന്നസ്സ

സസ്സതദിട്ഠിസഹഗതസ്സ രൂപാരൂപഭവരാഗസ്സ ച ഝാനനികന്തിയാ ചേതം അധിവചനം. വിഭവേ തണ്ഹാ **വിഭവതണ്ഹാ,** ഉച്ഛേദദിട്ഠിസഹഗതരാഗസ്സേതം അധിവചനം.

ഇദാനി തസ്സാ തണ്ഹായ വത്ഥും വിത്ഥാരതോ ദസ്സേതും **സാ ഖോ പനേസാ**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **ഉപ്പജ്ജതീ**തി ജായതി. **നിവിസതീ**തി പുനപ്പുനം പവത്തിവസേന പതിട്ഠഹതി. **യം ലോകേ പിയരൂപം സാതരൂപ**ന്തി യം ലോകസ്മിം പിയസഭാവഞ്ചേവ മധുരസഭാവഞ്ച. **ചക്ഖു ലോകേ**തിആദീസു ലോകസ്മിഞ്ഹി ചക്ഖാദീസു മമത്തേന അഭിനിവിട്ഠാ സത്താ സമ്പത്തിയം പതിട്ഠിതാ അത്തനോ ചക്ഖും ആദാസതലാദീസു നിമിത്തഗ്ഗഹണാനുസാരേന വിപ്പസന്നം പഞ്ചപസാദം സുവണ്ണവിമാനേ ഉഗ്ഘാടിതമണിസീഹപഞ്ജരം വിയ മഞ്ഞന്തി, സോതം രജതപനാളികം വിയ, പാമങ്ഗസുത്തം വിയ ച മഞ്ഞന്തി, "തുങ്ഗനാസാ"തി ലദ്ധവോഹാരം ഘാനം വട്ടിത്വാ ഠപിതഹരിതാലവട്ടം വിയ മഞ്ഞന്തി, ജിവ്ഹം രത്തകമ്ബലപടലം വിയ മുദുസിനിദ്ധമധുരസദം മഞ്ഞന്തി, കായം സാലലട്ഠിം വിയ, സുവണ്ണതോരണം വിയ ച മഞ്ഞന്തി, മനം അഞ്ഞേസം മനേന അസദിസം ഉളാരം മഞ്ഞന്തി. രൂപം സുവണ്ണകണികാരപുപ്ഫാദിവണ്ണം വിയ, സദ്ദം മത്തകരവീക കോകിലമന്ദധമിതമണിവംസനിഗ്ഘോസം വിയ, അത്തനാ പടിലദ്ധാനി ചതുസമുട്ഠാനികഗന്ധാരമ്മണാദീനി "കസ്സഞ്ഞസ്സ ഏവരൂപാനി അത്ഥീ"തി മഞ്ഞന്തി. തേസം ഏവം മഞ്ഞമാനാനം താനി ചക്ഖാദീനി പിയരൂപാനി ചേവ സാതരൂപാനി ച ഹോന്തി. അഥ നേസം തത്ഥ അനുപ്പന്നാ ചേവ തണ്ഹാ ഉപ്പജ്ജതി , ഉപ്പന്നാ ച തണ്ഹാ പുനപ്പുനം പവത്തിവസേന നിവിസതി. തസ്മാ ഭഗവാ "ചക്ഖു ലോകേ പിയരൂപം സാതരൂപം, ഏത്ഥേസാ തണ്ഹാ ഉപ്പജ്ജമാനാ ഉപ്പജ്ജതീ"തിആദിമാഹ. തത്ഥ **ഉപ്പജ്ജമാനാ**തി യദാ ഉപ്പജ്ജമാനാ ഹോതി, തദാ ഏത്ഥ ഉപ്പജ്ജതീതി അത്ഥോ. ഏസ നയോ സബ്ബത്ഥ.

നിരോധസച്ചനിദ്ദേസവണ്ണനാ

൪൦൮. **അസേസവിരാഗനിരോധോ**തിആദീനി സബ്ബാനി നിബ്ബാനവേവചനാനേവ. നിബ്ബാനഞ്ഹി ആഗമ്മ തണ്ഹാ അസേസാ വിരജ്ജതി നിരുജ്ഝതി, തസ്മാ തം "തസ്സായേവ തണ്ഹായ അസേസവിരാഗനിരോധോ"തി വുച്ചതി. നിബ്ബാനഞ്ച ആഗമ്മ തണ്ഹാ ചജിയതി പടിനിസ്സജ്ജിയതി വിമുച്ചതി ന അല്ലീയതി, തസ്മാ നിബ്ബാനം "ചാഗോ പടിനിസ്സഗ്ഗോ മുത്തി അനാലയോ"തി വുച്ചതി. ഏകമേവ ഹി നിബ്ബാനം, നാമാനി പനസ്സ സബ്ബസങ്ഖതാനം നാമപടിപക്ഖവസേന അനേകാനി ഹോന്തി. സേയ്യഥിദം, അസേസവിരാഗോ അസേസനിരോധോ ചാഗോ പടിനിസ്സഗ്ഗോ മുത്തി അനാലയോ രാഗക്ഖയോ ദോസക്ഖയോ മോഹക്ഖയോ തണ്ഹക്ഖയോ അനുപ്പാദോ അപ്പവത്തം അനിമിത്തം അപ്പണിഹിതം അനായൂഹനം അപ്പടിസന്ധി അനുപപത്തി അഗതി അജാതം അജരം അബ്യാധി അമതം അസോകം അപരിദേവം അനുപായാസം അസംകിലിട്ഠന്തി.

ഇദാനി മഗ്ഗേന ഛിന്നായ നിബ്ബാനം ആഗമ്മ അപ്പവത്തിപത്തായപി ച തണ്ഹായ യേസു വത്ഥൂസു തസ്സാ ഉപ്പത്തി ദസ്സിതാ, തത്ഥേവ അഭാവം ദസ്സേതും **സാ ഖോ പനേസാ**തിആദിമാഹ. തത്ഥ യഥാ പുരിസോ ഖേത്തേ ജാതം തിത്തഅലാബുവല്ലിം ദിസ്വാ അഗ്ഗതോ പട്ഠായ മൂലം പരിയേസിത്വാ ഛിന്ദേയ്യ, സാ അനുപുബ്ബേന മിലായിത്വാ അപഞ്ഞത്തിം ഗച്ഛേയ്യ. തതോ തസ്മിം ഖേത്തേ തിത്തഅലാബു നിരുദ്ധാ പഹീനാതി വുച്ചേയ്യ, ഏവമേവ ഖേത്തേ തിത്തഅലാബു വിയ ചക്ഖാദീസു തണ്ഹാ. സാ അരിയമഗ്ഗേന മൂലച്ഛിന്നാ നിബ്ബാനം ആഗമ്മ അപ്പവത്തിം ഗച്ഛതി. ഏവം ഗതാ പന തേസു വത്ഥൂസു ഖേത്തേ തിത്തഅലാബു വിയ ന പഞ്ഞായതി.

യഥാ ച അടവിതോ ചോരേ ആനേത്വാ നഗരസ്സ ദക്ഖിണദ്വാരേ ഘാതേയ്യും, തതോ അടവിയം ചോരാ മതാതി വാ മാരിതാതി വാ വുച്ചേയ്യും, ഏവം അടവിയം ചോരാ വിയ ചക്ഖാദീസു തണ്ഹാ. സാ ദക്ഖിണദ്വാരേ ചോരാ വിയ നിബ്ബാനം ആഗമ്മ നിരുദ്ധത്താ നിബ്ബാനേ നിരുദ്ധാ. ഏവം നിരുദ്ധാ പനേതേസു വത്ഥൂസു അടവിയം ചോരാ വിയ ന പഞ്ഞായതി, തേനസ്സാ തത്ഥേവ നിരോധം ദസ്സേന്തോ "ചക്ഖു ലോകേ പിയരൂപം സാതരൂപം, ഏത്ഥേസാ തണ്ഹാ പഹീയമാനാ പഹീയതി, ഏത്ഥ നിരുജ്ഝമാനാ നിരുജ്ഝതീ"തിആദിമാഹ.

മഗ്ഗസച്ചനിദ്ദേസവണ്ണനാ

൪൦൯. **അയമേവാ**തി അഞ്ഞമഗ്ഗപടിക്ഖേപനത്ഥം നിയമനം. **അരിയോ**തി തം തം മഗ്ഗവജ്ഝേഹി കിലേസേഹി ആരകത്താ അരിയഭാവകരത്താ ച അരിയോ. **ദുക്ഖേ ഞാണ**ന്തിആദിനാ ചതുസച്ചകമ്മട്ഠാനം ദസ്സിതം. തത്ഥ പുരിമാനി ദ്വേ സച്ചാനി വട്ടം, പച്ഛിമാനി വിവട്ടം. തേസു ഭിക്ഖുനോ വട്ടേ കമ്മട്ഠാനാഭിനിവേസോ ഹോതി, വിവട്ടേ നത്ഥി അഭിനിവേസോ. പുരിമാനി ഹി ദ്വേ സച്ചാനി "പഞ്ചക്ഖന്ധാ ദുക്ഖം, തണ്ഹാ സമുദയോ"തി ഏവം സങ്ഖേപേന ച "കതമേ പഞ്ചക്ഖന്ധാ, രൂപക്ഖന്ധോ"തിആദിനാ നയേന വിത്ഥാരേന ച ആചരിയസ്സ സന്തികേ ഉഗ്ഗണ്ഹിത്വാ വാചായ പുനപ്പുനം പരിവത്തേന്തോ യോഗാവചരോ കമ്മം കരോതി. ഇതരേസു പന ദ്വീസു സച്ചേസു നിരോധസച്ചം ഇട്ഠം കന്തം മനാപം, മഗ്ഗസച്ചം ഇട്ഠം കന്തം മനാപന്തി

ഏവം സവനേന കമ്മം കരോതി. സോ ഏവം കരോന്തോ ചത്താരി സച്ചാനി ഏകപടിവേധേനേവ പടിവിജ്ഝതി ഏകാഭിസമയേന അഭിസമേതി. ദുക്ഖം പരിഞ്ഞാപടിവേധേന പടിവിജ്ഝതി, സമുദയം പഹാനപടിവേധേന, നിരോധം സച്ഛികിരിയാപടിവേധേന, മഗ്ഗം ഭാവനാപടിവേധേന പടിവിജ്ഝതി. ദുക്ഖം പരിഞ്ഞാഭിസമയേന...പേ॰... മഗ്ഗം ഭാവനാഭിസമയേന അഭിസമേതി. ഏവമസ്സ പുബ്ബഭാഗേ ദ്വീസു സച്ചേസു ഉഗ്ഗഹപരിപുച്ഛാസവനധാരണസമ്മസനപടിവേധോ ഹോതി, ദ്വീസു പന സവനപടിവേധോയേവ. അപരഭാഗേ തീസു കിച്ചതോ പടിവേധോ ഹോതി, നിരോധേ ആരമ്മണപടിവേധോ. പച്ചവേക്ഖണാ പന പത്തസച്ചസ്സ ഹോതി. അയഞ്ച ആദികമ്മികോ, തസ്മാ സാ ഇധ ന വുത്താ.

ഇമസ്സ ച ഭിക്ഖുനോ പുബ്ബേ പരിഗ്ഗഹതോ "ദുക്ഖം പരിജാനാമി, സമുദയം പജഹാമി, നിരോധം സച്ഛികരോമി, മഗ്ഗം ഭാവേമീ"തി ആഭോഗസമന്നാഹാരമനസികാരപച്ചവേക്ഖണാ നത്ഥി, പരിഗ്ഗഹതോ പട്ഠായ ഹോതി. അപരഭാഗേ പന ദുക്ഖം പരിഞ്ഞാതമേവ...പേ॰... മഗ്ഗോ ഭാവിതോവ ഹോതി. തത്ഥ ദ്വേ സച്ചാനി ദുദ്ദസത്താ ഗമ്ഭീരാനി, ദ്വേ ഗമ്ഭീരത്താ ദുദ്ദസാനി. ദുക്ഖസച്ചഞ്ഹി ഉപ്പത്തിതോ പാകടം, ഖാണുകണ്ടകപഹാരാദീസു "അഹോ ദുക്ഖ"ന്തി വത്തബ്ബതമ്പി ആപജ്ജതി. സമുദയമ്പി ഖാദിതുകാമതാഭുഞ്ജിതുകാമതാദിവസേന ഉപ്പത്തിതോ പാകടം. ലക്ഖണപടിവേധതോ പന ഉഭയമ്പി ഗമ്ഭീരം. ഇതി താനി ദുദ്ദസത്താ ഗമ്ഭീരാനി. ഇതരേസം പന ദ്വിന്നം ദസ്സനത്ഥായ പയോഗോ ഭവഗ്ഗഗഹണത്ഥം ഹത്ഥപ്പസാരണം വിയ അവീചിഫുസനത്ഥം പാദപ്പസാരണം വിയ സതധാ ഭിന്നസ്സ വാലസ്സ കോടിയാ കോടിപാദനം വിയ ച ഹോതി. ഇതി താനി ഗമ്ഭീരത്താ ദുദ്ദസാനി. ഏവം ദുദ്ദസത്താ ഗമ്ഭീരേസു ഗമ്ഭീരത്താ ച ദുദ്ദസേസു ചതൂസു സച്ചേസു ഉഗ്ഗഹാദിവസേന പുബ്ബഭാഗഞാണുപ്പത്തിം സന്ധായ ഇദം **ദുക്ഖേ ഞാണ**ന്തിആദി വുത്തം. പടിവേധക്ഖണേ പന ഏകമേവ തം ഞാണം ഹോതി.

നേക്ഖമ്മസങ്കപ്പാദയോ കാമബ്യാപാദവിഹിംസാവിരമണസഞ്ഞാനം നാനത്താ പുബ്ബഭാഗേ നാനാ, മഗ്ഗക്ഖണേ പന ഇമേസു തീസു ഠാനേസു ഉപ്പന്നസ്സ അകുസലസങ്കപ്പസ്സ പദപച്ഛേദതോ അനുപ്പത്തിസാധനവസേന മഗ്ഗങ്ഗം പൂരയമാനോ ഏകോവ കുസലസങ്കപ്പോ ഉപ്പജ്ജതി. അയം **സമ്മാസങ്കപ്പോ** നാമ.

മുസാവാദാവേരമണിആദയോപി മുസാവാദാദീഹി വിരമണസഞ്ഞാനം നാനത്താ പുബ്ബഭാഗേ നാനാ, മഗ്ഗക്ഖണേ പന ഇമേസു ചതൂസു ഠാനേസു ഉപ്പന്നായ അകുസലദുസ്സീല്യചേതനായ പദപച്ഛേദതോ അനുപ്പത്തിസാധനവസേന മഗ്ഗങ്ഗം പൂരയമാനാ ഏകാവ കുസലവേരമണീ ഉപ്പജ്ജതി. അയം **സമ്മാവാചാ** നാമ .

പാണാതിപാതാവേരമണിആദയോപി പാണാതിപാതാദീഹി വിരമണസഞ്ഞാനം നാനത്താ പുബ്ബഭാഗേ നാനാ, മഗ്ഗക്ഖണേ പന ഇമേസു തീസു ഠാനേസു ഉപ്പന്നായ അകുസലദുസ്സീല്യചേതനായ അകിരിയതോ പദപച്ഛേദതോ അനുപ്പത്തിസാധനവസേന മഗ്ഗങ്ഗം പൂരയമാനാ ഏകാവ കുസലവേരമണീ ഉപ്പജ്ജതി, അയം **സമ്മാകമ്മന്തോ** നാമ.

മിച്ഛാആജീവന്തി ഖാദനീയഭോജനീയാദീനം അത്ഥായ പവത്തിതം കായവചീദുച്ചരിതം. **പഹായാ**തി വജ്ജേത്വാ. **സമ്മാആജീവേനാ**തി ബുദ്ധപസത്ഥേന ആജീവേന. **ജീവിതം കപ്പേതീ**തി ജീവിതപ്പവത്തിം പവത്തേതി. സമ്മാആജീവോപി കുഹനാദീഹി വിരമണസഞ്ഞാനം നാനത്താ പുബ്ബഭാഗേ നാനാ, മഗ്ഗക്ഖണേ പന ഇമേസുയേവ സത്തസു ഠാനേസു ഉപ്പന്നായ മിച്ഛാജീവദുസ്സീല്യചേതനായ പദപച്ഛേദതോ അനുപ്പത്തിസാധനവസേന മഗ്ഗങ്ഗം പൂരയമാനാ ഏകാവ കുസലവേരമണീ ഉപ്പജ്ജതി, അയം **സമ്മാആജീവോ** നാമ.

അനുപ്പന്നാനന്തി ഏകസ്മിം വാ ഭവേ തഥാരൂപേ വാ ആരമ്മണേ അത്തനോ ന ഉപ്പന്നാനം. പരസ്സ പന ഉപ്പജ്ജമാനേ ദിസ്വാ "അഹോ വത മേ ഏവരൂപാ പാപകാ അകുസലധമ്മാ ന ഉപ്പജ്ജേയ്യു"ന്തി ഏവം അനുപ്പന്നാനം പാപകാനം അകുസലാനം ധമ്മാനം അനുപ്പാദായ. **ഛന്ദം ജനേതീ**തി തേസം അനുപ്പാദകപടിപത്തിസാധകം വീരിയഛന്ദം ജനേതി. **വായമതീ**തി വായാമം കരോതി. **വീരിയം ആരഭതീ**തി വീരിയം പവത്തേതി. **ചിത്തം പഗ്ഗണ്ഹാതീ**തി വീരിയേന ചിത്തം പഗ്ഗഹിതം കരോതി. **പദഹതീ**തി കാമം തചോ ച ന്ഹാരു ച അട്ഠി ച അവസിസ്സതൂതി പദഹനം പവത്തേതി.

ഉപ്പന്നാനന്തി സമുദാചാരവസേന അത്തനോ ഉപ്പന്നപുബ്ബാനം. ഇദാനി താദിസേ ന ഉപ്പാദേസ്സാമീതി തേസം പഹാനായ ഛന്ദം ജനേതി. **അനുപ്പന്നാനം കുസലാന**ന്തി അപ്പടിലദ്ധാനം പഠമജ്ഝാനാദീനം. **ഉപ്പന്നാന**ന്തി തേസംയേവ പടിലദ്ധാനം. **ഠിതിയാ**തി പുനപ്പുനം ഉപ്പത്തിപബന്ധവസേന ഠിതത്ഥം. **അസമ്മോസായാ**തി അവിനാസനത്ഥം. **ഭിയ്യോഭാവായാ**തി ഉപരിഭാവായ. **വേപുല്ലായാ**തി വിപുലഭാവായ. **ഭാവനായ പാരിപൂരിയാ**തി ഭാവനായ പരിപൂരണത്ഥം. അയമ്പി സമ്മാവായാമോ അനുപ്പന്നാനം അകുസലാനം അനുപ്പാദനാദിചിത്താനം

നാനത്താ പുബ്ബഭാഗേ നാനാ, മഗ്ഗക്ഖണേ പന ഇമേസുയേവ ചതൂസു ഠാനേസു കിച്ചസാധനവസേന മഗ്ഗങ്ഗം പൂരയമാനം ഏകമേവ കുസലവീരിയം ഉപ്പജ്ജതി. അയം **സമ്മാവായാമോ** നാമ.

സമ്മാസതിപി കായാദിപരിഗ്ഗാഹകചിത്താനം നാനത്താ പുബ്ബഭാഗേ നാനാ, മഗ്ഗക്ഖണേ പന ചതൂസു ഠാനേസു കിച്ചസാധനവസേന മഗ്ഗങ്ഗം പൂരയമാനാ ഏകാവ സതി ഉപ്പജ്ജതി. അയം **സമ്മാസതി** നാമ.

ഝാനാനി പുബ്ബഭാഗേപി മഗ്ഗക്ഖണേപി നാനാ, പുബ്ബഭാഗേ സമാപത്തിവസേന നാനാ, മഗ്ഗക്ഖണേ നാനാമഗ്ഗവസേന. ഏകസ്സ ഹി പഠമമഗ്ഗോ പഠമജ്ഝാനികോ ഹോതി, ദുതിയമഗ്ഗാദയോപി പഠമജ്ഝാനികാ വാ ദുതിയജ്ഝാനാദീസു അഞ്ഞതരഝാനികാ വാ. ഏകസ്സപി പഠമമഗ്ഗോ ദുതിയാദീനം അഞ്ഞതരഝാനികോ ഹോതി, ദുതിയാദയോപി ദുതിയാദീനം അഞ്ഞതരജ്ഝാനികാ വാ പഠമജ്ഝാനികാ വാ. ഏവം ചത്താരോപി മഗ്ഗാ ഝാനവസേന സദിസാ വാ അസദിസാ വാ ഏകച്ചസദിസാ വാ ഹോന്തി. അയം പനസ്സ വിസേസോ പാദകജ്ഝാനനിയമേന ഹോതി.

പാദകജ്ഝാനനിയമേന താവ പഠമജ്ഝാനലാഭിനോ പഠമജ്ഝാനാ വുട്ഠായ വിപസ്സന്തസ്സ ഉപ്പന്നോ മഗ്ഗോ പഠമജ്ഝാനികോ ഹോതി. മഗ്ഗങ്ഗബോജ്ഝങ്ഗാനി പനേത്ഥ പരിപുണ്ണാനേവ ഹോന്തി. ദുതിയജ്ഝാനതോ വുട്ഠായ വിപസ്സന്തസ്സ ഉപ്പന്നോ ദുതിയജ്ഝാനികോ ഹോതി. മഗ്ഗങ്ഗാനി പനേത്ഥ സത്ത ഹോന്തി. തതിയജ്ഝാനതോ വുട്ഠായ വിപസ്സന്തസ്സ ഉപ്പന്നോ തതിയജ്ഝാനികോ. മഗ്ഗങ്ഗാനി പനേത്ഥ സത്ത , ബോജ്ഝങ്ഗാനി ഛ ഹോന്തി. ഏസ നയോ ചതുത്ഥജ്ഝാനതോ വുട്ഠായ യാവ നേവസഞ്ഞാനാസഞ്ഞായതനം.

ആരുപ്പേ ചതുക്കപഞ്ചകജ്ഝാനം ഉപ്പജ്ജതി, തഞ്ച ലോകുത്തരം, നോ ലോകിയന്തി വുത്തം, ഏത്ഥ കഥന്തി? ഏത്ഥാപി പഠമജ്ഝാനാദീസു യതോ വുട്ഠായ സോതാപത്തിമഗ്ഗം പടിലഭിത്വാ അരൂപസമാപത്തിം ഭാവേത്വാ സോ ആരുപ്പേ ഉപ്പന്നോ, തം ഝാനികാവസ്സ തത്ഥ തയോ മഗ്ഗാ ഉപ്പജ്ജന്തി. ഏവം പാദകജ്ഝാനമേവ നിയമേതി.

കേചി പന ഥേരാ "വിപസ്സനായ ആരമ്മണഭൂതാ ഖന്ധാ നിയമേന്തീ"തി വദന്തി. കേചി "പുഗ്ഗലജ്ഝാസയോ നിയമേതീ"തി വദന്തി. കേചി "വുട്ഠാനഗാമിനിവിപസ്സനാ നിയമേതീ"തി വദന്തി. തേസം വാദവിനിച്ഛയോ വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ വുട്ഠാനഗാമിനിവിപസ്സനാധികാരേ വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബോ.

അയം വുച്ചതി, ഭിക്ഖവേ, സമ്മാസമാധീതി അയം പുബ്ബഭാഗേ ലോകിയോ അപരഭാഗേ ലോകുത്തരോ സമ്മാസമാധീതി വുച്ചതി.

ഇതി അജ്ഝത്തം വാതി ഏവം അത്തനോ വാ ചത്താരി സച്ചാനി പരിഗ്ഗണ്ഹിത്വാ, പരസ്സ വാ, കാലേന വാ അത്തനോ, കാലേന വാ പരസ്സ ചത്താരി സച്ചാനി പരിഗ്ഗണ്ഹിത്വാ ധമ്മേസു ധമ്മാനുപസ്സീ വിഹരതി. സമുദയവയാ പനേത്ഥ ചതുന്നം സച്ചാനം യഥാസമ്ഭവതോ ഉപ്പത്തിനിവത്തിവസേന വേദിതബ്ബാ. ഇതോ പരം വുത്തനയമേവ. കേവലഞ്ഹി ഇധ ചതുസച്ചപരിഗ്ഗാഹികാ സതി ദുക്ഖസച്ചന്തി ഏവം യോജനം കത്വാ സച്ചപരിഗ്ഗാഹകസ്സ ഭിക്ഖുനോ നിയ്യാനമുഖം വേദിതബ്ബം, സേസം താദിസമേവാതി.

ചതുസച്ചപബ്ബം നിട്ഠിതം.

൪൦൪. ഏത്താവതാ ആനാപാനപബ്ബം ചതുഇരിയാപഥപബ്ബം ചതുസമ്പജഞ്ഞപബ്ബം ദ്വത്തിംസാകാരം ചതുധാതുവവത്ഥാനം നവസിവഥികാ വേദനാനുപസ്സനാ ചിത്താനുപസ്സനാ നീവരണപരിഗ്ഗഹോ ഖന്ധപരിഗ്ഗഹോ ആയതനപരിഗ്ഗഹോ ബോജ്ഝങ്ഗപരിഗ്ഗഹോ സച്ചപരിഗ്ഗഹോതി ഏകവീസതി കമ്മട്ഠാനാനി. തേസു ആനാപാനം ദ്വത്തിംസാകാരം നവസിവഥികാതി ഏകാദസ അപ്പനാകമ്മട്ഠാനാനി ഹോന്തി. ദീഘഭാണകമഹാസീവത്ഥേരോ പന "നവസിവഥികാ ആദീനവാനുപസ്സനാവസേന വുത്താ"തി ആഹ. തസ്മാ തസ്സ മതേന ദ്വേയേവ അപ്പനാകമ്മട്ഠാനാനി, സേസാനി ഉപചാരകമ്മട്ഠാനാനി. കിം പനേതേസു സബ്ബേസു അഭിനിവേസോ ജായതീതി? ന ജായതി. ഇരിയാപഥസമ്പജഞ്ഞനീവരണബോജ്ഝങ്ഗേസു ഹി അഭിനിവേസോ ന ജായതി, സേസേസു ജായതീതി. **മഹാസീവത്ഥേരോ** പനാഹ "ഏതേസുപി അഭിനിവേസോ ജായതി. അയഞ്ഹി 'അത്ഥി നു ഖോ മേ ചത്താരോ ഇരിയാപഥാ ഉദാഹു നത്ഥി, അത്ഥി നു ഖോ മേ ചതുസമ്പജഞ്ഞം ഉദാഹു നത്ഥി, അത്ഥി നു ഖോ മേ പഞ്ചനീവരണാ ഉദാഹു നത്ഥി, അത്ഥി നു ഖോ മേ സത്തബോജ്ഝങ്ഗാ ഉദാഹു നത്ഥീ'തി ഏവം പരിഗ്ഗണ്ഹാതി. തസ്മാ സബ്ബത്ഥ അഭിനിവേസോ ജായതീ"തി.

യോ ഹി കോചി, ഭിക്ഖവേതി യോ ഹി കോചി, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖു വാ ഭിക്ഖുനീ വാ ഉപാസകോ വാ ഉപാസികാ വാ. **ഏവം ഭാവേയ്യാ**തിആദിതോ പട്ഠായ വുത്തേന ഭാവനാനുക്കമേന ഭാവേയ്യ. **പാടികങ്ഖ**ന്തി പടികങ്ഖിതബ്ബം ഇച്ഛിതബ്ബം അവസ്സംഭാവീതി അത്ഥോ. **അഞ്ഞാ**തി അരഹത്തം. **സതി വാ ഉപാദിസേസേ**തി ഉപാദാനസേസേ വാ സതി അപരിക്ഖീണേ. **അനാഗാമിതാ**തി അനാഗാമിഭാവോ.

ഏവം സത്തന്നം വസ്സാനം വസേന സാസനസ്സ നിയ്യാനികഭാവം ദസ്സേത്വാ പുന തതോ അപ്പതരേപി കാലേ ദസ്സേന്തോ **തിട്ഠന്തു, ഭിക്ഖവേ**തിആദിമാഹ. സബ്ബമ്പി ചേതം മജ്ഝിമസ്സ വേനേയ്യപുഗ്ഗലസ്സ വസേന വുത്തം, തിക്ഖപഞ്ഞം പന സന്ധായ "പാതോവ അനുസിട്ഠോ സായം വിസേസം അധിഗമിസ്സതി, സായം അനുസിട്ഠോ പാതോ വിസേസം അധിഗമിസ്സതീ"തി വുത്തം. ഇതി ഭഗവാ "ഏവം നിയ്യാനികം, ഭിക്ഖവേ, മമ സാസന"ന്തി ദസ്സേത്വാ ഏകവീസതിയാപി ഠാനേസു അരഹത്തനികൂടേന ദേസിതം ദേസനം നിയ്യാതേന്തോ "ഏകായനോ അയം, ഭിക്ഖവേ, മഗ്ഗോ…പേ॰… ഇതി യം തം വുത്തം, ഇദമേതം പടിച്ച വുത്ത"ന്തി ആഹ. സേസം ഉത്താനത്ഥമേവാതി. ദേസനാപരിയോസാനേ പന തിംസ ഭിക്ഖുസഹസ്സാനി അരഹത്തേ പതിട്ഠഹിംസൂതി.

ഇതി സുമങ്ഗലവിലാസിനിയാ ദീഘനികായട്ഠകഥായം

മഹാസതിപട്ഠാനസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൧൦. പായാസിരാജഞ്ഞസുത്തവണ്ണനാ

൪൦൬. ഏവം മേ സുതന്തി പായാസിരാജഞ്ഞസുത്തം. തത്രായമപുബ്ബപദവണ്ണനാ - **ആയസ്മാ**തി പിയവചനമേതം. **കുമാരകസ്സപോ**തി തസ്സ നാമം. കുമാരകാലേ പബ്ബജിതത്താ പന ഭഗവതാ "കസ്സപം പക്കോസഥ, ഇദം ഫലം വാ ഖാദനീയം വാ കസ്സപസ്സ ദേഥാ"തി വുത്തേ "കതരകസ്സപസ്സാ"തി. "കുമാരകസ്സപസ്സാ"തി ഏവം ഗഹിതനാമത്താ തതോ പട്ഠായ വുഡ്ഢകാലേപി "കുമാരകസ്സപോ" ത്വേവ വുച്ചതി. അപിച രഞ്ഞോ പോസാവനികപുത്തത്താപി തം കുമാരകസ്സപോതി സഞ്ജാനിംസു.

അയം പനസ്സ പുബ്ബയോഗതോ പട്ഠായ ആവിഭാവകഥാ - ഥേരോ കിര പദുമുത്തരസ്സ ഭഗവതോ കാലേ സേട്ഠിപുത്തോ അഹോസി. അഥേകദിവസം ഭഗവന്തം ചിത്രകഥിം ഏകം അത്തനോ സാവകം ഏതദഗ്ഗേ ഠപേന്തം ദിസ്വാ ഭഗവതോ സത്താഹം ദാനം ദത്വാ "അഹമ്പി ഭഗവാ അനാഗതേ ഏകസ്സ ബുദ്ധസ്സ അയം ഥേരോ വിയ ചിത്രകഥീ സാവകോ ഭവാമീ"തി പത്ഥനം കത്വാ പുഞ്ഞാനി കരോന്തോ കസ്സപസ്സ ഭഗവതോ സാസനേ പബ്ബജിത്വാ വിസേസം നിബ്ബത്തേതും നാസക്ഖി. തദാ കിര പരിനിബ്ബുതസ്സ ഭഗവതോ സാസനേ ഓസക്കന്തേ പഞ്ച ഭിക്ഖൂ നിസ്സേണിം ബന്ധിത്വാ പബ്ബതം ആരുയ്ഹ സമണധമ്മം അകംസു. സങ്ഘത്ഥേരോ തതിയദിവസേ അരഹത്തം പത്തോ, അനുഥേരോ ചതുത്ഥദിവസേ അനാഗാമീ അഹോസി, ഇതരേ തയോ വിസേസം നിബ്ബത്തേതും അസക്കോന്താ ദേവലോകേ നിബ്ബത്താ.

തേസം ഏകം ബുദ്ധന്തരം ദേവേസു ച മനുസ്സേസു ച സമ്പത്തിം അനുഭവന്താനം ഏകോ തക്കസിലായം രാജകുലേ നിബ്ബത്തിത്വാ പക്കുസാതി നാമ രാജാ ഹുത്വാ ഭഗവന്തം ഉദ്ദിസ്സ പബ്ബജിത്വാ രാജഗഹം ഉദ്ദിസ്സ ആഗച്ഛന്തോ കുമ്ഭകാരസാലായം ഭഗവതോ ധമ്മദേസനം സുത്വാ അനാഗാമിഫലം പത്തോ. ഏകോ ഏകസ്മിം സമുദ്ദപട്ടനേ കുലഘരേ നിബ്ബത്തിത്വാ നാവം ആരുയ്ഹ ഭിന്നനാവോ ദാരുചീരാനി നിവാസേത്വാ ലാഭസമ്പത്തിം പത്തോ "അഹം അരഹാ"തി ചിത്തം ഉപ്പാദേത്വാ "ന ത്വം അരഹാ, ഗച്ഛ, സത്ഥാരം ഉപസങ്കമിത്വാ പഞ്ഹം പുച്ഛാ"തി അത്ഥകാമായ ദേവതായ ചോദിതോ തഥാ കത്വാ അരഹത്തഫലം പത്തോ.

ഏകോ രാജഗഹേ ഏകിസ്സാ കുലദാരികായ കുച്ഛിമ്ഹി ഉപ്പന്നോ. സാ ച പഠമം മാതാപിതരോ യാചിത്വാ പബ്ബജ്ജം അലഭമാനാ കുലഘരം ഗന്ത്വാ ഗബ്ഭം ഗണ്ഹി . ഗബ്ഭസണ്ഠിതമ്പി അജാനന്തി സാമികം ആരാധേത്വാ തേന അനുഞ്ഞാതാ ഭിക്ഖുനീസു പബ്ബജിതാ, തസ്സാ ഗബ്ഭനിമിത്തം ദിസ്വാ ഭിക്ഖുനിയോ ദേവദത്തം പുച്ഛിംസു. സോ "അസ്സമണീ"തി ആഹ. ദസബലം പുച്ഛിംസു. സത്ഥാ ഉപാലിത്ഥേരം സമ്പടിച്ഛാപേസി. ഥേരോ സാവത്ഥിനഗരവാസീനി കുലാനി വിസാഖഞ്ച ഉപാസികം പക്കോസാപേത്വാ സോധേന്തോ "പുരേ ലദ്ധോ ഗബ്ഭോ, പബ്ബജ്ജാ അരോഗാ"തി ആഹ. സത്ഥാ "സുവിനിച്ഛിതം അധികരണ"ന്തി ഥേരസ്സ സാധുകാരമദാസി. സാ ഭിക്ഖുനീ സുവണ്ണബിമ്ബസദിസം പുത്തം വിജായി. തം ഗഹേത്വാ രാജാ പസേനദി കോസലോ പോസാപേസി. "കസ്സപോ"തി ചസ്സ നാമം കത്വാ അപരഭാഗേ അലങ്കരിത്വാ സത്ഥു സന്തികം നേത്വാ പബ്ബാജേസി. ഇതി നം രഞ്ഞോ പോസാവനികപുത്തത്താപി "കുമാരകസ്സപോ"തി സഞ്ജാനിംസൂതി. തം

ഏകദിവസം അന്ധവനേ സമണധമ്മം കരോന്തം അത്ഥകാമാ ദേവതാ പഞ്ഹേ ഉഗ്ഗഹാപേത്വാ "ഇമേ പഞ്ഹേ ഭഗവന്തം പുച്ഛാ"തി ആഹ. ഥേരോ പഞ്ഹേ പുച്ഛിത്വാ പഞ്ഹവിസ്സജ്ജനാവസാനേ അരഹത്തം പാപുണി. ഭഗവാപി തം ചിത്രകഥികാനം ഭിക്ഖൂനം അഗ്ഗട്ഠാനേ ഠപേസി.

സേതബ്യാതി തസ്സ നഗരസ്സ നാമം. **ഉത്തരേന സേതബ്യ**ന്തി സേതബ്യതോ ഉത്തരദിസായ. **രാജഞ്ഞോ**തി അനഭിസിത്തകരാജാ. **ദിട്ഠിഗത**ന്തി ദിട്ഠിയേവ. യഥാ ഗൂഥഗതം മുത്തഗതന്തി വുത്തേ ന ഗൂഥാദിതോ അഞ്ഞം അത്ഥി, ഏവം ദിട്ഠിയേവ ദിട്ഠിഗതം. **ഇതിപി നത്ഥീ**തി തം തം കാരണം അപദിസിത്വാ ഏവമ്പി നത്ഥീതി വദതി. **പുരാ...പേ॰... സഞ്ഞാപേതീ**തി യാവ ന സഞ്ഞാപേതി.

ചന്ദിമസൂരിയഉപമാവണ്ണനാ

൪൧൧. ഇമേ ഭോ, കസ്സപ, ചന്ദിമസൂരിയാതി സോ കിര ഥേരേന പുച്ഛിതോ ചിന്തേസി "അയം സമണോ പഠമം ചന്ദിമസൂരിയേ ഉപമം ആഹരി, ചന്ദിമസൂരിയസദിസോ ഭവിസ്സതി പഞ്ഞായ, അനഭിഭവനീയോ അഞ്ഞേന, സചേ പനാഹം 'ചന്ദിമസൂരിയാ ഇമസ്മിം ലോകേ'തി ഭണിസ്സാമി, 'കിം നിസ്സിതാ ഏതേ, കിത്തകപമാണാ, കിത്തകം ഉച്ചാ'തിആദീഹി പലിവേഠേസ്സതി. അഹം ഖോ പനേതം നിബ്ബേഠേതും ന സക്ഖിസ്സാമി, 'പരസ്മിം ലോകേ' ഇച്ചേവസ്സ കഥേസ്സാമീ"തി. തസ്മാ ഏവമാഹ.

ഭഗവാ പന തതോ പുബ്ബേ ന ചിരസ്സേവ **സുധാഭോജനീയജാതകം** കഥേസി. തത്ഥ "ചന്ദേ ചന്ദോ ദേവപുത്തോ, സൂരിയേ സൂരിയോ ദേവപുത്തോ"തി ആഗതം. ഭഗവതാ ച കഥിതം ജാതകം വാ സുത്തന്തം വാ സകലജമ്ബുദീപേ പത്ഥടം ഹോതി, തേന സോ "ഏത്ഥ നിവാസിനോ ദേവപുത്താ നത്ഥീ"തി ന സക്കാ വത്തുന്തി ചിന്തേത്വാ **ദേവാ തേ ന മനുസ്സാ**തി ആഹ.

൪൧൨. അത്ഥി പന, രാജഞ്ഞ, പരിയായോതി അത്ഥി പന കാരണന്തി പുച്ഛതി. **ആബാധികാ**തി വിസഭാഗവേദനാസങ്ഖാതേന ആബാധേന സമന്നാഗതാ. **ദുക്ഖിതാ**തി ദുക്ഖപ്പത്താ. **ബാള്ഹഗിലാനാ**തി അധിമത്തഗിലാനാ. **സദ്ധായികാ**തി അഹം തുമ്ഹേ സദ്ദഹാമി, തുമ്ഹേ മയ്ഹം സദ്ധായികാ സദ്ധായിതബ്ബവചനാതി അത്ഥോ. **പച്ചയികാ**തി അഹം തുമ്ഹേ പത്തിയാമി, തുമ്ഹേ മയ്ഹം പച്ചയികാ പത്തിയായിതബ്ബാതി അത്ഥോ.

ചോരാദിഉപമാവണ്ണനാ

൪൧൩. ഉദ്ദിസിത്വാതി തേസം അത്താനഞ്ച പടിസാമിതഭണ്ഡകഞ്ച ദസ്സേത്വാ, സമ്പടിച്ഛാപേത്വാതി അത്ഥോ. **വിപ്പലപന്തസ്സാ**തി "പുത്തോ മേ, ധീതാ മേ, ധനം മേ"തി വിവിധം പലപന്തസ്സ. **നിരയപാലേസൂ**തി നിരയേ കമ്മകാരണികസത്തേസു. യേ പന "കമ്മമേവ കമ്മകാരണം കരോതി, നത്ഥി നിരയപാലാ"തി വദന്തി. തേ "തമേനം, ഭിക്ഖവേ, നിരയപാലാ"തി ദേവദൂതസുത്തം പടിബാഹന്തി. മനുസ്സലോകേ രാജകുലേസു കാരണികമനുസ്സാ വിയ ഹി നിരയേ നിരയപാലാ ഹോന്തി.

൪൧൫. വേളുപേസികാഹീതി വേളുവിലീവേഹി. **സുനിമ്മജ്ജിത**ന്തി യഥാ സുട്ഠു നിമ്മജ്ജിതം ഹോതി, ഏവം നിമ്മജ്ജഥ, അപനേഥാതി അത്ഥോ.

അസുചീതി അമനാപോ. **അസുചിസങ്ഖാതോ**തി അസുചികോട്ഠാസഭൂതോ അസുചീതി ഞാതോ വാ. **ദുഗ്ഗന്ധോ**തി കുണപഗന്ധോ. **ജേഗുച്ഛോ**തി ജിഗുച്ഛിതബ്ബയുത്തോ. **പടികൂലോ**തി ദസ്സനേനേവ പടിഘാവഹോ. **ഉബ്ബാധതീ**തി ദിവസസ്സ ദ്വിക്ഖത്തും ന്ഹത്വാ തിക്ഖത്തും വത്ഥാനി പരിവത്തേത്വാ അലങ്കതപടിമണ്ഡിതാനം ചക്കവത്തിആദീനമ്പി മനുസ്സാനം ഗന്ധോ യോജനസതേ ഠിതാനം ദേവതാനം കണ്ഠേ ആസത്തകുണപം വിയ ബാധതി.

ർ൧ന്ന. പുന പാണാതിപാതാദിപഞ്ചസീലാനി സമാദായവത്തേന്താനം വസേന വദതി. **താവതിംസാന**ന്തി ഇദഞ്ച ദൂരേ നിബ്ബത്താ താവ മാ ആഗച്ഛന്തു, ഇമേ കസ്മാ ന ഏന്തീതി വദതി.

ർ൧വ്വ. ജച്ചന്ധൂപമോ മഞ്ഞേ പടിഭാസീതി ജച്ചന്ധോ വിയ ഉപട്ഠാസി. **അരഞ്ഞവനപത്ഥാനീ**തി അരഞ്ഞകങ്ഗയുത്തതായ അരഞ്ഞാനി, മഹാവനസണ്ഡതായ വനപത്ഥാനി. **പന്താനീ**തി ദൂരാനി.

ർ൧ൻ. കല്യാണധമ്മേതി തേനേവ സീലേന സുന്ദരധമ്മേ. **ദുക്ഖപടികൂലേ**തി ദുക്ഖം അപത്ഥേന്തേ. **സേയ്യോ ഭവിസ്സതീ**തി പരലോകേ സുഗതിസുഖം ഭവിസ്സതീതി അധിപ്പായോ.

ർ൨ം. ഉപവിജഞ്ഞാതി ഉപഗതവിജായനകാലാ, പരിപക്കഗബ്ഭാ ന ചിരസ്സേവ വിജായിസ്സതീതി അത്ഥോ. **ഓപഭോഗ്ഗാ ഭവിസ്സതീ**തി പാദപരിചാരികാ ഭവിസ്സതി. **അനയബ്യസന**ന്തി മഹാദുക്ഖം. അയോതി സുഖം, ന അയോ അനയോ, ദുക്ഖം. തദേതം സബ്ബസോ സുഖം ബ്യസതി വിക്ഖിപതീതി ബ്യസനം. ഇതി അനയോവ ബ്യസനം **അനയബ്യസനം,** മഹാദുക്ഖന്തി അത്ഥോ. **അയോനിസോ**തി അനുപായേന. **അപക്കം ന പരിപാചേന്തീ**തി അപരിണതം അഖീണം ആയും അന്തരാവ ന ഉപച്ഛിന്ദന്തി. **പരിപാകം ആഗമേന്തീ**തി ആയുപരിപാകകാലം ആഗമേന്തി. ധമ്മസേനാപതിനാപേതം വുത്തം -

> “നാഭിനന്ദാമി മരണം, നാഭിനന്ദാമി ജീവിതം;
> കാലഞ്ച പടികങ്ഖാമി, നിബ്ബിസം ഭതകോ യഥാതി. (ഥേരഗാ॰ ൧ം൧)

ർ൨൧. ഉബ്ഭിന്ദിത്വാതി മത്തികാലേപം ഭിന്ദിത്വാ.

ർ൨൨. രാമണേയ്യകന്തി രമണീയഭാവം. **വേലാസികാ**തി ഖിഡ്ഡാപരാധികാ. **കോമാരികാ**തി തരുണദാരികാ. **തുയ്ഹം ജീവ**ന്തി സുപിനദസ്സനകാലേ നിക്ഖമന്തം വാ പവിസന്തം വാ ജീവം അപി നു പസ്സന്തി. ഇധ ചിത്താചാരം “ജീവ”ന്തി ഗഹേത്വാ ആഹ. സോ ഹി തത്ഥ ജീവസഞ്ഞീതി.

ർ൨൩. ജിയായാതി ധനുജിയായ, ഗീവം വേഠേത്വാതി അത്ഥോ. **പത്ഥിന്നതരോ**തി ഥദ്ധതരോ. ഇമിനാ കിം ദസ്സേതി? തുമ്ഹേ ജീവകാലേ സത്തസ്സ പഞ്ചക്ഖന്ധാതി വദന്തി, ചവനകാലേ പന രൂപക്ഖന്ധമത്തമേവ അവസിസ്സതി, തയോ ഖന്ധാ അപ്പവത്താ ഹോന്തി, വിഞ്ഞാണക്ഖന്ധോ ഗച്ഛതി. അവസിട്ഠേന രൂപക്ഖന്ധേന ലഹുതരേന ഭവിതബ്ബം, ഗരുകതരോ ച ഹോതി. തസ്മാ നത്ഥി കോചി കുഹിം ഗന്താതി ഇമമത്ഥം ദസ്സേതി.

ർ൨ർ. നിബ്ബുതന്തി വൂപസന്തതേജം.

ർ൭൫. അനുപഹച്ചാതി അവിനാസേത്വാ. **ആമതോ ഹോതീ**തി അദ്ധമതോ മരിതും ആരദ്ധോ ഹോതി. **ഓധുനാഥാ**തി ഓരതോ കരോഥ. **സന്ധുനാഥാ**തി പരതോ കരോഥ. **നിദ്ധുനാഥാ**തി അപരാപരം കരോഥ. **തഞ്ചായതനം ന പടിസംവേദേതീ**തി തേന ചക്ഖുനാ തം രൂപായതനം ന വിഭാവേതി. ഏസ നയോ സബ്ബത്ഥ.

ർ൭൬. സങ്ഖധമോതി സങ്ഖധമകോ. **ഉപലാപേത്വാ**തി ധമിത്വാ.

ർ൭൭. അഗ്ഗികോതി അഗ്ഗിപരിചാരകോ. **ആപാദേയ്യ**ന്തി നിപ്ഫാദേയ്യം, ആയും വാ പാപുണാപേയ്യം. **പോസേയ്യ**ന്തി ഭോജനാദീഹി ഭരേയ്യം. **വഡ്ഢേയ്യ**ന്തി വഡ്ഢിം ഗമേയ്യം. **അരണീസഹിത**ന്തി അരണീയുഗളം.

ർ൭൯. തിരോരാജാനോപീതി തിരോരട്ഠേ അഞ്ഞസ്മിമ്പി ജനപദേ രാജാനോ ജാനന്തി. **അബ്യത്തോ**തി അവിസദോ അഛേകോ. **കോപേനപീ**തി യേ മം ഏവം വക്ഖന്തി, തേസു ഉപ്പജ്ജനകേന കോപേനപി ഏതം ദിട്ഠിഗതം ഹരിസ്സാമി പരിഹരിസ്സാമീതി ഗഹേത്വാ വിചരിസ്സാമി. **മക്ഖേനാ**തി തയാ വുത്തയുത്തകാരണമക്ഖലക്ഖണേന മക്ഖേനാപി. **പലാസേനാ**തി തയാ സദ്ധിം യുഗഗ്ഗാഹലക്ഖണേന പലാസേനാപി.

ർ൮൦. ഹരിതകപണ്ണന്തി യം കിഞ്ചി ഹരിതകം, അന്തമസോ അല്ലതിണപണ്ണമ്പി ന ഹോതീതി അത്ഥോ. **സന്നദ്ധകലാപ**ന്തി സന്നദ്ധധനുകലാപം. **ആസിത്തോദകാനി വടുമാനീ**തി പരിപുണ്ണസലിലാ മഗ്ഗാ ച കന്ദരാ ച. **യോഗ്ഗാനീ**തി ബലിബദ്ദേ.

ബഹുനിക്ഖന്തരോതി **ബഹുനിക്ഖന്തോ** ചിരനിക്ഖന്തോതി അത്ഥോ. **യഥാഭതേന ഭണ്ഡേനാ**തി യം വോ തിണകട്ഠോദകഭണ്ഡകം ആരോപിതം, തേന യഥാഭതേന യഥാരോപിതേന, യഥാഗഹിതേനാതി അത്ഥോ.

അപ്പസാരാനീതി അപ്പഗ്ഘാനി. **പണിയാനീ**തി ഭണ്ഡാനി.

ഗൂഥഭാരികാദിഉപമാവണ്ണനാ

ർ൮൧. മമ ച സൂകരഭത്തന്തി മമ ച സൂകരാനം ഇദം ഭത്തം. **ഉഗ്ഘരന്ത**ന്തി ഉപരി ഘരന്തം. **പഗ്ഘരന്ത**ന്തി ഹേട്ഠാ പരിസ്സവന്തം. **തുമ്ഹേ ഖേത്ഥ ഭണേ**തി തുമ്ഹേ ഖോ ഏത്ഥ ഭണേ. അയമേവ വാ പാഠോ. **തഥാ ഹി പന മേ സൂകരഭത്ത**ന്തി തഥാ ഹി പന മേ അയം ഗൂഥോ സൂകരാനം ഭത്തം.

ർ൮ർ. ആഗതാഗതം കലിം ഗിലതീതി ആഗതാഗതം പരാജയഗുളം ഗിലതി. **പജ്ജോഹിസ്സാമീ**തി പജ്ജോഹനം കരിസ്സാമി, ബലികമ്മം കരിസ്സാമീതി അത്ഥോ. **അക്ഖേഹി ദിബ്ബിസ്സാമാ**തി ഗുളേഹി കീളിസ്സാമ. **ലിത്തം പരമേന തേജസാ**തി പരമതേജേന വിസേന ലിത്തം.

ർ൮൩. ഗാമപട്ടന്തി വുട്ഠിതഗാമപദേസോ വുച്ചതി. "ഗാമപദ"ന്തിപി പാഠോ, അയമേവത്ഥോ. **സാണഭാര**ന്തി സാണവാകഭാരം. **സുസന്നദ്ധോ**തി സുബദ്ധോ. **ത്വം പജാനാഹീ**തി ത്വം ജാന. സചേ ഗണ്ഹിതുകാമോസി, ഗണ്ഹാഹീതി വുത്തം ഹോതി.

ഖോമന്തി ഖോമവാകം. **അയ**ന്തി കാളലോഹം. **ലോഹ**ന്തി തമ്ബലോഹം. **സജ്ഝ**ന്തി രജതം. **സുവണ്ണ**ന്തി സുവണ്ണമാസകം. **അഭിനന്ദിംസൂ**തി തുസ്സിംസു.

൪൩൭. അത്തമനോതി സകമനോ തുട്ഠചിത്തോ. **അഭിരദ്ധോ**തി അഭിപ്പസന്നോ. **പഞ്ഹാപടിഭാനാനീ**തി പഞ്ഹുപട്ഠാനാനി. **പച്ചനീകം കത്തബ്ബ**ന്തി പച്ചനീകം പടിവിരുദ്ധം വിയ കത്തബ്ബം അമഞ്ഞിസ്സം, പടിലോമഗാഹം ഗഹേത്വാ അട്ഠാസിന്തി അത്ഥോ.

൪൩൮. സങ്ഘാതം ആപജ്ജന്തീതി സങ്ഘാതം വിനാസം മരണം ആപജ്ജന്തി. **ന മഹപ്ഫലോ**തി വിപാകഫലേന ന മഹപ്ഫലോ ഹോതി. **ന മഹാനിസംസോ**തി ഗുണാനിസംസേന മഹാനിസംസോ ന ഹോതി. **ന മഹാജുതികോ**തി ആനുഭാവജുതിയാ മഹാജുതികോ ന ഹോതി. **ന മഹാവിപ്ഫാരോ**തി വിപാകവിപ്ഫാരതായ മഹാവിപ്ഫാരോ ന ഹോതി. **ബീജനങ്ഗല**ന്തി ബീജഞ്ച നങ്ഗലഞ്ച. **ദുക്ഖേത്തേ**തി ദുട്ഠുഖേത്തേ നിസ്സാരഖേത്തേ. **ദുബ്ഭൂമേ**തി വിസമഭൂമിഭാഗേ. **പതിട്ഠാപേയ്യാ**തി ഠപേയ്യ. **ഖണ്ഡാനീ**തി ഛിന്നഭിന്നാനി. **പൂതീനീ**തി നിസ്സാരാനി. **വാതാതപഹതാനീ**തി വാതേന ച ആതപേന ച ഹതാനി പരിയാദിന്നതേജാനി. **അസാരാദാനീ**തി തണ്ഡുലസാരാദാനരഹിതാനി പലാലാനി. **അസുഖസയിതാനീ**തി യാനി സുക്ഖാപേത്വാ കോട്ഠേ ആകിരിത്വാ ഠപിതാനി, താനി സുഖസയിതാനി നാമ. ഏതാനി പന ന താദിസാനി. **അനുപ്പവേച്ഛേയ്യാ**തി അനുപവേസേയ്യ, ന സമ്മാ വസ്സേയ്യ, അന്വഡ്ഢമാസം അനുദസാഹം അനുപഞ്ചാഹം ന വസ്സേയ്യാതി അത്ഥോ. **അപി നു താനീ**തി അപി നു ഏവം ഖേത്തബീജവുട്ഠിദോസേ സതി താനി ബീജാനി അങ്കുരമൂലപത്താദീഹി ഉദ്ധം വുദ്ധിം ഹേട്ഠാ വിരൂള്ഹിം സമന്തതോ ച വേപുല്ലം ആപജ്ജേയ്യുന്തി . **ഏവരൂപോ ഖോ രാജഞ്ഞ യഞ്ഞോ**തി ഏവരൂപം രാജഞ്ഞ ദാനം പരൂപഘാതേന ഉപ്പാദിതപച്ചയതോപി ദായകതോപി പരിഗ്ഗാഹകതോപി അവിസുദ്ധത്താ ന മഹപ്ഫലം ഹോതി.

ഏവരൂപോ ഖോ രാജഞ്ഞ യഞ്ഞോതി ഏവരൂപം രാജഞ്ഞദാനം അപരൂപഘാതേന ഉപ്പന്നപച്ചയതോപി അപരൂപഘാതിതായ സീലവന്തദായകതോപി സമ്മാദിട്ഠിആദിഗുണസമ്പന്നപടിഗ്ഗാഹകതോപി മഹപ്ഫലം ഹോതി. സചേ പന ഗുണാതിരേകം നിരോധാ വുട്ഠിതം പടിഗ്ഗാഹകം ലഭതി, ചേതനാ ച വിപുലാ ഹോതി, ദിട്ഠേവ ധമ്മേ വിപാകം ദേതീതി.

൪൩൯. ഇമം പന ഥേരസ്സ ധമ്മകഥം സുത്വാ പായാസിരാജഞ്ഞോ ഥേരം നിമന്തേത്വാ സത്താഹം ഥേരസ്സ മഹാദാനം ദത്വാ തതോ പട്ഠായ മഹാജനസ്സ ദാനം പട്ഠപേസി. തം സന്ധായ **അഥ ഖോ പായാസി രാജഞ്ഞോ**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **കണാജക**ന്തി സകുണ്ഡകം ഉത്തണ്ഡുലഭത്തം. **ബിലങ്ഗദുതിയ**ന്തി കഞ്ജികദുതിയം. **ധോരകാനി ച വത്ഥാനീ**തി ഥൂലാനി ച വത്ഥാനി. **ഗുളവാലകാനീ**തി ഗുളദസാനി, പുഞ്ജപുഞ്ജവസേന ഠിതമഹന്തദസാനീതി അത്ഥോ. **ഏവം അനുദ്ദിസതീ**തി ഏവം ഉപദിസതി. **പാദാപീ**തി പാദേനപി.

൪൪൦. അസക്കച്ചന്തി സദ്ധാവിരഹിതം അസ്സദ്ധദാനം. **അസഹത്ഥാ**തി ന സഹത്ഥേന. **അചിത്തീകത**ന്തി ചിത്തീകാരവിരഹിതം, ന ചിത്തീകാരമ്പി പച്ചുപട്ഠാപേത്വാ ന പണീതചിത്തം കത്വാ അദാസി. **അപവിദ്ധ**ന്തി ഛഡ്ഡിതം വിപ്പതിതം. **സുഞ്ഞം സേരീസക**ന്തി സേരീസകം നാമ ഏകം തുച്ഛം രജതവിമാനം

ഉപഗതോ. തസ്സ കിര ദ്വാരേ മഹാസിരീസരുക്ഖോ, തേന തം ‘‘സേരീസക’’ന്തി വുച്ചതി.

ൎ൮൯. ആയസ്മാ ഗവംപതീതി ഥേരോ കിര പുബ്ബേ മനുസ്സകാലേ ഗോപാലദാരകാനം ജേട്ഠകോ ഹുത്വാ മഹതോ സിരീസസ്സ മൂലം സോധേത്വാ വാലികം ഓകിരിത്വാ ഏകം പിണ്ഡപാതികത്ഥേരം രുക്ഖമൂലേ നിസീദാപേത്വാ അത്തനാ ലദ്ധം ആഹാരം ദത്വാ തതോ ചുതോ തസ്സാനുഭാവേന തസ്മിം രജതവിമാനേ നിബ്ബത്തി. സിരീസരുക്ഖോ വിമാനദ്വാരേ അട്ഠാസി. സോ പഞ്ഞാസായ വസ്സേഹി ഫലതി, തതോ പഞ്ഞാസ വസ്സാനി ഗതാനീതി ദേവപുത്തോ സംവേഗം ആപജ്ജതി. സോ അപരേന സമയേന അമ്ഹാകം ഭഗവതോ കാലേ മനുസ്സേസു നിബ്ബത്തിത്വാ സത്ഥു ധമ്മകഥം സുത്വാ അരഹത്തം പത്തോ. പുബ്ബാചിണ്ണവസേന പന ദിവാവിഹാരത്ഥായ തദേവ വിമാനം അഭിണ്ഹം ഗച്ഛതി, തം കിരസ്സ ഉതുസുഖം ഹോതി. തം സന്ധായ ‘‘തേന ഖോ പന സമയേന ആയസ്മാ ഗവംപതീ’’തിആദി വുത്തം.

സോ സക്കച്ചം ദാനം ദത്വാതി സോ പരസ്സ സന്തകമ്പി ദാനം സക്കച്ചം ദത്വാ. **ഏവമാരോചേസീ**തി ‘‘സക്കച്ചം ദാനം ദേഥാ’’തിആദിനാ നയേന ആരോചേസി. തഞ്ച പന ഥേരസ്സ ആരോചനം സുത്വാ മഹാജനോ സക്കച്ചം ദാനം ദത്വാ ദേവലോകേ നിബ്ബത്തോ. പായാസിസ്സ പന രാജഞ്ഞസ്സ പരിചാരകാ സക്കച്ചം ദാനം ദത്വാപി നികന്തിവസേന ഗന്ത്വാ തസ്സേവ സന്തികേ നിബ്ബത്താ. തം കിര ദിസാചാരികവിമാനം വട്ടനിഅടവിയം അഹോസി. പായാസിദേവപുത്തോ ച ഏകദിവസം വാണിജകാനം ദസ്സേത്വാ അത്തനോ കതകമ്മം കഥേസീതി.

ഇതി സുമങ്ഗലവിലാസിനിയാ ദീഘനികായട്ഠകഥായം

പായാസിരാജഞ്ഞസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

നിട്ഠിതാ ച മഹാവഗ്ഗസ്സത്ഥവണ്ണനാ.

മഹാവഗ്ഗട്ഠകഥാ നിട്ഠിതാ.